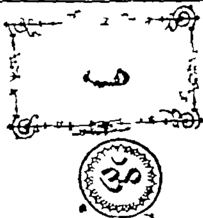
गुणदृष्टि, ए, मोक्षमार्गनी निस्सरणी छे

Lives of great men will remind us,
We can make our lives sublime,
And, departing, leave behind us,
Footprints on the sands of time.

સાભાર-અર્પણ.

શ્રી રાજનગરનાં નગરશેઠ,

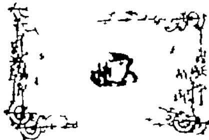
કસ્તુરભાઈ મણિભાઈ પ્રેમાભાઈ.

અમદાવાદ.

શ્રી સકળ જૈન સઘના હિતસ્વી, અને જૈન સઘને સતત સહાય આપનારા આપના પૂર્વજો અને આપની સાતમી પહેડી ઉપર થયેલા ઓસવાલ કુળદીપક શેઠ શાન્તિદાસનું નામ આખી જૈન આલમમા મશહૂર છે તે પ્રતાપી પુરૂષના આપ વશજ હોઇ નગરશેઠની અપૂર્વ પદવીને શોભાવો છો, તે સમયે તે મહાન્ પુરૂષનુ અનુપમ અને અનુકરણીય જીવનચરિત્ર તથા તેમના સમયનો જૈન ધર્મનો ઇતિહાસ પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવાનો અમારા મનમા સકલ્પ થયો તેને આપે ઉત્તેજન તથા સહાય આપ્યા, એ વિચાર ધ્યાનમા રાખી આ પુસ્તક જનસમૂહ આગળ રજુ કરતા આપને અર્પણ કરવામા આવે છે આપ પણ આપના પૂર્વજોના મહાન્ પગલે જૈન ધર્મના ગૌરવમા-સુકૃત્યો કરી-વધારો કરશો

લી.

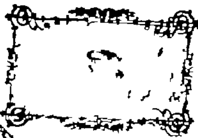
અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

વિનતિ

પૂજ્ય મુનિવર્યોના તેમજ પ્રભાવિક શ્રાવકોના પ્રગટ કરવા યોગ્ય પ્રાચીન રાસો–ચરિત્રો–જેઓ પાસે હોય તેઓએ બની શકે તે રીતે–મૂળ સ્થિતિમાં અથવા શુદ્ધ રીતે નકલ કરાવીને–અમને ભેટ રૂપ આપવાને, જેઓથી બની શકે તેઓ પ્રત્યે વિનતિ છે, કારણકે તેવા પુરૂષોના ચરિત્રો બહાર આવવાને મદદ થઈ શકે છે.

પાયધુની—મુંબાઈ } श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ

સમાલોચના.

શ્રેષ્ઠીવર્ય શ્રી શાંતિદાસ.

૧. વંશ.

શાંતિદાસ શેઠના રાસપરથી તેમની ઘણી ટુકી પણ ઉપયોગી જીવન-રેખા મળી આવે છે આ રાસના આધાર સિવાય કોઈ પણ ચારિત્ર લખતા જે ઉપયોગી સાધનો જોઇએ તે–નામે દંતકથા, વંશાવળી (બારોટ–વહીવંચાની), રાજ્યહુકમો, વગેરે છે તે સાધનોનો ઉપયોગ અહીં પણ કરતા શાંતિદાસ શેઠનું મહત્ત્વ ઘણી રીતે સિદ્ધ થઈ શકે છે

તેઓ મારવાડના શુદ્ધ ક્ષત્રિયબીજ સીસોદીઆ રજપૂતના વંશજ હતા શાંતિદાસના પિતાનું નામ સહસકિરણ, કે જે વત્સાશેઠના પુત્ર હતા અને વત્સાશેઠ હરપાળના પુત્ર હતા હરપાળશેઠ સામંત સંગ્રામસિંહ અને કુમારપાળ સીસોદીઆના વંશના છે, અને તે વંશની શાખા કાકોલા છે આ મેવાડના રાજાના ઠેઠ નજીકના સગા સંબંધી હતા સીસોદીઆ રજપૂતોનો મહિમા જવલંત હતો અને તેઓ જૈન હતા, એના પ્રમાણ તરીકે ટૉડ-રાજસ્થાન, મેવાડની જાહોજલાલી, ભારત રાજ્યમંડળ, મહાજનમંડળ આદિ અનેક પુસ્તકો સાક્ષી પૂરે છે

શાંતિદાસશેઠ આ રીતે મૂળ ક્ષત્રિય હતા જૈનધર્મમાં ક્ષત્રિયોએ જે મહાન્ વિશાલ આધાર, સહાય, અને તેજ અર્પેલ છે તે અવર્ણનીય છે, અને તેજ રીતે આ શેઠ પણ ક્ષત્રિયવંશજ કાંઈ અર્પે એ સ્વાભાવિક ગણી શકાય અત્યારે કઈ રીતે ક્ષત્રિયોએ જૈનધર્મમાં સ્તંભ રોપ્યો છે તે જોઇએ

જૈનધર્મના પરમપૂજ્ય તીર્થસ્થાપકો શ્રી ઋષભદેવથી તે મહાવીર સુધીના ચોવીશ તીર્થંકરો ક્ષત્રિય કુળમાંજ ઉત્પન્ન થયા હતા છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીના સમયમાં એટલે આજથી ૨૪૩૮ વર્ષ પહેલા, અઢાર દેશના રાજાઓ જૈનધર્મ પાળતા હતા, એવું ઇતિહાસ અને આગમાદિપરથી સિદ્ધ થાય છે, અને તે સર્વ રાજાઓ ક્ષત્રિય હતા, કેટલાક રાજાઓ વિક્રમ સંવત્ પછી વેદધર્મી બન્યા, અને તેથી વેદધર્મીઓનું જોર ધીમે ધીમે વધવા લાગ્યું સૌરાષ્ટ્ર, મારવાડ, મેવાડ, પૂર્વદેશ, કર્ણાટક, માળવા વગેરેના રાજાઓ જૈન હતા અને જૈન ધર્મને સારો આશ્રય આપતા હતા, પરંતુ વેદધર્મનું જોર વિક્રમ પાંચમી વા છઠ્ઠી સદીથી, વધવા લાગવાથી ક્ષત્રિયોની વંશપરંપરા

જૈનધર્મ–પુરાણાદિ વગેરે તથા મહા કાવ્ય વાગી ઇતિહાસ એનો સાક્ષ્ય પૂરે છે કે દક્ષિણમાં દિગમ્બર ધર્મ ઘણો વિસ્તૃત હતો જૈન રાજાઓ રાજ્ય કરતા હતા. ગુજરાત, કાઠિયાવાડમાં જૈનોનું જોર વિશેષ હતું આવા સમયમાં પણ બ્રાહ્મણોએ આધુનિક સ્વાર્થ અને પક્ષ કરેલ છે પરંતુ આ ઇતિહાસ અહીં અસ્થાને છે તેથી વિશેષ લખવું ઉચિત નથી. એટલું કહેવું જોઈએ કે જૈનાચાર્યોએ ઘર ઘરમાંથી ક્ષત્રિયોને અત્યંત અને શુદ્ધ રાખવા તેઓને શુદ્ધ પાળવા અને આચારાદિકને આધ્યાત્મિક બનાવવાનું જણાવ્યું. તેથી જે ક્ષત્રિયો આચાર કરવા લાગ્યા તે વણિક અર્થાત્ વણિક્ કહેવાવા લાગ્યા. આમ થયું તેની સાથે ક્ષત્રિયના પ્રજારક્ષણના ધર્મ પ્રમાણે ન્યાયાધીશ અને સેનાપતિની પદવીઓ પણ મંત્રીઓ થયા છે અને રાજાઓ પણ થયા છે. સિસોદિયા, પરમાર, ચૌહાણ, ભાવસાર વગેરે ઘણી જાતના ક્ષત્રિયો કે જે આગળથી જૈનધર્મ પાળતા હતા તેના વંશજોમાં વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રવેશ્યાથી કેટલાક વૈષ્ણવધર્મ પાળતા થયા છે અને કેટલાક જૈનધર્મમાં દૃઢ રહીને વ્યાપારથી આજીવિકા ચલાવી રહ્યા છે.

સિસોદિયા રજપૂતો પૂર્વે જૈનધર્મ પાળતા હતા અને તેના વંશમાં ઘણેક ઠેકાણે પણ જૈનધર્મ પળ્યો, અને વ્યાપાર આદિથી આજીવિકા ચલાવી. આદિ ધર્મ તેમના વંશમાં ઓસવાલ વણિકના નામે ઓળખાય છે. વ્યાપાર કરનાર ક્ષત્રિયોને વૈશ્ય કહે તેવાં પગલાંમાં પણ તે વંશ જેને ધારણ્યાં છે. તેઓ પૂર્વ રીતે ધર્મના હતા કે ઘર બંધ વાણિયો અને ખાસ કરીને કહ્યું છે કંઈ વણિક્ નથી પણ વણિક્ તો એક પ્રકાર કે કેટલું એવો રીતે સ્વાર્થથી ચાલુ કર્યું વ્યાપારથી કંઈ વણિક્ બની રહેતું નથી એમ આર્યો–અમેરિકાનો જ્યારે વ્યાપાર કરનાર છે અને તે સાથે દેશરક્ષણ એમ પણ આપનાર છે.

શાંતિદાસશેઠે ઓસવાલ વ્યાપારી તરીકે ઘણી ખ્યાતિ મેળવી છે તેની સાથે આપના બાદશાહી જેમને સરખા કરી જહાંગીર બાદશાહના બાપનું બિરુદ મેળવ્યું છે. જહાંગીર બાદશાહે નગરશેઠ ની પદવી પણ આપેલ છે.

૨ ચિંતામણિ મંત્ર–શાસનપ્રભ.

આટલું પ્રસ્તાવમાં કહી હવે જે મંત્રથી ઉપરનો મહોત્સવ થયો તેની વાતચીત જાણીએ. ચિંતામણિ મંત્ર જેના માટે સધાયો હતો તે આ શાંતિ-દાસશેઠના નામેરી મુસ્લિમ બીજા શાંતિદાસ શેઠ હતા, પરંતુ પ્રયોગ કંઈ

અજબ છે, મનુષ્ય ધારે છે કંઈ, થાય છે કંઈ જેના કર્મયોગ બળવાન્ છે તે બીજા માટે નિર્માણ કરી નાખ્યુ હોય તોપણ તે પોતે લઈ જાય છે, તેવી રીતે અમદાવાદના (આપણા ચરિત્રનાયક) શાંતિદાસશેઠ તે મત્રની સાધનાનું ફળ લઈ ગયા જ્યારે સુરતના શાંતિદાસશેઠ કે જે શાંતિદાસ મણિયાના નામે પ્રખ્યાત હતા તે કંઈ ન પામ્યા ચિંતામણિ મત્રની સ્થાપના પછી આ મત્રની સાધના મધાવી કોણે? તે રાસમાથી જો કે સુસ્પષ્ટ થતુ નથી, પરતુ તેમા નેમસાગર અને મુક્તિસાગરનું તે વખતે ચોમાસુ હતું એમ જણાવે છે સામાન્ય કથા પ્રમાણે રાજસાગરમુનિએ તે મત્રની સાધના કરાવી હતી, અને તેથીજ તેમને છેવટે સૂરિપદ અપાવવુ અને પોતાનું ઋણ થોડે અશે પણ સારી રીતે વાળવુ એવો નિશ્ચય, શેઠે કરીને પાળ્યો હતો * તદુપરાત રાજસાગરસૂરિ અને તેની પરપરા સાગરગચ્છ કરા

---

* સ્વ મગનલાલ વખતચદે સને ૧૮૫૧ (સ ૧૯૦૮) મા રચેલ અને ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટીએ શિલાલેખમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ ‘ અમદાવાદનો ઇતિહાસ ’ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે —

“ દિલ્લી પ્રગણામા એક ગામ હશે ત્યા શાતિદાસ કરીને એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો, એ શાતિદાસને ત્યા એક બીજો શાંતિદાસ નામનો ચાકર રહેતો હતો હવે એ શેઠ એક જોગીશ્વરની સેવા કરતા હતા, ને તેમનુ પોષણ કરતા ઘણા દહાડા થયા એવામા એક દહાડો એ જોગીશ્વર તથા શાંતિદાસ વાતો કરે છે એવામાં એવી વાત નીકળી કે ‘શાતિદાસ ! તમે કીયા દહાડાની મારી સેવા કરો છો, ને મારા ખાધાપીધાની તજવીજ રાખો છો તેમા તમને શો ફાયદો છે ? ને તમને તે બાબત પાચ સાત હજાર રૂપૈયા ખર્ચ થયા હશે ’ ત્યારે શાતિદાસ બોલ્યા ‘ સાહેબ ! તમારી ચાકરી કરવાનું કામ મળ્યુ છે એ શું થોડો ફાયદો છે ? તમારા જેવા ઉત્તમ પુરૂષની સેવા તે કઈથી મળે ? ’ પછી પેલા જોગીશ્વરે મન સાથે વિચાર કર્યો કે ‘ એણે આટલા બધા વરસથી ચાકરી કરી છે માટે મારે પણ એના ઉપર ઉપકાર કરવો ’—એવુ ધારીને બોલ્યા કે ‘ શાતિદાસ ! હું એક કામ બતાવુ છુ તે કરશો ? ’ શાતિદાસ બોલ્યા ‘ હા સાહેબ ! તમારી સેવામા હાજર છું ’ ત્યારે જોગીશ્વર બોલ્યા કે ‘ હુ તારે વાસ્તે એક જત્ર કરવાનો છું ને તે જત્રની સિદ્ધિ કરવાને હુ છ મહિના ભોયરામા રહીશ, માટે આ જાળીઆથી તારે નિત્ય પાચશેર દૂધ ને શેર સાકર મને આપવી આ પ્રમાણે છ મહિના સુધી કરવુ ’ શાતિદાસે કહ્યું કે ‘ સારૂ સાહેબ ! ’ પછી જોગીશ્વરે એ જત્ર કરવા માડયો ને શાંતિદાસે નિત્ય પાચ શેર દૂધ ને શેર સાકર આપવા માડયુ એ પ્રમાણે આપ્યા કરે છે હવે એક દહાડાને વિષે એ શેઠે વિચાર્યું કે ‘ આજ છ મહિના થયા માટે દૂધ સાકર આપવા જાઉં ’ એમ ધારીને પોતે નાહ્યા ને જાળીએથી દૂધ સાકર આપીને પૂછ્યુ ‘ સાહેબ ! પેલો જત્ર થયો ? ’ ત્યારે જોગીએ જવાબ દીધો કે ‘ ના, નથી

નવ-સ્મરણના તેમણે પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો હતો. ભાવિકોને તે સમયમાં જૈન [illegible] ઘેર, [illegible], [illegible] દૂરથી [illegible] કરી હતી અને તેથી ભાવિકોને તેમાં [illegible] હતા. [illegible], [illegible], પાટણ, સુરત, વડોદરા, [illegible] ભાવનગર, [illegible], [illegible] વગેરે સ્થળે તેમણે [illegible] તેમણે [illegible] કરી હતી. સુરતના [illegible] [illegible] હતો.

૩. [illegible]ની મુલાકાત.

ચિંતામણિ [illegible] સુરતમાં [illegible] હતી. શ્રી પાર્શ્વનાથજી તે મૂર્તિ [illegible] (ભોંયરામાં) બિરાજમાન

[illegible]

—[illegible]

[illegible] ચિંતામણિ [illegible] (૧) [illegible] (૨) [illegible]

[illegible] અને [illegible] મુનિ [illegible] છે.

છે અને તે અતિ ચમત્કારી છે; અને કહેવા પ્રમાણે તે શ્રી સંપ્રતિ મહારાજે ભરાવેલી પ્રતિમા છે

શ્રી શાંતિદાસ શેઠના સંબંધમા આ રાસ કહે છે કે —

"એમ અનેક દિહા વાગતા, સાગરગચ્છનો ગાજરે" પરંતુ તે બધી વાત રાસ પૂરી પાડતો નથી, પણ બીજા ગૃહસ્થો પાસેથી સાંભળેલી તથા કેટલીક બીનાપરથી ભેગી કરેલી હકીકત નીચે પ્રમાણે છે—તે રજુ કરવી પ્રાસંગિક જણાય છે

શાંતિદાસના વખતમા અકબર બાદશાહ મરણ પામ્યો અને જહાંગીર ગાદીપર બેઠો હતો શાંતિદાસ શેઠ દીલ્હી ગયા હતા તે વખતે તેની બહુ મોટી ઉમર ન હતી ત્યા એક ઝવેરીને ઘેર પોતે ઉતર્યા. આ વખતે એવુ બન્યુ હતુ કે, બાદશાહ જહાંગીરે પોતાની સભામા એવુ પૂછ્યુ કે, મારી પોતાની કિંમત કરો' સભા દિગ થઇ ગઇ, અને બાદશાહની કિમત કેવી રીતે કરવી એની ગમ પડી નહિ અને તેથી આ સવાલ પણ વિચિત્ર અને તુરંગી લાગ્યો, હવે કરવુ શુ? પછી પોતાનાપરથી તેનો ભાર કાઢી નાખવા કહ્યુ કે 'જહાંપનાહ' આપ કીમતી જવાહીર છો, અને જવાહીરની કિમત તો ઝવેરીજ કરે, માટે શહેરના ઝવેરીઓને બોલાવો, તે આપની ખરી કિમત કરશે'' બાદશાહે કહ્યુ 'તે બરાબર છે'. પછી ઝવેરીઓને તેડાવ્યા અને તેઓની પાસે પોતાની કિમત પૂછી, ઝવેરી પણ સડક થયા, અને શુ કહેવુ તેની સમજ પડી નહિ એટલે તેઓએ એક અઠવાડીઆની મુદત માગી લીધી. આ દરમ્યાન શાંતિદાસ શેઠ દિલ્હીમા આવ્યા હતા, તેમણે પોતે જ્યા ઉતારો લીધો હતો તે ઝવેરીને ખેદાતુર જોઈ તેનુ કારણ પૂછ્યુ ઝવેરીએ જણાવ્યુ કે 'ભાઇ' તુ હજુ નાનો છે એટલે તેનો ખુલાસો થઈ શકે તેમ નથી' ત્યારે શાંતિદાસે આગ્રહ કર્યો એટલે બધી બાબત ઝવેરીએ જણાવી, અને શોક પ્રદર્શિત કર્યો. શાંતિદાસ શેઠે કહ્યુ 'ફિકર ન કરો, તે હુ કરી આપીશ તમારે કોઇને કઈ ન બોલવુ' ઝવેરી શેઠે કહ્યુ 'ઠીક'' પછી બધા ઝવેરી છેલ્લે દહાડે શાંતિદાસને લઇ ગાજતે વાજતે સભામા ગયા બાદશાહે કહ્યુ કે 'અવધિ પૂરી થઇ છે, માટે શુ ખુલાસો કરો છો?' ઝવેરીઓએ કહ્યું 'એમા શુ છે? એતો નાનો છોકરો પણ કરી શકે (શાંતિદાસ સામે આંગળી કરી) પૂછો આ અમારા નાના ઝવેરીને'' બાદશાહે શાંતિદાસ શેઠને પૂછ્યુ તેણે કહ્યું કે 'જહાંપનાહ' આપની કિમત સભા સમક્ષ કરૂ કે ખાનગીમા?' બાદશાહે કહ્યુ 'એમા શુ હરકત છે? અહીંજ કરો' એટલે તુરતજ શાંતિદાસ શેઠે ઝવેરીનો ઝવેરાત જોખવાનો

કરિ શકશે અને એક ત્રાજવામાં એક રતિ ભારી મેલવે ત્રાજવું એક બાજુએ નમી ગયું. સામી બાજુએ એક રતિ ભારી મેલી બન્ને પલ્લાં સરખાં થયાં. વળી એક બાજુએ એક રતિ ભારી મેલવે તે બાજુનું ત્રાજવું નમ્યું. આમ કરી ત્રાજવાને ઓછી શાહિત્યાસ કહી કહ્યું કે બાદશાહ! આપનું ધન વધી ગયું ત્યારે બાદશાહે પૂછ્યું શું? ત્યારે ઉત્તર કરી કહ્યું કે રતિ માત્ર રતિ! જુઓ આ ત્રાજવામાં એક રતિ એક બાજુએ મૂકી તો તે બાજુ નમી તેવીજ રીતે આપ અને બીજા બધા એક વજનના મનુષ્ય છે સઘળે સરખી ઉંચિત અને વજન છે ત્યાં તે બધા આપની સેવા છે જ્યારે આપ તેમનાપર સઘળા હુકમ ચલાવનાર બાદશાહ છો—એ ભાર ફક્ત આપનામાં રતિ વધારે છે એજ છે બાકી કંઈ ફેર નથી—આમાંથી બાદશાહ આપની રતિ-ભાગ્ય નથી અને આપનામાં છે. આ સાંભળી બાદશાહ આનંદ થઇ ગયો, અને સારી રીતે તેમની પ્રિમત-આદર કરી.

આ પછી ખુદ બાદશાહે બીરબલની એક પરીક્ષા કરી, તેણે ચાર પ્યાલા મંગાવ્યા તેમાં એક ત્રાંબાનો, બીજો સોનાનો, ત્રીજો ચાંદીનો અને ચોથો પીતળનો એ ચારને એવી રીતે ઢાંકણી બનાવ્યા કે ઉપરથી એક સરખાજ લાગે, જ્યારે ત્યારે (જલમાં) એક એક બીજાથી જુદો. આ ચારે પ્યાલા બીરબલને બતાવી તેમાં ક્યારે (મૂલ્યમાં) કેવો છે? તે પૂછ્યું. શાહિત્યાસ બીરબલને નિત્યાભ્યાસનો પ્રભાવ હતો, તેથી તે સારી તેણે દરેક જે પ્યાલીને જેવો હતો તે બતાવી આપ્યો આથી બાદશાહ અત્યંત ખુશ થયો.*

જ્યારે બ. બાદશાહ વખતના પ્રેરણા આપનારાના ચરિત્રમાં વર્ણન કર્યું છે—

બીરબલ દિલ્હીમાં એક વાત થઇ છે કે બાદશાહ પાસે એક જણ છે તે કેવું ખાતું તે ચિત્ત ભાવથી છે તેવા દિલ્હીના જ્યોતિષ બીરબલને કહ્યું છે કે આ જ્યોતિષ પાસું કરી આપો તે પાસા બરાબર નહિ હોય તો તમારે જન થશે ત્યારે જ્યોતિષી વિચાર્યું કે આપણી આબરૂ જાતી બચવું તે હવે આપણા હાથ ભાગ્ય વિચાર કરીને નાખશે તોય તે બાજેન! આપણ જ્યોતિષ મહારાજને પાસે એક શક્તિ છે તે તેને પાસું બનું થયું છે પણ તેને તેણે કહે બાજાનું ત્યારે બાદશાહે આ આપી. પેલા જ્યોતિષ પર જઇને વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે શો ઉપાય કરવો પણ પેલું પાસું કોઇને શીખવવું તે કહેવું? આ બાબત જ્યોતિષ મહારાજમાં આપણ કહ્યું જેને થયું જ્ઞાન છે? પણ બીરબલ વખતે કોઇ બચાવાની તજવીજમાં ફરે છે. બીરબલ આ શાહિત્યાસ પીધા થયા. જ્યોતિષ તેમને પૂછ્યું કે તમે ક્રિયા બાબત એમ તે શું બધું કરે છે? ત્યારે શાહિ-ત્યાસ બાબ નથી કે અમે તો જ્યોતિષ પાસે જીવન કર્યું! જ્યોતિષિએ પૂછ્યું કે

૪. રાજ્યમાન.

ચારિત્રનાયક **શાંતિદાસ** શેઠ રાજ્યકાર્યમા પણ આગેવાની ભર્યો ભાગ લેતા હતા મહાન્ **અકબર** અને **જહાંગીર** બાદશાહ પાસે તેમનું સારી રીતે

'તમને પારખુ સારૂ છે? ત્યારે બાદશાહ સાહેબને આપતું કામ છે માટે આવો તો ઘણુ સારૂ' ત્યારે **શાંતિદાસ** બોલ્યા કે 'હા, ચાલો' ત્યારપછી ઝવેરીઓએ સારા લુગડા ને ઘરેણા લાવીને **શાંતિદાસને** પહેરાવ્યા તે પહેરીને **શાંતિદાસ** તે ઝવેરીની સાથે બાદશાહને ત્યાં ગયા અને ઉધો પગ ઘાલીને બેઠા પછી ઝવેરી બોલ્યા 'સાહેબ! તમારે જે ઝવેરતુ પારખુ કરાવવુ હોય તે લાવો આ અમારા મહાજનનો શેઠ કરી આપશે' બાદશાહે તે ઝવેર આપ્યુ તે લઇને **શાંતિદાસે** સારી પેઠે તપાસ્યુ, ને કહ્યુ કે, 'સાહેબ! આ ઝવેરમા કીડો છે' ત્યારે બાદશાહે તે ઝવેર ભગાવ્યુ ત્યારે તેમાથી એક કીડા સરખો કડકો નીકળ્યો ત્યારે બાદશાહ બોલ્યા કે 'પારખુ બરાબર કર્યું' તે પછી સોનાના કડા ને પાલખી વગેરેનો સરપાવ આપ્યો પછી **શાંતિદાસ** બાદશાહના દરબારમા આવતા જતા થયા ને બાદશાહના માનીતા થયા ને રહેતા રહેતા તેમના જનાનખાનામાં જવા લાગ્યા, ને રાણીઓને બહેન કહીને બોલાવી ત્યારે રાણીઓએ તેમને ભાઇ કહીને બોલાવ્યા પછી દહાડે દહાડે હેત વધતુ ગયુ રાણીઓએ પોતાના સગા ભાઈ કરતા **શાંતિદાસને** આલે (વધારે) ગણવા માડયા **શાંતિદાસ** ત્યા ઘણા દહાડા રહ્યા. પછી રાણીઓને કહ્યુ કે 'એ બહેનો! હવે હુ તો અહીંઆથી જઇશ' ત્યારે બહેનોએ કહ્યુ કે 'અહિયાથી જવાય નહિ તમારે તો અહિયાજ રહેવુ!' એ પ્રમાણે ઘણુ ઘણુ કહ્યુ પણ **શાંતિદાસ** તો હઠ લઈ બેઠા કે 'મારે તો જવુ ને જવુ' ત્યારે રાણીઓએ કહ્યુ કે 'તું મારો ભાઇ કહેવાયો, તેથી તને ઠાલો માલો જવા દઇએ એ તો કાઇ ઠીક નહિ' માટે તમે થોડા દહાડા સબુર ખમો ને અમને બાદશાહને કહેવા દ્યો! પછી તેઓએ બાદશાહને કહ્યુ કે 'અમારા ભાઈ **શાંતિદાસ** જાય છે તેમને કાઈ વિદાયગીરી આપવી, અને એવી આપવી કે તે વશપરપરા ચાલે' ત્યારે બાદશાહ બોલ્યો કે 'કઈ ગામ આપો' **શાંતિદાસને** ગામ આપવા માંડયા તે લીધા નહિ ને કહ્યું કે 'સાહેબ! અમારે ગામ ના જોઇએ, અમે વાણીઆ ભાઈ!' બાદશાહ બોલ્યા 'ત્યારે તે તમારે શું જોઇએ?' **શાંતિદાસે** વિચાર્યું કે '**અમદાવાદ** શહેર જેવુ બીજુ શેહેર કોઇ નથી માટે એ શહેરની નગરશેઠાઈ લઉં તો ઠીક, ને વળી આપણા વતનમા પણ આવીશું' એવુ ધારીને **અમદાવાદની** નગરશેઠાઈ માગી ત્યારે બાદશાહે નગરશેઠાઈ આપી ને વરસે દહાડે રૂપૈયા બાંધી આપી, (વર્ષાસન), તે શિવાય બીજુ આપવુ હશે તે આપી, વિદાય કીધા **શાંતિદાસ** પછી **અમદાવાદ** આવીને વસ્યા'

—પૃ ૨૭૨-૨૭૫

નોટ—"આપણા વતનમા" એ શબ્દથી શેઠ દિલ્લીના નહિ પણ અમદાવાદના સિદ્ધ ઠરે છે બાકી ઝવેરાતની કિંમત કરી કે, ઝવેરાતમાં કીડો છે તે જણાવ્યુ તે વાત મૂળ રાસમાથી સુસ્પષ્ટ પ્રાપ્ત થતી ન હોવાથી, તે વિષે વધુ જણાવી હમો મૂળ રાસથી વેગળા જવુ યોગ્ય ધારતા નથી

માન હતું. આઝમ બાદશાહ પાસેથી તેમણે સિદ્ધાચલ તીર્થોદિના પાલિતા
ણાની લીધા હતા.

શાન્તિદાસ શેઠે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મોટું જૈન દેરાસર ગાજન (?) ચિંતા-
મણનું દિગમ્બરનું મોટું ‡ મુખ્ય દશ ભાગની આમદાવાદમાં બહારપુરમાં સં. ૧૬૮૪
(ઇ. સ. ૧૬૩૮ માં) બાંધ્યું હતું. આ વખતે ઔરંગઝેબની ગુજરાતમાં સૂબા-
ગીરી હતી. તેણે ઇ. સ. ૧૬૪૪ માં તે તોડી નાખ્યું અને તેની મસ્જીદ કરી,
ત્યારથી આખા ગુજરાતમાં મોટું હિંદુ અને મુસલમાનનું બંડ થયું હતું. શાન્તિદાસ
શેઠે શાહજહાન બાદશાહને અરજ કરી તેથી તે ઉપર દીલ્હી સન ૧૦૫૮
(એટલે ઇ. સ. ૧૬૪૮) ના જમાદિઉલ આખરની તારીખ ૨૧ મીએ શાહજહાન
બાદશાહે ફરી નવું કરાવી આપવા હુકમ કર્યો હતો. આની નકલ આ
સાથે પુરવણીમાં ઉતારી આપી છે. જુઓ ખાસ નં ૧ તેમાં જણાવેલ છે

‡ "આ ગાજન ચિંતામણનું દિગમ્બર મંદિર બહારપુર નામના પરાની પશ્ચિમે
આવેલું [illegible] હતું અને [illegible] તેમાં આવે છે કે
[illegible] શાન્તિદાસ શેઠે [illegible] રૂપિયા ખરચીને બંધાવ્યું હતું. [illegible]
[illegible] છે અને [illegible] છે કે [illegible]
[illegible] છે અને આ [illegible] છે. આ [illegible]
[illegible] છે તે [illegible] હતો. [illegible] તે આમદાવાદની
[illegible] નગરોની [illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] આવે છે. [illegible] છે કે [illegible]
આમદાવાદના મુસલમાન [illegible] તેમાં [illegible]
[illegible] તે [illegible] માલુમ પડે. [illegible] તે [illegible]
હતો તેથી [illegible] (સુરત) [illegible] હતી. તે [illegible]
[illegible] આ [illegible] પ્રતિમાઓ [illegible]
[illegible] છે તે [illegible]
[illegible], તે [illegible] મૂર્તિ [illegible]
[illegible] મૂર્તિ [illegible] ચિંતામણ પાર્શ્વનાથની હતી તે હાલમાં
[illegible] દેરાસરમાં [illegible]. તે મૂર્તિ [illegible] છે.

[illegible] તે [illegible] આ [illegible]
[illegible] છે તેને [illegible] છે [illegible]
[illegible] છે તે [illegible] કરી છે [illegible]
[illegible] માલુમ [illegible] છે કે આ [illegible]
[illegible] તે [illegible] (૧૦૫૮) [illegible] છે તે [illegible]
[illegible] "

[illegible] આમદાવાદનો ઇતિહાસ પૃ ૧૨૦-૧૨૨.

કે, 'તે દહેરામા જે જે નવુ કરાવ્યુ હોય અને મહેરાબો તે પર કરેલ છે તે કઢાવી નાખવી અને મકાન મજકુર શેઠને હવાલે કરવુ તેમજ પ્રથમના દસ્તુર (રીવાજ) માફક તે મકાન તેમના કબજામાં રહે, અને હરેક રીતે તે પોતાની મરજી પ્રમાણે પોતાના ધર્માનુસાર વાપરી તેમા પરમેશ્વરનું ભજન કરે, તેમાં કોઇ આદમી ઇજા કરે નહિ, તથા બીજા ફકીર લોકો તે જગામા મકાન કરી રહ્યા છે તેમને ત્યાથી કઢાવી મૂકવા બીજા વહોરા લોકો એ દેવલની ઇમારત ઉઠાવી લઇ ગયા છે તો તેમના પાસેથી તે ચીજો લઇ એમને પહોચાડજો અગર એમને સામાનનો ખર્ચ કર્યો હોય તેની કીમત તેમની પાસેથી લઇ શાતિદાસને પહોચાડજો આ બાબતમા તમામ તાકીદ જાણીને હુકમ ફેરાવશો'

આપરથી જણાય છે કે શાંતિદાસને પ્રજા સાથે ઘણો ઉદાર અને વિશાલ સબધ હતો, તેમજ રાજાઓનો અને ઠેઠ બાદશાહનો આશ્રય ઘણો હતો જેની પાછળ સમગ્ર પ્રજા છે, અને જે પ્રજાનુંજ કલ્યાણ, રક્ષણ કરવા સર્વદા તન, મન, ધનથી તત્પર રહે છે તેમને પછી રાજ્ય અમલદારો, તેમજ રાજ્યાધીશ, પૂર્ણ માન અવશ્ય આપેજ એમા કઇ આશ્ચર્ય નથી પ્રજાના હિતની સાથે જે રાજ્યનું પણ ભલુ ચાહે છે, તે રાજ્ય અને પ્રજા બન્ને તરફથી માન, મરતબો મેળવે છે, અને આવી રીતે બન્નેનું ભલુ ચાહનાર જગતમા કોઇ વિરલાજ હોય છે કહ્યુ છે કે —

> नरपतिहितकर्ता द्वेष्यता याति लोके ।
> जनपदहितकर्त्ता त्यज्यते पार्थिवेन ॥
> इति महति विरोधे विद्यमाने समाजे ।
> नृपतिजनपदानां दुर्लभः कार्यकर्ता ॥

અર્થ:—(એકલા) રાજાનું હિત કરનાર લોકમાં દ્વેષને પામે છે- નિંદાય છે, (એકલા) લોકોનું હિત કરનાર રાજાથી તજાય છે, આવી રીતે એક બીજામા આટલો બધો વિરોધ હોવાથી રાજા અને પ્રજા (લોક) બન્નેનું કાર્ય-હિત સાધનાર ખરેખર દુર્લભ છે

૫. સમકાલીન ઉત્તમ મુનિવરો.

શ્રી **શાંતિદાસ** શેઠને જૈન ધર્મપર અચલ શ્રદ્ધા હતી તેઓના સમ-કાલીન–ઉપાધ્યાય શ્રી **માનવિજયજી**, યશોવિજય, જ્ઞાનવિમલસૂરિ, વિજય-સેનસૂરિ, વિજયસિંહસૂરિ, શ્રી ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય વિજયસેનસૂરિ, વિજય-

દેવસૂરિ, વિજયસિંહસૂરિ, વિજયપ્રભસૂરિ, રાજસાગરસૂરિ વગેરે હતા જેઓ
નાં વ્યાખ્યાનોનો તેઓ પ્રેમપૂર્વક લાભ લેતા હતા. શ્રી ભાનુવિજય ઉપાધ્યાયે
પોતાને અર્પણ ગ્રંથ નામે ધર્મસંગ્રહ શ્રી શાંતિદાસ શેઠના આગ્રહથી
રચેલ છે એવું તેની પ્રશસ્તિપરથી જણાય છે.

૬ વંશજો.

શ્રી શાંતિદાસશેઠનો વંશ ઠેઠ આજસુધી પુરાતન અમદાવાદના સમ-
ગ્રમાં ઘણુ સારી સ્થિતિએ હતી ધરાવે છે. શાંતિદાસશેઠની એટલી બધી
પ્રસિદ્ધિ અને મહત્તા હતી કે તેમને લગતી તેમના વંશજોને અનેક સનંદ
ખાનગસ્તળ, રાજ્યાસ્ર ઘણા વખતથી શેઠાઈ-નગરશેઠાઈ મળેલ છે અને તેમ
વંશજોમાં મુખ્ય થયો જે લેખ તેને હવે પણ અમદાવાદમાં નગરશે-
ઠાઈનું બિરુદ ભાગ્યમાં આવે છે. શાંતિદાસશેઠમાં સ્નેહ વિવેક વિનય,
દુરંદેશી, ક્ષમાગુણ, પરોપકાર, ધર્મવૃત્તિ વગેરે સદ્ગુણો તેમના વંશજોમાં
ઉત્તરોત્તર આવતાં આવ્યા છે.

લક્ષ્મીચંદ શેઠ.

શાંતિદાસશેઠના પાંચ પુત્ર હતા તે પૈકી લક્ષ્મીચંદશેઠ મુખ્ય
હતા તે વખતના મુગલ બાદશાહ મુરાદબક્ષને ૧ ખર [illegible] સાડાપાંચલાખ
ધીર્યા હતા, શાહજાદો આખર પરાસ્ત થઈને ભાગી ગયો અને તેના ચાર પુત્રો
દારા શુજા મુરાદ અને ઔરંગઝેબ (એ ચારે ભાઈ ભાઈઓ) વચ્ચે ગાદી
માટે લડાઈ થઈ મુરાદને અમદાવાદ સત્તાની જરૂર હતી અને તેથી લશ્કર
ભેગું કરેલ હતું. આ માટે રૂપિયા ૧ લાખ તેણે લીધા હતા. તેણે લશ્કર
ભેગું કરી ઔરંગઝેબને મળી દીલ્હી તર્ફ ચડાઈ કરી હતી. આ વખતે
મુરાદનો મુખ્ય મુનિમ મનસબદાર વધુ હતો, અલબત્ત હતો કસ્તીમખાન
૧૧૧૩ માં મુરાદે લક્ષ્મીચંદ પાસેથી સાડાપાંચ લાખ, શાંતિદાસ શેઠના
ભાઈના દીકરા (કે જે મરણ પામેલા છે તે) પાસેથી રૂ. ૪૦
હજાર તથા [illegible] તથા બીજા પાસેથી ૮૮ [illegible] હજાર
લીધા હતા અને આમ મળી એકંદર લશ્કર ભેગું કરી ઔરંગઝેબ સાથે
દીલ્હી ગયો હતો. ૪ સ ૧૧૧૮ માં મુરાદે અમદાવાદ આગ્રે ઉજ્જેન
આગળ લડાઈ કરી ઉજ્જન લીધું, અને તે ઉજ્જન મુરાદબક્ષ મુરાદે કુચ
કર્યો કે, લક્ષ્મીચંદને તેણે મુગલની ઉપરથી એક નામ આ બાદની
ઉપરથી [illegible] [illegible] [illegible] વીરજ
[illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] વગેરે પુત્ર મળી સાડાપાંચ લાખ

રૂપૈયા તરત આપી દેજો. તેજ સાલમા મુરાદ તેના ભાઈ ઔરગજેબના દગાથી ફસાયો અને મથુરામા કેદ થયો (આ મુરાદ ગુજરાતની સુબાગીરી ઉપર ઈ મ ૧૬૫૪ મા નીમાયો હતો)

લક્ષ્મીચદ શેઠનો વ્યાપાર ઘણુા બહોળા પ્રમાણુમા પથરાયો હતો, અને તેથી ઘણુા પૈસા જુદા જુદા વેપારી તથા ગુમાસ્તા વર્ગ પાસે શેઠના લેણુા નીકળતા હતા, અને તે દેવાદારો નાણુા આપતા નહતા આને માટે શેઠ ખુદ બાદશાહ ઔરગજેબનો લેખિત હુકમ લીધો હતો, તેમાં જણુાવેલુ હતું કે —" પાદશાહી હુકમ ફરમાવવામાં આવે છે કે એ લખમીચદ ગેઠનું જે લોકો પાસે લ્હેણું હોય ને તે લ્હેણુાની મચાઇ સાબીત થવાથી તેને તેનો હિસાબ સાબીત કરવામા જે મદદ અને કોશીશ કરવી જોઇએ તે કરવી, એટલા માટે કે દેણુદારો તેનુ દેણું ડુબાવે નહિ " આ ઉપરથી શાતિદાસ શેઠના કુટુબનો ખુદ પાદશાહ સાથે કેટલો બધો મરતબો-માન હશે તે સ્પષ્ટ પ્રતીત થશે, જુઓ નક્લ ન ૨

ખુશાલચદ શેઠ.

લક્ષ્મીચદ શેઠના પુત્ર ખુશાલચદ શેઠ થયા તેમણે પણ અદ્ભુત પરાક્રમ કરી જૈન કોમના સ્તભ તરીકે જૈન કોમને ગર્વથી આનદિત થવાનુ કારણુ આપ્યું છે સને ૧૭૨૦ માં ગુજરાતના સુબા અજીતસિહ તરફથી અનુપસિહ ભડારી કામ કરતો હતો, તે અનુપસિહ ઘણો જુલમી હતો અને તેણે પાજરાપોળવાળા ઓસવાળ *કપૂરશાહ ભણુશાલી કે જે મોટો વેપારી શ્રીમત હતો તેનું હીચકારાપણે ખૂન કરાવ્યુ, ત્યાર પછી નિઝામુ-ઉલ્મુલ્કે પોતાના કાકા હમીદખાનને સરસુબો ઠરાવી પોતે દીલ્લી ગયો પછી તેમને તથા બાદશાહ વચ્ચે વિરોધ થયો તે ૧૭૨૪ માં શિરબુલદખાનને સુબો ઠરાવ્યો એ સુબાએ પોતાની વતી સુજાદીખાનને મોકલ્યો તેણે આવી હમીદખાન પાસેથી અમદાવાદ લેઇ લીધુ ને હમીદખાન શહેર છોડી જતો રહ્યો તે લોકોને પુછતો ગયો કે ગુજરાત ફરી ક્યારે દેખીશુ ? પછી દાહોદ જઇ મરાઠી શાહુરાજાના સરદાર કથાજીને મળી બંદોબસ્ત કર્યો કે, કથાજીએ

---

* આ એક અમદાવાદના જૈન ઓસવાળ શ્રીમત હતા તે ઘણા શૂરવીર અને તેજસ્વી હતા, તેના સબધમા એક રાસડો અમદાવાદમા ગવાતો હતો તેની પ્રથમ બે કડી આ પ્રમાણે છે -"હાર્યો હાર્યો મદનગોપાળ, જીત્યો જીત્યો કપુરશા ઓસવાલ" આ સિવાય બાકી પ્રાપ્ત થતુ નથી આમા મદનગોપાલ પેશ્વા મરાઠાનો સુબો હતો એમ કહેવામા આવે છ આ બે કડીથી લડાઈ થઈ હોય એવુ દેખાય છ

દમાજીખાનની કુમકે મળ્યું, તેને પેટે (બદલે) દમાજીખાને મુત્સદ્દીની ચોથ
આપવી. તે બન્ને અમલદારો તરફ આવ્યા. આ બન્ને મુત્સદ્દીમાં ઝઘડો થયો,
તેથી અમલદાર બાપી દમાજીખાન સાથે સલાહ કરી. તેમાં મુત્સદ્દીમાં મરાઠા
ત્યાર પછી તેનું જોર વધ્યું તેથી આખા શહેર ઉપર આવ્યો અને મરાઠાથી
ઘાયો. અતિ ત્યાંથી નાસી અમદાવાદમાં મરણ પામ્યો ત્યારે કરવાળ ગાયે
કરાવ્યા. પણ જુમાખાન શેઠે દમાજીખાનને યુક્તિપ્રયુક્તિથી શહેરમાં દાખલ
કરાવ્યો (અમદાવાદનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ગુજરાતી પત્ર ઉમેદ આ
સં. ૧૬૬૬) આ વખતે ઈ. સ. ૧૭૨૫ માં મરાઠાઓએ શહેરને જુદાર
મર લખમીચંદ નગરશેઠના સામો પાણથી ઘેર્યું નહિ અને તે શેઠે
પોતાના પાસની મફત દોલત આપી તેમને પાછા કાઢ્યા. આ ઉપરથી
તમામ શહેરના લોકો એકમત થઈ નગરશેઠનો હક કરી આપ્યો કે જેરથી
આ શહેરના માલ ઉપર જકાત તે ઉપર સેંકડે ચા રૂપીઓ તેમને છે. આ
હક હાલમાં પણ કંપની સરકારે ઇ. સ. ૧૮૨ ના જુલાઈની તારીખ ૨૫ મીએ
રૂ. ૨૧૩૩ નો નાણે આંકડો કર્યો છે તે મુજબ વંશપરંપરા મળ્યું જાય છે.
ઈ. સ. ૧૮૬ ના આરંભમાં આ ઠામ આપવાનું અમદાવાદના કલેક્ટરે
બંધ કરવાનો ઠરાવ કર્યો તે ઉપરથી તે વખતના નામ શાહસાહેબ એમને
આ શેઠ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ નિર્વાહસારૂ પણ થયા. તેથી સિવાય
તની સરકારે ૨૩ નગરોનો—અને ૧૮૬૧ ના મે માસની ૩૧ મી તારીખે ઠરાવ
કર્યો કે નગરશેઠ જુદાવાસ લખમીચંદના પુરુષસમાં જુદા વારસને
બાપદાદાના પેઢીનામા નંબર ૧૦૩ મુજબ (એ પેઢીનામા માટે જુઓ આ
સાથે આપેલ પરિશિષ્ટ) આપે જવા. આ જાતની આવકને બાબત જુદા
વખત શેઠના પુત્ર શેઠ નથુશાએ કરેલી છે તેમાં લખેલ છે કે " આએ શેઠ
આપવાના બનાવ બાબતની બાબતી મળ્યા આપ્યા પીએ અને (શ્રીજી)
સને ૧૧૭૦ ના વરસમાં દમાજીખાનના બાપદાદા મરાઠાઓની ફોજ્યે આવી અને
તેણે શહેરના આસપાસ ઘેરામાં લીધા અને શહેર બાળી દેવા ઘણી એવી
ધમકી બોધી તે ઉપરથી ઉપરનેવાર સર્વે શહેરમાં બંધ થયા, આ રીતે
શહેરમાંથી કેમ બહાર જવું ન થાય એવું આવવાથી શહેરના શાહુકાર વગેરે શેઠ
ખુશાલ સેંકડ ઘણા હતા તે ઉપરથી આવાસ વીરચંદ જુદાવાસ એમણે
શહેરના વખ ઘેરામાંથી મરાઠા સરદારને બધાને સરકારમાં ઘોડા પૈસા આપ
કરીને મરાઠાઓની ફોજ્યે ઘેરામાં ઘાલવાથી શહેરમાં ઉપજ બેસાર સાચે
મળવા લાગ્યો. તે માટે શહેરના શાહુકાર વગેરે શેઠ ઘણા ખુશી થયા કે
જુદાવાસ્યા પોતાની માંહેના પૈસા ખર્ચ કરીને શહેરના વાસ્તે ઘણા આ-

રાબ (હેરાન) થયા, એમનાવડે આપણા છોકરા તથા માણુસ તથા માલ-મિલ્કત જણુશભાવ સર્વે રહ્યું, આવડો અહેશાન સર્વના ઉપર તેમણે કર્યો, તો એમને આપણે શુ આપવુ ? એવો વિચાર કીશોરદાસ રણછોડદાસ, અપમલદાસ વલભદાસ, મહમદ અબદુલ તથા અબુબકર શાહાભાઈ, એ ચાર માતબર શાહુકાર અને બીજા સર્વે શાહુકાર અને ઉદમી—સમસ્ત વેપારી લોક વગેરે મળી કર્યો, અને પોતાની ખુશરજાવદીથી મહાલકોટ પારની છાપો તથા કોટમનીઆર શહેર મજકુર અહી આમ દફતરી થઇને માલની કિમત સરકારના હાસલમા ઠરાવ થાય તે ઉપર સરકારની જમાબંદી સીવાય રૈયતની નીમબતે દરમે કડે ચાર આના પ્રમાણે અમારા બાપને પુત્ર-પુત્રાદિ વશપરપરા કરી આપીશુ—અમારૂ રાજીનામું (રાજીખુશીથી કરી આ પેલ ખત) કરી આપ્યુ છે " આ અરજીપર બાદશાહનો તે મહાજન ઠરાવ બહાલ રાખી હુકમ થયેલ છે વાચો તેની આખી નકલ ગુજરાતીમા આ સાથે આપી છે તે માટે જુઓ **नकल नं** ૩ અને જે મહાજને ઠરાવ કરી આપ્યો છે તેની નકલ માટે જુઓ **नकल नं** ૪

આ નગરશેઠ ઇ સ. ૧૭૧૮ મા શહેરના તમામ મહાજનોના ચુકાદા કરતા તથા તમામ મહાજને તેમને પોતપોતાના મહાજનના વડા તરીકે ગણેલા છે અને તે વખતે તે શહેરના મોટામા મોટા વેપારી હતા ગુજરાતના હીરા ખુશાલચદ શેઠ તથા **આસફઝા** નિઝામ ઉલ્મુલ્ક ઈ સ ૧૭૪૮ મા મરણ પામ્યા.

અમદાવાદનું આ કુટુબ નગરશેઠ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયુ છે ગુજરાતની સર્વે રૈયત કુટુબમા તે વડુ છે તે કુટુબ લોક હિતાર્થ બુદ્ધિ અને ધનને વાપરી, વિશેષે જૈન ધર્મની પુષ્ટી કરી, એથી નામાંકિત થયેલુ છે, અને દિલ્હીના બાદશાહોએ તથા મરેઠાઓએ તથા કપની સરકારે તથા તમામ વહેપારી મહાજને તેમને 'નગરશેઠ' બીરૂદ આપી ઘણુ માન રાખ્યું છે તે કુટુબનો વડો જૈન ધર્મની તમામ નાતોનો વડો છે તમામ શહેરના મુખી દાખલ દુખની વેળાએ તેને સૌ આગળ કરે છે, જેમકે રાજ તરફના જુલમ, વરસાદની રેલ આવતી હોય તો તે શહેરના કોટની પ્રદક્ષિણા, દુધની ધારા કરતા તમામ રૈયતની સાથે ફરે છે

ગાયકવાડે (ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ, **માનાજીરાવ** ગાયકવાડ, **સયાજીરાવ** ગાયકવાડ અને **આનંદરાવ** ગાયકવાડની એમ દરેકની જુદી જુદી મહોર સાથે) આ કુટુબને (વખતચદ શેઠ—ખુશાલચદ શેઠના પુત્રને) **આબદાગીરી** (છત્ર), **મશાલ**, તથા **પાલખી** આપી છે અને તેની સનંદ આપતા તેમા **આબદાગીરી** તથા **મશાલ** માટે બે આશામીઓને રૂ ૮) નો પગાર તેમજ **પાલખીના**

તાલુકા ૧ ૧) એક હજાર રોકડ આપવાનો ઠરાવ કરી આપ્યો છે. જુઓ આ ઋણી આપેલ તે સનંદની નકલ નંબર નં. ૫—૧—૭—૮—૧

કંપની સરકારે અને ૧૮૨૭ માં મુખત્યારી સર આપવાને નવાબોને ઇનામની કીર્તિમાં જુમ્મીને ઠરાવ કરી આપ્યો છે.

વંશાવળ ૬ ઠો.

ગુજરાતના સેના ધુરંધર પિલાજીરાવ થી ગાયકવાડનો ઇતિહાસ શરૂ થાય છે. [illegible] તેને લગતી [illegible] અને બ[illegible] ની હકીકત નીકળી નથી તે તે આપણે અહીં જોઈએ—

ખાચરવા અને પેશ્વાએ અમદાવાદનું રાજ્ય ૬૩ વ. સુધી ભોગવ્યું એટલામાં ૧૮૦૪ ના વિભાગમાં અંગ્રેજ સરકારનાં પગલાં અમદાવાદમાં થયાં. આ અરસામાં પેશ્વા તથા ખાચરવા વચ્ચે ઘણું રાજ્ય સંબંધી [illegible] ચાલતા હતા. [illegible] ઓન રેવ પાર્ટ [illegible] રૂપે ઉપર ઘણું કરી લીધામાં આવ્યો. તેનું કારણ એ હતું કે પેશ્વાની [illegible] અંદર અંદર ચાલ્યો આવતી હતી. તેમાં [illegible] અંગ્રેજ સરકારે અનરલ પિટોનને મોકલ્યો. તેણે પ્રથમ સુરત આવી મુકામ કર્યો. તેટલામાં અંગ્રેજ સરકારે અમદાવાદ લેવા [illegible] મોકલ્યો. તેથી તા. ૨૬ મી જાનેવારી સને ૧૮૦૮ ના રોજ [illegible] કીધો. તેમાં અમદાવાદ નવી નીતિનો [illegible] અમુક શરતોનો ભાગ તથા ૩ [illegible] પેશ્વાની પોતાની આવકની કબૂલ કરી તેને બદલે અંગ્રેજ સરકારે [illegible] તથા અમદાવાદમાં પેશ્વાના રાજ્ય હતા તેઓને કરી અમદાવાદને કેદ આપ્યા. આ સંધિથી પિટોનને અમદાવાદ આપવાનું થયું. ૧૮૦૮ ના ફેબ્રુઆરી માસની તા. ૧ મી એટલે સંવત ૧૮૬૪ ના માઘ સુદિ ૬ ને રોજ સવારે અમદાવાદ [illegible] ઉપર અનરલ પિટોન પોતાની ફોજ સહિત આવી પાસ નોંધ્યો. તે વખત પેશ્વાના સૂબા બાપુજી પંડિત હતા. તેમણે [illegible] ને આપ્યો [illegible] તેઓ ગયા. એટલે પિટોન પેશ્વા માટે [illegible] ([illegible]) [illegible] તેણે બનાવી. બાપુજી પંડિત પછી ત્યાં ફોજ વધુ હતી તેથી ૬ [illegible] ને ૨ [illegible] વિના [illegible] ચાલતું હતું. આ અંગ્રેજ લોકોએ [illegible] માઘ સુદ ૮ ના રોજ એટલે તા. ૧૨ મી ફેબ્રુઆરીએ [illegible] તેઓને [illegible] સોંપ્યો. તેમની [illegible] પાછા પર [illegible] નવાબની ભાર [illegible] કરી, ત્યાં માઘ સુદ ૧૧ ની સવારમાં [illegible]

હારેલી મગણીઓ થઇ ઉચા ગોપાળની ફોજ લઇ શહેરમા પેઠો અને અમદાવાદ લીધુ તે વખત બાપુજી પડિત ખાનપુર દરવાજે થઈ નાસી ગયો ગોર્ડને અમદાવાદમાં પેસી ત્રણ દહાડા સુધી શહેર લુંટવા હુકમ કીધો તે વખત શહેરમા નગર શેઠ ખુશાલચદ (ખરી રીતે વખતચદ ખુશાલચદ) હતા તેઓ તથા શહેર કાજી શેખ મહમદસાલે તથા બાદશાહી દીવાન મીઆ મીરજા અમુ, એ ત્રણે, સાહેબને જઈ કરગરી પડયા તેપરથી સાહેબે તેમની તરફ જોઇ લુટ બધ કરાવી ઉપરના ત્રણે જણાના વશ સાથે હાલ પણ કુટુબો હયાત છે ચડતી પડતીના ક્રમ ગર્વે આવી જતા પણ અત્યારે સારી સ્થિતિની ગણતરીમા પણ ચાલુ છે "—અમદાવાદનો પ્રાચીન ઇતિહાસ 'ગુજરાતી પચ' દીવાલી અક ૧૯૬૬

આ રીતે વખતચદ નગર શેઠે અમદાવાદને લૂટતા બચાવ્યુ અને તે ઉપર સ્વ મગનલાલ વખતચદે એક રાસડો જોડયો છે જુઓ 'સાઠીના સાહિત્યનુ દિગ્દર્શન'—પૃ ૩૯–૪૦ તેમા જણાવેલ છે કે તેમણે . જનરલ ગોડર્ડ (ઉપર જનરલ ગોર્ડન કહેલ છે) અમદાવાદ લીધુ તેના વર્ણનનો રાસડો જોડયો છે એમા અમદાવાદ શી રીતે પડયુ, ક્યા ક્યા ઝપાઝપી થઇ, અને નગરશેઠ વખતચદ વગેરેએ શહેરને લૂટાઇને પાયમાલ થતા શી રીતે બચાવ્યુ વગેરે વર્ણન વર્ણવ્યુ છે "*

---

* સ્વ મગનલાલ વખતચદ કૃત અમદાવાદના ઇતિહાસમા આ પ્રમાણે બીના આપી છે "આ સમે પેશ્વાઇ ગાદી બાબત લડાઇઓ ચાલતી હતી, તેથી રાઘોબાની તરફ થઈ અગ્રેજ સરકારના હુકમથી જનરલ ગાર્ડર (લોકો ગોર્ડર સાહેબ કહે છે ને તેમનો રાસડો જોડેલો છે) સાહેબ ગુજરાત તરફ આવ્યો હતો ને સુરતમાં મુકામ કીધુ હતુ એવામા મુબાઇ સરકારથી ગાયકવાડ સરકાર સાથે સલાહ કરવાનો હુકમ આવ્યો તેથી તારીખ ૨૬ મી જાનેવારી સને ૧૮૮૦ના રોજ સલાહ કીધી તેમા ગાયકવાડે તાપી નદીની દક્ષિણનો મુલક અઠાવીસી સુરતમનો ભાગ તથા ૩૦૦૦ ઘોડાની ખોરાકી આપવી કબૂલ કરી તેને બદલે અગ્રેજ સરકારે ડભોઇ તથા અમદાવાદમા પેશ્વાઇ સુબા હતા તેમને કહાડીને ગાયકવાડને તાબે લઇ આપવુ એવી સલાહ ઉપરથી ગાર્ડરને અમદાવાદ આવવુ થયું

સને ૧૭૮૦ ના ફેબ્રુઆરી મહિનાની તારીખ ૧૦મી તથા સવત્ ૧૮૩૬ ના મહા સુદ ૬ને રોજ શાહ ભીખનના ટેકરા ઉપર જનરલ ગાર્ડર સાહેબે પોતાની ફોજ સહિત આવીને પડાવ કર્યો તે ઉપરથી અમદાવાદના સરસુબા પેશ્વાની તરફથી બાપજી પડિત હતા તેમણે દરવાજા બધ કર્યા ને માણેક બુરજ ઉપર તોપો ચઢાવી તે ઉપરથી જનરલ ગાર્ડરે છીંડુ પાડીને શહેરમાં પેસવા ખાનજહાન દરવાજા આગળના કોટ ઉપર તોપો મારવા માંડી બાપજી પડિત પાસે ફોજ ઘણી હતી તેમા ૬૦૦૦ આરબ અને ૨૦૦૦ સ્વાર, તે સિવાય બીજુ પાયદળ હતુ

વખતચંદ નગરશેઠના ૭ પુત્ર પૈકી પુત્ર હેમાભાઈ નગરશેઠ થયા, અને બીજા પુત્ર મોતિચંદ થયા. મોતિચંદના પુત્ર ફતેહભાઈ (જે એનું વય સં. ૧૮૬૧ ના ફાગણ સુદ ૨ ને દિને થયું હતું) ફતેહભાઈના લઘુભાઈ

મહા સુદ ૮ ને રોજ પીસી ૨૨ ની [illegible] હેમાભાઈએ નવીના વખતથી નક્કીજ રોકેલી [illegible] ધાર પાળવા માંડી, ને મહા સુદ ૧૦ની રાત [illegible] બધાં ઘાલી પાલી [illegible] ધાર માંડી ને [illegible] રાણી પીધી, પણ મહા સુદ ૧૧ના [illegible] હાકેમી [illegible] નવે મેનેજમેંટ (પીસી દિવો) [illegible] કારણે [illegible] ને [illegible] તે [illegible] લખેલા પત્ર [illegible] (આ [illegible] ૧૧ [illegible], તેમાં ૧૪ [illegible] પુત્રી અને [illegible] ૧ [illegible] છે.)

[illegible] કારણે [illegible] પણ [illegible] સુધી [illegible] ત્યારે નગરશેઠ [illegible] ૪૦ [illegible], ને [illegible] એ [illegible] ને [illegible] નહિ.” ત્યારે [illegible] તેથી [illegible] ને [illegible] તો ત્યારે [illegible] ને [illegible] થઈ ” ત્યારે [illegible] ને [illegible] સુધી [illegible] તેના [illegible] ને [illegible] મે [illegible] ને [illegible] ત્યારે [illegible] ” [illegible] અને [illegible] ને [illegible] છે—

[illegible] (વખતચંદ [illegible]) [illegible] ને [illegible] ત્યારે [illegible] ને [illegible] નહિ. [illegible] નહિ; પણ [illegible] તે [illegible] અને [illegible] નહિ, [illegible] આ [illegible] ૧૧૧૪ ” ([illegible], [illegible] ૧૮૦૫ના [illegible] સુદ ૧ ને [illegible] ૧૮૮૦ના [illegible] ૧૦ મી)

એ પ્રમાણે [illegible] ને [illegible] તેમનો [illegible] તેમને [illegible] પણ એ [illegible] ને [illegible] એ [illegible] ને [illegible] પણ [illegible] તેથી [illegible] નથી, [illegible] નથી, પણ [illegible] તેમને [illegible] ”

[illegible]

ભગુભાઇના દલપતભાઈ થયા કે જેના નામની–દલપતભાઇ ભગુભાઇની પેઢી અત્યારે જાબરી ચાલે છે દલપતભાઇના ત્રણ પુત્ર થયા (૧) લાલભાઇ, (૨) મણિભાઇ, અને (૩) જગાભાઇ આમા લાલભાઇ શેઠને અંગ્રેજ સરકાર તરફથી 'સરદાર' નો ખિતાબ આપવામાં આવ્યો હતો તેમનો જન્મ સં ૧૯૧૯ મા થયો હતો તેઓ આણંદજી કલ્યાણજીની આપણી મહાન્ પેઢીના પ્રમુખ હતા જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરી હતા, અને તેમણે આજ વર્ષમા (સં ૧૯૮૮) દેહ ત્યાગ કરેલ છે અને તેથી જૈન કોમને એક સ્તંભ અને આધારની ન પૂરી શકાય તેવી ખોટ પડી છે તેમના આત્માને શાંતિ મળો હવે આપણે હિમાભાઇ નગરશેઠ કે જેમને ઘણા રાજાઓની સાથે સબંધ હતો તેમના જીવનચરિત્રની કિંચિત્ રૂપરેખા જોઇએ

નગરશેઠ હિમાભાઈ.

આમનો જન્મ સંવત્ ૧૮૪૦ ના વૈશાખ માસમા થયો હતો તેમના વિદ્યાભ્યાસની હકીકત મળી શકતી નથી, પરંતુ મહેતાજીની પાઠન શૈલી પ્રમાણે તેમણે ટુંક મુદતમા અભ્યાસ કર્યો હશે એમ સમજાય છે પોતાના મહાન્ પ્રભાવક પિતાશ્રી વખતચંદ શેઠ સં ૧૮૭૦ ફાગણ વદ ૪ ને દિવસે સદ્ગત થયા, તેમની પાછળ હિમાભાઇ શેઠે સં ૧૮૭૦ વૈશાખ શુદ ૯ ને દિને રાજનગર અને વડોદરા બંને શહેરમા આખા શહેરના મનુષ્યોને એ કજ દિવસે ઘેબર આદિની નવકારશી–નાત જમાડી હતી

ધર્મ શ્રદ્ધાળુ હોઈ હમેશાં ધર્મ પુસ્તકનુ પઠન પાઠન કરતા હતા, અને પ્રતિદિન પ્રભુ પૂજા કરવાનુ ચૂકતા નહિ. પોતે ઘેર દેરાસર કર્યું હતુ અને તેમાં રત્નમય પ્રતિમા રાખી હતી. આ પ્રતિમા હજી શેઠ મણિભાઈ પ્રેમાભાઈને ત્યાં (વડામાં) છે અમદાવાદના ડેહેલાના ઉપાશ્રયે વ્યાખ્યાન સાભળવા આવતા, અને ધર્મચર્ચા કરીને પંડિતોની પરીક્ષા પણ કરી શકતા હતા આ વખતે પંડિત પદ્મવિજયજીના શિષ્ય પંડિત રૂપવિજયજી હતા, તેમને અને ક્રિયોદ્ધારક શ્રી નેમસાગરજી વચ્ચે આચાર્ય પાલખીમા ન બેસે વગેરે બાબતપર વાદચર્ચા ચાલી હતી આ વખતે શેઠે સમાધાનીનો વચલો માર્ગ લઈને બંનેને મુક્ત વીતાવી શાંત કર્યા હતા પોતાના ભાઇ શેઠ સુરજમલ, તથા રૂકમીણી શેઠાણી શ્રી નેમિસાગરજી મહારાજના રાગી હતા

પોતાનો વ્યાપાર પિતાશ્રીના વખતથી દેશદેશાવર સ્થાપેલી પેઢીઓદ્વારા ઘણો ધીકતો ચાલતો હતો અને તે સર્વે પેઢીઓના કાગળો પોતેજ વાચી ફેસલો કરતા હતા શેઠની નામીચી દુકાનો મુંબઇ, કલકત્તા, રતલામ, વ-

મોરબી, ભાવનગર, જસદણ, લીંબડી, પાલીતાણા, નવાનગર, [illegible],
પાલણપુર, સિરોહી, વગેરે ઘણા ઠેકાણે હતી એમ કહેવાય છે.

તેમનો ગુણ અસાધારણ ઉદારતાથી ભરેલો હતો, અને તે દાન
ની દિશા તેઓ વિચારપૂર્વક બહુ ઘણા ઉપયોગી સાર્વજનિક ખાતાઓમાં
વાળેલ છે. ભાવનગરમાં મોટું દવાખાનું, [illegible] નામની
પુસ્તકશાળા, સભાસ્થાન, ધર્મશાળા અને એક હોસ્પિટલ વગેરે ઘણા ઉપ-
યોગી કામો તેમની સહાયથી થયાં છે અને તેનો લાભ અદ્યાપિ પર્યંત સ-
મગ્ર પ્રજા લે છે અને લેશે અવિચ્છિન્ન ચાલે છે. ભાવનગરમાં ગુજરાતી
ભાષાના સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ કરવા-કરાવવા ઉત્તેજન-દેનારો [illegible]
[illegible] ૧૯૪૮ ના સપ્ટેમ્બર મહિનાની ૨૫ મી તારીખે સ્થપા-
યેલી 'ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી' ને આ નગરશેઠ તરફથી ઘણી સારી
મદદ મળી. ભાવનગરમાં ઉદ્યોગ કરવા માટે તેમણે ૧૦ હજાર રૂપીઆ
આપ્યા હતા; અને ત્યાંની મ્યુનિસિપાલીટી માટે (શહેર સુધારણા માટે)
એક [illegible] સારો ભાગ લીધો હતો.

આ સાર્વજનિક ધર્મકાર્યો માટે સરકાર તરફથી ઉત્તમ ધર્મ નિમિત્તે
તેમણે અનેક પુણ્ય કાર્યો કરેલાં છે અને તેમની [illegible] છે.
ભાવનગરમાં [illegible] તેમની [illegible] છે. પાલીતાણા
[illegible] રૂપીઆ
[illegible] રૂપીઆ [illegible]
છે. તે [illegible] છે. [illegible] અને નવે
[illegible] અને [illegible] છે. શ્રી
[illegible] છે અને [illegible]
[illegible]
[illegible] છે. [illegible] સંવત ૧૮૯૦ માં પાલીતાણાને [illegible]
હતો તે વખતે [illegible] ત્યાં [illegible]
કરતી હતી. આ વખતે [illegible] હતા અને [illegible]
[illegible] હતા. [illegible] ત્યારે [illegible]
વગેરે [illegible] અને [illegible] હતા.
તે [illegible] ભાવનગરમાં [illegible]
[illegible] હતો.

[illegible] અને [illegible] હતી.
[illegible] પાલીતાણાનું [illegible] તેમને ત્યાં [illegible] અને [illegible]

રાચરડા ગામ તેમને આપ્યુ હતુ આ ગામની અમુક જમીન ખોડા ઢોરના અર્થે કાઢેલી છે, અને તે ગામ હાલ તેમના વંશજોના તાબામા છે કાઠિયાવાડના રજવાડાની અંગ્રેજ સરકાર સાથેની ખંડણી—તેમના પિતાના વખતની—શેઠે બાંધી આપી હતી વેપાર-ઝવેરાતનો મૂળ ધંધો હતો હેમાભાઇ શેઠના કુટુમ્બનું રખોપુ પાલીતાણાની યાત્રામા લેવાય નહિ, એવો હજુ સુધી ઠરાવ છે

શેઠના કુટુમ્બમા પણ ઘણો સારો સંપ હતો, અને લક્ષ્મીનો વાસ પુરો હતો તેમના વખતમા પોતાના કુટુમ્બના સો માણસો એક પંક્તિએ બેસીને જમતા હતા, અને અમદાવાદની વસ્તી તેમને પૂર્ણ રીતે ચાહતી અને પૂરું માન આપતી હતી મોટા મોટા સાહુકારો અને રાજાઓને એણી વખતે નાણા ધીરી મદદ આપતા હતા, તેથી તેઓ 'જગતશેઠ'ની ઉપમા પામ્યા હતા તેઓએ ઘણા રાજાઓના રાજકુટુમ્બ અંદરના કલેશ અને મોટા મોટા મહાજનોમા પડેલા ટંટાઓ અને વિક્ષેપો મટાડયા હતા. અદાલતોમા દશ વર્ષે જે દાવાનો નિકાલ થતો નહોતો તેનો એક ઘડીમા નિકાલ લાવી શકતા હતા ઉભય પક્ષ વચ્ચે તેમનો એવો પ્રભાવ પડતો હતો કે તેમનું વચન રાજા કે પ્રજા કોઇથી ઉથાપી શકાતુ નહિ શેઠ હેમાભાઇને રૂપાની છડી બાદશાહી વખતથી વંશપરંપરાએ મળી હતી

આવી રીતે તેમનુ ટુંક જીવનચરિત્ર છે અને તે પરથી હેમાભાઇ શેઠમાં દયાળુતા, પરોપકારવૃત્તિ, જનસેવા, ધર્મસેવા, સંપ, પ્રેમ, વ્યાપારદક્ષતા, રાજ્યકાર્યકુશલતા, જમાનાનું જ્ઞાન આદિ અનેક સદ્ગુણો હતા એ સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે આ નરરત્ન નગરશેઠ સંવત્ ૧૯૧૪ ના મહા સુદ ૧૧ ને સોમવારને રોજ ૭૩ વર્ષની વયે દેહ છોડી સ્વર્ગવાસ પામ્યા સદ્ગત થવા પહેલા ૭ માસ અગાઉ પોતાના કુટુમ્બીમા સર્વને મઝિયારુ વહેંચી આપીને ભવિષ્યમા કલેશ થવાનો સંભવ ન રહે એવી પાકી વ્યવસ્થા કરી ગયા હતા આ ધર્મિષ્ઠ આત્મા અમરસુખમા હો !!

આમના મરણની ખબર બધે પ્રસરી તેથી લોકો શોકમા ગમગીન થયા હતા દેશાવરોમા તેમજ અમદાવાદમા—ઘણે સ્થળે હડતાલો પાડવામા આવી હતી આ શેઠની ઉદારતા અને અક્ષય કીર્તિ ગુજરાતમા સદાકાલને માટે અમર રહેશે છેવટે કવિ દલપતરામ આ શેઠ સંબંધી, જે ઉદ્ગારો કહાડે છે અને તેનું વર્ણન કરે છે તે આપીશુ —

દોહરો

કામિનિ હીમાભાઈની દીસે રૈસે રેલ
કર્યું કપ મન સુખાનિ ભાખ્યા નેથ વિશેષ.

ભુજંગી—છંદ.

જુઓ નેથ અર્ચ પંક્તાપેતાભા જુઓ ભાવ ભામે થયો પ્રભાવ,
જુઓ રૂડું સનુભ્યે એ સુકતી, હીમાભાઈની તે હમેશ હસતી.
જુઓ મુલાયમતા ન ભદ વાસે રમ્યું ક્યું સિથા નથી એવી ભાવે,
ભોંચે એવી જગ્યા નથી કે જણાતી, હીમાભાઈની તે હમેશાં હસતી
જુઓ આત્મુની ઉપરે ભાવ જ્યો, મુખાંડે જુના રેખા શ્રેષ્ઠ ફેરે,
ચર્ચ લાભ કૈને સુરતિ ઝળકતી હીમાભાઈની તે હમેશાં હસતી.
મહું શું કહી મિહિર મન ભાખ્યું, કપ કાતિનિ દીનને દાન દીધું;
વખાણે જુઓ વાન તે સર્વજનિ હીમાભાઈની તે હમેશાં હસતી.
શીઘ્ર મન ભાવથમો એવ રીતે ભોંચે દાન દીધે જુઓ ભાવી મિત્તે;
જુનાં ભાવિ પ્રતિમો કે વસતી, હીમાભાઈની તે હમેશાં હસતી.
જુઓ મંમ સનુભ્યે જેડ ભાવ કરે જૂએ કે ત્યાં ધીરી ભાવ,
શોભી ભાવ તે રીત ત્યાં જે ભળતી હીમાભાઈની તે હમેશાં હસતી.
સૌ યોગ ધભાસના સવસ્ત્રુ, જુઓ ભાવ ભામે તમામે ભાવ્યા
ભલે ભાવથી સુણિ ભાવીભાવી હીમાભાઈની તે હમેશાં હસતી.
જુઓ ગુણ એવો કરી વીર્ય ભાવ લખે હેમ કિરણી થયો વિભાત;
મહુ કે નથી પૂરી એવી કળતી, હીમાભાઈની તે હમેશાં હસતી.

ભાઈ તે જામના ઇતિહાસકાર સ્વ. ભગવાનલાલ જામનગરી ઉપરથી જામનગરના ઇતિહાસમાં (ભાગ ૧લો માં) આ પ્રમાણે લખ્યું છે—

ત્રાંબિયાસ વગી ભાગ્યવાન, જુનાગઢના નવાબ, જામસાહેબ ને પણ નાગરાને અનુભવ પ્રમાણે નગરશેઠાણી મન ભાવ્યું, ને હવે હીમાભાઈ નગરશેઠની પત્ની છે. તેમની ઉમર આશરે વરસ ૬૦ ની છે ને આજને સમે જામનગરમાં એ મોટા સાહુકાર ને ધનિક ગણી મેં છે. ને એ પ્રકારના જન્મ ધનિકની નીતિ ને ભલાં હોય તો પણ સારાં કામ, પણ ભરાત્તર થાય નહિ.

નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ.

આ શેઠનો જન્મ સવત્ ૧૮૭૧ ના કાર્તિક માસમા થયો હતો આ શેઠે પરોપકારી કાર્યો ઘણા કર્યા છે, તો તેની નોધ લઇએ -પ્રથમ સાર્વજનિક કાર્યો નોંધીએ

૧ સને ૧૮૫૬ મા રૂ ૨૨૧૫૦ અમદાવાદમા એક હૉસ્પીટલ બધાવવા અને નિભાવવા માટે આપ્યા કે જેમા મર્હૂમ શેઠ હઠીભાઈએ રૂ ૮૦૦૦૦ આપ્યા હતા અને તેથી તે હૉસ્પીટલનું નામ તે બંને સંયુક્ત નામો પરથી ' હઠીભાઇ એન્ડ પ્રેમાભાઇ હૉસ્પીટલ ' અત્યારે પ્રસિદ્ધ છે કે જેમા સિવિલ હૉસ્પીટલ રાખવામા આવી છે	રૂ ૨૨૧૫૦
૨ સને ૧૮૫૭ મા પોતાના સદ્દગત પરોપકારી,-શેઠ હેમાભાઇના નામથી ' હેમાભાઇ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ' નામની લાયબ્રેરી બધાવવામા રૂ ૭૦૫૦) આપ્યા	રૂ ૭૦૫૦
૩ સને ૧૮૫૭ મા ગુજરાત કૉલેજ માટે ભેગા કરેલા ફડમા	રૂ ૧૦૦૦૦
૪ સને ૧૮૫૭ માં ગ્રાંટ મેડિકલ કૉલેજ (મુંબઈ) મા દર વર્ષે જે ફતેહમદ વિદ્યાર્થી પસાર થાય તેને સુવર્ણ ચાદ આ-પવા માટે	રૂ ૧૮૦૦
૫ સને ૧૮૬૩ મા 'વિક્ટોરિયા મ્યુઝિયમ' માટે ભેગા કરેલા ફડમા	રૂ ૧૩૫૦
૬ સને ૧૮૬૪ મા મુબઇની ' વિક્ટોરિયા ગાર્ડન્સ્ '-' રાણીબાગ ' ના ફડમા દરવાજા વગેરે બનાવવા માટે	રૂ. ૧૦૦૦૦
૭ સને ૧૮૬૩-૬૪, ૧૮૬૪-૬૫ મા ૧૮૬૩-૬૪ અને ૧૮૬૪-૬૫ ના પડેલા દુકાળ (જેને ચોત્રીશો (સં ૧૯૩૪ પરથી) ' કાળ કહેવામા આવે છે તે)' મા દુકાળીઆને બચાવવા માટે અમ-દાવાદમા ખર્ચેલા	રૂ. ૨૦૦૦૦
૮ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી ફડમા	રૂ ૨૦૦૦
૯ નીચે જણાવેલ સ્થળોએ બંધાવેલ ૭ ધર્મશાળાઓ બધાવવા માટે રૂ ૨૩૦૦૦) આપ્યા. નરોડામાં રૂ ૪૦૦૦, સરખેજ (દશક્રોઈ જીલ્લો) ૧૦૦૦, બરવાળા (ધોળકા જીલ્લો) ૫૦૦૦, ગુદી (કોઠ જીલ્લો) ૫૦૦૦, માતર (ખેડા જીલ્લો) ૩૦૦૦), ઉમરાળા (ભાવનગર રાજ્ય) ૫૦૦૦,	૨૩૦૦૦
કુલ રૂ	૯૭૩૫૦

નોટ—આ ઉપરાંત જૈનોના ધાર્મિક મંદિરોમાં અને મસ્જીદના ચિત્ર અર્થે, ફોટોગ્રાફોમાં મુખ્ય-મુખ્ય મસ્જીદોના ચિત્ર અર્થે મુખ્ય પ્રકારના મુખ્ય શહેરોમાં જે નામો ક્રમવાર આપ્યાં છે તે તો જુદા.

જનરલ સરકારી સેવા પણ તેમણે બજાવી હતી છે. (૧) ૧૮૫૭–૫૮ ના પ્રખ્યાત સીપાઈઓના બળવા વખતે શ્રી પ્રેમાભાઈએ ખાનગી ખબર પહોંચાડનાર ખાતામાં,—ખાનગી સભ્ય હતા અને તેને માટે અમદાવાદથી ઉંઝા સુધી નિયમિત રીતે ટપાલ વગેરે અગત્ય એવા પત્ર નિયમસર મોકલ્યા હતા. આવી વાર અને સરકારી ટપાલ બંધ નિયમ થઈ હતી અને તે નહિ અવસર બંધ થએલ હતો ત્યારે શેઠ પ્રેમાભાઈએ નાખેલી ટપાલ મારફતે પ્રતિદિન સ્થાનમાંથી અને આસપાસના પ્રદેશમાંથી ખાનગી રીતે ખબર પહોંચાડી હતી. (૨) અને આ ખબર મેળવી શેઠ તે સમયના કલેક્ટર અને બન્નેને હમેશાં પહોંચાડતા અને તેમને જે ખાનગી મેળવવાની હોય તે ઉંઝા વગેરે સ્થળે પહોંચાડવામાં આવતી. આ બાબત શેઠની સાથી મેજર જે ... અને એ. બી. વોર્ડન પૂરે છે. ઉપર જણાવેલ સમાચાર અને શેઠની અંગત નોંધ આ સાથે જોડી છે. જુઓ પરિશિષ્ટ નં. ૧૧

આ સર્વ ઉત્તમ અને પ્રશંસા સત્તાસેવક અંગત કારણે બાબત ખાસ આપવાની વર્ષ પછી હતી અને તેથી સને ૧૮૭૭ ના જાનેવારીની પહેલી તારીખે શેઠ પ્રેમાભાઈને ગવર્નમેન્ટ તરફથી 'રાવબહાદુર' નો ખિતાબ વાઇસરોયે બક્ષીસ કર્યો હતો તેની નકલ આ સાથે જોડેલી છે. જુઓ પરિશિષ્ટ નં. ૧૨.

વડનગરવાળા—ખુશાલચંદ શેઠના સમયથી ચાલતી આવેલી બાબતને લઈને સરકાર તરફથી તેમના વંશજોને રૂ. ૨૧૩૩ નામે આપવામાં આવતા હતા.

મુંબઈની પાર્લામેન્ટ આગળથી સભાસદ તરીકે શેઠ પ્રેમાભાઈ તે સમયના ઓનરેબલ સભાસદ હતા અને મ્યુનિસીપાલીટીના સભ્ય તેમને હતી. અમદાવાદની મ્યુનિસીપાલીટીના પ્રમુખ (પ્રેસીડેન્ટ) હતા.

હવે આપણે એમ સમયની ઉન્નતિ-પ્રસાર અર્થે જે પરોપકારી કર્યો કર્યાં છે તે જોઈએ:—

પવિત્ર સિદ્ધાચલ તીર્થ ઉપર તેમણે ૧ ૫ પોળ વાસ માટે રેવાસ બંધાવ્યું હતું અને યાત્રાળુઓને ઉતરવા માટે પાલીતાણામાં એક મોટી ધર્મશાળા બંધાવી છે. પાલીતાણામાં પ્રેમાભાઈ શેઠના નામ ઉપરથી છે. અમદાવાદ પાલીતાણા વગેરેની પાંજરાપોળોમાં મદદ આપી

આની મદદ સારી રીતે આપી છે તેમણે કેશરીઆજીનો સંઘ કાઢ્યો હતો
અને પંચતીર્થનો મોટો સંઘ કાઢ્યો હતો, તેમા ઘણા જૈનોને યાત્રાએ લઇ
જવામા આવ્યા હતા પાલીતાણાના ઠાકોર સાથે આ વખતે રખોપાની રકમ
લેવા માટે ખટપટ થઈ હતી આખર તેની રકમ દશ અને પદર હજાર,
દરવર્ષે આપવી એવુ થયુ હતુ પાલીતાણાના ઠાકોરે શેઠ પ્રેમાભાઈપર ખગ
કારણ વગર લૂટનું તહોમત મૂક્યુ હતું, પણ આખરે ઠાકોરે પોલીટીકલ
એજટ હાર, શેઠ પ્રેમાભાઈને માટે પોતાની ભૂલ થઇ તે સબબે દીલગી
રી જાહેર કરી હતી જુઓ, પોલીટીકલ એજન્ટ—અપીલના કાગળની અ-
ગ્રેજી નકલ નં ૧૩ અને બીજા પત્રની નકલ ન ૧૪

આણદજી કલ્યાણજીની પેઢીની સ્થાપના અને તેના કાયદા તથા બંધા-
રણ શેઠ પ્રેમાભાઇના વખતમા થયેલ હતા ધર્મશ્રવણમા બહુ શ્રદ્ધા હતી
પ્રથમ તેઓ વીરને ઉપાશ્રયે વ્યાખ્યાન સાભળવા જતા હતા, પાછળથી
ઉજમબાઈની ધર્મશાળામા તેમજ પોતાના સાગરગચ્છના ઉપાશ્રયે વ્યાખ્યાન
શ્રવણ કરવા જતા હતા અને ઉપાશ્રયની સારવાર કરતા હતા પોતાના પિતા
હેમાભાઇના મૃત્યુ પાછળ આખા અમદાવાદ શહેરની ન્યાત, તેમજ ચોરાશી
ગચ્છના શ્રાવક શ્રાવિકાઓની નવકારશી કરી હતી તેમજ જ્યા જ્યા તેમની
દુકાનો હતી ત્યા ત્યા તે પ્રમાણે કર્યું હતુ આ વખતે સંઘની સારી વ્યવસ્થા હતી.

પોતાના પિતાશ્રી હેમાભાઇ શેઠ, વડોદરા સરકારના શરાફ હતા ને
તેમની પેઢી આ પ્રેમાભાઇના વખતમા પણ ચાલતી હતી આ સિવાય બીજે
ઘણે સ્થળે પોતાની પેઢી હતી

પ્રેમાભાઇ શેઠ વિક્રમ સંવત્ ૧૯૪૩ ના આસો વદિ ૮ ને દિને
સ્વર્ગવાસ પામ્યા આથી આખા દેશ પરદેશમા શોકે સ્થાન કર્યું તેમની
કીર્તિ હજુ સુધી આવચળ છે

નગર શેઠ મણિભાઈ.

શેઠ પ્રેમાભાઇના પુત્ર મણિભાઇ શેઠનો જન્મ ઈ સ. ૧૮૬૩ ના
વર્ષમા થયો હતો તેમણે અમદાવાદ ગવર્નમેન્ટ હાઈ સ્કુલમા ગુજરાતી તથા
અગ્રેજી અભ્યાસ કર્યો હતો અઢાર વર્ષ સુધી અભ્યાસાદિ કરી પોતાના
પિતાની સાથે અને રાહબરી નીચે રહી કુશળતા મેળવી પોતાના પિતાના
મરણ પછી પોતે વેપાર ચલાવ્યો હતો

સત્તાવીશ વર્ષની વયે અમદાવાદની મ્યુનિસિપાલીટીના કમીશનર નીમાયા
હતા અને ત્યાર પછી લગોલગ બે વખત પ્રજા તરફથી ચુટાઇ મ્યુનિસિપા-

[illegible] મંદિર ([illegible]) [illegible] હતા. [illegible]
[illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible] હતા. [illegible]
[illegible] સં. ૧૮૮૮ માં [illegible]
([illegible]) [illegible] હતા.

[illegible] હતા. અને [illegible]
[illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible] અને [illegible]
તેમણે [illegible]
[illegible] હતા. [illegible]
[illegible]
[illegible] અને તેમ [illegible] હતા. [illegible]
તેમણે [illegible]

આ [illegible] તેમણે [illegible]
[illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible]

તેમને [illegible] અને [illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible]
[illegible] (સં. ૧૮૧૮) [illegible]
[illegible] હતા. [illegible]
[illegible]
[illegible] —

શ્રી[illegible] શેઠ.

શ્રી[illegible] અને ૧૮૮૮ ના [illegible]
[illegible] હતી. [illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૧ [illegible] તેમને [illegible]
[illegible] અને તેમ [illegible]
[illegible] તેમને [illegible]

નો માનવતો ખિતાબ હતો કે જે ખિતાબ જહાગીર બાદશાહ તરફથી તેમના પિતામહના પિતામહ અને તેના પિતામહને–શાંતિદાસશેઠને આપવામા આવ્યો હતો અને તેમને તે ઉપરાત મોગલ શહેનશાહને લશ્કરી કિંમતી મદદ આપવા માટે ખાસ ગજ્યકૃપાના ચિન્હ અર્થે અમદાવાદની ઓક્ટ્રોઈ ડયુટી (જકાત) વસુલ કરવાનો હક મળ્યો હતો અને આ હક બ્રીટીશ સરકાર તરફથી પણ સમત થયો છે અને તે માટે વાર્ષિક રૂા ૨૨૦૦ ની રકમ નિર્ણીત કરવામા આવી છે આ બધુ વિગતવાર વર્ણન આ પુસ્તકમાં આપેલ છે

શેઠ ચિમનભાઇ જાહેર પ્રજાના હિતના સવાલોમા ઘણો ઉત્સાહ ભર્યો ભાગ લેતા હતા સાસારિક, ધાર્મિક અને કેળવણીને લગતા બધા જૈન સવાલોએ તેમનું ખાસ ધ્યાન ખેચ્યું હતુ. તેના પરિણામે અમલનેરમા મળેલી જૈન પ્રાતિક કોન્ફરન્સના પ્રમુખ, અમદાવાદની જૈન કોન્ફરન્સની સ્વાગત કમીટીના પ્રમુખ, અને છેલ્લે સરદાર બહાદુર લાલભાઇના હમણાજ થયેલા સ્વર્ગવાસને લઇને આણદજી કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રમુખ થયા હતા, અને તે પહેલા એક કાર્યવાહક હતા સાર્વજનિક બાબતમા પણ તેમણે અમદાવાદની મ્યુનિસીપાલીટીના એક મેબર અને ગુજરાત કોલેજબોર્ડના મેબર તરીકે ઉપયોગી સેવા બજાવી છે સ્વભાવે શાત, સરલ, વિવેકી અને મિલનસાર હતા, અને પ્રવાસગમનના ઘણા શોખીન હતા તેમણે આખા હિંદનો પ્રવાસ કર્યો છે

જૈન કોમમા આ વર્ષે અને ટુકમા–થોડા મહિનામાજ વીર પુરૂષોની જબરી ખોટ પડી છે સરદાર બહાદુર શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઇના શોકજનક સ્વર્ગવાસના ભણકારા તાજાજ છે તેવામા એકાએક ગઈ તા ૨૧ મી આગસ્ટ ૧૯૧૨ ને દીને માત્ર ૨૮ વર્ષની અલ્પ ઉમરે સહજ બીમારી ભોગવી ચિમનભાઇ શેઠ સ્વર્ગસ્થ થયા છે તેમને સદ્ગતિ અને શાતિ પ્રાપ્ત થાઓ !

આ ભલા, સરલ, અને ખાનદાન વીરના સ્વર્ગવાસથી જૈન કોમને અને ગુજરાતી સમસ્ત પ્રજાને અત્યત દુખ થયુ છે અમદાવાદના જાણીતા શહેરી સર ચિનુભાઈની સ્તુત્ય હીલચાલથી એમના સ્મારક તરીકે ટાઉન હૉલ બાધવાની હીલચાલ પણ થઈ છે આ હીલચાલથી તુરતજ રૂ (૨૫૦૦૦)ની રકમ ભરાઇ ગઇ છે

શાતિદાસ શેઠના વશજો બહુ બહોળા વિસ્તારમા ફેલાયા છે, તે તેમનું વશવૃક્ષ જોતાં તુરતજ માલુમ પડે છે તેમના કુટુબનો ગચ્છ–સાગરગચ્છ છે તે વશજો પૈકી શેઠ દલપતભાઈ ભગુભાઈ અને તેમના પુત્ર શેઠ લાલભાઇ

દેવકરણભાઈ તથા ગં. સ્વ. બ્હેન એ બન્નેની ઉત્તમપ્રતિ [illegible] [illegible] [illegible]
પ્રીત છે. શેઠ દેવકરણભાઈ તે શેઠ મૂળજીભાઈના પુત્ર હતા. પ્રથમ તેમની
સ્થિતિ સામાન્ય હતી, પરંતુ પછી શ્રીમદ્ નેમસાગરજી મહારાજના આ-
શિર્વાદથી લક્ષાધિપતિ થયા હતા. તેઓએ ઉત્તમ મુનિવરોનાં, જેવા કે શ્રીમદ્
નેમસાગરજી મહારાજ, શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ, શ્રીમદ્ સુખસાગરજી
મહારાજ, શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી મહારાજ વગેરેનાં વ્યાખ્યાન સાંભળ્યાં હતાં.
શેઠ દેવકરણભાઈએ શ્રી સિદ્ધાચલ [illegible] [illegible] રક્ષણ માટે બહુ પ્રયત્ન
કર્યો હતો, અને તીર્થયાત્રા સંઘ, દેવ, ગુરુ વગેરે ખાતાઓમાં હજારો રૂપિયા
ખર્ચ્યા હતા. શેઠ દેવકરણભાઈ પોતાની પાછળ બહુ પુણ્ય મૂકી ગયા. ૧ ભાઈ-
ચંદભાઈ ૧, મણિભાઈ ૩ જમનાદાસ. શેઠ મણિભાઈ એઓમાં મહાન સત્પુરુષ
હતા અને આખી જૈન કોમને તેઓમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] પામ્યા છે. આગળ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. તેમનું
ટુંક જીવન ચરિત આ સાથે આપીએ છીએ.

શેઠ મણિભાઈ દેવકરણભાઈ.

શેઠ મણિભાઈનો જન્મ સન ૧૮૬૭ ના જુલાઈની ૨૫ મી તારીખે
થયો હતો. જન્મ થયા બાદ બે વર્ષે પોતાના પિતાની સાધારણ સ્થિતિ હતી.
તેઓથી વ્યાપાર ઉદાર થયો અને લક્ષાધિપતિ થયા. આ કંઈ ઉત્તમ જન્મના
પુણ્યોને આભારી લાગે છે.

શેઠ દેવકરણભાઈએ પછી ચાલતો વેપાર બંધ કર્યો—ત્યારથી પેઢી દેવ-
કરણભાઈ મૂળજીભાઈના નામથી ચાલતી હતી તે આજ વર્ષ સુધી ચાલી. (અને હવે
પેઢી શેઠ મણિભાઈના ભાઈઓમાં ભાગ પડવાથી જુદે નામે ચાલવા લાગી.)
શેઠ દેવકરણભાઈ વિદ્યાનુરાગી હોવા સાથે ધર્મચુસ્ત હતા. તેમણે પોતાના
વખતમાં એક ગુજરાતી શાળા ખાસ જૈનબાળકો ભણવા માટે સ્થાપી, અને
પાલીતાણામાં [illegible] સાથે સિદ્ધાચલ તીર્થની તળેટીમાં ધર્મશાળા બંધાવી આપી
[illegible], [illegible] શ્રી અભિનંદન પ્રભુની પ્રતિમા [illegible] એ તીર્થ થયું. તેને
માટે એક મોટી [illegible] વ્યવસ્થા [illegible] કરી. [illegible] સંસાર સુખમાં સારી
રીતે પસાર. શેઠ મણિભાઈ સને ૧૮૮૩ માં મેટ્રીક થયા, પછી બે વર્ષે બી.
એ. ની પરીક્ષા પાસ કરી. અને પછી ૧૮૯૦ માં એલ. એલ. બી. [illegible] થયા.
તેમાં વિદ્યાર્થીની કારકિર્દી [illegible] અત્યંત [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] રીતે [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
કરી અને તેમની [illegible] ૧ [illegible] [illegible] [illegible] ૨૨ [illegible]

થયો. ૧૯૦૩ મા રાયપુર મિલ કરી કે તેના શેરો બે ત્રણ દિવસમાજ ભરાઈ ગયા.

જૈન સેવા—મર્હુમ મયાભાઇ પ્રેમાભાઇ નગરશેઠના મરણ પછી ચી- મનભાઇ નગરશેઠ નાના હોવાથી આ શેઠને સૌથી લાયક નર તરીકે આણં- દજી કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રમુખ તરીકે ચુટવામા આવ્યા તેમના વખતમાં પાલીતાણામા શત્રુંજ્યપર બુટ ન પહેરવા, તથા ધર્મશાળા વગેરેની ખટપટો થઇ તેમા લાલભાઇ શેઠે ઉત્તમ સેવા બજાવી હતી. રાણકપુર અને જુના- ગઢના તીર્થોની પેઢીનો વહીવટ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ હસ્તમા લીધો આ સર્વનો હિસાબ દરેક જૈનને બતાવવાના મતવાળા, બાહોશ અને કુશળ નર હતા

સ્વર્ગસ્થ સન ૧૯૦૩ થી ૧૯૦૮ સુધી શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરી હતા, તે પદ તેમણે અનેક મહેનત અને જહેમત વેઠી સંતોષકારક રીતે બજાવ્યુ હતુ ભાવનગરની કોન્ફરન્સમા ત્યાના દિવાન વગેરેનો આગ્રહ થયા છતા પણ સેક્રેટરી તરીકેની પદવીનું રાજીનામુ આપ્યુ તેનુ કારણ તેમને એટલો બધો વ્યવસાય હતો કે પોતે ગમે તેટલુ ધ્યાન આપી કાર્ય સારી રીતે કરતા છતા ઓછુ થાય છે અને બરાબર વખતનો ભોગ અપાતો નથી એમ તેમને લાગ્યુ હતુ

સને ૧૯૦૮ મા સમેતશિખર (પાર્શ્વનાથ,) ડુગર ઉપર બગલા થવાની તૈયારી હતી, તે માટે બગાલના લે. ગવર્નર પાસે ડેપ્યુટેશનમા માતુશ્રી ગં- ગાબાઇની રજા લઈ ગયા હતા અને ત્યા હાથને અકસ્માત થયો હતો, છતા પણ તીર્થની રક્ષાને પ્રાધાન્ય પદ આપી તેની ઉપેક્ષાજ કરી હતી ધન્ય છે આવા કર્મ વીરને !

ધર્મપર પૂરી શ્રદ્ધા હતી હમેશા સામાયિક કરવાનું કદી પણ ચૂક્તા નહિ, ધર્મના પુસ્તકો વાચતા, વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરતા, માતુશ્રી ગગાબાઇને પૂજ્ય તીર્થ સ્વરૂપ માનતા, અને પૂજતા—તેમની આજ્ઞા એ તેમનો ધર્મ હતો પિતાના પુણ્યાર્થે શ્રી અમદાવાદ રતનપોળમા ધર્મશાળા, અને માતુશ્રીના નામે ઝવેરીવાડામા જૈન કન્યાશાળા સ્થાપી છે કાર્ય કરવુ, બસ કરવુ એજ તેમનુ જીવન હતુ પ્રવૃત્તિમય જીવનમા બીજી કશાની દરકાર કરતા નહિ સવારથી તે રાતના ૧૧ વાગ્યા સુધી કામ કરતા, રાત્રે માતુશ્રીને પગે લાગી પગ ચાપી સુતા ધન્ય છે આવા શ્રીમત સુપુત્રોને ! આજના કેળવણી પામેલા

આફસોસ! તમે આ વસ્તી પરે કેમ! અરે પોતાના બે ભાઈ (શા. મનિભાઈ ને જમશેદજી) નજ મેળવ્યું, આ અને બે પુત્રોને હાથમાં પકી આજ વર્ષો—અને ૧૮૭૨ ના ૫ મી જુન બુધવારે —૪૪ વર્ષની વયે સ્વર્ગવાસ પામ્યા. તેમના આત્માને શાંતિ હો!

આ સિવાય શાંતિદાસના કોઈ પણ વંશજોને માટે જાણવુ વગીને કર પાલીતાણામાં કેવો નજ જોઈએ તે માટે ખાસ કરાર નથી કર્યો આખરમાં રહેવાને પોલીટીકલ એજન્ટે શેઠ શાંતિદાસના વંશજોની વગ જણ ઉપર સુધીની માગી હતી જે ઉપરથી આપણી ઉપર જણાવેલી ગોઠવ ન ૧ વાળી નામ પુરી પાડવામાં આવી હતી. તેજ રીતે સુરતમાં રહેતા શેઠ શાંતિદાસના મોટા પુત્ર શેઠ લખમીચંદ કે જેઓનું કુટુંબ હજુ સુધી સુરતમાંજ વસે છે તેમના વંશજ શેઠ ... પોતાનો ઘર ... સુધાને પોતાની વંશાવળી પુરી પાડેલ છે જેને વસ્તો પણ અમદાવાદ તથા વંશાવળી આ સાથે જોડેલ છે. જે માટે જુઓ અપેન્ડીક્ષ નં ૧૫ ૧૬-૧૭-૧૮ આ ઉપરથી જણાઈ આવશે કે શાંતિદાસ શેઠના મોટા પુત્ર સુરત ગયા હતા અને ત્યાં તેમનો વંશ વિસ્તાર પામ્યો છે.

ઉપર—જે નામો લખેલા જણાવ્યું છે તે નામો નીચે મુજબ છે—

નકલ નં ૧.

બીસમીલના રહેમાન રહીમ.

મોહોર શાહજાદા	તોગરાની દસ્કત શાહજાદા	નકલ છે તોગરાની દસ્કત શાહજાદા
બાદશાહ ગાઝી ઈબન નાહુન મહમદ દારા સદી કોર	નીશાન અલીશાન શાહજાદા બુદેલ અ કબાલ મહમદ દારા સીકોર	ફરમાન અબદુલ મુ-જફર શાહબુદીન મ-હમદ શાહબ કુરાન સાની શાહાજાન બા-શાહ ગાઝી

હાકમાન તથા સુબેદાગણુ તથા મુતસદીઓ આવનાર અને સુબા ગુજરાત ખસુસન લાયક તરેહ તરેહના મજાવાર આલીમરતબાં જમા મરદી ખાસ ગેરતખાન તથા મેહેરબાની સુલતાનની મુસ્તહેલ મુસ્તસબરના જાનનારકે અને પહેલા આ મુકરદમાની વચમા દેહેરા તે વખતના શેઠ શાતીદાસ ઝવેરી હુકમે આલીશન સાદન તરેહ તરેહના ઉનદતુલમુલક શાહસ્તાખાનનો હુકમ થયો કે શાહજાદા ઔરંગઝેબ બહાદુર તે જગોએ મેહેરાબી કેટલીએક કરીને તેનુ નામ મસજીદ પાડયુ તે વખતે મુલ્લા અબદુલ હકીમે અરજ કરી કે એ મકાન મરેનામ વારીક તથા ગેરહકના તાલુકાના સબબ હુકમ મસજીદનો નથી રાખતો વાસ્તે હુકમ જહાનની ફરમાબરદારીનો ગુજરગ જારી થાય છે જે મકાન શાતીદાસની મીલકતમા તાલુક રાખે છે તથા મહેરાબીને સકરના સબબથી શાહાજાદા નામદારે તે જગોમા નવુ બનાવ્યુ છે તે એમ મુજાહેમ ન થવુ ને તે મેહેરાબો કાઢી નાખજો અને મકાન મજકુરને તેમને હવાલે કરજો આ દિવસમા હુકમ જહાનનો માનવા જેવો સુરજની રોશની જેવો એવો થયો છે મેહેરાબી શાહાજાદે કામગારી મોટા મરતબાની કરી હતી તે બહાલ રાખી દેવલરવેસે મેહેરાબો ભીતિ પડદા સબબથી નજદીક મહેરાબ કરજો તે વાસ્તે હુકમ થયા છે જે કે ખુદાવત બાદશાહા ખુલદ તેમના નોકર તેમની મહેરબાનીથી દેવલ મજકુરને શાતીદાસને બક્ષે છે પ્રથમના દસ્તુર માફીક તે મકાન તેમના કબજામા રાખે, હરેક રીતે તેમને ગમે તેમ વારીક પોતાના ધરમ પ્રમાણે પરમેશ્વરનુ ભજન કરે તેમા કોઈ આદમીએ તે ઇજા કરે નહીં તથા બીજા ફકીર લોકો તે જગો મકાન કરી રહ્યા છે, તેમને ત્યાથી કઢાવી શાંતીદાસને ઇજા તથા કીનાથી ખુલાસો કરજો

તથા અરજમાં જણાવ્યું છે કે બીજા નંબરે વાળાએ રેલની ઈમારત ફાજલી થઈ ગઈ છે એ કબીલા મ્યાનાસ ઉપર મળાવે તેમનાથી કેઇ એમને પેં-શેનાવને અમર એમનો સામાન ભરમ એવી હોય તેની કીમતે તેમની પાસેથી કેઇ ચાલીમથને પૈસાવાળે એ બાબતમાં તમામ તારીક બખુદીને હુકમ હેવ નહીં નહિ. તા. અબાદીદે આમનેરોની સન ૧ ૫૮ દરમાન ઉપર સહી તથા મોહોર ખરી-ખાતરી-દરમાન નીચાની.

તાબેદાર દસ્તાની સહી.

ખાન બહાદુર ફકીરીયાનની ફારસીમાં સહી છે

આનો અસલ ફારસી સ્તાવેજ શેઠ મિયાભાઈ સૌભાગભાઈ ત્યાં છે ન બ્ય તરજુમાની તથા અસલ ફારસીની નકલે કલેકટરના આસિસ્ટન્ટ સાહેબને ત્યાં તારીખ ચાલે સને ૧૮૮૮ ના રોજ રેવન્યુ ખાતેના ફારસી ટ્રાન્સ-લેટર ફારસીના સાહેબને જોવા સારૂ આપી છે.

નકલ નં. ૨

ફારસીમાં લખાણ છે.

સાહી મોહર એમીન ખાનખાન મહમદશાહ એમીન શાહ બહાદુર.

દરમાન અબુલમુજ ફર મોહી એતાણી.	[illegible]	દરમાન અબુલમુજ ફર મોહી એતાણી.
નમદબાદ મીર મહેમ બહાદુર બહાદુર.	[illegible]	નમદબાદ મીર મહેમ બહાદુર બહાદુર.
મીર આલમાલ ખાની.	[illegible]	મીર આલમાલ ખાની.

[illegible]

[illegible]

હવે અમલદારના હાલના અમલદારો અને આગળ થનાર અમલદારો અને અમદાવાદની પરગણાની ઉમેદ સમજાવવાને જાણ થાય છે હવાલો ઉપરાંત વસ્તાર નરીના ભિખાણે બાબતની હજુર આવીને છે કેમ સામાનના ચોકીઓ અને અમલદારોની બાબતે એક એવી અસલ પેદાશ

છે કે તેના કેટલાક રૂપિયા તેના ગુમાસ્તાઓ તથા તે મુલકના કેટલાક રહે નારાઓ પાસે લહેણા છે અને તે લહેણુ હુબાવવા એ દેવાદારો હરકતહેલો કરે છે અને તે પાદશાહની હજુરમાથી એક મોટો હુકમ એ લહેણું વસુલ કગવવાની સરકારથી મદદની ઉમેદ રાખે છે તેથી પાદશાહી હુકમ ફરમાવવામા આવે છે કે એ લખમીચદનું જે લોકો પાસે લહેણું હોય અને તે લ્હેણાની સાચાઇ સાબિત થવાથી તેને તેનો હિસાબ સાબીત કરવામા જે મદદ અને કોશીશ કરવી જોઇએ તે કરવી એટલા માટે દેણદારો તેનું દેણું તેઓ હુબાવે નહિ તા ૧૬ મી મહીનો જેમાજે અવલ ૫ મો સને જુલુસ મુબારક ૧લી

મુનશી અબદલાની સહી.

મુકાબલ કરનાર **પ્રાણજીવન નથુભાઇ.**

ર. કારકુન.

શેઠ પ્રેમાભાઇ હેમાભાઇ તરફથી નકલ માગી તા ૨૦ જુલાઇ સને ૧૮૮૩ નકલ શેરો થયો તા ૨૧ જુલાઇ સને ૧૮૮૩ નકલ તૈયાર થઇ તા ૨૪ જુલાઇ સને ૧૮૮૪ મુ. રાજકોટ

ખરી નકલ

J M HUNTER

આસી પો એજન્ટ

नकल नं. ३.

રાજેશ્રી કુમાલસદાર તથા લખતગ વર્તમાન
ભાલ શહેર અમદાવાદ ગોશાલીઆથી

અખડીત લક્ષ્મિ અલકૃત રાજમાન સનેહાકીત રઘુનાથ બાજીરાવ આશરવાદ તા નમસકાર સહુર સન શલાસબમશૈન મઆવ અલફ **નથુશાંવલદ** ખુશાલચદ નગરશેઠ શહેર મજકુર એમણે હજુરમા આવીને અરજ ગુજારી કે અમો શેઠ અસલના વતનદાર બાદશાહની ચાકરી કરતા આવ્યા છીએ અને સને ૧૧૩૭ના વરસમાં હમીદખાનના મનમા મરાઠાઓની ફોજે આવીને શહેરના આસપાસ મોરચા દીધા અને શહેર લઇને રૈયત લુટવી એવી ધાસ્તી નાંખી તે ઉપરથી ઉદમ વેપાર સર્વે શહેરમા બધ થયા શહેરમાથી કોઇ બહાર જઇ આવી ન શકે એવુ થયા ઉપરથી શહેરના શાહુકાર વગેરે લોકો ઘણાજ હેરાન થયા તે ઉપરથી અમારા તીર્થરૂપ ખુશાલચદ એમણે મહેનત તથા ધીરજથી મરેઠા સરદારને મળીને સરકારમા ગાઠના પૈસા ખરચ કરીને મરેઠાઓની

[illegible] જોરમાં આવવાથી શહેરમાં ઉપર નેયર સારો ગભરાટ લાગ્યો તે માટે શહેરના સાહુકાર વગેરે લોક ઘણા ખુશી થયા કે [illegible] પોતાની જાનના પેશ ભર્ય કરીને શહેરના વાસ્તે ઘણું મહેનત થયા. એમના તો આબરૂ તથા નામ તથા [illegible], [illegible], ઘરસે સહુ એમણે [illegible] સર્વેના ઉપર એમણે કર્યો. એમને [illegible] [illegible] એવું [illegible] [illegible] [illegible] તથા [illegible] [illegible] [illegible] તથા [illegible] [illegible] [illegible] તથા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] એ [illegible] [illegible] સાહુકાર અને [illegible] ઘરસે અનુસાર અને ઉપરે સમસ્ત નેટવી લોક વગેરે [illegible] [illegible] કર્યો અને પોતાની ખુશ [illegible] [illegible] [illegible] આપો તથા [illegible] શહેર મજ્જુર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે ઉપર ઘરમરથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દર સેંકડે [illegible] [illegible] પ્રમાણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી આપીનું [illegible] [illegible] કરી આપું છે તથા આ પ્રમાણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] એમનો [illegible] [illegible] તથા શહેરના [illegible], [illegible] નહિ તથા [illegible] નગર તથા [illegible] નગર એમનો [illegible] [illegible] કરી આપો છે એ પ્રમાણે [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] એમની પાસે [illegible] પ્રમાણે [illegible] [illegible] [illegible] કર્યો તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રમાણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી આપો છે એમ [illegible] સુધી [illegible] [illegible] છે તે માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને અમે સાહેબ [illegible] [illegible] [illegible] તો સાહેબ [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] તથા સાહુકારનું [illegible] તથા [illegible] તથા [illegible] એમના [illegible] તથા [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] આ પ્રમાણે [illegible] [illegible] કરીને [illegible] [illegible] [illegible] માટે તે [illegible] [illegible] [illegible] એમના [illegible] પુત્ર પુત્રની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે તેમો સાહેબ [illegible] [illegible] [illegible] છે એમનું [illegible] [illegible] તથા [illegible] [illegible] પોતાની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરી આપ્યા તે પ્રમાણે [illegible] તથા [illegible] [illegible] એમના [illegible] છે તથા [illegible] સુધી [illegible] [illegible] [illegible] છે એનું [illegible] એમના ઉપર મહેરબાન [illegible] [illegible] પ્રમાણે [illegible] એમને [illegible] [illegible] તથા [illegible] [illegible] [illegible] તથા શહેર મજ્જુર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] ઉપર સેંકડે [illegible] [illegible] પ્રમાણે

સરકારની જમાબંદી શિવાય રૈયતની નીમખત સદા ગત પ્રમાણે કરાર કરી આપીને આ કાગલ કરી આપ્યો છે તો મજકુર પ્રમાણે રૈયત રજાબંદીથી રૈયત નીશબત તથા એમના પુત્રપુત્રાદિ વંશપરપરા તેમની તરફ ચાલુ રાખવું દર વરસે નવા કાગળની જરૂર ન રાખવી આ કાગળની નકલ રાખીને અમલ કાગલ ભોગવટાદારને પાછો આપવો સારાંશ વાત એકે ચાલુકારની રજાબંદીથી સદામત ચાલતા આવ્યા પ્રમાણે ચલાવવુ જાણવુ ચંદ ૧૯ જમાદીલાકર ખર આગના પ્રમાણુ મહોરતબ

नकल नं. ४.

આદી મેસર એ
રસુલુલ્લહા કાજી મુન્ત
કીદખા ૧૧૫૦

નકલ — અસલ મુજબ

અગાઉના દીવાન મરહુમ મોરીનખાન તથા ચેસ્તરના કાજી મરહુમ અબદુલ અહમદખાન તથા મરહુમ બક્ષી અમાઉનદાગખાન તથા હકીકત લખ-નાર કબીર આલીખાન મરહુમના મોહથી શાબીત થએલા કરારનામા એવી રીતે કે આ નીચે લખેલા માણસો એકરાર અને કબુલ કરે છે તેમના નામની યાદી

કિશવરદાસ રણછોડદાસ.	સુંદરદાસ કેવાદાસ
કવલનેણ રઘનાથદાસ	થાનરજી બલ્લભ
જેચંદ બલ્લભ	ભૂખણદાસ બલાખીદાસ
અણુબકર શાહાભાઇ	તારાચંદ મોરારજી
બનમાળીદાસ ગોકુળદાસ	મહમદ અબદુલ વાહીદ

વિગેરે અમદાવાદના વેપારીઓ તથા સોદાગર જત સને ૧૧૩૭ મા દખણી લુંટારાએ ભારી ફોજ લઇ અમદાવાદને લુટવા તથા ત્યાના રહેનારાઓને મારી નાંખવા તથા કેદી બનાવવાના ઇરાદાથી શહેર ઉપર ઘેરો ઘાલ્યો હતો અમો વિગેરે શહેરના રહેનારાઓએ ત્યાંથી ભાગી જવાનુ અથવા તેઓના હાથથી છુટા થવાનુ સુઝતુ નહોતુ એવા કઠણ વખતમા અમારા જાનમાલ બચાવવાને માટે શેઠ ખુશાલચંદ લખમીદાસ બીન શાંતિદાસ ઝવેરીએ ઘટતી તરહદુદ અને કોશીશ પેશ પહોચાડી પોતાના ઘરના ઘણા પૈસા ખરચીને અમોને

તે મુસલમીન [illegible] [illegible] તે માટે અમો [illegible] ખુશીથી [illegible]
[illegible] [illegible] કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પાળવા [illegible] [illegible]
[illegible] અને [illegible] સારૂ છે તથા તેઓની [illegible] [illegible] કરીશું
તે ના [illegible] [illegible] તરેહથી [illegible] કે [illegible] કરીશું નહિ તે [illegible] [illegible]
[illegible] અમો કરીશું નહિ. માટે આ [illegible] સર્વે [illegible] [illegible] [illegible]
કે [illegible] [illegible] આવે. તા. ૧ મી માહે [illegible] સને ૧૧૩૦

અસલ ઉપરથી [illegible] મુજબ તરજુમો.

મુનશી [illegible] [illegible] સહી દ. [illegible]

અસલ તરજુમા ઉપરથી નકલ મુજબ [illegible]

[illegible] નથુભાઈ ર. [illegible]

આપેલ તારીખ નકલ માગી તા. ૨૮ મી જુન સને ૧૮૮૩.
આપવા હુકમ તા. ૨૮ જુન સને ૧૮૮૩. તૈયાર કરી આપી તા. ૨૮ જુન ૧૮૮૩

ખરી નકલ.
આ. પી. [illegible]

[illegible] નં. ૯.

[illegible] તથા [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] આપી છે તે [illegible] [illegible] [illegible] ૮) [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૮) [illegible] [illegible] [illegible] તેમ [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ન [illegible] [illegible] [illegible] નકલ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માટે [illegible] [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

नकल नं. ६.

રાજેશ્રી ભગવતરાય ગંગાધર કમાળસદાર,
પ્રગણે અમદાવદ સરકાર ભાગ ગૈ° શા

અખડીત લક્ષ્મિ અલકૃત રાજમાન સનેહકીત આણંદરાવ ગાયકવાડ સેના ખાસખેલ સમશેર બહાદુર રામ રામ સુરશન સલાસ મૈયાતેન અલફ રાજેશ્રી વખતચંદ ખુશાલચંદ શેઠ વારેખ શહેર મજકુરનાએ સરકાર ચાક રીની બહુ મહેનત કરી સબબ તેમને બહુમાન સરકારમાથી ચંદ્ર ૧ માહે સવાલ સાલ મજકુરથી પાલખી આપી છે તેની તહેનાત એક સાલના બાર મહીનાના રૂ ૧૦૦૦) એક હજાર તથા પાલખીના સરંજામ બાબત એક સાલ અડધુ બે સાલ મળીને રૂ ૩૦૦) પ્રમાણે સાલ દર સાલ પ્રગણે મજ કુરથી આપવી નીમણુંકમા મજરે મલશે ચંદ્ર ૨૩ રમજાન

મહોર

મોહોર
ગોવિંદરાવ ગાયકવા-
ડની છે

પાલખીની સનદ શેઠ વખતશાને મળેલી

नकल नं. ७.

અબદાલગીરીની સનંદ

નકલ

મોહોર
ફતેશીંગ ગાયકવાડની

આગના પત્ર સરકાર રાજેશ્રી માનાજીરાવ ગાયકવાડ તાહા વખતચંદ ખુશાલચંદ શેઠ સુરશન આરબાસમાંન મઈઆવા અલફ તમોને સરકારે શીરપાવત ચઈ આબદાગીરી આપી છે તેનો અનુભવ લઈ સરકાર ચાકરી એકનિષ્ઠાથી કરવી છ ૧૪ માહે સાબાંન

મોહોર

નકલ નં. ૮.

[illegible] તથા [illegible] સનંદ.

રાજેશ્રી [illegible] મૈ. [illegible]

[illegible] સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાખાસખેલ સમશેર બહાદુર [illegible] ઇનામગીરી(?) તથા [illegible] આપી છે તેના [illegible] રૂ. ૮) [illegible] કરી આપો છે તેના [illegible] તેનો [illegible] ન કરવી. તા. ૨૫ માહે [illegible]

મહોર.

સયાજીરાવ
ગાયકવાડની
મહોર

નકલ નં. ૯

[illegible] તથા [illegible] સનંદ.

મહોર
સયાજીરાવની.

મહારાજ સરકાર રાજેશ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેના ખાસખેલ સમશેર બહાદુર તા. [illegible] ઇનામગીરી(?) તથા [illegible] આપેલી છે તેનો અનુભવ [illegible] તા. ૨૫ માહે [illegible]

મહોર.

નકલ નં. ૧૦.

પાલખીની સનદ શેઠ વખતચંદને આપેલી તે

રાજેશ્રી વખતચંદ ખુશાલચંદ શેઠ પારેખ શહેર અમદાવાદ ગો શ્રી અખંડીત લક્ષ્મિ અલંકૃત રાજમાન્ય સ્નેહાંકીત આનંદરાવ ગાયકવાડ સેનાખાસખેલ સમશેર બહાદુર રામ રામ સુરસન મનલાશ મૈયાતેનવદ અલફ તમો સરકાર ચાકરીને બહુ ઉપયોગી પડેલા સબબ બહુ માન સરકારમાંથી ચંદ ૧ માહે સવાલ સાલ મજકુરથી પાલખી આપી જે તેની તહેનાત દર-સાલ રૂ ૧૦૦૦) તથા પાલખીનો સરંજામ બદલ એક સાલ આડ રૂ ૩૦૦) ત્રણસો એ પ્રમાણે અમદાવાદ સરકાર ભાગ પૈકી કરાર કરી આપેલો છે તો મહેરબુનો અનુભવ લઇ સરકાર ચાકરી એક નિષ્ઠાએ કરવી જાણીને ચંદ્ર ૭ ૨૩ માહે રમજાન માગતવ સુદ

મહોર

મહોર
આનંદરાવ
ગાયકવાડની

નકલ નં. ૧૧.

Charities given, and Services rendered by Rao Bahadur Premabhai Himabhai Nagarsheth of Ahmedabad.

Charities.

		Rs.
1	In 1856, the sum of Rs. 22,150 was contributed towards the construction and maintenance of an Hospital in this city, towards which the late Sheth Hathising gave Rs. 40,000 and which Hospital is now known as "Hathising and Premabhai Hospital" and in which the Civil Hospital is located	22,150

II In 1857 the sum of Rs. 7050 was contributed towards the construction of a Library knownas "Himabhai Institute" called after Mr Premabhai's father — 7,050

III In 1857 the sum of Rs. 10,000 was contributed towards the Fund collected for the Gujarat College. — 10,000

IV In 1857 the sum of Rs. 1800 was paid to the Grant Medical College for a gold medal to be an ually given to one of the successful students. — 1,800

V In 1863 the sum of Rs. 1350 was con tributed towards the Fund collected for the Victoria-Museum. " — 1,350

VI In 1864 the sum of Rs. 10,000 was contributed to the Fund of Victoria Garden " in Bombay for Garden gates and Vailings. — 10,000

VII In 863-64, 1864-1865, expended in Ahmedabad, during the famine of 1863-1864, 1864-1865, for relife of the distressed poor — 20,000

VIII The sum of Rs ,000 was contributed to "The Gujarat Vernacular Society Fund" — 2 000

IX The sum of Rs. 3,000 was expended in building six Dharmashalas at the following places.

1	At Naroda.	Rs.	4,000
2	„ Sarkhej in Daskrol.	„	1,000
3	„ Barwalla in Dholka.	„	5,000
4	Gundi in Koth.		5,000
5	„ Matar in Karia	„	3,000
6	„ Oomrala in Bhavnager	„	5,000

— 23,000

Total Rs. 97,350

N. B The Charities for spiritual and temporal well-being of the Shravaks in religious points of view and for the protection of sickly animals in the Panjarapoles in the principal cities of the Bombay Presidency are not mentioned here

Services.

1 During the Mutiny of 1857-1858 Mr Premabhai had employed private agencies by establishing a regular Dak from Ahmedabad to Indor, to procure information privately from central India and surrounding places when the Telegraph and Government Dak had failed

2. Information used to be regularly received daily and communicated to the Collector and judges of the period Messrs. J W. Hadow and A B Warden are well aware of the services, so rendered.

नकल नं. १२

To,

PREMABHAI HEMABHAI,
OF
AHMEDABAD

In recognition of your loyal conduct and services, I hereby confer upon you the tilte of "Rao Bahadur" as a personal distinction

Sd/ LYTTON,
VICEROY AND GOVERNOR
GENERAL OF INDIA

Delhi.
1st January 1877

नकल नं. १३

Extract from Government resolution
No 5092, of 5TH SEPTEMBR 1896.

Government cannot but consider that the Thakore preferred the charge of instigating the robbery against

Mr Premabhai without any substantial evidence, and that further investigation has entirely failed to give it any support. This opinion on their part should be communicated to the Thakore and it will give them satisfaction to learn that he has expressed, through the Political Agent to Mr. Premabhai, his regret at having been led into such an error

No. 1397 of 1876.

True extract given to Seth Premabhai Himabhai.

Kathyawar
Political Agency
11th September 1876

(Singned,) J B. PELLE.

Political Agent.

નકલ નં. ૧૪

નં. ૧૧૧

પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબ મ. પીલ તા. ૧૧-૯-૭૬ [illegible] ૨ [illegible]
[illegible] ને [illegible] સાહેબ
[illegible] પોલીટીકલ એજન્ટ [illegible]
[illegible] ઠાકોર સાહેબે તા. ૨૨ જુન ૧૮૭૪ ની [illegible] તેમાં [illegible] ઠાકોર સાહેબે [illegible] તા. ૫ [illegible] ૧૮૭૦ ના [illegible] ઠાકોર સાહેબે [illegible] પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબ [illegible] ઠાકોર સાહેબે [illegible] તા. ૫ [illegible] ૧૮૭૦ ની [illegible] તા. ૮ [illegible] ૧૮૭૦ [illegible]

દસ્તખત. પોલીટીકલ એજન્ટ.

નકલ નં. ૧૯

પાલીતાણા તા. ૧૧ અપ્રેલ સને ૧૮૮૨.

શેઠજી શ્રી ૫ શેઠ સરૂપચંદ મુળચંદ જવેરી સુરત

વિનતી વીશેશ કે આપણા પવીત્ર શેત્રુંજા ડુંગરે આવનાર પ્રદેશી શ્રાવક યાત્રાળુની હાલમાં જે ગણત્રી ચાલે છે, તથા તેઓ પાસેથી મહેરબાન કર્નલ કીટીંગ સાહેબના ઠરાવ મુજબ રક્ષણીય કર તરીકે રૂ ૨) પ્રમાણે લેવાય છે, જે બાબત આપણી અરજ નામદાર સરકારમાં જારી છે

ઉપર પ્રમાણે હાલ જે કર લેવાય છે તે મરહુમ શેઠજી શ્રી શાંતીદાસના વશજો પાસેથી નહિ લેવા નામદાર સરકારનો ઠરાવ છે જેથી જેઓ મજકુર શેઠજી શાંતિદાસના વશજોનો દાવો રાખતા હોય, તેમણે તા ૨૭ મી માર્ચે સને ૧૮૮૨ થી માસ ત્રણના અંદર વશાવલીની ખરી નકલ સાથે કાઠીઆવાડ, ગોહેલવાડ પ્રાંતના મહેરબાન આસીસ્ટન્ટ પોલીટીકલ એજટ સાહેબ બહાદુરના હજુર હકીકત-લખીતવાર જાહેર કરવી, મુદત વીતે કોઇનો દાવો સાભળવામા આવશે નહિ

સદરહુ મતલબનુ કાઠીઆવાડ એજસી ગેઝેટમા જાહેરનામુ કાઢી તે બાબતના લાગતા વળગતાઓને ખબર આપવા, સાહેબમહેરબાને તા ૨૮ માર્ચ સને ૧૮૮૨ ના શેરાથી અમુને ફરમાવેલ છે, અને અમારા સભળવામા આવ્યુ છે કે આપ અને બીજા કેટલાક ગ્રહસ્થો શેઠજી શ્રી શાંતીદાસના વશવાલા છો તેથી તસ્દી આપવી જરૂર થાય છે કે જો મજકુર વશમા હોવાનો-આપ અગર આપના જાણવામા હોય તેવા હરકોઇ સખસદાવો રાખતા હોય, તો તેમણે ઉપરની મુદતના અંદર પોતાના દાવા દાખલ કરવા મુદત વીતે સાભલવામા નહી આવે

એજનસી ગેઝેટમા છપાએલ જાહેરનામાની નકલ પણ આ લગત આપને વાચવા માટે મોકલી છે સીવાય ધર્મસ્નેહ છે તેથી વીશેશ રાખશો આ તરફનું કામકાજ લખાવશો એજ વીનતી

સેવક,

ગોપાલજી (?) હેમચદજી.

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજી.

નકલ નં ૧૬

જાહેર ખબર.

આ જાહેર ખબર ઉપરથી સઘળે ખબર આપવામાં આવે છે કે મુંબઈ ડુંગર ઉપર જનારા અથવા જનારુ પારસી સ્ટેશન પાલીતાણા તરફથી જે કર લેવામાં આવે છે તે કર શેઠ શાંતીદાસના વંશને પારસી નહિ લેવા સત્તાનો હક છે માટે જેઓ મંજુર શેઠ શાંતીદાસના વંશને પગને હવે સખત હોય તેમણે આજથી ગણુ ચાલતી અગર વગરભાડાની ભરી નામ સાથે અમારી હજુરમાં પોતાની ફરીઆદ બનીવાર જાહેર કરવી. પુરત ધીને તેમની હકે સાંભળવામાં આવશે નહી તા. ૨૦ મી માર્ચ સને ૧૮૮૮

મિ. મિલ. નર મિજબ.
આક્ટીંગ ફર્સ્ટ આસીસ્ટંટ,
પોલીટીકલ એજન્ટ.
પ્રાંત ગોહેલવાડ.

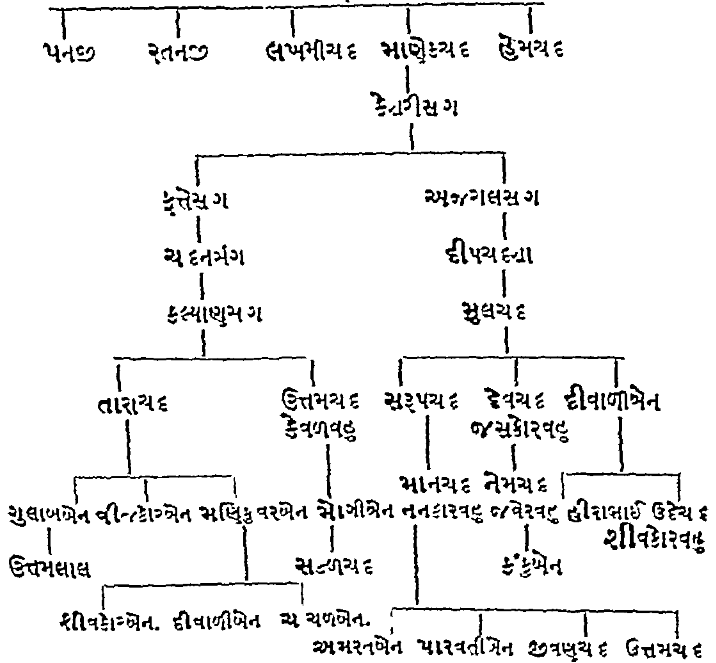
નકલ નં. ૧૭

ગોહેલવાડ પ્રાંતના આનરેબલ મેહેરબાન આસીસ્ટંટ પોલીટીકલ એજન્ટ સાહેબ બહાદુરની હજુરમાં, હું નીચે સહી કરનાર શેઠ મયાભાઈ પ્રેમાભાઈ રેહેવાસી મુકામ અમદાવાદમાં મજકુર મેહેરબાનસાહેબની અરજ એ છે જે શેઠ શાંતીદાસના વંશજોની હકીકતમાં આપ નામદાર સાહેબ તરફથી તા. ૨૦ માર્ચ સને ૧૮૮૮ ના રોજની જાહેર ખબર તા. ૬ અપ્રેલ સને ૧૮૮૮ ના એજન્સી ગેઝેટમાં પ્રસિદ્ધ થએલી છે તે દરમ્યાન મુજબ હમો પેઢીનામુ આ સાથે રજુ કરુ છુ જે ઉપરથી આપ સાહેબની નજરમાં આવશે કે મરહુમ શેઠ શાંતીદાસના પાંચ દીકરા પૈકી એક દીકરા શેઠ લખમીચંદ તેમના દીકરા શેઠ ખુશાલચંદ, તેમના બે દીકરા પૈકી શેઠ વખતચંદ, તેમના દીકરા શેઠ હીમાભાઈ, તેમના દીકરા શેઠ પ્રેમાભાઈ થાય છે. સબબ આ સાથેના પેઢીનામાથી બનેલ સબબો શેઠ શાંતીદાસના વંશજો છે એવી આપની ખાતરી થશે. એજ અરજ

તા. ૧૨ મી જુન સને ૧૮૮૮ મુકામ શહેર.

શેઠ મયાભાઈ પ્રેમાભાઈ સહી દ. પોતે.

नकल नं. १८.

હું શેઠ સરૂપચંદ મુળચંદ રહેવાસી સુરતના ગોપીપરા મધે કાયમ મોહોલામા, પ્રતીગ્નાઉપર કહું છુ કે સદરહુ પેઢીનામામા લખેલી વાત મારા જાણવા તથા માનવા પ્રમાણે સાચી છે તા. ૧૨ જુન ૧૮૮૨

Sd/ Jagjeevandas K.
1st Class Magistrate SURAT

ઉપોદ્ઘાત.

આ રીતે આપણે જે ભેદ થયા તે પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે, શાંતિદાસ શેઠની વંશવેલી આપણને સમાન મળી શકી છે એટલું જ નહિ પરંતુ તે વખતમાં મહાન્, સ્પષ્ટ, દેવગુરુભક્તિમય પણ મનુષ્યો જ થતા હતા અને જૈન શાસનને દીપાવ્યું છે. શાંતિદાસ શેઠમાં જે પ્રભાવ હતો તેવો વારસો તેમના વંશજોને મળનાર સાંપડ્યો છે. હજુ પણ આ સાધુઓ કલ્યાણ પ્રભાવ અનુસાર થઈ રહ્યું જોઈએ, અને તેને આ દાખલ ઉપાયો યોગ્ય જૈનશાસન વિરુદ્ધ મહિમાવંત થાય જેમ અને ઉ ભાગીએ છીએ. આવા જૈનશાસનદીપક પુરુષો જન્મ કરવાનું માન આપણને થાય છે, તેમજ સત્યવિજય, યશોવિજય, નેમિસાગર આદિ પ્રખર ક્રિયાશીલ સાધુઓથી પવિત્ર થવાનું માન પણ આપણને થાય છે. આમ સુધારો જ્યારથી હતું અને હજી પણ છે જે નિર્વિવાદ છે. મુનિઓનામાં 'જગદ્ગુરુ' તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું કુટુંબ જૈન હતું. તેવીજ રીતે આપણામાં 'નગરશેઠ' તરીકે શાંતિદાસ શેઠનું કુટુંબ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે અને તેમની એક 'નગરશેઠ' ની ઉપમા વંશપરંપરાથી આવેલી હજુ એમને જ છે.

આવા મહાન્ પ્રભાવક કુટુંબમાં થયેલ પ્રતાપી પુરુષોનાં અસ્તિત્વ, ખાસ ખરા સ્થળ થાય છે અને તે પરથી સમજી શકાશે કે ગુજરાત દેશની (ગુજરાતની) આબાદી કરવા માટે જૈનોએ કેવી અપૂર્વ સેવા ગુજરાતીઓથી બજાવી હતી. મુસલમાન પૂર્વે રાજાઓ મહાન્ પ્રતિભાવાળા થઈ ગયા હતા અને તેના મંત્રીઓ જૈનો હતા. જેમ કે વિમલ, આભુ, વસ્તુપાલ તેજપાલ આદિ. વનરાજ સિદ્ધરાજ કુમારપાલ આદિ રાજાઓ જૈનધર્મને પ્રેમપૂર્વક આદરમાન આપનાર હતા. કુમારપાલ રાજા તો જૈન હતા. મુસલમાની વખત આવ્યો કે [illegible] ન થાય એવી હિંમત [illegible] જ જૈનોએ-જૈનો [illegible] છે અને તેને પરિણામે આપણા ગુજરાતમાં [illegible] મુસલમાનો [illegible] અને [illegible] આદિ [illegible] નિરંકુશ મર્યાદા તરીકે વખતમાં રહેલ છે ઇત્યાદિ.

શાંતિદાસ શેઠની વંશાવળી સાગર ગચ્છની કેટલાક ભટ્ટારકમુનિઓના પાસ આપવામાં આવ્યા છે તેમજ તેઓ સાગરગચ્છના હતા, તેથી સાગરગચ્છના મુનિઓનું પણ સંક્ષેપમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. શાંતિદાસ શેઠના સમયમાં શ્રી સત્યવિજયજી પંન્યાસ ક્રિયોદ્ધાર થયા તેથી અને તેમનો સમય ન

ળવાથી તેમનો રાસ આપેલ છે, અને તેમના વંશપરંપરામા થયેલ તેમના શિષ્ય શ્રી કર્પૂરવિજય, તેમના શિષ્ય શ્રી ક્ષમાવિજય, તેમના શિષ્ય શ્રી જિનવિજય, તેમના શિષ્ય શ્રી ઉત્તમવિજય, અને તેમના શિષ્ય શ્રી પદ્મ-વિજય—એ સર્વના રાસ ભાગ્યવશાત્ પ્રાપ્ત થવાથી આ પુસ્તકમા આપ્યા છે, શાંતિદાસની વંશપરંપરા જેમ વધી અને હાલ વિદ્યમાન છે તેમ શ્રી સત્ય વિજયજીની વંશપરંપરા તેની સાથેજ વધી હાલ વિદ્યમાન છે, તેથી એક બીજાને અનતર સબંધ રહ્યો છે વિજયદેવસૂરિ પણ શાંતિદાસ શેઠના સમય આસપાસ થયેલ છે, તેમજ વિજયમાનદસૂરિ, લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, કલ્યાણવિજય ગણિ, તેમજ શ્રી નેમિસાગરસૂરિ પણ તેજ સમયમા—લગભગ થયેલ છે તેથી તેમના રાસ, સજ્ઝાય ઉપલબ્ધ થવાથી તે પણ અત્ર મૂકવા ઉચિત ધાર્યા છે આમ જૈન ઐતિહાસિક સત્પુરુષોના જીવનચરિત્ર જેવા પ્રાપ્ત થયા તેવા સ્વરૂપમા મૂક્યાં છે, અને તે પરથી લેવાનો બોધ, તે વખતની સ્થિતિ, સઘ વ્યવસ્થા, સમય, આદિ અનેક વિગતો આપણને મળી શકે છે જૈનોમા ઇતિ-હાસની પૂરી ખોટ છે અને તે ઇતિહાસ એક સાંકળાબદ્ધ લખાતા ઘણો સમય જોઇએ, પરતુ તે સમય ભલે કે દૂર હોય ત્યા તે પ્રાપ્ત કરવા માટે જે જે છૂટાં પ્રકરણો છે તે આવા આવા પ્રયાસથી પૂરાશે અને તે સમય વહેલો પ્રાપ્ત કરશે આવા કારણોને લઇને આ પુસ્તકનુ નામ "**જૈન ઐતિહા-સિક ગ્રંથમાલા પુંપ-૧**" એવું રાખવામા આવ્યુ છે, અને તેમા ઉપર્યુક્ત પુરુષોનો એક સાથે સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે અમારાથી એક ચરિત્ર બીજા ચરિત્રથી જુદુ કરાયુ નથી દાખલા તરીકે શાંતિદાસ શેઠનું ચરિત્ર બીજા ચરિત્રોથી અલગ નથી રાખી શકાયુ, તેનું કારણ એ છે કે, દરેક ચરિત્રને દરેક ચરિત્ર સાથે શૃંખલાશ્રેણીથી જોઇએ તો સબંધ છે તો તે સબંધ અવશ્ય જાળવવા માટે ચરિત્રો એકત્રિત આપવા આવશ્યક છે, હજુ પણ જેમ જેમ વિશેષ ઐતિહાસિક ચરિત્રો ઉપલબ્ધ થાય તેમ તેમ તેને આ મડળે પ્રસિદ્ધ કરવા એવી જે ઉપયોગી સૂચના રા રા મોહનલાલ દલીચદ દેશાઇએ આની સાથે જોડેલ નિવેદન—પ્રસ્તાવનાના અંતે પૃ. ૬૯—૭૦ પર કરેલી છે તે આ મડળ ઘણા આનદથી સ્વીકારશે એવી ખાત્રી આપીએ છીએ, તો જે જે પુરુષો તેવા ચરિત્રો ઉપલબ્ધ કરાવી આપશે તે તે પુરુ-ષોને ધન્યવાદ આપીશુ અને તેથી આવા બીજા ભાગો પ્રગટ થતા તેઓ પણ સમાજ પરના ઉપકારના ભાગી થશે

ઉપર્યુક્ત રાસો અને સજ્ઝાય પદ્યમા છે, અને તેનું સશોધન અમે રા. રા. મોહનલાલ દલીચદ દેશાઈ બી એ. એલ્ એલ્ બી પાસે ખાસ

કરેલ્યું છે (તેમના સંશોધનને મુનિશ્રીજી સુવિચારસકજીએ તપાસી જોયું છે) અને તત્ત્વોપરથી અનુયોગનું જણાવ્યો સાથે વિવેચન પણ તેમની પાસે લખાવ્યું છે અને તે પણ મુનિશ્રીજી સુવિચારસકજીએ તપાસ્યું છે અને તે પ્રમાણે જે ? મહિન હાલ્યો છે તેના અર્થનો મેળ પણ તેમની પાસે કરાવ્યો છે તેથી આ પુસ્તકની અગત્યતા ઘણી વિશેષ થઈ ગઈ છે તે વાચકો જોઈ શકશે અને એવી રીતે જ્ઞાનીઓ પોતાના સાહિત્યને પરિશ્રમી સુધારી પ્રકટિત પ્રચાર કરે છે તેવી રીતે આ પણ પ્રચાર કરવાનું કેમ થાય એમ પણ આ મંડળ કરી શક્યું છે એ માટે આના [illegible] છે પરંતુ તેની સાર્થકતા કેટલે અંશે થઈ છે તે વાચકોને પ્રાપ્ત થવાનું હોવાથી તે જણાવવાનું અમો તેમના શિરે સોંપીએ છીએ. અમોને આશા છે પ્રયત્નથી સાર્થકતાની ખાત્રી થશે [illegible] તે આશા આવા બીજા પ્રયત્નોમાં અમને વધુ પ્રોત્સાહન ઉત્પન્ન કરશે અને તેથી તે બીજા પ્રયત્નો પણ સારી રીતે સંશોધનપૂર્વક નવીન પદ્ધતિસર કરી શકાશે.

હવે કેટલીક બીજી બાબતો ઉપર આવીએ. કોઈ એમ કહેશે કે આના ધારવામાં આવવા યોગ્ય ઇતિહાસ શો અને તેના કર્તા વિશે શું નથી–તો તેના જવાબમાં કહીશું કે ઇતિહાસ છે અને તેમના વંશજોએ જે આમ આચાર્યવર્યો જાણ્યો છે તેનો [illegible], અને પરિચય વાળા બાબ બીજા કોઈ ગુરુને જાણ્યો હોય એવું આધારે જણાયું નથી પરંતુ મિશ્રુ મહેતું પડે કે તે વૈયાવચ્ચના સમયમાં તે ઉપસ્થિત હો એવા પ્રભાવક થઈ ગયા છે અને તેથી શાસનપ્રભાવના અર્થે [illegible] કાળમાં ઘણા ધોરણસર તથા બીજા અધિકાર પુસ્તક [illegible] આવ્યું છે તેઓ અહિં જણાવ જેવું છે અને તે અને [illegible] બીજા પુસ્તકો પ્રકટ કરી શકાય. વિદ્વાનોની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો એવી [illegible] [illegible] કે એમ [illegible] [illegible] [illegible] હતા. તેમનું પૂરું નામ જણાતું નથી. તેમની પાસેથી પણ [illegible] અભ્યાસ કર્યો હતો. ૧ શિવદાસ ([illegible]) ૨ ભિખારામ મોદી (કે જે [illegible] નામે [illegible] છે) તથા ૩ સુખલાલ આમાં સુખલાલ [illegible] આવ્યું છે કે તે પણ ઘણા વિદ્વાન હતા તેમની પાસેથી ૧૦–૧૫ [illegible] સુધી રહી [illegible] છે અને તેઓ સમ [illegible] તે એવો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૮ [illegible] ને [illegible]

સંખ્યા થાય (જઘન્ય સંખ્યાત) તે ગણી શકતા હતા તે શાસ્ત્રગામી હતાં તે એટલાપરથી સમજી શકાશે કે તેમના સમયમા થયેલ પંડિત શ્રી રૂપવિજયજી અને વીરવિજયજી પણ તેમની સાથે ધર્મચર્ચા કરી શાસ્ત્રના ખુલાસા તથા સલાહ લેતા એમ કહેવાય છે

કોઈ એમ કહેશે કે સત્યવિજય આદિ રાસ સિવાય બીજા ઐતિહાસિક રાસો નથી? તો કહેવાનુ કે, છે, પણ ઉપલબ્ધ થયા નથી શ્રી પદ્મવિજયના શિષ્ય શ્રી રૂપવિજયજીનો રાસ છે, તેમજ વીરવિજયજી પંડિતનો વીરનિર્વાણ રાસ છે કે જે ભાદરવા માસમા એક દિવસ અમદાવાદમા તેમનાજ નામથી ઓળખાતા—વીરના ઉપાસરે વંચાય છે, પરંતુ તે ઘણી પ્રેરણા છતા મળી શક્યો નથી આ સિવાય તિલકસાગરકૃત રાજસાગર (શાંતિદાસ શેઠના ગુરૂ) સ્વર્ગગમન રાસ ખંભાતના ભંડારમા છે, કનક સૌભાગ્યકૃત વિજયદેવસૂરિ રાસ, સંઘવિજય કૃત વિજયતિલકસૂરિ રાસ આદિ પાટણના ભંડારમા અને દર્શનવિજય કૃત વિજયતિલકસૂરિ રાસ લીંબડીના ભંડારમા છે પ્રતાપસિંહ બાબુરાસ (સાધ્વી ઋદ્ધિશ્રી કૃત) જેસલમીરમા છે પ્રેમવિજય કૃત ધનવિજય પંન્યાસનો રાસ ખંભાતમા છે હીરવિજયસૂરિના રાસ જુદા જુદા કવિઓથી બનાવેલ છે, અને તે અમદાવાદના દહેલાના ભંડારમા, શ્રી દયાવિમલના ભંડારમા તેમજ ભરૂચના ભંડારમા છે, એટલું જાણી શક્યા છીએ, પરંતુ તે મેળવી શક્યા નથી કૃપા કરી કોઇ મેળવી આપશે તો તે પ્રગટ કરવામા અમે બહુ માન સમજીશુ અને તેનો ઉપકાર માનીશુ હમણા મુર્શિદાબાદના એક જગતશેઠની માતુશ્રી માણેકદેવીનો રાસ (પાર્શ્વચંદ્ર કૃત), તેના જગતશેઠના કુટુંબનું વંશવૃક્ષ તથા ટુંક ઇતિહાસ અમોને ઝવેરી રા રા મોહનલાલ મગનલાલના પ્રયાસથી પ્રાપ્ત થયેલ છે

કોઈ એમ વળી પૂછશે કે ગૃહસ્થો અને સાધુઓના ભેગા ચરિત્ર આપવાનું શું કારણ હશે? તો નમ્રતાપૂર્વક નિવેદવાનુ કે તીર્થની પ્રભાવના જે તીર્થમા ગણાય છે તે—ચતુર્વિધ શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ, સાધ્વીરૂપ સંઘ છે તેનાથી થાય છે સાધુઓનો ઉપદેશ કાર્ય કરે છે, જ્યારે શ્રાવકોનો આદેશ કાર્ય કરે છે સાધુઓ ઉપદેશ સામાન્ય રીતે આપે છે, જ્યારે તે પ્રમાણેનું વર્તન—રાજકાજમા ભાગ, વ્યવહાર પ્રવૃત્તિ, તીર્થરક્ષા આદિ શ્રાવકો ઉપાડી લે છે, તેથી તેવા ઉપાડી લેનાર અગ્રેસર શ્રાવકો ઉપદેશક સાધુ મહાત્માની સાથે અવશ્ય અગત્યના છે તેથી આપેલ છે શાસનની શોભા એ બનેથી છે, અને થશે પ્રબંધચિંતામણી વગેરેમા સાધુઓ અને શ્રાવકોની હકીકતો ચરિત્રો વગેરે પણ સાથે જોવામા આવે છે

આ મંડળ જે રચના સંબંધમાં છે તે વખતના પ્રમાણાનુસાર બીજી સગવડ નથી, કારણ કે જેમ છપાઈ જાય ત્યારે બીજું વળી મોટી જરૂરને ભળ આવે અને ધ્યાન કરવામાં આવે પરંતુ વ્યવસ્થામાં પ્રકાશ જેવી સમય લેવો અને તેવો અત્યારે છે તે ધ્યાનમાં લેવા લાયક. અને આ પ્રથમ આવૃત્તિ વખતની રૂચને પામે તો બીજી આવૃત્તિમાં દૃષ્ટાન્ત તે પ્રમાણે અનુસરવામાં આવશે.

કોઈ એમ પૂછશે કે આમાં જણાવેલી વિષયો નિવેદન-પ્રસ્તાવ નામક કેમ ન જોડ્યા? તો તેના જવાબમાં એ કહેવાનું કે આમાંની ઘણી બાબતો મુળ શાસ્ત્ર-સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ નથી તેથી છે તેમ જેમ જેમ આગળ જાઓ અને તેમ તેમ નવી નવી વિષયો પ્રયાસ કરતાં મળતી આવી અને તેથી તેનો સમાસ કરવાને સમાવેશના એ મથાળું રાખવામાં આવ્યું છે. આ ઘણાંખરો મેળવવા માટે તે પુરી પાડનાર શ્રીમદ્ મુનીથી મુનિસાગરજી મહારાજશ્રી તેમજ રા. રા. મોહનલાલ મગનલાલ ઝવેરી અને રા. રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ બી. એ. એલ્. એલ્. બી. વગેરેએ જે સહાય આપી છે તેથી તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ.

પ્રતિ બોલતા એટલી વિનંતીએ જાણે કે જૈન ઇતિહાસથી મહાન ગ્રંથમાં આ નાના નાના પ્રકારના કુદ્ર પ્રમાણ જેવો આ પ્રયાસ દેખાય તથાપિ તેની ધૂળ પામો. તેથી જે ધરે તો અમારો આ નિઃસ્વાર્થબુદ્ધિ કરેલો પ્રયત્ન સાર્થક થશે, અને વધુ આવા પ્રયત્નો કરવા અમે અવશ્ય પ્રેરાઈશું. જે જે વિદ્વાન અને સુજ્ઞ સજ્જન આ ભાગને ઐતિહાસિક રસ પરિ સંસ્કૃત મંડળના સૂચનો કરી પ્રકાશી, વધી વધારી મોકલવા કૃપા કરશે તો અમોને સંતોષ આવશે છે કે તે પ્રયત્ન કરવાની સંપૂર્ણ કોશીશ કરવા સાથે પ્રમાણ પુસ્તકોની મંડળ દાખલ પ્રથમ લેવામાં આવશે, અને એમ થવાથી જૈનેતર સમુદાયમાં આવવું નિત્ય (મદદ) પ્રકારી થાય.

વીરસંવત્ ૨૪૩૮ ભાદરવા વદ ૨ શનિવાર મુંબઈ	પ્રસિદ્ધ કર્તા, શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારકમંડળ.

શ્રેષ્ઠીવર્ય શાન્તિદાસજીનો વંશવૃક્ષ.

ક્ષત્રીય બીજ

સીસોદીયા રજપુત — શાખા ઉઝેલા

(સામંત સંગ્રામસિંહ અને કુમારપાળ
સીસોદીયાનો વંશ.)

—મેવાડના રાજાના ઠેઠ નજીકના સગા સબંધી—

મુખ્ય—

પદમશાહ.*
|
વત્સાશેઠ.
|
સેસકરણ (સહસ્રકિરણ)
|
શાંતીદાસશેઠ (ચારીત્ર નાયક)

(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)
પનજી	રતનજી	લખ્મીચંદ	માણેકચંદ	હેમચંદ

નોટ—પાંચમાભાઇનો વંશરહેલો નથી ચાર ભાઇનો વંશવેલો (૧) (૨) (૩) (૪) ના આંક મુજબ ફાળીફુલી વૃદ્ધિગત થયેલ અત્યાર સુધી કીર્તિવંત સ્થિતિએ હયાત છે

* એક વંશાવલીમાં પદમશાહને સ્થાને હરપાળ છે પણ તપાસતાં પદમશાહ બરોબર જણાય છે

શેઠ શાંતિદાસ
(૧) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

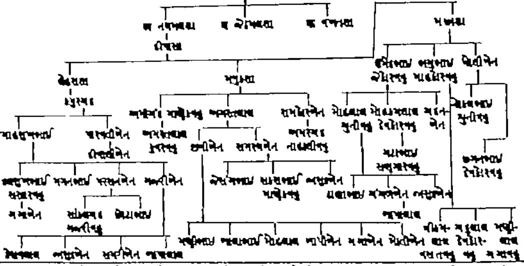
સૂચના—આ પાનામાં શેઠ શાંતિદાસના [illegible] દર્શાવેલ છે.

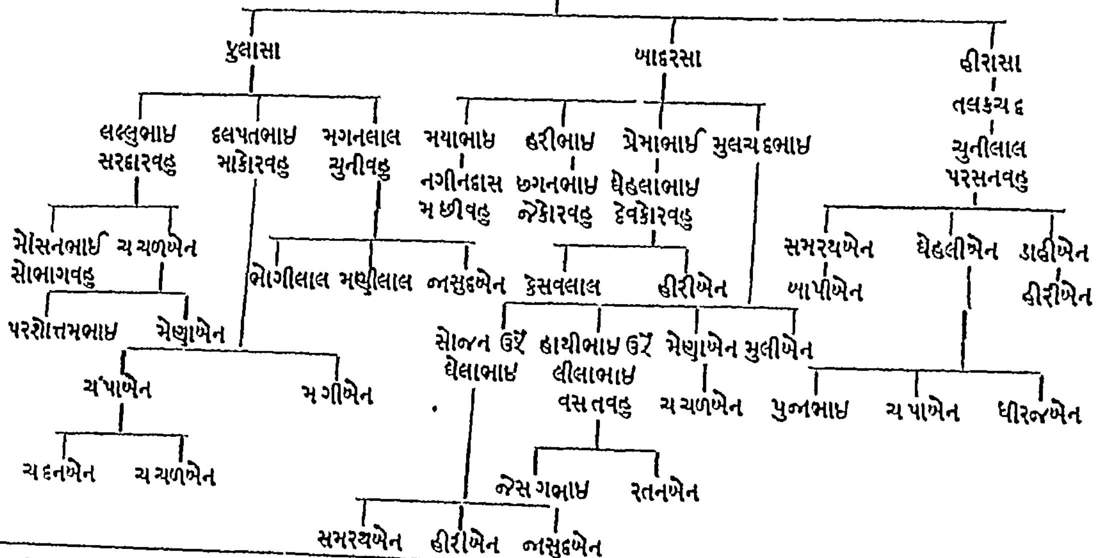
શેઠ શાંતીદાસ.

(૨) રતનજી

- ખીમચંદ
  - કસ્તુરચંદ
  - ઉત્તમચંદ
    - વધુચંદ
      - મંગળચંદ
      - કપુરચંદ
        - મુળચંદ
          - ખીમકોરબેન
            - ડાહીબેન
        - તલકચંદ
          - દુલવબેન
        - દીપચંદ
          - ડાહ્યાભાઇ પરધાનવહુ
            - મેનાબેન
            - પોપટબેન
        - કરમચંદ
          - નથુભાઇ
            - ઝવેરબેન
              - દયાચંદ મોતીવહુ
              - હીરીબેન
            - તારાચંદ
              - ચુનીલાલ
        - અનોપભાઈ
          - માણેકચંદ
            - અમીચંદ
            - નાનચંદ
          - નરભેરુ વરએન
            - અભેકુ વરએન
  - અભેચંદ
  - કમલચંદ

સુચના—આ પાનામા શેઠ શાતિદાસના દિકરા રતનજીનો વંશવેલો છે

સુચના—અગ્યા પાનામા ડીપાસાના છ છોકરામાં ત્રણ છોકરાનો વંશવેલો છે અને આ પાનામા બાકીના ત્રણ છોકરાનો વંશવેલો છે

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

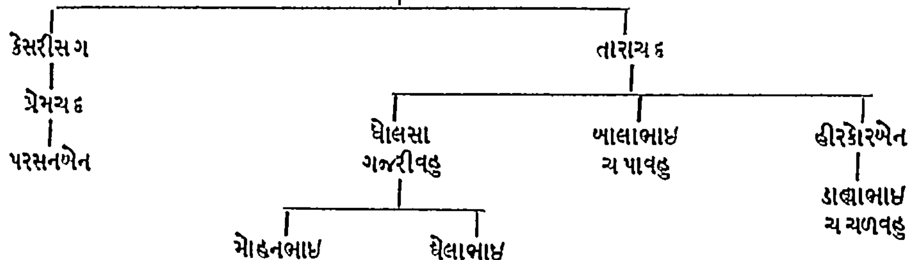
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

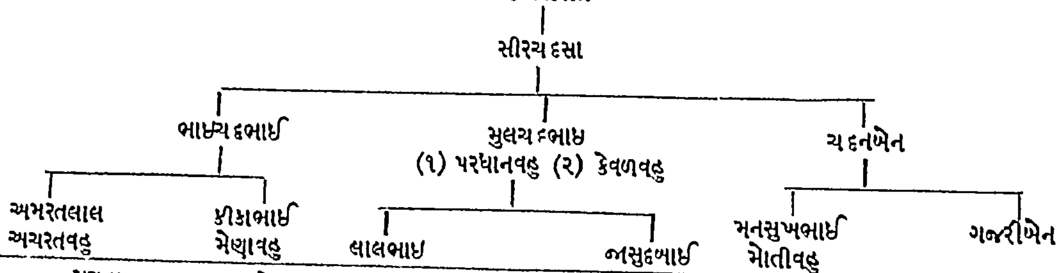
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

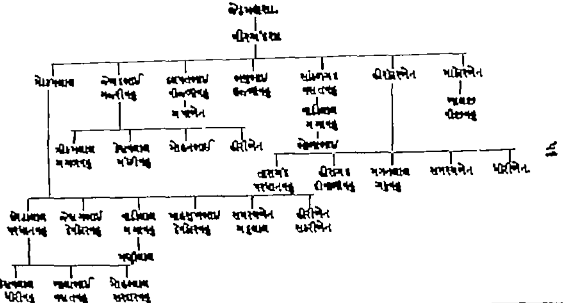
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

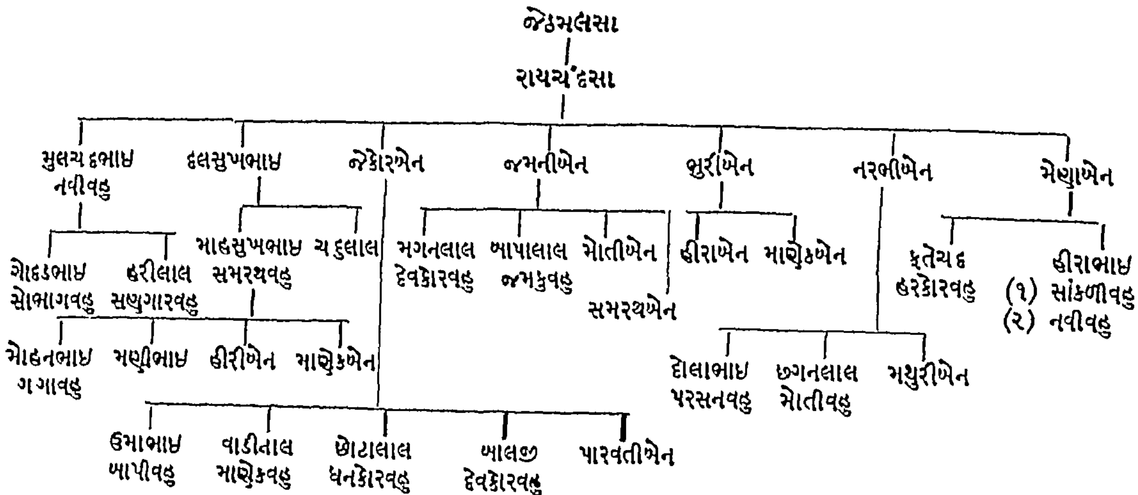
[illegible]

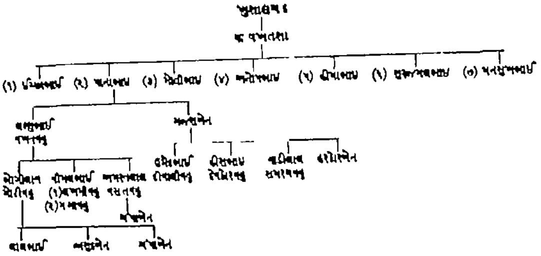

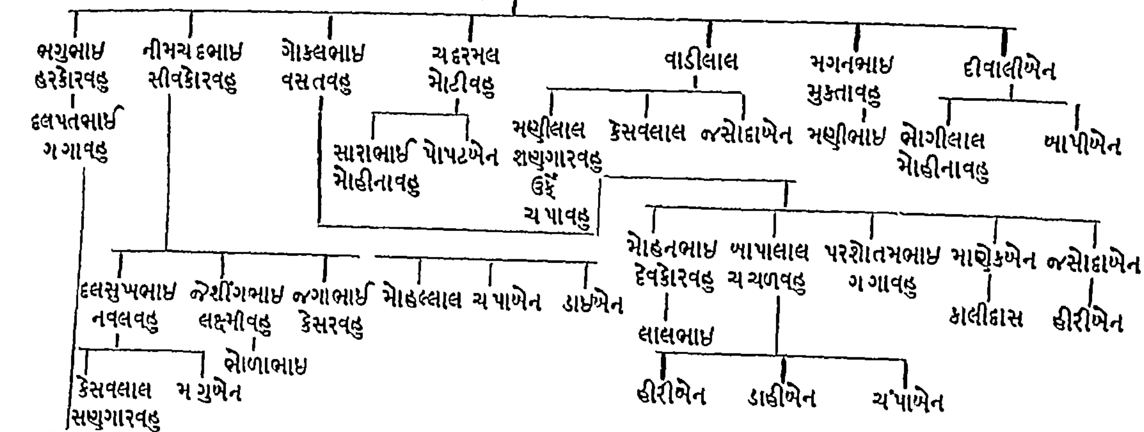
સુચના—આ પાનામાં શેઠ શાંતીદાસના પુત્ર લખમીચંદ તેમના પુત્ર ખુશાલચંદના પુત્ર જેઠમલશાના પુત્ર મોહનશા તથા સીરચંદશાનો વંશવેલો છે

સુચના —આ પાનામાં શેઠ ખુશાલચંદના દિકરા જેઠમલસા ને તેમના દિકરા રાયચંદસાનો વંશવેલો છે

* છોટાભાઇનો અને તેમના બીજા ભાઇઓનો વંશ આગળના પાનામાં જુઓ

[illegible]

મોતીભાઈ

[illegible] | નાનાભાઈ | [illegible] | [illegible]

[illegible] … બેન … બેન … બેન … બેન

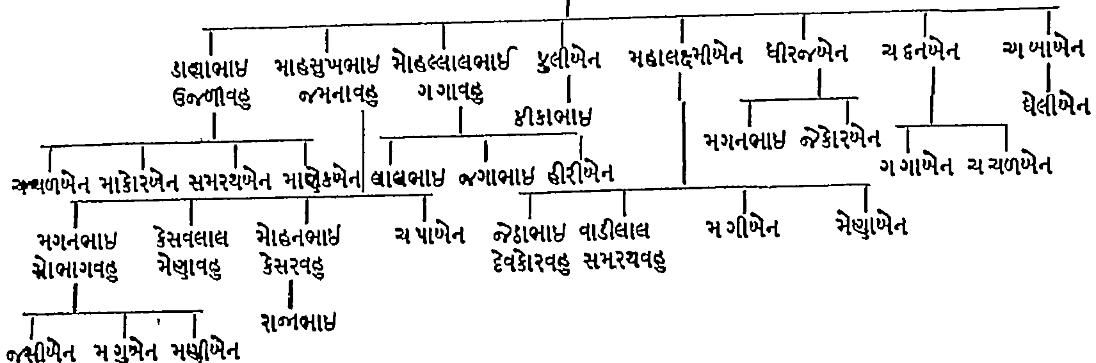
[illegible]

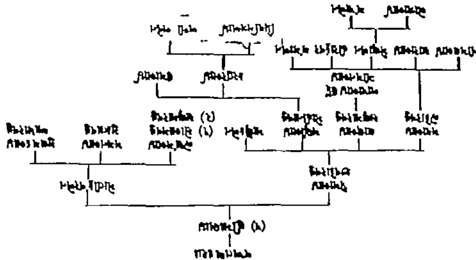
… બેન … બેન

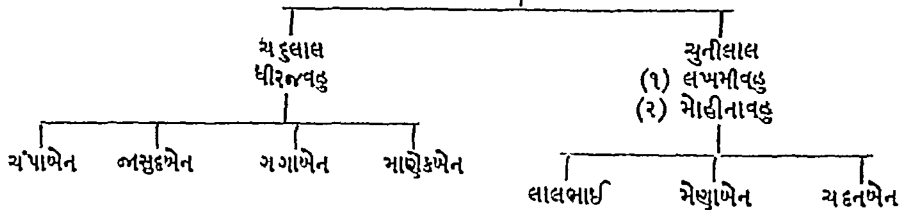
[illegible]

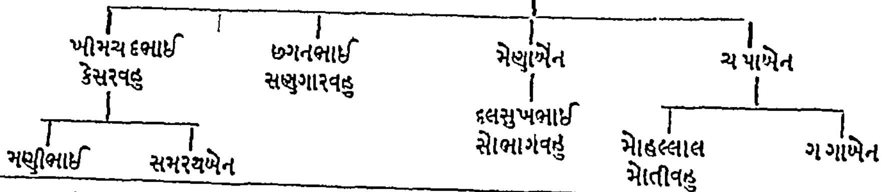
… બેન … બેન … બેન … બેન … બેન

… બેન … બેન … બેન … બેન

વખતચંદશા
(૪) અનોપભાઇ
ડાહ્યાભાઇ
ઉજ્જળીવહુ
માહસુખભાઇ
જમનાવહુ
મોહલ્લાલભાઈ
ગંગાવહુ
ફુલીબેન
મહાલક્ષ્મીબેન
ધીરજબેન
ચંદનબેન
અંબાબેન
ઘેલીબેન
કીકાભાઇ
મગનભાઇ
જેકોરબેન
ગંગાબેન
ચંચળબેન
અચળબેન
માકોરબેન
સમરથબેન
માણેકબેન
લાલભાઇ
જગાભાઇ
હીરીબેન
મગનભાઇ
સોભાગવહુ
કેસવલાલ
મેણાવહુ
મોહનભાઇ
કેસરવહુ
ચંપાબેન
જેઠાભાઇ
દેવકોરવહુ
વાડીલાલ
સમરથવહુ
મંગીબેન
મેણાબેન
રાજાભાઇ
જસીબેન
મંગુબેન
મણીબેન

સુચના —આ પાનામા ખુશાલચંદના દિકરા વખતચંદ અને તેમના છઠ્ઠા દિકરા સુરજમલભાઇનો તથા સાતમા દિકરા મનસુખભાઈનો વંશવેલો છે

શ્રી આદિનાથ

નિવેદન.

જૈન ધર્મમા અનેક પ્રભાવક પુરુષો થઈ ગયા છે, અનેક મહાન્ કીર્તિવાન્ કાર્યો થયા છે, પરંતુ ઇતિહાસની આરસી નહિ હોવાથી તેમાથી પ્રકટ થાય તેવો પ્રકાશ પડી શક્યો નથી અત્યાર સુધીમા ઇતિહાસ તરફ દુર્લક્ષ અપાયુ છે, એટલુજ નહિ પરતુ તે પ્રત્યે બીલકુલ રસ લેવાયો નથી, તેથી જગતને જૈનધર્મના સત્ય ઇતિહાસનું ભાન આપી શકાયુ નથી આ કારણે જૈનધર્મ અમુકની શાખા છે એવા ભયકર, અને ક્રૂર આક્ષેપો થવા પામ્યા છે, અને જો હવે વખતસર ચેતીને ઇતિહાસપટને જેટલો મળી શકે તેટલો ભેગો કરી વિસ્તારતા નહિ જઇએ, તો ભવિષ્યમા જૈનધર્મનું જાજ્વલ્ય શુ હતુ તેની ઝાખી પણ કરવી શકીશુ નહિ, એટલુંજ નહિ પરતુ તે અસ્તિત્વમા છે કે નહિ તે સમધી બીજાનું લક્ષ સુદ્ધા આકર્ષી શકીશુ નહિ.

આ ઇતિહાસ ભેગો કરવા માટે હમણા જે જે ઉપલબ્ધ સાધનો છે તેનો છૂટથી અને વિના સંકોચે ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે, તેમા રાસ, દરેક ગ્રથની તેમજ સ્તવન સઝાયની પ્રશસ્તિઓ, પ્રબધો, ચરિત્રો ખાસ જરૂરના છે કેટલાક રાસો ખાસ ચરિત્રનિરૂપકજ છે અને તેમાના કેટલાક જે મળી શક્યા તેનો ઉપયોગ આ પુસ્તકમા કર્યો છે

'રાસ' ગુજરાતીમા લખાયા છે અને તે જૈન સાહિત્યમા સારો ભાગ ભજવે છે, અને તેની શરૂઆત ૧૪ મા સૈકાથી થયેલી જણાય છે પંદરમા સૈકામા તેથી સારી રીતે વધુ પણ પ્રમાણમા થોડા લખાયેલ મળી આવ્યા છે શોધખોળ કરતા વિશેષ મળી આવે તેવો સભવ છે ત્યાર પછી સોળમી સદીની શરૂઆતથી હમણાની સદીના આરભ સુધીમા ગુજરાતીમા લખાયેલ જૈન રાસો ઘણા દેખાય છે આ રાસોને કાવ્યસાહિત્યમા ગણવા કે નહિ તે મધ્યસ્થ સાહિત્યવેત્તાઓનું કામ છે

*"આ રાસોની પ્રથમ દર્શને પ્રતીત થતી ઉપયોગિતા આદિ અત્રે ટાકવુ ઉપયોગી થશે.—

(૧) આ રાસોમાનો કેટલોક ભાગ,

* 'જૈન સાહિત્ય'—રા રા મન સુખલાલ કિરતચદ મહેતાના ત્રીજી ગુજરાતી 'સાહિત્ય પરિષદ્' વખતે વચાયેલ નિબધમાથી અત્રે ઉતારીએ છીએ

(ખ) ગુજરાતનો ઇતિહાસ નક્કી કરવામાં રાજાઓ તરીકે કુમારપાળ વસ્તુપાળ, જગડુ આદિના

(ગ) ગુજરાતી ભાષાના અવતાર-વિકાસ-ઇતિહાસ શોધનમાં,

(ઘ) પ્રાચીન ગુજરાતીના નમુના માટે

(ઙ) હાલની ગેરહાજરી ગુજરાતી ભાષામાં અપરિચિત નવા નવા જે જોઇએ તે શબ્દોનું ભરણ (Enriching) વધારવામાં અને

(ચ) ગુજરાતી ગદ્ય, પદ્ય લખવાની શરૂઆત જૈન લેખકોએ કે બીજાએ કરી એ નક્કી કરવામાં ઉપયોગી થાય એમ છે.

(૨) શ્રી હીરવિજયસૂરિ, વિજયતિલકસૂરિ આદિના રાસોથી જૈન આચાર્યોનાં ચરિત-ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પડી શકે તેમ છે

(૩) રાસોના છેલ્લા ભાગને જે પ્રશસ્તિ આપેલી છે તેમાં ઘણા નગરો પૈકીનાં નામ છે જેથી જૈન સાધુઓના વિહાર-ક્ષેત્ર નક્કી કરી શકાય એમ છે. જુદા જુદા ગચ્છોની પટ્ટાવલિઓમાં તો શ્રી દેવર્ધિગણિ (વિ. સં. પૂર્વે ૫૦૦ વર્ષથી) પટ્ટાવલિ આપેલ તો મુખ્ય તે તે ગચ્છના પટ્ટધર આચાર્યોનાંજ નામ-તિથિ છે ત્યારે આ રાસોની પ્રશસ્તિ ઉપરથી બીજા સાધુઓનાં નામ-તિથિ-વંશ નક્કી થઈ શકે એમ છે ? આ દિશાએ કામ કરનાર ઇતિહાસકારને ઉપયોગી થવા યોગ્ય છે.

(૪) ઘણા રાસાનો અંતિમ હેતુ (આંતરૂં) પણ ઉદ્દેશનો છે ઘણ-શીલ-તપ-ભાવ મુખ્ય આચાર પણ ઉદ્દેશનો છે. ઘણુંક નવાનો ભક્તિ ઉપજાવે રાખવા ઉત્કંઠાવંત લેખકોએ, એ ઉદ્દેશને બહુ રસમય અને આકર્ષક કરી છે.

(૫) એ રાસોમાંથી સદ્બોધક કુશલ અને ધર્મિક સુભાષિતો અલંકારિક-પણે જુદી તારવી શકાય એમ છે અને એવાં જુદાં તારવી એવાં સુભાષિતોને ગુજરાતી ભાષાના રત્નભંડાર તરીકે પ્રકટ કરી શકાય એમ છે.

(૬) કેટલાક રાસોમાંથી લેખકોની સુવિવેચન, કલ્પનાશક્તિ અને વર્ણનશક્તિ એવી સહજ વાંચનારને આનંદ થાય એમ છે.

(૭) એ રાસો ઉપરથી એ અર્વાચીન કાવ્યકારને જણાશે, એ રાસોને શુદ્ધ પણ ઉદ્દેશરૂપ અંતિમ હેતુ આપવો રાખી અર્પણ કીધેલ શુદ્ધ

સસ્કારી ભાષામા કોઈ શિષ્ટ લેખક નવલકથા લખે, તો સદ્ધર્મની તથા ગુજરાતી ભાષાથી વ્યવહરનારની જરૂરી સેવા બજાવાય એમ છે મોટી નિર્જરા અને પુણ્યબધનું કારણુ છે

(૮) આ ધ્યાનમા રાખવાનું છે કે રાસોના લેખકોએ રાસો ગુજરાતી ભાષા અથવા કાવ્ય ચમત્કાર અર્થે નથી લખ્યા, પણુ ગુજરાતી ભાષાનો ઉપયોગ કરનારાઓને સદ્ધર્મ ઉપદેશવા અર્થે લખ્યા છે, એટલે ક્વચિત્ ભાષાડબરી કે કાવ્યચમત્કૃતિ વિનાની સાદી ભાષા માલૂમ પડે, તેથી ભણેલાઓએ (Pedants) મુખ મચકોડવાનુ નથી; તેથી એ રાસોની કિમત કાઇ ઓછી થતી નથી, સારશોધક સહૃદય વિદ્વાનોએ તો એ રાસોના આતર્ હાર્દ ઉપર, અતિમ હેતુરૂપ સદુપદેશ ઉપર નજર ઠેરવવાની છે કાવ્યચમત્કૃતિ વિનાની સાદી ભાષામાથી પણુ જિજ્ઞાસુ ભાષાશાસ્ત્રીને અવનવુ ગિખવવાનુ મળે એમ છે

(૯) આ પણુ લક્ષમા રાખવાનુ છે કે ભાષાની કિમત તે ભાષાનો ઉપયોગ કરનારાને લઇને છે, ભાષાનો ઉપયોગ કરનારા ન હોય તો તે ભાષા મૃતવત્ (dead) છે, અને મૃતવત્ ભાષામા ગમે તેવા ભાષાડબર-કાવ્યચમત્કાર હોય પણુ તે સામાન્ય જનસમૂહને તો નકામા થાય. છે શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરની, સમયને નહિ છાજતી સસ્કૃત ભાષા, અને વૃદ્ધવાદીની સમયોચિત સરળ પ્રાકૃત (પ્રકૃત જનને man on the spot અનુસરતી) ભાષા,—આ બેમાથી કઈ કારગત (વિજયી) થઈ એ વાર્તા સુપ્રસિદ્ધ છે આ ઉપરથી કહેવાનુ કે પ્રસ્તુત રાસો કોના અર્થે લખવામા આવ્યા છે, તે ઉપર તથા તેમાના ઉપદેશ ઉપર દૃષ્ટિ રાખવામા આવે તો રાસોની કિંમત અને ઉપયોગિતા એકદમ પ્રતીત થશે, ભલે પછી તે રાસોમા વાગાડબર કે કાવ્યાલકાર ન હોય. ઘણુા રાસોમા રમણીય મનોજ્ઞ વાગ્વિભવ અને કાવ્યાલકાર આદિ છે તથાપિ બધામા ન હોય તેથી તેમને પ્રેમાનદાદિના કાવ્યો સાથે રસાલકાર–વાગ્વિલાસ આદિની સરખામણીમા તરછોડી કાઢી તેની ગણુના ન કરવામા આવે એ અગે આ લખવુ છે

(૧૦) આ પણુ ધ્યાનમા રાખવાનુ છે કે, આ રાસોના લેખકો પ્રાય સાધુ હતા, ઘરબાર ત્યાગી સ્વપરહિત અર્થે ઉદ્યમ કરનારા સાધુ હતા, અને એથી એ રાસો લખવાનો મુખ્ય હેતુ જનહિત તથા સદ્ધર્મસેવા સાથે સ્વકર્મની નિર્જરાનો હતો

(૧૧) આ સંશોધિત કેટલાક ભાગ છપાઈ ગયો છે પણ એ મુદ્રિત સંશો-
ધિત કેટલાક ભાગ એવો અશુદ્ધ અને બિહામણો (Shabby and ragged) છે કે તેને ફરી છપાવવાની જરૂર છે માટે આ બધા સંશોધનો સહ ગુજરાતી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં "પ્રાચીન કાવ્ય-
માળા" અથવા "બૃહત્કાવ્યદોહન"ની શૈલીએ "પ્રાચીન જૈન કાવ્ય-
માળા" અથવા "જૈન કાવ્યદોહન" રૂપે છપાવવામાં આવે તો ગુજરાતી સાહિત્યનું ગૌરવ વધારનાર મોટામોટા ગ્રંથો (volumes) થઈ શકે એમ છે એટલુંજ નહિ પણ તેથી સર્વે જૈનેતર ગુજરાતી સાહિત્યરસિકો અને ગુજરાતી સાહિત્યનો લાભ લેનાર ઈતર અભ્યાસકો અને પરિષદ્‌ને ચિરકાલિન મહાન્ લાભ છે.

(૧૨) જૈન લેખકો તથા અન્ય લેખકો પાસે કેવી રીતે આવતી, કેવાં અ-
નેક અનુકરણ કર્યાં, તથા કેવાં ચૌર્યકર્મ (plagiarism) અથવા સાહિત્ય ચોરી કર્યાં એ પણ કોઈ કોઈ રાસો ઉપરથી સમજવા જોગ છે.

(૧૩) કેટલાક રાસો તો એમને એક વિષય ઉપર હોવા છતાં જુદી જુદી રીતે જુદા જુદા લેખકોનો જુદા જુદા લખાણ માલૂમ પડશે.

(૧૪) રાસોની યાદીઓથી ગુજરાતીના ભંડાર અને લેખકો સંબંધી ઉપયોગ મળવાની, વિશેષ લખવાની જરૂરત નથી."

આ રીતે રાસોની ઉપયોગિતા જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુથી જોઈ. હવે આ પુસ્તકમાં સમાવેલા રાસા વિષે જોઈએ. કુલ ૧૧ રાસો છે અને ૨ સ્વાધ્યાય (સઝાયો) છે તે બધાં સમ્યગ્દષ્ટિમાં પ્રવેશે તેમ નથી, પરંતુ તેમાંના કેટલાકમાં જે વર્ણન, કેટલા ભાગે ભરેલ છે તે સામાન્ય દૃષ્ટિએ જોવા જેવાં તેમ છે. અને તે સમ સંપ્રદાય સમ્બન્ધવાળાનું છે. જોકે આમાં એવો પણ છે કે એ સાથ કેને તો અન્યના ઉપર માટે અને કેવી પાસે લીધી અને તે ખાસ વિશિષ્ટરૂપ કરી લેખકનો ભાવ, વિચાર જુદે જુદે સ્થળે મૂક્યો છે, અને ઉપરે સર્વસામાન્ય માટે પણ અને તે માટે તેવી ખાંતી કેમ સ્થાપે તે વખતે આવ્યો કેવું કેવું થતા વિશેષે આવ્યો છે અને તેથી પછી ઘણી સારા નીવડતા અને વિશિષ્ટિપણા આવે છે. આથી ઇતિહાસ માટે તેથી પણ વિશેષ ઘણી સામગ્રી છે. જો ઇતિહાસ લખ એને એકઠાં આવે છે તેવું તેવાં ન હોય પણ સાધનો ઇતિહાસકાર આ સંશોધનથી ઉપયોગની વિ-
ગતો પૂરી, કેટલાક વગેરે મળશે એવાં કરી નવીન શૈલીએ ઇતિહાસ પણ પછી કરવા ઉપર ઉપકાર કરી શકે તેમ છે.

જે રાસો આ પુસ્તકમા મૂકવામા આવ્યા છે, તેમાંની કોઇની પણ, એક સિવાય બીજી પ્રત ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છતા મળી શકી નથી, તેથી લાચારીએ તેને પ્રકાશમા મૂકવામા ફરજ સમજાય છે, અને તેથી સશોધન કરવામા બહુ મુસ્કેલીઓ સહવી પડી છે

શ્રી શાતિદાસ શેઠના રાસની પ્રત અમદાવાદના શેઠ રાજાભાઇ મોહનભાઇની પાસેથી મળી હતી આ 'એકસરસાઇઝ બુક' મા ઉતારેલી હતી, શ્રી સત્યવિજય, કર્પુરવિજય, ક્ષમાવિજય, જિનવિજય, અને ઉત્તમવિજય રાસોની પ્રતો પાદરાવાળા રા મોહનલાલ હેમચદ વકીલ પાસેથી મળી હતી તે સ ૧૯૬૫ કે તે દરમ્યાન ઉતારેલી છે આની મૂળ નકલો મને પ્રખ્યાત વક્તા મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજય મહારાજ પાસેથી માંગરોળ ભડારમાથી આવેલી હતી તે જોવાની તક મળી હતી, અને તે ઉપરથીજ ઉપરની નકલો ઉતરાવી હોય એમ લાગે છે, પરતુ મૂળ નકલો માંગરોળ સઘમા ઝઘડો હોવાથી તેના ભડારમાથી મળી શકી નથી

શ્રી પદ્મવિજય મહારાજના રાસની નકલ અમદાવાદની વિદ્યાશાળા તરફથી શિલાલેખમા છપાયેલ પૂજાસગ્રહમા આપેલ હતી તેપરથી લેવામા આવી છે, અને તે પણ ઉક્ત વકીલ રા. મોહનલાલ હેમચદે મોકલી હતી

શ્રી લક્ષ્મિસાગરસૂરિ, તથા નેમીસાગરસૂરિના રાસની તથા શ્રી વિજયદેવસૂરિ (સ્વાધ્યાય) ની હસ્ત લિખિત પ્રતો મુનિ મહારાજ શ્રી બુદ્ધિસાગરજી પાસેથી મળી હતી, અને વિજયાનદસૂરિની સ્વાધ્યાય તેમજ કલ્યાણવિજય ગણિના રાસની હસ્તલિખિત પ્રત મે રા કુવરજી આણદજીને લખવાથી તેમણે ભાવનગર સઘના ભડારમાથી મેળવી આપી હતી.

આ રીતે મને જે જે ઉપરોક્ત મુનિ મહારાજ, શ્રાદ્ધવર્યો પાસેથી પ્રતો માટે સહાય મળેલી છે તેથી તેમનો આભાર માનુ છુ

આ ગ્રથ પ્રાચીન ગુજરાતીમા હોવાથી તેને કઇક વિશેષ સારા રૂપમા મૂળ પ્રાચીનતા આબાદ રાખી સશોધી મૂકેલ છે, અને તેની સાથે તેમા આવતા પ્રાચીન શબ્દો, પારિભાષિક શબ્દો અને બીજા કઠિન શબ્દોના અર્થોનો કોષ આ ગ્રથને છેવટે મહાપ્રયાસ કરી અક્ષરાનુક્રમમા આપેલ છે વિશેષમા દરેકના ભાગ પાડી વિષયવાર મથાળા મૂકેલ છે કે જેથી વાચતા શુ બિના આવે છે તે જાણી શકાય તેમજ સમુચ્ચયમા આખા રાસનો સાર પ્રસ્તાવનામા આપેલ છે. અને તેમા જે જે ચરિત્રનાયકો છે તે સબધી રાસમાથી

પ્રગટ થતી ભીન્ન ઉત્તમ ભીન્ન સ્થળોથી ઉત્પન્ન થએલી સર્વ સ્થિતિ થઈ છે અને દરેક રાસના કર્તાની થતી ચિત્ર થઈ છે

આવા રાસો ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી છે અને તેવા રાસો બહુ ભંડારોમાં પડેલા છે એવું લીંબડી, પાટણ, જેસલમેર આદિ ભંડારોની ટીપ જોતાં માલુમ પડે છે તો તેવા ભંડારમાંથી આવા રાસો પૂર્ણ થાશે તો જન ઉપર મહાન્ ઉપકાર કરશે. ઇત્યાદિ બનેલા પ્રતિ શ્રી વીર જિનવિજય શ્રીમુનિવિજય રાસ ભાવનગરમાં તેમની સર્વ રીતિએ ત્યારે વખત છે અને તેની નકલ મેળવવા પત્રથી પ્રયાસ કર્યો, પરંતુ હજી મળી નથી. આશા છે કે જલદી વખતમાં તે રાસ પૂરો થઈ જ જવાની ફીને આવશ્યકતા કરશે. આ પુસ્તક કે જે અભ્યાસ પ્રમાણ ગ્રંથ તરીકે બહાર પડેલ છે તે જ પ્રમાણે આવા ઐતિહાસિક રાસો પ્રસિદ્ધ કરવાની સંપૂર્ણ આ ગ્રંથનું આપી દીધું છે તે માટે ભાવના તે જ પ્રમાણે ધન્યવાદ ઘટે છે.

અને તેઓની પાસેથી સજ્જના અર્થ આવ્યો આદિ સહીત થવા છે અને તે એમ આશા તેઓની શુદ્ધિ કરી આ સાથે શુદ્ધિ પત્રક એ મથાળાં નીચે આપી છે તે ભુલ અને સુધારી વાંચશે એ વિનતી છે. તેમ વળી આ ગ્રંથના પરિશિષ્ટમાં જે કંઇ વ્યાખ્યાન, દોષ આદિ પ્રમાદવશાત્ ત્રુટિઓ રહી હોય તેમ તેને માટે વિદ્વાનોને સુધારવા સૂચના કરવાની વિનંતિ કરી વિરમવા રજા લઉં છું.

મુંબાઈ.
[illegible]
તા. ૭ એપ્રિલ ૧૯૧૨.

પ્રકાશક
મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ
બી. એ. એલ એલ. બી.

શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રી શાંતિદાસજી.

પૃ૪ ૧-૮

સમગ્ર જૈન સંઘના દીપક, પ્રભાવક શ્રી **શાંતિદાસ** શેઠજી થઈ ગયા છે, છતાં તેમના સંબંધે બીલકુલ માહિતી આપણે જૈનો ધરાવતા ન હતા એ ઓછું ખેદકારક નહતું, સુભાગ્યે મુનિ શ્રી ક્ષેમવર્દ્ધન ગણિએ રચેલ રાસ પ્રાપ્ત થયેલ છે તેપરથી જાણવા યોગ્ય પણ ઘણોજ ટુંક વૃત્તાંત માત્ર મળી શકે છે આ રાસ આ સાથે જોડેલ છે, તેપરથી તે જણાઈ આવશે, છતા સંધમા કંઈ સાર ઉપયુક્ત માહીતી સાથે અત્ર રજુ કરવામા આવે છે

૧.

જન્મસ્થાન, માતપિતા.

શેઠજીનું જન્મસ્થાન **રાજનગર** હતું કે જે **અમદાવાદને** નામે હમણા પ્રસિદ્ધ છે **રાજનગર** જંબુદ્વીપના **ભરતક્ષેત્રમા** આવેલ **ગુર્જરદેશમા** છે અને તેનું વર્ણન કવિએ આ પ્રમાણે કરેલ છે—

'અહીં સુખશાતિ સારી હતી તેથી ચોર વિગેરેનો ભય નહતો, વ્યાપાર ખડ્ડુ ધીકતો ચાલતો હતો, અને શ્રીમત વ્યાપારીવર્ગ—વણિકો ઘણા વસતા હતા. જિનમદિરો ઘણા હતા—જૈનધર્મનો પ્રસાર ઘણો સારો હતો બાર દરવાજા હતા અને છત્રીશ તો તેને પગ હતા ચોરાશી ચૌટા હતા, કે જેમા માણેકચોક અતિ પ્રસિદ્ધ હતો પેશ્વાઈ ગાયકવાડ એમ બે રાજ્યો હતા'

આ વર્ણન ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સત્ય લાગે છે, કારણ આ વર્ણન, કર્તાનો સમય ૪ સ ૧૮૦૦ નું અગર લગભગ તે સમયનું છે, અને તે સમયે પેશ્વાએ ગાયકવાડને સત્તા આપી હતી એમ ઇતિહાસપરથી જણાય છે જુઓ ગુજરાતનો અર્વાચિન ઇતિહાસ પૃ ૩૧૯ કહે છે કે—

"એજ વર્ષમા **પેશ્વાએ** પોતાના ભાઈ ચિમનાજીની સુબેદારી રદ કર્યા વગર ગુજરાતમા પોતાના જે કંઈ હક્ક હતા તેનો પાચ વર્ષ માટે ગોવિંદરાવ ગાયકવાડને ઇજારો આપ્યો એ હક્કમા કાઠિયાવાડ તથા સોરઠની ખડણીનો હિસ્સો, પેટલાદ, નાપાડ, રાણપુર, ધંધુકા અને ગોઘાની ઉપજ, ખંભાતની દરીઆઇ જકાતમાના કેટલાક હક્ક અને અમદાવાદ શહેરની ઉપજનો હિસ્સો, એ પ્રમાણે હતું"

અમદાવાદે જૈન સામાજિક, રાજકીય તેમજ ધાર્મિક પ્રગતિમા અગત્યનો

નામ આપ્યો છે. આપણા દેશના પ્રધાન મુનિઓએ તો જન્મ લીધે
છે વિહાર કર્યો છે અને અનેક જિનમંદિરો સ્થાપી જૈનધર્મનો ઉદ્યોત
ઘણી સારી રીતે કર્યો છે આપણા નાગરિક ભાઈઓએ તો જન્મ લઈ
અનેક ઘણી મોટી પર્યટના કરી છે એટલુંજ નહિ પરંતુ આપણું
ધર્મીની રક્ષા કરી તેઓના ઘણા હક કોઈને માટે મેળવ્યા છે. આ ધર્મ
પ્રધાન આપણા અતિનાયક શ્રી શાન્તિદાસજી શેઠ છે.

શાન્તિદાસ શેઠના પિતાનું નામ સહસ્રકિરણ (સહસ્રકિરણ-સૂર્ય) એ
હતું તેમનો જન્મ ક્યારે થયો માતાનું નામ શું હતું તે જણાયું તો અજાણ છે.

૬.

ચિંતામણી મંત્ર.

શ્રીમન્ વીરપ્રભુની ગાદીએ પાટે શ્રી મુક્તિસાગર સૂરિ થયા. તેમનો
જન્મ સં. ૧૬૫૪ આસપાસ થઈ ગોત્ર દીક્ષા સમય સં. ૧૬૭૦ પંન્યાસ-
પદ ૧૬૮૫, આચાર્ય ૧૬૯૧ સુદિ ૧૪ ૮ સ્વર્ગવાસ સં. ૧૭૧૦
માં થયો હતો. તેમના વખતમાં મુક્તિસાગર ઉપાધ્યાય થયા તેના બે શિષ્ય
નામે નેમસાગર અને મુક્તિસાગર પંડિત થયા અને પીતામ્બુ મુકામમાં થયું

આ સમયે શાન્તિદાસ નામે ધનવાન શાહ મુકામમાં રહેતો હતો. જેને
નિપુણ હોવાથી ગુરૂને એક સમયે તે સંબંધી પહેલ પૂછ્યું ત્યારે ગુરૂએ
કહ્યું કે "તે માટે ચિંતામણિ નામનો મંત્ર છે તેની સાધના છ માસ સુધી તેના
મંત્ર પ્રમાણે કરવી જોઈએ. એક વખત બારવાર અને બીજી વખત અમુક
વખત એમ ઉપરોક્ત પાંચ વખત તેનો જાપ જપવો જોઈએ, અને તેમાં
ધૂપ, દીપ આદિ વગેરે છ માસ સુધી આહુતિ આપવી જોઈએ. આમ
થવે ધારણા મુજબની મનની આશા પૂરે તેમ છે." આ ઉપરથી શેઠે ઘ
પછી અને તે માટે એકાગ્રતા આદરી લીધું

[નોંધ—અહીં એક કહેવું આવશ્યક છે કે મુનિઓ નિસ્પૃહી અને
સંસારહેતુના આરંભમાં નહિ પડનાર હોય છતાં આ મુનિઓએ આ મંત્ર
સાધના કેમ કહી હશે?—એવો પ્રશ્ન ઉઠવા સંભવ છે. તો તેનો ઉત્તર
એવો આપી શકાય કે કોઈ તેવો સંસાર હેતુ નથી તેવો આશય તેમાં નહિ
હોવા સંભવ છે પરંતુ એનાથી ધર્મનો પ્રભાવ વધશે એવી એમના મનમાં
આવી સાધના પ્રેરણામાં ઉચિત લાગ્યું હશે.]

હવે આ મંત્ર સાધતાં તે મંત્ર બે દિવસે પૂરો થાય છે તેજ દિવસે ઝવેરાતના
વ્યાપાર અર્થે રાજનગરના આપણા અતિનાયક શ્રી શાન્તિદાસ શેઠ મુકામમાં

હતા, તે પ્રભુદર્શન કરવા દેવાશ્રયમા જાય છે, અને ત્યાં ગુરૂ (મત્રસાધક) હતા તેથી તેને વદણા કરવા જાય છે આ વખતે બરાબર સાધનાનું મુહૂર્ત હતું તેથી ગુરૂએ પૂછ્યા પોતે શાંતિદાસ નામના વેપારી છે એમ કહ્યુ તેથી 'વ્હેલો તે પ્હેલો' એમ જાણી—નામ પણ બરાબર શાંતિદાસજ—એકજ છે એમ વિચારી મત્ર સાધવા બેસારી દીધા મત્ર ભણાય છે અને પૂરો થતાં તેના અધિષ્ઠાયક શ્રી ધરણેદ્ર નાગનું રૂપ લઇ આવે છે, અને ફણા ચડાવી માથે ચડી ત્યાથી પોતાની જીભનો લલકારો કરે છે ગુરૂએ જીભ ભેગી કરવાનું કહ્યું, પણ શેઠજીને તેથી મરણની શકા ઉપજવાથી ભય લાગ્યો આથી ધરણેદ્ર તરતજ અદૃશ્ય થયા આ વખતે ગુરૂએ કહ્યું કે 'જો જીભ શકાના અભાવે ભેગી કરી હોત તો રાજા થાત એવો એ મત્રનો પ્રભાવ છે, પરતુ તેમ થયુ નથી તો અઢળક લક્ષ્મી થશે' માટે 'ખાઓ, ખર્ચો અને સુપાત્રે વાવરો'—એવો આશીર્વાદ આપી શેઠને રજા આપી.

શેઠનો ઝવેરી તરીકેનો વ્યાપાર જામતો ગયો, અને દિવસાનુદિવસ લક્ષ્મી વધતી ગઈ આ વખતે દિલ્હીપતિ મહાન્ અકબરનું રાજ્ય હતું, તેમને ત્યા પોતાની બેટી પરણતી હતી તેથી ઝવેરીખાનું પૂરૂં કરવા હુકમ કર્યો, શાંતિદાસ શેઠે ઉચ્ચ જવાહીર ભેટ તરીકે મૂક્યું મૂલ્ય પૂછ્યા તે સાસ-રવાસો ગણવા શેઠે કહ્યું, આથી બાદશાહ બહુ આનંદિત થયો આવા વખ-તમા અકબર બાદશાહની બેગમ પોતાના જ્યેષ્ઠ શાહજાદાને લઈને કોઇ કાર-ણસર કોઇ પ્રકારે નાસીને આવી, અને પાતશાહવાડીમા ઉતરી આની સેવા-બરદાસ શાંતિદાસ શેઠે બહુજ સરસ રીતે કરી એટલામા અકબર બાદશાહ મરણ પામ્યો (ઇ સ ૧૬૦૫) આથી બેગમ તુરતજ પોતાના શાહજાદાને લઇને દિલ્હી ગઇ, અને તે જહાગીર સલીમશાહ (નુરૂદીન મહમ્મદ જહાં ગીર) નામ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો તેણે શાંતિદાસ શેઠને પોતાના મામા કરી રાખ્યા, અને રાજનગરની સુબાગીરી સોંપી

૩.

રાજસાગર ગુરૂને સૂરિપદ

રાજનગરમાં રાજસાગર ગુરૂ આવ્યા, તેપર શેઠજીને બહુ આસ્થા બેઠી હતી, પછી મુખ્ય પટ્ટધર શ્રી [1]વિજયસેનસૂરિને બોલાવ્યા, અને તેમને રાજસાગરગુરૂને ઉપાધ્યાયપદ આપવા વિનતિ કરી શ્રી વિજયસેનસૂરિએ કહ્યું

---

૧ વિજયસેનસૂરિ (તપાગચ્છની ૫૯ મી પાટે) જન્મ સ ૧૬૦૪ નાર-દપુરિમા, દિક્ષા ૧૬૧૩ બાદશાહ અકબરે તેમને 'કાલિસરસ્વતિ' એ બિરૂદ આપ્યુ સ્વર્ગગમન સ ૧૬૭૨ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૧ ને દિને સ્તભતીર્થમા

કે એમ થતી આવીએ તો સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ વર્ષ ભાવ તેથી તેનું મહાત્મ્ય ન
રહે માટે તમારી તે કિંમતી સીધી સલામ લેવ નથી! આથી સિદ્ધર્ષિ
ગુરુને એવું લાગ્યું પરંતુ હવેથી શાસ્ત્રાધાર ગુરુને હરિભદ્ર અને તે પ્રમાણે
આચરવાનો નિશ્ચય કર્યો હશે. કેટલાંક વર્ષે પછી આ બનાવ બન્યાનો આપ
ણને આવ્યા, અને તેમને શ્રી સિદ્ધર્ષિ સૌ [illegible] લઈ રોગી [illegible]
અને આ સુધી પાધર સૂરિ કે જે હમણાં જ આવ્યા છે તેમના તરફથી
કોઈ પણ રીતે શાસ્ત્રાધાર ગુરુને હરિભદ્ર આચાર્યની સંમતિ ન મળશે ત્યાં
સુધી તમે આવેલી આજ્ઞા નહિ લઈ શકો એવું સિદ્ધર્ષિ શ્રી ગાંધ
ન્ત ગુરુને કહ્યું (આ વખતે સિદ્ધર્ષિ ગુરુનો મેળાપ નથી આચાર્યશ્રી
આચાર્યપદ-આચાર્યની સાથેના સંબંધથી આવેલો હશે કે તે પછી તે શ્રી
હો) આ બનાવ શ્રી આ વાત પરથી આ બનાવ બન્યાથી, અને પાછું
બન્યું કે જે હરિભદ્ર વાચ્યોય આગળ તેમ હતી હાથી, નહિ તો
નગીનાં રહેવું પછી આ બનાવે તે ગુરુની ગુરુ-શિષ્યવૃત્તિ, હરિભદ્ર પાસે મુકતી
પહેરી ગયા અને પ્રસ્તુતિ (મુદ્દતી) કરી એટલે હરિભદ્ર વાચ્યોયનું
મુદ્રીકરણ કેમ કર્યું અને ઉપાસના કરવા ત્યારે ગુરુજીએ આચાર્ય
ગુરુને પૂછ્યા છે તે વાત અને તેનું મરણ બન્યું, અને કર્યું કે જે
આગળ વાચ્યોય અને હરિભદ્ર શાસ્ત્રાધાર ગુરુને હરિભદ્ર આચાર્યની સંમતિ
લઈ ફરી નહિ મોકલ્યો તો ફરી ફેર આવશે અને મારી બાબતમાં
નાબાળ રહેશે! [1]હરિભદ્ર (વિજયસેનસૂરિ) એ વાચ્યોય પાસે હરિભદ્ર-
વિજયના ગ્રંથ [illegible] મોકલ્યો અને ગુરુજીને પાછા વળ્યા તથા ઉપાસના
અનિવાર રહે અને આખો પ્રસંગ ગુરુને તેમણે એવી વાત કહી મુકી
દીધી. આ રીતે શ્રી શાસ્ત્રાધાર હરિભદ્રે સ્વગમન (સંવત ૧૧૮ ના અષાઢ
માસને અનિવારે) અને શાસ્ત્રાધારની સ્થાપના કરી. શાસ્ત્રાધાર હરિભદ્ર
સિવાયનું નામ કેવિચાર હતું અને પાછળનું નામ ગુરુશ્રી હતું (જુઓ પૃ
૨૨ પ્રસ્તાવના) અને આજ શાસ્ત્રાધાર હરિભદ્ર ઉપદેશથી શ્રી સિદ્ધર્ષિને
આચાર્ય નામ ઉપરિયા પદ આપ્યું હતું. (જુઓ પૃ. ૨૩ પ્રસ્તાવના)

૪

ઉપમા હાર.

અહીં સિદ્ધર્ષિ ગુરુનું સર્વત્ર પૂર્વ ભાવ છે તેમનો પરિચય કહ્યું શ્રી
આચાર્ય પરિ આપું છું. તેમના પવિત્ર વચનામૃત ગુરુ વાગ્મિતા અને

[1] વિજયસિંહ હરિભદ્ર ૧૧૫૦ માં આચાર્યપદ પ્રાપ્ત થયા હતા. તેમના
પદ્મ વિજયસિંહથી હતા. તેમણે વાચ્યોય અને હરિભદ્ર આપ્યો.

પ્રભાવક થયા તેની પરંપરા આ પ્રમાણે છે શાંતિદાસ શેઠના પુત્ર લખમીચંદ શેઠ, તેના પુત્ર ખુશાલચંદ શેઠ અને તેના પુત્ર, (૧) નથુ, (૨) જેઠમલ અને (૩) વખતચંદ તે વખતચંદ શેઠનું વૃત્તાન્ત હવે પછી જોઈશુ

૫.

રાસકાર શ્રી ક્ષેમવર્દ્ધન

તેમની પટ્ટાવલિ નીચે પ્રમાણે છે

હીરવિજય સૂરિ
|
નગવર્દ્ધન ગણિ
|
કમલવર્દ્ધન પંડિત
|
રવિવર્દ્ધન ઉપાધ્યાય
|
ધનવર્દ્ધન પંડિત
|
વિનીતવર્દ્ધન (લક્ષ્મિસાગર સૂરિના સમયમાં)
|
પ્રીતિવર્દ્ધન ઉપાધ્યાય
|
વિદ્યાવર્દ્ધન
|
હીરવર્દ્ધન
|
ક્ષેમવર્દ્ધન

રાસ રચ્યાનો સંવત ૧૮૭૦ છે આ વખતે રાજસાગર સૂરિ કે જેની વાત આપણે આગળ કરી ગયા છીએ, તેના વંશજ શાંતિસાગર સૂરિ પાટણમાં વિરાજતા હતા એમ રાસકાર પોતે જણાવે છે (જુઓ પૃ ૧૦૦-૧૦૧). તેની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે

હીરવિજય સૂરિ (૫૮ મી પાટે તપગચ્છ)
|
વિજયસેન સૂરિ (૫૯ મી પાટે તપગચ્છ)
|
રાજસાગર સૂરિ
|
વૃદ્ધિસાગર સૂરિ
|

કીર્તિસાગર સૂરિ
|
કલ્યાણસાગર સૂરિ
|
પુણ્યસાગર સૂરિ
|
ઉદયસાગર સૂરિ
|
ભાગ્યસાગર સૂરિ
|
શાંતિસાગર સૂરિ

આ શાંતિસાગર સૂરિએ અનુક્રમે સં. ૧૮૮૯, ૧૮૮૬, ૧૮૯૩ અને ૧૯૦૫ માં જુદે જુદે સ્થળે જિનપ્રતિમા સ્થાપી છે. (જુઓ, બિકાનેર નં. ૭૬ ૭૮૮ અને ૭૩૪ (જૈન [illegible], [illegible]) આવી રીતે સાગરગચ્છ જુદી જુદી પોતાની શાખા [illegible] છે. અત્યારે પણ સાગરગચ્છનો પરિવાર [illegible] જોવામાં આવે છે તેમજ [illegible] સાગર સાધુઓની શાખા [illegible] પણ [illegible] છે તે નીચે પ્રમાણે—

૫૮ શ્રી હીરવિજયસૂરિ.
|
૫૯ સહજસાગર ઉપાધ્યાય.
|
૬૦ જયસાગર ઉપાધ્યાય.
|
૬૧ જિતસાગર ઉપાધ્યાય.
|
૬૨ માનસાગર ગણિ.
|
૬૩ [illegible]સાગર (મૂળનામ [illegible], નામ [illegible])
|
૬૪ પદ્મસાગર (મૂળ નામ [illegible], [illegible] સંવત ૧૮૨૫ [illegible] સુદ ૧૧ [illegible].)
|
૬૫ પુણ્યસાગર (મૂળ નામ [illegible], સ્વર્ગવાસ ૧૮૩૮ [illegible] સુદ ૫)
|

---

૧ [illegible] ૧૮૦૭ [illegible] સુદિ ૬ [illegible] [illegible], અને ૧૮ [illegible] [illegible]

૬૬ સ્વરૂપસાગર (નાગોરના સ્વર્ગવાસ ૧૮૬૬ પોસ શુદ ૨ પાલી શહેર)

૬૭ નિધાનસાગર (દમણ ગામના સ્વર્ગવાસ ૧૮૮૭ ભાદરવા વદ ૧૪)

૬૮ મયાસાગરજી

૬૯ નેમસાગરજી.

૭૦ [1]શ્રીમદ્ રવિસાગરજી

૭૧ સુખસાગર (હાલ વિદ્યમાન છે)

શ્રીમદ્ રવિસાગરની શિષ્ય સંપદા નીચે પ્રમાણે છે

૧ હીરસાગર (અમદાવાદના દિક્ષા ૧૯૧૪ મહા માસ)

૨ [2]રત્નસાગર (પાટણના. નામ રામચંદ દીક્ષા સં ૧૯૧૭)

૩ ક્ષેમસાગર (પાટણ. નામ ખુશાલચંદ દીક્ષા ૧૯૧૮ ફાગણ સુદ ૨ રાધનપુર.

૪ [3]શાંતિસાગર (ઇડર. નામ સરૂપચંદ દીક્ષા ૧૯૨૦ વૈશાખ સુદ ૧૦ ઘોઘા).

૫ ગુણસાગર (વસો નામ સાકરચંદ હુરજીવન. દીક્ષા ૧૯૨૨ જેઠ શુદ ૬)

૬ મણિસાગર (વસો નામ માનચંદ સાકરચંદ દીક્ષા ૧૯૨૨ જેઠ સુદ ૬)

૭ ભાવસાગરજી (સુરત નામ ફુલચંદ ભુખણદાસ દીક્ષા ૧૯૪૩ નો વૈશાખ સુદ ૬ મહેસાણા)

૮ સુખસાગરજી (પાટણ નામ સાકરચંદ આલમચંદ દીક્ષા ૧૯૪૩ ના વૈશાખ સુદ ૬)

---

૧ જન્મ સં ૧૮૭૬ પાલીમા (મારવાડ), પિતાનું નામ રધાજી, માતાજી માણુકાર, જ્ઞાતે વીશા ઓસવાળ વણિક સંસારી નામ રવચંદજી, દીક્ષા સં ૧૯૦૮ માગશર સુદ ૧૧ અમદાવાદ

૨ બહુજ વિદ્વાન્ અને શાસ્ત્રના પારગામી હતા તેમની પાસેથી શ્રી સિદ્ધિવિજયજી પણ અભ્યાસ કરતા હતા તેના નામની યાદગીરીમાં સુરતમાં રત્નસાગરજી પાઠશાળા સ્થાપવામા આવી છે

૩ પાછળથી તેઓએ સાધુ વેષ ત્યજયો હતો

વખતચંદ શેઠ.

૧
જન્મ, વિવાહ.

શાંતિદાસ શેઠને લખમીચંદ નામના પુત્ર થયા. તેના પુત્ર ખુશાલચંદ ને ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. પહેલી સ્ત્રીથી નથુશાહનો જન્મ થયો, બીજી [illegible] થયા, અને ત્રીજી [illegible] વખતચંદ શેઠનો જન્મ સં. ૧૮[illegible] વદિ ૨ [illegible] થયો, [illegible] [illegible] પૂરો અને તે [illegible] [illegible] થયો. [illegible] [illegible] નામની સ્ત્રી પરણ્યા, અને તેના પેટથી હેમાભાઈ નામે પુત્ર થયો. [illegible] શેઠ [illegible] પુત્રી હતી.

૨
[illegible]

[illegible] આ વખતે શેઠ [illegible] પુત્ર [illegible] બહુ [illegible] અને [illegible] હતો, તેને અને વખતચંદ શેઠને સારી પ્રીતિ હતી. અને તેથી [illegible] પદવી [illegible] પણ [illegible] અને શેઠને આ [illegible] બહુ માન [illegible] [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] આ વખતે [illegible] (નગ) [illegible] હતો, તે [illegible] આ વખતે [illegible] શેઠ [illegible] અને પોતે [illegible] તેમ [illegible]. ત્યારે [illegible] તેને પહેલો [illegible] તો તેનું [illegible] વખતચંદ શેઠ [illegible]. [illegible] ત્યારે તમારી [illegible] તો તમે [illegible] વખતચંદ શેઠ [illegible] [illegible] ત્યાર [illegible] [illegible] [illegible] વખતચંદ શેઠ પોતે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] શેઠનો [illegible] [illegible] ત્યારે, [illegible] તેમને [illegible] [illegible] તમારો [illegible] ન કરે. આ બધું સંવત ૧૮૧૮ માં થયું.

૩.
રાજકીય સ્થિતિ

આ વખતે ગુજરાતમા ગાયકવાડ, પેશ્વા, અને અંગ્રેજ ત્રણેનું રાજ્ય થયું. મૂળ ગુજરાતનો વહિવટ દામાજીને પાસે હતો, આ વખતે સં ૧૭૬૧ ની પાંચમી પાણીપતની લડાઈ થઈ, તેમાં મરાઠાની જબરી હાર થઈ પાણીપતની હાર ખાધા પછી જે થોડાક સરદાર બચ્યા હતા તેમાંનો દામાજી ગાયકવાડ એક હતો તે આ વખતે પેશ્વાની સાથે દિલ્હી ગયો હતો ખંભાતના નવાબે વાડાસિનોરપર ચઢાઇ કરેલી તેથી ગુજરાત આવ્યા પછી તેની સામે દામાજી થયો અને જવાનમર્દખાનની જાગીર પાછી લઈ લીધી, વળી પેશ્વાના મુખત્યારની સામે થઈ સોરઠ અને કાઠિયાવાડમા પણ દામાજી ગાયકવાડે પોતાની સત્તા સબળ કરી. (ગુજરાતનો અર્વાચિન ઇતિહાસ પૃ ૨૯૨) આ વખતે પેશ્વાને તેનો હરીફ નિઝામ બહુ સપડાવતો હતો, તેથી અંગ્રેજ સરકાર (ઇસ્ટ ઇંડિયા કંપનીના અધિકારીઓ) સામે પેશ્વાએ મંદેશા ચલાવવા માંડયા તેથી અંગ્રેજ સરકારનું પણ ગુજરાતમા રાજ્ય ગૌણ રીતે કહી શકાય તેણે, પેશ્વાએ તથા ગાયકવાડે વખતચંદ શેઠને રાજ્યચિન્હ મોકલાવ્યાં

આ વખતે માધવરાવ બાલાજી પેશ્વા હતો, તેની અને કાકા રઘુનાથરાવની સાથે ખટપટ ચાલતી હતી દામાજી ગાયકવાડનો દીકરો ગોવિંદરાવ રઘુનાથરાવના લશ્કરમા પોતાના પિતાની ફાજની એક ટુકડી સાથે હતો માધવરાવે રઘુનાથરાવને હરાવી તેને તથા ગોવિંદરાવને પકડી પુનામાં કેદ કર્યા આ લડાઈ પછી થોડા વખતમા દામાજીરાવ ગાયકવાડ મરણ પામ્યો સં ૧૮૨૪. એણે ગાયકવાડ કુળને ઉંચામા ઉંચી સ્થિતિએ પહોચાડયું પણ તેના મરણ પછી તેના કુળની સત્તા ઓછી થવા લાગી દામાજીને બીજા ભાઈ હતા, તે સૌ પોતપોતાનું કરવા પ્રયત્નો કરતા હતા દામાજીરાવ દીર્ઘદૃષ્ટિવાળો હતો તેથી તેણે જોયું કે વહેંચણ કરી બધા ભાઈ નોખા પડી જઈશુ તો પેશ્વા આપણી સામે ફાવી જશે, તેથી કળ વિકળ વાપરી તેણે પોતાના કુટુંબનું ઐક્ય જાળવી રાખ્યુ અને પોતાના ભાઇઓને સમજાવી દીધા કે પેશ્વા જેવા આપણા દુશ્મન સામે થવાને ઐક્યની ખાસ જરૂર છે

દામાજીરાવના મરણ પછી વારસા માટે તકરાર ઉઠી તેને ચાર પુત્ર હતા સયાજીરાવ, ગોવિંદરાવ, માનાજીરાવ અને ફત્તેહસિંગરાવ. સયાજીરાવ મૂર્ખ જેવો હતો, ગોવિંદરાવે પેશ્વાની સાથે દંડ, ખંડણી વગેરે બધું આપવાની કબુલાત કરી પોતાને ગાદી આપવાનું લખાવી લીધુ ફત્તેહસિંગરાવ બહુજ બુદ્ધિશાળી હતો, તે પોતાના મોટા ભાઈ સયાજીરાવ ગાદીપર હોઈ

નથી ત્યાં પિંડે મળતી હો તેમ હતો. તેણે સં. ૧૮૨૭ માં પૈસા ખર્ચે
નવીન બનાવ કરી ધારી સાહેબો સપાટામાં ઉધાર કરાવ્યો. આમ
અનેક ખરચ ખરી, અને હાથીઓ ખરી. આ નવો પ્રતિષ્ઠા થયો છે
અને તે અહીં આપવાની આવશ્યકતા નથી.

૯.

ઉત્પત્તિ અને પ્રવૃત્તિ.

વખતચંદશેઠ અમદાવાદમાં નગરશેઠ હતા, પોતાનું માન અમદાવાદ
શહેર વાણી ખૂબ હતું. જિનદિન આચાર ધર્મકાર્ય કરતા હતા, તેણી વખતે
આશરે થઈ પોતાને ૭ પુત્ર થયા અને ૧ પુત્રી થઈ તેનાં નામ ઇચ્છાભાઈ
પાનાચંદભાઈ મોતીભાઈ અનોપચંદ, હિમાભાઈ સુરજમલ અને મનસુખભાઈ
અને બાઈ ઉજમ. પાનાચંદભાઈને ભગુભાઈ નામનો પુત્ર થયો, મોતીભાઈને
ફતેભાઈ નામનો પુત્ર થયો, અને હિમાભાઈને નગીનભાઈ નામનો પુત્ર થયો.
એમ પરિવાર વધતો ગયો. ઇચ્છાભાઈને બે ઘર, પાનાચંદને ત્રણ ઘર, અ
નોપચંદને બે ઘર અને હિમાભાઈ સુરજમલ, અને મનસુખભાઈને એક ઘર
વસાવ્યાં હતાં. સુરજમલ અને મોતીભાઈના પુત્ર નામે ફતેભાઈના લગ્ન
એક સાથે સંવત ૧૮૧૧ ના ફાગણ સુદ ૨ ને દિને કર્યાં હતાં, અને તેમાં
આખા નગરને જમણ જમાડ્યું હતું.

પછી જિનદિન ચારે રીતે ચાલતી હતી તેની જુદી જુદી શાખાઓ
દેશોદેશ સ્થાપી હતી. તેમાંની આ ગામો ઉપરથી વ્યાપારનું માપ ધ્યાન
માં આવે તે એ માપ વ્યાપાર બહુ મોટો પણ હિંદમાં બહુ ભારે હતો. મુખ્ય
મુખ્ય શહેરો જેવા કે પૂના, જયપુર, નાગોર, દિલ્હી, આગરા, પટણા, મિર્ઝાપુર,
બનારસ, સુરત, એમ દક્ષિણ, સોરઠ, પંજાબ વગેરે સ્થળે વખતચંદ અને તેમના
વંશજો પાસે, પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક તેમનો વ્યાપાર ચાલતો હતો. તેમાં પાલીતાણું
પોતાનું હતું. શત્રુંજય જેવા ધાર્મિક સ્થળને પોતાને ત્યાં રાખ્યું રાખ્યું, અને
મૂર્તિ સ્થાપીને પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આમ ગુજરાત દેશનો વ્યાપાર
કર્યો હતો. આ દેશનો ભાર ઘણા શાખાઓમાં વધ્યો હતો. શત્રુંજયનો જીર્ણો
દ્ધાર કર્યો ત્યારે નવીન દેવાલયોની પ્રતિષ્ઠાનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો.
એમ શાખાઓમાં દેશ ગાજતું હતું.

૧૦.

સંઘ.

સંવત ૧૮૭૦ માં વખતચંદ શેઠે શત્રુંજયનો સંઘ કાઢી સિદ્ધાચળજી
ની શત્રુંજયની યાત્રા કરી અને તેની સાથે તારંગા, આબુ, કેશરીયાજી સંખેશ્વર

પાસને બેઠયા સં. ૧૮૩૭ માં સંઘપતિ પ્રેમચંદ લવજી સિદ્ધગિરિપર મોટો
સંઘ લઈ ગયા આ વખતે વખતચંદ શેઠજી સાથે હતા સંવત્ ૧૮૮૩ મા
બીજી વખત શેઠજી પ્રેમચંદ લવજી સંઘ લઇ ગયા સંવત્ ૧૮૫૨ મા
પ્રેમચંદ લવજી, સમાનીયા ગોવિંદજી અને હૃદયરામ દિવાન એ ત્રણે જણાએ
મોટી જાત્રા મારવાડની કરી ૧૮૫૫ મા વખતચંદ શેઠે ઉદયસાગરસૂરિને
બોલાવી રાજનગરમા અજિતનાથ પ્રભુની બિંબ પ્રતિષ્ઠા કરી આ વખતે
ઘણી ધામધુમ થઇ બીજા શેઠીઆઓએ પણ જુદી જુદી બિંબની સ્થાપના
કરાવી, અને ઠામ ઠામ જયજયકાર વર્તી રહ્યો સં ૧૮૫૬ મા વખતચંદ
શેઠ આઠ વર્ષ સુધી રાજનગરમા રહ્યા સંવત્ ૧૮૬૨ મા ડાહ્યાભાઇ શેઠ
શુકનથી સંઘ લઇ શેઠજીને પૂછી ગોડીરાય ભેટવા યાત્રાઅર્થે મારવાડ ગયા
આ વખતે શેઠાણીએ ઉજમણું મોટા ઠાઠમાઠથી કર્યું

શેઠજીએ ઝવેરીવાડામા ઘણા જિનમંદિર બંધાવ્યા. શાંતિદાસ શેઠના
સ્મરણાર્થે આદિશ્વર પ્રભુને મંદિરમા બેસાડયા નથુશાહ શેઠે ચિંતામણિ
પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું દહેરૂં કરાવ્યુ, અને વખતચંદ શેઠે અજીતનાથ પ્રભુ,
વીર પ્રભુ, સંભવનાથ વગેરે મૂળનાયકના દહેરા કરાવ્યા આવી રીતે ઝવેરી-
વાડામા સત્તાવીશ દહેરા શોભતા હતા શેઠજી સાગરગચ્છના ઉપાશ્રયમા
હમેશા આવી ગુરૂદેશના—વ્યાખ્યાન સાંભળતા હતા

સંવત ૧૮૬૮ ના મહા સુદિ ૫ ને સોમવારના દીને શેઠજી પોતે સંઘપતિ
થયા અને વિમલગિરી સંઘ લઇ ગયા અને તે વખતે જબરી ધામધુમ થઇ
પાલીતાણાનો ઠાકોર ઉનડજી* સામો આવ્યો હતો આ વખતે આણંદસાગર સૂરિ

---

* પાલીતાણાની ગાદીપર સરતાનજી (બીજા) ગાદીપર બેઠા પછી એ સર-
તાનજીને તેમના ભાયાત અલુભાઇએ ઇ સ ૧૭૬૬ મા પાલીતાણા પાસે દગો
કરી ઘાતકીપણે માર્યા, અને ગાદી લીધી સરતાનજીને ઉનડજી નામે ભાઈ હતા,
તેમણે આણુમોદરાના ઓઢા ખુમાણની મદદ લઈ અલુભાઇને કાઢી મૂક્યો, અને
પોતે ગાદીએ બેઠા ભાટ લોકો એવુ કહે છે કે ઓઢા ખુમાણે અલુભાઇને મારી
નાખી પાલીતાણાની ગાદીએ ઉનડજીને બેસાડયા, પરંતુ તે તેમને પોતાની સત્તામા
રાખતો હતો, અને પાછળથી તેમનો વિચાર ઉનડજી પાસેથી ગાદી છીનવી લેવાનો
થયો હતો, એટલામા ઉનડજીએજ તેને ત્યાથી કહાડી મૂકયો

જ્યારે પાલીતાણામા ઉનડજી ઠાકોર હતા તે વેળા ભાવનગરમા વખતસિંહજી
રાજ્ય કરતા હતા ઉનડજીએ તે વખતની લડાઈઓમા ભાગ ન લેતા રાજ્ય આબાદ
કરવામા પોતાનુ લક્ષ લગાડયુ તેમણે એક સારા લશ્કરનો જમાવ કર્યો, તેમના
મનમા પોતાના વડીલ બાપાજીના વખતનુ સિહોર સબંધી વૃત્તાંત યાદ આવ્યુ
અને તે જીતી લેવાનો તેનો વિચાર થયો તેમણે વિચાર કર્યો કે ખુમાણ કાઠીઓ

વિદ્યમાન હતા. પછી તેમનાજ હસ્તથી સંવત્ ૧૬૬૮ ના વૈશાખ સુદ ૩ ને ગુરુ-
વારે શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં બિંબ [illegible] સ્થાપના કરાવી. ઝવેરીવાડમાં
શાન્તિનાથ પ્રભુની મૂર્તિ ઉપર તેમને સુખ [illegible] આ વખતે શ્રીના [illegible]
[illegible] ભાવનાથી ઝવેરી [illegible] આવેલો-[illegible] (સં. ૧૯૬૮
ના [illegible] ૨). પછી [illegible] નવાવું [illegible] સ્થાપ્યું [illegible]
જ [illegible] [illegible] શ્રીની પુનીત [illegible] [illegible] પાવ અને [illegible]
[illegible] [illegible] નિમિત્તે [illegible] પૂર્ણતાની [illegible] [illegible] [illegible]
નામનું [illegible] [illegible] વૈરાગ્ય [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] શ્રીમાન [illegible] [illegible] શ્રી [illegible] [illegible] [illegible] તેમના [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] શેરમાં [illegible] [illegible] તેમને [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પાછે [illegible] [illegible] તેમનું [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમને [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તેમની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], તે [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પૂરી [illegible], તેમાં [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], અને [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] અને તેવું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], તેથી
[illegible] તેમના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], અને [illegible] [illegible] તેમનાં [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
અને [illegible] [illegible] પૂર્યાં.

[illegible] સં. ૧૭૫૫ મા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. તેમની [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમને [illegible] [illegible] [illegible]

સાભળવા લાગ્યા આખરે સર્વેને ખમાવી સવત્ ૧૮૭૦ ફાગણ વદ ૪ ને દિવસે શેઠ કાલધર્મ પામ્યા તેમની પાછળ સવત્ ૧૮૭૦ વૈશાખ શુદ ૯ ને દિને રાજનગર અને વડોદરા બન્ને શહેરમા નવકારસી જમાડી

રાસકાર શ્રી ક્ષેમવર્દ્ધન.

રાસકાર ક્ષેમવર્દ્ધનના સબધમા કેટલુંક પૂર્વે લખાઈ ગયુ છે પણ અહીં કહેવુ પડશે કે ઉપરનું લખ્યુ છે તે સમયમાજ રાસકાર પોતે વિદ્યમાન હતા અને તેમણે શ્રી વખતચદ શેઠ સ્વર્ગવાસ ગયા તે પછી બે મહિનેજ (સવત્ ૧૮૭૦ ના અષાઢ શુદિ ૧૩ ને ગુરૂવારે) આ રાસ પૂરો કર્યો છે

શિવારામની છાવણીમા જઈ તેમને સિહોરપર હુમલો કરવાને ઉશ્કેર્યો આ હકીકત વખતસિહજીના જાણવામા આવ્યાથી તેઓ તોપખાનુ લઈ પાલીતાણા ઉપર આવ્યા, પરતુ આ વેળા ઉનડજીએ એવો સારો બચાવ કર્યો કે તેથી વખતસિહજીને પાછા નાશી જવુ પડયુ આ પ્રમાણે વખતસિહજીથી પાલીતાણાને કઈ કરી શકાયુ નહિ, પરતુ ગારીઆધર અને તેની આજુબાજુના ગામો લૂટી તે પાછા ગયા

આ પ્રમાણે વખતસિહજી અને ઉનડજી વચ્ચે અણબનાવ ચાલતો હતો, પરતુ ગોડળના ઠાકોર કુભોજી જે વખતસિહજીના વેહેવાઈ થતા હતા તેમણે વચ્ચે પડી સમાધાન કરીને બને વચ્ચે સલાહ કરાવી

વખતસિહજીએ ગારીઆધર પરગણુ લૂટી ઉજડ કર્યું, તેથી જમાબધી વસુલ થઇ શકી નહિ આથી પાલીતાણાનુ રાજ્ય દેવાદાર થઇ ગયુ

ભારત રાજ્યમડળ પૃ ૧૩૫-૧૩૬

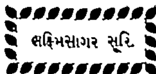
આ પછી ભારત રાજ્યમડળના કર્તા લખે છે કે —

"ઉનડજીએ અમદાવાદના નગરશેઠ વખતચદ ખુશાલચદનુ કર્જ કઢાડયુ હતુ આ શેઠને શેત્રુજાની ટેકરી સાથે ઘણો સબધ હતો"

"ઈ સ. ૧૮૦૭ મા ઉનડજીના વખતમા ગાયકવાડ સરકાર તરફથી કર્નલ વાકર કાઠિયાવાડના રાજ્યોની ખડણીના આકડા મુકરર કરવા માટે આવ્યો હતો, તે પોતાના રીપોર્ટમા લખે છે કે "ઉડાઉ ખર્ચથી અને બેસમજથી પાલીતાણાના રાજાને પોતાના ઘણાખરા ગામો ઘરાણે મૂકવા પડયા છે, અને બીજા ગામો તેમના ચીડાયલા શત્રુઓએ છીનવી લીધા છે હાલ ગારીઆધરમા ગાયકવાડી થાણુ છે, તેથી સમાધાની રહી છે'

આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે ઉનડજીને દેવુ ઘણુ હતુ તેથી તે દેવુ દૂર કરવામાં નગરશેઠ શ્રી વખતચદ શેઠે મદદ આપી હતી

ઉનડજી ઇ સ ૧૮૨૦ મા મરણ પામ્યા (સશોધક)

લક્ષ્મીસાગર સૂરિ

પૃ. ૧૦૪–૨૧૨

૧

માતપિતા, જન્મ, દીક્ષા, સૂરિપદવી

મઢાર (પાલણ) દેશના સિવાણગ્રી નામના ગામમાં વણિક હેમરાજ તેમની ભાર્યા નામે શાતલદે સાથે વસતો હતો. તેનું ગોત્ર ભાનુ અને વસ મીસ હતા. હેમરાજ પોતાની પત્ની સાથે સ્તંભતીર્થમાં વ્યાપાર અર્થે વસવા ગયો. ત્યાં એક પુત્ર સં ૧૪૬૪ ભાદ્ર સુદિ ૫ ને દિને જન્મ્યો અને તેનું નામ દેવરાજ પાડ્યું. એક દિવસ સુને ... પાસ (પોતાના) આવ્યા ત્યાં બુદ્ધિસાગરસૂરિ વિરાજતા હતા. આમની દેશનાથી પુત્ર દેવરાજના મનમાં વૈરાગ્યભાવ થયો અને સંવત્ ૧૪૭૫ વૈશાખ સુદિ ૩ ને દિને તેમની પાસે દીક્ષા લીધી, અને નામ નિધિસાગર આપ્યું (આ ઉપરથી સમજાય છે કે આઠ આઠ વરસનાને દીક્ષા અપાતી હતી અને બહુધા વિવિધ દીક્ષિત મુનિ અને સૂરિઓના પણ દાખલા છે.) બુદ્ધિસાગર સૂરિ તે આગમ મહેન્દ્ર અથવા શ્રી રાજસાગરસૂરિના શિષ્ય હતા. ઘણા શિષ્યોને લઈ ઘણાં નગરોમાં વિચરતા અંતે ગયા શાંતનગર પધાર્યા. ત્યાં શાંતિદાસ શેઠે કે જેનું ઘર્ષણ આવ્યો આગમ કરી ભાગ લીધો તેના સુપુત્ર શાંતિદાસ શેઠે ભારે ઉત્સાહથી ઉત્સવ કરીને નિધિસાગરજીને સં ૧૪૭૫ વૈશાખ સુ ૨ ને દિને સૂરિ પદવી આપી અને નામ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ સ્થાપ્યું.

૨

વિહાર.

વિહાર કરતા હવે વિશેષ સદ્ ધર્મ શિક્ષણ, રૈવતગિરિ (ગિરિનાર), તારંગા, અર્બુદગિરિ આબુ આદિની યાત્રાઓ કરી અને સં ૧૪૮૦ માં મુલ્તાનપુર (મુલતાન) ચોમાસુ કર્યું ત્યાં ઘણું ધર્મ કાર્ય થયું હતું. તેમના રાજનગર તરફ વિહાર કરવા માટે વિનતિ કરી પરંતુ મુલ્તાનના લોકો આગ્રહ કરી ચોમાસું ત્યાં જ રહ્યા. મુસલમાન અને હિન્દુ વગેરે અનેક જીવો ધર્મ પામ્યા. ધર્મોપદેશ ઘણો થયો. ત્યાર પછી સંવત્ ૧૪૮૮ ના વિજયા દશમીને દિને પ્રતિષ્ઠા ઉપાધ્યાયને પોતાની તાબેદારીને નહિ ભાર

સંભાળી લેવા કહ્યું, અને તે માટે તેને સૂરિપદ આપી કલ્યાણસાગરસૂરિ નામ સ્થાપ્યું

આ વખતે શિષ્યનો સાથ બહોળો હતો, તેમાંના પૈકી પંડિત રવિસાગર, બુધ અજિતસાગર, કુશલસાગરગણિ, ક્ષીરસાગરગણિ, વિશેષસાગર વગેરે હતા જુદે જુદે સ્થળે એટલે અમદાવાદ, રાધનપુર, પાટણ, ખંભાત, બુરાનપુર, વટપદ્ર (વડોદરા, વડનગર નહિ), દર્ભાવતિ (ડભોઇ), ભરૂચ, અંકલેશ્વર, સોઝિતરા, સાણંદ, વિરમગામ, કટોસણ, કડી, મહીસાણા, બલોલ, સાંગથલ, નયરવાડું, પાલણપુર, સિદ્ધપુર, ભાભેર, બહીયલ, બારેજા વગેરે ગામોમાં અંત સમયની વાત કહેવડાવતા ત્યાંના રાગી શ્રાવકો અનેક આવ્યા અને સંવત્ ૧૭૮૮ આશો વદ ૭ ની રાત્રીએ દેહોત્સર્ગ કર્યો

કલ્યાણસાગરસૂરી.

ગુરૂના કાલધર્મ પામ્યા પછી તેમની પાદુકા હીરવિહારમાં (જે સ્થળે હીરવિજયસૂરિનો સ્થંભ કર્યો હતો તે સ્થાને) સ્થપાની આમાં સભાચંદ કચરાએ ઘણું સારૂં દ્રવ્ય ખરચ્યું

કલ્યાણસાગરસૂરિના સંસારી પિતાનું નામ શા શ્યામલ હતું, અને માતાનું નામ સોભાગબાઇ હતું, વંશ ઓસવંશ હતો ઉપાધ્યાય થયા ત્યાં સુધી પ્રમોદસાગર નામ હતું કે જે આપણે ઉપર જોઇ ગયા છીએ શિષ્ય પરંપરા માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૧૧

રાસકાર શ્રી રામવિજય.

શ્રી લક્ષ્મીસાગર સૂરિનો રાસ રાજપુરામાં રહી શ્રી સુમતિવિજયના શિષ્ય શ્રી રામવિજય ઉપાધ્યાયે (વાચકે) કરેલ છે રામવિજયની વંશપરંપરા તેમના સં. ૧૭૮૫ વૈશાખ સુદ ૭ ગુરૂવારે રાજનગરમાં રચેલા એક અપ્રસિદ્ધ રાસ નામે શ્રી શાંતિજિનનો રાસ છે કે જેણી નકલ શ્રીમાન્ મોહનલાલ મુનિના શિષ્ય શ્રી કમલમુનિ પાસે છે તેમાંથી નીચે પ્રમાણે મળી શકે છે.

શ્રી ગુરૂ હીરસૂરિસર શિષ્ય, કલ્યાણવિજય ઉવઝાય પુરંદર,
દિન દિન ચઢતી જગીશા શ્રી ૧
શા હરખાનંદન, સોભાગી, સાચો વડવૈરાગી,
સંમતિ અરથ વિચાર સદ્ગુરૂ, માચો શુભમતિ રાગી. શ્રી. ૨
માત પુંજીબાઈ કુખે જાયો, નામે નવનિધિ થાએ,
વાચક ધર્મવિજય વર તેહના, દીપે અધિક સવાઇ શ્રી ૩
તસ અંતેવાસી ગુણે ભરિયા, બોલ ન બોલે વિરૂઆ,

શ્રી ધર્મવિજય વિબુધ કુમારસિહા, પામે સુકી મિસિહા. શ્રી. ૪
વર પાપ મલભર ધરિસિહા, શુભવિજય મહીસિહા,
શ્રુત ન ભસિંહ મિઠ્ઠિરીયા, મુનિજનમાંહિ મુનીસા. શ્રી. ૫
તસ પાટોધર સોહ મુરત, શુભ મિસિહ સુગુણા,
સરિ ક્ષેમ આગમ અમિત, નહિ કુમતિ અપૂરા. શ્રી. ૬
પંડિતવર પદ સુનીશ્વર અરજ નમે ભવિકા,
શ્રી ગુરુ સુમતિવિજય ઉપગારી પ્રગટ્યો મહિમવિકા. શ્રી. ૭
તે શ્રી ગુરુ પંડિતનિધિ સન્નિધિ, રામ સહિત મેં નિરખ્યા,
શાંતિ પ્રભુ સુખકારી અનુપમ નવનિધિ આનંદ પાયા. શ્રી. ૮

એટલે આ ઉપરથી નીચે પ્રમાણે વંશ પરંપરા છે—

શ્રી હીરવિજયસૂરિ
|
કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાય
(પિતાનું નામ ઠક્કરરાજ, માતાનું નામ પૂરા)
|
ધર્મવિજય વાચક
|
૫ કનકવિજય
|
૫ શુભવિજયગણિ
|
સુમતિવિજય
|
રામવિજય

આ શ્રી રામવિજય મુનિ સાગરગચ્છના સૂરિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ કે જેનું ચરિત્ર પોતે રચ્યું છે તેની આજ્ઞામાં રહેતા હતા, અને તે સાગરગચ્છની સૂરિ પરંપરા કે જેને નિર્દે આપણે આગળ જોઈ ગયા છીએ, તે સંબંધી ઉપરોક્ત શાંતિ જિનના રાસમાં નીચે પ્રમાણે કહેલ હોવાથી અત્રે ઉતારીએ છીએ—

શ્રી હીરવિજય ગુરુ પાટે પ્રગટ્યા, સાહ કલ્યાણજીરે,
માન કેશવ ભૂમિ ઉપન્યા, વિજયસેન સૂરિ રીઝરે.
મૂરતિ મૂર્તિ ગુણ ઘણા પાટે, રાજસાગરસૂરિરે
એહી મેં હાથે નમ્યા નિરખ્યા, પણ તેહનો આચારરે
નહિ જગમાંહી આ સૂરિ, જિનપતિ વિજય સ્થાપીરે

બિરૂદ સવાઇ જગદ્ગુરૂ પાયો, કીર્તિલતા આરોપીરે
તસ પટે ઉદયાચલ ઉદયો, શુદ્ધ પ્રરૂપણા કારીરે,
શ્રી રાજસાગર સૂરી જયવંતા, ભવિયણને ઉપકારીરે
દેવીદાસ કુલ અંબર દિનમણિ, માત કોડમદે જાયારે,
મનમોહન સોભાગી સદ્દગુરૂ, મહિમાનિધિ મુનિ રાયારે
સંવત સોળ છયાસી આ વર્ષે, આચારજ પદ થાપીરે,
શ્રી રાજસાગર સૂરિ નામ જયકર, સાગરગચ્છ દિપાયારે
શાહ શિરોમણિ સહસકિરણ સુત, શાંતિદાસ સુજાણરે,
જશ ઉપદેશે બહુ ધન ખરચ્યુ, લાખ ઇગ્યાર પ્રમાણરે
કીર્તિકમલા શ્રી ગુરૂજીની, જગમાહે ઘણી પ્રસરીરે,
ભવિયણ મનમાંહિ અતિ હરખે, જસ ગુણમાલા સમરીરે
તેહ ગુરૂપાટ પટોધર પ્રગટ્યા, શ્રી વૃદ્ધિસાગર સૂરીંદારે,
પંચાચાર વિચારે ચતુરા, મોહનવલ્લિ કંદારે
રૂપ અનોપમ અંગ વિરાજે, શુભ લક્ષણ અતિ રૂડારે,
બહુ નરનારિ જિણે પ્રતિબોધ્યા, વયણ ન ભાખે કૂડારે
ગુણનિધિ તેહને પાટે વિરાજે, શ્રી લક્ષ્મિસાગરસૂરિ છાજેરે,
કીર્તિ જેહની જગમાંહિ ગાજે, ભવિમનસંશય ભાજેરે
સપ્રતિમાન વિજય તે ગુરૂજી સોભાગી શિરદારોરે,
વૈરાગી વહાલા ભવિજનને, સમતારસ ભંડારોરે
તેહ તણે રાજ્યે એ રચિયો, શાંતિ પ્રભુનો રાસોરે,
ભવિયણ ભાવ ધરિને નિસુણો, લહિયે સુખ વિલાસોરે

શ્રી વિજયસેનસૂરી
(પિતા કુર્માશા, માતા કોડાઈ)
|
રાજસાગરસૂરિ
(સૂરિપદ સં ૧૬૮૬ તેના ઉપદેશથી શાંતિદાસ શેઠે ૧૧ લાખ ખર્ચ્યા)
|
વૃદ્ધિસાગરસૂરિ
|
લક્ષ્મિસાગરસૂરિ

રાસકારની કૃતિઓ

રામવિજય એ નામ આ સિવાય બીજાઓનુ પણ છે તેમા એક વિમલવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય છે અને બીજા કનકવિજયના શિષ્ય છે આ રામવિજયની કૃતિ આ છે.—

૧ ઉપદેશમાળાપર સિદ્ધર્ષિ મહાન ટીકા હેમચંદ્ર પ્રમાણે ... ભાષા-
ન્તર ... પ્રસિદ્ધ કરેલ છે

૨ પિંડવિશુદ્ધિ.

૩ શાંતિનાથ ચરિત્ર. સં. ૧૦૮૧.

૪ સમ્યક્ત્વ ... ચરિત્ર રાસ.

૫ પાર્શ્વ સ્તવન વગેરે. જેવાં કે પંચપરમેષ્ઠીનું સ્તવન (પ્રસિદ્ધ થયું છે), ઉપદેશમાળાપર સજ્ઝાયો (અપ્રસિદ્ધ) વગેરે

ટબાકાર સંબંધી દંતકથાઓ.

આ ટબાકાર શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય (સં. ૧૬૮૦-૧૭૪૫) ના સમયમાં સમકાલીનપણે વિદ્યમાન હતા, અને તેઓ વ્યાખ્યાનકળામાં પણ પ્રવીણ હતા. એવું કહેવાય છે કે એક શહેરમાં શ્રી જ્ઞાનવિમલજી અને શ્રી યશોવિજયજીએ વિહાર જુદા જુદા ઉપાશ્રયમાં કર્યો હતો, અને તે વખતે શ્રી જ્ઞાનવિમલજીની વ્યાખ્યાનશૈલી પણ સરસ અને ચિત્તાકર્ષક હોવાથી તેની પાસે શ્રોતાજનોની પરખદા (પરિષદ્) સારી રીતે ભરાતી હતી. જ્યારે યશોવિજયજી મહા સમર્થ વિદ્વાન હોવા છતાં તેવી શક્તિ ન હોવાને લીધે તેમની પાસે થોડા શ્રોતાજનો હતા. આથી શ્રી યશોવિજયજી પોતે તે વ્યાખ્યાનશૈલી જોવાને શ્રી જ્ઞાનવિમલનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા ગયા હતા અને સાંભળીને બહુ પ્રસન્ન થયા હતા.

શ્રી નેમિસાગર ઉપાધ્યાય.

પૃષ્ઠ ૨૮૪-૨૫૬

૧.

પરંપરા

શ્રી વીરપ્રભુની પટ્ટ પરંપરાએ શ્રી [1]લક્ષ્મિસાગરસૂરિ તપગચ્છની ૫૩ મી પાટે થયા તે અને લક્ષ્મિસાગરસૂરિ (સાગર પક્ષના) કે જેનુ ચરિત્ર આપણે આગળ વર્ણવેલ છે તે ભિન્ન ભિન્ન છે, પ્રથમના શ્રી લક્ષ્મિસાગરસૂરિને ઘણા શિષ્ય હતા, તેમાના સુવિહિત અને મહિમાવતા શ્રી વિદ્યાસાગર ઉપાધ્યાય હતા તેના શિષ્ય શ્રી ધર્મસાગર થયા કે જેને શ્રી [2]વિજયદાનસૂરિએ પાઠકપદ આપ્યુ તે ધર્મસાગરના લબ્ધિસાગર શિષ્ય થયા કે જેને વાચકપદ

---

૧ લક્ષ્મિસાગરસૂરિ તપાગચ્છની ૫૨ મી પાટે થયેલ શ્રી રત્નશેખરસૂરિના પટ્ટધર જન્મ સ ૧૪૬૪ ભાદ્રપદ વદિ ૨, દીક્ષા સ ૧૪૭૦, પન્યાસપદ સ ૧૪૯૬, વાચકપદ સ ૧૫૦૧, સૂરિપદ ૧૫૦૮, ગચ્છનાયકપદ સ ૧૫૧૭ (કે જે વર્ષમા શ્રી રત્નશેખરસૂરિએ સ્વર્ગવાસ કર્યો)

૨ વિજયદાનસૂરિ-જન્મ જામલામા સ ૧૫૫૩, દીક્ષા સ ૧૫૬૨, સૂરિપદ ૧૫૮૭, સ્વર્ગગમન સ ૧૬૨૨ ના વૈશાખ સુદિ ૧૨ વટપલ્લિમા આમણે ખભાત (સ્તભતીર્થ), અહમ્મદાબાદ, પાટણ (પત્તન), મહેસાણા (મહીશાનક), ગધારબદર આદિમા મહા મહોત્સવપૂર્વક અનેક જૈન બિબશતકને પ્રતિષ્ઠિત કર્યા, તેના ઉપદેશથી સુરત્રાણ શાહ મહિમૂદથી માન્ય થયેલ મત્રી ગલરાજ અપરનામ મલિક શ્રી નગદાએ છ માસનો શત્રુજય તરફ સઘ કાઢવા સર્વત્ર કુકુમપત્રિકા મોકલાવી ભેગા કરેલ અનેક દેશ, નગર, ગ્રામ આદિના સઘો સાથે શત્રુજય યાત્રા મુક્તાફલ આદિથી ભરતચક્રવર્તી પ્રમાણે કરી, તથા તેના ઉપદેશથી ગધારવાસી શા રામજીએ અને અહમ્મદાબાદ વાસી સઘપતિ કુવરજી આદિએ શ્રી શત્રુજય ચતુર્મુખ (ચૌમુખ) અષ્ટાપદાદિ પ્રાસાદમા કુલિકા કરાવી, અને ઉજ્જયતગિરિમા (ગિરનારમા) જીર્ણ પ્રાસાદ-મદિરનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો તેનાથી સૂર્યનો ઉદય થવાથી જેમ તારાઓનો અનુદય થાય છે તેવી રીતે ઉત્કટવાદી અદૃશ્ય થતા હતા, તે પ્રભુ સિદ્ધાતપારગામી હતા, તેની આજ્ઞા અખડિત પ્રતાપવાળી હતી, તે અપ્રમત્ત વિહારી હતા, તેણે છઠ (ષષ્ઠ), અઠમ (અષ્ટમ) આદિના તપ કરવા છતા યાવજ્જીવ-જીદગીપર્યંત ઘી સિવાયની પાચ વિકૃતિ (વિગઈ) નો ત્યાગ કર્યો હતો, તેઓના શિષ્યોમા કુબેર જેવા શ્રુત આદિમા દાન દેનારા હતા, તેઓ દ્વાદશાગ-એકાદશાગ પુસ્તકોની શુદ્ધિ કરનારા હતા, તેઓ વિષે વિશેષ શુ કહેવુ ? તીર્થંકર જેવા હિતોપદેશ આદિથી પરોપકારી હતા —પટ્ટાવલિ

શ્રી [1]વિજયસેનસૂરિએ આપ્યું. આ લબ્ધિસાગર મુનીની દેખરેખથી શ્રી નેમિ-
સાગર શિષ્ય થયા.

લક્ષ્મીસાગરસૂરિ (તપગચ્છની ૫૨ મી પાટે)
|
વિદ્યાસાગર ઉપાધ્યાય.
|
ધર્મસાગર વાચક.
|
લબ્ધિસાગર ઉપાધ્યાય.
|
નેમિસાગર ઉપાધ્યાય.

૨

જન્મ, માતપિતા, દીક્ષા.

સિદ્ધપુર નગરમાં દેવિદાસ નામનો વ્યવહારિયો વસતો હતો, તેને કોડાં નામની ભાર્યા હતી. તેને પેટે શુભસ્વપ્ને સૂચિત, અને આગમ ભાખ્યું એવા શિવરત્નસમ એવો પુત્ર થયો અને તેનું નામ નાનજી પાડ્યું. આ વર્ષે પુત્રને નિશાળે બેસાડ્યો, અભ્યાસ પૂરો થયો. નગરમાં શ્રી લબ્ધિસાગર ઉપાધ્યાય વિચરતા વિચરતા આવ્યા; આ પુત્રને ભક્તિ વડે ગુરુ પાસે ગુરુની દેશના સાંભળી અને વૈરાગ્ય ઉપજ્યો. અને [illegible] વયે દીક્ષા લીધી.

૩.

અભ્યાસ, પંડિત અને વાચક પદવી.

ગુરુ સાથે વિહાર કર્યો અને તેમની પાસે અભ્યાસ કરી સાહિત્યને કરવા લાગ્યા. અલ્પકાલમાં (ષડ્દર્શન) આગમ, જ્યોતિષ, સાહિત્ય, ન્યાય, વૈશેષિક વ્યાકરણ વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો અને ગુરુ સંગત, ગુરુભક્તિ પાસે પછી નિર્મલ થયા. શ્રી વિજયસેનસૂરિએ પંડિત પદ આપ્યું. ત્યાર પછી લબ્ધિસાગર ગુરુ સ્વર્ગસ્થ થયા, એટલે શ્રી [1]વિજયસેનસૂરિએ ગુરુ હેઠળ નેમિસાગરને યોગ્યતા વાચક (ઉપાધ્યાય) પદ આપ્યું. આ પદ આપ્યાને પાંચ વર્ષ થયાં ત્યારે શ્રાવકો ઉત્સવ કર્યો.

૪

જહાંગીર બાદશાહનું આમંત્રણ

આ વખતે આગ્રા બાદશાહની ગાદી ઉપર જહાંગીર આવેલ હતો. તેને જહાંગીર બાદશાહ માંડવગઢ થઈ ગયો હતો. તેણે ફરમાન કરી શ્રી વિજયદેવસૂરિ (કે જેને માટે આગળ જુઓ) ને તેડાવ્યા. શ્રી વિજયદેવસૂરિ આ વખતે આ નગરમાં હતા. તેમણે ફરમાન વાંચી માંડવગઢ

1 વિજયસેનસૂરિ-જુઓ [illegible]

આવવા નીકળ્યા, અને નેમિસાગરને રાધનપુરથી તેડાવ્યા નેમિસાગર રાધનપુરથી નીકળતા ત્યાના સંઘે બહુ સૂચના કરી કે "રસ્તામા સંભાળી જજો, માર્ગમા મોહનપુર પહાડી ગામ છે, વળી સાપણી વીંછીણી નામની નદી બહુ ખરાબ છે નામ તેવા ગુણ છે, જો ભીના પગ થશે તો વસમું લાગશે" ગુરૂ તો 'ધર્મપસાયે રૂડા વાના થશે' એવુ કહી સંઘ માટે મુક્તિસાગર અને માનસાગર મુનિને મૂકી પોતાની સાથે વીરસાગર, ભક્તિસાગર પંડિત, કુશલસાગર, પ્રેમસાગર, શુભ સાગર, શ્રીસાગર શાંતિસાગર ગણસાગર આદિ શિષ્ય સાથે લઇ રાધનપુરથી માંડવગઢ તરફ વિહાર કર્યો, વિહાર કરતા અનેક ગામોમા મહોત્સવ કર્યા. રાજનગર (અમદાવાદ) આવી વડોદરે આવ્યા, ત્યા જિનપ્રભુને વાદ્યા પછી વિગય તજી આબલ, નીવી આદિ કરી ભારે પ્રયાસે માંડવગઢ આવ્યા

૫.

જહાંગીર બાદશાહનો મેલાપ

માંડવગઢ આવી શ્રી વિજયદેવસૂરિને વાદ્યા અહીં બાદશાહ સાથે મેલાપ થયો, અને પોતે બહુ ખુશ થતા શાહે શ્રી વિજયદેવસૂરિને 'સવાઈ મહાતપા' એવુ બિરૂદ આપ્યુ શ્રાવકો નિત્ય પ્રતિદિન મહોત્સવ કરવા લાગ્યા ત્યાર પછી નેમિસાગર ઉપાધ્યાય જહાંગીર બાદશાહને મળ્યા ત્યા પુસ્તક સબંધી વાદ થયો તેમા તે જીતવાથી શાહે નેમિસાગરને 'જગજીપક' નામનું બિરૂદ આપ્યુ

૬.

શરીરવ્યાધિ–સ્વર્ગગમન

માર્ગના શ્રમ થકી શરીરે તાવ ચડી આવ્યો આ વખતે માંડવગઢમાં ગુરૂની માંદગીના સમાચાર સાભળી રાજનગર, ખભાત, ગધાર, સુરત, નવાનગર, રાધનપુર વગેરેના શ્રાવકો આવ્યા અને બીજાઓને ત્યા ત્યા ધર્મલાભ પહોચાડ્યા કાર્તિક શુદ ૫ ને દિને શ્રી ભાગ્યસાગર પંડિત સુરલોક સિધાવ્યા ત્યાર પછી પાચ દિવસે એટલે કાર્તિક શુદ ૧૦ મીને દિને (સં. ૧૬૭૪) મા શ્રી નેમસાગર ઉપાધ્યાયે દેહોત્સર્ગ કર્યો

૭.

શિષ્યો

ઉપર જણાવેલ સિવાય શિષ્ય પરિવાર ઘણો હતો તેમાના કેટલાકનાં નામ ગુણસાગર, શ્રુતસાગર, વિવેકસાગર, શિવસાગર, દેવસાગર, ઉદયસાગર પંડિત, સુખસાગર વગેરે હતા

૮.

રાસકાર

આ રાસ વાચક શ્રી વિદ્યાસાગરના શિષ્ય કૃપાસાગરે ઉજ્જયિનીમાં સં ૧૬૭૪ માગશર શુદ ૧૨ ને દિને રચેલ છે

જહ કુંડલ કેઊર કિરીડ વિહસણુ વિહૂસિઉ
વિણયવિહૂણઉ સોહ ન પાવઇ નર કહવિ,
તહ પંડિઉ દાયારુ તવસ્સી જઇવિ તહવિ
ન લહઇ મુક્ખહમગ્ગુ સરોસિઉ નર કહવિ. ૨૦૭

—જ્યાં અગ્નિ ઉપજે-ઉત્પન્ન થાય તેને પોતે રહે ત્યાં સુધી બાળે, (પણ) પાસે પડેલાને (પોતાના) તણખાથી બાળે કે ન પણ બાળે; ત્યારે કોપ જેને થાય છે તે પોતાને તથા બીજાને પણ બાળીને બી? સ્પર્શે પણ હાનિ કરે છે એમ જિનવરે કહ્યું છે

—જે (જન) રોષથી બીજા મનુષ્યોમાં અભ્યાખ્યાન આડી દેવાને છે તે તે (રોષ)થી પણ પરાભવ પામે છે -(અને) પોતાના મનમાં બળે છે જેથી તે આ લોકમાં પણ તેને વેરી અણી મારે છે ને એવી રીતે પાપ કહેવામાં આવે છે તે અજાણપો (પાપ) ગણતો નથી.

—જે ઘણા કાળ સુધી સંસારસાગરમાં સ્થિત હોય એવો મનુષ્ય રોષરૂપી અગ્નિથી પ્રદીપ્ત થઈને (એક) ક્ષણમાં નિર્જરાનો ભંડાર બાળી નાંખે છે રોષરૂપી ભૂત જેને ભરાયો હોય તે બોલતો નથી તેમ સમજી શકતો નથી અને અતિ પ્રચંડ પવન મનુષ્યને વિનાશને ભેટી જાય છે જેમ કુંડલ, કેયૂર, કિરીટ (મુગટ)થી વિભૂષિત થયેલો નર વિનયવિહીણો (હીણતો) કોઇ રીતે શોભા પામતો-શોભતો નથી તેવી રીતે કોઇ માણસ પંડિત, દાતા તપસ્વી હોય ત્યાં પણ રોષવાળો હોય તો મુક્તિનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરતો નથી

૧ ક આ કવિએ બીજાનું સુભાષિત પણ મૂક્યું છે અને તેથી તે તેના સમયથી પ્રાચીન હોવું જોઇએ. યત ઉક્તમ્—

અપ્પત્થિયાઇં ઇંતિ જહ દુક્ખઇં સહસા પરિણમંતિ તહ સુક્ખઇં
પુવ્વજ્જિયાઇં જરિવિ કો સક્કઇ સપ્પુરિસહ ચિત્તવિ ન ચમક્કઇ

—જેમ દુઃખો અપ્રાર્થિત (વણમાગ્યાં) આવે છે તેમ સુખો સહસા-એકદમ પરિણમે છે પૂર્વોપાર્જિત કોણ અટકાવી શકે ? સત્પુરુષોનું ચિત્ત જરાય ચમકતું નથી-ચમત્કાર પામતું નથી-આશ્ચર્ય પામતું નથી.

૧૦૪. આવા અપભ્રંશ ભાષામા અમુક ભાગો પૃ. ૫૦, ૧૭૦, ૨૧૩, ૨૮૯, ૨૯૬, ૪૪૦ થી ૪૪૨, ૪૬૮, ૫૭૦, ૬૨૫, ૬૩૨, ૬૪૭ પર છે જુઓ સુપાસનાહ ચરિઅ-સંસ્કૃત છાયા કરીને સશોધક પંડિત હરગોવિન્દદાસ અને પ્રકાશક જૈન વિવિધ સાહિત્ય શાસ્ત્રમાલા અક ૪, ૮, ૧૨, કાશી

પ્રકરણ ૪ થું.

તેરમી, ચૌદમી અને પદરમી સદીનુ અપભ્રંશ સાહિત્ય.

૧૦૫—યોગચદ્રમુનિના રચેલા યોગસાર ગ્રથમા ૧૦૫ દોહા ૧ સોરઠા ને ૧ ચોપઇ છે તેને દોહાસાર પણ કહે છે તેનો વિષય અધ્યાત્મોપદેશ છે યોગચદ્રમુનિનો સમય નિર્ણિત થયો નથી કોઈ કહે છે કે વિક્રમની બારમી સદી અથવા વધુમા વધુ તેરમી સદીનો પૂર્વ ભાગ સિદ્ધ થાય છે, પણ ભાષા સરલ તેથી આધુનિક ભાષાને એટલી બધી મળતી છે કે તેને તેટલો પ્રાચીન સમય આપવાનો સ્વીકાર કરવા દોઇ ખચાય, છતા જ્યા સુધી તેનો સમય નિર્ણીત રીતે સિદ્ધ ન થાય ત્યા સુધી તેને અત્ર સ્થાન આપવુ યોગ્ય ધાર્યું છે (આ ગ્રથ પ્રકાશિત થઈ ગયો છે માણિક્યચદ્ર જૈન ગ્રથમાલા અક ૨૧) તેના દોહાની ભાષા આપણી હાલની દેશી ભાષાનું પૂરાણુ સ્વરૂપ બતાવે છે, અને તે અપભ્રંશની સરલ ભાષા છે તેથી તેને જૂની ગૂજરાતી કે જૂની હિંદી નિશ્ચિતપણે આપણે કહી શકીએ ઉદાહરણ તરીકે—

અજર અમર ગુણગણણિલઉ, જહિ અપ્પા થિર થાઇ,
સો કમ્મહિ ણવિ બધયઇ, સચિયપુવ્વ વિલાઇ   ૧

—અજર અમર ગુણગણ નિલય, જે આત્મા સ્થિર થાય,
તે કર્મો નવિ બાધશે, સચિતપૂર્વ વિલાય

મિશ્ર કે—આવર અમર ગુજના મમનું સ્થાન (મિશ્રો) આખા
જેના ઠેકાર ભાવ છે તેને ત કર્મ અભિતા-ગમન કરતા નથી પૂર્વના
(ગ) મતિન (તે ?) વિસર પામે છે નાશ પામે છે

આપ મારવ એ રમત છલિ નય જાગાર,
મા માઆમાંથી દયા મનુ પાકઈ અવયાર
—આતમ રાખે ? રમે છકિ મનુ આવદર
ન મમ્મસ્થિ પના પામ આપ અવયાર
(છલિ—બ્રિન મ—મધુ—ગીતા સમયમાં મા મીમ પગાલ્થી)
જદ સમિધનુ જ મિપ્પા કમલિ પત સ્મતિ
તદ કમ્મેણ જ મિપ્પાર, જતો રમ્ આપ મહાવિ.
—જ્યારી ભાવ ન રીત ભયમ, કમરીની પમ કસિ
કયારી ભાવ ન બિમ તામ, વધિ રતિ આરમતમાર.
રામ ઉપાતાલી ગતા કુવિ ઠ્ઠ મૂ, ગુલતા ગધ્ધ
ભુરણ અર્થિ રામ મિવ તપ મિજમાપુ કાકુ ૪
—આમા ઉપર મરત આ દુખ સુખ ભોગવે મિ
નરક ભાવ વસી મિક છવ તામ મુક્તિ પણ મિ.

૧૦૬—આમાં ગોરમ છઠ પણ છે
છાયા છાવક ભાગ જાં જાણ્યા મા જનબિતા
મીમભ મરણ મિર ભવ્યા જેમ જેમહિ મસ્તિ.
—છવ ભલે અવ્યાચા ભેદ ? જતો છે તે જાણ્ છે (આમાન
તેઓ નથી છે) ગીમનું મારણ ભેદ છે (ભેદ) ચોથી (ચોગમાં) કરે
છે (કે ?) પાંચમામિ કહ્યું છે

પચ્ચ જ પદિય દેશ પગ્ગ જ ધીમા વિમળાય
પચ્ચ જ મરિન પચેનિ પગ્ગ જ મૂળા મુમિત્યાય
—પાંચે ? દારે પર્મ પૂજાપૂર્તિ પર્મ નર
મદિ મનેરાને ધર્મ નય, માક મોક્ષે નય પમ છે

(આમા પૂછાપૂછી, મઢિ (મઠ), મુચ્છા (મુછ) વગેરે દેશી શબ્દો છે)

૧૦૭—આ ગ્રંથમા એક ચોપઇ પણ છે—

કાસુ સમાહિ કરઉ કો અચઉ, છોપુ અછોપુ કરિવિ કો વચઉ,
હલસહ કલહિ કેણુ સમ્માણઉ, જહિં જહિ જોવઉ તહિ
અપ્પાણઉ. ૨૦

—કેની સાથે સમાધિ કરૂ, કોને અર્ચૂં (પૂજૂ), છૂત અછૂત કરીને કેની વચના કરૂ, ભલા કેની સગાથે કલહ ભોગવુ, જ્યા જ્યા જુઓ ત્યા આત્માજ છે.

આ દોહાસારને મળતોજ શ્રાવકાચાર નામનો ગ્રંથ છે કે જેનો ઉલ્લેખ આગળ કરવામા આવ્યો છે

૧૦૮—પ્રાય. આ કવિનો **પરમાત્મપ્રકાશ** નામનો ઉત્તમ આધ્યાત્મિકગ્રંથ છે તે પણ આજ પ્રકારનો છે તે ભટ્ટ પ્રભાકરની વિનતિથી રચવામા આવ્યો હતો તેમા પણ દોહા છંદનો ઉપયોગ કર્યો છે. દાખલા તરીકે—

જઇ ણિવિસધ્ધુવિ કુઇ કરઇ, પરમપ્પઇ અણુરાઉ,
અગ્ગિકણી જિમ કટ્ઠગિરિ, ડહઇ અસેસુવિ પાઉ. ૧૧૫

—જો (એક) નિમિષ-ક્ષણની અર્ધી પણ કોઇ પરમાત્મપ્રત્યે અનુરાગ કરે-રાખે, તો જેમ અગ્નિની એક કણી લાકડાનો પર્વત-મોટો ઢગ બાળી નાખે છે તેમ તે અશેષ-સર્વ પાપ પણ બાળી નાખે છે

હરિહર બંભુવિ જિણુવરવિ, મુણિવરવિંદવિ ભવ્વ,
પરમણિ રંજણિ મણુ ધરિવિ, મુક્ખુ જિ ઝાયહિ સવ્વ ૧૩૪

—હે ભવ્યો ! હરિ, હર, બ્રહ્મા પણ (તેમજ) જિણવરો પણ (અને) મુનિવરના સમૂહો પણ પરમનિરંજનમા મન રાખી મોક્ષનેજ ધ્યાય છે.

જેમ અનંતા જીવ દ્વાદશાંગી આરાધી મોક્ષ પહુતા, અનેક પુંડરીકાદિ અનંતા મુક્તિ જાસ્યઈ એમ જાણી સિદ્ધાંતની આરાધના થકી સૂત્ર સર્વ સદ્દહીઈ સમ્યક્ત્વનું ઉપમ કરિવઉ એતલઈ તપની આરાધના. સંક્ષેપમાત્ર લિખી વલી વિશેષ સૂત્ર અર્થના ભાવ પ્રીછવા અનઈ સૂત્રના અર્થ નિર્યુક્તિ વૃત્તિ ચૂર્ણિ ભાષ્ય પંચાંગ પ્રકરણ જે બહુશ્રુત—પરંપરાઈ માનીઈછઈ તે પુણ માનવા. તેહમાંહિ જે હેતુ પ્રકરણ ઉત્સર્ગ ઉપવાદ કુછઈ તે સદ્દહીઈ કદાચિત કર્મયોગ જેપરિ આસતા નાવઈ તો અપ્રાપ્તિ છઈ અનુપ્રયુક્ત કરઈ અવ્યુત્પત્તિસ્યઈ સમ્યક્ત્વ ઉથાપીઈ નહી. આસન્નદલપણઈ અપથ્યંવ ન બોલીઈ હેતુપ્રકરણ સૂત્રે પ્રકાર્યા દીસઈ છઈ તે જિમ સદ્દહીઈ છઈ તિમ નિર્યુક્ત્યાદિકના હેતુપ્રકરણ સદ્દહીઈ. કદાચિત ન પ્રીછીઈ તો મધ્યસ્થ રહીઈ બહુશ્રુત પૂછી સંમઉ પાડીઈ. વિણ એકાંતિ ઉથાપીઈ નહીં. ઘણું સ્યું લિખીઈ થોડઈ લિખીઈ ઘણું જાણજ્યો. કિહાં જે ધર્મ્માર્થીનિ સૂત્ર થકી બીજા સૂત્ર નિર્યુક્તિ પંચાંગ વૃત્તિ ભાષ્ય છેદસૂત્ર ચૂર્ણિ પ્રકરણ નામ દેખઈ તે માટઈ તે સૂત્રના બોલ નથી લિખ્યા. ઈહાંમાંહિ નગિના વતિણ પૂજા આલોયણ અનેક બોલ ઘણા છઈ. અત્ર પંચાંગમાંહિ છ બોલ છઈ તે નથી લિખ્યા, સ્યા માટઈ, જે માટઈ તુમ્હનઈ પ્રતીતિ નથી ૩ સૂત્રના બોલ કહ્યા માત્ર લિખ્યા છઈ, એટલા સૂત્રના ભાવ મનીષ પ્રીછી, કુમત કદાગ્રહ મૂકી શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રતપ પાલિવા, એ પાખ્યા વિના મોક્ષ નથી શ્રી ઉત્તરાધ્યયને ૨૮ માંહિ, નાણં ચ દંસણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તવોતહા, એવમગ્ગમણુપ્પત્તા જીવા ગચ્છંતિ સુગ્ગઈ ૧ જિનવચન વિરુદ્ધ આપ બુદ્ધિ કોઈ હેતુ યુક્તિની રચના કરીહુઈ તે શ્રી સંઘ સાખે ભાખવવું. મિચ્છામિદુક્કડ વલી ૨ કોઈ મતિમતિ મૂઢમતિ વીમલશિ કુમ કાં લિખ્યું હુઈ તે બહુશ્રુતે સોધવું, અમ્હનઈ મુજબ

ગાથા ॥

કુણમાણિક કુરણ તસ્સ સીલસ્સ સહજગુણેણ,
અવિણ્ણુ મોહણ્ણ ઉદરિ સુગમયુગ ॥૧॥

અંતે—

ચોરાશી લખ જીવાજેનિમા, ફિરિયા વાર અનત,
મુનિ **ભીમ** ભણે અરિહત જપો, જિમ પામો ભવઅત ૫૬
સવત **સોલનવાણુએ**, બીજને બુધવાર
આસો માસે ગાઇઓ, **છીકારી** નગરી મઝાર. ૫૭
ભીમ ભણે સહુ સાભલો, મત સચો દામ,
જિમણે હાથે વાપરો, તો અહિ આવશે કામ. ૫૮
ભીમ ભણે સહુ સાભલો, નવિ કીજે પાપ,
ઉછો અધિકો જે મે કહ્યો, તે તમે કરજો માફ
માર્ગ વહે રે ઉતાવલો. ૫૯

—પૃ ૪૦૩-૪૦૮ જૈ પ્ર

ગદ્યકૃતિઓ.

સત્તરમા સૈકામા થયેલી ગદ્યકૃતિઓ પૈકી એકનો નમુનો નીચે પ્રમાણે આપીએ છીએ—

સહજકુશલે સિદ્ધાત હુંડી-સિદ્ધાત શ્રુત હુડિકા જૈન અગ ઉપાગ આદિના પ્રમાણો ટાકી ભાષાગદ્યમા રચેલ છે.

આદિ—

નમિઊણ જિણવરાઈ, સુય વિયારેણ કિચિ બુછામિ,
જે સસયમિ પડિયા, ભવિયજીયા ત પિ બુચ્છેઉ ૧

—શ્રી જિનાદિક પ્રતિમા નમસ્કાર કરી, સિદ્ધાતનું શ્રુત વિચાર કાઇએક બોલીઉ લિખુ, ભવિક જીવ જે સસઈ પડયા છઈ, તેહના સદેહ છેદવાનઈ કાજઈ, જે શ્રુતસિદ્ધાતસ્યુ કહીઈ, અરિહતના કહ્યા અર્થ, ગણધરના ગૂથ્યા સૂત્ર, તેહના ભેદ શ્રી નદીસૂત્ર થકી જાણીઇ, તે આલાવઉ સખેપઈ લિખીઈ છઈ, વિચારી જોયો

અતે—

ઇમ અનંતા જીવ દ્વાદશાંગી આરાધી મોક્ષ પહુતા અનેિ પહુંચ સિઈ, અનંતા મુક્તિ જાસ્યઈ ઇમ જાણી સિદ્ધાંતની આશાતના ટાલી સત્ર સત્ર સદ્દહવીઈ સજ્ઝાયનું ઉદ્યમ કરિવઉ એતલઈ તણી આરાધના, સક્ષેપમાત્ર લિખી વલી વિશેષ સત્ર અર્થના ભાવ જાણિયે, અનઈ સૂત્રના અર્થ નિર્યુક્તિ વૃત્તિ ચૂર્ણિ ભાષ્ય પરંપરા કારણ જે અનુભવ—પરંપરાઈ માનઉછઉ તે પુણ માનવા. તેહમાંહિ જે હેતુ કારણ ઉત્સર્ગ અપવાદ હુઈ તે સદ્દહીઉ કારણિ કર્મયોગ ભિપરિ આસતા નાવઈ તે અપ્રાપ્તિ છઈ અનુભૂત ભાઈ અપવાદમાર્ગઈ સત્ય ઉત્સર્ગિઈ ઉથાપીઈ નહીં. અમ ભદ્રબાહુઈ આવશ્યક ન બોલીઈ હેતુકારણ સત્રે પખાઈ દીસઈ છઈ તે જિમ સદ્દહીઈ છઈ તિમ નિયુક્તાદિકના હેતુકારણ સદ્દહિઉ, કારણિ ન ભીજઉ તો મધ્યસ્થ રહીઈ અનુભવ પૂછી કીજઉ પાઠિઈ. વિણ એ મતિ ઉથાપઉ નહીં પણ સૂ લિખઉં પેટઈ લિખઉ પણ સીઝયે. વિઉઈ જે પરમાર્થેનિ સત્ર ટાલી બીજા સત્ર નિર્યુક્તિ પરંપરા વૃત્તિ ભાષ્ય ઇત્યાદ અર્થ પ્રકરણ નામ દેઈ તે માટઈ તે સત્રના બોલ નથી લિખ્યા ઇત્યાદિ અનિભ અવિરત પૂર્વ આલોયણ અનેિ ભેદ ઘણા છઈ ભ્રાંત પરમાર્થિ જ દ્વેષઈ તે નથી લિખ્યા સ્યા માટઈ, જે માટઈ ગુરુગમઈ પ્રતીતિ નથી ૩ સત્રના બોલ ટાલ ભાગ લિખ્યા છઈ, એહવા સત્રના ભાવ ગંભીર થોડી બુદ્ધિ કદાગ્રહ મૂકી સર્વ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ પાલિવા એ પામ્યા વિના મોક્ષ નથી શ્રી ઉત્તરાધ્યયને ૨૮ મઈ, નાણ ન દંસણ ચેવ, ચરિત્ત ચ તવો તહા, એયમગ્ગમણુપ્પત્તા જીવા ગચ્છંતિ સુગ્ગઈ ૧ જિનવચન વિરુદ્ધ ભાવ બુદ્ધિ કાઈ હેતુ મુક્તિની સ્વના કરીયુઉ તે મી સંઘ સાખિ ખમાવઉંછું, મિચ્છામિદુક્કડં વલી ૨ ઠાંઠ મતિભેદિ મતિભેદિ વીસારીઉ હુઇ લિખ્યું હુઉ તે બહુશ્રુત સોધવું, અલ્પજ્ઞને પુછવું

ચત. ૫

કુમતમથિત જ્ઞાન તસ્સ સીસસ્સ સદ્ગુરુણો,
અવિણય મોહાકુલ જડઈ સુભમભ્યુપર ૫૧૫

જં જિણવયણ વિરુદ્ધ, સચ્છંદ બુધ્ધેણ જં મએ રઇયં,
તં ખમહ સઘસવ્વં, મિચ્છામિદુક્કડં તસ્સ ॥૨॥
મદમઇ મૂઢ બુધ્ધેણ, કૂડ લિહિય જં ચ વિસ્સરિયં,
બહુ સુએય સોહિયવ્વં, ભવિય જીવાણ ચ બોહિવ્વં ॥૩॥
—ગ્રથાગ્રથ સખ્યા ૨૦૫૦ પ્રમાણ—પાના ૫૫—૧૩ અનત

આ ઢુઢક મતના ખડન માટે સરસ ગ્રથ છે. પત્ર ૫૨ સ્રો. ૧૮૫૦ દા ૨૧ લીં મા છે

આ વિક્રમના સત્તરમા સૈકામા અનેક ગદ્યકૃતિઓ—બાળાવબોધો—ચર્ચાઓ—વગેરે થયેલ છે પણ તે સર્વ જોઇ તપાસ્યા વગર તેના રચ્યા સવત્ તથા રચનારના સમય નક્કી થઇ શકે તેમ નથી, કેટલેક સ્થળે રચ્યા સવત્ મળી શકતો નથી પણ લખ્યા સવત્ મળી આવે છે આ સર્વ ગદ્યકૃતિઓ ઘણી છે પણ તેમાની જે કાઇ નજરે રચ્યા કે લખ્યા સવત્ની ઉલ્લેખિત માલૂમ પડી યા આ સૈકામા વિદ્યમાન એવા રચનારની જણાઇ તેજ માત્ર નામનિર્દેશરૂપે નોધી છે—

લ સ. ૧૫૭૫	મેરુસુંદરઉપાધ્યાય	(૧)શીલોપદેશમાળા	બા.૧૩—૪૦૦	દા ૨૧લીં.
લ.સ ૧૬૦૮	,,	,,	બા.૧૩૧—૬૦૦૦	દા.૧૪ ,,
	,,	,,	૧૯૦	પા. ૩
	,,	,,	૧૨૨—૬૪૬૫	પા. ૪
	,,	,,	૧૭૬—૬૪૮૫	ખ ૧
	,,	,,	૨૨૨—૮૪૮૫	દા.૨૮ લીં.
	,,	(૨) કલ્પપ્રકરણ બા	૧૧૦—૬૨૬૯	પા ૪
	,,	(૩)પુષ્પમાલાપ્રકરણબા.	૧૬૬—૪૫૯૦	પા ૪
	,,	,,	૧૩૯—૬૦૯૦	લીં
	,,	,,	૭૦—૧૫૦૦	લીં.
લ.સ ૧૫૨૯	,,	,, નર્મદાશની પ્રસ્તાવનામા ઉલ્લેખિત.		
	,,	(૪) કર્પૂરપ્રકર બા.	૧૨૧—૫૨૭૦	પા. ૪
	,,	(૫) ષષ્ઠીશતક બા	૧૬—૬૦૦	પા. ૪

„ (૬) ષેગવામત ૬ ૨૭—૭૫૦ પા. ૪
લ. સ ૧૬૧૧ વિજયતિલકકૃત ભાષાવબોધ મૂળ ગૂ. પ્રમાણે ૩૭ ન ૪૫ લીં.
વિચારસ્તવપર માં ૭૫ કડી
રચ્યા સ ૧૬૨૫ સોમવિમલસૂરિ (૧)કલ્પસૂત્ર બા. ૧૩૩-૪૯ ૦ પ્ર. ૮ લીં.
(લ. સ ૧૬૫૯)
„ „ (લ.સ ૧૬૭૮)૧૧૩-૫ ૦ પ્ર.૧૨ લીં.
„ „ ૧૦૧ સ
„ (૨) દશવૈકાલિક બા. ૪ સ
લ. સ ૧૬૨૭ વિપાકસૂત્ર બા. ૫૨ પ્ર. ૧૧ લીં.
લ. સ ૧૬૪૫ ચૈત્યવંદન બા. ૪ પ્ર. ૨૧ લીં.
(સમ્યક્‌ત્વપર્યોમૂળ ગાથા ૬૪
લ. સ ૧૬૫૪ જંબૂ ભાષ્ય બા. ૧ પ્ર. ૨૩ લીં.
લ. સ ૧૬૪૧ તંદુલવેયાલી બા. પ્ર. ૩૯ લીં.
ર.—સ ૧૬૫૫ કનકકુશલ વરદત્તગુણમંજરીકથા બા. ૧૯-૧૪૭ લીં.
„ „ „ સૌભાગ્યપંચમી ૯ લીં.
„ „ „ જ્ઞાનપંચમીકથા ૧૨ પા. ૨
લ. સ ૧૬૬૩ દુહા. ૬૬૬ના ત્રીજ મેલ્લ ૨ -૭ પ્ર.૨૯ લીં.
ર. સ. ૧૬૬૪ શ્રીપાળઋષિ(?) દશવૈકાલિકસૂત્ર બા. ૫૭-૨ ૩૧પ્ર. ૬ લીં
„ ૫૩-૩ ક. ૯. મો.
મુંબઈ
લ. સ ૧૬૬૪ નદિસૂત્ર બા. ૫૫— પ્ર.૧૨ લીં.
ર. સ ૧૬૭૬ રત્નચંદ્રગણિ સમ્યક્ત્વસપ્તતિ બા. ૧૪૮-૫૫૫૨ ગ
(શાંતિચંદ્રગણિશિ.) „ ૧૪૫ „
(લ. સ ૧૭૭૩)„ „ ૧૬૮-૫૫ પ્ર.૨ લીં.
ર. સ. ૧૬૮૨ ઉદયસાગર (બ.) ઉપદેશશતક બા. ૫૪-૩ ૩૧ ક. ૯. મો.
મુંબઈ
„ „ ૫૪ પ્ર. ૧૩ લી. ભ
પાટણ

૨ સં ૧૭૦૦ ધનવિજય (ત. કલ્યાણ વિજય શિ) કર્મગ્રંથ બા. ૫૪ દા.૬૨ હા. ભ. પાટણ.

પદ્મસુંદર ઉ.(વૃ ત ધનરત્નસૂરિ-રત્નસુંદર શિ.) *ભગવતીસૂત્રબા.૭૧૨ પ્ર કા.
૭૩૮-૧૬૦૦૦ પા ન ૨
૮૮૫-૪૦૦૦૦ જે
૩૨૯દા. ૯ અને દા ૮ હા ભ પા.
૯૮૮ દા ૧૦ ,,

સૂરચંદ	ચાતુર્માસી વ્યાખ્યાન બા	૧૨	પા ૧
શ્રીસાર	ગુણસ્થાનક્રમારોહ બા	૩૧	પા ૩
ગુણવિજય	અલ્પબહુત્વ	૧૩	પા ૩
રાજહંસ ઉ (ખ હર્ષતિલકગણિ શિ)	દશવૈકાલિક બા જિન રાજસૂરિ રાજ્યે)	૫૮ / ૬૦	દા ૩૬ હા. ,, ભ.પા

*આ બાલાવબોધ-સ્તબુક-ટબો ઘણા ઉત્તમ અને સુંદર અર્થવાળો પદ્મસુંદરે કર્યો છે. પાટણમા હાલાભાઇના ભંડાર દાબડા ૮ માની પ્રત સં. ૧૭૫૨ મહા વદ ૭ શનિવારે અવરંગાબાદમા લખેલી છે તે શુદ્ધ છે દાબડા ૧૦ માની પ્રત સં ૧૭૬૫ ના ચૈત્ર વદિ ૧૩ રવિએ બારેજા નગરમા પદ્મવિજયગણિ શિષ્ય સુમતિવિજયે લખેલી છે તેના અક્ષરો બહુજ સુંદર અને સુવાચ્ય છે

ઉપરના બાળાવબોધો પૈકી મેરૂસુંદરકૃત લખ્યા સં. ૧૫૨૯ અને ૧૫૭૫ ના મળી આવે છે તે પરથી મેરૂસુંદર તેની પહેલાં થયેલા નિશ્ચિત થાય છે તેથી તેમની ગદ્ય કૃતિઓને વિક્રમ સોળમા સૈકાની ગણવાની છે કારણકે માંડવગઢમા સં ૧૫૨૫ ના વૈશાખ સુદિ ૫ ના દિવસે આજ મેરૂસુંદરે (ખરતરગચ્છીય વાચનાચાર્ય રત્નમૂર્ત્તિ ગણિ શિષ્ય) સંઘની પ્રાર્થનાથી શ્રી ષડાવશ્યક વાર્ત્તા-બાલાવબોધ તરૂણ પ્રભાચાર્યના બાલાવબોધને અનુસારે કર્યો હતો (ઐ રા. સં ભાગ ૩ પ્રસ્તાવના પૃ. ૧૭ ની ફુટનોટ.)

કવિઓની અનુક્રમણિકા.

કવિનાં નામ અક્ષરાનુક્રમે આપ્યાં છે ને તેની સામે મૂકેલા બે આંકડા પૈકી પહેલો આંક તે કવિનો નંબર સૂચવે છે અને બીજો આંક પૃષ્ઠ સૂચવે છે

નિઠુરવયણુ સુણેવિ જિય જઇ મણિ સહણુ ણ જાઇ
તો લહુ ભાવહિ બંભુ પરુ જિં મણુ ઝત્તિ વિલાઇ ૩૧૫

—હે જીવ ! જો નિષ્ઠુર વચન સાંભળી મનમાં સહન થાય નહિ તો પરબ્રહ્મને લઘુ—અલ્પ ભાવ—તેની ભાવના કર કે જેથી મન ઝટ વિલીન થાય—દ્રવીભૂત બને.

આમાં ૩૪૫ છંદ છે તેમાં ૩૪૩ દોહા છે ન એક્કા ને જુદા છંદમાં છે તે પૈકી—

જં તત્તુ ણાણરૂવં પરમમુણિગણા ણિચ્ચ ઝાયંતિ ચિત્તે,
જં તત્તું દેહચત્તં ણિવસઇ ભુવણે સવ્વદેહીણ દેહે
જં તત્તું દિવ્વદેહં તિહુવણગુરુગં સિજ્ઝએ સંતજીવે
તં તત્તં જસ્સ સુદ્ધં ફુરઇ ણિયમણે પાવએ સો હિ સિદ્ધિં ૩૧૪

૧૦—ઉપરનાં ઉદાહરણો મૂલ માત્ર પરથી લીધાં છે તેના પર સંસ્કૃત છાયા કે કોઈ ટીકા ટિપ્પણી વગેરે મળતી નથી તેથી કેટલાક શબ્દો યા પદોના અર્થ સ્પષ્ટ સમજાયા નથી. વાચક પોતાની મેળે તે પર વિચાર કરી લેશે. આ ગ્રંથનાં ઉદાહરણોથી સ્પષ્ટ થશે કે વિક્રમની નવમી સદીથી પંદરમી સદી સુધીનું અપભ્રંશ—પ્રાકૃત સાહિત્ય, ગૂજરાતી, હિન્દી આદિ દેશી ભાષાના મૂળનો પત્તો લગાડવામાં કેટલું ઉપયોગી છે

૧૧—ઉક્ત પરમાત્મપ્રકાશ નામનો ગ્રંથ પ્રકટ થયો છે (રાય ચંદ્ર જૈનશાસ્ત્રમાલામાં) તેમાં કર્તાનું નામ યોગીન્દ્રદેવ આપ્યું છે તેજ આ યોગચંદ્રમુનિ એમ સંભવે છે આ કૃતિની ભાષા પણ અપભ્રંશની સારી અને ઉચ્ચ સ્થિતિ સૂચવે છે ઉપરની અને આ કૃતિની ભાષા સાથે સાથે એક પ્રવાહમાં આબાદપણે સરલતાથી એવી વહે છે કે જાણે તત્કાલિન બોલાતી ભાષામાં રચાયા હોય એવું જણાય છે તેના પર ટીકા બ્રહ્મચારી દેવે સંસ્કૃતમાં રચી છે વળી આ પરમાત્મપ્રકાશ પરથી શ્વેતામ્બરીય ધર્મમંદિર ગણિએ ગૂજરાતીમાં તેજ નામની કૃતિ સં. ૧૭૪૨

અનુક્રમણિકામાં ભૂલથી રહી ગયેલા કવિઓ.]

[ઉપરની અનુક્રમણિકામાં ભૂલથી રહી ગયેલા કવિઓ.]

કૃતિઓની અનુક્રમણિકા

ના કાર્તિક શુદ ૫ ગુરૂવારે મુલતાનમા રચી પૂર્ણ કરી છે જુઓ જૈન-ગૂર્જર કવિઓ ભાગ બીજો.

૧૧૧—દશમી સદીમાં દોહાની રચના થતી હતી એવુ માલૂમ પડે છે, પણ તે જોઇએ તેવી સર્વત્ર પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા પામી નહોતી એ પણ સાથે સાથે જણાય છે

દેવસેન આચાર્યે દર્શનસાર, નયચક્ર, ભાવસગ્રહ આરાધનાસાર અને તત્ત્વસાર નામના પ્રાકૃત ગ્રથ રચેલા તે પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે. તે પૈકી દર્શનસારની રચના વિ સ ૯૯૦ મા ધારાનગરીના શ્રી પાર્શ્વ-નાથ ચૈત્યાલયમા સમાપ્ત થયાનુ તેની પ્રશસ્તિપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે, તેથી આ આચાર્યનો સમય દશમી સદીમા થવાનુ નિશ્ચિત છે. 'તેમણે નયચક્ર નામનો ગ્રથ દોહા છદમા એટલે તે સમયની અપભ્રશ-પ્રાકૃત ભાષામા રચ્યો હતો પરતુ તેના સમયમા સમાલોચકોને તે છદ પસંદ ન પડયો તેથી તેના શિષ્ય **'માઇલ્લ ધવલે'** તેના દોહાને ગાથાઓમાં ફેરવી નાખ્યા—આ વાત તે ગ્રંથની બે છેલ્લી ગાથાઓ પરથી વિદિત થાય છે —

સુણિઉ ણ દોહરત્થ સિગ્ઘ હસિઊણ સુંહકરો ભણઇ,
એત્થ ણ સોહઇ અત્થો, ગાહાબધેણ ત ભણહ

—દોહાબદ્ધ ગ્રથને સુણીને શીઘ્ર 'શુભકરે' હસીને કહ્યુ, આ (છદ)મા અર્થ શોભતો નથી તેથી ગાથાબદ્ધ કરો.

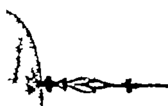
દવ્વસહાવપયાસ દોહયબધેણ આસિજ દિટ્ઠં
તં ગાહાબંધેણ રઇય માઇલ્લધવલેણ.

—સ્નેહથી આ દ્રવ્ય સ્વભાવનો પ્રકાશ (ગ્રથ) કે જે પહેલા દોહા-બદ્ધ જોવામા આવ્યો હતો તે **માઇલ્લ** ધવલદ્વારા ગાથાબદ્ધ રચ્યો.

૧૧૨—દોહા છદનો તે વખતે સામાન્યપણે નવો નવોજ પ્રયોગ હતો તેથી 'શુભકર' મહાશયે તેને પસદ ન કર્યો આ દોહાબદ્ધ ગ્રથ હમણા મળતો નથી કોણુ જાણે આ જાતના બીજા

નાની કૃતિઓની અનુક્રમણિકા.

(આમાં એકજ નંબર છે ને તે પૃષ્ઠ સૂચવે છે)

	સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
	૧૪૧૨	+ ગૌતમ સ્વામી રાસ	વિનયપ્રભ	૧૫
	૧૪૧૩ ?	મયણરેહા રાસ	હરસેવક	૧૭
	૧૪૧૫	ત્રિવિક્રમ રાસ	જિનોદયસૂરિ	૧૭
		જિનોદયસૂરિ પટ્ટાભિષેક રાસ	જ્ઞાનકલશ	૧૮
	૧૪૩૨	જિનોદયસૂરિ વિવાહલો	મેરુનન્દન	૧૮
		અજિત શાંતિ સ્ત.	"	૧૯
આ	૧૪૪	કાકબંધિ ચો.	દેવસુંદરસૂરિ શિ.	૨૦
	૧૪૫૫	શાલિભદ્ર રાસ	સાધુહંસ	૨૨
અ	૧૪૬૨ પહેલાં	ચિહુંગતિ રાસ	વસ્તિગ	૨૩
આ	૧૪૬૨	ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ	જયશેખર	૨૪
આ	૧૪૭	મહાબલ ધર્મદત્તકથા (સં)	માણિક્યસુંદર	૩૪
	૧૪૮૫	વિદ્યાવિલાસ પવાડો	હીરાનંદ	૨૫
		દશાર્ણભદ્ર રાસ		૨૬
		કલિકાળ		૨૭
	૧૪૮૫	ઉપદેશમાલા બા	સોમસુંદર	૩૨
		નેમિનાથ નવરસ ફાગ		૩૨
		આરાધના (રાસ ?)		૩૨
	૧૪૮૬	ધર્મદત્ત ચરિત્ર	દયાસાગર	૨૭
	૧૪૮૯	વજ્રસ્વામી રાસ	જયસાગર	૨૭
		[illegible] બાવા	"	૨૭
	૧૪૯૫	જંબુસ્વામી વિવાહલો	હીરાનંદ	૨૭
		તીર્થમાળા સ્ત.	મેહો	૨૮
	૧૪૯૬(?)	ષડાવશ્યક બા	સોમસુંદર	૩૨
આ	૧૪૯૬	મહાવીર સ્ત.	સોમસુંદર શિ.	૩૩
	૧૪૯૯	રાણકપુર સ્ત.	"	૨૮

સંવત્‌વાર અનુક્રમણિકા.

[આ૦=આશરે, આસપાસ પ૦=પહેલા, લ૦=લખ્યા સંવત્, લે૦=લેખક. ચો ચોપાઇ, બા૦=બાલાવબોધ, ટબો સ્ત=સ્તવન+=મુદ્રિત.]

કેટલાએક મળી આવ્યા 'શ્રાવકોની કુપળી નહિ થયા હશે (જુઓ રી૦ ના. પ્ર. પ્ર. ભા ૨-૩ પૃ ૨૪૧-૨૪૩)

૧૧૭ આ સર્વ ગ્રંથોથી જૂદા એક અપૂર્વ ગ્રંથ નામે 'શ્રાવકાચાર' દેવસેન ગણિએ રચેલો કારંજાના ભંડારમાં ઉપલબ્ધ થયો છે આમાં લગભગ ૨૫૦ દોહામાં શ્રાવક ધર્મનું વર્ણન છે તેમાંથી આદિથી ત્રણ બે ચાર દોહા લઈએ—

ણમઅરેપિનુ પંચગુર દુરિઅમલદલણસમત્થુ
સખને પયાસરિ આખમિ સાવય ધમ્મુ. ૧

—(જેણે) દુષ્કર્મ દુરિત મલો છે (તે) પંચ ગુરુઓને નમસ્કાર કરી મધ્યમાં જ આપ અક્ષરો દ્વારા શ્રાવક ધર્મને કહું છું—આખ્યાન કરું છું (પિનુ-પૂર્વકાલની ક્રિયા સ્થિતિ છે અને 'ધમ્મુ' તથા 'ધમ્મુ'માં ૩ જ ન કર્મકારક મૂળ છે)

* * *

જહ દંસણ વિણ ! જેણ વિણુ, સાવય ગુણ ણવિ હોઈ
તહ ભાસમિ સિવસિરિવલ્લહ ધિવણ્ણ ભાવુ ન હોઇ.

—(જે) દર્શન ! ધર્મને સાંભળો (તે એક છે કે) જેના વિના

---

૧ જેનો પાંચ પ્રથમ ગણે મૂળ છે—અરહન્ત, સિદ્ધ આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સર્વ સાધુ. અરિ જન ધર્મમાં પાંચ પરમેષ્ઠી કહે છે અરહન્ત સિદ્ધ તીર્થંકર સર્વ આત્મજ્ઞાની કેવલિ દૂર કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લોકને બોધ આપી મનના અંતક છિન્ન સિદ્ધ સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરનાર આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ક્રમ મુનિઓના ત્યાગી વૈરાગીના જુદા જુદા પ્રકાર છે

૨ દર્શન એ નામ જન ધર્મમાં શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, યકીન ને આપેલ છે જનમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવા માટે સમ્યક્ દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર એ ત્રણે બિના સાથે કહ્યા છે અને સમ્યને રત્નત્રય એટલામાં આવે છે આ રત્નત્રયમાં પહેલું રત્ન દર્શન છે કે જેના લોકો વગર કોઈ ધર્મ પાળી શકતો નથી.

સંવત્	કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
,,	+ દેવરત્નસૂરિ ફાગ	દેવરત્ન શિ.	૨૮
,,	વિક્રમચરિત્ર કુમાર રાસ	સાધુકીર્ત્તિ	૩૫
આ૦૧૫૦૦	ઋષભ રાસ	ગુણરત્ન	૨૯
	ભરત બાહુબલી પ્રબંધ	,,	૩૦
	,,	તેજવર્દ્ધન	૩૫
	મંગલકલશ ચો.	સર્વાનન્દ	૩૫
	પેથડ રાસ	મંડલિક	૩૬
૧૫૦૧	ષડાવશ્યક બા૦	હેમહંસગણિ	૧૮૦
,,	ભવભાવનાસૂત્ર બા	માણિક્યસુંદર	૧૮૦
આ૦૧૫૦૧	જાવડભાવડ રાસ	દેપાલ	૩૭
	રોહિણીયા ચોર રાસ	,,	,,
	આર્દ્રકુમારનું સૂડ	,,	,,
	,, ધવલ	,,	૩૯
	ચંદનબાલા ચો	,,	૩૮
	હરીયાળી	,,	૩૮
	સ્થૂલિભદ્ર કક્કાવાળી	,,	૩૮
	,, ફાગ	,,	૩૮
	+ સ્નાત્ર પૂજા	,,	૩૯
	થાવચ્ચા કુમાર ભાસ	,,	૪૦
આ૦૧૫૦૧	+ આદિનાથ જન્માભિષેક	રત્નાકર	૪૦
૧૫૦૧	સુદર્શન શ્રેષ્ઠીરાસ	મંત્રવિમલ	૪૨
,,	પુણ્યસાર ચરિત્ર	સાધુમેરૂ	૧૩૨
૧૫૦૨	સુરંગાભિધાન નેમિફાગ	ધનદેવ	૪૩
૧૫૦૫	સમ્યક્ત્વ રાસ	સંઘકલશ	૪૪
આ૦૧૫૦૫	ગૌતમપૃચ્છા બા૦	વિશાલરાજ	૧૮૦
૧૫૦૭	+ ધર્મલક્ષ્મીભાસ	આનંદ	૪૫

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
આ૦૧૫૧ ?	ભગદત્ત રાસ	પ્રમાણસાગર ?	૪૭
આ ૧૫૧	રત્નચૂડ રાસ	રત્નશેખર	૪૭
૧૫૧૨	નલ દવદંતી રાસ	ઋષિવર્દ્ધન	૪૮
લ ૧૫૧૩	પહેલું હંસવત્સકથા ચો	આસાયત	૪૯
૧૫૨૪	ધન્નારાસ	મતિશેખર	૪૯
	નેમિનાથ વસંતફુલડાં		૫૦
આ ૧૫૧૫	ધન્ના રાસ	જિનવર્દ્ધન	૫૧
૧૫૧૬	વિદ્યાવિલાસ ચો	આજ્ઞાસુંદર	૫૧
〃	જંબુસ્વામિ રાસ	રત્નસિંહસૂરિ શિ.	૫૨
આ ૧૫૧૭	શાલિભદ્ર રાસ	રાજતિલક	૫૨
૧૫૨	હરિવંશ રાસ	બ્ર જિનદાસ	૫૩
	યશોધર રાસ		૫૫
	આદિનાથ રાસ		૫૫
	શ્રેણિક રાસ		૫૫
૧૫૨	જીવભવસ્થિતિ રાસ	જ્ઞાનસાગરસૂરિ શિ.	૫૬
૧૫૨૨	ચિત્રસેન પદ્માવતિ રાસ	ભક્તિવિજય	૫૬
આ ૧૫૨૨	પાર્શ્વનાથ દશભવ વિવાહલો	પેથો	૫૬
આ ૧૫૨૨	સુરપ્રિય કુમારરાસ	લક્ષ્મીરત્ન	૫૭
૧૫૨૨	વજ્રસ્વામી ચો.	દેપાલ	૩૮
	જંબૂ પંચભવ ચો		૪
૧૫૨૩	જીવભવસ્થિતિ રાસ	જ્ઞાનસાગર	૫૮
આ ૧૫૨૩	મૃગાંકલેખા રાસ	વચ્છ	૬૩
	+ નવપલ્લવ પાર્શ્વનાથ કલશ	વચ્છભંડારી	૬૫
૧૫૨૫	મંગલકલશ રાસ	મંગલધર્મ	૫૯
	ષડાવશ્યક બા	મેરુસુંદર	૬૩

(ક્રમશઃ)

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
૧૫૨૯	ક્ષેત્રસમાસ બા૦	દયાસિંહગણિ	૧૮૦
સ૦ ,,	શીલોપદેશમાળા બા૦	મેરુસુંદર	૬૦૧
૧૫૩૧	સિદ્ધચક્ર–શ્રીપાલ રાસ	જ્ઞાનસાગર	૫૮
,,	ધન્નાશાલિભદ્ર રાસ	દેવકીર્તિ	૬૦
આ૦૧૫૩૧	રૂપકમાલા	પુણ્યનંદી	૬૧
લ૦ ૧૫૩૨	વિદ્યાવિલાસ પવાડો		૨૬
૧૫૩૭	કુરગડુ રાસ	મતિશેખર	૫૧
,,	મયણરેહા રાસ	,,	૫૧
લ૦ ૧૫૩૮	સમ્યક્ત્વ રાસ	લે લાવણ્યધીર	૪૫
સ૦ ૧૫૪૦	પહેલા કુમારપાલ રાસ	કર્તા દેવપ્રભ	૬૧
સ૦ ,,	,,	લે ચરણનંદન	૬૨
૧૫૪૩	સિદ્ધાંત ચો	લાવણ્યસમય	૬૯
૧૫૪૪	વિચારચોસઠી	નન્નસૂરિ	૯૬
૧૫૪૫	નંદબત્રીસી	નરપતિ	૮૮
૧૫૪૮	સારશિખામણ રાસ	સંવેગસુંદર	૬૬
૧૫૪૮–૧૫૬૮	મૃગાપુત્ર સ	હેમવિમલ	૬૮
૧૫૫૦	મુનિપતિ ચરિત્ર	અજ્ઞાત	૯૦
આ૦૧૫૫૦	સાગરદત્ત રાસ	શાંતિસૂરિ	૯૧
૧૫૫૧	સનત્કુમાર ચો	કીર્તિહર્ષ	૯૧
	કુલધ્વજ કુમાર રાસ	કક્કસૂરિ શિ	૯૨
૧૫૫૧	સુંદર રાજા રાસ	ક્ષમાકલશ	૯૩
૧૫૫૩	લલિતાંગકુમાર રાસ	,,	૯૩
,,	ગજસુકુમાર સંધિ	મૂલપ્રભ	૯૫
,,	મત્સ્યોદર રાસ	જયરાજ	૯૫
,,	સ્થુલભદ્ર એકવીસો	લાવણ્યસમય	૭૧
,,	દશશ્રાવક બત્રીશી	નન્નસૂરિ	૯૭

સંવત	કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
	નાથ પ્રબંધ	લાવણ્યસમય	૮૫
૧૫૬૫	મંદોદરી સંવાદ	અજ્ઞાત	૧૧૨
,,	વિદ્યાવિલાસ પવાડો	હીરાનંદ	૧૧૨
,,	પૂર્વદેશચૈત્ય રાસ	હંસસોમ	૧૧૩
,,	વિક્રમસેન રાસ	ઉદયભાનુ	૧૧૩
લ૦ ,,	વિદ્યાવિલાસ પવાડો	લે હીરાણંદ	૨૬
૧૫૬૭	સુરપ્રિય કેવલિરાસ	લાવણ્યસમય	૭૫
,,	સુમિત્રકુમાર રાસ	ધર્મસમુદ્ર	૧૧૬
લ૦ ૧૫૬૮	પહેલા શાલિભદ્ર વિવાહલુ	લક્ષ્મણ	૧૧૬
૧૫૬૮	+ વિમલપ્રબંધ	લાવણ્યસમય	૭૬
૧૫૬૯	ઋષિદત્તા ચો	દેવકલશ	૧૨૦
૧૫૭૦	પહેલા બારવ્રત સ૦	અનંતહંસ	૧૨૦
	ઇલાપ્રાકારચૈત્ય પરિપાટી	,,	,,
૧૫૭૦	ઇલાતીપુત્ર સ.	સહજસુંદર	૧૨૦
૧૫૭૧	રત્નચૂડ મણિચૂડ રાસ	રત્નસિંહ સૂરિ શિ.	૧૩૨
,,	વત્સરાજ દેવરાજરાસ	લાવણ્ય રત્ન	૧૩૦
૧૫૭૨	ગુણ રત્નાકર છંદ	સહજસુંદર	૬૨૧
,,	ઋષિદત્તા રાસ	,,	૧૨૩
આ ૧૫૭૨	જંબુ અંતરંગ રાસ	,,	૧૨૮
૧૫૭૩	યશોધર ચરિત્ર	લાવણ્યરત્ન	૧૩૦
લ ,,	સુદર્શનરાસ		૪૩
૧૫૭૪	મત્સ્યોદરરાસ	લાવણ્યરત્ન	૧૩૧
	કલાવતીરાસ	,,	,,
	કમલાવતીરાસ	,,	,,
૧૫૭૫	કરસંવાદ	લાવણ્યસમય	૭૯
,,	નવતત્ત્વરાસ	ભાવસાગર (સૂરિશિ.)	૧૩૨

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
લ. ૧૫૭૬	નેમિનાથ વસંત ફુલડાં	લે. ક્ષિવલાભ	૫૧
આ. ૧૫૭૭	રસાઉલો	મુનિચંદ્ર સૂરિ	૧૩૫
૧૫૭૮	ચંપકમાલારાસ	સૌભાગ્યસાગર-સૂરિશિ.	૧૩૩
આ ૧૫૭૯	કયવન્નારાસ	સાધુરત્ન સૂરિ	૧૩૮
૧૫૮	કલાવતી ચરિત્ર	ભુવનકીર્તિ (?)	૧૩૪
૧૫૮૨	રત્નસાર કુમાર ચો.	સહજસુંદર	૧૨૪
	આત્મરાજ રાસ		૧૨૬
„	રૂપકમાલા બા.	મનરંગ	૬૧
લ.	વિક્રમચરિત્ર-પંચદંડ		૯૯
૧૫૮૩	ધનસાર પંચશાલિ રાસ	લાભમંડન	૧૩૫
૧૫૮૪	અગડદત્ત રાસ	ભીમ (?)	૧૩૮
„	કુલધ્વજકુમાર રાસ	ધર્મસમુદ્ર	૧૧૭
	રાત્રિભોજન રાસ		૧૧૮
૧૫૮૫	સુરપ્રિય ચરિત્રરાસ	જયનિધાન	૧૩૭
	ધર્મદત્ત ધનપતિરાસ	„	૧૩૭
૧૫૮૫	અંતરીક પાર્શ્વ છંદ	લાવણ્યસમય	૮
૧૫૮૬	રૂપકમાલા	પાર્શ્વચંદ્ર	૧૪૭
૧૫૮૮	૨૪ જિન નમસ્કાર	સમરચંદ્ર	૧૫૧
	એલિકુમારાસ	„	૧૫
૧૫૮૯	+ભિમ-ભલિભદ્ર-		
	યશોભદ્ર રાસ	લાવણ્યસમય	૮
	+દેવરાજ વત્સરાજ રાસ	„	૮૩
	સુમતિ સાધુ વિવાહલો વગેરે		૮૫
૧૫૯૧	ધમ્મિલરાસ	સોમવિમલ સૂરિ	૧૮૫
૧૫૯૨	આરાધના મોટી	પાર્શ્વચંદ્ર	૧૪૩

	સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
	૧૬ ૪	સુબાહુ સંધિ	પુણ્યસાગર	૧૮૮
	૧૬ ૫	રાજસિંહ રાસ—નવકાર ચો.	વિમલચારિત્ર (?)	૧૮૮
	,,	વૈરાગ્ય વિનતિ	સહજરત્ન	૧૯૯
	૧૬ ૬ ?	(૧૬૨૨) જંબુ રાસ	રાજપાળ	૧૮૯
	૧૬ ૬	૩૪ અતિશય સ્ત.	કમલસાગર	૨
	,,	અમરદત્ત મિત્રાનંદ રાસ	દેવપ્રભ સૂરિ શિ.	૨
હ.	૧૬ ૮	શીલોપદેશ માળા	મેરૂસુંદર	૬ ૧
	૧૬ ૯	ધન્નારાસ	હેમરાજ	૨ ૨
હ.	૧૬૧૧	વિચારસ્તવ બા		૬ ૨
	૧૬૧૧	[illegible] મહાવીરસ્તો	દેવીદાસદ્વિજ	૨ ૨
હ.	૧૬૧૧	[illegible] રાસ	લે. [illegible]	૮૩
	૧૬૧૨	સુમતિ નાગિલ રાસ	અક્ષો (જિનચંદ્ર સૂરિ)	૧૫૮
		[illegible] રાસ	પ્રીતિવિજય	૨ ૩
હ.	,,	રસાઉલો	લે. સારંગ	૧૩૯
	૧૬૧૩	સીમંધર સ્તોત્ર	પ્રમોદશીલ શિ.	૧૫૧
	,,	૧૭૦ જિનસ્ત		૧૫૨
		સુરસેન રાસ	[illegible]	૨ ૪
હ.	,,	[illegible] રાસ	લે૦ વસા વનુ [illegible]	૫૫
	૧૬૧૪	શૃંગાર મંજરી	જયવંત સૂરિ	૧૬૩
		૨ વિહરમાન જિન સ્ત.	સહજરત્ન	૧૬૬
હ.	,,	સુરપ્રિય કેવળી રાસ		૭૬
	૧૬૧૬	સિંહાસન બત્રીશી	સિદ્ધિ સૂરિ	૨ ૫
	,,	માધવાનલ કથા	કુશલલાભ	૨૧૧
	૧૬૧૭	મારૂ ઢોલાની ચો.		૨૧૭
	,,	રામકૃષ્ણ ચો.	લાવણ્યકીર્તિ	૨૧૭
	,,	ગજસુકુમાલ રાસ		૨૧૭

સવત્	કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
,,	સોમચંદ ચો	વિજયસાગર	૨૧૮
	ચિત્રસેન પદ્માવતી રાસ	,,	,,
૧૬૧૭	કીર્તિધર સુકોમલ પ્રબંધ	માન	૨૧૯
૧૬૧૮	સત્તર ભેદી પૂજા	સાધુકીર્ત્તિ	૨૧૯
લ ,,	મુનિપતિ ચરિત્ર		૯૦
૧૬૧૯	+વેતાલ પચવીસી	દેવશીલ	૨૨૧
,,	+સોમવિમલ સૂરિ રાસ	આણુંદસોમ	૨૨૩
આ ૧૬૧૯	શાબ પ્રદ્યુમ્ન ચો	જિનચંદ્ર સૂરિ	૨૨૯
લ. ,,	નલદવદંતી રાસ		૪૯
૧૬૨૧	શ્રેણિક રાસ	ભીમ	૨૨૬
૧૬૨૨	પહેલા નવતત્ત્વ જોડ	સોમવિમલ	૧૮૬
,,	સ્થૂલભદ્ર સ૦	આણુંદસોમ	૨૨૫
,,	પંચોપાખ્યાન ચો.	રત્નસુંદર	૨૩૦
લ ,,	ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ	લે જયસિંહ સૂરિ	૨૫
૧૬૨૩	શિવદત્ત રાસ	સિદ્ધિ સૂરિ	૨૦૭
,,	યશોધર રાસ	જ્ઞાન	૪૮૦
૧૬૨૪	આષાઢભૂતિ પ્રબંધ	સાધુકીર્ત્તિ	૨૨૦
,,	સમ્યકત્વ કૌમુદી રાસ	હીરકલશ	૨૩૪
,,	ધન્નાશાલિભદ્ર રાસ	અજ્ઞાત	૨૪૧
લ ,,	મૃગાંકલેખા રાસ	લે. લક્ષ્મીસૌભાગ્ય	૬૪
૧૬૨૫	ધર્મપરીક્ષા	સુમતિકીર્ત્તિ	૨૨૭
,,	કલ્પસૂત્ર બા૦	સોમવિમલ	૬૦૨
લ. ૧૬૨૬	લલિતાંગ રાસ		૯૫
,, ,,	બિલ્હણ પંચાશિકા		૧૭૪
લ ૧૬૨૭	વિપાક સૂત્ર બા૦		૬૦૨
લ. ૧૬૨૮	મૃગાંકલેખા રાસ		૬૪

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
આ. ૧૬૩	શાન્તિનાથ રાસ	હીરવિજય સૂરિ	૨૪૧
૧૬૩૧	ઢાકસ્ત.	કમલ વિજય	૫૧૭
૧૬૩૨	કનકશ્રેષ્ઠી રાસ	ભાવરત્ન	૨૪૫
૧૬૩૩	સુલ્લક કુમાર રાસ	સોમવિમલ	૧૯૬
	બાર વ્રતનો રાસ	જિનચંદ્ર સૂરિ (શિ)	૨૨૯
લ. „	રાત્રિ ભોજન રાસ	બ્રે ચારિત્રોદય	૧૧૯
૧૬૩૬	સિંહાસન બત્રીશી	હીરકલશ	૨૩૫
	મહીપાલ ચો.	હેમરત્ન સૂરિ	૨ ૮
	મુનિમાલિકા	ચારિત્રસિંહ	૨૪૨
૧૭૩૭	સનત્ કુમાર રાસ	પુણ્ય રત્ન	૨૪૪
	નરવર્મ રાસ	નયસુંદર	૨૫૪
લ. „	જગડુદત્ત રાસ	બ્રે. સત્યલક્ષ્મી	૧૮૨
લ.	ધમ્મિલ રાસ		૧૮૬
૧૬૩૮	ગુરુ બહોતરી	રત્ન સુંદર	૨૩૨
	આષાઢ ભૂતિ સ	કનકસોમ	૨૪૫
„	વિક્રમખાપરા રાસ	મંગલ માણેક	૨૪૭
„	અબડ ચો.	„	૨૪૮
	શત્રુંજય રાસ	નયસુંદર	૨૫૭
૧૬૩૯ પહેલા	પુણ્યપાપ રાસ	હરખજી	૨૪
૧૬૩૯	નિશલ્ય પંચાસિકા	સારંમ	૩ ૩
લ. „	વસુદેવ ચોપઇ		૧ ૨
	નેમિરાસ		૨૪૪
૧૬૪ પહેલાં	મહાબળ રાસ	લાખણા શિ.	૨૪
૧૬૪	– રાસ	હીરકુશલ	૨૫૩
	રાસ	નયસુંદર	૨૫૮
„		પદ્મરાજ	૨૬૩

શ્રાવકના ગુણુ હોય (થાય-ઉદ્‌ભવે) નહિ, (કેવી રીતે?) જેવી રીતે (યોગ્ય) સામગ્રી છોડીને (રહિત) કોઇ કાર્ય સીઝતુ-સિદ્ધ થતું નથી. ('ણુવિ'માનો 'વિ' પાદની પૂર્તિ માટે અથવા 'ન' પર જોર દેવા માટે વપરાયો છે)

× × × ×

સચ્ચ સયેણુ વિજાણિયહ, ધમ્મુ ણુ ચઢઇ મણે વિ,
દિણુયર સઉ જઇ ઉગ્ગમઇ, ઘૂવઉ અધઉ તો વિ

—તે સત્યથી વિશેષપણે જાણીને (જાણ્યા છતા) ધર્મ મન ઉપર ચઢતો નથી (જેવી રીતે) તે દિનકર-સૂર્ય ઉગે, તો પણુ ઘુવડ આધળો (હોય છે.) (મન ઉપર ચઢવુ-ગળે ઉતરવુ, કોઇ વાત પૂરી જાણી લેવી એ અર્થમા હાલની આપણી ભાષામા વપરાય છે આ વાણી વ્યવહાર અને ઘૂવઉ-ઘુવડ એ શબ્દ સર્વથા દેશી છે)

× × × ×

ખચઇ ગુરૂ વયણુકુસઇ, મેલ્લિ મ ઢિલ્લઉ તેન,
મુહ મોડઉ મણુ હત્થિયઉ, સજમ ભર તરૂ જેન.

—(કોઇ વિરક્ત પુરૂષ પોતાના મનને સબોધે છે-) ગુરૂ વચન રૂપી અકુશોથી ખેચે છે, તે માટે ઢીલું મેલીશ-મૂકીશ મા-મન! તુ ઢીલુ પડીશ મા હે મનરૂપી હાથી! સયમરૂપી ભરેલા તરૂ-ઝાડ પ્રત્યે મો ફેરવ! (આમા ખેચે છે, ઢીલું મેલમા-મૂક મા, મો મોડ-ફેરવ એ આપણી દેશી ભાષાના રૂઢ છે.)

× × × ×

એહુ ધમ્મુ જો આયરઇ, ચઉવણ્ણુહ મહ કોઇ,
સો ણુરણારી ભવ્વયણુ, સુર ઇય પરવહ સોઇ.

—આનું ગૂજરાતી દોહામા રૂપાતર આ રીતે મૂકી શકાય—

એહ ધર્મ જે આચરે, ચતુર્વર્ણમા કોઇ,
તે નરનારી ભવ્યજન, સુરપતિ પામે તેહ.

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
લ. ૧૬૫૯	અંબડ ચો.		૧૭
૧૬૬ પહેલાં	મહાવીર હીંચ	સકલચંદ	૨૮૧
૧૬૬	૨૪ જિન કલ્યાણક સ્ત	વિદ્યાવિજય	૩૯૬
	પ્રદ્યુમ્ન ચો	જયવિજય	૩૬૪
લ.	મહાવીર હીંચ.	લે. હીરચંદ	૨૮૨
૧૬૬૧ પહેલાં	ગજસુકુમાર રાસ	સુધર્મરુચિ	૪ ૮
	આષાઢ ભૂતિ રાસ		૪૦૭
૧૬૬૧	મૃગધ્વજ ચો	પદ્મકુમાર	૪૬૨
લ.	પહેલાં ઉદાયી રાજર્ષિ સંધિ	(સમય (મૂર્તિ)	૪૬૨
"	"	લે. લાલજી	
૧૬૬૨	અંજના સુંદરી પ્રબંધ	ગુણવિનય	૩૨૮
	દાનાદિ સંવાદ (સંવાદ શતક)	સમયસુંદર	૩૭૫
	ધંધાણી તીર્થ સ્તો		૩૭૬
	જિનધર્મ મંજરી	જિનચંદ સૂરિ શિ.	૩૯૬
	આત્મશિક્ષા રાસ	પ્રેમવિજય	૩૯૭
લ ૧૬૬૨	કુંઅર માંજારી રાસ	વચ્છ (જૈનેતર)	૪૬૩
લ. "	વિદ્યાવિલાસ ચો		૫૧
૧૬૬૩	અંજનાસુંદરી રાસ	વિમલચારિત્ર (૨)	૩૯૮
લ.			૪૬૪
લ. "	ઢંઢણા ગીત બોલ (ગદ્ય)	કૃષ્ણ	૬ ૨
લ.	ગુણધર્મ કનકવતી પ્રબંધ	કનકસુંદર	૪૫૮
લ.	અંજનાસતી	ભાવમુનિ	૪૬૩
લ.	કર્પૂરમંજરી	કનકસુંદર	૪૬
લ.	પરદેશી રાજા રાસ	લે. તેજપાલ	૧૨૭
લ. "	ચંદર સુંદરી રાસ	લે. ધર્મરત્ન સૂરિ	૨૬૨
લ. "	નરસિંહ રાસ	લે. કુંવરજી	૩૧૫

સંવત્		કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
	૧૬૪૧	જય વિજય ચો,	ધર્મરત્ન	૨૬૭
	,,	સિદ્ધપુર ચૈત્ય સ્ત૦	કુશલવર્ધન	૨૬૮
લ	,,	મૃગાંકલેખા રાસ		૬૪
લ	,,	ગજસિંહ રાસ		૧૦૧
લ	,,	વજ્રસ્વામી રાસ		૧૧૦
	૧૬૪૨	સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રાસ	વચ્છરાજ	૨૬૯
લ	,,	મુનિપતિ ચરિત્ર		૯૦
	૧૬૪૩	પહેલા મૃગાવતી	સકલચંદ્ર	૨૭૫
	૧૬૪૩	દેવરાજ વચ્છરાજ ચો	કલ્યાણદેવ	૨૭૫
	,,	યશોભદ્ર ચો	વિનયશેખર	૨૮૫
	,,	રત્નકુમાર રાસ	,,	૨૮૫
લ.	૧૬૪૩	મૃગાવતી આખ્યાન	લે મહીપાલ	૨૭૬
	૧૬૪૪	આર્દ્રકુમાર ચો	કનકસોમ	૨૪૬
	,,	કનકાવતી આખ્યાન	હેમશ્રી	૨૮૬
લ.	,,	ઉત્તરાધ્યયન સ		૧૫૭
લ	,,	તેજસાર રાસ	લે સહજવિમલ	૨૧૫
લ	,,	યશોભદ્ર ચો	લે. કર્તા વિનય શેખર	૨૮૫
	૧૬૪૫	સાગર શ્રેષ્ઠી કથા	રત્નમાગ	૨૮૭
લ	૧૬૪૫	ગૌતમ પૃચ્છા બા૦		૬૦૨
લ	૧૬૪૫	તંદુલવેયાલી બા૦		૬૦૨
લ	,,	ગુણ રત્નાકર છંદ	લે ગુણીયલ	૧૨૩
	૧૬૪૬	+સુરસુંદરી રાસ	નયસુંદર	૨૬૧
	,,	+વિનયદેવ સૂરિ રાસ	મનજી	૨૮૭
	,,	વૈતાલ પચવીસી	હેમાણંદ	૨૮૮
		ભોજચરિત્ર ચો	,,	૨૮૯
લ.	૧૬૪૬	સિદ્ધાંત ચો.	લે કલ્યાણતિલક	૭૧

સંવત	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
૧૬૪૭	ગોરાબાદલ કથા (પદ્મણી ચો.)—	હેમરત્ન	૨૮
લ. ,,	મૃગાવતી આખ્યાન	લે. વીરવિમલ	૨૦૭
૧૬૪૮	નીતિશાસ્ત્ર-પંચાખ્યાન ચો.	વચ્છરાજ	૨૦૧
,,	કર્મવિપાક રાસ	અભિદેવ	૨૯
૧૬૪૯	મંગલકલશ ચો.	કનકસોમ	૨૪૬
,,	રામ સીતા રાસ	નયવિમલ	૨૯
	વિક્રમાદિત્ય ચો	નરપતિ	૨૬૧
,,	મૃગાંકકુમાર પદ્માવતી ચો	કીર્તિવિમલ	૨૬૩
	લાભોદય રાસ	[illegible]કુશલ	૨૬૬
આ. ૧૬૫૦	હરિબલ મચ્છી રાસ	ધનવિજય	૨૬૬
લ.	નલદવદંતિ રાસ		૪૮
૧૬૫૧	કુંજનસાલ બાવની	કૃષ્ણદાસ	૩
,,	ભોજપ્રબંધ ચો.	સારંગ	૩૩
૧૬૫૨	પહેલા તીર્થમાલા	પદ્મવિજય	૩૪
,,	પુરંદર ચો.	માલદેવ	૩૫
	ભોજપ્રબંધ	,,	૩૧
આ ૧૬૫૨	પાર્શ્વનાથ સંખ્યા સ્ત.	રત્નકુશલ	૩૪૨
લ ૧૬૫૨	સદયવચ્છ (સદેવંત) ચરિત્ર	અજ્ઞાત	૬૮૧
,, ,,		લે. પદ્મરાજ	
લ ,,	સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રાસ	લે. વીરદાસ	૨૩૫
લ	પુરંદર રાસ	લે. શિવચંદ	૩૦૪
૧૬૫૨	હીરવિજયસૂરિ નિર્વાણ	પરમાણંદ	૩૧
લ	,,	લે. સમીદાસ	૩૧
	રાસ	વિવેકહર્ષ	૩૧૧
,, પછી +	,, સલોકો	કુંવરવિજય	૩૧૩
+	પુણ્યખાણિ સ.	જયવિજય	૩૧૭

સંવત્	કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
,,	ગુણધર્મ કનકાવતી	લે રામા	૪૬૦
૧૬૬૪	+સમેત શિખર રાસ	જયવિજય	૩૧૯
,,	+નલદવદતી રાસ	મેઘરાજ	૪૦૧
,,	ઉપદેશ રાસ	હીરાનંદ	૪૬૬
,,	દશવૈકાલિક બા૦	શ્રીપાળ	૬૦૨
લ ૧૬૬૪	નંદીસૂત્ર બા૦		૬૦૨
આ ૧૬૬૪	+સમ્મેતશિખર તીર્થમાલા	વિજયસાગર	૪૬૪
આ ૧૬૬૫	વિજયવિજયા પ્રબંધ	હર્ષકીર્ત્તિસૂરિ	૪૬૯
૧૬૬૫	ગુણસુંદરી ચો	ગુણવિનય	૩૨૯
,,	+નલદમયંતી ચરિત્ર	નયસુંદર	૨૬૨
,,	+ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધરાસ	સમયસુંદર	૩૩૮
,,	નેમિફાગ	ગજસાગરસૂરિ શિ૦	૪૦૩
,,	સુરપતિકુમાર ચો	દામોદર=દયાકુશલ	૪૦૩
,,	રાવણ મંદોદરી સં	શ્રીધર (જૈનેતર)	૪૬૬
૧૬૬૬	પુણ્યસાર રાસ	પુણ્યકીર્ત્તિ	૪૦૫
,,	વ્રતવિચાર રાસ	ઋષભદાસ	૪૦૯
૧૬૬૭	આદીશ્વર આલોયણ સ્ત૦	ઋષભદાસ	૪૫૨
,,	નેમિનાથ નવરસો	,,	૪૧૭, ૪૫૧
,,	વ્રતવિચાર રાસ	,,	૪૦૯
,,	સગાલશાહ રાસ	કનકસુંદર	૪૬૦
,,	+ગોડી પાર્શ્વ સ્ત૦	શાંતિકુશલ	૪૭૧
લ ,,	સુમિત્ર રાસ	લે લલિતસાગર	૧૧૭
૧૬૬૮	મૃગાવતી ચો	સમયસુંદર	૩૪૩
,,	કર્મછત્રીશી	,,	૩૭૩
,,	સુમિત્ર રાજર્ષિ રાસ	ઋષભદાસ	૪૧૩
,,	સ્થૂલિભદ્ર રાસ	,,	૪૧૫

સંવત્		કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
ત. ૧૬૫૯		અંબડ ચો.		૧૭
૧૬૬ પહેલાં		મહાવીર હીંચ	સકલચંદ	૨૮૧
૧૬૬		૨૪ જિન કલ્યાણક સ્ત૦	વિદ્યાવિજય	૩૯૩
,,		પ્રદ્યુમ્ન ચો.	જયવિજય	૩૬૪
ત.		મહાવીર હીંચ.	લે. હીરચંદ	૨૮૨
૧૬૬૧ પહેલાં		અઘટકુમાર રાસ	સુધર્મરુચિ	૪૮
		આષાઢ ભૂતિ રાસ		૪૭
૧૬૬૧		મૃગધ્વજ ચો.	પદ્મકુમાર	૪૧૨
ત. ,, પહેલાં		ઉદાયી રાજર્ષિ સંધિ	(સમય (મૂર્તિ)	૪૧૨
,,		,,	લે લાવણ્ય	,,
૧૬૬૨		અંજના સુંદરી પ્રબંધ	ગુણવિનય	૩૨૮
		દાનાદિ સંવાદ (સંવાદ શતક)	સમયસુંદર	૩૩૫
		ધંધાણી તીર્થ સ્તો		૩૩૬
		જિનધર્મ મંજરી	જિનચંદ્ર સૂરિ શિ.	૩૪૬
		આત્મશિક્ષા રાસ	પ્રેમવિજય	૩૪૭
લ ૧૬૬૨		કુમ્મ માજારી રાસ	વસ્તા (જૈનેતર)	૪૬૩
ત.		વિદ્યાવિલાસ ચો		૫૧
૧૬૬૩		અંજનાસુંદરી રાસ	વિમલચારિત્ર (૨)	૩૪૮
ત.	,,			૪૧૪
ત.	,,	ઢંઢણા ગીત બોલ (ગદ્ય)	કુશલ	૬૨
ત.		ગુણધર્મ કનકવતી પ્રબંધ	કનકસુંદર	૪૫૮
ત.		અંજનાસતી	માનમુનિ	૪૬૩
ત.		કર્પૂરમંજરી	કનકસુંદર	૪૬૦
ત.	,,	પરદેશી રાજા રાસ	લે તેજપાલ	૧૨૭
ત.	,,	ધર સુંદરી રાસ	લે. ધર્મરત્ન સૂરિ	૨૧૨
ત.	,,	[illegible]રત્ન રાસ	લે.	૩૧૫

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
૧૬૫૨	તીર્થમાલા સ્તો૦	ધનદ	૩૧૭
લ૦ ,,	સુમિત્ર રાસ		૩૧૫
લ૦ ,,	પ્રભાવતી રાસ		૩૧૧
૧૬૫૪	+ રસરત્ન રાસ	જયચંદ્ર	૩૧૨
લ૦ ,,	ચાર ભાવના ભા૦		૧૦૨
૧૬૫૫	+ અષ્ટપ્રકારી પૂજા	પ્રીતિવિમલ	૨૯૪
,,	મોહશાસ્ત્ર ચો	નર્મુદાચાર્ય	૩૨૩
,,	ચંદ્રરાજા રાસ	લલિતપ્રભ	૩૨૦
,,	+ કર્મચંદ્ર પ્રબંધ	ગુણવિનય	૩૨૧
,,	વરદત્ત ગુણમંજરી ભા૦	કનકકુશલ	૧૦૨
,,	સૌભાગ્ય પંચમી	,,	,,
,,	જ્ઞાનપંચમી કથા	,,	,,
લ૦ ૧૬૫૬	હીરવિજય સ	લે જયહર્ષ	૩૧૨
લ૦ ૧૬૫૭	+ દેવરાજ વચ્છરાજ ચો.	પરમાલ	૮૪
લ૦ ,,	વસુદેવ ચોપઇ		૧૦૨
લ૦ ,,	શાલરાસ		૧૪૯
લ૦ ,,	ભોજપ્રબંધ ચો	લે ચારિત્રવિમલ	૩૦૬
૧૬૫૮	ચોવીશી	સમયસુંદર	૩૩૧
,,	જિનપાલ જિનરક્ષિત રાસ	મુનિશીલ	૩૯૨
૧૬૫૮પછી	દાનશીલાદિ રાસ	પ્રીતિવિમલ	૨૯૪
૧૬૫૯	ગુણરત્નાકર છંદ	સમયસુંદર	૩૩૧
,,	સાંબ પ્રદ્યુમ્ન પ્રબંધ	,,	૩૩૧
લ૦ ,,	,,	લે હેમચંદ્ર	૩૩૪
૧૬૫૯	સનત્ કુમાર	પદ્મરાજ	૩૯૩
લ૦ ,,	હંસવત્સકથા ચો.	લે મનોહર	૪૭૦

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
લ. ૧૬૫૯	અંબડ ચો.		૧૭
૧૬૬૦ પહેલાં	મહાવીર હીંચ	સાધ્યચંદ	૨૮૧
૧૬૬૦	૨૪ જિન કલ્યાણક સ્ત	વિદ્યાવિજય	૩૯૩
	નંદ્દન ચો	જ્ઞાનવિમલ	૩૯૪
લ.	મહાવીર હીંચ.	વે. હીરચંદ	૨૮૨
૧૬૬૧ પહેલાં	અજાપુત્રકુમાર રાસ	સુધમારિ	૪૮
	અષાઢ ભૂતિ રાસ		૪૭
૧૬૬૧	મૃગધ્વજ ચો.	પદ્મકુમાર	૪૧૨
લ.	પહેલાં ઉદાયી રાજર્ષિ સંધિ	(સંયમ (મૂર્તિ)	૪૧૨
”	”	વે. લાવણ્ય	”
૧૬૬૨	અંજના સુંદરી પ્રબંધ	ગુણવિનય	૩૨૮
	દાનાદિ સંવાદ (સંવાદ શતક)	સમયસુંદર	૩૩૫
	પંચાણી તીર્થ સ્તો	”	૩૩૬
	જિનધર્મ મંજરી	જિનચંદ્ર સૂરિ શિ.	૩૪૬
	આ યતિવાદ રાસ	પ્રેમવિજય	૩૬૭
લ ૧૬ ?	કુલ માલની રાસ	વમા (જ્યોતિ)	૪૬૩
લ.	વિચારવિચાર ચો.		૫૧
૧૬૬૩	અંજનાસુંદરી રાસ	વિમલચંદ્ર (?)	૩૬૮
લ			૫૧૪
લ.	” દેશના ત્રિક ભાસ (મંત્ર)	?	૬ ૨
લ.	મનુષ્ય અવતારી પ્રબંધ	કલ્યાણ	૫૫૮
”	ભક્તામરી	માણકવિ	૫૧૩
”	” ઋષભની	માધવ	૫૧
”	” નેમિ રાજુલ રાસ	ઋ. નેમચંદ	૩૬૦
લ.	” શત્રુંજય રાસ	લ. પ્રેમ સૂરિ	૩૬૮
”	” નવતત્વ રાસ	લ.	૩૬૫

સંવત્		કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
લ.	,,	ગુણધર્મ કનકાવતી	લે રામા	૪૬૦
	૧૬૬૪	+સમેત શિખર રાસ	જયવિજય	૩૧૯
	,,	+નલદવદ તી રાસ	મેઘરાજ	૪૦૧
	,,	ઉપદેશ રાસ	હીરાનંદ	૪૬૬
	,,	દશવૈકાલિક બા૦	શ્રીપાળ	૬૦૨
લ	૧૬૬૪	નંદીસૂત્ર બા૦		૬૦૨
આ	૧૬૬૪	+સમ્મેતશિખર તીર્થમાલા	વિજયસાગર	૪૬૪
આ	૧૬૬૫	વિજયવિજયા પ્રબ ધ	હર્ષકીર્ત્તિસૂરિ	૪૬૯
	૧૬૬૫	ગુણસુ દરી ચો	ગુણવિનય	૩૨૯
	,,	+નલદમય તી ચરિત્ર	નયસુદર	૨૬૨
	,,	+ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધરાસ	સમયસુંદર	૩૩૮
	,,	નેમિફાગ	ગજસાગરસૂરિ શિ૦	૪૦૩
	,,	સુરપતિકુમાર ચો.	દામોદર=દયાકુશલ	૪૦૩
	,,	રાવણ મ દોદરી સ	શ્રીધર (જૈનેતર)	૪૬૬
	૧૬૬૬	પુણ્યસાર રાસ	પુણ્યકીર્ત્તિ	૪૦૫
	,,	વ્રતવિચાર રાસ	ઋષભદાસ	૪૦૯
	૧૬૬૭	આદીશ્વર આલોયણ સ્ત૦	ઋષભદાસ	૪૫૨
	,,	નેમિનાથ નવરસો	,,	૪૧૭, ૪૫૧
	,,	વ્રતવિચાર રાસ	,,	૪૦૯
	,,	સગાલશાહ રાસ	કનકસુંદર	૪૬૦
	,,	+ગોડી પાર્શ્વ સ્ત૦	શાંતિકુશલ	૪૭૧
સ	,,	સુમિત્ર રાસ	લે લલિતસાગર	૧૧૭
	૧૬૬૮	મૃગાવતી ચો.	સમયસુંદર	૩૪૩
	,,	કર્મછત્રીશી	,,	૩૭૩
	,,	સુમિત્ર રાજર્ષિ રાસ	ઋષભદાસ	૪૧૩
	,,	સ્થૂલિભદ્ર રાસ	,,	૪૧૫

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
„	૧૭૦ જિનનામ સ્ત	ગુણવિજય	૪૭૨
લ. ૧૬૬૮	અધ્યાત્મભાવની	હીરાનંદ	૪૧૧
લ.	સુરપ્રિય ચરિત		૧૩૭
લ.	અધ્યાત્મભાવની	લે કીસનદાસ	૪૧૭
૧૬૬૯ પહેલાં	ભગવતી ગીતા	વિવાસગર	૪૭૦
૧૬૬૯	શીલશિક્ષા રાસ	નયસુંદર	૨૬૭
„	શીલાદિ છત્રીસી	સમયસુંદર	૩૭૩
	મદન ચો.	દયાકુશલ—લાભોદય	૪ ૪
„	પાર્શ્વદેવ સ્ત	સંઘવિજય	૪૭૪
	દેવરાજ વચ્છરાજ પ્રબંધ	વિનય મેરૂ	૪૭૮
લ.	શીલ રાસ.		૧૫૯
લ. „	પુરંદર રાસ	લે. કમલાખ	૩૦૯
લ.	અંજના સુંદરી પ્રબંધ	લે. જયકીર્તિ	૩૨૯
લ.	ગજસુકુમાર રાસ	લે. મેઘા	૪ ૮
આ ૧૬૭	સત્તરભેદી પૂજા	મેઘરાજ (૨)	૪૬૭
આ.	ચૈત્યવંદન	મૂલાવાચક	૪૬૮
૧૬૭૦	કુમારપાલ રાસ	ઋષભદાસ	૪૭૭
લ.	મૃગાવતી આખ્યાન	લે. ઠકુર	૨૭૧
લ.	શાંબપ્રદ્યુમ્ન ચો.		૩૩૫
લ ૧૬૭	સમકિતસાર રાસ		૪૧
„	ઋષભસ્ત.	લે કર્તા સિંહવિજય	૪૭૪
„	[illegible] રાસ		૪૮
૧૬૭૦—૧૬૭૪	હરિબલ ચો.	હીરનંદ	૪૮૨
૧૬૭૦—૧૬૭૩	૨૭ ભીસભવ સ્ત	શુભવિજય (૧)	૪૬૩
૧૬૭—૧૬૭૮	ચૈત્યવંદન	નયસાગર	૪૬૨

સંવત	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
લ. ,,	ગુણધર્મ કનકાવતી	લે રામા	૪૬૦
૧૬૬૪	+સમેત શિખર રાસ	જયવિજય	૩૧૯
,,	+નલદવદંતી રાસ	મેઘરાજ	૪૦૧
,,	ઉપદેશ રાસ	હીરાનંદ	૪૬૬
,,	દશવૈકાલિક બા૦	શ્રીપાળ	૬૦૨
લ ૧૬૬૪	નંદીસૂત્ર બા૦		૬૦૨
આ ૧૬૬૪	+સમ્મેતશિખર તીર્થમાલા	વિજયસાગર	૪૬૪
આ ૧૬૬૫	વિજયવિજયા પ્રબંધ	હર્ષકીર્તિસૂરિ	૪૬૯
૧૬૬૫	ગુણસુંદરી ચો	ગુણવિનય	૩૨૯
,,	+નલદમયંતી ચરિત્ર	નયસુંદર	૨૬૨
,,	+ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધરાસ	સમયસુંદર	૩૩૮
,,	નેમિફાગ	ગજસાગરસૂરિ શિ૦	૪૦૩
,,	સુરપતિકુમાર ચો	દામોદર=દયાકુશલ	૪૦૩
,,	રાવણ મંદોદરી સ	શ્રીધર (જૈનેતર)	૪૬૬
૧૬૬૬	પુણ્યસાર રાસ	પુણ્યકીર્ત્તિ	૪૦૫
,,	વ્રતવિચાર રાસ	ઋષભદાસ	૪૦૯
૧૬૬૭	આદીશ્વર આલોયણ સ્ત૦	ઋષભદાસ	૪૫૨
,,	નેમિનાથ નવરસો	,,	૪૧૭, ૪૫૧
,,	વ્રતવિચાર રાસ	,,	૪૦૯
,,	સગાલશાહ રાસ	કનકસુંદર	૪૬૦
,,	+ગોઠી પાર્શ્વ સ્ત૦	શાંતિકુશલ	૪૭૧
લ. ,,	સુમિત્ર રાસ	લે લલિતસાગર	૧૧૭
૧૬૬૮	મૃગાવતી ચો	સમયસુંદર	૩૪૩
,,	કર્મછત્રીશી	,,	૩૭૩
,,	સુમિત્ર રાજર્ષિ રાસ	ઋષભદાસ	૪૧૩
,,	સ્થૂલિભદ્ર રાસ	,,	૪૧૫

૧૧૪ આ ભારતકમારની ભાષા જોતાં તે ઘણી અંશે તેટલી જૂની ન લાગે અને તેથી તેના અને નયચક્રના કર્તા ભિન્ન ભિન્ન દેવસેનસૂરિ હોઈ શકે પરંતુ નયચક્રની હકીકત બે ગ્રંથ પરથી એમ તો જણાય છે કે દેવસેનસૂરિએ ઘણામાં રચના કરી હતી, અને ભારતકમાર હોવામાં છે તો તે પણ તેમનીજ કૃતિ હોઈ શકે તેમ હોય તો પછી ઘણી અંશે તેટલી જૂની ભાષા તેમાં નથી જણાતી તેનું કારણ તેની ભાષા આધમાં પછીથી ફેરફાર ઓછાવત્તા થયો હશે તેથી તેમ એમ માનવું પડે

૧૧૫. વડગચ્છના જિનચંદ્રસૂરિ શિષ્ય શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિશિષ્ય હરિભદ્ર સૂરિએ નેમિનાહચરિય સં ૧૨૧૬ના કાર્તિક શુદ ૧૩ ને દિને અણહિલવાડ નગરે કુમારપાલના રાજ્યમાં પ્રાકૃત અપભ્રંશ ભાષામાં ૮૦૩૨ શ્લોકમાં રચ્યું છે અને તે નવ ભવોની રચના આ વસ્તુ ભરેલી છે તેના પ્રથમ ભાગમાં અરિષ્ટનેમિ અને રાજીમતિના નવ પૂર્વ ભવોનું વર્ણન છે અને પછી તેનાથી નાના બીજા ભાગમાં આ તીર્થંકરનું ચરિત છે કે જેમાં કૃષ્ણ અને પાંડવોનાં ચરિત્ર ગોઠવેલ છે આ ગ્રંથ પ્રો. જેકોબી સંશોધિત કરી પ્રગટ કરવાના છે તેથી અપભ્રંશ ભાષા અને સાહિત્યપર અજવાળું પ્રકાશ પાડશે. તેનો આરંભ આ પ્રમાણે છે—

દુહ વિણયવિરિરણુ ભાવહ
દુહવિવજ્જ મણિદિ દુહભવણાયવિઢવિજ્જ
દુહકમ્મભુજંગમ દુહજ્જાગારણ પરમપ
અહ સુહ વિયરઉ વિમલગુણપ્રતિભાલિસહિસભિદુ
અપરસમુપ્રાગનાણિમસુપ્પ વિમલવિલિભિદુ ૧

વિશેષ માટે જુઓ જેસલમેર ભાંડાગારીય ગ્રંથોની સૂચિ (ગા. ઓ. સી. નં. ૨૧) પૃ. ૫૦

૧૧૬ સં. ૧૨૩૮ માં સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમકાલીન વાદી દેવસૂરિના શિષ્ય રત્નપ્રભસૂરિ (રત્નાકરાવતારિકાના કર્તા)એ ઉપદેશમાલા પર દોઘટ્ટી વૃત્તિ રચી છે તેમાં કેટલાક અપભ્રંશ ભાગ છે

संवत्	कृति	कर्त्ता	पृष्ठ
१६७१ पहेला	नाना देश भाषामा स्त०	परमाणुंद	४८०
१६७१	वंकचूल रास	गंगदास	४०३
ले.- ,,	परदेशी राजा रास	ले. लघू खोखा	१२७
- १६७१ पछी	+विजयसेन सूरि निर्वाण रास	विद्याचंद	४८२
१६७२ पहेलां	विमलाचल स्त०	क्षेमकुशल	४६९
१६७२	प्रियमेलक (सिंहलसुत) चो.	समयसुंदर	३४७
,,	विद्याविलास चो.	आनंदोदय	३९७
,,	+नेमिसागर निर्वाण रास	कृपासागर	४८४
,,	लवकुश रास	राजसागर	४८५
ल ,,	सुंदरराजा रास	ले जिनदास	९३
ल. १६७२	चंपकमाला रास	ले भावशेखर	१३३
ल ,,	श्रेणिकरास	ले रविहंस	२२७
१६७३	पुण्यसार चरित्र	समयसुंदर	३४८
,,	नलदवदंती रास	,,	३४९
,,	ज्ञाता धर्म १९ अ० स०	लालविजय (१)	४८७
,,	नेमिनाथ स्त०	कल्याण	५११
ल ,,	विक्रमादित्य कथा		२९२
१६७४	अचलमत वर्णन चो.	गुणविनय	३२५
आ १६७५	चंदनमलयागिरि राम	भद्रसेन	५९६
१६७५	ध्वजभुजंग आख्यान	उदयमंदिर	४९०
,,	चंपेकसेन रास	मतिसार	५०३
,,	नेमिरास	धर्मकीर्त्ति	४९१
ल ,,	मृगांकलेखा रास	ले वछा	६५
१६७५(?)	त्रिपुमर्दनरास	विवेकविजय	४९२
१६७६	जीवविचार रास	ऋषभदास	४२०

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
	નવતત્ત્વ રાસ	,,	૪૨૨
	સુદર્શન રાસ	લાવણ્યવિજય (?)	૪૮૮
	ભાવના સંધિ	જયસોમ	૪૯૩
,,	યશોધર ચરિત્ર	મનોહરદાસ	૪૯૪
,,	ગુણાકર ગુણાવલી	જ્ઞાનમેરુ	૪૯૫
	સંગ્રહણી	મતિસાગર,	૪૯૬
	લઘુસાગર	ગુણસાગર	૪૯૭
	કૃતપુણ્ય (કયવન્ના) રાસ		૫
	સમ્યક્ત્વ સપ્તતિ બા	રત્નચંદ્ર	૬ ૨
લ.	રત્નસાર ચો.	લે. વિજયમૂર્તિ	૧૨૫
લ.	ચંપકમાલા રાસ		૧૩૩
લ. ,,	ઢોલા મારવણી ચો	લે. ગુણરત્ન	૨૧૪
લ. ૧૬૭૬	સિંહાસન બત્રીશી	લે લાભકીર્તિ	૨૩૮
૧૬૭૭	કુમતિ વિધ્વંસ ચો.	હીરકલશ	૨૩૮
	અંજાપુત્ર રાસ	ઋષભદાસ	૪૨૪
	ત્રાજરીયા મુનિ સં	શાંતિકુશલ	૪ ૧
,,	ભગવતી સાધુવંદના	પ્રમસેન	૫ ૩
	જંબૂદ્વીપ સ્ત	સુખનદય	૫ ૪
,,	નવપદાદિ રાસ	પુણ્યસાગર	૫૩
૧૬૭૮	વીશમાલા સ્ત.	દયાકુશલ	૨૬૭
	ભરત બાહુબલી રાસ	ઋષભદાસ	૪૨૪
,,	સમકિતસાર રાસ	,,	૪૨૫
	બારઆરા સ્ત		૪૨૮
	સિંહાસન બત્રીસી	સંઘવિજય	૪૭૭
	ચંદ્રાલિખિત ચો.	મતિસાર	૫ ૧
,	કુલધ્વજકુમાર	અભરચંદ્ર	૫ ૬

સંવત્	કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
,,	પૃથ્વીચંદ્ર	દેવચંદ (૧)	૫૭૯
લ. ,,	શાબ પ્રદ્યુમ્ન ચો.	લે. ગંગદાસ	૩૩૫
૧૬૮૭	સીતારામ પ્રબંધ ચો	સમયસુંદર	૩૫૫
,,	આરામ શોભા ચો.	રાજસિંહ	૫૪૬
,,	અભયકુમાર રાસ	ઋષભદાસ	૪૫૦
	ઋષભદેવ રાસ		૪૫૧
	ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ		
	સમય સ્વરૂપ રાસ		
	દેવગુરૂ સ્વરૂપ રાસ		
	શત્રુંજય રાસ		
	કુમારપાલનો નાનો રાસ		
	જીવતસ્વામી રાસ		
	શ્રાદ્ધવિધિ રાસ		
	આર્દ્રકુમાર રાસ		
	પુણ્યપ્રશંસા રાસ		
	કયવન્ના રાસ		
	વીરસેન રાસ		
૧૬૮૮	ધનાચરિત્ર	પુણ્યકીર્ત્તિ	૪૦૬
,,	પ્રીતિ છત્રીશી	સહજકીર્ત્તિ	૫૨૬
૧૬૮૯	સ્થૂલભદ્ર ગીત	સમયસુંદર	૩૮૮
,,	અંજનાસુંદરી રાસ	પુણ્યસાગર	૫૩૦
,,	નેમિરાજુલ બાર માસ	લાભોદય	૫૩૪
,,	મોતી કપાસીયા સંવાદ	શ્રીસાર	૫૩૬
,,	સારબાવની	,,	૫૩૭
,,	અંજનાસુંદરી સંવાદ	લૂણસાગર	૫૪૭
,,	શ્રીપાળની ભાનુમૃગાવતી ચો	ચંદ્રકીર્ત્તિ	૫૪૭

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
	મેઘિક રાસ		૫૧૧
૧૬૮૩	+રામ યશો રસાયન રાસ	કેશરાજ	૫૨૨
લ.	પુરંદર રાસ	લે. ચરિત્રસિંહ	૩૬
૧૬૮૩	(૭) જયચંદ રાસ	ગુણવિજય	૫૧૯
	+કોચર રાસ	"	૫૨
૧૬૪૮	શૈલક્રિયા રાસ	ઋષભદાસ	૪૩૭
"	હીરવિજય ૧૨ બોલ રાસ	"	૪૩૯
"	શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ	સહજકીર્તિ	૫૨૫
	આનંદ શ્રાવક સંધિ	શ્રીસાર	૫૩૪
લ.	રાત્રિભોજન રાસ		૧૧૮
લ.	સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રાસ	લે. કુંવરજી	૨૭૧
લ. "	વંકચૂલ રાસ	લે. [illegible] વિજય	૪૮૯
૧૬૮૫	પદ્મમહોત્સવ રાસ	[illegible]	૨૬૬
"	વિજયસિંહ સૂરિ રાસ	"	૨૬૮
	ભાગવત રાસ	સમયસુંદર	૩૧૫
"	મલ્લિનાથ રાસ	ઋષભદાસ	૪૪૨
	હીરવિજય સૂરિ રાસ	"	૪૪૨
"	ધન્ય વિલાસ રાસ	[illegible]	૫૨૬
	અગડદત્ત રાસ	સ્થાનસાગર	૫૨૮
"	ભાવચંદ ભગીથી	ભાવચંદ	૫૦૧
લ.	યશોધર ચરિત્ર		૫૬૫
લ.	અગડદત્ત રાસ	લે. કર્તા સ્થાનસાગર	૫૩
૧૬૮૬	ગૌતમપૃચ્છા	સમયસુંદર	૩૧૫
	+શત્રુંજય રાસ		
	+અભાનંદ રાસ	ભાનો	૫૫૨
"	મેઘકુમાર ચો.	[illegible]	૫૪૧

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
,,	પૃથવીચંદ્ર	દેવચંદ્ર (૧)	૫૭૯
,,	શાબ પ્રદ્યુમ્ન ચો.	લે. ગંગદાસ	૩૩૫
૧૬૮૭	સીતારામ પ્રબંધ ચો	સમયસુંદર	૩૫૫
,,	આરામ શોભા ચો.	રાજસિંહ	૫૪૬
,,	અભયકુમાર રાસ	ઋષભદાસ	૪૫૦
	ઋષભદેવ રાસ		૪૫૧
	ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ		
	સમયસ્વરૂપ રાસ		
	દેવગુરૂ સ્વરૂપ રાસ		
	શત્રુંજય રાસ		
	કુમારપાલનો નાનો રાસ		
	જીવતસ્વામી રાસ		
	શ્રાદ્ધવિધિ રાસ		
	આર્દ્રકુમાર રાસ		
	પુણ્યપ્રશંસા રાસ		
	કયવન્ના રાસ		
	વીરસેન રાસ		
૧૬૮૮	ધનાચરિત્ર	પુણ્યકીર્ત્તિ	૪૦૬
,,	પ્રીતિ છત્રીશી	સહજકીર્ત્તિ	૫૨૬
૧૬૮૯	સ્થૂલભદ્ર ગીત	સમયસુંદર	૩૮૮
,,	અંજનાસુંદરી રાસ	પુણ્યસાગર	૫૩૦
,,	નેમિરાજુલ બાર માસ	લાભોદય	૫૩૪
,,	મોતી કપાસીયા સંવાદ	શ્રીસાર	૫૩૬
,,	સારબાવની	,,	૫૩૭
,,	અંજનાસુંદરી સંવાદ	લૂણસાગર	૫૪૭
,,	શ્રીપાળની ભાનુમૃગાવતી ચો	ચંદ્રકીર્ત્તિ	૫૪૭

	સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
		+પ્રેમલાલચ્છી રાસ (અપ્રચરિત)	દર્શન વિજય	૫૩૬
લ.	,,	શ્રી શ્રેણિક રાસ	લે. પ્રીતિવિજય	૪૮૦
લ.	૧૫૯	બાર આરાસ્ત		૪૨૮
	૧૫૯૧	જંબુ સ્વામી રાસ	ભુવનકીર્તિ (૨)	૫૧૧
લ.	,,	વેતાલપચીસી	લે કલ્યાણ	૨૩૩
લ.		સીતારામ ચો.	લે રૂપા	૩૧૫
	૧૫૯૨	મંગલ કલશ રાસ	પ્રેમમુનિ	૫૧૭
		જંબૂ ચો.	કમલવિજય (૨)	૫૧૭
	,,	નેમનાથ રાસ	કનકકીર્તિ	૫૧૮
		ઉપાસક દશાંગ બા	હર્ષવલ્લભ	૬૨
લ.		વાસુ પૂજ્યરાસ		૨૭૭
લ.		શાંબ પ્રદ્યુમ્ન ચો.	લે નયસુંદર	૩૩૫
	૧૫૯૩	દ્રૌપદી રાસ	કનકકીર્તિ	૫૧૯
લ.		જંબૂ પંચભવ વર્ણન ચો.	લે. રૂપા	૪૧
	૧૫૯૪	વૈદકસાર રત્નપ્રકાશ	લક્ષ્મીકુશલ	૫૭૨
લ	,,	જિનપાલ જિનરક્ષિત રાસ		૩૯૩
લ	,,	સીમંધર સ્ત.		૫૧૪
	૧૫૯૫	+ કાપડહેડા રાસ	દયારત્ન	૫૭૩
		નર્મદાસુંદરી રાસ	રાજરત્ન	૫૭૪
		શત્રુંજયતીર્થ પરિપાટી	દેપાલ (૧)	૫૭૬
	૧૫૯૬	ધનદત્ત ચો.	સમયસુંદર	૩૧૮
		ગોડીપાર્શ્વ સ્ત.	સુમતિસિંધુ	૫૭૪
		વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ	કલ્યાણકુશલ	૫૭૫
		ધ્યાનસ્વરૂપ ચો.	ભાવવિજય	૫૮૧
લ	,,	સુબાહુસંધિ	લે. ગોડીદાસ	૧૮૮
લ		શિવદત્ત આચાર્ય રાસ		૫૮૬

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
૧૬૯૭	સાધુવંદના	સમયસુંદર	૪૭૦
,,	+ વિજયતિલકસૂરિ રાસ	દર્શનવિજય	૫૫૧
,,	અમરગુપ્ત ચરિત્ર	કલ્યાણશા	૫૭૬
,,	સુરપાળનો રાસ	વિવેકચંદ્ર	૫૭૭
,,	ધર્મબુદ્ધિ રાસ	મતિકીર્ત્તિ	૫૭૭
,,	હરિશ્ચંદ્ર રાસ	કનકકુશલ (?)	૫૮૩
,,	,,	કનકસુંદર	૫૮૩
,,	શિવજી આચાર્ય રાસ	ધર્મસિંહ (૧)	૫૮૫
સં૦ ૧૬૯૭	સુદયવત્સ (સદેવંત) રાસ	કીર્ત્તિવર્ધન	૫૮૬
સં૦ ,,	સિંહાસન બત્રીશી		૨૩૭
સં૦ ,,	નેમિરાસ	લે. કીકા	૨૪૪
સં૦ ,,	મૃગાવતી ચો-	લે સૌભાગ્યવિમલ	૩૪૮
સં૦ ,,	આષાઢભૂતિ રાસ	લે. કુશલવિજય	૪૦૮
સં૦ ,,	શ્રેણિક રાસ	લે. વર્ધમાન	૪૩૩
૧૬૯૮	આલોયણ છત્રીશી	સમયસુંદર	૩૮૯
,,	પ્રસન્નચંદ્ર રાસ	રાજસાગર	૪૮૬
,,	શીલવતી ચો.	દેવરત્ન (૧)	૫૮૫
,,	અમરસેન રાસ	ત્રિક્રમ	૫૮૯
સં૦ ૧૬૯૮	પ્રદેશી રાજા રાસ	જ્ઞાનચંદ	૫૮૭
,,	+ સમ્મેતશિખર તીર્થમાળા	લે ચંદ્રકુશલ	૪૬૫
૧૬૯૯	ગુણધર્મ રાસ	મતિસાર	૫૦૩
,,	ગજસુકુમાર રાસ	જિનરાજસૂરિ	૫૫૩
,,	રૂપચંદ ઋષિરાસ	ત્રિક્રમ	૫૮૮
,,	+ વૈકુંઠ પંથ	ભીમ	૫૯૮
સં૦ ,,	પાંચ પાંડવ સ.	લે. સુમતિરુચિ	૧૫૯
સં૦ ,,	તેજસાર રાસ	જયસાગર	૨૧૬

	સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
ત	,,	અપાએલી ચો		૩૧૮
ત	૧૬૯૯	રૂપચંદ રાસ	ગે પંચાયણ	૫૮૯
	૧૭૦	દ્રુપદી સંબંધ	સમયસુંદર	૩૭૦
		અનાથી સ.	પ્રેમ	૫૬૨
		કર્મમલ બા૦	ધનવિજય	૧ ૨
ત	૧૭ ૦	વિક્રમરાસ	હીરાનંદ	૫૧૭
		અમરદત્ત રાસ	કલ્યાણસાગર	૪૮૯
ત	૧૭	નલદમયંતીસી	+ મહિમાસિંહ	૮૯
ત૦	૧૭૦૧	મૃગાવતી ચો.	કલ્યાણવિજય	૩૧૯
ત	૧૭૦૧	અંજનાસુંદરી રાસ	ગે. દીપા	૪ ૦
ત	૧૭ ૧	ગજસુકુમાલમુનિ સ	ગે હંસરાજ	૫૦૨
	૧૭ ૨	વાસુપૂજ્ય રોહિણી સ્ત.	મીસાર	૫૪
ત	,,	કુમારપાલ રાસ	ગે. જયવા	૬૫૩
ત		સુકુમાર કુમારની		૫૬૧
	૧૭૦૩	અજકુમાર ચો.	ગુણરાજિ(૨)	૫૧૩
ત		અરણ્યકુમારની પ્રબંધ	ગે વિનયવિજય	૩૧
ત	,,	ચેલ્લિકારાસ		૨૧૭
ત	૧૭ ૪	કુમારપાલ રાસ	ગે. ત્રિભુવન	૫૧૯
ત	૧૭ ૫	ગૌતમી સંવાદ	ક. ગૌતમ	૧૧૨
ત		દ્રૌપદી પ્રબંધ		૩૫૨
	૧૭ ૬	અંજનાસુંદરી રાસ	ગુણરાજિ (૨)	૫૧૪
	,,	વરકુમાર રાસ	વિજય	૫૮૯
ત	૧૭૦૬	ચેલ્લિકા રાસ	ગે. વિમલ મ	૫૧૯
ત		અતિમુક્ત રાસ		૧૬૦
ત	૧ ૧	નિયાણાની ઢાળી	ગે. કનકાદિત્ય	૨૭૮
ત	૧૭૧૧	ગજસુકુમાલની	ગે	૫૬૧

૧૧૭—વરદત્તનું વૈરસામિચરિઅ ફક્ત બે સંધિનું છે ને તે દરેકમા ૧૨ અને ૯ અનુક્રમે કડવક (કડવા) છે કુલ ગ્રથાગ્ર ૩૦૦ છે તેની પ્રત પાટણ તેમજ ખભાત ભડારમા મળે છે તેનો આરભ આ પ્રમાણે છે—

અહો જણુ નિસુણ્ણુ(ણ્ણિ)જ્જઉ કન્તુ, ધરિજ્જઇ(હુ) વઇર સામિ
મુનિવર ચરિઉ,
સાહઉં સુમણોહર ભવિયહસુદર, જિ જિણુ રયણુ સમુદ્ધરિઉ ૧
તુંબવનનામિ પુરવરૂ વહાણુ, અત્થેત્થુ ભરહિ વરગુણ નિહાણુ,
જિણ ભવણિહિ સુદર કિઉ પવિત્તુ, દેઉલવિહાર મડિઉ પવિત્ત. ૨
નદનવણુ મરિસરવરેહિ રમ્મુ, પાલહિ નર નિત્થુ જિણુદ ધમ્મુ,
તહિ નયરિ અત્થિ ધણુ નાઉ મેટ્ઠિ, જો હત્થુ ન ઉડ્ડઇ કસુ વિ હેટ્ઠિ ૩
તસુ ધણુગિરિ નામિ પહાણુ પુત્તુ, પુરમડણુ અત્થિ સુગુણેહિ જુત્તુ,
સાવય વસુપ્પવઉ સુદ્ધ ભાવઉ, નિમ્મલગુણમદિર સમિય પાઉ ૪
ઉવસતમોહમોક્ખાભિલાસિ, અહિલાસુ ન બધઈ ગેહવાસિ,
જા કાવિ વરિજ્જઇ તાસુ વાલ, નવજોવ્વણુવરનયણુ વિસાલ ૫
પડિમેહઇ સો મુનિ જેમ નારિ, નિયજોયણુ મ અકયત્થ હારિ,
પવજ્જ લેસુ નિવ્વિગ્નકામુ, મઇ મક્કુ કરેવિણુ મણુયજમ્મુ ૬
અન્નઇ પમણિજ્જઇ સુદરી એ, નિયતાયજણણિ ખામોયણીએ,
હઉ અવમવ સિત્તણિ કરિસુ એહુ, મહુ મણુઇટ્ઠુ એહુ વરૂ વરેહુ ૭

ઘત્તા

એહુ જઈ ન વરેમઇ, નવિ પરણેસઈ, તો મઇ માઇ મરેવઉ,
એહુ નયણુસુંદર. રુવપુરદર, અવમ નાહુ કરેવઉ ૮

× × × ×

અતે—

મુનિવર વરદત્તિ, ગણુદત્તિ વઇરસામિગણહરચરિઉ,
સાહિજ્જઉ વાનિ, મુયહુ પાવિ, જિં તિહુયણુ નિયગુણભરિઉ.

	સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
સ	૧૭૩૫	શીલ રાસ		૧૪૬
,		વિજયસિંહસૂરિ રાસ	કે. ક્ષમાવિજય	૨૬૬
સ	૧૭૩૬	નેમિરાસ		૨૪૪
સ	૧૭૩૭	સિદ્ધચક્ર (શ્રીપાલ) રાસ		૫૯
સ	૧૭૩૮	પદ્માવતી રાસ		૧૫
સ	૧૭૪૧	હરિબળ રાસ	કે. જ્ઞાનસાગર	૧૩૦
સ	૧૭૪૨	તેજસાર રાસ	કે. પ્રેમવિજય	૨૧૫
સ	૧૭૪૩	જ્ઞાનપંચમી સ્ત.	કે. લાલકુશલ	૩૦
સ	,,	ગજસુકુમાલ રાસ		૫૫૪
સ	૧૭૪૫			૪૫૫
સં	૧૭૪૬	શાલિભદ્ર રાસ	કે. નેમવિજય	૫ ૨
સ	૧૭૪૭	+ દાનાદિ સંવાદ		૩૩૬
સ	૧૭૪૮	આષાઢભૂતિ રાસ		૪ ૮
સ	૧૭૪૯	ધનદત્ત ચો.		૪૬૯
સ	૧૭૫	ગુણહોતરી	કે. જ્ઞાનવિજય	૨૩૩
સ	૧૭૫૧	હરિબલ રાસ		૪૫
સં	,,	તીર્થમાળા સ્ત.	રાયચંદ	૨૬૮
સ	,,	મહાવીર સ્ત.	,,	૩૭૫
સ	૧૭૫૨	+ હંસરાજ વત્સરાજ રાસ		૪૧૨
સ	૧૭૫૩	સિદ્ધચક્ર (શ્રીપાલ) રાસ	કે. જ્ઞાનચંદ	૫૯
સ		અંજનાસુંદરી રાસ	કે. ધર્મસુંદર	૪૩૩
સ	૧૭૫૫	ગજસુકુમાર ચો.		૪૬૪
સ	૧૭૫૮	જિનધર્મ મંજરી		૩૯૭
સ	૧૭૫૯	કુમતિ કુલ સ ચો	કે. ઉત્તમવિજય	૨૪
સ		મેહિક રાસ	સૌ. રાયવિજય	૪૩૩
સં	૧૭૫૯	વીરવિજયસૂરિ રાસ		૫૭૯

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
લ૦ ૧૭૧૨	શાબપ્રદ્યુમ્ન ચો	લે. મહિમોદય	૩૩૫
,, ,,	ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચો	લે. માનવિજય	૩૪૨
લ૦ ૧૭૧૩	રામકૃષ્ણ ચો		૨૧૭
લ૦ ૧૭૧૪	નેમનાથ રાસ		૫૬૯
લ૦ ૧૭૧૬	સિંહાસન બત્રીશી	લે. વૈરાગ્યસમુદ્ર	૨૩૭
લ૦ ૧૭૧૭	સિદ્ધચક્ર (શ્રીપાલ)રાસ	લે ધનવિજય	૫૯
લ૦ ,,	પુરંદર ચો		૩૦૯
લ૦ ,,	સમેતશિખર તીર્થમાળા	લે. હેતુસાગર	૪૬૫
લ૦ ૧૭૧૮	જંબૂદ્વીપ વિચાર સ્ત	લે વનહર્ષ	૫૦૫
લ૦ ,,	વૈદ્યકસાર રત્નપ્રકાશ		૫૭૩
લ૦ ૧૭૨૨	ચંદન મલયાગિરિ રાસ	ભદ્રસેન	૫૯૬
લ૦ ,,	,,	લે મનોહર	૫૯૭
લ૦ ,,	આષાઢભૂતિ સ.	લે સુમતિવિજય	૨૪૬
લ૦ ,,	બારઆરા સ્ત		૪૨૮
લ૦ ,,	શાલિભદ્ર રાસ		૫૦૨
લ૦ ,,	અગડદત્ત રાસ	લે. દુર્ગસિંહ	૫૧૦
લ૦ ૧૭૨૪	ધનદત્ત ચો.	લે દીપ્તિવિજય	૩૬૯
લ૦ ,,	હીરવિજયસૂરિ રાસ	લે. સૂરવિજય	૪૯૯
લ૦ ૧૭૨૫	શીલવતી ચો.		૫૮૫
લ૦ ૧૭૨૬	અંજનાસુંદરી રાસ	લે દીપસાગર	૫૬૬
લ૦ ૧૭૨૯	ઢાલસાગર	લે સાધુવિજય	૫૦૦
લ૦ ૧૭૩૦	સિદ્ધચક્ર (શ્રીપાલ) રાસ		૫૯
લ૦ ,,	સારબાવની	લે દયાતિલક	૫૩૯
લ૦ ૧૭૩૧	આદિનાથ વિવાહલો		૪૫૪
લ૦ ૧૭૩૩	મોતી કપાસીયા સંવાદ	લે મતિવિમલ	૫૩૭
લ૦ ,,	વંકચૂલ રાસ	લે શાંતિવિજય	૫૯૧

સંવત્	કૃતિ	કર્તા	પૃષ્ઠ
સં૦ ૧૭૮૨	ઝાંઝરિયા ચો.		૩૨૫
સં૦ ,,	ગજસુકુમાલ રાસ		૪૮
સં ,,	જંબૂ ચો.	લે. ખેમજી	૫૧૭
સં ૧૭૮૪	શામનીસાહ મૃગાવતી ચો.	લે. મહિમાદ	૫૩૬
સં ૧૭૮૫	+ હંસરાજ વચ્છરાજ રાસ	લે. કૃષ્ણજી	૫૧૩
સં ૧૭૮૭	શાંબપ્રદ્યુમ્ન ચો.	લે. પ્રતાપવિજય	૩૩૫
સં ૧૭૮૫	મૃગાવતી ચો.		૩૪૮
સં ૧૭૯૨	શાલિભદ્ર ચો.	લે. મનોહરસાગર	૫૦૨
સં ૧૭૯૩	મહાવીર ૨૭ ભવસ્ત.		૫૪૪
સં ૧૭૯૮	શીલસાગર		૫
સં ૧૭૯૯	પ્રદેશીરાજા રાસ		૫૮૮
સં ૧૮	વિક્રમાદિત્ય ચો.		૨૬૧
સં૦ ૧૮ ૩	મૃગાવતી ચો.		૩૪૮
સં ૧૮ ૮	રાત્રિભોજન રાસ	લે. પ્રસિદ્ધસાગર	૧૧૯
સં	ગજસુકુમાલ રાસ	લે. ખુશાલચંદ	૫૫૫
સં ૧૮૧	શાલિભદ્ર રાસ	લે. રામજી	૫ ૩
સં૦ ૧૮૧૧	ગોડી પાર્શ્વ સ્ત.		૨૬૬
સં ૧૮૧૨	ચંદનમલયાગિરિ રાસ	લે. ભાણવિજય	૫૬૭
સં ૧૮૧૩	(રૂપચંદ) કુમારરાસ		૪ ૬
સં૦ ૧૮૧૫	વીર જિનવેલી		૨૮૧
સં ૧૮૧૮	મૃગાવતી ચો.		૩૪૮
સં ,,	શાલિભદ્ર ચો.	લે. લાલવિજય	૫ ૨
સં ૧૮૧૯	સત્તરભેદી પૂજા		૨૨
સં ૧૮૨૧	ઉપદેશ સત્તરી	લે. કિરપાલ	૫૩૫
સં૦ ૧૮૨૫	સત્તરભેદી પૂજા		૨૨
સં૦	હીરવિજયસૂરિ રાસ	લે. અમૃતવિજય	૪૪૯ ૪૫

સંવત્	કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
લ૦ ,,	ગજસુકુમાલ રાસ	લે. દયામૂર્ત્તિ	૫૫૫
લ૦ ૧૭૬૦	+ પ્રેમલાલચ્છી રાસ (ચંદરાસ)		૫૫૧
લ૦ ૧૭૬૨	નીતિશાસ્ત્ર પંચાખ્યાન ચો	લે. મગયલસાગર	૨૭૪
લ૦ ,,	+ ચોવીશી	લે. સુખહેમ	૫૫૮
લ૦ ,,	દ્રૌપદી રાસ	લે કહાનજી	૫૭૨
લ૦ ૧૭૬૩	શુકરાજ સાહેલી	લે પદ્મવિજય	૧૨૮
,, ,,	મૃગાપુત્ર સ	લે ધર્મવિલાસ	૫૯૨
લ૦ ૧૭૬૪	અંબડ કથાનક ચો		૨૫૨
લ૦ ૧૭૬૫	વેતાલપચીસી	લે સુજાણહંસ	૨૮૯
લ૦ ,,	પુન્યસાર રાસ	લે. કુશલચંદ	૪૦૬
લ૦ ,,	+ હંસરાજ વચ્છરાજ રાસ	લે. સદારામ	૫૧૨
લ૦ ૧૭૬૬	શીલરાસ	લે. લાલચંદ્ર	૧૪૯
લ૦ ,,	નલદવદંતી રાસ	લે. જીતકુશલ	૩૫૧
લ૦ ,,	નવતત્ત્વ રાસ		૪૨૪
લ૦ ૧૭૬૭	ગોરાવાદલ-પદ્મણી રાસ		૨૧૧
લ૦ ૧૭૬૭	ગજસુકુમાલ રાસ	લે માનચંદ	૪૦૯
લ૦ ૧૭૬૮	કુલધ્વજ રાસ	લે અમરવિજય	૫૦૮
લ૦ ૧૭૬૯	જંબુચરિત	લે કુશલચંદ	૫૬૩
લ૦ ,,	+ શત્રુંજય પરિપાટી	લે ગુણચંદ્ર	૫૮૧
લ૦ ૧૭૭૦	+ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચો	લે. સમયધીર	૩૪૨
,, ,,	સુમિત્ર રાજર્ષિ રાસ	લે ધનજી	૩૪૨
,, ,,	+ નેમિસાગર રાસ	લે વિનીતવિજય	૪૧૫
લ૦ ૧૭૭૧	+ ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચો	લે જયસૌભાગ્ય	૪૮૫
લ૦ ,,	અભયકુમાર રાસ		૪૫૧
લ૦ ૧૭૭૮	ગનસાર ચો.	લે. દોલતચંદ્ર	૧૨૫
લ૦ ૧૭૮૧	ધર્મબુદ્ધિમંત્રી ચો.	લે. રંગપ્રમોદ	૫૭૯

સંવત	કૃતિ	કર્તા	પૃ
સં. ૧૮૭૩	રત્નસાર ચો.		૧[illegible]
સં. ૧૮૭૬	અપાઢેલી ચો	લે. શિવજી	૩[illegible]
સં. ૧૮૭૭	સંગ્રહિણી		૪[illegible]
સં. ૧૮૮૪	બાલસાગર	લે. હીરાચંદજી	૫[illegible]
સં. ૧૮૮૬	સીતારામ ચો.	લે. ક્ષમાવર્ધન	૩[illegible]
સં. ૧૮૮૯	વાસુપૂજ્ય રાસ		૨[illegible]
સં. ૧૮૯૫	અંતરિક પાર્શ્વ છંદ	રૂપવિજય (?)	૮[illegible]
સં. ૧૮૯૯	+ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધ ચો	લે. ગમમરામ	૩[illegible]
સં. ૧૯૦૧	સિંહાસન બત્રીસી		૨[illegible]
સં. ૧૯૦૭	+ગૌતમ પૃચ્છા ચોપઈ		૭[illegible]
સં. ૧૯૦૮	ગજસુકુમાલ રાસ		૫[illegible]
સં. ૧૯૧૨	જિનપ્રતિમા સ્ત.		૪૪[illegible]
સં. ૧૯૧૭	સૌભાગ્ય પંચમી સ્ત	લે. [illegible]	૫૯૫
સં. ૧૯૨૨	આનંદ સંધિ		૫૩૫
સં. ૧૯૩૧	ગુરુ છત્રીસી		૧૪૧
સં. ૧૯૩૨	નેમિચંદ્રાવળા	લે. ધર્મવિજય	૩૨૭
સં. ૧૯૪૨	+રામયશો રસાયન રાસ	લે. નારણજી	૫૨૪
સં. ૧૯૭૫	મૂળવિધિ રાસ		૪૩

સંવત	કૃતિ	કર્ત્તા	પૃષ્ઠ
સં૦ ૧૮૨૮	પુન્યસાર રાસ	લે. સુજ્ઞાનસાગર	૪૦૬
સં૦ ૧૮૨૯	વેતાલ પચીસી	લે કૃષ્ણવિજય	૨૨૩
સં૦ ,,	રાવણ મંદોદરી સં.	શ્રીધર (જૈનેતર)	૪૬૬
સં૦ ૧૮૩૦	નલ દવદતી રાસ	લે કનકરુચિ	૩૫૨
,, ,,	સત્તરભેદી પૂજા		૪૬૭
સં૦ ૧૮૩૩	+ હરિશ્ચંદ્ર રાસ	લે. જ્ઞાનરાજ	૫૮૪
સં૦, ૧૮૩૭	+ નવપલ્લવ પાર્શ્વનાથ કલશ	લે. કાંતિકુશલ	૬૬
સં૦ ૧૮૪૦	સુદર્શન ચો		૧૫૫
,, ,,	શુકબહોતરી		૨૩૩
,, ,,	પુરંદર ચો		૩૦૯
સં૦ ૧૮૪૨	તીર્થમાલા	લે વિનોદરુચિ	૩૦૪
સં૦ ૧૮૪૨	વાસુપૂજ્ય રોહિણી સ્ત	લે પ્રમોદસાગર	૫૪૦
સં૦ ૧૮૪૩	આનંદસંધિ	લે અમોલકચંદ	૫૩૫
સં૦ ૧૮૪૪	નલ દવદતી રાસ		૩૫૨
સં૦ ૧૮૪૫	કુમારપાલ રાસ		૪૧૯
સં૦ ૧૮૪૫	શત્રુંજય માહાત્મ્ય		૫૨૫
સં૦ ૧૮૫૨	આનંદસંધિ		૫૩૫
સં૦ ૧૮૫૫	+ શત્રુંજય રાસ	લે લખમીચંદ	૨૫૮
સં૦ ,,	તીર્થમાલા		૩૦૪
સં૦ ,,	હિતશિક્ષા રાસ	લે જ્ઞાનચંદ્ર	૪૩૭
સં૦ ૧૮૫૬	કૃતપુણ્ય રાસ		૫૦૧
સં૦ ૧૮૬૧	મહાવીર નિર્વાણ સ્ત	લે ગોવિંદરત્ન	૫૯૫
સં૦ ૧૮૬૪	નલદવદતી રાસ	લે. શિવજી	૩૫૨
સં૦ ૧૮૬૭	ગજસુકુમાલ રાસ		૨૧૮
સં ૧૮૭૦	+સુરસુંદરી રાસ	લે. જેચંદ	૨૬૨

૧૧૮ તેરમા શતકમાં ધર્મસૂરિના શિષ્ય રત્નસૂરિ થયા તેને શ્રી રત્નસિંહસૂરિ નામ આપે છે પણ સ્વ. દલાલ તે ગુરુશિષ્યનાં નામ ધર્મપ્રભ અને રત્નપ્રભ જણાવે છે અને તેજ યોગ્ય લાગે છે—

૧૧૯. 'અંતરંગ સંધિ—ધર્મપ્રભાચાર્યના શિષ્ય પંડિત રત્નપ્રભની અંતરંગ સંધિના નવ અધિકારો (૯ કડવા)માં મન અને આત્માના સંવાદ રૂપે તથા મોહસેના તથા જિનસેનાના યુદ્ધ રૂપે અંતરંગ રિપુઓના વિજયનું વર્ણન છે આની પાટણભંડારમાં એક તાડપત્ર તથા બીજી કાગળની એમ બે પ્રતો છે

૧૨ સુરત ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદના અહેવાલના ભાગ પ્રદર્શનના ભેટાના પૃ ૬૨–૬૩ પર રત્નસિંહસૂરિ (? રત્નપ્રભ) માટે જણાવેલ છે કે—

પોતાના ગુરુ ધર્મસૂરિની સ્તુતિરૂપનાં ૩૭ કુલક રત્નસિંહ ! સૂરિએ રચ્યાં છે તેમજ બીજાં પણ કેટલાંક કુલક પોતાની ભાષા (અપભ્રંશ)માં રચ્યાં છે તે સુરત ગોપીપુરાના જ્ઞાનભંડારમાં તાડપત્ર ઉપર લખેલાં છે તેમાંથી થોડાંએક કુલકોની નકલ (ઉક્ત પરિષદના) પ્રદર્શનમાં મૂકી હતી. નમુનો આ પ્રમાણે—

સિરિ સિવસૂરિ ગુરુ અણુસરહ પયપઉમ પણમેવિ
ધમ્મસૂરિ સૂરિહિં રચિસ્સઉ દેસણ ગુણ વન્નેવિ.
પરકિવપાસઈ મણુ જસિ દેસણ સરિસુ ન હોઇ,
સા ધમ્મસૂરિ ગુરુ વન્નિયઇ જિણ આણઇ સહ ગુંફિય. ૨

× × × ×

અમિઉ પયાઉ એઉ જણુ, કવિજુગિ વરઇ લોઉ,
ધમ્મસૂરિ સન્નિહુ વર સામ, અન્નગુરુ મિલિય કિ કોઇ ૫
ધમ્મસૂરિ સુવિહિએ અભિનવમ, અન્નજણિહિ વિઓઇ
સો ત્રિભુવિ ભવજલહિ સિવસોક્ખઈ દેઇ ૬

ધય પઉમનાહ ગણિણા બાવત્તિરિ જિણવરાણ સથવણુ,
કુમરવિહારઠિયાણા વિહિય મિણ કુણુઉ કલ્લાણુ. ૧૪
જમોવિ તાણુ સહલો સસારે ભોયણાણુ તાણુ ફલ,
અણુહિલ્લવાડ નયરે રહજત્તા જેહિ સચ્ચવિયા ૯
અણુહિલ્લનયર ગયણે નદઉ કયરહ વિમાણુ વર જત્તો,
કુમર નરિદ મયંકો, સપ્રસમુદ સુહા ચિંતો.

× × × ×

બારસ સત્તત્તી (?વી)સે, સુદ્દા સેક્કારસીહ ભદ્દવએ,
ચદ દિણે સામિતુમ, સુરમદિ મવણુ જાઉ ૩૪

× × + ×

સિરિ ધમ્મસૂરિપહુણો, નિમ્મલ કિત્તીઇ ભરિય ભુવણુસ્સ,
સીસલવે હિ કુલયં, રઇયિ સિરિ રયણુસૂરીહિ. ૩૨

આ કુમારપાલ રાજાના સમયમાં–પાટણુમાજ કુમાર વિહાર મદિરમા સ ૧૨૨૭ મા રચાયેલ જણાય છે, નહિ કે સ. ૧૨૩૭ મા કારણુકે કુમારપાલ સ. ૧૨૩૨ મા સ્વર્ગસ્થ થયેલ છે.

૧૨૧ મહાવીર જન્માભિષેક. ૧૮ ટુંક તેના કર્તા વાદિદેવ-સૂરિના શિષ્ય રામચદસૂરિ શિષ્ય **જયમંગલસૂરિ** છે. નમુનો —

તારડ ડરડકિક, શૃંગ ઢલકિકય, ફુટ્ટિઅ તુટ્ટિઅ ટાલ,
ત્રાટક ત્રટકિક, રણુણુ રણુકિક, રણુણિઅ ઝણુણિઅ ઝોલ,
તા ગજ્જિઅ, અબર વજ્જિઅ, જલનિહિ ગુજિઅ નિજઝરણાઇ,
તા કાયર કવિય, કામિણિ ઝુક્કિય, તુટ્ટિઅ આભરણાઇ ૧૧
તા કુમ્મ કડુક્કિઅ, સેસ ધડુક્કિઅ, થરહારિઉ વારાહ,
સાયર ઝલહલિઆ, ગિરિ ઢલઢલિઆ, હુ નટ્ઠે નરનાહ,
દિગ્ગય ગડગડિઆ, ગિહ ખડખડિઆ, જહુ નટ્ઠો મત્તંડ,
સહસક્ખુ ચમક્કિઅ, સુરગણ સકિઅ, કિરફુટ્ટો બભડ ૧૨

× × × ×

તા નેહ ભમલ વિમલ સુરિકુલિ વીર જમુવિ અચ્ચિય,
તા સમય સુરસર ધ્રમિ પુહુતએ રસ જસિ કિર અપ્પિય. ૧૭
તા વાદિભ દેવસૂરિ પાસ પયુમતિ, અનઘ પુણ્ય દેવસૂરિ વંદિમ
× × ગુંદર સુગુરુ રામચન્દ્રસૂરિ જગિ જાઈ મ ભમસૂરિ મુણિવણ. ૧૮

૧૨૨ વાદિદેવસૂરિ (જન્મ સં. ૧૧૪૩ દીક્ષા સં. ૧૧૫૨ રામચન્દ્રમુનિ નામ, આચાર્યપદ સં. ૧૧૭૪ માં નામ દેવસૂરિ પાડ્યું સં. ૧૧૮૧ માં દિ. કુમુદચંદ્ર આચાર્ય પર સિદ્ધરાજની સભામાં જીત મેળવી સં. ૧૧૯૯ માં ૨૪ શિષ્યોને આચાર્યપદ આપ્યું સં. ૧૨૦૪ માં ફલોધીમાં પાર્શ્વનાથ પ્રતિષ્ઠા. સ્વ. સં. ૧૨૨૬) આથી તેમજ જયમંગલ સૂરિએ સં. ૧૩૧૯ માં સુંધા પહાડપરના ચાચિગદેવના લેખની પ્રશસ્તિ રચી તેથી આનો સમય તેરમી સદીનો અંત વિના હરકતે માની શકાય.

૧૨૩ સં. ૧૨૪૧માં સોમપ્રભાચાર્યે કુમારપાલપ્રતિબોધ નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે તેમાંથી ઘણું અપભ્રંશ પ્રાપ્ત થાય છે તેના સંબંધમાં હવે પછી જુદા વિભાગમાં જુદા પ્રકરણમાં જણાવીશું.

૧૨૪ મહાકવિ અમરકીર્તિ—આ મહાકવિ ચૌલુક્ય કૃષ્ણ (કણ્હ?) રાજાના વખતમાં એટલે વિ. સં. તેરમી શતાબ્દીમાં વિદ્યમાન હતો. તેણે વિ. સં. ૧૨૪૭ (૭૪)માં ભાદરવા શુ. ૧૪ ગુરુવારે 'છક્કમ્મુવએસો' નામનો ગૃહસ્થીનાં ષટ્કર્મોના ઉપદેશ સંબંધીનો ગ્રંથ, ગૂર્જર દેશના મહીકાંઠાના ગોધરા (ગોધરા) નામના ગામમાં રચેલ છે. આ ગ્રંથની રચના તેણે નાગરકુલ અને કર્ણપુર (ગંગપુર?) વાસી ગુણપાલ અને ચચ્ચિણિના પુત્ર મહાજન અંબાપ્રસાદ (અંબાપ્રસાદ)ની પ્રાર્થનાથી કરી છે અને તે અપભ્રંશ ભાષામાં છે.

૧૨૫. આ કવિએ ઉક્ત અંબાપ્રસાદને પોતાના લઘુબંધુ તરીકે ઓળખાવેલ છે એથી કવિ જ્ઞાતિથી નાગરબ્રાહ્મણ જણાય છે જ્યાં તે જૈન ધર્મની દીક્ષાથી દીક્ષિત થયો હતો. તે સાધુ તરીકેની અવસ્થામાં માથુરસંઘ (દિગંબરી)ના ચંદ્રકીર્તિનો શિષ્ય હતો, કે જે ચંદ્રકીર્તિ ૧ અમિતગતિ (મુંજ—ભોજના સમયમાં થયેલ)ના શિષ્ય શાંતિષેણના અમરસેનના શિષ્ય ૧ શ્રીષેણસૂરિનો શિષ્ય હતો.

૧૨૬. કવિએ ૧૪ સધિમય પ્રાય અઢીહજાર ગાથા પ્રમાણ ઉપરોક્ત છક્કમ્મુવએસો (ષટ્કર્મોપદેશ) ગ્રથને એક મહિનામા રચ્યો હતો તેની છેવટની પ્રશસ્તિમા પોતાની આ કૃતિ સાથેની આઠ કૃતિઓનાં નામ આપ્યા છે. ૧ નેમિનાથ ચરિત્ર, ૨ મહાવીર ચરિત્ર, ૩ યશોધર ચરિત્ર (પદ્ધડિયાબધ), ૪ ધર્મચરિત ટિપ્પન, ૫ સુભાષિત રત્નનિધિ (સ્વાધ્યાય-સઝાય, શ્લોક વિગેરે રૂપ), ૬ ચૂડામણિ (ધર્મોપદેશ), ૭ ધ્યાનોપદેશ (ધ્યાનશિક્ષા), અને ૮ ઉક્ત છક્કમ્મુવએસ આ સિવાય લોકોને આનદ પમાડનાર સસ્કૃત પ્રાકૃત કાવ્યો તેણે ઘણા રચ્યા હતા આ ઉપરથી તેનુ સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રશ ભાષામા કેટલુ પ્રાવીણ્ય હશે, તે આપણે કઇક કલ્પી શકીએ તેમ છીએ.

૧૨૭. છક્કમ્મુવએસો ગ્રથની સ ૧૫૪૪ મા લખાયેલી સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવની પ્રતિ ઉપરથી હમણા લખાવેલી એક પ્રતિ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી, વડોદરામા છે આ ગ્રથ પ્રકાશિત થયો નથી, પણ પ્રકાશિત થવાની જરૂર છે આ ગ્રથમા આપેલી કેટલીક કથાઓ વિ સ. ૧૧૨૭ મા પ્રાકૃતમા રચાયેલા વિજયચદ કેવલિચરિય (અષ્ટ-પ્રકારી પૂજા વિષયક કથાઓ)ના અનુકરણ રૂપ જણાય છે, કે જેના કર્તા શ્વેતામ્બર ચદ્રપ્રભ મહત્તર છે

૧૨૮ આ છક્કમ્મુવએસો ગ્રથનો આદિ ભાગ નીચે પ્રમાણે છે—

અવ **ગુજ્જર** વિસયહો મજ્ઝિ દેસુ, ણામેણ **મહીયડુ** વદ્ધપએસુ
ણયરાયર વરગામહિ ણિરુધ્ધુ, ણાણાપયારસપઇસમિધ્ધુ
તહિ ણયરૂ અત્થિ **ગોદહય** ણામુ, ણ સગ્ગુ વિચિત્ત સુરેસ ધામુ
પાસાયહ પતિઉ જહ સહતિ, સરયબ્ભહો તિસાણ વહતિ
ધયકિકિણિ કલરવેહિ સરિદ્ધિ, ણ કહઇ સુરહ પાસિયઇ સિદ્ધિ.

* * * *

૦ તહિ **ચાલુક્કવસિણ** ય જાણઉ, પાવઇ કણ્હણરિદ પહાણઉ
જો ભજુતરારિ વિદ્ધસણ્ણુ, ભત્તિએ સમ્માણિયચ્છદસણુ,

* * * *

રિસહો જિણેસરહે તહિ સેષરા તુય સહસોહિઉ ણ સસહર
—આની ગુજરાતી છાયા.
અથ ગૂર્જર વિષયની મધ્યે દેશ નામે મહીતટભ્રપ્રદેશ
નાગરાકર-વર ગ્રામો એ નિરખો નાનાપ્રકાર સંપદથી સમૃદ્ધ,
ત્યાં નગર છે મોઘરા નામે જાણે સ્વર્ગ વિનિર્મિત સુરેશધામ,
પ્રાસાદની પંક્તિઓ જ્યાં શોભે શરદભ્રની તુલા (શાલા ?)ને વહે છે
ધ્વજ-કિંકિણીના સ્વરવોએ સ્વગાદિ જાણે કહે છે સુરોની પાસે સિદ્ધિ

* * * *

ત્યાં શૈલમવણનો જાણે પાસે કલ્ક (કલ્ક ? કલ્પ) નરેન્દ્ર પ્રધાન
જે ભાવાભ્યંતરારિ-વિધ્વંસન શક્તિએ સન્માને છએ કઠન

* * * *

ઋષભ જિનેશનું ત્યાં ચૈત્યગૃહ તુંગ સભા શોભતો જાણે ચન્દ્ર.

૧૨૯ આ મહના અંતનો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે—
અબ્બપસાઉએ અમ્બિસિરિપુત્તે જિણભરભણ્ણપવિત્તિયચિત્તે
ગુણુવાસહો સુએહ વિસાવિઉ અવરેહિમિ મહેણ સબાવિઉ.
બારહસયઈ સસત્તરયારીહિ, વિક્રમ સબચ્છરહો વિસાલિહિ
સયહિમિ ભાવયહો પાખતરિ ગુરવાસરમ્મિ અઉાસિ વાસરિ

—ગુજરાતી છાયા.

અંબ્બપ્રસાદે આમ્બિકશ્રિ પુત્રે જનસ્ય વરૂભંપ્રગતિપવિત્રે
ગુણુપાસના સુતે વિસ્માવ્યો અવરે પણ મનથી સભાવ્યો;
બારસો સાત સાથ ત્યારે (૧૨૭૪ ?) વિક્રમ સંવત્સરના વિશાલે,
સપે ભાદ્રવાના પક્ષાંતરે ગુરવાર અને અષ્ટમ વાસરે
એક માસે એક સમર્પો સ્વય ભર્યો આલસ અપહરીને.

(આ ઉપરના પારા ૧૧૧ થી ૧૧૫ ની સર્વ હકીકત પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી, સેંટ્રલ લાયબ્રેરી વડોદરા વાળાએ કૃપા કરી અમ કાઢ પૂરી પાડી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે)

૧૩૦ કેટલીક નાની નાની કૃતિઓ સધિ યા રાસુ એ નામથી અપભ્રશ છે. તે પૈકી કેટલીક અત્ર નોધીએ છીએ —

ચઉરંગ સંધિ—તેમા ૫ કડવક છે. તેમા ચાર શરણનુ વર્ણન છે

ભાવનાસધિ—જયદેવ ગણિ (શિવદેવસૂરિ શિષ્ય) કૃત છ કડવામા છે મારી પાસે મુનિ અમરવિજયજીએ ઉતારી મોકલેલી નકલ છે તેમા ૬૨ ગાથા છે. તેનુ આદિ —

પણમવિ પુણુસાયર ભુવણદિવાયર, જિણુ ચઉવીસઇ ઇક્કમણિ,
અપ્પ પડિઓહઇ મોહ નિરોહઇ, કોઇ ભવ્વ ભાવણુ વિસણુ. ૧
રે જીવ! નિસુણું ચચલ મહાવ, મિલ્હેવિણુ સયલવિ વજ્ઝ ભાવુ,
નવભેય પરિગ્ગહ વિવહ જાલ, સસારિ અત્થિ સહુ ઇદિયાલુ. ૨

× × × ×

અંતે—

નિમ્મલગુણભૂરિહિ **સિવદિવસૂરિહિ** પઢમ મીસુ **જયદેવમુણિ**,
કિય **ભાવણ**સધી સિમાવુ સુગંધી નિસુણઉ અન્નવિ ધરઉ મણિ ૬૨

૧૩૧ સ ૧૩૬૧ માં **મેરૂતુગસૂરિએ પ્રબધચિંતામણિ** વઢવાણમા રચ્યો છે. તેમા અપભ્રશ ઘણુ મળે છે તેનો વિસ્તાર હવે પછી કરવામા આવશે.

૧૩૨ તેરમા શતકના અતે તથા ચૌદમાના પ્રારભે થયેલા આગમગચ્છના જિનપ્રભસૂરિએ કેટલાક સધિ-ટુકા ગ્રથો રચેલા છે તેમા કેટલાક તો શત્રુજયપર રહીને બનાવ્યા છે

(૧) **મદનરેખા સધિ**—૫ કડવામા મયણરેહા સતીનુ ચરિત્ર સ ૧૨૯૭ મા રચ્યુ છે —

એસા મહાસઇએ સધી સધી વ સજમનિવસ્સ,
જે નમિ નિવરિસિણા સહ સસક્કરા ખીરસજોગા.
બારહસસત્તાણઉએ વરિસે આસો અસુદ્ધ છટ્ઠીએ,
સિરિ સધ પત્થણા એ એય લિહિય સુયાભિહિયં.

(૨) જ્ઞાનપ્રકાશકુલક ૧૨૫ ગાથા ચતુર્ભુજ ઉપર રચ્યું
સિરિજિણપહસગ્ગા ભવ્વયગ્ગા સમગ્ગા
પરમપયસુહાણુ લહઈ તે નિહાણુ

(૩) ચતુર્વિધ ભાવના કુલક ૧૧ કડી.
ઉજ્જમુ કુણહુ જિણપહિ ભણિઉ
મોક્ખપ્રમોહુ નિવેહિહિ જણિઉ

(૪) મલ્લિચરિત્ર ૫૧ ગાથામાં ભરાવભાં સલ્લૂ સાખીની વિજ્ઞપ્તિથી રચેલુ છે
એગુણવીસમ મલ્લિજિણહ ચરિય ઇમ જહદિ૪
સહસ્રિ સુમવિવિત્તિયાએ વિન્નત્તિ વિરઇહ.
મહુવિહ સયહ દેવ વિઞ્ચિ સગ્ગ અપવગ્ગહ
નિરવસગ્ગ ભાવ વિભગ્ગ વગ્ગ સિરિ જિણપહ સગ્ગહ.
મતાઉહ વિક્ખિરિમવ મવ માનુ મન્નાસ,
મરિરિ ગુણુત સુધુતહ વિ ભવિયણુ પુન્નઈ આસ.

(૫) ઇન્નાતુરવાસ્તિ સંધિ ૧૮ ગાથા.
ઇમ વિવિહ પયારિહિ વિહિ અણુસારિહિ ભાવિહિ જિણપહુ અણુસરહ

(૬) નેમિનાથ રાસ ૧૧ કડી.
જિણપહિ વસ્મિઉ ભાવઇ વીનઈ જિણવર આણુ સો વહીનઈ
જ જિણુ આણા નિરયગુ તિરયૂ એઉ અણુહરિહિં મહિવ પરમયૂ ૧૧

(૭) સુમાદિ જિનાસ્ત્રિત કુલક—૨૭ ગાથા.
ઇમ ભવભાવ વિભવસુખિ ઘામ્મ પધૂ નામિઉ
દેવયનાપૂગી નામ મોહિમ સત્તગુ પાવિઉ
સિયહ મરિરિ સયવરૂ સસિપ્પોરહિ ને દેઈ
સો સિરિ જિણપહ સગ્ગ સગ્ગુ અપવગ્ગુ વિ લેઇ. ૨૭

(૮) ભવ્યચરિત્ર—૪૪ ગાથા.
જિણપહ મેહિઉ સરણુ ન દેઇ મુગ્ગ ભવપ્પ સરણુ વિ ઇન્નદેઈ.

(૯) **ભવિયકુડંબ ચરિત્ર**–૩૪ ગાથા ૭૬ ચતુષ્પદી દ્રવિડી ભાષામા ગવાય છે.

ચઉવ્વહ બંધેણુ ઇમ ભવિયકુડબસ્સ સ તિય ચરિય,
સેત્તુજ તિત્થગએણુ સિરિ જિણુપહ સૂરિણા રઇય. ૩૬

(૧૦) **સર્વચૈત્ય પરિપાટિ સ્વાધ્યાય.**

જિણુપહસારહિ જો કરઇ સુ લહઇ સિદ્ધિ પવેસુ

(૧૧) **સુભાષિત કુલક**—૩૨ ગાથા

(૧૨) **શ્રાવકવિધિ પ્રકરણ**–૩૨ ગાથા.

ઇય આગમવિહિ સાવગઇ, પદ દિણુ કિરિયા સાર
જાણિઉ જિણુપહિ રઇ કરઉ, જિમ છિનઉ સસાર ૩૨

(૧૩) **ધમ્માધમ્મ વિચાર કુલક** ૧૮ ગાથા

આગમ અણુસારિહિ જિણુપહસૂરિહિ ધમ્માધમ્મ વિયારૂ કિઉ. ૧૮

(૧૪) **વયરસ્વામિ ચરિત્ર** ૬૦ ગાથા સ. ૧૩૧૬

ચદગચ્છિ દેવભદ્દસૂરિ દ્દરક, પુરઇ જિણુપહસૂરિ સમગુણુનરક
નાણિચરણિ ગુણિ કિત્તિ સમદ્ધ, દેઉ વયરમામિ ચરિઉ આણુદુ. ૫૮
સોહગ્ગ મહાનિહિણો ગુરૂણો સિરિવયરસામિણો ચરિય,
તેરહ સોલુતરએ રઇય સુહકારણુ જયઉ ૫૯

(૧૫) **નેમિનાથ જન્માભિષેક** ૧૦ ગાથા

(૧૬) **મુનિસુવ્રત સ્વામિસ્તોત્ર** ૧૩ ગાથા

(૧૭) **છપ્પન દિશાકુમારિ જન્માભિષેક** ૧૫ ગાથા

(૧૮) **જિનસ્તુતિ** ૨૪ ગાથા.

૧૩૩ આ ઉપરાત જિનપ્રભનુ નામ આપેલુ નથી, પણુ ઘણુ કરીને જિનપ્રભનાજ બનાવેલા કેટલાક ઉપગ્નાજ તાડપત્રના પુસ્તકમા લાગ્યા છે —

(૧) **પદ્ પચાશદ્ દિક્કુમારિકા સ્તવન** ૨૫ ગાથા

(૨) **મહાવીર ચરિત્ર**–૨૪ ગાથા.

(૩) **જબુચરિત્ર** ૨૦ ગાથા ધન્યાશ્રી ભાષામા ગવાય છે સ. ૧૨૯૯

ભાદ્રવ નવ્વાણુઉમિ આવસિય પડિવ શુદિ પ્રમુહમિ,
ધમ્માશી ભમ્મામિ જાણિયવ્વં ઇચ્છામાએ. ૨૦

(૪) શ્રીજિનપ્રભુ મોદ્દરાજ વિજયોક્તિ ૨૧ ગાથા.

(૫) જિનકલ્યાણક–૪ ઢાળમાં તેમાં પહેલું આશ રાગમાં, બીજું ભભાર્થી ભાષામાં બીજું દેવગિરિ ભાષામાં ચોથું ગ્રામૂરી ભાષામાં.

(૬) ગુણેશ્વસ ચરિત્ર ૧૮ ગાથા.
નેર દુસ્તર વગિન સિદ્ધિ વીર નિમ્મિદ ગોઆખ મહાણે,
મહાણ કુણદ મધ મત ગુણતાણ અમ્મણ. ૨

(૭) જિનસ્તુતિ ૨૦ ગાથા.

(૮) ચાચરી સ્તુતિ (વેલાઉલ રાગમાં) ૩૫ ગાથા.

(૯) ગુરુસ્તુતિ ચાચરિ (ગુર્જરી રાગમાં) ૧૫ ગાથા.

ચૌદમા શતકમાં. —— ——

૧૩૮ આ શતકમાં નીચેના ગ્રંથો મળી આવેલ છે

નર્મદાસુંદરી સંધિ. જિનપ્રભ શિષ્ય કૃ. ૭૧ ગાથા સં
૧૩૨૮ તેરઅ અઠ્ઠાવીસ વરિસે, સિદ્ધિ જિણપહુ પસાએણ
એમા અધા ત્રિવિધ જિણલેખણસુહારેણ ૭૧

ગૌતમસ્વામિ ચરિત્ર–જિનપ્રભ શિષ્યકૃત ૨૮ ગાથા–સં
૧૩૫૮ ગોયમ નામિદિ સાવમચરિત્ર રઇઅ પઢમ ન્નીમિ આયામિ,
ભણિય આભાવણાએ આયુવન્ન સ પરિમરણ. ૨૮

અન્તરંગ રાસ–જિનપ્રભકૃત ૧૧ ઢાળમાં

અષ્ટાપદ સ્તો મોક્ષદ ૩૮ ગાથા, ઢાળબંધ ૫૮ ગાથા, શાલિભદ્ર ફાગ (ફાગો) ફક્ત યોગ-પદ ૬૪ ગાથા વગેરે કે જેનો ઉલ્લેખ આ પુસ્તકમાં અનુક્રમે પૃ. ૧૨ ૧૧ ૧૧ ૫૨ ઢાળમાં આવ્યો છે તેને આધારે (જૂની ગુજરાતી)માં ઘણ ઘણા તેમ છે

૧૩૯ ચતુર્વિંશતિ જિન કલ્યાણક ૧૩ કડી, સ્થૂલિભદ્ર ચરિત્ર ૨ કડી જન્માભિષેક સ્તુતિ ૫ કડી, અજાતિગુરુમાર

સધિ ૧૧ કડવા આ ગ્રંથો વિશેષમા પાટણના ભડારમા જોવામા આવ્યા છે.

૧૩૬ **પંદરમા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં** નીચેના ગ્રંથો છે

શીલસધિ જયશેખરસૂરિ શિષ્યકૃત ૩૪ ગાથા.

પ્રિય શીલસુસધિ ભાવસુઅંથી જયસેયરસુરી સીસકય,
ભવિઅઉ નિસુણેવિણુ હિયઇ ઠવેવિણુ સિલધમ્મિ ઉજ્જમિ કરહુ ૩૪

ઉપદેશસધિ-હેમસારકૃત ૧૯ ગાથા.

ઉવએસ સધિ નિરમલબધિ હેમસર ઇમિ રિસિકર એ
જો પઢઈ પઢાવઇ સુહમણિ ભાવઇ, વસુહ સિદ્ધિ વૃદ્ધિ લહએ

૧૩૭. **પદરમા શતકના અતમાં** રચાયેલ

તપ સધિ-સોમસુદર શિષ્ય **વિશાલરાજસૂરિ શિષ્ય**કૃત પર ગાથામા. આની પ્રતીક લખ્યા સવત્ ૧૫૦૫ ની પાટણ ભડારમા છે.

સિરિ સોમસુદર ગુરૂપુરદર પાયપકય હસઓ,
સિરિ વિશાલરાયા સૂરિરાયા ચદ્રગચ્છવતસઓ,
પય નમીય સીસિઇં તાસુ મીસિઇ એસ સંધી વિનિમ્મિઆ,
સિવ સુકખકારણ દુહ નિવારણ તવ ઉવએમિઈ વમ્મિઆ ૫૨

૧૩૮. **નાનીકૃતિઓ**-કેશીગોયમ સંધિ ૭૦ ગાથા એ નામનો ગ્રથ છે અને આ સિવાય મૃગાપુત્રકુલક ૪૦ ગાથા, વીરજિન પારણઉ ૪૭ ગાથા, ઋષભપચ કલ્યાણક ૧૪, નવકારફલ ૩૦, ઋષભધવલ ૨૬, સીતાસતી ૨૦, આરાત્રિક ન્હવણાદિ ૨૦, ચતુર્વિંશતિ જિનકલ્યાણક ૩૬, લઘુ અજિતશાતિ કવિ વીરગણિકૃત ૯, ચતુર્વિશતિ જિન પ્રતિમાકોશ ૧૧, જિન ચૈત્ય સ્તવન ૧૫, બુદ્ધિસૂરિ (પૂર્ણિમાગચ્છના) સ્તુતિ, જિનસ્તુતિ ૨૦, વીરવિજ્ઞપ્તિકા ૧૩, સોમસૂરિકૃત કલ્યાણક સ્તોત્ર, દાનાદિકુલક, દગ-ડઉ, શાકુન ૩૦, ધર્મસૂરિગુણ, ધર્મસૂરિ બાર માસ વગેરે પરચુરણ ગ્રથો પાટણના ભંડારમા છે, વળી ખભાતના તાડપત્રના ભડારમા મહાવીર ચરિત્ર વગેરે ત્રણ ચાર ટુકા ગ્રથો અપભ્રશમા છે. આ સર્વનો સમય-નિર્ણય થઈ શકયો નથી, પણ તે પૈકી કેટલાયે તાડપત્રપર લખાયલા

હોવાથી તે ૧૧ કે ૧૨ મા શતકના હોવા ઘટે એવું અનુમાન થઈ શકે છે

૧૩૫ અપભ્રંશ સાહિત્ય ઘણું વિશાલ હોવું જોઈએ એ આ પરથી પ્રતીત થાય છે પરંતુ દુર્લક્ષથી નાશ પામી ગયેલું લાગે છે અહીં તો ગ્રંથોના નામ માત્ર થોડાક ઉતારા સાથે આપેલાં છે પરંતુ તેમાં વપરાયેલા છંદો તથા વ્યાકરણના નિયમો વિગેરે તેમાંથી ઘણું લખી-મેળવી શકાય. સદ્ગત શાસ્ત્રીજી ખાસ એ પર લખવા ઇચ્છતા હતા પણ તેમનું અકાલ અવસાન થતાં તે બની શક્યું નથી. ઉપરના પૈકી જે શ્વેતાંબરીય સાહિત્ય જણાવ્યું છે તે મુખ્યત્વે તે શાસ્ત્રીના નિબંધ નામે પાટણના ભંડારો અને ખાસ કરીને તેમાં રહેલું અપભ્રંશ તથા પ્રાચીન ગૂજરાતી સાહિત્ય (સુરત ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્ માટે તૈયાર કરેલ) માંથી લીધું છે

પ્રકરણ ૫ મું

સોળમી સદીનું અપભ્રંશ સાહિત્ય.

૧૪ રત્નમંદિર ગણિએ ઉપદેશ તરંગિણિ નામનો સંસ્કૃત ગ્રંથ રચેલ છે તેમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત અવતરણો ઘણાં છે તેમાં લગભગ ૨૫ કડી શુદ્ધ અપભ્રંશમાં છે અને બીજી થોડાં એવાં છે કે જેને અપભ્રંશ અને જૂની ગૂજરાતી—અથવા ડૉ. ટેસિટોરી જેને જૂની પશ્ચિમ રાજસ્થાની કહે છે તેની વચ્ચેની સીમા પર મૂકી શકાય. તે પૈકી થોડાં અત્ર ટાંકીએ છીએ.—

> પવ પરિગ્ગહ કિ કરઉ કિજ્જઉ મગ્ગ વાઉ
> કિ તરુણિ અમ્ભુત્થ, એહ સમહિ સમાઉ
> હરિ ગઉ કમલિય ગઇ કર મિલિય મિલાયર,
> દુમિય મહિહલિય ચઇ મેર જલનિહિ સાયર,

સુહડકોડિ થરહરિય ક્રૂર ક્રૂરમ કડક્કિઅ,
અનલ વિનલ ધસમસિઅ પુહવિ સહુ પ્રલય પલહિય.
ગજ્જ તિ ગયણુ કવિ આમ ભણિ, સુરભણિ સુરભણિ ફણમણિ ઇક્કૂઅ
મામહિ હિમ ગહિમ મગહિમગહિ, મુચ મુછ જયસિહ તુહ
સુદર સર અસુરાહ, જલ પીધુ વયણેહિં,
ઉદય નરિદ્રહિ કહીઉ તીહ નારીનયણેહિ,

૧૪૧ આ છેલ્લો દોહો અપભ્રશ અને જૂની ગૂજરાતી વચ્ચેની ભાષાનો છે જે રત્નમદિરગણિએ ભોજપ્રબધ સ ૧૫૧૭મા રચ્યો તેજ આ હોવા ઘટે તેથી તેમનો સમય સોળમી સદીના પ્રારભમા છે.

૧૪૨ **યશઃકીર્ત્તિ**કૃત **ચંદપ્પહ ચરિય**મા પ્રારભના બે પદ્ય પ્રાકૃતભાષામા છે શેષ સર્વ ગ્રથ અપભ્રશ ભાષામા છે આ **યશઃ**કીર્ત્તિ પ્રાય એજ હશે કે જેણે સ્વયભૂનુ હરિવશપુરાણુ, વિમલ(કીર્ત્તિ)કૃત જગસુન્દરી પ્રયોગમાલા, યોનિપ્રાભૃત વગેરે ગ્રથોનો પોતાના સમયમા અનુપલબ્ધ ભાગ જાતે રચી પૂરો કર્યો હતો, અને તે, અને માથુરસઘ પુષ્કરગચ્છના આચાર્ય ગુણકીર્ત્તિના શિષ્ય ને રઇધુના ગુરૂ યશ કીર્ત્તિ કે જે ગોપાચલ-ગ્વાલિયરની ગાદી પર હતા તે-બંને એકજ હશે-ને તેમ હોય તો આનો સમય સ ૧૫૨૧ આસપાસ હોવો ઘટે

૧૪૩ ઉક્ત **ચંદપ્પહચરિય** ગ્રથનો આદિભાગ નીચે પ્રમાણે છે —

ણમિઊણુ વિમલકેવલલચ્છી સવ્વગદિસ્ય પરિરંભ,
લોયાલોયપયાસ ચદપ્પહસામિય સિરસા ૧
તિક્કાલ વટ્ટમાણુ પચવિ પણિટ્ઠિ એતિ સુદ્ધાહં,
તહ નમિઊણુ ભણિસ્સ ચદપ્પહસામિણો ચરિય. ૨
જિણુ ગિરિગુહણિગ્ગયા સિવપહસગયા સરિસય સરિસુહ કારણિય,
મહુ કોઉ પસાણિય ગુણહિરવાણિય તિહુવણુજણુમણુહારિણિય ૩
હુંબડ કુલણહયલિ પુપ્ફયત, વહુ દેઉ કુમરૂસિહ વિ મહત,
તહુ સુઅ ણિમ્મલ ગુણગણવિસાલુ, સુપ્રસિદ્ધઉ પભણઇ સિદ્ધપાલુ. ૪

જયકિત્તિ વિણુકારિ દુહ પસાઉ ભવિ પૂરિ પાઉમ કવ્વ ભાઉ
ત ત્રિભુવિ સોભા સેઇ મહુ પસુઅ તોડે સાઈ કેમ સહુ ૪
ઇંકિ દુધ ગહુ ઉજ્જલ જાણુવત, જિણુવયણુરસાયણુ વિરચરત,
અણુ કુકુર વગ્ગલ ગ્રસુ, કે વયણુ સઝઝ ચ્છર ભણુ, ૬
કવિકવિ જેણુ સસિ સિરિદ ચુણુ સઇ કિઝુ જિયણુતયાસુ
જાગે સમતભાવિ મુણિદુ ભાકવિગ્ગય ણુ પ્રતિવમદિ ચઇ ૭
જિ રંજિવ રાયા સાકોઇ, જિણવુત્તિ ભિવિ સિવપીડ દેઇ,
ભાકતકુ ચુર્ણ પચ્ચાણુ ચુણુ, ? તાસ દેવિહિ દક્ષિ મહુ. ૮
ઉજ્જલિવ સાસણુ જગ પસિદ, સિદ્ધાઈ વિપલિવ સયલ ગુણ,
સિરિ દેવચંદિ મુણિ ગહુ પસાઉ, જસુ ચુણ ગાહિ ચુસેડ પાઉ. ૯
જયપુણ્ણિ અવાયમય પાય સભરણુ ભિવિ તાખણિ ણુ ભાય,
જિણુસેણુ સિવસેણુવિ ભયત, પરવાય દપ્પભજ્જ મત. ૧૧
ઇમ પમુહ જહિ ચણુી વિરાસ, તહ ભગ્ગહ કહ કેવી પયાસ
જહિ ગુણુપ રાણીસર ગહુ ઉભાહર, અહ સહસ ગુણિરિ ભાઇ
તહિ પર જિણુ પરણુ સિવસુહકરણુ જિહ સંપુણ્ણુ સમિ ભાઇ ૧

× × × ×

—ઇમ સિરિ ગચ્છપ્પહસૂરિણો મહારાય જયકિત્તિ વિરાઓ મહા કવ્વ સિમૂ સિરિપય સમ્મપ્પમયો સિરિ પઉમપ્પહસામ પરમેસિ ચુણ પરંપ સંધી સમ્મત્તા. ૧ ગ્રંથાગ્ર ૧૧૨.

૧૪૪ ઉક્ત ગ્રંથનો અંતભાગ નીચે પ્રમાણે છે:—
ગુજ્જર દેસહ ઉજ્જવ ગામુ, તહિ ૭ કુઉ કુમ ચુણુ,
સિરિડ વહુ ચુણુ ભવ્વભાવુ, જિણુ પમ્માણિ જિ ઉદિણુ ભાવુ
ગહુ સુર જિણુંદ ભણુ દેઇ ભવ્વ, જે પણ્ણ ઇજ્જ વિવાસિરિ ભણુ,
ગહુ સહુ ભવરે સિરિ કુમરસિંહુ, ઇસિયય ઇરિદુ ઠવણુ સિંહુ.
ગહુ પુરી ધણવરે સિરિવાણુ જિણુ પુણ્ણ(?)ણુ ઉવસમણુ રમણુ.
ગહુ ઉવરોહે ઇવિ ક્રિયઉ ગહુ, ૯૯ ચઉમુ્ચણિ રિવિ વિસ્સગ ગહુ ॥
જ ગહ વિયાર સમ્મવિસ્સાર ભાવુય પમ્મણ ભુવણે
તા એહુ પયડઉ વિજય વદ્ધઉ, સારસ્ય દેવિહિ મુહતિલ્લ ૨૯

—ઇય સિરિચંદપ્પહ ચરિએ મહાકઈ જસકિત્તિ વિરઇએ મહા સિદ્ધપાલ સવણભૂસણે સિરિ ચંદપ્પહ સામિ ણિવ્વાણગમણો ણામ એયારહમો સંધી સમ્મત્તો ॥૧૧॥ ગ્રંથાગ્ર ૩૦૦ (?) એવં સર્વ ૨૩૦૬ સંવત્ ૧૫૬૯ (?) શ્રાવણ વદિ ૧ શનિ દિને

આ ગ્રંથની પત્ર સંખ્યા ૭૪ પ્રતિપત્રમાં લીટી ૧૩ ફરૂખનગરના દિગમ્બર જૈન મન્દિરની પ્રતિ પ્રાચીન અને જીર્ણપ્રાય છે.

૧૪૫. **સિંહસેનનું મહેસર ચરિઅ** મેઘેશ્વર ચરિત, હજુ અપ્રકટ છે તેને 'આદિપુરાણ' પણ કહેવામાં આવ્યું છે, દરેક સંધિને છેવટે 'મહાભવ્ય–ખેમસી–સાહુ–ણામંકિએ' એમ જણાવેલું છે તે પરથી જણાય છે કે તે ચરિત ખેમસિંહ યા ખેમરાજ માટે લખ્યું છે, કવિનું બીજું નામ 'રઇધુ' હતું તે હરસિંહ સિંઘઇનો પુત્ર અને ગુણકીર્તિ શિષ્ય યશ કીર્તિનો, શિષ્ય હતો આ યશ:કીર્તિ ગ્વાલિયરમાં ઈ. સ ૧૪૫૪ (સં. ૧૬૨૧ માં) રાજ કરતા તોમર વંશના કીર્ત્તિસિંહ રાજાના સમયની આસપાસ વિદ્યમાન હોવાનું જણાયું છે તેથી સિંહસેન યા રઇધુએ પણ તેજ સમય આસપાસ આ ગ્રંથ રચ્યો હોવો જોઇએ. પોતાના ગ્રંથમાં તેણે ગુણાકર, ધીરસેન, દેવનંદિ, જિનવરસેન, રવિષેણ, જિનસેન, સુરસેન, દિનકરસેન, સ્વયંભૂ, ચૌમુહ અને પુપ્ફયંત (પુષ્પદંત)નો ઉલ્લેખ કરેલ છે

૧૪૬ રઇધુએ એક બીજું નાનું કાવ્ય **દહલક્ખણ જયમાલ** (દશલાક્ષણિક જયમાલા) રચ્યું છે તેમાં સર્વમળી ૬૮ અપભ્રંશ ગાથાઓ છે—જૈનધર્મના દશ પૈકી દરેક લક્ષણ પર ૬ થી ૭ આપી છે. રઇધુની આ બંને કૃતિઓ સિદ્ધ કરે છે કે અપભ્રંશ ભાષા વિ સં. ૧૬ મા સૈકા સુધી દિગંબર જૈનોમાં પણ સાહિત્યના વાહન તરીકે ચાલુ હતી. આ નાના કાવ્યનો અંતભાગ આ છે,—

બાહિરફરસેંદિય સુહ રક્ખહુ, પરમ બંભુ અબ્ભંતર વિક્ખહુ,
એણ ઉવાએ લબ્ભઇ સિવહરુ, ઇમ રઇધુ બહુ ભણઇ વિણય ધરુ.

જિણવયણ મણિકુંડલ મુણિ ભવિણિજ્જઇ ૨૮ તારખ્ખ ચારિત્તુ જિણ
એ ખેમસીહેણ ભવ્ય કિજ્જઇ તવ લોયુ વ ભવ ઇહ કરહુ જિણ
ઇમ સંજમ કિજ્જઇ ? દયાતિ અણુદિજ્જઇ
ણીરેસ અણરામર ને સ તિ કાલ ચર ૧
જેમ ભોઅણુ કંચુ તપાવિજ્જઇ સો ધમ્મસો ભેદહુ કિંતુ
ભવ ધમ્મખંડુ તુમહ દેઉ ભારી ભત્તિ ભણ્ણતી ભાગ.
સમ્મ દંસણ ગણ સણ્ણ કંચુ દુવિ ભવાસ ખણ કુલભાગ
સંવિદ થાઉ પયારિય ચરમણુ પીવિય ભવ્વેણ છપયાણ
વિમરેહ મા કહ મણહુ, મુરઅર વર ખેયર મુદ સયલુ,
ણિમુજાઇ ણિદ સમપ્પિયહુ, મુહ એમ તવુ મણ પરિણહુ
જણમેર જાણઇ મુણિંદ સયલમ નિયરેહિ સમાણિઉ
એઉદઉ ધમ્મ-રાણ ઘાણિજ્જઇ ઇંદાલ વયણહિ કમ્મિજ્જઇ
અણુસણુ ભણઇ કિજ્જઇ મિચ્છ ભાઉ પવેસણુકિજ્જઇ
સમિઘણિમ ધારહિ મિમિજ્જઇ એમ પાવે ભણુસિજ્જઇ

ઘત્તા.

સોહાનલ સુમરુ, તેણ મુરાઉ, જાણ વિરિઘેવ ઝિંદુ ભઇ
જમ્મતાઇ છઇડ ધમ્મ ભવાણ તેઇ દાઇ મુણિંદુ ભઇ

૧૪૭ આ ગ્રંથ જૈન ગ્રંથ રત્નાકર કાર્યાલય મુંબઈ તરફથી ૧૯૨૦ માં મુદ્રિત થયેલ છે. તેની પ્રસ્તાવનામાં નાથુરામ પ્રેમીએ જણાવ્યું છે કે—રઇધુ કવિના રચેલા અન્ય ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે—શ્રીપાલ ચરિત પ્રદ્યુમ્નચરિત, ભવ્યસ કારણગુણષોડશી રત્નત્રયી ધર્મોપદેશ રત્નમાલા અનિત્યતાચરિત કરકંડુચરિત—આ સર્વ ગ્રંથો પણ અપભ્રંશ ભાષામાં હશે એમ જણાય છે.

૧૪૮ આ પછી ઉપર્યુક્ત શ્રીપાલચરિત્ર અને બીજો ગ્રંથ નામે સમ્મત્ત ગુણનિહાણ ગ્રંથના મૂળ સમાલાલ પ્રસ્તાવના પ્રસ્તાવનામાં જેવા ને અપભ્રંશમાં છે તેમાંથી નમૂના આપીએ છીએ

શ્રીપાલચરિત્રનો આદિભાગ

સિદ્ધહ સુપસિદ્ધહ વસુગુણરિદ્ધહ હિયઇ કમલ ધારેવિ ણિરૂ,
અક્ખમિ પુણુ સારઉ નુયસયસારઉ સિદ્ધચક્કમાહપ્પવરૂ.
છાગે માહ હુ વમિ અલિક્કઉ, મુણિવર ગુણભાવર્ણ ણિમ્મસકિઉ,
વાટૂ સાહૂહુ પુત્ત ધુરંધર, જિણણાહહુ પયપયરૂહ મહુયર.
દિવચદહી ભજ્જિહિ પુણ જો વરૂ, ધાણે તિવિહપત્ત પોસણયરૂ,
કમ્મસિ ધણુદેણ, સમાણુઉં, મોહઇ મહિયલિ ઉણુઇમાણુઉ.

૧૪૯ સમ્મત્તગુણ નિધાણમાથી.

સિવ પયસુહ સાસણુ, કુણયવિણાસણુ તિજયપયાસણુ ભયહાણુ,
પણવિવિ સદ્દવસણુ દુગ્ગયભસણુ વિહુણિય જમ્મ જરામરણુ.

—ઇયસિરિ સમ્મત્તગુણિણિહાણે સવેય નિઉવેમ ભાવ સુપહાણે સિરિ બુહ રઇધૂવિરઇએ સિરિ મધાહિવ કમલસીહણામકિએ ણિક્કસ્વા ઉવગૂહણુત ગુણવણ્ણણો ણામ તીઓ સગ્ગો છમો સિટ્ઠો.

× × × ×

ણદઉ વીરજિણેસહુ સાસણુ, લોયાલોયસરૂવ પયાસણુ,
ણદઉ સૂરિચરિત ચરતઉ, મિરિ જમકિત્તિ મહાતવ તત્તઉ.
ણદઉ વસુણાહિઉ વસુધારઉ, ચણુવણ્ણસ્સ સતિ પયચારઉ,
ણદઉ સયલુ મહાયણુ સારઉ, યયણિય માયરૂ કલિમલુ હારઉ

૧૫૦ શ્રેણિક ચરિત્ર (સેણિય ચરિય) જયમિત્ર હલ્લકૃત 'સિરિ વડ્ઢમાણ કવ્વ'મા અતર્ગત છે તે અપભ્રશ ભાષામા છે. તેમા જ્યા પ્રત્યેક સધિ સમાપ્ત થાય છે તેમા છેલ્લા ઘત્તા છદમા 'હરિઇદુ' એ કવિનુ અકિત નામ આપેલુ છે. તે સધાધિપ (સઘવી-સઘી) હોલિવર્મ્મા-હોલુ માટે રચેલુ છે. અને તે હોલિવર્મ્મા, અને રઇધુએ દશલક્ષણ-જયમાલામા ઉલ્લેખિત ખેમરાજના પુત્ર હોલુ-બને એકજ હોવા સભવ છે, તે હોય તો આનો સમય સોળમી સદી ગણાય

પણવેવિ અણિદહો ચરમ જિણિદ હો વીર હો દસણુણાણુ વહા,
સેણિય હો ણરિદહુ કુવલયચદ હો ણિ સુણહો ભવિય હો પવર કહા.

આઠ સેત્રિય રાસ હે અન્ઠિ સહાય દે સમશુ મઉસુર સુહગર
કુવલય આસાસણ તમખ્રિસ્મુસણ ઉવર અરિસણ (૯) ક્રિયવર
—ઇય પતિવસિરિ જયમિન હલ્લ વિરઇય વૂંમાણુઅન્વે પયડિયગ.
વગ્ગ રસઅન્વે સેત્રિયઅત્તવચરિત્ત ભવિયણુ જણુમણુદરસે સપાઠિય
હોત્તિવમ્મ મક્કુદરસે પુદ્વિસિરિવિવાહ સગ્ગો અભયકુમાર જમ્મુજ્જલ
નવસુસો ધુમ ભૂમો સંધિ પરિચ્છેઉ સમ્મત્તો સમો ૬

× × × ×

સોણુહ્ન જે ખ્રિયમખ્રિમગ્ગુઝ વીરચરિત્તુ વિમલુ ચય મગ્ગુઝ
સોણુહ્ન જે સિદ્ધઇ વિઢળાઇ રસ રસ્સું જે ચક્ઝ ચારુઇ
જે પયચ્છ પયડેવિ સુભાવ્ય ભવિ સદ્દણુ ઠરેઇ સુગ્વહ
ધુહ્ન દેવરાવ ધુહ્નુ પર, હોત્તિવમ્મ મણુવ ઉવણુયાર.
એહ ચરિત્ત જેણુ વિચ્છારિઉ હેઠવિ વિ ગુણિયણુ ઉ વયારિઉ.

૧૫૨. આના અંતમાં નીચેનું આપેલું છે—

આસાઢ સાંઢ સાઢ સુમહુવાણુ સજ્ઞાણ જણુમણ ધણવાણુહ્ન
હોઉ સિરાઉ સંખિય કુલ મઝ્ઝ, મગ્ગણુ જણુ દુહ રોર વિહમ્મ
હોઉ સત સયલ પરિવારહ ભત્તિ પયાઉ ગુરુવય ધારહ
પરમણુદ ગુણિવુઇ સખિઠ્ઠ, ચરણુ સરણુ ગુરુ ઇઝ હરિખિહ્ન
જ સીલુહઉ મ્મરસૂહ પઉ વિરઝઉ સમ્મઝ ભવિમુહ
ત સુણ્ણુણુ દેવિ નભસ્સરી મધુ ભાવસહું ખમઉ ભ ઠરી.

ઘત્તા

સયમ્ભ પયવણુ વિમલ સુરવણુ ખિસણુત દો જિણુ ભે ઇ
જ હોઇ સયલગુણ હઉ ભવિ ભગ્ગુઉ ત સુહ જમિ હરિખિહ્નુ
—ઇય સિરિવૂંમાણુ ઇચ્ચાઇ—એયારહમો સંધી પરિચ્છેઓ સમ્મત્તો. ૧૧

૧૫૨ આની પ્રત સર ભાંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યૂટ–પૂનામાં છે ને તેમાં
છેવટે એમ છે કે ઇતિશ્રી શ્રેણિક ચરિત્ર સંપૂર્ણ. સંવત્ ૧૭૧૬ વર્ષે
આસાઢ વદિ ૫ ભમે અણહિલપુરમધ્યે શ્રી પાટણ નગરે સ્થાને લિખિત
આ કુશલસાગર તચ્છિષ્ય લિખિત ગણિત સારરત્ન શ્રી.

૧૫૩. દિગંબર નિત્ય વિધિમા ૪૦ ગાથા વપરાય છે તે શુદ્ધ અપભ્રશમા છે તેમાની ૮ દેવજયમાલ ૧૩ શાસ્ત્ર જયમાલ, ૧૩ ગુરૂ જયમાલ અને શેષ ૬ પચપરમેષ્ઠિ જયમાલ થાય છે. તેમાની પહેલી તો અગાઉ જણાવેલ પુષ્પદન્તના યશોધર ચરિત્રમાથી ઉધ્ધૃત કરી લીધી છે અને બાકીની પણ સભવિત રીતે બીજામાથી લીધી હોવી જોઇએ, પણ ક્યાથી લીધી તે હમણા જાણી શકાયુ નથી

૧૫૪ તેના નમુના નીચે પ્રમાણે છે—

દેવજયમાલ

વત્તાણુટ્ઠાણે, જણુધણુદાણે, પઇપોસિઉ તુહુ ખત્તધર
તુહુ ચરણુ વિહાણે, કેવલણાણે તુહુ પરમપ્પઉ પરમપર ૧
જય રિસહ રિસીસર ણુમિય પાય, જય અજિય જિયગમરો સરાય,
જય સભવ સભવ કયવિઓય, જય અહિણદણુ ણુદિય પઓય. ૨

શાસ્ત્રજયમાલ

સપઇ સુહકારણુ, કમ્મવિયારણુ, ભવસમુદ્દ તારણુ તરણુ,
જિણુવણિણુમસ્સમિ સત્ત પયાસ્સમિ સગ્ગમોકખ સગમકરણુ ૧

ગુરૂ જયમાલ

ભવિયહ ભવતારણુ, સોલહ કારણુ, અજ્જવિ તિત્થયરત્તણુ હ,
તવ કમ્મ અસગઇ, દય ધમ્મગઇ, પાલવિ પચ મહાવ્વયહ. ૧

પચપરમેષ્ઠિ જયમાલ

મણુય ણુ ઇન્દ સુરધરિય છત્તયા, પચ કલ્લાણુ સુકખાવલી પત્તયા
દંસણુ ણાણુ ઝાણુ અણુંત બલ તે જિણા દિંતુ અમ્હ વર મગલ ૧

—નિત્યપૂજા (જૈ. ગ્ર ૨. કા મુબઇ)

૧૫૫ જસવ્તસાગરના જૈન મદિરમા એક હસ્ત પ્રતમા નાની ૩૭ સસ્કૃત અને પ્રાકૃત કૃતિઓ છે તેમા ૧૦ અપભ્રશ છે નામે સુઅધ દસમી કહા, રોહિણિ વિધાન કથા, મુક્તાવલિ વિધાન કથા, અનતાવ્રતા કથાનક, નિર્દોષ સપ્તમી કથાનક, પાશપઇકહા, જિનપુરદર કથા, ઉદ્ધરણુ કથા, જિનરાત્રિ વિધાન કથાનક અને મોલહકારણુ જયમાલ.

આમાંની પહેલી બે બીજા કરતાં લાંબી છે કારણકે તે દરેકમાં બે સંધિ છે રોહિણિ વિધાન કથાના કર્તાનું નામ દેવનંદિ મુનિ છે બીજી કૃતિઓના કર્તા સંબંધી કંઇ જણાયું નથી.

૧૫૬ સુગંધ (સુગંધ) દસમી કથામાંથી નમુનો

જિણુ ચઉવીસ પણવેપ્પિણુ, હિયઈ ધરેપ્પિણુ, દેવહ ચઉવીસહ
પુણુ કહ્ણુ આહાસમિ ધમ્મુ પયાસમિ, વર સુગંધ દસમિહિ જહ

* * * *

જહિ કેઉણ ભેઉ, સુહિણુ વિરેઉ, જિઉ જર મરણુ વિવજ્જિઉ
જહિ હરિસ વિસાઉ, પુણ્ણુ ણ પાઉ તહિ સિવવાસુ મહુ દિજ્જઉ *

રોહિણિ વિધાન કથામાંથી

જિણવર વંદેવિણુ, ભાઉ ધરેવિણુ, જિણ વાણિ ગુરુ ભત્તિએ
રોહિણિ ઉવવાસહો દુરિયવિણાસહો, કહુ આહાસમિ નિય સત્તિએ.

૧૫૭ આ સિવાય દિગંબર જૈનનાં અપભ્રંશકાવ્ય સુરતની ગુજરાતી પરિષદમાં મૂકવાં હતાં તેની નોંધ લખતું તેનો સમય નક્કી નથી તેથી તેના રીપોર્ટના પરિશિષ્ટમાંથી જેમ છે તેમ અત્ર મૂકેલાં છે

આદિજિનપ્રબંધ (?) વીર જિનકથા જણાય છે

વડ્ઢમાણુ જિણુ પણવેવિ ભાવેં કમ્મમલ કલુસ વિવજ્જિઉ પાવે
સમ્માઇટ્ઠિ આયરણઉ અક્ખુ, જસુ જમ્મણવત્તિ આયઉ ઘરેકુ
હિંવ મેર સિહરિ તત્ત લોયણા કુ, આઉ—વિજ્ઞાન—કમ્મ—વયુ—પ્રમાણ—પયુ.
કારોવિ પમાણ સિંહાસણત્થુ, ગય ગામેરેહિ વિદ્ધિઉ પસત્થુ
ણાયઉ ણિમ્મેવિ ઉચ્છવ તામ, જાય સઈ પહસિઉ હિયઈ જામ,
તા અવહિ ણાણુ પરિમુણિયઉ, તે મેરુ અગ્રુઉં ચ્ચિયઉ
ઝરહરિય ધરણિ ણ મઙ્ગુ અસિઉ, ગિરિ ડોલ્લિઉ સુર સમઢ તસિઉ.

ઘત્તા.

પરમેટ્ઠિ પયાસણુ, ભિવહમ સાસણુ, ઉરે વલ્લિય જસુ ગુણુ.
જિણવરુવેવિ પયટે, ભાસિ કિઅઉકે, ગુણ આયુમિય પણેષુ જણહુ.
જય વડ્ઢમાણ સિવ ઉરિ પહાણુ, તઓમય પયાસણ વિમલણાણ:
જય મયણુ ધુઅ અવિણણુ સમત્થ, જય સેસરહિય ભવ ગુણ પસત્થ.

૧૫૮. નિશિભોજન સબંધે એક કાવ્ય છે તેના નમુના
જો ધમ્મુ કરઇ, જિણુણાહુ ણુવઇ, ણુસ સાવઉ જણે અપ્પાણુ ચવઇ,
જોણુ વિરય નિહિ ભોયણુ કરેઇ, મણુ ખચિવિ ઇંદિય ણિજ્જિણેવિ
રયણિ ભુજતહ દોસુ હોઇ, એરિસુ મુણિવર જપતિ લોઇ,
જહિ ભમઇ ભૂયર ખસિ રમતિ, જહિવિ તર મેયઈ સંચરતિ.
જહિ દિઠ્ઠિ ન પસરઇ અંધુ જેમ, તહિ ગાસુ સુદ્ધિ ભણુ હોઈ કેમ,
કિમિ કીડ વયગઈ જિઝ ગુરાઇ, પિપ્પીલઇ ડસઈ મછરાઈ,
ખજ્જુરઇ કણુ સલાઇયાઇ, અવરઈ જીવઈ બહુ સયાઇ,
અણુાણે ણિસિ ભુજત એણુ, પસુ સરિસુ ધરિઉ અપ્પાણુ તેણુ.

* * * *

ઘત્તા

જો ભોયણુ ભખઇ, અપ્પુણુ રખઇ, માણુ ભઉ જડબુદ્ધિ ગમઇ,
બાહિહક દતઉ, અઇ વિલવતઉ, બહુ સસાર પરિભમઇ. ૭
જહિ વઇરિ ભેય બહુ સચઇતિ, તહિં રયણિહિ બુહ ભોયણુ ન લિંતિ,
વસિકરણુ દિણાયઉ વગ્વ વાલુ, જાણિજ્જઇ પયડઉ ણુવિ વિસાલુ

* * * *

પુણ્ણે જીઉ ણિવ્વાણે જાઇ, ચોરાસિ મારિ કમ્સવણુમાઇ,
પુણ્ણે પુરદર હવઇ સગ્ગે, પુણ્ણે પજ્જલિય ન દહડ અગ્ગિ
પુણ્ણેણુ હોતિ ચક્કવઇરાય, પુણ્ણે ણુ લગ્ગહિ સમરે ઘાય,
પુણ્ણે સિંહાસણુ ચમર ધારિ, કરે કણુયદડુ પડિહાર બારિ,
પુણ્ણે રહ ગય ઘડ તુરય થટ્ટ, ધય સિધ ભેરી નીસાણુ ઉટ્ટ

ઘત્તા

ધણુ ધણ્ણુ પહુત્તણુ જણિમ્મલું તણુ, જણુણિ જણુણુ સુય સોયરઈ,
તે ધમ્મપહાવેં જિણુમય ભાવેં, લહઈ જીઉ સોખઈ વરઇ.

૦ ૧૫૯. **દોહાકોશ** એ ગ્રથ ડા હરપ્રસાદ શાસ્ત્રીએ પોતાના બગાલી ગ્રથ નામે 'બૌદ્ધગાન ઓ દોહા' મા પ્રગટ કરેલ છે તેમા અપભ્રશ ઘણું છે, અને તે શાસ્ત્રી તેને જૂની બગાલી (બાગલા) ગણે છે. આ

રેખાંકિત એ ભાગ છે (નમો બીજા છઠ્ઠો ખંડ છે) એ સંવાદ-
૧૪૦૦ના છે કે જે પેથડની વાણીમાં શબ્દ એ પ્રમાણે જણાય છે
એ બીજા કુમારપાલનો છે એ બની ભાષામાં છે

૧૫૦ સંવાદમાંના નમૂના—

પરહિ જાણી દેખા જાણી મનોહિ ભાણી મંડ મણી
અભિમ મિલો આ લાગી આણિ ખુણ ખુમાણ જનમારી.
રહીનડી અ ન રિ ઇગિ વિવેકમ જે મહિમ નગ
જ મમ તણી (અ) ઉપાધિ કે। ભાવારિ જન મિલિય ધર્મ
આખ્યાન વાણિજ મિત્રમાં વૃસિંહ

જતો નમા વિમ તણી ગુરિ। ના શાન્ત વિજ્ઞાન
આનાખ્યાન અમ સિદ્ધિ ના જૂનાં મિનમ
મિમાંસી અબ્ધ વિદ્ધ ભામ ના કરિ ઉદ્યમ
જમન ભાષ્ય ગ્રાહ જન્મ ના કરિ ઉદ્યમ
અમ શાસ્ત્ર અર્થ આનાન ઉપમા અનુ વિધિ ન આગમ
નગરહિમ મમા અનુ નાન ઘર દેખા આપણું ૧
જન અર્થમાં નિત્યનૃત્ય અજુ ન મ નું જન્મ.
એક મહીં મિરહિમા મિમિયાય પરિગ્રહ ગ. ૧૧૮
પરહિ મ ષાડ મ જાણ ના જાણિ નહિ અમ પરિમાણ
અમમુ મિરનર આહિ મિમ જિ અમ કહિ મિનાનુ
જણ મરે જણ નન નહિ મિર એકુ પરિમાણ્ય એ
મિ નમમિત અનંતર કરે અમિક। જ્ય ૧ ૧૧૯

૧૫૧ કુમારપાલમાંથી—

આગમ નમ શાસ્ત્ર પરિમ ભાન નન ।
પમ। વિક્રમ અભિમ વિમ આદિ ન સમયનિ ૦ ૫ ૧૧૫
નરમિરિમિર ગુજ મિલ જાણે જાણે વિમ મામ
નમ મી મરિમ પ્રમાણનહિ કરિર હરિમ આમ. ૨૫ ૫ ૧૨૦

એક્ક ન કિજ્જઇ મતુ ન તંતુ, ણિઅધરણિ લઇ કેલિ કરંતુ,
ણિઅધરધરિણી જાવ ણુ મજ્જઈ, તાવ કિ પચવગ નિહરિજ્જઇ. ૨૮
પૃ. ૧૩૧

એસ જપહોસેં મડલકમ્મેં, અનુદિન અચ્છસિ કાહિઉ ધમ્મે,
તો વિણુ તરૂણિ નિરંતર નેહેં, વોહિ કિ લાહઇ એણુ વિ દેહે ૨૯ પૃ. ૧૩૧

જિમ લોણુ વિલિજ્જઈ પાણિએહિ, તિમ ધરિણિ લાઇ ચિત્ત,
સમરસ જાઈ તકખણે, જઈ પુણુ તે સમ ણિત્ત ૩૨

૧૬૨ ભારતના પૂરા-છેક પૂર્વભાગ-બગાલમાથી આ ગ્રથ મળી આવે એ હકીકત ઉપયોગી છે અને મહત્ત્વપૂર્ણ છે તે એટલુ બતાવે છે કે સસ્કૃત અને મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત સાથે અપભ્રશ કેટલીક સદીઓ સુધી તાપીના ઉત્તરના સમસ્ત હિદના ચારે ખુણામા સાહિત્યની ભાષા હતી. તે સાહિત્ય શૃગાર તેમજ ધર્મ-મય હોવાથી લોકપ્રિય થયુ જણાય છે. તે ગ્રથ એ પણ સિદ્ધ કરે છે કે તેની ભાષા પશ્ચિમની અપભ્રશ-વિશેષ સભવિત રીતે મહારાષ્ટ્ર અપભ્રશ હતી કે જે મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતની પેઠે એટલી ઉંચી કોટિએ લઇ જવામા આવી હતી કે સાહિત્યની શિષ્ટ ભાષાની સ્થિતિએ લાવવામા આવી અને તેનો ઉપયોગ પશ્ચિમ અને પૂર્વના કવિઓએ સરખી રીતે કર્યો છે.

૧૬૩ જૈન ગૂર્જરકવિઓમા તેઓમાંથી પદરમી-સોળમી સદીના આવેલ સાહિત્યમાથી અપભ્રશને મળતુ-જૂની ગૂજરાતી ભાષાનુ સાહિત્ય છે તેના નમુના અત્ર આપ્યા નથી

૧૬૪. આ સર્વ અપભ્રશ સાહિત્યનો વિભાગ તેના નમુના-ઉદાહરણ સહિત આપ્યો છે તે પરથી વિશાલપણે સ્પષ્ટ થયુ છે કે—

"Under the socalled Prakrit literature, especially of the Jains with published and unpublished, much valuable Apabhrams'a lies buried. Some works, which in the catalogue are simply dubbed prakrit, might turn out to be Apabhrams'a, and

others rightly called Prakrit might still contain some Apabhrams'a quotations and stories of value from both the linguistic and literery points of view It is also likely that the trea sures at Patana Khambhayat and other strong holds of Jainism might contain Apabhrams'a works yet unknown even to their blessed possessors. It is the duty of all rightminded Jains to make such works available to scholars who would publish them according to approved methods and subject them to literary and historical criticism." Prof. Gune's Introduction to Bhavisayatta Kaha.

—જે ગ્રંથ પ્રાકૃત સાહિત્ય કહેવાય છે તે અને ખાસ કરી જૈનોનું પ્રાકૃત સાહિત્ય—એક તેમાં અપભ્રંશ ભાષામાં ઘણું લખેલું આપ ભ્રંશ સાહિત્ય ઘણું છે. કેટલાક ગ્રંથો કે ? જેઓ યોગ્ય રીતે—બીજા ખરી રીતે જો ન જોઈએ તો ન ગણાય તેવી રીતે પ્રાકૃત ગણાય છતાં અને બીજાં ગ્રંથોમાં ઉપયોગી અપભ્રંશ અવતરણો અને વાર્તાઓ ભાષા તથા સાહિત્યની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી મળી આવે એ પણ સંભવિત છે કે પાટણ, ખંભાત અને બીજાં જૈનધર્મનાં કેન્દ્રસ્થાનોના ભંડારોમાં કેટલાક એવા અપભ્રંશ ગ્રંથો હશે કે જેની હજુ સુધી તેના માલિકોને પણ ખબર ન હશે. સર્વ ધર્મનિષ્ઠ જૈનોની એ ફરજ છે કે આવા ગ્રંથો વિદ્વાનોને મળવા દેવા કે જેઓ માન્ય પદ્ધતિ અનુસાર તેને બહાર પાડે અને તેના ઉપર સાહિત્યવિષયક તેમજ ઐતિહાસિક વિવેચન કરે. (પ્રો. ગુણેની ભવિસયત્ત કહાની પ્રસ્તાવના પરથી)

વિભાગ ત્રીજો.

હૈન યુગ.

પ્રકરણ પહેલું.

હેમચંદ્રજીનું વ્યાકરણ.

પાણિનિ.

૧૬૫—"शोभना खलु पाणिनिना सूत्रस्य कृति-(પતજલિ ૨–૩–૬૬)-સસ્કૃત વ્યાકરણમા જે યશ પાણિનિને મળ્યો તે કોઇના ભાગ્યમા નહોતો. એવુ સર્વાંગસુદર પૂર્ણવ્યાકરણ કોઈકાલમા કોઇ ભાષામા બન્યુ નહિ. મહામહોપાધ્યાય હરપ્રસાદશાસ્ત્રી એમતો કહે છે કે[૭] મૅકડોનલે (મુગ્ધાનલાચાર્ય) હાલ પાણિનિ જેવુ જ વૈજ્ઞાનિક વ્યાકરણ સ્વતત્ર રીતિથી બનાવ્યુ છે, પરતુ આ વ્યાકરણની રચના પાણિનિના વ્યાકરણ હોવાથી જ સભવી વિભુ આકાશ, સમુદ્ર કે વિષ્ણુની પેઠે પાણિનિના વ્યાકરણનુ માપ ન ઇદ્દકતાથી કે ન ઇયત્તાથી થઈ શકે તેમ છે તેતો તે જ છે. એમ કહી શકાતું નથી કે તે આવુ કે આટલુ છે જેમ પાણિનિ પોતાની પહેલાના સર્વસસ્કૃત

૭ The Professor's Vedic Grammar is unique work in so far as he has done it without Panini's Vaidika Prakriya He has evolved the grammar from the language itself and is as scientific as his great predecessor Panini

—એશિયાટિક સોસાયટી બગાલના વાર્ષિકોત્સવ વખતનું પ્રમુખ તરીકે વ્યાખ્યાન.

વૈયાકરણોનો સમાસ છે તેજ પ્રમાણે તે પોતાનાથી પાછળના સ-
વૈયાકરણોનો ઉદ્ગમ છે પોતાથી પહેલાના જે વૈયાકરણોનાં નામ તેણે,
મતભેદ બતાવવાને માટે યા ૮પૂજાર્થે આપ્યાં તેનાં નામ માત્ર પણ
રહી ગયાં, બાકીનાં નામોનો પણ પત્તો નથી પૂર્વાચાર્યોની જે સંજ્ઞાઓ
તેણે પ્રચલિત સમજી લઈ લીધી તે રહી ગઈ બાકીના જૂના સિક્કા
પાણિનિની નવી ટંકશાળની મહોરો આગળ કોણ જાણે ક્યાં નાસી
ગયા. પહેલાનાં વ્યાકરણોનો એકદમ અભાવ જોઈને કોઈ એવી કલ્પના
કરે છે કે પાણિનિ શાસ્ત્રમાં જે વૈયાકરણોને હરાવતો ગયો તેના
ગ્રંથોને બાળતો ગયો. કોઈ કહે છે કે શિવજીના ડમરુ-વગાડી જે
પાણિનિના દૂષણ પક્ષની હિમાયત ઉપર ચડાવવામાં આવ્યા હતાં તે
નષ્ટ થયાં. કોઈ કહે છે કે સર્વ વૈયાકરણ વિશ્વામિત્રની વ્યુત્પત્તિ વિ-
શ્વનો અમિત્ર શત્રુ એમ કરવાથી વિશ્વામિત્રના શાપભાજન થયા જ્યારે
પાણિનિએ મિત્રે ચર્ષૌ સૂત્ર ૬-૩-૧૩ એમ કહી તેની ખુશામત
કરી તેથી તેનો વર મેળવ્યો. પાણિનિને અન્ય બાળવાની કે શિવજીની
યા વિશ્વામિત્રાનુગ્રહની જરૂર નહોતી સ્વયમેવ પોતાના તેજની આગળ
બીજાં વ્યાકરણો ટકી ન શક્યાં

હેમચંદ્ર

૧૧૧—શ્રી હેમચંદ્રનું વ્યાકરણ સિદ્ધહેમચંદ્ર શબ્દાનુશાસન
યા સિદ્ધહેમ કહેવાય છે સિદ્ધરાજ જયસિંહને માટે બનાવ્યું તેથી
'સિદ્ધ' અને હેમચંદ્રનું રચેલું તેથી 'હેમ' આમાં આઠ આઠ પાદોના
આઠ અધ્યાય છે અને તેમાં લગભગ ૪૫ સૂત્ર છે કૌમુદીઓ
જેવી છે અર્થાત્ વિભક્તિઓમાંથી સૂત્રોનો ક્રમ રાખેલો છે સાથે સાથે

૮ આપિશલિ ૬ ૧-૯૨, કાશ્યપ ૧-૨-૨૫, ગાર્ગ્ય ૮ ૩-૨
ગાલવ ૭ ૧-૭૪ ચાક્રવર્મણ ૬-૧-૧૩ ભારદ્વાજ ૭-૨ ૬૩, શાકટાયન
૩-૪ ૧૧૧ શાકલ્ય ૧-૧-૧૬ સેનક ૫-૪-૧૧૨, સ્ફોટાયન ૬ ૧ ૧૨૩
ઉત્તરી (ઉદીચ્ય) ૪-૧ ૧૫૩, કોઉ (મિશ્રં) ૮ ૩-૧ ૪ પૂર્વી
(પ્રાચ્ય) યા ભૂત્ય ૪-૧-૧૭

તેણે પોતાની ટીકા નામે બૃહદ્દૃત્તિ બનાવી છે હેમચંદ્રનો ઉદ્દેશ સરલ રીતિથી પોતાનો સંપ્રદાય, પોતાનો આશ્રયદાયક રાજા તથા પોતાના ગૌરવને માટે એવું વ્યાકરણ બનાવવાનો હતો કે જેમાં કોઇ વાત રહી ન જાય. તે જૈન શાકટાયન પાછળ લીટે લીટે ચાલેલ છે પરંતુ બીજા અનુકરણ કરવાવાળાની પેઠે તેણે માત્ર અનુકરણ કર્યું નથી. તેણે સંસ્કૃત વ્યાકરણ સાત અધ્યાયોમાં લખી આઠમો અધ્યાય કેવલ પ્રાકૃતના પૂર્ણ વિવેચન માટે ર્ક્યો છે પાણિનિએ પોતાની પાછળ દૃષ્ટિ નાખીને વૈદિક સાહિત્યને મેળવી 'પોતાના સમય સુધીની ભાષા'નું વ્યાકરણ બનાવ્યું, પછી વેદ તેનાથી છૂટી–નિકળી ગયો ને સ્વર પણ છુટી ગયો હેમચંદ્રે પાછળ ન જોતા આગળ દૃષ્ટિ નાખી અહીંથી નીકળ્યું તો અહીં વધારી લીધું ને 'પોતાના સમય સુધીની ભાષા'નું વિવેચન કરી નાખ્યું. આ **પહેલું મહત્ત્વ** હેમચંદ્રનું છે કે બીજા વૈયાકરણોની પેઠે કેવલ પાણિનિના વ્યાકરણના લોકોપયોગી અંશને પોતાના સંચામાં બદલાવીને તે સંતુષ્ટ ન રહ્યા, પણ તેણે પાણિનિની પેઠે પાછળ નહિતો આગળ દૃષ્ટિ નાખી પોતાના સમય સુધીની ભાષાનું વ્યાકરણ બનાવ્યું. તેના પ્રાકૃત વ્યાકરણ અર્થાત્ આઠમા અધ્યાયનો ક્રમ શું છે તે નીચે બતાવવામાં આવ્યું છે

૧૬૭ શ્રી હેમચંદ્ર કહે છે કે—**प्रकृतिः संस्कृतं, तत्रभवं, तत आगत वा प्राकृतम्।** આ **ભવ** અને **આગત** કહેવું તે ઠીક–બરાબર નથી વરરુચિ સંસ્કૃતને શૌરસેનીની પ્રકૃતિ અને શૌરસેનીને મહારાષ્ટ્રી અને પૈશાચીની પ્રકૃતિ કહે છે 'ષડ્ભાષા' એ નામ આપણે ત્યાં ઘણા જૂના કાળથી ચાલ્યું આવ્યું છે એક પ્રાકૃત વ્યાકરણ ષડ્ભાષાચંદ્રિકા કહેવાય છે લોષ્ટદેવ કવિની પ્રશંસા કરતા મંખ કહે છે કે '૭ ભાષાઓ તેના મુખમાં સદા વિરાજે છે.[૯] જયાનક સોમેશ્વરના પુત્ર પૃથ્વીરાજનું માહાત્મ્ય કરતા કહે છે કે '૭ ભાષાઓમા તેની

૯...मुखे यस्य भाषाः षड्धिशेरते ।..लोष्टदेवस्य... (શ્રી કંઠચરિત, છેલ્લો સર્ગ)

ગર્ભિત હતી.[10] પૃથ્વીરાજ રાસાના કર્તા, હિંદીના ઇતિહાસ લેખકોને એવું કવિ ચંદકરમાં નોંધી ગયેલ છે કે

પટ ભાષા પુરાન ચ કુરાન કથિત મયા.[11]

અને તેઓ આમાં પંજાબી એસ્વાડી, રાજસ્થાની ગણાવે છે. ઓગણીસમી સદીનો જુદીનો કવિ-નરભાભાઈનો કર્તા-ભીખુ ચારણ, સરજમલ પણ ૭ ભાષાઓ મુખે પઢી ગયો હતો એમ જણાવે છે.[12] શામળભટ્ટ, પણ એક છપ્પામાં જણાવે છે કે—

સંસ્કૃતભાષા સરસ માગધી બોલે મુખે
ચાહેરી શુભનીપ, અપભ્રંશી તે લખે,
દેશી ભાષા ભણ, પિશાચી પરલે પ્રીતિ
ચારણુ ચોથી ભાખ, રાજદ્વારે શુભ રીતે,
એ આઠ ભાષા જે બોલતી, ધારી જોતાં ધમ છે
કવિ શામળભટ્ટ સાચું કહે બોલી તેના બાપ (ભારતુ) છે

૧૬૮—તો આ ૭ ભાષાઓ સંબંધી શું ખબર છે?

संस्कृतं प्राकृतं चैव शूरसेनी तदुद्भवा
ततोऽपिमागधी प्राग्वत् पैशाची देशजापि च

—સંસ્કૃત, તેમાંથી પ્રાકૃત, તેમાંથી ઉત્પન્ન શૌરસેની, તેમાંથી માગધી, પહેલાંની માફક પૈશાચી અને દેશજ એ ૭ ભાષા.

૧૬૯—માલૂમ પડે છે કે પ્રકૃતિ શબ્દના અર્થમાં ભ્રમ થવાથી તત આગત તદ્ભવ અને તત્. આદિની કલ્પના કર્યા પ્રકૃતિનો

---

1 बाल्येऽपि लीलाक्षितताररक्तापि
गीर्वाण वाग्भिर्युपकारकाणि ।
यस्येति सोमेश्वरनंदनस्य
वण्यां गिरां शक्तिमतो ययासि ॥

—પૃથ્વીરાજવિજય પ્રથમ સર્ગ.

૧૧ જુઓ ઝવેરી મહાશયનો લેખ સવિતા ૧૯૮ ૩ પૃ. ૨૨૬-૭.
૧૨ મોંઘા શ્રી. સ્વામિની શિક્ષામાંથી ઉતાર.

અર્થ અહી ઉપાદાનકારણ નથી. જેમ ભાષ્યકારે બહુ સુદર ઉદાહરણ આપ્યુ છે કે સોનામાથી રૂચક બને છે, રૂચકની આકૃતિને તોડીતોડીને કટક બનાવવામા આવે છે, કટકોમાથી વળી ખેરના લાકડાના અગારથી કુંડલ બનાવવામા આવે છે, સોનાનું સોનુ રહી જાય છે, તેવીરીતે ભાષાથી ભાષા કદિ બનાવવામા નથી આવી. અહી પ્રકૃતિ શબ્દ મીમાસાના રૂઢ અર્થમા લેવો જોઇએ ત્યા પ્રકૃતિ અને વિકૃતિ શબ્દ વિશેષ અર્થોમા લેવામા આવ્યા છે સાધારણ નિયમ, નમૂનો, મોડલ, ઉત્સર્ગ એ અર્થમા પ્રકૃતિ આવે છે. વિશેષ, અલૌકિક, ભિન્ન, અંતરિત, અપવાદ—એ અર્થમા વિકૃતિ આવે છે અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞ પ્રકૃતિ છે, બીજા સોમયાગ તેની વિકૃતિ છે. આનો અર્થ એ નથી કે બીજા સોમયાગ અગ્નિષ્ટોમમાથી નિકળ્યા કે આવ્યા છે. અગ્નિષ્ટોમની જે રીતિ છે તેને બીજા સોમયાગોની રીતિ થોડીઘણી મળતી છે ને કઇકઇક ભિન્ન છે. સાધારણ રીતિ પ્રકૃતિમા બતાવી ભેદોને વિકૃતિમા ગણી દીધા છે. પાણિનિએ ભાષા (વ્યવહાર)ની સસ્કૃતને પ્રકૃતિ માની વૈદિક સંસ્કૃતને તેની વિકૃતિ માની છે, સાધારણ યા ઉત્સર્ગ નિયમ સસ્કૃતના માની વૈદિક ભાષાને અપવાદ બનાવ્યો છે અહી પ્રકૃતિનો ઉપાદાન કારણ એવો અર્થ માની શું વૈદિક ભાષાને 'તત આગત' યા 'તદુદ્ભવ' કહી શકાય?—ઉલટી ગગા વહી શકે? શૌરસેનીની પ્રકૃતિ સસ્કૃત અને મહારાષ્ટ્રીની પ્રકૃતિ શૌરસેની કહેવાનો આશય એ છે કે તેના સાધારણ નિયમ સસ્કૃત યા શૌરસેની જેવા અને વિશેષ નિયમ પોતપોતાના ભિન્ન છે પ્રકૃતિ સાથે જ્યા સમાનતા હોય છે, તેનો વિચાર વ્યાકરણોમા નથી, જ્યા ભેદ છે ત્યા બતાવવામા આવેલ છે. હેમચદ્રજીએ પહેલી (મહારાષ્ટ્રી) પ્રાકૃતનું વ્યાકરણ લખ્યુ. પછી શૌરસેનીના વિશેષ નિયમ લખીને જણાવ્યુ કે 'શેષ प्राकृतवत्' (૮-૪-૨૮૬), પછી માગધીના વિશેષ નિયમ જણાવી કહ્યુ કે 'शेषं शौरसेनीवत् (૮-૪-૩૦૨), અર્દ્ધ-માગધીને આર્ષ માની તેનું વિવેચન કર્યું નહિ પછી પૈશાચીનું વિવેચન કરી દાખવ્યુ કે

શેષં શૌરસેનીવત્ (૮-૪-૩૨૩). તે પ્રમાણે ચૂલિકા પૈશાચી ના નિયમ-વિશેષ બતાવી કહ્યું **શેષં માગધવત્**—એટલે પૈશાચીવત્ (૮-૪-૩૨૮). અપભ્રંશના વિશેષનિયમ લખી કહ્યું **શૌરસેનીવત્** (૮-૪-૪૪૬) અને ઉપસંહારમાં સર્વ પ્રાકૃતોને લક્ષમાં રાખી લખ્યું કે **શેષં સંસ્કૃતવત્સિદ્ધમ્** (૮-૪-૪૪૮) તો આ પરથી શું આનો અર્થ એમ કરવામાં આવે કે આ ભાષાઓનું કુટુંબવૃક્ષ થયું? શું પહેલી ભાષા જનક થઇ અને પછી પછીની તેમાંથી આગત અથવા તેમાંથી ઉદ્ભૂત થઈ? નહીં. સાધારણ નિયમ પ્રકૃતિ થી સમજાવ્યો અને વિશેષ નિયમ વિકૃતિ થી. આ પ્રકૃતિ અને વિકૃતિનો પ્રકૃત-પ્રસ્તુત અર્થ છે.

૧૭ સંસ્કૃત અને બીજી પ્રાકૃતોના વ્યાકરણમાં તો હેમચંદ્રે પોતાની વૃત્તિમાં ઉદાહરણોની પૂર્તિ કરી. નામ અથવા પદ જ આપેલ છે પરંતુ અપભ્રંશના અંતમાં તેણે પૂરી ગાથાઓ પૂરા ૭૬ અને પૂરાં અવતરણ આપ્યાં છે આ શ્રી હેમચંદ્રનું બીજું મહત્ત્વ છે. આવી રીતે તેણે એક અતિ ભારે સાહિત્યના નમૂના જીવંત રાખ્યા કે જે તે એમ ન કરત તો નષ્ટ થઈ ગયા હતા. આમ કરવાનું કારણ શું? જેમ હવે પછી કહેવામાં આવશે તેમ જે શ્વેતામ્બર જૈન સાધુઓને માટે યા સર્વ સાધારણ જન માટે તેણે વ્યાકરણ લખ્યું તેઓ સંસ્કૃત પ્રાકૃતના નિયમોને, તેનાં સૂત્રોની સંગતિને પરોક્ષ વાક્યખંડોમાં સમજી લેત—તેણે આપેલ ઉદાહરણોથી ન સમજત તો સંસ્કૃત અને મગધી-પુસ્તકી-પ્રાકૃતનું વાઙ્મય તેમની સામે હતું-પ્રાપ્ય હતું તેમાંથી નવાં ઉદાહરણો શોધી લેત, પરંતુ અપભ્રંશના નિયમ એવી રીતે સમજમાં આવી ન શકત. પ્રથમ પુરુષને માટે 'પઇં' રૂપમાં ઇ ની જગાએ ય લખાતી સમય, અને મહાપુરુષના અનુકરણ પ્રયોગ પૂરાં ઉદાહરણ આપ્યા વગર સમજમાં આવતા નથી (જુઓ પછી ઉદાહરણ નં. ૧૬ ૮૮ ૧૪૭) જો હેમચંદ્રે પૂરાં ઉદાહરણ ન આપ્યા તો શીખનારાઓ કે જેઓ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતના આકર ગ્રંથો સુધી પહોંચી જાય, પરંતુ જેઓ આજ

સાહિત્યથી સ્વાભાવિક રીતે નાક ચઢાવતા તેઓ તે 'ભાષા'ના નિયમોને સમજત નહિ.

૧૭૧. આ સર્વે ઉદાહરણોનો સગ્રહ અને વ્યાખ્યાન આ પછી જૂદા ૬, ૭, અને ૮ પ્રકરણમા આપેલા છે. આ ઉદાહરણ અપભ્રશ કહેવામા આવે છે કિંતુ તે તે સમયની જૂની હિદી–ગૂજરાતીના જ છે. વર્ત્તમાન હિદી કે ગૂજરાતી સાહિત્યથી તેનો પરપરાગત સબધ, વાક્ય અને અર્થને સ્થાને સ્થાને સ્પષ્ટ થશે. એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે આ ઉદાહરણ શ્રી હેમચદ્રના પોતાના રચેલા નથી કોઈ વાકયો સિવાય સર્વે તેનાથી પ્રાચીન સાહિત્યના છે. તે પરથી તે સમયની જૂની હીંદી–ગૂજરાતી સાહિત્યના વિસ્તારનો પત્તો લાગે છે. જો સસ્કૃત સાહિત્ય બીલકુલ રહ્યુ ન હત તો પતજલિના મહાભાષ્યમા જે વેદ અને શ્લોકોના ખડો ઉદ્ધત છે તે પરથી સસ્કૃત સાહિત્યનુ અનુમાન કરવુ પડત. આ કામ આ દોહાઓથી થાય છે. હેમચદ્રજીએ મોટી ઉદારતા કરી કે આ પૂરા અવતરણ આપી દીધા તેમા શૃંગાર, વીરતા, કઇ રામાયણના અશ (જેવડુ અન્તર૦ ૧૦૧, દહમુહુ ભુવણ૦ ૫), કૃષ્ણકથા (હરિ નચ્ચાવિઉ પંગણહિ–૧૨૨, એક મેકકઉં જઇવિ જોએદિ૦ ૧૨૯), કઇ બીજા મહાભારતના અશ (ધત્તિઉ ઓપ્પિણુ સઉણ્ણિ૦ ૭૮), વામનાવતાર કથા (મઈ ભણ્ણિઅઉ બલિરાય૦ ૯૬), હિદુ ધર્મ (ગગ ગમેપ્પિણ૦ ૧૬૬, ૧૬૭, વ્રાસ મહારિસિ૦ ૯૧), જૈન ધર્મ (જેપ્પિ ચઇપ્પિણુ ૧૬૫, પેક્ખેવિણુ મુહુ જિનવર હો૦ ૧૭૦), અને 'હાસ્ય (સો એવા પર વારિઆ૦ ૧૫૯)—એ સર્વના નમૂના મળે છે મુજ (૧૬૨) અને બ્રહ્મ (૧૦૩) કવિઓના નામ મળી આવે છે કેવુ સુંદર સાહિત્ય આ સગૃહીત છે ! કવિતાની દૃષ્ટિથી, આટલા વિશાલ સસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાહિત્યમા પણ, શુ 'ભલ્લા હુઆ જુ મારિઆ ૩૧, જઇ સસણેહી તો મુઇઅ પર, લોણુ વિલિજ્જઇ પાણિએણ ૧૧૫, અજ્જવિ નાહુ મહુજ્જિ ઘરિ ૧૪૪'—આદિની જોડીની કવિતા મળી શકે તેમ છે ?

૧૭૨–હેમાચાર્યનુ ત્રીજું મહત્ત્વ એ છે કે તે પોતાના વ્યાકરણના

પાણિનિ અને ભટ્ટોજીદીક્ષિત હેવાની સાથે સાથે તેના ભટ્ટિ પણ છે તેણે પોતાના સંસ્કૃત પ્રાકૃત દ્વાશ્રય કાવ્યમાં પોતાનાં વ્યાકરણનાં ઉદાહરણ પણ આપ્યાં છે તથા સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને કુમારપાળના ઇતિહાસ પણ લખ્યા છે ભટ્ટિ અને ભટ્ટ ભૌમકની પેઠે તે પોતાના સૂત્રોના ક્રમથી ચાલ્યા છે સંસ્કૃત દ્વાશ્રય કાવ્યના વીસ સર્ગ છે તેમાં સિદ્ધરાજ જય સિંહ સુધીના ગૂજરાતના સોલંકી રાજાઓના વંશ વૈભવ આદિનું વર્ણન અને સાથે સાથે હેમચંદ્રના (સંસ્કૃત) શબ્દાનુશાસનના સાત અધ્યાયોનાં ઉદાહરણ છે આઠમા અધ્યાય (પ્રાકૃત વ્યાકરણ)નાં ઉદાહરણોને માટે પ્રાકૃત દ્વાશ્રય કાવ્ય (કુમારપાલ ચરિત)ની રચના થઇ છે કે જેમાં આઠ સર્ગ છે સંસ્કૃત દ્વાશ્રયની ટીકા અભયતિલક ગણિએ તથા પ્રાકૃત દ્વાશ્રયની ટીકા પૂર્ણકલશ ગણિએ લખી છે કે જે સંવત્ ૧૩ ૭ ફાલ્ગુન કૃષ્ણ ૧૧ પુષ્ય રવિવારને દિને પૂર્ણ થઈ કુમારપાલ ચરિ (આ પ્રાકૃત દ્વાશ્રય કાવ્યના આરંભમાં અણહિલપુર પાટણનું વર્ણન છે રાજા કુમારપાલ છે મહારાષ્ટ્ર દેશના ભરી તેની કીર્તિ વખાણે છે રાજાની દિનચર્યા દરબાર, આસ્થાન કુંજરયાત્રા, જિનમંદિર યાત્રા જિનપૂજા આદિના વર્ણનમાં બે સર્ગ પૂરા થાય છે ત્રીજામાં ઉપવનનું વર્ણન છે— વસંતની શોભા છે ચોથામાં ગ્રીષ્મ અને પાંચમામાં અન્ય ઋતુઓના વિહાર આદિનું સાક્ષાત્ વર્ણન છે રાજા અને પ્રજાની સમૃદ્ધિ તથા વિલાસીઓનાં ચિત્ર કવિઓની રીતિ અનુસાર દેવામાં આવ્યાં છે છઠ્ઠામાં ચંદ્રોદયનું વર્ણન છે રાજા દરબારમા બેઠા છે સાંધિવિગ્રહિકે વિજ્ઞપ્તિ કરી કે જેમાં કુંકણના રાજા મલ્લિકાર્જુનની સેના સાથે કુમારપાલની સેનાનું યુદ્ધ અને પછી વિજયનું તથા મલ્લિકાર્જુનના માર્યા જવાનું વર્ણન છે આગળ કહ્યું કે એવી રીતે કુમારપાલ દક્ષિણનો સ્વામી થઈ ગયો. પશ્ચિમનો સ્વામી સિંધુપતિ જયનદેવ, ઉત્ત (? ઉચ્ચ), કાશી, મગધ ગૌડ કન્યાકુબ્જ દશાર્ણ, ચેદિ, રેવાતટ, મથુરા, જંગલ દેશના રાજાઓની અધીનતાનું વર્ણન છે કુમારપાલ શયન કરે છે સાતમા સર્ગના આરંભમાં રાજા ઉઠીને પરમાત્મ ચિંતા કરે છે તેમાં કામ, ક્રો

આદિની નિંદા, જૈન આચાર્યોની સ્તુતિ, નમસ્કાર પહેલા અને પછી શ્રુત દેવીની સ્તુતિ છે શ્રુતદેવી કુમારપાલની સામે પ્રકટ થઈ અને રાજાની સાથે તેનુ ધર્મવિષયક સભાષણ ચાલ્યુ. આખા આઠમા સર્ગમા શ્રુત-દેવીનો ઉપદેશ છે.

૧૭૩-શ્રી હેમચન્દ્રે પ્રાકૃત વ્યાકરણ (સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસનના આઠમા અધ્યાય) અને કુમારપાલ ચરિતનો સબધ નીચેના કોઠાથી જણાવવામા આવે છે

લક્ષ્ય	લક્ષણ	ઉદાહરણ
પ્રાકૃત ભાષા	અષ્ટમાધ્યાય	કુમારપાલ ચરિત.
	પાદ ૧ સૂ૦ ૧-૨૭૧	સર્ગ ૧, ૨, ૩, ૪ ૫, ૬, ૭
	પાદ ૨ સૂ૦ ૧-૧૨૮	ગાથા ૧-૯૩
	પાદ ૩ સૂ૦ ૧-૧૮૨	
	પાદ ૪ સૂ૦ ૧-૨૫૬	
	અષ્ટમાધ્યાય	કુમારપાલ ચરિત
શૌરસેની	પાદ ૪ સૂ૦ ૨૬૦-૨૮૬	સર્ગ ૭ ગાથા ૯૪-૧૦૨
માગધી	પાદ ૪ સૂ૦ ૨૮૭-૩૦૨	સર્ગ ૮ ગાથા ૧-૭
પૈશાચી	,, ,, ૩૦૪-૩૨૪	,, ,, ૮-૧૧
ચૂલિકા પૈશાચી	,, ,, ૩૨૫-૩૨૮	,, ,, ૧૨-૧૩
અપભ્રશ	,, ,, ૩૨૯-૪૪૮	,, ,, ૧૪-૮૨

૧૭૪ આ પરથી સ્પષ્ટ થશે કે જે ભાષાનુ વ્યાકરણ કહ્યુ છે તેમા કુમારપાલચરિતના તે અશની રચના કરવામા આવી છે. જૂની હિંદી-ગૂજરાતીના વ્યાકરણના વિશેષ નિયમોના ૧૨૦ સૂત્ર છે, ઉદાહરણોમા જે ઉદાહરણો પ્રાચીન કવિતામાથી આપવામા આવ્યા છે તે ૧૭૫ અવતરણ છે, કોઇ પદો, વાક્યો અને દોહરાઓ અવતરણોની ગણનામા નથી, (કેટલાક દોહાના ખડ વારવાર ઉદાહરણોની પેઠે કેટલાક સૂત્રો ઉપર આપવામા આવ્યા છે), પરતુ સ્વરચિત ઉદાહરણોમા તે સર્વ વિષય ૬૯ છદોમા આવી ગયેલ છે આનુ કારણ એ છે કે એક એક છંદમા કેટલાયે ઉદાહરણ સમાવ્યા છે. હેમચદ્રજીને એવી રચના પ્રિય હતી.

પ્રકરણ બીજું

દેશી નામમાલા અને કુમારપાલ ચરિત.

૧૭૫. હેમચંદ્રએ દેશીનામમાલા નામનો એક કોશ પણ બનાવ્યો છે કે જેમાં પ્રાકૃત રચનામાં આવનાર દેશી શબ્દો આપ્યા છે. સંસ્કૃતના બીજા કોશોમાં વિષય વિભાગથી (સ્વર્ગ, દેવ, મનુષ્ય આદિ) શબ્દોનો સંગ્રહ થાય છે યા તો અંતના વર્ણો (જેવા કે કાન્ત, ખાન્ત આદિ) ના વર્ગોથી સંગ્રહ થાય છે પરંતુ આ દેશીનામમાલા વર્તમાન કોશોની પેઠે અક્ષરાદિ ક્રમે બનેલ છે તેનું પણ કારણ એ છે કે વ્યાકરણમાં અપભ્રંશની કવિતા પૂરી ઉદ્ધૃત કરવાની છે. સંસ્કૃત પ્રાકૃત કોશોની પેઠે દેશી કોશને કોઈ ગોખે રાખતા નથી. જ્યાં પ્રાકૃત કવિમાં દેશી પદ આવ્યા ત્યાં જોવાને માટે આ કોશનો ઉપયોગ છે ત્યાં અક્ષરાદિ ક્રમથી જ કામ ચાલી શકે છે.[૧૪] તે ક્રમની અંદર પણ એકાક્ષર દ્વિ-અક્ષર આદિનો ક્રમ છે. જે અક્ષરથી આરંભ થનાર શબ્દ જ્યાં ગણવામાં આવ્યા છે ત્યાં તેવા નાનાર્થ શબ્દ પણ ગણવામાં આવ્યા છે ત્યાં જેટલા શબ્દોનાં ઉદાહરણ એક ગાથામાં આવી શક્યાં તેટલાંને કસી ભરવામાં આવ્યા છે. અક્કોડુમ્બા (એટલે ભૂષણ, ભ્રમર, કમળ એવી) કમળ (મુકાની ટાટી) કમ્પરિત, કતરિત (ચાટેલ) કરુણ (મોટે) આ શબ્દોને સાથે ગુંથી એક ગાથા બનાવવામાં કરી તેમાં અર્થ હોય તો પણ કામ ચલતા આવતી કલ્પ છે. કેમ

૧૪. પાદલિપ્તાચાર્ય આદિ વિરચિત દેશી શાસ્ત્રો હોવા છતાં પણ આ (દેશી નામમાલા) ના આરંભનું પ્રયોજન. .. 'વર્ણક્રમ સુબદ્ધ' અથવા 'વર્ણક્રમ સુબદ્ધ' .. વર્ણક્રમથી નિર્દિષ્ટ શબ્દ અર્થનિર્દેશમાં સરલ થતાં સુખથી સ્મરણ અને ધ્યાન કરી શકાય છે. વર્ણક્રમને છોડી એકેકથી સુખથી અવધારણ થઈ શકતું નથી તેથી વર્ણક્રમનિર્દેશ આવશ્યક છે (હેમચંદ્ર—દેશી નામમાલા—પહેલી ગાથાની ટીકા)

દ્રજીએ આ પર એક માનિની ખંડિતાની ઉક્તિ બનાવી છે કે હે દાંતોથી ફાડેલા અધરવાળા, નખોથી કાપેલા અંગવાળા, મારી ચદર છોડ, તે ઘડા જેવા સ્તનો વાળી પાસે જા કે જે ઠાઠડીને પણ યોગ્ય નથી (દેશી નામમાલા ૨૦). આ ઉદાહરણ બનાવવાની કઠિનતાથી વિવિધ અર્થો માટે ઉદાહરણ–ગાથાઓ તેણે બનાવી નથી. આજ રીતે કુમારપાળ ચરિતમા કેટલાક ઉદાહરણ એક એક દોહામા મૂકેલા છે, કિંતુ ત્યા શ્રુત દેવીનો રાજાને ધર્મ વિષયનો ઉપદેશ એ એકજ વિષય છે, તેથી કવિને થોડીઘણી સ્વતંત્રતા મળી છે આ ૬૯ છદોમા જે છંદો આવ્યા છે તે એ છે કે વદનક ૧૪–૨૭, ૭૭, ૭૮, દોહા ૨૮–૫૪, ૮૧, માત્રા ૭૫, ૭૮, વસ્તુ વદનક કર્પૂર (=ઉલ્લાલા ?) નો યોગ ૭૬, સુમનોરમા ૮૨. આમાથી નમુના તરીકે કંઈક આગળ ઉદાહરણના પ્રકરણમા આપેલા છે, જૂના અપભ્રંશના ઉદાહરણોથી આ કંઈક ક્લિષ્ટ છે તેનુ કારણ સ્પષ્ટ છે ને વિશેષ હવે પછીથી જણાવીશુ અને તે સ્પષ્ટ છે કે આ હેમચદ્રજીએ પોતે રચેલી જૂની હિદી–જૂની ગૂજરાતી છે.

૧૭૬. હેમચદ્રજીની દેશીનામમાલામા કઇ શબ્દો તે સમયની રીતિ રિવાજ અને વિનોદ આદિના સૂચક છે તેનો સંગ્રહ પાઠકોના મનોવિનોદ અને જ્ઞાન માટે અહીં આપવામા આવ્યા છે. હેમચંદ્રે જે અર્થ કરેલ છે તેનો અનુવાદ અહીં કર્યો છે અને કઈ ટુંક વિવેચન સાથે જરૂર પડી ત્યાં આપ્યુ છે.

અંવેટ્ટી (૧–૭) મુઠ્ઠીનો જુગાર (હિદી–બુઝાવૈલ)

અણ્ણાણ્ણ (૧–૭) વિવાહ કાલમા જે વધૂને આપવામા આવે છે (પહેરામણી) યા જે વિવાહને માટે વધૂ પોતે વરને આપે છે. (સામી મો દેખામણી ?)

આણંદવડ (૧–૯૨) પતિથી પ્રથમ યૌવન હરણ થતા સ્ત્રીના રૂધિરથી છંટાયેલુ વસ્ત્ર. તે બાંધવોને આનદિત કરે છે તેથી આનંદપટ કહેવામા આવે છે. (કેટલીક જાતિયોમા હજુ પણ એવી રસમ

છે કે આવા વરમાં મિઠાઇ રાખીને નાતમાં વેંચવામાં આવે છે)

ઇંદમહ (૧-૮૧) કૌમાર ક્રિયાવસર.

ઉક્કુડિઅ (૧-૧૩૭) પરસેવી ઓનો ગુચ્છો

એમિલ્લિઆ (૧-૧૪૫) તે સ્ત્રી કે જેનું શરીર સતરથી માપી તે સતર ચારે દિશામાં ફેંકી દેવામાં આવે છે કેમ દેશની એક જાતની રસમ છે (સ મા પરથી મીનાતિ મિનોતિ).

ઓલુકી (૧-૧૫૩) સતાકને રમાતી રમત, જેમાં છોકરાઓ સતાઇને રમે છે આ અનુસ્વાસન ક્રીડા (આંખ મીંચામણી, સંતાકુકડી)

ઓહુજ (૧-૧૫૧) એક જાતની રમત કે જેમાં નથી નથી એમ કહેવામાં આવે છે

કણ્ણઉપ્પ (૨-૪૫) સ્ત્રી રહસ્ય.

ખિકખરી (૨-૭૩) યુવતીઓને માટે લાકડી કે જે દેહ આદિ એકઠા માટે રાખવા રહે છે કે બીજા કોઇ તેને અડે નહિ (રજવાડામાં અસ્પર્શ્ય જાતિઓ હમેશાં કુકડાનું પર આ રીતે શિર પર રાખે છે).

ગમિઅલ (૨-૮૮) નવી પરણેલી વહુ

મનોસિલ (૨-૧૧) ઘરના સ્થાનમાં અસ્પર્શ્ય, જેનું એક ભાગમાં સિંદુરચિત્ર કર્યું છે (મહામારીઓ). ,

છિપ્પ રમણ (૩-૩૦) આંખ મિચામણી.

ઝુંબિયા (૩-૯) રાસના જેવો ખેલ કે જેમાં કન્યાઓ (અથવા બાળક) નાચે કુદે છે (રાસ).

ધૂલધા (૪-૨૧) એક રસમ કે જેમાં સ્ત્રીને પતિનું નામ પૂછાય છે અને તે ન લી કહેતી તેથી તેને પગલાંથી મારવામાં આવે છે (રાજપૂતાનામાં ક્યાંક ક્યાંક વિવાહપર ગુરુની વખતે સ્ત્રીઓ આ રમત હજી પણ કરે છે કેમકે એક શ્લોક આનો અર્થ સમજવા માટે ઉદ્ધૃત કરેલ છે તે પરથી જણાય છે કે સ્ત્રી

પુરૂષ મળીને આ રમત રમતા હતા અને કઈ ફજેત ફાળકો જેવુ પણ થતુ હતુ 'नियमविशेषश्च णपलया ज्ञेया। आदाय पलाशलतां भ्राम्यति लोकोऽखिलो यस्यां। पृष्टा पतिनाम स्त्री निह्नन्यते चाप्य कथयन्ती। તેણે જે સ્વરચિત ઉદાહરણ આપ્યુ છે તેમા 'दोला विलास-समए' છે, કિંતુ 'पुच्छन्ती' 'सही=સખી) જ છે (નામ+લેવાની ક્રિયા-લયા).

ણીરંગી (૪-૩૧) માથુ ઢાકવાનુ ફક્ત ઘૂઘટ-ઘૂમટો (આભાણક શતકમા-નીરંગિકા (સંસ્કૃત) એક કહેવતમા આવેલ છે કે અધશ્વસુરને માટે નીરંગિકા કેવી?)

ણેઉરિઆ (૪-૪૫) ભાદ્રપદ શુકલ દશમીનો એક ઉત્સવવિશેષ;

તુણુઅ (૫-૧૬) ઝુખા નામનુ વાજુ-વાદ્ય (પતંજલિના 'મૃદંગ શંખ તૂણુવમાનુ તૂણુવ?)

ચેવરિઅ (૫-૨૯) જન્મના અવસર પર વાજાગાજા

દુક્કર (૫-૪૨) માઘ માસની રાત્રિમા ચાર પહોર (પ્રતિ પહોર) સ્નાનનો નિયમ (દુષ્કર!)

દુદ્ધોલણી (૫-૪૬) જે ગાય એકવાર દોવાય પછી ફરી પણ દોવાઈ શકે તે-દૂધાળી!

દિઅસિઅ (૫-૪૦) સદા ભોજન (દિવસિક)

દિઅહુત્ત (૫-૪૦) સવારનુ ભોજન (દિવાભુક્ત) શિરામણી

દોવેલી (૫-૫૦) સાયંકાળનુ-સાંજનુ ભોજન (વાળુ)

ધમ્મઅ (૫-૬૩) ચોર દુર્ગાની સમક્ષ પુરૂષને મારી તેના શરીરના લોહીથી જંગલમા જે ધર્માર્થ બલિ-બળિદાન કરવામા આવે છે (તે સમયના ઠગ?)

પઉત્થવહણી-(૬-૩૬) સાસરીએથી પહેલા પ્રથમ (પીયર) લાવવામાં આવેલી નવવધૂ.

પાડિઅજ્જુ (૬-૪૩) જે પીયરથી વહુને સાસરીએ પહોચાડે તે.

પેમ્મક્ખમ (૬-૮૧) આસો માસમાં ઉત્સવ કે જેમાં પતિ સ્ત્રીના હાથથી અપૂપ (પૂઆ) લઇ ખાય છે

સુઘમ (૬-૧૩૫) જે સ્ત્રીનો વિવાહ થનાર હોય તેને છોડી બીજી નિમન્ત્રિત સ્ત્રીઓનો વિવાહ થઇ જવો તે. ધામણું.

મટ્ટુહિઅ (૬-૧૨૬) વિવાહ થયેલી-પરણેલીનો પ્રેમ, મરદ !

લય (૭-૧૬) નવાં વિવાહિત સ્ત્રી પુરુષોના જોડાનો અરસપરસ નામ લેવાનો ઉત્સવ. આ શબ્દના ઉદાહરણમાં હેમચંદ્રે જે ગાથા બનાવી મૂકી છે તેનો આશય એ છે કે મહારાજ કુમારપાલ ! આપની સેનાને આવતી જોઇને ભાગનારા રિપુ-દંપતિ અરસપરસ નામ લઇ લઇને પુકારે છે અને આપના લય ની યાદ કરાવે છે (કે વિવાહ વખતે પણ નામ કહ્યું હતું) જુઓ ઉપર ધુણ્ણય

વણપુરિસ (૭-૨) એક ઉત્સવ કે જેમાં વધૂનું ચિત્ર હાથમાં કમળ લઇને ચિતરવામાં આવે છે

બહુમાસ (૭-૪૬) જ્યારે નવી વિવાહિતા સ્ત્રીના ઘરથી પતિ બહાર જાય નહિ ને ત્યાં રમણ કર્યા કરે તેવી વિશેષ રીતિ યા ઉત્સવ (હનીમૂન !)

બહુહાડિણી (૭-૫) એક સ્ત્રીની ઉપર જે બીજી સ્ત્રી લાવવામાં આવે તે.

વોરલ્લી (૭-૮૧) શ્રાવણ શુદ ૧૪ નો વિશેષ ઉત્સવ (રાખડી !).

સુગિમ્હઅ (૮ ૩૪) ફાલ્ગુનોત્સવ—આ સંસ્કૃત સુગ્રીષ્મકનો તદ્ભવ છે ને માટે દેશીમાં ગણ્યો નથી. શ્રીહેમચંદ્ર આચાર્યે સુગ્રીષ્મકના પ્રયોગનું ઉદાહરણ આપ્યું છે (કામ !).

સમાયણ (૮-૪૩) અમુક અને વસ્તી અંગતીથી ગાયક-ગાયકા વગાડવા તે.

હિંચિઆહિંચિઅ (૮-૬૮) એક પગ ઉંચો કરી બી ન એમજ ચમચી ચાલવાની છોકરાંઓની રમત.

૧૭૭ કુમારપાલ ચરિત કુમારપાલના રાજ્યમાં રચાયું કુમાર

પાલ રાજા ગાદીપર સ. ૧૧૯૯ માં બેઠા અને તેનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૨૩૦ મા થયો હેમાચાર્યનો સ્વર્ગવાસ સ. ૧૨૨૯ માં થયો. શિલાહ વંશના મલ્લિકાર્જુન સાથે યુદ્ધ સ. ૧૨૧૭-૧૮ મા થયેલું માનવું. [૧૪] તેથી કુમારપાલ ચરિત (દ્વાશ્રયકાવ્ય) અને તેમા અંતર્ગત આ અપભ્રંશ (જૂની હિંદી-જૂની ગૂજરાતી) કવિતાનો રચનાકાલ વિ. સં. ૧૨૧૮ થી વિ. સ ૧૨૨૯ સુધીમા કોઈપણ સમય છે. હેમચંદ્રજીનું વ્યાકરણ સિદ્ધરાજ જયસિંહની આજ્ઞાથી તેના રાજત્વકાલમાં અર્થાત્. સં. ૧૧૯૯ ની પૂર્વે બન્યું વ્યાકરણની બૃહદ્વૃત્તિ અને તેનો ઉદાહરણ સંગ્રહ સૂત્રોની સાથેજ રચાયેલ હશે આ માટે શ્રી હેમચંદ્રે પોતા સિવાય અન્ય ઉલ્લેખેલ -ઉદ્ધૃત કવિતા પ્રચલિત થવાનો સમય વિ. સ. ૧૧૯૯થી પૂર્વે છે, એ તો વારવાર કહેવાની જરૂર નથી કે આ સંવત્ તેની ઉપલબ્ધિનો નિમ્નતમ-છેલ્લામા છેલ્લો સમય છે ઉર્ધ્વતમ સમય-સૌથી પ્રાચીન સમય મુંજના નામાંકિત દોહાથી લેવો ઘટે-અર્થાત આ કવિતા સં. ૧૦૨૯ થી ૧૧૯૯ સુધી લગભગ બે સૈકાની છે

૧૭૮ જ્યારે હેમચંદ્રજીના ઉદાહરણોની [illegible] ચૂકી હતી ત્યારે દોધક વૃત્તિ નામનો ગ્રંથ [illegible] ૧૯૧૬ મા અમદાવાદમા પંડિત ભગવાનદાસ [illegible] રચનારનું નામ આપ્યું નથી પરંતુ અંતમાં [illegible] નો

" इति श्री हैम व्याकरण [illegible] दोधकार्थ [illegible] मा समाप्त लिखितो महोपाध्याय [illegible] वर्षे [illegible] देव हेतु. १५२८ प्र० (वर्तमाने) [illegible] " — [illegible] દ્ધરાજ જય-

આ સર્વે ઉદાહરણોની [illegible] માગધી રાજ પોતે શૈવ

ખડ અને એક મહારાષ્ટ્રી [illegible] 'દોધક' મા [illegible] જને માટેજ હેમચ-

૧૪ સિદ્ધરાજ [illegible] ચર્ચા આપણે કરી છે. મહજ્માનો બાપ) [illegible] ન ધર્મ પ્રતે ઝૂકયુ હશે. કાર્જુનની લડાઈમાં [illegible] હેમચંદ્રજ [illegible] હેમ- પત્રિકા ભાગ ૧ [illegible]

ઘણા કરી લીધી છે હેમચંદ્રના પ્રાકૃત વ્યાકરણના પાન પાનનો પ્રચાર જૈન સાધુઓમાં રહ્યો તેથી આ કવિતાઓના પરપરાગત ચાલો સાંપ્રદાયિક અર્થ જાળવવામાં દોધકવૃત્તિ ક્યાંક ક્યાંક ઘણી સહાયતા આપે છે જ્યાં મતભેદ છે ત્યાં બતાવવામાં આવેલ છે

દોધકવૃત્તિની રચના જૈન સંસ્કૃતમાં થઈ છે—તેમાં જ ભાષાનુગ સંસ્કૃત—એટલે ભાષાપરથી કરેલ સંસ્કૃતના પદો આવ્યાં છે તેની યાદી નીચે પ્રમાણે આપી છે

ચડિત—ચડેલો, ચટતિ—ચડે છે ચટામ—ચડે ચડીએ છીએ (ચડિઅઉ, ચડિઓ)

લગિત્વા—લગાની—(લાગી) લગાડીને (લગ્ગિ) લાગી—વળગી સાથે.
જલિ કિજે—વારી જાઉં છું (જલિ કિજ્જઉં)
અર્ગલ—આગળ (એવિઅ અગ્ગલઉ)
ચોરયતિ—(ઠગ) ચોર નષ્ટ કરે
કિ ન સરામ—શું નથી સર્યું? સર્વ કાંઇ સિદ્ધ થયું.
મુકલેન—ધન, ઉદારતાથી (મોકલ્લેન) મોકળા હાથથી
ઉગ્વસ્તિ (અપેક્ષ છે ઉદ્વરિત) ઉગર્યું બચ્યું (ઉવ્વરિઅ)
ઉત્પતતે—ઊભરે ત્યજતે (ઉવ્વારિજ્જઇ)
ચટક—ચૂડો (ચુડુલ્લઉ) ચુડો.
ભગ—સુપ્ત (મારવાડી ભગે) ગ. ભાગું
નિદ્રાપયતિ—સુવાડે છે—(વધેરે છે—દીવો વધેરે છે)
આવર્તતે—ઊભરાતિ ! (આવટ્ટઇ—આવરે છે ઓર છે ઓટાય છે)
જગ્મકાનિ—ઝમ્પ.
ધારી—ધાર, ધાર્યું
કદે—કદમાં—ક્રીડામાં—ખેલે—ખરામાં [કમો બાસર)
કબલિત—કવલિત
દીર્ઘમાન—આર્દ્રતા—વીખ શુદ્ધ (નિઝ્ઝણ).
વિભ્રમ—વજેરી,

સ્તાધ—ચાહ
મોટયન્તિ—મોડે છે (મોડતિ).

૧૭૯—ઉદાહરણાશમા જે અક્ષરનિવેશ શ્રી શકર પાડુરગ પડિતે પોતાના કુમારપાલ ચરિતના સસ્કરણમા કેટલીક પ્રતિઓની સહાયતાથી રાખ્યો છે તે રાખ્યો છે પાઠાતર ઘણા ઓછા આપ્યા છે—આના કારણ મુખાનુસારીલેખન (જેવુ બોલવુ તેવુ લખવુ), અસાવધાનતા, ઉઓ, ઉઆ, સ્થ, ચ્છ, આદિ લખતા એક બીજા સાથે રહેલી સમાનતા, પર સવર્ણની અનિત્યતા, અઈ, એ, અઉ, ઓના વિકલ્પ, અનુનાસિકની અસાવધાનતા, અને અ તના ઉની ઉપેક્ષા આદિ છે" એ ઓ ના અધ ઉચ્ચારણને ધ્યાનમા રાખવાથી તથા અથી 'ઈ ઉ'ને મેળવી એ, ઓ બોલવાથી છદ સારી રીતે બોલી શકાય છે તથા ગાતા બરાબર ગાઇ શકાય છે

પ્રકરણ ત્રીજું.

હેમચંદ્રજીનુ જીવનચરિત તથા કાર્ય.

૧૮૦ હેમચદ્રજીના જીવનચરિતનો કઇક આભાસ કુમારપાલ પ્રતિબોધના ઐતિહાસિક વિષય સબધી કહેના હવે પછી આવશે તેમનો જન્મ સ ૧૧૪૫ મા, દીક્ષા સ. ૧૧૫૪ મા, સૂરિપદ સ. ૧૧૬૬ મા અને સ્વર્ગવાસ સ. ૧૨૨૯ મા થયો. તેમનું જન્મ નામ ચગદેવ હતુ. દીક્ષા સમયે સોમચદ્ર અને સૂરિ થતા હેમચદ્ર પડયુ સિદ્ધરાજ જયસિહની પાસે તેમણે ઘણી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધરાજ પોતે શૈવ હતો છતા સર્વ ધર્મોનો આદર કરતો હતો સિદ્ધરાજને માટેજ હેમચદ્રજીએ પોતાનુ વ્યાકરણ બનાવ્યુ કે જે સબધે ચર્ચા આપણે કરી છે. હેમચંદ્રજીના પ્રભાવથી સિદ્ધરાજનુ મન જૈન ધર્મ પ્રત્યે ઝૂક્યુ હશે પરતુ કુમારપાલ રાજા થવાથી હેમચદ્ર તે હેમચદ્રજ ખરા બન્યા હેમ-

ગઇ કલિકાલ સર્વજ્ઞ' થયા અને કુમારપાલ પરમાર્હત બન્યા.

૧૮૧ કુમારપાલના રાજ્યના પ્રથમના ૫૨ વર્ષ યુદ્ધવિજય આદિમાં વીત્યાં. શ્રી હેમચંદ્રે અભ્યુદયી કુમારપાલ રાજા થશે એવી ભવિષ્યવાણી કહી દીધી હતી અને સિદ્ધરાજના તેના પરના દ્વેષથી થયેલી સંકટાવસ્થામાં તેને સહાયતા પણ આપી હતી. હવે તેને જિન ધર્મોપદેશ આપી તેના દ્વારા ખૂબ ધર્મપ્રચાર કરાવ્યો. કુમારપાલના ઉત્તરાધિકારી અજયપાલના મંત્રી યશઃપાલે મોહપરાજય નામનું નાટક પ્રબોધચંદ્રોદયની શૈલીનું લખ્યું છે તેમાં એવું વર્ણન છે કે ધર્મ અને વિરતિની પુત્રી કૃપા સાથે કુમારપાલનો વિવાહ સં ૧૨૧૬ ના માર્ગશીર્ષ શુક્લ દ્વિતીયાને દિને હેમચંદ્રે કરાવ્યો તેથી મોહને હરાવી ધર્મને પોતાનું રાજ્ય પુન આપ્યું. રૂપકને દૂર કરીએ તો આ તિથિ કુમારપાલના જૈન ધર્મ સ્વીકારની છે હેમચંદ્રના ઉપદેશથી સદાચાર પ્રચાર, કુવ્યસન ત્યાગ, મંદિર રચના પૂજા વિસ્તાર, જીર્ણોદ્ધાર, અમારિઘોષણા તીર્થયાત્રા આદિ ઘણી ધામધૂમથી કુમારપાલે કર્યાં ને કરાવ્યાં. જૈન સાહિત્યમાં આ ગુરુ શિષ્યના ઘણા પ્રશંસાપૂર્ણ ઉલ્લેખ છે

૧૮૨ રાજાએ ૨૧ જ્ઞાનકોશ (પુસ્તક ભંડાર) કરાવ્યા છત્રીસ હજાર શ્લોકોનું ત્રિષષ્ટિ શલાકા પુરુષ ચરિત હેમચંદ્ર પાસે રચાવી સોના રૂપાથી લખાવી સાંભળ્યું અગ્યાર અંગ બાર ઉપાંગ સોનાથી લખાવી સાંભળ્યાં, યોગશાસ્ત્ર આદિ લખાવ્યાં. ગુરુના ગ્રંથોના લખનારાઓ ૭૦૦ લેખક (લહીઆ) હતા. એક દિન લેખકશાલામાં જઈ રાજાએ લેખકોને કાગળો પર લખતા જોયા. ગુરુએ કહ્યું કે શ્રી તાડપત્રોનો તોટો પડ્યો છે રાજાને શરમ થઈ. ઉપવાસ કર્યો. ખર તાડ (કયું તાડ કે જેનાં પાન લખવા માટે કામ આવી ન શકે)ની પૂજા કરી તો તે સવારમાં શ્રી તાડ થઈ ગયા પછી ગ્રંથ તેના પર લખાવવા માંડ્યા। (શ્રી જિન મંડનનો કુમારપાલ પ્રબંધ પૃ ૯૫-૯૭)

૧૮૩ શ્રી હેમચંદ્રે કેટલાયે લાખો શ્લોકોના ગ્રંથ બનાવ્યા છે તેમાં પ્રધાન ગ્રંથો એ છે કે—અભિધાન ચિંતામણિ આદિ કોશ, વ્યા-

નુશાસન, છન્દોનુશાસન, દેશી નામમાલા, દ્વાશ્રયકાવ્ય (સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત), યોગશાસ્ત્ર, ધાતુપારાયણ, ત્રિષષ્ટિશલાકા પુરૂષ ચરિત, પરિશિષ્ટ પર્વ શબ્દાનુશાસન (વ્યાકરણ) તેના પોતાના રચેલા ગ્રંથોની પ્રાય વૃત્તિઓ પણ રચાઇ છે, ૮૪ વર્ષની અવસ્થામા અનશનથી હેમચન્દ્રે પ્રાણત્યાગ કર્યો. કુમારપાલ પણ લગભગ છ માસ પછી સ્વર્ગસ્થ થયો.

સિદ્ધ હૈમ વ્યાકરણની રચના—(જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધ પરથી પૃ. ૧૨(૨), ૧૬(૨) વગેરે)

૧૮૪ પહેલા કદી હેમચંદ્રજી **'परब्रह्ममय परमपुरूष प्रणीत्त मातृका अष्टादश लिपि विन्यास प्रकटन प्रवीण'** બ્રાહ્મી આદિ મૂર્તિઓને જોઇ કાશ્મીર જવા ચાલ્યા તો ભગવતીએ તેનો માર્ગક્લેશ બચાવવા માટે માર્ગમાજ આવી દર્શન તથા વિદ્યામંત્ર આપ્યા હતા. સિદ્ધરાજ જયસિંહને ત્યા તેનું પાંડિત્ય જોઈ કોઇ અસહિષ્ણુ (બ્રાહ્મણો) એ કહ્યું કે અમારા શાસ્ત્ર (પાણિનીય વ્યાકરણ) શીખીને આ વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત થઇ છે સિદ્ધરાજે પૂછ્યું ત્યારે હેમચંદ્રે કહ્યુ કે શ્રી મહાવીર જિને શિશુ અવસ્થામા જે ઉપદેશ ઇંદ્ર સમક્ષ આપ્યો હતો તે જૈનેંદ્ર વ્યાકરણજ અમે શીખીએ છીએ. (જુઓ ઉપર પૃ ૩૮૧ ટિ ૨) રાજાએ કહ્યુ કે તેટલા પ્રાચીનને છોડીને કોઈ નજીકના કર્ત્તાનુ નામ આપો તેણે કહ્યુ કે સિદ્ધરાજ સહાયક થાય તો પોતે નવુ પંચ અંગવાળુ વ્યાકરણ રચે રાજાએ સ્વીકાર્યું એટલે શ્રી હેમચંદ્રે કહ્યુ કે કાશ્મીરમા પ્રવરપુર (બિલ્હણની જન્મભૂમિ)મા ભારતી કોશમા પુરાતન આઠ વ્યાકરણોની પ્રતિ છે તે મગાવી આપો પ્રધાનોએ જઇ ભારતીની સ્તુતિ કરી એટલે ભારતીએ કહ્યું કે હેમચંદ્ર મારીજ મૂર્ત્તિ છે, પ્રતિઓ આપી દો પ્રતિઓ આવી. ઘણા દેશોથી અઢાર વ્યાકરણ લાવવામા આવ્યા ગુરૂ (હેમચંદ્ર) એ એક વર્ષમાં સવા લાખ ગ્રંથનુ વ્યાકરણ રચી રાજાના હાથી પર રાખી, ચમર ઢોળતા રાજસભામા લાવી પધરાવ્યુ અને સંભળાવ્યુ અમર્ષી બ્રાહ્મણોએ કહ્યુ કે શુધ્ધા શુદ્ધની પરીક્ષા કર્યા વગર રાજાના સરસ્વતી કોશમાં રાખવા યોગ્ય નથી કાશ્મીરમા ચંદ્રકાન્ત મણિની

જનેથી ભારતીની મૂર્તિ છે તેની સમક્ષ વ્યાકરણમાં પુસ્તક રાખવામાં આવે.
જો બીજાથી વગર નિકળી આવે તો શુદ્ધ જાણવું, અન્યથા નહિ.[૧૫]
રાજાએ સહયાત્રુક પણ ત્યાં મોકલાવ્યું. પંડિતો સમક્ષ બે ઘડી સુધી
વ્યાકરણ કાશ્મીરના સરસ્વતી ભુવનમાં પડી રહ્યું. અભિનંદનપૂર્વક રાજાને
જ્યારે પ્રધાનોએ આ જણાવ્યું ત્યારે ૩ લેખકોથી ત્રણ વર્ષ સુધી
પ્રતિઓ[૧૬] લખાવરાવી ૧૮ અઢાર દેશોમાં પઠન પાઠન માટે મોકલી.

---

૧૫. શાસ્ત્ર અને ભાષાનાં ગ્રન્થોની અભિજ્ઞતાના સંબંધમાં જુઓ. ના. ૩ પ્રતિમ ભાગ ૧ પૃ ૧ ૦ શબ્દકોષને પ્રતિષ્ઠાપાદિમાં ભાષના સ્વભાવાશ્રયસ્વભાવ ન બનવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે (શાકટોડ મુખ્ય પાસાદ) અને ગૌરવરોના કર્તા વાકુપતિરાજે પ્રાકૃત ભાષા માટે ભાષવે સ્વસમિત (અમૃત-મિત્ર) કહી છે રાજશેખર સૂરિ (જૈન)ના ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધમાં કાશ્મીરમાં સરસ્વતીના ધામમાં શ્રી હર્ષનું નૈષધચરિત લઈ જવાને અને સરસ્વતીના તે ગ્રન્થમાં પોતાના જેવા અભિજ્ઞત્વ વ્યાખ્યાથી આપણું ઉત્તર દેવાનો ઉલ્લેખ છે શ્રીહર્ષ ચાતુર્થ કહે છે કે 'ક્ષમિતં કિં લુપ્તવે કર્મકાત્' (ચતુર્થ સર્ગ) પાસે 'ગન્ધોતમ નિબન્ધ' નામની એક પ્રતિ ધાયી છે કે જેમાં શાસ્ત્ર જન્મથી માંડીના ઉત્સવના વિધાનનો નિબંધ છે તેમાં લખેલ છે કે શાસ્ત્રની કલ્પીને ગ્રન્થમાં પાટીમાં નાંખવામાં આવી હતી, કિંતુ શ્રીહર્ષસ્વામીની ટીકા થી નવા નગર-વાસ્તવ્ય ગણ નીકળી. એમ પ્રમાણે ભાગમાન્ય પણ ગન્ધોતમ નિબન્ધમાં તે મેળવવા માટે આ ભાવના મળી છે કે શ્રીધર સ્વામીની ટીકામાં આવે ભગવાનામિષ મત એ શ્લોકની વ્યાખ્યા તથા ભાગવતમાં આવેલા વધુ વર્ષો 'પૂર્વવત્ મતિપ્રસ્તાર૦' એ શ્લોક પોતાના મતનું સમર્થન કરે છે. પરંતુ પાટીમાં નાખીને શાસ્ત્ર પરીક્ષાના સંબંધની આ વાતથી અહીં લખી લીધી છે.

૧૬. એક સંસ્કૃતલિપિમાની ભાષામાં, એમ કે પ્રતિકૃતિની જ્યાએ પ્રતિબિંબ વપરાયલી જોયું કે છે. કિંતુ જન ના દેશ આધુનિકમાં સંસ્કારમાં આ શબ્દ ન ૧૨૨૨ માં મળે છે. જિનમંડને પ્રતય, પ્રતીક એમ પ્રતીપ વાર લખ્યું છે.

૧૭. અઢાર દેશ—કર્ણાટ, ગુર્જર લાટ, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, સિંધુ, ઉચ્ચ, ભંભેરી, મરુ, માલવ, કોંકણ, રાષ્ટ્ર, કીર, જાલંધર, સપાદલક્ષ, મેવાડ, દીપ, આભીર. જિનમંડનનો કુમારપાલ પ્રબંધ પત્ર ૮૨ (૧).

પ્રકરણ ચોથું.

શ્રી હેમચંદ્ર અને દેશી.

૧૮૫ युव (न्) (એટલે જુવાન)ના તારતમ્ય વાચકરૂપ **यवीयस्**, **यविष्ट** અને **अल्प**ના **अल्पीयस्** અને **अल्पिष्ट** થાય છે. આ અર્થોમા **कनीयस्** અને **कनिष्ठ** પણ થાય છે. પાણિનિની આ સબધે કહેવાની રીત એવી છે કે **युव** અને **अल्प**ની જગ્યાએ વિકલ્પથી **कन्** થઇ જાય છે (૫-૩-૬૪). આનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે પાણિનિના સમયમા એકલો **कन्** નાનાના અર્થમા વપરાતો ન્હોતો-કેવલ તેના તારતમ્યવાચક રૂપમા વપરાતો હતો વૈયાકરણોની કહેવાની એવી રીતિ છે કે પાણિનિના સૂત્રથી **अल्पीयस्** અને **यवीयस्**ની જગ્યાએ **कनीयस्**, અને **अल्पिष्ठ** અને **यविष्ठ**ની જગ્યાએ **कनिष्ठ** થઇ જાય છે આવુ કઇ થતુ નથી વ્યાકરણનુ સૂત્ર કોઇ નવીન ચીજ બનાવી શકતુ નથી તે તો જે કઇ હોય તેને નિયમથી રાખી દે છે. 'અમુક સૂત્રથી આમ થયુ' એને બદલે વૈજ્ઞાનિક રીતિથી એમ કહેવું ઘટે કે 'આમ ભાષામા થાય છે, તેનો ઉલ્લેખ અમુક સૂત્રમા કરેલો છે.' **कन्** કે જેનો અર્થ નાનુ છે તેનો એકલપણે વિશેષણ તરીકે તે સમયે સસ્કૃતમા વ્યવહાર થવાનુ બધ પડી ગયુ હતું. '**कन्या**' માં તે મોજૂદ છે કન્યાનો પુત્ર '**कानीन**' બનાવવા માટે પાણિનિએ કન્યાને બદલે '**कनीन**', માની પ્રત્યય લગાડયો છે (૪-૧-૧૧૬). આ કાર્ય (જો '**कन्**'ની સત્તા-તેનું અસ્તિત્વ પાણિનિ માનત તો) **कन्**ને પ્રત્યય લગાડીને પણ થઇ શકતુ હતું. નેપાલી 'કાન્-છા' (નાના) હિદી **कन्+अगुरिया**-નારગીની 'કન્ની' આદિમા તે '**कन्**' ચાલુ રહેલો દેખાય છે. તે રીતે જ્યા પાણિનિએ '**ब्रू**' ના કઇક રૂપોને બદલે '**आह**'નુ થવુ, **हन्**નુ '**वध्**' થઇ જવુ, અને**अस्**નુ **भू** થઈ જવુ જણાવ્યુ છે તેનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે '**आह**' '**अस्**' અને '**वध्**' ધાતુઓના જે સમયે પૂરા રૂપો પહેલા થતા હશે, તે

જેવી ભારતીની મૂર્તિ છે તેની સમક્ષ ભંડારમાં પુસ્તક રાખવામાં આવે. જો ભીનાશ વગર નીકળે તો શુદ્ધ જાણવું, અન્યથા નહિ[૧૪] રાજાએ સવાલક્ષ પત્ર ત્યાં મોકલાવ્યું. પછી સભ્ય ને પડી સુધી વ્યાકરણ કાશ્મીરના સરસ્વતી કુંડમાં પડી રહ્યું. અભિમાનીઓ રાજાને જ્યારે પ્રધાનોએ આ જણાવ્યું ત્યારે ૩૦૦ લેખકોથી ત્રણ વર્ષ સુધી પ્રતિઓ[૧૧] લખાવરાવી ૧૮ અઢાર દેશોમાં પઠનપાઠન માટે મોકલી.

---

૧૫. વાદ અને ભાષાનાં ગ્રન્થોની અભિપરીક્ષાનાં સંબંધમાં જુઓ. ન. ૩ [illegible] ભાગ ૧ પૃ. ૧૦ [illegible] સુવિધુબાલવિધિમાં [illegible] [illegible] ન [illegible] ઉલ્લેખ કર્યો છે (હાલમાંડ સૂત્ર વાચક) અને ગૌતમદેવના કર્તા વાદૃવિધાને માટે ભાષા માટે વાદરે [illegible] (ભાષા-મિત્ર) કરી છે [illegible] સૂરિ (જૈન)ના ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધમાં કાશ્મીરમાં સારસ્વતીના વાદમાં શ્રી [illegible] નૈષધચરિત લખવાનો અને સારસ્વતીના તે ગ્રન્થમાં પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] તેને [illegible] તેમનો ઉલ્લેખ છે [illegible] [illegible] કરે છે કે 'કુપિતઃ કિં કુસુમવે કર્મકાણ્ડ' (શ્રીહર્ષ નૈષધ) પાસે 'અન્યોન્ય નિર્ણય' નામની એક ખંડિત પોથી છે કે એમાં [illegible] ગ્રન્થમાં [illegible] ઉલ્લેખના વિધાનનો નિર્ણય છે તેમાં લખેલ છે કે [illegible] [illegible] [illegible] પાણીમાં નાંખવામાં આવી હતી, કિંતુ શ્રીધરસ્વામીની ટીકા શ્રી [illegible] [illegible] નીકળી. એમ પ્રમાણે ભાગવત પણ અન્યોન્ય નિર્ણય કરે છે [illegible] માટે [illegible] [illegible] કે શ્રીધર સ્વામીની ટીકામાં [illegible] [illegible] મત ' એ શ્લોક ની વ્યાખ્યા તથા ભાગવતમાં [illegible] [illegible] 'ભૂર્ભુવઃ [illegible]' એ શ્લોક પોતાના [illegible] સમર્થન કરે છે પરંતુ પાણીમાં નાખીને શાસ્ત્ર પરીક્ષાના સંકેતની કથા હોવાથી અહીં લખી નાખી છે

૧૧. એ સંસ્કૃતગ્રંથિકાની ભાષા, [illegible] આ પ્રતિકૃતિની [illegible] પ્રતિ. [illegible] લખનારની [illegible] કરે છે. કિંતુ જૈન આ દેશ [illegible] સંવત્ [illegible] ૧૨૧૨ માં મળે છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ચાર લખ્યું છે

૧૭. અઢાર દેશ—[illegible], ગૂર્જર લાટ, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, સિંધુ, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] પૃ. ૮૬ (૧).

પ્રકરણ ચોથું.

શ્રી હેમચંદ્ર અને દેશી.

૧૮૫. युव (न्) (એટલે જુવાન)ના તારતમ્ય વાચકરૂપ **यवीयस्**, **यविष्ट** અને अल्पના **अल्पीयस्** અને **अल्पिष्ट** થાય છે. આ અર્થોમાં **कनीयस्** અને **कनिष्ट** પણ થાય છે પાણિનિની આ સબંધે કહેવાની રીત એવી છે કે युव અને अल्पની જગ્યાએ વિકલ્પથી **कन्** થઇ જાય છે (૫-૩-૬૪). આનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે પાણિનિના સમયમા એકલો **कन्** નાનાના અર્થમા વપરાતો ન્હોતો-કેવલ તેના તારતમ્યવાચક રૂપમા વપરાતો હતો વૈયાકરણોની કહેવાની એવી રીતિ છે કે પાણિનિના સૂત્રથી **अल्पीयस्** અને **यवीयस्**ની જગ્યાએ **कनीयस्**, અને **अल्पिष्ट** અને **यविष्ट**ની જગ્યાએ **कनिष्ट** થઇ જાય છે આવુ કઇ થતુ નથી વ્યાકરણનુ સૂત્ર કોઇ નવીન ચીજ બનાવી શકતુ નથી. તે તો જે કઇ હોય તેને નિયમથી રાખી દે છે. 'અમુક સૂત્રથી આમ થયુ' એને બદલે વૈજ્ઞાનિક રીતિથી એમ કહેવું ઘટે કે 'આમ ભાષામા થાય છે, તેનો ઉલ્લેખ અમુક સૂત્રમા કરેલો છે.' **कन्** કે જેનો અર્થ નાનુ છે તેનો એકલપણે વિશેષણ તરીકે તે સમયે સસ્કૃતમા વ્યવહાર થવાનુ બધ પડી ગયુ હતુ '**कन्या**'માં તે મોજૂદ છે કન્યાનો પુત્ર '**कानीन**' બનાવવા માટે પાણિનિએ કન્યાને બદલે '**कनीन**' માની પ્રત્યય લગાડયો છે (૪-૧-૧૧૬). આ કાર્ય (જો '**कन्**'ની સત્તા-તેનું અસ્તિત્વ પાણિનિ માનત તો) **कन्**ને પ્રત્યય લગાડીને પણ થઇ શકતુ હતું. નેપાલી 'કાન્-છા' (નાના) હિદી **कन्+अगुरिया**-નારગીની 'કન્ની' આદિમા તે '**कन्**' ચાલુ રહેલો દેખાય છે. તે રીતે જ્યા પાણિનિએ '**ब्रू**' ના કઇક રૂપોને બદલે '**आह**'નુ થવુ, **हन**નુ '**वध्**' થઇ જવુ, અને**अस्**નુ **भू** થઇ જવુ જણાવ્યુ છે તેનો ઐતિહાસિક અર્થ એ છે કે '**आह्**' '**अस्**' અને '**वध्**' ધાતુઓના જે સમયે પુરા રૂપો પહેલા થતા હશે, તે

સમયે જે ધાતુ અધૂરી રહી ગઇ હતી તેને પાણિનિએ તે અધૂરા બીજા ધાતુઓનાં રૂપોમાં ભેળવી દીધી. પાણિનિના વૈદિક રૂપોના વિવેચનથી એવો પત્તો મળે છે કે કેટલાક સમય સુધી કેવા પ્રયોગ થતા હતા અને ક્યારથી તે બદલાયા.

૧૮૬ પ્રાકૃત વૈયાકરણોએ બહુધા સંસ્કૃતને પ્રકૃતિ માની બહુધા પ્રાકૃતનું વ્યાકરણ લખ્યું છે. સંસ્કૃતથી શું શું પરિવર્તન થાય છે તેનો પ્રાકૃતમાં આદેશ છે. પ્રાકૃતને ભાષા માની તે વર્ત્યા નથી. વળી પણ થાતા નહોતા, તેનું લક્ષ્ય પ્રાકૃત પણ પુસ્તકી એટલે જડ પ્રાકૃત હતું. હેમચંદ્રના પ્રાકૃત વ્યાકરણના લગભગ બે પાદ આખાંય ગયા છે કે આ સંસ્કૃત શબ્દમાં આ અક્ષરની જગાએ શું થઇ જાય છે. તો પાણિનિની પેઠે સ્થાન પ્રયત્ન, અલ્પતમ આદિનો વિચાર પ્રાકૃતવાળા કરત તો સંક્ષેપ પણ થાત અને વૈજ્ઞાનિક નિયમ પણ થઇ જાત. તેના વગર પ્રાકૃત વ્યાકરણ અનિયમ પરિવર્તનોની પરિભાષા માત્ર થઇ ગયેલ છે. હેમચંદ્ર કહે છે કે ઙસિ (પંચમી એકવચન, અપાદાન)ની જગાએ પ્રાકૃતમાં ત્તો, દો, દુ, હિ, હિન્તો આવે છે વા મેરી સહા પ્રત્યય વગર આવે છે. વળી બહુવચનમાં આ વગર સુન્તો પણ આવે છે ૮-૩-૮,૯. આગળ ચાલતાં તેણે ભ્યસ્ના અને ઙસ્ના રૂપ ઠોક રૂપ બનેલાં છે ૮-૩-૫૦-૧૧૦ શું આ સત રૂપ પ્રાકૃતમાં એક સમયેજ ચાલુ થયાં વા સમયે સમયે આવતાં ગયાં એ જાણવું ઘણું રોચક અને જ્ઞાનપ્રદ વાત. આથી પ્રાકૃતના પ્રકારો માલુમ પડત. સપ્તમીના અર્થમાં દ્વિતીયા (સં. કૃતે, હિંદી—ગુજરાતી કો) પ્રત્યય આવે છે હેમચંદ્રે તેને અપભ્રંશમાં આદેશ ગણ્યો છે ૮-૪-૪૨૨. પ્રાકૃતમાં નથી મળેલ, પરંતુ તે પ્રત્યયાદિ અને સાહિત્યની પ્રાકૃતમાં કેટલીએ જગાએ મળી આવે છે.

૧૮૭. પ્રાકૃતોમાં જે સંસ્કૃતસમ વા તત્સમ શબ્દ છે તે સંસ્કૃત જેવી અચૂક છે જે સંસ્કૃતભવ વા તદ્ભવ છે તેની લોપ, આગમ, વર્ણવિકાર આદિથી આ વૈયાકરણોએ સમજ આપી છે હવે આથી

રહ્યા દેશી. તે અવ્યુત્પન્ન પ્રાતિપદિક છે કે જેનો નવી જૂની પ્રાકૃતો વાળા વ્યવહાર કરતા આવ્યા છે તેની પ્રકૃતિ પ્રત્યયનો વિચાર કઠિન છે. સંભવ છે કે અધિક શોધ કરતા તેમાથી કઈક બીજી ત્રીજી પેઢીના તદ્ભવ સિદ્ધ થઇ જાય હેમચદ્રજીએ દેશીનુ વૈજ્ઞાનિક વિવેચન કર્યું નથી.

૧૮૮ પોતાની દેશી નામમાલામા પોતે શુ લીધુ છે, શુ નથી લીધુ તેનો ઉલ્લેખ તેઓ એવી રીતે કરે છે કે (૧) જે લક્ષણગ્રથ (સિદ્ધ-હૈમ શબ્દાનુશાસન)મા પ્રકૃતિ-પ્રત્યય આદિ વિભાગથી સિદ્ધ કરવામા આવ્યા નથી તે લા લેવામા આવ્યા છે (૨) જે ધાતુ, વૈયાકરણ તથા કોશકારોએ દેશીમા ગણેલ છે, પરતુ જેને અમે ધાતુઓના આદેશ માનેલ છે તે લેવામા નથી આવ્યા (૩) જે પ્રકૃતિ-પ્રત્યય વિભાગથી સંસ્કૃતજ સિદ્ધ થાય છે કિંતુ સસ્કૃત કોશોમા પ્રસિદ્ધ નથી તે અહીં લેવામા આવ્યા છે-જેવા કે અમૃત-નિર્ગમ એટલે ચદ્ર, છિન્ન-ઉદ્ભવા એટલે બીજ, મહાનટ એટલે શિવ ઇત્યાદિ (૪) જે સંસ્કૃત કોશોમાં નથી કિંતુ ગૌણુ લક્ષણા યા શક્તિથી જેનો અર્થ બેસે છે-જેવો કે બઇલ્લ (એટલે બેલ, બળદ)=મૂર્ખ તે લેવામા નથી આવ્યા.

૧૮૯. વળી તે કહે છે કે મહારાષ્ટ્ર, વિદર્ભ, આભીર આદિ દેશોમા જે શબ્દ પ્રસિદ્ધ છે (જેવા કે મગા=મરાઠી મગ=પછી, હિગ એટલે જાર) તેને ગણુવામાં આવે તો દેશી અનત હોવાથી પુરૂષાયુષથી પણ તેનો સગ્રહ થઈ શકે તેમ નથી તે માટે ' **अनादि प्रसिद्ध प्राकृत भाषा विशेष** ' જ દેશીને કહેવામા આવેલ છે પોતાની પુષ્ટિમાં એક જૂનો શ્લોક ઉદ્ધૃત કરેલ છે કે દિવ્ય યુગસહસ્રમા વાચસ્પતિની બુદ્ધિ પણ એટલી સમર્થ થઈ શકતી નથી કે જે દેશીમાના પ્રસિદ્ધ શબ્દો સપૂર્ણપણે ચુટી શકે (દેશી નામમાલા ગાથા ૨-૩)[૧૮] આથી

---

૧૮ સરખાવો પતજલિ-' બૃહસ્પતિએ ઇદ્રને દિવ્ય વર્ષ સહસ્ર શબ્દ પારાયણ કરાવ્યુ પરંતુ અત આવ્યો નહિ-બૃહસ્પતિ જેવો કહેનાર, ઇદ્ર જેવો શીખનાર, દિવ્ય વર્ષસહસ્ર જેટલો અધ્યયન કાળ તો પણ અત ન આવ્યો આજકાલ જે જીવો છે તે ઘણુ ઘણું સો વર્ષ જીવે ઇત્યાદિ (પ્રથમ આહ્નિક)

સ્પષ્ટ છે કે મનમાની–પોતાની મરજીમાં આવે તેવી આ ચાલ કરવામાં આવી છે૧૯—સંસ્કૃત પ્રયોગને પ્રમાણ ન માનતાં કોશોને માન આપ્યું છે જો અમરનિર્મિત અને મહાનટ ગદ્યમાં અને લિંગના અર્થમાં સંસ્કૃત કોશોમાં ન આપવામાં આવ્યા હોય તેથી શું થયું ? પ્રકૃતિ પ્રત્યય વિભાગ અને શક્તિ, ઇત્યાદિથી તે સંસ્કૃતજ છે તેવી રીતે (૩) અને (૪) માં પરસ્પર વિરોધ આવે છે

૧૯ સંસ્કૃતમાં અપ્રયુક્ત નો વિચાર કરતાં પતંજલિએ કહ્યું છે કે ઉપલબ્ધિમાં યત્ન કરો. શબ્દનો પ્રયોગ–વિષય મોટો છે સાત દ્વીપની પૃથ્વિ, ત્રણ લોક ચાર વેદ, અંગ અને રહસ્ય સહિત, તેના ઘણા ભેદ, ૧ શાખા અધ્વર્યુવેદની સામવેદના ૧ માર્ગ, ૨૧ પ્રકારના બાહ્વૃચ્ય (ઋગ્વેદ) નવ જાતના અથર્વણ વેદ, વાકોવાક્ય ઇતિહાસ પુરાણ, વૈદક, આટલા શબ્દના પ્રયોગ–વિષય છે આટલા શબ્દના પ્રયોગ–વિષયને સાંભળ્યા કે વિચાર્યા વગર શબ્દ અપ્રયુક્ત છે એમ કહેવું તે સાહસમાત્ર છે (પસ્પશ આહ્નિક). એ પ્રમાણેજ (૧) (૨)માં વિરોધ આવે છે ધાતુઓમાં શ્રી હેમચંદ્રે ચારે અદ્ભુત કર્મ કર્યું છે એક ધાતુને પ્રધાન–મુખ્ય ગણેલ છે—અને તેના અર્થની બીજી ધાતુઓને તેનો આદેશ માની ગણાવી બતાવ્યો છે જેમકે કથ્ (કથયતિ) ધાતુ લીધો–આનો હવે વજ્જરઇ પજ્જરઇ ઉપ્પાલઇ પિસુણઇ સંઘઇ

૧૯ વૈયાકરણોની મનમાની સુધારણા કરવાની રીતિ પણ નવી નથી પ્રાકૃત પોથીઓમાં લખનાર ચોખ ચોખ કરી લખતા આવ્યા તેવી રીતે જુનાં પ્રાકૃતનાં પુસ્તકોમાં જૂના પાઠ બદલી નાખે છે હવેનાં પુસ્તકોમાં તે સુધારેલાં મળ્યા છે (જાઓ, ... ની સોસાયટી આવૃ. ૧૯૨૧) આમ શોધી–સુધારી ક્રમાન્વ પરિસૃષ્ટે સુપર્વેભ્યસ્ત્ર દામિનુ નું સુપર્વૈતાશ દામિનુ થઇ ગયું હઇ. (પ્રતિભા, વ. ૩), વ્યાકરણના ઋષિઓ વેદના ગ્રંથમાંથી વ્યાકરણમાં જે વૈદિક પ્રયોગ (આર્ષ) છે તેને આથી વર્તમાન સંસ્કૃત કરી દીધું છે–એવા સ્વાધીન નહિ, પણ પ્રાચીન સંસ્કૃતની ઉપલબ્ધિથી સ્પષ્ટ થાય છે તેઓએ વ્યાકરણને ઘડ્યું સિદ્ધ શું તેની પ્રાચીનતાનો બોધ પોતાને થાય નથી કર્યો ?

ઓલ્લઇ, ચવઇ, જમ્પઇ, સીમઇ, સાહઇ—ને વિકલ્પે 'કહઇ'ના આદેશ કરી દીધા છે, (૮–૪–૨) ઉમ્મુકઇને આમા ગણેલ નથી કારણકે તેને ઉત્+મુક્તમાથી નિકળેલી માનેલ છે. આમ જોતામાં આવે તો વજ્જરઇ **उच्चरति**માથી, પજ્જરઇ **प्रोच्चरति**માથી, પિસુણઇ **पिशुनयति**માથી, સંઘઇ **संख्याति**માથી, જમ્પઇ **जल्पति**માથી નિકળી શકે છે.

૧૯૧ વળી શ્રી હેમચદ્ર લખે છે કે બીજાઓએ આને દેશી શબ્દો તરીકે લીધા છે, કિંતુ અમે તેને ધાત્વાદેશ કરી દીધા છે કે જેથી વિવિધ પ્રત્યયોમા પ્રતિષ્ઠિત થઇ જાય આમ કરવાથી વજ્જરિઓ એટલે **कथित** વજ્જરિઊણ એટલે **कथयित्वा** આદિ હજારો રૂપ સિદ્ધ થઈ જાય છે"– આતો પોતાની મનમાની થઇ યાતો તેને સ્વતત્ર ધાતુ માની લેવાત, યા તેમા તદ્ભવ અને દેશીની છાટ નાખી શકાત વૈયાકરણોના સ્વભાવ પ્રમાણે હેમચદ્ર કહે છે કે અમે તેને આદેશ એટલા માટે ગણેલ છે ક તેને પ્રત્યય લગાડી શકાય, તે વિવિધ પ્રત્યયોમા પ્રતિષ્ઠિત થઇ જાય પતજલિ, વૈયાકરણોને ચેતવણી આપી ગયેલ છે કે 'જેમ ઘડાનુ કામ પડતા લોક કુભારને ત્યા જાય છે કે અમને ઘડો બનાવી આપ તેમ શબ્દનુ કામ પડતા કોઇ વૈયાકરણને ત્યા જતો નથી કે ભાઇ ! અમારે કામ છે માટે શબ્દ બનાવી આપ" (પહેલુ આહ્નિક), કિંતુ વૈયાકરણ સમજે છે કે તેને પ્રતિષ્ઠિત કર્યા વગર લોક આ ધાતુઓ સાથે પ્રત્યયજ નહી લગાડી શકે કુકડો સવાર થતા બોલે છે. કિંતુ ફ્રેંચ ભાષાના એક નાટકમા એક કુકડાને એવુ અભિમાન થયેલુ બતાવ્યુ છે કે હુ નહિ બોલુ તો સવાર પડશેજ નહિ. અસ્તુ.

૧૯૨. આ ચોથા પાદમા કેટલીક ધાતુઓના આદેશ ગણાવ્યા છે કે જેમા કેટલાક તો તદ્ભવ ધાતુ છે અને દેશી છે જેમકે ભ્રમ (એટલે ઘૂમવુ) ના અઢાર આદેશોમા (૮–૪–૧૬૧) ચક્કમઇ–**चंक्रम** પરથી, ભમ્મડઇ, ભમાડઇ–**भ्रम** પરથી સ્વાર્થમા ડ લગાડી તલઅણ્ટઇ–**तल+अट** પરથી, ભ્રુમઇ, ફુમઇ–**भ्रम** પરથી, પરીઇ, પરઇ–**परि+इ** પરથી તદ્ભવ માની શકાય છે ટિરિટિલ્લઇ, ઢુણ્ઢુલ્લઇ, ઢણ્ઢલ્લઇ, ઝણ્ટઇ, ઝમ્પઇ, ગુમઇ, ફુસઇ, ઢુમઇ,

કંઈ બાકી રહ્યા તેને દેશી ધાતુ માનો અથવા અનુકરણ આદિથી બનેલા સમજો. દેશીના ભંડારમાંથી સંસ્કૃત પણ સંસ્કૃત કરીને અને પ્રાકૃતવાળા એમજ લેતા રહ્યા છે પરદેશીએ એમ નથી ક્યું કે અને લીધા છે—તે તો એમજ કહેતા ગયા કે અમારાજ છે બીજાએ દેશી અને તદ્ભવોની વહેંચણી કરી, કારણ કે તદ્ભવોને પોતાના પેટા નિયમોથીજ સાધિત માન્યા અલગનો વિચાર કર્યો નહિ.

૧૫૨ હેમચંદ્ર સૂરિએ પોતાની જન્મ ભાષાનું ગુજરાતી, હિન્દી કે મરાઠી આદિ કોઈ ખાસ—વિશિષ્ટ નામ ન રાખતાં 'અપભ્રંશ' એવું સામાન્ય નામ રાખ્યું છે આનું કારણ એ છે કે તે ભાષા તે સમયે તેવાજ રૂપમાં કંઇક થોડા ભેદ સાથે ભારતના ઘણા ભાગ પ્રદેશોમાં બોલાતી હતી. આથી આચાર્ય હેમચંદ્રે તેને ખાસ કોઈ પ્રદેશની ભાષા ન માનતાં સામાન્ય અપભ્રંશ ભાષા માની. આ અપભ્રંશ એટલે વિકૃત સ્વરૂપ કંઇ ભાષાનું સમજવું? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપણને કેવલ જૈન સાહિત્યથી મળશે. અન્યથી નહિ. આટલા માટે જે પ્રાકૃત ગ્રંથો હેમચંદ્રાચાર્યની પહેલાં કમથી ૩ ૪ શતાબ્દિઓથી લખાયેલાં છે તે જોવાં પડે. જો કે સર્વનું અવલોકન અત્યાર સુધી ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં કરવામાં આવ્યું નથી તો પણ જેટલું કરવામાં આવ્યું છે તે પરથી નિઃસંદેહ કહી શકાય તેમ છે કે તે અપભ્રંશ, શૌરસેની અને મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતનું રૂપ હતું. દશમી સદીના પહેલાના જેટલા જૈન પ્રાકૃત ગ્રંથ છે તેમાં આ બને ભાષાઓની પ્રધાનતા છે દશમી સદીના પછીના જે ગ્રંથ છે તેમાં તે ભાષાઓ ક્રમેક્રમે હ્રાસ થતી ગઈ છે અને અપભ્રંશનો અંશ [illegible] થાય છે મહાકવિ ધનપાલ, મહેશ્વર સૂરિ અને જિનેશ્વર સૂરિ આદિના ગ્રંથોમાં અપભ્રંશના આદિ આકાર, તથા રત્નપ્રભાચાર્યની ઉપદેશ માલાની દોઘટ્ટી વૃત્તિ અને હેમચંદ્ર સૂરિના ગ્રંથોમાં મુખ્ય શૌરસેની અને મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત છે અને તે પછી તેનું વિકૃત રૂપ છે આની ગતિની સાથે ભાષાઓનું પરિવર્તન—તેના સ્વરૂપના સંબંધે જ હેમચંદ્ર સૂરિએ અપભ્રંશ નામ આપ્યું

એને શૌરસેની તથા પ્રાકૃત પછી પોતાના વ્યાકરણમાં અપભ્રંશનું વ્યાકરણ પણ લિપિબધ્ધ કરી દીધુ. (સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન નામના મહાન વ્યાકરણમા પહેલા સાત અધ્યાયોમા સસ્કૃતનુ સર્વાંગપૂર્ણ વ્યાકરણ આપી આઠમા અધ્યાયમા પ્રાકૃત વગેરે વ્યાવહારિક ભાષાઓનુ વ્યાકરણ આપેલ છે તેમા ચતુર્થ પાદના ૩૨૯ મા સૂત્રથી અતિમ સૂત્ર ૪૪૮ સુધીના ૧૨૦ સૂત્રોમા આ અપભ્રશનુ વ્યાકરણ છે.)

૧૯૪ હેમાચાર્યના કાવ્યાનુશાસનમાં મહાકાવ્યની વ્યાખ્યા આપતાં અપભ્રશના બે ભેદ પાડેલા છે **तत्र प्राय संस्कृतप्राकृतापभ्रंश-ग्राम्यभाषानिबद्धं महाकाव्यम्** અને તે ભાષાઓના દાખલા આપતા કહે છે કે **अपभ्रश भाषा निबद्ध सन्धिबन्धम् अब्धि-मन्थनादि ग्राम्यापभ्रश भाषा निबद्धावस्कन्धनकबन्धम्-भीमकाव्यादि.** અપભ્રશ ભાષામાનુ મહાકાવ્ય સન્ધિના બધવાળુ હોય છે, દાખલા તરીકે અબ્ધિમન્થન વગેરે અને ગ્રામ્ય અપભ્રશ ભાષામાનુ મહાકાવ્ય અવસ્કન્ધકના બન્ધવાળુ હોય છે–દાખલા તરીકે ભીમકાવ્ય વગેરે. આ પરથી અપભ્રશ અને ગ્રામ્યાપભ્રશ એ ભાષાના ભેદ પડેલા છે એટલુજ નહિ પરતુ તેમા લખાયેલાં કાવ્યો પણ હતા. એ બેની સાથે આપણી જૂની ગૂજરાતીનો સબધ છે.

૧૯૫. સન્ધિ એટલે કડવકો (કડવા)નો સમૂહ એમ હેમાચાર્યે પોતાના છદોનુશાસનના છઠ્ઠા અધ્યાયમા કહે છે (**सन्ध्यादौ कड-वकान्ते च ध्रुवं स्यादिति ध्रुवा ध्रुवक धत्ता वा–कडवक-समूहात्मक सन्धि तस्यादौ चतुर्भि: पद्धडिकाद्यैश्छन्दोभि. कडवकम्** એટલે કડવાનો સમૂહ તે સન્ધિ અને તેની આદિમા ચાર પદ્ધડિકા આદિ છદોવાળુ કડવુ જોઇએ કડવાની અતે ધ્રુવ–નિશ્ચિતપણે જે હોય તે ધ્રુવા, ધ્રુવક કે ધત્તા એ નામનો છદ) આવે સાહિત્ય દર્પણમા અપભ્રશ ભાષાના કાવ્યોના સર્ગને 'કડવક' એ નામ આપેલુ છે.

अपभ्रंश निबन्धेस्मिन् सर्गा कडवकाभिधा ।
तथापभ्रंशयोग्यानि छंदासि विविधान्यपि ॥
यथा कर्णपराक्रम ।

૧૯૬ શ્રી હેમચંદ્રના દેહાન્ત પછી પચાસેક વર્ષોમાં ભારતમાં રાજ્યક્રાંતિ થઈ અને રાજકીય પરિસ્થિતિમાં ઘોર પરિવર્તન થવા માંડ્યું. પરસ્પર ઇર્ષ્યાગ્નિ સળગવા લાગી અને વિદેશી વિજેતા તેનો લાભ લેવા લાગ્યા. દેશોનો પારસ્પરિક સ્નેહસંબંધ તૂટ્યો અને એક રાજ્યમાં રહેનારા બીજા રાજ્યમાં વસનારાને જે શત્રુ માનવા લાગ્યા. આ કારણે ગૂજરાત રાજપુતાના, અવન્તી–માળવા અને મધ્યપ્રાંતના નિવાસીઓનો આથી પહેલાં જે વ્યાવહારિક સંબંધ વિસ્તૃત હતો તેમાં સંકુચિતતા આવી. આ સંકુચિતતા એ આ પ્રદેશોની જે વ્યાપક ભાષા અપભ્રંશ હતી તેના ભાવી વિકાસને પ્રાન્તીય ભાષાઓના ભિન્ન ભિન્ન ભેદોમાં વિભક્ત કરી નાખ્યો. ત્યાંથી ગૂજરાતી, રાજપુતાની, માળવી અને હિન્દી ભાષાઓના બીજોનો સૂત્રપાત થયો અને ધીરે ધીરે પંદરમી સદી સુધી પહોંચી આ ભાષાઓએ પોતાનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટપણે પ્રકટ કરી દીધું

પ્રકરણ પાંચમું

શ્રી હેમચંદ્રની રચનાના નમૂના

૧૯૭ કુમારપાલ ચરિતમાં જે પોતે અપભ્રંશનાં લક્ષણ સહ ઉદાહરણ રચ્યા તે અત્ર મૂક્યાં છે

(૧) ગિરિહિં આણિઉ પાણિઉ પિજ્જઇ
   તરુહિં નિવડિઉ ફલુ ભક્ખિજ્જઇ
 ગિરિહુ વ તરુહુ વ પડિઅઉ અચ્છઇ, વિસયહિ તહવિ વિરાગુ ન ગચ્છઇ. ૧૬
 —હિંદી–અનુ. ગિરિહુંસે આણ્યો પાની પીજ
  તરુહું સે નિપજ્યો ફલ ભાખીજે
  ગિરિહું સે તરુહું સે પડિયો આછે
  વિષયન તઉ વિરાગ ન ગચ્છે
 —ગિરિથી આણેલું પાણી પણ પીએ તરુનું પડેલું ફળ પણ

ખાઇએ ગિરિથી અને તરૂપરથી પડીએ છીએ, તથાપિ વિષયપર વિરાગ જતો નથી.

(ગિરિહે—અપાદાન, તરૂહે—સબંધ વિભક્તિ. ગિરિહુ, તરૂહુ—અપાદાન, પડિઅઉ—નિષ્ટા, અચ્છઇ—આછે, છે. સ. આસ્તે)

(૨) જો જહા હોતઉ સો તહા હોતઉ, સત્તુ વિ મિત્તુ વિ કિહે વિ હુ આવહુ.
જહિ વિહુ તહિં વિહુ મગ્ગે લીણુ, એક્કએ દિટ્ઠિહિ દોન્નવિ જોયહુ ૨૬

—હિંદી-સમ—જો જહં હોતો સો તહ હોતો
શત્રુ ભિ મીત ભિ કોઇહિ આવો
જહા ભી તહં ભી મારગ-લીનો
એકહિ દીઠિહિ દોનહિ જોહો

(જહા હોતઉ—જ્યા હતો (વર્ત્તમાન ધાતુજ-કૃદત)=જ્યાથી, લીણુ-લીન, લાગુ થયેલો.)

(૩) અમ્હે નિન્દહુ કોવિ જણુ, અમ્હઈ વણ્ણઉ કોવિ,
અમ્હે નિન્દહું કવિ નવિ, નમ્હઈ વણ્ણહું કવિ. ૩૭

હિંદીસમ-હમે નિન્દો કોઇ જન, હમે વરનો કોઇ,
હમ નિન્દે કોઇ (કો)ભી નહીં, ન હમ વરનૈ કોઇ

ગુજરાતીસમ-અમને નિંદો કોઇ જન, અમને વખાણો કોઇ,
અમે નિન્દીએ કોઇને પણ નહીં, ન અમે વખાણીએ કોઇ.

(અમ્હે—અમ્હઇ—પહેલું કર્મ, બીજો કર્તા. ક્રિયાથી કારક મળી આવે છે, વિભક્તિથી નહિ.)

(૪) રે મણુ કરસિ કિ આલડી, વિસયા અચ્છહુ દૂરિ,
કરણુઈ અચ્છહુ રન્ધિઅઇ, કઢ્ઢઉં સિવફલુ ભૂરિ ૪૧

,—રે મન ! (તું) કરે છે કયમ આલડી, હે વિષયો ! થાઓ-રહો દૂર, હે કરણો (ઇંદ્રિયો)! રહો રન્ધિત-રૂધાયેલી, (હું) કાઢુ શિવફલ (મોક્ષ) ઘણું.

(આગાડી—આગળ, અર્થ, બિહું સરખાવો—મ હજાદિ આગ આગળ ન ૬૩ અગ્ગઉ—અગ્ગઇ—જુઓ ઉપર ન ૧ કઇઉં—કહ્યું—નિશાળિયાઓને વશ કર)

(૫) સંજમ-સીરીહેં મોક્ખસુહુ નિમ્મલ હોસઈ તાસુ,
વિય વલિ કીસુ અણુત્તિગઉ, જાઈ પુરુસ્મહિ જાસુ. ૪૩

—સંયમ-શ્રીનને મોક્ષસુખ, નિર્મલ હાસે—થાશે તેને હે પ્રિય !—પિયુ ! હું અધિકારી—વારી જાઉં છું (એમ) અણુત્તિ—કહેતી (સ્ત્રીઓ) નથી સ્મૃત (ભિગતની) જેનાપર હોસાહ—હોશે મરી (પ્રબંધ, ન ૩) વલિ કીસુ—હું ભલી—વારી જાઉં છું—બલિહારી જાઉં છું અણુત્તિગઉ—અણુતી—બોલતી (અદ્દભુત) પુરુસ્મહિ—પ્રયાન્તિ (સં)

(૬) જઇ વસ અભિમાઇ ભવસમુદ્દિ દુઃખ કહન્તિઉ હોઈ
એવું જાણેવઉં જઇ મણસિ તો જિણ આગમ જોઈ. ૬૧

—શું, જઇ ! (જર્મ) અને છ ભવસમુદ્રમાં, મોટા કાંઈ દુઃખ, એ જાણવાનું જો મનમાં (રાખ્યો) હો તો જિનાગમ જો.

જાણેવઉં—જાણવું, મણસિ—મનમે (સ)

(૭) નિયમ-વિહુણા રત્તિદિવિ ખાદિ જિ કસરક્કેહિ
કુડર ચરન્તિ તે ભમહિ ભવસાગરેહિ ૬૮

—નિયમવિહીન રાતમાં પણ ખાય ? કસર કસર કરતે કરતો જે છ તે પાછળમાં ભમશે છે ભવસાગરોમાં—જુઓ ન મમા.

કસરક્કેહિ—અનુકરણ કસર કસર કરતો, ખાય ખાય કરતો ડૂર—પાછળનું વા પડતી વખતે બીજાનું અનુકરણ. તિ—તે ભ—ભરે—ખાય

(૮) આગમેં હે કિ કરી છત્તએ, તેણ કરી મોક્ખસ્મે રહિ,
મદિ ભ્રસુ રહિ જુહુ અવર કમ્મારમ્મ કરેમિ ૭૦

—આગમને માટે કર છત્રયા તેમ કરી મોક્ષને માટે કરે કેના

માટે તું બીજા કર્મારંભ કરે છે.

કેહિ, રેસિ, રેસિ, તેહિ, તણેણ—પ્રત્યય તાદર્થ્યમા આવે છે (હેમચંદ્ર ૮–૪–૪૨૫) તેનો અર્થ 'માટે' છે

(૯) કાયકુડુલ્લી નિરૂ અથિર, જીવિયડઉ ચલુ એહુ,
એ જાણિવિ ભવદોસડા, અસુહઉ ભાવુ ચએહુ, ૭૨

—કાયાની કુડલી નિશ્ચય અસ્થિર (છે), જીવિત ચલ–ચચલ (છે) એ જાણી ભવ–સસારના દોષો અશુભ ભાવ તજો.

કુડુલ્લી, જીવિયડઉ, દોસડા એમા ઉલ્લ, અડ, ડ સ્વાર્થિક છે.

(૧૦) તે ધન્ના કન્નુલ્લડા, હિઅઉલ્લા તિ કયત્થ,
જો ખીણ ખણિવિ નવુલ્લડઅ, ધુટહિ ધરહિ સુઅત્થ. ૭૩

—તે ધન્ય (છે) કાન, હૃદય તે કૃતાર્થ (છે) જે ક્ષણે ક્ષણે નવા સુઅર્થો (યા શ્રુતાર્થો)ને ઘુટે છે અને ધરે છે ધારે છે.

કન્નુલ્લડ, હિઅઉલ્લ, નવઉલ્લડઅ—સ્વાર્થે કાન અને હૈયાને માટે ઘુટહિ અને ધરહિ—યથાસખ્ય લગાડવું.

(૧૧) પઇઠી કન્નિ જિણાગમહો વત્તડિઆલિ હુ જાસુ
અમ્હારઉં તુમ્હારઉં વિ એહુ મમત્તુ ન તાસુ. ૭૪

—હિદી–સમ–પૈઠી કાન જિનાગમ(કી) બાતડી ભી જાસુ
હમારો તુમ્હારો યહ મમત્વ ન તાસુ

—ગૂ૦ છાયા—પેઠી કાન જિનાગમની વાતડી પણ જાસ
અમારૂ તમારૂ પણ એહ મમત્વ ન તાસ

વત્તતુઆ વાત, જુઓ રત્તડી. આગળ નં. (૨)

આ ઉદાહરણોમા વ્યાખ્યાન યા વ્યાકરણનો વિસ્તાર કરવામા આવ્યો નથી.

પ્રકરણ છઠ્ઠું

શ્રી હેમચંદ્રે અવતરેલ અપભ્રંશ ઉદાહરણો.

૧૪૮ સિદ્ધહેમમાં પોતાના અપભ્રંશના સમયના જે દોહા આદિ ઉદ્ધૃત કરેલા છે તે અત્ર મૂક્યા છે તેમાં જ્યાં આની સરખા જેવા દોહા અને પદ આવ્યા છે ત્યાં લક્ષ રાખવું પડે પોતાના વ્યાકરણમાં સૂત્રોને પહેલાં પ્રાચીન ઉદાહરણોથી સમજાવી શ્રી હેમચંદ્રે નવા ઉદાહરણોનાં સમૂહ-શ્લોક બનાવ્યા છે કે જેમાં તેજ યા તેને મળતાં ઉદાહરણ વિષયની અનુસાર યથાસ્થાન સંયોજિત કર્યાં છે

(૧) ઢોલ્લા સામલા ધણ ચંપા-વણ્ણી
ણાઇ સુવણ્ણરેહ કસવટ્ટઇ દિણ્ણી.

—ઢોલો (નાયક) તો શામળો છે ધણ (પ્રિયા–નાયિકા) ચંપક-વર્ણી છે જાણે કે સુવર્ણની રેખા કસોટી પર લગાવી હોય તેમ.

ઢોલ્લા—સં. દુર્લભ, નાયક મારવાડી ગીતોમાં ઢોલા અને મારૂનો પ્રેમનો પ્રબંધ છે જેમાં ગોરી ઊભી છે રૂપ ઢોલા ધીરા ધીરા આવ નિરખીને જોઉં વારી વાટડી ભમ ઘર આવોને ઢોલા—આનંદઘન, ધણ—સં. ધની સ્વામિની. બીકાનેર તરફ હજુ ધણ અગ્નિ ધન કહેવામાં આવે છે અગ્નિ આય કુંભારણ મણ મીર સુંદર ધણ । અવલ ચોરુ —મારવાડી ગીત. ણાઇ—સિ. નાઇ ગૂ. જાણે. સં. જ્ઞા ધાતુ પરથી પ્રતિ જ્ઞાયતે—એમ સમજાવવામાં આવે છે અથવા સં. ઇવના અર્થમાં. રેહ—રેખ, કસ–વટ્ટ–સં. કષપટ્ટ, કસોટી. દિણ્ણ—દીધી આપી.

આ ભાવનો એક શ્લોક કુમારપાલ પ્રતિબોધમાંથી આપવામાં આવશે. દોધક વૃત્તિના કર્તાએ નમસ્તુ વ્યાજને બોલીને આ પ્રિયનો આનંદ બગાડી નાખ્યો છે કે विपरीतरतावेतदुपमानं संभाव्यते ?

—ગળ્યા વગરના—અગલિત સ્નેહથી નિવૃત્ત—વળેલાઓને લક્ષયોજન પણ જઇને—ગયા પછી પણુ (અને) વર્ષશતેન—સો વર્ષ થયા પછી પણ જે (નાયક કે નાયિકા) મળે છે તે હે સખિ ! સુખનુ તે સ્થાન (થાય છે) અર્થાત્ સાચા પ્રેમને દેશ કે કાલનુ બંધન નથી. જાઉ—જઇને. પૂર્વકાલિક.

(૭) અંગહિં અંગ ન મિલિઅઉ, હલિ અહરે અહરુ ન પત્તુ,
પિઅ જોઅન્તિ હે મુહ—કમલુ એમ્વઇ સુરઉ સમત્તુ. ૭

—અંગે અંગ ન મળ્યુ, હે સખિ ! અધર—હોઠને હોઠ પ્રાપ્ત ન થયો—મળ્યો નહિ પ્રિયના મુખ કમલને જોતી જોતી (રહીને)—એમજ સુરત સમાપ્ત થયો બીજો અર્થ એ કે પ્રિયને જોતી—જોતી (રહી) ને મુખકમલ સુરા—મદ્યથી સદ્યથી સમત્ત—મસ્ત બની ગયુ, પહેલો અર્થ દોધક વૃત્તિકારે લીધો છે કિંતુ આ વિશુદ્ધ (Platonic) પ્રેમ ચિત્રને એમ કહી બીભત્સ કર્યું છે ને જણાવ્યુ છે કે ' **अतिरसातिरेकात् संभोगात् पूर्वमेव द्राव इति भाव** ' આ વગર કયો અર્થ ઉઠતો નહોતો ? એમ્વઇ—એવે પંજાબી એંવે, હિંદીમા યોંહી ગૂ૦ એમજ.

(૮) જે મહુ દિણ્ણા દિઅહડા, દઇએ પવસન્તેણ,
તાણ ગણન્તિએ અંગુલિઉ, જજ્જરિયાઉ નહેણ.

—જે મને દિવસો પ્રવાસ કરવા જતા જતા દયિતે આપ્યા હતા તે ગણતી (ગણતી) (મારી) આંગળીઓ નખથી જર્જરિત થઈ

પતિએ પ્રવાસ પર જતી વખતે જણાવેલુ હતું કે આટલે દિવસે હું પાછો આવીશ. તે સમય જવાથી ગણત્રી કરતા કંઇ મારી ભૂલતો નથી થઇ એ જોવા ગણત્રી કરતા મારી આંગળીઓ ઘસાઇ ગઇ. ' ગિણતા ગિણતા ઘસ ગઇ, આંગલિયા રી રેખ ' (મારવાડી દોહા આ દોહો નાટકમા પણ—મસીવાલા આયો હમારે દેશ ! એ ગીતમા વપરાયો છે)

, મહુ—મને, દિઅહડા—દહાડા, દઇએ—દયિતે (પંજાબી કર્તાનો એ પ્રત્યય—રાજે ગદ્દણુ બ્યાહી હિંદીમા મઇ, મૈ મ એ આવે છે. ગૂજરાતીમા 'એ' ત્રીજીનો કર્ત્તાનો પ્રત્યય છે.

(૪) એહ તિ ઘોડા એહ થલિ, એહ તિ નિસિઆ ખગ્ગ;
એત્થુ મુણીસિમ જાણીઅઇ જો નવિ વાલઇ વગ્ગ.

—એજ તે ઘોડા એજ સ્થલ (છે) એજ તે 'નિશિત'—અણી-દાર ખડ્ગ છે એમાં મનુષ્યત્વ જાણીએ કે જે (ઘોડાની) વાઘ ન વાળે —ઘોડો ના ફેરાવે. એજ ઘોડો હોય, એ રણસ્થલ હોય, અને એ ધાર-દાર તલવાર હોય કે જ્યાં જો ઘોડાની વાઘ—લગામ વાળવાનિ જાણી ન જાય અને સામેજ ચાલ્યો જાય તો ત્યાં મનુષ્યત્વ—મરદાનગી જણાય.

મુણીસિમ—સંસ્કૃતમાં કેટલેક સ્થળે ઇમ લાગી પુંલિંગ ભાવવાચક બને છે પ્રાકૃતમાં તો સર્વ સ્થળે એમ થાય છે નવિ—ન+અપિ વાલઇ—વાળે (વળતું) તેનું પ્રેરણાર્થક રાજપૂતાનામાં આ દોહો પ્રચલિત છે અને ઠાકુર ધરસિંહજી શેખાવતના નિબંધ સંબંધમાં તેનો ઉતારો કર્યો છે

(૫) દહમુહુ ભુવણ-ભયંકરુ તોસિઅ-સંકરુ ણિગ્ગઉ રહ-વરિ ચડિઅઉ,
ચઉમુહુ છંમુહુ ઝાઇવિ એક્કહિ લાઇવિ ણાવઇ દઇવેં ઘડિઅઉ.

—આ દોહ જૂની રામાયણમાંથી છે દશમુખ (રાવણ) ભુવન-ભયંકર, તોષિતશંકર, નિર્ગત (નીકળ્યો) રથવર પર ચઢેલો, ણાવઇ—જાણે ઇવના અર્થમાં—ની પેઠે ઉત્પ્રેક્ષાના અર્થમાં, ચોમુખ—બ્રહ્માને છ મુખ-કાર્તિકેયને ધ્યાન કરી એકમાં (એક રાવણમાં) લાવી દેવે ઘડેલો (હોય નહિ તેમ) બ્રહ્માના ચાર અને સ્વામિ કાર્તિકેયના છ એ દશ મુખ જાણે દેવે એકમાં મેળવી તેને બનાવ્યો હતો.

ણિગ્ગઉ ચડિઅ ઘડિઅઉ—નિગ્ગઓ—નીકળ્યો ચઢ્યો ઘડ્યો. ઝાઇવિ, લાઇવિ—ધ્યાવી—ધ્યાન કરી લાવી. ણાવઇ—મનો—જાણે કે—(સરખાવો) સરખાવો હિં નાઇં નાઇ મારવાડી ન્યૂ ઉપમામાં નાઇ નાયેં ઉત્પ્રેક્ષામાં અને વૈદિક ન ઉપમાવાચક

(૬) અગલિઅ-નેહ-નિવટ્ટાહં જોઅણ-લક્ખુવિ જાઉ
વરિસ-સએણ વિ જો મિલઇ સહિ સોક્ખહં સો ઠાઉ.

—ગળ્યા વગરના—અગલિત સ્નેહથી નિર્વૃત્ત—વળેલાઓને લક્ષયોજન પણ જઇને—ગયા પછી પણ (અને) વર્ષશતેન—સો વર્ષ થયા પછી પણ જે (નાયક કે નાયિકા) મળે છે તે હે સખિ ! સુખનુ તે સ્થાન (થાય છે) અર્થાત્ સાચા પ્રેમને દેશ કે કાલનુ બંધન નથી. જાઉ—જઇને. પૂર્વકાલિક.

(૭) અગહિં અગ ન મિલિઅઉ, હલિ અહરે અહર ન પત્તુ,
પિઅ જોઅન્તિહે મુહ—કમલુ એમ્વઇ સુરઉ સમત્તુ ૭

—અંગે અગ ન મળ્યુ, હે સખિ ! અધર—હોઠને હોઠ પ્રાપ્ત ન થયો—મળ્યો નહિ પ્રિયના મુખ કમલને જોતી જોતી (રહીને)—એમજ સુરત સમાપ્ત થયો બીજો અર્થ એ કે પ્રિયને જોતી—જોતી (રહી) ને મુખકમલ સુરા—મધથી સધથી સમત્ત—મસ્ત બની ગયુ, પહેલો અર્થ દોધક વૃત્તિકારે લીધો છે કિંતુ આ વિશુદ્ધ (Platonic) પ્રેમ ચિત્રને એમ કહી બીભત્સ કર્યું છે ને જણાવ્યુ છે કે ' **अतिरसातिरेकात् सभोगात् पूर्वमेव द्राव इति भाव** ' આ વગર કયો અર્થ ઉઠતો નહોતો ? એમ્વઇ—એવે પંજાબી એવે, હિંદીમા યોહી. ગૂ૦ એમજ.

(૮) જે મહુ દિણ્ણા દિઅહડા, દઇએ પવસન્તેણ,
તાણ ગણન્તિએ અગુલિઉ, જજ્જરિયાઉ નહેણ.

—જે મને દિવસો પ્રવાસ કરવા જતા જતા દયિતે આપ્યા હતા તે ગણતી (ગણતી) (મારી) આગળીઓ નખથી જર્જરિત થઈ.

પતિએ પ્રવાસ પર જતી વખતે જણાવેલુ હતું કે આટલે દિવસે હું પાછો આવીશ. તે સમય જવાથી ગણત્રી કરતા કઇ મારી ભૂલતો નથી થઇ એ જોવા ગણત્રી કરતા મારી આગળીઓ ઘસાઇ ગઇ. ' ગિણતા ગિણતા ઘસ ગઇ, આગલિયા રી રેખ ' (મારવાડી દોહા આ દોહો નાટકમા પણ—મસીવાલા આયો હમારે દેશ ! એ ગીતમા વપરાયો છે)

, મહુ—મને, દિઅહડા—દહાડા, દઇએ—દયિતે (પંજાબી કર્તાનો એ પ્રત્યય—રાજે ગદ્દણુ બ્યાહી હિંદીમા મઇ, મૈં મ એ આવે છે ગૂજરાતીમાં 'એ' ત્રીજીનો કર્તાનો પ્રત્યય છે.

(૯) સાયરુ ઉપ્પરિ તણુ ધરઇ તલિ ઘલ્લઇ રયણાઇં
સામિ સુભિચ્ચુ વિ પરિહરઇ સમ્માણેઇ ખલાઇં

—સાગર ઉપર તણ ધરે છે ને તળીએ રત્નો ઘાલે છે—સંઘે છે (તે પ્રમાણે) સ્વામી સુભૃત્યને પણ પરિહરે છે ને ખલને સન્માન આપે છે

(૧૦) ગુણહિં ન સંપઇ કિત્તિ પર, ફલ લિહિઆ ભુંજન્તિ,
કેસરિ ન લહઇ બોડ્ડિઅ વિ, ગય લક્ખેહિં ઘેપ્પન્તિ.

—ગુણોથી સંપત્તિ નથી (મળતી) પર—પર પરંતુ—પણ કીર્તિ (મળે છે) (આખરમાં) લખેલાં ફલ ભોગવે છે (દુનિયામાં) કેસરી કોડી પણ લેતો નથી—તેને કોડી આપી ખરીદાતો નથી (જ્યારે) ગજ લાખોથી લેવાય છે સર્વ પોતપોતાનું લખેલું કર્મફલ ભોગવે છે ગુણોથી સંપત્તિ નથી મળતી, કીર્તિ ભલે મળે. સિંહનો ભાવ કોઇ કોડી આપીને, પૂછતું નથી હાથી લાખો રૂપીઆ આપી ખરીદાય છે

ઘેપ્પન્તિ—ગૃહીત થાય છે મરાઠી—ઘે સ ગ્રહ્ ધાતુ લેવું

(૧૧) વચ્છહે ગૃણ્હઇ ફલઇં જણુ કડુ-પલ્લવ વજ્જેઇ
તોવિ મહદ્દુમુ સુઅણુ જિવ તે ઉચ્છંગિ ધરેઇ ૧૧

—વૃક્ષમાંથી જન ફલો લે છે કડવાં પલ્લવને વર્જે છે—મૂકે છે તો પણ તે (પલ્લવોને) મહાદ્રુમ ઉત્સંગે સુજનની જેમ ધરે છે

લોક કડવાં પાંદડાં છોડી દે, પણ વૃક્ષ થોડાં તેને છોડી દેશે!

(૧૨) દૂરુડ્ડાણે પડિઉ ખલુ, અપ્પણુ જણુ મારેઇ
જિહ ગિરિ-સિંગહુ પડિઅ સિલ, અન્નુ વિ ચૂરુ કરેઇ.

—દૂરના ઉડ્ડાણથી—ઉંચા પરથી પડેલો ખલ પોતાના જનને મારે છે જેવી રીતે ગિરિના શૃંગ—શિખરથી પડેલી શિલા અન્યનો પણ ચૂરો કરે છે દુષ્ટ આગળ વધતું પણ પોતાના કુળને અહિતકર થાય છે

(૧૩) જો ગુણ ગોવઇ અપ્પણા, પયડા કરઇ પરસ્સુ,
તસુ હઉં કલિજુગિ દુલ્લહહો, બલિ કિજ્જઉં સુઅણસ્સુ.

—જે પોતાના ગુણ ગોપવે છે–ગુપ્ત રાખે છે, પરના–બીજાના ગુણોને પ્રકટ કરે છે તે કલિયુગમા દુર્લભ સજ્જનને હુ બલી કરૂ છું.

ગોવઇ—સરખાવો હિદી ગુઇયા=અતરગ (ગુપ્ત) સખી, હઉ–હું, બલિ કિજ્જઉ–બલિહારી જાઉ, વારી જાઉ, બલૈયા લઉ સરખાવો ઉપર નં. ૫મા બલિ કીસુ. દોધકવૃત્તિકાર તેનો અર્થ પૂજા કરૂ એમ જણાવે છે.

(૧૪) તણહ તઇજ્જી ભગિ નવિ, તે અવડયડિ વસન્તિ,
અહ જણુ લગ્ગિવિ ઉત્તરઇ, અહ સહ સઈ મજ્જન્તિ.

—તૃણની ત્રીજી ભગિ–રીત નથી,–ત્રીજો પ્રકાર નથી, તેથી–તે કારણે અવટનટે–કૂપતટે વસે છે, (તે માટે) કાતો જણ તેને વળગી ઉતરી–ઉગરી જાય છે (અને) કા સાથ સ્વય ડૂબે છે. અર્થાત્ અવટ–વિષમકૂપ કે ખાડામા તટ પર ઉગનારા તૃણોના બેજ કામ છે. એકતો તેની કૃપાથી ડૂબતો માણસ બચી જાય અને કાતો તેની સાથે ડુબી જાય તેની કોઇ ત્રીજી રીત નથી અન્યોક્તિમા કાતો બીજાને તારે વા સ્વય માર્યો જાય અહ—અથ.

(૧૫) દૈવ્વુ ઘડાવઇ વણિ તરુહુ, સેઉણિહુ પક્ક ફલાઈ,
સો વરિ સુક્ખુ પઇટ્ઠુ ણવિ, કણ્ણહિ ખલવયણાઈ,

—દૈવ વનમા તરૂઓના પક્વ ફ્લો શકુનિ–પક્ષીઓને ઘટિત કરે છે–પહોંચાડે છે તે સુખ ખરૂ પણ કર્ણમા ખલવચનો પેઠેલા તે (સુખ) નથી આમા ભર્તૃહરિના એક પ્રસિદ્ધ શ્લોકનો ભાવ છે. ઘડાવઇ–સ. ઘટયતિ. વરિ–હિ. વર, વરન. ણવિ ન+ અપિ.

(૧૬) ધવલુ વિસૂરઈ સામિઅહો ગરૂઆ ભર પિક્ખેવિ
હઉ કિ ન જુત્તઉ દુહુ દિસિહિ, ખણ્ડઇ દોણ્ણિ કરેવિ

—ધવલ–ધોરિયો–બળદ સ્વામીનો ગુરૂ–ભારે ભાર જોઇને વિસુરે છે–વિષાદ કરે છે–ખેદ કરે છે કે હું મારા બે ખડ કરીને બને દિશાએ–બાજુએ જુતાણો કેમ નહિ.

ધવલનો અર્થ શ્વેત છે પરંતુ રૂઢિથી તેનો ધોરી–ધોરિયો–બળદ
ના રૂઢિ–ધોરી એ બનાવે જનત આદિના બેલ એ અર્થ થયેલ છે જેમ
મરાઠી દેશીનામ માળામાં ધવલનો અર્થ ? જાતિમાં ઉત્તમ છે ને ધવલ છે
એમ કહ્યું છે ધવલોની દક્ષતા અને સ્વામિભક્તિ પર કેટલાંયે મુક્તક
કાવ્ય સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત સુભાષિતોમાં મળે છે અહીં બોલનાર પશુ
છે એક બાજુ ધવલ જુઓ છે બીજી બાજુ કોઈ મુગ્ધ બળદ છે
ધવલ સ્વામીની ભારે એક જોઈ વિલાપ કરી રહ્યા છે કે બંને બાજુ
બે ટુકડા કરીને મને આ ભારે ન જુતો ! સિદ્ધહેમ, ૮|૪|૩૪૦–પૂર્વાર્ધ-
ક–ભૂત ૧|૧ત. ૩|૫–સ ગુજ. દેશ્ય–બે, મરાઠી દોન.

(૧૦) ગિરિહે સિલાયલુ તરુહે ફલ ઘેપ્પઇ નીસાવન્નુ
ઘર મેલ્લેપ્પિણુ માણુસહ તોવિ ન રુચ્ચઇ રન્નુ.

—નિઃસામાન્યે (વિના ભેદ ભાવે–અથવા સર્વ જનો) ઘર મેલીને
ગિરિ પાસેથી શિલાતલ, તરુ પાસેથી ફલ લે છે—આમ છતાં છે જંગલ
આરણ્ય રુચતું નથી.

(૧૮) તરુહું વિ વક્કલુ ફલુ મુણિ વિ પરિહણુ અસણુ લહન્તિ,
સામિહું એત્તિઉ અગ્ગલઉં આયરુ ભિચ્ચુ ગૃહન્તિ.

—મુનિઓ પણ તરુમાંથી વલ્કલ, ફલ, પરિધાન અશન (ભોજન)
લઈ છે–મેળવે છે (પરંતુ) સ્વામિ પાસેથી આટલો અધિક આદર નોકરો
મેળવે છે તાત્પર્ય કે ખાવું પહેરવું તો જંગલમાં વૃક્ષોમાંથી પણ મળી
આવે છે સ્વામી પાસેથી આદરજ અધિક મળે છે લહન્તિ–સ લભ.
પરથી. એત્તિઉ–સ ઇયત્–એટલું અગ્ગલઉ–સ અગ્ર આગળું–રાજા
સ્વામીમાં પાણ ઉપર સાચરને પૂર્ણ આપવા સિવાય કહે છે

(૧૯) અહ વિરલ–પહાઉ જિ કલિહિ ધમ્મુ.

—અથ—હવે કલિયુગમાં ધર્મ જ વિરલ પ્રભાવવાળો–તુચ્છ પ્રભાવ
વાળો છે જિ–પાદપૂરક અથવા જિ–જ્ જે કે સ એવ ના અર્થમાં.

(૨) અગ્ગિએ ઉણ્હઉ હોઈ જગુ, વાએ સીઅલુ તેવ
જો પુણુ અગ્ગિ સીઅલા તસુ ઉણ્હત્તણુ કેવ

—અગ્નિથી જગ ઉન્હુ—ઉષ્ણ થાય છે, તેમ વાયુથી શીતલ થાય છે, જો પુન આગથી શીતલ (થતું હોય) તો તેનું ઉષ્ણત્વ કેનાથી (થાય) ?

વાએ—વાયુથી પંજાબી બાઓ પુણ—સ. પુન હિ. પુનિ. ઉણ્હ-ત્તણ—ત્તણ ભાવવાચકનો છે

(૨૧) વિપ્પિઅ—આરઉ જહવિ પિઉ, તોવિ ત આણુહિ અજ્જુ,
અગ્ગિય દડ્ઢા જઇવિ ઘરૂ, તો તે અગ્ગિ કજ્જુ.

—જો-યદ્યપિ પિયુ વિપ્રિયકારક હોય, તો પણ તેને આજે આણુ· લાવ (કારણકે) આગથી દગ્ધ થયેલુ યદ્યપિ ઘર (હોય) તો પણ તે આગ સાથે કામ (લેવુજ પડે છે).

(૨૨) જિવ જિવ વંકિમ લોઅણહુ ણિરૂ મામલિ સિક્ખેઇ
તિવ તિવ વમ્મહુ નિઅલ સર, ખર—પત્થરિ તિક્ખેઇ.

—જેમ જેમ વાકા લોચનોથી સ્યામલા—સાંવરી (નાયકા) નિરૂ (? કટાક્ષ) શીખે છે, તેમ તેમ મન્મથ નિજ(ક)—પોતાના શરોને ખર—કઠણ પત્થરપર તીક્ષ્ણ કરે છે—અહીં વંકિમ—વાકા એ લોચનનું વિશેપણ લીધું છે તેથી 'નિરૂ'નો અર્થ સ્પષ્ટ નથી જણાતો. દોધક વૃત્તિકારે નિરૂનો અર્થ 'નિશ્ચય' કરી ' લોચનોથી નિશ્ચય વક્રત્વ શીખે છે' એમ અર્થ કર્યો છે.

તિક્ખેઇ—તીખા—તીક્ષ્ણ પરથી નામ ધાતુ અજ્જુનો અર્થ વૃત્તિકારે એ આર્યે—હે સખિ એમ કર્યો છે. વમ્મહુ—મન્મથ.

(૨૩) સંગરસએહિં જુ વણ્ણિઅઇ, દેક્ખુ અમ્હારા કન્તુ,
અઇમત્તહં ચત્તંકુસહં, ગય કુમ્ભઇં દારન્તુ.

—(હે સખિ!) સો સંગ્રામ—યુદ્ધમાં જેને, અતિમત્ત અને અંકુશો જેણે છોડયા છે એવા ગજ—હાથીનાં કુંભોને વિદારતો વર્ણવવામાં આવે છે એવા અમારા કાન્ત—કંથને દેખ—જો. ચત્તંકુસહં—સ. ત્યક્તાંકુશ.

(૨૪) તરૂણ હો તરૂણિ હો મુણિઉ મઇ કરહુ મ અપ્પહો ઘાઉ.

—તપસ્વો! વાણિયો! અને મુનિઓ—જાણીને—મારી વાત સમજીને જાણવા અને અહીં ઉપસ્થિત જાણીને પોતાનો ઘા ન કરો.

(૨૫) ભાગીરહિ જિવ ભારહ મગ્ગેહિ તિહિવિ પયટ્ટઇ

—ભાગીરથી જેમ—પેઠે ભારતી ત્રણજ માર્ગે પ્રવર્તે છે એટલે કે જેમ ગંગા ત્રિપથગા—સ્વર્ગ, મર્ત્ય, પાતાલ એ ત્રણેમાં ચાલે છે તેવી રીતે ભારતી—સરસ્વતીના માર્ગ પણ ત્રણ છે—વૈદર્ભી ગૌડી, પાંચાલી—એ ત્રણ રીતિઓ.

(૨૬) સુન્દર—સવ્વંગાઉ વિલાસિણીઓ પેચ્છન્તાણ.

—સુંદર સર્વાંગી વિલાસિનીઓ જોતા (પુરુષો)ના.

(૨૭) નિઅ—મુહ—કરહિં વિ મુધ્ધકર અન્ધારઇ પડિ પેખ્ખઇ
સસિ—મણ્ડલ—ચન્દિમએ પુણુ કાંઇ ન દૂરે દેખ્ખઇ

—(કોઇ) મુગ્ધા સ્ત્રી પોતાના મુખ કર—કિરણથી અન્ધારે કર—તલ જુએ છે (તો) પુન વળી શશિમંડલની ચંદ્રિકાથી દૂરે—દૂરના પદાર્થને કેમ ન દેખે!—જરૂર દેખે.

(૨૮) જહિં મરગય—કન્તિએ સંવલિઅ

—જેમ મરકત કાંતિથી સંવલિત—મિશ્રિત—

(૨૯) તુચ્છ—મઝ્ઝહે તુચ્છ જમ્પિરહે
તુચ્છચ્છ—રોમાવલિ હે તુચ્છ રાય! તુચ્છયર—હાસ હે,
પિયવયણુ અલહન્તિ હે
તુચ્છ—કાય—વમ્મહ—નિવાસહ
અન્નુ જુ તુચ્છઉં તહે ધણહે તં અક્ખણહ ન જાઇ
કટરિ થણન્તરુ મુદ્ધડહે જે મણુ વિચ્ચિ ણ માઇ.

(કોઇ નાયકને કહી રહી છે કે તુચ્છરાય (કિંચિત પ્રેમવાળા)! જેનો મધ્યભાગ તુચ્છ છે જેનું જલ્પન—બોલવું તુચ્છ છે જેની રોમાવલિ તુચ્છ અને અચ્છ—સ્વચ્છ—સારી છે વળી તુચ્છ જેનું હાસ્ય છે ને પ્રિય—વચનનો પત્તો મેળવી શકતી નથી જેના તુચ્છ કાય—શરી-

રમાં મન્મથનો નિવાસ છે, એવી ધણ-સ્ત્રીનું જે અન્ય તુચ્છ છે તે આપ્યું-કહ્યું જાય તેમ નથી, (એટલું તુચ્છ છે કે કાંઈ કહેવાની વાત નહિ) આશ્ચર્ય તો એ છે કે તે મુગ્ધાનું સ્તનાંતર (એટલું તુચ્છ છે) કે જેની વચ્ચે મન માય-સમાય તેમ નથી (સ્તનો ઘણા જાડા છે ને અંતર અતિ તુચ્છ છે એમ કહેવાનો હેતુ છે.)

દોધકવૃત્તિકારે આને યુગ્મ નોંધ્યો છે, પરંતુ આ એક આખો રડ્ડા છંદ છે. આવા છંદ સોમપ્રભસૂરિની રચનામાં મળી આવે છે, કે જે હવે પછી મૂકવામાં આવશે. આમાં નાયિકાનાં વિશેષણ પ્રાય બહુવ્રીહિ સમાસમાં છે અને 'હે' એ સંબંધકારક ચિન્હ છે. તહે ધણ હે એટલે તહ ધણહ એ તેનો ઉચ્ચાર છે-અર્થાત્ તે ધણ-સ્ત્રીના અલહન્તી-સં અલભન્તી અક્ખણુ-બોલવું. કટરિ-આશ્ચર્યવાચક. મુદ્ધડા-મુગ્ધા. 'ડ' અલ્પ વાચક. જે-જેથી, વિચ્ચિ-વચ્ચે હી. બીચ પ. વીચ માઈ-સમાય.

(૩૦) ફોડેન્તિ જે હિયડઉં અપ્પણઉં, તાહ પરાઈ કવણ ઘણ,
રક્ખેજ્જહુ લોઅહો અપ્પણા, બાલહે જાયા વિસમ થણ.

—જે (એ સ્તન) પોતાનું હિયડું-હૈયું ફોડે છે, તેને માટેની પારકી દયા શું (હોઈ શકે ?) હે લોકો પોતાનું રક્ષણ કરો, (કારણ કે) બાલાના સ્તનો વિષમ થયા છે

ઘણ—ઘૃણા, દયા થણ-સ્થાન, થાનોલું, સ્તન થાન હજુ પશુઓનાં આંચળ માટે વપરાય છે.

(૩૧) ભલ્લા હુઆ જુ મારિઆ, બહિણિ મહારા કન્તુ,
લજ્જેજ્જં તુ વયંસિઅહુ, જઇ ભગ્ગા ઘરુ એન્તુ

—હે બહેન! ભલું થયું જે મારો કંથ મરાયો જો ભાગીને નાઠેલો-હારેલો ઘેર આવત તો વયસ્યમાં-બહેનપણીઓથી યા તેમાં હું લજ્જા પામત-લજાત ભગ્ગા-ભગ્ન, હારેલો, વયંસિઅહુ-સરખી ઉમર વાળી વયસ્યાઓના સં. વયસ્ એટલે ઉમર પરથી

(૩૨) વાયસુ ઉડ્ડાવન્તિઅએ પિઉ દિટ્ઠઉ સહસત્તિ
અદ્ધા વલયા મહિહિ ગય અદ્ધા ફુટ્ટ તડત્તિ.

—વાયસ એટલે કાગડો ઉડાવતી (એક સ્ત્રીએ) સહસા–એકાએક પિઉ દીઠો તેથી બલોયાંનો અર્ધો ભાગ મહિપર ગયો ને અર્ધો તડ દેતો–તડ અવાજ કરી ફુટ્યો. આ પ્રસિદ્ધ દોહો છે.

(૩૩) કમલઇં મેલ્લવિ અલિ-ઉલઇં કરિ-ગણ્ડાઇં મહન્તિ
અસુલહમેચ્છણ જાહં ભલિ, તે ણવિ દૂર ગણન્તિ.

—અલિ-કુલ એટલે ભમરાનો સમૂહ કમલને મેલી–છોડીને કરિ એટલે હાથીના ગંડસ્થલોને ઇચ્છે છે. અસુલભ એટલે દુર્લભની ઇચ્છા જેઓને ભલી સારી–વધતી રહે છે–તેનો કદાગ્રહ થાય જાય છે તેઓ દૂરને ગણતા નથી. જે ચીજની ઇચ્છા થાય તે ચીજ દૂર હોય તો પણ તે લેવા પ્રયત્ન થાય છે ભલિ–વધતી–આતુરતા પણ હોય શકે છે

(૩૪) અમ્મડ દેક્ખિવિ નિઅય-બલુ, બલુ પસરિઅઉ પરસ્સુ.
ઉમ્મિલ્લઇ સસિ-રેહ જિવ કરિ કરવાલુ પિઅસ્સુ.

—નિજ એટલે પોતાનું બલ એટલે પોતાની સેના ભાગેલી–ભગ્ન દેખીને, પરની–સામાની બલ–સેના પસરે છે–ખીલે છે–વિસ્તાર પામે છે તેવી રીતે (બીજઆદિ દિવસે) શશિરેખા–ચંદ્રરેખાની જેમ પ્રિયના હાથમાં કરવાલ–ખડ્ગ ખીલે છે–શોભે છે

નિઅય–નિજક ઉમ્મિલ્લઇ–સં ઉન્મીલતિ.

(૩૫) જઇ તહો તુટ્ટઉ નેહડા, મઇં સહું નવિ તિલ-તાર
તં કિહે વંકેહિં લોઅણેહિં જોઇજ્જઉં સય-વાર.

—હે તલ જેવી જેવી તારા–કીકી છે એવા હે તિલતાર! જો તારો સ્નેહ મારી સાથે તૂટ્યો નથી તો (તારાથી) હું મારે વાંકાં લોચનથી શત–સો વાર (કેમ) જોવાઉં છું.

તહો—તવ—તારો. તવ એ ગુજરાતી ભાષામાં વપરાય છે સહું—સહ–સાથે–સં. સહ. સહું એ સાથેના અર્થમાં ગુજરાતી ભાષામાં વપરાય છે કિહ–સં કથમ્–શા માટે કેમ.

(૩૬) જહિ કપ્પિજ્જઇ સરિણ સરુ, છિજ્જઈ ખગ્ગિણ ખગ્ગુ,
તહિં તેહઇ ભડ-ઘડ-નિવહિ કન્તુ પયાસઈ મગ્ગુ.

—જ્યા શરથી-બાણથી શર-બાણ કપાય છે, ખડ્ગથી ખડ્ગ છેદાય છે ત્યા-તે સગ્રામમા તેવા ભડ એટલે ભટ-યોદ્ધાની ઘટા એટલે સેનાના નિવહ એટલે સમૂહમા (મારો) કથ માર્ગ પ્રકાશે છે-કાઢે છે-કરે છે. ભડ-ભડ એ કાઠિયાવાડમા બહાદૂરના અર્થમા વપરાય છે. 'તુ ભડ હો તો આવી જા'-'ભડના દીકરા! ભાગ્યો તને'!

(૩૭) એક્કહિ અક્ખિહિ સાવણુ અન્નહિ ભદ્દવઉ,
માહઉ મહિઅલ-સત્થરિ ગણ્ડત્થલે સરઉ,
અંગિહિ ગિમ્હ સુહચ્છી-તિલ-વણિ મગ્ગસિરુ,
તહે મુદ્ધહે મુહ-પંકઇ આવાસિઉ સિસિરુ.

—આ વિરહાવસ્થામા પડેલી સ્રીનુ વર્ણન છે. તે મુગ્ધાની એક આખમાં શ્રાવણ છે (અને) બીજી (આખમાં) ભાદરવો છે. (શ્રાવણ અને ભાદરવો એ બે માસમા વરસાદ પડે છે, તેવી રીતે આ બે આખમાં આસુ પડે છે તેથી તે બે આંખને તે બે માસ સાથે સરખાવેલ છે). મહીતલ સાયરા-ભુતલ સસ્તાર-પૃથ્વીના પડમા માધવ-વસત છે, વસત પલ્લવમય થાય છે તે રીતે સાથરામા નવાં નવા પાન બીછાવ્યાં છે, ગડસ્થલમા-કપોલમા (પાંડુતા-પીળાશ પરથી) શરદ, અગમાં (સુકાવાથી) ગ્રીષ્મ-ઉનાળો, સુખસ્થિતિ રૂપી તલના વનમા માગશર (માગશરમા) તલના ખેતરો લણી નાખવામાં આવે છે તેથી ઉજડ થવાથી-સુખનો નાશ થવાથી માગશર) (અને) મુખપંકજમા શિશિર (કે જે વખતે કમળો સૂકાય છે, આવાસ કરી રહેલ છે

સુહચ્છી સ સુખાસિકા-સુખસ્થિતિ. આ પણ સુગ્મ નથી પણ એક આખો છદ છે.

(૩૮) હિયડા ફુટ્ટિ તડત્તિ કરિ, કાલક્ખેવે કાઇં
દેક્ખઉં હય-વિહિ કહિં ઠવઇ, પઇં વિણુ દુક્ખ સયાઇં.

—હે દૈવ! તારા એમને ફુટ કટાક્ષેપથી શું! (જરા) જોઈ કે અભાગ્યો વિધિ મારા વિના એકલો દુઃખો ક્યાં સ્થાપિત કરે છે! માટે હાલ જ એકલો દુઃખોનો આધાર છે તે ફરી જાય તો જોઈએ કે સુખો વિધિ મને છોડીને તે દુઃખોને ક્યાં રાખે છે! તરુણિ—જીણો ઉપર ન કર ગઠન્ ઇતિ. કટાક્ષેપ-સમય કરવો. ઠવ—સ્ સ્થાપનિ. મરાઠી ઠેવ ધાતુ, જેનમાં ઠવવિ વગેરે સરખાવો.

(૪૫) કન્તુ મહારઉ હલિ સહિએ નિચ્છઇં રૂસઇ જાસુ,
અત્થિહિં સત્થિહિં હત્થિહિં વિ, ઠાઉ વિ ફેડઇ તાસુ.

—હે હલે! હે સખિ! મારો કન્ત (કંથ) જેનાથી નિશ્ચે રૂસે—રોષે ભરાય છે તેનું અર્થથી-દ્રવ્યથી શસ્ત્રથી, અને હાથેથી પણ સ્થાન-ઠામ ફેડી નાખે છે જડમૂળથી તેનો નાશ કરે છે. ફેડવિ—સ્થાનક ભ્રંશ થવું.

(૪૬) જીવિઉ કાસુ ન વલ્લહઉં ધણુ પુણુ કાસુ ન ઇટ્ઠુ
દોણ્ણિ વિ અવસર-નિવડિઆઇં તિણ-સમ ગણઇ વિસિટ્ઠુ

—જીવિત કોને વહાલું નથી! ફરી-વળી ધન કોને ઇષ્ટ નથી, (પણ) વિશિષ્ટ (જન) એ બન્નેને પણ અવસર આવતાં તૃણ સમ ગણે છે

(૪૭) પઅણિ ચિટ્ઠદિ નાહુ ધ્રુ ત્ર રણિ કરદિ ન ભન્તિ

—જે નાથ આંગણે બેસે છે તે રણમાં કરે છે (તેમાં) ભ્રાંતિ નથી. એટલે તે રણમાં વીરતા કરે છે તેમાં શક નથી. એમ ન સમજે કે તે આંગણે મોટો થાતો નથી. એક મારવાડી દોહા અનુસાર —

મોટા મોટા દીસતા સહુ સરીખા સહ,
હાથી! કુંજર માંહ્ય, જાણિયે જેહ.

(મોટા મોટા દેખાતા હતા, સહુ સરીખાથી સરીખા હતા પણ હાથી! ઠાઠમાં હાથીઓને માપવી વખતે મારા જોડનો રહિયે જાણ્યો કે તેમાં આ જવાહીર છે)

જે તેને માટે ધ્રું ત્ર આવે છે (હેમચંદ્ર ૮–૪–૩૬૦) ત્ર મા તે ત(ત્) છે જ. ર લાગ્યો છે–જેવી રીતે ભ્રત્રિમા (બીજુ ૩૫ ભતિ મળે છે. દે૦ ૪૫) ર લાગવાને માટે આગળ વ્યાસનો વ્રાસ થયો તે જુઓ ન ૯૧.

(૪૨) ત બોલ્લિઅઇ જુ નિવ્વહઇ.

—જે નિભે–ટકે તે બોલીએ. (જે નિભાવી શકાય તે બોલવું ઘટે).

ઇમુ કુલુ તુહ તણુઉં, ઇમુ કુલુ દેક્ખુ.

—ઇમુ–આ કુલ તારૂ–તણુ એટલે તારા સબધી, આ કુલ જો.

(૪૩) એહ કુમારી એહો નર, એહુ મણોરહ–ઠાણુ,

એહઉં બઢ ચિન્તન્તાહ, પચ્છઇ હોઇ વિહાણુ.

—આ કુમારી, આ નર, આ મનોરથસ્થાન–એવુ ચિતવતા વઢ એટલે મૂર્ખોનુ પછી વહાણુ થાય છે–વ્હાણું વાય છે એટલે આખી રાત એ વિચારમા વિચારમા ચાલી જાય છે વઢ એ સબધ કારક છે યા સબોધન વિભક્તિમા પણ લઇ શકાય.

(૪૪) જઇ પુચ્છહ ઘર વડ્ડાઇ, તો વડ્ડા ઘર ઓઇ,

વિહલિઅ–જણુ–અબ્ભુદ્ધરણુ, કન્તુ કુડીરઇ જોઇ.

—(કોઇ સ્ત્રી મુસાફરને કહે છે:–) જો મોટા ઘર (તમે) પૂછતા હો તો મોટા ઘર તે છે (કે જેમા દાનાદિ–પરોપકાર થતા હોય), વિહ્વલિત જનના અભ્યુદ્ધાર અર્થે મારા કન્થને કુટિરમા–ઝુપડીમા જો. મોટા ઘર મહેલ નથી હોતા–વિહ્વલિત જનોના ઉધ્ધારક મારા કાતને કુટીમાં બેસેલો જો—તે ઘર મોટુ છે જ્યા પરોપકાર થાય છે.

ઓઇ–ઓલો–એ. વડ્ડુ–વડો સ. બૃહત્ હિ. બડો કચ્છી વડ્ડો.

(૪૫) આયઇ લોઅહો લોઅણઇ, જાઇ સરઇ ન ભન્તિ,

અપ્પિએ દિટ્ઠઇ મઉલિઅહિ, પિએ દિટ્ઠઇ વિહસન્તિ.

—લોકના આયે–આ લોચનો જાતિનુ–પૂર્વ જન્મનુ સ્મરણ આપે છે–તેમા ભ્રાતિ–સદેહ નથી. અપ્રિયને જોતા મુકુલિત થાય છે, પ્રિયને

જોતાં દીસે છે જાઈસર–જાતિસ્મર, જેથી પૂર્વજન્મના પ્રિય અભિયની યાદ થાય–જાતિ સ્મરણ. જો જાઈ અને સરઈ એ બે જુદા હોય તો જાતિને–પૂર્વજન્મને સ્મરણ કરે છે અપ્રિયે પ્રિંયુ–પ્રિયે પ્રિયુ ભાવવાચક સાતમી સ અપ્રિયે દરે સતિ, પ્રિયે દરે સતિ.

(૪૬) સોસઉ મ સોસઉ ચ્ચિઅ, ઉઅહી વડવાનલસ્સ કિં તેણ.
જં જલઈ જલે જલણો, આએણ વિ કિં ન પજ્જત્ત

—ઉદધિ–સમુદ્ર નિશ્ચયે શોષાય કે ન શોષાય તેથી વડવાનલને શું? જે જલમાં જ્વલન–અગ્નિ બળે છે–બળે છે તેનાથી શું પર્યાપ્ત–પૂરતું શું નથી?–પૂરતું જ છે. અગ્નિ અથવા અસંભવ કાર્ય સિદ્ધ ન થાય તો ઉદ્યોગમાંજ સાર્થકતા છે ચ્ચિઅ–નિશ્ચય આએણ–એનાથી.

(૪૭) આયહો દડ્ઢ કલેવરહો, જં વાહિઉ તં સારુ
જઇ ઉટ્ઠભ્ભઈ તો કુહઈ અહ ડજ્ઝઈ તો છાર

—આના દગ્ધ–બળેલા કલેવરનું જે વાહ્યું ગયું તે સારૂં, (મરણ પછી) જે ઢાંક્યું છે—સ્થાપ્યું છે તે કોહાય છે અને જે બળે છે તે ક્ષાર–છાર–ભસ્મ થાય છે દડ્ઢ–દગ્ધ, બળેલું. સારૂ–ગૂ.સારૂં ઉટ્ઠભ્ભઈ—સ ઉત્તભ્યતે ઢાંકવું—આચ્છાદવે–સ્થાપવે. કુહઇ–ગૂ. કોહાય છે સ કુથ્યતે, ક્વથતિ કિં કુથ્યતે? છાર–ક્ષાર, રાખ, ભસ્મ.

(૪૮) સાહુ વિ લોઉ તડપ્ફડઇ વડ્ડત્તણહો તણેણ.
વડ્ડપ્પણુ પરિ પાવિઅઇ હત્થિં મોક્કલડેણ.

—સર્વે લોક વડપણને માટે તરફડે છે પણ વડપણ મોકળા હાથથી પ્રાપ્ત થાય છે–પમાય છે સાહુ–સહુ તણેણ–તણી–માટેથી એટલે માટે–એમાં એ વિભક્તિ પ્રત્યય છે ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે જેનો હાથ પહોળો તેનો જગ ગોઠો. હાથની જગમાં મહત્વ મનાય છે

(૪૯) જઇ સુ ન આવઇ દૂઇ ઘરુ, કાંઇ અહોમુહુ તુજ્ઝુ
વયણુ જુ ખણ્ડઇ તઉ સહિએ સો પિઉ હોઇ ન મજ્ઝુ

—હે દૂતિ! જો તે ઘેર ન આવે, તો તારું અધોમુખ–નીચું મોં

શા માટે ? હે સખિ ! જે તારૂ વચન ખડે તે મારો પ્રિય નથી થતો. કુમારપાલ પરિશિષ્ટમા 'સહિ એસો' એવુ છપાયેલુ છે. આ દૂતિને ઉપાલભ છે. અધોમુખ–ખડિત વદનને છુપાવવા માટે છે, વચનનું ખડન કહેલુ ન માનવાથી છે. વયણુ–વચન અને વદન એ બનેનો શ્લેષ છે. કાઇં–સં કિં, શા માટે ?

(૫૦) 'કાઇ ન દૂરે દેક્ખઇ' એટલે શા માટે દૂર જોતો–જોતી નથી ?

(૫૧) સુપુરિસ કગુ હે અણુહરહિ, ભણુ કજ્જે કવણેણ

જિવ જિવ વડુત્તણુ લહહિ, તિવ તિવ નવહિ મરેણુ

—સુપુરુષ કાગ (ધાન્ય)નુ અનુમરણુ કરે છે કહે, કયા કાર્યથી ? જેમ જેમ વડપણુ પામે છે, તેમ તેમ શિરથી નમે છે

અનુહરહિ–નકલ કરે છે, સદૃશ હોય છે. ભણુ–કહે. કજ્જે કવણેન–શુ કાર્યથી ?

(૫૨) જઇ સસણેહી તો મુઇઅ, અહ જીવઇ નિન્નેહ,

બિહિંવિ પયારેહિ ગઇઅ ધણ, કિં ગજ્જહિ ખલ મેહ.

(કોઇ સ્ત્રીનો ભરથાર દેશાતર ગયો છે તે મેઘ પ્રત્યે કહે છે) તેણી જો સસ્નેહ–સ્નેહાલ હશે તો મુઇ—મરણુ પામી હશે, (મારા વિરહથી), અને જો જીવતી હશે તો નિસ્નેહ છે. બને પ્રકારે ધણ–સ્ત્રી ગઇ છે હે ખલ મેહ ! શુ કામ ગાજે છે ? જો સ્નેહવતી હોય તો વિયોગમા મેઘ ગર્જના સાભળી મરી ગઇ, જો જીવતી હોય તો તેનામા સ્નેહ નથી. પ્રિયા તો બંને રીતે ગઇ

(૫૩) ભમર મ રૂણ્ઝુણિ રણ્ણડઇ, સા દિસિ જોઇ મ રોઇ,

સા માલઇ દેસન્તરિઅ, જસુ તુહું મરહિ વિઓઇ

—હે ભ્રમર ! અરણ્યમા રણુઝુણુ (એ શબ્દ) મા કર, તે દિશામા જોઇ ન રો જેના વિયોગથી તુ મરે છે તે માલતી દેશાન્તરિત (છે) —દેશમા નથી રણ્ણડઇ–રાનમા અરણ્યમા.–જુઓ 'રન્નુ' ઉપર ન ૧૭માં.

(૫૪) પઇ મુક્કાહ વિ વરતરુ, ફિટ્ટઇ પત્તત્તણુ ન પત્તાણુ

તુહ પુણુ છાયા જઇ હોજ્જ, કહવિ તા તેહિં પત્તેહિં.

—હે વરતરુ !–ઉંચા પ્રકારના વૃક્ષ ! તારાથી શકુનિઓ–તળાવો પત્રોનું–પાંદડાનું પત્રત્વ–પાંદડાપણું ટળતું નથી—ખરતું જતું નથી. આસું જતું નથી. વળી–પુન તારી જે છાયા હોય તે કોઇ પણ પ્રકારે તેજ પત્રોથી છે. આ અન્યોક્તિ છે તું એને તને તેનાથીજ તારી શોભા છે ગુણ–ગુણ–ગુણો, તમેજ. કિંઇ–આવી જાય છે જગતે છે સરખાનો રૂપ કરવું વિચાર, એવું રીતે જવું રીતેસ થી. હોવું– હોય તો, થાતી તો. શેષારવિચાર નિવરતા એક પણ શકુનિ વિ(પક્ષી) +વર (સારા)ના તરુ–સારા પક્ષીના તરુ એવો અર્થ પણ કરે છે અને વરતરુ એમ એક પદ શકુનિ પણ બીજો ઉપર જણાવેલો અર્થ કરે છે

(૫૫) મહુ વિઘટ તઉ તામે તુહું સવિ અન્ને વિનડિજ્જાઇ
કિમ્બ કાઇ કરઉ હઉં કાઇ તુહું મચ્છે મચ્છુ ગિલિજ્જાઇ.

—(નાયિકા અન્યમાં આસક્ત નાયકને કહે છે કે.) મારું હૃદય તારાથી (બેયાધુ) તું તેણીથી ગ્રહાયો, તેણી પણ બીજાથી નચાય છે દે પ્રિય ! હું શું કરું ? તું શું (કરે ?) (એવો) મચ્છ ગળે છે (તેવું છે) મોટો મચ્છ નાના મચ્છને ગળે તેવો. આસ્ત્ર ન્યાય છે બતુહસિત પિક તાં મ ત મ માન મ હમાં મ માં મ વાળા શ્લોકનો ભાવ છે તઇ–તુરી.

(૫૬) પઇ મઇ બેહિંવિ રણગયહિં કો જયસિરિ તકેઇ
કેસહિ લેપ્પિણુ જમ–ઘરિણિ, ભણ સુહુ કો થક્કેઇ.

—તું હું અને રણમાં ગયેલાઓમાં કોણ જયલક્ષ્મી ઇચ્છે છે ! યમની ગૃહિણી–અગ્નિ કેશવી પેમોને કોણ સુખે રહે તે (તું) કહે !– કોઈ નહિ એ અર્થ છે પઇ મઇ–સાતમી વિભક્તિ અધિકારનું. તકેઇ– તકે છે–ઇચ્છે છે લેપ્પિણુ–ગ્રહીને. થક્કેઇ–થાકે રહે.

(૫૭) પઇ મેલ્લન્તિહે મહુ મરણુ મઇ મેલ્લન્તહો તુજ્ઝુ
સારસ ! જસુ સો વેગ્ગલા, સોવિ કૃતન્તહો સજ્ઝુ

—(કોઈ સ્ત્રી નાયકને સારસ કહી અન્યોક્તિ કરે છે) હે સારસ ! તને છોડતી એવી હુંનું એટલે મારૂ મરણ છે (અને) મને મુકતા એવા તારૂ (મરણ છે) જેને જે વેગળો-દૂર છે તેજ કૃતાન્તને-યમને સાધ્ય છે એટલે મરણ પામે છે. પઇ, મઇ-કર્મકારક. મેલ્લન્તી, મેલ્લન્ત વર્તમાન ધાતુજ-કૃદન્ત. હો-સબધની છઠી 'હો' છદ પ્રમાણે લઘુ બોલાશે.

(૫૮) તુમ્હેહિં અમ્હેહિં જે કિઅઉ, દિટ્ઠઉ બહુઅ જણેણ,
 ત તેવડઉં સમરભરૂ, નિજ્જિઅઉ એક્ક ખણેણ

—તમાગથી અમારાથી જે કરાયુ છે-તમે અમે જે કર્યું તે બહુત-ધણા જણોએ દીઠુ. (શુ કર્યું ? તેના ઉત્તરમા) તે તેટલુ કે સમરનો સમૂહ એક ક્ષણમા નિર્જીત કર્યો-જીતી લીધો

(૫૯) તઉ ગુણ-સપઇ તુજ્ઝ મદિ તુધ્ર અણુત્તર ખન્તિ,
 જઈ ઉપ્પત્તિ અન્ન જણ મહિમડલિ સિક્ખન્તિ.

—મહીમડલમા અન્ય જન જો (તારી પાસે) આવીને તારી ગુણ સપત્તિ, તારી મતિ, તારી અનુત્તર (નોત્તમ) ક્ષાન્તિ-ક્ષમા શીખે નો (સારૂ) તઉ, તુજ્ઝ, તુધ્ર-તારૂ ઉપ્પત્તિ-સ ઉપેત્ય, ઉપ્પતિઅ.

(૬૦) અમ્હે થોવા રિઉ બહુઅ, કાયર એમ્વ ભણન્તિ,
 મુદ્ધિ નિહાલહિ ગયણયલુ, કઇ જણ જોણ્હ કરન્તિ

—અમ્હે થોડા રિપુ ધણા, એમ કાયર ભણે છે, હે મુગ્ધા ! —સુદરી ! નિહાળ ! ગગનતલમાં કયો જણ જ્યોત્સ્ના—ચાદની કરે છે—એકજ જણ અને તે ચદ્રજ. થોવા-થોડા સ સ્તોક એમ્વ-સ. એવં. પજાબી એવે જોણ્હ-સ જ્યોત્સના.

પ્રકરણ સાતમુ

હેમચંદ્રે અવતરેલા અપભ્રંશ ઉદાહરણો (અનુસંધાન)

(૧૧) અમ્હહ લગ્ગિવિ જે ગયા, પહિઅ પરાયા કેવિ
અવસ ન સુઅહિં સુહચ્છિઅહિં જિવ અમ્હઇ તિવ તેવિ.

—પોતાપણું બતાડી-મમત્વ બતાડી જે પારકા કોઈ પથિક ગયા છે તે અવશ્ય સુખાસિકાથી–સુખથી સુતા નથી. જેવા અમ્હે તેવા તેઓ. અપ્પણુ–આપણાપણું–પોતાપણું–મમતા–સ્નેહ. સુહચ્છિઅહિં–સ સુખાસિકાથી–સુખની બેઠકથી–સુખની નહિ (ઉપર ન ૩૭) અમ્હઇ–અમે હિં દમ, રાજસ્થાની મ્હે

(૧૨) મઇં જાણિઉં પિઅવિરહિઅહં કવિ ધર હોઇ વિઆલિ,
ણવર મિઅંકુવિ તિહ તવઇ જિહ દિણયરુ ખયગાલિ.

—હે પ્રિય! મારાથી જણાયું—મેં જાણ્યું કે પ્રિયથી વિરહી-ઓમાં કોઈ પણ ધર–આશ્વાસન વિકાલે–સંધ્યાકાળે થાય છે (આટલું વિરહીઓ માટેજ નહિ પરંતુ મૃગાંક–ચંદ્ર પણ તેવી રીતે તપે છે જેમ દિનકર–સૂર્ય ક્ષયકાલે–પ્રલયકાળે (તપે છે તેમ) જુઓ સોમપ્રભ ન ૧૮ દને પછી.

(૧૩) મહુ કન્તહો બે દોસડા, હેલ્લિ મ ઝંખહિ આલુ,
દેન્તહો હઉં પર ઉવ્વરિઅ, જુજ્ઝન્તહો કરવાલુ.

—હેલ્લિ! (હે સખિ!) મારા કાન્તના બે દોષો (છે) આળ-વૃથા ઝંખ નહિ–બોલ નહિ (તે આ બે દોષ:–) તેના દેતાં દેતાં–દાન દેતાં હું કેવળ ઉગરી–બચી. અને જુઝતાં–યુદ્ધમાં લડતાં લડતાં તલવાર બચી. દાન દેતાં બધું દેવાઇ ગયું–એક હું તેની સ્ત્રી બચી ગઇ પણ લડવામાં તો તેણે તલવારને બચાવી–વાપરી નહિ. આમાં એક સ્તુતિ છે ને બીજી નિન્દા એમ બન્ને સાથે સાથે છે. દો, આ બે બન્ને

લઘુ બોલવા દોમડા-સં. દોષ, ડ તે કુત્સિતના અર્થમાં વપરાય છે. હેલ્લિ-હે અલિ! ઝખ-ઝંખવું હિ-ઝખના, ઝીખના આલુ-આળ-ખોટું અગડબગડ. દેન્ત, બુજ્ઝન્ત-વર્તમાન કૃદંત. હઉં-હું. ઉબ્બરિય-સં. ઉર્વંગિત-ઉગરી હિ ઉબરી

(૬૪) જઇ ભગ્ગા પારક્કડા, તો સહિ મજ્ઝુ પિએણ,
અહ ભગ્ગા અમ્હહં તણા, તો તેં મારિઅડેણ.

—જો પારકા ભાગ્યા હોય-ભગ્ન થયા હોય તો ખરેખરા મારા પિયુથી થયા હોય, અને અમારા સબંધિઓ ભાગ્યા તો તે (મારો પિયુ] મરાયેલો તેથી.—જો પરાયા પક્ષની સેના ભાગી હોય તો મારા પિયુએ તેને ભગાડી હશે, જો અમારા ભાગતા હોય તો તે તેના માર્યા જવાથી આવું પરિણામ આવી શકે.

ભગ્ગા—સં. ભગ્ના ભાગ્યા, તૂટયા, હાર્યા તેથી ભાગ્યા-નાઠા. પારક્કડા, અમ્હહં તણા,—પરાયા અને અમારા. મારિઅડ સં. મારિતક. આ પ્રસિદ્ધ દોહો છે.

(૬૫) મુહ-કબરિ-બન્ધ તહે સોહ ધરહિ
ન મલ્લ-જુજ્ઝુ સસિ-રાહુ કરહિં
તહે સહહિં કુરલ ભમર-ઉલ-તુલિઅ
ન તિમિર-ડિમ્ભ ખેલન્તિ મિલિઅ.

—તેણીના મુખ અને વેણીનો બંધ શોભા ધરતા જાણે શશિ રાહુ મલ્લયુદ્ધ (કરતા હોય નહિ). તેણીના કુરલ-કેશો ભ્રમર કુલ તુલ્ય શોભે છે, જાણે તિમિરના-અંધકારના બાળકો મળીને ખેલે છે ન-જેમ, જાણે કે-ઉત્પ્રેક્ષામાં વપરાય છે.

(૬૬) બપ્પીહા પિઉ પિઉ ભણવિ કિત્તિઉ રુઅહિ હયાસ!
તુહ જલિ મહુ પુણુ વલ્લહઇ, બિહુ વિ ન પૂરિઅ આસ.

—બપૈયા!—ચાતક! પિયુ પિયુ (એમ) કહીને કેટલીવાર (તું)

રહ્યો છે! હે દયાળ! તારી જંઘામાં, પુનઃ મારી વસ્ત્રામાં—એમ બંનેની આશા પૂરી થઈ નહિ. તને જલ ન મળ્યું મને વલ્લભ ન મળ્યો.

(૫૭) બપ્પીહા કઇં બોલ્લિએણ નિગ્ઘિણ વારઇવાર,
સાયરિ ભરિઅઇ વિમલ જલિ, લહહિ ન એક્કઇ ધાર

—હે નિર્ઘૃણ–નિર્લજ્જ બપૈયા! વારંવાર બોલવાથી શું! સાગરમાં વિમલ જલથી એક પણ ધારા (તને) મળશે નહિ.

(૫૮) આયહિં જમ્મહિં અન્નહિં વિ ગોરિ સુ દિજ્જહિ કન્તુ,
ગય મત્તહ ચત્તંકુસહ જો અબ્ભિડઇ હસન્તુ

—આ જ જન્મ–અન્યમાં (અન્ય ભવમાં) પણ, હે ગૌરી! તે કન્ત દેજે (દેવો કન્ત છે! કે) જે મત્ત, અને ત્યક્તાંકુશ–જેણે અંકુશ છોડ્યા છે તેવા ગજોને હસતો આવી મળે–તેની સન્મુખ આવે

(૫૯) બલિ અબ્ભત્થણિ મહુમહણુ લહુઇહૂઆ સોઇ
જઇ ઇચ્છહુ વડ્ડત્તણઉં દેહુ મ મગ્ગહુ કોઇ

—બલિની અભ્યર્થના વડે તે મધુમથન–નારાયણ લઘુ થયો–વામન બન્યો. જો વડપણ ઇચ્છા તો દો–દાન કરો, કોઇ પાસે મ માગો. લહુઇહૂઆ–સં લઘુકીભૂત.)

(૬૦) વિહિ વિનડઉ પીડન્તુ ગહ, મ ધણિ કરહિ વિસાઉ
સંપઇ કડ્ઢઉં વેસ જિવ છુડુ અગ્ઘઇ વવસાઉ.

—વિધિ નાશ કરે ગ્રહો પીડે, (પણ) હે પ્રિયા! વિષાદ કર નહિ. જો વ્યવસાય–ઉદ્યમ આવે છ તો સંપત્ને વેશની પેઠે કઢું છું

વિનડઉ—નડવું નાચે. ધન–પ્રિયા જુઓ ઉપર નં ૧ સરખાવો મિસ્ત્રાપુરી જનિતા વેસ–વેશ દેખાડ ઇશ્વર વેશ્યા પણ અર્થ કરે છે વેશ્યાની પેઠે કડ્ઢઉ–સં. કર્ષામિ ખેંચુ–કઢું છુડુ–જો. અગ્ઘઇ–સં. અર્ઘતિ અથવા રાજતે. જો ઉદ્યમ આવે તો સંપ સુલભ થાય છે)

(૬૧) ખગ્ગ–વિસાહિઉ જહિં લહહું પિય તહિં દેસહિં જાહું
રણ–દુબ્ભિક્ખે ભગ્ગાઇં વિણુ જુજ્ઝેં ન વલાહું.

—હે પ્રિયા ! જે દેશમા ખડ્ગથી સાધિત થયેલુ મેળવુ ત્યાં જઈએ (અહીં) રણ–દુર્ભિક્ષથી ભગ્ન થયેલા–(તેથી) યુદ્ધ વગર પ્રસન્ન થતા નથી–આનંદ આવતો નથી જ્યા તલવાર ચલાવી ઉપજીવિકાનો નિર્વાહ થઇ શકે ત્યા ચાલો, અહીં તો રણ–દુર્ભિક્ષ–યુદ્ધના દુકાળથી (દિલ) તૂટી ગયુ, યુદ્ધ વિના આનદ આવતો નથી

વલાહુ—ન ગતિ પ્રાપ્નુમ—મજા આવતી નથી એમ દોધકવૃત્તિમા અર્થ કર્યો છે તેને અનુસરી ઉપર અર્થ મૂક્યો છે, પણ તે ઠીક લાગતો નથી વલાહુ એટલે વળુ—પાછો આવુ. રણ–દુષ્કાળમા ભાગ્યા છીએ. વિના યુદ્ધ પાછા નહિ આવીએ (જેમ દુર્ભિક્ષ કારણે દેશથી ભાગ્યા વગર સુભિક્ષ પાછો આવતો નથી)—આ અર્થ બરાબર છે

(૭૨) કુંજર સુમરિ મ સલ્લઇઉ, સરલા સાસ મ મેલ્લિ,
કવલ જિ પાવિય વિહિ–વસિણ, તે ચરિ માણુ મ મેલ્લિ

—હે કુંજર ! સલ્લકીઓ (એક જાતના બળદો) ને સ્મર નહિ, સરલ એટલે દીર્ઘ શ્વાસ મૂક નહિ વિધિવશે જે કવળ–કોળીઆ મળ્યા તે ચર, માન રાખ નહિ

દોધકવૃત્તિ પ્રમાણે મેલ્લિનો અર્થ બને સ્થળે 'છોડવુ' કરવાથી નિરર્થક વાક્ય થાય છે જે મળે તે ખા, ને માન છોડ નહિ,–એ યોગ્ય નથી લાગતુ. ત્યા મેલ્લિ એટલે રાખ એ અર્થ યોગ્ય લાગે છે.

(૭૩) ભમરા એત્થુ વિ લિમ્બડઇ, કેવિ દિયહડા વિલમ્બુ,
ઘણ–પત્તલુ છાયા–બહુલુ, ફુલ્લઇ જામ કયમ્બુ

હે ભમરા ! અત્ર–અહીં પણ લીમડામા કેટલાક દિવસો ઘણા–પાદડાવાળા અને છાયાવાળા કદમ્બ જ્યા સુધી ફુલે ત્યા સુધી વિલબ કર.

(૭૪) પ્રિય એમ્વહિ કરે સેલ્લુ કરિ છડ્ડહિ તુહુ કરવાલુ,
જં કાવાલિય બપ્પુડા, લેહિ અભગ્ગુ કવાલુ

—હે પ્રિય ! હવે હાથમા શલ્ય–કુન્ત–ભાલુ કર–લે, (અને) કરવાલ –તરવારને તુ છોડ જેથી બાપડા કાપાલિક અભગ્ન–આખી કપાલ–ખોપરી

મેળવે તમારા ખડ્ગથી શત્રુઓના માથાં ભાંગી-ફાટી જાય છે તેથી પ્રયાગિઓને આખી સાબુત ખોપરી નથી મળતી તે માટે તમે આશાથી મારો કે જેથી ખોપરી સાબુત તે મળે. એમ્વહિ સ પ્રધાની

(૭૫) દિઅહા જન્તિ ઝડપ્પડહિ પડહિ મણોરહ પચ્છિ
જં અચ્છઇ તં માણિઅઇ હોસઇ કરતુ મ અચ્છિ

—દિવસો ઝડપથી જાય છે મનોરથ પાછા પડે છે–નિષ્ફળ જાય છે જે છે તે માણીએ–ભોગવીએ હોશે એમ કરતા મ રહો –બેસો. દિન જાય છે જે છે તે ભોગવો, ભવિષ્યના ભરોસે ના રહો. ભગવદ્-ભગવતીમાં આને રાજસ્થાની છે

(૭૬) સન્તા ભોગ જુ પરિહરઇ તસુ કન્તહો બલિ કીસુ,
તસુ દઇવેણ વિ મુણ્ડિઅઉં જસુ ખલ્લિહડઉં સીસુ.

—વિદ્યમાન હોય છતાં ભોગોને–પાસે હોય છતાં ભોગોને જે પરિહરે–તજે તે કંતને વારી જાઇએ. જેનું માથું ટાલીયું છે તેનું દૈવેજ મુંડન કર્યું છે એટલે જેની પાસે ભોગો નથી તે તો સ્વયમેવ–દૈવાત્ તજે છે

આમાં સહેજે ભાવા બ્રહ્મચારી' યા 'વૃદ્ધા નારી પતિવ્રતા' એ કહેવત યાદ આવે છે. હિંદીમાં મિના મિલતી કે બ્રહ્મચારી' એ કહેવત છે જે પોતાને ભોગવિલાસો હોય છતાં છોડે તેની બલીહારી છે સન્તા વર્તમાન કૃદંત. કીસુ–કું કરું (હેમ.) ૫ ૪ર ખલ્લિહડઉં–સ ખલ્વાટ.

(૭૭) અગ્ગલિઅ-નેહ-નિવટ્ટાહં જોઅણ-લક્ખુ વિ જાઉ,
વરિસ-સએણ વિ જો મિલઇ સહિ સોક્ખહં સો ઠાઉ.

—સ્તનોનું જે અતિઉન્નત (ઉચાપણું) છે તે ભેક-ખોટ નથી પણ લાભ છે કે સખિ! જો કોઇ રીતે મુશ્કેલ થી નાથ અધરમાં પહોંચે તો. ઉચાં સ્તન ચુંબનમાં આડાં આવે છે

ઉચ-ઉંચ-ખોટ. કેવઇ સ કથમપિ, કોઇ રીતે–મુશ્કેલીથી પહુ-

અર્થ-સ પ્રભવતિ (?) સમર્થ થાય છે, (દોધકવૃત્તિ). હીંદી પહુચના-ગૂજરાતી પહોચવું એ આ વ્યાખ્યામા બરાબર યુક્ત છે.

(૭૮) ઇત્તઉં બ્રોપ્પિણુ સઉણિ ઠ્ઠિઉ, પુણુ દૂસાસણુ બ્રોપ્પિ,
તો હઉં જાણઉં એહો હરિ, જઇ મહુ અગ્ગઇ બ્રોપ્પિ.

—એટલું બોલીને શકુનિ થોભ્યો, પુન દુશાસન બોલીને થોભ્યો. (હવે દુર્યોધન કહે છે કે) જો હરિ મારી આગળ બોલે તો હું જાણું કે આ હરિ છે ઇત્તઉં-એતો-એટલો સ૦ ઇયત્, બ્રોપ્પિણુ, બ્રોપ્પિ -ભૂતકૃદત, ઠ્ઠિઉ-સ સ્થિત-થોભ્યો

(૭૯) જિવ તિવ તિક્ખા લેવિ કર, જઇ સસિ છોલ્લિજ્જન્તુ
તો જઇ ગોરિ હે મુહ કમલિ, સરિસિમ કાવિ લહન્તુ

—જેમ તેમ તીક્ષ્ણ (શસ્ત્ર) લઇને જો શશિ-ચંદ્ર છોલવામાં આવે તો જ (જગમા!) ગૌરીના મુખકમલની સદૃશતા કાઇક પણ પામે. તિક્ખા-કેવલ વિશેષણ વિશેષ્ય (શસ્ત્ર-આયુધ જેવું) અધ્યાહાર છે. જઇ-જગમા એવો દોધકવૃત્તિમા અર્થ કર્યો છે! લહન્તુ-ક્રિયાતિપત્તિ.

(૮૦) ચૂડુલ્લઉ ચુણ્ણીહોઇસઇ, મુદ્ધિ કવોલિ નિહિત્તઉ,
સાસાનલ-જાલ-ઝલક્કિઅઉ, વાહ-સલિલ-સ સિત્તઉ

—હે મુગ્ધે! કપોલપર રાખેલો ચુડલો, શ્વાસરૂપી અગ્નિની ઝાળથી દગ્ધ થઈને, (અને) બાષ્પરૂપી પાણીથી સસિક્ત થઇને ચૂર્ણું થશે-ચૂરેચૂરા થશે (જુઓ કુમારપાલ પ્રતિબોધ. ન. ૨૩ હવે પછી)

(૮૧) અબ્ભડ વચિઉ બે પયઇં, પેમ્મુ નિઅત્તઇ જાવં
સવ્વાસણુ-રિઉ-સભવહો, કર પરિઅત્તા તાવ

—(૧) અભ્રવાળી રાત્રીમા બે પગે ચાલી જ્યાં (અભિસારિકા) પ્રેમ નિભાવે છે-પૂરો કરે છે, ત્યા તો સર્વાશન-સર્વભક્ષ એવો અગ્નિ તેનો રિપુ-શત્રુ તે સાગર અને તેમાથી સભવ-જન્મ પામેલ એવા ચદ્રના કર-કિરણો પસર્યા એટલે કાળી વાદળીથી ઘેર થયેલી રાતે પ્રેયસી જાતી હતી કે ચદ્રે સહાયના-સમાપ્તિ આપી. અથવા તો (૨)

ઉભય ને જણે આવી (પ્રવાસી પ્રિય) પોતાની પ્રિયા-પ્રેયસીને આંખ સામે વાળતો હતો ત્યાં ગડનાં કિરણો ફેલાયાં. પ્રિયા વળાવવા આવી હતી અને પ્રવાસીએ તેને પાછી વાળવા કહ્યું, ત્યાં તો સૂરજ ઉગ્યો. પછી કેમનું જવું ને આવવું !

અબ્ભડ-અભ્રટ-મેઘવાળું અથવા અભ્યટ્ય-પાછા વળી. વચ્ચ-સ નજ-ચાલતું, પયઉ-પગ, નિવ્વઉ-સં નિર્વર્તતિ યા નિવર્તયતિ જાવ તાવ-યાવત્ તાવત્ પડિમાલા-ચરતા રોપારતિમાં આનો અર્થ બરાબર કંઈ નથી લાગતો

(૮૨) હિઅઇ ખુડુક્કઇ ગોરડી, ગયણિ ધુડુક્કઇ મેહુ.
વાસા રત્તિ-પવાસુઅહં વિસમા સંકડુ એહુ

—હે ગોરી ! હૈયામાં ખટકે છે મેઘ ગગનમાં ધુડુકે છે વર્ષા રાત્રિમાં પ્રવાસીઓને આ-આવો વિષમ સંકટ હોય છે વિસમા-એ પરથી સકર અનુસરન છે પ્રવાસુ-તેમાં ષષ્ઠીના અર્થમાં 'અં' (સ્વ)

(૮૩) અમ્મિ પઓહર વજ્જમા નિચ્ચુ જે સંમુહ થન્તિ,
મહુ કન્તહો સમરંગણઇ ગયઘડ ભજ્જિઉ જન્તિ.

—(સ્ત્રી કહે છે) હે અમ્મ !-માતા ! જે નિત્ય સંમુખ-પાસે રહે છે તે પયોધર-સ્તનો વજ્રમય છે કે જેથી મારા કંતના સમરાંગણમાં ગજઘટા ભાગી જાય છે વજ્જમ વ જ્જમ ભજ્જિઉ-જુઓ ઉપર નં ૬૪

(૮૪) પુત્તે જાએં કવણુ ગુણુ, અવગુણુ કવણુ મુએણ.
જા બપ્પીકી ભુંહડી ચમ્પિજ્જઇ અવરેણ

—જે બેટા પુત્રથી શું ગુણ-લાભ ? મરેલાથી શું અવગુણ ? કે જેથી (જે પુત્ર હોય છતાં) અથવા જેના બાપની ભોંય બીજાથી ચંપાતી હોય-લેવાતી હોય. પુત્તે જાએં અવગુણ મુએણ-સ મૃતેન, મુઆથી. જાએ-જેની. બપ્પીકી-બાપીકી, ભુંહડી-ભોં-ભૂમિ, ચમ્પિજ્જઇ-ચંપાવામાં આવે. સરખાવો પગચંપી-પગ ચાંપવા તે

(૮૫) તં તેત્તિઉ જલુ સાયરહો, સો તેવડુ વિત્થારુ,
તિસહે નિવારણુ પલુવિ નવિ, પર ધુટ્ટુઅઇ અસારુ.

—સાગરનુ તે જલ તેટલુ, તેવડો તે(નો) વિસ્તાર, તૃષાનુ નિવારણ પલ પણ નહી, છતા અસાર–નકામો ધુધવે છે–ગર્જના કરે છે. દરિયાનુ જલ જેટલુ તેટલો તેનો મોટો વિસ્તાર છે, પણ તેથી તરસ છીપે તેમ નથી છતા તે દરિયો નકામો ગર્જના કરે છે તેતિઉ–તેતો–તેટલો, તેવડો–તેટલો તિસ–સ. તૃષા. રાજસ્થાની તિસ ધુટ્ટુઅઇ–અવાજ સૂચવતુ ક્રિયાપદ, ગર્જે છે સરખાવો રાજશેખર સૂરિના ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ સાથે

' વરિ વિયરો જહિ જલુ પિયઇ, ધુટ્ટુધુટ્ટુ ચુલુએણ,
સાયરિ અત્થિ બહુય જલ, છિ ખારઉં કિ તેણ.

—વીરડો સારો કે જેમા જન ધુટ્ટુધુટ્ટુ ચાપવેથી પી શકીએ. સાગરમા ઘણુંય જળ ખારૂ છે તેથી તેને શુ કરવો ?

વરિ–વર, સારો, વિયરો–વીરડો, નાનો કુવો રાજસ્થાની બેરા ચુલુએણ–હિ ચિલ્લૂ, ગૂ ચાપવુ–નામ અત્થિ–છે

(૮૬) જં દિટ્ઠઉં સોમગ્ગહણુ, અસઇહિ હસિઉ નિસંકુ,
પિઅ–માણુસ–વિચ્છોહ–ગરૂ, ગિલિ ગિલિ રાહુ મયંકુ.

—જે ચદ્રગ્રહણ દીઠું કે અસતિઓથી નિશક હસાયુ–તેઓ હસી હે રાહુ! મયક–ચદ્ર કે જે પ્રિય મનુષ્યોના વિયોગ કરનાર છે તેને ખા–તેનું ભક્ષણ કર.

વિચ્છોહગરૂ–વિક્ષોભકર આમા ક નો ગ થાય છે, ને પાલી ભાષામાં “ કરના ' ધાતુનો ફેરફાર ' ગરના ' મા થયો છે 'ક' તેમા રહ્યોજ નથી, 'ગ' છે 'પ્રગટ' ને શુદ્ધ કરી 'પ્રકટ' લખનારા આ વાતપર લક્ષ આપે.

(૮૭) અમ્મીએ સત્થાવત્થેહિ, સુધિ ચિન્તિજ્જઇ માણુ,
પિએ દિટ્ઠે હલ્લોહલેણુ, કો ચેઅઇ અપ્પાણુ.

—હે અમ્મ!–માતા, સ્વસ્થ અવસ્થા વાળાઓથી સુખેકરી માન–અહકાર ચિંતવાય છે–તેઓ ચિતવે છે, પણ પિયુ દેખ્યેસતે હલવલથી

—વ્યાકુલતાથી આત્માને કેણ જાણે છે !—આત્માને ભૂલી જાય છે શુધ રહેતી નથી. સ્વસ્થ હોઇએ ત્યારે માન મુમાનનું સૂઝે છે પીવાને ઠેમતાં એટલી ઉથલ મચે છે કે પોતાની શુધ જાતી રહે છે—ત્યાં બીચારા માનને કોણ સભારે ! અમ્મીએ—અમ્મી (ન ૮૩) એટલે સ અ- મ્મિકા કિ અમ્મા પિએ કિ—આસાપાસ ચેમાઈ—જાણે છે સરખાવો મૈત મિન્ત.

(૮૮) સવણુ કરેપ્પિણુ કધિદુ મઈ તસુ પર સભલઉં જમ્મુ,
જાસુ ન ચાઉ ન ચારહડિ ન ય પમ્હટ્ઠઉ ધમ્મુ

—સપથ લઇને (સોગનપૂર્વક) મારાથી કહેવાયેલ (છે) તેનો જ મ કેવલ સાફલ (છે કે) જેનો ત્યાગ, અને ચારભટી—શૂરત્તિ અને ધર્મ પ્રમુષિત—પ્રભ્રષ્ટ થયેલ નથી. સવણુ, કધિદુ—એમાં ય ની જગાએ ધ આવેલ છે સભલઉં—સાફ્ર તેમાં ફ ને સ્થાને ભ આવ્યો છે પમ્હટ્ઠઉ—પ્રભ્રષ્ટ. ભ્રને સ્થાને મ્હ આવેલ છે ચારહડિ—ચારભટી—શૂરત્તિ. ચાઉ—ત્યાગ, પમ્હટ્ઠઉ—ગયું એટલે ચાઉ ચારહડિ અને ધર્મ એ ત્રણેને લાગુ પડે છે કેમકવૃત્તિમાં બીજો અર્થ જેને આલમ્બ નથી અને ધર્મભ્રષ્ટ નથી થયો એ રીતે નથી.

(૮૯) જાઇ કેવઇ પાવીસુ પિઉ અકિઆ કુડુ કરીસુ,
પાણીઉ નવઇ સરાવિ જિવ સવ્વંગે પઇસીસુ.

—(જો કદી છે) જો પિયુને કોઇ રીતે પામીશ (તો) અકૃત એવું કૌતક કરીશ. જેમ નવા શરાવમાં—માટીના વાસણમાં પાણી સર્વાંગે પેસે છે તેમ (સર્વાંગે હું પેસીસ)—રોમરોમમાં ઉતરીશ. પાવીસુ, કરીસુ, પઇસીસુ—ભવિષ્યકાળ. સભાવના અર્થે. ગૂજરાતીમાં શ ના સ્થાનીમાં સુ વપરાય છે

(૯૦) ઉઅ કણિઆર પફુલ્લિઅઉ કચ્ચણકન્તિપયાસુ,
ગોરી—વયણ—વિણિજ્જિઅઉ ન સેવઇ વણવાસુ.

—ઓ–જો કર્ણિકાર વૃક્ષ કાંચનની કાંતિ પ્રકાશ જેવું ફુલેલું છે જાણેકે ગૌરી વદનથી વિશેષે જીતાયેલું તે વનવાસ સેવે છે. ઉઅ–પ્રા૦ છે ઓ–જો કણિઆરૂ–સં. કર્ણિકાર, પંજાબી પહાડી–કનયાર, અમલતાશ–તેને ઘણાં પીળાં ફૂલો થાય છે ગૌરી–જુઓ હવે પછી પ્રબંધ ચિંતામણી નં ૧૪ સં ગૌરી નં જાણેકે ઉત્પ્રેક્ષા માટે વપરાય છે. વેદનો ઉપમાવાચક 'ન' વ્યાકરણમાં ન બંધાયો, પણ પ્રવાહથી પ્રાકૃતમાં–ભાષામાં ચાલ્યો આવ્યો

(૯૧) વ્રાસુ મહારિસિ એઉ ભણઇ, જઈ સુઇસત્થુ પમાણુ,
માયહં ચલણ નવન્તાહ, દિવિદિવિ ગંગાણ્હાણુ.

—વ્યાસ મહાઋષિ એ ભણે છે કે જો શ્રુતિશાસ્ત્ર પ્રમાણ છે (તો) માતાના ચરણ નમનારાને દિન દિન ગંગાસ્નાન છે વ્રાસુ–વ્યાસ આમાં 'ર'ને માટે સરખાવો શાપનો સ્રાપ–સરાપ માયહ–માતાઓના. નવતાહ–નમતા તણા દિવિ દિવિ–વેદમાં 'દિવે દિવે'–જુઓ ઉપર નં. ૯૦ માં નં

(૯૨) કેમ સમપ્પઉ દુટ્ઠુ દિણુ, કિધ રયણી છુડુ હોઇ,
નવ–વહુ–દંસણુ–લાલસઉ, વહઇ મણોરહ સોઇ.

—દુષ્ટ દિન કેમ સમાપ્ત થાય (ને,) રજની કેમ ઝટ થાય એવો મનોરથ નવવધુના દર્શનની લાલસાવાળો વહે છે–ધારણ કરે છે. કેમ–ગુજરાતી કેમ સં કથ, છુડુ–ઝટ 'છ'નો 'ઝ' થવા માટે જુઓ ઉપર નં ૮૭, ૮૮ ઝટ વહઇ–વહે છે–ધારણ કરે છે, કરતા ફરે છે

(૯૩) ઓ ગોરી–મુહ–નિજ્જિઅઉ, વદ્દલિ લુક્કુ મિયંકુ,
અન્નુવિ જો પરિહવિય–તણુ, સો કિંવ ભવઇ નિસંકુ

—ઓ! ગૌરીમુખથી જીતાયેલો મયંક–ચંદ્રમા વાદળમાં લુપાયો–છુપાયો, અન્ય પણ કે જેનું શરીર પરિભૂત–હારેલું છે તે નિશંક કેવી રીતે ભમે હારેલો મુખ છુપાવતો ફરે છે લુક્કુ–નિલીન પરિહવિય–સં. પરિ+ ભૂપરથી પરિભૂત–પરાભવ પામેલો તેમાં 'ભૂ' નો 'હો' થયો છે.

(૫૪) બિમ્બાહરિ તણુ રયણવણુ કિહ ઠિઉ સિરિ આણંદ
 નિરુવમ રસુ પિએં પિઅવિ જણુ, સેસહો દિણ્ણી મુદ્દ

—હે શ્રી આનંદ (કવિનું નામ)! અથવા શ્રી આનંદ-શોભાકર એવો બિંબ (ફળ) જેવા અધર ઉપરનો રત્નનો વર્ણ-કાંતિ મારેલ પણ કેવો રહ્યો (છે)! જાણે કે પ્રિયુએ નિરૂપમ રસ પીને બાકીના (રસ) માટે મુદ્રા આપી-મારી (હોય)—અધરપર દંતક્ષત કેવો એ જાણેકે અનુપમ રસ પીને પીયુએ બાકીપર પોતાની મહોર લગાવી છે (કે કોઇ બીજા ન પીએ.)

બિમ્બાહરિત્તણુ-બિમ્બાધર ઉપરના બિમ્બાધર પર તન્વીના એમ કરવાની જરૂર નથી. દોધકવૃત્તિમાં તેમ કર્યું છે તણુ એટલે તન્વીના —સ્ત્રીના. ખરી રીતે તાણું તણા ના તણો એ સંબંધસૂચક છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય છે ઠિઉ—સ્થિત. દિ પિએં—પીને—પીધા. સેસહો માં હો લગું જોઓ.

(૫૫) ભણ સહિ નિહુઅઉં તેવ મઇં જઇ પિઉ દિટ્ઠુ સદોસુ.
 જેવ ન જાણઇ મજ્ઝુ મણુ પક્ખાવડિઅં તાસુ.

—હે સખિ! જો મેં પ્રિયુને સદોષ દીઠો (હોય તો) તે પ્રમાણે નિભૃત-ગુપ્ત (છે તે) કહે કે જેથી (તે) ન જાણે મારૂં મન તેની સાથે પક્ષપાતી છે મારૂં મન તે (પ્રિય) નો પક્ષપાતી છે તે ન જાણે તેનાથી છાની કહે. આમાં અમરનો नीचैः शंस हृदि स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति માં જે ભાવ છે તે ભાવ છે તે બીજાના પાસે સ્થિત મારૂં મન જેમ ન જાણે—ભર્તા પ્રતિ અપ્રાદર (!!) આવો દોધકવૃત્તિનો અર્થ બરાબર નથી.

(૫૬) મઇં ભણિઅઉ બલિરાય તુહું કેહઉ મગ્ગણુ એહુ
 જેહુ તેહુ નવિ હોઇ વઢ, સઇં નારાયણુ એહુ

—(કોઇ વામનાવતારની કથામાંથી-ઉદાહરણ કહે છે) હે બલિ-રાજ મેં તને કહ્યું એવો કેવો માગણ (મળ્યો) છે! જેવો તેવો ન

હોય-હોય નહિ, હે મૂર્ખ એ સ્વય નારાયણ છે વઢ-મૂર્ખ સરખાવો વઢ (હર્ષચરિતનો). દોધકવૃત્તિ એમ કહે છે કે આ દોહાનો ઉત્તરાર્ધ તે બલિનો ઉત્તર છે

(૯૭) જઈ સો ઘડદિ પ્રયાવદિ, કેત્થુવિ લેપ્પિણુ સિકખુ,
જેત્થુવિ તેત્થુવિ એત્થુ જગિ, ભણુ તો તહિ સારિકખુ.

—જો તે પ્રજાપતિ ગમે ત્યાથી શિક્ષા લઇને જહીં તહીં-જ્યા ત્યા પણ આ જગમાં ઘડે છે તો કહે તે (નાયિકા)ના સરખુ (કોણે ઘડયુ હશે ?) કેત્થુ, જેત્થુ, તેત્થુ, એત્થુ-

સ. કુત્ર, યત્ર, તત્ર, અત્ર જૂની પજાબીમા કિત્થુ જિત્થુ તિત્થુ ઇત્થુ પજાબીમા કિત્થે, જિત્થે, તિત્થે, એત્થે ચોથા ચરણનો પાઠ આ હોય એમ સભવે છે 'ભણુ કો તહે સારિકખુ'-કહે કોણ તેના સરીખુ છે ?

(૯૮) જામ ન નિવડઇ કુભયડિ, સીહ-ચવેડ ચડક્ક.
તામ સમત્તહ મયગલહ, પઇ-પઇ વજ્જઇ ઢક્ક

—જ્યા સુધી કુભતટ-કુભસ્થલપર સિહની ચપેટની ચટાક-ઝપાટ નવી પડતી, ત્યાસુધી સમસ્ત મદકલો-ગજોની પદે પદે ઢક્ક-વાજા વાગે છે સિહની ઝપાટ લાગ્યા સુધી માથે નગારા વાગે છે.

ચડક્ક-અવાજના અનુકરણપરથી શબ્દ. ઢક્કા-એક જાતનું વાજુ

(૯૯) તિલહ તિલત્તણુ તાઉં પર, જાઉં ન નેહ ગલન્તિ,
નેહિ પણટ્ઠઇ તેજ્જિ તિલ, તિલ ફિટ્ટવિ ખલ હોન્તિ

—જયા સુધી સ્નેહ-તેલ ગલતુ નથી-ચાલી નથી ગયુ ત્યા સુધીજ તલતુ તલપણુ છે સ્નેહ-તેલ પ્રણષ્ટ થતા તેજ તલ, તલ મટીને ખલ-ખોળ થાય છે અહી નેહના બે અર્થ છે ચિકણાપણુ (તેલ), અને પ્રેમ; ખલના બે અર્થ ખલ-ખોળ, અને ખલ એટલે દુર્જન નેહ ગયો એટલે ખળ થયો

દોધકવૃત્તિમા નેહને બહુવચનમા લઇ 'ગલન્તિ'નો કર્ત્તા-તરી

લીપેલ છે અધિક સંભવ એ છે કે તિણ કર્યાં હોય ને નેહ કર્યું હોય.

તેજિમ—તેજ રૂપ મારવાડીમા રૂઝિ જુઓ ન ૧૭ નાપ ભાગ ૨ ઢિકિ—ઢિ—રીઢુ. ભમકું ભઇ થયું સરખાવો ઉપર ન ૫૪

(૧) જામહિ વિસમી કજ્જગઈ છવહિ મઝ્ઝે એહ
તામહિ અચ્છઉ ઇતર જણુ, સુઅણુવિ અન્તરુ દેઇ

—જ્યાં સુધી છવેની મધ્યે વિષમ પ્રયગતિ આવે છે ત્યાં સુધી ઇતર જન (ઓળખાણ—અજાણ) રહો સ્વજન પણ અન્તર કે છે—પીઠ દેખાડે છે

જામહિ તામહિ જાઇ તાઇ જામ તામ—જુઓ ન ૯૮ અને ૯૯. સ યાવત્ તાવત્—જ્યાંસુધી ત્યાંસુધી એ અર્થમાં આવે છે અચ્છઉ—કિ—આછો—હો. તેની વાત જવા દો એ અર્થમાં.

(૧ ૧) જેવડુ અન્તરુ રાવણ રામહ તેવ અન્તરુ પટ્ટણ ગામહ

—જેવડું અતર રાવણ રામનું વચ્ચે તેવડું અતર પાટણ—શહેર અને ગામડાનું—વચ્ચે (સમજવું). જેવ, તેવડુ—હિ જિતના તિતના એમ વપરાય છે જ્યારે ગૂજરાતીમા તેજ શબ્દો વપરાય છે આ કોઈ રાવણના પક્ષપાતીની ઉક્તિ છે તેથી દોષકરચિતારે કર્યું છે તેમ પાટણ—ગામની જાતી ગામ—પાટણ એ રીતે કરવાની જરૂર નથી.

(૧ ૨) જે મુક્કા દરાવિમા જે પરિવિઠ્ઠ તાહ
અવરોપ્પરુ જોઅન્તાહ સામિઉ ગંજિઉ જાહ

—જેઓના નીચે ઉપર—પરસ્પર જોતાં—દેખતાં (તેમના) સ્વામીને ગંજવામાં આવ્યો હોય, તેમને જે મગ પીરસ્યા તે નાખ્યા ગયા.

અહીં મગ પીરસવા એ ભોજ્ય માત્ર અને ઉત્સવની વાત છે જમાઈ આવે છે યા તહેવાર આવે છે ત્યારે મગયોખા જમે છે જે કાયરોના અહીં વહીં જોતાં જોતાં સ્વામિને માર પડે તેને મગ પીરસવા વૃથા છે—ભગ નરમાશ કરવા જેવું છે રાજશેખરસૂરિ (સ

૧૪૦૫) ના ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધમાં આ ગાથા રત્નશ્રાવક પ્રબંધમાં જ્યાં એક રાજકુમાર બીજાની રક્ષા માટે પ્રાણ દેવા તૈયાર થાય છે ત્યાં જણાવવામાં આવી છે.

મુગ્ગડા–'મગ' 'ડા' ને માટે જુઓ પ્રબંધ ચિંતામણિ ન. ૧. દરાવિઆ–હારવું–રથા ખોતું પરિવિટ્ટ–સ. પરિવિષ્ટ–પીરસેલા. અવરોપ્પર–અવર અને ઉપ્પર–નીચે ઉપર–અહીં તહીં જોતા યા ઉંચુ નીચું વિચારતા–દોધકવૃત્તિ અનુસાર 'પરપ્પર' જોઅન્તાહ–જુઓ ઉપર ન. ૭માં જોઅન્તિએ ગજ્જિઉ–ગરજવું, પીટવું, મારીજવું એ પરથી.

(૧૦૩) બમ્ભ તે વિરલા કેવિ નર, જે સવ્વંગ છઇલ્લ
જે વંકા તે વંચયર, જે ઉજ્જુઅ તે બઇલ્લ.

હે બ્રાહ્મણ–આ બ્રાહ્મણ કહે છે કે જે કોઈ પણ નરો સર્વ અંગે–પ્રકારે છેલ–દક્ષ હોય છે તે વિરલા હોય છે, જે વાંકા હોય છે તે વંચક–ઠગ હોય છે ને જે ઋજુ–સરલ હોય છે તે બળદ (જેવા) હોય છે.

બમ્ભ–બ્રહ્મ, કવિનું નામ, પ્રાકૃત પિંગલસૂત્રના કેટલાક ઉદાહરણો–પર કોઇ કોઇ ટીકાકારે લખેલ છે કે બમ્ભ (બ્રહ્મ) બંદી યા ભાટના અર્થે વપરાય છે જેમકે હરિબમ્ભ એટલે હરિ નામનો બંદી=બ્રહ્મભાટ ² બઇક–સ. વક્ર. આમાં જોડાક્ષરની 'ન' શ્રુતિ થાય છે. વંચયર એટલે વંચકતર એમ માનવાની જરૂર નથી 'અર' યા 'અયર' એ કર્તૃવાચક પ્રત્યય છે. ઉજ્જુઅ–ઋજુ. તેમાં ઋની ઉ–શ્રુતિ થાય છે

(૧૦૪–૧૦૫) અન્ને તે દીહરલોઅણ અન્નુ ત ભુઅ–જુઅલુ
અન્નુ સુ ઘણ થણહારુ ત અન્નુ જિ મુહકમલુ.
અન્નુ જિ કેસકલાવુ સુ અન્નુ જિ પ્રાઉ વિહિ
જેણ ણિ અમ્બિણિ ઘડિઅ સ ગુણ–લાયણ્ણ–ણિહિ

—તે દીર્ઘલોચન (લાંબા નેણ) અન્ય–ઑરજ, તે ભુજયુગલ અન્ય, તે ઘનસ્તનભાર અન્ય, જે મુખકમલ તે અન્ય, જે કેશકલાપ તે અન્ય, પ્રાય જે વિધિએ ગુણલાવણ્યનિધિ એવી નિતમ્બિની (નારી) ઘડી તે અન્યજ.

પાઉ—પ્રાકૃત ન ૧૦૨–પ્રાકૃત ન ૧ ૭ પશ્ચિમ ન ૧ ૮—સર્વનો અર્થ પ્રાયઃ છે

(૧ ૬) પાઇવિ મુણિવરહિ ભન્તડી, તે મણિઅડા ગણન્તિ,
અખઇ નિરામઇ પરમપઇ અજ્જવિ લઉ ન લહન્તિ.

—પ્રાય. મુનિઓને પણ ભ્રાન્તિ થાય છે—તે મણકાઓ–પારાઓ ગણે છે–માળા ફેરવે છે અક્ષય નિરામય પરમપદમાં આજ પણ લય પામતા નથી (તેથી શૂન્ય ધ્યાન કરવાથી શું ?

—સરખાવો કબીરનું મનકા ફેરત જુગ ગયા —મણકા ફેરવતાં જુગ ચાલ્યો ગયો. મણિઅડા–મણિક–મણકા તેમાં ડ પ્રત્યય કુત્સાના અર્થમાં.

(૧ ૭) અસુજલે પ્રાઇમ્વ ગોરિઅહે સહિ ! ઉવ્વત્તા નયણસર
તેં સમ્મુહ સંપેસિઆ દેન્તિ તિરિચ્છી ઘત્ત પર

—હે સખિ ! પ્રાયઃ ગૌરીના અશ્રુજલથી નયનરૂપી શરો ઉતરી ગયાં, તે સંમુખ સંપ્રેષિત (મોકલેલા) તિરછી ઘાત પર દે છે અશ્રુજલમાં ઝબોળેલા છે નહિ. માત્ર સીધી છે પણ માર તિરછો છે

ઉવ્વત્તા—સં. ઉદ્વૃત્ત, ઉભરેલા, ભારેલા. દોધકવૃત્તિ નયનસરનો અર્થ નયનસરોવર કરીને અશ્રુજલમાં ઉચ્છલિત બતાવે છે !!

(૧ ૮) એસી પિઉ રૂસેસુ હઉં રૂટ્ઠી મઇ અણુણેઇ
પગ્ગિમ્વ એઇ મણોરહઇ દુક્કરુ દઇઉ કરેઇ

—પિયુ આવશે હું રૂસીસ–રુસણું કરીશ, હું રોષીને તે અનુનય કરશે–મનાવશે–સમજાવશે–પ્રાયઃ આવા દુષ્કર મનોરથો દયિતા કરે છે

એસી—સં. એષ્યતિ રાજસ્થાની આસી. રૂસેસુ–સરખાવો પ્રાકૃત મન્તેસુ. જૂની હિંદી હનિસેં રાજસ્થાની કરસું ગૂજરાતી કરીશ. દુક્કર–એટલા માટે કે પૂરા થવાનું નિશ્ચયન કરવું કઠિન છે

(૧૦૯) વિરહાનલજાલકરાલિઅઉ પહિઉ કોવિ બુડ્ડિવિ ઠિઅઓ.
અનુ સિસિરકાલિ સીઅલજલહુ ધૂમુ કહન્તિહુ ઉટ્ઠિઅઓ.

—કોઇ કવિ જલમા ધૂમ જોઈ બોલ્યો 'કોઇપણ પથિક—મુસાફર વિરહાનલની જ્વાલાથી કરાલિત એટલે પીડિત થઇ ડૂબીને ઉભો છે, નહિતો (અન્યથા) શિશિરકાલે શીતજલમાંથી ધૂમાડો ક્યાથી ઉઠયો.' પાણીની બાફ જોઇને ઉત્પ્રેક્ષા કરી છે

કરાલિઅઉ–કરાલિયો–દગ્ધ, પહિઉ–મારવાડ પછી 'પાવણો પછી'–પથિક.

(૧૧૦) મહુ કન્તહો ગુટ્ઠિટ્ઠિઅહો, કઉ ઝુમ્પડા બલન્તિ,

અહ રિઉ–રૂહિરે ઉલ્હવઇ, અહ અપ્પણે ન ભન્તિ

—ગોષ્ટ (ગોઠા)મા બેઠેલા મારા કાન્ત–કથના ઝુપડા કેમ બળે છે? કાતો રિપુ–રૂધિર એટલે શત્રુના લોહીથી ઓલવે છે, કાતો પોતાના (રૂધિરથી) ઓલવે છે–તેમા ભ્રાંતિ–શક નથી.

કથ 'ગોષ્ટ' સભાળતો ગયો છે, પાછળ શત્રુઓએ ઝુપડા બાળી નાખ્યા. પોતાની જાતથી તો તેને ઉમેદ છે કે મારશે યા મરશે. અહ–અથ–કાતો ..કાતો, ગુટ્ઠ–સ. ગોષ્ટ સરખાવો ગુસાઇજીની 'ગાઇગોઠ'.

(૧૧૧) પિય સગમિ કઉ નિદ્દડી, પિઅહો પરોક્ખહો કેમ્વ,

મઈ બિન્નિવિ વિન્નાસિઆ, નિદ્દ ન એમ્વ ન તેમ્વ

—પ્રિયસગમમા કેમ નિદ્રા (આવે?), પ્રિય પરોક્ષ હોતા–તેના વિરહમા (પણ) કેમ નિદ્રા (આવે?) હુ તો બને (બાજુ)થી–સયોગ કે વિયોગથી વિનાશિત થઈ આમે ન નિદ્રા આવે, ન તેમ (નિદ્રા આવે) કેમ્વ, એમ્વ, તેમ્વ–કેમ, એમ, તેમ, હિદીમાં કયો, યોં, ત્યો, કિમિ, ઇમિ, તિમિ, કેવે, એવે, તેવેં. (પજાબીમા એવે છે). મઈ બિન્નિવિ વિન્નાસિઆ–આનો અર્થ દોધકવૃત્તિકાર '**मया द्वे अपि विनाशिते**। એવો વિચિત્ર કરે છે.

(૧૧૨) કન્તુ જુ સીહહો ઉવમિઅઈ, ત મહુ ખડિઉ માણુ,

સીહુ નિરક્ખય ગય હણઇ, પિયુ પયરક્ખસમાણુ.

—જેમ કે જેને સિંહની ઉપમા આપવામાં આવે છે તે મારા માનને ખંડિત કર્યો (જેવું) છે સિંહ ગજને—હાથીને રક્ષક વગરનો હોય ત્યારે—તેવા નીરક્ષકને હણે છે—(મારો) પિયુ તો પરક્ષ—પેદલથી સમેત—સહિત—એવા ગજને હણે છે

જગતમાં જે હાથીને સિંહ મારે છે તે રખવાળ વગરના—નીરક્ષક હોય છે ને રણભૂમિમાં તેના રક્ષક પેદલ સીપાઈ હોય છે તે સમેત હાથીઓને મારનાર મારા પિયુને સિંહની ઉપમા આપવી એ મારા માનને ઘટાડનારું છે

ઉવમિજ્જઇ—સં. ઉપમીયતે. પયરક્ખ—પાદરક્ષ—પાયક—પાયદલ.

(૧૧૩) ચંચલુ જીવિઉ ધ્રુવુ મરણુ, પિય રૂસિજ્જઇ કાઇં
હોસઇ દિઅહા રૂસણા દિવ્વઇં વરિસસયાઇં.

—હે પ્રિય! જીવન ચંચલ છે ધ્રુવ મરણ છે (તો) શામાટે રુઠે છે—રુસણું લે છે રુસણાના દિવસ વરસ સમાન દીર્ઘ—લાંબા થશે.

(૧૧૪) માણિ પણટ્ઠઇ જઇ ન તણુ, તો દેસડા ચઇજ્જ
મા દુજ્જણકરપલ્લવેહિં દંસિજ્જન્તુ ભમિજ્જ

—માન નષ્ટ થતાં જો તનુ—શરીર ન (તજાય) તો દેશ તજવો પરંતુ દુર્જનના કરપલ્લવથી દેખાડાતા એવા તરીકે ભમવું ન જોઈએ

માણિ પણટ્ઠઇ—ભાવવાચક સપ્તમિ. ચઇજ્જ ભમિજ્જ એટલે તજીએ, ભમીએ. દંસિજ્જન્તુ—દેખાડાતા એવા. દેશપાંડે કરાતા—ડેખાતા એવો અર્થ કરે છે તે યોગ્ય નથી લાગતો.

(૧૧૫) લોણુ વિલિજ્જઇ પાણિએણ અરિ ખલમેહ મ ગજ્જુ
બાલિઉ ગલઇ સુ ઝુમ્પડા ગોરી તિમ્મઇ અજ્જુ.

—પાણીથી લોણ—(લવણ—લાવણ્ય એ બે અર્થ છે) વિલય પામે છે—અરે! ખલમેઘ! ગરજ નહિ. ઝુંપડું બળેલું ગળતું થયું છે અને ગોરી આજ ભિંજાય છે સં. લાવણ્ય હિં. લોન ગુ. લુણ—લવણ

(જેમકે સલુણો તેમા લુણ એ લાવણ્યના અર્થમા છે)-ફારસી નમક સૌંદર્યના અર્થમા વપરાય છે. અમરૂશતકમા એક પ્રક્ષિપ્ત શ્લોક છે કે જ્યારથી પ્રેમપ્રિયાથી મે તેના અધરનુ પાન કર્યું ત્યારથી તરસ વધતી જ જાય છે કેમ ન વધે ? તેમા લાવણ્ય છે ને ? નમકથી તરસ વધે છે. આ પર ટીકાકાર આ કલ્પનાની ગ્રામ્યતાપર મશ્કરી કરે છે કે વાહ કવિ કેવો છે, કોઇ સાભરની ખાન ખોદનારો છે ! અહીં નમક 'પાણી પડવાથી ગળે છે'-એ લઇ ઉક્તિ કરી છે કે દુષ્ટ મેઘ, ગરજ મા, ઝુપડું ગળતું જાય છે, ગોરી ભીંજાય છે, લવણ-લાવણ્ય ગળે છે-બસ કર. લોણ-લવણ અને લાવણ્ય વિલિજ્જઇ-સ. વિલીયતે બાલિઉ-બળ્યો રાજસ્થાની ગાલી, દગ્ધ તિમ્મઇ-સ તિમ્ આર્દ્ર બનવુ, ભીજાવુ દોધ-ક્વૃત્તિમા એ અર્થ કરેલા છે છતા ભાવ અસ્પષ્ટ છે

(૧૧૬) વિહવિ પણટ્ઠઇ વકુડઉ, રિદ્ધિહિ જણસામન્નુ
કિંપિ મણાઉં મહુ પિઅહો, સસિ અણુહરઇ ન અન્નુ

—રિદ્ધિમા વાકડા થવુ તે જનસામાન્ય છે-તેવો વાકડો મારો પિયુ વિભવ નષ્ટ થતા છે. (તેને) કઇક થોડો શશિ અનુસરે છે-સમાન થાય છે, બીજો નથી.

ચદ્રમા ક્ષીણ થાય છે તો તેની કલાઓ વાકી રહે છે, પૂર્ણ થાય છે ત્યારે સામાન્ય ગોળ અને તારાઓ જેવો-તે ચદ્ર મારા પિયુના જેવો છે પિયુ સપત્તિ નષ્ટ થઇ છતા અકડાતો રહે છે ને સપત્તિમા નમ્ર-તાથી સાધારણ રહે છે

મણાઉં-સ મનાક્, કઇક

(૧૧૭) કિર ખાઇ ન પિઅઇ ન વિ દ્દવઇ, ધમ્મિ ન વેચ્ચઇ રૂઅડઉ,
ઇહિ કિવણુ ન જાણઇ જહ, જમહો ખણેણ પહુચ્ચઇ દૂઅડઉ.

—ખરેખર ન ખાય, ન પિયે, ન આપે, ન ધર્મમા રૂપીઓ ખર્ચે. —અહીં કૃપણ જાણતો નથી-જ્યમ જમનો દૂત ક્ષણમા આવી પહોચશે. કિર-કિલ, વેચ્ચઇ-સ. વ્યયતિ ખર્ચ કરે પહુચ્ચઇ-સ. પ્રભ-

વસિ–વસિ. દ્રમ્મડઉ દ્રમ્મક–રૂપીઓ હુંતેઉ–હુત. જુઓ પ્રબંધ ચિંતા મણી નં ૧ આગળ.

(૧૧૮) જાઇજ્જઇ તહિં દેસડઇ લબ્ભઇ પિયહો પમાણુ,
જઇ આવઇ તો આણિઅઇ અહવા તં જિ નિવાણુ.

—જ્યાં પિયુનો પ્રમાણ–પત્તો મળે તે દેશમાં જઇએ, (તે) જો આવે તો આણીએ–લાવીએ અથવા તે જ નિર્વાણ (માની લેવું) જિ–પાદપૂરણ.

(૧૧૯) જઇ પવસન્તે સહું ન ગયા, ન મુઅ વિઓએં તસ્સુ,
લજ્જિજ્જઇ સંદેસડા, દિન્તેહિં સુહય–જણસ્સુ.

—(કોઇ પ્રોષિતભર્તૃકા સખીને કહે છે) જો પ્રવાસ કરતા (પિયુ) સાથે ન ગઇ, તેમ હું તેના વિયોગથી ન મુઇ તો તે સુભગ-જનને સંદેશા આપતાં મને લજ્જા આવે છે

પવસન્તે દિન્તેહિ–વર્તમાન કૃદંત.

(૧૨) એત્તહે મેહ પિઅન્તિ જલુ, એત્તહે વડવાનલ આવટ્ટઇ
પેક્ખુ ગહીરિમ સાયરહો, એક્કવિ કણિઅ નાહિં ઓહટ્ટઇ

—(હે નાથ!) અહીંથી મેઘ જલ પીએ છે અહીંથી વડવાગ્નિ સીંચે છે સાગરની ગંભીરતા જો–એકપણ કણિકા–બિંદુ પણ એટલે ઘટો-ઘટતો નથી.

આવટ્ટઇ–સં આવર્તતે. પિ–પિબતા હે. ગહીરિમ–સં ગંભી-રિમા. કણિઅ–કણિક, કણી. ઓહટ્ટઇ–સં અવઘટતિ.

(૧૨૧) જાઉ મ જન્તઉ પલ્લવહ, દેક્ખઉં કઇ પય દેઇ
હિઅઇ તિરિચ્છી હઉં જિ પર, પિઉ ડમ્બરઇં કરેઇ

—(કોઇ સ્ત્રી કહે છે) જાઓ જનારાને પાછો ન (વાળ) જોઉં (જોઇ) કેટલાં પગલાં દે છે–ભરે છે હૃદયમાં હું તિરછી–આડી રહી છું કેવળ પિયુ આડમ્બર કરે છે (જનારો નથી.)

હું હૃદયમા તિરછી—આડી—રસ્તો રોકી ઉભી છુ, પિયુ જવાનો આડંબર કરે છે. જાવા આવાનુ કંઇ નહિ બને, પલ્લા બલ્લા હું પકડતી નથી જાઓ, જોઉં છુ કે કેટલા પગલા જઇ શકે છે. પલ્લવહ—પલ્લાના ?

(૧૨૨)　હરિ નચ્ચાવિઉ પંગણઇ, વિમ્હઇ પાડિઉ લોઉ,
　　　એમ્વહિ રાહ—પયોહરહ, જં ભાવઇ તં હોઉ.

હરિ આગણે નચ્ચાવ્યો, લોકને વિસ્મયમા પાડયા—નાખ્યા આ રીતે. —હવે રાધાપયોધરોનુ જે ભાવે—થવાનું હોય તે થાઓ. જે આ ઇચ્છે તે કરે, હરિને તો આગણે નચાવ્યો હવે શુ કરશે.

(૧૨૩)　સાવ સલોણી ગોરડી, નવખી કવિ વિમ-ગંઠિ,
　　　ભડુ પચ્ચલિઉ સો મરઇ, જાસુ ન લગ્ગઇ કંઠિ.

—સર્વ સલુણી ગોરી કોઇ અનોખી—નવીન વિષગ્રંથિ છે—તે એવી કે જે સુભટના કંઠે તે ન લાગે તે મરે વિષગાંઠ ગળે લાગવાથી મરણ નિપજાવે અને આ ન લાગે તો મારે એટલા માટે તે અનોખી.

સલોણી—સ. સલાવણ્યા સલુણી જુઓ ઉપર નં ૧૧૯ ગોરડી—ગોરી નવખી—સ. નવકા (નવીના) પંજાબી—નૌકખી, અનોખી—અનોખી. ભડુ—ભટ દેખો પ્રબંધ ચિ. પચ્ચુલિઉ—પ્રત્યુત (હેમચંદ્ર ૮-૫-૪૨૦) ‘અનખુટે ખુટે તરે’ એ અહીં ભાવ છે.

(૧૨૪)　મઇં વુત્તઉં તુહુ ધુરુ ધરહિ, કસરેહિં વિગુત્તાઇં
　　　પઇં વિણુ ધવલ ન ચડઇ ભરુ, એમ્વઇં વુન્નઉ કાઇં

—મે કહ્યુ—હે ધવલ !—ધોસરી ઉપાડનારા ધોરી બળદ ! તુ ધુસરી ધર—લે, કસરથી—નાના બળદોથી વિગુપ્તો—(ધુસરીઓ ?) ને તારા વિના ભર ન ચડે એમ શાને ખેદ કરે છે ?—વિષણ્ણ છો ?—આ અન્યોક્તિ છે કે તું ભાર ઉઠાવ, વાછરડાઓથી શું સરશે ? ધુર—આગળનો ભાર, કસર—નાના બળદ, વિગુત્ત ?—ન ઉપડી શકતી ? ધવલ—જે જાતિમા જે ઉત્કૃષ્ટ છે તે ધવલ. વુન્નઉ—વુન્નો—વિષણ્ણ—વિષાદયુક્ત.

(૧૨૫) એક્કુ કઇઅ હ વિ ન આવહી, અન્નુ વહિલ્લઉ જાહિ,
મઇં મિત્તડા પ્રમાણિઅઉ પઇં જેહઉ ખલુ નાહિ

—એક કદી પણ આવે નહિ બીજો વહેલો ચાલ્યો જાય. હે મિત્ર! મેં પ્રમાણિત કર્યું છે કે તારા જેવો નિશ્ચય કોઈ ખલ નથી. આ અર્થ ઠીક લાગે છે

(દોધકવૃત્તિ એવો અર્થ બીજી રીતે કરે છે કે હે મિત્ર મારાથી જેવો પ્રિય ગમાડ્યો, તેવો તારાથી નિશ્ચયે જણાયો નથી, બીજો અર્થ એવો કે હે મિત્ર પ્રમાણિત કર્યું કે તારા જેવું ખલુ નહી-નથી આ અર્થ અસ્પષ્ટ છે)

(૧૨૬) જિવ સુપુરિસ તિવ ઘંઘલઇં જિવ નઇ તિવ વલણાઇં;
જિવ ડોંગર તિવ કોટ્ટરઇં હિઆ વિસૂરહિ કાંઇ

—જેમ સુપુરુષ તેમ ઝઘડા ઘણા છે જેમ નદી તેમ વલન. જેમ પર્વતો તેમજ કોતરો. હે હૃદય! કેમ વિષાદ પામે છે?—મિત્રતામાં ઝઘડા હોયજ છે ઘંઘલઇ ઝઘડા અર્થે.

(૧૨૭) જે છડ્ડેવિણુ રયણનિહિ, અપ્પઉં તડિ ઘલ્લન્તિ
તહં સંખહં વિટ્ટાલુ પર, ફુક્કિજ્જન્ત ભમન્તિ.

—જે શંખો રત્નનિધિ-રત્નાકર-સમુદ્રને છોડીને પોતાને તટપર ઘાલે છે-મૂકે છે તેને વિટ્ટાલુ-વટલેલો-અપમાન કેવળ ફુંકાતાં ભમે છે જે પોતાનું સ્થાન છોડે છે તેને વિડંબના થાય છે

છડ્ડેવિણુ છાંડીને-છોડીને પૂર્વકાલિક-કૃદંત. વિટ્ટાલુ દોધકવૃત્તિ અપમાન એ અર્થ કરે છે હેમચંદ્રે અસ્પૃશ્યસંસર્ગ એ અર્થ આપ્યો છે વિટાળ-અભડેલ, વટલવું-અભડાવું વટલાવવું-અભડાવવું.

(૧૨૮) દેવિહિ વિઢત્તઉ ખાહિ વઢ સંચિ મ એક્કુવિ દ્રમ્મુ,
કોવિ દ્રવક્કઉ સો પડઇ જેણ સમપ્પઇ જમ્મુ

—હે મૂઢ! દૈવથી મેળવેલું-કમાવેલું ખા. એક પણ દ્રમનો

સંચય ન કર. કોઇ પણ ભય-ડર આવી પડે કે જેથી જન્મારો સમાપ્ત થઇ જાય.

વિઢત્ત—સં. અર્જિત ? (દોધકવૃત્તિ), સોપેલ. સંચિ—સંચવું. જૂની હિંદીમાં તથા પંજાબીમાં સંચના છે. ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે

'કીડી સંચરે તેતર ખાય'—સંચય કરવો—ભેગું કરવું દ્રમ્મુ—દ્રમ—એક જાતનો સીક્કો, તે પરથી દામ—એટલે નાણું દ્રવક્કઉ—દ્રવને, ડરને વઢ—મૂર્ખ—'ઢ' એટલે મૂર્ખ એમ ગૂજરાતીમાં વપરાય છે.

(૧૨૯) એક્કમેક્કઉં જઇવિ જોએદિ, હરિ સુટ્ઠુ સવ્વાયરેણ,
તોવિ દ્રેહિ જહિં કહિંવિ રાહી, કો સક્કઇ સંવરેવિ દડ્ઢનયણા
નેહિં પલુટ્ટા.

—એક એક (ગોપીને) જોકે હરિ સારી રીતે સર્વાદરેથી જુએ છે, તોપણ જ્યાં ક્યાં પણ—ગમે ત્યાં રાધા (હોય) ત્યાં જ દૃષ્ટિ છે. દગ્ધ (દડ્ઢ) નયનોને, નેહથી થયેલ પલટાને સંવરણ કરવા કોણ શક્તિમાન છે ? દોધકવૃત્તિનો અર્થ ગડબડીઓ લાગે છે—તે એમ છે કે એકેક અંગને જેમ છે તેમ હરિને જોકે સુષ્ઠુ સર્વ આદરથી રાધા જુએ છે તોપણ દૃઢ દૃષ્ટિ રાગસ્નેહથી જે કોઈ અંગપ્રદેશે સ્થાપિત થયેલી દૃષ્ટિને સંવરવા કોણ સમર્થ થાય ?

(૧૩૦) વિહવે કસ્સુ થિરત્તણઉં, જોવ્વણિ કસ્સુ મરટ્ટુ,
સો લેખડઉ પઠ્ઠાવિઅઇ, જો લગ્ગઇ નિચ્ચટ્ટુ.

—વિભવમાં કેનું સ્થિરપણું ? યૌવનમાં કેનું મગરાપણું—અહંકારીપણું (તોપણ) તે લેખ (કાગળ) લાગે તો બરાબર—એમ સમજી મોકલવામાં આવે છે.

નાયકનો ભરોસો નથી, વૈભવમાં કેની આશા કરી શકાય કે તે સ્થિર રહેશે ? પોતાના યૌવનનો પણ અભિમાન નથી કે તે તેને ખેંચી લાવશે તોપણ ખંડિતા યા પ્રોષિતા શોચે છે કે એવો સંદેશો મોકલવું કે જે તીરની માફક બરાબર લાગે.

બિરાળુઉં–બિહાસ્ત્વ. ઠેમ્પાઇ–લેખાય, લેખ. નિચ્ચટ્ટ–અત્યંત ગાઢ.

(૧૩૧) કહિં સસહરુ કહિં મયરહરુ, કહિં બરિહિણુ કહિં મેહુ
દૂરઠિઆહવિ સજ્જણહં હોઇ અસડ્ઢલુ નેહુ

—ક્યાં શશધર (ચંદ્ર), ક્યાં મકરધર (સમુદ્ર) ક્યાં મોર ક્યાં મેઘ. સજ્જનો દૂરસ્થિત હોય તોપણ અસાધારણ સ્નેહ હોય છે બરિ હિણુ–સં બર્હિ–મોર, અસઢલુ–સં અસાધારણ !

(૧૩૨) કુંજર અન્નહં તરુઅરહં કુડ્ડેણ ઘલ્લઇ હત્થુ,
મણુ પુણુ એક્કહિં સલ્લઇહિં જઇ પુચ્છહ પરમત્થુ

—કુંજર (હાથી) અન્ય (પર) તરુવરો પર, કૌતુકથી હાથ ઘાલે–નાખે, પણ જો પરમાર્થ પૂછો (તો) (તેનું) મન એકજ (પર) સલ્લકી (એક જાતના ઝાડો–જુઓ ઉપર નં ૭૨) પર (હોય છે). કુડ્ડ–કૌતુક–વિનોદ જુઓ ઉપર નં ૮૯.

(૧૩૩) ખેડ્ડય કયમમ્હેહિં નિચ્છયં કિં પયમ્પહ,
અણુરત્તાઉ ભત્તાઉ અમ્હે મા ચય સામિઅ

—અમારી સાથે નિશ્ચયે ખેલ કરવામાં આવ્યો (છે)–શું કહો છો (કહીઓ) ? સ્વામિ ! અનુરક્ત ભક્તો એવા અમોને મ તજ અનુપુષ ૭૮ ખેડ્ડ–ખેલ. ખંભાતી ગીતમાં સાડે ખેડવું રે ફિન ચાર પાઠાંતરમાં અણુરત્તાઉ ભત્તાઓ છે

(૧૩૪) સરિહિં ન સરેહિં ન સરવરેહિં નવિ ઉજ્જાણ–વણેહિં
દેસ રવણ્ણા હોન્તિ વઢ, નિવસન્તેહિં સુઅણેહિં

—(ન) સરિ(તા)ઓથી ન સરથી ન સરવરથી ન ઉદ્યાન-વનોથી પણ દેશ રમણીય થાય છે (પણ) મૂર્ખ ! નિવાસ કરતા સજ્જનોથી (થાય છે). રવણ્ણ–રમણીય રમ્ય. વઢ–જુઓ ઉપર નં ૪૩ ૧૨૮ વગેરે

(૧૩૫) હિઅડા પઇ એહુ બોલ્લિઅઉં, મહુ અગ્ગઇ સયવાર.
ફુટ્ટિસુ પિએ પવસન્તિ હઉં, ભણ્ડય ઢક્કરિ સાર.

—હૈડા! (તું) મારી આગળ સોવાર એમ બોલ્યું કે પિયુના પ્રવાસ કરતા(જ) ફાટીશ હો,—હે ભંડ!—હે અદ્ભુત દૃઢતાવાળા! (હજી તું ફાટયું નહિ.)

હિઅડા—હે હૈયા પઇ-મધ્યમપુરૂપ, તું ફુટ્ટિસુ-ફુટીશ-ફાટીશ. પિએ પવસન્તિ-ભાવવાચક સપ્તમી ભડય-પાખંડી ઢક્કરીસાર-ઠકરી ગયો છે એટલે નિકલી ગયો છે જેનો સાર-બળ તે, તેવો ઢીલો-નબળો. (દોધકવૃત્તિ), પરંતુ અદ્ભુત સારવાળો (હેમચંદ્ર).

(૧૩૬) એક્ક કુડુલ્લી પચહિં રૂદ્ધી, તહ પચહ વિ જુઅજુઅ બુદ્ધી,
બહિણુએ ત ઘરૂ કહિ કિવ, નન્દઉ, જેત્થુ કુડુમ્બઉં અપ્પણુ છન્દઉં

—એક કુટી (શરીર રૂપી ઝુંપડી) છે, (તે) પાંચ (ઇંદ્રિયો)થી રૂંધાયેલી છે, તે પાંચને પણ જુદી જુદી બુદ્ધિ (છે), બહેન! તે ઘર કે જ્યાં કુટુમ્બ આપછંદીલું (હોય) તે કેમ નંદે-પ્રસન્ન થાય તે કહે.

કુડુલ્લી-કુટીના કુત્સિત કે અલ્પના અર્થમાં, જુઅજુઅ-જુદી જુદી. અપ્પણુછંદ-આપમતીલું-પોતપોતાના મતવાળું. હીંદીમાં એક દોહો છે કે—

'ખસમ પૂજતે દેહરા, ભૂત પૂજિની જોય,
એકે ઘરમે દો મતા, કુસલ કહા તે હોય.

(૧૩૭) જો પુણિ મણિ જિ ખસફસિ હૂઅઉ, ચિન્તઇ દેઇ ન દમ્મુ ન રૂઅઉ,
રસવસ-ભમિરૂ કરગ્ગુલ્લાલિઉ, ઘરહિં જિ કોન્તુ ગુણઇ સો નાલિઉ.

—જે પણ મનમાંજ ધુસપુસ ચિન્તવ્યા કરે, દ્રમ્મ ન આપે, ન રૂપિયો આપે એટલે કે ખર્ચ કરે નહિ, રતિવશ થઇ ભ્રમણ કરનારો ઘરમાંજ હાથના અગ્રભાગથી ઉલાળેલું કુંત-ભાલું ફેરવે તે નાલિઅ-મૂર્ખ છે જે સદા વ્યાકુળ રહે, પૈસા ખરચે નહિ, ઘર બેઠા ભાલું ફેરવ્યા કરે તે મૂઢ છે

અસ્સાસિઅઉ-આશ્વાસ્યો. ડમ્બુ-ડમ નામનો સિક્કો-દામ, રૂઅઉ-રૂપક-રૂપીઓ-ચાંદીનો સિક્કો, રઈ-રતિ-મનની લહેર ભમિઉ-ભમતો, ઉલ્લાસિઉ-ઉલ્લાસિત, કેન્તુ-કુત-ભાલું ગુરુઈ-ગ્રહે-સરખાવો માળા ભમ્મે-ફેરવે, નાચ્ચિઉ-દુર્લક્ષિત એ ઉપરના વચના અર્થમાં.

(૧૩૮) ચલેહિં ચલન્તેહિં લોઅણેહિં જે તઈં દિઠ્ઠા બાલિ,
તહિં મયરદ્ધય-દડવડઉ, પડઈ અપૂરઈ કાલિ.

—હે બાળા ! (તારા) ચલ-ચંચલ ચાલતાં લોચનોથી તારાથી જે દેખાયો-તેં જેને દીઠા તેના પર મકરધ્વજનો દડવડો અપૂરા કાલે પડે છે (શીઘ્રવૃત્તિ); યા તેના પર મકરધ્વજ અપૂર્ણ કાલે દડવડી પડે. જેને તેં ચંચલ નયનોથી જોયો તેના પર દોડીને-ધુમ્મસ થાય છે તે કમોતે માર્યો જાય છે

દડવડઉ-અન્ય (૧૫) સં. દડ દડ ધાટી (શૈધ્ર વૃત્તિ) પણ જૂ.ટ. અપૂરઈ કાલિ-અપૂર્ણ કાલે-કવખતે.

(૧૩૯) ગયઉ સુ કેસરિ પિઅહુ જલુ, નિચ્ચિન્તઈં હરિણાઈં
જસુ કેરઈં હુંકારડએં મુહહુ પડન્તિ તૃણાઈં.

—હે હરિણો ! તે કેસરી કે જેના હુંકારથી (તમારા) મુખમાં તૃણ (ભરી) પડતા હતા તે ગયો. (હવે) જલ નિશ્ચિંતપણે પીઓ.

જસુ કેરઉ-જેના કેરા-તણું. જસુ (સ. યસ્ય)માં ષષ્ઠી વિભક્તિ 'સુ' યા 'હ' જુદી છે કેરઉ વિશેષણની પેઠે હુંકારએ ને લાગુ પડે છે કેર વિભક્તિ નથી કે જેથી જસુ સાથે જોડવામાં આવે. આ કેર, કિરી ય. કી, કેનો અનાદિ-નિત્ય યોજાયમાં આવે છે પણ આ પોતેજ વિભક્તિ નથી તેમ જુદો પડતો નથી. વળી તેના પુત્ર પૌત્ર કેવી રીતે દૂર થઈ શકે ! આને મળતો એક મારવાડી પ્રસિદ્ધ દોહો છે કે:—

જિણ મારગ કેહરિ હુવો, રજ લાગી તિરણાંહ,
તે આ ઊભી સૂખસી, નહિ ખાસી હરિણાંહ.

—જે માર્ગે સિંહ ગયો ત્યા તૃણોને રજ લાગશે–તે ખડ ઉભુ ઉભુ સુકાઇ જશે, હરિણો ખાશે નહિ

(૧૪૦) સત્થાવત્થહ આલવણુ, સાહુવિ લોઉ કરેઈ,
આદન્નહ મબ્ભીસડી, જો સજ્જણુ સો દેઇ.

—સ્વસ્થાવસ્થાવાળા–સુખી (પુરુષો)નુ આલપન–કથન–વાતચીત (જુઓ ન. ૪૮) સૌએ લોક કરે છે, (પરતુ) આર્ત્ત (જનો)ને 'મ ડરીશ' (એવી અભય વાણી) જે સજ્જન છે તે આપે છે–આશ્વાસન દે છે સાહુ–સહુ, સર્વે, આદન્નહ–[?] આપન્ન હ–આપન્નો–આર્ત્તોને મબ્ભીસડી–મા ડર **'मा भैषी'** એ વાક્યથી બનાવેલી સજ્ઞા. 'ડી' છે તે સ્વાર્થમા છે.

(૧૪૧) જઇ રચ્ચસિ જાઇટ્ઠિઅએ, હિઅડા મુદ્ધ સહાવ,
લોહે ફુટ્ટણએણ જિવ, ઘણા સહેસઇ તાવ

—હે મુગ્ધ સ્વભાવવાળા હૈડા! જે જે દીઠુ તેમા જો (તુ) રચે છે–પ્રેમ કરે છે–રક્ત થાય છે, તો ફુટતા–તુટતા એવા લોઢાની જેમ તુ ઘણા તાપ સહેશે જે દીઠું તેમા રમવા કે પ્રેમ કરવા તું લાગી જા તો ઘડી ઘડી લોઢાની માફક તને તપાવવામા આવશે, ત્યારેજ કોઇ એક જગ્યાએજ પ્રેમ કરવાની દૃઢતા શીખીશ. રચ્ચસિ–રચે છે, પ્રેમ કરે છે. જાઇટ્ઠિઅએ–જે જે દૃષ્ટ–દીઠુ તે તેમા ફુટ્ટણએણ–ફુટનારાથી–ખડિત થનારાથી. સહેસહિ–કર્તૃવાચ્ય, કર્મવાચ્યને અડચણ રૂપ થાય છે.

(૧૪૨) મઈ જાણીઉ બુડ્ડીસુ હઉં, પ્રેમદ્રહિ હુહુરત્તિ,
નવરિ અચિન્તિય સપડિય, વિપ્પિય નાવ ઝડત્તિ

—મે જાણ્યુ (કે) હુ હુહુર કરતી–એ શબ્દ કરતી પ્રેમ રૂપી દ્રહમા બુડીશ, પરતુ અચિનિ ઝટ–એકદમ વિપ્રિય (રૂપી) નાવ (વિયોગ બેડા) સપ્રાપ્ત થયુ પ્રેમ એટલો હતો કે હુ દ્રહની સમાન તેમા ડૂબી જાત પરતુ તેમાથી મને બચાવવાને વિપ્રિયરૂપી નાવ ઝટ મળી ગઇ બુડ્ડીસુ–બુડીશ (જુઓ હવે પછી પ્રબોધ ચિતામણી ન. ૧ મા ડુબ્બિઅઉ એ શબ્દ). હુહુરત્તિ–અનુકરણ–ડૂબતી વખતે શ્વાસ એવો ઉઠે-

—અભરાતી વખતનો શબ્દ નીકળે. નવરિ—સંસ્કૃત પ્રમાણકાર 'કેવલ' એ અર્થ કરે છે તે નહિ પણ તેનો અર્થ અત્ર પરંતુ. ફિરી વસન છે સંધિજ—સંયોગથી બન્યા. વિચ્છિનાવ—વિચ્છિન્ન કરવો યા વિયોજવો એ રોચક વૃત્તિમાં અર્થ છે

(૧૪૩) ખજ્જઇ નઉ કસરક્કેહિં પિજ્જઇ નઉ ઘુણ્ટેહિં
એમ્વઇ હોઇ સુહચ્છડી, પિએ દિટ્ઠેં નયણેહિં

—પિયુ કોળિયાથી ખવાતો નથી, ઘુંટડાથી પીવાતો નથી. એમેજ નયનોથી પીયુ દીઠે અતિ સુખસ્થિતિ હોય છે. ખાવા પીવાની જેવી તો તૃપ્તિ થતી નથી, કિંતુ કોઇ અનિર્વચનીય સુખ મળે છે. ખિજ્જઇ—ખાદ્યતે. પિજ્જઇ પીયતે કર્મવાચ્ય. કસરક—મોટા મોટા કોળિયા. જુઓ તે શબ્દ ઉપર નં ૭ માં. એમ્વઇ—એમજ અથવા એમ હોવા છતાં પણ (હે ૪). સુહચ્છડી (સુખ અને અસ્તિ) ઉપર—થી સમાસી નામ બનાવ્યું. (હે ૩૭ ૬૧ ૧૪) અથવા સુખાસ્થા (હે ૪), પિએ દિટ્ઠેં—ભાવવાચક સપ્તમી.

(૧૪૪) અજ્જવિ નાહુ મહુજ્જિ ઘરિ સિદ્ધત્થા વન્દેઇ
તાઉંજિ વિરહુ ગવક્ખેહિં મક્કડ-ઘુગ્ઘિઉ દેઇ

—આજ પણ નાથ મારેજ ઘેર (છે ને) સિદ્ધાર્થોને વંદે છે તો પણ વિરહ ગવાક્ષો—જાળીઓમાંથી મર્કટવત્ ઘુગ્ઘિઓ—ડી. ઘુઘી-ઘુરકીઓ (ચિહ્નપ) કરે છે—કરે છે. હવે નાથ પરદેશ ગયા નથી, ઘરમાંજ છે પાસાઆનાની મંગલ દ્રવ્યોને માથે લગાડે છે તો પણ વિરહ સમજી ગયો કે મારો વખત આવી ગયો. હવે તે મુખ્ય દરવાજામાંથી પેસી શકતો નથી તેથી જાળીના મુખમાંથી વાંદરો ડોકીઉં કરે તેમ દેખાડે છે અજ્જવિ, મહુજ્જિ તાઉંજિ—એમાં 'વિ' અને 'જિ' શબ્દો જોર આપે છે સિદ્ધત્થ—સિદ્ધાર્થ—ધોળાં સરસવ મંગલ સૂચક. ગવક્ખ—ગવાક્ષ. જૂની શૈલીની જાળીઓનાં મોં તદન મૈની આંખ જેવાં હોવાથી ફિરી ગોખ, જૂ. ગોખ દરવાજાપરનો ઝરૂખો. મક્ક ઘુગ્ઘિઉ—ડિં નકર ઘુરકી. ઘુગ્ઘિઉનો અર્થ દો. વ. માં ભાષણ (?) આપ્યો છે

(૧૪૫) સિરિ જર-ખડી લોઅડી, ગલિ મણિયડા ન વીસ,
તો વિ ગોટ્ઠડા કરાવિઆ, મુદ્ધએ ઉટ્ઠ-બઇસ.

—શિરપર જીર્ણું લોઅડી-કામળી (છે), ને ગળામા (પૂરા) વીસ નહિ એવા મણકા (ની માળા) છે તોપણ મુગ્ધાથી ગોઠ-ગામના નિવાસીઓ એવા ગામના યુવકો પાસે ઉઠબેસ કરાવાઇ એટલે મુગ્ધાએ તેમની પાસે કરાવી મુગ્ધા પાસે શૃગારના સાધનોમા જુની કામળ છે અને ગળામા પૂરા વીસ મણકાની માળા પણ નથી તોપણ તેણીનુ લાવણ્ય એવુ છે કે આખા ગામના છેલોને ઉઠબેસ કરાવતી રહી છે. જરખડી-જીર્ણું, ખડિત. લોઅડી-લોઇ, લોમપટી, કામળી મણિઅડા-મા ડ કુત્સાના અર્થે, ગોટ્ઠડા-જુઓ ગોઠ ન. ૧૧૦ મા ગામની બહાર ગો-સ્થાન હોય છે કે જ્યા યુવકો એકઠા થાય છે ત્યાના નિવાસી ગોઇ એટલે ગોકુલ-ગોસ્થાન ત્યા જે બેસે છે તે ગોષ્ઠ-ગોષ્ઠક-ગોષ્ઠ પુરૂષ (દે. ૨)

(૧૪૬) અમ્મડિ પચ્છાયાવડા, પિઉ કલહિઅઉ વિઆલિ,
ઘઇ વિવરીરી બુદ્ધડી, હોઇ વિણાસહો કાલિ

(સ્ત્રી પતિ સાથે માન કર્યા પછી પસ્તાય છે) હે અમ્મા-માત ! પશ્ચાત્તાપ (થાય છે), વિકાલે-સધ્યાસમયે પિયુ સાથે ઝગડો કર્યો. વિનાશના કાલે બુદ્ધિ વિપરીત થાય છે અમ્મડિ-બુદ્ધડી-એમા ડી સ્વાર્થમા યા અનુકપામા છે. પચ્છાયાવડા-અહીં પણ પશ્ચાત્તાપની આગળ ડા છે કલહિઅઉ-કલહાપિત, કલહ કરાયેલો છે વિઆલિ-જુઓ કુમાર-પાલ પ્રતિબોધના ઉદાહરણ ન. ૧૮ અને ઉપર ન. ૬૨.) ઘઇં-હેમ-ચન્દ્રે અનર્થક કહેલ છે-પાદપૂરણ યા અવધારણનો અર્થ છે.

(૧૪૭) ઢોલ્લા એહ પરિહાસડી, અઇ ભણ કવણહિ દેસિ,
હઉં ઝિજ્જઉં તઉ કેહિ પિઅ, તુહું પુણુ અન્નહિ રેસિ.

હે ઢોલા ! એ ! કહે (કે) ક્યા દેશમા આ પરિહાસ-મજાક છે ? હે પિયુ ! હું તારા માટે છીજૂ-સુકાઉં, (ને) તું વળી અન્યને માટે

(સાક્ષ છે) સરખાવો ન ૫૫. આ કયા દેશની રીત? ઢોલા-પ્રુઓ ન ૧ પરિચાસડી-મળાઇ હસી યા પરિભાષા (દી. ૬.) ભણ્ઢ ભણુ-એ! ભણુ કહે. સે. ૬. આઝમિન એક શબ્દ માની તેનો અર્થ અતપ્રુત ? કરે છે હેમચંદ્રમાં પણ આઝમિ ન એ પ્રધાન પાઠ માન્યો છે ઝિજ્જઉ-ઝીણું થયું, સુકાયું. પઇંદિ-તારા માટે રેસિ-વાસ્તે (હેમ ૮-૪-૪૨૫).

(૧૪૮) સુમરિજ્જઇ તં વલ્લહઉં જં વીસરઇ મણાઉં
જહિં પુણુ સુમરણુ જાઉં ગઉ, તહો નેહહો કઇં નાઉં.

—જે વલ્લભ મનથી વીસરે છે તે વલ્લભને સ્મરવામાં આવે-સંભારવામાં આવે જેનું સ્મરણ પુનઃ ને આવ્યું જાય (ભૂલી જાય) તેના નેહનું નામ શું? જે ભૂલે તેને તો યાદ કરે અને જેનું સ્મરણ આવ્યું જાય (ભૂલી જાય) તેના નેહને નામજ શું હોય? કંઈ નહિ. જેનો નેહ છે તે કદી ભૂલી શકાતો નથી અને તેના સ્મરણની જરૂર નથી. સુમરિજ્જઇ-સમરીએ મણાઉ-મનાક્-અલ્પ (દી. ૬.) મનથી જાઉં-યદિ જો. કઇં નાઉં-નામપુરીમાં કઇ નાવ?

(૧૪૯) જિબ્ભિન્દિઉ નાયગુ વસિ કરહુ જસુ અધિન્નઇં અન્નઇં
મૂલિ વિણટ્ઠઇ તુંબિણિહે અવસેં સુક્કઇં પણ્ણઇં

—જીભ-ઇંદ્રિય (રૂ) જેને અન્ય (ઇંદ્રિયો) અધીન છે તેને હે નાયક! વશ કરો. જેનું મૂલ વિનષ્ટ થયું છે એવી તુંબડીનાં પત્રો-પાંદડાં અવશ્ય સુકાય છે. મૂલિ વિણટ્ઠઇ-ભાવવાચક સાતમી.

(૧૫) એક્કસિ સીલકલંકિઅહં દેજ્જહિં પચ્છિત્તાઇં
જો પુણુ ખણ્ડઇ અણુદિઅહુ, તસુ પચ્છિત્તે કાઇં.

—એકવાર શીલકલંકિત (કરનારા) ને પ્રાયશ્ચિત્ત આપવામાં આવે છે જે ફરીવાર અનુદિન (શીલને) ખંડિત કરે છે તેને પ્રાયશ્ચિત્તથી શું? એક્કસિ-એકશ-એકવાર-મારવાડી-એકરસાં, એકરસાં. અણુદિઅહુ-અનુદિન, દિને દિને.

(૧૫૧) વિરહાનલજાલકરાલિઅઉ, પહિઉ પન્થિ જ દિટ્ઠુઉ,
ત મેલવિ મવ્વહિ પન્થિઅહિ, સોજિ કિઅઉ અગ્ગિટ્ઠુઉ

—જે પથિક વિરહાનલની જ્વાલાઓથી કરાલિત પથમા જોવામા આવ્યો, તેને સર્વ પથિકોએ મળીને અગ્નિમય કર્યો–વધારે તપ્ત કર્યો–ઉત્તેજિત કર્યો વિરહતાપની અધિકતાથી અતિશયોક્તિ. સરખાવો ન. ૧૦૯. દોધકવૃત્તિ તો એ અર્થ કરે છે કે પથિકોએ તેનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો અગ્નિષ્ઠ કૃત મેલવિ–મળી કરી યા રાખી. અગ્ગિટ્ઠુઉ–અગીઠો સ્ત્રી અગીઠી (આમા અનુસ્વાર માટે માટે જુઓ પ્રબધ ચિતામણીના ઉદાહરણમા ન. ૬ મકડ) અગીઠીનો અર્થ ગૂજરાતીમા એ છે કે સોનીની સગડી, પોકપાડવા માટે ખાડો કરી અગ્નિ કરવામા આવે છે તે, ક્રોધાગ્નિ 'લાગી યમને અગીઠી, પોઢી ગયો તે પળે'–વલ્લભ.

(૧૫૨) સામિ–પસાઉ સલજ્જુ પિઉ, સીમાસધિહિ વાસુ,
પેક્ખિવિ બાહુ–બલુલ્લડા, ધણ મેલ્લઇ નીસાસુ

—સ્વામીની જેને મહેરબાની છે તેવો સ્વામિપ્રસાદ, પિયુ સલજ્જ, (તેનો) સીમા સધિમા વાસ–એ જોઇને બાહુબલથી ઉલ્લલિત (પિયુને માટે) ધણ–નાયિકા નિશ્વાસ મૂકે છે રાજાની કૃપા, જેથા તે કદી છુટી દે નહિ અને કઠિન કામપરજ મોકલે, પિયુ સકોચી એટલે કામ માટે ના પાડે નહિ ને છુટી માગે નહિ, સીમાડાપર રહેવુ કે જ્યા નિત નિત નવા નવા ઝગડા થાય અને બાહુબળથી ગર્વિષ્ટ પિયુ ઝગડો આગળ આવી વેચાતો લે–બીચારી આટલા કારણોથી વિરહના અતનો સભવ ન જાણીને નિસાસા નાખે છે બાહુબલુલ્લડા–બાહુબલથી ઉલ્લલ–ઉલ્લટ–ઉલ્લલિત, અથવા 'બાહુ' નુ વિશેષણ 'બલ્લુલ્લડ' એટલે બલગર્વથી ભરેલા બાહુ (પિયુના જોઇને) ધણ–જુઓ ન. ૧ અને ૭૦ મેલ્લઇ મેલે–મૂકે–છોડે–નાખે

(૧૫૩) પહિઆ દિટ્ઠી ગોરડી, દિટ્ઠી મગ્ગુ નિઅન્ત
અસ્સૂસાસેહિ કચુઆ, તિતુવ્વાણુ કરન્ત.

—હે પથિક ! ગોરી (ની) ! (તેં) માર્ગને નિરખતી, આંસુ અને ઉષ્માસથી કુંકુમ (કંચવા)ને ભીંજવ્યો મુખ (જુઓ ન ૮) કરવી જોઈ આંસુથી ભીંજવ્યો ને ઉષ્માસના ભાફથી સુકો. અથવા વિતુ વ્વાણુ–તાણો વાણો—આંસુઓનો તાણો ને ઉષ્માસનો વાણો. ગોરડી–જુઓ ન ૨ ૧૨૭ તેમાં ડી માટે જુઓ ન ૧૪ નિમ્મન્ત–દેખતી. વિતુવ્વાણુ–તીમા–વિમિત–ભીંજવ્યો જુઓ તિમ્મઇ ન ૧૧૫.

(૧૫૪) પ્રિય આગઉ સુણ વત્તડી, ઝુણિ કન્નડઇ પઇટ્ઠ
તહો વિરહહો નાસન્તઅહો, ધૂલડિઆવિ ન દિટ્ઠ

—પ્રિયુ આવ્યો એવી વાત સાંભળી,—(તેનો) ધ્વનિ કાને પેઠો (કે તરત જ) તેનો વિરહ નાઠો કે (વિરહના નાસવાની) ધૂળ પણ ન દેખાણી. વત્તડી, કન્નડઇ ધૂલડિઆ–આમાં આવેલ ડી ધા ક પર પણું ઓપણું છે–હવે વધુ લખવું અર્થ છે નાસન્ત–સ નસ્યત્–નાટ થતું, અદર્શન થતું, ભાગવું ગૂ. નાસવું ભાગવાના અર્થમાં જ પ્રચલિત નાસવું–ભાગવું

(૧૫૫) સન્દેસેં કાઇં તુહારેણ જં સંગહો ન મિલિજ્જઇ
સુઇણન્તરિ પિએં પાણિએણ પિઅ પિઆસ કિં છિજ્જઇ

—જો સંગથી ન મળાય તો તમારા સંદેશથી શું ? હે પ્રિયુ ! સ્વપ્નાંતરમાં પીધેલા પાણીથી પ્યાસ–તૃષા કદી છીજે–ભાગે ! એવા સંદેશથી શું સરું !

(૧૫૬) એત્તહે તેત્તહે વારિ ઘરિ, લચ્છિ વિસંઠુલ ધાઇ
પિઅ–પબ્ભટ્ઠ વ ગોરડી, નિચ્ચલ કહિ વિ ન ઠાઇ

—અત્ર તત્ર–અહીં તહીં દ્વારે (કે) ઘેર પ્રિયપ્રભ્રષ્ટ ગોરી પેઠે લક્ષ્મી વિસંસ્થુલ ધાય છે (દોડ્યાં કરે છે). નિશ્ચલ કહિ પણ સ્થિત થતી નથી–રહેતી નથી. લક્ષ્મીની ચંચલતાની વિયોગિનીની ચંચલતા સાથે ઉપમા. જેવી લક્ષ્મી તેવી પ્રિયભ્રષ્ટ ગોરી. વારિ ઘરિ–ઘર દ્વાર, ઘર બાર, પબ્ભટ્ઠ–સં પ્રભ્રષ્ટ–ભટકી–ચૂકી–ભ્રષ્ટ થયેલી.

(૧૫૭) એઉ ગૃણ્હેપ્પિણુ ધ્રુ મઇં, જઇ પ્રિઉ ઉવ્વારિજ્જઇ,
મહુ કરિ એવ્વઉં કિંપિ ણવિ, મરિએવ્વઉ પર દેજ્જઇ.

—આ ગ્રહણ કરીને તે પિયુને મારાથી ઉગારી લેવાય તો મારૂ કરવુ-કર્તવ્ય કઇ પણ નથી (બાકી રહેતુ) મરવુ પણ દેવાય-જો આ લઇને મારા પિયુનો ઉદ્ધાર થઇ જાય તો મારૂ કર્ત્તવ્ય કાઇ બાકી રહેતું નથી. હું ત્યારે મારૂ મરણ દઇ દઉ (મરણ પણ સહી લઉ) દોઘક વૃત્તિ અનુસાર "કોઈ સિદ્ધ પુરૂષને વિદ્યા સિદ્ધિ માટે ધન આદિ આપી નાયિકા પાસે બદલામા પતિ માગ્યો તો તેણી કહે છે કે જો આ લઇને પતિ ઉત્સર્ગ તેત્સજ્યતે-બદલામા આપવામા આવે તો મારૂ કર્તવ્ય કઇ કેવલ મરણ આપી શકુ છુ." (ચાહે મારો પ્રાણ લઇલે, પતિને આપીશ નહિ). ગૃહેપ્પિણુ-ભૂત કૃદત ધ્ર-જુઓ ઉપર ન. ૪૧, ઉવ્વારિજ્જઇ-(૧) ઉગાર્યો જાય (૨) વહેચાયો જાય ? જુઓ ઉપર ટીકા કરિએવ્વઉ, મરિએવ્વઉ-કરવુ, મરવુ રાજ્યસ્થાનીમા કરબો, મરબો, સસ્કૃતમા કર્ત્તવ્ય, મર્તવ્ય.

(૧૫૮) દેસુચ્ચાડણુ સિહિકડણુ, દણિકુટ્ટણુ જ લોઇ,
મજિટ્ઠ એ અઇરત્તિએ, સવ્વ સહેવ્વઉં હોઇ

—દેશનું ઉચ્ચાટન-પરિત્યાગ-દેશનિકાળ થવુ, શિખિ એટલે આગ પર ક્વાથ-કાઢો થવુ-કઢાવુ, ઘણ કુટાવુ જે લોકમા (છે) તે અતિરક્ત મજીઠથી સર્વ સહેવુ થએલ છે મજીઠ દેશબહાર ગયો, આગપર કઢાયો, ઘણો કુટાયો-એ બધુ સહન કર્યું તે 'રક્ત' હોવાનું ફળ છે, તેમ કોઇમા રક્ત-આસક્ત થવુ તો બધા ફળ ભોગવવા પડે સહેવ્વઉં-સહેવુ-ખમવુ.

(૧૫૯) સોએવા પર વારિઆ, પુપ્ફવઇહિ સમાણુ,
જગ્ગેવા પુણુ કો ધરઇ, જઇ સો વેઉ પમાણુ

—પુષ્પવતિની સાથે સૂવુ વિશેષ વાર્યું-નિષિદ્ધ કર્યું છે (એવુ) જો વેદ પ્રમાણ હોય તો, વળી જાગવુ કોણ ધરે-અટકાવે છે ? જે વેદમાં

સાથે મુર્ખની મનાઇ છે તે જો ગમાણ હોય તો સાથે જાગવાંમાં કેવું શોક છે એકેક જાગેશ-ધનું, જાગું-રાજરખાની એનો જાગવો, વાસિઆ-વાસિત હોવાપતિ પગ્વારિઆ-પરિવારિત સાથે બે છે એટલે નિશ્ચિ. પુપ્ફવઈ-પુષ્પવતી રજસ્વલા. આમાંના પુષ્પનો ઉચ્ચાર દિલીપ હજુ સુધી રહ્યો છે કારણકે ગામ રજોદર્શનને ફૂલેલ કહે છે આ દોહા સાથે સરખાવો નીચેની સરસ્વતી કંઠાભરણ ૩-૨૯ ની ગાથા—

ભેઓ જાઈ જાઈ વણસિઈ હોઇ હોઈ દેહ અનાણ
એઈ વિમર્દિસ પાસે પુપ્ફઈ વુ એઈ મ વિહ્વ

(ભેદ ભીને ભીને વનાંધ (નિંદા) સમાજની ભય તો ધરા ઘેર આવ પુષ્પવતી ! પાસે સુઈ જા, મને નિંદ આવતી નથી.)

(૧૫) દિઅહ જઇ વેરિઅ ઘણા, તો કિ અમ્મિ ચડાહુ,
અમ્હહિં બે હત્થડા, જઇ પુણુ મારિ મરાહુ

—હે દૈવ ! જો વૈરી ઘણા (છે) તો શું આભ-આકાશમાં ચડી જાઉં ! જો અમોને (પણ) બે હાથ છે તો પુન: મારી મઇ શત્રુઓનાં જાનોને મારે પડવી ઊંડી આકાશમાં શું જાવો જાઉં ! બે હાથ તો છે તો પછી મારિને મરશું.

(૧૬૧) રાઅહ સા વિસ-હારિણી બે કર ચુમ્બિવિ જીઉ
પડિબિમ્બિઅ-મુંજાલુ જલુ, જેહિં અડોહિઉ પીઉ.

—જેમાં મુંજાલનું (મુંજનું) પ્રતિબિંબ પડેલું છે તે સ્વચ્છ પાણી જે હાથે પીધું તેનું ચુંબન કરીને તે પાણિયારી (તરુણી) પોતાનો જીવ રાખે-ટકાવે છે કોઈ તળાવના કાંઠે મિલન થયું હતું. જિતારાગર મુંજ ઊભો હતો તેનો પડછાયો પાણીમાં પડ્યો હતો. વિયુક્તે તેના હાથથી જળ પીધું હતું. પછી મળવું નહિ થયું નાયિકા તે હાથોને ચુંબતી ચુંબતી જીવતી રહી છે વિસ-જલ સરખામાં પણ ભાવશુદ્ધ છે જે વિસ (કમળની નાળ) લાવનારી એવો અર્થ લીજે તો ઠીક કારણકે કમળનાળનું માત્ર આ રહે છે કે જ્યાં જળના મુંજનું પ્રતિબિંબ પડ્યું

ઋતુ—આ માટે કમલનાલ તોડતી વખતે બધું સ્મરણ આવતું જાય છે. એ—દોધકવૃત્તિ ક્વચિત્ 'જેદિ'ના નિત્ય સબંધથી તેને વર્તમાનવિધીના 'વે' એટલે તે એમ માનતી જણાય છે મુઆનુ—'આના' પ્રત્યય 'વાળા'ના અર્થમા. અણોલ્લિઉ—પીનુ પીવરાવનુ. જુઓ આ નિબંધનું પાનું ૩૦.

(૧૬૨) બાહ વિછોડવિ જાહિ તુહું, હઉં તેવઇ કો દોસુ.
હિઅય-ટ્ઠિઉ જઇ નીસરહિ, જાણઉં મુંજ સ રોસુ

—(એકમેકના) હાથ છોડી તું જાય છે, તેમ હું પણ જાઉં છું, (તેમા) કોનો દોષ? પણ હૃદયમાંથી તું જો નીકળી જાય, તો પછી મુંજનો માગ પર રોષ છે એમ હું જાણીશ (જુઓ આ નિબંધ પૃ. ૨૮ અને હવે પછી પ્રબંધચિંતામણિના ઉદાહરણ પંક્તિ નં. ૧૦) દોધકવૃત્તિ 'મુંજે ભૂપતિ સરોષ' બતાવી એમ અર્થ કરે છે કે નાયિકા નાયક મુંજને કહી રહી છે. કોઇ મુંજમુ રોસુ એમ બતાવે છે મુંજમુ એટલે મુંજ સાથે.

(૧૬૩) જેપ્પિ અસેસુ કસાય-બલુ, દેપ્પિણુ અભઉ જયસ્સુ,
લેવિ મહવ્વય સિવુ લહહિ, ઝાએવિણુ તત્તસ્સુ

—અશેષ-સંપૂર્ણ કષાયબલ જીતીને, જગતને અભય આપીને-અભયદાન આપીને, મહાવ્રત લઇને, તત્ત્વનું ધ્યાન કરીને શિવ મોક્ષપદ લહે છે—પામે છે કષાય—જૈનોમા તે શબ્દના અર્થમા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચારનો સમાવેશ થાય છે ને તે જૈનનોજ પારિભાષિક શબ્દ છે. જેપ્પિ, દેપ્પિણુ, લેવિ, ઝાએવિણુ—ભૂતકૃદંત છે.

(૧૬૪) દેવં દુક્કરુ નિઅય-ધણુ, કરણ ન તઉ પડિહાઇ,
એમ્વઇ સુહુ ભુંજણહ મણુ, પર ભુંજણહિ ન જાઇ.

—નિજ ધન દેવુ દુષ્કર છે, તપ કરવુ (પ્રતિ) ભાવતુ નથી, એવી રીતે સુખ ભોગવવાનું મન (છે) પરંતુ ભોગવવાનુ જતું—બનતુ નથી. દેવં—પાઠાંતર દેવે, દેવુ, ભુંજણ—ભોજન ભુંજણહિ ન જાઇ—ભોગવ્યુ જતું નથી.

(૧૫૫) જેપ્પિ ચએપ્પિણુ સયલ ધર, લેવિણુ તવુ પાલેવિ,
વિણુ સન્તેં તિત્થેસરેણ, કો સક્કઇ ભુવણેવિ.

—શાંતિ(નાથ) તીર્થંકર વિના સકલ ધરાને જીતવા, તજવા, અને તપ લઈને પાળવા ભુવનમાં પણ કોણ સમર્થ છે? જેપ્પિ, ચએપ્પિણુ, લેવિણુ પાલેવિ-માં ક્રિયાર્થ ક્રિયા-સ રૂપ છે આ રૂપ પૂર્વકાલિક ક્રિયાનાં રૂપો સાથે મળતા આવે છે

(૧૫૬) ગંપિણુ વાણારસિહિં નર, અહ ઉજ્જેણિહિં ગંપિ,
મુઆ પરાવહિં પરમ-પઉ, દિવ્વન્તરઇં મ જંપિ.

—જે નર વાણારસીમાં જઈને અથ(વા) ઉજ્જયિનીમાં જઈને મરેલા તે પરમ પદ પ્રાપ્ત કરે છે—બીજા સ્વર્ગોની (વાત) મ કર અથવા બીજા તીર્થોની (દિ. વૃ.) વાત ન કર. ગંપિણુ, ગંપિ-પૂર્વકાલિક વાણારસી યા વારાણસી—વરણા-અસિ-સહ રૂપોવાળી એ અર્થ થાય છે પરંતુ તેનો વરણા-અસી એ બે નદીઓની વચ્ચે હોવાથી એ નામ બન્યાની કલ્પના કરી લીધી છે હેમચંદ્રે વ્યાકરણમાં વારાણસી વાણારસીમાં કેવળ અક્ષર-વ્યત્યય માનેલ છે (૮-૨-૧૧૬ થી ૧૧૭). આવો વ્યત્યય બોલવામાં થઈ જાય છે જંપિ-સ જંપ્-તેમાં ઈ કેવળ જોડવાને માટે મૂક્યો છે

(૧૫૭) ગંગ ગમેપ્પિણુ જો મુઅઈ જો સિવ-તિત્થ ગમેપ્પિ,
કીલદિ તિદસાવાસ ગઉ સો જમ-લોઉ જિણેપ્પિ.

—જે ગંગા જઈ મરે, જે શિવતીર્થ (કાશી) જઈ ક્રીડા કરે છે તે ત્રિદશ એટલે દેવના આવાસ-દેવલોક યમલોક જીતીને ગયો. ગમેપ્પિણુ ગમેપ્પિ, જિણેપ્પિ-જઈને, જીતીને. કીલદિ (સં. ક્રીડતિ).

(૧૫૮) રવિ-અત્થમણિ સમાઉલેણ, કંઠિ વિઇણ્ણુ ન છિણ્ણુ,
ચક્કેં ખંડુ મુણાલિઅહે, નઉ જીવગ્ગલુ દિણ્ણુ.

—રવિ આથમ્યો ત્યાં સમાકુલ થયેલા ચક્રવાકે મૃણાલિકા-કમલિનીના ખંડ કંઠે સ્થાપિત (કર્યો), છિન્ન ન (કર્યો) જાણે જીવને આગળિયો

દીધો. ચક્રવાકે મૃણાલનો કટકો મોમા લીધો કે સૂર્યાસ્ત થઇ ગયો. વિયોગનો સમય આવ્યો. બીચારે એક કટકો પણ ન કાપ્યો, મોમાં નાખ્યો. જાણે (કે વિયોગમા જીવ ન નીકળી જાય તે માટે આગળીઓ દઇ દીધો અત્થમણિ–જુઓ પ્રબંધ ચિ. ઉદાહરણ નં. ૩૦ હવે પછી વિઇણ્ણ–સ. વિતીર્ણ. ચક્કે–કર્મવાચ્યનો કર્તા જેમકે મે, તે. નઉ–ઉપમાવાચક જુઓ ઉપર ન ૫ જીવગ્ગલુ–જીવ+અર્ગલા સંસ્કૃતના નીચેના શ્લોકનો ભાવ છે—

मित्रे क्वापि गते सरोरुह वने बद्धानने ताम्यति
क्रन्दत्सु भ्रमरेषु जातविरहाशङ्कां विलोक्य प्रियाम् ।
चक्राह्वेन वियोगिना विलसता नास्वादिता नोज्झिता
कठे केवलमर्गलेव निहिता जीवस्य निर्गच्छत ॥

—સુભાષિતાવલિ સ. ૩૪૮૩ પીટર્સન.

(૧૬૯) વલયાવલિ–નિવડણ–ભએણ, ધણ ઉદ્ધબ્ભુઅ જાઇ,
વલ્લહ–વિરહ–મહાદહહો, થાહ ગવેસઇ નાઇ.

—વલયાવલિના નિપતનના ભયથી નાયિકા ઉર્ધ્વભુજ જાય છે–ચાલે છે, જાણે કે વલ્લભના વિરહરૂપી મહા દહ–હ્રદનો તાગ ગવેષતી–શોધતી (હોય નહિ). વિયોગમા દુબળી થઇ ગઈ છે. ચૂડીઓ પડી ન જાય તેથી હાથ ઉંચા કરીને જાય છે—ચાલે છે. જાણે કે પ્રિયના વિરહના મહા–પાણીના ધરાનો તાગ લેવા–પામવા–શોધવા લાગી છે, પણ પામતી નથી. જે ઉંડા પાણીનો તાગ લેવા માગે છે તે માથાપર હાથ ઉંચા કરી લે છે, એ જોવા કે માથાપર પાણી કેટલુ ઉંચુ છે. દહ–હ્રદનો વ્યત્યય. ગવેસઇ–સ. ગવેષયતિ ધણ, નાઇ માટે જુઓ ઉપર. ન. ૧ તથા ૫.

(૧૭૦) પેક્ખેવિણુ મુહુ જિણવર હો, દીહર–નયણ સલોણુ,
નાવઇ ગુરૂ–મચ્છર–ભરિઉ, જલણિ પવીસઇ લોણુ.

—જિનવરનું સલોણું દીર્ઘનયન પેખીને–જોઇને જાણે ગુરૂ–ભારે

ખસસ્થી ખરેલું લોણુ-લવણ (લાવણ્ય બીજો અર્થ) જ્વલન એટલે આગમાં પ્રવેશે છે એટલું સુંદર મુખ છે કે લાવણ્ય ખસસ્થી પૂર્ણ બની આગમાં કુદી પડે છે મુસલમાન નજર ન લાગી જાય એ માટે રાઈ મીઠું આગમાં નાંખે છે લોણુ નાવઇ-જુઓ નં ૧૧૫ અને ૫.

(૧૭૧) ચમ્પય-કુસુમહો મજ્ઝિ સહિ ભસલુ પઇટ્ઠઉ
સોહઇ ઇન્દનીલુ જણિ કણઇ બઇટ્ઠઉ
—ચંપકકુસુમે મધ્ય સખિ ભમરો પેઠો.
સોહે ઇન્દ્રનીલ જાણે કનકે બેઠો.

(૧૭૨) અબ્ભા લગ્ગા ડુંગરિહિં પહિઉ રડન્તઉ જાઇ
જો એહા ગિરિ-ગિલણ-મણુ, સો કિં ધણહે ધણાઇ

—ડુંગરપર અભ્ર-મેઘ, લાગેલા (છે) પથિક રડતો-રડતો જાય છે કે જે (મેઘ) આવો ગિરિને ગળવાના મનવાળો છે તે શું નાયિકાનું ધણીપણું કરશે?—બચાવશે?—પહાડપર મેઘ જોઈ વિયોગી વિચારે છે કે તે મેઘ પહાડોને ગળે છે તેથી ધિક્કારી રહે છે કે જેનો આવો સ્વભાવ છે તે બીચારી વિયોગિનીને કેમ છોડશે!

અબ્ભા-અભ્ર, રડન્તઉ-રડન્તો વગેરેની રચનાના પ્રકારનું, ધણુ-જુઓ ઉપર નં ૧ ધણાઇ-દેશ્યકૃતિ ધનાનિ ઇચ્છતિ એટલે ધન ચાહે છે!! એવો અર્થ કરે છે એ ઠીક નથી. ધણી એટલે ધની-સ્વામી, તે પરથી નામધાતુ ધણાઇ-ધણી થવું ધણીપણું કરવું (આધારે મિયુ) અર્થાત્ સ્વામિત્વ દેખાડવું રક્ષા કરવી, ગમ્યાર્થ રાજસ્થાની ધણિયાપ એટલે ધણીપણું, સ્વામિત્વ. ગુજરાતીમાં ધણી એટલે માલિક, તેપરથી ધણિયાણી-સ્વામિની પરિચિત છે; વળી ધણિયાતું-સ્વામિત્વ વાળુ વિશેષણ છે સરખાવો ધણીજોગ હુંડી, ધણીયેરી, ધણીરણી.

(૧૭૩) પાઇ વિલગ્ગી અન્ત્રડી, સિરુ લ્હસિઉ ખન્ધસ્સુ,
તોવિ કટારઇ હત્થડઉ બલિ કિજ્જઉં કન્તસ્સુ.
—પગમાં આંત-આંતરડું લાગ્યું-ચોટી ગયું, સિર ખંધ-ખભાપરથી

લ્હસી પડ્યુ, તો પણ હાથમા કટારી. (આવા) કથને બલિહારી જાઉં-વારી જાઉં. વીરતાની પરાકાષ્ઠા. લ્હસિઉ-લ્હસિયો (સ. હસિત) ખન્ધસ્સુ-ખાધનું-ખાધપર, ખભાપર

(૧૭૪) સિરિ ચડિઆ ખન્તિ પ્ફલઈં, પુણુ ડાલઈં મોડન્તિ,
તો વિ મહદ્દુમ સઉણાહ, અવરાહિઉ ન કરન્તિ.

—શિરપર ચડયા ચડયા ફ્લો થાય છે, વળી ડાળોને મોડે-તોડે છે, તો પણ મહાદ્રુમ-મહાવૃક્ષ શકુનો (પક્ષિઓ)ને અપરાધી કરતા નથી-દોષ દેતા નથી મહાપુરૂષોની ક્ષમા. મોડન્તિ-સ. મોટયન્તિ, તોડવુ ફોડવુ ' શકુનિયોને અપરાધ કરતા નથી ' એવો અર્થ દોધકવૃત્તિ કરે છે

(૧૭૫) સીસિ સેહરૂ ખણુ વિણિમ્મવિદુ, ખણુ કઠિ પાલમ્બુ કિદુ,
રદિએ વિહુદુ ખણુ મુંડમાલિએ જં પણએણ તં નમહુ,
કુસુમ-દામ-કોદણ્ડુ કામહો.

—(આ ગદ્ય એના ઉદાહરણ માટે આપ્યુ છે કે અપભ્રંશમા પ્રાય શૌરસેનીની પેઠે કાર્ય થાય છે. અને કંઈ ખંડ અથવા એક ગાથા એટલા માટે આપી છે કે અપભ્રંશમા વ્યત્યય અને કોઇ પ્રયોગ સસ્કૃત જેવા થાય છે. આ અવતરણોને અહીં આપવાનુ કંઇ પ્રયોજન નથી)

આ ગદ્યનો અર્થ એ છે કે-કામના કુસુમદામકોદડ-ફુલરૂપી ધનુષ્યને નમન કરો. કેવુ ફુલ-ધનુષ્ય ? તો કહે છે કે જેને રતિએ (પોતાના) શીર્ષપર ક્ષણ માટે શેખરરૂપ વિનિર્મિત કરેલ છે, ક્ષણભર કંઠમા પ્રાલબ (લાબી માળા) કરી, ક્ષણભર મુડમાલિકામા પ્રયણથી વિહિત કર્યુ તેવા. કામનુ ફુલ-ધનુષ્ય કોઇ વખત રતિ પોતાનુ સીસફુલ બનાવે છે, કોઇ વખત ગળે લટકાવે છે, કોઇ વખત મુડ-માથાપર માલાની પેઠે પહેરે છે તેને પ્રણામ કરો. સેહરૂ-સ શિખર વિણિમ્મવિદુ-સ વિનિર્માપિત. પણએણ-પ્રણયથી આને દોધકવૃત્તિ ' નમહુ ' નું વિશેષણ માને છે

(૧૭૬) હેટ્ઠ-ટ્ઠિય-સૂર-નિવારણાય છત્તં અહો ઇવ વહન્તી,
જયઇ સસેસા વરાહ-સાસ-દૂરુક્ખુઆ પુહવી.

—હેઠળ સ્થિત એટલે રહેલા સૂર એટલે સૂર્યના આતપના નિવારણ માટે શેષસહિત વરાહના શ્વાસથી દૂરીભૂત પૃથ્વી કે જે અધ. એટલે નીચે છત્ર પેઠે વહન કરનારી છે તેનો જય થાઓ.

શ્રી હેમચંદ્રના વ્યાકરણના આ વિભાગમાં જે શબ્દ ઉદાહરણરૂપ આપેલા છે તેનો ઉલ્લેખ અત્ર નિષ્પ્રયોજન છે

આ રીતે પોતાના સમયથી પૂર્વની કૃતિઓમાંથી ઉદાહરણો આપ તરીકે તે અત્ર પૂર્ણ થાય છે આ પરથી જણાય છે કે અપભ્રંશ શ્રી હેમચંદ્રના સમય પહેલાં સાહિત્યભાષા-શિષ્ટભાષા બની ગઈ હતી.

ઉપર આપેલાં ઉદાહરણોમાંના શબ્દોનો કોષ આપવામાં આવે તો વિશેષ યોગ્ય થાત, પણ અવકાશના અભાવે તેમ થઈ શક્યું નથી.

પ્રકરણ ૯ મું

વાગ્ભટનું ભાષા સંબંધી વક્તવ્ય.

શ્રી હેમચંદ્રના સમયમાં વાગ્ભટ થયેલ છે કે જેણે વાગ્ભટાલંકાર નામનો અલંકાર પર ગ્રંથ રચેલ છે તેમાં ભાષાઓ સંબંધી બીજા પરિચ્છેદમાં જે જણાવેલું છે તે અત્ર આપવું યોગ્ય છે

संस्कृतं प्राकृतं तस्यापभ्रंशो भूतभाषितं ।
इति भाषा चतस्रोऽपि यान्ति काव्यस्य कायताम् ॥१॥

—સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, તેનો અપભ્રંશ, અને ભૂતભાષા (પૈશાચી) એ ચાર ભાષા કાવ્યનું શરીર પ્રાપ્ત કરે છે. (એ ચાર ભાષા કાવ્યના શરીર રૂપ છે)

હવે તે ચાર ભાષાનું સ્પષ્ટીકરણ કરે છે—

संस्कृतं स्वर्गिणां भाषा शब्दशास्त्रेषु निश्चिता।
प्राकृतं तज्जतत्तुल्यदेश्यादिकमनेकधा ॥२॥

—દેવોની ભાષા સંસ્કૃત છે (અને તે) શબ્દશાસ્ત્ર-વ્યાકરણોમાં નિશ્ચિત થયેલી છે (સારી રીતે વ્યુત્પત્તિથી નિર્ણીત છે), પ્રાકૃત તદ્ભવ, તત્તુલ્ય-તત્સમ અને દેશ્ય આદિ અનેક પ્રકારની છે. (ટીકાકાર સિંહદેવગણિ આ ત્રણ-તદ્ભવ, તત્સમ અને દેશ્યના ઉદાહરણો આપે છે -

તદ્ભવ-તે એટલે સંસ્કૃતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ તે, જેમકે—

સિરિ સિદ્ધરાઅ સચ્ચં, સાહસરસિક ત્તિ કિત્તણં તુજ્ઝ,
કહમણ્ણહા મણું મહ, પડન્તમઅણત્થમક્કમસિ.

આમાંના દરેક શબ્દ સંસ્કૃતમાંથી આવેલા છે ને નીચે પ્રમાણે મૂકી શકાય

શ્રી સિદ્ધરાજ ! સત્ય સાહસરસિક ઇતિ કીર્તન તવ,
કથમન્યથા મનો મમ પતન્મદનાસ્ત્રમાક્રામસિ

—હે શ્રી સિદ્ધરાજ (જયસિંહદેવ), તારૂં સાહસરસિક એવું કીર્તન (પ્રસિદ્ધપણું) સત્ય છે, (કારણકે) નહિતો (અન્યથા) શામાટે મારૂં મન કે જ્યાં મદનનાં બાણો પડે છે તે આક્રમણ કરે ?

તત્સમ-તે એટલે સંસ્કૃતની તુલ્ય-સમાન સમસંસ્કૃત. તેનું ઉદાહરણ 'સંસારદાવાનલદાહનીર' ઇત્યાદિ સ્તુતિઓ છે આમાં પ્રાકૃતમાં પણ સંસ્કૃત શબ્દો હોય છે, તે બીજી રીતે-બીજા રૂપમાં થતા નથી.

દેશ્ય—દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલ તે, દેશી જેમકે—

'સત્તાવીસઞ્જોઅણ કરપસરો જાવ અજ્જવિ ન હોઇ,
પંડિહત્થબિમ્બગહવઇવઅણે તા વજ્જ ઉજ્જાણં

—આમાં 'સત્તાવીસઞ્જોઅણ' એ શબ્દ ચંદ્રના અર્થમાં દેશી છે, તેના કરપ્રસર એટલે કિરણનો પ્રસાર જ્યાંલગી અદ્યાપિ ન થાય ત્યાં સુધી હે 'પડિહત્થ' (દેશી શબ્દ સંપૂર્ણ એ અર્થમાં)-પૂરેપૂરા બિંબ-મંડલવાળા 'ગહવઇ' (દેશી શબ્દ ચંદ્રના અર્થમાં)-ચંદ્ર જેવા વદનવાળી ! ઉદ્યાનમાં જા

'આદિ' આ શબ્દ ઉપરના બીજા શ્લોકમાં મૂકેલ છે તેમાં શૌર-સેની અને માગધીમાં પ્રાકૃતથી ઘોડોક ભેદ છે શૌરસેનીમાં એમ થાય છે કે 'દમણી' (દમણો) એ શબ્દમાં દનો લોપ થાય છે– જ દમણી દુલ્લહો અદણમ્ (જેમ દમણો હું દુર્લભ છું) તા એ શબ્દનો ત્તા થાય છે– તા યદિ' નું' શબ્દનો ણ્મ્ થાય છે–'યુ ત્ત્કુમિ ણ્મ અમ્મહે શબ્દ હર્ષમાં વપરાય છે– અમ્મહે, એએ વાચઇ ભણો અને વિદૂષકમાટે હર્ષમાં હી હી ભા એ શબ્દો વપરાય છે– હી હી ભો એસ ગ ભગવં –ઇત્યાદિ. માગધી ભાષામાં અકારાન્તના ઠાણે એ. થાય છે' એસ લચ્ચદે તથા અદ એ શબ્દનો હગે થાય છે– હગે અગદા તિષ્ઠતિમાં તકારનો ચકાર થાય છે– ચિટ્ઠ ણ્મ તથા રેફનો લ થાય છે અને ષકારનો ન થાય છે– જેમકે તારપુને ભાસે તપુન રૂસને ભાસે સુખ ઇત્યાદિ. આવી રીતે અનેક પ્રકારે પ્રાકૃત જાણવું

હવે વાગ્ભટ અપભ્રંશ ભાષા અને પૈશાચી ભાષા માટે કહે છે કે–

अपभ्रंशस्तु यच्छुद्धं तत्तद्देशेषु भाषितं।

यद्भूतैरुच्यते किंचित्तद् भौतिकमिति स्मृतं ॥३॥

—અપભ્રંશ કે જે તે તે દેશોમાં (કર્ણાટપાંચાલાદિમાં) શુદ્ધ (બીજી ભાષાથી અમિશ્રિત) બોલાય છે તે. (ટીકાકાર–આમાં પ્રાકૃત્ ર ન હોય તો પણ ર આવે છે જેમકે

વ્યાસુ મહુ મઝહાં ડિ અગ્ગરીસહ સમ્વ મન્તુ
કદિમ ગઉવિમ અગ્ગિઉસ્ટ અટ્ઠ કે સ્ટુ મન્તુ'

(પૈશાચી)–જે ભૂતો–પિશાચોથી બોલાય છે તે ભૌતિક–પૈશાચિક કહેવાય છે (ટીકા–આમાં દકારનો ત થાય છે જેમકે– મારુનેય તત નમઠ –માદેવ (દેવને) હું નમુ; વર્ગના ચકાર નો પકાર થાય છે જેમકે– કિતપ પંકજ ર નો લ થાય છે જેમકે ઢોરનો ઢોલ થાય છે ઇત્યાદિ

વિભાગ ચોથો.

સોમપ્રભાચાર્યનો કુમારપાલ પ્રતિબોધ સં. ૧૨૪૧.

પ્રકરણ ૧ લું.

સોમપ્રભસૂરિ.

મેરૂતુંગાચાર્યે પ્રબંધચિંતામણિ ગ્રંથ સં. ૧૩૬૧ માં બનાવ્યો, તેમાં કોઈ કવિતા તેની પોતાની નથી. જૂની કવિતા કે જે તેણે ઉદ્ધૃત કરી છે તેનો નીચામાં નીચો (નિમ્નતમ) સમય તો તેનો સમય છે તે છે, ને ઉંચામાં ઉંચો (ઊર્ધ્વતમ) સમયનો નિર્ણય થતો નથી તે કવિતા ઉદ્ધૃત અને વ્યાખ્યાન કરવામાં (આગળ) કરવામાં આવી છે. સં. ૧૨૪૧ ના આષાઢ શુદ અષ્ટમી રવિવારે અણહિલપટ્ટનમાં સોમપ્રભ-સૂરિએ જિનધર્મપ્રતિબોધ અર્થાત્ કુમારપાલ પ્રતિબોધની રચના કરી[૨૦] તેમાં જે પુરાણી ગૂજરાતી-હિન્દી-કવિતા છે તે અત્ર ચર્ચીશું

સોમપ્રભસૂરિનો કુમારપાલ પ્રતિબોધ ગાયકવાડ ઓરિયેંટલ સિરી-ઝના ૧૪ મા નંબરમાં છપાયેલ છે તેનું સંશોધન પુરાતત્ત્વ મંદિરના આચાર્યશ્રી જિનવિજયજીએ કર્યું છે તેના પાંચ પ્રસ્તાવ છે અને તેમાં સર્વ મળી લગભગ આઠહજાર આઠસો શ્લોક છે.[૨૧] ગ્રંથ પ્રાકૃત, સંસ્કૃત।

---

૨૦. शशि जलधिसूर्य वर्षे शुचिमासे रविदिने सिताष्टम्याम् ।
जिनधर्म प्रतिबोधः क्लृप्तोऽयं गूर्जरेन्द्रपुरे॥ पृ. ४७८

૨૧ प्रस्तावपंचकेऽप्यत्राष्टौ सहस्राण्यनुष्टुभाम्
एकैकाक्षरसंख्याता न्यधिकान्यष्टभिः शतै ॥ पृ, ४७८

ને અપભ્રંશ ગદ્યપદ્યમય છે કિંતુ ૩૨ અક્ષરનો એક અનુષ્ટુપ્ શ્લોક માની શ્લોકોમાં ગણના કરવાની જૂની પ્રથા છે તેની એક પ્રતિ સં ૧૪૫૮ ની તાડપત્ર પર લખેલી સંપૂર્ણ તથા એક તેનાથી જૂની મિતિ વિનાની ખંડિત મળી હતી ને તેના પરથી મુનિ જિનવિજયજીએ આ મહત્ત્વપૂર્ણ ગ્રંથનું સંપાદન કર્યું છે અને ભૂમિકામાં પણ કેટલીક બહુ ઉપયોગી વાતો જણાવી છે કે જેમાંથી આધાર લઇ કેટલુંક અત્ર જણાવવામાં આવે છે

સોમપ્રભ આચાર્ય બૃહદ્ગચ્છની પટ્ટાવલિમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીથી ૪૩ મા ગણવામાં આવે છે તેમના શિષ્ય જગચ્ચંદ્રસૂરિએ તપાગચ્છની સ્થાપના કરી.[૨૨] સોમપ્રભાચાર્યના બનાવેલું સુમતિનાથ ચરિત્ર પ્રાકૃતમાં છે તેમાં પાંચમા જૈનતીર્થંકરની કથા અને પ્રસંગવશ જૈનધર્મનો ઉપદેશ છે તેની સંખ્યા સાડાનવહજાર ગ્રંથ (શ્લોક) છે બીજો ગ્રંથ સૂક્તમુક્તાવલી છે કે જે પ્રથમ શ્લોકના આરંભ શબ્દોથી સિંદૂરપ્રકર અથવા કવિના નામથી સોમશતક પણ કહેવાય છે તેમાં પણ સદાચાર અને જૈનધર્મનો ઉપદેશ છે ત્રીજો ગ્રંથ અતિ અદ્ભુત છે તે માત્ર એક શ્લોકનો છે પરંતુ કવિએ આ એક શ્લોકના સો અર્થ કર્યા છે કે જે પરથી કવિનું નામ પણ શતાર્થી પડ્યું છે આ એકજ શ્લોકની વ્યાખ્યાના પ્રભાવથી ચોવીસે તીર્થંકર, કેટલાક જૈન આચાર્ય શિવ-વિષ્ણુ આદિ અજૈન દેવોથી લક્ષ્મી સ્વર્ગ સમુદ્ર, સિંહ, હાથી, ઘોડા આદિનું વર્ણન કરે છે અને જૈનાચાર્યો નામે વાદિદેવસૂરિ, પ્રસિદ્ધ વૈયાકરણ હેમચંદ્ર ગૂજરાતના ચાર ક્રમાગત સોલંકીરાજા—જયસિંહ (સિદ્ધરાજ) કુમારપાલ, અજયદેવ, મૂલરાજ—કવિ સિદ્ધપાલ, સોમપ્રભના ગુરુ અજિતદેવ અને વિજયસિંહ તથા સ્વયં કવિ સોમપ્રભનું વર્ણન કરીને પોતાના ૧ અર્થ પૂરા કરે છે પદચ્છેદથી સમાસોથી અને કર્મોથી આ એક શ્લોકના વ્યાખ્યાતના પહેલા શ્લોક જન્માવસ્થા

૨૨. ક્લાટ ઇ. એન્ટિક્વેરી વૉ. ૧૧ પૃ ૨૫૪

યત 'ની પેઠે સો અર્થ કરવા તે પાડિત્યની વાત છે.[૨૩] તેમનો ચોથો ગ્રથ તે આ કુમારપાલપ્રતિબોધ છે. શતાર્થકાવ્યમા કુમારપાલ સબધી વ્યાખ્યામા બે શ્લોક 'યદવરેચામા' એટલે જેમ અમે (અન્યત્ર) કહ્યું છે એમ કહી જે લખ્યુ છે તે તેના બીજા કાવ્યોમા નથી, તેથી સભવિત છે કે સોમપ્રભસૂરિએ બીજી પણ રચના કરી હોય આ શતાર્થી કાવ્યની પ્રશસ્તિ પરથી જણાય છે કે સોમપ્રભ દીક્ષા લીધા પહેલા પોરવાડ જાતિના વૈશ્ય હતા, પિતાનુ નામ સર્વદેવ અને દાદાનું નામ જિનદેવ હતુ, દાદા કોઈ રાજાના મત્રી હતા

સુમતિનાથચરિતની રચના કુમારપાલના રાજ્યકાલમા થઈ. તે સમયે કવિ અણુહિલપાટણમા સિદ્ધરાજ જયસિહના ધર્મ-ભાઇ પોરવાડ વૈશ્ય સુકવિ શ્રીપાલના પુત્ર, કુમારપાલના પ્રીતિપાત્ર, કવિ સિદ્ધપાલની પૌષધશાલામા રહેતા હતા શ્રીપાલનો ઉલ્લેખ પ્રબંધચિતામણિમાં છે. આ શ્રીપાલ સોમપ્રભની આચાર્ય પરપરામા થયેલા ગુરૂ દેવસૂરિના શિષ્ય હતા અને સોમપ્રભના સતીર્થ્ય હેમચદ્ર (પ્રસિદ્ધ વૈયાકરણથી ભિન્ન) ના બનાવેલા 'નાભેયનેમિ'-દ્વિસંધાન કાવ્યને તેણે સશોધિત કર્યું હતુ તે કાવ્યની પ્રશસ્તિમા શ્રીપાલને 'એક દિનમા મહાપ્રબધ બનાવનારા' કહેલ છે[૨૪] કુમારપાલનુ મૃત્યુ સ. ૧૨૩૦મા થયુ-તેની પછી અજયદેવ રાજા થયો કે જેણે સ ૧૨૩૪ સુધી રાજ્ય કર્યું. તેના

---

૨૩ આ શ્લોક તે એ છે કેઃ—

कल्याणसारसविता नहरेक्षमोह
कान्तारवारणसमान जयाद्यदेव ।
धर्मार्थकामद महोदय धीर वीर-
सोमप्रभावपरमागमसिद्धसूरे ॥

૨૪ સરખાવો વિ સ. ૧૨૦૮ની આનદપુરની વપ્ર (વાવ)ની પ્રશસ્તિ (કાવ્યમાલા પ્રાચીન લેખમાલા ન. ૪૫) નો છલ્લો શ્લોક —

एकाह निष्पन्नमहाप्रबध. श्री सिद्धराज प्रतिपन्नबधुः ।
श्रीपालनामा कविचक्रवर्ती प्रशस्तिमेतामकरोत् प्रशस्ताम् ॥

પછી મહારાજે મેજ વર્ષે રાજ્ય કર્યું હતાશ્રયકાવ્યમાં ત્યાં સુધીનો ઉલ્લેખ છે. આ માટે તે શ્લોક અને તેની સો વ્યાખ્યાઓની રચના સં. ૧૨૩૬ સુધી થઈ. કુમારપાલ પ્રતિબોધ સં. ૧૨૪૧ માં અર્થાત્ કુમારપાલના મરણ પછી અગ્યાર વર્ષે સંપૂર્ણ થયો. તે સમયે પણ કવિ ઉક્ત કવિ સિદ્ધપાલની વસતિમાં રહેતા હતા. ત્યાં રહી તે ગ્રંથ રચ્યાનું કારણ નેમિનાગના પુત્ર શ્રેષ્ઠિ અભયકુમારના પુત્ર હરિશ્ચંદ્ર આદિ અને કન્યા શ્રીદેવી આદિની પ્રીતિ અર્થે જણાવ્યું છે. સંભવત હરિશ્ચંદ્રે આ ગ્રંથની કેટલીક પ્રતિઓ લખાવી. કિંતુ પ્રશસ્તિનો તે શ્લોક કે જેના આધારથી આ કહેવાયું છે તે ત્રુટિત છે. શેઠ અભય કુમાર કુમારપાલના રાજ્યમાં ધર્મસ્થાનોના સર્વેશ્વર અર્થાત્ અધિકારી હતા. કુમારપાલ પ્રતિબોધની પ્રશસ્તિમાં સોમપ્રભસૂરિએ પોતાને પૂર્વ ગચ્છ (વડગચ્છ બડગચ્છ)ના આચાર્યોના ઉલ્લેખ યથાક્રમ આ રીતે કરેલ છે કે.—મુનિચંદ્રસૂરિ અને માનદેવ (બંને સાથે) અજિતદેવ સૂરિ (સાથીજ દેવસૂરિ આદિ) વિજયસિંહસૂરિ પછી સ્વયં સોમપ્રભ. આ ગ્રંથ ગ્રાહ્ય ગણે હેમચંદ્રના શિષ્ય મહેન્દ્ર મુનિરાજે વર્ધમાનગણિ[૯૯] અને ગુણચંદ્રસૂરિ (ન્યાયપત કર્તા મહાકવિ રામચંદ્રને નાભ્યર્હત્વ નામનો ગ્રંથ લખવામાં સહાય આપનાર) ની સાથે આ ગ્રંથ શ્રવણ કર્યો. આ સર્વ વાતો લખ્યા પછી એ કહેવાની જરૂર નથી કે સોમ પ્રભસૂરિએ સિદ્ધરાજ જયસિંહનો, કુમારપાળનો અને હેમચંદ્રનો સમય જોયો હતો.

---

૯૯. આ વર્ધમાન તે ગણરત્ન મહોદધિના સં. ૧૧૯૭ માં કર્તા વર્ધમાનથી ભિન્ન છે. તે ગણરત્ન મહોદધિના કર્તા વર્ધમાન સિદ્ધરાજ જયસિંહને ત્યાં, સંભવત. હેમચંદ્ર પહેલાં, હતા અને તેમણે સિદ્ધરાજ વર્ણન નામનું કાવ્ય પણ બનાવ્યું હતું. ૪ વરસથી ઓછી અવસ્થામાં ગણરત્નમહોદધિ જેવો ગ્રંથ કદાપિ રચી શકે નહિ અને સં. ૧૨૪૧ માં તે ૯૨ વરસના હોવા ઘટે. આ વર્ધમાન ગણિએ કુમારવિહાર પ્રશસ્તિ બનાવી છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

કુમારપાલ પ્રતિબોધમાંનો ઇતિહાસ અને જૈનકથાઓ.

કુમારપાલ પ્રતિબોધમાં ઐતિહાસિક વિષય એટલો છે કે અણુ-હિલપુરમાં સોલંકીરાજા મૂલરાજની પછી ક્રમે ચામુંડરાજ, વલ્લભરાજ (જગઝંપણ), દુર્લભરાજ, ભીમરાજ, કર્ણદેવ અને (સિદ્ધરાજ) જયસિંહ થયા જેસ્સાનું મરણ સંતાનરહિત થવાથી મંત્રીઓએ કુમાર-રપાલ કે જે ભીમરાજના પુત્ર ક્ષેમરાજના પુત્ર દેવપ્રસાદના પુત્ર ત્રિભુ-વનપાલનો પુત્ર અને તેથી જયસિંહનો ભત્રિજો હતો, તેને ગાદીપર બેસાડયો. તેને જે ધર્મજિજ્ઞાસા થઈ તે બ્રાહ્મણોના પશુવધમય યજ્ઞોના વર્ણનથી શાંત થઇ નહિ, ત્યારે બાહડ મંત્રીએ હેમચંદ્રનો પરિચય એ રીતે કરાવ્યો કે ગુરૂ દત્તસૂરિ હતા તેમણે 'ડિડવાણાપુર' (વાગડ)ના રાજા યશોભદ્રને ઉપદેશ કર્યો, તેથી ત્યાં 'ચઉવીસ જિણાલય' નામનું મોટું જૈનમંદિર બંધાવ્યું અને પછી તે રાજાએ ગૃહસ્થાશ્રમ છોડયો ને દીક્ષા લીધી—તે યશોભદ્રસૂરિ થયા, ને ગિરનારપર સ્વર્ગસ્થ થયા તેના પછી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ (સ્થાનક પ્રકરણના કર્ત્તા)—તેના ગુણસેનસૂરિ અને દેવચંદ્રસૂરિ અનુક્રમે થયા દેવચંદ્રસૂરિને મોઢજાતિના વૈશ્ય ચાચ અને ચાહિનીના પુત્ર ચંગદેવ શિષ્ય થયા કે જે માતાપિતાની અનિચ્છા છતાં પણ પોતાના મામા સ્તંભતીર્થ (ખંભાત)વાસી નેમિના સમ-જાવવાથી દીક્ષિત થઇ સોમચંદ્ર મુનિ થયા આ સોમચંદ્ર વિદ્વાન્ થઇ આચાર્ય હેમચંદ્ર થયા અને સિદ્ધરાજ જયસિંહને ત્યાં માન્ય થયા. ને તે રાજા જૈનધર્મમાં અનુરક્ત થયો. તેમના કહેવાથી સિદ્ધરાજે પાટણમાં રાયવિહાર (રાજવિહાર) અને સિદ્ધપુરમાં સિદ્ધવિહાર નામના જિન-મંદિરો બંધાવ્યા અને તેમણે 'નિઃશેષ શબ્દલક્ષણ નિધાન' સિદ્ધહૈમ વ્યાકરણ જયસિંહદેવના વચનથી બનાવ્યું. (પૃ. ૨૨) તેમના અમૃતો-પમેય વાણીવિલાસને પૂછ્યા વગર—શ્રવણ કર્યા વગર જયસિંહને ક્ષણ-

મરણ્ય તૃપ્તિ થતી નહોતી—વિશેષ સાંભળવાને ઇચ્છા બતાવ્યા કરતી હતી. ને આપ પણ યથાસ્થિત ધર્મસ્વરૂપ જાણવા ઇચ્છો તો તે મુનિવરથી પૂછી જુઓ. બસ. હેમચંદ્ર આવ્યા અને રાજાએ ઉપદેશ સાંભળ્યો. અહીં બાહડમંત્રી દ્વારા હેમચંદ્રનો પરિચય કરાવ્યાનો ઉલ્લેખ કેવલ પુનરુક્ત—અનાવશ્યક છે કારણ કે રાજા થયા પહેલાંની દુર્ગતિ અવસ્થામાં પણ કુમારપાળ હેમચંદ્રના કૃપાપાત્ર હતા. હેમાચાર્યે તેના પ્રાણ બચાવ્યા, રાજા થવાની ભવિષ્યવાણી કરી ઇત્યાદિ વાતો કેટલાક જનશ્રુતિમાં જાહેર છે બાદ હેમાચાર્યે એક એક ધર્મની વાત લઈ તેના પર કોઈ ઇતિહાસ યા કથા કહી, ને રાજાએ કહ્યું કે હું આ કરીશ અને આ તજીશ. પછી રાજાએ તે સર્વ ધર્મ શું શું કર્યું તે પણ આ ગ્રંથમાં વર્ણવેલું છે. દૃષ્ટાંત રૂપે કથાઓ કહેવી એ સનાતન રીતિ છે. પુરાણોમાં 'अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम् – इत्त ते कथयिष्यामि' ની ધારા વહેતી જાય છે. જૈનસૂત્રોમાં, બૌદ્ધગ્રંથોમાં સર્વ ઠેકાણે છે. ઉપદેશની કથાઓ પણ સર્વ સાધારણ છે. મદ્યપાન નિષેધમાં દ્વારકા અને યાદવોના નાશની કથા, દ્યૂતના વિષયમાં નળની કથા (સુવર્ણ) ચોરી માટે વરુણની કથા, તપસ્યામાં રુક્મિણીની કથા આદિ તેવી છે કે જે હિંદુ પુરાણોમાં છે. વિશેષ જૈન ધર્મો ઉપર પ્રસિદ્ધ જૈન આખ્યાનોની કથાઓ છે. કેટલીક સ્થૂલિભદ્ર જેવી અર્ધ-ઐતિહાસિક કથાઓ પણ છે. પંચતંત્ર જેવી સિંહ વાઘની કથા પણ છે. છેલ્લે ૫૭ કથામાં છે કે જેમાં એક જીવ, મન અને ઇંદ્રિયોની વાતચીત પૂર્વે જણાવેલા કવિ સિદ્ધપાલની બનાવેલી છે. આ સર્વમાં સામાજિક ઐતિહાસિક પૌરાણિક કથાનક અલંકારિક આદિ કેટલાક ગમ્મતર છે.

વસ્તુમાં એવી અજાયબ લાગે છે કે જે કથાઓને હિંદુ કથાઓ કહેવામાં આવે છે તેમાં કંઈ ભેદ છે. કૃષ્ણને અરિષ્ટ નેમિએ ઉપદેશ અને યદુવંશના નાશની ચેતવણી આપી હતી. દમયંતીની સદા કોઈ જૈનસાધુના આશીર્વાદથી થઈ. રુક્મિણીનું સૌભાગ્ય કોઈ જિન પ્રતિમાના

અર્ચનથી થયુ ઇત્યાદિ જૈનોને ત્યા રામાયણ મહાભારત પુરાણ પૃથક્ છે કે જેમા કથાઓ ભિન્ન છે જૈનોએ હિદુઓની કથાઓ બદલાવી, પોતાના ધર્મની પ્રભાવના વધારવાને માટે તેનુ રૂપાતર કરી નાખ્યુ એમ કહેવુ એ કઈ સાહસની વાત છે નદીનુ જળ લાલ ભૂમિ પર વહેતું હોય તો લાલ થઇ જાય છે અને કાળી પર કાળુ થાય છે. કથાઓ જૂની આર્યકથાઓ છે, જૈન, બૌદ્ધ, વૈદિક સર્વની સમાન સંપત્તિ છે. પુરાણોમા પણ કથાઓમા ભિન્નતા જોવાય છે. એકજ નિર્દિષ્ટ રાજાની પુત્રપ્રાપ્તિ એક સ્થળે એકાદશી વ્રતથી કહેવાઇ છે, ને બીજી જગાએ કોઇ જૂદા વ્રતથી હિમવત્‌ની પુત્રી ઉમાએ શિવજેવો પતિ કોઇ કહે છે કે ઘોર ચોગ અને તપસ્યાથી મેળવ્યો, કોઇ કહે છે કે **પિતા સાથે અસહયોગ કરીને** અર્થાત્ હરિતાલિકા વ્રતથી મેળવ્યો. જો બૌદ્ધોના દસરથ-જાતકમા સીતા, રામની બહેન છે તો યજુર્વેદમા અંબિકા રૂદ્રની સ્વસા (બહેન)[૨૬] છે આ રીતે આ કથાઓના પાઠાતરોનુ સમજવુ જોઇએ હેમચદ્ર બહુ દૂરદર્શી અને સર્વમિત્ર હતા જિનમડનરચિત કુમારપાલ

---

૨૬ કઇક બગાળી રામાયણો તથા કશ્મીરની કથાઓમાં રામાયણના આધારપરની એવી અદ્‌ભુત કથા છે કે સીતા રાવણની સ્ત્રી મદોદરીની પુત્રી હતી નારદે લક્ષ્મીને શાપ દીધો હતો કે તું રાક્ષસીના ગર્ભમા જન્મ લેજે અહીં ગૃત્સમદ ઋષિની સ્ત્રીએ ઇચ્છા કરી કે મારા ગર્ભમા લક્ષ્મી કન્યારૂપે ઉત્પન્ન થાઓ. ઋષિએ એક મત્રિત કુશા આ માટે ઘડામા રાખી રાવણે જ્યારે ઋષિઓને સતાવી તેમનું લોહી લીધુ તે આ ઘડામાં ભર્યું અને મદોદરીને એવુ કહીને તે સભાળવા આપ્યો કે આ વિષથી પણ ભયકર છે રાવણે દેવકન્યાઓ સાથેના વિલાસ કરવાથી મદોદરીને હૃદયમાં ઝાળ લાગી ને તેણીએ આત્મઘાત કરવા ઇચ્છયુ અને આ ‘વિષથી પણ ભયકર’ ઘટના રૂધિરનું પાન કર્યું તેનો ગર્ભ રહી ગયો અને રાવણની અનુપસ્થિતિમા આવું થયાની લજ્જાથી બચવા માટે તે સરસ્વતી તીરે ગર્ભને પાડી આવી ત્યા હળ ચલાવતા એવા જનકે તે ગર્ભ કન્યારૂપે પ્રાપ્ત કર્યો અને તેનુ નામ સીતા રાખ્યુ (ગ્રિયર્સન જ રૉ. એ. સો જુલાઈ ૧૯૨૧ પૃ. ૪૨૨-૪)

પ્રબંધ (સં. ૧૪૯૨) માંથી બે કથાઓ ઉધ્ધૃત કરી અત્ર બતાવવામાં આવે છે કે આ કથાઓપર તેમનો શું મત હતો. સિદ્ધરાજ જયસિંહ સાથે પ્રસંગોપાત્ત તેમણે પુરાણોક્ત સર્વદર્શનના વિમર્શની એક કથા કહી કે—શંખ નામના શેઠની સ્ત્રીએ શોક્યના દુઃખથી કોઇ બંગાળી પાસે મંત્રેલું ઔષધ ખવરાવી પતિને બળદ બનાવી દીધો. પછી બહુ રોઇ પીટયું અને બળદ-પતિને જંગલમાં ચરાવવા લઇ ગઇ. શિવપાર્વતી ફરતાં ફરતાં ત્યાં આવ્યા. પાર્વતીએ કથા સાંભળી અને તેણીના આગ્રહ-થી શિવે બતાવ્યું કે આ વૃક્ષની છાયામાં પશુને પુરુષ બનાવનારી ઔષધિ છે. સ્ત્રીએ આ વાત સાંભળી બધી છાયાને રેખાંકિત કરી તેની નીચેના સર્વ ઘાસ ચાંપ્યાં બળદને ખવરાવ્યાં ને તે પુરુષ થઈ ગયો. આ રીતે સર્વ ધર્મોની સેવા કરવાથી સત્ય ધર્મ મળી જાય છે—દયા સત્ય આદિને માની સર્વ ધર્મોનું પાલન કરવું, જેથી ઘાસમાં જડી પણ મળી જાય છે. બીજી વાત એ છે કે બ્રાહ્મણોએ હેમચંદ્રપર એવો આક્ષેપ કર્યો કે પાંડવ આદિ તમારા હતા જૈન જાહેર કહે છે કે તેઓ મુક્તિ માટે હિમાલય ગયા નથી ઇત્યાદિ. હેમચંદ્રે કહ્યું કે "અમારા પૂર્વસૂરિઓના વચનાનુસાર તેમની હિમાલયમાં મુક્તિ નથી થઇ કિન્તુ એ જણાતું નથી કે અમારા શાસ્ત્રોમાં જે પાંડવ વર્ણવ્યા છે તે તેઓજ છે કે જેમનું વ્યાસે વર્ણન કર્યું છે કે બીજા. કારણ કે મહાભારતમાં ભીષ્મે પાંડવોને કહ્યું હતું કે મારો (દેહ) સંસ્કાર ત્યાં કરજો કે જ્યાં પહેલાં કોઇપણ બાળવામાં આવ્યું ન હોય. તેઓ તેનો દેહ પહાડના શિખરપર લઇ ગયા ને તે સ્થાન અસ્પર્શિત સમજી દાહ કરવાના હતા ત્યાં આકાશવાણી થઇ [૨૯] અહીં સો ભીષ્મ બળી ચુક્યા છે, ત્રણસો પાંડવ, હજાર દુર્યોધન અને કર્ણોની તો ગણત્રીજ નહીં. આ ભારતની ઉક્તિ-માંથી અમે કહીએ છીએ કે કોઇ પાંડવ જૈન પણ રહ્યા હશે."

---

૨૯. अत्र भीष्मशतं दग्धं पाण्डवानां शतत्रयम्।
दुर्योधनसहस्रं तु कर्णसंख्या न विद्यते॥

—બસ આવા પ્રસગોપર આપણે ત્યા જે ગડબડ મટાડવાના મહાસ્ત્ર છે-પછી ચાહે તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ તેમા ઢીલાપણુ કે કડક-પણુ હોય—તે અહીં કામ આવે કે—**कल्पभेदेन व्याख्येयम्.**[૨૮]

પ્રકરણ ૩ જું.

કુમારપાલ પ્રતિબોધની રચના.

૨૧૧ સોમપ્રભની રચના મુખ્યત પ્રાકૃતમા છે. અ તમા એક બે કથાઓ તદ્દન સસ્કૃતમા અને એકાદ અધિક અપભ્ર શમા છે આમ પ્રસ ગ પ્રસ ગપર વચમા વચમા સસ્કૃત શ્લોક અને જૂની દેશીભાષાના દોહા પણુ આવી ગયા છે કિંતુ ગ્ર થ પ્રાકૃતનોજ છે. પ્રાકૃત બહુ સરસ, સ્ફીત અને શુદ્ધ છે, ક્યાક ક્યાક શ્લોક બહુ સારી રીતે લાવવામા આવ્યા છે. એક સ્થળે પ્રાકૃત લખતા લખતા કવિ ગદ્યમાજ તે સમયની હિંદી-ગૂજ-રાતી પર ઉતરી ગયો છે પરતુ ઝટ તે સાવધાન થઇ ગયો છે —

'ભો આયન્નહ મહ વયણુ, તણુ-લકખણિહિં મુણામિ
ઇહુ બાલક એયહ ધરહ, કમિણુ ભવિસ્સઇ સામી '

—ભો-અરે મારા વચનો સાભળો, તનુ-લક્ષણોથી જાણુ છુ (કે) આ બાળક આ ઘરનો ક્રમે સ્વામી થશે

આયન્નહ મહ વયણુ—આમા આયન્નહ પરથી અકનો એટલે સાભળવુ મારવાડીમા વપરાય છે તુલસીદાસજીના 'અવનિપ અકનિ રામ પગુ ધારે' એ પદમા 'અકનિ' શબ્દ છે તેમા ધાતુ અકન્=આકર્ણું -સાભળવુ, છે

આવા ઐતિહાસિક વિકાસને ન માનનારા ભલે મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત કહે પરતુ આ દેશ ભાષા છે

---

૨૮ એટલે ભિન્ન ભિન્ન કલ્પોમા ભિન્ન ભિન્ન ઘટનાઓ થઈ એમ માની વ્યાખ્યા કરો કલ્પનો અર્થ કલ્પના પણુ થાય છે.

૨૧૨ કુમારપાલ પ્રતિબોધમાં જૂની દેશી કવિતા બે જાતની છે—એક તો તે સ્વયં સોમપ્રભની અને બીજી સિદ્ધપાલની રચેલી છે તે સિવાયની [illegible] કવિતા સાથે ઘણી મળે છે અને તેનાં અવતરણ પણ આપ્યાં નથી તે પુસ્તક છપાઈ ગયું છે તેથી તેને ફરી પ્રકાશિત કરવાની જરૂર નથી રહેતી આના જે નમુના આપ્યા છે તેના બે જુદા ભાગ પાડ્યા છે એટલે કે બીજા ભાગમાં (જુઓ પ્રકરણ ૫ માથી) આ બન્ને કવિ-ઓની રચનાઓની કવિતાઓની સંખ્યા અને પૃષ્ઠાંક આપી દીધાં છે અને કેટલાક ચુંટેલા નમુના છે જ્યારે પ્રથમ ભાગમાં (પ્રકરણ ૪ થું) જૂની કવિતા એટલે કે સોમપ્રભની જૂની કવિતાનો સંગ્રહ કર્યો છે અને તેને દરેક સ્થાનેથી ઉધ્ધરી લીધી છે પ્રાકૃત રચનામાં ક્યાંક ક્યાંક આવા એક બે દોહા આવી ગયેલ છે સોમપ્રભે સોમે-શ્વરની પેઠે હેમચંદ્રની સૂક્તિ લખી નથી તેમજ તો કોઈ વિશેષ ધર્મના ઉપદેશાર્થે કોઈ જૂની રીતિ કથા કે જે લોકમાં પ્રચલિત હતી તે હેમચંદ્રના મુખથી તેમજ પોતાના શબ્દોમાં કહેવરાવી છે તે કથાઓ કર્તાએ પોતે રચી નથી પણ તે સમયે દેશભાષા અપભ્રંશમાં જે પ્રચલિત હતી તે પ્રચલિત અને પુસ્તકો લીધી છે નહિ તો એવું શું કારણ હોય કે બધી કથા પ્રાકૃતમાં કહીને તે કર્તા કોઈ બીજા શ્લોક અથવા કથાના સંબંધશ્લોક અથવા નવે ? કથનીને કહે તે આખા નમુને રોપવા જનાર [illegible] દોહા પ્રાકૃતમાં ન કહેતા અપભ્રંશમાં કહી રહેલ છે ! જ્યાં તેણે ઇતિહાસ અથવા કુમારપાલનું ધર્મપાલન સ્વયં લખેલ છે ત્યાં તે કર્તા ગ્રંથની સમાપ્તિ નજીક બાર ભાવનાઓના વર્ણન સિવાય અપભ્રંશનો ઉપ-યોગ કરતા નથી તે કર્તા કથાઓને રોચક બનાવવા માટે તેને સામયિક અને સ્થાનિક રંગ આપવા માટે અજ્ઞાત અને અપ્રસિદ્ધ કવિઓના દોહા કે જે સર્વ સાધારણ પ્રચલિત હતા તે વચમાં મૂકી ગયેલ છે આ દોહા પૈકી કેટલાક હેમચંદ્રના વ્યાકરણના ઉદાહરણોમાં છે કેટલાક પ્રબંધ ચિં-તામણિમાં છે કેટલાક જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધ સુધી પણ આવ્યા

આવ્યા છે જે દોહા સં ૧૧૯૯ (સિદ્ધરાજ જયસિંહની મૃત્યુ-સપૂર્ણ હૈમ વ્યાકરણની રચનાનો સંભવિત અંતિમ સમય)માં મળે છે, જે સં. ૧૨૪૧ (સોમપ્રભના રચનાકાલ) સુધી મળે છે, જે સં. ૧૩૬૧ માં (પ્રબંધ ચિંતામણિના રચનાકાળ) ઉપલબ્ધ થાય છે, જે સં ૧૪૯૨ (જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધનો રચના સંવત્) સુધી કથાઓમાં પરંપરાથી ચાલ્યા આવે છે-એટલે કે આવી રીતે જેની આયુ ત્રણસો વર્ષ છે તેની પેલી બાજુ સો સવાસો વર્ષના જૂના નહિ હોય ? આમાં કથાઓના બીજ શ્લોક છે, પ્રચલિત ઉક્તિઓ છે. નાયિકાઓના સ્નેહ વાક્યો છે, વિયોગીઓ અને વિયોગિનિઓના વિલાપ છે, કહેવતો છે, ઋતુ વર્ણન છે, સમસ્યા પૂર્ત્તિઓ છે (કે જે પૈકી કોઇ અમુકની રાજસભામાંની જણાવે છે અને કોઈ બીજાની રાજસભામાંની)—અર્થાત્ એવી સામગ્રી છે કે જે અલિખિત દંતકથાઓમાં સુરક્ષિત રહે છે તથા સદા ને સર્વત્ર કથા કહેનારા દિલને પ્યારી છે.

૨૧૩. આજ પણ રાજપૂતાનામાં વાર્ત્તા કહેનારા જ્યાં સુંદરીનું વર્ણન આવે છે ત્યાં વચમાં આ દોહા જોડી દે છે—

કદ તૈં નાગ વિસાસિયા, નૈણ દિયા મૃગ ઝલ્લ,
ગોરી સરવર કદ ગઇ, હંસા સીખણ હલ્લ

—ક્યારે તે નાગોને વિશ્વાસમાં લીધા (કે તે તારા કેશોના રૂપ થઇ ગયા ?), મૃગોએ તને નયન ક્યારે સોંપ્યા ? ગોરી ! હંસોની ચાલ શીખવા તું સરોવર ક્યારે ગઈ હતી ?

જ્યાં મિત્રતાનું વર્ણન આવે છે ત્યાં તેઓ આ દોહો ઘુસાડે છે—
મો મન લગ્ગા તો મના, તો મન મો મન લગ્ગ,
દૂધ વિલગ્ગા પાણિયા, (જિમિ) પાણિય દૂધ વિલગ્ગ

—મારૂં મન તારા મનથી લાગ્યું ને તારૂં મન મારા મનથી લાગ્યું, જેમ દૂધ પાણીથી લાગ્યું અને પાણી દૂધથી લાગ્યું તેમ

જ્યાં કોઇ વીરનારીનો પ્રસંગ આવ્યો કે તુરત આ દોહા આવશે.—

ઢોલ સુણન્તાં મગ્ગી મૂઅ મોહ ચઢત
અવરી ઠી પરિઆણિયો. કવરી મરણ્ણુ કત.
ઢોલ બજન્તા હે સખી પતિ આવે ઓહિ લેણ
આગં ઢોલા મૈં ગયી, પતિયે જાણ્યો લેણ.
મૈં પરણતી પરખિઓ, તોરણરી તણિયાંહ
જો આપો ઉતરસી જદ ઉતરસી પખિયાંહ.

—(વિવાહના સમયે) મંગળના ઢોલ સાંભળતાં (નાયકની) મૂછો આંખો સુધી ચઢતી હતી તેથી (નાયિકાએ) ચોરી (વિવાહ મંડપ)માંજ કંથનું (યુદ્ધમાં) મરણ નિરખી લીધું.

—હે સખી! પતિ મને લેવા ઢોલ બજાવતો આવ્યો. હું પણ યુદ્ધનાં આમ (જાન) સાથે (પહેરી) અને ઢોલ વાજતાં વાજતાં પતિને જાણ્યો લેવા આવી.

—મેં તોરણની તણ—ઝિલ્લાંથી—તોરણની પાસે વિવાહ સમયે (નાયકની વીરતા જોઈ) પીછાની લીધું કે જ્યારે મારો ચૂડો ઉતરશે (હું વિધવા થઈશ) ત્યારે પક્ષી(ઓ)ના ઉતરશે (તે ઘણાને મારીને પછી મરશે.)
આ દોહા જરૂર વારતા કહેનારાઓના રચેલા નથી પણ પ્રાચીન છે.

૨૧૪ વસ્તુતઃ આ ગાથાઓનું કુમારપાળ પ્રતિબોધમાં તે સ્થાન છે કે જે વિશેષ રાજાઓના યશ અને દાનની પ્રશંસાની અભિષ્ટ ગાથાઓનું બ્રાહ્મણોમાં સ્થાન છે. ઐતરેય અને શતપથ બ્રાહ્મણમાં ઐંદ્ર મહાભિષેક અને અશ્વમેધ આદિના પ્રસંગ પર એવી નારાશંસી ગાથાઓ આપવામાં આવી છે કે જે અવશ્ય બ્રાહ્મણોની રચનાના સમયે લોકમાં પ્રચલિત હતી અને જેને તદેષા અભિયજ્ઞગાથા ગીયતે એમ કહીને બ્રાહ્મણોમાં આદરણીય રીતે ઉદ્ધૃત કરેલી છે[૯૯] તે આધાર તેવીજ

૯૯ જુઓ મુનિ જિનવિજયજીએ આની કેટલીક ઐતિહાસિક ગાથાઓનો અનુવાદ 'અર્વાચીના ગ્રંથાવલિ' અંકમાં કરેલો છે તે (કાર્તિક-ડિસેમ્બર ૧૯૨૨ જાન્યુઆરી ૧૯૨૨). આની ગાથાઓનો એક નમૂનો આ છે:—

કેટલીક ગાથાઓ મહાભારત આદિ પુરાણોમા ઉદ્ધૃત કરેલી છે[૩૦] આ પુરાણો અને બ્રાહ્મણોની પહેલાની ગાથાઓ પુરાણોના બીજસ્વરૂપ છે અને એવા પ્રસગોપર તે ઉધ્ધૃત કરવામા આવેલી છે કે જેમ સોમપ્રભની રચનામા અપભ્રશ કવિતા કરવામા આવી છે ભાષાવિચારથી જોઈએ તો જેમ બ્રાહ્મણોની રચનાથી આ ઉધ્ધૃત ગાથાઓમા અધિક સરલતા છે, તેજ પ્રમાણેજ સોમપ્રભાચાર્યની કૃત્રિમ પ્રાકૃતના નવા ટકશાલી સિક્કાઓથી આ ઘસાયેલા લોકપ્રચલિત સિક્કા અધિક પરિચિત અને પ્રિય માલૂમ પડે છે

૨૧૫ કૃત્રિમ પ્રાકૃતની ચર્ચા થઈ તેથા તેની કેટલીક વાત પણ કરી લેવી જોઇએ કોઇ એમ ન સમજે કે જેવી પ્રાકૃત પોથિઓમા મળે છે તેવી કદિ યા કોઇ સ્થળની દેશભાષા હતી મહારાષ્ટ્રી, માગધી અને

मरुत परिवेष्टारो मरुत्तस्यावसन् गृहे ।
आविक्षितस्याग्नि क्षत्ता विश्वेदेवा सभासद ॥
(शतपथ १३ ५. ४. ६.)

૩૦ જેમકે મહાભારતમાં શકુતલાની દુષ્યન્ત સાથે વાતચીતઃ—

माता भस्त्रा पितु. पुत्रो यस्माज्जात स एव स ।
भरस्व पुत्रं दौष्यंति सत्यमाह शकुतला ॥
रेतोधा पुत्र उन्नयति नृदेव महत. क्षयात् ।
त्वं चास्य धाता गर्भस्य सत्यमाह शकुंतला ॥

અથવા કર્ણપર્વમા શલ્ય અને કર્ણની વાતચીતમાં કેટલીક વિનોદાત્મક ગાથાઓ તથા જે કેટલીક "गाथामप्यत्र गायति ये पुराणविदो जनाः" એમ કહીને ઉધૃત કરેલી છે—જેમકે વિષ્ણુપુરાણમા—

शनैर्यात्यवला रम्या हेमंते चंद्रभूषिता।
अलकृता त्रिभि र्भावैस्त्रिशकुग्रहमडिता ॥

આવી ગાથાઓનો પૂરો તથા તુલનાત્મક સગ્રહ ઘણો ઉપાદેય-ઉપયોગી નિવડશે

શૌરસેની નામોથી તેઓને ત્યાંની દેશભાષા માનવી ન જોઇએ. સંસ્કૃતમાં નવાં જૂનાં નાટકોમાં ભિન્ન ભિન્ન પાત્રોના મોઢાંથી જે ભિન્ન ભિન્ન પ્રાકૃત બોલાવવાની પ્રથા છે તેથી પણ એમ ન જાણવું કે તે સમયે તે જાતિ યા વર્ગ તેવી ભાષા બોલતા હતા. આ કેવલ સાહિત્યનો સંપ્રદાય છે કે અમુક પાત્રોથી અમુક ભાષા યા વિભાષા બોલાવવી જોઇએ. પ્રાકૃત પણ એક જાતની સંસ્કૃત જેવી રૂઢ કિતાબી–પુસ્તકની ભાષા થઈ ગઇ હતી. જૂનામાં જૂના પત્થર અને ધાતુ પરના લેખ સંસ્કૃતમાં નથી મળતા, તે પ્રાકૃત યા ગામડી સંસ્કૃતમાં મળે છે તે પ્રાકૃતને કોઈ દેશભેદમાં બાંધી ન શકાય. માગધીનું મુખ્ય લક્ષણ ર ની જગાએ લ અને અકારાંત શબ્દોના કર્તા કારકના એકવચનમાં સંસ્કૃત સ્ ( ) યા શૌરસેની ઓ'ની જગાએ એ નું આવવું એ ગિરનાર આદિ પશ્ચિમી લેખોમાં મળે છે અને મહારાષ્ટ્રીના કેટલાંક ભિન્ન ધૂલવટના લેખોમાં મળે છે. શૌરસેનીનાં કેટલાંક માનેલાં લક્ષણ ઉદયગિરિની ખંડેરી આદિ ગુફાઓના અભિલેખોમાં મળે છે. સાહિત્યની ભાષા તો, વ્યાકરણના જ્ઞાન, રૂઢ પ્રયોગોના ચાલુ ઢાંચા અને કવિસંપ્રદાયના પ્રભાવથી બંધાતી જાય છે. પુસ્તકોમાં પ્રાચીનતાની શૈલી સમયાનુસાર બદલતી રહે છે પરંતુ પત્થરની કોરેલી લીપી તે પત્થરની કોરેલી લીપી જ રહે છે. જૂનામાં જૂના લેખ અનિર્વચનીય પ્રાકૃતમાં મળે છે. ઘણી પછી સંસ્કૃત આવે છે કે જેના આશ્રયથી જ લેખોનું પ્રાકૃત એમ થઈ જાય છે અહીં સાહિત્યની પ્રાકૃતના આશ્રયથી તેવા પ્રકારની પ્રાકૃત જેમ થઇ જાય છે અહીં સાહિત્યની પ્રાકૃત લેખોમાં કદિ પ્રાપ્ત થતી નથી અને લેખોની પ્રાકૃત, સાહિત્યમાં કદિ મળતી નથી. સાહિત્યની પ્રાકૃત લખવામાં કોરેલી મળે છે તો તે ભોજના કૂર્મશતક જેવા કાવ્યની મળે છે. લખેલી પ્રાકૃત સાહિત્યના ? એકત્રિત કરેલા નિયમ છે— ક્યાંક 'ન' તો ક્યાંક 'ણ' ક્યાંક 'ખ' નો 'ક્ખ' અને ક્યાંક 'ધ' ક્યાંક ત, ગ'ની જગાએ વ અને ક્યાંક 'અ'–યવનો ભગ, સર્વનો નિયમ શિલાલેખની પ્રાકૃતમાં મળી આવે છે જ્યારે પ્રાકૃતોની માગધી શૌર

સેની, મહારાષ્ટ્રી આદિ દેશનામ રાખવામાં આવ્યા ત્યારે તેમાં કંઇકતો તે દેશની પ્રાકૃતભાષાનો આશ્રય લેવામા આવ્યો, કોઇ વિશેષલક્ષણ ત્યાની ચાલુ બોલીના લેવામા આવ્યા, પરતુ અશુદ્ધ મસ્કૃતના પણ લેવામા આવ્યા એમ માની શકાય કે મગધ, ઓડીસા (ઓરીસા), મદ્રા આદિના પૂર્વના લેખોની વિશેષતાઓ માગધીમા, ગૂજરાત કાઠિયાવાડ કન્હેરી ગુફા આદિના પશ્ચિમના–દક્ષિણના લેખોની રીતિઓ મહારાષ્ટ્રીમા, અને મધ્યદેશ અર્થાત મથુરા કુશનો તથા ક્ષત્રપોના સસ્કૃત અને મિશ્ર લેખોની વાતો સસ્કૃતપ્રાય શૌરસેનીમા મળી જાય છે પરતુ એમ કહેવુ કે સાતવાહન (હાલ)ની સપ્તશતી અને વાકપતિના ગૌડવહોની મહારાષ્ટ્રી મહારાષ્ટ્રની દેશભાષા હતી એ બરાબર નથી. વસ્તુત શબ્દોનુ બોધગમ્ય રૂપ અપભ્રશ અને પૈશાચી આદિ "નીચી પ્રાકૃતો"મા અધિક રહી ગયેલ છે. ઉચી પ્રાકૃતોમા 'ર' ઉડી જઇ 'મૂર્ખ'નો પણ 'મુકખ' અને 'મોક્ષ'નો પણ 'મુકખ', 'ઉષ્ટ્ર'નો 'ઉટ્ઠ' થઇ જાય છે, પરતુ અપભ્રશ અને પૈશાચીમા મૂરૂખ, અને ઉષ્ટ યા ઉષ્ટ્ પણ જળવાઈ રહ્યા છે પ્રાકૃત કવિતા વ્યાકરણની મદદથી સમાજના જેટલી લાયક થતી ગઇ, અથવા એમ કહી શકાય કે જેમ પહેલા ગગાપ્રવાહમાથી સસ્કૃતના નરીનેના બાધ બાધી તૂટા ફુટા કિનારાની નહેર બનાવવામા આવી હતી તેમ ફરીથી માગધી, શૌરસેની અને મહારાષ્ટ્રીની નહેરો જુદી કરવામા આવી કે જેના કિનારા પણ **સંસ્કૃતની પ્રકૃતિની પેઠે** આડા અવળા કરવામા આવ્યા, પરતુ ભાષાપ્રવાહ,–સાચી ગગા–અપભ્રશ અને જૂની હીંદી–ગૂજરાતીના રૂપમાં વહેતો ગયો. અપભ્રશ પ્રવાહ કઇ (અમુક સ્થળે) નહોતો–અપભ્રશ (અમુક) એક દેશની ભાષા નહોતી, ક્યાક ક્યાક નહેરોનો પડોશ હોવાથી તેને નહેર એ નામથી ભલે કહો પરતુ તે સમસ્ત દેશની ભાષા હતી કે જે **નહેરોની સમાનાંતર** વહેતી ચાલી જાતી હતી વૈદિક ભાષા, સાચી સસ્કૃત, સાચી પ્રાકૃત, અપભ્રશ, જૂની હિદી–ગૂજરાતી દેશની એકજ ભાષા રહી છે. પડિતોની સસ્કૃત, વૈયાકરણો યા નાટકોની પ્રાકૃત, મહારાષ્ટ્રી અથવા એવાજ

નામની અપભ્રંશ પશ્ચિમી રાજસ્થાની યા જૂની ગુજરાતી યા મ મધ્ય, ગુજરાતી આદિ સર્વે તેના Side-shows—આજુબાજુના ખેલ છે—તરની જૂદી જૂદી ભૂમિકાઓ છે

૨૧૬ હેમચન્દ્ર પ્રાકૃતનો કઇ રીતે અર્થ કરે છે તે અમારૂ કહેવાનું છે માર્કંડેયના વ્યાકરણમાં પ્રાકૃતના આટલા ભેદ આપ્યા છે કે—

૧ ભાષા—મહારાષ્ટ્રી શૌરસેની પ્રાચ્યા આવતી માગધી, અર્દ્ધ-માગધી.

૨ વિભાષા—શાબરી, આંભીરી આભીરી દ્રાવિડી, ઔઢ્રી દ્રાવિડી.

૩ અપભ્રંશ

૪ પૈશાચી

આ વિભાગ પરિસંખ્યારૂપે માત્ર છે તદનુસાર વિભાગ નથી નથી. કોઈ નામ દેશોપરથી અને કોઈ નામ જાતિઓ પરથી અભ્યા છે પ્રાચ્યા એ પૂર્વી બોલી છે કે જે શૂરસેન અને અવંતીની પ્રાકૃતોથી અનેકી કહેવાય છે અવંતીની ભાષામાં એમ કહેવાય છે કે રનિ લોપ મનો ન રી અને લોકોક્તિ અને દેશભાષાના પ્રયોગ અધિક આવે છે તો તે અપભ્રંશની બહેન જેવી જ આવતી (માલવા) મહારાષ્ટ્ર અને શૂરસેન એ બે દેશોની વચમાં જ છે અર્ધમાગધી તો અહીં આવતી, પરંતુ ચૂલિકા પૈશાચી (નાની પૈશાચી) આવતી નહિ. શાબરી કોઈ ખાસ ભાષા નથી જેમ નાટકનું કોઇ પાત્ર કે લોકો ભાષા બોલે છે કંઈ અધિક બોલતો હોય તો તેની બોલીમાં તે તદ્વિશ-દ્રાવિડ અધિક આવશે, એવી બોલી શાબરી છે શબર, શબર એ જાતિઓ છે આભીર જાતિ પણ છે ને દેશ પણ છે ટક્ક પંજાબનો દક્ષિણ-પશ્ચિમી ભાગ છે કે જેની સમા ભાટી જાતી છે અને જ્યાંની લિપિ ટાકરી કહેવાય. ઉડ્ર એ ઓરીસા—ઓરીસા-ઉત્કલ છે દ્રાવિડી દ્રવિડની અનાર્યભાષા તામિલ નહીં પરંતુ એ તરફની અપભ્રંશ ભાષા છે રાજશેખરે કર્પૂરમંજરીમાં સ્ત્રિઓમાં મહારાષ્ટ્રીનો અને ગદ્યમાં શૌરસેનીનો ઉપયોગ કર્યો છે નાટકોમાં પાત્રાનુસાર ભાષાવિભાગનો પ્રયોગ દેખાય તાવ ઉપર નથી તેમજ

જાતિક–જાતિના તત્ત્વપર પણ નથી, કેવલ રૂઢ સપ્રદાય છે. વરરૂચિની મહારાષ્ટ્રી અને હેમચદ્રજીની જૈન મહારાષ્ટ્રીમા પણ બે મુખ્ય અતર છે–વરરૂચિ કહે છે કે વર્ણનો લોપ થાય ત્યારે બે સ્વરોની વચમા 'ય' હોતો નથી જૈન 'ય' શ્રુતિ માને છે–જેમકે કવિતાની મહારાષ્ટ્રીમા 'સરિત્'નો સરિઆ, જૈન મહારાષ્ટ્રીમા ઇષિત્ સ્પષ્ટતર 'ય' શ્રુતિથી 'સરિયા' થાય છે. બીજુ અતર એ છે કે કવિતાની મહારાષ્ટ્રીમા સસ્કૃત 'ણ'નો સદા 'ન' થાય છે, જૈન બન્ને ખપમા લગાડે છે, અને પદાદિમા 'ણ' કદી પણ લાવતા નથી સાહિત્યની પ્રાકૃતને જ્યારે જરૂર લાગી ત્યારે તેણે દેશી શબ્દ લીધા અને સસ્કૃત પણ જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે તેને સુધારી સાફ કરી લીધા કરે છે સાહિત્યની પ્રાકૃતમા આ પણ વાત છે કે પ્રત્યેક સસ્કૃત શબ્દને તે પોતાનાજ નિયમોથી તત્સમ અથવા તદ્ભવ રૂપ બનાવી કામમા લઈ શકતી નથી–જે શબ્દ આવી ગયા હોય તેનું વિવેચન તેના નિયમો કરે છે, તે નિયમોથી નવા શબ્દ બનાવી શકાતા નથી. હેમચચદ્રજી કહી ગયેલ છે કે (૮–૨–૧૭૪) "આ માટે કૃષ્ટ, ધૃષ્ટ, વાક્ય, વિદ્વસ્, વાચસ્પતિ, વિષ્ટર શ્રવસ્, પ્રચેતસ, પોક્ત, પ્રોત આદિ શબ્દોના અથવા જેના અતે ક્વિપ્ આદિ પ્રત્યય હોય તેવા અગ્નિચિત્, સોમસુત્, સુગ્લ, સુમ્લ આદિ શબ્દોના કે જેનો પ્રયોગ પહેલાના કવિઓએ કર્યો નથી તેનો પ્રયોગ કરવો ન જોઇએ, કારણ કે તેમ કરવાથી પ્રતીતિમા વિષમતા આવે છે, બીજા શબ્દોથીજ તેનો અર્થ કહેવાય–જેમકે કૃષ્ટને માટે કુશલ, વાચસ્પતિને માટે ગુરૂ, વિષ્ટરશ્રવા માટે હરિ ઇત્યાદિ."

૨૧૭. આગળ ઉદાહરણાશ બે રીતે વહેચ્યા છે. પહેલામા સોમપ્રભાચાર્યની ઉધ્ધૃત કવિતા છે, બીજામા તેની તથા સિધ્ધપાલની રચનાના નમૂના છે વિસ્તારભયથી અર્થ આપવામા એવી રીત રાખી છે કે પ્રત્યેક પદને મળતો ગૂજરાતી–હિદી અર્થ ક્રમે આપ્યો છે, પછી સ્વતત્ર અનુવાદ કર્યો નથી–તેને મેળવી બોલવાથી યા બોલતી વખતે મનમા અન્વય કરવાથી અર્થ પ્રતીત થઇ જશે.

પ્રકરણ ૪ થું

સોમપ્રભાચાર્યે અવતરેલ અપભ્રંશ ઉદાહરણો.

૨૧૮ આ સોમપ્રભસૂરિએ પોતાના કુમારપાલ પ્રતિબોધ નામના ગ્રંથમાં જે જૂની ભાષા-અપભ્રંશનાં ઉદાહરણો ઉદ્ધૃત કર્યાં છે તે મૂકીએ

(૧) માણિ પણટ્ઠઇ જઇ ન તણુ, તો દેસડા ચઇજ્જ
મા દુજ્જન કર પલ્લવિહિ દંસિજ્જંતુ ભમિજ્જ

—માન પ્રનષ્ટ થાય, જો ન, શરીર, તો દેશો (દેશને), તજીએ, મા—ન દુર્જનના કર પલ્લવોથી દેખાડાતા ભમીએ.

—માન પ્રનષ્ટ થાય (તો શરીર તજવું જોઇએ) જો શરીર ન (તજાય) તો દેશને (તો અવશ્ય) તજી દેવો જોઇએ. પણ દુર્જનો પોતાની આંગળીઓથી ચીંધી આપણને બતાવે તેવી રીતે ભમવું ન જોઇએ.

પૂર્વાર્ધનો આ અર્થ આથી પણ વધારે સુંદર છે. જઇ ન તણુ-દેહ ન જાય તો પણ માન જાય તો. દેસડા-દેશો પ્રબંધચિંતામણિના ન ૧માં સંદેસડો એ પર ટિપ્પણી. ચઇજ્જ ભમિજ્જ—તજીએ ભમીએ દસ-દેખાડવાના અર્થમાં પ્રાકૃત ધાતુ. (દૃશ્ ઉપરથી). પલ્લ-વીમાં દસ જુઓ ન ૪૧ આ દોહો હેમચંદ્રમાં પણ છે

(૨) એક મનુષ્ય ધન માટે બકરાને લઇ જતો હતો અને બકરો રોતો જતો હતો. એક સાધુએ તેને એક દોહો કહ્યો એટલે બકરો છાનો રહી ગયો. સાધુએ સમજાવ્યું કે આ બકરો આ પુરુષનો બાપ પૂર્વભવમાં છે તેણે આ તળાવ બંધાવ્યું, પાળપર આ વાવ્યું, પ્રતિવર્ષ અહીં બકરા મારવાનો યજ્ઞ ચલાવ્યો. તે કર્મથી બકરાની યોનિમાં જન્મ લઇ પોતાના પુત્રથી મારી જવો છે આ જોઇ ભય છે બકરો પોતાની ભાષામાં કહી રહ્યો છે કે બેટા, માર નહિ, હું તારો બાપ છું જો તેનો વિશ્વાસ ન પડે તો આ નિશાની બતાવું છું કે ઘરની અંદર તારાથી છૂપાવીને એક નિધાન દાટ્યો છે—તે બતાવી આપું.

મુનિના કહેવાથી બકરાએ ઘરમા નિધાન બતાવી આપ્યો અને પછી બકરાને તથા તેના મનુષ્ય પુત્રને સ્વર્ગ મળ્યુ

ખડ્ડુ ખણાવિય સઇ છગલ, સઈ આરોવિય રુક્ખ,
પઈ જિ પવત્તિય જન્ન સઈ, કિ બુબ્બુયહિ મુરુક્ખ

—ખડ્ડુ એટલે ખાડો, ખણાવ્યો, સ્વય, હે છાગલ–બકરા !, સ્વય, આરાપિત કરેલો, રુખ–ઝાડ. પઈ એટલે તે, જે, પ્રવર્ત્તિત કરેલા, યજ્ઞ, સ્વય, શુ કામ–શા માટે, બે બે કરે છે, મૂર્ખ !

ખણાવિય—ખણાવ્યો–ખોદાવ્યો, **આરોવિય**–આરોપ્યો–વાવ્યો. **પઈ**–તે–તેને માટે જુઓ હેમચદ્ર ૮–૪–૩૭૦ **બુબ્બુયહિ**–બે બે કરે છે

(૩.) એક નગરમા અશુભની શાતિ પશુવધથી કરવામા આવનારી હતી, ત્યારે દેવતાએ કહ્યુ કે

વસઇ કમલિ કલહસિ જિમ્વ, જીવદયા જસુ ચિત્તિ,
તસુ પય–પક્ખાલણુ–જલિણ, હોસઈ અસિવ નિવિત્તિ

—વસે છે, કમલમા, કલહસી, જેમ, જીવદયા, જેના, ચિત્તમા, તેના પદ (પગ) પખાલવા (ધોવા)ના જલથી હોશે–થશે, અશિવ–અકલ્યાણની, નિવૃત્તિ **હોસઇ**–હોશે દેખો ન ૨૩

(૪) આભરણ–કિરણ–દિપ્પત–દેહ, અહરીકિય–સુરવહુ–રૂપરેહ,
ઘણ–કુકુમ–કદ્દમ ઘર–દુવારિ, ખુપ્પત–ચલણ નચ્ચતિ નારિ

અર્થ સ્પષ્ટ છે **દિપ્પત**–દીપ્યમાન–દીપતો **અહરીકિય**–અધરીકૃત, નીચી કરેલી–દેખાતી રેહ–રેખા, **ઘણકુંકુમ–કદ્દમ**–વિશેષણ આગળ વિભક્તિ નથી **ઘરદુવારિ**–ઘરના દ્વારમા અથવા બારણા ઉપર **ખુપ્પત–ચલણ**–જેના પગ ખુચી જાય છે (કાદવમા) એવી નારિઓ.

(૫) તીયહ તિન્નિ પિયારાઈ, કલિ કજ્જલ સિદૂર
અન્નઇ તિન્નિ પિયારાઇ, દુધ્ધુ જમ્વાઇ ઉ તૂરૂ

—સ્ત્રીઓના અથવા સ્ત્રીઓને, ત્રણ, પ્યારા (છે) કલિ–ઝઘડો, કાજળ, (અને) સિદૂર. અન્ય (પણ), ત્રણ, પ્યારા (છે) દૂધ, જમાઇ અને વાજા. તૂર–તૂર્ય

(૬) એક રાજા પોતાની રાણી સાથે પોતાની આણનું મહિમા કરી રહ્યો છે કે—

નરવઇ આણ જુ લંઘિઅઇ વલિ કરિઅઇ જુ કરિંદુ
હરિઅઇ કુમરિ જુ કણયવઇ સોસઉ કહિ મુ નરિંદુ

—નરપતિ (ની) આણ, જે ઉલ્લંઘે-ઓળંગે વશ કરે ? કરીં-દ્રને હરિ લાવ કુમારી જે કનકવતીને હેરી તેમાં તે નરેંદ્ર અભયસિંહ કુમારે ત્રણે વાતો પૂરી કરી છે અહીં આણને સંસ્કૃત આજ્ઞા સાથે સરખાવી છે અને તે જૈનમાં સર્વત્ર જોવામાં આવે છે ગુજરી ભાષ-ામાં તેનો અર્થ શપથ કે દુહાઇ કરે છે જેમકે રાજપૂતાનામાં દસ્ય-રથી આન- તુલસીદાસ રામાયણમાં નિષાદનું વાક્ય મોહિ રામ રાઉરિ આન (રાઘવી આન) દશરથ શપથ ને વર્ણમાં આવે છે કે આગળ કથામાં સ્પષ્ટ થાય છે કે આનનો અર્થ અહીં કંઈ આજ્ઞા નથી અરથી રાતે અભયસિંહ આવ્યો ત્યો હતો ત્યાં નગરી રક્ષકે અટકાવ્યો અને તે ન અટક્યો ત્યારે રાજાની આણ દીધી. તારા બાપને રાજાની આણ છે' એમ કહી અભયસિંહ આવ્યો ગયો.[૩૧] આ કથામાં આગળ ચાલતાં એક અદ્ભુત રૂઢિ પ્રયોગ આવે છે રાજકુમારી કનકવતીપર હાથીએ હુમલો કર્યો. તેણીના પરિજને બૂમ મારી કે છે કોઇ પરાક્રમીઓ —અર્જુનીઆવો કે જે અમારી સ્વામિનીને આ કૃતાન્ત જેવા હાથીથી બચાવે ? અહીં ચૌહાણોપે-ચૌહાણોને ત્રિને જ મેલો પડ્યો ભાગ્યવાન અ-થવા પરાક્રમીના અર્થમાં આવ્યો છે જેમકે જેની ભળીયર વાળ કોણ તે આ કામ કરે, જેણે માનું દૂધ પીધું છે તે ઉજળી ચૌહાણ જ આવો છે

(૭.) વસંતવર્ણન—

અહ કોઇલ-કુલ-રવ-મુહલુ ભુવણિ વસંતુ પઇટ્ઠુ
મહુ ન મયણ-મહા-નિવઇ, પયડિઅ-વિજય-મરટ્ટુ

---

३१ नयरारक्खेण निम्भा रम्भो आणा । देइ निअपि उणो रम्भो आणीति मर्णतो अभयसीहो पत्तो पृ २८

—અથ કોયલ-કુલ-રવ-મુખર, ભુવને વસંત પેઠો
ભટ ઇવ મદન મહાનૃપના પ્રકટિત-વિજય-પુરુષાર્થ,
મરટ્ટુ—વીરતા-મરાઠાપણું ?

(૮) સૂરૂ પલોઇવિ કંત-કર, ઉત્તર-દિસિ-આસત્તુ,
નીસાસુ વ દાહિણુ-દિસય, મલય-સમીર પવત્તુ.
—સૂર્ય (ને, ના ?) પ્રલોકી કાન્ત(ના)કર, ઉત્તર-દિશા-આસક્ત,
નિશ્વાસ ઇવ દક્ષિણદિશના મલયસમીર પ્રવૃત્ત (થયેલા).

આમા કુમારસંભવના 'कुवेरगुप्तां दिशमुष्णरश्मौ, गन्तुं प्रवृत्ते समयं विलङ्घ्य। दिग्दक्षिणा गन्धवहं मुखेन व्यलीक-निश्वासमिवोत्ससर्ज' નો ભાવ છે, કર-મા શ્લેષ છે પલોઇવિ-પ્રલોક્ય, જોઇને વિભક્તિઓનો બરાબર અનુક્રમ ન જાળવ્યાથી આ શબ્દ વચમા આવી ગયો છે અને સૂર તથા કંત દૂર પડી ગયા છે.

(૯) કાણુણ-સિરિ સોહઇ અરૂણુ-નવ-પલ્લવ-પરિણુદ્ધ,
ન રત્તંસુય-પાવરિય, મહુ-પિયયમ-સબંદ્ધ
—કાનન-અરણ્યની શ્રી અરૂણુ નવ પલ્લવોથી ઢંકાયેલી શોભે છે, જાણે રક્તાંશુક (લાલ વસ્ત્રો)થી ઢંકાયેલી મધુ (ચૈત્ર, વસંત) રૂપી પ્રિયતમથી સંબદ્ધ (હોય નહિ)

લાલ વસ્ત્ર ગૂજરાતી સ્ત્રીઓ પહેરે છે. તેને 'કસુંબો' કહે છે. પાવરિય-પ્રાવૃત

(૧૦) સહયારિહિ મંજરિ સહહિ, ભમર-સમૂહ-સણાહ
જાલાઉ વ મયણાનલહ, પસરિય-ધૂમ-પવાહ.
—સહકાર (આંબા)ની મંજરી સોહે છે ભ્રમર સમૂહથી સનાથ
જ્વાલાઓ ઇવ મદનાનલની પ્રસરિત-ધૂમ્ર-પ્રવાહ

અહીં સહહિના અર્થ સહે છે એમ થઈ શકતો નથી સોહે છે એ અર્થ બેસે છે, સોમાના 'ઓ'ની એક માત્રા માનવાથી કામ ચલાવ્યું છે જુઓ નં. ૨૨, ૪૧

(૧૧) દમયંતીના વસ્ત્રપર નલ તેને તજતી વખતે પોતાના લોહીથી લખી ગયો હતો કે—

> વડ-રૂક્ખહ દક્ખિણ-દિસિહિ જાઇ વિદબ્ભહિ મગ્ગુ,
> વામ-દિસિહિ પુણ કોસલિહિ, જહિ રુચ્ચઇ તહિ ગચ્છુ.
> —વડ(ના) ઝાડની દક્ષિણ દિશામાં જાય (છે) વિદર્ભનો માર્ગ,
> વામ દિશામાં પુન કોશલનો (માર્ગ) જ્યાં રૂચે ત્યાં જાઓ.
> જ્યાં ચાહે ત્યાં જા. જહિ-જહિ જ્યાં. તહિ-ત્યાં.

(૧૨) કુરચ નામનો વિપ્ર (મહાભારતના નલોપાખ્યાનનો પર્ણાદ) કુબ્જને (મૂળ મહાભારતનો વિકૃત નલ રૂપે બાહુક) જોઈને નીચેનો દોહો (દુહો) ગાય છે

> નિદ્દુર નિક્કિવુ મંદસત્તુ, એક્કુ જિ નલુ ન હુ ભંતિ.
> મુક્કિ મહાસઇ જેણ વણિ, નિસિ સુત્તી દમયંતિ.

—નિ ઠુર નિષ્કૃપ (કૃપારહિત) મંદસત્ત્વ એકજ નલ (છે) નથીજ ભ્રાંતિ (એ વાતમાં). મૂકી-છોડી મહાસતી જેણે વનમાં નિશામાં-રાત્રિમાં સૂતી દમયંતી.

મુક્કિ—મુક્તા મહાસઇ—મહાસતી.

(૧૩) પરદાર ગમનના સંબંધે ઉજ્જયિનીના રાજા પ્રદ્યોતની કથા લખી છે તેમાં પ્રસંગવશાત્ ઉદયન વત્સરાજ વાસવદત્તા, યૌગંધરાયણ આદિની કથાઓ પણ આવી છે કે જે બૌદ્ધ જાતકોમાં, બૃહ-ત્કથા (કથા સરિત્સાગર) અને ભાસના નાટક પ્રતિજ્ઞાયૌગંધરાયણની કથાથી કંઈક ફેર છે કિંતુ બે શ્લોક તે નાટકમાંથી ઉદ્ધૃત કરવામાં આવ્યા છે અસ્તુ. રાજગૃહના રાજા શ્રેણિકના પુત્ર અભયને પ્રદ્યોતે કપટથી બાંધી પોતાને ત્યાં રાખેલો હતો. તેણે કંઈ ધ્યાન ખેંચે તેવાં કામ કર્યાં. પ્રદ્યોતે તેને 'વર' માગવા કહ્યું ત્યારે તેણે એવું ઉપાલંભ—ગુપ્તઉક્તિનો વર માગ્યો કે જેમાં અભિપ્રાય—સાર એ હતો કે મને અહીંથી વિદાય કરો.

નલગિરિ હત્થિહિ મિ ઠિતઈં, સિવદેવિહિ ઉચ્છગિ,
અગ્ગિભીરૂ રહ દારૂઇહિ, અગ્ગિ દેહિ મહ અગિ.

પ્રદ્યોતને ત્યા નલગિરિ નામનો પ્રસિદ્ધ હાથી હતો, શિવા દેવી હતી, અગ્નિભીરૂ રથ હતો કે જે આગમા બળતો નહોતો. અભય કહે છે કે નલગિરિ હાથીમા (પર) બેઠા બેઠા શિવા દેવીના ખોળામા અગ્નિભીરૂ રથના લાકડાઓથી મારા અંગમા આગ દે. ઉચ્છગ–સ ઉત્સંગ.

(૧૪) જાતી વખતે અભય બદલો લેવાની નીચેની પ્રતિજ્ઞા કરીને ગયો અને પછીથી આવી પરદાર–ગમન–રસિક પ્રદ્યોતને બે સ્ત્રીઓદ્વારા લલચાવી બાંધી લઇ ગયો

કરિવિ પઇવુ સહસ્સકરૂ, નગરી મજ્ઝિણ સામિ !
જઇ ન રડતુ તઇં હરઉ (તઇ) અગ્ગિહિ પવિસામિ.

—હે સ્વામી ! સહસ્રકર–સૂર્યને પ્રદીપ કરી અર્થાત ધોળે દહાડે નગરીના મધ્યથી તને રડતો જો હુ હરી ન જાઉં તો હું અગ્નિમા પ્રવેશ કરૂ. રડતુ–પજાબી રડચાહ્ય, હિંદી રટતા

(૧૫) વેસ વિસિટ્ઠહ વારિયઇ, જઇ વિ મણોહર–ગત્ત,
ગગાજલ પક્ખાલિય વિ, સુણિહિ કિં હોઇ પવિત્ત

—યદિ મનોહર ગાત્ર પણ (હોય) છતા વેશ–વિશિષ્ટોને વારિયે–તેનાથી બચીયે કુતરી ગગાજલથી પ્રક્ષાલિત (હોય) છતા પવિત્ર થાય ? વેસવિસિટ્ઠ–વેશ–વિશિષ્ટા–સારા વેશવાળી–વેશ્યા, વેશનો અર્થ 'વેશ્યાઓનો વાડો' પણ થાય છે–આ અર્થમા ' વેશ્યાના વાડામા ઘુમી ગઇ ' જુઓ નીચેનું ઉદાહરણ ન. ૧૬ સુણિ–સ શુની–કુતરી

(૧૬) નયણિહિ રોયઇ મણિ હસઈ, જણુ જાણઇ સઉ તત્તુ,
વેશ વિસિટ્ઠહ ત કરઇ, જ કટ્ઠહ કરવત્તુ

—જાણે સહુ તત્ત્વ જાણે (જાણતી હોય નહિ તેમ) નયનથી રૂએ, મનમા હમે વેશ–વિશિષ્ટા તે (તેમજ) કરે, જે (જેવી રીતે) કાષ્ઠની (કાષ્ઠને) કરવત

ઉપરના અને દોહામાં જેસ વિસિટ્ઠ જુદા જુદા પદ માનીએ તો પહેલામાં જેસ્યા વિશિષ્ટો (ખારા લોક) થી વારતિ કરવામાં આવે છે એ અર્થ થશે અને બીજામાં જેસ્યા વિશિષ્ટોના (જને) તે કરે ઇત્યાદિ થશે. કરવત્તુસ્સ કરપત્ર. હિ. કરોતી. મૂ. કરવત.

(૧૭) પિય દઠ્ઠ અક્ખિ સહસુ ત્તિવ, દુદ્ધ વિરહગ્ગિ કિલંત,
યોડઇ જલ જિમ મચ્છલિય તલ્લોવિલ્લિ કરંત.

—પિયુ! હું સહસા-આખો દિન તમારા વિરહના અગ્નિમાં બળતી રહી-(કેવી રીતે?) જેમ માછલી થોડા જળમાં તરફડાટ કરે છે (તેમ) બળિ-થાકું-રહેવું (બળતા થાકું) તલ્લોવિલ્લિ-તળે ઉપરિ-ઉપર નીચે થવું તે-તરફડાટ.

(૧૮) અઈ નક્ખિત્ત પિય વિરહિઅહ ક વિ ધર હોઇ વિયાલિ,
નવરિ મયંકુ વિ તહ તવઇ જહ દિણયર ખયગાલિ.

—મે જાણ્યું-પ્રિયના વિરહિતને કોઈપણ આધાર રાતમાં હોય, નવરિ-નહિ ધરતુ (તે જાણ્યો-તે દૂર રહ્યું-ઉલટું) મયંક પણ જેમ દિનકર પ્રલયકાળમાં (તપે) તેમ તપે છે ધર-આધાર, આલંબન. વિયાલિ-વિકાલે. વિ=હિ, બીજી જેવા અર્થાત્ રાત. મયંક-મૃગાંક-ચંદ્ર. ખયકાલ-ક્ષયકાલ-પ્રલય નવરિ-આ દેશીનો શબ્દ જેનો ભાવ પ્રાકૃતની સંસ્કૃત છાયા બનાવનાર લાવી શક્તો નથી. તેનો ઉપર અર્થ આપ્યો છે આ દોહો હેમચંદ્રના વ્યાકરણમાં પણ છે જુઓ પૃ. ૧૪૬ ન ૬૨.

(૧૯) અજ્જુ વિહાણઉ અજ્જુ દિણુ અજ્જુ સુવાઉ પવુ
અજ્જુ ગલત્થિઉ સયલુ દુહ, જ તુહું મહ ઘરિ પત્તુ.

—આજ વહાણું (પ્રભાત) થયું, આજ દિન આજ સુવાયુ પ્રસર્યો. આજ સઘળું દુઃખ કે જે તને મારા ઘરમાં પ્રાપ્ત (થયું) તેને ગલહત્થી (દઈ)-કાઢી નાખ્યું. વિહાણઉં-વાણપાદ. વિહાણો હિંદી વિહાન, ગુજરાતી વહાણું, સં. વિભાત, વિભાન. ગલત્થિઉ-સં ગલહસ્તિત-ગળામાં હાથ દઈ કાઢી મૂક્યું (અર્ધચંદ્ર દીધું ગલહસ્તેન મોચ્યતે)

(૨૦) પડિવજ્જિવિ દય દેવ ગુરૂ, દેવિ સુપત્તિહિ દાણુ,
વિરઇવિ દીણુજણુદ્ધરણુ, 'કરિ સફલઉં અપ્પાણુ'

—ચોથા ચરણુની સમસ્યા પૂર્તિ છે દયા, દેવ, અને ગુરૂ પ્રાપ્ત કરી, સુપાત્રોને દાન દઇ–આપી, દીનજનનુ ઉદ્ધરણુ કરી આત્માને–પોતાને સફલ કર પડિવજ્જિવિ–સ. પ્રતિપદ્ય–અંગીકાર કરી. વિરઇવિ–સં. વિરચ્ય અપ્પાણુ–આત્માન. તુલસીદાસે 'અપાન' વાપરેલ છે. પડિવજ્જિવિ, દેવિ, વિરઇવિ–પૂર્વકાલિક ક્રિયાઓ–ભૂતકૃદંત છે.

(૨૧) પુત્તુ જુ રજઇ જણુયમણુ, થી આરાહઇ કંતુ,
ભિચ્ચુ પસન્નુ કરઇ પહુ, 'ઇહુ ભલ્લિમ પજ્જતુ'

—સમસ્યાપૂત્તિ પુત્ર જો જનક એટલે પિતા (ના) મનનું રજન કરે, સ્ત્રી કંથ(ને) આરાધે, ભૃત્ય પ્રભુ–સ્વામી(ને) પ્રસન્ન કરે તો એ (અથવા અહીં) ભલાઈ પ્રાપ્ત થાય છે રજઇ–સ. રંજયતિ–પ્રસન્ન કરે આરાહઇ–આરાધના કરે ઇહુ–આ અથવા અહીં. ભલ્લિમ–ભલાઈ (સ નુ ઇમનિચ્) પજ્જતુ–હિંદી પાઈજતે હૈ, પાતે હૈ. ગુ. પામે છે, અથવા ઇહ ભલ્લિમ પજ્જતુ–'આ ભલાઇની પર્યંત–સીમા છે' એ પણ અર્થ થઇ શકે છે.

(૨૨) મરગય વન્નહ પિયહ ઉરિ, પિય ચંપયપય દેહ, (સમસ્યા)
કસવટ્ટઇ દિન્નિય સહઇ, નાઈ સુવન્નહ રેહ. (પૂર્તિ)

—મરકત વર્ણના (શ્યામલ) પિયાના ઉરપર ચંપક (જેવી) પ્રભા (વાળા) દેહવાળી પ્રિયા કસોટી પર સુવર્ણની રેખા દીધી–આપી તે પેઠે–તે જેવી શોભે છે. શ્રી હેમચંદ્રના વ્યાકરણમાં આને ઘણી મળતી એક બીજી કવિતા છે તેનુ વિવરણ જુઓ પૃ ૧૨૮ ન ૧ આ કઇ અવસ્થાનુ વર્ણન છે તે કહેવાની જરૂર રહે છે? સહઇ–જુઓ ઉપર ન ૧૦ અને ૪૧.

(૨૩) ચૂડઉ ચુન્ની હોઇસઇ મુદ્ધિ કવોલિ નિહિત્તુ, (સમસ્યા,)
સાસાનલિણુ ઝલક્કિયઉ, વાહસલિલ સસિત્તુ. (પૂર્તિ)

—હે મુગ્ધે! કપોલપર રાખેલો ગરમ શ્વાસની જ્વલન-અગ્નિથી જ્વાલિત-તપેલો થઈ અને બાષ્પ (વરાળ)ના સલિલ એટલે જળથી સિંચિત એટલે સીંચાયેલા એવો ચૂર્ણ (ચૂરેચૂરા) થશે. પહેલાં તો બળતો શ્વાસ મૂકીને તપાવશે પછી તેનાપર આંસુ પડશે તો તે શું ચૂરેચૂરા નહિ થઈ જાય! મુદ્ધિકપોલિ—એને સમાસ કરીએ તો મુગ્ધાના કપોલપર એવો અર્થ થાય. મુદ્ધિ હેમચંદ્ર—પ્રાકૃત વ્યાકરણનો 'હ' આદેશ છે મુદ્ધિ—જુઓ પ્ર. પિ. ઉદાહરણમાં મુદ્ધિ (નં ૮). ઝલક્કિઅ—ઝલ-જ્વાલા જુઓ પ્ર. પિ. (નં ૬) ઝળ. આ દોહો હેમચંદ્રમાં પણ છે જુઓ પૃ.

(૨૪) જઇ તુહ તુટ્ઠિ નિમ્મલયુ, મગ્ગિ મણિચ્છિઉ અજ્જુ,
તો ગોવાલિણુ વચ્છરિણિ પહુ મહ દિજ્જહિ રજ્જુ.

—(દેવતાએ કહ્યું કે) હું તારાપર નિશ્ચયે તુષ્ટ (તુહુ) આજ મનનું ઇચ્છ્યું માગ. ત્યારે ગોવાલણીએ કહ્યું પ્રભુ! મને રાજ આપ. વચ્છરિણિ—દેશી. ઉક્તું, કહ્યું દિજ્જહિ—સ દિતર (દિ). આ સોમપ્રભની પોતાનીજ રચના હોય એવો સંભવ છે પરંતુ અધિક સંભવતો એ છે કે આ પ્રાચીન સમશ્લોક હોય.

(૨૫) એક દેવલ નામનો કબાડી-જન્મથી હતો, તે લાકડાની ભારા માથાપર લઈને ફરતો હતો. તેને સિંધલા નામની સ્ત્રી હતી. તેણીએ પતિને કહ્યું દેવાધિદેવ યુગાદિદેવની પૂજા કરો કે જેથી જન્માંતરમાં દારિદ્ર્ય-દુઃખ આવે નહિ. પતિએ કહ્યું કે તું ધર્મ-ઘેલી થઈ છે. પરલોક એવો કંઈ છે ક્યાં? તેમ હું! ત્યારે સ્ત્રીએ નૈવેદ્ય અને ફૂલની પૂજા કરી. તેજ દિને તે વિસૂચિકા-મરકીથી મરી ગઈ અને જન્માંતરમાં રાજકન્યા અને રાજાની થઈ. પોતાના નવા પતિ સાથે કોઈ દિવસ તેજ જિનમંદિરમાં આવી કે જ્યાં પૂર્વે પતિ દરિદ્ર કબાડીને જોઈ મૂર્છિત થઈ ગઈ. તે સમયે જાતિસ્મરણ થતાં તેણીએ નીચેનો દોહો કહ્યો. કબાડીએ સ્વીકાર કરી જન્માંતર કથાની પુષ્ટિ કરી.

અડવિહિ પત્તી નઇહિ જલુ, તો વિ ન વૂહા હત્થ,
અવ્વો તહ કવ્વાડિયહ, અજ્જ વિસજ્જિય વત્થ.

—અટવી (જંગલ)ના પાનડા, નદીનુ જળ (સુલભ હતા) તો પણ (તે) હાથ ન હલાવ્યા હોય! તે કમાડીઆના વસ્ત્ર આજ વિસર્જિત છે (તન પર કપડા પણ નથી, અને હું રાણી થઇ ગઇ) વૂહા–વ્યૂહિત કર્યા. અવ્વો–આશ્ચર્ય અને ખેદઅર્થે.

(૨૬) જે પરદાર–પરમ્મુહા, તે વુચ્ચહિ નરસીહ,
જે પરિરભહિ પરરમણિ, તાહ ફુસિજ્જઇ લીહ.

—જે પરદારા(થી) પરાંગ્મુખ (છે) તે નરસિંહ કહેવાય છે જે પરરમણિ(ને) આલિંગન કરે છે, તેની રેખા (સજ્જનોની હારથી) ફુસટી જાય છે–મટી જાય છે–તે સજ્જનની પંગતમા બેસી–રહી શકતો નથી. વુચ્ચહિ–સ ઉચ્યતે. ફુસિજ્જઇ–મટી જાય છે. હિ૦ પોછ દી જાતી હૈ. સંસ્કૃતમા 'પોછને' માટે ઉત્+પુસ્ ધાતુનો કાસ્મીરી કવિઓએ પ્રયોગ કર્યો છે– વાપરેલ છે લીહ–રેહ, રેખા

(૨૭) એક વહૂ પશુપક્ષીની ભાષા જાણતી હતી અર્ધી રાતે શિયાળને એવુ કહેતા સાભળ્યુ કે નદીનું મડદુ આપી દે અને તેના ઘરેણા લઇ લે, એટલે તે નદીપર તેમ કરવા ગઈ. પાછી આવતી હતી તે સસરાએ જોઇ લીધુ તેણે જાણ્યુ કે તે અ–સતી છે. તે તેણીને પિયર પહોચાડવા ગયો. માર્ગમા કરીરના ઝાડની પાસે કૈઓ બોલવા લાગ્યો કે આ વૃક્ષના નીચે દશ લાખનો નિધિ છે, કાઢી લે અને મને દહીં સત્તુ ખવરાવ પોતાની વિદ્યાથી દુખ પામેલી તેણી કહે છે કે—

એક્કે દુન્નય જે કયા, તેહિ નીહરિય ઘરસ્સ,
બીજા દુન્નય જઇ કરઉ, તો ન મિલઉ પિયરસ્સ

—જે એક દુર્નય કર્યો તેથી ઘરથી નિકળી–નિસરી, બીજો દુર્નય જો કરૂં તો પ્યારાથી (કદી પણ) ન મળુ. ઘરસ્સ, પિયરસ્સ–સસ્કૃત છઠ્ઠી 'સ્ય'નો 'સ્સ' છે. પિયર–પ્રિયકર.

(૨૮) રૂક્મિણીહરણના સમયે કૃષ્ણ (કાન્હ કૃષ્ણ) રૂક્મિણીને કહે છે —

અમ્હે થોડા રિઉ બહુઅ, કાયર એમ ચિંતંતિ,
મુદ્ધિ નિહાલહિ ગયણયલુ, કઇ ઉજ્જોઅ કરંતિ.

—આ હેમચંદ્રમાં પણ છે જુઓ પૃ. ૧૨૫ નં ૧. અમે થોડા (છીએ) રિપુ ઘણા છે એમ કાયર ચિંતવે છે. ભોળી! ગગનતલમાં જો કેટલા ઉદ્યોત-પ્રકાશ કરે છે? ઘણા તારા છે તે કે એક ચંદ્ર? અમ્હે-અમે રાજસ્થાની મ્હે. ગુજરાતીમાં કોઇ ઠેકાણે હ પણ અમ્હે એમ કરી વાપરે છે. મુદ્ધિ-મુગ્ધે. જુઓ નં ૨૩. નિહાલહિ-આજ્ઞા ઉપનિષદોનું નિહાલયતિ. ઉજ્જોઅ-ઉદ્યોત.

(૨૯) સો જિ વિયક્ખણુ અહિભમઇ ભમરઉ સોહિઉ ભમિઉ,
ઉપ્પહ પડિઓ પહિ કરઇ ચિંતુ જુ નેહ-અહિઉ.

—તે જ વિચક્ષણ કહેવાય છે તેમ ભેદ ભમરો છે (શોભિત થાય છે) જે ઉત્પથ-પતિત (કુમાર્ગ પર ચાલતા) નેહીઓના ચિત્તને પથપર લાવે છે. અહિભમઇ—આભમવામાં આવે—આક્રમ્યા પછી. પ.જાણી આજ્ઞા કહેવામાં આવે. ભમરઉ-ભમરો સોહિજ-શોભતિ તે જ જિ-જ પાદપૂરણ છે. ભમિઉ-સ ભેદ એટલે ભિન્ન, ચતુર પ્રાકૃત કવિતામાં ભમિઅનો અર્થ ચતુર છે જૂનીમાં ઊભા એટલે સારું આ અર્થ તથા તે પરથી બનાવેલ પ્રેમી ઉભા (ભમિત ભમિતા)નો એ ઉપરથી થશે બતાવ્યો છે કે છરે ભમીસે ભેદ સમ. કરઇ-સ્થાપે સ સ્થાપતિ. અહિઉ-સ અધિક આગળી, તેપરથી વેધ થયેલ છે હોઇ.

(૩૦) રિદ્ધિ વિહૂણઉ માણુસહ, ન કુણઇ કુવિ સમ્માણુ,
સઉણિહિ મુચ્ચહિ ફલરહિઉ, તરુવર જેમ્વ પમાણુ.

—રિદ્ધિ વિહૂણા માણસનું કોઈ પણ સન્માન કરતું નથી શકુનિ પક્ષીઓથી ફલરહિત તરુવરને મૂકાય છે (એ) અહીં પ્રમાણ છે.
રિદ્ધિ-સ ઋદ્ધિ. વિહૂણ-સ વિહીન. નિદ્ધણા રૂપમાં હ અને

ઉની બદલીમા–સરખાઓ જીર્ણું ઉપરથી જૂણું અને તે પરથી જૂના. સઉણિ–સ. શકુનિ ઇત્થુ–પ્રાકૃત એત્થ, સ અત્ર, પજાબી ઇત્થુ

(૩૧) જઇવિ હુ સૂરૂ સુરૂવુ વિઅક્ખણુ,
તહવિ ન સેવઇ લચ્છિ પઇક્ખણુ,
પુરિસ–ગુણાગુણ–મુણુણુ–પરમ્મુહ,
મહિલહ બુદ્ધિ પયપહિ જં બુહ.

—યદ્યપિ શૂર, સુરૂપ, વિચક્ષણ હોય તથાપિ લક્ષ્મી (તે મનુષ્યને) પ્રતિક્ષણ સેવતી નથી (કારણકે) પુરુષોના ગુણ અને અગુણના વિચારથી પરાઙ્મુખ, મહિલાઓની બુદ્ધિ હોય છે–જેથી બુધ કહે છે. મુણુણુ–વિચારવુ–મનન- પયંપહિ–સ. પ્રજલ્પતે જ–જેથી અથવા જેમ (યથા).

(૩૨) જેણુ કુલક્કમુ લઘિયઇ, અવજસુ પસરઇ લોઇ,
ત ગુરૂ–રિદ્ધિ–નિબંધણુ વિ, ન કુણઇ પડિઓ કોઇ.

—જેનાથી કુલક્રમ ઉલઘાય, (અને) અપજશ લોકમા પ્રસરે, તે(ને) ગુરૂ એટલે બહુ સપત્તિ ઉપજાવનાર (કામ) ને પણ કોઇ પડિત કરતુ નથી

(૩૩) જ મણુ મૂઢહ માણુસહ, વંછઇ દુલહ વત્થુ,
ત સસિ–મડલ–ગહણુ કિહિ, ગયણિ પસારઇ હત્થુ.

—જો મૂઢ માણુસનુ મન દુર્લભ વસ્તુને વાછે છે, તો શુ શશિમંડલના ગ્રહણ કરવા માટે ગગનમા હાથ પસારે છે?

(૩૪) રાવણુ જાયઉ જહિ દિયહિ, દહ મુહ એક્ક સરીરૂ,
ચિતાવિય તઇયહિ જણુણિ, કવણુ પિયાવઉ ખીરૂ.

—શખપુરના રાજા પુરદરને ત્યા એક સરસ્વતી કુટુબ આવ્યુ રાજાએ આ દોહાનુ ચોથું ચરણ 'પુત્ર માતા'થી સમસ્યાની રીતે પૂછ્યુ તેણીએ પૂર્તિ કરી પ્રબધ ચિતામણિમા સરસ્વતી કુટુબ ભોજને ત્યા આવ્યુ હતુ, ત્યા પણ આ સમસ્યા ગૃહપત્નીએ આજ રીતે પૂર્ણ કરી છે. આમાથી એ ફલિત થાય છે કે આ દોહો જૂનો છે. કથાલેખક

આની રચના ઉત્પલ રાજાની સભામાં બેઠેલી ? છે હવે પછીના પ્રબંધ ચિંતામણિવાળા લેખમાં આનો તેમજ આગળના દોહાનો અર્થ આપેલ છે જુઓ હવે પછી તેમાં નં ૧૨

સલણુ જાયો (જ ગ્યો) જે દ્વિજ સ્વમુખ એક-શરીર વાસિત ત્યારે ચિંતિત કરી, જનની(ને) કે(ને)-કયા મુખને ક્ષીર (દૂધ) પીવરાવું ?

ચિંતામણિ-સ ચિંતામણિ (') ૫ નો ૧ ભાગ છે ૧-૫ ૫૦૭.

(૩૪) ભડ અમ્હજણુ દિટ્ઠુ મઇ કંઠિ ન સુત્તઉ હારુ

કીરુ વિરહ-કરાલિયહે ઉડ્ડાવિયઉ વરાઉ.

(પુત્રની સ્ત્રીએ આ સમસ્યા પૂર્તિ કરી છે—આ દોહો હેમચંદ્રમાં પણ છે આ આલાપ મે દીઠું કે હું કંઠમાં શું ન માનું. પ્રિયતમ વિરહ-કરાલિતાએ વરાક (બીચારા-પતિ)ને ઉડાવી દીધો. ઇ૦=આ

(૩૫) સીહુ કમેવિ ગ્ય વાદિદ્ધિ પંકુ વિ નિવ્વિલિય સહુ

કુમરિ સિરિકરિ દેવિ તઉ અપ્પણુ સન્નઉ સમત્તુ.

—અમ્પુરના રાજા એમ કરને સુતારા દેવીથી એક કન્યા ઉત્પન્ન થઇ રાજા અને રાણી મરી ગયા પછી મંત્રિઓએ તેણીને સિરકરી એ નામ આપી પુરુષ વેશ તેમ અધિકાર બેસાડી પછી કુંવરીની અંબિકાની પૂજા કરીને પૂછ્યું કે આનો પતિ કોણ થશે ? દેવીએ ઉત્તર આપ્યો કે-સિંહને દમન કરીને જે વાહે-સવારી કરે એવો પણ શત્રુઓને હણશે તેને કુમારી સિરિકરિ રાજ સમસ્ત અર્પણ કરો. આવોજ પતિ મળી ગયો ને વાત વાર્તાની પેઠે આવી આવી.

પ્રકરણ ૫ મું

સોમપ્રભ અને સિદ્ધપાલે રચેલી કવિતા.

૨૧૫—હવે સોમપ્રભસૂરિ અને સિદ્ધપાલ કવિની રચેલી કવિતાના નમુના આપીએ છીએ.

(૧) કુમારપાલ પ્રતિબોધ (ગાયકવાડ સંસ્કૃત સિરીઝ પૃષ્ઠ ૭૭.) એક ૭૬ –

(૩૭) કુલુ કલંકિઉ મલિઉ માહપ્પુ
મલિણીકય સયણમુહ
દિન્નુ હત્થુ નિયગુણ કડપ્પહ
જગુ જઝપિયો અવજસિણ
વસિણ વિહિય સન્નિહિય અપ્પહ ।
દૂરહ વારિઉ ભદ્દુ તિણ્ણિ, ઢક્કિઉ સુગઇદુવારુ,
ઉભયભવુબ્ભડદુક્ખકરુ, કામિઉ જિણ્ણુ પરદારુ.

આ સાત પદવાળો–સપ્તપદ ૭૬ તે સમયની રચનામા બહુ મળે છે અતના બે પદ દોહાના છે. પરદાર ગમનની નિંદા કરતા કવિ કહે છે કે–કુલ, કલંકિત (કર્યું) માહાત્મ્ય (ધૂળ !) મેળવ્યુ સજ્જનોના મુખ મલિન કર્યાં, નિજ ગુણસમુહને હાથ દીધો (ધક્કો દઇ બહાર કાઢ્યો), જગને અપજશથી ઝપ્યુ (ગલહત્યો દીધો–ઢાકી દીધું), વ્યસનથી વિહિત–કરેલા પોતાને સન્નિહિત કર્યો દૂરથી ભદ્ર–કલ્યાણને વાર્યું, સુગતિના દ્વાર ઢાકી દીધા, બને ભવ (આ ભવ અને પરભવ)મા ઉદ્ભટ દુખોની કરનારી પરદારાને જેણે કામિત કરી (ચાહી) તેણે.

સયણ–સજ્જન, મિત્ર હિંદી સાજન દિન્નુ હત્થુ–હાથ દીધો, ગલહસ્ત કર્યો, અર્ધચંદ્ર આપ્યો, બહાર કાઢી મૂકયો જુઓ ઉપર ન ૧૯. કડપ્પ–? સમૂહ. ઝપ–ચૂમવુ, ઢાકવુ યા જીતવુ.

આને મળતો એક શ્લોક સોમપ્રભનીજ સૂક્તિમુક્તાવલી (સિંદૂર પ્રકરણ–સ્તોત્ર)મા છે —

दत्तस्तेन जगत्यकीर्तिपटहो गोत्रे मषीकूर्चकं
चारित्र्यस्य जलांजलि र्गुणगणारामस्य दावानलः ।
संकेत सकलापदां शिवपुरद्वारे कपाटो दृढः
शीलं येन निजं विलुप्तमखिलं त्रैलोक्यचिंतामणि ॥

—કાવ્યમાલા ગુચ્છક ૭ પૃ ૩૭.

આની રચના મેરૂપાલ રાજાની સભામાં કેસરી ? છે હવે પછીના ગ્રંથે ચિંતામણિપ્રબોધ એમમાં આનો તેમજ આમળના દોહરો આમ આપેલ છે જુઓ હવે પછી તેમાં ન ૧૨

રાજ્ય ભયો (ભમ્યો) જે દ્રિ દશમુખ એક-શરીર પાર્યો, ત્યારે ચિંતિત કરી, જનનીને કે(ને)-ક્યા મુખને ક્ષીર (દુધ) પીવરાવું ?

ચિંતાવિમ-સ ચિંતાપિતા (') ૫ નો ૧ થાય છે

૧-૫ ૫૦૭

(૩૫) ઙ્ક અચ્ચબ્ભુઉં દિટ્ઠુ મઇ કંઠિ ન સુલ્લઇ કાઉ'

કીઝવિ વિરહ-કરાલિઅહે ઉડ્ડાવિઅઉ વરાઉ.

(પુત્રની સ્ત્રીએ આ સમસ્યાપૂર્તિ કરી છે—આ દોહો હેમવ્યાકરણમાં પણ છે આ અત્યદ્ભુત મે દીઠું કે હું કંઠમાં શું લગાડુ. પ્રિયપણ વિરહ-કરાલિતાએ વરાક (બીચારા-પતિ)ને ઉડાવી દીધો. ભડકાવ્યા.

(૩૬) સીહુ કહેવિ જુ વાળિદઇ ધકુ વિ જિતિવુંઇ સયુ,

કુમરિ વિવાહિ રેવિ તસુ અપ્પણુ, રજ્જુ સમગુ.

—ભજપુરના રાજા ખેમકરને સુતારા દેવીથી એક કન્યા ઉત્પન્ન થઇ રાજા અને રાણી મરી ગયા પછી મંત્રિઓએ તેણીને વિવ૨ ૨ એ નામ આપી પુરુષ હોય તેમ ગાદીપર બેસાડી, પછી કુલદેવી અચ્યુતાની પૂજા કરીને પૂછ્યું કે આનો પતિ કોને કરવો ? દેવીએ ઉત્તર આપ્યો કે-સિંહને દમન કરીને ? વાહન-સવારી કરે એવો જે પણ શત્રુઓને જીતશે, તેને કુમારી પરણાવીને રાજ સમસ્ત અપણ કરો. આવો પતિ મળી ગયો ને વાતા વાર્તાની પૂરી આવી આવી.

પ્રકરણ ૫ મુ

સોમપ્રભ અને સિદ્ધપાલે રચેલી કવિતા.

૨૧૯—હવે સોમપ્રભસૂરિ અને સિદ્ધપાલ કવિની રચેલી કવિતાના નમુના આપીએ છીએ.

(૧) કુમારપાલ પ્રતિબોધ (ગાયકવાડ સંસ્કૃત સિરીઝ પૃષ્ઠ ૭૭.) એક છદ –

(૩૭) કુલુ કલંકિઉ મલિઉ માહપ્પુ
મલિણીકય સયણુમુહ
દિન્નુ હત્થુ નિયગુણુ કડપ્પહ
જગુ જ્ઝંપિઓ અવજસિણ
વસિણુ વિહિય સન્નિહિય અપ્પહ ।
દૂરહ વારિઉ ભદ્દુ તિણિ, ઢક્કિઉ સુગઇદુવારૂ,
ઉભયભવુબ્ભડદુક્ખકરૂ, કામિઉ જિણુ પરદારૂ.

આ સાત પદવાળો–સપ્તપદ છદ તે સમયની રચનામા બહુ મળે છે અતના બે પદ દોહાના છે પરદાર ગમનની નિંદા કરતા કવિ કહે છે કે–કુલ, કલંકિત (કર્યું) માહાત્મ્ય (ધૂળ !) મેળવ્યુ સજ્જનોના મુખ મલિન કર્યાં, નિજ ગુણસમુહને હાથ દીધો (ધક્કો દઇ બહાર કાઢયો), જગને અપજશથી ઝંપ્યુ (ગલહત્થો દીધો–ઢાકી દીધુ), વ્યસનથી વિહિત–કરેલા પોતાને સન્નિહિત કર્યો દૂરથી ભદ્ર–કલ્યાણને વાર્યું, સુગતિના દ્વાર ઢાકી દીધા, બને ભવ (આ ભવ અને પરભવ)મા ઉદ્ભટ દુખોની કરનારી પરદારાને જેણે કામિત કરી (ચાહી) તેણે.

સયણ–સજ્જન, મિત્ર હિંદી સાજન દિન્નુ હત્થુ–હાથ દીધો, ગલહસ્ત કર્યો, અર્ધચંદ્ર આપ્યો, બહાર કાઢી મૂકયો જુઓ ઉપર નં. ૧૯. કડપ્પ–? સમૂહ. ઝંપ–ચૂમવુ, ઢાકવુ યા જીતવુ.

આને મળતો એક શ્લોક સોમપ્રભનોજ સૂક્તિમુક્તાવલી (સિંદૂર પ્રકરણ–સ્તોત્ર)મા છે —

दत्तस्तेन जगत्यकीर्तिपटहो गोत्रे मषीकूर्चक
चारित्र्यस्य जलांजलि र्गुणगणारामस्य दावानल ।
सकेत सकलापदां शिवपुरद्वारे कपाटो दृढः
शील येन निजं विलुप्तमखिलं त्रैलोक्यचिंतामणि. ॥

—કાવ્યમાલા ગુચ્છક ૭ પૃ ૩૭.

(૨) પૃ ૩૧૧ કુમ ૧૪ ૭કમાં બાર ભાવનાઓ છે તેમાંથી ત્રણ નમૂના-

(૩૮) પિઉ માય ભાય સુકલત્તુ પુત્તુ
પહુ પરિયણુ મિત્તુ સણેહ-જુત્તુ ।
પહવંતુ ન રક્ખઇ કોવિ મરણુ
વિણુ ધમ્મહ કોવિ મરણુ
વિણુ ધમ્મહ અન્નુ ન અત્થિ સરણુ ॥

(૩૯) રાયા વિ રંકુ સયણો વિ સત્તુ
જણઓ વિ તણુઉ જણણિ વિ કલત્તુ ।
ઇહ હોઇ નડુ વ્વ કુકમ્મવંતુ
સંસારરંગિ બહુરૂવુ જંતુ. ॥

(૪૦) એક્કલ્લઉ પાવઇ જીવુ જમ્મુ
એક્કલ્લઉ મરઇ વિઢત્ત કમ્મુ ।
એક્કલ્લઉ પરભવિ સહઇ દુક્ખુ
એક્કલ્લઉ ધમ્મિણ લહઇ મુક્ખુ ॥

આમાં અર્થ સ્પષ્ટ છે કઠિન શબ્દોના અર્થ આ પ્રમાણે છે- પિઉ-પિતા. સુકલત્તુ-સુકલત્ર.(સારી સ્ત્રી) પહુ-પ્રભુ. પરિયણુ-પરિજન. સણેહ જુત્તુ-સ્નેહયુક્ત. પહવંતુ-સં પ્રભવન્ સમર્થ હોવા છતાં. રક્ખઇ-સં રક્ષતિ-રક્ષા કરે છે-બચાવે છે ધમ્મહ-ધર્મના. અન્નુ-અન્ય. અત્થિ-છે રાયા-રાજા સયણો-સજ્જન-સ્વજન. સત્તુ-શત્રુ. જણઓ-જનક પિતા. તણુઉ-તનય-પુત્ર નડુવ્વ-નટ પ્રમ-નટની પેઠે રંગિ-રંગ ઉપર-નાટક ભૂમિપર બહુરૂવુ-બહુરૂપી. એક્કલ્લઉ-એકલો. વિઢત્ત-અર્જિત-કમાવેલાં. પરભવિ-પરભવમાં. ધમ્મિણ-ધર્મથી. મુક્ખુ-મોક્ષ.

(૩) પૃ ૩૫૦-૫૧ વસંતવર્ણન ૭૬ પાંચ તેમાંથી એક નમૂનો.

(૪૧) તહિ રત્ત સહહિ કુસુમિય પલાસ ન ફુરઇ પહિયજણ હિયયમાસ.
સહયારિહિ રેહહિ મંજરીઓ ન મયણુ જલણુ જાલાવલીઓ.

—આમાં કુસુમિત પલાસ રક્ત શોભે છે જાણે કે પથિકજન(ના) હૃદયનું માંસ ફુરે છે સહકારો (આંબા)માં મંજરીઓ વિરાજે છે જાણે

કે મદન (રૂપી) જ્વલન (અગ્નિ) ની જ્વાલાવલિઓ. સહહિ-જુઓ ન. ૧૦ તથા ૨૨.

(૪) પૃષ્ઠ ૧૭૮ ગ્રીષ્મવર્ણન છંદ ચાર તેમાથી એક નમૂનો.

(૪૨) જહિં દુટ્ઠું નરિંદુ વ સયલુ ભુવણુ, પરિપીડઇ તિવ્વ કરેહિ તવણુ,
જહિ દૂહવ મહિલય જણુ સમગ્ગ, સતાવઇ સૂય સરીર લગ્ગુ.

—જ્યા તવણુ-તપન-સૂર્ય તીવ્ર કરોથી-કિરણોથી દુષ્ટ નરેંદ્રની પેઠે સકલ ભુવનને પીડે છે, જ્યા દુર્ભગ (વિયોગિની) મહિલા જન સમગ્રને સતાવે સૂર્ય (?) શરીરમા લાગ્યા કર-રાજના કર તેમજ કિરણ.

(૫) પૃષ્ઠ ૪૨૩ થી ૪૩૭ પર જીવમન કરણ સંલાપ છે તેમાં છંદ ૧-૨, ૪-૨૭, ૨૯-૩૦, ૪૭, ૫૧-૫૨, ૫૪-૫૯, ૬૧, ૬૪-૬૫, ૬૭-૧૦૪ એ બધા અપભ્રંશમા છે-બાકીના પ્રાકૃતમા છે. કવિ સિદ્ધપાલે જીવ, મન અને ઇંદ્રિયોની વાતચીત રાજા કુમારપાલને સભળાવી છે. દેહ નામના પટ્ટણ (નગર) મા આત્મા રાજા, બુદ્ધિ મહાદેવી, મન મહામત્રી, અને ફરિસણુ (સ્પર્શ) રસણુ (રસ), ગ્ઘાણુ (ઘ્રાણ), લોયણુ (લોચન), સવણ (શ્રવણ) એ પાચ પ્રધાન-એમ કથા ચાલે છે. તેમાથી ત્રણ નમૂના આપીએ છીએ—

(૪૩) જ તિલુત્તમ-રૂવ-વક્ખિત્તુ
ખણુ બમ્ભુ, ચઉમુહુ હુઉ
ધરઇ ગોરિ અદ્ધગિ સકરૂ
કદપ્પપરવસુ ચલણુ
જ પિયાઇ પણમઇ પુરદરૂ
જ કેસવ નચ્ચાવિઉ, ગોકગણિ ગોવીહિ
ઇંદિયવગ્ગહ વિપ્ફુરિઓ, ત વન્નિયહ કઇહિં. ૬૧

—જે તિલોત્તમાના રૂપથી વ્યાક્ષિપ્ત-વ્યાકુલ થએલો બ્રહ્મા ચતુર્મુખ થયો, શકર ગૌરીના અર્ધાગમા ધરે-ધારણ કરે, કદર્પને પરવશ ચરણ જેના છે તે પુરદર જે પ્રિયાને પ્રણમે, જે કેશવ ગોષ્ટના આગણે ગોપીઓથી નચાયો—આ ઇંદ્રિયવર્ગના વિસ્ફુરિત કવિયોથી વર્ણવાય છે.

(૪૪) ધાતઘવુ અસુઈ-વિલિત્ત-દેહુ
દુધ્ધર દસદુઆર ગલંતેહુ
ચિંતંતહ સવ્વવિવેય રહિઉ
મહ હિયઉ હોઇ ઉક્કંપસહિઉ ॥ ૮૫ ॥

—ધાતુભર્યું, અશુચિ (મળાદિથી) લિપ્ત દેહ, દુર્ધર દ્વાર એટલે દશેનો ઉદ્ગમ-આવવું-નીકળવું, સર્વેનેય (આ સર્વને) ચિંતવતા સર્વવિવેક રહિત (એવું) મારું હૈયું ઉત્કંપ સહિત થાય છે

(૪૫) ઇસા-વિસાય-ભય-મોહ-માય ।
મય-કોહ-લોહ-વમ્મહ-પમાય ॥
મહ સગ્ગમગ્ગસ વિ વિગ્ઘ લગ્ગ ।
વણ્ણસ્સ જેવ વિજ્જુમ્ભઈ સમગ્ગ ॥ ૯૦ ॥

—ઇર્ષા વિષાદ, ભય, મોહ માયા, મદ, ક્રોધ, લોભ મન્મથ, પ્રમાદ (એ સર્વે) મારા સ્વર્ગમાર્ગના પણ પીઠપર લાગેલા અવરોધરી (વિઘ્નકર) જેવી રીતે જાણી (ફરજપર) ના સમગ્ર-સર્વે.

(૧) પૃષ્ઠ ૪૪૩-૪૬૧ પર સ્થૂલિભદ્ર કથા છે તેમાં ૧-૪ ૧-૧૪ ૨૩-૨૫, ૩૧-૩૨ ૩૪-૩૮ ૪૦-૪૫, ૪૬-૬૨ ૬૪-૬૬ ૬૮-૮૨ ૮૪ ૯૪ ૯૭-૯૮ ૧ ૧ ૧-૧ ૫ છંદો અપભ્રંશ છે બીજા પ્રાકૃતમાં છે પાટલિપુત્રના રાજા નવમા નંદનો મંત્રી શકડાલ (શકટાર) હતો, તેણે યુક્તિથી પોતાની પુત્રીઓ સ્વામીઓની સહાયતાથી વરરુચિએ નવી કવિતાઓ શકડાલની નંદ પાસેથી ધન મેળવવો બંધ કર્યો હતો, વરરુચિનું ગંગા પાસેથી દીનાર મેળવવાનું ચોરી નંદનો શકડાલપર ક્રોધ, શકડાલના પુત્ર સિરિયે પિતાને મારવો, સિરિયના મોટાભાઇ સ્થૂલિભદ્રનો કોશા નામની વેશ્યા સાથે પ્રેમ, સ્થૂલિભદ્રનું શ્રમણ થવું, તે શ્રમણનું કોશાને ત્યાં બાર માસથી રહેવું, વગેરે વર્ણન ઘણું સુંદર છે તેમાંથી ૧ નમુના લીધા છે:—

(૯) જસુ નયણ વિવિહવિલાસ ન સરહુ, જાઇવણુ નિસિદિ દસય સરહુ.

જસુ નયણકંતિ જિય લજ્જભરિણ, વણવાસુ પવન્નય નાઇ હરિણ ૮
—જેના વદનથી વિનિર્જિત-જીતાયેલો જાણે શશાંક (ચંદ્ર) પોતાને નિશામા-રાત્રિમા સશંક દેખાડે છે, જેની નયનકાંતિ(થી) જિત-જીતાયેલો લજ્જાભરથી જાણે હરિણ વનવાસ પ્રપન્ન થાય છે-પામે છે-સેવે છે

(૪૭) નંદ જંપઇ પઢઇ પરકવ્વ
કહ એસ વરરૂઇ સુકઇ
મ્હહ મંતિ મહ ધૂય સત્ત વિ
એયાઇ કવ્વાઇ
પહુ પઢઇ બાલાઉ હુંત વિ
તત્થ તુમ્હ નરનાહ જઇ, મણિ વટ્ટઇ સંદેહુ ।
તાઉ પઢંતિય કોઉગેણ, તા તુમ્હે નિસુણેહુ ॥ ૩૨ ॥

—નંદ કહે છે " પઢે-બોલે પરકાવ્ય કેવી રીતે આ વરરૂચિ સુકવિ ? " કહે છે મંત્રી 'મારી પુત્રીઓ સાતેય આ કાવ્યોને પ્રભુ ! બોલે છે, બાલા હોતી-હોવા છતા પણ, ત્યાં તમો નરનાથને જો મનમા વર્તે છે સંદેહ, તેઓને બોલતી કૌતુકથી તેમને તમે સાભળો.'

કન્યાઓમા પહેલી એકવાર સાભળી, બીજી બેવાર એમ સાતમી સાતવાર સાભળી શ્લોક કંઠસ્થ કરી લેતી હતી વરરૂચિએ નવો શ્લોક બોલતાજ પહેલી કંઠસ્થ કરીને બોલી જતી આમ બે વાર સાભળી બીજી બોલી જતી ઇત્યાદિ. પછી નંદે કુપિત થઇ વરરૂચિને કાઢી મૂક્યો.

(૪૮) ખિવિવિ સંઝિહિ સલિલ દીણાર
ગોસગ્ગિ સુરસરિ થુણઇ
હણઇ જંતસચારૂ પાઇણ
ઉચ્છિલિવિ તે વિ વરરૂઇહિ
ચડહિ હત્થિ તેણ ધાઇણ
લોઉ પઇપિઇ વરરૂઇહિ, ગંગ પસન્નિય દેઇ ।
સુણિવિ નંદ વુત્તંતુ ઇહુ, સયડાલસ્સ કહેઇ ॥ ૩૫ ॥

—ફેંકીને, સંધ્યાએ, જલમા, દીનાર, સવારમા, (વરરૂચિ) ગંગાને,

સ્તવે-સ્તુતિ કરે છે (અને) વધે છે (વધાવે છે) મત્રસંભારને ગમ્મી ઉછાળીને તે પણ વરરુચિને માટે છે દાખમાં તેના ઘાતથી, લોક કહે છે (કે) વરરુચિને નમો, પ્રસન્ન થઈને, દે છે ગંગાનદી વૃત્તાંત આ કથાનકને કહે છે

ખિવિવિ-સં ક્ષિપૂ ખિવિવિ, ઉવ્વિવિવિ મુલ્લિવિ-મૂતકૃત છે ગોસગ્ગ-સં ગોસગ-સવાર ચુણુઈ-સં સ્તુ (સ્તુતિ કરવી) ધુ (હેમ કરવો) ધાતુ નું બાણી અર્થાત્ ધાત્વા ગણની મળ માનવી જોઇએ. પ્રાકૃત ઘુણુઈ એટલે સ્તુતિ કરે છે પુરાણો તથા પદ્ધતિઓમાં ધુનેધુ અને ધુનુયાત્ આવે છે (તુલસીદાસના રામચરિતમાનસમાં ધુને અનેક વાર આવુ). ધુનું ધુનોતિ વેદમાં તથા ધુણુઇ પ્રાકૃતમાં આવે છે પફિછ સ પ્રત્યય. પસન્નિય-સં પ્રસન્નિત (?).

આ પછી શકટારે મોકલેલા માણસ ગોઠવી વરરુચિને સાયંકાળે નદીમાં દીનાર રાખતા જોઇ લીધો. પોતે તે કાઢી લીધી. સવારે નદની સમક્ષ વરરુચિએ ઘણી સ્તુતિ કરી અને યત્ર ચલાવ્યું, પણ કંઈ ન મળ્યું

(૪૪) કોશાએ વિચાર્યું કે આમણ મારા અનુરાગમાં એટલે મગ્ન છે તો તેને સુમાર્ગમાં લગાવું તેણીએ કહ્યું કે મને ધમ્મલાભ થી શુ સર્યું દગ્ગુલાભ (દ્રવ્ય-લાભ) જોઇએ. તેણે પૂછ્યું કેટલા? કોશાએ લાખ માગ્યા

તીઈ વુત્તઓ સો સનિવ્વેઇ
મા ખિજ્જસિ કિંચિ તુહ
અત્થિ ચક્ખ નેવાલમંડલુ
તહ ઇહ સાવઇ નિવઇ
લાખુ મુલ્લુ સાહૂસ્સ કંબલુ
સો તહિં પવસુ હિંડુ નિવુ દિન્નઈ કંબલ તેળુ ।
ત ગોવિવ દઇય તસ્સ તો થાનુટ્ઠિ જાએણ ॥ ૮૯ ॥

—તે (કોશા) ને કહેવામાં આવ્યું તે, સનિર્વેદ, મા દુઃખી થા, કઇંપણ તું, ચ્ચ, ન, નેપાલમંડલ ત્યાં, દે-આપે, આવા નૃપતિ

લાખ(ના), મૂલ્યનુ માધુનું, કબલ, તે, ત્યા, પ્રાપ્ત થયેલ, દીઠો, નૃપ, આપ્યો કબલ, તેણે, તેને, ગુપ્ત કરીને–ગોપવીને, દડના, તળે, તે, પાછો ફર્યો, વેગથી.

વુત્ત–સ. ઉક્ત. વચ્ચ–સં. વ્રજ. વાહુડિઉ–સં. વ્યાઘુટિત માર્ગમાં ચોર મળ્યા, જેણે લાખ દીનારો મળવાના શકુન થયા હતા

(૫૦) તો મુક્કઉ ગઈ દિન્નુ તિણુ, કમલુ કોમહિ હત્થ ।
મો પેચ્છતહ તીઈ તસુ, ખિત્તુ ખાલિ અપસત્થિ ॥ ૫૧ ॥

—ત્યારે, મુકયો–મુક્ત કર્યો (ચોરોએ), (તે) ગયો, દીધી તેને, કબલ, કોશાના, હાથ(મા), તે, જોતા છતાં, તેણે, તેને, ફેંક્યો, ખાળમા, અપ્રશસ્તમા

તિણુ—પજાબી તિન્ની, પેચ્છત–સ. પ્રેક્ષત્ ડિગલ–પેખન્ત ખાલ્ય –ખાળ, ગદા પાણીની મોરી.

(૫૧) સમણુ દુમ્મણુ ભણઇ તો એઉ
બહુમુલ્લુ કબલરયણુ
કીસ કોસિ પઈ કખાલિ ખિત્તઉ
દેસતરિ પરિભમેવિ
મઈ ભહત દુક્ખેણુ પત્તઉં
કોસ ભણઈ મહાપુરિસ, તુહુ કબલુ સોએસિ
જ દુલ્લહુ સજમ–ખણુ, હારિસ ત ન મુણેસિ ૯૨

—શ્રમણ, દુર્મન (થઇને), કહે છે, તો, ' આ, બહુમૂલ્ય, કબલ-રત્ન, શામાટે, કોશા ' , તે, ખાળમા, ફેંકયુ, દેશાતરમા, પરિભ્રમણ કરી, મે, મહા, દુખથી, પ્રાપ્ત કર્યું " કોશા કહે છે 'મહાપુરૂપ ! તુ, કબલ(નો) મોટો વિચાર કરે છે, જે, દુર્લભ, સયમ(ની)ક્ષણુ, હારી ગયો છુ, તે, નહી જાણુતો. "

ખિત્તઉ, પત્તઉ—ખિત્તો, પત્તો, સ. ક્ષિપ્ત, પ્રાપ્ત મુણુ–જાણુવુ–જુઓ ન. ૩૫.

(૭) પૃષ્ઠ ૪૭૧–૭૨ આઠ છપ્પય આગળીએ આપ્યા છે કે જેને સાંભળી ધ્યાનકાલે કુમારપાલ રાજા જાગ્યો હતો. તેમાંથી એક નમૂના તરીકે અહીં આપી તેનું વર્તમાન ગુજરાતી અનુસાર અક્ષરાંતર કરવામાં આવેછે એમ કહેવાં જોવાઈ ગયું છે કે જૂની કવિતાથી સોમપ્રભની કવિતા ક્લિષ્ટ છે તથા તેના નમૂનાઓથી ખાસ કરીને પણ તેમ જણાયું હશે. આ કવિતા હિંદીમાં ડિંગલ કવિતા જેને કહે છે તે જાતની છે અને પૃથ્વીરાજ રાસાના કવિત સમયથી કેટલાંક વર્ષો પહેલાની છે આમાં સર્વ સંસ્કૃતના તત્સમ છે અધિક કઠિન નથી.

(૫૨) અમણુઅમઅસમસમસીલાસીલાવપર પર
નિક્કપુરુઅનકમકમ કમણુકર
ઉગ્ગમતગ્ગર પુઅમઅરિંછોલિ નિરંતર
વિલસમાણુઅમાણ પવાનલ દુત્તર
આવત્તસયાઉલુ જલહિ લહુ ગોપય જિમ્વ તે નિત્થરહિ
નીસેસવસનસુનિટ્ઠવણુ પાસનાહુ જે સંભરહિ.
—અમન-મર્મ-સમ-શીલ-સદૈવ-પર પર
નિષ્કપ્રેમ-નક્ર-ચક્ર-ક્રમણ દુઃખ (!) કર
ઉલ્લાસ ગુરુ-પુચ્છ-મત્સ્ય-રિંછોલિ-નિરંતર
વિલસમાન-જ્વાલા-જટાલ-વડવાનલ દુસ્તર
આવર્ત-શતાકુલ જલધિ લઘુ ગોપદ જેમ તે નિસ્તરે
નિઃશેષ-વ્યસન-નિરસાપન પાર્શ્વનાથ જે સાંભરે.

રિંછોલિ=પંક્તિ (દેશી) | નિટ્ઠવણુ-સં નિરસાપન-નીવાડનાર સમાપ્ત કરનાર નીઠ જવું-નીઠવું (મારવાડી) સંભરહિ-સંભરવું, સંભાળવું, સાંભરવું મરાઠીમાં સંભાવના, પંજાબીમાં સુમ્ભાલના-સ્મરણ સ્મરણ કરવું

વિભાગ પાંચમો.

મેરૂતુંગસૂરિનો પ્રબંધ ચિંતામણિ. સં ૧૩૬૧.

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રબંધ ચિંતામણિ.

૨૨૦. આ નામનો સંસ્કૃત ગ્રંથ જૈનાચાર્ય મેરૂતુંગે સંવત્ ૧૩૬૧ મા કાઠિયાવાડના વઢવાણમા રચ્યો. મુબઈના ડૉક્ટર પીટર્સનના શાસ્ત્રી દીનાનાથ રામચન્દ્રે મુબઇમા સ. ૧૯૪૪ મા કોઈ હસ્તલિખિત પ્રતિઓ સાથે મેળવી તેનુ મૂલ છપાવ્યુ તે હાલ દુષ્પ્રાપ્ય છે તેમણે તેની વર્દ્ધિત આવૃત્તિનું ગુજરાતી ભાષાતર પણ છપાવ્યુ છે. સન ૧૯૦૧ માં ટૉનીએ વળી કોઇ મૂલ પ્રતિઓની સહાય લઇ તેનો અગ્રેજી અનુવાદ છપાવ્યો છે. આમા કેટલાક ઐતિહાસિક પ્રબંધો યા કિસ્સા છે શ્રાયુત ચદ્રધરશર્મા ગુલેરી બી એ વિશેષમા કથે છે કે " કેટલીક બાબતમાં તે ભોજપ્રબધની ઢબવાળુ પુસ્તક છે. જૈન ધાર્મિક સાહિત્યમા પોતાના મતની 'પ્રભાવના' વધારવા કિસ્સાઓનુ સ્થાન ઘણું ઉચુ છે. જૈન ધર્મોપદેશક પોતાના સાધુ તથા શ્રાવક શિષ્યોના મનોવિનોદ અને ઉપદેશ માટે કંઇક કથાઓ કહ્યા કરે છે કે જે પૌરાણિક, ઐતિહાસિક યા અર્ધ-ઐતિહાસિક હોય છે. આ કથાઓના કેટલાય સગ્રહ ગ્રથ છે કે જેમા પુરાણા કવિયોની રચના, નવા કવિયોના નામ, પુરાણા રાજાઓના કર્તવ્ય, નવાના નામ, વિક્રમાદિત્ય પણ જૈન, સાલિવાહન પણ જૈન, વરાહમિહિર પણ જૈન, બ્રાહ્મણ વિદ્વાનો અને અન્ય શાખા-સપ્રદાયોના વિદ્વાનોનો પોતાના આચાર્યોથી પરાજય વગેરે બાબતો રહે છે કે જે વર્ત્તમાન દૃષ્ટિથી ઐતિહાસિક કહી શકાતી નથી. કિંતુ તે સમયના

કિંતુ ગ્રંથ પણ એવાજ છે તેમાં જો જોવામાં આવે તો ઐતિહાસિક
તત્વની ઉપેક્ષા જૈનો કરતાં વધારે કરવામાં આવી છે આથી કેવલ
જૈનોને ઉપાલંભ આપી શકાતો નથી. આટલું છતાં પણ જૈન વિદ્વા-
નોએ ઇતિહાસ પ્રત્યે રૂચિ રાખ્યાનાં તથા તેની ગત કીર્તિનો આદર ન
ભૂલ્યાનાં પ્રમાણ મળે છે એમ તો સમ્રાટ અશોકની ધર્મલિપિના અ-
ક્ષરોમાં આગમબાબતે પૂર્ણ પરંપરાનો અર્થ સહુ બતાવે છે ”

૨૨૧ સં. ૧૩૬૧ નો સમય પૃથ્વીરાજ અને તેના રાસના કવિત્વ
કર્તા ચંદનો સમય (૧૨૫ સં.) થી ૧૧ વર્ષ પછી છે તે સમયની
પ્રચલિત ભાષા-કવિતા અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે સં. ૧૩૬૧ માં
મેરૂતુંગે આ ચિંતામણિઃ સમાપ્ત કર્યો છે કેટલી પણ ઉધ્ધૃત કવિતા
તેણે પોતે રચી નથી પ્રબંધોમાં પ્રસંગે પ્રસંગે જે કવિતા તેણે આપી
છે તે અવશ્ય તેનાથી જૂની છે કેટલી જૂની છે તેનો વધારેમાં વધારે
સમય તો સ્થિર કરી શકાતો નથી, પરંતુ પ્રબંધચિંતામણિની રચનાનો
સમય તેનો નીચામાં નીચો ઉપલબ્ધિ કાલ અવશ્ય છે તેનાથી પચાસ
સાઠ વર્ષ પહેલાં કવિતા લોકમુખોમાં પ્રચલિત હોય યા આવા પ્રસા-
રેલા સિવાય જો સો બસો વર્ષ જૂના પણ હોય તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી.

૨૨૨ કેટલાક દોહા એવા છે કે જે ધારના પ્રસિદ્ધ રાજા ભોજના
કાકા મુંજના નામના છે અને તેના બનાવેલા કહેવામાં આવ્યા છે એક
મૃણાલ નામની યુવતિએ ભોજને કહેલો હતો. જે ચારણોએ હેમચંદ્રને
સંભળાવ્યા હતા કેટલાક નવઘણ રાજાના મરસીયા (રાજીઆ) છે સં
૧૩૬૧ ના લખેલા ઇતિહાસ અનુસાર તે તે સમયના છે આ કવિ-
તાઓને શાસ્ત્રીએ માગધી અને ઝૈનીએ પ્રાકૃત જણાવ્યા છે

૨૨૩ સેનેસે અક્ષિતથી સિદ્ધ કર્યું છે (ઇં. એ. સો. જર્નલ
વૉલ્યુમ ૧૯૨ પૃ. ૩૩૭ આદિ) કે ગુજરાતના ભાવડા રાજાઓના સંવત્
આદિ, મેરૂતુંગે અશુદ્ધ લખ્યા છે અને તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, આ સર્વમાં
ગડબડ છે તેનું ઐતિહાસિક મૂલ્ય કંઇ નથી. જૂની ઘટનાઓના સમ
યમાં ભલે તેટલી ઐતિહાસિક ગડબડ હોય, પણ પોતાના નજીકના

કાલની ઘટનાઓ તો મેરતુગે જ્યા સુધી તે પ્રબધની પુષ્ટિ કરી શકે છે ત્યા સુધી પ્રામાણિક લખી છે સિદ્ધરાજ જયસિહ, કુમારપાલ, હેમચદ્ર, વસ્તુપાલ, તેજપાલનો કાળ ગૂજરાતમા સસ્કૃત અને પ્રાકૃતની વિદ્યા તથા જૈન ધર્મના પ્રચારનો સુવર્ણ યુગ હતો ભોજના સમયમા ધારામા જે વિદ્યા અને વિદ્વાનોની જ્યોતિ ચમકી હતી તે બસો અઢીસો વર્ષ પછી પશ્ચિમ ગૂજરાતમા પણ દેદીપ્યમાન થઈ તે સમયની વાતો જૈનોના ગૌરવની છે અને તેની સરક્ષા તેમણે ઘણી સાવધાનીથી કરી છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

તે સમયની જૈન સંસ્કૃત.

૨૨૪. પ્રબધ ચિતામણિનો જે અનુવાદ ગૂજરાતીમા થયો છે, તેના કરતા ઘણો સારો અનુવાદ થવાની જરૂર છે કે જેમા ઐતિહાસિક અને શાબ્દિક ટિપ્પણિઓ હોય. આ ગ્રંથની ભાષા સસ્કૃત છે, પરતુ તે સસ્કૃત પણ દેશભાષાઓની ઉત્પત્તિ અને વિકાસને સમજવામાં ઉપયોગી છે. તે સમયની 'જૈન સસ્કૃત'મા એક મનોહારિતા એ છે કે જૈન લેખક ગૂજરાતી યા દેશભાષામાં વિચાર કરતો ને સસ્કૃતમા લખતો. પરિશિષ્ટ પર્વ ૧-૭૫ મા હેમચદ્ર લખે છે કે ' **स कालं यदि कुर्वात को (कां) लभेत ततो गतिम्** '—આમા મરવાના અર્થમાં ' કાલ કરવો ' એ સસ્કૃત રૂઢિ પ્રયોગ નથી પણ દેશ ભાષાનો છે. અણિશુદ્ધ સસ્કૃતના પ્રેમી આને બર્બર સસ્કૃત કહે પરંતુ આ જીવિત સંસ્કૃત છે. તેમા ભાષાપણું છે. એતો રૂચિની વાત છે કોઇને કાશ્મીરની કોતરણીના કામવાળી અખરોટના લાકડાના સારા ઢગનો તખતો સારો લાગે ને કોઇને લીલા કુપળોથી ભરેલી વાડી ટહની નીચે કેટલાક શબ્દો અને વાક્ય આવી સંસ્કૃતના આપવામા આવે છે. જેના

પર * આનું ચિન્હ છે તે અન્યત્ર શિલાલેખો, ગ્રન્થો વગેરેમાં જોવામાં આવેલ છે

ऊसथाम—ઉમેલા; *ઉષ્ષીસક-તકિયા, ઓસીકા (રાજસ્થાની, જૂની ગુજરાતી).

करपत्री—બે હાથ ભેગા કરી પાણી પીવા માટે પાત્ર જેવું બનાવવું (કરપુટી).

धवलगृह—પ્રધાન મહેલ (ધવલ એટલે જે જાતિમાં ઉત્તમ હોય તે-દેશી શબ્દ છે હેમ દેશીનામ માલા ૫-૫૭ તુલસીદાસના ધવલધામ નો આ અર્થ છે સફેદ મહેલ નહિ)

सर्वावसर—રાજાનું સર્વોથી મળવું દીવાને આમ

राजपाटिका—રાજમાર્ગ

***धर्मपत्रिका**—(ધર્મના લેખની) વહી, ચોપડો.

सुहित —ધરાયો.

लोट्टिका—ઓટી (જો ઓષ્ઠિક સંસ્કૃતમાં ૧૬ ન હોય તો આ પણ દેશી શબ્દ છે હેમ દેશી ૭-૧૫૬)

धाटीमपात—ધાડ પાડવું-ધાડ પાડવી.

+**पंचकुल**—પંચોની રાજકચેરી (ना प्र पत्रिका भाग १ संख्या २ पृष्ठ १३४)

उद्ग्राहक—ઉઘરાવનાર, **उद्ग्राह**—ઉઘરાણી, **उद्ग्राहित**-ઉઘરાવેલો.

निरवधि—(અમુક હદથી) સુધી, સમાપ્તિ (જ્યાં સુધી)

वहमान—ચાલતો (सिद्धक्रमे वहमाने)

न्युंछन—નોંછાવર

नृपते क समय—મહારાજ શું કામ કરી રહ્યા છો ? કેવો અવસર છે ?

गुरुदर—તંબુ.

वसतिका—મંદિર (ना प्र पत्रिका १-२ पृ. ४५)

चिन्तायक—સંભાળનાર-ગભેવાળ.

दवरक, कटीदवरक—દોરો, કંદોરો (डोर कटिसूत्र-હર્ષચરિતની ટીકા).

रसवती—રસોઇ

यमलपत्र—(રાજાઓના પોતપોતામાં) પત્ર.

भेटितः—ભેટયા. મળ્યા

पादोऽवधार्यतां—પધારો.

खत्तक—ગોખલો

मदनपट्टिका—મીણની પટ્ટી. मैण (એટલે મીણ)નું સંસ્કૃત કરેલું 'मदन'

कच्चोलक—કચોળું (ગૂ.) કચોલા, કચોલી (રાજસ્થાની) સરખાવો આનંદઘનજીનું 'નિશદિન જોઉં તારી વાટડી' એ પદમાંનું

जीर्णमचाधिरूढ—તૂટેલી ખાટપર પડેલા (ક્રોધમાં)

सघाहटिको घट—વાટકા સહિત ઘડો-વાટકો એ શબ્દ કાઠીઆવાડમાં અમુક પાત્ર માટે વપરાય છે.

हक्कित—બોલાવેલો-સંબોધિત-હાક મારેલો.

कामुक—કામ કરનાર નોકર (પંજાબીમાં કામ્મા, મારવાડીમાં કામેતી, કાર્મ (હર્ષચરિત)

छिम्पिका—છીંપી (વસ્ત્ર રંગનારી જાત)

निजतनक गृह—પોતાનું ઘર. (તણા, યા તણું યા તણી-મારવાડી ગૂજરાતી 'કા')।

व्याघुटन्ती—આળોટતી (મારવાડી બાવડના, પંજાબી ઔટના)

व्याघुटितु—આળોટવાને.

वलितः—વળ્યો-પાછો ફર્યો.

वासण—વાસણ, રૂપયાની થેલી (વાસણી-વાસળી-આ કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે ને કેડે આવી વાસળી બંધાતી.

विहंगिका—કાવડ.

*कार्मण—કામણ, જાદુ કરવું (કામણ-મારવાડી)
उत्तेजित निर्माप्य—ઉત્તેજિત કરાવી (નિરમા ચલાવી)
संग्रहणी—વેશ્યા.
*पट्टकिक—પટેલ, પટ્ટ-(જિલ્લો) તેનો પ્રમુખ
सैन्यपाली—છાવણી.
स्थापनिका—ગીરો રાખવું તે-ઘરાણે રાખવું
समारोपयत्—સોંપી દીધું
पाती स्पृशति—ભય તને છે-ભીડે છે (કરી ભાગે છે)
पोत—વસ્ત્ર (મારવાડી પોતિયા.)
मारात्रिकमुत्तार्य—આરતી ઉતારીને.
तत्पाद्यं विपाट्य मुमोच—ખોડ કાઢી (સમારી) મૂકી દીધું.
*मारि—મારવું તે अमारि—અભય ન મારવું તે.
पुगलिका—રથાવની ચિઠ્ઠી (આસામાને સાથે રહે છે તેની).
शकुनं मरिते विषेहि—શકુન કરો (એટલે શુકન લ્યો.)
पाषाणसत्कजातीय सत्क એટલે સિંદી का
*कारापक—કરાવનાર.

*तापिका—તવી (કડાઇ), તપેલી (तापकोऽपूपादिकरण स्थानं तापिका काष्ठपाषिका यत्र तैलादिना भक्ष्याः पच्यन्ते —અભિધાનચિંતામણિ ટીકા.

वसा—ભાર (જુઓ ભાગ નં ૧૧)
चतुःसर—ચોસર-ચાર લટનો ફૂલનો હાર.
प्रसादयिष्यसि—કૃપાવશે, કૃપા ઉપજાવશે.
*कर्तुकाम—કરવા કામે.

૨૨૫. ધાતુઓની અનંતતા આકૃતિગણ અને ઉણાદિના આશ્રયવિધિથી સંપન્ન એવા જે સિદ્ધાંતો આ પદ્ધતિથી ઉપર, કુમાર ઉપેક્ષાના પ્રકાર બનાવી ઉપર કુમાર ભીખાના સિદ્ધ કરી લે છે અથવા અમારા આશ્રય- ધરિત્રીય પ્રાકૃત નામા સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર સંકીર્ણ છે જે અમો સમ

शोलौ उरू यस्या सा जयोरूः-जोरू' (સ્ત્રી) બનાવે છે તે હીંદી વિદ્વાનોને આ ઉદાહરણોમા કંઈ ચમત્કાર નહિ જણાય, પરંતુ આ દેશી ભાષાથી અતલગ સબધ ધરાવતા સંસ્કૃતના ઉદાહરણો છે ગમે તેટલું બાધો, પણ જલ તો નીચી બાજુ તરફ ઢળે છે દેશી શબ્દ અને વાગ્વારા સંસ્કૃત માટે અભડાયેલી નહોતી. સંસ્કૃતમા એટલી સમજ હતી કે તેને પોતાના બનાવી લેતી.

૨૨૬ પ્રબધચિંતામણિમાં એક જગ્યાએ 'आशिष' શબ્દ અકારાત તરીકે ઉપયોગમા લીધેલ છે (मातुराशिष शिखां कुरिताघ-વસ્તુપાલની રચના પૃ. ૨૬૭), ' श्वान ' પણ તેજરીતે વપરાયો છે (सन्निहित श्वानेन शुण्डा दण्डे निहत्य પૃ ૧૮૦-कुक्करस्तु शुनि श्वान इति वाचस्पति-શાસ્ત્રી) જયમંગલસૂરિ ' चातुर्यता ' લખી હિંદી-ગૂજરાતીના ડબલ ભાવવાચકના બી વાવે છે (पौरषनिताचातुर्यता निर्जिता पृ. १५४)

૨૨૭. કવિ શ્રીપાલે સિદ્ધરાજ જયસિંહના સહસ્રલિંગ સરોવરની પ્રશસ્તિ બનાવી હતી તેમા આ શ્લોક પણ હતો કે—

> कोशेनापि युतं दलैरुपचितं नोच्छेत्तुमेतत्क्षमं
> स्वस्यापि स्फुटकण्टकव्यतिकरं पुस्त्वं च धत्ते नहि ॥
> एकोप्येष करोति कोशरहितो निष्कण्टकं भूतलं
> मत्वैवं कमला विहाय कमलं यस्यासिमाशिश्रियत् ॥

—કમલમા કોશ-ડોડી અને ખજાનો-છે, દલ-પાદડા અને સેના-છે ઉખડી શકતુ નથી આપજ આમા કટક-કાંટા અને શત્રુ-ને ઉપદ્રવ છે કદિ તેમા પુસ્ત્વ-પુલ્લિંગ (નરજાતિ) અને પુરૂષત્વ-આવતું નથી, અને સિદ્ધરાજ જયસિંહનું ખડ્ગ એકલુ, કોશ-મ્યાન વગર, ભૂમડલને નિષ્કટક કરી દે છે. આથી લક્ષ્મી કમલને છોડીને તેમા ચાલી આવી.

૨૨૮. એમ કહેવાય છે કે આમા રામચદ્ર પડિતે બે દોષ કાઢ્યા. એકતો દલ શબ્દનો અર્થ 'સેના' ભાષામા છે પરંતુ સંસ્કૃતમા નથી, બીજો,

રેશ એક કમલ શબ્દ પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગ (નરજાતિ ને નાન્ય-તરજાતિ) બને છે દમેશાં નપુંસક-સ્ત્રીલિંગ નથી. આથી સંગમે સર્વ પંડિતોને આમંત્રણ કરી (उपदक्ष) દલ શબ્દને રાજસેનાના અર્થમાં નપુંસકલિંગ કરાવ્યો (દલ'નો સંસ્કૃતમાં સેના અર્થ નપુંસકલિંગ અને શીખવે કરાવ્યો એ એનું પૂર્વાર્ધ-આનાર્થ છે કારણ કે સંવત્ ૧૦૮૪ અને ૧૧૦૭ ની વચ્ચે ઉત્પત્તિની કથા ના કર્તા સીડક કારણ લખે છે કે नमु वपमसाप्योऽवमरातिरस्मद् दलानाम् —ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ સિરીઝ નં. ૨૧ પૃ. ૮) પરંતુ લિંગાનુશાસનમાં કમલની જેમ નપુંસક નહેલની એનો કોણ નિર્ણય કરે ! આ માટે पुंस्त्वं च धत्ते न वा (પુંસ્ત્વ ધારણ કરે છે કે નહિ) એવો પાઠ બનાવ્યો (પ્રબંધચિંતામણિ પૃ. ૧૫૧-૨).

૨૨૪ આ રીતે લિંગાંતર થઈ જવાય છે પરંતુ આ જૈન સંસ્કૃતની એક વાતની અસર થઈ વગર આપણ ધરી નથી. વળી હિંદી-ગુજરાતી-મરાઠીમાં ક્રિયાપદોમાં લિંગ ભેદને ઘણો મેળ મેળે છે. 'वह जाता है, वह जाती है' (હિંદી) તે આપણો નથી, તેથી આપણી નથી. (૫) આવો પ્રકાર સંસ્કૃતમાં નથી, વૈદિકમાં નથી તેમ નથી અવેસ્તા ફારસી આદિમાં. આથી કેટલાક અન્યભાષાભાષી હિંદી-ગુજરાતી-મરાઠી-શીખના બનાવ છે. ક્રિયાપદોમાં લિંગ આવેલ છે તેનો રોચક ઇતિહાસ છે. ધાતુની શુદ્ધ ક્રિયા-વાચક રૂપ (સંસ્કૃત તિઙન્ત) માં તો લિંગભેદ બને નથી. ધાતુથી બનતાં ક્રિયાવાચક વિશેષણો (વર્તમાન ને ભૂતકૃદંત)માં તેના વિશેષ્ય પ્રમાણે કારણે લિંગભેદ થાય છે. હિંદીમાં જેમ है ધાતુનું શુદ્ધ રૂપ છે—તેમાં લિંગ નથી અને જા નું વર્તમાન ને ભૂતકાલ બનાવે છે તે ધાતુનાં વર્તમાન ને ભૂત વિશેષણ છે [जाता है એટલે जाता (हुआ) है जाती है એટલે जाती (हुई) है करता है करती है जाता था जाती थी करता था, करती थी, સંસ્કૃતમાં जायान् (जायान्त्) जायान्ती, कुर्वन् (कुर्वन्त् करन्त्)

कुर्वन्ती (करन्ती)] અવશ્ય આજ્ઞા, વિધિ ક્રિયામાં લિંગ નથી, કારણ કે ધાતુનાજ રૂપ છે. આ ધાતુજ વર્તમાન અને ભૂત ધાતુજ વિશેષણોને ક્રિયાને સ્થાને ઉપયોગમા લેવાનુ ભાષાના વિકાસમા એક નવો યુગ પ્રકટ કરે છે. વૈદિક સસ્કૃતમાં ભૂતકાલની ક્રિયાના તિઙન્તરૂપ (ધાતુના શુદ્ધ ક્રિયાવાચકરૂપ) જ આવે છે. स गत, तेन कृतम्, अहं पृष्टवान् આદિ રૂપ ક્રિયા તરીકે વપરાયા, તેમા વિશેષણ હોવાને લીધે લિગભેદ પણ હતો ભાષામા ઘણી સરલતા આવી. सः (सा) चकार, अकरोत्, अकार्षीत्ने બદલે स कृतवान्, सा कृतवती, तेन कृतम्, तया कृतम् એથી કામ ચાલવા લાગ્યુ આ ભૂતકાલવાચી ધાતુજ કૃદન્તને (Past Participle) પછી તે કર્તરિ પ્રયોગ હોય કે કર્મણિ યા ભાવપ્રયોગ હોય,–વિશેષણની પેઠે રાખી આગળ अस्ति (હોવુ એ ક્રિયાનુ વર્તમાનકાલનુ રૂપ) નો અધ્યાહાર રાખી ભૂતકાલનુ કામ ચલાવાતુ ગયુ. આર્ષ પ્રાકૃતમા કઇ ભૂતકાલિક ક્રિયાપદ છે, પછી પ્રાકૃતમા आसी (आसीत्–પજાબી સી) ને છોડીને એમ સમજો કે ભૂતકાલિક ક્રિયા રહી નહી, આ त–વાળાં विशेष्यनिघ्न શબ્દોથી કામ ચાલ્યુ. આતો પહેલી સીડી ભાષાની સરલતામાં થઈ, સસ્કૃત અને પ્રાકૃતના રચનાવૈચિત્ર્યમાં આથી ઘણી સહાયતા મળી કે વૈદિક સંસ્કૃતથી પ્રાકૃત અને લૌકિક સસ્કૃતમા આવતા આવતા ભૂતકાલિક ક્રિયાનુ કામ વિશેષણ આપવા લાગ્યા, વૈયાકરણોની ભાષામા 'कृदभिहितआख्यात' થઇ ગયુ આ રીતે વર્તમાનકાલની ક્રિયા પણ કેવલ अस्ति (હોવુ એ ધાતુની) રહીને વર્તમાન ધાતુજ વિશેષણો ક્રિયાપદનુ કામ આપવા લાગી જાય એ બીજી સીડી છે કે જે પ્રાકૃતથી અપભ્રંશ યાને પુરાની હિંદી–ગૂજરાતી–મરાઠી આદિ બનવાના સમયે બન્યુ उपज्जइ, उपजै, करइ, करै આ તો ધાતુના (तिङन्त શુદ્ધ ક્રિયાવાચક) રૂપછે–તેમાં લિંગભેદ નથી તેનો इ (યા સુખસુખનો ए) એ સસ્કૃત 'ति' અને પ્રાકૃત 'इ' છે, પરન્તુ હિંદીમા उपजता है (या उपजती है), करता है, (या करती है)–તેમાં 'है' (अहै–

अस्(-अस्ति) ધાતુનું રૂપ છે અને પહેલું જ उपजता આદિ વર્તમાનમાંથી જ થયેલું વિશેષણ (Present Participle) છે (उत्पद्यमान-उत्पद्यन्त-उपजन्त उत्पद्यन्ती उपजन्ती-उपजती कुर्वन् कुर्वन्त-करन्त-करत, कुर्वन्ती-करन्ती करती) આ વિશેષણના વાસ્તવરૂપના અંતમાં अन्त, अन्ती એમ છે કે જે સંસ્કૃત અને હાલની હિન્દી બન્નેમાં સ્પષ્ટ છે —તેના अत, अती થઈ જાય છે करती, उपजतो એમાં ओ છે તે त ની જગ્યાએ છે કે ? નકારવિના કર્તાના એકવચનના ચિહ્ન (સંસ્કૃત 'स्' અથવા) નું અપભ્રંશ છે 'ગુજરાતીમાં નથી' સાથે એટલે નકાર વાચક વર્તમાન ધાતુજ રૂપમાં આવે પ્રયોગ થાય છે જેમકે આવતો નથી, આવતી નથી વગેરે, અને ભૂતકૃતમાં જ્યારે થાય છે જેમકે આવતો હતો આવતી હતી વગેરે

૨૩ હવે આ વિષયને અધિક ન લંબાવતાં પ્રસંગની વાત પર આવીએ છીએ કે આ ગ્રન્થની જૈન સંસ્કૃતમાં પણ વર્તમાન ધાતુજ વિશેષણને ક્રિયાની જેવું કામ આપતું જોવામાં આવે છે 'समागतं प्रकामीत्या पुण्यात्मनस्मि (પ્ર ચિં ૫-૧૧) नृपस्तस्य सोमसंक्रान्तिकुर्वन् (પૃ. ૫૫) अन्यदा श्री सिद्धराजस्य कीर्तिं चिन्तयन्' (પૃ ૧૮૨) ઇત્યાદિ. દેશભાષામાં વિચાર કરનાર કવિએ તેની છાપ સંસ્કૃતમાં મૂકેલી અને સંસ્કૃતની વિચાર ભાષામાં પણ ક્રમની અસર નો પ્રભાવ પડ્યો. વર્તમાન ધાતુજ વિશેષણ હિંદીમાં 'होना' ક્રિયાના વર્તમાનના રૂપની સાથે વર્તમાન ક્રિયાનું કામ દેવા લાગ્યા, અને ભૂતકાલિક ધાતુજ વિશેષણ (जिस-हिंदी था-थी गया,-गयी; हतो, हती) અને ગુજરાતીમાં પણ 'હતો, હતી' ની સાથે ભૂતકાળની ક્રિયાનું કામ દેવા લાગ્યા. હિંદી था અને हता-ગુજરાતી હતા એ अस् (अस्ति) ની અને હિંદી भया એ भू (भवति)ની ક્રિયાનું કામ દેવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૩ જું.

પ્રબધ ચિતામણિમાંથી ઉદાહરણો.

૨૩૧. હવે પ્રબધ ચિતામણિનુ કંઈક [૩૨]પાણી જોઈએ—

(૧) અમ્મણિઓ સંદેસડઓ, તારય કન્હ કહિજ્જ
જગ દાલિદ્દિહિ દુબ્બિઅઉ, બલિબધણુહ મુહિજ્જ.

પાઠાતર—જૂની જૈન પોથીઓમા ओ, औ ને उ उं લખે છે આથી હેરાન થઇ છાપવાવાળા કયાક उ અને કયાક ओ છાપી દે છે શુદ્ધ પાઠ માત્રાઓ અનુસાર બોલવો જોઇએ. अउ અને अइ જૂની લખાવટ છે, તેને બદલે ओ અને ऐ એ પાછળની છે એમ ઉપર બતાવી દીધુ છે આ માટે અહીંપણુ અમ્મણિઅઉ, સંદેસડઉ, દુબ્બિઅઉ પાઠ ઉચિત છે, પછીના લેખોની મુખસુખાનુકારી લખાવટથી તે અમ્મણિઓ, સંદેસડો, દુબ્બિઓ થઇ ગયા હશે કે જે કવિતાની હિદી—ગૂજરાતીથી બહુ દૂર નથી એવીજ રીતે જૈન પોથીઓમા 'त्थ' 'च्छ' ज्झ, क्ष, त, भ એક સરખા લખેલા મળે છે, તેથી તેવા પાઠાતર તે પાઠાતર નથી. પુરાણી લિપિને બરાબર ન વાચવાથી ઉપજતો ભ્રમ માત્ર છે. શાસ્ત્રી ટૅાનીના સસ્કરણોમા જે પાઠાંતર આપ્યા છે, તેમાથી અમે અહીં થોડા આપ્યા છે—નારાયણુહ, કહિજ્જ, જગુદુત્થિઉ (દુચ્છિઉ), પરસ વર્ણ નિયમ વૈકલ્પિક હોવાથી અમે ક્યાક ક્યાક અનુસ્વારનો પ્રયોગ કર્યો છે અને હ્રસ્વદીર્ઘને વધુ બદલેલ નથી.

અર્થ—એક સમય વિક્રમાદિત્ય રાત્રે નગરમા ફરતા હતા ત્યાં એક

---

૩૨. હિન્દી તેમજ ગૂજરાતીમાં પાણી મોતીના ઓપ-કાન્તિને માટે વપરાય છે કિંતુ જૈન વૈયાકરણ વર્ધમાને પોતાના ગણુરત્નમહોદધિ નામના સસ્કૃત વ્યાકરણ ગ્રથમા પણ એક ઉદાહરણ નામે ' भुजगस्येव माणि सदमाः આપી મણિને માટે પણ अम. (પાણી) નો પ્રયોગ બતાવ્યો છે.

તેઓને તેણે આ અપી દુહો બોલતો સાંભળ્યો કે અભ્યાસ સદૈવ તારનાર (તારક) એવા ચન્દ્ર (પાર્વતી–નારાયણ) ને કહેજે રાજા પણ વખત ઊભો રહ્યો કે ઉત્તરાર્ધમાં કંઇ આગળ કહે તો પોતે સાંભળે, પણ ઉત્તરાર્ધ સાંભળવાનું બન્યું નહિ એટલે પાછો આવ્યો. સવારમાં દરબારમાં તેઓને બોલાવરાવ્યો ને તેણે દુહો આ રીતે પૂરો કર્યો- જગત્ દારિદ્રયમાં ડૂબ્યું છે બલિબંધનને છોડી નાખજે —કેમ બલિ મોટો દાની હતો કે જેણે નારાયણે બાંધીને પાતાળમાં મોકલ્યો હતો. એ તેઓની પ્રાર્થનાથી તારક ચન્દ્ર તેનું બંધન છોડી દેતનો જગત્ દારિદ્રયથી બચી જાત. બલિનો અર્થ રાજાનો કર પણ થાય છે રાજા ભોજસ્વામિન્ એમ સમજ્યો હેમ કે તેથી મારી બાબદ મારે કંઈ કહેશે, પરંતુ તે તો રાજાને એવું મારી સમજાવતો હતો કે અમે તો દારિદ્રયમાં ડૂબી રહ્યા છીએ અને બલિબંધન (કરોનો બોજો) ઊઠાવવાની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વિવેચન—અમ્હહિઅઉ-અમ્હહિઅઉ સં. અસ્માકં (?) અસ્મદીય (?) પછી અમ્હીણા–અમારા એમ આવશે. ઉ (સં. નામ) સબંધકારક પ્રત્યય છે પ્રા. અમ્હાણં બીજાની બળ-બીમાં ણુ નો ક થઈ ગયો છે જેમ તેમ. (એણા–રેણા) સહે સહજ–જેમ સંસ્કૃતમાં અલ્પ અજ્ઞાત, કુત્સિત, સ્વાર્થમાં ક આવે છે તેમ પુરાણી હિંદી–ગૂજરાતીમાં ડ ના ડા આવે છે જેમકે મોર–મોરડો, નીંદ–નીંદડી (મારવાડી) રતિ (રાત)–રતિડી–રાતડી આદિ. તારસ્ય–તારક ચન્દ્ર–કૃષ્ણ ચન્દ્ર નારાયણનો ચન્દ્ર ગૂ. બો બ્ધન–બંધ. કઢિજ્જ–વિધિ પ્રેરણાર્થક અને કર્મણિમાં જ્યાં જ્યાં સંસ્કૃતમાં 'ય આવે છે ત્યાં જ્જ યા જ્જ આવે છે મરીજે–(મરવું જોઈએ) કરીજે (કરવું જોઈએ) કહીજે (રાજસ્થાની) કહે? (ગૂ.) લિખિજ્જ ગયો (મારવાડી) લિખિજ્જે–(લિખિજ્જ, લિજ્જ છિજ્જે)–પહેલાં કર્મવાચ્ય પ્રયોગ હતો પછી કર્તૃવાચ્ય થઈ ગયો. દાલિદ્દિ–દારિદ્ર. દ્યતિ. બુડ્ડિઅઉ–સંસ્કૃત ધાતુ બુડ્ છે કે જે દેશી ધાતુ બનાવ્યો જણાય છે હિંદીમાં બૂડના, બૂડના અને ડૂબ છે

તેજ પ્રમાણે ગૂજરાતમા ડૂબવુ, બૂડવુ બંને રૂપ છે. વ્યત્યયનુ આ ઉદાહરણ છે. દુત્થિઅઉ–દુ સ્થિત. મુહિજ્જ–મૂકીએ, મૂકીજે, છોડીએ. જુઓ ઉપર કહિજ્જ. શાસ્ત્રી આનો અર્થ ' મોચિત '–મૂકી દીધો એમ કરે છે. [१]

(૨) કચ્છના રાજા લાખાક[૩૩]ને કપિલકોટિના કિલ્લામા મૂલરાજે ઘેરી લીધો લાખાક (લાખા) ઘણા બોધવાક્ય કહીને રણભૂમિમા ઉતર્યો અને વીરતા બતાવી કામ આવ્યો–મરાયો તે બોધવાક્યોમાથી એક એ આપેલુ છે કેઃ–

ઊગ્ગા તાવિઉ જહિં ન કિઉ લક્ખઉ ભણઈ નિઘટ્ટ
ગણિયા લબ્ભઈ દીહડા, કે દહક અહવા અટ્ઠ.

આને નવી લખાવટમા બદલી લખી દઇએ તો બેસુરૂં એટલુ લાગે છે તે નહિ લાગે.

ઉગ્ગા તાવ્યો (તાપિત) જો ન કિયો, લક્ખો ભણે નિઘટ્ટ,
ગણિયા લાભે દીહડા, કે દહક અહવા અટ્ઠ.

—કુશળ લાખો ભણે છે કે ઉગ્ગા–ઉદયપામતા (શત્રુ)ને તાપિત

૩૩ આ કચ્છનો પ્રસિદ્ધ રાજા લાખા ફૂલાણી (ફૂલનો પુત્ર હતો તેથી) કે જેનુ નામ ધનાઢ્યતા, તથા ઉદારતાને લીધે પ્રસિદ્ધ છે આ જાડેજા જાતિના ચંદ્રવંશી યાદવોમાંનો હતો મૂલરાજના હાથથી તેના મૃત્યુનો કાળ જૂની ગૂજરાતી કવિતા પ્રમાણે કાર્તિક શુક્લ ૮ શુક્રવાર શાક સ ૯૦૧ (વિ. સં ૧૦૩૬–ઇ સ. ૯૮૦) છે, કનોજના રાઠોડ રાજા જયચંદના પૌત્ર યા પ્રપૌત્ર સિયાજીના, મૂલરાજની કન્યા સાથે વિવાહ થવાની તથા તેના પ્રત્યુપકારમાં સિયાજીએ લાલા ફૂલાણીને મારવાની આદિ કથા અપ્રમાણિક છે કારણકે સિયાજીના દાદા ને વડદાદા જયચંદનો સમય વિ સ ૧૨૫૦ (ઇ સ. ૧૧૯૩) છે, તેથી સિયાજીનો સમય વિ સં ૧૩૦૦ પછી આવવો ઘટે તે સમયે લાખા અને મૂલરાજને ત્રણસો વર્ષ થઇ ગયા હતા. (જુઓ પં ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાનો લેખ ' લાખા ફૂલાણીકા મારા જાના '–સમાલોચક (જયપુર), જાન્યુ ફેબ્રુ ૧૯૦૪. મૂલરાજનો રાજ્યાભિષેક વિ. સં ૧૦૧૭ માં થયો એ વાત પ્રામાણિક છે.

ન કર્યો–તપાવ્યો નહિ તો મરણ (મરણાંત) દિવસો ગયે છે કહિ કર આપવા આઉ. (વીસ્તુ ભતાના વગર પડી રહીએ તો કેટલા દિવસ કાઢવાનું છે ? ઉમરના મરણાંત દિવસોજ એક દિવસ તો અવશ્ય મરવાનું છે જ તેથી શત્રુને મારી–તપાવી મરવું એ વધુ સારૂં.)

ઊગ્યા–ઉગેલા–ઉદ્ગતપરથી આ ઉદિત થયા પછી. તાવિઉ–તાપિત, તપાવેલો. નિરૂઇ–નુકણ (હેમચંદ્ર દે ના. મા. વિધા ૪–૩૪) શાસ્ત્રી નિરૂઇ (?) એવો મોટો અર્થ કરે છે દિવસ–દિવસ. જુઓ ઉપર ન (૧)ની ટિપ્પણીમાં મરેસઉ. ખત્રાણી ધાતુ ગૂ. કહ્યા. ધન દિવાડે દિન ઘડી (બિમા ત્રીજાની કવિતા, મારવાડી) કે–આવશે, ઘ, ઇહ–ઇહ આઉવા–આવવા. શાસ્ત્રી અને ટેસી બન્નેનો અનુવાદ અશુદ્ધ છે

(૩) માલવાના રાજા (પરમાર) મુંજનું રાજ્યમાં તો રુદ્રાદિત્ય નામનો મંત્રી સંભાળતો હતો અને મુંજ [illegible] સ્ત્રી પર આસક્ત હતો. સવે ને રાજે ચિરલિંગ નામના ઉત્તર ગઈ તેણીની પાસે ભાર ભોજન જતો, ને પાછો વળતો. કોઈક દિવસે મુંજે આવવું મોડું કરી દીધું તેથી તે ભગિનીએ મુંજને નીચેનો દોહરો લખી મોકલ્યો.

> મુંજ પભણઇ ડોરડી, પેખેસિ ન ગમ્મારિ (પા. ભે ગમ્મારિ)
> આસાઢિ ઘણુ ગજ્જઇ ચિક્ખિલિ હોસેઇવારિ

અર્થ—મુંજ ! (પ્રેમની) દોરી ત્રૂટી–ખસી ગઈ છે. ગમાર ! તું નથી દેખતો કે આષાઢમાં ઘન (મેઘ) ગાજવાથી હવે ચિખલ (કાદવ–લપસણ) થશે !

શાસ્ત્રીએ અર્થ એવો કર્યો છે કે આષાઢનો ઘન ગરજે છે પરંતુ આષાઢિ માં 'ઇ' એ અધિકરણ પ્રત્યય છે અને ગજ્જઇ વર્તમાનકાળ નહિ, પરંતુ વર્તમાન ધાતુજ વિશેષણ (ગરજતો)ની સાથે લાગેલ સાતમી વિભક્તિ પણ જણાય છે. આમજ શાસ્ત્રી એમ કહે છે કે તારા વિરહથી આવનાર આંસુઓની ધારાઓથી લપસણી જમીનપર કેમ આવશે પ્રિય કિં –પરંતુ આ બરાબર નથી–વિચારમૂલ છે. કારણ

વાત એ છે કે ગરમીમા દોરી સુકાઇ જાય યા ઢીલી થઇ જાય તો વરસાદમા લીલી-સુવાળી થઈ છૂટે (આન ગાંઠ ઘુલિ જાત ત્યા માન ગાઠ છુટિ જાત-વિહારી) તો વરસાદ આવ્યે તો તમારા આવ્યા વગર ચાલે તેમ નથીજ પરાણે આવશો, પરતુ લપસણી-ગારાવાળી જમીનમા ઊંટ કેમ ચાલશે? આ માટે હમણાજ આવી જાઓ. વરસાદમા ઊંટોને ચાલવામા કષ્ટ પડે છે-જેવી રીતે એક મારવાડી દોહામા કહેલુ છે.-

ઊંટા દેધા ટેરડા ગુડ ગાડર ગાડાંહ
સારા દોહરા આવશી મેંડક બોલ્યા નાડાંહ.

[ઊંટ, બકરા, બળદ, ગુડ, ભેડ અને ગાડા એ સરવે મુશ્કેલીથી જ્યારે દેડકા નાડિયો (તળાવડી)મા બોલે છે ત્યારે આવી શકે. આમાં ઊંટા વગેરેમા 'આ' અને ગાડાહ એમા 'આહ' એ કર્તાના બહુવચનના પ્રત્યય છે. દોહરા એટલે દોહિલા (સ દુષ્કર), બોલ્યા નાડાહ-ભાવલક્ષણ (સપ્તમી.)]

ઉપરનો ૩ નમ્બરનો દોહો લઇએ.

[**ખડહલ્લા**-(સ. **स्खलिता**?) સૂકી, ખડખડી ગઈ, ખડી ગઈ. **દોરડી**-દોરી દેશી સાથે મિશ્રિત સંસ્કૃત દવરકી, પદ્ધતિઓમા ડોરક એ સસ્કૃત શબ્દ પણ બની ગયો છે. બાણના હર્ષચરિતમા 'ડોર' શબ્દ આવ્યો છે જેનો અર્થ સકેત ટીકાકારે 'કટિસૂત્ર' કર્યો છે. (જુઓ ઉપર ૫) પેકિખસિ-(સ પ્રેક્ષસે.) પજાબીમા અવઇક્ષ-હાલ પણ જોવાના અર્થમા છે જેમકે તૂ વેખ, વહ વેખદા હૈ. **ગમ્મારિ**-ગમાર હિ. ગવાર. **આસાઢિ**-છદને લઇને 'ઇ' ને દીર્ઘ લ્યો. **ગજ્જીઇ**-સ. ગર્જતિ યા ગર્જત્સુ. ઉપર વ્યાખ્યા જુઓ. **ચિક્કિખલિ**-કીચડવાળી, લપસી પડીએ તેવી પજાબી ચિક્કી (સસ્કૃત પિશ્ચલનો વ્યત્યય) હેમ. દે ૩-૧૧ ચિકખલ્લ, **હોસે**-હોશે-થશે. **અબ્બારિ**-રાજસ્થાની અબાર હમણા. ગૂજરાતીમા આવાર પદ્યમા વપરાય છે તે.

(૪) તેલંગદેશના રાજા તૈલપે (કલ્યાણના સોલકી તૈલપ બીજો) છેડછાડ કરી તેથી મુજે તેનાપર ચડાઇ કરી. મત્રી રૂદ્રાદિત્યે મુજને

ન કર્યો—તપાવ્યો નહિ તો અષાઢ (અષાઢમાંના) દિવસો આવે છે. કોણ કર અથવા આપ. (ચીરતા બતાવ્યા વગર પછી સ્ત્રીએ તો કેટલા દિવસ ગુજરવાનું છે ? ઉમરના અષાઢમાંના દિવસોજ એક દિવસ તો અવશ્ય મરવાનું છે જ તેથી શત્રુને બાળી—તપાવી મરવું એ વધુ સારૂં)

ઊગ્યા—ઉગેલા—ઉદિતપરથી આ ઉદિત થયા પછી. તાવિઉ—તાવિત, તપાવેલો. નિયટ્ટ—ગુહ્ય (હેમચંદ્ર ૮ ના. મા. ટિપ્પ ૪–૩૪) શાસ્ત્રી નિરૂપ (?) એવો ખોટો અર્થ કરે છે. દીઅહ—દિવસ. જુઓ ઉપર ન (૧)ની ટિપ્પણીમાં ઘટેલો. પગની ધાણ, ગૂ. ઘણ. ઘન શિવાય ઘિન ઘડી (જુઓ ઝીમાની કવિતા, ભારવાડી) કે—આવતા, આ, ઘર—સ્થ અથવા—આવવા. શાસ્ત્રી અને ટૅાની બન્નેના અનુવાદ અશુદ્ધ છે

(૩) માળવાના રાજા (પરમાર) મુંજનું રાજ્યાર્થ તો રુદ્રાદિત્ય નામનો મંત્રી સંભાળતો હતો અને મુંજ કેવળ સ્ત્રી પર આસક્ત હતો. ગામે ને રાત્રે ચિરંજિવ નામના ઊંટપર ચડી તેણીની પાસે જાય એકલો જતો, ને પાછો વળતો. કેટલેક દિવસે મુંજે આવવું જવું છોડી દીધું તેથી તે બાળિકાએ મુંજને નીચેનો દોહો લખી મોકલ્યો.

> મુંજ પડન્તા ડોરડી, પેખેસિ ન ગમ્મારિ (પા. ભે ગમ્મારિ)
> આસાઢિ ઘણ ગજ્જીઇ, ચિક્ખિલ્લિ હોસેઇવારિ

અર્થ—મુંજ ! (પ્રેમની) દોરી ખડી-ખસકી ગઈ છે ગમાર ! તું નથી દેખતો કે આષાઢમાં ઘન (મેઘ) ગાજવાથી હવે ચિખ્ખલ (ગારો—કાદવ) થશે !

શાસ્ત્રીએ અર્થ એવો કર્યો છે કે આષાઢનો ઘન ગાજે છે પરંતુ આસાઢિ માં 'ઇ' એ અધિકરણ કારક છે અને ગજ્જીઇ વર્ત માનકાલ નહિ, પરંતુ વર્તમાન કાળ વિશેષણ (કૃદન્તો)ની ઉપર સાતમી વિભક્તિ થયું જણાય છે. આગળ શાસ્ત્રી એમ કહે છે કે તારા વિરહથી આવનાર આંસુઓની ધારાઓથી વરસણી જમીનપર જેમ આવશે એવો ભવિ ચિ —પરંતુ આ બરાબર નથી—વિચારણીય છે. કારણ

પહોચ્યો નહિ, પરંતુ મુંજના કેટલાક સહાયકો તૈલપની રાજધાનીમાં પહોચી ગયા. તેમણે બંદીગૃહ સુધી સુરંગ કરાવી. નાસતી વખત મુંજે મૃણાલવતીને કહ્યું કે મારી સાથ ચાલો અને ધારામા રાણી બનીને રહો. તેણીએ કહ્યુ કે દાગીનાનો ડબ્બો લઇ આવુ છુ, પરતુ તેણીએ એમ વિચાર કર્યો કે આધેડ એવી મને જો ત્યા જઇને છોડી દે તો પછી ન ઘરની ન ઘાટની એવી સ્થિતિ પોતાની થાય એટલે તેણે બધી હકીકત પોતાના ભાઇ (તૈલપ)ને કહી દીધી વત્સરાજની પેઠે ઘોષવતી વીણા અને વાસવદત્તાને લઈ નિકળી જવાની વાત તો દૂર રહી, પણ અહીં મુંજ ઘણી નિર્દયતાથી બધાયો. તેની પાસે શેરીએ શેરીએ ભીખ મગાવી તેના વિલાપની કવિતામા કેટલાક શ્લોકોની સાથે કેટલાક જૂની હિંદી-ગૂજ-રાતી કવિતા પણ છે કે જેની અહીં ચર્ચા કરવામા આવે છે. ટૅાની કહે છે કે છાપેલા પુસ્તકમા કેટલાક પ્રાકૃત કાવ્ય આ પ્રસગના મૂક્યા નથી કે જે એક પ્રતિમા હતા. સભવ છે કે તેમા કઇ બીજી જૂની ભાષાની કવિતા હોય

સઉ ચિત્ત હરિસઠ્ઠી મમ્મણુહ સત્તીસ ડીહિયા
હિયમ્મિ તે નર દ્દ્હૂ સીઝે જે વીસસઇ થિયા.

પાઠાતર—ચિત્તહસટ્ટી મણુહ, અસ્સી તે નર, હરિસટ્ટી મમ્મણુ છત્તિ, હિઅમ્મિ, પંચાસ ડીહિયા, હિયમ્મી, સિય જે પત્તિજ્જઈ તાહ, અમ્મી સીજે, પતિઠવઈ તિચાહ.

અર્થ—સઉ (ના) ચિત્તોને હર્ષિત કરવા (અથવા હરવા)ને અર્થે-માટે મદન-પ્રેમની વાતો રચવામા દક્ષ--ડાહી એવી સ્ત્રીઓમા જે વિશ્વાસ કરે છે તે નર હૃદયમા દૃઢ (પાકીરીતે) દુખ પામે છે.

પાઠાતરોથી આ દોહામા કઇ રૂપાતર હોય એમ જણાય છે, 'જે પત્તિજ્જઇ તાહ' (જે પતીજ-વિશ્વાસ રાખે છે તેને-યા તેનામા) એ પાઠાતરથી જણાય છે કે પૂર્વાર્દ્ધનો અત કઇ બીજી રીતે પણ હોય. 'મમ્મણુહ ભત્તીસ' નો અર્થ કામદેવની વાતો કરવામા આવે છે, પરતુ પાઠાતરોમા છત્તિ(સ), પચાસ, એમ મળે છે તેથી સભવ છે કે

તેમ કરતાં વાર્યો અને સમજાવ્યો કે ગોદાવરીની પેલેપાર તો નજ જવું. પરંતુ મુંજે તેઓને પહેલાં ત્યાર હરાવ્યો હતો તે માટે તેના મંત્રીની તેણે સલાહ માની નહિ. રુદ્રાદિત્યે રાજાનું ભાવી અનિષ્ટ સમજી અને પોતાને અસમર્થ જાણી ચિતામાં બળી જઇ પ્રાણ આપ્યો. ગોદાવરીને પેલેપાર મુંજની સેનાને છળકપટથી કાપી નાખી અને તૈલપ મુંજને મુંજની દોરીઓથી બાંધીને લઇ ગયો. ત્યાં તેને લાકડાના પાંજરામાં કેદ રાખ્યો. એક દિવસે મુંજ આરીસામાં મુખ જોઇ રહ્યો હતો તે વખતે મૃણાલવતી પાછળથી આવી ઉભી અને મુંજનું યૌવન અને પોતાની અધિક ઉમર વિચારતાં તેણીના ચહેરાપર ગ્લાનતા આવી ગઇ. આ જોઇ મુંજે આ દોહો કહ્યો.

મુંજ ભણઇ મુણાલવઇ જુવ્વણ ગયું ન ઝૂરિ,
જઇ સક્કર સય ખંડ થિય, તો ઇસ મીઠી ચૂરિ

અર્થ—મુંજ કહે છે કે મૃણાલવતિ ! ગયેલા જોબન ને ઝુરણા—શોક ન કર. જો સાકરના શત—સો ખંડ—ટુકડા થઇ જાય તો પણ તે ચૂરિ (ભૂકો કરેલી) પણ મીઠી હોય છે

ભણઇ—ભણે કહે (સં ભણતિ) મુણાલવઇ—સ્વર ગ્રામી 'ઇ' શ્રુતિ જુઓ. જુવ્વણ—જોબન, યૌવન. ગયું—ગયેલા ગયેલું ઝૂરિ—ઝુરવું—પસ્તાવું, વિલાપ કરવો, જઇ—(સં યદિ હિ જે ગૂ જો), સય—શત સો, થિય—થઈ સાકર શતખંડ થઇ નારીજાતિ. સં સ્થિત હિં—આ ની નારીજાતિ થી. ઇસ—આ

વીસલદેવના રાજા પૃથ્વીરાજની રાણી ગાંધારીએ પતિને પોતાના ઘોડા ઉપર બેસાડી કરવો જોઇને આવોજ દોહો કહ્યો હતો—

નરાં નારરાં દિગમરાં પાકાં થી રસ હોય
નરાં દ્રુરમાં મન હવાં પાકાં પાકાં સાય. (ભવિષ્યપુરાણ)

(૫)—રુદ્રાદિત્યો મરી ગયો હતો તે દિલ્હી—કનોજના મંત્રી વૈયત્રપાલની પેઠે પોતાના સ્વામીને બચાવવા માટે આંધળો વેશ લઈ

પહોચ્યો નહિ, પરંતુ મુંજના કેટલાક સહાયકો તૈલપની રાજધાનીમાં પહોચી ગયા તેમણે બંદીગૃહ સુધી સુરંગ કરાવી. નાસતી વખત મુંજે મૃણાલવતીને કહ્યું કે મારી સાથ ચાલો અને ધારામા રાણી બનીને રહો તેણીએ કહ્યું કે દાગીનાનો ડબ્બો લઇ આવું છું, પરંતુ તેણીએ એમ વિચાર કર્યો કે આધેડ એવી મને જો આ જઇને છોડી દે તો પછી ન ઘરની ન ઘાટની એવી સ્થિતિ પોતાની થાય એટલે તેણે બધી હકીકત પોતાના ભાઇ (તૈલપ)ને કહી દીધી વત્સરાજની પેઠે ઘોષવતી વીણા અને વાસવદત્તાને લઈ નિકળી જવાની વાત તો દૂર રહી, પણ અહીં મુંજ ઘણી નિર્દયતાથી બંધાયો. તેની પાસે શેરીએ શેરીએ ભીખ મંગાવી તેના વિલાપની કવિતામા કેટલાક શ્લોકોની સાથે કેટલાક જૂની હિંદી–ગૂજરાતી કવિતા પણ છે કે જેની અહીં ચર્ચા કરવામા આવે છે. ટૉની કહે છે કે છાપેલા પુસ્તકમા કેટલાક પ્રાકૃત કાવ્ય આ પ્રસંગના મૂક્યાં નથી કે જે એક પ્રતિમા હતા. સંભવ છે કે તેમા કંઇ બીજી જૂની ભાષાની કવિતા હોય.

સઉ ચિત્ત હરિસઠ્ઠી મમ્મણુહ સત્તીસ ડીહિયા
હિયમ્મિ તે નર દ્દઠ્ઠ સીઞે જે વીસસઇ થિયાં.

પાઠાંતર—ચિત્તહસટ્ઠી મણુહ, અસ્સી તે નર, હરિસટ્ઠી મમ્મણ છત્તિ, હિઅમ્મિ, પંચાસ ડીહિયા, હિયમ્મી, સિય જે પત્તિજ્જઈ તાહ, અમ્મી સીજૈ, પતિઠવઈ તિચાહ.

અર્થ—સહુ (ના) ચિત્તોને હર્ષિત કરવા (અથવા હરવા)ને અર્થે–માટે મદન-પ્રેમની વાતો રચવામા દક્ષ–ડાહી એવી સ્ત્રીઓમા જે વિશ્વાસ કરે છે તે નર હૃદયમા દૃઢ (પાકીરીતે) દુ:ખ પામે છે

પાઠાંતરોથી આ દોહામા કંઇ રૂપાંતર હોય એમ જણાય છે, 'જે પત્તિજ્જઇ તાહ' (જે પતીજ–વિશ્વાસ રાખે છે તેને–યા તેનામા) એ પાઠાંતરથી જણાય છે કે પૂર્વાર્દ્ધનો અંત કંઇ બીજી રીતે પણ હોય. 'મમ્મણુહ બત્તીસ' નો અર્થ કામદેવની વાતો કરવામા આવે છે, પરંતુ પાઠાંતરોમાં છત્તિ(સ), પંચાસ, એમ મળે છે તેથી સંભવ છે કે

આ બત્રીસની સંખ્યા પણ હોય અગર તેમાં સ્ત્રીએ કે પુરુષોને મોહિત કરવાની કલાઓની પરિસંખ્યા હોય જેવી રીતે બાવન–બાવન્ને હિન્દીમાં છત્રીસા કે છપ્પના કહેવામાં આવે છે આમાં છપ્પનાનો અર્થ ખરું સંખ્યાયુક્ત નહિ, પરંતુ છ ગુણવાળો (સં–ષટ્પ્રજ્ઞ) છે પટ્પ્રજ્ઞ એ જુદી ઉપાધિ પણ છે.

સઉં–સાં, સહ, હિ–સંગ, રાજસ્થાની સૈ સૈં; મારવાડી સેંગ (ટિ.) હરિસુરિ–હર્ષ અને અર્થ અથવા હસ(ઇ) અને સાર્થ આ સાર્થ પરથી રાજસ્થાની સાટૈ–સાટૈ મા આટે–વાસ્તે. ગૂ. માટે વાસ્તે. મરાઠી સાઠીં મમ્મણુહ–મન્મથ–કામદેવની અથવા મણિમહિ મણમણ–ગણગણ કરવું. હત્ના. ભી નિમક્તિ. બત્તીસ–વાતોમાં, ડીઠિયાં–ઘણા ચતુર (સં ઘણા). ગૂજરાતી મારવાડી ઘણા, ડીઠિ એટલે દીપ–સરખાવો સં. દીપિકા એટલે વાય–હિન્દી દિયો, દિવ્યો, ડીવો હિયણ્ભિમ–આમાં ભિમ એ (સં રિમન્ અને હિ મે તથા ગૂ માં) એ બે વચ્ચેનો છે હું–હ સીઝ–સીઝાય છે દુઃખ પામે છે રાજસ્થાની સીઝના એટલે ગળવું (ઘળવું) –સં સિધ્યતિ એ પરથી આવે છે. સંભવ છે કે અહીં પાઠ ખીઝે એમ હોય કે જેનું સં ખિદ્યતિ છે (ગૂજરાતીમાં સીઝાય છે એ યોગ્ય વપરાય છે તેથી સીઝે એજ પાઠ યોગ્ય છે) વીસસઇ–વિશ્વાસ કરે છે પત્તિજ્જઇ–પતીજ એટલે પ્રત્યય–વિશ્વાસ રાખે છે ગૂ. માં પતિ-યારો પણ વપરાય છે હિ પતીજને હૈં પ્રત્યય કરતે હૈ–સરખાવો જનિ પતિયાહુ (તુલસીદાસ) ગુજરાતીમાં પતિયાને નો અર્થ મનાવવું, રીઝવવું પણ છે પતિસ્વઇ–કિંવા પત્તિજ્જઇનો લેખ પ્રમાદ છે અનુસ્વાર પર આગળ ટિપ્પણી જુઓ. પિયાં તિયાહ–સ્ત્રીઓમાં.

(૫)—ઝલી ઘુટી કિં ન મુઉ કિં ન હુઅઉ છારપુંજ
હિંડઇ દોરી બંધીયઉ, જિમ મંકડ તિમ મુંજ
(ગૂજરાતીમાં ભાષાંતરીએ તો
ઝળી તૂટી કાં ન મુઓ, કાં ન થયો છારપુંજ
ફિરે દોરી બાંધિયો, જેમ માંકડ તેમ મુંજ

પાઠાંતર—ઝોલી તુટ્ટી વિ કિં ન કઉ, મુયઉ, છારહૂપુંજ, ધરિધ્રરિ જિમ નચાવઈ જિમ, તુટવિ, ઝોલી ત્રુટી, હૂયઉ.

અર્થ—(આગમા) બળીને યા (ફાસીની દોરી) તોડી શા માટે ન મર્યો ? શા માટે રાખનો ઢગલો ન થયો ? (કે) દોરીથી બધાયેલો રહી જેમ વાદરો ફરે છે તેમ મુજ (ફરે છે) પાઠાંતરોમા—ઝોળી (ફાસીનો પાશ) તોડી કરી પણ કઇ ન કર્યું, . ધરધર જેમ નચાવવામા આવે છે તેમ...

ઝાલી—બળીને સ જ્વલ, રાજસ્થાનમા આગની આચ (જ્વાલા)ને ઝાલ કે ઝલ કહે છે ગૂ૦ મા ઝાળ કહે છે. તુટ્ટી, તુટવિ–તૂટી, તોડી (સ ત્રુટ્), **મુઅઉ**–મૃત (મુઓ), તે પ્રમાણેજ હુયઉ–થયો હિદી હુઓ કિ–કા, શા માટે ? છાર–માત્રા માટે છર બોલો. **છાર** અને **રાખ** બને ભસ્મના અર્થમાં એકજ દેશી પદના વ્યત્યય છે સ ક્ષાર (ખારૂ) સાથે કેવલ સાદૃશ્ય છે રાખ પરથી સસ્કૃત **રક્ષા** બનાવેલો છે. **હિંડઈ**—સ હિડતિ, હિડે છે–હાલે છે–ચાલે છે પજાબી હડના, એટલે ભટકવુ જેમકે—ગલિયા દા હડના છડિ દેઈ કાન્હા, હુણ હોયા તૂ ધરબારી–આ એક ગીતમા છે. તેનો અર્થ એ છે કે હે કાન્હ ! તુ ગલિઓમા ભટકવુ છોડી દે, હવે તુ ધરબારી–ગૃહસ્થી થયો છે હુણ–સ અધુના–હમણા **દોરી**—ઉપર જુઓ ન. ૩ **મંકડ**—સ. મર્કટ જૂના લહીઆઓ દ્વિત્વવાળા અક્ષર બતાવવા માટે બેવાર અક્ષર (જોડાક્ષર) લખવાના પરિશ્રમથી બચવા માટે અક્ષર પર અનુસ્વાર જેવુ મીંડુ મૂકતા હતા, તે કેટલાક શબ્દોમા તેને ભ્રમથી 'ન' શ્રુતિ ગણવામા આવી જેમકે સ મર્કટ–પ્રા૦ મક્કડ, તેને મ૦કડ લખવામા આવ્યુ પછી ભ્રમથી મકડ સમજાયુ. સ. ખડ્ગનુ પ્રા૦ ખગ્ગ આમા બે ગને બતાવવા લખાયુ ખ૦ગ તે પછી ભ્રમથી ખગ થયુ હિદી–ખડ્ગ. ઉપર ન ૫ મા પતિજ્જઇનુ પ તિંજ્જઇ, સ૦મા અત્યદ્ભુતનું પ્રા૦ અચ્ચબ્ભુઅ થયુને તેનું ગૂ૦ અચબો, હિ. અચમ્ભા ઇત્યાદિ.

[પૂર્વકાલિક ક્રિયાના રૂપો પર ટિપ્પણ—સસ્કૃત વૈયાકરણોએ **ત્વા**

આ બત્રીસની સંખ્યા પણ હોય, અગર તેમાં સ્ત્રીઓ કે પુરુષોને મોહિત કરવાની કલાઓની પરિસંખ્યા હોય જેવી રીતે લક્ષણ-હાવભાવને હિન્દીમાં છત્તીસા કે છપ્પના કહેવામાં આવે છે આમાં છપ્પનનો અર્થ ૫૬ સંખ્યા નહિ, પરંતુ છ ગુણિયાઓ (સ-વર્ણ) છે પરંતુ એ ગુણની ઉપાધિ પણ છે

સઉ—સૌ સઉ, હિ-સમ રાજસ્થાની સૌ સૈંદ મારવાડી સેંગ (હિ.) હરિસફૂ—હ૫ અને અર્થ અથવા હર(ખુ) અને સાથે આ. સાથે પરથી રાજસ્થાની સાથે—ઢાંકે થ આરે—વાસ્તે ગૂ માટે વાસ્તે. મગઢી સાથી મમ્મણુહ—મ-મહ—કામદેવની અથવા મહિમહિ મણમણ—આમાં કર્યું હતા. બીજી વિભક્તિ. બત્તીસ-વાતોમાં, ડીઠિ્યાં—ડીઠા ચતુર (સ દક્ષ). ગૂજરાતી મારવાડી ડાહ્યા ડીઠિ એટલે દાખ—સરખાવો સ દીપિકા એટલે વાત-હિન્દી દિખી દિખી, ડીઠી. હિમ્વગ્ગિમ—આમાં ગ્ગિમ એ (સ ગ્મિન્ અને હિ મે તથા ગૂ માં) એ બે વચ્ચેનો છે ઠૂઈ—ઠ સીઝે-સીઝાય છે દુ:ખ પામે છે રાજસ્થાની સીઝના એટલે સળવું (બળવું) —સ સિધ્યતિ એ પરથી આવે છે સંભવ છે કે અહીં પાઠ ખીજે એમ હોય કે જેનું સ ખિદ્યતિ છે (ગૂજરાતીમાં સીઝાય છે એ ઓછું વપરાય છે તેથી સીઝે એવો પાઠ યોગ્ય છે) વીસસઈ—વિશ્વાસ કરે છે પત્તિજ્જઈ—પતીજે એટલે પ્રત્યય-વિશ્વાસ રાખે છે ગૂ માં પતિયારો પણ વપરાય છે હિ પતીજવે હૈ પ્રત્યય કરે હૈ—સરખાવો જનિ પતિયાહુ (તુલસીદાસ) ખતીજી અર્થ પતિયાને તો અર્થ મનાવવું, રીઝવવું પણ છે પતિસ્વાઈ—જેમ પત્તિજ્જઈનો લોપ પ્રમાણ છે અનુસ્વાર પર આગળ ટિપ્પણી જુઓ. તિયા, તિયાહ—સ્ત્રીઓમાં.

(૫)—આવી ઘડી કિ ન મુઉ કિન હુયઉ છારપુંજ
હિયડા કેરી બપીહડા, જિમ મકડ તિમ મુંજ
(ગૂજરાતીમાં આવાનીએ તો
આવી ઘડી હું ન મુઓ, હું ન થયો છારપુંજ
હિયે ફરી નાખિયો, જેમ મકડ તેમ મુંજ

ટિપ્પણી જુઓ **પાયક**-પેદલ, પદાતિ—જાકે હનૂમાનસે પાયક (તુલ-સીદાસ) **નિભિચ્ચ**-નિર્ભૃત્ય-ભૃત્ય-નોકર વગર. **સગ્ગટ્ઠિય**-સ્વર્ગસ્થિત, **કરિ**-કર (આજ્ઞા) **મન્તણુ**-(આ)મન્ત્રણ, વાત કરવી, બોલાવવું, **ઉમ્મુહ**-ઉન્મુખ, **રૂદ્રાઇચ્ચ**-રૂદ્રાદિત્ય.

(૮)—મુંજ ગેરીઓમાં ભીખ માગતો ફરતો હતો પહેલા કેદી-ઓનુ આવુ અપમાન કરવામા આવતુ હતુ તેના હાથમા પડિયો હતો. કોઈ સ્ત્રીએ છાસ પીવરાવી અને અભિમાન-વમકથી માથુ હલાવી ભીખ ન આપી મુંજ બોલ્યો—

ભોલિ મુન્ધિ મા ગવ્વુ કરિ, પિક્ખિવિ પડુ ગુપાઈ
ચઉદ્દસઈ સઈ છહુત્તરઈ, મુઞ્જહ ગયહ ગયાઈ

પાઠાંતર—ધનવન્તી મ ગવ્વુ, પડુઉ આઇ—પડ્ડકરૂપાણિ, પડુ-ક્યાણિ, પડુકરૂપાણિ, ચઉદ્દસઇ, છઉત્તર.

અર્થ—હે ભોળી ! હે મુગ્ધા ! (પાઠાન્તરમા હે ધનવતી) મને હાથમા પડિયો લેનો જોઇ ગર્વ મ કર, ચૌદસો છોતેર મુંજના હાથી (ચાલ્યા) ગયા.

મુન્ધિ—સ. મુગ્ધા. મારવાડીમા મોધા મૂર્ખને કહે છે આમાનો 'નં' પણ સ. મુગ્ધ. પ્રા૦ મુદ્ધના દ્વિત્વસૂચક ચિન્હથી બન્યો છે જુઓ ન ૬ મા 'મકડ' પર વ્યાખ્યા. **પિક્ખિવિ**-પેખીને-જોઇને **પડુગા**-પડીઓ, અથવા ભીખ માગવાનું માટીનૂ પાત્ર **પાંઇ**-પાણિ, હાથ, **સઇ**-સો, **ચઉદ્દસઇ**, **સઇ**, **છહુત્તરઈ**, **ગયાઇ**-એમા ઇ છે તે કર્ત્તા કારકની નાન્યતર જાતિનું બહુવચન (મ નિ) છે, અને **મુંજહ**, **ગયહ**-એમા 'હ' સબધકારક-છઠ્ઠી વિભક્તિ છે

(૯)—જા મતિ પચ્છઇ સપજ્જઇ, સા મતિ પહિલી હોઇ,
મુંજ ભણઈ મુણાલવઇ, વિઘન ન વેઢઈ કોઇ

અર્થ—જે મતિ પછી સાપડે છે (હોય છે) તે મતિ પહેલી થાય તો મુંજ ભણે છે-કહે છે કે હે મૃણાલવતિ ! કોઈ વિઘ્ન ઘેરે નહિ-ખમે નહિ.

(गत्वा, कृत्वामाना) ને પૂર્વકાલિકની પ્રકૃતિ અને (तत्कृत्य नगत्य)માના य' ને ધાતુની પહેલા ઉપસર્ગ આવવાથી નિવૃત્તિ માની છે પરંતુ જુની સંસ્કૃતમાં આવો ભેદ નથી. તેમાં आकृत्वा અને गृह्य એમ બને રૂપો મળે છે વેદમાં कृत्वाय મળે છે અને પાલીમાં 'छिरवान અને 'कातून મળે છે આથી પાંચ જાતનાં રૂપ થયાં— कृत्वा, कृत्वाय, कृत्वान कत्तून कर्प(कृत्य). સૂક્ષ્મ વિચાર કરવો આ અવસર નહિ, પરંતુ ૦તુ' અતવાળા ધાતુજ શબ્દની નીચે અને ચોથીનાં રૂપોનાં હિન્દી 'सै' નમૂના છે कृत्वा એટલે કિ કરિસે-કરનેસે-કરિનિ ઇત્યાદિ પ્રાકૃતમાં त्वा' વિશુદ્ધ નથી પણ ત્ત છે અને પાલી વાળા त्वान, तून પછી तूण या ऊण થઇને મરાઠીમાં ऊन, म्हणून ત્યાં સુધી પહોંચી ગયેલ છે અને મારવાડીમાં, કરીને, લઇને એમાં રહેલ છે ને ગુજરાતીમાં કરીનિ, લઇનિ એમાં પણ તે છે જુની હિંદી યા જુની ગુજરાતીમાં અર્થાત્ અપભ્રંશમાં પેખિઅવિ' જોખિઅવિ' આદિ આવે છે ત્યાં પણ વ એટલે ઇવિ એટલે ઈ છે હિંદીમાં વ, ઇ. ના રૂપમાં આવ્યા છે (આઇ સુનિ એટલે આય, સુનકર આયકે મુરત (!) હવે તો ઇ પણ ઉડી ગયો છે અને કર ધાતુના પૂર્વકાલિકનો અનુપ્રયોગ થાય છે જેમકે આ કર(જુની હિ) આઇ કરિ-પનાની આઇ કરીકર આય કર (!) ગુજરાતીમાં ઇ તથા ઇને પ્રત્યય છે જેમકે આઇ-આઇને બોલી-બોલીને આવી—આવીને સુણી—સુણીને. (૭)—ગય ગય રહ ગય તુરય ગય, પાયક્ક નિભિચ્ચ,

સમ્મટ્ઠિય કરિ મન્તાણુ ઉમ્મુહ (તા !) રહાઉચ્ચ.

પાઠાંતર—પાયક્ક, ઠક્કુર રહાઉચ્ચ, ઉમ્મુહિ મન્તાણુ ભગ્ગ.

અર્થ—(જેના) ગજ રથ, ઘોડા, પાયદળ ગયાં ગયા છે અને જે નોકર વગરનો છે (તેવા મુંજને) હે સર્વસ્થિત રહાઉચ્ચ ! બોલાવી લ. તારી તરફ મોં કરેલો એવો-ઉન્મુખ હું છું

ગય-ગત ગયા, ગય-ગજ-હાથી, રહ-રથ, તુરય-તુરગ-ઘોડા, પાયક્ક-તેમાં આવેલા ક' માટે ન ૧ મા સદેસડે એ જુઓ

ઐતિહાસિક સત્ય છે, કારણ કે ચાલુક્યોના બે લેખોમા આ વાતનો સાભિમાન ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે મુજના મત્રીનુ નામ રૂદ્રાદિત્ય હતુ–તે તેના વિ સ ૧૦૩૬ (ઈ સ ૯૭૯)ના દાનપત્રથી પ્રકટ છે. મુજનું પ્રથમ દાનપત્ર સ. ૧૦૩૧ નુ છે અને તેનુ મૃત્યુ તેના રાજ-કાલમા દિગંબરાચાર્ય અમિતગતિએ સુભાષિતરત્નસદોહ પૂર્ણ કર્યો તેના વિ સ. ૧૦૫૦ થી અને તૈલપના મૃત્યુ સવત્ ૧૦૫૫ ની વચ્ચે થયેલુ હોવુ ઘટે આ રાજા મુજ વિક્રમની અગ્યારમી શતાબ્દીના બીજા ચરણમા હતો (મુજ નથા ભોજના કાલનિર્ણય માટે જુઓ નાગરી પ્રચારણી પત્રિકા નવીન સસ્કરણ ભાગ ૧ અક ૨ પૃષ્ઠ ૧૨૧ થી ૧૨૫, અને ગૌ૦ હી૦ ઓઝાજી કૃત ' સોલંકિયોકા ઇતિહાસ ' પ્રથમ ભાગ પૃ ૭૬ થી ૮૦) પ્રબધ–ચિતામણિમા લખ્યુ છે કે મુજને મારી નાખ વાના સમયે તેણે કહ્યુ હતુ કે 'લક્ષ્મી ગોવિંદ પાસે ચાલી જશે, વીરશ્રી વીરોને ઘેર ચાલી જશે, પરતુ યશ પુજ એવો મુજ મરી જતા સરસ્વતિ નિરાલબ થશે' આ મુજની રચના ન હોય ને તે સમયના કોઇ કવિની હોય, છતા એમા તો સદેહ નથી કે તે વિદ્યા અને વિદ્વા-નોનો અવલબ–આધાર હતો તેના સમયમા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અમિતગતિએ 'સુભાષિતરત્નસદોહ' એ ગ્રથ બનાવ્યો. સિન્ધુરાજનાં કીર્તિકાવ્ય, નવસાહસાક ચરિતના કર્ત્તા પદ્મગુપ્ત, ધનપાલ (તિલકમજ-રીના કર્ત્તા જૈન પ્રસિદ્ધ કવિ), દશરૂપના કર્ત્તા ધનજય અને તેના ટીકાકાર હલાયુધ તેના સમયમા હતા. પ્રબધોમા અને સુભાષિતાવલિ-ઓમા મુજના બનાવેલા કેટલાયે શ્લોક આપ્યા છે અને ક્ષેમેદ્ર કે જે મુજ પછી ૫૦ વર્ષે થયો છે તેણે મુજનો એક શ્લોક ઉધ્ધૃત કર્યો છે.

૨૩૩–હવે એ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે જે દોહાઓની વ્યાખ્યા ઉપર કરવામા આવી છે તે શુ મુજે સ્વય બનાવ્યા છે ?–ઉપરના ૧૦ મા નબરના દોહાની વ્યાખ્યામા શાસ્ત્રી કહે છે કે તે ' રિપુનારીવાક્ય ' છે, પરતુ તેમા મુજે પોતાનેજ સબોધન કર્યું હોય તો તેમા શુ નવાઇ છે ? પ્રબધ ચિંતામણિકારના સમય (સ –૧૩૬૧) સુધી તો આ ઐતિ-

આ ચા—જે તે (નારી જાતિ) સંપજ્જઇ-સં સમ્પદ્યતે. સંપજ્જ —સંપજ્જ સંપજે–કવિતામાં વપરાય છે–સાંપડવું નિષ્પજ્જ–નિપજવું વેડવું-વેરે, કાઠિઆવાડમાં વેરવું-ખાવું એ અર્થમાં વપરાય છે અને, પંજાબીમાં બેડ-બેરેવું મકાન-ગ્યાનો. વેડી પુરી-નગમાં કચોરીની પેઠે ભરેલી પુરી. આ સામાન્ય અર્થ એ છે કે જેમને કંઇ વ ઠું-ઢાંકવું —ખાવું નથી ટીકા એ અર્થ કરે છે કે કોઇ (ખરા અર્થમાં) જેમ નાખવું નથી.

(૧)—સાગર પાઇ લંક ગઢ ગડ્ડા દસસિરિ રાય,
ભગ્ગખય સો ભજ્જિ ગય મુંજ મ કરિ વિષાદ.

અર્થ—સાગર ખાઇ લંકા ગઢ અને દસ માથાનો રાજા(રાવણ) તે ગયપતિ-ભાગ્યનો ક્ષય થતાં તે ભાંગી ગયા—નષ્ટ થયા (તો) હે મુંજ ! વિષાદ-ખેદ મ કર

ગડવાઇ—ગડપતિ. ગઢવી એ શબ્દ ખરૂ તે પરથી છે કે જેઓ મળ ગઢની રખેવાળી કરતા હોવા જોઇએ. આ ગઢવીની જાત કાઠિઆવાડમાં છે સરખાવો ગણપતિ—ગડપતિ—ગઢવે ભજ્જિગય—ઇ ગયા ભાંગી—ભાંગી ગયા એમાં ભજ્જ થયું છે સંસ્કૃતમાં ભગ્નનો અર્થ તૂટેલું ભાંગેલું હારેલું થાય છે તે પરથી હિંદીમાં ભાગના ભાગવું, થયું છે ભાગ્ય ઉમો ભગ્ગ ભગ્ગ ભગ્ગખય ભાંગી.

પ્રકરણ ૪ થું

પ્રબંધ ચિંતામણિમાંથી ઉદાહરણો (અનુસંધાન).

૨૭૨—[રાજા મુંજ એ જૂની હિંદી-ગુજરાતીનો કવિ—ધારના પરમાર રાજા મુંજ તે વાક્પતિરાજ બીજો ઉત્પલરાજ અમોઘવર્ષ, પૃથ્વીવલ્લભ અથવા શ્રીવલ્લભ. તેણે કર્ણાટકના ચાલુક્ય રાજા તૈલપ બીજા પર ચઢાઇ કરી અને તૈલપે તેને હરાવી નિર્દયતાથી મારી નાખ્યો—એ

ઐતિહાસિક સત્ય છે, કારણ કે ચાલુકયોના બે લેખોમા આ વાતનો સાભિમાન ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે મુજના મત્રીનું નામ રૂદ્રાદિત્ય હતુ-તે તેના વિ. સ ૧૦૩૬ (ઈ સ ૯૭૯)ના દાનપત્રથી પ્રકટ છે. મુજનુ પ્રથમ દાનપત્ર સ. ૧૦૩૧ નુ છે અને તેનુ મૃત્યુ તેના રાજ-કાલમા દિગબરાચાર્ય અમિતગતિએ સુભાષિતરત્નસંદોહ પૂર્ણ કર્યો તેના વિ સ ૧૦૫૦ થી અને તૈલપના મૃત્યુ સવત્ ૧૦૫૫ ની વચ્ચે થયેલુ હોવુ જોઈએ. આ રાજા મુજ વિક્રમની અગ્યારમી શતાબ્દીના બીજા ચરણમા હતો (મુજ તથા ભોજના કાલનિર્ણય માટે જુઓ નાગરી પ્રચારણી પત્રિકા નવીન સસ્કરણ ભાગ ૧ અક ૨ પૃ૪ ૧૨૧ થી ૧૨૫, અને ગૌ૦ હી૦ ઓઝાજી કૃત ' સોલકિયોકા ઇતિહાસ ' પ્રથમ ભાગ પૃ. ૭૬ થી ૮૦) પ્રબધ-ચિતામણિમા લખ્યુ છે કે મુજને મારી નાખ વાના સમયે તેણે કહ્યુ હતુ કે 'લક્ષ્મી ગોવિદ પાસે ચાલી જશે, વીરશ્રી વીરોને ઘેર ચાલી જશે, પરતુ યશ પુજ એવો મુજ મરી જતા સરસ્વતિ નિરાલબ થશે ' આ મુજની રચના ન હોય ને તે સમયના કોઇ કવિની હોય, છતા એમા તો સદેહ નથી કે તે વિદ્યા અને વિદ્વાનોનો અવલબ-આધાર હતો. તેના સમયમા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અમિતગતિએ 'સુભાષિતરત્નસંદોહ' એ ગ્રથ બનાવ્યો. સિન્ધુરાજનાં કીર્તિકાવ્ય, નવસાહસાંક ચરિતના કર્ત્તા પદ્મગુપ્ત, ધનપાલ (તિલકમજરીના કર્ત્તા જૈન પ્રસિદ્ધ કવિ), દશરૂપના કર્ત્તા ધનજય અને તેના ટીકાકાર હલાયુધ તેના સમયમા હતા. પ્રબધોમા અને સુભાષિતાવલિઓમા મુજના બનાવેલા કેટલાયે શ્લોક આપ્યા છે અને ક્ષેમેદ્ર કે જે મુજ પછી ૫૦ વર્ષે થયો છે તેણે મુજનો એક શ્લોક ઉધ્ધૃત કર્યો છે.

૨૩૩-હવે એ પ્રશ્ન ઉઠે છે કે જે દોહાઓની વ્યાખ્યા ઉપર કરવામા આવી છે તે શુ મુજે સ્વય બનાવ્યા છે ?-ઉપરના ૧૦ મા નબરના દોહાની વ્યાખ્યામા શાસ્ત્રી કહે છે કે તે ' રિપુનારીવાક્ય ' છે, પરતુ તેમા મુજે પોતાનેજ સબોધન કર્યું હોય તો તેમા શુ નવાઇ છે ? પ્રબધ ચિતામણિકારના સમય (સ -૧૩૬૧) સુધી તો આ ઐતિ-

હાસિક વાત હતી કે દોહા મુંજના છે જે એક બીજા ગ્રન્થોમાં જળવાયેલા જાણવામાં આવ્યા છે અને આ પ્રબંધકારોએ બીજા કવિઓના ગળાઓને શિરે ચઢાવ્યા છે તે મારું ખાતા પ્રસિદ્ધ દોહા પર સંદેહ કરી શકાતો નથી. આવા દોહા દંતકથામાં રહી જાય છે અને દંતકથાઓ સિવાય તેની રચનાના સંબંધમાં કોઈ પ્રમાણ નથી. વીસલદેવના જૂની રાજે રાણક નાગરવર સોરઠ લખી મોકલ્યા, માનસિંહને આગરે 'સભી ભૂમિ ગોપાલકી' વાળો દોહો લખી મોકલ્યો નરહરિ કવિનો. અહિં દત તુન મહલિ [illegible] વાળો [illegible] અકબર આગળ મુખમાં આવ્યો [illegible] અને મુન શાહ અકબર આદિ દોહા નીરસબનાવ છે કુશળીવાળી યુક્તિ પ્રયુક્તિ ખાનખાના અને તુલસીદાસ વચ્ચે થઈ હતી—ઇત્યાદિ વાતના ઐતિહાસિક પ્રમાણ સિવાય બીજું શું પ્રમાણ છે ?

૨૩૪ તે પ્રમાણ એ માનવાનું છે કે અગ્યારમી શતાબ્દીના બીજા ચરણમાં પ્રસિદ્ધ વિદ્યાપ્રેમી ભોજનો કાકા પરમાર રાજા મુંજ જૂની હિંદી-જૂની ગુજરાતીનો કવિ પણ હતો. એક બીજું પ્રમાણ છે—શ્રી હેમચંદ્રના વ્યાકરણમાં જે અપભ્રંશનાં ઉદાહરણ આપ્યાં છે તેમાં એક દોહો એ છે કે—

> બાહ વિછોડવિ જાહિ તુહું, હઉં તેવંઇ કો દોસુ
> હિઅયટ્ઠિઉ જઇ નીસરહિ, જાણઉં મુંજ સરોસુ

અર્થાત—બાંહ વિછોડી—છોડાવી કરી તું જાય છે હું પણ તેવી રીતે જાઉં છું (તેમાં) શું-કયો દોષ છે ! હૃદયમાં સ્થિત થયેલ જો (તું) નીકળી જા, તો મુંજ (કહે છે કે હું) જાણું (કે તું) સરોષ છે. ચોથા ચરણનો આ પણ અર્થ થઈ શકે છે કે તો હું જાણું કે મુંજ સરોષ છે. આ બીજો અર્થ સીધો જણાય છે પરંતુ મુંજની કવિતાઓમાં નામ આપવાની રીત જોતાં પહેલો અર્થ પણ અસંભવિત નથી. આ દોહો હેમચંદ્ર પહેલાંનો છે. આથી એક પરિણામ આવી શકે છે—એક તો એ કે સંવત્ (?)ના

' બાહ છુડાએ જાત હો, નિબલ જાન કે મોહિ,
હિરદે સે જબ જાહુગે, તો મૈ જાનો તોહિ

એ દોહાનો પિતામહ ' બાહ બિછોડવિ ' આદિ દોહાનો કર્ત્તા રાજા મુંજ હતો અને આ મુંજના નામથી અંકિત દોહો સં. ૧૧૯૯ (કુમારપાલના રાજ્યાભિષેકનો સમય કે જે પહેલા તો હેમચન્દ્રનુ વ્યાકરણ રચાયુ હતુ) થી પહેલા પ્રચલિત હતો, બીજુ પરિણામ એ કે જો બીજો અર્થ લઇએ તો જે નાયિકાએ લપસણી ભૂમિવાળો દોહો (ઉપર સંખ્યા ૩ નો) મુંજને લખ્યો હતો તેની કૃતિ આ પણ હોય અને અવસ્થાઓમા કાતો મુંજને કવિ માનવો પડશે, અને કાતો આ દોહાઓને તેના સમયમા રચાયેલા માનવા પડશે. ઓછામા ઓછુ એ તો માનવુ પડશે કે આ દોહા સં ૧૧૯૯ (પૃથ્વીરાજ રાસોના કલ્પિત સમયથી ૫૦ વર્ષ પહેલા) થી કેટલોક સમય પહેલાની રચના છે જેથી તે સમયે કાતો મુંજે રચેલો અને કાતો મુંજને પ્રેષિત થયેલો માનવામા આવતો હતો.

(૧૧) **ભોજ**ને ત્યા એક સરસ્વતી કુટુંબ આવ્યુ કે જેની ખબર **ભોજ**ના સેવકે એક સંસ્કૃત–દેશીથી મિશ્રિત શ્લોક બનાવી આપી—

બાપો વિદ્વાન્ બાપપુત્રોઽપિ વિદ્વાન્
આઈ વિદુષી આઈધુઆપિ વિદુષી,
કાણી ચેટી સાપિ વિદુષી વરાકી
રાજન્ મન્યે વિજ્જપુઞ્જ કુટુમ્બમ્

અર્થ—બાપ પણ વિદ્વાન છે, બાપનો પુત્ર પણ વિદ્વાન્ છે, મા વિદુષી પંડિતા છે, માની બેટી પણ વિદુષી છે, બીચારી કાણી દાસી છે તે પણ વિદુષી છે રાજન્ ! માનું છુ કે કુટુંબ વિદ્વાનો પુંજ છે

પાઠાંતર—વપ્પો, વિદ્રી, વિધ્રી, વિદુસી, વિઘ્ર, વિદૂ કેવલ લેખપ્રમાદ છે.

બાપ—પિતા. આ દેશી શબ્દ છે, પરંતુ હેમકોશના શેષકાંડમા સંસ્કૃત માનેલો છે પ્રબંધચિંતામણિમા તેનું સંસ્કૃત રૂપ વપ્ત (વપ્તા–

બીજા વાવનાર) પણ આવ્યું છે (૪ ૩ ૧) (જુઓ ના. પ્ર. પત્રિકા ભાગ ૧ અંક ૩ પૃ ૨૪૫ ટિપ્પણ ૧૬) આઈ—મા, માતા (મરાઠી આઈ) ધુઅા-પુત્રી સ. દુહિતા પ્ર. ધી ધી, વિન્નવ-વિદ્ય.

(૧૨)—રાજાએ તેમાંથી બીજી પંક્તિ સમસ્યા કરી કે- કવણ પિયાવઉ ખીરુ ?—તરુણીએ તેની પૂર્તિ કરી કે—

જઇ યહ રાવણુ જાઇયઉ દહમુહ ઇક્કુ સરીરુ
જણણિ વિયમ્ભી ચિન્તવઇ કવણુ પિયાવઉ ખીરુ

પાઠાંતર—જોઈ

અર્થ—જ્યારે આ રાવણ દશ મુખ અને એક શરીરવાળો જ ન્મ્યો ત્યારે માતા અચંબામાં (આવી) ચિંતવે છે કે ક્યા (મુખ) ને દૂધ પીવરાવું ! (જુઓ આ દોહો પૃ. ૨૧૫ ન ૩૪)

જાઇયઉ—જાયો જન્મ્યો જાયો-જનમ્યો. વિયમ્ભી-વિસ્મિતા ચિંતવઇ-ચિંતવે, કવણુ-કયું, ક્યા, પિયાવઉ-પિવરાવું-પીવાડું કાઠિયાવાડી પીવરાવું ખીરુ-સં. ક્ષીર, દૂધ. સિંધીમાં ખીર અતિ ? (ખૂબ છે !)

(૧૩)—બીજી સમસ્યા એ કરી કે કંઠિ વિલુમ્બઉ કાઉ ?—આની પૂર્તિ કવયિત્રી મેરીએ એવી રીતે કરી કે.—

કાણુ વિ વિરહકરાલિઅઉ ઉડ્ડાવિઅઉ વરાઉ,
સહિ અચ્ચબ્ભુઉ દિટ્ઠુ મઇં કંઠિ વિલુમ્બઉ કાઉ !

પાઠાંતર—ઉડ્ડાવિઉ, અચ્ચબ્ભુઅ દિટ્ઠ ઠામે છે

અર્થ—કોઈ વિરહથી દુઃખિત સ્ત્રીએ બીચારા પતિને ઉડાવ્યો. હે સખિ ! મેં આ અતિ અચરજ જોયું કે (તેણી) હવે કેના કંને વળગે ?—કેના કંઠે આવ્યો છે ?—અર્થાત્‌ વિરહિણી પહેલાં તો પતિને ભગાડી દીધો પછી હવે ભાન ગયું ત્યારે પસ્તાય છે કે હાય ! કેના ગળામાં વળગાઉં ! (જુઓ આ દોહો બીજા રૂપમાં પૃ. ૨૧૬ ન ૩૫.)

કાણુ—કોઈથી વા કોઈ રીતે કરાલિઅઉ-કરાલિતાએ પઇ-પતિ, ઉડ્ડાવિઅઉ-ઉડાવ્યો, વરાઉ-વરાક-બિચારો, બાપડો. અચ્ચબ્ભુઉ-અત્ય-

દભુત જુઓ ઉપર નં. ૬ દિટ્ઠુ-દીઠો, જોયો. મઈ-મે કર્મ-વાચ્યમા કર્ત્તા કારક કઠિ-કઠે-કંઠમા વિલુમ્બિઈ-લટકે, વળગે, કાઉ-કેના

આ બંને દોહા કુમારપાલ પ્રતિબોધમા કંઇક પાઠાંતરવાળા બીજા પ્રસંગે છે. અગાઉ જુઓ પૃ. ૨૧૫ અને ૨૧૬.

(૧૪)—એક સમયે ભોજ રાત્રે નગરમા ફરતો હતો ત્યા એક દિગંબરને એક ગાથા બોલતા સાંભળ્યો બિચારો તે દિગંબર તો થઇ ગયો હતો, પણ મનની હોંશ પૂરી થઇ નહોતી. બીજે દિને ભોજે તેને બોલાવ્યો અને તેનો મનસૂબો જાણી પોતાનો સેનાપતિ બનાવ્યો પછી તે કુલચન્દ્રે અણહિલપટ્ટન જીતી જયપત્ર પ્રાપ્ત કર્યું આ ગાથાનો દોહો એ છે કે—

એઉ જમ્મુ નગ્ગુહ ગિઉ, ભડસિરિ ખગ્ગુ ન ભગ્ગુ,
તિક્ખા તુરિયા ન માણિયા, ગોરી ગલિ ન લગ્ગુ.

પાઠાંતર—આઉ (=આયુ), નિગ્ગહ, નગ્ગહ

અર્થ—આ જન્મ નકામો ગયો, (કારણ કે) ભડ (વીર)ના શિરપર મારી તલવાર ભાગી નહિ, તીખા (તેજી) તુરગ-ઘોડાનો ઉપભોગ કર્યો નહિ તેમ ગોરી (યુવતી)ના ગળે વળગ્યો નહિ.

શાસ્ત્રીએ ' ભડસિરિ ખગ્ગ ' ને એક પદ લઇ અર્થ કર્યો છે ' ભટ્ટ શ્રી ખડ્ગઃ '. તિક્ખાનો અર્થ ' તીક્ષ્ણ સ્ત્રી કટાક્ષ ' કર્યો છે, અને ' તુરિયા ' નો અર્થ ' તૂલિકાદિ શય્યોપકરણ ' (રામાયણની ' તુરાઈ ') —ગૂજરાતી તળાઇ, ટૉની ' તુરિયા 'નો અર્થ કર્કશ-સ્વર-યુક્ત વાજિત્ર (સં તૂર્ય) કરે છે.

એઉ—એહ, એ, **નગ્ગુહં**-નિર્ગ્રહ સં નિષ્ફલ.-શાસ્ત્રી કહે છે કે નગ્નોડહ-હું નાગો છું-દિગંબર છું વા નિર્ગૃહ છું **ભડ**-કાઠીઆવાડમા ટોણામા વપરાય છે-જો તું ભડ-ભડનો દીકરો હો તો. મારવાડીમા વીર માટે 'ભડ' કહે છે-વિશેષે કરી ટોણું મારતા ભડવીર એ ગૂજરાતીમા વપરાય છે.

બીજી ધાવનાર) પણ આપ્યું છે (૫ ૩ ૧) (જુઓ ના. પ્ર. પત્રિકા ભાગ ૧ અંક ૩ પૃ ૨૪૮ ટિપ્પણ ૧૬) આઇ—મા, માતા (મરાઠી આઇ) ધુઆ-પુત્રી સં. દુહિતા ૫ ભણી ધી વિઅજી-ચિંત.

(૧૨)—રાજાએ તેમાંથી બચ્ચેની પત્નિને સમસ્યા કરી કે- કવણ પિયાવઉં ખીર ?—તેણીએ તેની પૂર્તિ કરી કે—

જઇ યહ રાવણ જાઇયઉં દહમુહ ઇક્કુ સરીરુ
જણણિ વિયમ્ભી ચિન્તવઇ કવણુ પિયાવઉં ખીરુ

પાઠાંતર—જઇ

અર્થ—જ્યારે આ રાવણ દશ મુખ અને એક શરીરવાળો જ જન્મ્યો ત્યારે માતા અચંબામાં (આવી) ચિંતવે છે કે કયા (મુખ) ને દૂધ પીવરાવું ? (જુઓ આ દોહો પૃ. ૨૧૫ ન ૩૪)

જાઇયઉ—જાયો ઉત્પન્નથયો, રાવણ્યો—રાવણજી. વિયમ્ભી—વિસ્મિતા ચિંતવઇ—ચિંતવે, કવણુ—કોણ, કયા પિયાવઉં—પિવરાવું—પીવરાવું કહિવાવાળી. ખીર—સં ક્ષીર, દૂધ. સિંધીમાં ખીર આવે છે—દૂધ છે !

(૧૩)—બીજી સમસ્યા એ કરી કે કઇ ચિઘુચ્ચઉ કરઉ ?—આની પૂર્તિ કરતી ચેટીએ એવી રીતે કરી કે—

કણુ વિ વિરહકરાલિઅઉ ઉડ્ડાવિઅઉ વરાઉ,
સહિ અચ્ચબ્ભુઉ દિટ્ઠુ મઇ કંઠિ વિલુલ્લઇ કાઉ !

પાઠાંતર—અભિન્ન, અચ્ચબ્ભુઅ ઠીક લાગે છે.

અર્થ—કોઇ વિરહથી દુઃખિત સ્ત્રીએ ખીજાઇને બીચારા પતિને ઉડાડ્યો. હે સખિ ! મેં આ અતિ આશ્ચર્ય જોયો કે (તેણી) હવે કેના કંઠે વળગે ?—કેના કંઠનો આશ્રય લે ?—કલહાંતરિતા પહેલાં તો પતિને તગડી દીધો પછી હવે માન ગયું ત્યારે પસ્તાય છે કે હાય ! કેના ગળામાં વળગું ! (જુઓ આ દોહો બીજા રૂપમાં પૃ. ૨૧૬ ન ૩૫.)

કણુ—કોઇપણ યા કોઇ રીતે કરાલિઅઉ—કરાલિતાએ પણ-પતિ. ઉડ્ડાવિઅઉ-ઉડાડ્યો, વરાઉ—વરાક—બિચારો, બાપડો. અચ્ચબ્ભુઉ—આશ્

પાઠાંતર—ભોજ એત્ત હુ કણ્ઠલઉ, રતભલ્લઉ, કચુલ, લચ્છિહિ, કાઇ, ગીમ વિહલી કોઇ, પાઠાંતરોમાં અધિકરણ-કારક વાળા પદ 'ઇ' વગરના પણ છે.

અર્થ—ભોજ ! ભણ-કહે તો ખરો, કે આ (તારા) ગળામા કાંઠલો (આભૂષણનુ નામ) કેવો લાગે છે ? ઉરમા લક્ષ્મી અને મુખમાં સરસ્વતીની વચમા આ શુ સીમા બાંધી છે ? વિદ્વાન્ ગજાના મોમા સરસ્વતી અને પ્રભુના ઉરમા લક્ષ્મી-વચમા કાંઠલો શુ થયો ?-જાણે કે બંનેના રાજ્યની મર્યાદા બતાવે છે.

કંઠુલઉ—કાઠલો, ગળાનુ ઘરેણુ, કેહઉ-કેવો, **પડિહાઇ**-સ-પ્રતિભાતિ. **નિબદ્ધી**-નિબંધાધી, કાંઈ-કા, શામાટે, શુ.

(૧૭)—એક સમય ભોજ વીરચર્યાથી રાત્રે નગરમા ફરતો હતો ત્યા તેણે કોઈ દરિદ્રની સ્ત્રીને નીચેનો દોહો બોલતા સાભળી—

માણુસડા દસદસ દસા, સુનિયઈ લોય પસિદ્ધ,
મહ કન્તહ ઇક્કિજ દસા, અવરિ તે ચોરિહિં લિદ્ધ

પાઠાંતર—માણુસડી, દસ દસ હવઇ, માણુસડા (દસ દસ) દમઈ દેવેહિ નિમ્મવિયાઈ, મુજઝ, નવોરહિ હરિયાઇ, તે વોરહિ હરિયાઇ, નવોરહિં લિદ્ધ પાઠાંતરોથી જણાય છે કે આ દોહાના બે પાઠ છે. એકમાં તો સિદ્ધ લિદ્ધ પ્રાસ છે, બીજામા નિમ્મવિયાઈ હરિયાઇ એમ પ્રાસ છે

અર્થ—મનુષ્યની દશ દશ દશાઓ લોક પ્રસિદ્ધ સભળાય છે અથવા દશ દશ દશા દેવતાઓએ બનાવી છે અર્થાત્ આખા જન્મમા દશ દશા બદલે છે, પરતુ મારા કંથની એકજ દશા (દારિદ્રય) છે અને (જે હતી) તે ચોરોએ લઈ લીધી (અથવા બીજી પણ બીજાઓએ લઇ લીધી.)

સરખાવો—હસ્તિના દશવર્ષપ્રમાણા દશ દશા કિલ ભવતિ—(હર્ષચરિતની) સંકેત ટીકા.

માણિઆ—મારવાં, ઉજ્જોગ કર્યો સં મગન કર્યું સરખાવો મારવાડી– સેણ માણિઓ ગોરીને માનુઓ રોવા (ગીત). ગોરી-નાયિકા માટે સાધારણ શબ્દ છે હજુ પણ હિંદી પંજાબી રાજસ્થાની ગુજરાતી ગીતોમાં આવે છે હેમચંદ્રે પણ આ શબ્દનો આ અર્થનો ઉલ્લેખ કર્યો છે

(૧૫.) પ્રબંધ ચિંતામણિની એક વાર્તામાં તેલંગવાળા કુમ્ભાર (કે જે કવિ પણ હતો અને જેને સુંદર કવિતા માટે ભોજે એક સુંદર હસ્તી આપી હતી) નો એક દોહો બીજો આપ્યો છે કે.—

નવ જલ ભરીઆ મગ્ગડા, ગયણિ ધડક્કઇ મેહુ
ઇત્થન્તરિ જઇ આવિસિઇ તઉ જાણીસિઇ નેહુ.

અર્થ—માર્ગ (મારગો) નવા પાણીથી (વરસાદના પાણીથી) ભર્યા છે ગગનમાં મેઘ ધડકે છે આ અંતર (અવસર) પર જો (તું) આવશે તો નેહ જાણીશ મુંજની રસીલી તો વરસાદમાં આવવાને અસંભવ જાણી ગમાર નામાને તેની પહેલાંજ બોલાવતી હતી; પરંતુ કુમ્ભાર તેજ—વરસાદના સમયમાં આવવાનેજ સ્નેહની પરીક્ષા માને છે

વારિઆ—ભરેલા મગ્ગડા—જુઓ સંદેશો નં ૧ માં જઇ—અહારે સં યદિ. મારવાડીમાં જદ, જદે હમણાં પણ સમજવામાં આવે છે. હારેને માટે વપરાય છે જાણીસિઇ—જાણશો જરી. સં ...સ ...નો ...સિ થયેલ છે

(૧૬)—ભોજે સભામાં બેસી ગુજરાતીઓના ભોળપણની હાંસી કરી. તેમ ગુજરાતના એક માણસે કહ્યું કે અમારા ગોવાળીઆ—ભરવાડ પણ આપના પંડિતો કરતાં ચડી જાય તેવા છે આ સમાચાર જાણી ગુજરાતના રાજા ભીમ (સોલંકી) એ એક ગોવાળ ભોજની પાસે મોકલ્યો. તેણે તે રાજાને એક દોહો સંભળાવ્યો જેથી રાજાએ તેને સરસ્વતી કંઠાભરણ ગોપની ઉપાધિ આપી.

ભોજ એહુ ગલિ કણ્ઠલઉ ભણ કેહઉ પડિહાઇ
ઉરિ લચ્છિહિ મુહિ સરસિતિ હિ, સીમ નિબદ્ધી કાંઇ.

'કસુ કર' નો અર્થ ટૉનીએ 'કેનો હાથ' એમ કર્યો છે અને શાસ્ત્રીએ 'શુ કરૂ' એમ કર્યો છે પુત્ર કલત્ર' એ બનેને સબોધન માન્યો છે અને ધી એટલે કન્યાને બને ભૂલી ગયા છે. કસુ કરૂ-સ કસ્ય કેરક, ધી-પુત્રી જુઓ ઉપર નં. ૧૧ કરસણ-ખેતી યા કૃત્સ્ન-આખી (શાસ્ત્રી), આઇબો, જાઇબો=ટૉનીએ આવુ છુ, જાઉ છુ એમ અર્થ કર્યો છે બે-એજ શબ્દ ગૂજરાતીમાં વપરાય છે

(૧૯). સિદ્ધરાજ જયસિંહ સમુદ્રકિનારે ફરતો હતો. એક ચારણે તેની સ્તુતિની કવિતા કહી તેમાથી એક સોરઠો (?) આપ્યો છે—

કો જાણઈ તુહ નાહ ચિત, તુ હાલેઇ ચક્કવઇ લઉ
લકહલે વાહમગ્ગુ, નિહાલઈ કરણ ઉત્તુ

પાઠાંતર—કૌ, હાલતુ, લક્કાલે, ચક્કવઇ લહુ

અર્થ—સિદ્ધરાજને સમુદ્ર તરફ જોતો જોઇ ચારણ કહે છે કે નાથ! તમારા ચિત્ત (ની વાત)ને કોણ જાણે છે? તું ચક્રવર્તી (પદ) લઉં એમ ચાલે છે-ચાલ કરે છે-એવી ચેષ્ટા કરે છે, કર્ણનો પુત્ર (સિદ્ધરાજ) લંકા ફલને (લેવા માટે) વહાણનો માર્ગ નિહાળે છે.

હાલેઈ—હાલે છે-ચાલે છે (સ જંઘાલયતિ, શાસ્ત્રી) લઉ-લેવા (સ લબ્ધુ, શાસ્ત્રી) લંકહલે-લંકા ફલને વાહ-વહાણનુ ચાલનુ. કરણઉત્તુ-કર્ણપુત્ર રાજસ્થાની કર્ણોત પિતાના નામના ગૌરવથી પુત્રને સબોધન કરવુ એ ચારણ કવિતા (ડિંગલ)નું પ્રસિદ્ધ લક્ષણ છે.

(૨૦) સિદ્ધરાજ જયસિંહે વર્દ્ધમાનપુર (વઢવાણ)ના આભીર રાણક-રાણા [૩૪]નવઘન પર ચડાઈ કરી અને કિલ્લાની દીવાલ તોડી તેને દ્રવ્યની વાસણિયો-વાસડીઓ (થેલીઓ)ના મારથી મારી નાખ્યો.

---

[૩૪] ગિરનારના ચૂડાસમા યાદવોની રાજાવલીમા કેટલાય નવઘણ નામના રાજાઓનો ઉલ્લેખ છે સંભવિત છે કે તે ચોથો નવઘન હોય અને ખેંગાર તેનુ ઉપનામ હોય ફાર્બસે રાસમાલામાં ખેંગારને નવઘનનો પુત્ર કહ્યો છે. ખેંગાર અને નવઘન એ નામ આ રાજાઓમા અનેક વખત આવ્યાં છે

માણુસઇ—સંબંધ-કારક છઠ્ઠીનો 'ણું' અને 'ઇં' માટે જુઓ નં ૧ ટી-સ્ત્રી એકવચનને માટેની નારીજાતિ છે કા-મનુષ્યત્વવઈ-હોય છે સુનિષર્ણ-કર્મવાચ્ય-કર્મપ્રયોગ નિમ્મવિયાઈ-નિર્મિત કરવામાં આવી (સં નિર્માપિતાનિ) પ્રેરકાર્થમાં ૫(વ)ને માટે જુઓ ના. પ્ર. પ. ભાગ ૧ અંક ૪ પૃ. ૫૦ ટિપ્પણી ૧૧ મુખડ-મારું સસ્કૃતમાં મમ તુભ્ય ચોથીના છે એથી અને છઠ્ઠીના પ્રયોગ વૈદિક ભાષામાં કોઇપણ ભેદ વગર થતો હતો. વૈદિક ભાષામાં તુભ્ય — છઠ્ઠીના અર્થમાં પણ વપરાયો છે-મમ તુભ્ય ચ સંવનન તદગ્નિરનુમન્યતામ્-મહ, કતહ-તેમાં હ સંબંધ-કારકનું ચિહ્ન છે ઇહિજ-માં જ તે ગુજરાતીમાં પણ જ વપરાય છે-તેનો અર્થ કેવળ થાય છે હિંદીમાં હી વપરાય છે મારવાડીમાં પણ હજુ સુધી વપરાય છે જેમકે-આપરોજ કામ, એકજ રૂપો (રૂપરું) અવરિ-ઓછ સં અપર છે ટીની અનુસાર ઉપરિ એટલે ઉપર, અધિક એ અર્થ નથી. નવોરહિ—નવ+ઓરહિ હિંદીમાં પણ ઓર છે તે અપર એટલે અવરથી બન્યું છે સંવત્ ૧૯૨૨ સુધી જૂના પંડિતો હિંદીમાં અવર એમ લખ્યાં કરતા હતા જેમકે અવર જન આપેસા હોય તબ (એક પત્ર પરથી) લિહ-સં લભ. મારવાડી ગુજરાતી લીધી. હસિયાઈ-હસી લીધી—હાંસી લીધી.

(૧૮). મસ્તી વખતે કોઇને કહ્યું હતું કે રમતગમ્મત વખતે મારા હાથ નચાવી બહાર રાખવા. ભોજનું આ વચન કોઇને એક કેસધારીએ કહ્યું કે —

કહ્યુ કરે પુત્ર કલત્ર પી, કહ્યુ કરે કરસણ વાડી,
એકલા આવ્યો એકલા જાશો હાથ પગ બે ઝાડી.

અર્થ—અરે ! પુત્ર, સ્ત્રી, ક્યાં હતા છે ! ખેતીવાડી ક્યાં છે ! (અથવા આપી વાડી કેની છે !) એકલો આવ્યું છે ને બંને હાથ પગ ઝાટકીને એકલો જવું છે

મીના દુ ખમા તારી સહાનુભૂતિ જાણી લેવાત, જેવી રીતે શોકમાં ભૂષણ ઉતારી નાખવામા આવે છે તેમ)

તઇ—તે **ગરુઆ** (સ -ગુરૂક) ભારે-મોટા **મારીતાં**-મારતા (ભાવલક્ષણ-ભાવપ્રયોગ) **સિહર**-શિખર **ઢાલિઉં**-ઢાળ્યુ, નીચે પડ્યુ.

(૨૩) જેસલ મોડિ મવાહ, વલિ વલિ વિરૂપ ભાવીયઇ
　　નઈ જિમ નવા પ્રવાહ, **નવઘણ** વિણુ આવઇ નહિ

પાઠાંતર—વરૂણ ભાવીયઈ, નવયણ વિન આવૈ નહિ

અર્થ—જેસલ (જયસિંહ)ના મર્દન કરેલો મારો વાસ-મારૂ ઘર વળી વળી-ફરી ફરીને વિરૂપ જણાય છે જેમ નદીમા નવો પ્રવાહ નવઘન (નવો મેઘ-બીજી બાજુએ રાણો નવઘન) વગર આવતો નથી તેમ.

'જેસલ મોડિ મવાહ' નો અર્થ ટૉનીએ એવો કર્યો છે કે 'જેસલ, આસુ પાડમા' શાસ્ત્રીનો અર્થ પણ સતોષદાયક નથી એ અર્થ થઇ શકે કે જેસલનો મોડેલો-તોડેલો (અમારી રાજ્યરૂપી નદીનો) પ્રવાહ ખરાબ લાગે છે, કારણકે ક્યા નવઘનથી થનારો નદીના પૂરનો સુંદર પ્રવાહ અને ક્યા બીજાના પરાક્રમથી તોડેલો પ્રવાહ ?—નવઘનનો અર્થ બને બાજુ લાગુ પડે છે.

મોડિ-મોડીને-મર્દ્ ધાતુ　મવાહ-મદ્+વાસ　મારૂ ઘર (શાસ્ત્રી), ગુલેરીજીના મતે એમ લેવુ જોઇએ કે જેસલ-મોડિમ-વાહ=જેમલનો મોડેલો વામ યા પ્રવાહ **વલિ વલિ**-ફરી ફરી, **નઇ**-નદી સુરવરનઈ (તુલસીદાસ)

(૨૪) વાઢી તો વઢવાણ, વીસારતા ન વીસરઇ
　　સોના સમા પરાણ, **ભોગાવહ** પઇ ભોગવીઈ

પાઠાંતર—વાટી તવઉ વઢમાણ, સૂના, તઇ, ભોગિઆ

અર્થ—હે વઢવાણ (વર્ધમાન) શહેર ! તુ (શત્રુઓથી) વઢાયુ છે-કપાયુ છે તો પણ વીસારતા પણ વિસરતુ નથી. (હુ મારા) સોના જેવા ભોગાવાને (નદીનુ નામ) પ્રાણોનો ભોગ આપીશ (અથવા હે ભોગાવા ! હુ તને તેનુ ભોજન કરાવીશ).

નવધનથી રાણી રાણકદેવીનું ચૌકવાળ એ છે કે—

સહિ નહિ સરાહઉ કુલ્લકિ નાહઉ મ

સહુ સઉ પઈસિરિ પાણુસઈ વઇસાનરિ હોમિઅ

પાઠાંતર—સખી, નહિ રાણુ, ન કુલાઇ ન કુલાઇ સહિ, પાણુ-

ભિન વઇસારિ હોમિયા.

અર્થ—હે સખિઓ! તે રાણો પણ નથી, (અમારું) કુલ પણ

હવે નકુલ (—નીચકુલ) છે (હું) સતી એંશની સાથ પ્રાણોને વૈશ્વાનર

(અગ્નિ)માં હોમું છું.

સહુ—સખીઓ—સખિયો. કુ—નકુલ્વન. સઉ—સતી. પ્રાણુઇ—

પ્રાણને વઇસાનરિ—વૈશ્વાનરમાં—અગ્નિમાં વૈશ્વાનર. હોમીઇ—હોમું

છું. હોમિયા—હોમ્યા.

(૨૧) સવ્વુ સલ્લો વાણિયા, જેસલુ નાઇ સેઠિ

હઉ વણિજઉ ભાઉડીઅઉ અમ્મીણા ગઇ હેઠિ.

અર્થ—સર્વ સલ્લો (નાના) વાણિયા છે જેસલ (સિદ્ધરાજ

જયસિંહ) વડો શેઠ છે શું વાણિજ્ય—વેપાર અમારા શાની હેઠે—નીચે

(તેણે) માંડ્યો છે

(ટીકાએ ઉદ્ગારનો અર્થ એમ કર્યો છે કે વાણિયાના ધંધાની

કેવી રીતે શોભા થાય! અમારો ગઢ નીચે પડી ગયો!)

સવ્વે—સ સર્વ. બહુકિ—વડ—મોટો વણિજઉ—જુઓ સંદેશ

રાસ ન ૧ મા. ભાઉડીઅઉ—જુઓ ભાવિયા ન ૧૪માં. અમ્મીણા—

અમારા જુઓ ન ૧ હેઠિ—હેઠે—નીચે. પ્રાકૃત હેટ્ઠ. જેમકે હેઠ મોર જેમ

સમ હેઠ (સમાચારી).

(૨૨) તઈ ગરૂઆ ગિરનાર, કાઇ મણિ મત્સર ધરિઉ

મારીતાં ખંગાર, એક સિહરુ ન ઢાલિઉ

અર્થ—હે ગરૂઆ—મોટા (ભારા) ગિરનાર (પર્વત)! તેં મનમાં

શું મત્સર ધર્યો હતો કે ખેંગારને મારતી વખતે (પોતાનું) એક શિખર

પણ ઢાળ્યું—પાડ્યું નહિ! (કે જેથી શત્રુ મરાયો હોત ને મારા સ્વા

મીના દુઃખમા તારી સહાનુભૂતિ જાણી લેવાત, જેવી રીતે શોકમાં ભૂષણ ઉતારી નાખવામા આવે છે તેમ)

તઇ—તે **ગરુઆ** (સ -ગુરૂક) ભારે-મોટા **મારીતાં**-મારતા (ભાવલક્ષણ-ભાવપ્રયોગ) **સિહર**-શિખર **ઢાલિઉ**-ઢાળ્યુ, નીચે પડ્યુ.

(૨૩) જૈસલ મોડિ મવાહ, વલિ વલિ વિરૂપ ભાવીયઇ
નઈ જિમ નવા પ્રવાહ, **નવઘણ** વિણુ આવઇ નહિ.

પાઠાંતર—વરણુ ભાવીયઈ, નવયણુ વિન આવૈ નહિ.

અર્થ—જૈસલ (જયસિંહ)ના મર્દન કરેલો મારો વાસ–મારૂ ઘર વળી વળી-ફરી ફરીને વિરૂપ જણાય છે જેમ નદીમા નવો પ્રવાહ નવઘન (નવો મેઘ-બીજી બાજુએ રાણો નવઘન) વગર આવતો નથી તેમ.

'જૈસલ મોડિ મવાંહ' નો અર્થ ટૉનીએ એવો કર્યો છે કે 'જૈસલ, આસુ પાડમા' શાસ્ત્રીનો અર્થ પણ સંતોષદાયક નથી એ અર્થ થઇ શકે કે જૈસલનો મોડેલો-તોડેલો (અમારી રાજ્યરૂપી નદીનો) પ્રવાહ ખરાબ લાગે છે, કારણકે ક્યા નવઘનથી થનારો નદીના પૂરનો સુંદર પ્રવાહ અને ક્યા બીજાના પરાક્રમથી તોડેલો પ્રવાહ ?—નવઘનનો અર્થ બંને બાજુ લાગુ પડે છે

મોડિ-મોડીને-મર્દ્ ધાતુ મવાહ-મદ્+વાસ મારૂ ઘર (શાસ્ત્રી), ગુલેરીજીના મતે એમ લેવુ જોઇએ કે જૈસલ-મોડિમ-વાહ=જૈસલનો મોડેલો વાસ યા પ્રવાહ **વલિ વલિ**-ફરી ફરી, **નઇ**-નદી. સુરવરનઈ (તુલસીદાસ)

(૨૪) વાઢી તો વઢવાણુ, વીસારતા ન વીસરઇ
સોના સમા પરાણુ, ભોગાવહ પઇ ભોગવીઈ

પાઠાંતર—વાટી તવઉ વઢમાણુ, સૂના, તઇ, ભોગિન્યા

અર્થ—હે વઢવાણુ (વર્ધમાન) શહેર ! તુ (શત્રુઓથી) વઢાયુ છે-કપાયુ છે તો પણ વીસારતા પણ વિસરતુ નથી (હુ મારા) સોના જેવા ભોગાવાને (નદીનુ નામ) પ્રાણોનો ભોગ આપીશ (અથવા હે ભોગાવા ! હુ તને તેનુ ભોજન કરાવીશ).

પૂર્વાર્ધનો ટીકાએ કરેલો અનુવાદ—તે (નવઘન) ના ઘણારેલા ઉપ-
કાર્યું (તેને) વીસારતાં પણ નહિ વીસરશે.

વાળી—સં રૂપ ધાતુના બે અર્થ છે—વાળવું અને વાળવું-માપવું
વાળવું એ શબ્દ ગુજરાતીમાં વપરાય છે તેવો શબ્દ હિંદી કે મરાઠીમાં
નથી. વીસારતાં—ચૂકતાં સં વિસ્મર્ ધાતુ પરથી વીસરવું સમા-
નશોભર, સરખા ભોગાવઈ—ભોગાવલ નામની નદી જેને હાલ ભોગાવો
કહે છે પઈ—માં

આ સોરઠાઓમાં આઠ આઠ નવઘન તથા ખેંગાર બનેને એક
માનવામાં આવ્યા જણાય છે

પ્રકરણ ૫ મું

પ્રબંધ ચિંતામણિમાંથી ઉદાહરણો (અનુસંધાન)

(૨૫). હેમચંદ્રની માતાના ઉત્તર કર્મ કરતી વખતે શૈવ ઋષિઓએ વિમા-
ન—ભંગનું અપમાન કર્યું આથી કોપિત થઈ હેમચંદ્રજીએ માળવામાં થઈ
નીચી પડેલા રાજા કુમારપાળની પાસે આવી ઉદયન મંત્રી અને રાજાને
પોતાનો પરિચય કરાવ્યો. હેમચંદ્રે કહ્યું કે

આપણ પઇ પ્રભુ હોઇઅ કઇ પ્રભુ કીજઇ હત્થિ
કજ્જ કરિવા માણુસહ બીજઉ માગુ ન અત્થિ.

પાઠાંતર—કજ્જ કરેવા માણુસહ.

અર્થ—કાંતો આપ સમર્થ થાઓ કાંતો (કોઈ) સમર્થને હાથમાં
કરો. મનુષ્યોના કાર્ય (સિદ્ધ) કરવા બીજો માર્ગ નથી

આપણ—આપ પઈ—આપણા—ના. હોઈઅ—હોવે કઈ—કે થા
કીજઇ—કીજે. હાથમાં કરવો એમ જૂનો શબ્દ છે માગુ—માર્ગ.
માગ અત્થિ—અસ્તિ (સં અસ્તિ) ગુજરાતીમાં ન ભળીને નથી એ
રૂપ થયું છે રાજસ્થાનીમાં નૂ આથ ન થાય એટલે કઇ છે નહિ

(૨૬). એક દિવસ હેમચંદ્ર કુમારપાલ વિહાર–મંદિરમાં કપર્દી નામના પંડિતના હાથની સહાય લેવાતી હતી ત્યાં નાચનારીના કંચુકની દોરી પાછળથી ખેંચીને બાંધવામાં આવતી હતી તે પર કપર્દીએ એક દોહાનો પૂર્વાર્દ્ધ કહ્યો અને તેજ વખતેજ હેમચંદ્રે તેની પૂર્ત્તિ કરી કે—

સોહગ્ગીઉ સહિ કંચુયઉ, જુત્ત ઉત્તાણુ કરેઇ
પુટ્ઠિહિ પચ્છઇ તરૂણિયણુ, જસુ ગુણુ ગહણુ કરેઈ.

અર્થ—સુહાગણીને (યા સુહાગ–સૌભાગ્યને) પણ સખીઓ કંચુક–કાંચળીથી યુક્ત–સાથે ઉત્તાન (ઉંચો) કરે છે જેના તરૂણિજન પીઠ પાછળથી ગુણ ગ્રહણ કરે છે. જેના ગુણોનું પાછળથી ગ્રહણ (કથન) કરવામાં આવે તે અવશ્ય ઉંચો (મોટો) હોય છે અહીં ગુણ પર શ્લેષ છે. (૧) ગુણ એટલે દોરો અને (૨) ગુણ એટલે સદ્‌ગુણ

—સોહગ્ગીઉ–સૌભાગ્યવતી પણ–સુહાગણ. હિ–સુહાગન. પુટ્ઠિહિ–પીઠથી, પુટ્ઠે (પૃઠ) થી સ. પૃષ્ઠ ઋની ઉ શ્રુતિપર ધ્યાન રાખવું. પીઠ પાછળ–હિ પીઠ પીછે, રાજસ્થાનીમાં રૂઢિ પ્રયોગ પૂઠ પીડે વપરાય છે પચ્છઇ–પછી–પાછળ મારવાડી પાછે. કરેઈ–કરે

(૨૭) સોરઠના બે ચારણ 'દુહાવિદ્યા'માં સ્પર્ધા કરતા અણહિલપુર પાટણમાં આવ્યા શરત એવી હતી કે જેની રચનાની હેમચંદ્ર વ્યાખ્યા કરે તે બીજાને હારેલો સમજે હેમચંદ્ર મળતાં એક એ સોરઠો બોલ્યો કે—

લચ્છિવાણિ મુહકાણિ ઇયઇ ભાગી મુહ ભરઉ
હેમસૂરિ અચ્છીણિ જે ઇસરને તે પંડિયા

પાઠાંતર—પયઈ, મરઉ, સૂરિઆ છાણિ.

અર્થ—આ ભાગી (ભાગ્યશાલી હેમચંદ્ર) નું મુખ લક્ષ્મી અને સરસ્વતી બંનેના મુખથી ભરેલું છે, એવા હેમસૂરિ જેના પર છાના છાના કંઇક પ્રેમ કરે છે તે પંડિત થઈ જાય છે

આ અર્થ કંઇક ખેંચીને કર્યો છે કારણ કે સોરઠો સ્પષ્ટ નથી. શાસ્ત્રીએ એક પાઠાંતરનો જૂદો અર્થ આપ્યો છે કે જે તદ્દન અવળો છે.

લક્ષ્મી કહે છે કે એ યતિ (એ મર્દ) વાણીને મુખમાં રાખનારો છે તેથી (શોકની અદેખાઈથી) હું મરું છું તો હેમસૂરિથી જુદી (હેમસૂરિ આ ભણિ) તે ભાગી જાય તેથી જે પ્રવર (સમર્થ) છે તે પંડિત છે પંડિત લક્ષ્મીવાન્ નથી.

લચ્છિવાણિ મુહકાણિ—મુખક (સ)=લક્ષ્મી, વાણિ એવડ— એ એવો ભરડિ-ભર્ડુ-ભરેલ, ઇસિસ્તે-ઇષત્ રવે ? (સ) કમ પણ પ્રેમ કરતાં, ભણિ-(સ ભણ ભણ ?) ભણી—એમ રીતે સમસ્યાની—ભગે.

(૨૮). આ સમસ્યા તો બેસી ગયો. એટલામાં કુમારપાલ વિહારમાં આરતીના વખતે મહારાજ કુમારપાલ આવ્યા અને તેણે નમન કર્યો એટલે હેમચંદ્રે તેની પીઠ પર હાથ રાખ્યો. આસપાસના બીજે ચારણ બોલ્યો—

હેમ તુમ્હારા કર મરઉ જહ અચ્ચબ્ભૂ રિદ્ધિ,
જેઈ પહ હિટ્ઠા મુહા તીહ ઉપ્પરી સિદ્ધિ

પાઠાંતર—જિદ અચ્ચુ પુપ્પરિદ્ધિ, જે ચંપઇ હિટ્ઠ મુહા તીહ ઉપ્પરી સિદ્ધી.

અર્થ—હે હેમ ! તમારા હાથ જેના પર બરોબર રાખો તેની તો અદ્ભુત પ્રકાર તેવી રિદ્ધિ થાય છે અને જેનું મોં નીચે હોય છે (યા ? નીચા મોંથી (આપના પગ) લાગે છે) તેને આપે સિદ્ધિની ભેટ કરી. આ અર્થ સાચો અને ઠીક એ બન્નેના કરતાં જુદો છે અને તેઓના અર્થ સંતોષકારક નથી. ચારણ કુમારપાલની અદ્ભુત ઉપમાને તેની સંપત્તિને હેમચંદ્રની પીઠ પર હાથ રાખ્યો અને સિદ્ધિની ભેટને નીચા મોંથી પગમાં પ્રણામ કરવાનું કારણ માને છે આ વિરોધાભાસ પણ હોઈ શકે છે કે મો નીચું અને સિદ્ધિ ઉંચી (ઉપરી). કવિની આ ઉક્તિ પર રાજા પ્રસન્ન થયો અને તેના દોઢ ફરી ફરી બોલાવરાવ્યો. ત્રણ વાર બોલીને ચારણે રિવાજ પ્રમાણે ભૂદેવની પેઠે અધિકારથી કહ્યું કે શું હોઈ પાના લાખ આપશો ? રાજાએ ત્રણ લાખ આપ્યા. આ

કહાણી અધૂરી છે, હેમચંદ્રે કોઇને વખાણ્યો નહિ. બનેની હોડનું શુ થયું તે જણાવ્યું નથી.

તુહાલા—તમારા, પંજાબી તુહાડા, જુઓ નં ૧ જાહ—જેમાં, જ્યાં અચ્ચંબ્ભૂ—અત્યદ્ભુત—જુઓ નં ૬ અને ૧૩ જે ચંપહ—જે ચંપાવે છે (પગને) પગચંપી કરાવે છે ગજગ્થાની—પગચંપી જેવ—જેના પહ—પગમાં હિંટ્ટુ—હેઠા—નીચેના જુઓ નં ૨૧ ઊપહરી—ઉપહાર દેવાયેલી (સં ઉપહૃતા) અથવા ઉપરની, ઉંચી

(૨૯) જ્યારે કુમારપાલ શત્રુંજય તીર્થમાં ગયો ત્યારે ત્યાં એક ચારણને પ્રતિમા સમક્ષ નીચેનો સોરઠો નવ વાર બોલતાં તેને નવ હજાર આપ્યા.

> ઇક્કહ ફુલ્લહ માટિ દેઅઇ સામી સિદ્ધિ સુહુ
> તિણિ સિઉં કેહી સાટી ભોલિમ જિણવરહ.

પાઠાંતર—દેવઇ સિદ્ધિ સુહુ .કેહિ સાટિ કટિ(રિ ?), રે ભોતિ (લિ ?.)મ, તિણિસિઉં.

અર્થ—એકજ ફુલને માટે સ્વામી સિદ્ધિસુખ (અથવા સર્વ સિદ્ધિ) આપે છે, તે પ્રમાણે (તેથી) હે જિનવર ! આપ શા માટે (એટલા) ભોળા છો ? યા જિનવરનું આટલું ભોળપણું કેમ છે ?, ટૉનીએ 'તિણિમઉ'નો અર્થ કર્યો છે કે ' આ નિશ્ચિત છે (તન્નિશ્ચિત !) આ માટે જિનવરને કદી પણ ન ભૂલી જાઓ.

માટિ—માટે. આ શબ્દ ગૂજરાતીમાંજ વપરાય છે હિ મા લિયે, ખાતિર એમ જૂદા શબ્દ છે. **તિણિ સિઉં**—તેથી (આ કારણથી) (સં તન્નિશ્રયા—શાસ્ત્રી) તે પ્રકારે **કેહી સાટી**—કેના સાટે—માટે. સાટે, સટે ગૂજરાતીમાં વપરાય છે દેખો નં ૫ કેને બદલે **ભોલિમ**—ભોળપણુ

(૩૦) કુમારપાલનો ઉત્તરાધિકારી અને ભત્રીજો અજયપાલ ઘણો નિર્દયી હતો જૈનોપર જેટલી તેના પૂર્વજોએ ભલાઇ કરી હતી તેટલો અત્યાચાર તેણે કર્યો હતો તેણે ચુટી ચુટીને વિદ્વાનો ને પ્રધાનોને માર્યા.

લક્ષ્મી કહે છે કે એ યતિ (એ યતિ) વાક્પતિ મુખમાં રાખનારો છે તેથી (શોકની અદેખાઈથી) હું મંદ છું તો હેમસૂરિથી ભાગી (હેમસૂરિ આ ભાગ્યું) તે ભાગી ગઈ તેથી જે ઇશ્વર (સમર્થ) છે તે પંડિત છે પંડિત લક્ષ્મીવાન નથી.

લક્ષ્મિવાણિ મુહકમળિ—મુખ (સં)=પ્રભૃતિ, આદિ એથઈ—એ એવો ભણઈ—ભણે—બહે, ઇસિરત્તે—ખાદ રત્તે ? (સં) ઇર્ષ્યા કરતાં, ભણિ—(સં ભણ ધાતુ ?) ભલી—શુભ રીતે, રાજસભાની—અને

(૨૮). આ ચારણ તો બેસી ગયો. એટલામાં કુમારપાલ વિહારમાં આરતીના વખતે મહારાજ કુમારપાલ આવ્યા અને તેણે પ્રણામ કર્યો એટલે હેમચંદ્રે તેની પીઠ પર હાથ રાખ્યો. આટલામાં બીજો ચારણ બોલ્યો—

હેમ તુમ્હા કર મરહ જાહ અચ્ચબ્ભુ રિદ્ધિ,
જેવં પદ હિઠા મુહા તાંહ ઊપહરી સિદ્ધિ
પાઠાંતર—જિહ અચ્ચુ પુયરિદ્ધિ, જે ચંપ હિઠ મુહા તીહ ઊપહરી સિદ્ધી.

અર્થ—હે હેમ ! તમારા હાથ જેના પર મરે—રાખો તેની તો અચંબો પામે તેવી રિદ્ધિ થાય છે અને જેનું મો નીચે હોય જ (યા જે નીચા મોથી (આપનાં પગ) ચાંપે છે) તેને આપે સિદ્ધિની ભેટ કરી. આ અર્થ શાસ્ત્રી અને દેસીની એ બંનેના કરતાં જુદો છે અને તેઓના અર્થ સંતોષકારક નથી. ચારણ કુમારપાલની અમથી ઉપજાવે તેવી સંપત્તિને હેમચંદ્રની પીઠ પર હાથ રાખવો અને સિદ્ધિની ભેટને નીચા મોથી પગમાં પ્રણામ કરવાનું કારણ માને છે આ વિરોધાભાસ પણ હોય શકે છે કે મો નીચું અને સિદ્ધિ ઉંચી (ઉપહરી). કવિની આ ઉક્તિ પર રાજા પ્રસન્ન થયો અને તેનો દોહો ફરી ફરી બોલાવરાવ્યો. ત્રણ વાર બોલીને ચારણ, શિવાજી પાસે ભૂષણની પેઠે અધિકારથી કહ્યું કે હું દરેક પાઠના લાખ આપશો ! રાજાએ ત્રણ લાખ આપ્યા. આ

કહાણી અધૂરી છે, હેમચંદ્રે કોઇને વખાણ્યો નહિ. બનેની હોડનુ શું થયુ તે જણાવ્યુ નથી

તુહાલા—તમારા, પંજાબી તુહાડા, જુઓ ન ૧ **જાહ**-જેમા, જ્યા **અચ્ચબ્ભૂ**-અત્યદ્દભુત-જુઓ ન ૬ અને ૧૩ **જે ચપહ**-જે ચપાવે છે (પગને) પગચપી કરાવે છે રાજસ્થાની-પગચપી **જેવ**-જેના **પાહ**-પગમા **હિટ્ઠુ**-હેઠા-નીચેના જુઓ ન ૨૧ **ઊપહરી**-ઉપહાર દેવાયેલી (સ ઉપહૃતા) અથવા ઉપરની, ઉંચી

(૨૯). જ્યારે કુમારપાલ શત્રુંજય તીર્થમા ગયો ત્યારે ત્યા એક ચારણને પ્રતિમા સમક્ષ નીચેનો સોરઠો નવ વાર બોલતા તેને નવ હજાર આપ્યા

ઇક્કહ ફુલ્લહ માટિ દેઅઇ સામી સિદ્ધિ સુહુ
તિણિ સિઉં કેહી સાટી ભોલિમ જિણવરહ.

પાઠાંતર—દેવઇ સિદ્ધિ સુહુ...કેહિ સાટિ કટિ(રિ ?), રે ભોતિ (લિ ?)મ, તિણિસિઉં.

અર્થ—એકજ ફુલને માટે સ્વામી સિદ્ધિસુખ (અથવા સર્વ સિદ્ધિ) આપે છે, તે પ્રમાણે (તેથી) હે જિનવર ! આપ શા માટે (એટલા) ભોળા છો ? યા જિનવરનુ આટલું ભોળપણુ કેમ છે ? ટૅાનીએ 'તિણિસઉં'નો અર્થ કર્યો છે કે ' આ નિશ્ચિત છે (તન્નિશ્ચિતં !) આ માટે જિનવરને કદી પણુ ન ભૂલી જાઓ.

મારિ—માટે. આ શબ્દ ગૂજરાતીમાજ વપરાય છે હિ મ લિયે, ખાતિર એમ જૂદા શબ્દ છે **તિણિ સિઉ**'-તેથી (આ કારણથી) (સ તન્નિશ્રયા-શાસ્ત્રી) તે પ્રકારે **કેહી સાટી**-કેના સાટે-માટે સાટે, સટે ગૂજરાતીમા વપરાય છે દેખો ન ૫ કેને બદલે. **ભોલિમ**-ભોળપણુ

(૩૦). કુમારપાલનો ઉત્તરાધિકારી અને ભત્રીજો **અજયપાલ** ઘણો નિર્દયી હતો. જૈનોપર જેટલી તેના પૂર્વજોએ મહેરબાની કરી હતી તેટલો અત્યાચાર તેણે કર્યો હતો. તેણે ચુટી ચુટીને વિદ્વાનો ને પ્રધાનોને માર્યા

ખચિત કામચંડે સો મણ બનાવ્યા હતા તેને તપેલા તાંબાપર ચઢાવી દીધા. નીચેનો દોહો કહી દાંતથી પોતાની જીભ કાપી લેવાથી તેઓ મરણ પામ્યા.

મહિવીઢહ સચરાચરહ, જિણ સિરિ દિન્હા પાય
તસુ અત્થમણુ દિણેસરહ, હોઉત હોઇ ચિરાય.

પાઠાંતર—જિણિ સિરિ દિન્હા, દિણેસરહ, હોઇઉ હોઉ, ચિરાય.

અર્થ—મહી-પૃથ્વીના પીઠ પર જેણે સચરાચર સર્વ (ભુવન) ના માથે પગ મૂક્યો તે દિનેશ્વર (સૂર્ય)નો અસ્ત થાય છે જે થનાર તે હાલે હમે પણ થાય છે

મહિવીઢહ—મહીપીઠ (માં અથવા ના) પીઢ-સ પીઠ. કિ પીઠ સચરાચરહ-માં અથવા ના જિણ સિરિ દિન્હા પાય-શા- સ્ત્રીએ એવો અર્થ કર્યો છે કે જેણે આ પ્રાણ. આપી (?) તસુ-તેને અત્થમણુ-સ અસ્તમન આથમવું આથમણી દિશા (પશ્ચિમ દિશા). રાજસ્થાની આંથુણી. હોઉત-ભવિતવ્ય. ચોથા ચરણનો અનુવાદ ઉ- નીએ કર્યો છે કે થવું ઘટે છે અને ઘણાં કાળ સુધી થશે

(૩૧). સિદ્ધસેન દિવાકરને કૈતાસર ગામ જતાં એક ગોવાળી મળ્યો, તેણે રોકી કહ્યું મારી સાથે વાત કરો સિદ્ધસેને કહ્યું નગરમાં આવે ત્યાં પુરવાસી મધ્યસ્થ હશે. ગોવાળીએ કહ્યું આ ગોવાળીઆઓ સભ્ય છે તેઓજ નિર્ણય કરી આપશે. સિદ્ધસેને સંસ્કૃતમાં કંઇક કહ્યું પણ ગોવાળીએ એક ગાથા કહી કે જે સાંભળી ગોવાળીઆઓએ કહ્યું કે તમે જીતી ગયા બીજું કંઇ તે જાણે નહિ. તે ગાથા આ છે કે—

નવિ મારીઅઇ નવિ ચોરીઅઇ પરદારગમણુ નિવારીઅઇ
થોવા વિ થોવં દાઇઅઇ તઉ સગ્ગિ ટુગમગુ જાઇઅઇ.

અર્થ—મારીએ (હિંસા કરીએ) નહિ, ચોરીએ નહિ પરદાર- ગમન-પરસ્ત્રીગમન નિવારીએ-ટાળીએ થોડામાંથી પણ થોડું દાન દઇએ- એમ સ્વર્ગમાં ટગમગ (ઝટપટ) જઇએ

નવિ–ન+અપિ, **થોવા–થોડા** (સ–સ્તોક) ગૂજરાતી તેમજ હિંદીમા થોડામા તે 'ડ' આવ્યો છે. **દાઝયઈ**–દઝએ **સગ્ગિ**–સ્વર્ગમા, ટગમગુ–ટગુમગુ–ગૂજરાતીમા વપરાય છે ને તેનો જેમતેમ, મુશીબતથી, ધીમે ધીમે–ડગુમગુ એ અર્થ છે હિંદીમા ઝટપટ એવો અર્થ કરે છે.

૨૩૫–(૩૧૬) પ્રબંધચિંતામણિમા જેટલી જૂની ગૂજરાતી–હિંદી કવિતા હતી તેનુ વ્યાખ્યાન થઈ ચૂક્યુ. બે પ્રસંગોએ તેમા કંઇક ગદ્ય પણ આવ્યુ છે અને તેની કથા રોચક છે તે માટે તેનો પણ ઉલ્લેખ અહીં કરવામા આવે છે કુમારપાલના મંત્રી માહ્લ **આંબડે** કોંકણના રાજા મલ્લિકાર્જુનને જીતીને તેના માથા સહિત બીજી જે ભેટ રાજા સામે રાખી તેની સૂચીમા સંસ્કૃત સાથે કંઈક દેશભાષા પણ આપી છે તે એ છે કે–**શૃંગારકોડીસાડી** (શૃંગારકોટિ સાડી) **માણિકઉ પખેવડઉ**–(માણિક નામ પખેવડા–પક્ષપટ, દુપટ્ટો યા ઓઢણી. પછેડો. આ શબ્દ કાઠીઆવાડમા તેમ રાજસ્થાનમા વપરાય છે), **પાપખઉ હારૂ** (પાપક્ષય હાર), **મૌક્તિકાનાં સેડઉ** (સેડો ?=સેટક, સેર ગૂજરાતીમા છડો–મોતીનો છડો બરાબર વપરાય છે).[૩૫]

---

૩૫ પ્રબંધ ચિંતામણિમા એમ છે કે શૃંગાર કોડી સાડી ૧, મણિકઉ પછેવડઉ ૨, પાપખઉ હારૂ ૩, સંયોગ સિદ્ધિ સિપ્રા ૪, તઠા (મુદ્રા ?= તથા ?) હેમ કુમ્ભા ૩૨ સ્તથા મૌક્તિકાના સેડઉ ૬ ચતુર્દન્ત હસ્તિ ૧ પાત્રાણિ ૧૨૦ કોડી સાર્દ્ધ ૧૪ દ્રવ્યસ્ય ઇ. (પૃ ૨૦૩) આ પ્રસંગના વર્ણનના જિનમંડનના કુમારપાલ પ્રબંધ (સં ૧૪૯૨ ના) માં ત્રણ શ્લોક આપ્યા છે તે પરથી અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે —

शार्टी शृंगा कोट्याख्या पट माणिक्य नामकम् ।
पापक्षयंकरं हारं मुक्ताशुक्ति (=सेडउ ?) विषापहाम् ॥
हैमान् द्वात्रिंशतं कुभान् १४ मनुभारप्रमाणः ।
षण्मूटकां (=सेडउ ?) स्तु मुक्तानां स्वर्णकोटीश्चतुर्दश ॥
विंशं शत च पात्राणां चतुर्दन्त च दन्तिनम् ।
श्वेत सेडुकनामानं दस्था नव्यं नवग्रहम् ॥

—આત્માનંદ સભા ભાવનગરનું સંસ્કરણ પત્ર ૩૯ પૃ ૨.

બીજો પ્રસંગ એ છે કે એક સમય હેમચંદ્રે કોઈ મંત્રીને પૂછ્યું કે તારા હાથમાં શું છે? તેણે જવાબ આપ્યો કે ઇલ્લઈ (ચ્છરી). એટલે હેમચંદ્રે પૂછ્યું કે શું હજુ પણ? કવિએ તેમનો આશય સમજ્યા કે નહીં, હમણાં શા માટે? અતથી આદિ [illegible] ગયો ને માત્રા (ધન)માં વધ્યો. હેમચંદ્ર તેની ચાતુરીપર ઘણા પ્રસન્ન થયા. પછી સમજાયું કે મેં ઇલ્લઈ ના અર્થ ઇરલિ એટલે ઇ અર્થાત્ હસ્વ રહે છે એમ ધારી પૂછ્યું હતું કે શું હજુ હજુ પણ રહે છે? કવિએ ઉત્તર આપ્યો કે પહેલાં તે વણુ માત્રામાં ઉભો હતો, હવે આપના નામમાં પ્રથમ વર્ણ થયો અને તે એટલે હ ન રહ્યા પણ સાથે એંકારની માત્રા વધી ગયો—તેથી હવે શા માટે રહે?

૨૩૬ આ લઘુષષ્ટિતામક્ષિમાંથી ઉતારેલા ભાષાન્તરો વગેરેમાં જે ઐતિહાસિક વાક્યો ઉલ્લેખ કર્યો છે તેના સમય સમજવા માટે તેના સંવત્ અત્ર ટાંકવામાં આવે છે:—

વિ. સ. ૯૫ થી ૧૦૦ માં રાજશેખરનો લખેલો આલમવ, ભૂત ભાષા–પૈશાચી, અને કીરસેનીનો દેશવિન્યાસ સ. ૧૨૯ થી ૧૫ વચ્ચેના સમયમાં પરમાર રાજા મુંજનો રાજ્યાભિષેક સ. ૧ ૫ થી ૧ ૫૪ ની વચમાં મુંજનું મૃત્યુ અને ભોજનો રાજ્યાભિષેક—સ

પાપકર કોઈ વિશેષ પ્રસંગના હાસ્ની સભા હતી અથવા કે કિરાતજ ... ના પિતા હતું (એમ જ) ત્યારે સોમનાથનાં દર્શન કરવા ગયો હતો ત્યારે પ્રશસ્તિ કરી હતી કે પાપકર હાર, ૫ ૪ આર્દિત નામની રચના અને શ્રી ત્રિશ નામનો ગ્રંથ (આજ્ઞાબંધ) પરથી દર્શન કરીશ (કાવ્ય પ્રબંધ પત્ર ૪ પૃ. ૧) એરકના અર્થમાં સંકેત સ્ટે છે પરંતુ કુમારપાલના રાજવિલાસનું વર્ણન તેજ પ્રબંધમાં (પત્ર ૪૪ પૃ ૧) છે તેમાં ... રચિત શ્લોક છે કે કુમારાણાં ભેતિકા શિલ્પા તસ્ય ધીષ્વે ભવકલ્પિતકા (?) ભંજાતા રાજા સમયીશ્વર્ય વૃદ્ધિ સત્ત્વ પતિરત્ન —ભાદી સિદ્ધિમ ... [illegible] ... કોઈ રા. અર્થમાં છે કે આ ... 'સીરાજ' પણ હોય (ગુજરાતીમાં જેમ 'સીરાજ' ઉપરથી થયો હોય એમ પ્રાકૃત રીતે થાય છે પી. ૬ ૨)

૧૦૩૬ મા મૂળરાજ સોલકીના હાથે કચ્છના રાજા લાખા ફૂલાણીનુ માર્યો જવુ સ. ૧૧૫૦ મા સિદ્ધરાજ જયસિહનું ગાદી પર બેસવુ સ. ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯ સુધીમા કોઇપણ સમયે-સ. ૧૧૬૨ (?) મા આભીર રાણા નવઘનનુ મૃત્યુ સ ૧૧૯૯ સિદ્ધરાજ જયસિહનુ મૃત્યુ ને કુમારપાલનો રાજ્યાભિષેક સ. ૧૨૩૦ મા કુમારપાલનુ મૃત્યુ સ ૧૧૫૦ થી ૧૨૩૦ ની વચ્ચમા-મોટે ભાગ સિદ્ધરાજના સમયમા હેમચદ્રના વ્યાકરણની રચના. સ ૧૨૪૯ મા પૃથ્વીરાજનુ મૃત્યુ અને સ ૧૩૬૧ મા પ્રબધચિતામણિની રચના

પ્રકરણ ૬ ઠું.

પ્રાચીન [૩૬] ગૂજરાતી સુભાષિતો.

૨૩૭ સ્વ૦ ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ એમ. એ. નો આ નામનો લેખ ૧૯૧૪ ના મે માસના 'સાહિત્ય'મા પ્રકટ થયો છે, તે અત્ર આપવામા આવે છે.

૨૩૮ અંગ્રેજીમા સારા ચુટી કાઢેલા ગદ્ય તથા પદ્યોના સગ્રહો ઘણાક બહાર પડેલા છે સસ્કૃતમા પણ આપણા પ્રાચીન વિદ્વાનોએ સારા સારા શ્લોકોના સગ્રહ ગ્રથો રચેલા છે જેમા શાર્ઙ્ગધરની પદ્ધતિ, વલ્લ-

૩૬ જૂની ગૂજરાતી તથા મારવાડી ભાષાના અથગ અભ્યાસી ઇટાલીના ડા એલ પી ટેસીટોરી જેમને બગાળાની એશીયાટીક સોસાઇટીએ પોતાના સગ્રહના મારવાડી તથા ગૂજરાતી પ્રાચીન ગ્રંથોનું સંશોધન કરવા બોલાવેલા હતા તેઓએ તેમના " Notes on the grammar of the Old Western Rajasthani with special reference to Apabhramsa and to Gujarati and Marwari " નામના Indian Antiquary Feb 1914 માના લેખમા આ ભાષાનું Old Western Rajasthani એવુ નામ આપેલુ છે.

ભની સુભાષિતાવલી, અમિતગતિનો સુભાષિતસંદોહ અને શ્રીધરદાસનું સદુક્તિકર્ણામૃત એ મુખ્ય છે પ્રાકૃત ભાષામાં હાલની ગાથાસપ્તશતીમાં જૂના જૂના પુરૂષ તથા સ્ત્રી કવિઓની ગાથાઓ ભેગી કરેલી છે આપણું પ્રાચીન ગૂજરાતી સુભાષિતોનું જ્ઞાન અત્યંત મર્યાદિત છે જે થોડાં સુભાષિતો મળેલાં છે તે પ્રબંધચિંતામણિ, કુમારપાળ પ્રબંધ વગેરે ગ્રંથોમાંથીજ છે પરંતુ નીચે આપેલા ગ્રંથો ઉપરથી જણાશે કે પ્રાચીન ગૂજરાતી સુભાષિતોના સંગ્રહો છે આ સંગ્રહો એકલા ગૂજરાતીના નથી પરંતુ તેમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને ગૂજરાતી એમ ત્રણે ભાષાઓની સૂક્તિઓ છે આ સુભાષિતો સુભાષિતો તરીકે નહીં પરંતુ પ્રાચીન ગૂજરાતી તરીકે ભાષાવિવેચકોને ગૂજરાતી ભાષાના વિકાસના નિરૂપણમાં ઉપયોગી થઈ પડશે.

૧. અન્યસ્થાનક સંસ્કૃત પ્રકરણ છે પરંતુ તેમાં કેટલીક પ્રાકૃત ઉક્તિઓ આપેલી છે આ ગ્રંથના કર્તા મુનિરત્ન સૂરિએ બીજો ગ્રંથ સં ૧૨૫ માં રચેલો છે પ્રતિ નવીન હોવાથી ભાષામાં ફેરફાર તથા અશુદ્ધિઓ હશે.

૨ સૂક્તાવલિ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અને ગૂજરાતી સૂક્તિઓનો સંગ્રહ છે સંગ્રહ કર્તાનું નામ તથા સમયનો ઉલ્લેખ આપેલો નથી. પ્રતિ આશરે ૩ વર્ષો જૂની લાગે છે

૩ ૧૫ મા શતકના અંતમાં લખાયેલા સિદ્ધચક્રમહિમ્નસ્તોત્રના પાનામાંથી ગૂજરાતી સૂક્તો.

ઉઠ. અન્યસ્થાનક સંવત ૧૨૫ ની આસપાસ રચાયલું છે તેની ભલી ભાતની આપણ પુસ્તકો જોઈ કરી છે આપણી જૂની જૂની ગૂજરાતી(?)ના નમુના પણ [illegible] એમ આપણું માનવું છે તે [illegible] ગૂજરાતી ભાષા [illegible] સુધી ચાલી હતી(?)તે [illegible] સંવત ૧૨૫માં ગૂજરાતી [illegible] આપણી ભાષાની [illegible] ચિના સમયનો નિર્ણય કરવામાં જરૂરી છે ને તેટલા માટે આ [illegible] આ અભ્યાસમાં આપીને ગૂજરાતી સાહિત્યની સારી સેવા બનાવી છે એમ અમે માનીએ છીએ. તંત્રી સાહિત્ય.

૪ મન સ્થિરીકરણ સ્વાધ્યાયની સ. ૧૫૬૪ મા લખાયેલી ભવ્યાક્ષરની પ્રતિના અતે આપેલા સૂકતો.

૫ સૂક્તિઓના સગ્રહના પાચ પાના-આ પ્રતીકને તાડપત્રની પેઠે વચમા કાણુ પાડેલુ છે અને તે ૪૦૦ વર્ષ પહેલાનો લખાએલો લાગે છે તેમાં સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને બહુ જૂની ગૂજરાતી સૂક્તિઓ છે

૬ સુભાષિત પત્ર ૬-સસ્કૃત પ્રાકૃત તથા ગૂજરાતી સૂક્તિઓ આશરે ૧૫૦ આપેલી છે પ્રતીક ત્રણસે વર્ષ જેટલો જૂનો લાગે છે.

૭ સુભાષિતના ૨-૮ પાના સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગૂજરાતી સૂક્તિઓ ઓછામા ઓછા બસે વર્ષ જેટલો જૂનો પ્રતીક લાગે છે.

૮ સુભાષિત પત્ર ૫-ઉપરના જેટલોજ જૂનો.

૯ સૂક્તાવલી—સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગૂજરાતી સૂક્તિોનો સગ્રહ પત્ર ૨-૯ સગ્રહ કર્તા અજ્ઞાત છે પ્રતીક લખ્યા સાલ સ. ૧૬૯૭.

૧૦ સુભાષિતોના પાના ૧૩ સસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગુજરાતી ૩૦૦ વર્ષથી પણ વધારે જૂના લાગે છે.

૧૧ એકલા પ્રાચીન ગૂજરાતી સૂક્તોનું એક પત્ર તેમા ૧૦૫ સૂક્તો છે. આ પાનું ઓછામા ઓછુ ૨૦૦ વર્ષ જેટલુ જૂનુ લાગે છે.

૧૨. છૂટક અસબદ્ધ પાના ૨૦૦ થી ૪૦૦ વર્ષ સૂધીના જૂના

૨૩૯ આ સર્વમાથી આપણને આશરે બધા મળીને ૫૦૦ સૂકતો મળી આવશે. જૂદા જૂદા સગ્રહોમાથી એકજ સૂક્તના અથવા એકજ ભાવાર્થના સૂક્તોના જૂદા પાઠાતરો મળી આવશે

ઉદાહરણતરીકે ૧ દિઠ્ઠા જે નવિ આલવઇ પુછિઇ કુસલ ન વત્ત ।
તાહ તણુઇ કિમ જાઇછિ રે હીયડા નીસત્ત ॥
હસીય ન વયણે આલવઈ કુશલ ન પૂછઈ વત્ત ।
તહિ મદિરિ નવિ જાઇઇ રે જીવતા નીસત્ત ॥

ન. ૧૦ ૩૦૦ વર્ષની જૂની પ્રતિમાથી.
આની સાથે સરખાવો ન. ૧ ના અબડ કથાનકમાનુ

નમી ન મારૂં બેસણું હસી ન પૂછઈ વત્ત ।
તેહ ધરિ કિમ ન જાઇએ રે હઈડી નીસત્ત ॥ કિમ=કેઇ રીતે

૨ કે પડીયા કે પડીયા કે મુરખા મુગ્ધધીર ।
નારી તે નચાવીયા જે દૂર્ઈ ભાવનવીર ॥ (ન ૧ માંથી)

આની સાથે અનડ ક્યાનકમાંનું નીચેનું સરખાવો.

જે પઢિયાં જે પંડિયા જે બગ ઉપર વટ્ટ ।
તે મહિલઇ ફેરીએ જીમ ફેરજ્જઇ પટ્ટ ॥

૩ પાણી પહુ વિયેહઇ કર ચોપરા ન કૂતિ ।
નગ્ગુણ જણ સંદેસડે નિષ્ફલ કૂતિ નિ ભંતિ ॥

આની સાથે સરખાવો સૂક્તાવલિમાંનું

નિગ્ગુણ ઉવએસહ મુણિયા જંતિ ન ભંતિ ।
પાણી પહુ વિલોહઇ કર ચોપડ ન હંતિ ॥

૪ પાણ્ક વેલા ગ્રાપકઇ પગ્ગહ મહિષ દેહ ।
આપણ પાંસઈ ચોરડી તઈ મિ સિરી એહ ॥
જઈ પમ્મભખાર સહસી અનુ નરસૈ નિત ન માઇ ।
વાત કરતા માણુસહ સામઠિ રયણિ વિહાઇ ॥

સરખાવો સૂક્તાવલિમાંના ધર્મોપમના તથા પ્રમાદ
ત્યાગના પ્રથમ સૂક્તો.

૫ સાહસીઆં લચ્છી હવઇ નહુ કાયર પુરસાહ ।
કન્નહ કુંડલ રયણમય કજ્જલ પણિ નયણાહ ।
સીહ સુયણ ન મઇ ભણ વારણ નવિ રિદ્ધિ,
એકલડ સહસ ભિડઇ જિહિ સાહસ તિહિ સિદ્ધિ.
(ન ૧ માંથી)

સરખાવો અનડ ક્યાનકમાંના પ્રથમ બે સૂક્તો. (કે જે નીચે આપ્યાં છે.)

આવાં ઉદાહરણો ઘણાંય આપી શકાય પરંતુ વિસ્તારભયથી નહીં
આપતાં તેવાં સૂક્તો સરખાવી જોવાનું વાચકને સોંપીએ છીએ.

૨૪૦. અંબડ કથાનકમાંથી ઉદાહરણો.

સાહસ સાહામીઆ[1] લચ્છી[2] લહઇ[3] નહુ કાયર[4] પુરિસાણુ ।
કાને કુંડલ રયણમઇ[5], કજ્જલ પુણ[6] નયણાણુ[7]
સીંહ ન જોઈ ચંદબલ,[8] નવિ જોઈ ધણ ઋદ્ધિ ।
એકલડો બહુ આભિડઈ,[9] જો સાહસ તિહાં સિદ્ધિ ॥

દૈવ જન જાણઈ મન આપણઈ મન વંછિત પૂરે
દૈવ ભણેરે જીવડા, હું પુણ અવર કરેસુ ॥

સ્ત્રી સ્ત્રી દીઠઈ મન મોહીએ, કિમ ન[10] વેધીઈ વિલાસ ।
વાગુરિ[11] હરિણ ઝબકીઇ, કિમ ન પડઈ તે પાસ ॥
જે પઢિયા[12] જે પડિયા, જે જગ ઉપર વટ્ટ ।
તે મહિલાઈ ફેરીએ, જિમ ફેરવઇ ઘરટ્ટ[13] ॥

બાલાની માતા કૂઆ[14] કુંઠઉ મ પડઉ, મ પડઉ, બલીઆ[15] વાહ ।
તથા તરૂણીના મ મર બાલા માવડી, તરૂણીકેરો નાહ[16] ॥
નાથનું મૃત્યુ કૂઆ કુંઠઉ વલી હોઇ, સહી હો સઇ બલીઆ વાહ ।
મ મર બાલા માવડી, તરૂણીકેરો નાહ ॥
ઉગી ઉગી બાપડી, મુહ ઢંકી મન રોઇ ।
મૃત્યુ જો[17] જમ લાગઇ ફિરઇ તુ, ફિરલ ન મગઇ કોઇ ॥
સત્કાર નમી ન મૂકઇ એમણુ, હસી ન પૂછઇ વત્ત[18] ।
તેહ ઘરિ કિમ ન જાઇએ, રે હઇડા નિસત્ત[19] ॥
સ્નેહિવિયોગ સારસડા[20] મોતી ચિણઇ, ચિણઈ તુ મેલ્હઈ કાઇ ।

---

૧ સાહસિક. ૨ લક્ષ્મી ૩ પામે છે ૪ નહિ કાયર પુરૂષો. ૫ રત્નમય ૬ પુનઃ પણ ૮ ચંદ્રમાનું બલ જ્યોતિ શાસ્ત્રાનુસાર ૯ આસ સાથે ૧૦ વિલાસથી કેમ ન વેધાય ? ૧૧ મૃગબંધન ૧૨ ભણેલા ૧૩ કુવાનો ઘરઘટ. ૧૩ કુવાનો કાંઠો ૧૪ બલવાનનો ઘોડો ૧૫ નાથ ૧૬ જો યમ લાંચે ફેરવાય તો ૧૭ વાત ૧૮ છાનું બેસી રહે ૧૯ સારસ મોતીચણે તો શું ચણેલા મોતી મૂકી દે છે ? વાલ્હા માણસ જો મલે તો શા વાસ્તે જુદા થાય ?

વચ્છા માણુસ જુ મિલઈ તુ વિછડઈ કાંઈ ॥
રે વિધિ[1] માયુ[2] કિં પિતુ[3] ઢંઢુ[4] મનવ જિમ દેઇ ।
નેહે[5] નાખ્યાં માણુસાં, મા વિજોગ કરેઇ ॥

રાગી અને રોગિની રાવ જાણું[6] જાણુ જિમ વચડી, પણિ રચડી ન વિહાય ।
ઇમ રાગીની રોગીયી, સહજ સરીયુ ભાવ ॥

વાણી વાણી જે તક તણ્ઇ વિસ[7] હરવિસ ઉચરઇ ।
જેહ નાહ ભેખા તેહિ, તેહ નર ભેયા ઢાંકસી (?) ॥
તાં રૂખિ રૂખમંડપ માંહઇ જા પાકઇ ગ્રાહ તણુંઇ
નવિ રહઇ ।
વાસ હરિતમાં માનત માનઇ જામ કેસરિ નાદ નવામે ॥

સુપુરુષ વચન ઉપર દિસિ ન ઉગઇ[8] ઉગઇ તઉ વરસઇ[9] ॥
સુપુરિસ વચન ન ઉચ્ચરિઇ,[10] ઉચ્ચરઇ તુ કરઇ ॥

૨૪૧ સુભાષિતમાંથી ઉદાહરણો.

ધર્મોદ્યમ કમઇ[11] વાટિ પામઇ, ધમઇ[12] મલિન સેહ ।
આપણુ સરસી ગોરડી તિ કિમ સિવી એહ ॥
જે જિણુ ધમ્મહ નાહિરા તે જાણે વાચારિ
કીડી[13] ઉડી ભમ ભમા સંસારી સંસારિ ॥
વરસઇ[14] તે ભણુ ઊઠા જે જિણુ ધમ્મહ સાર ।
તિન્નિ[15] સમાઉણુસકુડી, ઇન્નિઉં અનુઉં અભાર ॥

---

૧ વિધિ ૨ માતા પિતા ૩ ઢંઢે ખોળ્યું ૪ તાસ યનર જિવ પ્રમાણે આપું ૫ સ્નેહથી નાખીને માણસોનો વિયોગ મા કર ૬ દિવસ નાવથી જાય પાછ રાત ન જાય રાગી અને રોગીની ભાવી સમાન દશા છે ૭ સાપનું ઝેર હવે ૮ ઉગ્યું થાય ૯ વરસે ૧૦ ઉચ્ચારે ૧૧ કર્મમાં ૧૨ ધર્મમાં, કર્મમાં આગળ પાછળ ધર્મમાં મલિન ૧૩ કીડી ઉગીને અસ્ત થયા ૧૪ જિન ધર્મનો સાર જાણે છે તે વર્ષને દહાડા સરખા ગણે છે ૧૫ અભાર વર્ષના ત્રણ દિવસ ગણે છે

ધણુ ચિંતિઉ તઉ ઉધમકરિ, ધમેણુ ધન હોઇ
ધણુ ચિંતતઉ ઝુ મરિ, દુન્નવિ[1] ઇક ન હોઈ
દીહા[2] જંતિ વલતિ નહિ, જીમ ગિરિનીઝરણાઈ
[3]લહૂઅલગિ જીવિ ધમ્મ કરિ, સુઇ નચિંતઉં કાઈ ॥
મોહ[4] ન મેલ્હિ ઘરતણુ, જઈ શિરિ પલીઆ કેસ ।
વલી વલી જિણધમ્મહતણા, [5]કો દેશિ ઉવએસ ॥
નિજીવહ ઉવએસડા, મુહી[6]આ જતિ ન ભંતિ ।
પાણી ઘણું વિલોઇઇ, કર ચોપડા ન હતિ ॥
ભારે[7] કમ્મા જીવડા, જઈ બુઝુસિ તા બુઝુ ।
સર્વં કુટુંબ ખાઇસિ માથિ પડસિ તુઝું ॥
હાથ ઘસઈ ભુઈ[8] આહણઇ, [9]જીભિ તાલું દિન્ન ।
મરણહ વેલા સંભરઇ, મિ નહુ કીધુ ધમ્મ ॥

પ્રમાદત્યાગ જઇ[10] ધમ્મખ્ખર સભલિ, નયણે નિંદ ન માઇ ।
વત્ત કરતા હે સહી રયણિ ઝબક વિહાઇ ॥
કમ્મેણુય[10] ઘર વત્તસી, ધમ્મેણુ ય પરલોઅ ॥
જહિ સુતા રવિ ઉગમઈ, તિહિ નર આઉ તઉઅ ।

વિધિ જ વિહ[11]કરઇ સ હોઇ હોઈ, ન જં જીઅ ચીંતવઇ ॥

---

૧ બેમાથી એક ૨ દિવસ જાય છે પાછા વલતા નથી, પર્વતના ઝરણાની માફક ૩ લઘુ વયથી જીવ ધર્મ કર, નચિંતો કેમ રહે છે ? ૪ ઘરનો મોહ ન મેલ્યો જો શિર ઉપર વાળ ધોળા થયા તો પણ ૫ કોણ ઉપદેશ આપશે ? ૬ મુધા (ફોકટ) જાય છે પાણી ઘણું વલોવીએ પરંતુ હાથ ચોપડા-ચિકાસવાળા થતા નથી ૭ ભારે કર્મી જીવ જો સમજે તો સમજ; સર્વં કુટુંબ ખાશે માથે પડશે તારે ૮ ભુમિ ૯ આઘાત કરે ૧૦ જો ધર્મના અક્ષર સાંભળુ તો નયનમા નિદ્રા માતી નથી, હે સખી વાત કરતા રાત ઝબકારાની પેઠે જતી રહે છે ૧૧ જે વિધિ કરે છે તે થાયછે નહિ કે જે જીવ ચીંતવે છે તે ૧૨ ઘેર શૂરા અને મહને વિષે પંડિત પુરૂષો પૃથ્વીમાં માતા નથી.

ઇમિ ગીતમેલી, આદર દેઇ મેલ્હઇ ।

વિયોગ — જેમિ યુથભ્રષ્ટિ, યૂથવિણુ પીવિ નહિ ॥
સારસ જીવઈ કિસ વલઇ દૈવતણિ કપાલિ ।
પરિ [1]થલ મહિ પડીઆ પુહવિ પુરિસ ન મંતિ ॥
તે વિરલા જે સામિ [2]રભહ, અવિસર નવિ ચુકંતિ ।

સજ્જન — જે ગુણવંતહ સો નમઇ નિગુણ થહઇ થાઇ ॥
અવ[3]સિ નમતા ગુણ ગમઇ પણું કહતઉ જાઇ ॥
સજ્જ[4] સાગર પરિભમિઅ સયલ મહી મિ કિ
તાત પરાઇ જન કરઈ સો માઇ કમહઇ ન દીઠ ॥

ગુણદોષોક્તિ — ક્ષેમ પરાયા કેવલા કરઇજ સત અસત ।
દેલ વિચ્છઇ આપણા જાઇએ ન અંત ॥
[5]કુલજાતિગુણમણુસ્સણ, જઇ સિઝઇ અમીએણ ।
તુ અતિ કય વિખણ, સરીરઇઅેણ ॥

નીચ — લખ[6] ઘુઘઇ કુભાણસઇ, જે મિઠું એક સહાવ ।
જિહિ જિહિ કરઇ ભવાસડઉ [7]તિહિ તિહિ ભ જાઇ[8]
કાઉ[9] ॥

ઉપકાર — ગુણ ભાર[10] સહઇ ગુણ કરઇ મરણ કિવિ મ જાણી ।
કરસણું[1] સિંચિ સરભડી મેહ ઉમગ્યઇ વણુ ॥

---

૧ સ્વામિનો ૨ મહત્ત્વ ૩ સાત સમુદ્ર સભા અને સાત પૃથ્વી દીઠી કે જન પારકી તાત કરે તે મે કોઈ પણ ન દીઠો. ૪ કુલ-જાતિ રૂપી મનોજ્ઞને અમૃતથી સીંચતો પણ શરીરના ગુણથી કડવા વિખણ ૫ લક્ષ્મી ઉપજે અને કુરૂપ ૬ આવાસ ૭ સ્થાન લાગે ૮ ગિરા ભાણસો સહરે કોઈ પણ મરણ આવ્યા વગર ગુણ કરે ૯ મરણ ફુલન સમાન પિપ શું દાન માગે છે ?

૨૪૨. સિદ્ધચક્રમહિમસૂક્તોમાંથી ઉદાહરણો.

દૈવ, કર્મ અને પુણ્ય — અરિ[1] મન આપઉં ખચિ કરિ ચિંતા જાલિ મ પાડિ
ફલ તિત્તઉં પણિ પામીઇ, જિત્તઉં લહિઉં નિલાડિ ॥
[2]અન્નો ભવતર સચીઉ, પુન્ન સમગ્ગલ જાસ ।
તસુ બલ મઇ તસુ સિરીઅ, તસુ તિહૂઅણ જણુદાસ ॥
કિંહા માલવ કિહા સખઉર કિહા બબ્બર કિહા નટ્ટ ।
સુરસુંદરિ નચ્ચાવીઈ, દૈવિહિ દલ વિમરટ્ટ ॥
ધણુ[3] જુવ્વણુ સુવિઅઢ પુણુ, રોગરહી નિત્ય દેહ ।
મણુ વલ્લહ મેલાવડઇ, પુન્નિહિ લબ્ભઇ એહ ॥

૪

૨૪૩. મન સ્થિરીકરણ સ્વાધ્યાયના પ્રતીકના પ્રતિથી.

ઇંદ્રિયસંયમ — ઇંદિ[4] પંચ નવ સિક્ખીઆ, લોભિ નિ દીધી અગ્ગિ ।
મન માકડ નવ મારીઉ, કિમ જાઇ જઈ સગ્ગિ ॥

પ્રમાદત્યાગ — દીહા[5] જંતિ વલતિ નહ, જિમ ગિરિની ઝરણાઇ ।
લહૂઅલગઇ જીવ ધમ્મ કરઇ, સૂઈ નચિંતઉ કાંઈ ॥

આ પ્રમાણે દલાલનો લેખ પુરો થાય છે.

૨૮૪ ઉપસર્ગહરસ્તોત્રનો પ્રભાવ બતાવનારી પ્રિયંકર નૃપની કથા વિશાલરાજ સૂરિ શિષ્ય સુધાભૂષણના શિષ્ય જિનસૂરે કરી છે તેમાં દેશી દુહા વગેરે ઉલ્લેખ કરી ટાંક્યા છે તે—

" તાઈ તેલી તેરમો તબોલી તલાર
પંચ તકારા પરિહરો પછે કરો વિવહાર

તાઇ=વસ્ત્રતાનક, શાળવી, તેરમો–મોચી, તલાર=તલારક્ષ.

---

૧ હે મન ચિંતા જાલમાં મ પડ જેટલું લલાટમાં લખ્યુ છે તેટલું ફલ પામીશ ૨ જેને ભવાંતર સંચિત પુણ્ય સમૂહ છે તેને બલ મતિ લક્ષ્મી મળે છે અને તેનું ત્રણ ભુવન દાસ થાય છે ૩ ધન યૌવન સુવિદગ્ધ પુન્ય, રોગ રહિત દેહ મન વર્ણનો મેલાવડો એ સર્વ પુણ્યે મળે છે, પાંચ ૪ ઇંદ્રીઓ રોકીનથી અને લોભને અગ્નિ દીધી નથી અને મનરૂપી માંકડ માર્યું નથી તો સ્વર્ગે કેમ જઇશ ? ૫ સૂક્તાલિમાંના તેજ સૂક્ત સાથે સરખાવો.

ત્રીજી રીતે —

" તાસ તેહી વેરમો, તરક તીક સોનાર,
કમ ફૂર આહિ દુર્જન, જે વિસસિ તે મમાર

" પરિવન્નુ ગિરૂઆતણું નિરલેહતું નિરવાહ;
તુમે દેશાન્તર ચલિયા અમ્હે પણિ આગેવાન   ૪

" જિણિ દિણે ચિત્ત ન આપણે તિણિદિન ચિત્ત ન દેઈ
કમલ સરિસ ચિત્ત પુણ જાવ વિણ ચંપરી સોઈ   ૪૧

" નમઈ નારિ ગુરગમદ મુગ્ધહાસ અગ્ગદ
પાણી જાઈ ન આગલો ગયું ગિરૂઆતણુ તોહ.   ૪૫

કવિ પોતે 'આગમવાણી આમ થઈ' એમ કરી કહે છે—

એ નાયક ગિરૂઆસે હોસે ધનની કોડિ
સેવા કરસેં સાવધાન સેવક પરિકર જોડિ   ૫૪

મૈરવ કીજે ખામડી નવિ કો કીમાં ન રામ,
ગરથ વિહૂણા માણસા ગાયજણથા નામ.   ૬૨

જાહા ખમ તપ કીધા અને કીધાં દાન
તે તિમ પામે ઉત્તમ પરભવિ ધન બહુમાન   ૬૪

રે મન ! અપ્પા ખચાહિ ચિંતા જાલ મ પાડ
ફલ તેતું જ પામીઇ જેતું લિખ્યું નિલાડ.   ૬૫

અન. મન તેતલું મ માગિ જેતું દેખ પરતણું
લિહિઆં લેખાં હાનિ અણલિખ્યું આવે નહીં.   ૬૬

અન. આગમર તણી ઉખિખ કરી અવસર લહી મ ચૂકિ
વાર વાર તું જાણજે અવસરિ બહિસિ ન મૂકિ   ૬૮

અન. ઉંટે દીઠે ઉંચ ગીગા મ હાસિમ આણજે
કરિ અડુનેપે નેહ મીઠા તે ઉખાણમેં   ૮૧

યત। રીહા જંતિ વલંતિ નહુ જિમ ગિરિ નિજ ઝરણાઈ
લહુઅ લગે જીવ ધમ્મ કરિ, સુઇ નિચિંતો કાઇ ? ૧૦૦

યત અવરં સવ્વ દુહ જણાણુ કાલંતરેણુ વીસરઈ,
વલ્લહ વિઓગ દુક્ખ મરણેણુ વિણા ન વીસરઇ ૧૦૫

યત કે કપડપગિ લહ લહે કે કંચન નીરાંશિ,
રાયમાન કેતા લહે કે ન લહે સામાસિ ૧૧૮

યત વિરલા જાણંતિ ગુણા વિરલા પાલન્તિ નિદ્ધણે નેહ
વિરલા પરકજ્જકરા પરદુક્ખે દુક્ખિયા વિરલા ૧૪૨

યત હાથી હાલે હેક, લખ કૂતર ગલીએ લવે,
વડપણુ તણે વિવેક, કદિ ન ખીજે કિસનીયા ! ૧૭૦

યત બજ્ઝઇ વારિ સમુદ્દહ, બજ્ઝઇ પંજરિ સીંહ,
જઈ બદ્ધા કુણે કહિઉ, દુજ્જણુ કેરી જીહ ૧૯૨

"આગલિ જાત કોટ જેહિ ન નામી દેવગુરૂ,
માથે વહેસે મોટ ભોજનનો સાસો પડે ૧૯૮

" વાવાણા જણુ બુલણા નાહ ન કીજે રોસ,
નીકે કાપડ ખાયણુ ચાગે મા માણુસ રોસ. ૨૦૦

" વાર વહતા યામ તુ લે તુ પર ધનઢોર,
એ તિન્નિ વિમાસણુ કરે, વેસા ચારણુ ચોર ૨૦૨

" મુહતા વિણુ રાજ જ કિસ્યુ, રખવાલ વિણુ પોલિ,
પતિ પાખે નારી કિસી, પહિરણુ વિણુ કિસી મોલી ૨૧૭
મોલિ=મોળાયુ.

" જીભે સાચુ બોલિજે રાગ રોસ કરિ દૂરિ,
ઉત્તમસું સંગતિ કરિ લાભે જિમ સુખ ભૂરિ ૨૫૫

જિણુવર દેવ આરાહિઅ, નમીય સહગુરૂ ભત્તિ,
સુધો ધમ્મજ સેવિઈ રહીઈ નિર્મલ ચિત્ત ૨૫૬

૨૪૮. વિશાલરાજસૂરિ શિષ્ય જિન (રાજ) સૂરિએ સંસ્કૃતમાં રચેલા ગ્રંથ નામે રૂપક કથામાંથી આપેલાં સુભાષિતો.

ઉત્તમઇ સાધુ મેળવીઇ રાગ રોસ કરિ દૂરિ
ઉત્તમ સિઉં સંગતિ કરે લાભઇ જિમ સુખ ભૂરિ. ૭

જિહાં ગાયક તિહાં પેખણુઉ જિહાં ગોરસ તિહાં ભોગ
મીઠં બોલા માણસ આમિ વસઇ બહુ લોક. ૩૬

નગુણી ખમણી ગુણણી વિનુ ઋષિ વારિ વિરુદ્ધ
પુણ્ય વિણુ જિમ પામીઇ કરિ પતણી ધરિ બહુઇં ૩૯

કુણિ આગા નઇ આલસ વિનુ સરિખા ફલ હોય
નવગુણ એક શરીર નઉ હાથ ન આવઇ કોઇ ૪૫

ગજઝઇ વારિ સમુદ્ર ગાજઇ પણિ સીંહ
જે ગાજી ફૂલઇ નવી દુર્જન કરી ઇહ. ૬૧

કર કંપઇ લોચન ગલઇ બહુ રત્ન વસતી ભતિ,
ભુજબલ મયા જે દીધઉં વાલી ન આવિ હતિ. ૭૮

જિહાં સહાઇ બુદ્ધિ બલ સુખ ન તિહાં વિનાસ
ઘર સવે સેવા કરઇ રહઇ આગલિ જિમ દાસ. ૮૮

ધારણ જ પઇ સુવિનઇ આગુ ભમતું આપ ધરામા
ઉપમા એક અવિનય પણ, અવર ધર્મે સવિ આમા. ૧ ૨

પુત્ર મિત્ર હુઇ અનેરા ન રહઈ નારિ અનેરી
મોહઈ મોહા મૂઢા જંપઇ મહીયા મેરી. ૧૦૩
અતિહિ ગહના અતિ અપારા સંસાર સાયર ખારા
બૂઝઇ બૂઝઈ ગોરખ બોલઇ સારા ધમ્મં વિચારા. ૧૦૪
ક્વણુહ કેરા તુરગમ હાથી ક્વણુહ કેરી નારી
નરગિ જાતા કોઇ ન રાખઇ જોઓ હીઇ વિચારી ૧૦૫

ધમ્મં વિહૂણુ ન સુખ વિઆણિઇ, પરઘરિ પાણી ઇંધણુ આણુઇ
ખડઈ દલઇ કરઈ કરિ લોડણુ, તહવિ ન પાવઈ કિંચિવિ ભોઅણુ. ૧૧૧

દમા (દ્દામ=પૈસો) એવ સુલખણા ભણુવ છિઅ પૂરતિ
અછઈ પછીઆ પડીઆ કચપચ કરી મરતિ. ૧૧૪

નેહો કહવિ ન કીજ્જઇ અહ કીજ્જઈ રત્ન કબલ સારિખો
અણુવરઈ ધોવમાણો સહાવ રંગ ન છડેઈ. ૧૨૬
નેહ માહિ ખટુક્કુ મુઝ મનિ ખરૂ સુહાઇં
મિરીચ મુક્કા બાહિરી ખડન ખાણી જાઇ ૧૨૭

દવ દદ્ધા ખડ પલ્લ વઈ, જિમ વુઠેણુ ઘણેણુ
વિરહ પલત્તહ માણુસહ, તિમ દિઠેણુ પિએણુ, ૧૪૯

બહુત ખરા ન બોલીઇ તાલૂ સૂકઈ જેણિ
એક જ અક્ષર બોલીઇ, બાધ્યુ છૂટઇ જેણિ. ૧૬૫

બેડિમ ખૂટા ઢલિ ખૂટા વિણુ ખીખઈ નહી
દૈવતણુઈ કપાલિ સાહસ કેરૂ હલ વહઇ. ૧૭૩

સીહ ન જોઇ મંદિરબલ નવિ જોઇ ધન રદ્ધિ
એકલુ ભડુ આગમઇ જાહા સાહસ તાં સિદ્ધિ. ૧૦૪

જેગહિ મરઇ ઉમ્મર અહવા ન મરઇ ભવિત નવાણુઇ
અહવિ સમાગાજ મઇ જાણિય ભદ્દતી મઘલ ૧૦૫

મરણહ કેર હવણ ભણ જેણિચઇ જગ જાઇ
મન માંહિ ન સમતુ બિંદુ તેણ રોગાઇ. ૧૦૬

જિહાં નિપુરહ-ભગ્ગાહ તિહાં રૂપ સભાહ ભેદ
જિહાં અક્ષરાસી ભવભમણ, તિહાં વિહણ કરે છ. ૧૦૭
ઉપર વાયઇ વાય, આભઇ દીસઇ ધમ તણુ,
નવિ સભાહ નવિ સાથ, ઘડીમાંહિ આમતંઇ ૧૦૮
પ્રકૃત સંમિ કરિજ ભરઇ તેતિણિ બારિ નિરહ
મરણહ બીહઇ જગત, ધમજ મૂકયા રહ. ૧૦૯

સહુ જાણુ અમાકિઉ તણઇ ભાણ પભેણ
ગુણઇ કોઇવિ સર કરઇ તે આગવિ ગ્રેષેણ. ૨૦

જિન જાઇ પણિ વતડી રતડી ન જાઇ
એક રાગી ની રોગીયા સહજિ સરીસાં માહિ ૧
સહજિ મૂકી લીધુ ગયો કરી નિભિ
તે માણસ કિમ વીસરઇ, જેહવણ ગુણ દીઠ. ૨
એકા તપ કઇ મઝ કીયા કઇ ઘર રેઢી પાવિ
રેખઇ ઘર ઊપાવીઇ પડિબઇ બોરન કાજિ. ૨૧૮
મદુ મન કેમિયન કુકુ લાજઇ નીર
ધંધઇ કતહ પાહરી એતા દહિ સરીર ૨૧૯

સજ્જન ચિત્તિ ન ઊતરઇ ગયા ચ સુક્ક ઉલાઇ,
મલ નવિ ચુહુટઇ, કચણુહ જઇ વરસાસઉ જાઇ. ૨૧૯

નેહ વિણુઠ્ઠઇ ગયગમણિ, કિસિ જિ તાણે તાણિ
ભાગુ મોતી જો જડઇ તો મન આવઇ ઠાણિ ૨૫૦

માણુસ માહિ માઠા બલ્યા સાચા નેહ સુજાણુ
જઉ કીજઇ જલ જૂજૂઆ તઉ તતક્ષણુ છડઇ પ્રાણુ. ૨૫૨

વાઇ હાલઇ પાન તરૂઅર પુણુ હાલઇ નહી
ગિરૂઆ એહ પ્રમાણુ એક બોલઇ બીજા સહઇ ૨૫૯

નહી ન ભણીઇ લોઇ દીજઇ ઘોડા ઘોડિલૂ
ટીપઇ ટીપઇ જોઇ સરોવર ભરીઓ સમુદ્ર જમ. ૨૭૧

વિરલા જાણુતિ ગુણા, વિરલા પાલતિ નિધ્ધણા નેહા
વિરલા પરકજ્જકરા પરદુખે દુખીઆ વિરલા. ૨૮૪

ગ્રહ અબલા વિહિ વકડી દુજ્જણુ પૂરઉ આસ,
આવિ દુહેલા ખધિ ચડિ જિમ સઉ તિમ પચાસ. ૨૯૯

---

૨૪૬ આવા સુભાષિતો, જે અનેક સુક્તમાલાઓ યા સુક્તાવલીઓ જૈન સગ્રહકારોએ એકત્રિત કરી છે તેમાના તેમજ ગ્રથકારોએ પોતાના ગ્રથોમા ઉલ્લેખેલા છે તે સર્વ એકઠા કરતા પુષ્કળ મળી આવે તેમ છે વિસ્તારભયથી અત્ર તે ન ટાકતા અહીં માત્ર વાનગી રૂપેજ ઉપર મુજબ થોડા ટાકવામા આવ્યા છે

વિભાગ છઠ્ઠો.

અપભ્રંશ સંબંધી કેટલીક હકીકતો.

પ્રકરણ ૧ લું

અપભ્રંશ સંબંધી પ્રાચીન ઉલ્લેખો.

૨૪૭. પુરુષોત્તમની (ભાષાવૃત્તિ) અને સાહિત્યદર્પણકારની (સાહિત્યદર્પણ) અપભ્રંશ ભાષાના ઉલ્લેખો મળી આવે છે પરંતુ તે માત્ર નાટ્યશાસ્ત્ર અને અલંકારશાસ્ત્ર પરના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં મળે છે. એમજ હોવું જોઇએ કારણકે સંસ્કૃત નાટક પોતાની યોગ્યતા અનુસાર પોતાના સમયના સાંસારિક—સામાજિક જીવન પરજ પ્રકાશ નાંખે છે અને તેથી તેમાં ચાલુ બોલાતા ?? પ્રયોગોને જરૂર માન રાખી લેવાજ પડે. આનાં ઉદાહરણ તરીકે જુદી જુદી પ્રાકૃતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સંસ્કૃત નાટકમાં જે તત્ત્વો છે તેના પર લખનારાઓએ પણ તેટલા માટે જુદી જુદી પ્રાકૃતોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે જે પ્રાકૃતોમાં અપભ્રંશ એ છેલ્લી અને વધુમાં વધુ ફેરફાર પામેલી ભાષા છે.

૨૪૮ (૧) પતંજલિ—વ્યાકરણ મહાભાષ્યનો પ્રતિષ્ઠિત રચનાર ઇ. સ. પૂર્વે બીજા સૈકામાં થયો અને આપણે જાણીએ છીએ ત્યાં સુધી ભાષાના સંબંધમાં 'અપભ્રંશ' એ શબ્દનો ઉપયોગ કરનાર તે પ્રથમનો સંસ્કૃત મહાન્ લેખક છે. પણ તેણે તેનો અર્થ એટલોજ કર્યો છે કે સંસ્કૃત શબ્દનો જે વિકાર—અપભ્રંશ અભણીઆના મુખે થાય તે, કારણ કે "एकैकस्य हि शब्दस्य बहवोऽपभ्रंशाः तद्यथा। गौरित्यस्य शब्दस्य गावी गोणी गोता गापोतलिकेत्येवमादयोऽपभ्रंशाः—એક શબ્દના ઘણા અપભ્રંશ

છે. ઉદાહરણ તરીકે—જેમકે ગૌ એ શબ્દના અપભ્રંશો ગાવી, ગોણી, ગોતા, ગોપોતાલિકા વગેરે છે.. અહીં અપભ્રંશનો અર્થ એટલો જ થઇ શકે કે મૂળમા ફેરફાર–વિકૃતિ–ભ્રષ્ટતા. આ ભરતના શબ્દ નામે 'વિભ્રંશ' યા 'વિભ્રષ્ટ' સાથે બરાબર સામ્ય ધરાવે છે બંનેનો અર્થ ભાષાનું અમુક ખાસ રૂપ એટલોજ છે. તેથી કઇ વધુ અર્થ નથી 'અપભ્રંશ' એ શબ્દને આભીરો સાથે હજુ સુધી લેવા દેવા નથી. તેમજ ત્યાર પછી જે તેનો લાક્ષણિક–વિશિષ્ટ અર્થ થયો તે અર્થમા–એટલેકે લોકોની બોલી કે ભિન્ન ભિન્ન પ્રાકૃતોની પેઠે સાહિત્યનુ વાહન–એ અર્થમા અત્યાર સુધી વપરાયો નથી.

૨૪૯. (૨) ભરત—સસ્કૃત નાટયશાસ્ત્રપર પ્રાચીનતમ ગ્રથકાર છે. સંભવિત રીતે ઇ. સ. બીજી કે ત્રીજી સદીમા તે થયો હોવો ઘટે. તેના નાટયશાસ્ત્રમા તે પ્રાકૃતો સબંધી વિવરણ નાટકમા કેટલાક પાત્રોના વિચારોના વાહન તરીકે ૧૭ મા પ્રકરણમા કરે છે અને ૩૨ મા પ્રકરણના ૪૭ થી ૨૪૨ શ્લોકોમા છદોના નામો અને લક્ષણો ઉદાહરણો સહિત આપે છે કે જે લગભગ સમસ્તપણે પ્રાકૃતોમાં છે ૧૭ મા પ્રકરણના ૫ માથી ૨૩ મા શ્લોક સુધીનો ભાગ પ્રાકૃતના ઉચ્ચારશાસ્ત્ર સબધે છે.

ભામહ અને દડીથી ને ત્યાર પછીના અપભ્રંશ જેને કહેવાલાગ્યા તેનો મૂળ ઉલ્લેખ દોઢ શ્લોકમા છે[૩૮] —

૨૫૦ 'નાટયયોગમા તે ટુકામા ત્રણ પ્રકારે જાણવુ —૧ સમાન (સસ્કૃતમા જેમ છે તેમ) શબ્દોથી, ૨ જે વિકૃતિ પામ્યા છે એવા વિભ્રષ્ટ શબ્દોથી અને ૩ દેશી શબ્દોથી"

૨૫૧. આ પછી અપભ્રષ્ટતાના નિયમો કે જે પ્રાકૃતોમા લાગુ પડે છે અને સામાન્ય રીતે વૈયાકરણોએ આપેલા છે તેને મળતા આવે

---

૩૮ त्रिविधं तच्च विज्ञेयं नाट्ययोगे समासतः ।
समानशब्दैर्विभ्रष्टं देशीमतमथापि वा ॥ १७-३
गच्छन्ति पदन्यस्तास्ते विभ्रमा(ष्टा) इति ज्ञेया ॥ १७-४

છે તે ભાષા છે. દેશી એ શબ્દથી ભરત જે અર્થ કરે છે તે ૨૪ થી શ્લોકો આપેલ છે તે પરથી સ્પષ્ટ થાય છે[૩૯] —

૨૫૨ આ રીતે પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત જણાવ્યું હવે પછી આગળ હું દેશ ભાષાના ભેદ કહીશ. —આ પરથી સ્પષ્ટ છે કે દેશ ભાષા સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બંનેથી જુદી પાડવામાં આવી છે અને તે ભાષા એ / હોય શકે કે જે જુદા જુદા દેશની ભાષા હોય. અને તેથીજ તેનું નામ દેશી આપ્યું હવે તે ભેદ ખાસ કરીને એ રીતે જણાવ્યા છે[૪૦] —

૨૫૩.— અથવા પ્રયોગકારોએ (નાટકમાં) પોતાના છંદ-મરજી પ્રમાણે દેશભાષાનો પ્રયોગ કરવો, કારણકે નાટકમાં જુદા જુદા દેશમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું કાવ્ય હોય છે

૨૫૪ ત્યાર પછી તે સાત 'ભાષાઓ' જણાવે છે[૪૧] —

—માગધી (મગધની) અવન્તિની પ્રાચ્ય (પૂર્વની), શૌરસેની અર્ધમાગધી, બાહ્લિક અને દક્ષિણની. અને પછી હલકી વિભાષા-બોલીઓ જણાવે છે[૪૨]

૨૫૫ (પૃથ્વીધર મૃચ્છકટિક પર લખતાં શકાર અને સબર ને બદલે ચાર અને ચણ્ડાલ પણ જણાવે છે સબર એ દુર્બોધ શબ્દને તેથી ઉવેખવા માટેજ તેમ હોય શકે. માગધીમાં શકારીનો અન્તર્ભાવ

---

૩૯ एवमेतत्तु विज्ञेयं प्राकृतं संस्कृतं तथा
अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि देशभाषा प्रकल्पनम् ॥ १७-२९

૪ अथवा छन्दतः कार्या देशभाषा प्रयोक्तृभि ॥ १७-४६
नानादेशसमुत्थं हि काव्यं भवति नाटके ॥ १७-४७

૪૧ मागध्यवन्तिजा प्राच्या शूरसेन्यर्धमागधी ।
बाह्लीका दाक्षिणात्या च सप्तभाषा प्रकीर्तिता ॥ १७-४८

૪૨ शबराभीर चण्डाल सचर द्रविडोद्रजाः ।
हीना वनेचराणां च विभाषा नाटके स्मृता ॥ १७-४९

થવા ઉપરાંત શકારીને જે બોલીઓ શબર, આભીર વગેરે જાતો સાથે થોડે ભાગે સબધ ધરાવે છે તેમજ થોડે ભાગે દ્રવિડ, ઓડ્ર જેવા દેશો સાથે પણ થોડે ભાગે સંબધ રાખે છે એવી બોલીઓ સાથે મૂકતા વિલક્ષણ જેવુ લાગે છે શકારી એ નામ તેના ઉચ્ચારની વિશેષતાને અગે એક બોલીને આપેલું છે અને તે મૃચ્છકટિક પછી સભવિત રીતે અપાયેલું છે)

—શબરની, આભીરોની, ચાડાલોની, ચરોની સાથેના દ્રવિડોની, અને ઓડ્રોની અને વનચર-જગલીઓની ઉતરતી-વિભાષાઓ નાટકમા ગણાયેલી છે.

૨૫૬ એ ખરૂ છે કે અહીં અપભ્રશનો એ ખાસ નામથી સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો નથી પણ તેનુ કારણ દેખીતુ છે કે તે સમયની સાહિત્યની ભાષાઓ એટલે 'ભાષાઓ'ને પોતાના ખાસ નામો હતા પણ 'વિભાષાઓ'ને ખાસ નામ નહિ હતા, તે છતા તેઓને જુદી જુદી જાતોથી બોલાયેલી ભાષાઓ તરીકે માન્ય કરવામા આવી છે[૪૩] —

૨૫૭—' શબર ભાષા કોયલા કરનારા, શીકારીઓ, અને લાકડા અને યત્ર પર આજીવિકા કરનારાના મુખમા યોજવી અને કિંચિત્ જગલીની પણ ખરી. આભીરી કે શાબરી ઘોષસ્થાન નિવાસીઓ—જેવા કે ગોવાળો—અશ્વ, અજ પાળનારા, ઉંટાદિ રાખનારા માટે વાપરવી જોઇએ.

૨૫૮. આ રીતે ગોવાળો વગેરેની જગલી જાતની બોલી માટે આભીરોની જાતિનુ નામ પ્રાપ્ત થયુ છે. હવે આપણે હવે પછી જોઇશુ કે તેણે પોતાને માટે ખાસ જુદુ નામ મેળવ્યુ હતુ અને વળી સાહિત્યવિષયક પ્રાકૃતોમા પણ પોતાનુ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતુ

---

૪૩ अगारकारव्याधानां काष्टयन्त्रोपजीविनाम् ।
योज्या शवरभाषा तु किंचिद् वनौकसी तथा ॥१७-५४
गवाश्वाजाविकोष्ट्रादि घोषस्थाननिवासिनाम् ।
आभीरोक्तिः शाबरी वा द्राविडी द्रविडादिषु ॥ १७-५५

૨૫૯ ભરતના મનમાં સમન્વિત રીતે અપભ્રંશ એવી હતી—(અલ્પ હતું તે જણાતી નથી વર્ધમાન થતી જતી હોય એવી સ્થિતિમાં હતી)—એ વાત જ્યારે આપણે જૂદા જૂદા પ્રાંતની ભાષા સંબંધીની વિશાલ વિશેષતાઓ નાટ્યશાસ્ત્રે જણાવવા માટે ભરતે જે શ્લોક છે તે વિચારીએ ત્યારે સ્પષ્ટ માલૂમ પડી આવે છે[૪૪]:—

૨૬૦—જે જ્ઞાતા છે તેણે ગંગા અને સાગર વચ્ચેના દેશમાં ભાષામાં એ'કાર જેમાં બહુ આવે તેવી ભાષા પ્રયોજવી. વિંધ્ય અને સાગર વચ્ચેના પ્રદેશમાં ન'કાર જેમાં બહુ આવે એવી ભાષા પ્રયોજવી. સુરાષ્ટ્ર અને અવન્તિ તથા વેત્રવતી નદીની ઉત્તરના દેશોમાં ચ'કાર-વાળી. હિમાલયની સીમામાં આવેલા અને સિંધુ તથા સૌવીર દેશમાં ઉ'કાર બહુ આવે તેવી, અને ચર્મણ્વતી નદીની પેલી પાર અને અર્બુદ (પર્વત) આસપાસના દેશોમાં ત'કાર જેમાં બહુ આવે એવી ભાષા પ્રયોજવી.

૨૬૧. આમાં ઉ'કાર જે ભાષામાં બહુ આવે તે અમુક સ્થળે પ્રયોજવી એ સૂચ્યું છે તેનો 'ઉ'કાર બહુ આવે એવી ભાષા તેજ અપભ્રંશ છે કે જેનું ખાસ લક્ષણ તે છે પણ તે ભાષાનું તે અપભ્રંશ નામ નથી આપ્યું કારણ કે તે નામ તે વખતે પડ્યું નહિ હોય. વળી [illegible]

૪૪ गंगासागर मध्ये तु ये देशाः संप्रकीर्तिताः
एकार बहुलां तेषु भाषां तज्ज्ञः प्रयोजयेत् ॥ ५८ ॥
विन्ध्यसागर मध्ये तु ये देशाः श्रुतिमागताः ।
नकारबहुलां तेषु भाषां तज्ज्ञः प्रयोजयेत् ॥ ५९ ॥
सुराष्ट्रावन्तिदेशेषु वेत्रवत्युत्तरेषु च ।
ये देशास्तेषु कुर्वीत चकार बहुलामिह ॥ ६० ॥
हिमवत् सिन्धु सौवीरान्ये च देशाः समाश्रिताः ।
उकार बहुलां तज्ज्ञस्तेषु भाषां प्रयोजयेत् ॥ ६१ ॥
चर्मण्वती नदीपारे ये चार्बुद समाश्रिताः ।
तकार बहुलां नित्यं तेषु भाषा प्रयोजयेत् ॥ ६२ ॥

ઓએ ને વૈયાકરણોએ જેને અપભ્રશ નામ આપ્યુ છે ને તેને લાગુ પડે છે. હવે તે જે દેશોમા 'ઉ'કાર વાળી ભાષા હતી તે દેશો નોંધવા જેવા છે. હિમાલય પાસેના એટલે ઉત્તર પજાબ, સિધુ અને સૌવીર. આ સબધમા હવે પછી કહીશુ, પણ તે દેશો એવા તો જરૂર છે કે જ્યા ગાયો, ઘોડાને ઉંટ ચારવાનું બહુ થતુ અને તે ચારનારી જાતિ ત્યા બહુ વસતી ગમે તેમ પણ એટલુ તો ખરૂ કે ઉટને ચારનારા-રાખનારાને સિંધુના તીર પર આવેલા રેતાળ પ્રદેશો સિવાયના અન્ય દેશો વધારે સાનુકૂળ ન હોઇ શકે.

૨૬૨ ભરતને અપભ્રશનો પરિચય અમુક સ્વરૂપમા હતો એમ તેણે ૩૨ મા અધ્યાયમાં છંદોની વ્યાખ્યા આપતા આપેલા ઉદાહરણો પરથી જણાય છે તેનું નાટયશાસ્ત્ર પ્રાકૃત ભાગો માટે બરાબર શુદ્ધ સશોધિત થઇ પ્રકટ થયુ હત તો વધારે સારૂ હતું.

(૧) મોકલ્લઉ નચન્તઉ, મ(ન) હાગમે સભત્ત(ન્ત)ઉ. ૬૬

(૨) મેહ ઉદ્દવત્તું નઇ(ણુ)જોણ્હઉં, ણિચ્ચ ણિપ્પહે એસ ચદઉ ૭૪
આ એમ જોઇએ કે-મેહઉ હત્તું (?) ણોઈ જોણ્હઉ, ણિચ્ચ
ણિપ્પહેએહુ ચદઉ

(૩) એસા હસવધૂ (હૂ) હિ (ઇ)ચ્છા કાણુણઉ,
ગતુ જુ(ઉ)સ્સુઇયા, કત સગઇયા, ૯૫

(૪) પિયવાઇ વાયતું (ઉ), સુવસતકાલ (ઉ),
પિયકામુકો (કઉ) પિય મદણુ જણુતઉ. ૧૦૮

(૫) વાયદિ વાદો એહ પવાહી રૂસિદ ઈવિ ૧૬૯

૨૬૩. આ પરથી જણાશે કે (૧) આખુ અપભ્રશ છે કારણુ કે (ક) તેમા ત્રણુ સ્થળે પ્રથમા એકવચનનો ઉકાર છે, અને (ખ) અન્ય પ્રાકૃતોની જેમ સામાન્યપણે અપભ્રશમા છે તેમ ભ બદલે હ વપરાયો વપરાયો છે. (૨) તે કઇક વિલક્ષણુ છે છતા તેને સુધાર્યા વગર તેમા 'ઉકાર જોઇ શકાય છે, અને ખાસ લક્ષ ખેંચે તેવુ એ છે કે 'જોણ્હઉ'

-નાન્તરજાતિમાં છે તે બતાવે છે કે એ લોકોની ભાષામાં તેટલા પ્રાચીન અને પણ ભિન્ન-જાતિઓને ધ્યાનમાં લેવામાં નહોતી આવતી. નઈ વળ ધ્યાન ખેંચે છે (૩) પ્રાકૃત ઉચ્ચારણ, વગેરેમાં એ ખાસ અપભ્રંશ છે. (૪) જો કે વાચક અને પ્રાકૃત એ સુધારી ભાષા છે છતાં 'અશુદ્ધ' એ શબ્દથી તે અપભ્રંશ હોવામાં ; કોઇ જાતનો શક રહેતો નથી. (૫)માં એક અપભ્રંશ છે

૨૫૪ આ પરથી સ્પષ્ટ છે કે જો કે ભરતે અપભ્રંશ એ નામથી સ્પષ્ટ નિર્દેશ ક્યાંઈ કર્યો નથી પરંતુ કે તે હજી અનજાત રૂપમાં હોય વિભ્રષ્ટ પામતું હતું અને આભીરોક્તિ એ નામથી વપરાતું હતું. છતાં ભરતના સમયમાં એવી બોલાવી ભાષાતો જરૂર હતી. વળી એ પણ સ્પષ્ટ જણાય છે કે તે બોલનારાઓનો દેશ પંજાબ અને ઉપરનો સિંધ દેશ હતો. તેનામાં પોતાનું કંઈ કશું સાહિત્ય હજી નહોતું, અને બોલનારાઓનો વર્ગ વનવાસી જાતિઓમાંજ મર્યાદિત હતો કે જે જાતિઓ ધીમે ધીમે પંજાબથી આગળ વધી દક્ષિણ અને પૂર્વમાં ફેલી અને હિંદુ સંસ્કૃતિમાં ભળી ગઈ. તેઓએ જૂની પ્રાકૃતોને અપભ્રંશ રૂપ આપ્યું ભાસે છે

પ્રકરણ ૨ જું

અપભ્રંશ સંબંધી પ્રાચીન ઉલ્લેખો-અનુસંધાન.

૨૫૫. (૧)-ધરસેન—અપભ્રંશના કાળ માટે ઉપયોગી એવો એક ઉલ્લેખ, એક શિલાલેખ પ્રસિદ્ધ વલભીના રાજા ધરસેન બીજાનો છે તેમાં કરેલો છે. તેમાં પોતાના પિતા સંબંધી ધરસેને આ પ્રમાણે કહેલ છે—

'संस्कृतप्राकृतापभ्रंश भाषात्रय प्रतिबद्ध प्रबन्ध रचना निपुणतरान्तःकरण'—વગેરે (ઈ એ વાલ્યૂમને ઉલ્લેખ

પ્રસ્તાવના પૃ. ૫૫ ૫૨) એટલે 'તેનું મન સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ-એ ત્રણે ભાષામાં છંદોબદ્ધ પ્રબંધની રચના કરવામાં અતિ નિપુણ હતું'. આ ધરસેનનો પિતા ગુહસેન હતો તેના ઈ. સ. ૫૫૯ અને ૫૬૯ ની વચમાના શિલાલેખો મળી આવે છે. (મુંબઇ ગેઝેટીયર વૉ. ૧ ભાગ ૧ પૃ. ૯૦) આ પરથી જણાય છે કે ઇ. સ. છઠ્ઠા સૈકામાં અપભ્રંશમાં કાવ્યો રચાતાં હતાં. જો કે હજુ તે સમયનું એક પણ ઉપલબ્ધ થયેલ નથી.

૨૬૬ (૪) ભામહ—સંભવિત રીતે ઈ. સ. છઠ્ઠા સૈકાની અંતે થયેલ છે તે અપભ્રંશના સંબંધી જાણે છે અને તે અપભ્રંશનો સાહિત્યમય કાવ્યના ભાગ પાડતાં ઉલ્લેખ કરે છે[૪૫]—

૨૬૭—'કાવ્ય એ શબ્દ અને અર્થ સહિત છે. તે કાવ્ય પદ્ય અને ગદ્ય એમ બે પ્રકારનું છે વળી તે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને તે ઉપરાંત અપભ્રંશ એમ ત્રણ પ્રકારનું છે.

૨૬૮. આ જાતનો ભામહનો ઉલ્લેખ ઘણો ઉપયોગી છે, કારણ કે એ સિદ્ધ કરે છે કે ઈ. સ. ૬ ઠી સદીના અંતમાં અપભ્રંશનું અસ્તિત્વ હતું, પરંતુ તે ભાષા કોણ બોલતું હતું યા કોણે બોલવી જોઇએ એ સંબંધી તે કંઇ ક્હેતો નથી. દંડીની પેઠે તેણે તેમ કર્યું હત તો વિશેષ સારૂં થાત.

૨૬૯. (૫) દંડી—તેણે કાવ્યાદર્શ (પ્રકાશિત, બિબ્લિઓથેકા ઈંડિકા સન ૧૮૬૩) એ નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે-તેમાં જે સાહિત્ય પોતાના સમયમાં ભણેલાઓમાં પ્રચલિત હતું તેના ચાર ભાગ જણાવે છે, ભામહ ત્રણ પાડે છે ત્યારે દંડી ચાર પાડી આગળ વધ્યો છે.[૪૬]

---

૪૫ शब्दार्थौ सहितौ काव्यं गद्यं पद्यं च तद्द्विधा ।
संस्कृतं प्राकृतं चान्यदपभ्रंश इति त्रिधा ॥ १-२६ ॥

૪૬ तदेव वाङ्मयं भूय संस्कृतं प्राकृतं तथा ।
अपभ्रंशश्च मिश्रं चेत्याहु रार्याश्चतुर्विधम ॥ १, ३२

૨૭ 'આર્યો (વિદ્વાનો) કહે છે કે આ સાહિત્ય વળી ચાર પ્રકારનું છે નામે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને મિશ્ર. મહર્ષિઓએ સંસ્કૃતની વ્યાખ્યા દૈવી વાક્-ભાષા તરીકે કરી છે. પ્રાકૃતમાં અનેક ક્રમો છે જેવા કે તે (સંસ્કૃત)માંથી ઉદ્ભવ પામેલ—તદ્ભવ, તેના જેવા તત્સમ અને દેશી (એટલે ગ્રામ્ય ભાષાને લગતા). આભીર વગેરેની ભાષા કાવ્યોમાં અપભ્રંશ તરીકે ગણાઈ છે. શાસ્ત્રમાં (તે છતાં) સંસ્કૃત કરતાં જે બીજી એટલે સંસ્કૃત સિવાયની બધી તે અપભ્રંશ એમ જણાવ્યું છે. સંસ્કૃત કાવ્ય સર્ગો (પ્રકરણો) વગેરેમાં, પ્રાકૃત કાવ્ય સંધિક (ટીકાકાર સંધિને એક પ્રકારનો છંદ જણાવે છે) આદિમાં અને અપભ્રંશ કાવ્ય તે આસાર આદિમાં અને મિશ્ર (સાહિત્યનો ચોથો પ્રકાર) કાવ્ય તે નાટક આદિમાં નટ પ્રવેશ હોય છે—કથા (મિશ્ર સાહિત્યની એક જાતિ) સર્વ ભાષામાં અને વળી સંસ્કૃતમાં સ્થપાયેલી હોય છે. આશ્ચર્યકારક અર્થવાળી બૃહત્કથા ભૂતભાષામાં છે.

૨૭૧ આ પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે અમુક ભાષાઓ સંબંધી રૂઢી બોલતાં સાહિત્યના દૃષ્ટિબિંદુથી કહે છે નહિ કે ભાષાની દૃષ્ટિએ છતાં આટલું તો પ્રકટ છે કે તે સમયે જે આભીર આદિ જાતિઓ બોલતી હતી તે ભાષાવિશેષનું નામ અપભ્રંશ હતું અને અપભ્રંશનો પ્રયોગ ત સમયે સાહિત્યમાં થતો હતો. આ પ્રયોગ જેમ ભરતના સમયમાં સંસ્કૃત નાટકોમાં અમુક ઉતરતાં પાત્રો પ્રયોગ કરે તેવો પ્રયોગ નહોતો. જો તેમ હત તો રૂઢી સાહિત્ય—વાઙ્મયના પ્રકાર પાડતાં તેના એક પ્રકાર તરીકે અપભ્રંશ નામનો પ્રકાર જણાવત નહિ. તે સ્પષ્ટ કહે

संस्कृतं नाम दैवी वागन्वाख्याता महर्षिभिः ।
तद्भवस्तत्समो देशीत्यनेकः प्राकृतक्रमः ॥ १, ३३
आभीरादिगिरः काव्येष्वपभ्रंश इति स्मृताः ।
शास्त्रे तु संस्कृतादन्यदपभ्रंशतयोदितम् ॥ १, ३६
संस्कृतं सर्गबन्धादि, प्राकृतं संधिकादिकं ।
आसारादीन्यपभ्रंशो नाटकादि तु मिश्रकम् ॥ १, ३७

છે કે અપભ્રશ કાવ્યમા આસાર આદિ કેટલાક છદો વપરાતા હતા. નાટકોમા અપભ્રશ ઘણુજ અલ્પ પ્રમાણમા અને અહીં તહીં ક્યાક ગદ્ય તરીકે વપરાતું અને તેમા પણ નિયમ તરીકે સર્વ નાટકોમા તેનો ઉપયોગ થતોજ એવુ નથી. 'આભીરાદિગિર.' એ આખી પક્તિ માત્ર અપભ્રશનુ સર્વ સાધારણ સ્વરૂપ સૂચવે છે એટલે કે કાવ્યમા આભીર જેવા ઉતરતા લોકોના મુખમા જે મૂકવામા આવે છે તે અપ-ભ્રશ છે, પણ એ પરથી એક લોકજાતિનીજ એ ભાષા હતી એમ કલ્પવુ અનુચિત છે 'આભીરાદિ' એમા 'આદિ' શબ્દજ બતાવી આપે છે કે તે માત્ર આભીર જાતિનીજ ભાષા હતી એમ નથી ઈસ પૂર્વે થોડા શતકોમા આભિર જાતિ જ્યાથી આવી ત્યાથી તે જાતિ તે ભાષા પોતાની સાથે લાવી નહોતી વસ્તુત સત્ય વાત એ છે કે જ્યા જ્યા તે લોકો અને તેમની સાથે બીજા ગયા ત્યા ત્યા તે તે પ્રદેશની પ્રચલિત પ્રાકૃત ભાષા તેઓ ગ્રહણ કરતા ગયા, અને સ્વાભાવિક રીતે તેથી ઉત્તરો-ત્તર ઘણે અશે ભાષાનુ સ્વરૂપ તેમનાથી બદલાતુ ગયુ આ બદલે–પરિ-વર્તન–અપભ્રષ્ટતાજ ભરતે વાપરેલ 'અપભ્રશ', 'અપભ્રષ્ટ' અને વળી 'વિભ્રષ્ટ' શબ્દો બતાવી આપે છે (૨) આ સાહિત્યની અપભ્રશ ભાષાની પાછળ ભાષા હતી કે જે નાના સાહિત્યરસિક મમૂહોનો કે ફિલસૂફો, વૈયાકરણો, ખગોળશાસ્ત્રીઓ, ગણિતશાસ્ત્રીઓ, કવિઓ અને અધ્યાપકો આદિ પડિતોની ભાષા–ટુકામા થોડા વિદ્વાનોની ભાષા નહોતી, પણ ઉતરતા, કનિષ્ઠ વર્ણના, સામાન્યમા સામાન્ય લોકો જેવા કે આભીરો, શબર, ચડાઓ વગેરેની ભાષા હતી આ પરથી જણાય છે કે આ લોકો જે પ્રદેશમા વસતા ગયા તે પ્રદેશ વખતો વખત યા એકી વખતે જેમ જેમ બદલાતો ગયો તેમ તેમ અપભ્રશમા પણ ફેરફાર પડતો ગયો અને તેથી પાછળના પ્રાકૃત વૈયાકરણોએ અપભ્રશની જુદી જુદી જાતિઓ બતાવી છે તે બનતી ગઇ

૨૭૨ દડીનો સમય વિવાદગ્રસ્ત છે પણ તેને ૮ મી શતાબ્દીમાં મૂકી શકાય (જુઓ ના૦ પ્ર૦ પત્રિકા ભાગ ૫ અક ૩). આ રીતે

ને અમુક લોકજાતિઓની બોલાતી ભાષા જણાવી અને તેને આભીરી ભાષાનું નામ અપાયું તે ઇસ્ત અને ઇસામદ–૬ઠી વચ્ચેના ચાર પાંચ સૈકાઓમાં વિકસિત થઇ અપભ્રંશ ભાષામાં પરણમી. આ કાલ, દેશના મોટા ભાગપર આભીરિની સર્વોપરી સત્તા વાલો પણ હતો. એ સ્વા ભાવિકપણે ધારી શકાય કે ૪ સ. બીજા સૈકા અને છઠ્ઠા સૈકાની દરમ્યાન અપભ્રંશ એ નામ, જે બોલાતી ભાષાઓ હિંદુઓમાં આભીર જાતિ ભળી જવાથી પ્રાદેશિક પ્રાકૃતોમાંથી વિકાસ પામી, તેને અમુક અપાયું હોવું જોઇએ.

૨૭૩ (૬) રૂદ્રટ—૪ સ. નવમા સૈકામાં થયો. તે પોતાના કાવ્યાલંકાર (કાવ્યમાલા નં ૨) માં અપભ્રંશ સબંધી ઉલ્લેખ કરે છે 'ભાષ'ના ગદ્ય અને પદ્ય એમ ભાગ પાડી તેના વળી ૭ ભાગ ભાષાના ધોરણપર પાડે છે તે કહે છે કે

भाषाभेद निमित्त षोढा भेदोऽस्य संभवति ॥ २, ११
प्राकृत संस्कृतमागध पिशाच भाषाश्च शौरसेनी च ।
षष्ठोऽत्र भूरिभेदो देशविशेषादपभ्रंशः ॥ २, १२

તેના ભેદ ભાષાભેદ નિમિત્તથી ૭ પ્રકારના સંભવે છે—પ્રાકૃત સંસ્કૃત, માગધી, પૈશાચિ અને શૌરસેની અને છઠ્ઠો અપભ્રંશ તે દેશ વિશેષે ઘણા ભેદવાળો છે

૨૭૪ અહીં પણ અપભ્રંશને વધુ જુની સાહિત્યની પ્રાકૃતો નામે માગધી પૈશાચી અને શૌરસેની સાથે એક ધોરણપર મૂકવામાં આવી છે રુદ્રટ એક ખાસ ઉપયોગી વાત જણાવે છે તે એ છે કે અપભ્રંશની ઘણી જાતો છે અને તે ઘણી જાતો જૂદા જૂદા દેશ પર તે છે કે જ્યાં તે બોલાતી હોય. વધુ જુની પ્રાકૃતોના ખાસ ભેદો જણાયા નથી અને જો કે તેમનાં નામો ભૂગોલિક છે જ્યાં તેઓ પ્રાદેશિક મટી ગઇ અને તેથી ભેદોથી પણ ખાસ ઓળખાતી બંધ પડી. અપભ્રંશ તે આ બને રીતિએ તેઓથી ભિન્ન થઇ એટલે કે દેશપરત્વે તે જુદી જુદી થઈ અને ભેદોથી તે ઓળખાતી બંધ પડી નહિ.

પ્રકરણ ૩ જું.

અપભ્રશ સંબંધી પ્રાચીન ઉલ્લેખો (અનુસધાન)

૨૭૫ (૭) રાજશેખર—તેણે પોતાની કાવ્યમીમાસા (ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ સીરીઝ ન ૧, ૧૯૧૬)મા અપભ્રશ સબંધી પુષ્કળ ઉલ્લેખો ર્ક્યા છે. પોતાના પુરોગામી આલકારિકોની પેઠે તે પણ આ ભાષાને સાહિત્યની દૃષ્ટિએ નિહાળે છે તેથી પોતાના કાવ્યપુરૂષના શરીરને વર્ણુંવતાં જણાવે છે કે—"તારૂ શરીર તે શબ્દ અને અર્થ છે. સસ્કૃત મુખ છે, પ્રાકૃત બાહુ છે. જઘન અપભ્રશ[47] છે, પૈશાચી તે પગો છે અને મિશ્રભાષા તે ઉરૂ એટલે છાતી છે." વળી જ્યારે પોતાનો કવિરાજ પોતાની દરબાર ભરે છે ત્યારે સસ્કૃત કવિઓને (પોતાની ગાદીથી) ઉત્તરમા, પ્રાકૃત કવિઓને પૂર્વમા, અપભ્રશ કવિઓને પશ્ચિમમા, અને પૈશાચ કવિઓને દક્ષિણમા બેસાડવા–એમ જણાવે છે[48] આવીજ રીતે સાહિત્યના ચતુર્વિધ પ્રકાર, તે જે ભાષામા વ્યક્ત કરવામા આવે તે ભાષાપરથી એક સારા કવિ થવા માગનારે કેટલી ભાષામા નિપુણ થવુ જોઇએ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા આ રાજશેખર પાડે છે કે[49] —

---

૪૭ शब्दार्थौ ते शरीरं, संस्कृतं मुखं, प्राकृत बाहु, जघनमपभ्रश पैशाच पादौ, उरो मिश्रम् । पृ. ६

૪૮ तस्य उत्तरत सस्कृता कवयो निविशेरन् ।...पूर्वेण प्राकृता कवय ..। पश्चिमेनापभ्रशिन कवय । दक्षिणतो भूतभाषाकवयः । पृ ५४

૪૯ एकोर्थ संस्कृतोक्त्या स सुकविरचन प्राकृतेनापरोस्मिन् अन्योऽपभ्रशगीर्भि किमपरमपरो भूतभाषाक्रमेण । द्वित्राभि कोऽपि वाग्भिर्भवति चतसृभि किंच कश्चिद् विवेक्तुं

૨૭૬ એક અમુક એક સુકવિ સંસ્કૃત ઉક્તિમાં (સારી રીતે) કરી શકે બીજો પ્રાકૃતમાં વળી અન્ય અપભ્રંશ વાણીમાં અને કોઈ ભૂત-પૈશાચી ભાષામાં કરી શકે. કોઈ બીજો બે, ત્રણ, યા ચારે ભાષામાં કોઈ વાણી કરી શકે. જે સુકવિની બુદ્ધિ આ સર્વ ભાષામાં પ્રસન્ન-નિપુણ હોય છે તે આખા જગતને પોતાની કીર્તિથી ભરે છે

૨૭૭ આ કરતાં બીજા વધારે અગત્યના ઉલ્લેખો બીજા બે ફકરામાં આપ્યા છે કે જેમાં પણ ફક્ત ચતુર્વિધ એક બતાવ્યો છે પરંતુ વિધવિધ દેશ પરત્વે બતાવેલ છે ને તે એવી રીતે કે જે દેશમાં સાહિત્ય જે અમુક ભાષામાં વિશેષે કરી વપરાય છે તે દેશ તે ભાષા સહિત જણાવ્યા છે

૨૭૮ " અમુક ખાસ ભાષાઓ અમુક દેશમાં વાપરવામાં આવે છે—એવો નિયમ છે અને તે માટે એમ જણાવ્યું છે કે:—ગૌડ વગેરે સંસ્કૃતમાં સ્થિત છે પ્રાકૃતમાં લાટદેશના (કવિઓ) રુચિ ધરાવે છે તે પ્રસિદ્ધ વાત છે સમસ્ત મરુ દેશના, ટક્કના અને ભાદાનકના કવિઓ અપભ્રંશનો પ્રયોગ કરે છે અવન્તિ અને પરિયાત્રના કવિઓ દશપુરના કવિઓ સહિત ભૂતભાષા વાપરે છે અને જે સુકવિ મધ્યદેશમાં વસે છે તે (આ) સર્વ ભાષામાં નિપુણ હોય છે [૫૦]

૨૭૯ આ પરથી જણાય છે કે રાજશેખરના સમયમાં સંસ્કૃત સાહિત્ય ગૌડ (હાલનું બિહાર)માં, પ્રાકૃત સાહિત્ય લાટ (ગુજરાતના ભાગ

यस्येत्थं धीः प्रपन्ना स्नपयति सुकवेस्तस्य कीर्ति
र्जगन्ति ॥ पृ ४८-४९.

५० गौडाद्याः संस्कृतस्थाः परिचितरुचयः प्राकृते लाटदेश्याः
सापभ्रंशप्रयोगाः सकलमरुभुवष्टक्कभादानकाश्च ।
आवन्त्याः पारियात्राः सह दशपुरजैर्भूतभाषां भजन्ते
यो मध्येमध्यदेशं निवसति स कविः सर्वभाषा
निषण्णः ॥ पृ ५१

આસપાસના પ્રદેશ)મા, અપભ્રશ સાહિત્ય આખ્ખા મરૂદેશ (હાલનુ માર-વાડ), ટક્ક (પૂર્વ પજાબનો ભાગ)મા, અને ભદાનક (?) મા, પૈશાચી સાહિત્ય અવન્તિ (મધ્ય માલવા)મા, પારિયાત્રા (પશ્ચિમના વિધ્ય પ્રદેશોમા) અને દશપુર (ઉપરનો માલવા-મદસોર આસપાસનો મુલક) મા વધારે ખેડાયેલુ હતુ. આમ છતા એ લક્ષ બહાર ન રહેવુ જોઇએ કે આ ભાષ.ઓ આ પ્રાતોમા બોલાતી ભાષાઓ હતી એમ રાજશેખર કવિ જણાવતો નથી તે એટલુજ કહે છે કે આ પ્રાતોમા સાહિત્યકારો પોતાના વિચારો આ જણાવેલી ભાષામા પ્રધાનપણે દર્શાવતા હતા.

૨૮૦ અપભ્રશ સબધી બીજો મહત્વનો ફકરો એ છે કે—" સુરાષ્ટ્ર, ત્રવણ વગેરે, સૌષ્ઠવ સહિત, પણ અપભ્રશના અશો વાળા સસ્કૃત વચનો પણ બોલે છે. " ૫૧

૨૮૧ આથી મરૂ, ટકક અને ભાદ્રાનકના કવિઓ સાથે સૌરાષ્ટ્ર (કાઠિયાવાડ) અને ત્રવણો (? પશ્ચિમ રાજપુતાના) ને ઉમેરવાના છે-તે સર્વેએ અપભ્રશ સાહિત્યને ખેડ્યુ છે પ્રાકૃતભાષાઓ અને તેમાના સાહિત્ય સબધી આપણું જ્ઞાન અત્યારે દિનપ્રતિદિન વિશેષ થતુ જાય છે અને તે રાજશેખરના મતને અને ખાસ કરીને પ્રાકૃત અને અપભ્રશ સબધીના મતને સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ કરતુ જાય છે. જે પ્રાતમાં વિશાલ પ્રાકૃત સાહિત્યની શોધ થઇ છે અને હજુ પણ થવા સર્જાયેલી છે, તે ગૂજરાત પ્રાત છે ૫૨તેમા જૈન શ્વેતામ્બરોનો જબરો ફાળો છે

---

૫૧. सुराष्ट्र त्रणवाद्या ये पठन्त्यर्पितसौष्ठवम् ।
अपभ्रशावदंशानि ते संस्कृतवचांस्यपि ॥ पृ. ३४.

૫૨ જુઓ પાંચમી ગૂજરાત સાહિત્ય પરિષદ્‌નો સદ્‌ગત ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ એમ. એ નો ' પાટણના ભડારો અને ખાસ કરીને તેમા રહેલું અપભ્રશ તથા પ્રાચીન ગૂજરાતી સાહિત્ય ' પર નિબધ, તથા પુનાની પહેલી ઓરિયેન્ટલ કૉન્ફરન્સમાં કુડાલકરનો 'પાટણ ભડારના હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો અહેવાલ' એ પર નિબધ

૨૮૨ રાજશેખરના સમયમાં અપભ્રંશ ભાષા સાહિત્યભાષા તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ હતી અને ખાસ કરી સુરાષ્ટ્ર અને મારવાડમાં જાહેર પ્રસિદ્ધ હતી છતાં તે ભાષાએ પોતાના મૂળ ગણ્ય એટલે સામાન્ય આમવર્ગની બોલાતી ભાષા એ ભાષાઓ સાથેનો સંબંધ સર્વ હજુ છોડ્યો નહોતો એ વાત રાજશેખરના બીજા બે ફકરામાંથી જણાય છે તે ફકરાઓ એ છે કેઃ—

૨૮૩ (૧) અપભ્રંશ ભાષામાં પ્રવીણ તે તેના (રાજ કવિના) પુરુષ-પરિચારક વર્ગમાં હોવા જોઈએ, અને પરિચારિકાઓ માગધ ભાષામાં પણ અભિનિવેશ રાખનારી હોવી જોઈએ. અંતઃપુરમાંનાઓ સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બંને જાણતી જોઈએ અને તેના મિત્રોએ સર્વભાષા જાણતી જોઈએ. [૫૩]

૨૮૪ (૨) તેમની (સંસ્કૃત કવિઓ) પાસે-પછી વેદ વિદ્યાના જાણનાર પ્રમાણ શાસ્ત્રીઓ, પૌરાણિકો, સ્મૃતિજ્ઞો વૈદ્યો જ્યોતિષીઓ તથા તેવા પ્રકારના બેસે. પૂર્વે પ્રાકૃત કવિઓ અને તેની પાસ-પાસે જ પછી જ નટ નાચનારા, ગાયન વગાડનારાઓ વાજીંત્ર વગાડનારા ભાટ આદિ સંગીતના તાલ આપનારા એવાઓ બેસે. પશ્ચિમે અપભ્રંશના કવિઓ, ને તેમની પાસે ચિત્રલેપ કરનાર, માણિક-રત્ન જોખનારા, ઝવેરીઓ, સોનીઓ સુતારો, લુહારો અને એવા બીજા બેસે. દક્ષિણે ભૂતભાષા એટલે પૈશાચી ભાષાના કવિઓ ને તેમની પાસે ભુજંગીઓ અને વેશ્યાઓ, દોરડાપર નાચનારા, જાદુગરો, મલ્લો અને શસ્ત્ર ઉપર આજીવિકા કરનારા તથા એવા બીજાઓ બેસે. [૫૪]

૨૮૫—આ પૈકી (૧) ના ઉતારાપરથી ખાસ જણાય છે કે પુરુષ તેમજ સ્ત્રી પરિચારકને અપભ્રંશ બોલનારા જણાવ્યા છે પહેલો

---

૫૩ अपभ्रंशभाषाप्रवणः परिचारकवर्गः, समागधभाषाभिनिवेशिन्यः परिचारिका । प्राकृत संस्कृतभाषाविद आन्तःपुरिका मित्राणि चास्य सर्वभाषाविन्दि भवेयुः ।

૫૪ આ માટે જુઓ આ પુસ્તકનાં ૫ [illegible] ને ૧૮ પર આપેલ
સં [illegible] તેમાં ... ભૂતભાષા

તો તે સામાન્ય જનસમૂહનાજ છે અને તેથી લોકભાષાજ બોલેજ. બીજુ સામાન્ય જનસમૂહ અને રાજા એ બેની વચમા રહેનારા તેઓ છે કારણ કે તેઓ લોકની ઇચ્છાઓ અને ફરિયાદો રાજાને સમજાવે, અને રાજાનો સંદેશ કે ઉત્તર લોકોને કહે અને તેથી તેઓએ સામાન્ય લોકની ભાષા જાણવીજ જોઇએ આ ઉતારાથી એ ધ્વનિત થાય છે કે રાજશેખરના સમય પહેલાના ઘણા લાબા કાળથી અપભ્રશ ભાષા સાહિત્યભાષાના દરજ્જે પહોચી હતી છતા તે સમય સુધી એક બોલાતી ભાષા તરીકે બધ પડી ગઇ હતી નહિ તે અપભ્રશ અને લોકની બોલાતી ભાષા-એ બને વચ્ચે જીવત સબધ હતો. બીજા શબ્દોમા કહીએ તો **અપભ્રશ ભાષા હજુ બીજી પ્રાચીનતર સાહિત્યની પ્રાકૃત ભાષાઓની પેઠે મૃતભાષા થઇ હતી નહિ**

૨૮૬. ઉપરના (૨) જા ફકરામા સસ્કૃત ભાષા થોડાઓની-એટલે પડિતોની ભાષા ક્યારની થઈ ગઇ હતી પ્રાકૃત ભાષા જાણનારા તેમજ બોલનારાનો મોટો સમૂહ નિર્વિવાદ રીતે હતો અને તે બોલનારામા નાટ્ય સાથે સંબધ ધરાવતી કેટલીક લલિત કળાઓના જાણનાર હતા. પરતુ અપભ્રશના કવિઓ પાછળ બેસનારાનો અને સ્પષ્ટ રીતે તે ભાષા બોલનારાનો વર્ગ એ પ્રાકૃતભાષી કરતા પણ વધુ જથામા હતો. આ મોટા પ્રમાણનો ઉતરતા વર્ગનો સમૂહ-એટલે સામાન્ય જનસમૂહ છે કે જેમાથી કારીગરો નામે સુતાર, લુહાર, સોની આદિ, તથા બીજો મજુર વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. અને આ વાત ભાષાવિષયક જે હકીકતો વર્તમાન હિંદની દેશી ભાષાઓના પ્રાચીનતમ સાહિત્યોમાથી મળી આવી છે તેને બરાબર બધ બેસતી છે ઇ સ નવમા સૈકાના અત (કે જે રાજશેખરના કવિત્વ કાલનો સામાન્ય રીતે સમય છે) સુધી દેશી ભાષાઓ પોતાનુ સ્વરૂપ જુદી જુદી બોલાતી અપભ્રશ ભાષાઓથી ભિન્ન સ્વરૂપ

कषयः, तत परं भुजगणिका प्लवकशौभिकजंभकमल्लाः शस्त्रोपजीविनो ऽन्ये ऽपि तथाविधाः ॥ पृ. ५४-५५

પામતી જતી હતી અને પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન લેવા માટે પોતાનો વિકાસ કરી રહી હતી. (જુઓ આ લેખનું પૃ૦ ૨૮)

૨૮૭ (૮)—નમિસાધુ—જ્યારે કાવ્યાલંકાર ૨. ૧૨ સૂત્ર પર ટીકા કરે છે ત્યારે અપભ્રંશ સંબંધી એવી ટીકા કરે છે કે—

તથા અપભ્રંશ ને પ્રાકૃતજ છે તે બીજાઓએ ઉપનાગર આભીર અને ગ્રામ્ય એ ભેદથી ત્રણ પ્રકારની કહી છે તેનો નિરાસ કરવા માટે કહે છે ભૂરિભેદ. એટલે ઘણા ભેદવાળી એ શબ્દો વાપર્યો છે શા માટે કે ઘણા દેશ હોવાથી, અને તેનું લક્ષણ લોક પાસેથી સમ્યક્ પ્રકારે જાણી લેવું તેમ છે[૫૫] (જુઓ આ લેખનું પૃ. ૨૫)

૨૮૮ આ પ્રકારે એ રીતે અગત્યનો છે કે નમિ સાધુ (૧) અપભ્રંશને આ પ્રાકૃત તરીકે ગણે છે (૨) પોતાની અગાઉના બીજાઓએ તેના જે પ્રકાર નામે ઉપનાગર, આભીર અને ગ્રામ્ય જણાવ્યા છે તે બતાવે છે (૩) પરંતુ પોતે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે આ ત્રણ કરતાં વધુ પ્રકાર તેના છે અને સૌથી અગત્યની વાત પોતે કહે છે તે એ છે કે (૪) તે શીખવા માટે લોક પાસેથી જવું પડે આ છેલ્લી વાત મહત્વની છે તે એટલા માટે કે નમિસાધુ કે જેણે પોતાની ટીકા સંવત્ ૧૧૨૫ (ઈ સ. ૧૦૬૯)માં પૂરી કરી[૫૬] તેના તે સમય સુધી ઘણી બોલાતી ભાષાની અપભ્રંશ સામાન્ય જનસમાજથી બોલાતી બંધ પડી નહોતી.

૨૮૯ નમિસાધુએ જે આ વાત કહેલ છે તે ખાસ ખાસ નોંધવા જેવું છે કારણ કે તે પરથી જણાય છે કે અપભ્રંશનો વિસ્તાર પૂર્વમાં ઠેઠ મગધ સુધી હતો. આપણે જાણીએ છીએ કે ભરતના સમય સુધી

---

૫૫ રુદ્રટનો કાવ્યાલંકાર (કાવ્યમાલા ૨. ૧૨ ૧૫) तथा प्राकृतमेवापभ्रंशः । स चान्यैरुपनागराभीर ग्राम्यत्वभेदेन त्रिधो क्तस्तन्निरासार्थमुक्तं भूरिभेद इति । कुतो देशविशेषात् । तस्य च लक्षणं लोकादेव सम्यगवसेयं ।

५६ पंचविंशति संयुक्तै रेकादश समाशतैः ।
विक्रमात्समतिक्रान्तैः प्रावृषीदं समर्थितं ॥ ५ १७४

નુ બીજ જે આભીરી તે સિંધ, મુલતાન અને ઉપરના પંજાબમાં બોલાતી જણાઈ છે. નમિસાધુનુ ઉક્ત વાક્ય એ છે કે[૫૭]

૨૯૦. "આભીરી ભાષા અપભ્રંશના પેટામા મૂકાયેલી જણાવવામા આવી છે, ક્વચિત્ તે માગધીના પેટામાં પણ જોવામા આવે છે." આનો એટલોજ અર્થ થાય છે કે મગધમા અપભ્રંશની એક બોલાતી ભાષા હતી. આથી એ પૂરવાર થાય છે કે ઈ. સ ૧૧ મી સદી સુધી પણ ભારતના પુર્વ ભાગમા અપભ્રંશ વિદ્યમાન હતી.

૨૯૧. (૯)—ઉપરનાથી બીજા ઓછા પ્રસિદ્ધ અને તેઓના પછી થયેલા લેખકો નામે પૃથ્વીધર (મૃચ્છકટિકનો ટીકાકાર), ગીતગોવિંદપર નારાયણે કરેલી ટીકામા ઉલ્લેખેલા 'રસિકસર્વસ્વ'ના અજ્ઞાત કર્ત્તા, શકુંતલા પર ટીકાકારોમાંનો એક શંકર, અને બે ત્રણ બીજા થયા છે તે માટે પિશલનુ વ્યાકરણ જુઓ અહીં તેમને વિસ્તારથી બતાવવા નકામુ છે કારણકે તેઓ માત્ર બીજાઓના વિચારો અને કથનો ટાંકે છે, અને પોતાને તો અપભ્રંશનો સાક્ષાત્ પરિચય કે સમાગમ નથી.

અપભ્રંશ અને પ્રાકૃત વ્યાકરણો—

૨૯૨. (૧) **વરરૂચિ**—કે જેનો સમય ઇસવી તૃતીય શતાબ્દિ ગણુવો અનુચિત નહિ થાય તે અત્યારસુધીના પ્રાકૃત વૈયાકરણોમા, સર્વથી પ્રાચીન માનવામા આવે છે તેના '**પ્રાકૃત–પ્રકાશ**'મા અપભ્રંશનો કંઇપણ ઉલ્લેખ નથી. તેનું કારણ એમ જણાય છે કે તે સમયે અપભ્રંશ સાહિત્યની ભાષા હતી નહિ સાહિત્યની પછીજ વ્યાકરણોની સૃષ્ટિ થાય છે એ સ્વીકારી શકાય તેવી વાત છે.

૨૯૩ (૨) **ચંડ**—'પ્રાકૃત–લક્ષણ'મા અપભ્રંશ પર થોડા સુત્રો લખ્યા છે. ચંડનો સમય ઇ. સ. ૬ ઠી શતાબ્દિમા લઇએ તો

---

૫૭. आभीरी भाषापभ्रंशस्था कथिता क्वचिन्मागध्यामपि दृश्यते. પૃ ૧૫

દશરૂપ પણ જ્યારે એમ (૨, ૪૨ માં) કહે છે કે આભીરો માગધી બોલનાર પૈકી હતા ત્યારે એમજ સૂચિત કરે છે દશરૂપ તે નમિસાધુ કરતાં બે સૈકા પાછળનું છે.

ઉચિત છે—એમ કે હૉર્નલ સાહેબ તેને તેથી ઘણો પૂર્વે લઇ જવાનો પ્રયાસ કરે છે

૨૯૪ (૩) હેમચંદ્ર—તેણે પોતાના સિદ્ધહૈમ વ્યાકરણમાં પ્રાકૃતની સાથે સાથે અપભ્રંશ ઉપર ઘણી સારી રીતે લખ્યું છે તેમણે અપભ્રંશ પર ૧૨ સૂત્ર આપ્યાં છે ને તે પર લગભગ ૧૮ દોહા ઉદાહરણરૂપે આપ્યા છે અને તે બીજા ગ્રંથોમાંથી સંકલિત કરેલા જણાય છે તેથી તે ઘણા પ્રાચીન છે. તે પરથી જણાય છે કે ૯ મી સદીમાં અપભ્રંશનું સાહિત્ય ઘણું વિસ્તૃત હોવું જોઇએ. હેમચંદ્રનો સમય ૧૨ મી સદી છે અને તેના સંબંધમાં અગાઉ ઘણું લખાઇ ગયું છે

૨૯૫. (૪) તેની પછીના ત્રિવિક્રમ લક્ષ્મીધર સિંહરાજ અને માર્કંડેય આદિએ પણ અપભ્રંશ પર લખ્યું છે તેમાં ત્રિવિક્રમનું પ્રાકૃત-વ્યાકરણ વિશેષ મહત્વનું છે આ 'સિદ્ધહૈમ' સાથે ઘણું મળે છે તેમાં લગભગ ૧૧૭ સૂત્ર અપભ્રંશ પર છે માર્કંડેયનું પ્રાકૃત સર્વસ્વ પણ આધુનિક છે ઇ. સ. ૧૭ મી સદીમાં તેનો સમય ગણવો ઉચિત છે આ વખતે તો આધુનિક ભાષાઓનો પ્રચાર હતો અતઃ તેનું કથન વિશેષ મહત્વનું માની નહિ શકાય. હમણાં આ વર્ષમાંજ પંડિત બહેચરદાસે ગૂજરાત પુરાતત્વમંદિર તરફથી 'પ્રાકૃત—વ્યાકરણ' બહાર પાડેલ છે તેમાં સર્વના દોહનરૂપે સૂત્રો આપી વ્યાકરણના વિષયને વધારે સ્ફુટ અને માર્ગદર્શક કર્યો છે

પ્રકરણ ૪ થું

અપભ્રંશનો સમય.

૨૯૬ આ રીતે આપણે આશરે ઇ. સ. બીજા કે ત્રીજા સૈકામાં થએલા ભરતથી માંડીને ઇ સ. ૧૧ મા સૈકાના અંતમાં થએલા નમિસાધુ સુધીના આલંકારિક અને અન્ય પરના ગ્રંથોમાં અપભ્રંશ

સંબંધી જે ઉલ્લેખો થયેલા છે તે જોયા. આથી આપણે અપભ્રંશના સમય, વિસ્તાર અને પ્રકાર સંબંધી કેટલીક અસંદિગ્ધ હકીકતો એકઠી કરી શકયા છીએ.—

૨૯૭ (૧) આભીરી એ નામથી અપભ્રંશ ભાષા ઓછામા ઓછા ઈસુના બીજા અને ત્રીજા સૈકામા વિદ્યમાન હતી અને તે સિંધ, મુલ્તાન અને ઉત્તરના પંજાબ-પંચનદમા મુખ્યપણે આભીરો અને બીજી જાતિઓ કે જે હિંદમા પ્રવેશ કરી ચૂકી હતી અને આ પ્રાંતોમાં સ્થિરવાસ કરી ચૂકી હતી તેઓથી બોલાતી હતી

૨૯૮. (૨) ઈ. સ ૬ ઠા સૈકા સુધીમા આભીરો અને બીજાઓની બોલાતી ભાષા તરીકે અપભ્રંશ તે વખત સુધી પણ ગણાતી હતી તે ભાષાએ 'અપભ્રંશ' એવુ વિશિષ્ટ નામ ગ્રહણ કર્યું હતું, અને પોતાનુ સાહિત્ય પણ ખેડયુ હતુ કે જે સાહિત્ય ભામહ અને દંડી જેવા અલંકારશાસ્ત્રીઓને પણ માન્ય રાખવુ પડયુ હતુ.

૨૯૯ (૩) ઇ. સ. નવમા સૈકા સુધીમા આભીરો, શબરો અને ચંડાલોનીજ ભાષા તરીકે ગણાતી તે બંધ પડી હતી, અને જોકે ઉંચી પંક્તિના સંસ્કૃત બોલતા હતા અને નાટક કરનારા લોકો પ્રાકૃત ભાષાઓ બોલતા હતા, છતા અપભ્રંશ મોટો જે કારીગરનો વર્ગ તેની ભાષા તરીકે પ્રસિદ્ધ થઇ હતી એટલે કે તે લોકોની ભાષા બની હતી. આ સમય સુધીમા તે દક્ષિણમા સૌરાષ્ટ્ર સુધી પણ અને સંભવિત રીતે પૂર્વમા મગધ દેશ સુધી પ્રસરી હતી

૩૦૦ (૪) ઈ. સ. ૧૧ મા સૈકાના મધ્ય સુધી સાહિત્યનિપુણ લોકોને પણ સ્વીકારવુ પડયુ છે કે અપભ્રંશ તે એક ભાષા નથી પણ ઘણી બોલાતી ભાષાઓ છે, કે જેમાની એકે સાહિત્ય ભાષા તરીકે નામ કાઢયુ હતુ. દોહાકોશ (જુઓ ૭ નો અંત) આ સંબંધી સબલ પુરાવો આપે છે.

૩૦૧ અપભ્રંશના સમયની નિમ્નતમ અવધિ સર ભંડારકરના અભિપ્રાય સાથે બરાબર મળે છે પોતાના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના રીપો-

ટીમાં પિશલાય પ્રાકૃતની ન પાઠ માં નોંધ કર્યાં પછી તેમાંથી કેટલાક ફકરાઓ[૫૭] ટાંકીને તે કહે છે કે—

“ઉપરના ફકરાઓ દેશી ભાષાનાં ત્રણ સ્વરૂપો રજુ કરે છે. પ્રાચીન સ્વરૂપ એટલે મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત આપણને ૧ ૨ ૩ (૧), ૪ અને ૫ (૧) માં મળે છે તે સંસ્કૃતની પેઠે શિષ્ટ ભાષા બની હતી અને એમ તે વખતે સાહિત્યના વિષયમાં વપરાઈ હશે. ત્યાર પછી આપણને બીજું સ્વરૂપ ૬ ૭ (૧) (૨) (૩) માં મળી આવે છે. આ અપભ્રંશ સ્વરૂપને મળતું આવે છે કારણ કે આપણને તે હેમચંદ્રે પોતાના પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં જે ઉદાહરણો આપ્યાં છે તેમાં અને વિક્રમોર્વશીના ૪ થા અંકમાંના ઉદાહરણોમાં મળે છે. ત્રીજું સ્વરૂપ આપણને ૩ (૨) (૩) (૪) (૫) અને ૫ (૨) માં મળે છે અને આપણે વર્તમાન હિંદુ પ્રાચીનતમ સ્વરૂપ કહી શકીએ—તેમાં હિંદીભવ= (હિંદી) અને ગુજરાતી યા નાગરાપભ્રંશ'ભાષાનાં એ નવાં રૂપોના નમુના છે કે જે અપભ્રંશના યુગ સુધીના સમયમાં ધીમે ધીમે ભૂલ પ્રતાપે પસાતા ગયા પછી બનેલાં છે. ઉપરનાં બે રૂપો જે સમયે કવિઓએ લખ્યું હોય તે સમયની દેશી ભાષા રજુ કરે છે અને તે કવિઓએ પોતાના સમયમાં જે રાજાઓ મરી ગયા ને વીસરાઈ ગયા હોય તેઓનાં વખાણ કર્યાં ન હોવાં જોઈએ તેથી એ અનુમાન કરવું અયુક્ત નથી કે તેમણે વાપરેલી ભાષાનાં રૂપો જ્યારે તે રાજાઓ વિદ્યમાન હતા તે સમયનાં ચાલુ રૂપોજ રજુ કરે છે. જેઓ ઘણુંના સમયની લગભગ એટલે ૧૧ મા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં જે વિકાસક્રમ પર દેશી ભાષાઓ આવી પહોંચી હતી તે અપભ્રંશના ક્રમને તે વખતે પણ રજુ કરતી હતી કે જે

૫૭—આવા ફકરાઓ જે છે કે ગાથા ૫૩ (જયસિંહ), ૧૯ (બિરુપાલ મહિપતિ) ૭૨ (હમ્મીર), ૯૨ (તે જ) ૧૫૧ (તે જ) ૭૨ (સાહસાંક) ૭૭ (કાસીશ), ૧૯૮ (તે જ), ૮૭ (ભામ), ૯૧ (કર્ણ) ૧૨૬ (તે જ) ૧૯૧ (તે જ), કે જે પ્રબંધચિંતામણિ પાયની આવૃત્તિમાં છે. મહિપતિ એટલે મહિનો રાજા કે જે હરિપુરિ પત્તનો હતો ને, જયસિંહના સોમેશ્વર અને મહારાજાના આશ્રિત મહાશયો સમકાલીન હતો.

અપભ્રંશનુ મૂળ લગભગ સાતમા સૈકાપર લઇ શકાય છે, અને દેશી ભાષાઓ લગભગ ૧૨ મા સૈકાના અતે અને ૧૩ મા સૈકાની શરૂઆતમા—કે જ્યારે કેટલાકના માનવા પ્રમાણે ચદ કવિ વિદ્યમાન હતો ત્યારે હાલનુ વર્ત્તમાન વલણ લેતી ગઈ અને તેજ સ્વરૂપ તેઓનું ચોહાણ હમ્મીર (એટલે ઇ. સ. ૧૨૮૩ થી ૧૩૦૧) ના સમયમા હતું.

પ્રકરણ ૫ મુ.

અપભ્રંશ અને આભીરનો દેશાનુદેશ વિહાર.

૩૦૨. ઉપર જણાવેલ હકીકત છે તે આભીરના હિદમા પ્રવેશ ને વિહાર સબધી ઇતિહાસ કે જેણે દેશની બોલાતી ભાષાઓમા આવું પરિવર્ત્તન કર્યું છે તે સાથે બરાબર બધ બેસતી થાય છે—આભીરો (હવે આહીરો) મહાભારતમા[૫૮] સિધુ નદિ પર હિદના પશ્ચિમમા વસતા લોકો તરીકે જણાવવામા આવ્યા છે તેમને એક તિરસ્કૃત જાતિ તરીકે ગણવામા આવ્યા છે[૫૯] પણ તેઓ એક લડાયક જાતિ હતી અને દ્રોણના સુપર્ણવ્યૂહમા તેમને અગ્રસ્થાન આપવામા આવ્યુ છે જ્યારે અર્જુન કૃષ્ણની વિધવાઓને લઇને દ્વારકાથી પાછો ફરતો હતો, ત્યારે આભીરોએ તેના પર પચનદમા પ્રવેશ કરતાંજ આક્રમણ કરેલુ હતુ. અહીં તેમને લુટારા, ગોવાળીઆ અને મલેચ્છો તરીકે કહ્યા છે મનુસ્મૃતિમા તેમને બ્રાહ્મણ પિતા અને અમ્બષ્ટ માતાથી ઉત્પન્ન થયેલા માનેલા છે.

૩૦૩. આ ઉલ્લેખો પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બીજી જાતિઓની સાથે આ આભીરોની જાતિએ હિદમા પ્રવેશ કરીને

૫૮ મહાભારત ૨, ૩૨, ૧૧૯૨, ૪, ૨૦, ૭૯૮; ૯—૩૭—૨૧૧૯; ૧૬—૭—૨૨૩

૫૯. મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૯—૧૫ ब्राह्मणात्......आभारोम्बष्ठकन्यायाम्.

ટૈમાં જિનમાળ પ્રદીપની ન ... મા નોંધ કર્યાં પછી તેમાંથી કેટલાક દુહાઓ[૫૭] ટાંકીને તે કહે છે કે—

"ઉપરના દુહાઓ દેશી ભાષાનાં ત્રણ સ્વરૂપો રજુ કરે છે પ્રાચીન સ્વરૂપ એટલે અપભ્રંશ પ્રાકૃત આપણને ૧ ૨ ૩ (૧) ૪ અને ૫ (૧)માં મળે છે. તે સંસ્કૃતની પેઠે સ્થિર ભાષા બની હતી અને ગમે તે વખતે સાહિત્યના વિષયમાં વપરાઇ શકતી. ત્યાર પછી આપણને બીજું સ્વરૂપ ૬ ૭ (૧) (૨) (૩)માં મળી આવે છે આ અપભ્રંશ સ્વરૂપને મળતું આવે છે કારણ કે આપણને તે હેમચંદ્રે પોતાના પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં જે ઉદાહરણો આપ્યાં છે તેમાં અને વિક્રમોર્વશીના ૪ થા અંકમાંના ઉદાહરણોમાં મળે છે ત્રીજું સ્વરૂપ આપણને ૩ (૨) (૩) (૪) (૫) અને ૫ (૨)માં મળે છે અને આપણે વર્તમાન હિંદનું પ્રાચીનતમ સ્વરૂપ કહી શકીએ—તેમાં [illegible] (હિંદી) અને જુનું ગુજરાતી-મારવાડી એ નવાં રૂપોના નમુના છે કે જે અપભ્રંશના યુગ સુધીના સમયમાં ધીમે ધીમે જુના પ્રયોગો ખસતા ગયા પછી બનેલાં છે. ઉપલાં બે રૂપો જે સમયે કવિઓએ લખ્યું હોય તે સમયની દેશી ભાષા રજુ કરે છે અને તે કવિઓએ પોતાના સમયમાં જે રાજાઓ મરી ગયા ને વીસરાઇ ગયા હોય તેઓનાં વખાણ કર્યાં ન હોવાં જોઇએ તેથી એ અનુમાન કરવું અયુક્ત નથી કે તેમણે વાપરેલી ભાષાનાં રૂપો જ્યારે તે રાજાઓ વિદ્યમાન હતા તે સમયનાં ખાસ રૂપો જ રજુ કરે છે એટલે મુંજના સમયની લગભગ એટલે ૧૧ મા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં જે વિકાસક્રમ પર દેશી ભાષાઓ આવી પહોંચી હતી તે અપભ્રંશના ક્રમને તે વખતે પણ રજુ કરતી હતી, કે જે

૫૭—તે દુહાઓ એ છે કે ગાથા ૫૩ (મહેશ્વર) ૧૯ (મણિપતિ) ૭૧ (૬ મોર) ૯૨ (તૈલપ) ૧૫૧ (તૈલપ) ૭૨ (સાહસાંક) ૭૭ (કલશ), ૧૯૮ (તૈલપ), ૭૭ (ભભાક), ૯૧ (કપૂ) ૧૧૧ (તૈલપ) ૧૯૫ (તૈલપ), કે જે મરુમિલન પાયની આવૃત્તિમાં છે મણિપતિ એટલે મણિયો સત્ત કે જે ચતુર્થિ વસતો હતો ને, રાજાના આમાત્ય અને મહાદેવના ભાઈ માધવનો સમકાલીન હતો.

અપભ્રંશનુ મૂળ લગભગ સાતમા સૈકાપર લઇ શકાય છે, અને દેશી ભાષાઓ લગભગ ૧૨ મા સૈકાના અતે અને ૧૩ મા સૈકાની શરૂઆતમાં–કે જ્યારે કેટલાકના માનવા પ્રમાણે ચદ કવિ વિદ્યમાન હતો ત્યારે હાલનુ વર્ત્તમાન વલણ લેતી ગઈ અને તેજ સ્વરૂપ તેઓનું ચોહાણ હમ્મીર (એટલે ઇ. સ. ૧૨૮૩ થી ૧૩૦૧) ના સમયમા હતું.

પ્રકરણ ૫ મું.

અપભ્રશ અને આભીરનો દેશાનુદેશ વિહાર.

૩૦૨. ઉપર જણાવેલ હકીકત છે તે આભીરના હિદમા પ્રવેશ ને વિહાર સબધી ઇતિહાસ કે જેણે દેશની બોલાતી ભાષાઓમા આવું પરિવર્ત્તન કર્યું છે તે સાથે બરાબર બધ બેસતી થાય છે–આભીરો (હવે આહીરો) મહાભારતમા[૫૮] સિંધુ નદિ પર હિદના પશ્ચિમમા વસતા લોકો તરીકે જણાવવામા આવ્યા છે. તેમને એક તિરસ્કૃત જાતિ તરીકે ગણવામા આવ્યા છે.[૫૯] પણ તેઓ એક લડાયક જાતિ હતી અને દ્રોણના સુપર્ણવ્યૂહમા તેમને અગ્રસ્થાન આપવામા આવ્યુ છે જ્યારે અર્જુન કૃષ્ણની વિધવાઓને લઇને દ્વારકાથી પાછો ફરતો હતો, ત્યારે આભીરોએ તેના પર પચનદમા પ્રવેશ કરતાજ આક્રમણ કરેલુ હતુ અહીં તેમને લુંટારા, ગોવાળીઆ અને મલેચ્છો તરીકે કહ્યા છે મનુસ્મૃતિમા તેમને બ્રાહ્મણ પિતા અને અમ્બષ્ટ માતાથી ઉત્પન્ન થયેલા માનેલા છે.

૩૦૩ આ ઉલ્લેખો પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બીજી જાતિઓની સાથે આ આભીરોની જાતિએ હિદમા પ્રવેશ કરીને

૫૮ મહાભારત ૨, ૩૨, ૧૧૯૨; ૪, ૨૦, ૭૯૮; ૯–૩૭–૨૧૧૯; ૧૬–૭–૨૨૩

૫૯ મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૯–૧૫ ब्राह्मणात्......आभारोम्बष्ठकन्यायाम्.

પંજાબનો અમુક ભાગ ઇસ્વી શતાબ્દિના પ્રારંભમાં વસાવ્યો હતો (લગભગ ૧૫ ઇ. સ. પૂર્વે તેનાથી આગળ નહિ). તેમનો ધંધો ગાય, ઢોર, ઘેટાં આદિ ઢોર તથી ચરાવવા કરવાનો હતો. તે માટે પંજાબની વિસ્તૃત ઉર્વરા ભૂમિ અત્યંત ઉપયુક્ત હતી.

૩ ૪ અપભ્રંશ આભીરોની પોતાની ભાષા નહોતી, પરંતુ તેમના ઉચ્ચારણથી જે સ્થાનિક પ્રાકૃતનું પરિવર્તિત રૂપ થયું તે કારણથી અપભ્રંશ કહેવાયું. આભીરોના પછી આવેલ વિદેશી જાતિઓ હતી. આર્યાવર્તમાં વસી ગયાથી તેમણે સ્થાનિક પ્રાકૃતોને બોલવાનો આરંભ કર્યો, પરંતુ તેઓ એક નવીન ભાષાનું ઠીક ઠીક ઉચ્ચારણ કરી શકતા નહોતા, તેથી આભીરો દ્વારા પ્રાકૃતનું એક નવીન અપભ્રંશ રૂપ પ્રકટ થયું કે જે કાલાન્તરે 'અપભ્રંશ' એ નામથી પ્રસિદ્ધ થયું.

૩ ૫. આભીર જાતિ ક્રમશઃ પ્રભુતા પ્રાપ્ત કરતી ગઈ. તેઓનો ઉલ્લેખ બીજા સૈકાના અને ત્રીજા સૈકાના પ્રારંભ અને મધ્ય સમયના શિલાલેખોમાં[10] મળી આવે છે. પહેલો ઇ. સ. ૧૮૧ ના ક્ષત્રપ રુદ્રસિંહના રાજ્યકાળમાં તે રાજાના સેનાપતિ રુદ્રભૂતિ આભીર હોવાનું જણાવેલ છે. બીજો લગભગ ૩ ઇ. સ. નો નાસિકની ગુફાઓનો છે તેમાં શિવદત્તના પુત્ર-ઇશ્વરસેન નામના એક આભીર રાજાનો ઉલ્લેખ છે. ત્રીજો શિલાલેખ ઈ. સ. ૩૬ આસપાસનો સમુદ્રગુપ્તનો[11] છે કે જે અલ્લાહાબાદના સ્તંભપર કોતરેલો છે તેમાં આભીર અને માલવજાતિ રાજસ્થાન, માલવ, અને ગુપ્ત સામ્રાજ્યની પેલીપાર દક્ષિણ-પશ્ચિમ અને

૧૦ જુઓ ડૉ. આર. ભાંડારકરનો ઇન્ડિયન એન્ટિક્વરી ૧૯૧૧ પૃ. ૧૬ તથા આર. ઇ. એન્થોવનનો ત્રણ ભાગે Tribes and Castes of Bombay પુસ્તક ૧ પૃ. ૨૧ (તેમાં આભિર સંબંધી હકીકત ડૉ. ભાંડારકરે પૂરી પાડી છે) આના સંબંધી રા. બ. ગૌરીશંકર ઓઝાનો અભિપ્રાય જોવા જેવો છે.

૧૧ ડૉ. ભાંડારકર તથા એન્થોવન કૃત ગ્રંથ તથા સ્મિથ વિન્સેન્ટકૃત Early History of India પૃ. ૨૮૧

પશ્ચિમના પ્રાંતોમાં નિવાસ-શાસન કરતી પ્રબલ જાતિઓ હતી એમ જણાવેલું છે. ઝાંસીની દક્ષિણે હમણાં 'અહિરવાર' નામનો એક પ્રાંત છે તેનું સંસ્કૃત નામ આભીરવાટ છે-તે પરથી ધારી શકાય છે કે તે જે અલ્લાહબાદના શિલાલેખમાં વર્ણવેલ છે તે આભીરની રાજધાની હોવી જોઇએ. તેથી ૪ થા સૈકા સુધીમાં આભીરોએ માલવામાં કાયમનો પગ-દંડો ચલાવ્યો હતો આમાંના અમુક ભાગે જંગલનું જીવન મૂકી દઇને કાયમના વસતિસ્થાન કરવામાં અને શાસક થવામાં ઉદ્યત થયા હોય એમ નાસિકના શિલાલેખ પરથી તેમજ પુરાણો[૬૨] પરથી જણાય છે. સંયુક્ત પ્રાંતમાં મિરજાપુર તાલુકામાં એક ભાગ 'અહિરોરા' નામનો છે કે જેનું સમાન સંસ્કૃત નામ 'આભીરવાટ જ છે. આજ સમયમાં અને ત્યાર પછી અપભ્રંશ પોતાનું વાગ્મય વિકસિત કરવા અવશ્ય લાગી ગઇ હોવી જોઇએ આ વાત ૬ ઠા સૈકામાં જ્યારે અપભ્રંશ એક શાસ્ત્રીય વાગ્મય ભાષા તરીકે દેખાવ દે છે એ હકીકત સાથે બરાબર બંધ બેસે છે.

૩૦૬ ત્યાર પછીના બે સૈકામાં આભીર લોકો આગળને આગળ દક્ષિણ તરફ અને પૂર્વ તરફ, સૌરાષ્ટ્ર અને તેની નજીકના પ્રાંતો અને મગધ તરફ અનુક્રમે વધતા ગયા હોવાજ જોઇએ, કારણકે ૮ મા સૈકા સુધીમાં અપભ્રંશ, એટલે પ્રાકૃત ભાષાઓએ પરદેશીઓના મુખથી જે સ્વરૂપ લીધું તે અપભ્રંશ, સુરાષ્ટ્ર વગેરેમાં સાહિત્ય માટેની યોગ્ય વાહક ભાષા ગણાઇ આ વાતને ઇતિહાસ પણ ટેકો આપે છે, કારણકે જ્યારે કાઠીઓએ સુરાષ્ટ્ર પર ૮ મા સૈકામાં યા તે લગભગ હલ્લો કર્યો ત્યારે તે કાઠીઓને[૬૩] તે દેશ આભીરોના કબજામાં માલૂમ પડ્યો

---

૬૨ આ પુરાણો ઉપરોક્ત ભંડારકર તથા એન્થોવનના કહેવા પ્રમાણે આભીરોને આંધભૃત્ય પછી કાયમના રાજાઓ તરીકે જણાવે છે ૬ ઠા સૈકા સુધીમાં તેમનું રાજ્ય ક્યારનું અદૃષ્ટ થયું

૬૩. જુઓ ઉપરોક્ત એન્થોવનનો ગ્રંથ પૃ ૨૪

આની પહેલાં થોડા વખત આભીરો ખાનદેશ અને નાસિકમાં પણ સત્તાધીશ હતા, એ વાત ફરિસ્તાએ[13] ખાનદેશમાં પ્રસિદ્ધ દુર્ગ અસીરગઢ આસા નામના આહીરે બંધાવ્યો હતો એમ જે જણાવેલું છે તે પરથી જણી શકાય છે. કાઠિયાવાડમાં હજુ સુધી આભીરોની ઓલાદ—આહેર-આહીર વસે છે ને મુખ્યત્વે પશુપાલન, ગોરસવિક્રયનું કામ-ભરવાડનું કામ કરે છે. મૂળરાજ ચાલુક્યે દુર્મદ આભીરોનો (ગ્રહરિપુ નામના આભીર જુનાગઢ રાજાનો) વધ કરેલો એમ શ્રી હેમચંદ્ર પોતાના વ્યાકરણની પ્રશસ્તિમાં જણાવે છે. નરસિંહ મહેતાએ આભીરનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.[14] સં. ૧૭૧૭ માં ઉદયરત્ને રચેલા લીલાવતી અને સુમતિવિલાસના રાસમાં લીલાવતીએ વેશ્યાને ત્યાં રહેતા પોતાના પતિને ઘેર લાવી પોતાને ત્યાં આકર્ષી લઈ આવવા આભીરડી[15] સહિયરીનો વેશ લીધો હતો તે જણાવ્યું છે.

---

૧૪ 'અમો નાગર નરસૈંયો એનું બાળક આહીરનું આપું'

૧૫ આજ બની આહીરડી આવતી મોહનવેલ,
રૂપે રંભ હરાવતી, ગજગતિ ચાલે ગેલ.
પહેરી ચાળણી ચણિયો, નિત નિત રાતા ચીર,
કોટે કાળા કાંબળ, ગળે ફુલનો હાર.
આણ્યું આળી ઝોળની, તે આગળ રહી ઢીલ,
પાવલે પય ઝાંઝરે, રીસે ત્રિભુ શરીર.
અસ્ત ભરી શિરે કાંબળી, કસણે કસ્યા ફુલ ગોફ,
આંખે કજ્જલ તૂતડી, સરસતીમે મુખ શીર.
એવી વાઘણ નાગથી, મન મન બોલા મેક,
પૂર્ણીમાશો સાતરો, પાપે અદ્ભુત ગેલ.
એ કસબી ફૂમતાં, હાથે સોનની ચૂડી,
પાનવ પેરી ને ફૂદરી, ચોવન સરૈ નવ. વગેરે ઢાલ ૯ મી.

વિભાગ સાતમો.

જૂની ગૂજરાતી સંબંધી કેટલીક હકીકતો.

પ્રકરણ ૧ લું.

ગુર્જરો અને ગુર્જર દેશ.

૩૦૭ ગુર્જર અર્થાત્ ગૂજર જાતિના લોક વિશેષે કરી ખેતી યા પશુપાલનથી પોતાનો નિર્વાહ કરતા હતા, પરંતુ પહેલાં તેની ગણના રાજવંશોમા હતી હમણા કેવલ તેમનુ એક રાજ્ય સમથર (બુંદેલખંડમાં) અને થોડી જમીનદારીઓ સયુક્ત પ્રદેશ આદિમા રહી ગયેલી છે પહેલા પજાબ, રાજપૂતાના તથા ગૂજરાતમા તેમનુ રાજ્ય હતુ. ચીનનો યાત્રાળુ હુએન્ત્સગ વિ સ ની ૭ મી સદીના ઉત્તરાર્દ્ધમા હિદુસ્થાનમા આવ્યો તે પોતાની યાત્રાના પુસ્તકમા ગુર્જર દેશનું વર્ણન કરે છે અને તેની રાજધાની ભીનમાલ (ભિલ્લમાલ, શ્રીમાલ—જોધપુર રાજ્યના દક્ષિણ વિભાગમા) બતાવે છે આ પ્રસિદ્ધ યાત્રાળુએ બતાવેલો ગુર્જર દેશ મહાક્ષત્રપ રૂદ્રદામાના રાજ્યમા અતર્ગત હતો તો પણ તે રાજાના ગિરનારના શક સ ૭૨ (વિ સ ૨૦૭–ઈ સ. ૧૫૦) થી કઈક પાછળના લેખમા તેના અધીન રહેલા દેશોના જે નામ આપ્યા છે તેમા ગુર્જર નામ નથી, પરતુ તેના સ્થાને શ્વભ્ર અને મરૂ નામ આપ્યા છે, એ પરથી અનુમાન થાય છે કે ઉક્ત લેખ કોતરાવ્યો ત્યા સુધી ગુર્જર દેશ (ગૂજરાત) નામ પ્રસિદ્ધિમા આવ્યુ નહોતુ ક્ષત્રપોના રાજ્યની પછી કોઈ સમયે ગુર્જર (ગૂજર) જાતિને આધીન જે દેશ રહ્યો તે ગુર્જરદેશ યા 'ગુર્જરત્રા' (ગૂજરાત) કહેવાયો.

૩૦૮ હુએન્ત્સગ ગુર્જરદેશની પરિધિ ૮૩૩ મૈલ બતાવે છે, તે પરથી જણાય છે કે તે દેશ બહુ મોટો હતો અને તેની લબાઈ અનુમાન ૩૦૦ મૈલ યા તેનાથી પણ અધિક હોવી જોઈએ. પ્રતિહાર

(પડિહાર) રાજા ભોજદેવ (પ્રથમ) ના વિ. સં. ૯૦૦ ના દાનપત્રમાં લખ્યું છે[૧૧] કે તેણે ગુર્જરત્રા (ગૂજરાત) ભૂમિ (દેશ) ના ડેન્ડવાનક વિષય (જીલ્લા) ના સિવા ગામનું દાન કર્યું. આ દાનપત્ર જોધપુર રાજ્યમાં ડીડવાના જિલ્લાના સિવા ગામના એક તૂટેલા મંદિરમાંથી મળ્યું હતું. તેમાં લખેલો ડેન્ડવાનક જિલ્લો જોધપુર રાજ્યના ઉત્તર-પૂર્વ ભાગમાં આવેલ ડીડવાના જ છે અને સિવા ગામ ડીડવાનાથી ૭ માઈલ પરનું સેવા ગામ છે કે જ્યાંથી તે તામ્રપત્ર મળ્યું છે. કાલિંજરથી મળેલા વિ. સં. ૯ મી સદીની આસપાસના એક શિલાલેખમાં[૧૭] ગુર્જરત્રા મંડલ (દેશ) ના મંગલાનક ગામથી આવેલા જેદુકના પુત્ર દેદુકની બનાવેલી મંડપિકાના પ્રસંગમાં તેની સ્ત્રી લક્ષ્મીધરા ઉમા મહેશ્વરના પદની પ્રતિષ્ઠા કરાવાઈ એવો ઉલ્લેખ છે. મંગલાનક જોધપુર રાજ્યના ઉત્તર વિભાગમાં મંગલાના ગામ છે કે જે મારોઠથી ૧૫ માઈલ પશ્ચિમે અને ડીડવાનાથી થોડે અંતરે છે. હુએન્તસંગનું કથન અને આ બે લેખોથી જણાય છે કે વિ. સં. ૭ મી સદીથી ૯ મી સદી સુધી જોધપુર રાજ્યની ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીનો ઘણો ખરો વિભાગ ગુર્જરદેશ (ગુર્જરત્રા, ગૂજરાત) માં અંતર્ગત હતો. આજ રીતે દક્ષિણ તરફ લાટના રાઠોડો તથા પ્રતિહારોની વચ્ચેની લડાઈઓના વૃત્તાંતથી જણાય છે કે ગુર્જર દેશની દક્ષિણ સીમા લાટ દેશને જઈને મળતી હતી. તે કારણે જોધપુર રાજ્યનો ઘણો ખરો ભાગ તથા તેનાથી દક્ષિણે લાટદેશ સુધીનો વર્તમાન ગૂજરાત દેશ પણ તે સમયે ગુર્જર દેશમાં અંતર્ગત હતો. હવે તો કેવળ રાજપૂતાનાથી દક્ષિણનો ભાગજ ગૂજરાત કહેવાય છે. દેશોના નામ બહુધા તેનાપર અધિકાર કરનારી જાતિઓના નામથી પ્રસિદ્ધ થતાં ગયાં છે—જેમકે માળવો પરથી માળવા, શેખાવતો પરથી શેખાવાટી, રાજપૂતો પરથી રાજપૂતાના વગેરે—તેજ પ્રમાણે ગુર્જરો

---

૧૧ गुर्ज्जरत्राभूमौ डेण्डवानक विषयसम्बद्ध शिवा ग्रामाग्रहारे—એપિ૦ ઇં૦ ૫, પૃ૦ ૨૧૧

૧૭ श्रीमद् गुर्ज्जरत्रा मण्डलान्तःपाति मंगलानक विनिर्गत०—[illegible] ૫ ૨૧ ટિપ્પણ.

(ગૂજરો) નો અધિકાર હોવાથી ગુર્જરત્રા (ગૂજરાત) નામ પ્રસિદ્ધ થયું.

૩૦૯ ગુર્જર દેશપર ગુર્જરો (ગૂજરો) નો અધિકાર ક્યારે થયો ને ક્યા સુધી રહ્યો તે બરાબર નિશ્ચિત નથી, તો પણ એટલુ તો નિશ્ચિત છે કે રૂદ્રદામાના સમય (અર્થાત વિ સ. ૨૦૭–ઇ સ. ૧૫૦) સુધી ગુર્જરોનુ રાજ્ય ભીનમાલમા થયુ નહોતું. સંભવ છે કે ક્ષત્રપોનું રાજ્ય નષ્ટ થવાથી ગુર્જરોનો અધિકાર ત્યા થયો હોય વિ. સ. ૬૮૫ (ઇ સ ૬૨૮) ની પૂર્વે તેઓનુ રાજ્ય ત્યાથી ઉઠી ગયુ હતું. કારણકે ઉક્ત સવત્મા ત્યા ચાપ (ચાવડા) વશી રાજા વ્યાઘ્રમુખનું રાજ્ય હોવાનુ ભીનમાલના રહેનારા (ભિલ્લમાલકાચાર્ય) પ્રસિદ્ધ જ્યોતિષી બ્રહ્મગુપ્તના ' બ્રાહ્મસ્ફુટ સિદ્ધાત ' પરથી જણાય છે[૬૮] આ ચાપોટક (ચાપ, ચાવડા) વશ ગુર્જરવશથી ભિન્ન હતો એ લાટદેશના ચાલુક્ય (સોલકી) સામત પુલકેશી (અવનિજનાશ્રય) ના કલચુરિ સવત્ ૪૯૦ (વિ સ ૭૯૬–ઇ સ. ૭૩૯) ના દાનપત્રથી[૬૯] જણાય છે. વિ. સ. ૬૮૫ પહેલા પણ ઉક્ત ચાપ વશના રાજાઓનું રાજ્ય ભીનમાલમાં રહ્યું હોય, તેથી ઉક્ત સવત્થી ઘણા સમય પહેલા ગુર્જરોનુ રાજ્ય ત્યાથી અસ્ત થઈ ગયુ હતુ અને તેની સ્મૃતિના સૂચક દેશનું નામ ગુર્જરત્રા (ગૂજરાત) માત્ર અવશેષ રહી ગયુ હતુ તેથી ગુર્જરોનુ વિ. સ ૪૦૦ થી પણ પૂર્વે યા તેની આસપાસ ભીનમાલપર રાજ્ય રહેવુ સભવિત હોઇ શકે છે. તે સમયથી અનુમાને ૧૬૦ વર્ષ પછી એટલે વિ. સ. ૫૬૭ (ઇ સ ૫૧૦) લગભગ હૂણોનો અધિકાર રાજપૂતાનામાં

---

૬૮ श्री चापवशतिलके श्री व्याघ्रमुखे नृपे शकनृपाणां।
पंचाशत्संयुक्तै र्वर्षशतैः पंचभिरतीतै ॥ ७ ॥
ब्राह्म स्फुटसिद्धान्त सज्जनगणितगोलवित्प्रीत्यै ।
त्रिंशद् वर्षेण कृतो जिष्णु सुत ब्रह्मगुप्तेन ॥ ८ ॥
—ब्राह्मस्फुटसिद्धान्त.

૬૯ तरल...चापोटके मौर्यगुर्जरादिराज्ये.. (ના પ્ર પ. ભાગ ૧ પૃ ૨૧૦, ૨૧૧ નુ ટિપ્પણ ૨૩) તથા આ લેખનો પારા ૩૧૫ આગળનુ પૃષ્ઠ ૩૧૦

થયો. એથી ગુર્જરોને કોઈ કશું અને તો તે કેવલ કપોલકલ્પના છે તેજ પ્રમાણે કનોજના પ્રતાપી પ્રતિહારો (પડિહારો) નો પણ ગુર્જરો સાથે સબંધ નથી

૩૧૦ ભીનમાલનું ગુર્જરરાજ્ય ચાવડાના હસ્તમાં આવ્યા પછી વિ. સં. ની ૧૧મી સદીના પ્રારંભમાં અલવર રાજ્યના પશ્ચિમ વિભાગ તથા તેના નિકટ વર્તી પ્રદેશો પર ગુર્જરોનું એક બીજું રાજ્ય હોવાનો પત્તો મળે છે અલવર રાજ્યના રાજોરગઢ નામના પ્રાચીન કિલ્લામાંથી મળેલા વિ. સં. ૧૦૧૬ (હર્ષ સં. ૫૬) ના પ્રતિહાર ગોત્રના ગુર્જર મહારાજાધિરાજ સાવટના પુત્ર, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર મથનદેવ રાજ્ય કરતો હતો અને તે પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ક્ષિતિપાલદેવ (મહીપાલ)નો સામંત હતો. આ ક્ષિતિપાલ કનોજનો રઘુવંશી પ્રતિહાર રાજા હતો. આ શિલાલેખમાં મથનદેવને મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર લખ્યો છે તે પરથી અનુમાન થાય છે કે તે ક્ષિતિપાલદેવ (મહીપાલ)ના મોટા સામંતોમાંથી એક હોય. આ લેખ પરથી એ પણ જણાય છે કે તે સમયે ત્યાં ગુર્જર (ગૂજર) જાતિના ખેડૂત પણ હતા.[૭૦]

૩૧૧ વર્તમાન ગુજરાતના ભરૂચ નગર પર પણ ગુર્જરોનું રાજ્ય વિ. સં. ની ૭મી અને ૮મી સદીમાં હોવાનું ત્યાંના દાનપત્રોથી[૭૧] જણાય છે સંભવિત છે કે ઉક્ત સંવતોની પહેલાં અને પછી પણ તેઓનું રાજ્ય ત્યાં રહ્યું હોય અને એ કંઈ નવાઈ નથી કે ભીનમાલના ગુર્જરો (ગૂજરો)નું રાજ્ય પણ ભરૂચ સુધી ફેલાયું હોય અને ભીનમાલનું રાજ્ય તેના હાથથી નીકળી જવાથી પણ ભરૂચના રાજ્ય પર તેઓનો યા તેઓના કુટુંબીઓનો અધિકાર ચાલુ રહ્યો હોય આ ભરૂચના ગુર્જર રાજાઓના દાનપત્રોથી પ્રકટ થાય છે કે તે ગુર્જર રાજ્યની અંતર્ગત ભરૂચ જિલ્લો, સુરત જિલ્લાના ઓરપાડ ચોરાશી અને બારડોલીનાં પરગણાં તથા તેની પાસેનાં વડોદરા રાજ્ય રેવાકાંઠા અને સચીન રાજ્યના પ્રાંત પણ હોય

---

૭૦ એપિ ઇંડિ. વૉ. ૩. પૃ. ૨૬૬

૭૧ આ. સ. રિ. વૉ. ૨ પૃ. ૭૦

૩૧૨. ગુર્જર જાતિની ઉત્પત્તિના સબંધે આધુનિક પ્રાચીન શોધકોએ અનેક કલ્પનાઓ કરી છે જનરલ કનિંગહામે તેમને યુચી અર્થાત્ કુશાનવંશી હોવાનું અનુમાન કર્યું છે. વિન્સેન્ટ સ્મિથે તેમની ગણના હૂણોમાં કરી છે. કેમ્પબેલનું કથન એમ છે કે ઈ. સ. ની ૬ઠી સદીમાં ખજર નામની એક જાતિ, જ્યાં યુરોપ અને એશીયાની સીમા મળે છે, ત્યાં રહેતી હતી તે જાતિના લોક ગુર્જર યા ગૂજર છે. (ઇ. એ. વૉ. ૪૦ પૃ. ૩૦) અને તેમાં મિ૦ દેવદત્ત ભાંડારકરે કેમ્પબેલનું કથન સ્વીકાર્યું છે.[૭૨] પરંતુ એ સર્વ કલ્પના માત્ર છે, કારણકે તે સર્વમાં

૭૨ શ્રીયુત ભંડારકરે તો સાથે સાથે એ પણ લખી નાખ્યું છે કે "મુંબઈ ઇલાકામાં ગૂજર (ગુર્જર) નથી; એમ જણાય છે કે તે જાતિ હિંદુઓમાં ભળી ગઇ ત્યાં ગૂજર (ગુર્જર) વાણિયા (મહાજન), ગૂજર (ગુર્જર) કુંભાર અને ગૂજર (ગુર્જર) સુતાર-કડીયા છે, ખાનદેશમાં દેશી કણબી અને ગૂજર (ગુર્જર) કણબી છે એક મરાઠા કુટુંબ ગુર્જર કહેવાય છે કે જે મહારાષ્ટ્રના આધુનિક ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ રહેલ છે કરહાડા બ્રાહ્મણોમાં પણ ગુર્જર નામ મળે છે રાજપુતાનામાં ગૂજર ગૌડ (ગુર્જર ગૌડ) બ્રાહ્મણ છે. આ સર્વ ગૂજર (ગુર્જર) જાતિના છે" ઇ. એ. વૉ. ૪૦ પૃ. ૨૩) ભંડારકર મહાશયને આ નામોથી સામાન્ય ઉત્પત્તિ જાણવામાં પણ ભારે ભ્રમ થયો છે અને તેણે આ સર્વેને ગૂજર ઠરાવી દીધા છે, પરંતુ વાસ્તવમાં તેમ નથી જેથી શ્રીમાલ નગર (ભીનમાલ, જોધપુર રાજ્યમાં)ના બ્રાહ્મણ, વાણિયા, મહાજન, સોની આદિ બહાર જવાથી પોતાના મૂલ નિવાસ સ્થાનના નામથી અન્ય બ્રાહ્મણો આદિથી પોતાને અલગ બતાવવા માટે શ્રીમાલી બ્રાહ્મણ, શ્રીમાલી મહાજન-વાણિયા આદિ કહેવાયા-ઓળખાયા, તેવીજ રીતે મારવાડમાં દધિમતિ (દાહિમ) ક્ષેત્રના રહેનાર બ્રાહ્મણ, રાજપૂત, જાટ આદિ દાહિમે બ્રાહ્મણ, દાહિમે રાજપૂત, દાહિમે જાટ આદિ કહેવાયા, અને ગૌડ દેશના બ્રાહ્મણ, રાજપૂત, કાયસ્થ આદિ બહાર જવાથી ગૌડ બ્રાહ્મણ, ગૌડ રાજપૂત, ગૌડ કાયસ્થ આદિ પ્રસિદ્ધ થયા, તેમજ પ્રાચીન ગુર્જર દેશના રહેનાર બ્રાહ્મણ, વાણિયા, કુંભાર, સુતાર, કડીઆ આદિ ગુર્જર બ્રાહ્મણ, ગુર્જર (ગૂજર) કુંભાર તથા ગુર્જર (ગૂજર) સુતાર-કડિયા આદિ કહેવાયા છે એથી ગુર્જર બ્રાહ્મણ આદિનો અર્થ કે અભિપ્રાય એ નથી કે ગુર્જર (ગૂજર) જાતિના બ્રાહ્મણ આદિ તેમના નામની પૂર્વે ગુર્જર (ગૂજર) શબ્દ

કોઈ પણ એવું પ્રમાણ મળતું નથી કે અમુક સમયમાં અમુક ભાગમાંથી આ ગુર્જર જાતિ અહીંથી અહીં આવી. ખઝરથી ગુર્જર યા ગુજર જાતિની ઉત્પત્તિ માનવી એ એવી કલ્પના છે કે જેમ કોઇ એમ કહે કે સાક્ષોને પ્રાચ્ય યુરોપની સેક્સન જાતિથી નીકળેલ છે નવસારીથી મળેલા ભારતના ગુર્જરવંશી રાજા જયભટ (ત્રીજા)ના કલચુરિ સંવત ૪૫૬ (વિ. સ. ૭૬૨)ના દાનપત્રમાં ગુર્જરોને મહારાજ કર્ણ (ભારતપ્રસિદ્ધ)ના વંશમાં થયેલ જણાવ્યા છે (આ ૩૦૭ થી ૩૧૨ સુધીની હકીકત રા. બ. ગૌરીશંકર ઓઝાના રાજપૂતાનેકા ઇતિહાસ પ્રથમ ખંડમાંથી લીધેલી છે)

૩૧૩ ગુજરાતમાં ચાવડા વંશના વનરાજથી પાટણની સ્થાપના ચાવડાવંશ પછી ચાલુક્યવંશ પછી વાઘેલાવંશ અને પછી મુસલમાનોનો ગુજરાતમાં પ્રવેશ અને અધિકાર એ જાણીતી વાત છે એટલે તેનો વિસ્તાર કરવો નિરર્થક છે શ્રી હેમચંદ્રના સમયમાં અપભ્રંશ ભાષા બોલાતી હતી એમ સમજાય છે પછી તે ભાષા રૂપાન્તર લેતી ગઇ અને તેરમા શતકના સમયમાં ગુજરાતીનું બાંધણ થતું ગયું. ગુજરાત બીજા પ્રાન્તના સંપર્કથી છૂટું પડ્યું ને તેથી તે દેશની ભાષા બીજા દેશની ભાષાથી જુદું સ્વરૂપ લેતી ગઇ અને તે ગુજરાતની દેશી ભાષા ગુજરાતી કહેવાઇ.

તેમના આદિ નિવાસનું સ્થાન છે નહિ કે જાતિનું. ઉક્ત મહારાજે એક ક- વાડ બ્રાહ્મણ કુટુંબના આદિના ? સ. ૧૧૮૧ (વિ. સ. ૧૨૪૮)ના દાન પત્રમાંથી મોઢ અવતરણ પણ આપેલ છે કે જેમાં દાન લેનાર એ વિપ્ર બ્રાહ્મણને પ્રસ્થ, અલંકાર અને નૈષધ—આ ત્રણ પ્રબંધવાળા વૈદુષ્ય વિગ્રહ, અને ગુર્જર ઉપનામવાળા (ગુર્જર સમુદાયાભિધાન) જણાવેલ છે જો ગુર્જર જાતિને ક્ષત્રિયની ગુર્જર જાતિ હોવાનું માનવામાં આવે તો શું તેઓ બ્રાહ્મણ પણ ચાર અને અઢારમા પ્રકાર હતો ? તેમણે ગુર્જર જાતિની ઉત્પત્તિ સંબંધે પણ લખ્યું છે કે આ નામનું તો પણ ગુર્જર જાતિના વીર બ્રાહ્મણ છે. પરંતુ વાસ્તવમાં ગુર્જર શબ્દનો અર્થ એમ છે કે ગુર્જર દેશના રહેનાર વીર બ્રાહ્મણ પણ ગુર્જર જાતિના વીર બ્રાહ્મણ નહિ. (રા. બ. ગૌરીશંકર).

પ્રકરણ ૨ જું.

પૂર્વની ભાષા મરીને આપણી દેશી ભાષાઓ નવી બની નથી.

૩૧૪ જૂની પ્રાકૃત-અપભ્રંશ ભાષા મરીને (બોલતા લુપ્ત થઇને) તે સ્થળે ગૂજરાતી, હિન્દી, મરાઠી, બંગાલી આદિ નવી દેશી-આર્ય-ભાષા ઉત્પન્ન થઈ એમ અમુકનું માનવું હોય તો તે અયોગ્ય છે ભાષાનું પરિવર્ત્તન થયાજ કરે છે એ વાતની સાક્ષી ભાષાનો ઇતિહાસ પૂરે છે, પણ એક ભાષા મૃત થાય અને તેને સ્થાને બીજી ઉદ્ભવે-નવીજ જન્મ પામે એ ભાષાનો ઇતિહાસ પ્રસ્વાર કરતો નથી. કોઇ એમ કહે કે મોટી ક્રાંતિ થાય-રાજ્યક્રાંતિ કે ધર્મક્રાંતિ કે વિચારક્રાંતિ થાય અને તે વખતે એક ભાષા મરણવશ થાય ને તેને બદલે બીજી થાય એ વાત પણ યોગ્ય નથી ઈ સ. ૧૩ માથી તે ૧૫ મા શતકમાં સમગ્ર હિંદુસ્થાનમા સંતકવિ ઉત્પન્ન થયા ને તેમણે લોકોની ધાર્મિક અને સામાજિક રહેણીકરણીમા ખળભળાટ ઉપજાવ્યો-એ એક સમય, અને બીજો સમય અંગ્રેજી વાઙ્મયરૂપી વાઘણનું દૂધ આપણને મળવા લાગ્યું તે વખતનો,-આ બંને સમયમા ખળભળાટ અને વિચાર-ક્રાંતિ જાગી થયા હતા, પણ એક પણ સમયે નવીન ભાષાનું નિર્માણ થવું બન્યું નથી એ લક્ષમા રાખવા જેવી બાબત છે. તે વખતે અંતસ્થ વિચારક્રાંતિ અને અન્ય ભાષામાથી વિચારોનું ગ્રહણ એ જરૂર થયું, છતા તેથી એમ સિદ્ધ થતું નથી કે એક ભાષા મરીને તેની જગ્યાએ બીજી નવી ઉત્પન્ન થઈ ભિન્ન સંસ્કૃતિના બે માનવ વંશોની અથડામણી થાય ત્યારે એક બીજાની ભાષામા મિશ્રણ થવાનો પ્રસંગ આવે છે. તે કારણે સંસ્કૃતની પ્રાકૃત ભાષા કેમ થઇ, અથવા પ્રાકૃતની અપભ્રંશજ કેવી રીતે બનતી ગઇ તેની સંગતિ મળી આવે છે અને તે ભાષાનો ઇતિહાસ સારી રીતે કહી શકે ઇ સ ૧૦ થી તે ૧૩ મા શતકની દરમ્યાન હાલની હિંદની દેશી આર્યભાષાઓ ઉત્પન્ન થઇ એવું

આપણને દિસે છે કારણકે તેરમા શતકમાં ગુજરાતી હિન્દી મરાઠી વગેરે ભાષામાં વાઙ્મયગ્રન્થના પ્રથમ જોવામાં આવે છે આ સમયની આસપાસ એટલે ઇ સ. ૧ થી તે ૧૩ મા શતક દરમ્યાન હિંદુસ્થાનમાં અન્ય સંસ્કૃતિના યા જાતિના મોક આવી આપણમાં ભિન્નભિન્ન થયા કે કેમ તે ઇતિહાસ પરથી જોવું જોઇએ

૩૧૫. આઠમા શતકથી આરબોની સ્વારી જલમાર્ગે સિંધ કચ્છમાં પ્રથમ આવી તેઓ ગૂજરાત તોડી રાજપુતાના સુધી ચાલી આવ્યા, પણ ત્યાં તેઓને સારો માર પડયો ને તેઓ પાછા ફર્યા, પણ તેમણે સિંધ અને મુલતાનમાં પોતાની સત્તા સ્થિર કરી મુસલમાની રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેઓએ ગુજરાત, રાજસ્થાનમાં ધૂમ મચાવી.

'तरलतरतारतरवारिदारितोदित–सैन्धव कच्छेल्लसौराष्ट्र चावोटक मौर्य गुर्जरादि रा(ज्ये) निःशेष दाक्षिणात्य क्षितिपति जिगीषया दाक्षिणापथप्रवेश प्रथममेव नवसारिका विषय प्रसाधनाय आगते (પછી ૭-૮ લીટીમાં યુદ્ધ નિરૂપણ છે તે અહીં આપ્યાં નથી) समरशिरसि विजिते ताजिकानीके अवनिजनाश्रय श्रीपुलकेशिराज' ઇ સ. ૭૩૯ નો તામ્રપટ્ટ કોમ્પલ્સના ઓરિએન્ટલીસ્ટ વૉ. ૧ પૃ. ૧૯ પર મુદ્રિત થયો છે તેમાં ચાલુક્યકુળના લાટદેશની શાખા પૈકી પુલકેશીએ નવસારી દેશ જીતવા માટે પ્રથમ આવેલા તાજિક એટલે આરબ સૈન્યનો પરાજય કર્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે સિંધ વિષય કચ્છ સૌરાષ્ટ્ર ગુર્જર, મૌર્યરાજ્ય (ઉત્તર કોંકણમાંના તે વખતના મૌર્યકુળના રાજાઓ)ની સારી રીતે ખબર તાજિક—આરબોએ લીધી હતી અને તેઓએ ઇ સ. ૮મા શતકમાં મહારાષ્ટ્રમાં પ્રવેશ કરવા પ્રયત્ન કર્યો હતો તેમ આ તામ્રપટ્ટ પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે

૩૧૬ આ પછી, પછીના શતકમાં હરન ઉર રશીદ નામનો આબ્બાસી ખલિફા હતો ત્યારે આરબોની સત્તાનો પ્રચાર ઇરાનમાંથી અફગાનિસ્થાન અને તાર્તરી પર ગઇ ત્યાં મુસલમાની ધર્મનાં મૂળ જોરથી રોપ્યાં હતાં. પછી અફગાનીસ્થાન અને તાર્તરીમાં આરબોની

સત્તા ક્ષીણ થતી ગઇ તેથી ત્યા મુસલમાનોનુ ધર્મ તથા રાજ્ય વિસ્તારનુ જોર તૂટયુ ને તાર્તારોએ અફ્ગાનિસ્થાન તાબે કર્યું અને હિન્દુસ્થાન ઉપર હુમલો કરવા દશમા શતકથી આરભ કર્યો દશમા શતકને અતે સિંધુની પેલી પાર સુધી તેમની સત્તા કાયમ થઇ પણ તેની આ બાજુ તેઓ ઘુસવા લાગ્યા આથી તે બને બાજુ વચ્ચે વસેલા ક્ષત્રિય કુળોમા ખળભળાટ જાગતા આત્મસરક્ષણ માટે તેઓ દક્ષિણ બાજુ તેમજ પૂર્વ બાજુ જઇને હિદુ લોકોમા મળ્યા, કેટલાયે રાજ્યો પણ સ્થાપ્યા આ કુળો ગૂર્જર, પરમાર, ચાલુક્ય, ચોહાણ, ઇત્યાદિના હતા ગૂર્જર, ચાલુક્યના કાઇક ટોળાનો અર્ધો ભાગ એકદા હૂણોની સાથે અદર ઘુસ્યો હતો તેણે ગૂજરાતમા અને મહારાષ્ટ્રમા રાજ્ય પણ કર્યું. પણ તેનુ મોટા પ્રમાણમા પ્રયાણ નવમા શતક પછી થયુ. આ ચાલુક્ય રાજ્ય ગૂજરાતમા સ્થાપન થયા પછીજ ગૂજરાતમા 'ગુર્જર' એ નામ મળ્યુ એ વાત અર્ધા ગુર્જરોને સમય ન્હોતો મળ્યો તે પરથી, અને મહારાષ્ટ્રમા 'કલ્યાણકટક' જેવા પોતાના પૂર્વ વસતિસ્થાનનુ સ્મરણ આપનાર સ્થળો બીજા ચાલુક્યોએ (તૈલપે) સ્થાપ્યા તે પરથી જાણવામા આવે છે આ ગૂર્જર, પરમાર, ચાલુક્ય, ચૌહાણ મૂળથી પ્રાચીન આર્ય જાતિઓ હતી પ્રાચીન આર્યજાતિઓનુ સૌથી પ્રથમ નિવાસ મધ્ય એશિયામા હતુ ઇ સ નવમા શતકના છેવટથી પછી પરમાર, ચાલુક્ય, ચૌહાણ ઇત્યાદિ ક્ષત્રિય કુળો સમગ્ર હિદુસ્થાનમા (કાનડા, તેલગણ અને નીચેના પ્રાત સુધી) પ્રસર્યા. તેઓ અન્ય ધર્મીય, અન્ય સસ્કૃતિના અને અન્ય ભાષાના હતા. તેઓની અને તેઓ જ્યા જ્યા ગયા ત્યા ત્યાના લોકોનુ સમિશ્રણ થઈને તે કાયમના મળી જવાની ધમાચકડીમા નવીન ભાષા ઉત્પન્ન થવા જેવી પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ હતી.

૩૧૭ પછી અગ્યારમા શતકના પહેલા ૨૪ વર્ષમા ગઝનવીના મહમદે પોતાના અફ્ગાન, તાર્તર આદિ સૈનિકો લઇને અનેક વેળા હિદુસ્થાનપર સ્વારી કરી અને ઉપર જણાવેલા ક્ષત્રિયોની હીલચાલો અને પ્રયાણને વળી એક જોરથી ધક્કો માર્યો

૩૧૮. ઇ. સ ના ૮ મા શતકમા આરબોની એક સ્વારી સિંધ

અને સૌરાષ્ટ્ર પ્રાંતમાં આવી ગયાનો ઉલ્લેખ ઉપર કર્યો છે પણ તે ક્ષણિક હોવાના કારણે તેનું ઝાઝું પરિણામ આવ્યું નહિ. પણ ઈ. સ. ના અગીઆરમા શતકથી તે ત્યારપછી તુર્કઆદિ પરધર્મી લોકોનાં અનેક ધાર્મિક આક્રમણોપર આવ્યાં અને તેમણે અભૂતપૂર્વ ખળભળાટ મચાવી દીધો એમાં શક નથી. ઈ. સ. ૧૦૦૧ થી ૧૦૨૪ સુધી અનેક વેળાએ હિંદુસ્થાનપર સ્વારી મહમદ ગીઝનીએ કરી. મહમદ ૧૦૨૪ માં મુલતાન-અજમેર માર્ગે અણહિલવાડ પાટણમાં ઉતર્યો અને પછી સૌરાષ્ટ્રમાં સોમનાથપર હુમલો કર્યો. સોમનાથને લૂંટયા પછી તે પુનઃ પાટણપાસે ગયો અને ત્યાં કેટલાક દિવસ રહ્યો. તેણે ત્યાં મસીદ વગેરે બાંધ્યાનો ઉલ્લેખ છે (બોમ્બે ગેઝેટીઅર વૉ. ૧ ભાગ ૧ પૃ. ૧૬૮ ફુટનોટ). મહમદના ધાડાંથી પંજાબ રાજપુતાના ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર—એ દેશોમાં વિલક્ષણ ખળભળાટ થયો. જેમનામાં તે સાથે સામનો કરવાનું હિંમત ન હોય તેમણે દેશ છોડી નાસવું. રાજાઓએ પોતાના સગાંસબંધીનો આશ્રય લેવો એવું જોર થઈ પડ્યું તેમાં આશ્ચર્ય નથી. ગુજરાતનો ભીમરાજ (ઈ. સ. ૧૦૨૨ થી ૧૦૬૪) પોતાનું જન્મનું રાજ્ય હોવા છતાં પણ તે છોડી નાઠ્યો અને કચ્છનો આશ્રય કરી રહ્યો. મહમદ સાથે આવેલા લોકો પૈકી કેટલાક વિદેશી લોક અહીં વસવાટ કરીને રહ્યાનો ઉલ્લેખ વધારે જાણવા આવ્યો નથી એ ખરું છે. પણ ગુજરાતના કેટલાક લોકો ખાનદેશમાં રાજપુતાનાના ઉત્તર માળવામાં, પંજાબના અયોધ્યાપ્રાંત પાસે—એ સ્થળોમાં જઈને રહેવાસીઓની ભાગમભાગી માત્ર તેની સ્વારીના કારણે થઈ હોય એમાં નવાઈ નથી.

૩૧૫ આ પછી બીજી વાર મહમદ ઘોરીની આવી. તે બારમા શતકની આખર આવી. દિલ્હીના ચોહાણ ઉપર ઉત્તર હિંદુસ્થાનનું વર્ચસ્વ હતું અને તેનું જોર પણ હતું તેથી મહમદનું ત્યાં ચાલ્યું નહીં. પહેલી ખેપમાં ઈ. સ. ૧૧૯૧ માં થાનેશ્વર પાસે માર ખાઈ તેને ભાગી જવું પડ્યું. તેમ છતાં ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાં પહેલી [illegible] લડતાં ૧૧૯૨ માં આખરે તેને જય મળ્યો. તેણે પ્રથમ ચૌહાણની આખર થઈ પછી બીજાનો નાશ કર્યો.

૩૨૦ મહમદઘોરી મહમદગીઝનીની પેઠે કેવળ લૂટ કરી પાછો ચાલ્યો જવા ન્હોતો આવ્યો, પણ તેને તો હિંદુસ્થાનમા પોતાનુ રાજ્ય સ્થાપવાનુ હતુ, તેથી (૧) એક એ વાત થઇ કે અન્ય સંસ્કૃતિના અને અન્ય માનવવંશના લોકોનો મોટો સમુદાય આપણામા ઘુસ્યો, અને (૨) બીજું એ થયુ કે તેણે ત્યાથી આપણા લોકોને પોતાના દેશમાથી હાંકી કાઢી રાજપુતાના, માળવા, ગૂજરાત—એમા વનવન ભટકતા કર્યા મહમદઘોરી દિલ્હી અને પંજાબ જીતીને ઠરીઠામ ન બેઠો, પણ તેણે પોતાના સરદાર પૂર્વ બાજુ બંગાલામા અને દક્ષિણ બાજુ માળવા ગૂજરાત સુધી મોકલ્યા. બંગાલ અને બહાર પ્રાંત ૧૧૯૪–૯૫ ના સુમારે મુસલમાનોના તાબામા આવ્યો. ગૂજરાતમા તેઓ ફાવ્યા નહિ, પણ તેના પછીના ગુલામ રાજાએ ગૂજરાતને હેરાન કર્યું ને પછી તેરમા શતકના છેવટમા અલ્લાઉદ્દિને ગૂજરાતના કર્ણરાજાના રાજ્યને ધૂળમા મેળવ્યુ અને મહારાષ્ટ્રમા દેવગિરિના યાદવોનો ૧૨૯૪ મા પરાભવ કર્યો

૩૨૧. મરાઠી સાહિત્યમા મૂળ સાહિત્ય જ્ઞાનેશ્વરીને સંપૂર્ણ થયે ચારજ વર્ષમાં મહારાષ્ટ્રનો મોટો ભાગ મુસલમાનોના હાથમા આવ્યો. મહમદ ગીઝની સાથે અફગાન, આરબ, તાર્તર, અને મહમદ ઘોરી સાથે પણ તેવાજ અફગાન, તાર્તર, તુર્ક ઇત્યાદિ પરધર્મી અને ભિન્ન કુળના લોક અગ્યારમા શતકના આરંભથી તે તેરમા શતક સુધી હિંદુસ્થાનમા આવી ઘુસ્યા. તેઓએ આપણો ધર્મ સ્વીકાર્યો નહિ, પણ તેમને આપણી ભાષા બોલવી પડતી આથી નવી ભાષા ઇ સ. ૧૧ મા શતકથી ૧૩ મા શતક સુધીમા ઉદયમા આવી તે પૈકી કોઇ ભાષાને પોતાનું નિશ્ચિત સ્વરૂપ પ્રકટ કરવામા બીજી ભાષા કરતા વખત લાગ્યો, કોઈએ તેનુ સ્વરૂપ ઝટ સાધ્ય કર્યું એટલેકે એકાદ અર્ધો શતક આગળ પાછળ એમ પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જન્મ પામી મરાઠીમા ૧૩ મા શતકમા નિશ્ચિત સ્વરૂપનુ વાઙ્મય મળે છે, ત્યારે તે નિશ્ચિત સ્વરૂપની બોલીના રૂપમા આવી તે પૂર્વે એક બે શતકમા તે ઉત્પન્ન થવી જોઇએ એ ઉઘાડુ છે

૩૨૨. ગૂજરાતીમા પહેલા તેરમા શતકનુ વાઙ્મય પ્રાપ્ત થાય છે,

(જુઓ રેવન્તગિરિ રાસ–જમ્બુસ્વામિ આ સબકનું આ ગ્રન્થમાં આપેલ વાંગ્મય તેમજ સં. ૧૪૫૦ નું (ઇ. સ. ૧૩૯૪નું) મુગ્ધાવબોધ ઔક્તિક કે જે પાઠકનો ગ્રંથ છે ને જેમાં જૂની ગૂજરાતીનું વિવરણ છે) તેથી તેના એક બે શતક પૂર્વે તે અસ્તિત્વમાં આવી હોવી જોઇએ આથી ઠીક અનુમાનથી હિંદુસ્થાનમાંની ઘણી દેશી–આર્યભાષાઓ આ ધકમધકના અને જુદા જુદા માનવવર્ગના અથડામણના કાળમાં જન્મ પામી એ ઉપરાંત સિદ્ધ છે મુસલમાનોના હુમલાઓથી સપાદલક્ષ (સવા લાખ–શિવાલિક) એ પંજાબનો ડુંગરી ભાગ–તેમાંથી અને આસપાસ વસવાટ કરી રહેનારા ક્ષત્રિય લોકોનાં ટોળાં પાછળ પાછળ જતાં આવ્યાં અને તેઓએ દક્ષિણ બાજુ માળવા ગૂજરાત મહારાષ્ટ્ર અને પૂર્વ બાજુએ બહાર–મગધ સુધી પ્રયાણ કરી વસવાટ કર્યો અને રાજ્યો સ્થાપ્યાં એ ઉપર જણાવેલું છે આ લોકોએ હિંદુ ધર્મ આચાર રીતિરિવાજો ભાષા સર્વ અહીંથી ઉપાડ્યાં. અફઘાન, તુર્ક તતાર આદિએ પોતાનો ધર્મ ન છોડતાં તરવારથી તેનો પ્રચાર કરીને પુષ્કળ હિંદુઓને વટલાવ્યા, પણ તેઓનો અને આપણો વ્યવહાર ચાલવો જોઈએ તેથી તેઓને આપણી ભાષા સ્વીકારવી પડી અને જે રીતે થયું તેથી ભાષાની દૃષ્ટિએ તેઓનું આપણામાં ભળી રહેવાનું પરિણામ, અને તેઓના હુમલાનું અને તેની પૂર્વે પશ્ચિમથી ચારે બાજુ પ્રસરવા લાગેલા ગુર્જર પરમાર ચૌહાણ, ચાલુક્ય પ્રતીહાર કુળોનું આપણામાં ભળી જવાનું પરિણામ, ખરેખર થયું એમાં શક નથી.

પ્રકરણ ૩ જું

ગુજરાતી એક સાહિત્ય-ભાષા. (૧૩ મા શતકથી)

૩૨૭ તેરમી સદીમાં ગૂજરાતીનું વાંગ્મય નિર્માણ થયું. તેથી ગૂજરાતી ભાષા તેરમી સદી પૂર્વ હતી એવું જણાય છે વળી તે પૂર્વે બે ત્રણ સદી તો તે બોલાતી હોવી જોઈએ એમ અનુમાન કર-

વામા હરકત નથી પણ સુદૈવે આ સંબંધે કેવળ અનુમાન પરજ તે વાતનો માત્ર આધાર રાખવા જેવુ નથી રહ્યુ, કારણ કે વિદગ્ધ-વાગ્મય અને અન્ય આધાર પણ મળી રહે છે, કારણકે સ ૮૩૫મા રચાયેલી કુવલય માલા છે તેમા મુખ્ય દેશમા સૌરાષ્ટ્ર ને લાટ દેશનો ઉલ્લેખ કરવા ઉપરાત ગૂર્જર લોક ને તેમની ભાષાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે —

ધયલોણિય પુટ્ઠંગે ધમ્મવરે સધિવિગ્ગહે નિઉણે,

'ન ઉરે ભલ્લઉં' ભણિરે, અહ પેચ્છઇ ગુજ્જરે અવરે

—પછી ગુર્જર લોકોને જોયા. એ લોકો ઘી અને માખણથી પુષ્ટ શરીરવાળા, ધર્મપરાયણ, સધિવિગ્રહમા નિપુણ અને 'ન ઉરે ભલ્લઉં' એમ બોલનારા હોય છે

વળી સાથે લાટપ્રદેશ કે જેનો હાલ ગૂજરાતમા સમાવેશ થાય છે તેનો પણ ઉલ્લેખ છે કે,—

ણ્હાઓલિત્તવિલિત્તે, કયસીમતે સોહિયગત્તે

'અમ્હ કાઉં તુમ્હ' ભણિરે અહ પેચ્છઈ લાડે

—પછી લાટના લોકોને જોયા—એ લોકો (માથામા) સેંથો પાડનારા, લેપન કરનારા, સુશોભિત શરીરવાળા અને 'અમ્હ કાઉં તુમ્હ' એમ બોલનારા હોય છે

૩૨૪ કોઇપણ ભાષા પોતાનુ સૌષ્ઠવ-પ્રૌઢપણુ ઇત્યાદિ ગુણોથી અગર તે બોલનારાની ધાર્મિક સમજણથી શિષ્ટસમત થઇ હોય તો તેનુ રૂપાતર થયા પછી તે સાથે તેમા વાગ્મય-સાહિત્ય ઉપજી શકે છે. ઉદાહરણ માટે સસ્કૃતની વાત કરીએ સામાન્ય જનસમૂહની નિત્ય વ્યવહારની બોલવાની ભાષાની દૃષ્ટિએ જો તેનુ અસ્તિત્વ વિક્રમ સંવત્ પૂર્વે ૭ સાત શતક ઉપર નષ્ટ થયુ હતુ, છતા પણ વિદગ્ધ વાગ્મયની વાહક તરીકેની દૃષ્ટિએ જોતા વિક્રમ સવત્ પછી ૧૭-૧૮ શતક સુધી તે જીવત રહી છે બીજુ એ છે કે વાગ્મયમાની ભાષાનુ સ્વરૂપ નિર્માણકાલે જેવુ હોય છે તેવુજ પછી રહે એવી ખાત્રી કોઇ આપી શકે તેમ નથી. જુઓ જૂની કૃતિઓ યા મધ્યકાલીન કૃતિઓ-દાખલા તરીકે

નરસિંહ મહેતાની કૃતિઓ—તે શુદ્ધ થતી જાય તેનાં જૂનાં, દુર્બોધ સ્વરૂપ ભરાતાં જાય અને અત્યારે જે પ્રભાતિયાં વગેરે તેનાં બોલાય છે તે જે સ્વરૂપે બોલાય છે તે સ્વરૂપ કંઈ નરસિંહ મહેતાનું સ્વરચિત નથી સાહિત્ય એ આપણને નામશેષ કરવા દેતું નથી પણ તે તેના ખરાં સ્વરૂપને માટે સાક્ષી થઈ શકતું નથી. શિલાલેખમાં તેમ થતું નથી પણ ગૂજરાતી તામ્રપત્રમાં જૂના લેખ મળ્યા નથી,

૩૨૫. પશ્ચિમાત્ય લોકો તેમાં ઈ. સ. પૂર્વે ૩ શતકથી પછી થયું સાહિત્ય થયું હવે જણાયું છે બૌદ્ધ લોકોના પરંપરાગત વિશ્વાસ પ્રમાણે બુદ્ધ વચનો પર ઉભી કરેલી તે આગમો છે એટલે પાલિ અર્થાત્ જૂની પ્રાકૃત, બુદ્ધ સુધી પહોંચે છે વિ. સ. પૂર્વે ૧૩૦ વર્ષ સુધી તેને લઈ જવાનો પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી. અશોકના વખતમાં તેના ડિંડિમ વગાડતા જનારા સ્વરૂપમાં શિલાલેખો લખાતા આવ્યા તે ઇ. સ. પછી એક શતક સુધી લખાતા ગયા. આ બે શતકની વચમાંજ સંસ્કૃત શિલાલેખો ઝળકવા લાગ્યા અને પછી તે વધુ વધુ વધતાજ ગયા. એક બાજુ અશોક શિલાલેખોની પછી અમર પ્રાકૃત ભાષાથી જઈને મહારાષ્ટ્રી હિન્દી, ગૂજરાતી આદિ થઈ નવી ભાષા ઉત્પન્ન થતી ગઈ બીજી બાજુ આ ભાષાઓ નવી હોવાથી તેને પ્રથમ પ્રશસ્તું મહત્વ ન મળે તે સ્વાભાવિક છે તેથી અને સંસ્કૃત ઉપરના અભિમાનથી તથા બૌદ્ધ ધર્મના ચાલુ કાળ પછી જાગૃતિ જોરથી થઈ ગઈ તેથી સંસ્કૃતજ શિલાલેખોની ભાષા બની, પણ પ્રાકૃતની વૃદ્ધિ થતીજ ગઈ અને તેના પોતામાંજ ખૂબ પ્રશસ્ત (એટલે ધાર્મિક રાજકીય નહિ) ગ્રન્થ-સાહિત્ય થવા લાગ્યું.

૩૨૬ પૈશાચી ભાષામાં પહેલા શતકની ગૃહકથા, સત્તસઈ પાંચમા છઠ્ઠા સૈકામાં રાવણવહો, સાતમા સૈકામાં ગઉડવહો, ૧ મા શતકમાં કર્પૂરમંજરી ઇત્યાદિ ગ્રન્થો. એવું લખેલી આપે છે કે ઇ. સ. પહેલા શતકથી ૧ મા શતક સુધી પ્રાકૃત ભાષા જોરમાં હતી. આ દરમ્યાન જૈન ગ્રંથકારોએ પણ અનેક પ્રાકૃત ગ્રન્થો અને ટીકાઓનું સાહિત્ય રચ્યું છે

ધાર્મિક, શાસ્ત્રીય નહિ તો કાવ્યાદિ. ગ્રંથ સુદ્ધા જો કે સંસ્કૃતમા પૂર્વ પ્રમાણે થતા હતા, છતા પણ જીવત પ્રાકૃત ભાષાએ પોતાની ચળવળ છોડી નથી, એવુ આ પરથી સિદ્ધ થાય છે આ પછીનો કાળ તેજ હાલની દેશી ભાષાનો કાળ. ઇ. સ. દશથી બારમા શતક સુધી પ્રાકૃતમા કાવ્ય થતાં હતા (તેનુ ઉદાહરણ હેમચન્દ્ર વગેરે) આનુ કારણ, આધુનિક ભાષા તે કાળથી વધતી ગઇ અને વાગ્મય-સાહિત્ય ભાષા થવાની પાત્રતા તેણે પોતાના અગમાં આણી હતી

૩૨૭ આ '**જૈન ગૂર્જરકવિઓ**'ના પુસ્તકમા કવિઓ અને તેમની કૃતિઓનો વિ સ તેરમી સદીથી પ્રારભ કર્યો છે તેનું કારણ ઉપરથી સમજાશે બારમા શતકથી તે પદરમા સેકાના મધ્ય સુધી અપભ્રશ સાથે ગૂર્જર ભાષાનુ સ્વરૂપ વધારે સબધ જાળવ્યે જતુ હતુ, અને તેથી મારા મિત્ર સાક્ષરશ્રી અબાલાલ બુલાખીરામ જાની બી. એ. તે સમયને 'અપભ્રશ યુગ' એ આપવા દોરાયા લાગે છે. તેમણે ૩૦ મી એપ્રીલ ૧૯૨૬ ને રોજ નડિયાદમા 'પ્રાચીન ગૂજરાતી સાહિત્યના કેટલાક ભ્રમો' એ પર મનનીય ભાષણ આપ્યુ હતું તેમાથી અત્ર ઉપયોગનો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે —

૩૨૮ 'અપભ્રશ, પ્રાચીન અને અર્વાચીન એમ ત્રણ વિભાગોમા ગૂજરાતી સાહિત્ય વહેચાવા પામ્યું છે વિક્રમ સવત્ બારમા સૈકાથી ૧૪૫૦ સુધીનો અપભ્રશ યુગ ત્યારથી ૧૯ મા સૈકા સુધી પ્રાચીન સાહિત્ય યુગ, અને ત્યાર પછીનો અર્વાચીન સાહિત્ય યુગ છે નરસિંહ મહેતાથી નાકર સુધીનુ સાહિત્ય એ મિશ્ર સાહિત્ય છે હમેશા એક કોટી –યુગમાથી બીજી કોટીમા સક્રાતિ પામતુ સાહિત્ય મિશ્ર હોઇ શકે, ન તે પ્રાચીન સસ્કાર બધા ત્યજી શકે, કે ન તે નવીન પરિવર્ત્તનના સસ્કારો સર્વથા સગ્રહી શકે. આવી સ્થિતિનું નરસિહ-નાકર યુગનુ મિશ્ર ભાષા સસ્કારવાળુ સાહિત્ય છે છતા તે પ્રાચીન સાહિત્યની કક્ષામા ગણાય છે કવિ દલપતરામે વિધાન બાધ્યુ હતુ કે, જે ભાષા નરસિહ મહેતાના વખતમા હતી તેવીજ અત્યાર સુધી ચાલી આવી છે. એવો એક પક્ષનો મત છે, પરતુ તે કેવળ ભ્રમજ છે.

૩૨૯ વળી નરસિંહ મહેતાને આદિ કવિ કહેવામાં આવે છે પરંતુ તે પહેલાં પણ ગુર્જર ભાષામાં કવિતાઓ લખવામાં આવતી હતી. જૈન અને જૈનેતર-બ્રાહ્મણ કવિઓએ પણ સાહિત્ય લખ્યું છે (જૈન કવિઓ માટે જુઓ આ ગ્રંથમાં નોંધેલા કવિઓ અને તેમની કૃતિઓ.)

૩૩૦ આ ઉપરાંત ત્રીજો ભ્રમ એવો છે કે જૈનો અને બ્રાહ્મણોનાં સાહિત્ય જુદાં જુદાં ખાનાંમાં હતાં-પરંતુ સાહિત્યનો ઇતિહાસ લખાયા છતાં વિદ્વાનોએ તેમાં સાવધાની નહિ રાખવાથી એ ભ્રમો થવા પામ્યા છે."

૩૩૧ ઉપરના તેમજ બીજા અનેક ભ્રમો ગુજરાતી ભાષા સંબંધે તેના સાહિત્ય સંબંધે તેમજ તે ભાષાની જનની અપભ્રંશ અને તેથી આગળ પ્રાકૃત સંબંધે ઉભા થવા પામ્યા છે ને તે પૈકી કેટલાકતો ઉભા કરેલા વ્રત છે. આ સર્વ આ લેખથી તેમજ આ પુસ્તકમાં લખેલા કવિઓ અને તેમની કૃતિઓથી દૂર થશે અને સુજ્ઞ સાહિત્યરસિક ભાષાવિવેકદૃષ્ટિથી યથાર્થ નિર્ણયોપર આવશે. વિશેષમાં તેઓ પ્રામાણિક પણે ઉંડા ઉતરશે તો તેઓ સ્પષ્ટ જાણી જોઇ સ્વીકારી શકશે કે જૈનોએ પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને દેશી-ગુજરાતી આદિ ભાષાનું વ્યાકરણ રચવામાં, તે ભાષાની રચનાનાં પ્રમાણભૂત પુસ્તકો પૂરાં પાડવામાં અને તેમનું સાહિત્ય સમૃદ્ધ જાળવી રાખવામાં પ્રબળ ફાળો આપેલ છે અને એમ કરી ભાષાને વિકસ્વતી રસવતી અને સ્વચ્છતાવતી બનાવી છે. આટલું સમજવામાં સુજ્ઞોને આ નિબંધ તેમજ આ પુસ્તક નિમિત્તભૂત થશે તો તે તૈયાર કરવામાં મેં લીધેલ પરિશ્રમ સાર્થક થશે અને હું કૃતાર્થ થઈશ. પરમાત્મા સૌને શુદ્ધ બુદ્ધિ અને શુદ્ધ હૃદય અર્પો એજ પ્રાર્થના।

તવાવાલા બિલ્ડિંગ, લોહારચાલ
મુંબઈ-વિક્રમાર્ક ૧૯૮૨
ના જ્યેષ્ઠ શુદ ૫ શનિવાર
તા ૧૫-૬-૨૬

વિનીત સાહિત્યસેવક
મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

જૈન ગૂર્જર કવિઓ.

વિક્રમ તેરમી સદી.

૧ શાલિભદ્ર સૂરિ (રાજગચ્છ-વજ્રસેનસૂરિના પટ્ટધર.)

(૧) ભરતેશ્વર બાહુબલિ રાસ (સં. ૧૨૪૧ ફાગણ પંચમી)

આદિ—

રિસહ જિણેસર પય પણમેવી, સરસતિ સામિણિ મનિ સમરેવી,
નમવિ નિરંતર ગુરૂ ચરણ,
ભરહ નરિંદહ, તણઉં ચરિત્તો, જે જગિ વસુહોંડઈ વદીતો,
બાર વરસિ બિહુ બંધવહ ૧
હઉં હિવ એ ભણિસુ રાસહ છંદિહિ, તં જણમણહર મણ આણંદિઈં,
ભાવિઈ ભવીયણ સાભળઉં,
જંબુદીવિ ઉવઝા ઉર નયરો, ધણકણ કંચણ રયણિહિ પવરો,
અવર પવર કિરિ અમરપુરો ૨

* * * *

અંતે—

રાયહ એ ગચ્છસિણગાર વયરસેણ સૂરિ પાટધર ૨૦૩
ગુણગણહ એ તણઉ ભંડાર, સાલિભદ્ર સૂરિ જાણીઇ એ
કીધઉ એહ તીણિ ચરિતુ, ભરહ નરેસર રાસુ છંદિઈં ૨૦૪
જે પઢઈ એ વસહ વિસોહિ (વદીત), સો નરૂ નિતુ નવનિહિ લહઇએ.
સંવત એ બાર એકતાલિ, ફાગુણ પંચમિઈં એઉ કીઉ એ ૨૦૫

—પા ૧૦ વિજયધર્મસૂરિ ભંડાર વ સે.

(૨) બુદ્ધિરાસ.

આદિ—

પણમવિ દેવિ અમ્બાઈ પંચાણણુ ગામિણિ વરદાઈ
જિણ સાસણિ સાનિધિ કરઈ સામિણિ
સુર સામિણિ તું સદા સોહામિણિ ૧
પણમિય ગણહર ગોયમસામિ દુરિય પણાસઈ તેહનઈ નામિ
વર્દ્ધમાન સામીનઉ સીસ પ્રણમ્યાં પૂરઈ સયલ જગીસ. ૨
સહગુરુતણે સમસ્ત કીજઈ ભોલા લોક સીખામણ દીજઈ
કેઈ બોલજ લોકપ્રસિદ્ધા ગુરુ ઉપદેસઈ કેઈ લદ્ધા ૩

* * * *

અંતે—

સાલિભદ્ર ગુરુ સહગુરુ એ સવિ સુણ ઉપદેસ તુ.
પઈઈ ગુણઈ જે સાંભલઈએ તેહ સવિ ટલઈ કિલેસ તુ ૫૩
(પાઠાંતર—પરમ કરઈ સુખ ભાગવ્યું એ અવિચલ સુખ લહેસિ ૧૨).
—સં. ૧૬૩૨ વર્ષે માર્ગશિર વદિ ૧૪ સોમે સ્તંભતીર્થે રાજચંદ્રેણ લિખિત પા. ૨-૧૪ ગ. વિ. ૩-૧૩ લૈ.
—ઉપાધ્યાય શ્રી મતિકીર્તિ ગણિગજેન્દ્રાણાં શિષ્ય પં. મહિમાકુમારગણિ તત્ શિ. જયલાભેન લિખિત. સુશ્રાવિકા પુણ્યપ્રભાવિકા રાજકુંઅર પઠનાર્થં. આ. ક.

(૩) હિતશિક્ષા પ્રબુદ્ધ રાસ ? ગા. ૭ પ્રત ૧૨ (આ રાસ જોયો નથી. નામ પરથી અનુમાન થાય છે કે ઉપરનો બુદ્ધિરાસ ને આ રાસ એકજ હશે.)

૭ ધર્મ (મહેન્દ્રસૂરિ શિષ્ય)

(૪) જંબૂસ્વામિ ચરિત (જંબુસામિ ચરિય) સં. ૧૨૬૬

આદિ—

જિણ ચઉવીસઇ પય નમેવિ ગુરુ ચરણ નમેવી,
જંબુ સામિહિ તણુઉ ચરિય ભવિઉ નિસુણેવી

કરિ આનિધ સરસત્તિ દેવિ જિમ રય કહાણઉં,
જબૂ સામિહિ ગુણ ગહણુ સખેવિ વખાણઉં.   ૧

*   *   *

અતે—

વીર જિણુદહ તીથિ કેવલિ હૂઉ પાછિલઉ,
પ્રભવઉ અઇસારીઉ પાટિ સિદ્ધિ પુહુતુ જબુ સ્વામિ,
જંબૂસામિ ચરિત પઢઇ ગુણઇ જે સભલઇ,
સિદ્ધિ સુખ અણુત તે નર લીલાહિ પામિસિઇ   ૪૦
મહિદસૂરિ ગુરૂ સીસ **ધમ્મ** ભણઇહો ધામીઉ હ
ચિતઉ રાતિ દિવસિ જે સિદ્ધિહિ ઉમાહીયા હ,
બારહ વરસ સએહિ કવિતુ નીપન **છાસઠઇ**
સોલહ વિજ્જાએવિ દુરિય પણાસઉ સયલસઘ   ૪૧

પ્ર૦ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સગ્રહ (પા ૩ પ્ર કા)

[મહેન્દ્રસિહ સૂરિ—(૧) અચલ ગચ્છમા ધર્મઘોષ સૂરિના શિષ્ય અને સિહપ્રભ સૂરિના ગુરૂ થઈ ગયા છે જન્મ સ ૧૨૨૮ દીક્ષા ૧૨૩૭ આચાર્યપદ ૧૨૬૩ મરણ ૧૩૦૯ તેમણે સ ૧૨૯૪ મા શતપદિકા નામનો ગ્રથ રચ્યો છે (૨) બીજા મહેન્દ્રસૂરિ હેમાચાર્યના શિષ્ય સ ૧૨૧૮ મા થયા છે તેમણે હેમચદ્રકૃત અનેકાર્થ સગ્રહ પર અનેકાર્થ કૈરવાકર કૌમુદી નામની ટીકા રચી છે આમાથી આપણા કવિના ગુરૂ પહેલા—મહેન્દ્રસિહસૂરિ લાગે છે]

---

૩ વિજયસેનસૂરિ. (મહામાત્ય વસ્તુપાલના ધર્માચાર્ય.

નાગેંદ્રગચ્છના મહેન્દ્રસૂરિ-શાતિસૂરિ—આનંદસૂરિ-અમરસૂરિ—હરિભદ્રસૂરિ શિષ્ય. તેમણે આબુપર વસ્તુપાલ તેજપાલે કરાવેલી નેમિનાથની પ્રતિષ્ઠાની

પ્રતિષ્ઠા સં ૧૨૮૭ ફાગણ વદિ ૩ રવિને દિને કરી હતી.)

(૫) *રેવતગિરિ રાસો (ગિરનાર પર્વત સંબંધી)

આદિ—

પરમેસર તિત્થેસરહ પયપંકય પણમેવિ
ભણિસુ રાસુ રેવંતગિરે અંબિકદેવિ સુમરેવિ. ૧
ગામાગર પુરવણ ગહણ સરિ સરવરિ સુપએસુ
દેવભૂમિ દિસિ પચ્છિમહ મણહર સોરઠદેસુ. ૨

* *

અંત—

રંગિહિ એ રમઇ જો રાસુ સિરિ વિજયસેણિસૂરિ નિમ્મવિઉ એ
નેમિ જિણુ તૂસઈ તાસુ અંબિક પૂરઇ મણિ રલી એ ૨

[આ રાસને ૪ કડવમ્ (કડવાં) છે તે દરેકમાં અનુક્રમે ૨ ૧ ૨૨ અને ૨ કડીઓ છે તે વડોદરા ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રંથમાળામાં પ્રકટ થયેલ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ એ પુસ્તકમાં પ્રકાશિત થયો છે]

વિક્રમ ચૌદમી સદી.

---

૪ * વિનયચંદ્ર (રત્નસિંહ સૂરિશિ.)

(૬) નેમિનાથ ચતુષ્પદિકા (પ્ર પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સગ્રહ)

આદિ—

સોહગસુન્દર ઘણુલાવન્નુ, સુમરવિ સામિઉ સામલવન્નુ,
ગખિ પતિ રાજલ ચડિ ઉત્તરિય, બાર માસ સુણિ જિમ
બજ્જરિય—૧

નેમિ કુમરૂ સુમરવિ ગિરનારિ, સિદ્ધી રાજલ કન્નકુમારિ–આંકણી.

× × × × ×

અત—

પચ સખી સઈ જસુ પરિવારિ, પ્રિય ઊમાહી ગઈ ગિરિનારિ,
મખી સહિત રાજલ ગુણરાસિ, લેઇ દિખ પરમેસર પાસિ ૩૯
નિમ્મલ કેવલનાણુ લહેવિ, સિદ્ધી સામિણિ રાજલદેવિ,
રયણસિંહ સૂરિ પણમવિ પાય, બારઇ માસ ભણિયા મઈ ભાય ૪૦
–નેમિકુમરૂ સુમરવિ ગિરનારિ, સિદ્ધિ રાજલ કન્નકુમારિ—
ઇતિ શ્રી વિનયચદ્ર સૂરિકૃત નેમિનાથ ચતુષ્પદિકા —

(આ ૪૦ ટુકનુ કાવ્ય છે, તેમા બારમાસ લઇ દરેક માસે રાજે-મતિ પતિવિરહથી કથન કરે છે એનુ કાવ્યમય વર્ણન કવિએ કરેલુ છે. આ કાવ્ય જૈનશ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ હેરૅલ્ડમા મુનિશ્રી જિનવિજયજીની નીચેની ફુટનોટ સહિત છપાયુ છે (અક પુ)

---

* આ આચાર્ય હતા તેમણે સ ૧૩૨૫ મા પર્યુષણા કલ્પસૂત્ર નિરૂક્ત રચેલ છે તેમના ગુરૂ રત્નસિંહ સૂરિ એ તપગચ્છમા થયેલા સૈદ્ધાન્તિક શ્રી મુનિચદ્ર સૂરિના શિષ્ય હતા ને વિક્રમ તેરમી સદીમા વિદ્યમાન હતા તેમણે ટીકા સહિત પુદ્ગલ પટ્ત્રિંશિકા-નિગોદ પટ્ત્રિંશિકા આ ગ્રંથો રચેલા છે

[વિનયચન્દ્ર] (રત્નસિંહ સૂરિ શિષ્ય)

(૭) ઉપદેશ માલા કથા નક છપ્પય (ઉવએસમાલ કહાણય છપ્પય)

આદિ—

> જિણ નરિંદ જિણિંદ વીર હત્થિહિં વય લેવિણુ,
> ધમ્મદાસ ગણિ નામિ ગામિ નયરિહિં વિહરંતુ,
> નિયપુત્તહ રણસીહરાય પડિબોહણ સારિહિં
> કરઇ એસ ઉવએસમાલ જિણવયણ વિયારિહિ
> સય પંચ ચ્યાલ ગાહા રયણ મણિકરંડ મહિયલિ મુણઉ
> સુહભાવિ સુદ્ધ સિદ્ધંતસમ સવિ સુસાવ સાવય સુણઉ. ૧

*　*　*　*

અંતે—

> ઇણિપરિ સિરિ ઉવએસમાલ કહાણય
> તવ સંજમ સંતોસ વિણયવિજ્જાઇ પહાણય
> સાવય સંભરણત્થ અત્થપય છપ્પય છંદિહિં
> રયણસીહ સૂરીસ સીસ પભણઇ આણંદિહિં
> અરિહંતઆણ અણુદિણ ઉદય ધમ્મ મૂલ મત્થઇ હઉ
> ભો ભવિય ભત્તિસત્તિહિ સહલ સયલ લચ્છિલીલા લહઉ. ૮૧

—પ્ર પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહમાં.

[અજ્ઞાત કવિ]

(૭૫) સપ્તક્ષેત્રિ રાસુ સં. ૧૩૨૭ માહ શુદ ૧ ગુરુ

આદિ—

> સવિ અરિહંત નમેવી સિદ્ધ સૂરિ ઉવઝાય,
> ચાર કમભૂમિ સાહ વીર પણમિય પાય. ૧

×　×　×

અંતે—

સવત તેર સત્તાવીસઇ માહમસત્નાડઈ
ગુરૂવારિ આવી ય દસમિ પહિલઇ પખવાડઇ,
તહિ પૂરૂ હૂઉ રાસુ સિવમુખ નિહાણૂ
જિણુ ચઉવીસઇ ભવીયણઇ કરિસિઇ કલ્યાણૂ ૧૧૮
જા સિસિ રવિ ગયણુગણિહિ ઊગાઈ મહિમંડલિ,
તા વરતઉ એઉ રાસુ ભવિય જિણુસાસણિ,
નિમ્મલ જ ગ્રહ નક્ષત્ર તારિકા વ્યાપઈ
જયવતુ શ્રીસઘ અનઈ જિણુસાસણુ ૧૧૯

—પ્ર૦ પ્રા ગૂ કા સ.

---

૫ સોમમૂર્તિ.

(૮) +જિનેશ્વર સૂરિ દીક્ષા વિવાહ વર્ણના રાસ–સ ૧૩૩૧ પછી.

આદિ—

ચિતામણિ મણિ વિ વિયત્થે સુહિયય ધરેવિણ્ પાસ જિણ્,
જુગપવરૂ જિણેસર સૂરિ મુણિરાઉ થુણિસુ હઉ ભત્તિ
આપણઉ ૧
ગુરૂ નિયહિયય ડવહુ વરમોતિય હારૂ સુગુરૂ જિણેસર સૂરિ–ચરિય,
ભવિય જણુ જેણુ સા મુત્તિવર કામિણી, તુમ્હ વગણુમિ
ઉક્કહિયએ ૨.

* * *

અંતે—

એહ વીવાહુલઉ જે પઢહિ જે દિયહિ પેલાપેલિય રગભરિ,
તાહ જિણેમર સૂરિ સુપસન્નુ ઇમ ભણઈ ભવિય ગણિ
સોમમુત્તી ૩૩

આ ૩૩ ટૂંકનું પ્રાચીન કાવ્ય છે. નાયક ખરતરગચ્છીય જિનેશ્વર સૂરિની દીક્ષા કાવર્ષે ખેડગામમાં જિનપતિસૂરિ પાસે લેવાઈ અને મરણ સં. ૧૩૩૧ માં થયું તે વખતે પટ્ટધર જિનપ્રબોધ સૂરિ થયા. આથી આ કાવ્ય સં. ૧૩૩૧ પછી તુરતમાં રચાયેલ છે [અને તેથી તે સમયની ભાષાના નમૂનારૂપ છે] પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્યસંચય.

૬ જગડુ (જિનેશ્વરસૂરિ શિ.)

(૯) + સમ્યક્ત્વમાઈ ચઉપઈ સં. ૧૩૩૧ પછી

આદિ—

ભલે ભવિયણ માઈ ધુરિ જોઈ ધમ્મહ મૂલુ જુ સમકિતુ હોઈ
સમકિતુ વિણુ જો કિરિયા કરેઈ તાતઈ લોહિ નીરુ પાએઈ ૧

× × ×

અંતે—

હાસામિસિ ચઉપઇબંધુ મિલઉ માહંતણઉ છેહુ મઈ નિયઉ
ઊસુઉ આગમરઉ કિરિ ભલેઉ જગડુ ભણઇ સવુ સયમુ ખમેઉ ૧૨
શ્રીનંદઉ સમુદાયરિ રહઇ નંદઉ વિધિ મણિ મંત્ર કહઇ
નંદઉ જિણેસરસૂરિ મુણિંદુ જા રવિ ઊગઇ ઊગઈ ચંદુ ૧૩
ભણઇ તણઉ અભયસાર ધુરિ મિલઉ ચઉસઠિ ચઉપઇબંધુ વિચઉ
સુણઇ મનિ જે નર નિસુણંતિ, અપૂતસુખ સિદ્ધિ પાવંતિ ૧૪

—પ્ર. પ્રાચીન ગૂ. કા. સંગ્રહ.

૭ પ્રજ્ઞાતિલક સૂરિ

(૧૦) + કચ્છૂલી રાસ. સં. ૧૩૬૩ કોરટામાં

આદિ—

પણમવિ ને જિણ દુરિયવિહંડણ, રોસનિવારણ તિહુયણમંડણ
પણમવિ સામિઉ પાસ જિણુ,

પસિરિ ભદ્દેસર સૂરિહિ વસો બીજી સાહહ વ નિસુ રાગો, ધમીય રોલુ નિવારીઉ,
સગ્ગ ખડુ જિમ મહીયલિ જાણુઉં, અટ્ઠારસઉ દેસુ વખાણુઉ ગોવલિ
ધન્નિ રમાઉલઉ,
અનલ કુડ સભમ પરમાર રાજ કરઈ તહિ છે સવિચાર, આબૂ ગિરિવરૂ
તહિ પવરો.

× × ×

અ તે—

સાત્રીસઇ આષાડિ લખમણુ મયધર સાહુ સુઓ
છયણી નયર મઝારિ આરિઠવણુઉં ભીમિ કિઓ,
કમલસૂરિ નિયપાટિ સઈ હાથિ પ્રજ્ઞાસુરિ ઠવીઓ,
પમીઉ પમાનીઉ જીવુ અણુસણિ આવા સધ્ધુ કીઓ
પણિ પહુત્તઉ સુરલોઇ ગણુહરૂ ગગાજલ વિમલો
તાસુ મીસુ ચિરકાલુ પ્રતપઉ પ્રજ્ઞાતિલક સૂરે
જિણુ સામણિ નહચદ સુહગુરૂ ભવીયહ કલપતરો
તા જગે જયવત ઉમ્હાઉ જા જગિ ઊગઇ સહસકરો
તેરત્રિસઠઇ રાસુ કોરિટાવડિ નિમ્મિઉ
જિણુહગિ દિતસુણ ત મણુવછિય પૂરવઉ

—સવત્ ૧૪૦૮ વર્ષે ચીઆગ્રામે શ્રી નરચદ્ર સૂરિણા શિષ્યેન શ્રી રત્નપ્રભ સૂરીણા બાધવેન પડિત ગુણભદ્રેણ કચ્છૂલી શ્રી પાર્શ્વનાથ ગોષ્ટીકા લીંબા ભાર્યા ગઉરી તત્પુત્ર શ્રાવક જસા ડૂગર તદ્દભગિની શ્રાવિકા વીઝી તીલ્હી પ્રભૃત્યેષા સાહાય્યેન પ્રભુશ્રી શ્રીપ્રભ સૂરિવિરચિત ધર્મ-વિધિ પ્રકરણ શ્રી ઉદયસિહ સૂરિ રચિના વૃત્તિ શ્રી ધર્મ્મ-વિધિ ગ્રથસ્ય કાર્તિક વદિ દશમી દિને ગુરૂવારે દિવસ-પાશ્ચાસ ઘટિકાદયે સમગ્રે સ્વ પિતૃ-માત્રો શ્રેયસે શ્રી ધર્મ્મવિધિ ગ્રથમલિખત્ । (આમ એક પ્રતને અતે લખેલુ છે)

૮ અમ્બદેવસૂરિ (નાગેન્દ્રગચ્છ પાસડસૂરિ શિ૦)

(૧૧) +સમરા રાસો (સમરસિંહ રાસ) સં ૧૩૭૧

આદિ

પહિલઉ પણમિઉ દેવ આદીસર સેત્તુજસિહરે
અનુ અરિહંત સવ્વે વિ આરાહઉં બહુ ભત્તિભરે ૧
તઉ સરસતિ સુમરેવિ સારયસસિ નિમ્મલીય
જસુ પયકમલ પસાય મૂઢુ માણઈ મન રલિય. ૨
સંઘપતિ દેસલ પુત્તુ ભણિસુ ચરિઉ સમરાતણઉ એ
ધમ્મિય રોલુ નિવારિ નિસુણઉ શ્રવણિ સુહાવણઉ એ ૩

* * * *

અંતે—

સંવચ્છરિ ઇકહત્તર થાપિઓ રિસહ જિણિંદો
ચૈત્રવદિ સાતમિ પહુત ઘરે નંદઓએ જા રવિ ચંદો. ૩
પાસડ સૂરિહિ ગણહરહ નાઇલગચ્છ નિવાસો
તસુ સીસિહિ અંબદેવસૂરિહિ રચિયઉ એ સમરા રાસો. ૪
એહુ રાસુ જો પઢઇ ગુણઇ નાચિઉ જિણ હરિ દેઇ
શ્રવણિ સુણઇ સો બયઠઉએ તીરથએ તીરથજાત્ર ફલુ લેઇ ૫

—પ્રા. ગૂ. કા.

આ રાસ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહમાં તથા જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય સંચયમાં પ્રકટ થયો છે. રાસનો નાયક સમરસિંહ મંત્રિ ઓસવાળ હતો અને તેના ઉપર અલપખાનની મહેરબાની હતી. તેણે સંઘ કાઢ્યો હતો. આ સંઘપતિ સમરસિંહ ઉર્ફે સમરાએ કેટલાંક સ્ત-વનો બનાવેલાં છે. સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુંજય પર ઋષભદેવની મૂર્તિ તેણે પ્રતિષ્ઠિત કરાવી. આ રાસ પણ તેજ વર્ષમાં સ્થાપેલ છે.

૯ જિનપદ્મસૂરિ (ખરતરગચ્છ જન્મ સં. ૧૩૮૨ ? આ-ચાર્યપદવી સં. ૧૩૯૦ મરણ ૧૪૦૦)

(૧૨) +શ્રીસ્થૂલિભદ્ર ફાગ. (સિરિ થૂલિભદ્દ ફાગુ)

આદિ—

પણમિય પાસ જિણંદપય અનુ સરસઇ સમરેવી,
થૂલિભદ્દ મુણિવઇ ભણિસુ ફાગુ બંધિ ગુણ કેવી ૧

અંતે— × × × ×

ખરતરગચ્છિ જિણપદમ સૂરિ કિય ફાગુ રમેવઉ,
ખેલા નાચઇ ચૈત્રમાસિ રંગિહિ ગાવેવઉ ૨૭

—પ્ર કા, પ્ર૦ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ

(આ ૨૭ ટુકનું ટુંક કાવ્ય છે પ્રાચીન છે)

---

૯ ક પદ્મ. (૧૪ મો સૈકો)

(૧૩) + સાલિભદ્ર કક્ક (શાલિભદ્ર કાક)

આદિ—

ભલિ ભજણુ કમ્મારિબલ વીરનાહુ પણમેવિ,
પઉમુ ભણઇ કક્ક ખરિણુ સાલિભદ્દગુણ કેઇ ૧

× × ×

અંતે—

ઇહ કહિયઉ કક્કહ કુલઉ, ઇકહત્તરિ કડુયાહ,
ભવિયઉ સજમુ મણિ ધરઉ, પઢઉ ગુણહુ નિસુણેહુ ૭૧

પ્ર૦ પ્રા. ગૂ કા સં.

(૧૪) +દૂહામાતૃકા

આદિ—

ભલે ભલેવિણુ જગતગુરૂ પણમઉ જગહપહાણુ,
જાસુ પસાઇ મૂઢ જિય પાવઇ નિમ્મલુ નાણુ ૧

× × ×

અંતે—

> મગ્ગભાસિરિસિરિ સિવાહણગઉ રમ્મુ
> દુલંભાઇ અભિમાઈ પઉમિદ્ધિ જિણવરધમ્મુ. ૫૭
>
> પ્ર પ્રા. ગૂ. કા. સ

(માનુષ એટલે મારાભાડી છેવટ વર્ષ થાય તે પર ઉપદેશ આ ૫૭ ટૂકના કાવ્યમાં આપેલો છે આ પદ્ય કવિ કાવ્ય જિનપદ્મસૂરિના રચેલા પણ હોય, તેમજ આ કાવ્યો ભાષાની પ્રાચીનતા જોતાં ૧૪ મા સૈકાનાં લાગે છે તેથી પણ એમ જણાય કવિ તરીકે જિનપદ્મસૂરિની નીમેલ માનવામાં આવેલ છે)

---

૧૦ સોલણુ (૧૪ મા સૈકા)

(૧૫) + ચર્ચરિકા.

આદિ—

> જિણ ચઉવીસ નમેવિણુ સરસઇવય પણમેવિ
> આરાહઉં ગુરુ અપ્પણઉ અવિચલુ ભાવુ ધરેવિ. ૧
> કર જોડિઉ સોલણુ ભણઇ ક્વિઇ સહલુ કરેસુ.
> ગુણિહિ અવધારહુ ધમ્મિઉ ચચ્ચરિ દઉ ગાએસુ. ૨
>
> × × ×

અંતે—

> કુમરહ અધિ કરિ લગ્ગઇ સીયલિ વાઉ
> કય પુણ્ણ નવરેહડી અંગુલિ મિલઇ પસાઉ. ૩૮
>
> —પ્ર પ્રા. ગૂ કા. સ

(ભાષાની પ્રાચીનતા જોતાં આ કાવ્ય ૧૪ મા સૈકાનું લાગે છે)

વિક્રમ પંદરમી સદી.

૧૧ રાજશેખર સૂરિ—મલધારી+

(૧૬) નેમિનાથ ફાગ (૧૪૦૫ લગભગ)

આદિ—

સિદ્ધિ જેહિ સઇ વર ચરિય તે તિત્થયર નમેવી,
ફાગુબંધિ પહુ નેમિ જિણુ ગુણ ગાએસઉં કેવી ૧

* * * *

અંત—

રાજલ દેવિસઉં સિદ્ધિ ગયઉ સો દેઉ થુણીજઇ,
મલહારિહિ રાયસિહર સૂરિ કિઉ ફાગુ રમીજઇ ૨૭

—પ્ર૦ પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ

૧૨ જયાનંદ સૂરિ (૧૪૧૦ આસપાસ)

(૧૭) ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ—ડે૦ ૨૯૦

ગદ્યગ્રંથો—[પંદરમા સૈકામાં બોલાતી ગૂજરાતી ભાષામાં અનેક ટીકા-ગ્રંથો બાલાવબોધો લખાયા તેમાં પ્રથમનો મળી આવતો ગ્રંથ તે તરુણપ્ર

[+ રાજશેખર સૂરિ-તે પ્રશ્ન વાહનકુલમાં કોટિક ગણની મધ્યમ શાખામાં હર્ષપુરીયગચ્છમાં મલધારી બિરૂદથી પ્રસિદ્ધ શ્રી અભયસૂરિના સંતાનમાં શ્રીતિલકસૂરિના શિષ્ય થયા છે, તેમણે ઢિલ્લી (દિલ્હી)માં સં ૧૪૦૫ માં જ્યેષ્ઠ માસની શુકલ પંચમીએ 'ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ'—અથવા 'પ્રબંધકોષ'—ગ્રંથ રચેલ છે તે ઉપરાંત શ્રીધરની ન્યાય કંદલીપર પંજિકા રચેલી છે] આ ઉપરાંત વિનોદ કથાસંગ્રહ એ નામનો ટૂંકી રસપ્રદ અને બોધક કથાનો સંગ્રહ રચ્યો છે કે જેનું ગૂજરાતી ભાષાંતર વિનોદાત્મક કથા સંગ્રહ એ નામથી ભાવનગર જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાએ સં ૧૯૭૮ માં પ્રકટ કર્યું છે)

સૂરિનો સં. ૧૪૧૧ ની સાલમાં ગૂજરાતના પાટનગર અણહિલ પાટ ણમાં ષડાવશ્યક પર બાલાવબોધ છે અને ત્યારપછી સોમસુંદર સૂરિએ ઉપદેશમાલા યોગશાસ્ત્ર, ષડાવશ્યક આરાધનાપતાકા અને નવતત્વ વગેરે ગ્રંથોના બાલાવબોધો અને મુનિસુંદર સૂરિનો યોગશાસ્ત્ર-ચતુર્થ પ્રકાશનો બાલાવબોધ લખેલા મળી આવે છે તે સર્વ ગદ્યગ્રંથો પંદરમી સદીમાં વપરાતી ભાષાપર પ્રકાશ નાંખે તેમ છે]

---

૧૩ વિજયભદ્ર

(૧૮) કમલાવતી રાસ—૩૬ ગાથાનો.

આદિ—

> નમુ વીર જિણેસર જિણેસર અભિનવો દ્દષિ
> ભરત ક્ષેત્રે ભામભવિ નગરની શોભા લખિ,
> મેઘરથ રાજ રાજ્હરે ધર્મ જપે
> ધ્હની રિદ્ધિ જિસી તિસી તસ ધરિ સોધિ ૧
>
> * * * *

અંત—

ધરમુનિ વચને કત વૈરાગીઓ એહું સસાર જિસ્યમો લાગીઓ
આપે ઓસાવી બેઠા બહીકરી રાજિ બેસારી બેઠા આદિષ ધરી.
આઠ આદિ ધરી રાજે થાપિ ધરે વીસ સરસ રહી.
નિંદ્રા થકી છૂટી જિસી આતી તિરપો રીસ લીધિ સહી
મારિગ પાલિ કમ આધિ કેવલી ગુરુ ને થયા,
વિજયભદ્ર મનિ વર ત્યે મોક્ષ મંદિરમાં ગિયા. ૩૬

—૩—૧૩ લીં.

(૧૯) કલાવતી સતીનો રાસ.

આદિ—

> ભરત ક્ષેત્રિ રે નગરી છિ મંગલાવતી
> રાજ્ય રાજ રે રાજ કરમ નસ્ત્રિ સાજતી

એક દિવસે રે રાઈ મત્રી બોલાવીઉ,
દત્ત મત્રી રે દેસાઉરથી આવીઉ. ૧

* * * *

અંત— (ત્રૂટક)

ભૂપનુ સુત રાજ થાપી લીધુ સયમ સુષ ભરિઇ,
દેવલોકિ બિહુ પુહતા સુગતિ જાસિ અવતરી,
કલાવતીની પછીય સઝાય, ન પડીઇ સસારસિઉં,
(વિજયભદ્ર મુનિવર સતીય ધ્યાઇ, મોક્ષ જઇઇ લીલસિઉ ૪૯

—સવત ૧૭૩૮ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૧ રવૌદિને ૫૦ ગ્ર ૧૨૫
૯—૧૧ (પાલણપુર ભ.)

—ઇતિ કલાવતી ચરિત્ર ગીતિ ૭૬ સમાપ્ત સવત્ ૧૬૨૬ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૪ દિને. (મ બ)

(૨૦)-હસરાજ વચ્છરાજ સ ૧૪૧૧
-શીલ વિષે સ ૧૪૧૧
+શીલ વિષે શિખામણ સ. ૭૧ સ મા ભી

---

૧૪ ×વિનયપ્રભ (વિજયપ્રભ ? ઉદયવન્ત ?)

(૨૧)+ ગૌતમસ્વામિનો રાસ (સ ૧૪૧૨ ખભાતમા)

આદિ

પ્રણવાક્ષર પહિલૂ એ ભણીજઇ માયા બીજઇ સિઝનિ સુણીજઇ,
શ્રીમુખિ સોભા જ સભઇ એ

* * * *

× પ્રસિદ્ધ ગૌતમસ્વામીના રાસના કર્તા તરીકે 'વિજયપ્રભ' (ઉદયવન્ત) એ નામ પ્રચલિત છે, પરતુ વાસ્તવિક રીતે તે સુપ્રચલિત રાસના કર્તાનુ નામ વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાય છે એ વાત ઉકત રાસમા સુસ્પષ્ટ લખી છે પ્રચલિત મુદ્રિત પુસ્તકોમા 'દેવાધુર અરિહત નમિજ્જે, વિનયપહુ ઉવઝાય થુનિજ્જે' ઈત્યાદિ પાઠમા 'વિનયપહુ લખ્યુ છે એ મુદ્રાના પ્રમાદથી ચાલો

અંતે—

દેવહ પુરિ અરિહંત નમીજઇ વિનયપહ ઉવઝાય થુણીજઇ
ઇણિ મનિ ગોયમ નમઉએ ૪૮

પરઘર વસતા કાંઇ કરીજઇ દેસ દેશાંતર કાંઇ ભમીજઇ
કવણ કજિ આયાસ કર.

પ્રહિ ઉઠી ગોયમ સમરીજઇ કાજ સમગ્ર તત ખિણ સીઝઇ
નવનિધિ વિલસઇ તાંહ ઘરે. ૪૯

ચઉદહ સઈ બારોતર વરિસે ખંભ નયરિ સિરિ પાસ પસાએ
(ગોયમ ગણહર કેવલ દિવસે) કીઉ કવિત ઉપગાર વરો.

આદિહિ મંગલ એહ ભણીજઇ પરવિ મહોચ્છવિ પહિલૂ દીજઇ
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ કરો. ૫૦

ઇતિ શ્રી પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામિ રાસ
પા ૪—૧૧ ભાગ. પ્રકાશિત.

આ હસ્તલિખિત પ્રત અનુસાર મુદ્રણ થયું છે તેના લેખકના સમયથી વિનયપહ'ને બદલે વિનયપ્રભુ થઇ ગયેલ છે. મારું તો એમ ધારવું છે કે આ રાસના કર્તા ખરતર ગચ્છીય શ્રી જિનકુશલસૂરિના શિષ્ય વિનયપ્રભ હતા. મેં વાહુઆર–સુરિ સભામાં શ્રી સંભવનાથના મંદિરે સકલ જ્ઞાનભંડારમાં [illegible] જોયેલ પહેલાના લખેલા પુસ્તકમાં વિનયપ્રભ ઉપાધ્યાય મુનિએ લિખું સ્તવન લખેલું છે વાસુપાસ અભિમન્યુના નેમિનાથના મંદિર સકલ જ્ઞાનભંડારમાં પ્રાપ્ત થયેલ પ્રાચીન પટ્ટાવલિમાં એવો પાઠ છે કે—

"તથા શ્રી ગુરુભિ (શ્રી જિનકુશલ સૂરિભિ) વિનયપ્રભાદિ શિષ્યેભ્ય ઉપાધ્યાયપદ દત્ત [illegible] જિનપદ્મોપાધ્યાયૈવ [illegible] [illegible] સપરિશિષ્યવર્ગ [illegible] [illegible] વસુધાતલેન [illegible] પુનઃ નવાન્ લબ્ધ ઇત્યાદિ.

આથી હસ્તપ્રતના કર્તા સંબંધી કાંઈ બાધનો સંદેહ રહેતો નથી. શ્રી જિનકુશલસૂરિ સં. ૧૩૮૯ માં દેવલોક પામ્યા તેથી તેના શિષ્યે આ રાસ સં. ૧૪૧૨ માં રચેલ તે વધુ સંભવ છે

૧૫ હરસેવક.

(૨૨)+ મયણરેહાનો રાસ. (સ ૧૪૧૩ (?) કુકડીગામમા)

આદિ—

દોહા.

જૂઆ માસ દારૂ તણી, કરે વેશ્યાશુ જોય,
જીવ હિસા ચોરી કરે, પરનારીનો દોષ. ૧

ઢાલ–અનાથીની વૈરાગી દેશીમા

વ્યસન સાતમુ પરનારીનુ, પ્રત્યક્ષ પાપ દીખાયુ
રાવણ પદમોત્તર મણિરથ રાજા, તીનુ રાજ ગમાયુ, ૧
–રાજવીયાને રાજપિયારો, ભાઈ છેવો ખ્યાગે–આંકણી

અંતે—

ગામ કુકડીએ કર્યો ચોમાસો, સવત ચૌદા તેરા માયો,
કથા કારણ આ ઢાલજ કીની, હરસેવક ચિત્ત લાયો–રા ૧૮૭
સાત્વારે તો સુખ સાભલજો, ચરિત્ર મયણરેહારો,
તિણ ઉપર કોઇ અધિકો ઓછો, મિચ્છાદુક્કડ મહારો–રા. ૧૮૮

(આ ઢાલ એક છે ને તેની કડી ૧૮૮ છે તેમા રાજસ્થાની–મારવાડી ઘણા શબ્દો ને પ્રત્યયો છે ને તે સ ૧૪૧૩ જેટલી જૂની કૃતિ લાગતી નથી તો તેની હસ્તલિખિત પ્રત મળે નહિ ત્યા સુધી સવતની અનિશ્ચિતતા લાગે છે પ્રકાશિત શા ભીમશીમાણેકે કરી છે તેમાથી જેમ છે તેમ અત્ર મૂકેલ છે)

---

૧૬ જિનોદયસૂરિ* (ખ૦)

(૨૩) ત્રિવિક્રમ રાસ સ ૧૪૧૫

---

* ગુજરાતના પાલણપુરમા વસતા રૂદ્રપાલ અને ધારલદેવીને ત્યાં સ ૧૩૭૫ મા સમર નામે કુંવર જન્મ પામ્યો. તેણે કુવારા સ. ૧૩૮૨

૧૭ જ્ઞાનકલશ

(૨૪)+ શ્રી જિનોદયસૂરિ પટ્ટાભિષેક રાસ સ ૧૪૧૫.

આદિ

> સંતિકરણુ સિરિ સંતિનાહ પયકમલ નમેવી
> કસમીરહ મંડણીય દેવિ સરસતિ સુમરેવી,
> જુગવર સિરિ જિણકુશલસૂરિ ગુરગુણ ગાએસ
> પાટ મહોચ્છવુ તાસુ રંગિ તસુ હઉં પભણેસ, ૧

\- * *

અંત

> સુહગુરૂ ગુણ ગાયતુ સયલ સંઘ મણિ સહજે
> રમઈ રાસ મહૂ રંગિ જ્ઞાનકલસ મુનિ ઇમ ભણઈ ૩૭

—આ જિનોદયસૂરિનું મૂળ દીક્ષાનામ સોમપ્રભ હતું તેને સૂરિપદ આપવાની ક્રિયા તરુણપ્રભાચાર્યે ખંભાતમાં સ ૧૪૧૫ માં કરી. તે પટ્ટાભિષેક ક્રિયા આમાં જણાતી છે તેથી આ કાવ્ય સ ૧૪૧૫ માં રચાયેલું જણાય છે પ્ર જૈ ઐ ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

---

૧૮ મેરૂનન્દન. (ખ જિનોદયસૂરિ દીક્ષાગુરૂ)

(૨૫) +શ્રી જિનોદયસૂરિ વીવાહલઉ સ ૧૪૩૨

આદિ

સયલમણુવંછિયે કામકુંભોવમ પાસજિણકમલુ પણમેવિ ભત્તિ
સુગુરૂ જિણઉદય સુરિ કરિસુ વીવાહલઉ
સહિય ઉમાહલઉ મુઝ ચિત્તિ. ૧

* * * *

માં દીક્ષા લીધી. જિનકુશલસૂરિએ દીક્ષા આપી સોમપ્રભ નામ પાડ્યું સ ૧૪૦૬ માં જેસલમીરમાં વાચનાચાર્યની પદવી મળી. સ ૧૪૧૫ માં ખંભાતમાં શ્રી તરુણપ્રભસૂરિએ તેમને સૂરિપદવી આપીને જિનોદયસૂરિ નામ આપી જિનપદ્મસૂરિની પાટે સ્થાપ્યા. સ ૧૪૩૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા.

અંતે

એહુ સિરિ જિણઉદયસૂરિ નિય સામિણો
કહિઉ મઇ ચરિઉ અઈ મદબુદ્ધિ,
અમ્હ સો દિક્ખગુરૂ દેઉ સુપમન્નઉ
દમણ નાણ ચારિત સુદ્ધિ ૪૩

એહુ ગુરુરાય વીવાહલઉ જે પઢઈ જે ગુણઇ જે સુણતિ,
ઉભયલોગે વિ તે લહઈ મણુવછિય
મેરુનદન ગણિ ઇમ ભણતિ. ૪૪

—ખ૦ જિનોદયસૂરિ સ ૧૪૩૨ મા પાટણમા સ્વર્ગસ્થ થયા તેનો છેલ્લો ઉલ્લેખ કરી આ કાવ્ય પૂરૂ થાય છે તે વર્ષે તે રચાયેલુ જણાય છે રચનાર પોતે તેના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય છે પ્ર જૈ એ ગૂર્જર કાવ્ય સચય તેમજ ઐ રા સ ૩ ૧૫ મા સૈકાની ભાષા માટે આ કૃતિ ઉપયોગી છે.)

(૨૬) +અજિત-શાંતિ સ્તવન

આદિ

મગલ કમલાકદ એ, સુત્ર સાગર પૂનમ ચદ એ,
જગગુરૂ અજિત જિણદ એ, શાંતીસર નયણાનદ એ ૧
બિહુ જિનવર પ્રણમેવ એ, બિહુ ગુણ ગાઇસિ સખેવ એ,
પુણ્યભડાર ભરેસુ એ, માનવભવ સફલ કરેસુ એ ૨

* * * *

અંતે

ઇમ ભગતિહિ ભોલિમ તણી એ, સિરિ અજિય સતિ
જિણ થુય ભણીએ,
સરણિ બિહુ જિણ પાય એ, શ્રી મેરુનદણ ઉવઝાય એ ૩૨

--પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય અથવા રામ વિલાસ પૃ ૨૧૫-૨૧૯

૧૯ દેવસુંદર સૂરિ શિષ્ય

(૨૭) કાકઋષિ ચઉપઈ રચ્યા સંવત લગભગ ૧૪૪

આ ચોપાઈ ૧૫ કુંડી છે કક્કાના અક્ષરોને અનુક્રમે આદ્યાક્ષર કરીને ચોપાઈ ગુંથી છે દાન શીલ તપ અને ભાવ એ ચાર જૈન ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતોનો ઉપદેશ આપ્યો છે ચોપાઇ રચ્યાનો સંવત્ લખ્યો નથી પણ પહેલી કુંડીમાં શ્રી દેવસુંદર સૂરિને વંદના કરી છે એટલે આ ચોપાઇ દેવસુંદર સૂરિના કોઇ શિષ્યે રચી છે એમ જાણી શકાય છે દેવસુંદર સૂરિને સૂરિ પદવી સંવત્ ૧૪૨ માં મળી અને સંવત્ ૧૪૫ સુધી તેઓ હયાત હતા એટલે આ ચોપાઇ સંવત ૧૪૨ થી ૧૪૫ સુધીમાં રચાઈ છે એમ ખાત્રીથી કહી શકાય.

આદિ–એની ભાષા પણ તે કાળને અનુરૂપ જૂની છે શરૂઆત આ પ્રમાણે છે

અરિહંત સિદ્ધ આયરિય ઉવજ્ઝાય સાધુ સુગુરુ દેવસુંદરસૂરિ પાય
વંદિય સુય સામણિ સમરેવિ ધમ્મ કક્ક ભણિસુ સંખેવિ ૧
કરઉ ધર્મ મન રૂડા ભમઉ માણુસ ભવ કાંઈ આલિ નિગમઉ।
મન રહિત તપ ભાવન સાર, શ્રીલ સુર વખણ પાપઈ સંવિચાર ૨
કઈ ગુ ડી ઠ દાન, તિહાં ચોંતવીઈ નવિ અભિમાન
ચિંતિ ચિંતિ પતિદિ સુવિસાલ સો એય સઈ વીસરઈ કાલ. ૩
ખરઈ ચિત્તિ નામ એવડ ચિંતિ અણુ રસિ પૂસિય ધમ્મ
પત ગુ પામિઉ પરમ જિણંદ ચઉઈ સિખ્યા નવિ પાછ ઈંદુ ચિંદ ૪
ખાપઈ નૃપતિ ઉદરિ નવિ કોઈ દીપઉ પાત્રિ દાન ઊભરઈ
ખીર થાલ દીધઉ સગમઈ શાલિભદ્ર સોઈ કુમનિ નિમઈ ૫
ગાદગ્રીધા ધમ ક્રમ નિદ્રઅર્થિ નિસુણઉ ચેલ્લ પુન્ન
શુદ્ધ ચિત્તિ દીધઉ ધૃત ખીર, દેવલોકિ પહુતા તે વીર ૬
ચાકઇ સાકરિ દૂનિ નારિ, તતખિણિ વિરૂપ હૂતઉ ખારિ,
દાન દેઇ તિમ સકલ ખાલ, જિમ આગલિ ભાજઈ તતકાલ. ૭
છાદ્ધ જિમ વહિરાવિઉ પીય જિમ સંચિઉ નિસ્તાર જીવ,
પાત્રિ દાનિ ઉજીર નિસ્તાર આદિજિનાય ધન સારથવાહ. ૮

ધીઉ દાઉ જઉ દીજઇ દાન, તુ રાઉલિ લાભઈ બહુ માન,
દાનિ ભૂતપ્રેત વસિ થાઈ, દાનિ દુકખ દુરિઅ સવિ જાઇ. ૯
જિમ કઠિ ચિક્કુ ઊપજઇ, દાન ઉદારિ તિમ નીપજઇ
દાન વિપાઇ જેહ ઊપજઈ બુદ્ધિ, તીહ નર સઇવર આવઇ રિદ્ધિ ૧૦

* * * *

અતે—છેવટનો ભાગ આ પ્રમાણે છે—

શશિ લછણુ ચંદણુ પીયૂપ, સેવતાનિ હણઇ સવિ દૂખ,
ઇમિ પરિ મનિ ભાવણુ ભાવતા, કર્મ અણુતા ન્યાઈ પત્યા ૫૦
શાલિ દાલિ ઘૃત મીઠા હોઇ, એય વાત જાણઇ સદ્ કોઇ,
ધરમુ માહિ તિમ ભાવણુ સાર, એહ વાત પાધરઉ વિચાર ૫૧
ષલકઈ ચૂડિ અતેવર હાથિ, નમિ રાજા પવિસઈ પરમત્થિ,
બહુ મળિએ કલિ કલ્લ હોઇ, પરમાણુદ લહઇ ઇકે સોઈ ૫૨
પણિ પણિ ચ્યારિ ચઉરાસી જીવ, યોનિ વસઈ સસારિ સદૈવ,
ધરમુ એકુ સવિહ આધાર, ધર્મ લગઇ પામીજઇ પાર. ૫૩
સમરથ રાત્રિ દિવસિ મનિ ધર્મ, ધર્મ તણુઉ મન છડઉ ભ્રમ,
રાખઇ ધર્મ ચિહુ ગતિ દુકખ, ધર્મ લગઈ પામી જઇ મુક્ખ. ૫૪
સાયર મર્યાદા પુણુ રહઇ, ચદસૂર ગયણિ સચરઇ,
કુશલ પચ ને દિ આચાર, સોઇ સહગુરૂ બુઝવઇ વિચાર ૫૫
હિવ ગુર જાણુઉ મો મઆરિ, જેહ ગુરૂ બૂઝઈ વિચાર,
પાલઇ અનઇ પલાવઈ સોઈ, એઉ સુહગુરૂ જાણુઈ સહુ કોઇ ૫૬
હાથિ ચડિઉં ચિંતામણિ રત્ન, જઉ લાભઈ જિણવરનૂ વચન,
જિણવર દેવ ધર્મગુરૂ માહુ, એય સમકિતુ શ્રેણિકરાઇ લદ્ધ ૫૭
ક્ષણ એકુ મન જઉ થાહર રહઇ, કર્મ વિવર નિશ્ચિ મો લહઈ,
કરમ વિવર સીઝઇ સવિ કાજ, લાભઈ મુગતિ તણૂ સહ રાજ ૫૮
ક્ષાયક સમકિતુ નિશ્ચલ તાહ ચઉવિહ ધર્મ હીઈ છઇ જાહ,
સોઈ કહીઇ કક્કર કર બદ્ધ, પઢતા ગુણુતા હુઈ સર્વ સિદ્ધિ ૫૯
—મતિનાકમધિ ચતુષ્પાઈ સમાપ્તા ॥ ગ્રા લિખિત દેવગિરિ નગરે (મ ૨)

૨૦ સાધુહંસ (ત૦ જિનદોખરસૂરિ-જિનરત્નસૂરિ શિ૦)

(૧૮) શાલિભદ્ર રાસ સં. ૧૪૫૫ આસો શુદ ૧

આદિ— વસ્તુ

દેવિ સરસતિ ૨ સકળ સસાર
જસ નામિઈ કવિજન સવે બુધિ અતિઘણ સરસ વાણીય
વીણાપુસ્તકધારિણી તે સામિણિ મનમાહિ આણીય
કરજોડી કવીયણ ભણઇ સદ્ગુરુ પાય પણમેવિ
શાલિભદ્ર ધના તણું ચરીય રચેસુ સખેવિ. ૧

× × ×

અંતે— ચુપઈ

તપગછિ શ્રી જગશેખર સૂરિ નામિઈ પાપ પણાસઈ દૂરિ
તાસ પાટિ શ્રી જિનરયણ સૂરીસ, મન શુધિઈ પણમ નિસદીસ. ૨૧૬
સહિગુરુ નામ છે હઇઅ ધરી, ચુપઇ બંધ કથા મઇ કરી
શાલિભદ્ર ધનાનૂ ચરિત્ર ભણીઈ ગુણીઈ અતિહિ પવિત્ર ૨૧૭
ભાવસહિત નરનારી ભણઇ કઇ મનિ હરખિ સમરૂ સુણઇ
સાધુહંસ મુનિવર ઇમ ભણઈ નવનિધિ તેહ ઘરિ આંગણઈ ૨૧૮
સંવત ચઉદ પંચાવનિ વરસિ આસો શુદિ પિડવાનઈ દિવસિ
જિનવયણે કરી સાંભળિઉ ભણિઇ ભમતિ કઇપાઇ ધરિઉ ૨૧૯

—શ્રી શાલિભદ્રનુ રૂપ રાસ ભાગ ઉપરિલ્લુ લિખિતિ સંઘામ ૩૧૧ શ્રી (અ) ધર્મમૂરતિ સૂરીંદ સાધુ શિરોમણિ શિષ્ય (લિ. ૫ ચોપડે પાના ૧૫૬ થી ૧૬૭ પંક્તિ ૧૫

—૭-૧૭ શી (આ બંને પ્રત મારી એજપાળ કાઢ ઉપરનું વર્ણન છે)

૨૧ વસ્તિગ (વસ્તો) (સં. ૧૪૬૨ પહેલાં)

(૨૯) ચિહુગતિ ચોપઈ*

આદિ—

સેત્તુજ વંદિઅ તીરથરાઉ, ગોયમ (ગુરૂયા) ગુણહર કરઉ પસાઉ,
વાગવાણિ હઉં સમરઉં દેવિ ચિહુ ગતિગમણ કહ સંખેવિ ૧
ચિહુગતિ માહિ કાંઈ નથ્થી સાર, દીસઈ દુખ તણુ ભંડાર, ૨
ચિહુગતિ તણુ તીહા નહીં કોઇ ગમુ જિહિ ચિત્તિ એક વસઈ જિણુ ધમ્મુ.

× × ×

અંતે—

મૂરખમાહિ મૂ પહિલી લીહ, જિણુ ધર્મમાહિ વસઉ સવિ દીહ,
કાલઉં ગહિલઉં બોલિ ઠાઉં, તેઉ પુણુ સહગુરૂ તણુઉ પસાઉ ૯૩.
રામતિની છઈ મૂ ઘણી ટેવ, ગુરૂયા સઘની નિતુ કરૂ સેવ,
અજ્ઞાન પણઇ આસાતન થાઈ, વસ્તિગ લાગઈ શ્રીસંઘ પાય ૯૪
(મ બ.)

+ રાત્રિભોજન સ પપ સ મા ભી
+ રહનેમી રાજીમતિ સ સ મા ભી

---

* પ્રસિદ્ધ જૈન કવિઓમાં આ કવિની ગણના થાય છે આ ચિહુ-ગતિ (ચાર ગતિ-મનુષ્ય, તિર્યંચ, નરક, દેવ) એ સંબધીની ૯૪ ટુંકની ચોપઇમા અનેક-પ્રકારની યોનિમા ભટકતા જીવને કેવા કેવા ભયંકર દુ:ખ ભોગવવાં પડે છે, તેનુ વર્ણન કરીને કવિ કહે છે કે જીવને અરિહંત દેવ અને સાધુ ગુરૂ એ મોટા પુણ્યને બળે પ્રાપ્ત થાય છે માટે દૃઢ ચિત્તે જિન ધર્મ પાળી પાચમી ગતિ (મોક્ષ) ને પામવી (મ બ) સ્વ શ્રીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલે પાટણુના ભંડારોમાના સાહિત્ય ના લેખમા આ ગ્રંથની પ્રતીક લખ્યા સં ૧૪૬૨ માથી આદિ ને અંત આપેલ છે તેથી કર્તા તેની પહેલાનો છે તેમના કથન પ્રમાણે એક બીજા પ્રતમા મંગલાચરણથી આદિ આમ સુધી છે-' શેત્રુજ વંદિય વીરથરાઇ, પ્રભરત્ના ગુરૂ કરૂ પસાઇ '-આ પરથી કર્તાના ગુરૂનુ નામ પ્રભરત્ન અથવા રત્નપ્રભ હશે

૨૨ જયશેખર સૂરિ×

(૩૦) ત્રિભુવનદીપક પ્રબંધ અથવા પરમહંસ પ્રબંધ

રાગ ધન્યાસી.

આદિ—

> પહિલું પરમેસર નમી અવિગત અવિચલ ચિત્તિ,
> સમરિસુ સમરસિ શ્રીસતી, [illegible] સરસતિ. ૧
> માનસ સરિ જા નિમ્મલ [illegible]
> તા સરસતિ રસિ [illegible] ૨
> [illegible] સરસતિ [illegible]
> [illegible] ૩

[illegible]

અંતે-કલ્પ કામધેનુ એ હોઈ, એ ચિંતામણિ અવર ન કોઇ,
એહ જિ શિવપુરીનઉ પથ, જીવન એહ જિ સવિ હું ગ્રંથિ,
મૂલિ મંત્ર મણિ એ મનિ માનિ, તપ જપનઉ ફલ એહજ ધ્યાનિ
ધણિ સવિસપદ આવઈ પૂરિ, ઇમ બોલઈ જયશેહર સૂરિ ૪૪૭
ત્રિભુવનદીપક એહ પ્રબંધ, પાપ તણઉ સાસઈ નઇ ગંધ,
—(પા૦ પાપ તણઉ ન સુહાઈ ગંધ)
જા ગયણાગણિ ધ્રુ થિર થાઈ, જા મહિયલિ દિણયર શશિરાઉ ૪૪૮
—ઇતિશ્રી ત્રિભુવન દીપક પ્રબંધ સમાપ્તમિતિ
શ્રી જયશેખર સૂરિ કૃત શ્રી અચલ ગચ્છે
—પ્ર૦ કા૦, અમ૦,

—સં ૧૬૨૨ વર્ષે આષાઢ માસે બહુ પખે એકાદશી ૧૧ ગુરુવાસરે-શુભ નક્ષત્ર લગ્ને પુસ્તક લિખિત ચ ભટ્ટારક શ્રી પુન્યપ્રભ સૂરિસ્વરાણા શિષ્ય ભટ્ટારક શ્રી જયસિંહસૂરિણા લેખયાચકે ૨૮ (મો. સે, લા,), ૪૦-૮ (વિજય ધર્મસૂ૦)
પ્રકટકર્ત્તા—અં ભં ગાંધી સંપાદક પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ
વિ સં ૧૯૭૭

---

૨૩ હીરાનંદ સૂરિ (પીંપલ ગચ્છ વીરદેવ સૂરિ-વીરપ્રભ સૂરિ શિ૦).

(૩૧) વિદ્યાવિલાસ પવાડો સં ૧૪૮૫

આદિ—

પહિલું પણમીય પઢમ જિણેસર, સિત્તુંજય અવતર

ગુજરાતી ભાષા અર્વાચીન જણાઇ આવે છે આમાં જૂની ગુજરાતી છે અને અનેક છંદો જેવા કે દૂહા, ધ્રુપદ, એકતાલી, ચોપઇ, વસ્તુ, સરસ્વતી ધઉલ, છપય, ગુજરી વગેરે છે આ પરથી જેમ પ્રો. મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદીને જણાયું કે 'ગુજરાતી ભાષાને પ્રથમ ગુજરાતીનું રૂપ આપનાર જૈનોજ હોય એમ માનવાને બહુ કારણો છે' તેમ સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે

દક્ષિણસૂરિ શ્રી શાંતિ જિનેસર ઉન્નતિ નિમિકુમાર.
ઉજ્જયિનિ પુરિ પાસજિનેસર, સાચઉરે વર્દ્ધમાન
કાસમીર પુરિ સરસતિ સામિણિ, દિઉ મુઝનઈ વરદાન. ૧
પિંપલિ ગચ્છિ સિરમણિ ગણહર સિરિ વીરપ્રભસૂરિ
નામઈ લીધઈ જસુ તણે સવિ પાપ જાઈસઈ દૂરિ
તાસુ તણઈ પય જાણુમી મોહિસુ વિદ્યાવિલાસ ચરીઅ,
ભણઈ હીરાણંદ ભવિઆં નિસુણઉ દાખઈ દરસ પરીય ૨
વિદ્યાવિલાસ નરિંદ પવાડા દાખઉ મિતર જાણી
અનતરાય તિણ પુણ્ય કરઉ બુદ્ધિ ભાવ ધરેઉ આણી.

× × ×

અંતે—

પીંપલિ ગચ્છિ ગુરાઈ ગુણનિધાન
વીરદેવ સૂરિદિ પાટિએ અભય વધામાન ૧૫
વીરપ્રભસૂરિ ગુરુ આણીએ ભણઈ હીરાણંદ સૂરિ અયં
સંવત ૧૪ પચ્ચાસીએ એ વિરચીઉ ચરિઅ રસાલ—અ

—કુલ ૧૭ પદ્ય. સાગરગચ્છ પાગ. પ્રત. સંખ્યા સ ૧૫૩૨ ની
અ નેસ.

—સં ૧૫૫૫ શા ૧૪૨૦ ભાદ્રવા સુદિ સાતમી ગુરુ શ્રી મડપ
મહ મહાદુર્ગ પાતિસાહ શ્રી નાસીરસાહ વિજયે રાજ્યે શ્રી માલધાર મઠે
શ્રી લક્ષ્મીસાગર સૂરિ શિ નીતિવિધાન શિ હીરાનંદ નિ ૧૪–૧૧
ન ૧૭૧ ૧૮૮૧–૮૨ કે. પ્રે.

(૩૨) કલાવતી રાસ.

આદિ—

વીર જિનેસર પય નમીએ
સમરીય સમરીય સરસતિ દેવિ કિ
કમલના મુખ માગિસુ એ

હીયડલઇ હીયડલઈ હરષ ધરેવિ કિ—
વીર જિણેસર પય નમીએ ૧

*   *   *   *

અંતે—
ઇણિ પિરિ જિણવર ગુણ થુણએ નાસઈ કશ્મલ દૂરિ કિ,
બોલઇ બોલઈ હીરાણંદ સૂરિ કિ,
ઇણિપરિ જિણવર જિણવર વાંદતા એ ૩૧
૩-૧૧ વિ ધ

(૩૩) જમ્બૂ સ્વામીના વિવાહલો સં ૧૪૯૫
(૩૪) કલિકાળ

૨૪ દયાસાગર સૂરિ.

(૩૫) ધર્મદત્ત ચરિત્ર. સં ૧૪૮૬ —મિશ્ર

૨૫ જયસાગર.

(૩૬) વયર સ્વામિગુરૂ રાસ સં ૧૪૮૯ જૂનાગઢ
અંત—
જૂનઇગઢિ શ્રી નેમિ પસાઈ,
શ્રી જયસાગર વર કાય ઉવઝાઇ,
ચઉદ નિવ્યાસી વછર હો ૫૪
ઇમિ ગણહર સુવિહાણ થુણીજઇ,
ઉછવ મંગલ રાસ રમીજઇ,
શ્રેય શાંતિ સંપત્તિ કરો ૫૫
પ્ર કા

(૩૭) કલ્યાણમંદિર ભાષા (ચો) વિધા

૨૬ મેઘો (મેહો)

(૩૮) શ્રી તીર્થમાળા સ્તવન.

અંતે—

ઓસડ તીરથ વીસોતર નાંમ, છભિ ભવિ ક્રુઈ સવિહુ પ્રણામ,
ભાવક સુગતિહિ ફ્રુસમ જ્યા એહ તવન ભણિયે હો ભવા. ૯૧
મેહઉ કહઇ સુગતિનું ઠામ સદા ભિજ વીધિહર નાંમ
તીરથમાળા ભણુઉ સાંભળસઉ ભાઇ પાપ ઘર કુઈ નિરમયું. ૯૨
ઇતિ શ્રી તીર્થમાળા સ્તવન સમાપ્ત મિતિ.
આવિકા શ્રી મેઘી વાચનાર્થે. (૫ રા.)

(૩_) પાણકપુર સ્તવન ૧૪૯૯ રાનિક

આદિ—

વીર જિણેસર ચલણે નામી, સરસતી કહઈ સુમતિ મઇ આમી
વહિ હેઈ જિમ આણી. ૧

× × ×

અંત—

ભક્તિ કરી માહમ્મી તણી, એવ દરિસણ દાન.
મિહુ સિરિ કીરતી વિસ્તરી એ એ મન ધરણ પ્રધાન
સંવત અઢ નવાણુઈ એ પુરિ કરતી મસે
મેહઉ કહઇ મઇ તવન કીધઉ મનરમ ઉલ્લાસે. ૪૪
પ–૧ નાના પાનાંની જુની પ્રત ખાંભાત.

૨૭ દેવરત્ન સુરિ શિષ્ય.

(૪૦) દેવરત્ન સુરિ ફાગ. સ ૧૪૯૯

આદિ—

પહેલાં સંસ્કૃત મંગલાચરણનાં શ્લોક છે પછી

રાસ.

ત્રિભુવન ગગન વિભાસન દિણયર, નયર જીરાઉલિ વાસરે,
નમિય નિરજન ભવભય ભજન, સજ્જન રજન પાસરે,
કવિજન માનસ સરવરહ સીય, સરિસીઅ અવિચલ ભત્તિરે,
ધ્યાઇસુ ભાવિઇ દેવી સારદ, શારદ શશિકરકતિરે

* * + *

અંતે—

સવત ચઉદ નવાણુ વરિસઈ, રતુ વસત જન મહનઇ
દિવસિઈ, મનેરગિ હિ સુવિશાલ,
ફાગબધી એ ગુરૂ વિનતી ભાવ ભગતિ
ભોલિમ સજુતી, કીધી રસ ચઉસાલ ૬૪
ગણહર શ્રી દેવરત્ન સૂરિસર, ઇમિ વીનત્તિ કરી
જે નરવર, વદઇ ભગતિહિ સાર,
તિહ ઘરિ વિલસઈ નવનિધિ અહનિશિ, ગવિ
સુહસપદ નિતુ હુઈ તીહ વસિ,
વછિય સિદ્ધિ અપાર ૬૫

(આ ૬૫ ટુકનુ જૂદા જૂદા પ્રાચીન છદમા સુદર કાવ્યના ' નમુનાઓ પૂરૂ પાડનારૂ કાવ્ય છે)

પ્ર૦ જૈ ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય સચય

---

૨૮ ગુણરત્ન સૂરિ (નાયલગચ્છીય ગુણસમુદ્ર સૂરિ—ગુણદેવ સૂરિ શિ૦)

(૪૧) ઋષભરાસ

આદિ— પડિત શ્રી યશોવિમન સદ્ગુરૂભ્યો નમ

આદિ અક્ષર ૐકાર સિઉં, અરિહત પણમ્યોસુ,
રામ બધ [1]રિસહેસનુ, નવ નવ રસ વન્નેસુ[2]. ૧

---

૧ ઋષભેશ—આદિનાથને ૨ વર્ણવીશ.

અમ્હઈ કવિઅણ કવિઅ રસ, કવિત કેઆ કોડિ
નીપ મનિ આણિ કવતાં કવિત મ દેજ્યો ખોડિ. ૨
નાયક મહિ ગુણદેવ ગુરૂ સામી સુગુરૂ પસાઉ,
ગુણરયણ સૂરી ઈમ ઉચરિ વર્ણિસુ વનિતારાઉ. ૩
વરા છમાસ ૬ તવિસુ, આણી અતિ ઘણુ ભતિ,
અઞ્જના મણુ નિરવધિ મધિ સરસતિ આપુ મતિ. ૪

× × × ×

અંતે—

કઠિન કર્મે કિયા ખેસી દાખ પુરિમતાલ પુરિ કેવલ લાધ
ધ્યાન મહોચ્છવ સુરપતિ કરિ જય જય શબ્દ ત્રિભુવન ઉચરિ. ૧૪૨
કેવલદીપક ત્રિભુવનભાનુ, સમોસરણમાહિ કરિ વખાણ,
ગુણરત્નસૂરી સ્વામી જયવંત, પ્રથમ પ્રબંધ ઋષભ જપંત. ૧૪૩

–ઇતિ ઋષભચરિત્રે પ્રથમ પ્રબંધ

(૪૨) ભરત બાહુબલી પ્રબંધ.

આદિ— અડતાલ ચોપાઈ

પણમ જિણેસર પાય નમુ જિન સેત્રુંજે કેરો સ્વામિ
અરિહંત આદિન નામ જપના, દુરમતિ નાસિ નામિ. ૧
પડમાઈ વર દીપ અનોપમ, નાયક મહિ સુરરાય
શ્રીગુણ સમુદ્રસૂરિ ગુર નિરૂપમ મહિમાનિધિ ઘણુ ઘણાય. ૨
તાસ પાટિ તપ તેજિ દિવાકર, સાયર જિમ ગંભીર,
શ્રી ગુણદેવ સૂરિ ગુણિપૂરિત, સમરથ સાહસ ધીર. ૩
તાસ શીસ વીરરથ જપિ શ્રી ગુણરત્નસૂરિ,
વિસદેસર કુમર ગુણ માતા, પાપ પણાઈ દૂરિ ૪
આદિ કુમરિ કરી વીનતી આણી આમ વર દિઠ
ભરત બાહુબલિ તણો પવાડો ગુરુ પસાથિ કીજિ ૫

× × ×

અંતે—

સતી ભણુઈ સુણિ સાચુ વીરા, ગયવર માન કહિજિ,
એહ થકા ઉતરો અતુલીબળ, જિમ સવિ કર્મ દહિજિ ૩૯૩
બિહિનિ તણુઉ પ્રતિબોધ સુણીનઈ, હિઇ ઉપશમ વસિઉ
તાત જુહારૂ બંધવ વાદૃ, બાહુ એ હૃદય વસાસિઉ ૩૯૪
માન તજ્યૂ તવ ગ્નાન ઉપનુ, અમરે કીઉ ઉચ્છાહ,
સમોસરણિ કેવલની પાંતિ, બિઠા બાહુલી નાહ ૩૯૫
નાભિ મરૂદેવ્યા ઋષભ જિણેસર, સુનદા સુમગલા રાણી,
ભરથ બાહુબલિ બ્રાહ્મી સુદરિ, સતી શિરોમણિ જાણી ૩૯૬
એ જપતા અગિ પાપ ન લાગિ, અવિહડ સુખ અનત,
શ્રી ગુણુરત્ન સૂરી ઇમ બોલિ, શ્રી આદિનાથ જયવત. ૩૯૭

—ઇતિશ્રી ભરથ બાહુલી સબધે દ્વિતીયો પ્રબધ સપૂર્ણો ય રાસ લિખિત વિદ્યાવિમલેન સ ૧૭૦૩ કાર્ત્તિક શુદિ ૧૦ શનૌ

(દે૦ લા૦ કમળ વિજય મુનિ પાસેથી) રત્ન૦ ડે૦

કર્તાનો સમય જાણવા માટે વિચાર કરતા જણાય છે કે તે સવત પદરમા સૈકાના અતમા વિદ્યમાન હતા, તેના કારણમા—

(૧) તેમના ગુરૂના શિ—ગુરૂભાઇ જ્ઞાનસાગરની કૃતિઓ ૧૫૩૧ મા જોવામા આવે છે તે માટે જુઓ જ્ઞાનસાગર પહેલા

(૨) તેમના ગુરૂ ગુણુસમુદ્ર સૂરિએ અનેક બિબનીપ્રતિષ્ઠા કરાની છે—ઉપલીપાસર ગ્રામમા સ ૧૪૯૨ મા પચતીર્થીના બિબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે તેનો લેખ આ પ્રમાણે છે—

સ ૧૪૯૨ મા વૈશાખ શુદિ ૩ ગુરૌ શ્રી શ્રીમાલી જ્ઞાતિય રાજા ભાર્યા જસમાદે સુત માહિરાજે નિજપિતૃ—માતૃ શ્રેયસે શ્રી સુવિધિનાથ પચતીર્થિબિબ કારિત પ્રતિષ્ઠિત નાગેન્દ્ર ગચ્છે શ્રી ગુણુસાગર સૂરિ તત્પટ્ટે ગુણુસમુદ્ર સૂરિભિ—ઉપલી પાસર ગ્રામે—જુઓ જૈન પ્રતિમા લેખ સગ્રહ ડભોઇના લેખ અક ૫.

બીજો લેખ સં. ૧૫૧૨ નો છે તે આ પ્રમાણે—

સં. ૧૫૧૨ વર્ષે ફાગણ શુદિ ૮ શુક્રે શ્રીમાલ-જ્ઞાતીય મં. આમ્બા ભા. આણિકદે સુ. શાંતિમેલ પિતૃમાતૃ શ્રેયોર્થં આત્મશ્રેયસે શ્રી કુંથુનાથબિંબ કા. પ્રતિ. શ્રી નાગેન્દ્રગચ્છે ભ. શ્રી ગુણસમુદ્ર સૂરિભિ ॥ (પંચતીર્થી)—ઉપર મુજબ અંક ૪૪૮

અને ગુણસમુદ્રના ગુરુ ગુણસાગરે સં. ૧૪૮૫ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે સં. ૧૪૮૫ વર્ષે વૈશાખ શુ. ૬ રવૌ શ્રી ઓસવાલ જ્ઞા. ॥ સુત સુશ્રેયોર્થં શ્રી વાસુપૂજ્યબિંબ કા. પ્ર. શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છે શ્રી ગુણસાગર સૂરિભિ. સર્વ દોષ હરણ નિમિત્ત ॥ ૭ ॥—અંક ૨૧

---

૨૯ સોમસુંદર સૂરિ* (તપા ગચ્છના ૫૦ મા પટ્ટધર)

(૪૩) આરાધના રાસ

(૪૪) + નેમિનાથ નવરસ ફાગ (ગુજરાતી-પ્રાકૃત-સંસ્કૃત મિશ્ર)

આદિ—

આમાં પહેલાં મંગલાચરણના બે સંસ્કૃત શ્લોક છે પછી

રાસક

સમર વિસારદ સાસ વિસારદ સારદ મા પર દેવીરે
ગાયસુ નેમિ જિણિંદ નિરંજન રંજન જગહ નમેવીરે ૩

---

* જન્મ સં. ૧૪૩૦ દીક્ષા ૧૪૩૭, વાચક પદ ૧૪૫૦ સૂરિ પદ ૧૪૫૭, સ્વર્ગ ૧૪૯૯ આ પ્રતિષ્ઠિત સૂરિનું ચરિત્ર સોમ સૌભાગ્ય કાવ્યમાં વર્ણવ્યું છે. તેમણે સંસ્કૃતમાં ભાષ્યત્રયચૂર્ણિ, કલ્યાણકસ્તવ, રત્નકોશ, નવસ્તવી વગેરે કૃતિઓ કરી છે અને ગુજરાતીમાં તેમણે ગદ્યમાં ઉપદેશમાલા બાલાવબોધ (૧૪૮૫), યોગશાસ્ત્ર (સં.) ષડાવશ્યક પર (સં.) આરાધના પતાકા પર (સં.) નવતત્ત્વ પર (સં.) ષષ્ટિશતક પર [સં. ૧૪૯૬] વગેરે બાલાવબોધ કર્યા છે. તેમના શિષ્ય મુનિસુંદર સૂરિએ યોગશાસ્ત્ર-ચતુર્થપ્રકાશનો બાલાવબોધ રચ્યો છે.

રવિતલિ વરતઇ સોરીઅ પુરવર અવય નયર સિગારરે
સમુદ્રવિજય તિહા રાજ કરતિ પતિ રતિપતિનઉ અવતારરે. ૪

× × ×

આમા ત્રણ ખડ છે ત્રીજા ખડની

અતે— આદોલ

પ્રથમ અશોક વિશાલ ફુલ પગર સુકુમાલ, નાદ મનોહરએ ચચલ ચામર એ,
હેમસિહાસણ કત ભામડલ઼ઝલકત, દુદુભિ અબરિએ ત્રિણ્ણિ છત્ર
ઉપરીએ. ૩૩

ઇમિ પ્રતિહારજ આઠ, કસર જિતો નગુપાઠ, રચઇ પુરદરએ ભૂરિ ભગતિ ધરએ,
પાલીય જિનવર પાસિ, સયમ મન ઉલ્લાસિ, સિવપુરિ પુહતી એ
રાજમતી એ સતીએ ૩૪

ફાગ

ધવલ આસાઢની આઠમી નાઠ મહા મેવ નારી
નેમિ જિણેસર સિવપુરિ બપુરિ ગયુ ગિરિનારિ ૩૬

પછી સસ્કૃતમા બે શ્લોક છે, તેમાના છેલ્લા શ્લોકની અદર કર્તાએ પોતાનુ નામ 'ભૂયાદુજ્જ્વલ સોમસુંદરયશા શ્રી સઘભદ્રકર' એમા બતાવ્યુ છે

—ઇતિશ્રી નેમિનાથસ્ય નવરસા વિધન ભવિકજનરજન ફાગ સમાપ્ત મિતિ

પત્ર ૪-૧૫ મોરબી પ્ર૦જુલાઈ–અગસ્ટ ૧૯૧૭માં જૈન કૉન્ફરન્સ હેરેલ્ડ તથા મુનિ ધર્મવિજય તરફથી શમામૃત અને આ સાથે છપાયેલ છે.
[ધનદેવગણીએ સુરગાભિધાન નેમિફાગ સ ૧૫૦૨ મા રચેલ છે]

૩૦ ભાવસુંદર (ત૦ સોમસુંદર સૂરિશિ૦)

(૪૫) મહાવીર સ્તવન—પાન વિહાર મડન સ્ત૦ ઉજ્જનમાના.

આદિ—

પણમવિ સરસય માય પાય, નિતુ બે કરજોડિય,

× × × ૧-૨

શ્રી સોમસુંદર સૂરિ રાજ્યે નિતુ સમરઈ નામ
જંગમ તીરથ સકલ મહિ જિમ મેઘસ મણુ
પામ મહાતમ ધરણીધર સૂરિ પસાયઈ,
પંચેન્દ્રિ વસિ સંવર મમત્વ છતાં સંપરિવારે ૩
મોહસમો જિણિ નિરદલિયો છતા આદિ કામ
સા ગિરૂઆ ગુણ સમરતાં, નિરમલકીજે
દુરમતિ દૂર પલાઈ ૪

× × × ×

અંતે—

ઉદધિ રસ મેહ ભનિ મેહ મિતિ કરિ સંવચ્છર,
જિમ નાસઈ અંબુદ સિમિ સંપયતિ સુખદ પરંપરિ,
ધરનિ ધરપ ધામિએ ભારતિ નાઈ નિધાન,
ભણિ કુમિ જગિમ જાગર જિનવર જગ જિમ ભાણુ
જા મેરુ ગિરિ જલધિ સાગર સકલ તાસ મરણ
ચુનિ ભાગુ ચ અમલ નભિત અમર ધરિ જા મહિતલ
તા નિતુ નવી પરિ નિતુ આપણઈ અધિક માન નિવાસ
ઓપમ સહિત ભણિ તરનઉ સ ... શ્રી વીર જિણિંદએ,

---

૩૧ સાધુકીર્ત્તિ (ખરતરગચ્છ—જિનદત્ત સૂરિ શિ૦)

(૪૬) મત્સ્યોદર કુમાર રાસ

આદિ.

અંતે—

વાચક ગ૦ શ્રી જિનદત્તસૂરિ, તાસ સીસ ... ગુણસૂરિ
સાધુકીર્ત્તિ ગણિ રચીઉ રાસ, ભણુ ગુણુ તસ પૂરઈ આસ. ૧૫૭
—ગણિ લક્ષ્મી કલ્યાણ લિખિત ગણિ ... પઠનાર્થે
૯-૧૧ (વિ. ૫)

(આ રાસમા થોડા વસ્તુ છંદ અને મુખ્ય ભાગે ચોપઇ છંદ છે એક વિવાહછે કે જેમા ચોપાઇને દરેક પાદને અતે એ લગાડયો છે

(૪૭) વિક્રમચરિત્ર કુમાર રાસ સ. ૧૪૯૯ લખ્યાસાલ ૧૬૯૮

---

૩૨ માણિક્ય સુંદર (મેરૂતુંગ શિ૦) ૧૪૭૦ આસપાસ)

(૪૭) ચક્રધવલ ધર્મદત્ત કથા.

---

૩૩ તેજવર્દ્ધન (,૧૫ સે.)

(૪૮) ભરત બાહુબલી રાસ

---

(૩૪) સર્વાનંદસૂરિ (૧૫ મા સૈકામાં થયા સંભવે છે.)

(૪૯) મ ગલકલસ ચોપાઈ. (પ્રાચીન છે)

આદિ— મગલાચરણ

સયલ મગલ સયલ મગલમૂલુ મુણિનાહ
આબુગિરિ આદિજિણુ પાય પઉમ પણુમેવિ ભાવિણુ
ફલોલી મુખમડણુ પાસનાહુ ઉરવરિ ધરેવિણુ
વાગુવાણિ સુભ વયણએ અન્તરી અક્ષરમાલ,
મગલકલસ ચરિત હિત ભણુસિઉ રલિઅ રમાલ ૧

દુહા—રલિઅ રમાલ નિસુણુના મ ગલકલસ ચરિત્ત,
ભવિઆ ભાવિઈ સભવુ કરીઉ સુનિચલ ચિત્ત ૨
નિશ્ચલચિત્ત પસાઉલઈ વિઘન વિલીજઈ દૂરિ,
સુલલિત વાણી ઇમ ભણઈ શ્રી સર્વાનદસૂરિ ૩

—પા ભ

આ રાસના કર્તા સર્વાનન્દસૂરિ કિયા ગચ્છના હતા અને તેમણે આ રાસ ક્યારે રચ્યો તે જાણાતુ નથી એક સર્વાનન્દસૂરિએ સ ૧૩૦૨ મા ચંદ્રપ્રભ ચરિત્ર રચેલું છે આ ચોપાઇમા વસન્ત સામેરી દુપદ

વગેરે રાગો વાપરેલા છે ગ્રી. સા.—શ્રીમાન સર્વાનન્દસૂરિએ પ્રશસ્તિ રચ્યું છે આ કૃતિ પ્રાચીન છે ને તે ૧૫ મા સૈકાથી અર્વાચીન નથી જ એમ જણાય છે તેથી અત્યારે તો તે સૈકામાં મૂકી છે

૩૫ મડલિક

(૫૦) પેથડરાસ

આદિ—

વિશ્વમવણિ પીનવઉ દેવિ સામિણિ વાએસરિ
દસગમણિ આરાહણમણિ નિટ્ઠણિ પરમેસરિ
વીર જિણિંદ હ નમીય મઝ્ઝણુ માઇવિલુ શ્રી સંઘિહિ
કવડ જરાખ જખ્ખાધિરાજ સમરીય મનરંગિહિ ૧
ચેડીમ નયર નિવાસણીય વઉ અંબિકદેવિ
શાસનદેવતિ મન ધરીય ગુરુમઝ્ઝણુ નમેવિ. ૨
રાસ રમેવઉ જિણ્ઠ્ઠમવણિ તાલામેલ કવિ પાઉ
સપ્ત તમાવન રોપીઉ એ સમ ગિરિવિમગિરિ મેવિ. ૩

× × × ×

અંતે—

સોમનાથ યહ્યા વદીય દેખીઉ વલીઉ જામ
તિણ પીથાણુ દિન મન રહિસઉ મડલિક ભણઇ કમિ.
તહિ નામિન.

તિણ પીથાણુ નેમિ તહિ હરીયાલા સાલ રે
સરવાહે સપત મનીવા સાલ રે

—પ્રાગ્વાટ વંશ મૌલિક મ પેથડ રાસ સમાપ્ત

(પ્ર. કાં. ભંડાર.)

[વિક્રમના ૧૩ મા શતકમાં થયેલા પોરવાડ વંશના પેથડશાહના સુકૃતો આ રાસમાં સંક્ષેપમા વર્ણવેલા છે રાસ ૧૫ મા શતકના આદિમાં રચાએલો લાગે છે પેથડના વિશેષ વર્ણન માટે સુકૃતસાગર કાવ્ય જુઓ. મિ. સા.]

વિક્રમ સોળમી સદી.

૩૬ દેપાલ.× ભોજક સં. ૧૫૦૦ થી ૧૫૨૨ સુધીમાં વિદ્યમાન કવિ.

(૫૧) જાવડભાવડ રાસ-પા. ૪
(૫૨) રોહિણીયા ચોરનો રાસ.
(૫૩) આર્દ્રકુમારનુ સૂડ.

(દેપાલ ભણિ સાજી ગઈલા મુગતિ આપુણી ધાનચી
સકતિ સયલ સત્ર પ્રસન) પ્ર. કા

× પ્રસિદ્ધ નામી કવિ હતો તેનુ ટુંકુ નામ દેપો હતું શ્રી ઋષભદાસ કે જે ત્યાર પછી સત્તરમા સૈકામા જૈનેતર કવિ પ્રેમાનંદને પણ ટક્કર મારે તેવો વણિક શ્રાવક કવિ થયો છે તેણે સવત ૧૬૭૦ મા રચેલા પોતાના કુમારપાળ રાસમા ઉલ્લેખ કરી તેના વખાણ કર્યા છે કે—

આગિ જે મોટા કવિરાય, તાસ ભાય ચરણરજ ઋષભરાય,
લાવણ્ય, લીંબો, ખીમો ખગે, સકલ કવિની કીરતિ કરી
હંસરાજ વાછો દેપાલ, માલ હેમની બુદ્ધિ વિશાલ,
સુસાધુ સમરો સુરચંદ, શીતલ વચન જિમ સારદચંદ

વધુ હકીકત માટે કોચર વ્યવહારી રાસ જુઓ. તેમા જણાવેલું છે કે દિલ્લીના પ્રસિદ્ધ દેસલહરા શાહ સમરો અને સારંગ એમનો તે આશ્રિત હતો.

ચાચક તેહના ઘર તણુક વેધક નર વાચાલ,
જાણીતઉ જિનશાસની કહીઈ કવિ દેપાલ

આમા યાચક એ વિશેષણ તેમજ બીજે સ્થલે તેજ રાસમા 'લેયોરે ઠાકુર હુમ જે ભાવઈ' એમ ઠાકુર શબ્દથી સંબોધન સૂચવે છે, કે કવિ ભોજક હતો (વિજયધર્મસૂરિ કૃત ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભાગ ૧લો) આના એક કાવ્યની પ્રતિ સં ૧૫૦૫મા લખાયેલી છે દેપાલ ગુજરાતમાં ફર્યો હતો અને ગુજરાતમાં રહીને તેણે ઘણા કાવ્ય રચ્યા હતા એની જે કવિતાઓ મળી છે તે તે કવિના બીજા ગુજરાતી જૈન કવિઓના જેવીજ ભાષામા છે દિલ્હીની ભાષાની કશી અસર તેમા જણાતી નથી (મ બ)

(૫૪) વજ્રસ્વામી ચોપાઈ સં ૧૫૨૨

(૫૫) ચંદનબાલા ચરિત્ર ચોપાઈ—

આદિ— વસ્તુછંદ

વીરજિણેસર પાય પણમેવિ પણમિય પરમેસરીય
હરખિ દીક્ષા સુધિ હંસગામિણિય
સિદ્ધભણુ જિણ ભાણુસ્યૂં વાગવાણિ સરસતિ સામણિ
ચંદનબાલા ચરિત ગુણ, ભુણિ ભાણુ મુનિરાય
સપતાણુઈ સુપસાઉલિઉ કહિઈ સુમતિ રેપાલ.

—પ્ર. ક.

(૫૬) હરિયાળી.

(એ હરિયાળી જે નર જાણે, મુર્ખ કવી રેપાલ વખાણે.)

(૫૭) સ્થૂલિભદ્રની કક્કાવાળી—

એ ભણે ભણેરી અભિરહ ભાવનક ધરિ એહ
આગલિ મીંડઈ દસગણું આંકતણી પરિ એહ. ૯
ગણ અરથા હોઈ સીહડી અનુપસ્તાર વિશાલ,
સ્થૂલભદ્ર મુનિવર ગરીબ, કહિસઈ કવિ રેપાલ.
કખણ ચખણ નરવર સખણ ગવિ ભમણ ભ.

(૫૮) સ્થૂલભદ્ર ફાગ

આદિ—

પણમિય પાસ જિણિદેવ અનુ સરસઈ સુમરેવી
થુણિબા મુણિવઈ ભણિસુ ફાગ બંધિ ગુણ કેવી. ૧
સીલમસુંદર રયણુ ગુણમણિ ભંડારો,
કંચણ જિમ ઝલકંત કંતિ સંજમ સિરિહારો
સ્થૂલિભદ્ર મુણિરાઉ નામ મહિયલું ગોહતઉ,
નયરિરાય પાડલિપુ નયરિ પહુતઉ વિહરતઉ. ૨

× ×

અંતે—

નદઉ સો સિરિ થૂલિભદ્દુ જો જુગહપહાણો
મલિયઉ જિણિ જગમલ્લ, સલ્લ રઇવલ્લહ માણો,
ચૈત્રમાસિ બહુ હરિસ રંગિઇ જુ મુણિ ગાએવઉ,
ખેલહિ નિયમણિ ઊલટિ હિત સુ ફાગુ રમેવઉ ૨૭

—૨૭ ટુંકોનું સુંદર કાવ્ય છે

(૫૯) આર્દ્રકુમાર ધવલ.

આદિ—

માઇએ નયરહ સીકરયારિ, પાચ કન્યા રામતિ રમઇએ,
ચિહુપણ વરીઅલા થભ ચિયારિ, વરનવિ પામઇ પચમીએ, ૧
વાવિ ચઉખડીએ ચ્યારિ એ ખભ, ચિહુ ચિહુ કુમારી ચ્યારઇ વરિયા એ,
રૂપિ નિરૂપમ જેમીય રભ, ધણદત્ત ધૂય તેહે ખીજવીય ૨

* * * *

ધન પ્રભાવિઇ કવિ દેપાલ, આર્દ્રકુમર વલી આવિઉ એ ૪

ધવલ ૧

* * * *

અંતે—

અભયકુમાર તૂ મીત્રીઉએ, ન્યાયઇ એ વડબુદ્ધિ તૂ.
અમ્હ પ્રીય વાછતઇ રહાવીઉ એ, રમતલઇ બાર વરીસ તૂ.
અખઇચિ હોઇ જે વાછ તૂ, વડઉ લેસાલીઉ એ.

(૬૦) +સ્નાત્ર પૂજા.

આદિ

પહેલા, ત્રણ પ્રાકૃત આર્યા-ગાથા છે, પછી ઢાલ-ચાલ
પવિત્ર ઉદક લેઇ અંગ પખાલી, વિવિધ વસ્ત્ર જાદવ ચિરમાલી,
કુસુમાજલિ મ્હેલો આદિ જિણુંદા, તોરા ચરણકમળ સેવે
ચોમઠ ઇંદા-કુસુમા. ૧

* * * *

અંતે—

સરસ સેત્રતરી માલતી માળા ગુણ આવે ઇમ કવિત્ત કેવાલા.
ત્રાણ અજીત સંભવ ગુણગાઉં અનંત ચોવીસી જિનની

ગાળ માંઉ

કુસુમાંજલિ મેલો વીર જિણંદ તોરા ચરણ

વસ્તુ.

જાઈ જુઈહિ જાઈ જુઈહિ કુદ મદાર,
નીલુપ્પલ કમલદલ સિંદુવાર ચંપક સમુજ્જલ
પસરંત પરિમલ મિલિય, અંધમુઢ મુકુલ મધુકર
ઇમ કુસુમાંજલિ જિન અવલિ, મિલિય પાવપણાસ
ગુણિભ તારાગણ સરિસ (પાઠાંતરે ગુંફિય તારા ભણુસરિસ)

ભવિયણ પુરઉ આસ—

(૪ વિવિધ પૂજાસંગ્રહ.

(૬૧) થાવચ્ચા કુમાર રાસ.

આદિ—નયર દ્વારામતી નયણિ નરવર ગોવિંદો
કુમર થાવચ્ચાસુ નિહાં વસઇ જિણિગિ પુનિમ ચંદો. ૧

* * * *

અંતે—

દેવગુ સાધુધર્મી સાધુના ગુણ રમિઉં ભઈ
રાતિ દિવસિ સેવા કરઈ તે સિવપુરિ જાઈ

—લિખણી મનિ આસ્યા ઘણી. ૧૮

— ૨ ૧૧ લિ. ૫.

(૬૨) જંબૂસ્વામિ પંચભવવર્ણન ચોપાઈ રાજ્ય સં ૧૫૨૨

આદિ— આસો શુ. ૧૫ રવિ.

સિધ્ધ મહૂદર પય નમી આસદિલુ અરિહંત,
હરરાજ અહનિસ વસઈ ભરમ તણુ ભગવંત. ૧

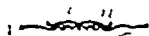
ભવભંજણુ ભગવંતનૂ આણુ અખંડ વહેસિ,
સીલ સિરોમણિ ગુણુ નિલઉ, જંબુ કુમર વણેસુ, ૨

* * * *

અંતે—

સંવત પનર બાવીસમઇ એ વ રચિઇણુઇ (બાવીસ રચઉ આસોઇ) પૂનિમદ્દએ,
ભણુઇ ગુણુઇ નરનારિ તેહ મનિ ઉપશમ રસ વસઇ એ ૧૭૮
કાવ્ય—શ્રી જંબૂ સ્વામી રિદ્ધિ ગામી ભવહ પંચતણુ ચરી,
ઉપગારકારી બુદ્ધિ સારી રચ્યઉ દેપઇ પંપ કરી,
જે ભાવિ ભણુસઇ અનઇ સુણિસ્યઇ રહસ જાણી એહના,
જિણુ આણુ ધરસ્યિઇ ક્ષમા કરસ્યઇ કાજ સરસ્યઇ તેહના ૧૭૯

(વિ ધ)—અપૂર્ણ પ્રાચીન પ્રત મારી પાસે છે.
—મ ૧૬૭૩ વર્ષે આસો સુદિ ૭ શુક્રે લિખિત મુની જીવા-મનિ મેઘાજલ પઠનાર્થં—ગુ વિ

૩૭ રત્નાકર સૂરિ.

(૬૩) + આદિનાથ જન્માભિષેક.

આદિ— વસ્તુ

વિનીયનયરી વિનીયનયરી નાભિ નિયગેહિ
મરૂદેવિહિ ઊયરિસર, રાય હંસ સારિચ્છ સામિય,
સિરિ રિસહેસર પઢમ જિણુ, પઢમ ગયવર વસહગામિય,
વસહ અલંકિય કણુય તણુ, જાગો જગ આધાર,
તસુ પય વંદિય તસુ તણો, કહિસુ જન્મ સુવિચાર. ૧

* * * *

અંત— વસ્તુ.

સિદ્ધ મહીધ્યુ સિદ્ધ મનાવ્યુ પ્રણિય સુરરાય,
ઉચ્છાહિય જય જય કરિય, જનની પાસિ મિલ્હિવિ જાય
નદીસર આઠ દિવસ કરિ દેવ દેવી નિયઠાણ પત્ત
મણિપરિ સયલ જિનેશ્વરહ, કરું નવણ નડુભત્તિ
મુનિ રયણાયર પાવદર, જિમ તુમ કિયઈ વરસુત્તિ. ૧૨

—પ્ર. દેપાલની સ્નાત્ર પૂજામાં અંતર્ગત વિવિધ પૂજા સંગ્રહ.
(દેપાલ કવિના સમકાલીન હોવા જોઇએ તેથી આ કવિને દેપાલ કવિ પછી મૂકેલ છે)

---

૩૮ સંઘવિમલ (મિશ્ર સંઘવી ?) ત૦ મુનિસુન્દર શિષ્ય.
(૬૪) સુદર્શન શ્રેષ્ઠિનો રાસ પ્રબંધ સં ૧૫ ૧ નો ૧૫૪ પૂર

આદિ—

પહિલઉં પ્રણમિસુ આદિજિણંદ એ, જિણવર ચઉવીસ,
પછઇ શાસનદેવતા એ દીઉ નામઉં સીસ.
સમરીઅ સામિણિ સારદ એ સાનિધિ સંભારઉં
આપઉ પાવઉં મતિય ન. એ કવિ સિઉં એમ કરઉ. ૧
તઉ તુઠી તતખિણિ ભણઇ એ દઉં આસિસ અમ્હ
સેઠિ સુદરસણ તણઉ રાસ રચિવા મન રમ્હ
જંબૂ દીવહ ભરહ ખેત્ર વસઇ ભલી
ચંપા નગરી મહુરત્તણઇ અમરાપુરિ જેવી. ૨

× × ×

અંત—

તીરથ અવધરિ ભરાવન લીયઉ એ મા. નર અનઈ નારીઈ, સુ.
શીલ મહાતમ સાંભલી એ મા વિસાઇ મુવિય કઇ સુ. ૪૭
તપગછિ ગુરુ ગોયમ સમાએ મા. શ્રી મુનિસુંદર સૂરિ, સુ.
નામઇ સઈ સિદ્ધિ સંપજે એ મા. દુરિય પણાસઇ દૂરિ, સુ. ૪૮

તાસુ તણુઈ સેવકિ રચઉ એ મા. ગસ હૃદય રૂડઈ રગિ, સુ
ચાપિઉ ભીલ સોહામગુ એ મા આનદ ઉપજઇ અગિ. સુ. ૪૯
સવત પનર એકાતરઈ, મા. જેઠહ ચોથિ વિશુદ્ધિ, સુ
પુષ્પ નક્ષત્ર ગુરુવાર સિઉ એ, મા ચરિત્ર એ પહુવિ પ્રસિદ્ધ સુ. ૫૦
જા લગઇ મેરૂ મહીધરૂ મા. જા જલ સાયર પૂર સુ
શીલ સુદરિસન ગાઈઈ મા. જા લગઈ મસિ નઈ સૂર, સુ. ૫૧
જે નર શીલઈ નિરમલા એ, મા નારિ નવાહિઆ મૂલ સુ
એ કરજોડી કવિ કહઇએ મા હું તીહ પગની ધૂલિ સુ ૫૨
શીલ હિ સવિ સુખ સપજાઈ એ, મા શીલ લગઈ નવનિધિ, સુ
શીલઈ સુર સાનિધિ કરઈ એ મા. શીલહિ સયલ પ્રસિદ્ધિ સુ. ૫૩
શીલહિ ઉત્સવ નિતુ નવા એ મા શીલહિ કોડિ કલ્યાણ, સુ
શીલ લગઈ કહીયઇ કિસો એ, મા પામીઈ પચમ ઠાણ સુ ૫૪
શીલ પ્રબધ જે સાભલઇ એ માલ્હડતડે, નરનારીય તે ધન્ન, સુ.
સુદરિસન રિષિ કેવલી એ, મા૦ ચતુર્વિધિ સઘ પ્રસન્ન, સુણિ સુદ૦ ૨૫૫

—વિ. ધ ચોપડો પા. ૨૩-૩૭)

—સ. ૧૫૭૩ માજ લખાયેલ પ્રત ડેહલાના ભડારમા છે.

—કુલ પાચ ઢાળો અને ૨૫૭ પદ્ય સાગર ભ. પાટણ

[આ કૃતિના કર્ત્તાનું નામ કોઈ પ્રતમાની અશુદ્ધતાને લઇને 'મેલો સઘવી' એવુ હોય એમ ઘડીભર લાગે છે પણ સૂક્ષ્મતાથી વિચારતા સવવિમલ એજ નામ ખરૂ જણાય છે]

---

૩૯ ધનદેવ ગણિ.

(૬૫) સુરગાભિધાન નેમિફાગ. સ ૧૫૦૨

આદિ—

પહેલા, સસ્કૃતમા મગલાચરણ શાર્દૂલ શ્લોકમા છે પછી પ્રાકૃતમા નીચે પ્રમાણે શાર્દૂલ છે—

દેવી દેવિ નવી કવીશ્વર તણી વાણી અમીસારણી.
વિધા સાગર તારણી ભવ ધણી હંસાસણી સામિણી
ચંદ્ર દીપતિ જ્યોતિ સરસતિ મઈ વીનવી વીનતી
બોલું નેમિકુમાર કેલિની રતિ કામિઈ કરી રંજની. ૨
સરસતિ મુઝ મતિ દેવીઅ દેવીઅ તું જગિ સારરે,
નીલકમલ દલ સામલ જિનવર વરણું નેમિકુમારરે. ૩
કમિન દલ દાતાર સામી નેમિકુમાર
હાર મનોહર એ મુગતિ રમણિ વર એ
× × ×

અંતે—

જ્ઞાન ઉપનું ગયણિ સણીય રાજમઈ રમી
સિરિ સિરિ સામીય નિરખીય હરખીય સા નિજ મની,
સામી નેમ કામિની કરિ મરી રાજમતી નારી
સા સતી નિરુપમ રાજકુમરી, મુગતિઈ ગઈ સા, વરી,
જે રેવઈ ગિરિ રાય ઉપરિ ગમઈ શ્રી નેમિ પાયે નમઈ
તે પામઈ સુખસિદ્ધિ રિદ્ધિ દિ રમઈ શ્રી શારદા બોલઈ

—ઇતિ શ્રી ધૂરગાધિપ નેમિરાસ. સંપૂર્ણ સંવત

૧૫૦૨ વર્ષે કૃતો ધનરત્નગણિના

[આ સંસ્કૃત પ્રાકૃત તથા ગુજરાતી એમ ત્રણ ભાષામય છે. જૈન]

[સોમસુંદર સૂરિએ પણ જૂનો નેમિનાથ નવરસ ફાગ એમ ત્રણ ભાષામાં ૨ પો૦ ૭ અને તેજ સમય આસપાસમાં. જુઓ ૫૯મી સદીના અંતમાં સોમસુંદર સૂરિ.]

---

૪૦ સંઘકલશ ગણિ (ત૦ રત્નશેખરસૂરિ–ઉદયનંદિસૂરિ)

(૬૬) સમ્યક્ત્વરાસ (૭૯ કડીમાં) સં. ૧૫૦૫ માગશર તલવાડામાં

અંતે—

તવ અભિધાનક જમનિધાન એ સાધુતરે,

શ્રી સોમસુંદર સૂરિ, સુણિ સુંદરે, શ્રી મુનિસુંદર સૂરિ માલ્હતડે,
જયવંત જયચંદ્ર સૂરિ, સુણિ સુંદરે * * ૮
શ્રી ગુરૂરાજ વિશાલરાજ, માલ્હ. ચિહુ દિસિ કરઇ વિહાર, સુણિ,
સમકિત રયણ પ્રકાસતા, મા૦ સોસણ ભાસ ભાસણ હાસ. સુ૦ ૯
એ ચ્યારઇ ગુરૂ તપગચ્છ ગુરૂએ, મા૦ રત્નશેખર સૂરિરાય સુ૦
ઉદયનંદિ ગુરૂ વદિઇએ, મા૦ જંગમતીરથ પ્રાય સુ૦ ૧૦
સંવત પનર પૂચોતરઇ એ, મા૦ માગસિર રચિઉ રાસ સુ૦,
તલવાડા પૂરિ નિપતુએ મા૦ પુણ્યરસ કલસ સકાસ. સુ૦ ૧૧

—ઇતિ પં સંઘકલસ ગણિ વિરચિત સમ્યક્ત્વ રાસ સમાપ્ત
સં. ૧૫૩૮ વર્ષે ચૈત્ર સુદિ ૧ દિને, પૂજ્ય પં. જયહેમગણિ
શિષ્ય લાવણ્યધીર ગણિના લિખિત—સા૦ ભ. પાટણ.

---

૪૧ આનંદમુનિ.

(૬૭) + ધર્મ લક્ષ્મી મહત્તરા-ભાસ. સં ૧૫૦૭

આદિ

ઢાળ પ્રથમ

સકલ સદા ફલ વિમલ ગિરિ, જિણ ચઉવીસ પ્રણામ,
કરિસૂ કવિતુ સોહામણુ એ, ગચ્છ રતનાગર નામ.

* * * *

અંતે—

જાણુતી એ ગુરૂ ઉવયાર, શ્રી ધર્મલક્ષ્મી મુહત્તરાએ,
મડવૂ એ નગર પ્રવેસિ, સંવત પનર મતોતરઇ એ,
શ્રી મુહત્તર એ ભાસ કરેસિ, ઓસવંસિ આનંદમુનિ ૫
શ્રી સંઘૂ એ સિઉં અનદિન, મડણુ ભીમ સહોદર એ,
સોની એ ભોજા તન સંઘપતિ માણિક પય નમઇ એ
ધામિણિ એ ઘો આમીસ, શ્રી રયણસિંહ સૂરિ પરિવાર સહ

દુહો

શ્રી ધર્મલક્ષ્મી સુગુરુ, અવિચલ જ સસિભાણ,
અહનિસિ એહ ગુણ ગાઈતાં, સિદ્ધિ રિદ્ધિ કલ્યાણ. ૫૩

—અથામ ૭૫. પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

---

૪૨ આસાયત

(૬૮) હંસવત્સકથા ચોપાઈ (વત્સરાજ હંસરાજ ચોપાઈ)

લ. સં. ૧૫૧૩ પહેલાં.

આદિ—

અમરનાથ સંભારૂ પ્રસન્ન સમરૂ અવર નવરાણુ
પુર પટ્ટણ પયસાણ અમરાણુ વીર ભાવનથા. ૧

ચઉપઈ—

શિખર બાહ દસ સહસ પ્રાસાદ કનક કલસ ધન નરવઇ નાથ
ગોદાવરીનું નિર્મલ નીર પુર પઇઠાણ વસઈ તસુ તીર.

*　　*　　*　　*

અંતે—

ધર્મિઈ લાભઈ અવિચલ ઠામ જીવ પુણ્ય છોડઇ પાપ જિ કર્મ,
દેવ આરાધુ જિણવર નામ, દુખ તણૂં ? ટેકઇ ઠામ. ૩૦
અવર દેવ જે પૂજઇ પાપ જિણ પૂજઇ દેવ નિર્મલ થાઇ
જિણવર બોધિક ધર્મ તે કરઈ પાપરૈ જિમ દેખા ઠરઈ ૩૧
ગુણવંત ગુરૂ પાય અણુસાર મુનિ પુરી મતિ અણુસાર
પુર પઇઠાણ વાસવેલ વખાણ્યો વત્સરાજ નઈ હંસ ૩૨
માઘ મા રાગ રજની કુસુમ કથા ઉત્તમ વાણની,
માધ્ય દુઃ વસુ ભઉર્ઈ સુવિસ્તાઈ ચ્યારિ ભણીસાં દુખ ૩૩
ભૂખની જિણસાથ વિશાખા નિજ મોહમાયા તથા
તેણુનાં દેશ ફરિ સવિ કહઈ ભણઈ આસાઇત તિહ ભાવઈ કહઈ ૩૪

—૪ ખડ છે દરેકની અત કડીમાં 'અસાઇત' એમ લખેલ છે સ ૧૫૧૩ વર્ષે પોષ વદિ ૧૨ વિપ્ર મુરારિકે—વિવેકવિજય ભડાર ઉદયપુર

—ઇતિ શ્રી હસ વત્સ કથાયા ચતુર્થ ખડ સમાપ્ત. સ. ૧૬૫૯ વર્ષે ભાદ્રવા સુદિ ૮ દિને ઋ૦ ઉદયચદ શિ ઋ૦મનોહર લિ૦ નાદસમા ગ્રામે પાના ૨૩-૧૨-ન ૫૨. ડે કૉ.

રત્નશેખર ૧૫૧૦ આસપાસ.

(૬૯) રત્નચૂડ રાસ. —ડે૦, ભા૦.

---

૪૪ કલ્યાણસાગર.

(૭૦) વીશી (૨૦ વિહરમાન જિન સ્તુતિ) પૈકી ૧૪ જિનસ્તુતિ.

આદિ.

શ્રી સીમધર સાભલઉ, એક મોરી અરદાસ
ગુગુણ સોહાવા તુમવિના, રયણી હોઈ છમારો

—જીવન જગધણી.

× × × ×

અતે—

કલ્યાણસાગર પ્રભુસું રમિઉ, હરીય કરી મુઝ મીટ ૫. ગુ
—ભુજગ સ્વામિ ગીત

[પછીના ૬ જિનના ગીત સૌભાગ્યરત્ને પૂરા કર્યા છે.]
૭-૧૩ આ ક

(૭૧) અગડદત્ત રાસ (૧૫૧૦ આસપાસ મ કી)

---

૪૫ ઋષિવર્દ્ધને સૂરિ (આ. અચલનાયક જયકીર્તિ-સૂરિ શિ.)

(૭૨) નલદવદંતિ રાસ—નલરાજ ચઉપઈ સં ૧૫૧૨ ચિત્રકૂટ ગિરિમાં—ચિતોડમાં.

આદિ— ધુરિ દૂહા

સયલસય સુહસંતિકર, પ્રણમીય શાંતિ જિણેસુ,
દાન શીલ તપ ભાવના, પુણ્યપ્રભાવ ભણેસુ. ૧
સુણતાં સુખરિસ વર ચરિય વાધઈ પુણ્ય પવિત્ત
દવદંતી નલરાયનૂ, નિસુણૂ ચાર ચરિત્ત. ૨

× × — — — × ×

અંતે—

શ્રીય અચલગચ્છનાયક ગછધર, ગુરૂ શ્રી જયકીરતિ સૂરીસર
જાસ નામિ નાસઈ દુરિત. ૩૨૮

તાસુ સીસ ઋષિવર્દ્ધન સૂરિઈ
કીઉ કવિત મન આનંદ પૂરિઈ નલરાય દવદંતી ચરિત્ત. ૩૨૯
સંવત પનરબારોત્તર વરસે ચિત્રકૂટ ગિરિનગર સુવાસે
શ્રીસંઘ આદર અતિ ઘણઈએ

એહ ચરિત જે ભણઈ ભણાવઈ રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ ઉચ્છવ
આવઈ તિહુનિ મંદિર તસ તણઈએ. ૩૩૧

—૪૭૧ શ્લોક પૂર છે (સાગરભંડાર પાટણ.)
—પત્ર ૧૧ લિ સં ૧૫૭૫ ભ. શ્રી જિનસહંસસૂરિક્ક.
—ડા. ભં. પાટણ દાબડો ૮

—પંચસમિ અનુસપ્તા સતિ શ્લોક વિશોભિતા
નાકૃતે નલચરિત્ર પ્રત્યેકાક્ષર સંખ્યયા. ૧

ઇતિશ્રી નલપદમાવતીસ વડો નલરાસ સંપૂર્ણ સં ૧૬૫
વર્ષે વૈશાષ શુદિ ૭ રવૌ લખિતં શ્રી વાજા નગરે. ૧૬-૧૭ ના. ૬
—પૃ. ૧ અમ.

—સ. ૧૬૬૯ વર્ષે શાકે ૧૪૮૫ પ્રવર્ત્તમાને ચૈત્ર શુદિ ૧ ગુરૌ શ્રી અચલગચ્છે વા૦ ઉદયકિરણ લિખાપિત (વિ ધ એક ચોપડામા પાના ૧૮૦ થી ૧૯૫. પંક્તિ ૧૮)

---

૪૬ મતિશેખર (ઉ૦ દેવગુપ્તિસૂરિ-સિદ્ધિસૂરિ-કક્કસૂરિ-શીલસુંદર શિ૦)

(૭૩)ધન્નારાસ. સં ૧૫૧૪

આદિ.

પહિલઉ પણમી પયકમલ શ્રીજિણઆદિ દેવ,
ભવિય સુણઉ ધન્નાતણઉ, ચરીય ભણઉ સંખેવિ, ૧
જિણવરિ ચિહુ પરિભાષિયઉ, સામણિ નિર્મ્મલ ધર્મ્મ,
તિહા ધુરિ દાન પ્રસંસીયઇ, જિણિ ત્રૂટઇ સવિ કર્મ્મ ૨

વસ્તુ—

દાન ગિરૂઉ દાન ગિરૂઉ દાનિ જગ કિત્તિ,
દાનહિ વસિ ત્રિણઇ ભુવન, દાન માન આપઇ નરા હિત,
દાનિ દુરિય નાસઇ સયલ, દાનિ સેવ સારઇ સુરા હિત,
દાન જેમ ધનઇ દીધો, પુન્નહિ પામીય પાત,
સાવધાન તુમ્હિ સાંભલઉ, પૂરવ ભવ અવદાત ૩

અંતે—

શ્રી ઉવએસ ગચ્છ સિણગારો પહિલો રયણપ્પહ ગણધારો,
ગુણિ ગોયમ અવતારો
જકખદેવ સૂરીય પ્રસિદ્ધો તાસ પાટિ જિણિ જગિ જસ લીધો,
સંયમ સિરિ ઉરિહારો ૨૬

અનુક્રમિ દેવસુપતિ સૂરીસ, સિદ્ધિ સૂરિ નામિ તસ સીસ
મુક્તિજયસેતીય પાય
તાસ પાટે સર્વ ગાજતો ગચ્છનાયક મહિમા ગુણવંતો
—કક સૂરિ ગુરુ રત્ન. ૨૭
સર્વ દક્ષિ થાપીય તિણિ ગુણાસ ગુણવત શ્રીદેવસુંદર સાર
વારીય જિણિ આણુ એ.
તાસ સીસ મતિસેખર હરસિદ્ધિ ધનરત્નસૂરિ ગડિધર વરસિદ્ધિ.
દીપો ભક્તિ અતિઘણો. ૨૮
(વધુ બીજી પ્રતમાં) —ચેનસાગર ભ. ઉદયપુર.
એક મસ્તિ ધન્નાનંદ ભાખઈ ભણઉ ગુણઉ ? કથા કહાવઈ
જે સમકિ ધર્મ ધન
તે નર વંછિત ફલ પામઈ વિલસઈ નવઈ નિધાન
—વિ. ધ. ચાપડી ૮૫-૧ ૫
—હાથભાઈ ની પારેખ રત્ન, અમદાવાદ.

(૭૪) નેમિનાથ વસંત ફુલડા.

આદિ
સરસ્વતી માઈ પાય નમીનઈ ભાખઉં એક પસાય રે
નેમિ જિણેસરના ભવ મઝઉ ધામઈ મુઝ મનિ ધરિરે શ્રી યાદવકુલ મંડણુ.
યાદવ કુલ મંડણ સ્વામી નેમિ જિણંદરે.
ભાખઈ જસ ધરામણ ગુણરાઈ સુરવર કિનર ઇંદરે.

× × × ×

અંત—
મો પરમેસર કેસર ચંદન પૂજી કુસુમ કપૂરરે.
કહઈ મતિશેખર સુણઉ ભવિયણ, જિમ પૂજઈ
સુખ પૂરે—૧ ૭

વસંતમાસ શ્રી નેમતણુઈ ફૂલડે ફાગ પ્રબંધરે,
રંગિ હિ ચંગ લેહતઈ ગાસઈ, તિહિ દુખ તણુઉ ન ગધરે. ૧૦૮

—સં ૧૫૭૮ વર્ષે ચૈત્ર માસે કૃષ્ણ પક્ષે ૧ તિથૌ સોમવાસરે શિવલાભ લિખત–૬–૧૪ વિ. ધ

(૭૫) કુરગડુ (કૂરઘટ) મહર્ષિરાસ. ૨૪૫ ગાથા સં ૧૫૩૭.
—રત્ન, ચ, ડે

(૭૬) મયણરેહા સતી રાસ. સ. ૧૫૩૭.–ડે૦

[હર્ષસૂરિ (કક્કસૂરિ શિ) કૃત ધન્ના ચોપાઈ સ ૧૫૧૪ માણેક આ પ્રમાણે નોધાયેલ છે, પણ કર્ત્તાનું ખરૂ નામ તો ઉપરોક્ત મતિશેખર લાગે છે]

૪૭ જિનવર્દ્ધન. (સં. ૧૫૧૫ આસપાસ)

(૭૭) ધન્નારાસ (પ્રત સ ૧૮૦૫)–રત્ન, અમ
+ ઉપદેશકારક કક્કો પૃ ૩૩૭ સ મા બી

૪૮ ન્યાયસુંદર ઉ. (ખ જિનવર્ધનસૂરિ શિ.)

(૭૮) વિદ્યાવિલાસ નરેંદ્ર ચઉપઈ. સ ૧૫૧૬.

અંતે—

ઇણિ પરિ પુર (પ્ય ?) ઉપાલી આઉ દેવલોક પહુતઉ નરરાઉ,
ખરતર ગચ્છિ જિનવર્ધનસૂરિ, તાસુ સીસ બહુ આણંદ પૂરિ ૩૫૫
શ્રીઅ ન્યાયસુદર ઉવઝાય, નરવર કિધ પ્રબંધા સુભાય,
સવત પનર સોલ વરસમિ, સત્ર વેયણ એવિહિય સુરામ ૩૫૬
વિદ્યાવિલાસ નરિંદ ચરિત્ત, ભવય લોય કહ એવ પવિત્ર
જે નર પઢઈ સુણઇ સાભલઈ, પુણ્યપ્રભાવ મનોરથ ફલઈ ૩૫૭

—સવત્ ૧૬૬૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ ૬ રવઉ–ભાવ (પૃ ૧૫૫. ૧૩)

૪૯ રત્નસિંહ શિષ્ય (૭૦)

(૭૮) જંબૂસ્વામિરાસ સં. ૧૫૧૬ બીજા ભાદ્રવા શુ. સોમ૦
આદિ—

> સરસતિ સામણિ સારદાએ ગોયમ ગણધાર,
> રાસ ભણિ ગુણવર્ણઈ એ સિરિ જંબૂ કુમાર.
> જંબૂદીવહ ભરતક્ષેત્ર મગધ વર દેસ.
> નયર રાજગૃહિ જાણીઈએ શ્રેણિક નરેસ.
>
> *　　*　　*　　*

અંતિ—

સંવત પનર સોલોતરઈ એ માસત બીજઈ ભાદ્રવ માસિ. સુણિ સું-
દિવતિથિ દુતી ઉજ્જલી એ માસ સોમવારઈ કિઉ રાસ. ૧૦
તપગચ્છ ગણધર અભિનવાએ માસ ભગતરિ ગોયમ સામિ સુ.
રત્નસિંહ સૂરિ ધ્યાઈઈએ માસ જાઈ મણ સિદ્ધિ નામિ ૧૧
તાસ સીસ હર્ષિ ધરિ ભણઈ માસ વિનય કરી અપાર. સુ.
રાસ ભણું સ્વામિજંબૂરે મા પદ કરી ભવિક મઝાર ૧૧
ગુણિસઈ ભણિસઈ નિસુણિસઈ એ જંબૂ સામિનુ રાસ
તસ ઘરિ અમઘણિ પામીઈ એ નવનિધિ તણું નિવાસ. ૧૨
ચંદ સૂરિ ન ઊગમએ માસ મેરુ ગિરિ ધ્રુવ તાર,
તાં લગઈ હરષઈ માઉમ માસ સામી જંબૂ કુમાર ૧૩

—૬-૧૩ (વિ. ધ.)

---

૫૦ રાજતિલક ગણિ

(૮૦) શાલિભદ્ર મુનિરાસ. આ ૩૫ કડીનો પ્રાચીન રાસ છે
આદિ—

> પમણપુરિ પ્રભુ પાસનાહ પણમેવિણુ ભત્તિએ

હઉં પભણિસુ સિરિ સાલિભદ્દ મુણિતિલયહ રાસુ.
ભવિયહુ નિસણહુ જેણ તુમ્હ હુઇ સિવપુરિ વાસુ. ૧

* * * *

અંત—

સેણિય બોહિય ભદ્દા નિય ધરિ, પત્તા સવ્વર્દ્ધ સિદ્ધિ તે મુણિવર,
રાજતિલક ગણિ સથુણઈ, વીર જિણેસરૂ ગોયમ ગણહરૂ
સાલિભદ્દ નહિ ધન્નઉ મુણિવરૂ, સયલસઘ દરિયઇ હરઉ ૩૪
સાલિભદ્દ મુણિ રાસો જે ખેલા દિંતા,
તેસિ સાસણદેવી જાણ્યાઉ મિત્ર સતી ૩૫

[મ બુ.]

[પૂર્ણિમા ગચ્છમા એક રાજતિલક સૂરિ થયેલ છે કે જેના ધાતુપ્રતિમાપરના લેખ સ ૧૫૧૬ તથા ૧૫૨૯ ના મળી આવ્યા છે, તે કદાચ આ કવિ હોય–તેથી તેમનો સમય સોળમા સૈકામા પૂર્વાર્ધ મૂક્યો છે]

---

૫૧ બ્રહ્મજિનદાસ. (દિ૦ સકલકીર્ત્તિ-ભુવનકીર્ત્તિ શિ.)

(૮૧) હરિવશરાસ સ ૧૫૨૦

આદિ—

અંતે—

લોભવાહિ જીવ ગમાર, મિથ્યા ધરમ થાપ્યો અપાર,
શાસ્ત્ર લોપ્યા બહુ જિનવરતણા, કુમત થાપ્યા તીણે આપણા ૩૫
હુડા સર્પિણી કાલ વિશાલ, પચ મિથ્યાત ઉપજે ગુણમાલ,
જિમ પૂનિમ થકી ચદ્રકલા હાણિ, તિમ પંચમકાલિં જિનવરવાણિ ૩૬
જો(બ) લો કાલ તણો પરતાપ, બલિભદ્રે મિથ્યાત કીયો વ્યાપ,
ઈણીપરિ જમ વાધ્યો અતિ ઘણો, બલિ દેવિ નારાયણ તણો ૩૭

તિહાં થકો નારાયણ હવો દેવ પ્રગટ એક કરિ બહુ સેવ,
દયા ધરમ છોડયો તીણે ચંગ, આચાર તણો બહુ કીધો ભંગ. ૩૮

* * *

જિણ સાસણ નિકલંક અપાર આરંભ મુગતિ તણો ભવ પાર,
જિનવર નિરમલ આગમ, જીવ દયા દીસે ચંગ. ૪૧

* *

નેમી જિનેશ્વર ગિરનાર ઉપર આવી રહ્યા તે સંબંધી કહે છે કે–
સહસ્ર વરસ ભોગવ્યો સ્વામી આય, દશ ધનુષ નિરમલ ગુણ કાય.

* * *

શ્રી મૂલસંઘ અતિ નિરમલો, સરસતિ ગચ્છ ગુણવંત,
શ્રી સકલકીરતિ ગુરૂ જાણીઈ, જિણ સાસણિ જયવંત. ૧
તાસ પાટિ અતિ રૂઅડા, શ્રી ભુવનકીરતિ ભવતાર,
સંજમ શ્રી મંડીઆ, ગુણહ તણા ભંડાર ૨
તે મુનિવર પાય પ્રણમીનિ કીધો સવિ સાર,
બ્રહ્મજિણદાસ ભણે રૂઅડો પઢતાં પુન્ય અપાર ૩
શિષ્ય મનોહર રૂઅડે, મલ્લિદાસ ગુણદાસ,
ભો ભાવો વિસ્તરો, જિમ હોઈ સૌખ્ય અપાર. ૪
ભવીયણ જીવ સંબોધવા કીધો રાસ એ સાર,
અનેક કથા ગુણિ આગલો, બોલતણો ભંડાર ૫
સંવત ૧૫ વીસોતરા વૈશાખ માસ વિશાલ.
શુકલ પક્ષ ચઉદસિ દિનિ રાસ કીધો ગુણમાલ. ૬

વસ્તુ

રાસ કીધો રાસ કીધો સાર મનોહર
અનેક કથા ગુણિ આગલો, હરિવંશ તણો સાર,
એ કવિત કરી સાંભલો ભાવ ધરો મનમાહિ ઉલ્હાસ,
શ્રી સકલકીરતિ ગુરૂ પ્રણમીનિ, બ્રહ્મજિણદાસ ભણિ સાર

પઢિ ગુણિ જે સાભલે, તેહનિ પુણ્ય અપાર.

—ઇતિ શ્રી હરિવંશરાસ સમાપ્ત સ ૧૭૫૧
વર્ષે માહ શુદિ ૧૪ શનૌ— (મ બ.)

(૮૨) યશોધર રાસ.—ખભાત ૧ ભડારમા

(૮૩) આદિનાથ રાસ.—પા ૨ ભડારમા

(૮૪) શ્રેણિક રાસ.

આદિ— વસ્તુ

વીર જિણવર વીર જિણવર નમુ તે સાર
તીર્થંકર ચઉવીસમુ વાછિત બહુ દાન દાતાર
સારદા સામિણિ વલી તવુ બુદ્ધિસાર હુ વેગિ માગુ
ગણધર સ્વામી નમસ્કર શ્રી સકલકીરતિ ભવતાર
શ્રી ભુવનકીરતિ ગુરૂમનિ ધરૂ કરિસુ રાસ હુ સાર ૧

ભાસ જસોધરની

ભવિયણ ભાવઈ સુણો આનદ મનિ નિશ્ચે આણી
શ્રેણિકરાજા તણો રાસ હું કહિસુ વખાણી. ૧

* * * *

અતે— વસ્તુ

શ્રેણિકરાજા શ્રેણિકરાજા તણો એ રાસ
પઢે ગુણે જે સાભલે એક મના ધરી ભાવ ઉજ્વલ
.સપડે, સરગ મુગતિ ફલ સસાર નિરમલ
શ્રી સકલકીરતિ ગુરૂ પ્રણમી .
બ્રહ્મ જિણદાસ ભવણે નિરમલ સુનતા પુન્ય અપાર ૨૨

—સં. ૧૬૧૩ વર્ષે શ્રાવણ શુદિ ૧૧ શુક્રે કદ્ય લિપી બાઇશ્રી માનિક શ્રી શિષ્ય જિનમતિ શ્રી વાઈ લિખિત શ્રી વસા વનુ કાયથા. પા પર પક્તિ ૧૦ ભાવ

૫૨ જ્ઞાનસાગરસૂરિ શિ (વડતપગચ્છ)

(૮૫) જીવભવસ્થિતિ રાસ સં ૧૫૨ ફાગણ ૧૩ રવિ.

અંતે—

> વડતપ ગચ્છ રત્નાગરસાગર જિમ ભરપૂરિ
> તિહાં ગચ્છપતિ આછઈ વિદ્યમાન શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ. ૪
> તાસ વયણ સુણ્યાં મન શુદ્ધિઈ તીણઈ બુદ્ધિ હુઓ પ્રકાસ,
> ઇણ્ઇ ઉપગારતણી મતિ જીવભવ સ્થિતિ રાસ. ૫
> પનરસેબીસા ફાગુણ સિદ્ધિ તણ્ઉ નિવાસ
> રવિ પક્ષ અને તિથિ તેરસિ તે ૨ થઉ પુન્યપ્રકાસ. ૬
>
> —પ્રેસ કોપી મોતીચંદ ભંડાર

---

૫૩ ભક્તિવિજય

(૮૬) ચિત્રસેન પદ્માવતિ રાસ સં ૧૫૨૨

---

૫૪ પેથો. (જાંબૂગામ વાસી શ્રીમાલ જ્ઞાતિનો શ્રાવક—ગુરુ આંચલગચ્છીય જયકેશરસૂરિ—આચાર્ય ૧૪૯૪ ગચ્છનાયક મા ૧૫ ૧—સ્વર્ગ ૧૫૪૨)

(૮૭) પાર્શ્વનાથ દશભવ વિવાહલો. (સં ૧૪૯૪ પછી અને ૧૫૪૨ પહેલાં.)

આદિ—

(ભાઈ એ નગરસ સીલ ફ્ર્માદિ—એ ઢાલ)

> સરસતિ સામણિ હંસ પસાઉ મુઝ મનિ એક ઉમાહિયુએ
> પવયણપયિઈ નાઠ થમઉ હાઉ ગાયણ જિણ્ઉ જીરાઉલુએ. ૧
> મહમરિમ પ્રભાવિં પાસ, આપિઈ અતીવણ સાંભળુ એ
> સાંભળતાં દુઈ પુણ્યપ્રકાસ, દસઈ ભવતર દેવના એ ૨

*   *   *   *

અંતે— ઢાલ ત્રીજી

ઉગ મતિ મનહિ સોઈ, કેતિ વરન કવિ જોઈ, ૧
તુ લવલેસ ન જાણઉં, મૂરખ કિમ [illegible] વખાણઉં ૨
મતિ પેય ઈમ બોલઈ, આવઉ ન [illegible] તુમ્હ તોલઈ, ૩
તૂ માયા તૂ તાત, [illegible] તિીપરિ વાત ૪
[illegible] તૂ મતિ પ્રવાહિ[illegible], તૂ [illegible] માહિઉ ૫
[illegible] કિ દેવ પસાઉ, [illegible] ઉગતિ [illegible] ૬
[illegible] મગ્ન રાગી [illegible] પાપ [illegible] ૭
[illegible] કવિન વિમાસો, [illegible] આનંદ રમાસો ૮
પદન ગણતાલા મિથિ, આરદ અવિચન [illegible] ૯

—વિધિપક્ષના મુખ્યાનુ [illegible] શ્રી જયકેસરસૂરિના પ્રતિ-
ઓં યા-શ્રી જબૂગ્રામે વાસ્તવ્ય શ્રીમાલજાતીય મહ-શ્રી પેથાકૃત દશભવ-
શ્રી પારિશ્વનાથ વીવાહલુ કૃત

(વિ ધ. ચોપડો ૧૯૫-૨૦૩ પત્રિ ૧૮

---

૫૫ લક્ષ્મીરત્નસૂરિ (જયકલ્યાણસૂરિ-વિમલસોમસૂરિ શિ)

(૮૮) સુરપ્રિય કુમાર રાસ.

અંતે—

ગુરૂશ્રી જયકલ્યાણ, સૂરિ મરોમણિ સુંદર, વણઝારા રે ૮૧
તાસ પાટિ જગિભાણ, શ્રી વિમલસોમિ મહગરૂ, વણ ૮૨
લક્ષ્મીરત્ન સૂરિંદ, તસુ સીસ ઈમ ઉચરઈ, વણ. ૮૩
જે ખામઈ નિજ દોસ, નિશ્ચઈ ભવસાયર તરઈ, વણ. ૮૪

—પ્ર. કા, ખ ૧, પા ૩

+અભક્ષ્ય અનંતકાયની સ૦ ૧૪૪ મ મા ભી
આઈમત્તા સ૦ (વીર જિણંદ વાદિને ગૌતમ.) ૧-૧૩ આ. ક.

[જયકલ્યાણસૂરિ એ નામના તપગચ્છમાં આચાર્ય થયા છે તેનો ધાતુ પ્રતિમાપર લેખ સં. ૧૫ર નો મળી આવે છે ધાતુ પ્રતિમાલેખ સંગ્રહ ભા. ૧ તે આ કવિએ પોતાના ગુરૂ તરીકે ઉલ્લેખેલ હોય. તેથી આને ૧૬ મા સૈકામાં મૂકી શકાય]

---

૫૬ જ્ઞાનસાગર (નાગલ—નાગેંદ્રગચ્છ. ગુણસમુદ્રસૂરિ—ગુણકમલસૂરિ ?—ગુણદેવસૂરિ શિ.)

(૮૯) જીવભવસ્થિતિ રાસ. સં. ૧૫૨૦ ગાથા ૨૨૩૨ પા. ૫૪ ભાં.
(આ ઉપર ત્રુટિત ન. ૮૫ નો રાસ લાગે છે)

(૯૦) સિદ્ધચક્ર રાસ.—શ્રીપાલ રાસ સં. ૧૫૩૧ માગશર શુદ ૨ ગુરૂ

આદિ— દુહા.

પ્રણમય જોડવિ કરિ, સિદ્ધ સયલ પ્રણમેવિ,
શ્રી શ્રીપાલ નરિંદનઉ રાસ ભણું સંખેવિ. ૧
પઢિભણિ મત્ર અનેકિ છઈ પ્રપણિ મ પડિ ગમાર,
ભવસાગર તુ ઉતરઉ જઉ જપઈ શ્રી નવકાર ૨
શ્રી ગુણદેવ પસાઉલઈ રચિસુ કવિત રસાલ
જ્ઞાન ભણઈ સહુ સાંભલઉ, સિદ્ધચક્ર ગુણમાલ. ૩

* * * *

અંતે—

નાગેંદ્ર ગચ્છિ ગુરૂ ગાઈએ ભાગતઉ શ્રી ગુણસમુદ્રસૂરિ
તસ (તાસ) પાટિ સોહામણા એ મા શ્રી ગુણકમલસૂરિ
(નઈ આણંદ પૂરિ.)—૭૩
ભવિયાં ભાવઈ નિતુ નમઈ એ. મા શ્રી ગુણદેવસૂરિ રાય.
તાસ સીસિ એ રાસ રચિઉ એ મા જ્ઞાનસાગર ઉવઝાય. ૭૪
સંવત પનરએકત્રીસ ઈ (વીસિ ભા. પન) માગસિરિએ મા
ઉજ્જલી બી ગુરૂવાર.

રાસ રચ્યો સિદ્ધચક્રનો એ, મા૦ ગાઇઉં શ્રી નવકાર ૭૫
એકમના જે સાંભલઇએ, મા૦ તેહ ઘરિ મંગલમાલ,
રિદ્ધિ અનંતી ભોગવઇ એ, મા૦ જિમ નૃપતિ શ્રીપાલ. ૭૬

—સં. ૧૭૧૭ ચૈત્ર શુદિ ૧૦ ખંભાત મધ્યે પોસાલવડી પંન્યાસ ધનવિજય લખિત. ૧૫-૧૨ લીં.

—સં ૧૭૩૦ કાર્તિક શુ. ૧૨ ભોમ આગલોડ નગરે ૧૨-૧૩ ઘો.

—સં ૧૭૩૭ માર્ગશિર શુ ૧૫ ગુરૂ અહમદાબાદ મધ્યે ૧૭-૧૧ ઘો

—હાલાભાઈ ભ. પાટણ, ઉદયપુર ભં.

—શ્રી શેત્રુંજય કરમોચનાદિ સુકૃતિકૃત્ય સુકૃતિકારિ મહોપાધ્યાય શ્રી ૧૯ શ્રી ભાનુચંદ્ર ગણિ ચરણાંબુજ ચંચરીકાયમાન પંડિત શ્રી દેવ ચંદ્ર ગણિ સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિત શ્રી ૧૯ શ્રી વિવેકચંદ્ર ગણિ શિષ્ય પંડિત શ્રી ૫ શ્રી તેજચંદ્ર ગણિ પ. શ્રી ૫ શ્રી જિનચંદ્ર ગણિ શિ૦ ગ. જિવનચંદ્રેણ લિપત સં. ૧૭૫૩ વર્ષે જ્યેષ્ટ શુદિ ૧૦ દિને ગુરૂવાસરે લિખિત પત્તનવાસ્તવ્ય સા૦ વેલા પુત્રી બાઈ ગુલાબબાઈ વાચનાર્થં (ગુ વિ)

+મહાવીર સ્તવન-નાથ કૈસે ગજકુંકો મેરૂ ઉપાઓ ૫૯૨ જૈ કા સાર.
+ પદ— હરિભજ કારાના ૫૯૬ „
+મહાવીર સ્ત૦ વીરજી સુણોરે એક વિનતિ ૬૧૭ „
+ઢુટક પ્રભાતી જબલગેં સમકિત રત્નકુ પાયા નહિ પ્રાણી ૪૮ જૈ પ્ર.

---

૫૭ મંગલધર્મ (રત્નાકર ગચ્છ જયતિલક સૂરિ-રત્નસિંહ સૂરિ-ઉદયવલ્લભસૂરિ-જ્ઞાનસાગરસૂરિ-ઉદયધર્મ શિ.)

(જુઓ નયસુંદરની પ્રશસ્તિ)

(૯૧) મંગલકલશ રાસ સં ૧૫૨૫

આદિ—

આદિ જિણવર જિણવર સુખદાતાર
સંતિ જિણેસર સંતિકર, નેમિનાહ સોહાગ સુંદર
પાસ જિણંદ વિઘનહર વર્દ્ધમાન કલ્યાણભરિ
પંચ તિર્થંકર સુગુરૂ નમી સરસતિ અંબિકાદેવિ
સમરવિ મ મલયસુંદરી ચરિત્ર ભણિસુ સંખેવિ ૧

* × * *

અંતે—

શ્રી ગચ્છ દેવભદ્ર ઉવઝાય તિહિ ઉદ્ધરીઉ કિયા સમુદાય
રયણાગર ગચ્છ ગુરુ ગુણ ભુરિ. શ્રમણિ ધર્મતિલક સૂરિ ૩૨૬
લખ્યસિંહ સૂરિ મુનિવર ચરિ, જિનશાસનસૂરિ તેહના પટિ
જ્ઞાનસાગર સૂરિ ગચ્છાધીશ જગવત ભવિયાં પૂરઇ જગીસ. ૨૭
[મુનિવર વાચક શ્રી ઉદયધર્મ, ભણિઉ આગમ શાસ્ત્ર મર્મ.
તાસ પસાઈ કીધઉ કર્મ, શાંતરુચિ ભણઈ મ મથધમ] ૨૮
મ મલયસુંદરી તણી ચઉપઈ સંવત પનર પચાસીઈ જાણ
જોઈ સુણે સમરથ વિચાર, તસ ઘરિ ઉચ્છવ જય જયકાર ૨૯

— કુલ પદ ૩૨૯—સાગર ભ. પાટણ.

[ ] આના સ્થાનમાં બીજી પ્રતમાં એ છે કે—
મુનિવર વાચક ઉદયધર્મ ભણિ, નયનચંદ્રિ સૂરિ વખાણ,
તસ્ય શાસનની આગમ મર્મ તાસ પસાય રચીઉ ઉપાય. ૪૯
શાનરુચિ ભણિ મ મથધર્મ જે સાંભલતાં આવી શર્મ
—૨ -૧૧-થી. (વિ. ૫.)

---

૫૮ દેવકીર્ત્તિ

(૯૨) ધન્નાશાલિભદ્ર રાસ સં ૧૫૩૧ —પત્ર ૧ ભમ

૫૯ પુણ્યનંદિ (ખ૦ જિનસમુદ્રસૂરિ-સાગરચંદ્રસૂરિ-રત્નકીર્તિ-સમયભક્ત શિ૦)

(૯૩) રૂપકમાલા.

અંતે—

સબલ શીલ મહિમા નિલઉ કુશલસૂરિ સિરિસાટ,
શ્રી જિનસમુદ્રસૂરિ સોહવઈ ખરતલ ગુચ્છઉ પાટ ૩૦
કુસીલ ઉથાપક સુસીલસસ્થાપક સાગરચંદ
સૂરિ રાયવયણાયરી રયણકીરતિ ગણિચંદ ૩૧
શ્રી સમયભક્ત વરવાચક્રા વીર વિણેયાનંદ
રૂપકમાલા શીલની પભણઇ શ્રી પુણ્યનંદિ ૩૨

આનાપર રત્નરંગ ઉપાધ્યાયે સં ૧૫૮૨ મા બાલાવબોધ લખ્યો છે કે જેની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે —

“ पुण्य नंद्युपाध्यायेन शीलरूपकमालिका,
विहिता भव्यजीवानां चित्त शुद्धविधायिनी
नेत्र सिद्धि ज्ञान चंद्रे वर्षे नभसि मासि
श्री रत्नरंगोपाध्यायैः कृतावबोधिनी ॥
—इति रूपमाला बालावबोधः

લખ્યો સં ૧૬૧૫ વર્ષે ભાવ ધર્મ ગણિએ—સાગર ભ પાટણ.

(જિનસમુદ્ર સૂરિને સૂરિપદ ૧૫૩૦ મા મળ્યુ અને તે સ. ૧૫૫૩ મા સ્વર્ગસ્થ થયા તેથી તે બે મધ્યમા આ કૃતિ રચાઈ છે.)

---

૬૦ દેવપ્રભ ગણિ (વીરસિંહ શિ.)

(૯૪) કુમારપાલ રાસ લ સં. ૧૫૪૦ પહેલાં

અંતે—

મેરુ નગ નદ ચલઇ જાવ, જા ચંદ દિવાયર
સેસ નાગરાજ જા ધરઇ, ભૂમિ સાગર સાયર,

ધર્મ જિમ છ ના ૮ એકમાદિ, ૪ ના નિધાન ઠામ,
કુમર નરિંદ વખાણ રાસ તાં નવા ક્ષેમ ૪૧
સરીસરિસરૂ વીરસિંહ ગુરૂ પાય પસાઈ
બહુ દેવાપ્રઢ અખ્ય નરેશ, રચિઉ ભત્તિ સરસો ૪૨
—ઇતિ શ્રી કુમારપાલ રાસ. સં. ૧૫૪ વર્ષે સા. પુંજા ભાર્યા
નાનૂ, સુતા કુમરિ પઠનાર્થં ગરણુનાલ અધિના લિખિત. વીરમપાટકે ॥
[પ્ર. વિ.]

---

૬૧ ઉદયધર્મ (આગમગ. મુનિસિંહસૂરિ–વિજયસિંહ
ઉ–મુનિ (મતિ) સાગર શિ)

[આ કવિએ સં. માં ધર્મકલ્પદ્રુમ રચેલ છે]

(૯૫) મલયસુંદરિ રાસ. સં. ૧૫૪૭ આસો શુ. ૩ ગુરુ

અંતે—

જિન શાસન વિશુદ્ધ ભગવત, ગચ્છ ચઉરાસી છઈ ગુણવંત.
શ્રી આગમ ગચ્છિ પ્રકાસ દિણંદ, સિરસામી મુનિસિંહ સૂરિંદ. ૧૧૮૮
તસ મનરંજન બહુ ગુણ ધામ વાદ વાચક વિ ભસય નામ,
તસ શિષ્ય શ્રી ઉવઝાય સુજાણ, શ્રી મતિસાગર મહિમનિધાન. ૧૧૮૯
તસ પય પંકજ સેવા મતીલ, ઉદયધર્મ પંડિત સમભતીલ,
કરિઉ કથાનક રચિ રસાલ, મલયસુંદરિ મહાબલ ભૂપાલ. ૧૧૯૦
વિક્રમ વરિસિવચિતિ અણાનાત, કુકર્મ વિરામ એવ રમી વાલ
પનર સતાવનઈ તૃતીયા તિથિ, આસો શુદિ ને ગુરુ પાય અતિ. ૧૧૯૧
કરજોડી કવિ ઇમ વીનવઈ જે મેળિ અધિક ઉછઈ ભેલવઈ
ક્ષમા ધરે ક્ષમવઉ અન્યાય સાંહાં સેવઉ શ્રી પસાય ૧૧૯૨
કુ નવિ જાણઉં મરમ પદિ ગુણવંતા સવિ કુ પગધૂલિ,
રામ નિમસિ મઈ કીધી કથા, તાં નાં કુએ મેર કુ યથા. ૧૧૯૩

મગલ પહિલૂ શ્રી અરિહત, મગલ બીજઇ શ્રી સિદ્ધ,
મગલ ત્રીજઇ મલય સુદરી, મગલ ચઉથઇ શાસન ધુરી. ૧૧૯૪
કર્મ તણઉ એ પ્રબધ પ્રદીક, જિમ જિમ સુણીઇ તિમતિમ રસીક,
ભણતા દોષ દરિદ્ર ટલઈ, ગણુતા નવનિધિ સપદ મિલઇ. ૧૧૯૫

—ઇતિ મલયસુદરી ચતુર્થ પ્રસ્તાવ યથાગ્ર શ્લોકસખ્યા ૧૮૦૦.

શ્રી સ. ૧૫૯૪ વર્ષે પોષ માસે શુક્લપક્ષે ચતુર્થ્યં તિથૌ ગુરૂવાસરે તદ્દિને લખિત. મુ આણુદ રત્નેન, પા ૪૪ પ ૧૬ (ગુ. વિ.)

(૯૬) કથા બત્રીસી. ૧૫૫૦ દીવાલી.

અતે—

શ્રી આગમ ગચ્છ સદા ઉદ્યવત શ્રી મુનિસિહસૂરિ ગુણુવત
તસ પાટિ શીલરત્ન સૂરિ પ્રધાન આણુદપ્રભ ગુરૂ બુદ્ધિ નિધાન ૧૪
જઇરતના મુનિરત્ન સૂરીસ આનદરત્ન હોયા તસ સીસ,
એ અનુક્રમ ગછનાયક તણ કવિતા નામ લવઈ ઇમ સણ ૧૫
મુનિસિહ સૂરિ તણુઈ બહુ શિષ્ય શ્રી વિજયસિહ વણારીસ મુષ્ય,
તસ બધવ ઉદઇરત્ન પણ્યાસ વાચક યતિકીરતિ ગુણુવાસ ૧૬
વિજયસિહ શિષ્ય શ્રી ઉવઝાય મુનિસાગર નામિ મુનિરાય
અનુક્રમિ અમરસાગર ઓઝાય શ્રી શ્રીમાલી ડાભિલ વસ ૧૭
તાહ ગુરાહી પ ઉદઇધર્મ લબ્ધિસાગર સાથી અભિરમ્મ,
કહી કથા બત્રીસઇ સાર સોધી જોયો જે સવિચાર ૧૮
પનર પચાસઈ દીપ દિને કરિઉં કથાનક એહ,
સુગધ પણ ઇમઇ કહિઉં અછઇ સોધઇ ઉતમ જેહ ૧૯

—વિજયધર્મસૂરિ ભ

---

૬૨ વચ્છ.

(૯૭) મૃગાંકલેખા રાસ. (લ. મ. ૧૫૪૪ તેથી તે પહેલા)

આદિ—

પ્રથમ જીનવરપય નમેવિ, વદ્દ ગુરૂ ઉદેસ (ઉદ્દેસ)
મૃગાંકલેખ સતીય ચરિત્ર (ત) મનિ શુદ્ધિ (સંધ) કહેસુ(સ્યુ) ૧
શીલઇ સરોમણિ ગુણિ નિપુણે મનિ માન ન આણઇ
મનસા વાચા કાય કરી, તે શીલ વખાણુ ૨

× × × ×

અંતે—

મૃગાંકલેખ તણુ ચરિત્ર સમકિતસતરીમાંહિ પવિત્ર
તેહયુ કવિઇ સત આચારિ ભણસ તે નિજબુદ્ધિ સાર, ૪ ૨
શ્રાવ અનાદિ છંદ જાણિ વખઇ એ પરિ છંદ ઘણા દૂષ હોઇ (દૂસિઇ)
ઈ મિ ગુ ભાવ ભણી મન કર (રહી) નિર તેહ તણૂ ચરિત્ર વિસ્તાર (રહી) ૪ ૩
અગુણ ગણઇ નર જે સાંભલઇ ભણઇ વળ તિહિ શ્રેષ ઠાય
બીજી સતી તણાં જે નામ તે સવિહું નઇ કરૂં પ્રણામ. ૪૦૪

—ઇતિ શીલ વિષઇ મૃગાંકલેખા સતી પ્રબંધ સંપૂર્ણ ૭ શ્રી.
ગ્રથાગ્ર ૫૨૫.—ભાન. ભં. (પ્ર ઘ ૧૧૨૮)

—ઇતિ શ્રી શીલ વિષયે મૃગાંકલેખા રાસ સંપૂર્ણ—સંવત્ ૧૫
૮૨ વર્ષે ભાદ્રવ શુદિ ૫ રવા—પૂર્ણમાપક્ષે ૫ માણિક્યચારિત્ર ગણિ
શિષ્ય વિવેકચારિત્ર ગણિના લેખિ ગામ્બાર ગ્નાતીય સા. નરપાલ ભાર્યા ગુરૂ-
ઘાણિ સુતા શ્રા ઉસાઇપઠનાર્થં સ્વાદાવ ગ્રામે. ભાન. ભં. ૧૮ ૫ ૧૩

—સંવત્ ૧૫૨૪ વર્ષે ફાગુણ શુદિ ૮ શુક્રે કાસ્તાઇ ગ્રામ મધ્યે
૫ શ્રી ધર્મવર્દ્ધન ગણિ શિ ૫ શ્રી શીલવર્દ્ધન ગણિ શિ. ૫ ગજેન્દ્ર
લક્ષ્મી શિષ્યણ લિ —આવુસા વસ્તા ઉમર જ્ઞાતીય શેઠિ રામ
પઠનાર્થં પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્.—[વિ. ૫ એક નાનો ચોપડો-પાનાં
૧૪૦—૨૩૮ પંક્તિ ૧૨]

—સં ૧૫૪૧ વર્ષે આમરા નગર મધ્યે પુસ્તિક લિખિત. (વિ.
૫. એક મધ્યમ કદનો ચોપડો પા. ૧૪૭–૧૫૫

—સં ૧૫૪૪ વર્ષે આસો શુદિ સપ્તમી સોમે મૃગાંકલેખા ચરિત્રં લખિત્વાત્ . સં ૧૬૫૯ વર્ષે મા૦ સુ૦ ૫ દિને શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય સા શ્રી પાસવીર સુત સાહ શ્રી રહીયા પદત્ત પુણ્યાર્થે ૧૨-૧૫ લીં શુદ્ધ જૂની પ્રત જણાય છે

—લિ૦ સગીયાણા નગર મંધ્યે સં ૧૬૨૮ વર્ષે આસૂ વદિ ૧૧ દિને ગુરૂવારે ૨૬-૧૧ લીં

—સં ૧૬૭૫ વર્ષે શ્રાવણ માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વિતીયાયા તિથૌ સોમવાસરે ક્ષત્રીયવંશે રાઠોડ જ્ઞાતિ મહારાજશ્રી સુરસિંહજી વિજય રાજ્યે વછા લીખત નાગોરી (આમા વછા એ નામ છે તે ખુદ કવિ નથી કારણ કે ઉપર જુદા જુદા સંવત છે કે જે સં ૧૬૭૫ પહેલાના છે.)

---

૬૩. વચ્છ ભંડારી.

(૯૮) +નવપલ્લવ પાર્શ્વનાથ કલશ. (મંગલપુર-માંગરોળના)

આદિ—

શ્રી સૌરાષ્ટ્ર દેશમંધ્યે શ્રી મંગળપુર મંડણો, દુરિત વિહંડણો,
અનાથનાથ અસરણસરણ ત્રિભુવનજનમનરંજનો,
૨૩ મો તીર્થંકર શ્રી પાર્થનાથ તેહ તણો કળશ કહીશું.

ઢાળ

હાંરે વાણારસી નયરી વસેય અનુપમ ઉપમ અવદાધાર,
તિહા વાવી સરોવર, નદીય કૂપ જળ વનસ્પતિ ભાર અઢાર,
તિહા ગઢ મઢ મંદિર, દિસ અભિનવ, સુંદર પોલિ પ્રાકાર,
કોસીસા પાખલ ફિરતિ ખાઇ, કોટે વિસમા ધાટ ૧

* . .

અંતે—

(છાપેલી પ્રતમા)

ભણે વચ્છ ભંડારી અમમન, વસિયો શ્રી અરિહંતોજી,
• નીલવરણ તનુ મહિમાસાગર, જયો જયો ભગવંતોજી,

(અન્ય લિખિત પ્રતમાં પાઠાંતર)

ઇમ ભણે વચ્છ ભંડારી નિશદિન અમ મન એ અરિહંત
એહવા નીલવરણ નવરસ જિનેસર, જયો જયો ભગવંત

—શ્રી ૫ તિલકચંદ પઠનાર્થં લ. ૫ કીર્તિકુશલ સંવત ૧૮૩૦ ના વર્ષે ચૈત્ર શુદ ૧૩ વાર શુક્રે મો. લા., ભાં.

—પ્ર. દેપાલકૃત સ્નાત્ર પૂજામાં અંતર્ગત-વિવિધ પૂજાસંગ્રહ નવકાર સઝાય. પૃ. ૭.

[આ કવિ દેપાલ કવિના સમકાલીન જણાય છે તેથી તેને ૧૬ મા સૈકામાં મૂકેલ છે. મૃગાંકલેખ રાસના કર્તા વચ્છ કવિ ને આ બંને એક હોવાનો સંભવ છે]

---

૬૪ સર્વાંગસુંદર (વડતપગચ્છ—જયશેખર સૂરિ-જિનસુંદરસૂરિ-જિનરત્ન સૂરિ-જયસુંદર શિ.)

(૯૯) સાર શિખામણ રાસ. ૧૫૪૮ માગશર શુદ ૧ મધુમાવતીમાં

આદિ—

ત્રેવીસમા શ્રી પાસનાહ પ્રભુ કેરા પાય
હું પ્રણમું એક ચિત્ત થઇ વળી સગુરુ પસાય ૧
માતા સરસતિ દેવિ કન્હઇ એક સુવચન માગું
જે કવિરાજ આગઇ હુઆ તે પાયે લાગું ૨
ધ્યાન શ્રી નવકાર મંત્ર મહિમા પુણ્ય સાર
ગુણવંતાં એક જીભડીએ ન લહીજઇ પાર ૩
જસ કીરતિ જેહ નિરમલ એ જયસુંદર જેહ,
સર્વાંગનિધિ ગુરુ ગણધરએ આરાધું તેહ. ૪
સાર શીખામણ તણુ રાસ રચસ્યું રસ આણી
તે ભવિયણ તમ્હે સાંભળીએ અવિચલ ફલ જાણી. ૫

* * * *

અંતે—

વડ તપ ગચ્છ ગયણાગણિ સૂરિ, જેહ વાણી ગંગાજલ પુરિ
શ્રી જયમેહર સૂરિવરો

તાસ પાટ દીપઈ ગુણ ભૂરિ, ગચ્છપતિ શ્રી જિનસુંદર સૂરિ,
તપિ જપિ નિરમલ ગણધરૂએ ૨૩૩

તાસ પાટિ પુહુવિ ગુરૂ ગુણનિધિ, જેહનઈ નામિઇ લહીઈ
સવિ સિધિ, શ્રી જિનરયણ સુરિંદ વરો.

વિજયરાજ તેહનઈ જે સોહઈ, નિરૂપમ જગહ તણા મનમોહઈ,
ઉવઝાય શ્રી જયસુંદરૂએ. ૨૩૪

તાસ સીસ ગુરૂ લહીય પસાય, શ્રી સર્વાંગસુંદર ઉવઝાય,
રચિઉ રાસ એ રૂઅડો એ

પનરસ અડતાલઇ સંવત્સરિ, માગસિર સુદિ દસમી ગુરૂ માનુષ્યપુરિ,
નિતુ નિતુ મંગલ જયકરૂએ ૨૩૫

એક મના જે હિઇ ધરેસઈ, ભવના સઈના પાતિગ ધોમઈ,
હોસઈ સુખ તેહ અતિ ઘણૂએ ૨૩૬

કવિઅણ કહઈ મઈ જાણુ અજાણિઈ, રચિઉ રાસ એ બુદ્ધિ પ્રમાણિઇ,
નંદૂ જા લૂ મેરૂ ગિરિએ

એ હિતસિખ્યા નિતુ હઈઇ ધરસ્યઇ, દુખસાગર તે નિશ્ચઇ તરસ્યઈ,
શિવ સુખ અવિચલ પામસ્યઇ ૨૩૭

—૧૦-૧૪, ૧૨-૧૪ લીં

—હા ભ પાટણમાં ડાબડો ૮૦, ખ ૧, પા ૩, માણેક.

[આ રાસમાં રાત્રિભોજનનિષેધ, જીવહિંસા ત્યાગ, ગળેલુ પાણી પીવું, અભક્ષ્ય વસ્તુ ન ખાવી વગેરે શિખામણની વાતો છે ભાષા પ્રાચીન ગુજરાતી છે તેવી હિંદી જેવી જણાય છે પદ્ય ૨૫૦ લગભગ છે જિનરત્નસૂરિના ધાતુ પ્રતિમાપરના લેખ સં ૧૫૧૫, ૧૫૧૯, ૧૫૨૦, ૧૫૨૧, ૧૫૨૭ના મળી આવે છે અને તેમને શિષ્ય હેમસુંદર ગણિ પણ હતા. જુઓ ધા પ્ર લે. સં. ભાગ ૨]

૬૫. હેમવિમલ સૂરિ* (ત૦ ૫૫ મા પટ્ટધર.)

(૧૦૦) મૃગાપુત્ર સ. સ ૧૫૪૮ પછી ને ૧૫૬૮ પહેલાં.

આદિ—

> સુગ્રીવ નયરી સોહામણીજી રાજ કરે બલભદ્ર
> તસુ ઘરિ ઘરણી મૃગાવતીજી તસુ નંદન ગુણવંત,
> હે માડી બિનુ વાણીણી જાઈ
> ચરિત ચિંતામણિ સમોજી મુઝ મનિ અધિક સુહાઈ—હે માડી૰
>
> ' *

અંતે—

> મૃગાપુત્ર રિષિ રાજીઓજી જે ગાઈ નરનારી
> હેમવિમલ સૂરિ ઈમ ભણઈજી તે તરસ્યઈ સંસાર
> —સોભાગી તુઝ સમો અવર ન કોઈ ૨૦
>
> —ભા ૧

---

૬૬ લાવણ્યસમય (ત૦ સોમસુંદર સૂરિ-લક્ષ્મીસાગર સૂરિ-સમયરત્ન શિ૰)

---

* તપગચ્છમાં સુમતિસાધુસૂરિની પાટપર થયા જન્મ ઓસવાડના વડગામમાં સં ૧૫૨૨, પિતા તથા માતાનાં નામ ગંગરાજ અને ગંગા રાણી. મૂળનામ હાદકુમાર. દીક્ષા સં ૧૫૩૮ અને દીક્ષાનામ હેમધર્મ આચાર્યપદ સં ૧૫૪૮ માં ગુજરાતના પંચાસરા ગામમાં શ્રીમાળી પાતુમિ કરેલા ઉત્સવપૂર્વક મળ્યું ને નામ હેમવિમલસૂરિ રાખ્યું. સ ૧૫૫૧માં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો પછી ઈડરના સાગર અને શ્રીપાલે તેમનો પદમહોત્સવ કર્યો ત્યાં ઘણ સંઘાતે યશ વાસ દીધા હતો. સ ૧૫૬૮ માં સ્વર્ગસ્થ થયા

× આ કવિ સંવત્ સોળમા સૈકાના મધ્યમાં એક સમર્થ કવિ થયેલા છે તેનો વંશ આદિનો પરિચય તેના વિમલપ્રબંધની પ્રશસ્તિમાંથી મળી આવે છે મુ ગુર્જરના પાટણનગરમાંથી શ્રીમાળી વણિક નામે મંગ ભમ

(૧૦૧) સિદ્ધાંત ચોપઈ—લુંકા વદન ચપેટા. સ. ૧૫૪૩ કા. શુ ૮ રવિ.

(આમા મૂર્ત્તિ નિષેધક લોકાશાનુ ખડન છે.)

આદિ—

સકલ જિણુદહ પાય નમુ, હિઅડઈ હરિષ અપાર,
અક્ષર જોઇ બોલિસિઉં, સાચઉ સમય વિચાર
સેવિઅ સરસતિ સામિણી, પામિઅ સુગુરૂ પમાઉ,
સુણિ ભવીઅણુ જવ વીરજિણુ, પામિઉ શિવપુરિ ઠાઉ ૨
સઈ ઊગણુવીશ વરિસ થયાં, પણુયાલીસ પ્રસિદ્ધ, (વીરાત)
ત્યાર પછી લુકુ હુઉ, અસમજસ તિણિ કીધ. ૩
લુકા નામિઇ મુહતલુ, હુતઉ એ કિઇ ગામિ,
આવી પેટિ બહુપરે, ભાગ્ુ કરમ વરામિ ૪

* * * *

દાવાદ આવેલ. ને તેને ત્રણ પુત્ર પૈકી મોટા પુત્ર નામે શ્રીધર અજદ-પુરામા વસતા હતા શ્રીધરને તેમની સ્ત્રી ઝમકલ દેવીથી ચાર પુત્રો નામે વસ્તુપાલ, જિનદાસ, મગલદાસ અને લઘુરાજ તથા એક પુત્રી નામે લીલાવતી થયા તે પૈકી લઘુરાજ તેજ આપણા કવિ તેમનો જન્મ સ. ૧૫૨૧ શાકે ૧૩૮૬ પોષ વદિ ૩ નો થયો. તેમના જન્માક્ષર સમય-રત્ન મુનિને બતાવતા તે ગુરૂએ જણાવ્યુ કે તે પુત્ર તપનો સ્વામી થશે અથવા તે કોઈ તીર્થ કરશે, કાતો મોટો યતિ થશે અને મહાવિદ્વાન્ થશે ગુરૂના કહેવાથી માબાપને પગે લાગીને એ પુત્ર વૈરાગી થયો. સ ૧૫૨૯ ના જેઠ શુદ ૧૦ ને દિને પાટણમા પાલણપુરી અપાસરામા મહોત્સવપૂર્વક તપગચ્છપતિ લક્ષ્મીસાગર સૂરિ (જન્મ સ ૧૪૬૪ ભાદ્રપદિ વદિ ૨, દીક્ષા ૧૪૭૦, પન્યાસપદ ૧૪૯૬, વાચક પદ ૧૫૦૧, સૂરિપદ ૧૫૦૮, ગચ્છનાયક પદ ૧૫૧૭સ્વર્ગવાસ સ. ૧૫૩૭) એ દીક્ષા આપીલાવણ્યસ-

અંતે—

> કોઈ નથી પોષિઉ માઈ રતી, વાત કહીઈ સઘલી છતી,
> મોષિઉ શ્રી સિદ્ધાંત વિચાર, તિહાં નિધાનું સિઉ અધિકાર. ૧૭૪
>
> જીવ સવે મઝ બાંધવ સમા, પરઈ વરાંસઈ ખમિજ્યો ક્ષમા
> જે જિમ તસ્યું તે તિમ કર પણિ જિનધર્મ પર આદર ૧૭૫

મણ એ નામ આપ્યું સમયરત્ન ગુરુએ વિદ્યા આપી. કવિ પોતે જણાવે છે કે મે સરસ્વતી માતાની કૃપા કરવાથી મને સોળમા વર્ષમાં વાણી (કવિત્વશક્તિ) ઉપની જેનાથી પોતે છંદ, કવિત, ચોપાઈ અને અવદાતવાળા સરસ રાસ રચ્યા વળી અનેક જાતના ગીત રામ રાસડા અને સઝાય રચ્યાં. (મે) રસવાળાં કવન કર્યાં છે પણ જૂઠું કાવ્ય કર્યાં નથી. મોટા મોટા મંત્રીઓ અને રાજાઓને પણ ખુશી કર્યા છે ઘણા વિશાળ પર્ષદા સભામાં જેનો ઉપદેશ પ્રસર્યો છે અને જેના ઉપદેશથી ઘણે ઠેકાણે દેહરાં તેમજ ઉપાશ્રય થયા છે મોટા મોટા મીર (સરદાર) અને મલિક (જમીનદારો–રાજા) જેને નમે છે તેને (પોતાને) પચાવન (સં ૧૫૫૫)ના વર્ષમાં પંડિતપદ મળ્યું. જે અહિં તપગચ્છના શત્રુંજયરૂપ શોભે છે અને જે દેશ પરદેશમાં વિચરે છે તે સોરઠ દેશમાં ગિરનાર પર જઈને ગુજરાતમાં આવ્યા. અણહિલવાડ પાટણ પાસે મલસમુદ્ર (પાટણથી પશ્ચિમે પાસ આવેલ માલસંડ ગામ છે તે હશે !) માં ચોમાસું રહ્યા. અહીંના શ્રાવક સંઘે વિનતિ કરી એથી વિમલ રાસનું કવન કર્યું સં ૧૫૬૮ ના આસો માસમાં પાર્શ્વનાથ જિનેશ્વરની પાસે શુક્લ પક્ષે રવિવારે મૂળ નક્ષત્રમાં વિમળરાસનું વર્ણન પૂર્ણ કર્યું આ કવિની સં ૧૫૮૯ સુધીની કૃતિઓ આમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મળી આવી છે તે પરથી ત્યાં સુધી તેમનો જીવનકાળ અવશ્ય હતો એ સિદ્ધ થાય છે ક્યારે સ્વર્ગસ્થ થયા એ જણાવા કંઈ સાધન ઉપલબ્ધ થયું નથી. વિશેષ હકીકતો તેમની સર્વ કૃતિઓ વાંચી વિચારતાં અંતરંગ પ્રમાણથી મેળવી શકાય તેમ છે

ધન ધન જિનશાસન

અમ્હ ગુરૂ શ્રી સોમસુન્દર સૂરિ, જાસુ પસાઈ દુરિઆ દૂરિ,
તપગચ્છનાયક સુગુણનિધાન, લક્ષ્મીસાગર સૂરિ પ્રધાન ૧૭૬
શ્રી સોમજય સૂરીંદ સુજાણ, જસુ મહિમા જગિ મેરૂ સમાણ,
અહનિસિ હરષિ પ્રણમૂ પાય, સુમતિસાધુ સરિ તપગચ્છરાય ૧૭૭
ગુણમંડિત પંડિત જયવંત, સમયરત્ન ગિરૂઆ ગુણવંત,
તસુ પય કમલિ ભમર જિમ રમૂ, ઈણિપરિ ભગતિઈં દિન નીગમૂ ૧૭૮
જસુ મહિઅલિ રૂઅડઉ જસ વાઉ, તે સહિ ગુરૂનુ લહી પસાઉ,
એ ચઉપઇ રચી અભિરામ, લુંકટ વદન ચપેટા નામ ૧૭૯
સંવચ્છર દહ પંચ વિશાલ, ત્રિતાલા વરષે ચઉસાલ,
કાતી શુદિ આઠમિ શુભ (રવિ) વાર, રચી ચઉપઇ બહુત વિચાર ૧૮૦
નરનારી એકમના થઇ, ભણઇ ગુણઇ જે એ ચઉપઈ,
મુનિ લાવણ્યસમય ઇમિ કહઇ, તે મનવાંછિત લીલા લહઇ ૧૮૧'

—ઈતિ શ્રી સિદ્ધાંત ચતુષ્પદી લુંકટ વદન ચપેટાભિધાના.

લિખિતા પરોપકારાય શુભ ભવતું લેખક પાઠકગો'–શ્રી આની સાથે આજકવિનુ રચેલુ એક ગીત છે (પ્ર કા.) –૮–૧૩ વિ ધ

—સંવત ૧૬૪૬ વર્ષે ચૈત્ર માસે શુક્લ પક્ષે ચતુર્દશી બુધે લષિતં સ્વપરોપકારાય લિષિત ॥ ૫૦ કુશલતિલક ગણિ શિષ્ય કલ્યાણતિલક લિષિત ॥ શ્રી શ્રમણસંઘસ્ય શુભ ભૂયાત્–ભાવ પૃ ૨૩–૩૧ ૫ ૧૩

(૧૦૨) સ્થૂલિભદ્ર એકવીસો સં ૧૫૫૩ ની દીવાળી

આદિ—

આવિઉ આવિઉ રે આવિઉ જલહર ચિહુ પખે,
સોહાવિઉરે માસ આસાઢ સુણઉ સખે
નિત સમરૂ રે જેહનુ નામ સદા સુખે
મોઈ સામીરે સ્થૂલિભદ્ર જો નાવઈ રખે

* * * *

અંતે—

> સંવત પનર ત્રિપનાઈ સંવત્સરે દિવસ દીવાલી તણુઈ
> સ્થૂલિભદ્ર આખ્યાન મન સુણ્યું ઓનીસુ એ ભણુઈ
> માધિ મુનિવરરે મનસુનિ ભાવુ મનાવીઈ
> જેઉ જિનવરરે શાસનિ સોહ ચડાવીઈ
> જસુ કીરતિરે મહીયલિ ઝગી ઝગમગઈ
> ચઉરાસીરે ચઉવીસી જે જ લગઈ
> જા લગઈ મહીયલિ મેરુ સાગર છઈ ચંદ પયાસીઈ
> નક્ષત્રમાલા રવિઝમાલા સીમ જસ તાં જાણીઈ
> શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનીંદ્ર સંઘ શિવિ ચોપાઈ ગાઈ
> લાવણ્યસમય સુરિ બોલઈ ભણિ નિરમલ થાઈ   ૨૧

—વિ. ધ. ૮–૧૪ થી

(૧૦૩)+ ગૌતમપૃચ્છા ચઉપઈ સં ૧૫૫૪ ચૈત્ર શુ ૧૧ ગુરુ

આદિ—

> સકલ મનોરથ પૂરવઈ ચઉવીસમુ જિણંદ
> સોવનવન્ન સોહઈ સદા પેખ્યઈ પરમાણંદ.   ૧

*   *   *   *

અંતે—

> ભવિ કવિ હું સિઉ મોટું નહૂ, જાણુ ચતુર ભણી પૂછે સહૂ,
> પુણ્યકાજ કરિસ્યઈ જે સદા સવિ સુખ લહિસિઈ નિસદિ સદા.   ૮
> શ્રી મુખી ગૌતમ પૂછા કરઈ વીર સરિખા ઉત્તર કરઈ
> ત્રિભુવનિ વાણી અમૃત સમાન અમૃતવાણી પઢિતઈ અભિધાન.   ૯
> એ ચઉપઈ રચી ઉલ્લાસ ગુરુ સંવત નઉ કેહૂ ભાસ
> વરિસ માસ કહિસૂ દિન વાર, જેહ લેખઈ જાણુ વિચાર,   ૧
> પઢિઈ તિથિની સંખ્યા આદિ, સંવત જાણિ કહિ અહિનાણી
> જાણુ વેદ જાણ વાંસ્ત વામ, જાણું વર્ષ તણું એ નામ.   ૧૧

વાસુપૂજ્ય જિણવર બારમુ ચૈત્રથિ કો માસ જિને નમુ,
અજૂઆલી ઇગ્યારિસિ સાર, તહીઇ સુર ગુરૂ ગિરૂઉ વાર. ૧૨
દૂહા ચઉદ અનઈ ચઉપઈ, ઇકિ જપમાલી પુરી હૂઈ,
ઉપર અધિકો પાઠ વખાણિ, તે સખ્યાના ઋણિયો જાણિ ૧૩

*   *   *   *

તપગચ્છ નાયક આણુદ પૂરિ, વદુ સિરિ સોમસુદર સૂરિ,
તસુ અનવઇ સોહઇ ગુરૂચદ, સિરિ લખમીસાગર સૂરીદ. ૧૧૮
અણજાણતા કહિઉ જે અતી, અધિક ઓછઉં ખમિઓ વલી,
મુનિ લાવણ્યમમઇ કહિ એ ઇસ્યઉં, ધન મન જે જિનચલણે વસિઉં ૧૧૯
—લખ્યા સ ૧૯૦૭ પ્ર કા
—૬-૧૨ ધો —પ્રકાશિત ભીમશી માણેક.

(૨૦૪) આલોયણ વિનતિ સ ૧૫૬૨ વામજ નગરમા

આદિ—

આજ અનતા ભવ તણાંરે, કીધા અતિ ઘણાંરે
મુજ એહજ ટેવ તુ,
પાપ આલોઉં આપણા, સુણિ સમરથરે, સીમધર દેવ તુ ૧
થોડિ સીમધર સામીયા—આકણી
કરૂ વિનતીરે કરૂ બે કરજોડિ તુ,
ધોડ નહિ કહતો પરૂ ભમ્યો ભવતણીરે કહું કેતલી કોડિ તુ છો. ૨

*   *   *   *

અતે—

સવત પનરબાસિઠઇ આદિશ્વરરે અલવેસર સાપ તુ,
વામિજમાહિ વીનવ્યો, સીમધરરે દેવદર્શન દાખિ તુ ૫૪ છો
અમિય ઠર્યો આણુદ ભર્યો આજ મે કર્યોરે પોતિ
સુકૃત ભડાર તો,

ભવ ભવ સાગર ઉતર્યો ચીતજ ધર્યોરે જિન મુક્તિદાતાર તો
પંચ એ

પ્રભુ પરિ પાપ આલોઅન્યાં જેમ દૂભવ્યાં રે જીવ પેર અનંત તે
આલોઈ જિન ભેટવિ ઇણિ પુજ્યારે જિનરાજ મહંત તુ પંચ ઉ
પ્રભ નાભિ કૂ નિર્મલ થયો મુઝ મિ મયોરે પાતિક તણ દૂર ઉ
મુનિ લાવણ્યસમઈ ભણઈ નિત વંદસુરે પ્રભુ આશા પૂર ઉ. પંચ ઉ
(વિ. ૫ ચોપડો પા. ૧૬૮-૧૭) મારી પાસે ૭-૧૨

(૧૦૫) નેમનાથ હમચડી સં ૧૫૬૨ (૬૪)

આદિ—

સરસ વચન દીઓ સરસ્વતીરે ગાયસ્યું નેમકુમારો
સામલવરણ સોહામણો, તે સહજઈ ભરતારો રે હમચડી ૧
* * * *

અંત—

હમચી હમચી હમચડીરે હમચી છઈ સુરાસી,
મુનિ લાવણ્યસમય ઇમ બોલઈ હમચી હરખિઈ વાસીરે-હ. ૬૩
સંવત પનર બાસઠે (પા. છાસઠે) રે ગાયુ નેમિકુમારો
મુનિ લાવણ્યસમય ઇમ બોલઇ વરતિઉ જયજયકારોરે-હ. ૬૪
—મારી પાસે ૭

(૧૦૬) સેરીસા પાર્શ્વનાથ સ્તવ. સં ૧૫૬૨

આદિ—

સ્વામિ સુહાકર શ્રી સેરીસઈ પાસ જિણેસર સોહણ દીસઈ
દીસઈ સોહણ પાસ પરમઠ પુહવિ પ્રતાપૂર એ
સેવકાં સંપત્તિ સુહાવિ જાતિ સમય સહુ ચૂર એ
એ અલ્પ મતિ સહસ મહિમા આદિ કોઈ ન લહુ એ.
ઇમ સુણીએ વાણી હરખ આણી મુઝ એમ જાણ્યું એ ૧
× × × ×

અંત—

પાસ સંપત્તિ સ્નેમ દીઠામિ મહીયલ મહિમા પાસ દેવ એ
દેવ એ પ્રભુ પાસ મહિમા સવ આવે ઉભાવે

ધ્વજ પૂજ મંગલ આરતી તેણે પાપ પૂરવના ધરચા
સંવત પન્નર બાસઠિ પ્રસાદ સેરીસાતણો
લાવણ્યસમે ઇમિ આદિ બોલે નમો નમો ત્રિભુવનધણી   ૧૫

(૧૦૭) રાવણ મંદોદરી સંવાદ. સં ૧૫૬૨ (આગળ જુઓ)

(૧૦૮) વૈરાગ્યવિનતિ ર, ૧૫૬૨ આસો શુદ ૧૦

આદિ—

જય પઢમ જિણેસર અતિ અલવેસર, આદીસ્વર ત્રિભોવનધણીય,
શેત્રુંજ સુખકારણ સુણિ ભવતારણ વીનતડી સેવક ભણીય   ૨

*

અંતે—

મેવકમાહિ સમુહતુ થાપુ, આદીસ્વર અવિચલ પદ આ,પુ
તપગચ્છિ શ્રીય હેમવિમલ સૂરીંદ, તાસ વયણિ કીધૂ આણુંદઈ   ૪૬
પનર-બાસઠઇ આદિજિન તુઠૂઈ, કરી વીનતી ઊલટિ ઘણુંઇએ,
આસો મસવાડઇ દસમી દિહાડઇ. મુનિ લાવન્યસમઇ ભણઇ એ   ૪૭
—પ્રથાપ્ર ૭૧-વિ ધ.,ચોપડો ૧૬૭-૧૭૦ મારી પાસે ૨-૧૭.

(૧૦૯) સુરપ્રિય કેવલી રાસ સં. ૧૫૬૭ આસો શુદ રવિ ત્રંબાવતી (ખંભાત) માં

અંતે—

અધિક હીયડઇ હરખીયા, ૨૭ પરષદિ બાર,
મુનિ લાવણ્યસમઈ ભણઈ, વરત્યઉ જયજયકાર   ૧૯૭
સંવત પંનર સત(ડ) સઠઈ આસો સુદિ રવિવાર [પા સોમવાર]
રચિઉં ચરિત્ર સોહામણું, ત્રંબાવતી મઝારિ   ૧૯૮
તપગછિ ગુરૂ ગોયમ સમા, સોમસુંદર સૂરિરાય,
સમયરત્ન સહિ ગુરૂ જયઉ, પામી તેહના પાય   ૧૯૯
કાંઈ કવિ મતિ કેલવણું, કાંઈ શાસ્ત્ર વિચાર
ગાઉં સુરપ્રિય કેવલી, ગુરૂ સરસતિ આધારિ.   ૨૦૦

—લિખાપિત ચ શ્રી મિરાકપદે સં ૧૫૧૪ વર્ષે. પ્ર. સ.
—પ્રતાસ ૨૭૧ પ્રે ૨ ભેસ ખ

(૧૧૦) + વિમલ પ્રબંધ (રાસ) સં ૧૫૫૮ આસો શુ ૨વિ પાલ
સમુદ્રમાં

આદિ—

વસ્તુ

આદિ જિણવર આદિ જિણવર પ્રથમ નમુંએસ.
અનાધ પુરિ અબુંદ સારદેવિ શ્રીમાત ધ્યાઉં
પુમાવત ચકેસરિ વાગ્વાણિ ગુણ રંગિ ગાઉં
સહિ ગુરુ આયસ શિર ધરી આયસ અનુગ કરેવિ
કહિ કવિઅણ ક વિમલમતિ વિમલ પ્રબંધ રચેસિ. ૧

ચુપૈ

સરસતિ વરસતિ વાણિ સાર કહિ કવિઅણ મઝ વસ આધાર.
સરસતિ વિણ જે બોલ્યા બોલ, તે વખાણિ નવિ ચડઇ નિટોલ. ૨

* * * * .

અંતે—

શ્રી સરસતિ દેવી પસાઉ આવ્યઉ મતિ વિમલ નરસંચ,
રચિઉ રાસ તે ગુણ કવિરાજ નિસુણઇ આનંદિ ઘિમ નગરિ આજ ૧

ગુજ્જરદેસ દેસ નાગરુ, પટણ નગર પ્રસિદ્ધઉં ગામ
સંઘ મુખ્ય શ્રીમાલી ભગ કરઇ પુણ્ય નમિ મોટા ગ્ર. ૧૧

વીસ ઇંદ્ર અવતરી વાણી, તિહાંથી આવ્યા અભયાવદિ,
તિણિ પુત્ર તસ ગુણ ભંડાર પ્રથમ પુત્ર શ્રીધર સુવિચાર ૧૨

અજાહરપુરિ કીધા આવાસ, ઝમકલ દેવી ઘરણી તાસ
ચ્યારિ પુત્ર તેહનઇ જિનમની, પ્રથમ પુત્રી લીલાવતી. ૧૩

વસ્તુપાલ ભણિ જિણદાસ બીજુ બંધવ મંગલદાસ
ચતુર સગ ચઉથઉ લહુરાજ તેહનઇ પુત્ર સરીખુ કાજ ૧૪

ધર્મસાથ જિનમંદિરપાવિ સમાચરણ સાર નિત્ય ગુણઠિ,
જનમપોસ દેહડિ વધઇ સદ્ગુરુ વચન વિમાસઇ નિરઇ ૧૫

સવત ૧૫૨૧ ધિન્ન, શકે તેર છયાશીઉ પ્રસન્ન,
પોષ વદી દિન ત્રીજ પવિત્ર, આવિઉ અશ્લેષા નક્ષત્ર ૩૬
ઘડી પાછિલી જવ નવગતિ, જન્મ અર્ક ઉગીઉ પ્રભાતિ,
તુલા લગ્ન સરિસુ સંકેત, મૂરતિ મગલ જમલુ કેત ૩૭
વૃશ્ચિક બુધ રવિ ત્રીજઈ રહિઉ, શુક્ર મકરિ તે ચઉથઇ કહિઉ,
ગુરૂ શનિ કુંભિ રહ્યા પાચમઈ, મેષિ રાહુ સોહઇ સાતમઇ ૩૮

૨ ઉં ૮ ૯	૭ મ	
શુ ૧૦	શ્રી	૪ ચ
ગુ ૧૧ શ ૧૨	૧ રા	૫ ૩

દસમઇ ચદ રહિઉ નિજ ઘરે, જન્મયોગ જોઇઉ સહિગુરે,
હૃદયસ્થલિ રવિ નક્ષત્ર વશિઉં, સહિગુરિ વચન પ્રકાસિઉં ઇશૂ ૩૯
સુણુઉ શ્રેષ્ઠિ હોશિ તપ ધણી, કઇ એ જાશઇ તીરથ ભણી,
કઈ એ થાશઈ મોટઉ યતી, વર વિદ્યા હોશઇ દીપતી ૪૦
ગુરૂવચને વઇરાગી થયુ, માતતાત પય લાગી રહિઉ,
જેઠ સુદિ દિન દસમી તણુઉ, ઉગણત્રીસઇ ઉચ્છવ ઘણુઉ ૪૧
પાટણિ પાલ્હણપુરી પોસાલ, જગ હુઇ ચઉપટ સુસાલ,
દિઈ દીક્ષા અતિ આણુદપૂરિ, ગચ્છપતિ લખિમીસાગરસૂરિ ૪૨
સત્ર સજન સહ સાખી સમઈ, નામ ઠવિઉં મુનિ લાવણ્યસમઈ,
નવમઇ વરસિ દીખવર લીધ, સમયરત્ન ગુરિ વિદ્યા દીધ ૪૩
સરસતિ માત મયા તવ લહી, વરસ સોલમઈ વાણી હુઈ,
રચિઆ રાસ સુંદર સબધ, ૭૬ કવિત ચઉપઇ પ્રબધ. ૪૪
વિવિધ ગીત બહુ કરિયા વિવાદ, રચીયા દીપ સરસ સવાદ,
સરસ કથન નહીં આલી કવઇ, મોટા મત્રિરાય રજવઇ. ૪૫

તસ ઉપદેશ હવુ સવિશાલ અંબુ માનિક દેહરાં પોસાલ
નીર મજીઠ તે માંડવ વિનાઈ પખિન મ તે પમાવનાઈ ૪૬
સોહઈ મલ્લુ તપ ગચ્છ શણગાર, દેશ વિદેશિય કરઈ વિહાર
સોરઠ દેશિ શ્રી ગિરનારિ, પુહતા ગુજ્જર દેશ મઝારિ ૪૭
અણહિલવાડ પાટણ માહિ, માણસમુદ્ર રહિઆ ચઉમાસી
બોલ્ય સાથ સંઘિ વીનવિઉ વિમલરાસ તેણઈ કરિઉ ભણિઉ. ૪૮
અનુમાનિ આલો મહિત, કમલ પાસ જિનેશ્વર પાસિ,
મળ નક્ષત્ર નિમલ રવિવાર, પૂરૂ વિમલરાસ વિસ્તાર ૪૯

વસ્તુ

રાસ રચિઉ રાસ રચીઉ નવલ નવ પરિ,
તસ ઉપરિ છે ચુલિયા, ખ્યાતિ પાસ મનવીઉ ખાસ,
વિમલ શ્રી વર્ધમાન ચરિત સરસ રાસ પ્રબંધ આખ
સંવત પનર અડ સાઠ (૧૫૬૮) મ રાસ વિસ્તાર,
તે અંબાલિ રૂ ચરિઉ માણસમુદ્ર મુઝારિ ૫

* * * *

ચોપાઇ.

વાત કેતલી આગઈ હવી, કેતાં વચન કહિયાં કેલવી
અધિક ઓછું હાસા પાપ સંઘ સમક્ષ મારૂં આપ ૫૯
ક સવિ મરા આદિક પુરી લીંબાઈ મતિ નહી કેહવી પરી
જે આગમ કહિઓ તેમ જાણુ તે સવિ ગુરુમતિ તણઉં વખાણ ૬
જે તણઈ જિન ધર્માધાર, તેણઈ ભણ વિમલ વિચાર,
જે ભવિ જાણિ ભાવ ભક્ત ચિત્ત, તેહના પાતક રેખમ ૬૧

* * * *

દુહા.

દુહા બઉ કવિત મિલી, ચઉપઈ વિવિધ વખાણ
વિમલરાસ આદિ આગઈ ચેરસવા બાખાણ ૬૦

બત્રીશે અક્ષરિ થિકો, બાન્ધઈ ગ્રથહ માન,
સત્તરશત લીહિ અગ્રલા, એહ ગ્રથનુ ન્યાન ૬૮

નવરગ નવલા પડ, તે રચીઉ રાસ અપડ,
જે સુણુત સવિ સયોગ, યે ભણુનલા લહીઇ ભોગ,
જે ભણુત લહીઇ ભોગ ભૂતલિ, ભણુતિ મુનિ લાવણ્યસમઇ,
કિત્તિ વિમલ વાણી વિમલ, વિમલધરિ રિધિ વૃદ્ધિ રમઇ ૬૯

—સ. ૧૫૮૪ વર્ષે પોપ શુદિ દશમ્યા તિથૌ ગુરૂદિને ભીમેન લિપિન. શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય સુશ્રાવક સાહ શ્રી વનજી જૂઠ્ઠા પઠનાર્થ લિખિનં. સશોધક અને પ્ર૦ મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસ, ૬૧–૧૫ લીં

(૧૧૧) કરસવાદ—સ ૧૫૭૫ (४) સાંતિનગરમા

આદિ—

પહિલ્ પ્રણુમિસુ સારદા, જસ કરિ વીણા નાદ,
આદીસ્વર આદિઇ કરી, ગાઇસુ કરસવાદ

* * * *

અતે—

મુનિ લાવણ્યસમઈ કહિ જોઈ, જિહા જિહા ત્રપ તિહા સ્વ હોઈ ૬૫
સપિઇ લહીઇ ધનની કોડિ, સપિઈ અગિ ન લાગઈ ખોડિ,
સપિઈ વયર ન વાચઇ રતિ, સપ વખાણઈ શ્રી જિનમતિ ૬૬
માલવ મરહઠ સોરઠ સાર, ગૂજર દેશ મવિહુ સિણગાર,
વિનયવિવેક વિચાર વિશેષ, દીસઇ ધર્મ્મતણુઉ બહુ દેખ ૬૭
જિહા પોઢા જિણુહર પોસાલ, વસઈ લોક દીપતા દયાલ,
શાંતિજ (માતી) નગર મડિ સુવિશાલ, ગાયુ કરસવાદ રસાલ ૬૮
સવત પનર પચિહુતરઇ, મુનિ લાવણ્યસમઈ ઉચરઈ,
પામી ચદ્રપ્રભ જિનરાય, બેકર સપિઈ પન્નરઈ પાય. ૬૯
—(મ. બ)

*બીજી પ્રતમાં—

સંવત પનર અઠોતરે એમ જે રાસ સમદ્ધ ભાગ ૨ ના પરથી લાગે છે

(૧૧૨) અંતરીકપાર્શ્વ જિનછંદ સં. ૧૫૮૫ (૮૬) વૈશાખ શુ. ૩

આદિ—

સરસ વચન દે સરસતી માત, બોલીસ આદિ જસ વીખ્યાત
અંતરીક શ્રીપારસનો ધણી, પ્રતિમા પાસ જિનેસર તણી. ૧
હું પણી જે રાવણરાય તેહ તણો મહોટી કહેવાય.
પરાક્રમ નામેં શુભાસ, અહનીસ ધર્મતણો પ્રતીભાસ. ૨
* * * *

અંત—

સંવત પનર પચ્યાસીઆ (પા. છયાસીઆ) વર્ષોનું, સુદિ વૈસાખ તણો દિન જાણું,
ઉલટ આશાતીજેં અભો આવો પાસ જિનેસર જનો. ૫૩
હું સેવક હું તાહરો સ્વામ હું લીનો હું તાહરે નામ
મુનિ લાવન્યસમે કહે સુણ, તુમ દરિસણ હું વાંધુ સદા. ૫૪

—લિ. પાટણપુર નગરે પ. ઋષભવિજય ગ. પ. રંગસમેન સં. ૧૮૯૫ શ્રાવણ માસે સીતેતર પક્ષે પુર્ણિમ તિથૌ અક્ષેયદિને વરસાતની ઝડી વરસતે લીખ્યું છે શ્રી અપ ભવતુ (અંતરીક્ષ ક્ષેત્રમાં એસ્ટીમિટ હતુ તેમાંથી)

(૧૧૩-૧૧૫) ખિમઋષિ(બોહા) બલિભદ્રયશોભદ્રાદિરાસ.સં ૧૫૮૯.
+ ખિમ ઋષિ (બોહા) રાસ ભાગ રવિ. અમદાવાદમાં

આદિ—

ભાવતિ ભગવતિ મનિ ધરી ગુરૂ પય નમીય પવિત્ર,
બોલિસુ પુહવીં આગમહઈં બોહા તણુઉં ચરિત્ર. ૧
જસ રસિવાઉ ગાઉ પશુઉ પ્રભુ તિ જસરાજસરિ
મીનાઉ કહીઈં જિનદરસિ, નામઈ દુરીયા દૂરિ. ૨

પ્રહિ ઉગમિ નિતુ પ્રણમતા, લહીઇ નવઈ નિધાન.
ભોજનિ કૂર કપૂર રસ, ભૂપ ભલા બહુમાન. ૩
કવિજન કહિસઈ કેતલા, જેહના જેહવા ઠામ,
સુણજ્યો સહૂ આદર કરી, આઠ પ્રભાવક નામ. ૪

* * * *

અંતે— દૂહા.

બોહુ ખિમ રસિ કિન્હરમિ, બલિભદ્ર જસભદ્ર સૂરિ
ત્રિણિ કાલ પ્રણમતડા, દુરિઅ પણાસઈ દૂરિ. ૨૧૧

ચોપાઇ

બોલિઉ બોહાનામ પવિત્ર, પરૂઅ જિ ખિમરસિ તણુઉં ચરિત્ર,
સઘ સભા સુણિયો જે જાણ, બોલિસુ બલિભદ્ર તણઉં વખાણ ૨૧૨

દૂહા.

મુનિ લાવણ્યસમય ભણઈ, જિહ્વા હુસઈ પવિત્ર,
પ્રથમખડ પૂરૂ કહિઉં, ખિમ રસિ તણુઉ ચરિત્ર ૨૧૩

—ઇતિ પ્રથમ ખડ

(૧૧૪) +બલિભદ્રરાસ—

આદિ— દુહા

પુણ્ય પ્રભાવક જાણીઇ, વિદ્યાબલિ બલિભદ્ર,
તસુ ચરિત્ર વષાણીઇ, જસ ગુરૂ શ્રી જસભદ્ર ૧

* * * *

અંતે—

બોહો બલિભદ્ર તણુઉં ચરિત્ર, કહિતા કાયા પુહવિ પવિત્ર,
સુણયો સભા પુરૂપ જે જાણ, શ્રી જસભદ્રસૂરિ તણુઉ વષાણ ૧૨૪
બોહુ ષિમરસિ કિન્હરસિ, બલિભદ્ર યશોભદ્રસૂરિ,
તિન્નિકાલ સમરતડા, દુરિય પણાસઇ દૂરિ. ૧૨૦
મુનિ લાવણ્યસમય ઇમ ભણઇ, જિહ્વા હુસઈ પવિત્ર,
દ્વિતીય ખડ પૂરૂ કહિઉ, બલિભદ્ર તણુઉ ચરિત્ર ૧૨૬

—ઇતિ દ્વિતીય ખડ

(૧૧૫) જયચંદ્રસૂરિ રાસ—

આદિ—

ભણઈ કરઈ આધાર જસ, જયચંદ્રસૂરિ ચરિત્ર
ભણતાં ગુણતાં નિસુણતાં, થાઈ દુઈ પવિત્ર. ૧
સય ભણઈ સહિ ગુરૂ સુગુરૂ, તે તુમ્હે મુઝ એકતિ
શ્રીજયચંદ્ર ચરિત્ર અમ્હ, સુણજો પરીય સુજાતિ. ૨
જસ નામઈ જસ વિસ્તરઈ નવુમતા પરહોઈ
મુનિ લાવણ્યસમય ભણઈ ભક્તિઈ સંપતિ કોડિ. ૩

* * * *

અંતે— ઘાત. દુહા

તપગછિ ગુરૂ ગોયમ સમા, શ્રી સોમસુંદર સૂરિ સાર,
શ્રી અમરસુંદર ગુરૂ રાઉઆ શ્રી હંસસમ સાર ૧૫૫
જયવંતા ગુરૂ જાણીઈ જસ નમઈ નરરાય
શ્રી સુમતિસુંદર સૂરિ ગુરૂ જગુ, પ્રણમીય તેહના પાય. ૧૫૬
સંવત પનર નવ્યાસીઈં, માઘ માસિ રવિવારિ
અહિમદાવાદ વિશેષીઈં પુર સુલતાન મઝારિ ૧૫૭
સંઘ સુગુરૂ આદેસઈં લિખ્યા કરી પવિત્ર,
બોલ્યા બલિભદ્ર કિન્દરસિ જયચંદ્ર રચિઉં ચરિત્ર. ૧૫૮
ભણતાં ઘરિ રૂદ્ધિ ઘણી, ભણતાં ભક્તિ ભોગ,
ગુણતાં થિર કીરતિ હુઈ સુણતાં સવિ સંજોગ. ૧૫૯
તપીતપક જયચંદ્ર ગુરૂ, પહીઉ ચરિત્ર પ્રમાણિ,
ધર્મનાથ પસાઉલઈ બોલિઉં સુલલિતવાણિ. ૧૬૦
ગચ્છ ગરૂઉ ગણધર, સાધુ સાધ્વી પરિવાર,
ચિરૂ પતઠિ 7 મહાસતી, સંઘ સદા જયકાર ૧૬૧
બોલ્યુ પિમરસિ કિન્દરસિ, બલિભદ્ર જયચંદ્રસૂરિ,
તિણિ ભાવ ભણતાં દુરિત પણાસઈ દૂરિ ૧૬૨

જિનશાસનિ ઉદ્યોતકર, એ રવિ અવિચલ નામ,
મુનિ લાવણ્યસમય ભણુઈ, નિતુ પ્રહિ કરૂ પ્રણામ ૧૭૩

—ઇતિ શ્રી પંડિત લાવણ્યસમય કૃતે બોહા બલિભદ્ર શ્રી યશોભદ્ર ચરિત્રે તૃતીય ખંડ સંપૂર્ણઃ—સં ૧૬૧૧ વર્ષે માહ માસે કૃષ્ણપક્ષે ચતુર્થી રવૌ વાસરે પં સહજતિલક ગણિ શિષ્ય પં૦ ઇંદ્રિસહજ ગણિ લિખિત—પરોપકારાય શુભ ભવતુ કલ્યાણ મસ્તુ ચિરં જીયાત્ પ્ર૦ ઐ. રાસસંગ્રહ ભાગ ૨ જો

(૧૦૭) રાવણમંદોદરી સંવાદ. સં. ૧૫૬૨ જુઓ પૃ ૭૫

આદિ— રાગ શ્રી રાગ

સૂતેલો સીંહ જગાવીઉ, નડીઓ વાસગ નાગરે,
સીત હરી તિં સ્યુ કર્યું, રૂઠા રામના પાગરે—૧
સાભલિ રાવણ રાજીયા, જાસે મહિયલિ મામરે,
સતી સીતા તઇં કા હરી, વિગી નકંડો રામરે—૨ સાભલિ.

* * * *

અંતે—

જયજયકાર જગત્રિ હુઉઆ, વરત્યા રંગના નાદરે,
સંવત પનરબાસઠિ, રચ્યો રાસ સંવાદરે જય૦ ૫૯

× × × ×

રામ અજોધ્યા આવીઆ, સોઈ સીત અરધાગિરે,
મુનિ લાવનસમિ ભણ્યુિં, મિઠા રાયનઈ રંગિરે, જય જય. ૬૩

—સં ૧૬૮૨ વરસે ભાદ્રવા વદિ ૮ લિષત ઋ રાઘવ નથા ગ વીરદાસા પઠનાર્થે શુભ ભવતુ ૩—૧૩ મારી પાસે બે પ્રત છે

(૧૧૬) દેવરાજ વચ્છરાજ ચોપાઈ (વચ્છરાજ કતપુરમા દેવરાજ રાસ)

આદિ—(વસ્તુ)

સકલ જિનવર સકલ જિનવર પાય પણમેવી,
તઉ પણમેવિ ચકકેસરી એક ચિતિ બહુ ભક્તિ કારીઅ,
નિય ગુરૂતણુઈ સુપસાઉલઇ રિદયકમલ નિયમતિ વિમાસીય,

સજ્જન સહુ કઉ સંભલઉ ચિંતામ ભાવ ધરીય
બોલિસુ નવનવ કવિતરસ સિરિ વજ્રરાજ ચરીય. ૧

* * * *

અંતે—વસ્તુ

પાલિઉ ભવિ પાલિઉ ભવિ કહિઉ વજ્રરાજિ
જીવ દયા પાલી ખરી તિણિ પ્રભાવઇ સિદ્ધિ દેસ પામીય
ભાવ સહિ સંપદ હુઈ અનંત વલી બહુ સુખ પામીય
મુનિ લાવણ્યસમય ભણઈ ભવીયણ લેઉ સાર,
જીવદયા પાલઉ ખરી, જિમ પામઉ સુખ ભાર. — ૪૫

—ઇતિ સંવત ૧૬૫૭ પોસ શુદિ ૫ ગુરૌ
ઋષિ વૈરસાગેન—૨૧-૧૧ શ્રી

આ રાસ આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૩ જામાં છપાઈ ગયો છે તેમાં ઉપરનો અંતનો વસ્તુ ૭૮ નથી. તેમાંથી પ્રશસ્તિની કડી લેવી છે તે અત્ર ઉતારીએ છીએ—

તપગચ્છ નાયક સહિ ગુરૂએ, આણંદતઉ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ,
જી મુખ સરસતિ વાસિ વસે એ આણંદતઉ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ.
નાભિરે સખ ભરિ-૧
ગનિ સિરૂઆ પંડિત પ્રવર, મા સમયરત્ન મુનિસાર સૂરિએ
મુખ સરસતિ વાસિ વસેએ, મા ગુણમણિ કેરો ભંડાર ૨
શિષ્ય તાસ પયતલિ નમીએ મા નગર રતપુરિ માહિ
સંભવનાથ પસાઉલે એ મા રાસ રચિઓ ઉછાહિ ૩
પહેલો અધિકાર લાભનો એ મા બીજો ભવનો જાણી
ત્રીજો પુણ્યવંત બીજઇ એ મા આગમિ સંભવ હોઈ ૪
એ કવિ સવિહુ નમી કરીએ મા ઇમ કહે મે કરજોડિ
અધિક ઓછું બોલતાં એ, મા ક્ષમે મ દેજ્યો ખોડિ. ૫
જ્યાં ગગનમણિ દિનકર એ, મા જ્યાં શશિઅર નિવાસ,
મેરૂ મહીધર સાગર એ મા તાં લગે પ્રતપો એ રાસ. ૬

એહ રાસ વચ્છરાજનો એ, મા૦ ભાવ સહિત નરનારિ,
ભણે ગુણે જે સાંભળે એ, મા૦ નવનિધિ તિહિ ઘરબારિ-　　૯

—૭ ખંડનો રસિક રાસ છે પા ૩, ડે, રત્ન ગ્રામ,

(૧૧૭) +સુમતિસાધુ સૂરિવિવાહલો

આદિ—

સરસતિ સામિણિ દિઉ મતિદાન મઝ મનિ અતિ ઉમાહલઉ એ,
સુણિજ્યો ભવિયણુ ભાવ ધરેવિ ગાયસુ સુગુરૂ વિવાહલુ એ　　૧
મહિયલિ મોટઉ દેશ વિસેસ મેદપાટ જગિ જાણીઇ એ,
વારૂઅ વન વનિતા અભિરામ જાઉર નયર વખાણીઈ એ　　૨
વાપી કૂપ સરોવર ચગ રગ કરઈ નિતુ જોઅતાંરે,
વાડીઅ વર ઉદ્યાન વિવેક હેલા જન મન મોહંતા એ　　૩

*　　*　　*　　*

અંતે—

લક્ષ્મીસાગર સહિગુરૂ એ માહલતડે, મીસ શિરોમણિ તાસ,
તપગચ્છ મડન સહિગુરૂએ મા૦, પૂરઉ ભવિઅણુ આસ　　૭૯
સુજન સહુકો સાંભલઉ મા૦ પ્રણમઉં બે કરજોડિ,
સુમતિસાધુ સૂરિ સેવતા મા૦, લહીઈ સપદ કોડિ.　　૮૦
પઢસિઈ ગુણસિઇ નિસુણસિઇ મા૦, વીવાહલુ એ સાર,
કવિ લાવણ્યસમય ભણઇએ મા૦ તસુ ઘરિ જય જયકાર　　૮૧
નવનવિઅ વાણિહિ મતિ વિનાણિહિ હિયઇ હરિષ ઘણુઉ ધરી
મઈ એક ચિત્તિહિ કરીઅ ભત્તિહિ અગિ આલસ પરિહરી
જા સાત સાયર વર દિવાયર ગયણિ રોહિલિ ચદલુ,
તા એ અનોપમ સુગુરૂ સરિસઉ જયઉ જગિ વીવાહલુ.　　૮૨

—ઐ. રા સ. ૧

(૧૧૮) રંગરત્નાકર નેમિનાથ પ્રબન્ધ

આદિ—

સ્મૃત્વા શ્રી શારદા નેમે શ્છંદોભિ ર્વિવિધૈ ર્વરૈ
પ્રબંધ બંધુર કુર્વે રંગરત્નાકરાભિધ　　૧

સારદ સાર દયાપર દેવી તુઝ પય કમલ નિમય વરેવિ,
મઝ સુમતિ સદા દઈ દેવી દુરમતિ દુરિખિકી નિરેવિ. ૨
જિવ ક એહુ એહવી માય તૂ કવિયણજન કેરી માય
બહુ ગુણમણિ તુઝ અંગિ સમાયા અવગુણ અવર અનંત ગમાયા. ૩
તુઝ તનુ સોહઈ ઉજ્જ્વલ કંતિ, પૂનિમ સસિહર પરિ ઝલકતી
પય ઘમઘમ ઘુઘર ઘમકતી, કસમસણિ ચાલઈ ચમકતી. ૪
ચાલઈ ચમકતી જગિ જાગતી વીણા પુસ્તક કર ધરઈ
કરિ કમલ કમંડલ કાને કુંડલ રવિમંડલ પરિ કંતી કરઈ
હિયડઈ જિન આણી સુખિ મઝ વાણી, જઈ દૂ તુઝ બહુ માન લહું
તૂ મન આણંદિ નેમિ જિણંદ વંદિ નવ નવ છંદિ છંદ કહું ૫

* * * *

અંતે—પ્રશ્નોધિકાર

ગોયમ મન આણંદિ પાય સરસતિ સિરનામી
સમવસરણ ગુરરાય પાય પ્રભુ વંદના પામી
પુહવિ પ્રસિદ્ધ પ્રગટ પ્રથમ અધિકાર સમર્થિત
નેમિ સમિતિ પરિવાર નયરિ આણંદિ આવિત
પરિકુલ ઉત્સવ બહુ આવિ પૂજઈ મનની રલી,
લાવણ્યસમય વે ગુણિકિઈ જી કુસિઈ અવસર વલી.
—(મ. મ.)

(૧૧૯) દશમહારી સઝાય.

આદિ—

પય પ્રણમીઅ સરસતિ સરસતિ વચન વિલાસ,
મુનિવર ગણધર ગાઇસુ ભવિમનિવાસ. ૧

અંતે—

ભણિ દશમહાર ગણધર કે સુણઈ સારમતિ
લિખિ ચ્યાર ઇન્દ્ર ઉતારો, સવિ કરી ધરિય,

વિબુધ પુરંદર સમયસુંદર તસુ પય પામી,
મીસાલસ લાવણ્યસમયમુનિ જપઇજિઈ સિદ્ધિગામી. ૨૪

(૧) ચૌદ સુપનાની સઝાય

શ્રી જિનવરે ભાખીયા, સહે ગોરી સાખીયા એ,
અધિકાર એ રૂઅડોએ,
સુપન તે વાર એ મહિમા તે સાર એ,
મુનિ લાવણ્યસમે એ એમ ભણે એ. ૪૬

(૨) +ગૌતમ ૭૬ ૭૨ મ મા ભી. (૩) જીરાઉલા પાર્શ્વનાથ વિનતિ (૪) પંચતીર્થિ સ૦ (૫) રાજમતી ગીત (૬) પંચવિષય સ૦ (૭) આઠમદની સ૦ (૮) સાતવારની સ૦ (૯) પુણ્યફલની સ (૧૦) આત્મબોધ સ (૧૧) દાનની સ (૧૨) મનમાકડ સ. (૧૩) હિતશિક્ષા સ. (૧૪) શ્રાવક વિધિ સ૦

આદિ—

પ્રણમી વીર જિણેસર પાય, વંદી ગોયમ ગણધર રાય.

અંત—

લાવણ્યસમય મુનિવર ઇમ કહઇ, મુગતિ વધૂ તસ લીલા વરઇ. ૨૦

(૧૫) દાનની સઝાય

આદિ—

એક ઘર ઘોડા હાથિયાજી, પાયક સંખને પાર,
મોટા મંદિર માલીઆજી, વિશ્વતણો આધાર—
જીવડા, દીધાના ફલ જોય.

(૧૬-૧૯) +સઝાયો

આત્મ પ્રબોધ, નેમરાજુલ બારમાસો, વૈરાગ્યોપદેશ પૃ ૯૩, ૩૧૪, ૩૭૪, સ મા. (ભી) પુણ્ય પૃ ૩૧ સ મા. સ

(૧૨૦) પાર્શ્વજિનસ્તવન પ્રભાતી ૩૭ કડીનું કાવ્ય.

આદિ—

વામાનંદન જિનવર પાસ, તુંતો ત્રિભોવન લીલ વિલાસ,
વિનતિ છોડિ ભવપાશ, હું છું દેવ તુમારો દાસ ૧

અંતે—

કુ આપે સરસ્વ તમનસે રાખો મન ઉમટ આપણે;
મુનિ લાવનસમે ઇમ ભણે, ઘુંઘ ઘુરે નવનિધ આપણે. ૩૭

(૧૨૧) ચતુર્વિંશતિ જિન સ્તવન—માલિની છંદમાં ૨૭ કડીઓ અને છેલ્લી ૨૮ મી હરિગીતમાં.

આદિ—

કનક તિલક ભાલે હાર હીઈ નિહાલે
ઋષભજિન પખાલે પાપના પંક ટાલે
અર જિનવર માલે ફૂટરે ફૂલ માલે.
નરભવ અજુઆલે રાગ નિઈ રોસ ટાલે,

અંતે—

× × × ×

તપગચ્છ દિવાકર સકલ સાયર સોમદેવ સૂરીસરો,
શ્રી સોમજય ગણધાર શિષ્યા સમયરત્ન મુનીશ્વરો;
માલિની છંદ કરી [illegible] તવિયા જિન [illegible]
મઈ ભક્તિ લાભ અનંત મુનિ લાવણ્યસમય સદા ભણઈ. ૨૮

ભમ ૩ વિ. ૫.

---

૬૭ નરપતિ

૧૨૨-નંદ બત્રીસી. સં ૧૫૪૫ સાતમ મંગળવાર

આદિ—

સનેસર કવિતર સબ ધરણિ, હંસવાહન તે મુખિ વસતિ
અવિ આતાઈ મુરતિ ગમ, વિરેંચી નર નિશ્ચે કરું પ્રણામ. ૧
કવિતા સારસ કેરો પુત્ર, તે મુખિ બોલિ સરસ તત્ર,
સરસ ભાવ બહુ આણી સદા, કવિતા મૂરતિ પરતક્ષ શારદા. ૨

કવિતા સારદા તણુ પ્રણામ, નદબત્રીસી કરૂ વખાણ,
સવત પનરસિ પચતાલા, તિથિ સાતિમ નિ મગળવાર ૩

* * * *

અતે—

યોડા ભેદ ઘણુ જાણુજો, અલ્પભાવ ઘણુ આણુજો,
શ્રવણે સુણુતા સુષ અપાર, કવિ નરપતિ ઇમ કહિઈ વિચાર ૯૯.
પઢતા સિધિ બુધિ હો અતિ, ચતુરપણુ તે નર જાણુતિ,
નારી સીયલપણું આણંતિ, કવિતા નરપતિ ઇમ કહતિ ૧૦૦.

—ઇતિ નદબત્રીસી કથા વિચારવાર્તા સમાપ્તમિતિ. સવત્ ૧૭૦૦ વર્ષે અશ્વની માસે કૃષ્ણપક્ષે ૧૦ સોમવારે શ્રી ભીલોડાનગરે શ્રી શાતનાથ ચૈત્યાલયે શ્રી મૂલસઘે સરસ્વતી ગચ્છે બલાત્કાર ગણે શ્રી કુદકુદાચાર્યાન્વયે ભટ્ટારક શ્રી ૫ રત્નચદ્રા, તત્સીષ્ય આચાર્યશ્રી અમરેંદ્રકીર્ત્તિ તત્સીષ્ય બ્રહ્મ ભીમજી લખિત છ શુભ ભવતુ. ચીર જીયાત્ છ. શ્રી, કલ્યાણમસ્તુ, છ છ શ્રી ૬-૧૬ (મારી પાસે છે)

[આમા મગલાચરણ લબોદર-ગણેશનુ કરવામા આવ્યુ છે તેથી કર્ત્તા જૈનેતર હોવાનો સભવ જણાય પણ (૧) જૈનકર્ત્તાઓ પૈકી કોઇને ગણેશનુ મગલાચરણ કરતા મે જાણ્યા છે (જુઓ ન ૮૫ ના કવિના લીલાવતીરાસનુ મગલાચરણ તેમજ ન ૮૯ કવિ) તેથી, તેમજ (૨) આ કૃતિના લેખક-લહીઆ જૈન છે તેથી, અને વળી (૩) આ કથાના ઉપર જરા વિસ્તારથી સ ૧૫૬૦ મા રચનાર સિહકુશળ (જુઓ આગળ) પણ જૈન છે તેથી આ કવિ જન હોવાનો વિશેષ સભવ છે. તે કારણે અત્ર એમનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે નરપતિ નામના કવિએ વિક્રમાદિત્ય ચોપાઈ રચી છે અને તેની પ્રતના બધન પર શક ૧૫૧૪ મા રચી એમ લખાણુ છે તેથી તેને સત્તરમી સદીમાં મૂકેલ છે]

---

૬૭ ક અજ્ઞાતકવિ

(૧૨૩) મુનિપતિ રાજર્ષિ ચરિત્ર સં. ૧૫૫ વૈશાખ વદ ૭ રવિ.

અંતે—

> ચઉં વૈરાગ્ય સેઠિનિ પહુતો, મસ્તિ મુ મન હવિ આપણુ
> પહુતો મહેન્દ્ર ગેહિ કાય ચાલિ મુનિપતિ મન્દિર દીસા લીધ. ૧ ૦
> એહૂ મુનિવર તેહનું ધ્યાન ચલિ પંચ આહારતણાર,
> ધ્યાનિ ચીન્તવ ચોરી દેહ, દેવલોકિ દેવ થયા એહ. ૧ ૧
> તેહનું ધ્યાન ઇચ્છામાહિ આવિ, એહૂ એકાવતારી ભાખિ
> મુક્તિપથ તે જાસિ વહી, શુધુ કથા સંખેપિ કહી. ૧ ૨
> સવત પનર પંચાસો જાણિ, વદિ વૈશાખ માસ મનિ આણિ
> તિથિ સાતમી રચિઉ રવિવાર, ભણિ સુણિ નિત હર્ષ અપાર ૧ ૩

—ઇતિ શ્રી મુનિપતિ રાજર્ષિ ચરિત્ર સમાપ્ત—અ થાન ૪૨૧ શુભ ભવતુ. સવત ૧૧૪૨ વર્ષે માગસરિ શુદિ ૧ ભૂમે લખિત જાલાપુર મધ્યે કલ્યાણરિ શુભ ભવતુ. કલ્યાણ મસ્તુ શ્રી. પત્ર૨૧૫ ૧૫ ચાન્દ ૪ -૧૧ વી. ચ. પ્ર. સ.

બીજી પ્રતમાં એમ છે કે—

અંતે—

> સવત ચાદ પચ્ચાસમઈ જાણી વૈશાખ વદિ માસ મનિ આણિ.
> દિન સાતમી રચ્યઉ રવિવાર ભણતાં સુણતાં હરષ અપાર ૨૧
> એ ઋષિ મુનિપતિનો ચરિત્ર સાંભળતાં હુઇ દેહ પવિત્ર
> આદિ ઋદ્ધિ અતિ ચમત્કાર ભણઇ સુણઇ સિદ્ધિ જયજયકાર. ૨૨

—સં ૧૧૧૮ વર્ષે અશ્વિન માસે.

[પાલણપુરની ટીપમાં ૧૫૮૫ સવત્ કહેલ છે અને તે વિશ્વસનીય છે પા. ૧૯-૫ ન

૬૮ શાંતિસૂરિ–(સાંડેરગચ્છ સુમતિસૂરિ. શિ.) જુઓ તેમના શિષ્ય ઈશ્વરસૂરિ.

(૧૨૪) સાગરદત્તરાસ (દાન માહાત્મ્ય ઉપર) ૧૫૫૦ આસપાસ.

આદિ—

છદતર કલ્લોલ વન્નજલ સતિ સુરિણા મહિય,
સાયર ચરિઅ સાયર સરિસ સરસ નિસામેહ

[" આ પ્રાકૃત અપભ્રંશ તથા ગૂજરાતીમા રચાયેલો ૧૩૭ ગાથાનો રાસ ખરેખર રસમય હોઈ તેમા ગાથા, રાસઉ, કુડલિઓ, ધાત (ધત્તા), અડયલ, માલિનીરૂપક, છપ્પય, પાધડી (પદ્ધડિકા) ગસાબધ વગેરે વિવિધ છંદો વાપરેલા છે. કાવ્ય ઉચ્ચ પ્રતિનુ છે અને આ તેમજ તેમના શિષ્ય ઇશ્વરસૂરિ કૃત લલિતાગચરિત્ર રાસ સસ્કૃત તથા પ્રાકૃત કાવ્યોની સરખામણીમા સારી રીતે ઉભા રહે તેમ છે " ચિ ડા દલાલ]—પા આ શાતિસૂરિ સ ૧૫૯૭ સુધી અવશ્ય વિદ્યમાન હતા જુઓ લેખાક ૩૩૫ પ્રાચીન લેખ સગ્રહ

---

૬૯ કીર્ત્તિહર્ષ–(કક્કસૂરિ શિ૦)

(૧૨૫) સનત્કુમાર ચોપાઈ. સ ૧૫૫૧ કાર્ત્તિક શુદ ૧૫ ગુરૂવાર.

આદિ—

સ્વામી જીરાપુલિ નિવાસ, મનિ સમરતા પુરઇ આસ,
પય સેવઇ અણુદિણુ ધરણિંદ, પહિલુ પ્રણમિસુ પાસ જિણદ ૧
સરસતિ સામિનિ કર પસાઉ, કાસમીર મુખમડણુ માઇ,
નામ જપી કેમીય ગણધાર, ચરીય ભણુ શ્રી સનત્કુમાર ૨
જિણુમાસિણુ જિણુ ભાખિઉ ઇમ્મ, દાન સીલ તવ ભાવ સુરમ્મ,
ધર્મતણા એ ચ્યારિ પ્રકાર, અધિકુ મહિમા સીલિ અપાર ૩

* * * *

અંતે—

શ્રી કક્કસૂરિ ગુરૂઆ ગુણરાય મનસુદ્ધિઈ તસુ નમુમી પાય,
સાર શ્રીરંગ તણુઈ આમઈ રચિઉ પ્રબંધ ભણીઅઉ સંમઈ ૨૩૧
પન્નર એકાવન્ન મઝારિ, પ્રતિ પુન્નિમે નિ ગુરૂવાર
કવિ કીર્તિહર્ષિ મનિ ધરી આણંદ રચિઉ પ્રબંધ જનમનસુખકંદ. ૨૩૨
સીખ પ્રબંધ ભણઈ જે રંગિ સવિ સુખ કમલા તસુ ઉછંગિ.
એકમના થઇ જે સાંભલઇ તેહ નરનારી આસ્યાં ફલઇ ૨૩૩
(વિ. ધ. ૯–૧૪–નવીન લખિત.) ગાથા ૨૭૪
પા ૧૧ ભાવનગર ૨

કક્કસૂરિ શિષ્ય ઉપરના કીર્તિહર્ષ હોઈ શકે.

(૧૨૬) કુલધ્વજ કુમારરાસ.

મહિયલિ સોહઈ ગુણમણિ ભરઇ જિનશાસન ગછ ગુરુ શ્રી કક્કસૂરિ
ભવ્ય સયમ નિરતીચાર, ગુરુ ગિરૂઆ ગૌતમ અવતાર ૪
નવરસ ભણીયઇ જિહ ઉપદેસ, સીસ જિયરે અતિ સુવિશેષ,
તાસ પ્રસાદિ કવીયણુ ઇમ કહઇ કીસ પ્રબંધ ભણીઅવ રહી ભણઈ

* * * *

—ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ કુમારરાસ સમાપ્ત. સં ૧૬૭૮ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૪ પ્રત પ. ૧૭ ધ ૧૩ શુ. લિ.

—ઇતિ શ્રી પરસ્ત્રીનિવૃત્તે વિષયનિવારણે ચારકાલ પ્રભાવે કુલધ્વજરાસ ચરિત્ર સમાપ્ત. ૯–૧૩ વી. પા. —

(ઉપકેશ ગચ્છના કક્કસૂરિના ધણા પ્રતિમાલેખના લેખો સં ૧૪૫૯ થી ૧૫૨૫ સુધીના મળી આવે છે તે ગચ્છની પટ્ટાવલિમાં જણાવ્યું કે આ સૂરિને સં ૧૪૯૮ માં ચીતોડમાં સાહ સારંગે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યપદ મળ્યું તેમણે સં ૧૪૭૪ માં ઢચમાં આભરી પ્રવર્તાવી હતી. તેઓએ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો રચ્યા છે તેમની પાટે દેવગુપ્તસૂરિ સં ૧૫૨૮ માં આવ્યા.)

---

૭૦ ક્ષમાકલશ—(આગમ ગચ્છ. અમરરત્નસૂરિ-સોમરત્નસૂરિ
-કલ્યાણરાજ શિ૦)

(૧૨૭) સુદરરાજા રાસ-સ ૧૫૫૧ વૈ વદ શનિવાર

આદિ—

દુહા-રાગ ગુડી

પહિલૂ પરમેસર નમી, આરાહિસુ અરિહત,
ગાઈસુ શીલ સોહામણો સાભલગો એકતિ ૧
સુદરરાય તણા ગુણ કેતા કહુ મુખ એક,
શીલિ કરી જગગાજતુ, કહીઇ તે સુવિવેક ૨

* * * *

અંતે—

આગમગચ્છિ જયવતા એ, મા. સોમરત્ન સૂરીંદ,
અહનસિ ભવિયા નિત નમુ એ, મા જિમ હુઈ પરમાણદ ૧૮૮
ક્ષમાકલસ મુનિ ઇમ ભણિ એ મા ભવિયણ સુણઉ એ રાસ,
શીલઈ મિવસુખ સપજઈ એ મા છૂટીઈ કર્મ્મના પાસ ૧૮૯
સવત પનર એકાવનઇ એ મા વદિ વૈશાખહ માસિ,
શનિવાર સોહામણઉ એ મા રચીઉ રાસ ઉલ્હાસ ૧૯૦
શીલ પ્રબધહ જે ભણઇ એ મા, નરનારી સુવિચાર,
હરખઈ જે એ સભલઈ એ મા નેહ ધરિ જયજયકાર ૧૯૧

—સ ૧૬૭૨ કાતી શુ ૧ લખિત ચરમ જિનદાસેન ગ્રથાગ્ર શ્લોક સખ્યા ૨૭૫ માઝનઈ વિ ધ ૮-૧૩.

(૧૨૮) લલિતાંગ કુમાર રાસ—સ ૧૫૫૩ ભાદ્રપદ વદ ૧૧ શનિ ઉદયપુરમા.

આદિ—

પહિલૂં સરસતિ પય નમી, આરાહી મનશુદ્ધિ,
પુણ્યપ્રબધ હૂ ભણિસુ, આણી નિરમલ મત્તિ ૧

અંત—

શ્રી કક્કસૂરિ સુગુરૂ ગુરરાય મનસુદ્ધિઈ તસુ પ્રણમી પાય,
સાર શ્રીરત્ન તણુઈ આગ્રહઈ રચિઉ પ્રબંધ મતીઅણ સમદઈ ૨૩૧
પન્નર એકાવન્ન મઝારિ, પ્રતિ પુન્નિમે નિ ગુરૂવાર
કવિ કીર્ત્તિહર્ષિ મનિ ધરી આણંદ રચિઉ પ્રબંધ જનમતણાનંદ ૨૩૨
સીલ પ્રબંધ ભણઈ જે રંગિ સવિ સુહ કમલા તાસુ ઉછંગિ.
એમના થઇ જે સાંભલઇ તેહ નરનારી અફલાં કાજ ૨૩૩
(લિ પ. ૯–૧૪–નવીન લિખિત.) ગાથા ૨૪૪
પા ૧૧ પાટણ ન ૨

કક્કસૂરિ શિષ્ય ઉપરના કીર્ત્તિહર્ષ હોઈ શકે

(૧૨૧) કુલધ્વજ કુમારરાસ.

મહિમસિ સોહઈ ગુણમણિ ઘર ઉવએસ ગચ્છે ગુરૂ શ્રી કક્કસૂરિ,
પાલઇ સંયમ નિરતીચાર, ગુરૂ શિષ્ય વિધાય અપાર. ૪
નવરસ મતીમણ હિઁ ઉપદેસ સીલ વિષયે અતિ સવિસેસ,
તાસ પ્રસાદિ કવીયણ ઇમ કહઇ કરઇ પ્રબંધ મતીઅણ સતી ભલઈ

* * * *

—ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ કુમારરાસ સમાપ્ત. સં ૧૬૭૮ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૪ પ્રત પા. ૧૭ પં ૧૩ સુ. લિ.

—ઇતિ શ્રી પરસ્ત્રીનિયમે વિચારવિચારણે પ્રકાસીઇ પ્રબંધે કુલધ્વજરાસ ચરિત્ર સમાપ્ત. ૯–૧૩ વી. પા.

(ઉપકેશ ગચ્છના કક્કસૂરિના ઘણા પ્રતિમાપરના લેખો સં ૧૪૯૯ થી ૧૫૨૫ સુધીના મળી આવે છે તે ગચ્છની પટ્ટાવલિમાં જણાવ્યું કે આ સૂરિને સં ૧૪૯૮ માં ચીતોડમાં સાહ સારંગે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક આચાર્યપદ મળ્યું તેમણે સં ૧૪૭૪ માં કચ્છમાં અમારી પ્રવર્ત્તાવી હતી. તેઓએ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો રચ્યા છે તેમની પાટે દેવગુપ્તસૂરિ સં ૧૫૨૮ માં આવ્યા.)

પુણ્યતણું ફલ સાંભલુ હઇડિ ધરી આણુ ભાઉ,
એક મનાં આરાધતાં, ટલઇ ભવ દુઃખ દાહ. ૨
દાન સીલ તપ ભાવના, જિણ ભાખ્યાં એ ધર્મ
કીજઇ વલી વલી ધર્મ કરઇ સફલ એહનિ મર્મ ૩
જે પાલઇ મન શુદ્ધિ સિઉં સખી જિણવર આણ
શીલહ ઉપરિ જિન ધરઇ તે નર ખરા સુજાણ. ૪
શીલિ સવિ સુખ સંપજઇ શીલિ નિરમલ બુદ્ધિ
શીલિ દુખ સઘલાં ટલઇ પામીજઇ સહી સિદ્ધિ. ૫

* * * *

રાજા પાસે ફરિયાદ કરવા જનાર ફેસી ફરીયા અને નેસ્તીઓના નામ ગણાવતાં કવિ કહે છે કે —

આસઇ પાસઇ નઇં ખામસી, ભાદ, વખર આખઇ હસી,
નેસ્તી તેમજ અતિસાર, મધ્ય તણુઉ લહે નહીં પાર ૫૩
હાસા હીંઇ ઉતાવલા, ભોલા ભેલ સવ તોલલા,

* * * *

અંતે—

ધર્મ પસાઇં વંછિત સિદ્ધિ, ધર્મિઇં પામીજઇ નવ નિદ્ધિ,
ધર્મતણુઉ મહિમા જઇ ઘણુઉ કવિ કહઇ ભાવિ સદ્ગુણ સુણઉ. ૧૭
દુઃખ ન લાગુ કોઇ મલિ, ધર્મા કીજઇ સુની પરબુદ્ધિ,
અધિકુ ઉછું કહ્યું જેહ, ક્ષમાવઉ કરજોડી એહ.
સંવત ૧૫ પનરસત્રાઇપણઇ સાર, વદિ ભાદવા તણુઉ શનિવાર,
ચઉઆરિસિ દિનિ રચી ચુપઇ સભા સમક્ષ પૂરી હુઇ ૧૮
આગમ ગચ્છ ભાઇ મુનિચાર શ્રી અમરરત્ન સૂરીસર સાર,
તાસ પટોધર અતિ ગુણવંત શ્રી સોમરત્ન સૂરિ જયવંત. ૧૯
ભવિયણ ભાવિનિધિ વાલ જેહ રિદ્ધિ આનંદી પામઇ તેહ.
તસ પંડિત કલ્યાણ રાજ તસ શુભ ભોદિ સીઝઇ કાજ ૨

ઊદયપુરિ જગિ કહીઈ સાર, નિવસઇ શ્રાવક તિહા સુવિચાર,
ચંદ્રપ્રભજિન તણઇ પસાઈ, અલીય વિઘન સવિ દૂરિ પલાઇ   ૨૧
ભણઈ ગુણઈ અહિનિશ સંભલઈ, પાપ પડળ સવિ દૂરિ ટલઈ,
ક્ષમાકલસ મુનિ કહઇ સુવિચાર, નિતુનિતુ તેહ ઘરિ જયજયકાર ૨૨
—સં ૧૬૨૬ વર્ષે ચૈત્રશુદિ ૫ દિને લિખિત, જેસ૦

(અમરરત્નસૂરિના સં ૧૫૨૪, ૧૫૨૯, ૧૫૩૧, ૧૫૩૨, ૧૫૩૫ અને ૧૫૪૭ ના અને સોમરત્નસૂરિના સં ૧૫૫૨, ૧૫૭૧ અને ૧૫૭૩ ના ધાતુપ્રતિમાપરના લેખ મળી આવેલ છે ધા પ્ર લે સ. ભાગ ૧ અને ૨)

૭૧ મૂલપ્રભ સાધુ.

(૧૨૯) ગજસુકુમાલ સંધિ ઢાલબદ્ધ સં ૧૫૫૩–પાના ૫ અમ૦

૭૨ જયરાજ (પૌ૦ મુનિચંદ્ર સૂરિ શિ૦)

(૧૩૦) મચ્છોદરરાસ સં ૧૫૫૩

અંતે—

પૂનિમ પક્ષ મુનિચંદ્ર સુરિ રાજા, તાસુ સીસ જંપઇ જયરાજ,
પનરત્રિપન્ન કીધુ રાસ, ભણઇ ગુણઈ તેહ પૂરિ આસ   ૫૭
—ઇતિ શ્રી મચ્છોદર રાસ સંપૂર્ણ સં ૧૬૭૨ વર્ષે શ્રી શાંતિગોપર ગણિ તત્ શિ ઋ૦ કુંયરજી લખત (ગુ વિ)

(મુનિચંદ્રસૂરિ એ ચારિત્ર સુંદરસૂરિની પાટે ભીમપલ્લીય પુણિમા ગચ્છમા થયા છે અને તેમના સં ૧૫૫૮ સં ૧૫૭૮ તથા ૧૫૯૧ ના ધાતુપ્રતિમાપરના લેખો મળી આવ્યા છે ધા પ્ર લે સ ૧ અને ૨)

૭૩ સુંદરરાજ.

(૧૩૧) ગજસિંહ કુમાર ચોપઈ—સં ૧૫૫૩—દે૦

૭૪ નન્નસૂરિ (કોરંટ ગચ્છ સર્વદેવ સૂરિશિ૰)

(૧૩૨) વિચાર ચોસઠી—સં. ૧૫૪૪ ખંભાતમાં.

અંતે—

છત્રીસઇ અતરઇ ધર્મતત્વ, પનર સૂત્રાવલિ રચૂ પવિત્ર,
સુવચિત ચોસઠિ ચોપઇબંધ, મિચ્છાદુક્કડ હોજો ગ્રંથ. ૬૩
એહનો નામ વીચાર ચોસઠી, સુણ બેઉ કરે એકઠી,
ખંભ નયર આનંદ પૂરી, કોરંટ ગચ્છ પભણે નનસૂરી. ૬૪

(મુ. પ્ર.)

(૧૩૩) ગજસુકુમાર રાજર્ષિ સઝાય—સં. ૧૫૪૮ ખંભાતમાં.

આદિ—

સોરઠ દેશ વખાણીઇ સાહેલડી રે દેશહ તણઉ નિવેસ,
દ્વારિકા નગરી તિહાં ભલી સા. સમરથ કૃષ્ણ નરેસ. ૧
સમરથ કૃષ્ણ નરેશ સુજાણિ જસુ પિતા વસુદેવ,
દેવકી દેવી ઊઅરિ ધરીયા કરઇ સાનિધિ દેવ;
છઇ દિવસિ પહુતા દેવકી ઘરિ વહિરવા મુનિ દોઇ
તે દેખિ તસુ જે હરખ હુઉ કહી ન સકઇ કોઇ ૨

× × × ×

અંતે—

શ્રી અંતગડદશા માહિ આગમમાહિ પવિત્ર
વીર જિણેસર જિમ કહિઉ, ગજસુકુમાલ ચરિત્ર. શ્રી ૪૧
શ્રી કોરંટગચ્છ રાજીઉ શ્રી સાવદેવ સૂરિ
તસુ સીસ નન્નસૂરિ ભણઇ મન આણંદ પૂરિ શ્રી ૪૨
તિથિપરિ પનર અડતાલઇ ખંભાયતમાંહિ,
શ્રાવણ પાસ પસાઉલઇ રચિઉ ઉછાહિ. શ્રી ૪૩
ગજસુકુમાલ ચરિત્ર એ જે ગાઇ રંગિ
તીહ ઘરિ નવનિધિ સંપજઇ સુખ વિલસઇ અંગિ. શ્રી ૪૪

(વિ. ધ. ચોપડો. ૩૮-૪૧)

(૧૩૪) દશશ્રાવક બત્રીશી—સં ૧૫૫૩ ચિતોડમાં
અંતે—

બત્રીશી દશ શ્રાવક તણી ચિત્રકૂટિ રચી ધરમહ ભણી,
પનર ત્રિપનઇ આણંદપૂરિ કોરંટ ગચ્છ પભણઈ નન્નસૂરિ. ૩૨
—વિવેકવિજય ભ. ઉદયપુર.

અભક્ષ અનંતકાય સં૦-આદિ દેવગુરૂ કેરૂં લીજૈનામ, અંતે૦ નન્નસૂરી વિનતિ ઇમ ભણે, કર્મ ધર્મથી સઘળા હરે, સુધે ભાવે ભણસે જેહ, મુગતિ તણા ફ્લ લેગ્યે તેહ ૨-૧૦ આ ક

(૧૩૫) પંચતીર્થ સ્તવન.

આદિ—

(૧) શ્રી સેત્રુંજ રળીઆમણા, તીરથ કેરૂ એ રાઉ,—આદિનાથ સ્તવન.
(૨) દહીઉદ્રાપુરિ દીપઇ, જોતા નયણ ન છીપઈ—શાંતિસ્તવન.
(૩) ઉજ્જલગિરિ હમો જાઈશુએ, ગેણિ તીરથિ નિમ્મલિ થાઇશુએ,
—નેમિ સ્તવન.
(૪) સકલ મૂરતિ ત્રેવીસમુ સામિ, ખંભાયત પુર મંડણુએ-પાર્શ્વસ્તવન.
(૫) સાચુરિ પુરિ વીરજ વરગુણનુ ભંડાર, મૂરખ હુ કિમ પામુ પાર.
—મહાવીર સ્તવન.

કલશ

પંચાઈ તિરથ પંચ જિણેસરૂ, પંચમી ગતિ પુહતા સુંદરૂ,
નન્નસૂરિ ઇમ છંદે નવનવે, વીનવ્યા સુખદાયક તે સવે.
—ઇતિ શ્રી પંચતીર્થ સ્તવન.

(સં. ૧૫૪૯ નો લેખાંક ૧૨૩ પ્રતિમાપરનો લેખ આ નન્નસૂરિનો મળ્યો છે તે ઉપરાંત આ નન્નસૂરિના સં. ૧૫૬૯ ખંભાતમાં, સં ૧૫૭૩ માતરમાં અને સં ૧૬૧૧ અને ૧૬૧૨ ના પ્રતિમાપરના લેખો મળ્યા છે ધા પ્ર લે સં. ૨. આમાં લેખાંક ૧૨૩ માં સાવદેવસૂરિને અર્થાત્ સર્વ-દેવસૂરિ છે, પણ રત્નસૂરિને બદલે નન્નસૂરિ સુધારવુ ઘટે સર્વદેવસૂરિના

સં. ૧૪૫૨ ૧૫ ૫, અને ૧૫૫૩ ના પ્રતિમા લેખો મળ્યા છે જુઓ શ્રીયુત નાહરકૃત જૈન લેખ સંગ્રહ-પ્રથમ ખંડ. અને સં. ૧૪૯૯ ૧૫ ૪ ૧૫૦૫ ૧૫૧૧ ૧૫૧૩ ૧૫૨ ૧૫૨૧ ૧૫૨૫, ૧૫૩ અને ૧૫૩૧ ના લેખો મળ્યા છે જુઓ ધા. ૨ લે. સં. ભાગ ૧લો; આ પરથી જણાય છે કે તે સર્વદેવસૂરિ નન્નસૂરિના સંતાનીય અને કક્કસૂરિના પાટધર હતા. આ સંબંધમાં આપણા કવિ નન્નસૂરિનો સં. ૧૫૫૨ નો લેખ આપેલ છે. જુઓ લેખાંક ૮૬૨)

---

૭૫ હંસધીર (ત. હેમવિમલસૂરિ-દાનવર્દ્ધન શિ૦)

(૧૩૬) શ્રી હેમવિમલસૂરિ-ફાગ. સં. ૧૫૫૪ માધવ.

આદિ—

અહે મન ધરી સરસ તે સરસતી સરસતી અવિરલ વાણિ,
સિરિ તપગચ્છપતિ ગાઈસ્યું ભાવિસ્યું નિત સુવિહાણિ. ૧
હેમવિમલ સૂરીસર ગણહર ફિર અવતાર,
અનુદિન ભવજનનિવારણ, તારણ સયલ સંસાર. ૨

* * * *

અંતે—

હેમવિમલ ગછનાયક દાયક સુમતિ વિલાસ,
જંત પૂજ સિરિ મંદર, કંદ સિરિ કવિલાસ. ૫૫
દાનવર્દ્ધન વર પંડિત, મંડિત ગુણિ ગંભીર,
ચરણ કમલિ અલિય મનિ જે રમલિ જે રમિ હંસધીર ૫૬
સંવત પનર જે ચઉપનઈ ચઉપનઈ સુદિ પ્રકાસિ,
ફાગ રમિઉ સમતાઈ પુણ્યાઈ માધવ માસિ. ૫૭

૫૭ ટૂંકનું સંસ્કૃત ગદ્યભાષામાં મળે છે પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

---

૭૬ જિનહર (?) (ખ૦)

(૧૩૭) વિક્રમચરિત્ર. પંચદંડ સં ૧૫૫૬ વૈ વદ ૨.

આદિ—

જયુજયુ પાસ જીરાઉલઉ, જગમંડણુ જિનચંદ.
જાસ પસાઈ પામીઇ, નિતુ નિતુ પરમાણંદ ૧
વરકાણઇ જાણઈ સહૂ, ત્રેવીસમઉ જિણેસ,
જેહતણી સહઈ વહઇ, આણ જિસી પરિમેસ ૨
પાલ્હણપુરવર મંડણઉ, વાજા દેવિ મલ્હાર,
પામ નામ પુહવી તિલઉ, સીડઉ પાલ્હવિહાર ૩
મહિમવંત ગિરૂઉ ગુણિ, દ્રહીઉ દ્ર સિરિ મંતિ,
જિમ જિમ જિણવર પૂજીઇ, તિમ તિમ પુહચઈ ખંતિ ૪
હંસાસણિ સરમતિ નમી, પામી તાસ પસાય,
સુગુરૂ મુખિ હું સાંભલી, ગાયસું વિક્રમરાય ૫

ચઉપાઈ

મહિઅલિ મંડણ માલવદેશ, જિહાં નવિ કરઇ દુકાલ પ્રવેશ,
ન્યાયવંત વલી લોક, ધરિ

* * * *

બીજઇ દિન સાસનઇ મિલી, કહઈ વિક્રમ પુહતી મનરૂલી,
મઈ આદેશ તુમ્હારૂ કરિઉં, પાચમાહિ પહિલઉ મુખ ધરિઉ ૭૩

—આ પ્રમાણે ૭૩ ટુંકનો પહેલો આદેશ પૂરો થયો બીજો આદેશ ૭૩ ટુંકનો, ત્રીજો ૭૩ નો, ચોથો ૪૮ ટુંકનો અને પાંચમો ૧૧૨ ટુંકનો છે કર્તાનું નામ બરાબર મળતું નથી લાગતું—છેવટ નીચે પ્રમાણે છે.

* * * *

અંતે—

વિક્રમના ગુણ હિઅડઈ ધરી, પંચદંડ છત્રહનુ ચરી,
પનર છપન્નઇ માસિ વૈશાખિ, કીધું બીજઇ શુક્લ પાખિ. ૧૧૨

ભણઇ ગુણઇ નઇ જે સાંભલઇ તેહનાં સઘલ સવિ ટલઇ
રાજઋદ્ધિ નઇ રૂડી બુદ્ધિ તે પામઇ અષ્ટ મહાસિદ્ધિ.　　　　११२

—પ્રતિ સંવત્ ૧૫૮૨ વર્ષે આસો વદિ ૪ સોમે શ્રી પત્તન વાસ્તવ્ય શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય પ. કચ્છ સુત પ. ભાખા પઠનાર્થે. (મ.ન.)
(શામળભટની પદ્મકની વાત આ સાથે સરખાવી શકાય.)

---

૭૭ નેમિકુંજર—

(१३८) ગજસિંહરાય ચરિત્ર રાસ. સં. ૧૫૫૬ ? ન. જો. સ. ૧૫
આદિ—　　　　(દોહા)

પાસજિણેસર પય નમી તેત્રીસમો જિણંદ
એ ગુણ સંપતિ દીયઇ સ્તુણઇ સુર નર ઇંદ.　　　　१
કાસમીર મુખ મંડણી સમરી સરસતિ માય
શીલતણા ગુણ વર્ણવઉં આપઉ ગજસિંહરાય.　　　　२
નવરસિ નવરંગિ વર્ણવઉં હાસ્ય આદિ જે હેય
ચ્યાર કથા રસ વર્ણવઉં તિણિ સુણઉ સહુ કોઇ　　　　३

*　　　　*　　　　*

ચ્યારિ ખંડ આદુ પૂરઉ કરી એકઇ ચ્યારિ નારિ તિણિ વરી
સપ તણી જે ઉત્તમતિ વદઇ તો કવિ કથા કહાંતરિ કહઇ १
—પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત.

ચ્યારિ ખંડ આદુ પૂરિઉ કરી, એનઇ સત્રી વરી
સપ તણી જે ઉત્તમતિ વદઇ કથા કહાંતરિ તો કવિ કહઇ. १ ?
—દ્વિતીય ખંડ સમાપ્ત.

દસરથ નગરી મધ્યો ઉત્તમ કરઇ રાજ તિહાં ગજસિંહરાઉ
સાત નારિસિઉં સુખ ભોગવઇ નેમિકુંજર કવિ કહંતરિ કહઇ १
ચ્યાર ખંડ આદુ પૂરૂં કરી, એનઇ નવ નારી તિણિ વરી,
સપ તણી જે ઉત્તમતિ વદઇ કથા કહાંતરિ તો કવિ કહઇ १ २
—તૃતીય ખંડ સમાપ્ત.

અંતે— (દુહા)

ગજસિંહ કુમરતણો, ચરિ મઈ તે કહીઉ સંષેવિ,
ભણઈ ગુણઈ જે સાંભલઈ, સુખ સંપતિ દે દેવિ ૧૮

(ચોપઇ) ૧૯

સદ્‌ગુરુ તણા નામ મનિ ધરી, બોલ્યા શ્રીગજસિંહચરી,
જે પંડિત નર પુન્ય કરંતિ, રાજસુંદર (?) તે ઇમિ બોલંતિ ૨૦
સંવત પનર છપન્ને સહી, પ્રથમ જેઠ પુનિમ દિન લહી,
બુદ્ધવાર અનુરાધામાહિ, કીયો ચરિત એ મન ઉછાહિ. ૨૭

—પા૦ (નેમિકુંજર એ રચ્યઉ ઉછાહિ (ગુ વિ.)

—ચતુર્થ ખંડ સમાપ્ત

(વિ ધ ચોપડો ૧૦૫-૧૨૯)

(આ ચોપડાના છેવટે લખ્યા સંવત્ ૧૬૪૧ છે. આમાં ચોથા ખંડને અંતે રચનાર તરીકે રાજસુંદર એ નામ આપેલ છે પણ આજ રાસના ત્રીજા ખંડને અંતે નેમિકુંજર એ નામ સ્પષ્ટ લખ્યું છે. વળી મુનિ ગુલાબવિજયના ભંડારની પ્રતમાં છેલ્લા ચોથા ખંડમાં પણ નેમિકુંજર એ નામ રચનાર તરીકે જણાવ્યું છે એટલે આ રાસના કર્તા નેમિકુંજરજ છે એમાં શક નથી. રચ્યા સંવત પણ બંને પ્રત સરખાવતાં સં ૧૫૫૬ જ છે.)

—ગુ વિ. પ્રતમાં છેવટે એક કડી મૂકી છે કે—

સંવત **સોલ છયસીઉ** જાણિ, માસ કાર્ત્તિકિ દિન ઉત્તમ આણિ,
શુકલ અષ્ટમી નઇ ભાર્ગવવાર, **લિખિ** રાસ તે મન ઉદાર. ૨૬

ઇતિશ્રી ગજસિંહ ચરિત્રે ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણ ગ્રંથાગ્ર ૬૧૫ શ્લોકઃ શુભં ભવતુ (ગુ વિ)

---

૭૮ લબ્ધિસાગર—

(૧૩૯) શ્રીપાલ રાસ સં ૧૫૫૭.

(૧૪૦) ધ્વજભુજંગ કુમાર ચોપઇ રાસ—

---

૭૯ હર્ષકલશ—(ત૦ હેમવિમલસૂરિ-કુલચરણ શિ)

(૧૪૧) વસુદેવ ચોપાઇ સં. ૧૫૫૭ લાસ નગરમાં.

આદિ—

સકલ મનોરથ સિદ્ધિ કર, પુરિ અજાવીસ જિણિંદ
પય પ્રણમિ સુભાવિ કરી, ભવિયણ નયણાણંદ. ૧
કાસમીર મુખ મંડણી, મની સમરૂં એક ચિત્તિ
કવિયણ વંછિત પૂરણી, હિંસ વાહણી સરસતિ. ૨
જે વસુદેવ સોહામણો યાદવ કુલિ સિણગાર
ચારત્ર તસ હું તેહનું સંખિપે અતિહિ ઉદાર ૩

* * *

અંતે—

તપગચ્છ કેરઉ સિણગાર, શ્રી લક્ષ્મીસાગર ગણધાર,
શ્રી સુમતિસાધુ સૂરીસ, શ્રી હેમવિમલ નિસદીસ. ૩૫૬
વર લાસ નગર પુરિ હરસિ સંવત પનર સત્તાવન વરસઈ
કુલચરણ પંડિત ગુરુ સીસ, હર્ષ હરખ ભાસ નિસદીસ. ૩૫૭
ધન ધન એ ચરિત્ર વિશાલ ધન ધન જિનધર્મ રસાલ
એહ સરીખ સુમતિ રમ, જિમ પામો અવિચલ ઠામ. ૩૫૮

—શ્રી ચરિત્ર સંપૂર્ણ સમાપ્ત—સંવત્ ૧૫૫૭ આષાઢ સુદી ૨ રવા । મોરબી મધ્યે ।—પાટણ ભં.

—સં. ૧૫૭૨ વર્ષે પોષ સુદિ ૮ રવૌ ભરૂઅચ્છ નગરે ૧૧-૧૭ વિજયધર્મસૂરિ

—સં. ૧૫૩૫ ચિ ૧-૧૦ લીં.

—જ. ૧ ૩. (હેમવિમલસૂરિ માટે જુઓ નં. ૬૫ પૃ ૯૮)

૮૦ સિંહકુશલ (ત૦ હેમવિમલસૂરિ–જ્ઞાનશીલ શિ.)

(૧૪૨) નંદબત્રીશી ચોપઈ* સ ૧૫૬૦ ચૈત્ર શુદ ૧૩ ગુરૂ.

આદિ— ગાથા.

આગમ વેદ પુરાણ, જાણુતા જે નરા હોય મગ
જ જ કવિત કવીઅણુત, મારદ તુહ પમાઉ યાઉ. ૧

દુહા.

પહિલુ પ્રણમુ સરસ્વતી, ભગવતી લીલ વિલાસ
શ્રી જિનવર શકર નમુ, માગુ બુદ્ધિ પ્રકાશ ૨

આપી અવિરલ બુદ્ધિ ઘણુ, જન્મ નિરજ દેહ
નદબત્રીસી જે સુણઉ, ચરિત રચુ પણ તેહ ૩

નયરાગણુ અહિઠાણુ જે, તેહ ચરિત્ર બોલેસિ.
નદબતીસી 'ચઉપઈ, એહવુ નામ ઠવેસિ. ૪

---

* આ સ્વ. રણછોડરામ વાવાભાઇ મહેતાએ બુદ્ધિપ્રકાશમા ડે. કૉ ની પ્રતમાથી ઉતારી પ્રસિદ્ધ કરવા મોકલેલ હતુ ને તે સન ૧૯૧૬ ના મે માસથી શરૂ થઈ પછીના બે જુદા જુદા અકમા તે માસિકમાં પ્રકટ થયેલ છે તેમા તત્રીએ નીચે પ્રમાણે ટિપ્પણ કર્યું છે—'શામળ પ્રેમાનદ, દયારામ આદિ કવિઓના પ્રસિદ્ધ કાવ્યોની મૂળ વસ્તુ શી હતી, તેમા એ કવિઓએ શાશા અને કેવા કેવા ફેરફાર અને સુધારા વધારા કર્યા, સમકાલિન પ્રચલિત સાહિત્યને અને પુર્વના કવિઓને તેઓ કેટલે દરજ્જે આભારી છે અને તેમની એમના કાવ્યો પર કેવી અસર થઇ છે, તે જાણવાને પ્રથમ મળી આવતા તમામ પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સગ્રહ અને તપસીલવાર નોંધ થવાની અને તે પછી તેમનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે, જેથી પ્રાચીન સાહિત્ય અને ઇતિહાસ વિશે ઘણુ નવુ જાણવાનુ મળશે તેમજ એ કવિઓની ખરી મહત્તા અને ખૂબીઓ આપણે પીછાણી શકીશુ

“આવા હેતુથીજ ઈ. સ. ૧૯ ૫-૧ માં સાક્ષર પ્રવીણ વિ. અમથંભનો કેટલોક ભાગ બુદ્ધિપ્રકાશમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો. તે અને શામળભટની પંચદંડ ની વાર્તા વચ્ચે ઘણું સરખાપણું છે. તે સિવાય પંચદંડ એ નામના અન્ય કાવ્યો પણ મળેલ છે. સોસાયટી હસ્તકના હસ્તલિખિત પ્રતોની યાદી જોતાં વળી વિનેચટ ની વાર્તાના સંબંધમાં અમે જણાવ્યું હતું કે કવિ શામળભટની વિદ્યાવિલાસીની નામની વાર્તા લગભગ તેને મળતી છે અને મુખ્ય પાત્રનું નામ પણ વિનેચટ રાખેલ છે.

હાલમાં હેમવિમલસૂરિ (?) કૃત નંદબત્રીસી નામનું કાવ્ય અમને મળ્યું છે અને તે શામળભટ્ટ રચિત નંદબત્રીસી ની વાર્તા પર નવીન પ્રકાશ નાંખે છે. સાહિત્યના અભ્યાસકોને તે ઉપયોગી થશે એમ સમજીને અમે તે પ્રકટ કર્યું છે.”

આમાં હેમવિમલ સૂરિ કૃત તરીકે આ કૃતિ તે પ્રમાણે અત્યાર સુધી ઓળખાવેલી છે તે ભૂલ છે. તે તો તે સૂરિના શિષ્ય જ્ઞાનશીલના શિષ્ય સિંહકુશલ કૃત છે.

વિશેષ માટે આની આગળના કવિ નરપતિ જુઓ નં. ૧૦૫ ૮૮.

*   *   *   *

અંતે—

તપગચ્છ નાયક એક મુણિંદ, જયવો હેમવિમલ સૂરિંદ
જ્ઞાનશીલ પંડિત સુવિચાર, તાસ શીસ કહઈ એક વિચાર ૧૭
સંવત પનર સાઠ મઝારિ, ચૈત્ર શુદિ તેરસ ગુરુવાર
જે નર ચિતુર વિચક્ષણ સુણઈ સિંહકુશલ ભણિ પર ઉપકારિ ૧૭૧
ભણતાં ગુણતાં વાધઈ બુદ્ધિ, ગુરુ સાર કામની સિદ્ધિ
બુદ્ધિ કીર્ત્તિ પંડિત સદા, રુદ્ધિ નિત્ય નવનવ સંપદા ૧૭૨
—શ્રી ન આમદ કે. સં.

૮૧ હર્ષમૂર્ત્તિ.

૧૪૩ ચંદ્રલેખા ચોપાઈ. સં ૧૫૬૦ શ્રાવણ શુ. ૧૩.

અંતે—

પનર સઠઇ સંવત્સર જાણિ, શ્રાવણ સુદિ તેરસિ મન આણિ,
તિણિ દીહાડઈ હુઉ વિચાર, ચુપઇ કીધી હરષ અપાર. ૧૫૨
ચંદ્રલેષાનું લેઇ સંબંધ, સામાયકનુ રચિઉ પ્રબંધ,
હરષમૂરતિ મુનિવર ઇમ ભણઈ ગુણઇ તે સિવ સુષ લહઇ ૧૫૩

—ઇડરની બાઇઓનો ભંડાર

---

૮૨ ઇશ્વર સૂરિ (સાંડેર ગચ્છ- સુમતિ સૂરિ-શાંતિસૂરિ શિ૦) જુઓ શાંતિસૂરિ. નં. ૬૮.

૧૪૪ લલિતાંગ ચરિત્ર સં. ૧૫૬૧ દશપુર (મંદસોર) માં

અંતે—

મહિ મહતિ માલવદેશ, ધણ કણય લચ્છિ નિવેસ,
તિહ નયર મંડવદુગ્ગ, અહિનવઉ જાણ કિ મગ્ગ ૬૭
તિહ અતુલબલ ગુણવંત, શ્રી ગ્યાસસુત જયવંત,
સમરથ સાહસધીર, શ્રી પાતસાહ નિસીર ૬૮
તસુ રજ્જિ સકલપ્રધાન, ગુરૂ રૂવ રયણ નિધાન,
હિંદુઆ રાય વજીર, શ્રી પુંજ મયણહ ધીર, ૬૯
સિરિમાલ વંશવયંસ, માનિની માનસ હંસ,
સોના રાય જીવન પુત્ત, બહુ પુત્ત પરિવાર જુત્ત ૭૦
શ્રી મલિક માફર પટ્ટિ, હય ગય સુહડ બહુ ચટ્ટિ,
શ્રી પુંજ પુંજ નરિંદ, બહુ કવિત કેલિ સુછંદ. ૭૧
નવરસ વિલાસ ઉલ્લોલ, નવ ગાહ ગેય કલ્લોલ,
નિય બુદ્ધિ બહુઅ વિનાણિ, ગુરૂ ધમ્મફલ બહુ જાણિ ૭૨
ઈમ પુણ્ય ચરિય પ્રબંધ, લલિ અંગ નૃપ સંબંધ,
પહુ પાસ ચરિયહ ચિત્ત, ઉદ્ધરિય એહ ચરિત્ર. ૭૩

કણપુરહ નયર મઝારિ, શ્રી સંઘનાયક આધારિ,
શ્રીરત્નપતિ સૂરિ સુપસાય કુલ દુરીય દૂર પલાય ૭૪
એ કિમતિ અભિરામ સાર, સુણતુ અર્થવિચાર,
કવિ કવિ ઇશ્વરસૂરિ, ત ભમઉ નહુ સુખ ભૂરિ ૭૫
સંધિ રસુ (૬૧) વિક્રમકાલ, એ લલિત રચિઉ રસાલ,
જા ધ્રુવ રવિ સસિ મેર, તાં જયુ ગચ્છ સંડેર ૭૬
વાચંત વીર ચરિત, વિસ્ત રઙ જંમિ જય કિતિ,
તસુ મહાભવ ધન ધન, શ્રી પાસનાહ પ્રસન. ૭૭

—ઇતિ શ્રી લલિતાંગ નરેશ્વર ચરિત્ર સમાપ્ત તત્સમાપ્તે સમાપ્તોયં રાસક ચૂડામણિ પુણ્યપ્રબંધઃ. તથાત્ર રાસકે શ્રી લલિતાંગ-ચરિત્રે પ્રથમ ગાથા ૧ દૂહા ૨ રાસાઉલ ૩ ષટ્પદ ૪ કુંડલિયા ૫ રસા-ઉલા ૬ વસ્તુ ૭ ઇંદ્રવજ્રાપેંદ્રવજ્રા કાવ્ય ૮ અડિલ્લ ૯ મડિલ્લ ૧૦ કાવ્યાર્ધભાષી ૧૧ અડિલ્લાર્ધ—ભાષી ૧૨ સઉ ભાષી ૧૩ વર્ણન ભાષી ૧૪ યમકભાષી ૧૫ છપ્પય ૧૬ સોરઠી (સંવત્ ૧૫૬૧ વર્ષે. ચ. ભ

[સાગરદત્ત રાસના કર્તા શાંતિસૂરિના શિષ્ય ઇશ્વર સૂરિએ મંડપ દુર્ગના પાતશાહ ગ્યાસુદ્દીનના પુત્ર નસીરના સમયમાં (ઈ સ. ૧૪૫૮–૧૫૧૨) માં મલિક મારૂના પદે રહેલા સોનરાજ છબનાના પુત્ર મંત્રિ પુંજાની પ્રાર્થનાથી સ. ૧૫૬૧ માં વિવિધ છંદો—ઉપર ભેદે આપેલા છે—તેમાં આ કાવ્ય રચેલું છે સાગરદત્તની પેઠે આ પ્રાકૃત અપ-ભ્રંશ તથા ગૂજરાતીમાં છે આ સાગરદત્ત રાસની પેઠે ઉત્તમ પ્રસિદ્ધ કાવ્ય છે અને તે સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત કાવ્યોની સાથે સરખામણીમાં સારી રીતે ઉભું રહી શકે તેવું છે સ્વ. ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ]

[સ. ૧૫૯૭ નો એક શિલાલેખ આ ઇશ્વરસૂરિનો મારવાડના નાડલાઇમાંના આદિનાથ મંદિરમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે—જુઓ સ્વ. શ્રી જિનવિજયજી મુનિનો પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ—બીજો ભાગ. લેખાંક ૩૩૬ તેમાં જણાવેલું છે કે પોતે સંડેરક ગચ્છના યશોભદ્રસૂરિના સંતા-નીય છે યશોભદ્રસૂરિ (જુઓ તેમનાપરનો લાવણ્યસમયનો ૧૧ નો શ્લોક

રાસ વિજયધર્મસૂરિ નામે પ્રસિદ્ધ થયેલ 'ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ' ભાગ ૨ જો) ના શિષ્ય શાલિસૂરિ તેના સુમતિસૂરિ, તેના શિષ્ય શાંતિસૂરિ અને તેના ઇશ્વરસૂરિ, આવી રીતે અનેક આચાર્ય થયા-તેમાં ફરી એક શાલિસૂરિ થયા, તેમના શિષ્ય સુમતિસૂરિ અને તેમના પુન શાંતિસૂરિ થયા, કે જેમના સમયમા આ લેખ થયો(જુઓ ન ૬૮) અને તેમના આ ઇશ્વરસૂરિ થયા કે જેમનુ દેવસુંદર એ બીજુ નામ હતુ એમણે ન ૯૬૪ મા ઉપરોક્ત યશોભદ્રસૂરિએ મંત્રશક્તિથી લાવેલી આદિનાથ પ્રતિમાનો પુન ઉદ્ધાર કરી આ મંદિરમા સ. ૧૫૯૭મા સ્થાપન કરી આ ઇશ્વરસૂરિએ સ ૧૫૮૧ મા દીવાળી દિને નાડલાઇમાજ રચેલા સંસ્કૃતમા સુમિત્ર ચરિત્રમા પોતાના કેટલાક ગ્રંથોના નામ આપ્યા છે –૧ જીવવિચાર પ્રકરણ વિવરણ ૨ લલિતાંગચરિત્ર (આ કૃતિ)-બીજુ નામ રાસકચૂડામણી ૩ શ્રીપાલ ચોપાઇ, ૪ સટીક પટ્ભાષાસ્તોત્ર, ૫ નંદિષેણ મુનિના છ ગીતવાળો રાસ, ૬ યશોભદ્ર પ્રબંધ કે જેનું બીજુ નામ ફાલ્ગુ ચિંતામણિ છે, ૭ મેદપાટ સ્તવન સટીક

આ ઇશ્વરસૂરિનો સ. ૧૫૫૭ નો બીજો શિલાલેખ-જુઓ નાહરકૃત જૈનલેખ સંગ્રહ લેખાંક ન. ૫૬૪ છે, તેમજ ધાતુ પ્રતિમાનો લેખ સ ૧૫૬૦ નો મળ્યો છે. જુઓ ધા પ્ર. લે સંગ્રહ ભાગ પેલો લેખાંક ન ૪૫૩

---

૮૩ આણુંદ (ત. હેમવિમલસૂરિ-સાધુવિજય-કમલસાધુશિ.)

(૧૪૬) ૨૪ જિન સ્તવન (સ ૧૫૬૨)

૧ ૫ ૬ ૨
ઇંદુ બાણ રસ નયણ પ્રમાણ, એ સંવત્સર સંખ્યા જાણ
તપગચ્છ ગયણ વિભાસણ ભાણ, શ્રી **હેમવિમલ સૂરિ** યુગહપ્રધાન ૨૮
પૂજ્ય શિરોમણિ પંડિતરાય, **સાધુવિજય** ગિરૂઆ ગુરરાય,
કમલસાધુ જયવંત મુણિંદ, તાસ શિષ્ય ભણિ **આણુંદ** ૨૯

ઇતિ ચોવીસ તીર્થંકર સ્તવન

—પ્ર કેસવિજય મ. લખીત (પત્ર ૩ પ્ર. કા)
—સં. ૧૫૯૨ કા. વ. ૩ રવૌ. મકસાબાદ નગરે લિ મુનિ સૌભાગ્યવિમલ પા ૨ પ ૧૨ આ ક

---

૮૪ ધર્મદેવ (પૌ૦ ગુણધીર સૂરિ-સૌભાગ્યરત્ન સૂરિ શિ.)

(૧૪૬) હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો રાસ સં. ૧૫૫૪ —રે. રત્ન. ભા.
(૧૪૭) અજાપુત્રરાસ સં ૧૫૬૧ ચોમાસામા-રાંસીણિ ગામમાં

આદિ—

આઇ મહા સિદ્ધિ પામીઇ સમરે જેહને નામિ,
પ્રણમુ જિનવર આઠમો, શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામિ. ૧
ગોયમ ગણહર પય નમી, સમરી સારદ માય,
સહિ ગુરૂ પદ ચિત્ત ધરૂં, અજ નપુત્ર વર રાય.

* * *

અંતે—

પૂનિમ પક્ષિ કરઈ જયકાર શ્રીગુણધીર સૂરિ ગણિ ઉદાર,
શ્રી સૌભાગ્યરત્ન સુરીશ મુનિવર ધર્મદેવ તેહનુ સીસ. ૭૭
સંવત પનર એકસઠઇ નામિ રહિયા ચઉમાસિ તે રાંસીણિ ગામિ
શ્રી ચંદ્રપ્રભ સ્વામિ ચરિત્ર, વાંચ્યુ ચઉમાસી પુસ્તક તત્ર. ૭૮
અજાપુત્રની કથા રસાલ, તસુ પુરિ આણી બહુ સુવિશાલ,
નિહાં તણું શ્રી સંઘ સુજાણ, વીનવઇ તેહને સુણી વખાણ. ૭૯
સુલલિત આણી ચઉપઇ બંધ, એહ કથાનુ કર પ્રબંધ,
ધર્મદેવ પંડિતિ કરિઉ પ્રબંધ ગાહિ આણિક બહુ સર્વ સબંધ. ૮
પ્રબંધ કાનુ કરિઉ આલોય, કાંઇ નવિ કીધુ વચન વિરોધ
ઉછઉ પુરઉ સખ્યા મિલી નિર્મિદિઇ નર્ઇ આણી વલી. ૮૧
પ્રબંધ અજાપુત્ર ભૂપતિ તણુ હુઈમ આણી ભાવિકજન ભણુ
ભણતાં હુઇ નિર્મલ બુદ્ધિ, સુણતાં હુઈ મંગલ રિદ્ધિ, ૮૨
— સં. ૧૫૬૪ વર્ષે આસો શુદિ ૧ શોભેલિખિતમ્ (હિ. પ)

—સં. ૧૬૭૮ કા૦ વ૦ રવૌ લિ. મોજલાગ્રામે. ૧૪-૧૫ લી અમ૦

(૧૪૮) વજા (વયર) સ્વામીનો રાસ સ ૧૫૬૩

આદિ—

જિમ સહકારે કોયલ ટહુકે—એ ઢાલ

ત્રિભુવન નાયક નયણાનંદો, પહિલુ પ્રણમુ વીર જિણંદો
તિત્યેસર ચોવીસમો એ, તસુ એકાદસ હુઆ ગણહર,
કેવલ નાણી તે સવિ ગણહર, તે આદિ ગોયમ નમુ એ. ૧

* * * *

અંતે—

હવણા એ ત્રિણિ છે શાખા, ચોથી નિવૃતિ નિવૃતિ એ
ત્રિણય એ કહી મૂલિ વયર શાપા જગ દીપતીએ
તુ હવિએ કોટિ ગણ મુખ્ય વયર શાખા તિણિ ચદ્ર કુલિ એ
ગિરૂઓ એ પૂનિમ પક્ષિ પૂનિમ ચદ્ર જિમ નિર્મલીએ ૧૦૭

હુઆ એ શ્રી ધર્મઘોષ સૂરિ અન્યય શ્રી ગણધર ગુરૂએ,
તેહને પાટે જયવત શ્રી સૌભાગ્યરત્ન સૂરિવરિ તેહતુએ,
લહી અ પસાય રગે ધર્મદેવ મુનિવર ઈ એ,
રચ્યો એ રાસ રસાલ પનર ત્રસઠિ સંવત્સરી એ ૧૦૮

હુ તો એ મૂરિખમાહિ શ્રી વયર સ્વામીનૂ ચરિ ઘણુએ
એક મુખે એ તે ન કહાઇ કહ્યુ સક્ષેપે કિપિ પુણ,
ભણવો એ ત્રણ કાલ વયર સ્વામિનુ રાસ રસે
ગુણવો એ મગલ કાજિ પર્વ વિવાહ દિવસિ નિસિ ૧૦૯

નવનિધિ એ શ્રી વયરસ્વામિ રાસે નવા કિમ સૌખ્યભર,
પૂરે એ ચીંતવ્યુ એહ રાસ ચિતામણિ નામધર
અપૂરવ એ એ શ્રીરાસ, ગણુમે જે નિત નારિ નર
લહિસિ એ તે સૌભાગ્ય મગલ રિદ્ધિ સતાન વર ૧૧૦

—૬-૧૫, ૭-૧૩ લી

—ઇતિશ્રી વયરસ્વામિ ચિંતામણિ રાસ સમાપ્ત. સં ૧૫૪૧ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૧ પક્ષે ગુરુવાસરે લીંબડી ગ્રામે લિખિત (મ ન)
—પ ૧ ડે

[પૂર્ણિમા ગચ્છના ગુણધીરસૂરિના ધાતુપ્રતિમાલેખના લેખ સં ૧૫૧૬ ૧૫૧૮ ૧૫૧૯ ૧૫૩૮ ના મળ્યા છે—લેખાંક ૧ ૯ અને ૯૬ ૧૬૬ ૧૯ અને ૧ ૨૨ અને ૩૪૬ ધા. પ્ર. લે સં ભાગ ૧ લો અને ૧૫૩૧ નો લેખ ભાગ બીજાના લેખાંક ૭૫ માં છે તે પરથી જણાય છે કે તેઓ ગુણસમુદ્રસૂરિના પટ્ટધર હતા તેમના પટ્ટધર સૌભાગ્યરત્નસૂરિના પટ્ટધર ગુણમેરુસૂરિ હતા કે જેનો સં ૧૫૮૮ નો ઉક્ત ભાગ પહેલાના લેખાંક ૧ ૭ મનો લેખ મળે છે અને સં ૧૫૯૧ નો લેખ ભાગ બીજાના લેખાંક ૨૯૨ માં મળે છે]

---

૮૫ કડુઆ (કડુવો) સં ૧૫૬૨ (?)

(૧૪૯) લીલાવતી રાસ.

દૂહા.

આદિ—

પ્રથમ વચાગમ વીનવું, સમા ક ક ગોચિર
સિદ્ધિ બુદ્ધિ આપુ નિરમલી, ગુણ અનંત ગંભીર. ૧
ઈશ્વર દેવનિ પુત્ર હૂઆ પારવતીના પુત્ર
તસ સમરિ રિદ્ધિ પામીઇ આણંદિઆં ઘર સૂત્ર. ૨
બીજી તે સમરૂં સારદા, જે છિ બાલકુમાર,
બાલ ઊમરિ ભગવતી પ્યાર વેદ મુખાદિ. ૩
આદિ તે આદિનાથ સમરીઇ આનંદીઆં આધાર
ગુણ ગાઉં લીલાવતી, સરસ્વતી સુમતિ વિચાર. ૪
* * * *

અંત—

લીલાવતીનૂ ચરિત્ર સાંભલિ, દુખ દાલિદ્ર તેહના ટલિ,
જે નરનારી ગાસિ રાસ, ઇણીપરિ પ્રરિ મનની આસ
કરજોડી કડુઓ ઇમ ભણિ, દુખ દાલિદ્ર તે હેલા હરિ,
જે નરનારી ગાસિ રાસ, સ્વામી પૂરે તેહની આસ
—સં. ૧૭૪૧ વર્ષે પોસ સુદિ ૩ રવૌ–૧૩–૧૧
(પાલનપુર ભં.) ૩

(જે કડવાએ પોતાનો મત સં ૧૫૬૨ લગભગ કાઢ્યો અને તેમા ખરા સાધુઓ વર્તમાનકાલે વિદ્યમાન નથી એવું જણાવ્યુ તે કડવો આ કદાચ હોય એમ ધારી તેનો મત્ નૂ લીધો છે)

---

૮૬ પદ્મસાગર (મમ્માહડગચ્છ–મુનિસુંદરસૂરિ શિ.)

(૧૫૦) કયવન્ના ચોપાઇ ૧૫૬૩ ભાદ્રપદ વદી ૮ રવિવાર

આદિ—

મગ્સ વચન આપે સદા, સરમતિ કવિયણ માઇ
પણમવિ કયવન્ના ચરી, પભણિસુ સુગુરૂ પસાઇ ૧
મમ્માહડ ગચ્છે ગુણનિલો શ્રી મુનિસુદર સૂરિ,
પદ્મસાગર સૂરિ સીસ તસુ પભણે આણુંદ પૂરિ. ૨

* * * *

અંતે—

દાન ઉપર કઇવન્ન ચોપઇ, સવત પનર ત્રિસઠે થઇ,
ભાદ્ર વદિ અઠમિ તિથિ જાણુ, સહસકિરણ દિન આણુંદ આણિ ૨૯
પદ્મસાગર સૂરિ ઇમ ભણત, ગુણે તિહિ કાજ સરતિ,
તે સવિ પામે વછિત સિદ્ધિ, ઘર નીરોગ ઘરે અવિચલ રિદ્ધિ ૩૦
—દાન ઉપર કઇવન્ના ચોપઇ. ૧૮–૧૩ લીં.

(૧૫૧) લીલાવતી સુમતિવિલાસ ૧૫૬૩ —આ.

[મગબાહડ—મલ્હડીય—મલધાર એમ એ ગચ્છનાં નામ છે તે ગચ્છના મુનિસુંદરસૂરિ એ મતિસુંદરસૂરિ કે જેનો સં ૧૫૪૯ નો લેખ—નાહરકૃત જૈ. લે. સં. ભાગ પેલામાં લેખાંક ૪૯૯ માં મળી આવે છે તે હોવા જોઇએ. નામ બંનેમાં કંઈ સરતચૂક થઈ હોય.]

---

૮૬ ક અજ્ઞાતકવિ

(૧૫૨) મજાહરી સવાદ સં ૧૫૬૫

અંતે—

સંવત પનર પાસઠઈ છઉરસુ દુરમ નિવાસ.
પુસ્તુ મ્હારિ ચોપઈ નિરમઈ નીપી બુદ્ધિ પ્રકાસ. ૨

—સંવત્ ૧૭ ૫ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૫ દિને પ્રસભપુર મધ્યે ઋષિ શ્રી રાજપાલજી તસ્ય શિષ્ય મુની વીરજીલિખિતં સ્વયં પઠનાર્થ.

(આણંપુર ભ)

---

૮૭ હીરાણંદ (મલધાર ગચ્છના શ્રી લક્ષ્મીસાગર સૂરિ શિ૦ ગુણનિધાનના શિ૦)

(૧૫૩) વિદ્યાવિલાસ પવાડો. સં. ૧૫૬૫ શાકે ૧૪૩ આસ્વ શુદિ ૭ ને ગુરુવારે મડપદુર્ગમાં (પુના ભાંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યુટ)

(ન ૨૩ ના પ્રશ્નિ નામ પણ હીરાનંદ સૂરિ છે અને તેના ગ્રન્થનું નામ પણ વિદ્યાવિલાસ પવાડો છે માત્ર ફેર એ છે કે ન ૨૩ ના પીંપલગચ્છના છે અને તેનું ગ્રન્થ સં. ૧૪૮૫ માં રચેલું છે આ ગ્રન્થ બે જાતે એવું નથી પણ બંને એકજ નામના પણ જુદા જુદા કવિઓનાં, એકજ નામનાં પણ જુદાં જુદાં ગ્રન્થ જણાય છે)

[મલધારી ગચ્છના લક્ષ્મીસાગરસૂરિ (ગુણસાગરસૂરિના પાટધર)ના લેખો સં. ૧૫૫૮ અને ૧૬૭૦ ના મળે છે—નાહરકૃત જૈ. લે. સં.

તથા પ્રતિમાલેખો સ. ૧૫૪૯ અને ૧૫૭૫ ના મળે છે-ધા પ્ર. લે. સ ભાગ ૧ લો. લેખાંક ૨૭૯, ૧૭૩.]

---

૮૮ હંસસોમ (ત૦ હેમવિમલસુરિ-કમલધર્મ શિ.)

(૧૫૪) પૂર્વદેશ ચૈત્ય પરિપાટિ રાસ સ. ૧૫૬૫

અંતે—

સવત પનર પાંસઠઈ મા૦ જાત્ર કરી ઉદાર. સુ
સંઘ સહુ ઘરિ આવીઆ એ મા૦ દિન દિન ઉચ્છવ સાર સુ ૫૦
ચિંતામણિ કરિ પામીઉ એ મા૦ હતડે સુરતરૂ ફલિઉ બાર, સુ૦
મુગતિ હુઇ તસ ઢુકડીએ મા૦ સયલ મુખ્ય સંસાર સુ૦ ૫૧
કમલધર્મ પડિત વરૂ એ મા૦ જાત્ર કીધી સંઘસાથ, સુ૦
સફલ જનમ હવઈ મુજ હુઓએ મા૦ મુગતિ હુઇ હવ હાથ ૫૨
તપગચ્છ નાયક શિવ સુખદાયક શ્રી હેમવિમલ સૂરિંદ ગુરૂ,
તસ આણુ ધુરધર વિબુધ પુરદર કમલધર્મ પડિતવરૂ,
તસ સીસ નામઇ હંસસોમઈ તીરથમાલ રચિ સુવિમલ,
જે ભવિઅ ભણેસિ ભાવિ સુણેસિ તે નર પામઇ જાત્રફલો ૫૩

—૫૩ ગાથા

---

૮૯ ઉદયભાનુ (પૌ૦ રાજતિલક સૂરિ—વિનયતિલક સૂરિ શિષ્ય]

(૧૫૫) વિક્રમસેન રાસ* (ચુપઈ) સ ૧૫૬૫ જેઠ શુદ.

---

* આ સબંધે પોતાના સંગ્રહમા રા મણિભાઇ બકોરભાઇ વ્યાસ લખે છે કે "આ ૫૬૬ ટૂકનો પ્રબંધ છે તે દરેક રીતે શામળભટ્ટની વાતો સાથે હરીફાઇ કરે તેવો છે, અર્થાત્ આ પ્રબંધની રચના કોઈ પણ રીતે શામળભટ્ટની વાતોથી ઉતરતા પ્રકારની નથી." તેનો સાર તેમણે અધૂરો મૂક્યો છે તે ઘણો ટુંક હોવાથી અત્ર ઉતારી લેવામા આવે છે—

આદિ— (વસ્તુ)

દેવી સરસતિ દેવી સરસતિ પાય પણમેવિ,
શાસ્ત્ર શક્તિ મિ મનિ ધરી, કરિસ કવિ નવ નરઈ છંદિ
સિદ્ધિ બુદ્ધિ વર વિધન હર, ગુણ નિધાન ગણપતિ પ્રસાદિ

પૂર્વ દિશાએ ધણ કણ કંચણ થી ભરેલા ભારતદેશમાં અનુપમ ઉજ્જેણી નગર છે ત્યાં પરમાર કુળમાં ગંધર્વસેન રાજાનો પુત્ર વિક્રમસેન રાજા થયો. સાહસથી તેણે વીર આગિયા વેતાલને વશ કરી લીધો હતો. રાજાને એક હજાર રાણીઓ હતી. એકવાર રાત્રિએ રાજા એવો સૂઈ ગયો કે સવાર થયું તોપણ જાગ્યો નહિ. સવારે સભાજન આવ્યા ત્યારે મંત્રીએ રાજાને જગાડ્યો. જાગતાંની સાથે રાજા બહુ કોપાવેશમાં આવી ગયો ને મંત્રીનો ઘાત કરવા તત્પર થયો. મંત્રીએ કહ્યું કે ભલે, આપ રાજા છો, આપને કોઈ અટકાવી શકે તેમ નથી પણ વગર ગુન્હે શામાટે મારો છો? તમને જેમ કરવાનું મરજી હોય તે કરો. રાજાએ મંત્રીને પોતાનો વિશ્વાસુ જાણીને તેને કહ્યું કે ચંપાનગરીના ચંપાસેન રાજાની કુંવરી લીલાવતી સાથે હું સ્વપ્નમાં પરણ્યો. એના જેવી સ્ત્રી પ્રધાન બીજી કોઈ નથી તે જગાડીને મને વિયોગ પમાડ્યો. તું બુદ્ધિશાળી છે તેથી હવે બને તેમ કરીને મને એ સ્ત્રી મેળવી આપ. રાજાએ ૭ માસની મુદત આપી. મંત્રીએ સદાવ્રત માંડ્યું અને મુસાફર, સંન્યાસી, તપસી, બ્રહ્મચારી, ચિર ભાટ, પરદેશી જોગીઓ, યાત્રાળુઓ, સાધુઓ જેજે દેશાવર ફરનારા લોક આવે તેમનો આદર કરીને તેમને દેશાંતરની હકીકત પૂછે એ પ્રમાણે એક મહિનો વીતી ગયો ત્યારે એક અવધૂત આવ્યો તેનો વેશ આ પ્રમાણે હતો—

મસ્તકિ જટા મુકુટ મુનિરાજ નિલાડ ભભૂત સોહાઈ ભાલ,
દંડ ગય કંથા વસ્ત્ર ભીડી કરિ કુરસીનુ ચમ્મ. ૪૩
જોગવટ હસ્તિ તુલસી માલ દેવ દેહરા ઓકપાલ
વીભત્સ મુખિ જોગટ ધતૂરઉ ભક્ષિ ૨૫ અવધૂત વતી. ૪૪

ગ્નાની ઋષિ આગઇ હુઆ જે આગમ પરવેસ,
તસ પમાઈ કવીઅણુ કહઇ, વિક્રમસેન વર્ણવેસુ— ૧

મત્રીએ યોગીને પ્રસન્ન કરી પૂછ્યુ કે આપ ક્યા રહો છો ? યોગીએ કહ્યુ, અમારે કોઈ એક ગામ ઠામ હોતું નથી, મે અડસઠ તીર્થ કર્યા છે. કવિ તીર્થ ગણાવે છે

ગગા ગયા ગોદાવરી હેમપથ હીગલાજ
સાગર સગમ નરમદા, નાહી સાર્યાંકાજ, ૪૮
વૈતુરણી સાભરમતી, અચલેશ્વર જગનાથ
કાસી યમના દ્વારિકા, ભેટ્યા શ્રી સોમનાથ ૪૯
વટ પ્રિયાગ જઇ સરસતી, તાપી મહી ભૃગુ ખેત્ર
સારણિ રામેશ્વરિ જઇ, પુહુતા જિહા કુરૂખેત્ર ૫૦
નગરકોટ જ્વાલામુખી, કાસમીર નઇ દેશ,
તીરથ જોયા મઈ ઘણા, મત્રી મઇ મણઈ વેસિ ૫૧

શભૂ શક્તિના દૂત જેવા સોમદેવ નામના એ યોગીએ કહ્યુ કે મે કરેલા તીર્થ ગણાવતા પાર આવે એવો નથી, પણ મે એક અચરજ જોયુ છે તે હુ તને કહુ છુ. નવબારી ચપા નગરીમાં ચપકસેન રાજા અને ચપકસેના રાણીને લીલાવતી નામની કન્યા છે. કન્યા અદ્દભુત રૂપવતી છે મત્રીએ પૂછ્યુ કે તે પરણી છે કે કુવારી છે ? યોગીએ કહ્યુ કે એ એક વિપરીત વાત છે એ પાપિણી પુરુષ-દ્વેષિણી છે પૂર્વભવનુ એક જ્ઞાન થયુ છે ને તેથી પુરૂષનો દ્વેષ કરે છે. મત્રીએ કહ્યુ કે ઠીક, ચાલો આપણે રાજા પાસે જઇએ ઉજ્જેણી નગરીની મનોહર રચના જોતો જોતો યોગી રાજા પાસે ગયો રાજાએ બહુ ભક્તિભાવ બતાવીને યોગીનું સ્વાગત કર્યું પછી યોગીએ લીલાવતીની બધી વાત કહી રાજાએ તેને કોટિ સુવર્ણદાન આપીને વિદાય કર્યો, પછી સાગરદત્ત મત્રીને રાજ્ય સોંપીને પોતે . ." (આટલે સુધી સ, ૧૬૬૨ ની લખેલી પ્રતપરથી લખેલ સાર અધૂરો મૂકાયો છે)

અંતે—

પનર પાસઠિ સંવચ્છરિઈ જ્યેષ્ટ માસિ શુદિ પક્ષ ભિનારઈ,
રચિઉ રાસ એ સાસ પ્રકાશ કરિ કવિયણ નિજ ગુરૂ દાસ. ૧૧
પૂનિમ ગચ્છિ ગુરુઅ નિધાન, રાજતિલક સરિ જગહ પ્રધાન,
તાસ પાટિ ગુરૂ પુનિમ ચંદ શ્રી વિનયતિલક સુરિંદ. ૧૨
તસ્ય ગુરૂનું અનુમત લહી, કોતક કથા કવિયર કહી,
× × × વાચક વિલસઈ પ્રેમ અપાર. ૧૩

—સાગર ભ. પાટણ સન. ૩.

[પૂર્ણિમાગચ્છના રાજતિલકસૂરિના પ્રતિમાલેખે સં. ૧૫૧૧ ૧૫૧૮ સં. ૧૫૨૪ સં. ૧૫૨૯ ના મળ્યા છે જુએ ધા. પ્ર. લે. સં. ભાગ પહેલે લેખાંક ૧૨૨૨ ૨ ૧ અને ૬૨૪ ૧૨૪૯ અને ૧૭. તથા સં. ૧૫ ૬ તથા સં. ૧૫૨૩ ના મળ્યા છે-ભાગ બીજો લેખાંક ૯૬૧ અને ૭૪૭ તેમાંના એક પરથી જણાય છે કે તેઓ ગુણતિલક-સૂરિના શિષ્ય હતા.

૯૦ લક્ષ્મણ (લખમણ) પહેલો.

(૧૫૬) શાલિભદ્ર વીવાહલુ ૧૫૬૮ પહેલાં.

અંતે—કરજોડી લખમણ ભણઈ એક કવિયણ કુંઅરે,

કુડું નિ રડું જન રલીયામણુએ— ૪૪
જન ગુરૂ હું અયાનાગણું, ગુણ નવિ લહુ પાર રે,
પાર નિવિ લહર કરવું સેવા તણીએ—
૧૫૬૮ વર્ષે લિખિત (પ્ર ભ)

૯૧ ધર્મ્મસમુદ્ર ગણિ [ખ૦ જિનસાગર સુરિની પટ્ટ પરંપરાએ જિનચંદ્રસૂરિ-જિનચંદ્રસૂરિ-વિવેકસિંહ શિષ્ય.]

(૧૫૭) સુમિત્ર કુમાર રાસ. સં ૧૫૬૭ જાલોર નગરમાં.

ઢાલ ત્રિપદીનુ

અંતે—

સુવિહિત ખરતરગચ્છ વિરાજઈ, રયણાયર જિમ ગુહિર ગાજઇ,
શ્રી જિનસાગર સૂરિ ૩૦

તાસુ પટ્ટિ ગુણ રૂપિહિ સુંદર, ગિરૂઆ ગણધર શ્રી જિનસુંદર
બુદ્ધિ કરઇ સુર સૂરિ ૩૧

તાસુ પટ્ટાલંકાર મનોહર, શ્રી જિનહર્ષ સૂરિ સૂરીસર,
શ્રી જિન ગોયમ સામિ ૩૨

તાસુ પટ્ટિ ગુરૂ સંપઇ સોહઈ, શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ જગ મોહઇ,
દોહગ નાસઈ નામિ ૩૩

વાચક વિવેકસંઘ લઘુ સીસ, પ્રભણઈ શ્રી ધર્મ્મસમુદ્ર ગણીસ,
આણી બુદ્ધિ વિ છદ ૩૪

સંવત પન્નરહસિ સતસઠઈ, જાલઉરિ નયર પાસ સતુઠઈ,
કીઉ કવિત આણદઈ ૩૫

ચરણુઈ ધરઈ જા સેપ ફણિંદ, જા ગયણગણિ તપઇ દિણંદ,
શિવ સિરિ રોહણિ કંત. ૩૬

ગુરૂ પસાઈ એ આગમ વાણી, ચરિત્ર રચ્યુ પરમારથ જાણી,
તા લગઇ ચિર જયવત ૩૩૭

—ઇતિ દાન વિષયે સુમિત્ર કુમાર રાસ સંપૂર્ણ સમાપ્ત સંવત ૧૬૫૩ વર્ષે પોષ સુદિ ૬ બુધે લિખિત ડે ક

(ડે૦ કૉ ન ૫૧-૧૮૭૭-૭૮) રત્ન. ડે

—જાબુનગરે ઋષિ લલિતસાગર લિખિત સં ૧૬૬૭ વર્ષે આસો શુદિ ૩ સોમે (ઈડર બાઇઓનો ભ)

(૧૫૮) કુલધ્વજ કુમાર રાસ સં. ૧૫૮૪

અંતે—

સંવત પનર ચઉરાસીઇએ, કીધઉ કીધઉ પ્રબંધ સુનામકિ,
સ્વદારા સંતોષ વ્રત ઊપરિઇએ, પાલઉ ૨ મન કરિ ઠામકિ
—સંવત પનર ચઉરાસીઇએ ૧૪૨

અઢારસીઇ એ રચિઉ મધુકર ગચ્છ ખરતર મંડણો
ઉવઝાય રાય વિવેકસિંહ સુપાય સેવક તસુ તણૌ.
ઇમ ભણઇ ધરમસમુદ્ર વાચક એહ બોલ ઊંડઇ ધરી
ખપ કરૂ અહનિસિ આવિ ભવીઅણ સીલ ગુણ ઇમ સાંભલી. ૧૪૪

પ્ર મ ભ.

(૧૫૯) અવંતિસુકુમાલ સ

આદિ—

જિણવર પુરિ ત્રેવીસમોરે પણમી પાસકુમાર
આણંદ હું રચિવામણુરે મુણિવર મણિમણિ સાર ૧

* * * *

અંતે— ગુટક

એક ચાલઇ રોમ ન પગે લાખી કરિય મોટો ત્યમ ભણઇ
જસુ દેવ ખાધુ સીસ નામ્યુ રૂડ સારટ જિમ ટલઇ
કમાણભસિ સ્તવન કરતાં વિકર પીઠી આપણે
કવિ કહઇ ધરમસમુદ્રવાચક પાસ પમણ્યા થાય એ. ૩૪

૪-૧ ભા ક

(૧૬૦) રાત્રિભોજન રાસ-જ્યમીન ચોપાઈ પંચાસરામાં

આદિ—

પણમિય ગોયમ ગણહરરાય સમરી સરસતિ સામિણિ પાય,
રયણી ભોજન દોષ વિચાર, બોલિસુ તે સાંભળુ ઉદાર ૧
એક જિ મનિ અવધાર જુગતિ, માણુસ ઢોર કિસી ભઇ વિગતિ.
રાતિ દિવસિ જુ ભરતઉ રહઇ વિરતિ નિરતિ કેહી પરિ (નવિ) લહઇ ૨.

* * * *

અંતે—

ખરતર ખરતર ગચ્છિ હિ રાછઉ એ શ્રીજિન ભદ્રજિનસાગર સૂરિ હિ
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિરાએ નામિએ નામિએ નવનિધિ પૂર હિ ૬૨ ખર-

શ્રીપરૂ રાજીઉ ષરતર ગછિ શ્રી જિનહર્ષ સૂરિ યતીસરો
જયવત શ્રી જિનચદ સૂરિ વર લબ્ધિ ગોયમ ગણહરો
સુવિવેકસિહ સુજાણ વાચક સુગુરૂ પાઉ પસાઉલિ
પ્રતિબોધ ધરમસમુદ્ર વાચક ધણુઈ ઈમ રગઈ ભણુઈ ૬૩

પુર પુર પચાલસા મડણુએ પચમ પચમ જિણુવર રાઉ કિ
સ્વામિ સુમતિ સોહામણો એ સેવઇ એ સેવઇ એ સુરનર પાઉ કિ ૬૪
પચાલસા નયર મડણુ મેવરાજ સુનદણો
તેહનણિ સાનિધ્યઇ સઘ આગ્રહિ સદા મનિ આણુદણો
એ અરથ અનુપમ સુણઈ જે નર ભણઈ ભવીયણ નઈ કહઈ
બહુ રિદ્ધિ વૃદ્ધિ વિનોદ ઉચ્ચ સિદ્ધિ સપદ તે લહઈ

—ઉદયપુર ભ

—રાત્રિભોજન વિષયે જયસેન ચોપઈ સમાપ્ત ઋ-રવિચદ્ર લિખિત્ત સા૦ સત્યલક્ષ્મી પઠનાર્થે ૮-૧૫ મા

—સ ૧૬૩૩ વર્ષે માહ શુદિ ૩ ભોમવારે શ્રી હર્ષપ્રિયોપાધ્યાય શિષ્યેણુ વા૦ ચારિત્રોદય ગણિના, ૫. વીરકલસ ગણિ-૫૦ હર્ષસાર ગણિના વાચનાય કૃતે ૬-૧૮ (વિ ધ૦), ૧૩-૧૩ લી

—સ ૧૮૮૪ પ્રથમ શ્રા૦ બહુલ ૨ શુક્ર-જીર્ણદુર્ગે ૫-૨૨ બાલ૦

—ગ્રથાગ્રથ ૨૫ શ્લોક સખ્યા (વિ ધ ચોપડો ૧૨૯-૧૪૨.

—સ ૧૮૦૮ વર્ષ આસૂ માસે શુક્લ પક્ષે ૩ દિને લિપિતં પ્રસિદ્ધસાગરેણુ ૯-૧૭ ગુ૦ વિ૦

[જિનહર્ષસૂરિના પ્રતિમાલેખો સ ૧૫૩૬, ૧૫૪૩, ૧૫૪૯ અને ૧૫૫૫ ના મળ્યા છે જુઓ લેખાક ૧૩૭૮, ૬૮૬, ૧૧૫૯ અને ૯૨૮ ધા પ્ર લે સ ભાગ ૧ લો આ પૈકી સ ૧૫૪૯ ના લેખમા જણાવેલુ છે કે તેઓ જિનવર્દ્ધનસૂરિ પટ્ટે જિનચદ્રસૂરિ પટ્ટે જિનસાગરસૂરિ પટ્ટે જિનસુદરસૂરિના પટ્ટધર હતા તે સિવાય ભાગ બીજામાં સ ૧૫૧૯-૨૦-૨૨-૨૪-૨૫, ૧૫૩૪-૪૪-૫૨ ની સાલના લેખ મળી આવ્યા છે]

---

૯૨ દેવકલશ (ઉપકેશ ગચ્છીય ઉપાધ્યાય દેવકુમાર શિષ્ય ઉ૦ કર્મસાગર શિષ્ય ઉ દેવકલ્લોલ શિષ્ય)

(૧૬૧) ઋષિદત્તા ચઉપાઈ સં ૧૫૬૯ માધ શુદી ૩ ૧ પત્ર ૧૨ લા ભ પાટણ. લીં

૯૩ અનંતહંસ સં ૧૫૭૦ પહેલાં.

(૧૬૨) બાર વ્રત સઝાય.

શ્રી હેમવિમલસૂરિ તસ્ય પસાય લહી કરી કીધું સઝાય.
શ્રી અનંત હંસ સીસ ધર્મ કર્ઈ ? ભવે સિદ્ધાંત સર્વ
સિદ્ધિ લહઈ—પ્ર. સ.

(૧૬૩) દસ પ્રાકાર ચૈત્ય પરિપાટી (સ્ત) ઇડર સબંધી.

તવ અભિ જિણવર સખિસાગર સુમતિસાધુ સૂરીસરો,
શ્રી હેમવિમલ સૂરિંદ જિનમંદિર સુધાસરિ સાગરો
અંબરિમો શ્રી ગુરૂ અનંતહંસ સીસલેસિ જિણવરો
શ્રી સંઘ મંગલિક સુખ મનુવિદ સકલ સિદ્ધિ સુહંકરો. ૪૫

૯૪ સહજસુન્દર (ઉપકેશ ગ૦ રત્નસમુદ્ર ઉ૦ શિ૦)

(૧૬૪) ઇલાતીપુત્ર સઝાય સં ૧૫૭૦ જેઠ વા ૯

અંતે—

સંવત પનર સત્તરિ ઉ ૭૦ જેઠ વદિ નવમી તિથિઈ
સુખ પામસ્યઈ જે ભાવ ભગતસ્યઈ કાજ સરસ્યઈ મનમાંથિઈ ૩
ગાઈ (૨) વર રતિ રાઉઓએ આણંદિઈ ર મોહઈ મીસ જિ
પામા રત્નસમુદ્રનુએ સદ્ગુરુ ર સુંદર સહજ ધ્યેય જિ ૩૧
—પ્ર. સ

(૧૬૫) ગુણરત્નાકર છંદ. સં. ૧૫૭૨

[જૂદા જૂદા છંદમા આમા સ્થૂલિભદ્ર ચરિત્ર વર્ણવ્યુ છે કવિનો ભાષા ઉપરનો કાબુ બહુ સારો છે. મ. બ]

આદિ—

શશિકર નિકર સમુજ્જ્વલ મરાલ મારૂઢ સરસ્વતી દેવી,
વિચરતિ કવિજન હૃદયે અદયે સસાર ભયહરિણી ૧
હસ્ત કમડળ પુસ્તક વીણા, સુહઝાણ નાણ ગુણ છીણા,
અપ્પઇ લીલ વિલાસ સા દેવી સરસઈ જયઉ. ૨
ક્ષુદ્રોપદ્રવ હરણ દદાતિ ધન ધાન્ય કાચનાભરણં,
સકલ સમીહિતકરણ, દેવીસરણ નવનવાભરણ ૩
બ્રહ્માણી બ્રહ્મસુતા, તુ જગદબા ત્રિલોચના,
ત્રિપુરા આદિ ભવાની માતા, તુ ત્રાતા તારણી તરૂણી ૪
દિઉ લીલા ગુણ લચ્છી, કરુ દેવિ દયાભર અચ્છી,
શોક હરઉ હરિ સિદ્ધિ, કિત્તિ કઉ માય પરિસિદ્ધિ. ૫

* * * *

પય પણમું સરસત્તી, માતા સુણિ વાત એક વિન્નતી,
મગઉ અવિરલ વાણી, દેયો વદારન ગુણ જાણી ૧૭
આણી નવનવ બંધ નવનવ છંદેણ નવનવા ભોગા,
ગુણ રત્નાકર છંદ, વન્નિસુ થુલિભદ્દસ્સ ૧૮

* * * *

પાઠક રતનસમુદ્ર ચરણે નામુ સીસહ,
ગુરૂ ગુણનિધિ ભંડાર અમીય રસ વયણિ વરીસહ,
તુઠી સારદમાય પાય પણિ પ્રણમી ભગતિ હિ,
કીડા કામ વિનોદ તેહ મઈ બોલ વિગતિ હિ
અધિકાર એહ બીજઉ હુઉ ભાવ ભેદ નવ નવ કહી,
વયરાગ રંગ આણુ હિવે કહુ બોલ અવસર લહી— ૧૯૦

—ઇતિ શ્રી ગુણરત્નાકર છંદસિ દ્વિતીયો ધિકાર સમાપ્ત—

સાંભલિય દરશિણ સહુ આણઈ વલી અધિકાર
મુઝ મન તે રંજિઉ થયઉ ચિરઉ સરસ આધાર ૧
ચિત્ત ચોરઈ સ્વામી સમાઈ હિયઈ ધરિઉ બહુ ધ્યાન
સુપનાંતરિ આવી રહી તે સરસતિ પરધાન ૨
ઊઠિ લાગુ પાઉલે હુઉ તે જયજયકાર,
વરદાયી માગઉં સદા તે કરયો ઉપગાર ૩
સારદ સાર દયા કરી દિઉ મુઝ અવિરલ વાણિ
જિમ વનમાલી ફૂલની મનો રંગ વિનાણિ. ૪
દૂરિ ગઈ જાવડિ સવે નાઠઉં અતિ વિઘન
વાણી રસ દિન કેતું સુણજ્યો સહુ સજ્જન ૫
× × × ×
કરઈ મહોત્સવ નગર માહ, ભાવિ આરસિ તેહ પાઠઈ
રોપઈ કેલિ સનેહરિઉ નીઠક, હોઈ રંગ સરોવર ઝીલઈ.
પ્રેમ તણુઉ જલ (ઈ) નામ તા ઘણી કરઈ વિસ્તાર,
સહિજસુંદર મુનિવર ભણઈ એ ગીતઈ અધિકાર ૩૩
—ઇતિશ્રી ગુણરત્નાકર છંદસિ તતીયોધિકારઃ સમાપ્તઃ
જગમા જગમાહિ પ્રસિદ્ધિ વાણી સરસ ઘણી મુઝ દીધી-
કવિતસિદ્ધિ પસાઉ અધિકારહ સુણજ્યો નર કરજ્યો જયકારહ
ઘણુ ત્રિસઈ પીડાઈ ધરિ આણંદ.
* * * *
અંત—
ભવભરિયા સાગર તણઈ દિવાકર તેજ કરઈ ન ચંદ
સહિ ગુરુપય વદ ઈં સમિ નઉ ગુણરત્નાકર છંદ
ઉવએસ ગચ્છમંડણ દુરિતનિકંદણ શિરોમણિ રયણસમુદ્ર
ઉવઝાયરાય મહિમાસાગર મનમોહન સમાણ. ૮૪
સકલ પવાર ચિંતુ તાર વસે, એમ ઈ છંદ રસિઓ મન હસે,
સિરસો મધુકર નવ નવ છંદ સહિજસુંદર બોલઈ આણંદ ૮૫

એ ઋષિરાજ સુગુણ જે ગાસઈ, અજર અમર માનવ તે થાસઇ,
ઘરિ મઙાણ મહોત્સવ સતતિ, ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ લહિસઇ તે સપતિ ૮૬

કલસ

પાટલપુર સિગડાલ, સબલ મત્રીશ્વર ભણીઇ,
નંદરાય નરમુગટ સુભટ જસ કીરતિ સુણિઇ,
થૂલિભદ્ર થિર મન્ન કોશિ યુવતી જેણિ તારી,
ચદ્રકલા નિકલક સદા સાસન જયકારી,
વઇરી વિયોગ ભાવ વિહરણુ, કરણુ રિદ્ધિ મિદ્ધિ સયા,
લીલા વિલાસ રસ રગ દીઓ કરો સહિજસુદર મયા ૮૭

—ઇતિશ્રી ગુણરત્નાકર છદ મહા વિનોદ મનોહરે ચતુર્થોઽધિકાર સપૂર્ણ મિતિ સવત્ ૧૫૪૫ વર્ષે માર્ગશીર્ષ માસે શુક્લપક્ષે ૧૩ બુધે અદ્યે હવમોગ્રામ મધ્યે ભટ્ટારક શ્રી ૫ શ્રી શિવતિલક સૂરિ તતશિષ્ય મુનિ ગુણીયલેન લિષિત પ્ર કા

—૫૬-૧૭ મા, ૨૮ પ્રે ૨, ૨૧-૨૨ ભાવ, અમ૦

(૧૬૬) ઋષિદત્તા રાસ સ ૧૫૭૨

આદિ—

(પ્રથમ મગલાચરણ છે પછી

× × × ×

ઇદ્રિ સરિખુ પાલઈ રાજ, નિસુણો સીલ તણા ગુણ આજ,
સહેજસુદર મુનિ ઇમ ભણઇ ૭

× × × ×

અતે—

સવત **પનર બહુતિરે** ઉ, ભ૦ રાસ કીઉ સુવિચાર ઉ
સૂરિજની કરણાવલી ઉ, ભ૦ જિમ સઘલિઈ પસતિ ઉ
ઈમ એ રાસ સોહામણુ ઉ, ભ૦ ચઉપટલી વિચરતિ ઉ

* * * *

(આ કવિએ સસ્કૃત ગ્રથ નામે વ્યાકરણે પ્રથમ પાદ સ ૧૫૮૧ મા પોતે લખ્યો છે તેમા આ પ્રમાણે છેવટે જણાવ્યુ છે કે સવત્ ૧૫૮૧

વર્ષે આસ્વીન માસે શુક્લપક્ષે અગ્યારશી તિથિ સોમવારે શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય મંત્રિ સોમસીહ પુ મં અરજુણ જ્યવંતનિ પઠનાર્થ શુભ ભૂયાત્ મુનિ સર્વિજ્યસુંદરેણ લિખિત પ્ર. સ.)

(૧૬૭) રત્નસાર કુમાર ચઉપાઈ સં ૧૫૮૨

આદિ—

સરસતિ હંસગમનિ પય નમુંવી અવિરલ વાણી પ્રસરે,
શેત્રુંજગ્રમુ શ્રી રિસહેસર ૭ (?) સામિ પાસરે,
નેમીશ્વર ગિરિનારિ અલંકૃત, રાજિમતી ભરતારરે
ધમનધર ધનવ પરમેશ્વર કુલવિધ પાસ કુમારરે. ૧
ઉવએસ ગચ્છ ગિરૂઆ ગચ્છનાયક સ્યણપ્પહ મુહીસરે
સંપતિ શ્રી સિદ્ધસૂરિ નમી ત્ય પૂરવ મનહ જગીસરે.
ગુરૂ ગુણ રત્નસમુદ્ર ભરિઉ જિમ વિધા બહુસ્તરગરે
ગુરૂ જ્ઞાની ગીતારથ સુરતરૂ ગુરૂ ચિંતામણિ ગજરે ૨
ગુરૂ દીવો ગુરૂ દેવતણી પરિ, ગુરૂ રાગ ગુરૂ ધ્યાનરે,
ગુરૂવિણુ પથ કુપથ ન લહીઇ ગુરૂ જગમાંહિ પ્રધાનરે
સમમ સીલ મહાર .... નિશ્ચલ લીલ વિલાસરે.
શ્રી રત્નાગર પુત્ર તણુ હિવ સાંભલો સહુ રાસરે. ૩
તપ મહાતપ હિનારર પીલિત જેહતણુ હર્ષે ગીતરે
શ્રી શ્રમણગણણી મુખ વાણી, મહિકિરણ જિમ સીતરે. ૪

વસ્તુ—

સકલ સાર સકલ સાર પાય પણમેવિ
ચુવીસઇ જિણવર નમી, સુગુરૂ પાય પણમેવિ સુહકર,
આરંભ કરી સિદ્ધાંતનુ પાપતાપ પરિહરણ સુંદર,
ઉવએસ ગછિ સિદ્ધસૂરિ ગુરૂ, પય પ્રણમી મનુ ભત્તિ
રત્નસાર કુમારનું સાંભલો સુચરિત્ત. ૫

* * * *

અંતે—

પ્રથમ ઢાલ.

સયલ સુણી વૃત્તાત રસાલહ ઈહાપોહ કરંતિરે
પૂરવિલુ ભવ દેષી સઘલુ, શ્રી ગુરૂપાઈ નમંતિરે,
બેટાનઈ સવિ રાજ સમોપી લીધુ સયમ ભારરે,
રાણી તેહ થઈ વઈરાગિણિ, કર્મ ખપઈ સુખકારરે,
વરસ બહુત્તરિ સયમ પાલી પામીઉં કેવલનાણુરે
અણુસણુ સિઉં આબૂગિરિ સ ( ) મોક્ષપણુ નિરવાણુરે
અગ અગ્યાર ભણુતા ઉપાઈ ગુણુષાણિરે
રતનમજરિ પુહતી પ્રિય પાસઈ, બીજા અમર વિમાણિરે ૯૭
ચારિત્ર દેસ થકી તે પોપટ, વિરતિ કરઈ ગુરૂ પાસિરે,
દેવતણી લીલા જિણિ લીધી, સોઈ રમઈ સુખ વાસિરે
રયણકુમાર સદા શુભ લક્ષણુ દેવ કરઈ ગુણગ્રામરે,
જયકારી જયમગલ કારણુ સહજ સલૂણુ નામરે. ૯૮
જે ભણુસ્યઈ ગુણસ્યઇ નરનારી તે ઘરિ મગલ ચ્યારિરે,
લહસ્યઈ લીલવિલાસ ઘણી પરિ પુત્ર કલત્ર પરિવારરે,
સવત **પન્નર બ્યાસી** સવછરિ એ રચીઉ મઈ રાસરે
વાચક **સહજસુદર** ઈમ બોલઈ, આણી બુદ્ધિ પ્રકાસરે ૯૯

—ઇતિ શ્રી રત્નસાર કુમાર રાસ સપૂર્ણ લિખિત સવત ૧૮૭૩ વર્ષે કાત્તિક વદિ ૯ શુક્રે પા ૬ ૫ ૧૮ આ ક

—સ ૧૬૭૬ વર્ષે પોસ સુદિ ૧ વાર રવૌ શ્રી **પણઘટ્રી** ગ્રામે વા શ્રી વિજયમૂત્તિગણિના લખિત (મ બ)—કુલ ૩૧૦ પદ્ય ૧૨ પાના હા ભ. પાટણ ડાબડો ૮૩, સાગરભડાર પાટણ ન ૨.

—સં. ૧૭૭૮ વર્ષે જેષ્ટ શુદિ ૬ દિને વાર શુક્રે સકલ પડિત શિરોમણિ પંડિત શ્રી ૫ શ્રી જીવણચંદ્ર ગણિ ભ્રાતૃ પંડિતશ્રી ૫ શ્રી દાનચદ ગણિ શિષ્ય ૫ દોલતચદ્ર ગણિ લિખિત શ્રી પત્તન નગરે આત્મીય અર્થે લિખીત (પ્ર. કા. પાના ૧૩), ગાથા ૪૦૦ પા ૯ જેસલ

(૧૬૮) આત્મસત્ત્ત્વ રાસ ૨. ૧૫૮૨ (શા ૧૪૮૮) (ખરે ૧૫૮૨ સાચે છે)

અંતે—

સવત પનરસમ વ્યા (અઠયા) સીઈ, મઈ રચિઉ ૨૪ રાસ
આતમરાસ કથા અનુપ તેહનાઈ પરિ રે ૨૭ સહમી નિવાસકિ ઋષ સ.
આધિ વ્યાધિ ટલી સવે મિલઇ મુગતિ સંયોગ
સવિજસુંદર વીનવઇ પ્રીઉ (ય) પાહીરે તિહાં નોમવઇ ભોગ.

ક્રિ ૮ સ.

—પ્ર મ ઘા. ભં પાટણ પાનાં ૭ ઠીં ઠાર નાયલોને ભં

(૧૬૯) પરદેશી રાજાનો રાસ.

આદિ—

ત્રિભોવન નયણાંનદકર, ચોવીસમો જિણંદ.
રાય સિદ્ધારથ કુલતિલો પ્રણમુ પરમાણંદ. ૧
અમતિ મુગતિ દાતાર ઘણુ ગૌતમ લબ્ધિનિવાસ
અધિક પ્રતાપિ કહ્યા મો, નામે લીલ વિલાસ. ૨
અવિરલ વાણી દેખવણુ અને ધણી શુભ ધ્યાન
સમરી સમારજન કહા દિઉ સરસતિ વરદાન. ૩
રાય પરદેસી તેહનો સાચો જિમ સંબંધ
કવિ સુંદર વાચક ભણે સુણિયો સઘળું પ્રબંધ ૪

* * * *

અંતે—

ઉપએસ ગચ્છ ગુરુ આચરિ શ્રી સિદ્ધિ સૂરિ મુનિ
યાક શ્રી ધનસારો મહિમા મેરુ સમાન, ૨૧૫
તસ પરિ ગુરુ ગાચાવલી રત્નસમુદ્ર ઉવઝાય,
મનરંજિન આવ્યા તાં ? સેના સુખદાય. ૨૧૬
લીલા પતિ લક્ષિમી વરઇ કરઈ કલ્યાણ મેલિ
ગાયતાં સુખ આનંદ, ફલઇ મનોરથ વેલિ. ૨૧૭

નરય થકી સ્વર્ગઇ ગયુ, તેન પૂણ્ય પ્રમાણ,
સ .આંણુ વહતડા, લાભઈ અમર વિમાણુ ૨૧૮
ધરમઇ સવ સુપ સપજઈ, ધરમ કરો નરનારિ,
વાણી સહજસુદર તણી, સફલ કર સસાર ૨૧૯

—સ. ૧૬૬૩ વર્ષે કાતી સુદિ ૧૫ દિન અચલ ગચ્છે શ્રી પૂજ્ય શ્રી ધર્મ્મમૂત્તિ સૂરીશ્વર વિજય રાજ્યે ૫. શ્રી મુનિશીલ ગણિ વાચ-નાર્થે લાલણ ગોત્રે સી૦ જેસા તત્પુત્ર સા૦ સૂદા તત્પુત્ર સા૦ રાજપાલ તત્પુત્ર સા માણિક તત્પુત્ર સા૦ વીરદાસ તત્સુત તેજપાલ લિખિત શ્રી જેસલમેરૂ મધ્યે રાઉલ શ્રી ભીમજી વિજય રાજ્યે શ્રી —ભાવ

—૬-આચાર્યજી ઋ શ્રી ૬ જસવંતજીના સેવક ઋ લપ્ર પોપાં લક્ષત સવત ૧૬૭૧ વર્ષે આસો શદિ ૩ (વિ ધ)—૧૪-૧૧ લી

(૧૭૦) શુકરાજસાહેલી.

આદિ—

સરસતી હસગમની સદા, માગુ વચન વિલાસ,
વીરજિણેસર પય નમી, ગોયમ બુદ્ધિ નિવાસ ૧
હરપ ઘણો ગુણ બોલતા, સુણતા સિદ્ધિ બુદ્ધિ હોય,
સુડા ને સાહેલીયા તણી, કથા સુણો સહુ કોય ૨
પુણ્યે રાજહ રગ ઘણુ, પુણ્યે ટલે વિયોગ,
પુણ્યે રોગ ન ઉપજે પુણ્યે સુલલિત ભોગ ૩
પુણ્યે ધણ કણ પૂર ઘણા, પુણ્યે આયુ અનત,
પુણ્યે સહસગુણ મિલે, પુન્યે જય જયવત ૪
સહિગુરૂ સાચા નેહના, જે પામઈ તસ ભેટ,
સુડા ને સાહેલીયા, કર્મકલા તસ ભેટ ૫
આયસ સહિગુરૂનો લહી, કરસ્યુ કવિત્ત રસાલ,
વાચક સહેજસુદર ભણે, સાભલયો સુવિશાલ ૬

* × × ×

અંત—

એ શુકરાજ તણું ચરિત, પ્રેમ સ્યું મનિ ધરિ,
જેહથી ચરિત ભણી સુણી, પામ્યો ગુરુ ઉપદેશ. ૧૧૬
જે ભણસે ગુણસે એ મનિ ધરસે તે સુખવાસ,
વાચક સહિજસુંદર કહે, દિન દિન લીલવિલાસ. ૧૧૭
—સં ૧૭૧૩ વર્ષે પોસ વદી ૫ રવૌ ૫ ધર્મવિજય ગણિ લિખિત ૭-૧૫ (વિ. ધ.)

(૧૭૧) જંબુ અંતરંગરાસ.

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પાય નમી, પ્રણિમુ ભવ દુહદંદ,
જંબૂ સ્વામી કેવલી, ગાઇસુ વર વીવાહ ૧
ધર્મવંત પુરિ તો સહુ નવિ સરસી સસારિ,
મુગતિ વધૂસિઉં માન મિલઇ અવર અમ્હ નવિ નારિ ૨
આઠઇ નારી વીનવઇ અમ્હ ક્રિમઇ ન છોડિ
ચતુર ચકોરી કારણઇ માંણિક પાય મરોડિ. ૩

* * * *

અંતે—

જંબૂ અમર પતિ દેવતાએ, સુખસંપતિ લહિઇ સિદ્ધતાએ
સકટ જસ નામિ ટલઇએ વર આંગણઇ સહુ દલઇએ. ૬૨
અવિચલ વાનિક પામીઇએ દિન દિન લીલ વિલાસ,
સહિજસુંદર મુનિવર ભણઇ અવિચલ સુખવાસ. [illegible]
—૪-૧૨ લી

૧૭૨ ચૈત્યવંદનરાસ વાક*

આદિ—

અમર કુમર સુર સમર વિમલ કુલ કિતિ વિલાસબ,

---

* આ ગ્રન્થ ૨૫ કુંડળીઓમાં રચાયેલ છે. ગ્રન્થકારે જણાવ્યું છે કે જિન પ્રતિમા વન્દન નહિ કરનાર જીવનને નકામો ગણ્યો છે અને શાસ્ત્રાધારે વિષય છે. (મ. ના.)

ધીરવીર ગભીર સઘર ગુણવત વિચક્ષણ,
શ્રી સારદ મુખકમલિ રમલિ જિમ કરઈ સુહંસી,
દાનવત ગુણવત ધર્મ ધનવંત સુવશી,
ઉલ્લસિત હસિત લીલા લલિત, કલા કલિત યૌવનસહિત
શ્રી ભોજરાજ ભોગિક ભમર, કરઇ રંજ દૂખર્ણરહિત

* * * *

અંતે—

યૌવનજરા સવાદ ભોજ ભજઇ વચિ આવિ,
ટાલઈ સેયલ વિરોધ સપ વલિ કરઇ મનાવિ,
ભોગ રગ રસ રોલ, મયણ વિણુ કોઇ ન જાણુત,
જઉ તુ જરા ન હુત્ત ગર્વ્વ તઉ કોઇ ન મુકત,
વઢવાડિ રાડિ સઘલી ટલી મિલ્યા રગિ બેહૂ હસી,
એ ભાવ ભેદ કવિ સહજના કનકપરિ જોજ્યો કસી ૨૫

—(મ બ)

૧–૩ સઝાયો—કાયા ઉપર (કાયાપુર પાટણ મોકલુ, પેખો ર નવપુર માનરે–એ આદિ, અને મુગતિનારિ પૂર થાવીઇ, સહજસુદર ઉપદેશરે–એ અત) +કાયાપુર પાટણ (પ્ર ૧૬૨ સ મા ભી.) +નિન્દા (પ્ર ૩૭ સ મા. સ.)

૯૫ કુશળસંયમ–(ત. હેમવિમલસૂરિ–કુલવીર અને કુલધીર શિ.

(૧૭૩) હરિબળનો રાસ.

અંતે—

તપગચ્છિ શ્રી ગુરુ અવિચલ ભાણ, માનઇ પરૂ દર્શન જસુ આણ ૬૫
અભિનવ ગોયમ સ્વામિ સમાન, શ્રી હેમવિમલસૂરિ મહિમાનિધાન,
તાસ સીસ પંડિત કુલવીર, બીજો બાંધવ શ્રી કુલધીર. ૬૬
શ્રી ગુણ શીલિં સોહામણા, જસુ અગિ ગુણ દીપઈ ઘણા,
તે ગુરુ પામી વચન વિસેસ, હરિબલ ચરિત્ર બોલિઉ લવલેસ ૬૭

સાંભળતાં સવિ પાતક ટલઇ ભણતાં મનહ મનોરથ ફલઇ
ચ્યારિ ખંડ ચઉપઇ ચઉસાલ, ચતુર્વિધ બોધિક સુવિશાલ. ૧૮
કુશલસંયમ કવિ ઇમ ઉચ્ચરઇ ભણતાં સંપદ વિસ્તરઇ
(પત્ર ૨૮ ન. ગ્રા.) ૨.

—પં ભાવસાગર લિખિત શ્રી સંઘાધિપ માંગે સં ૧૭૪૧ વર્ષે (વિ. ધ.) (હેમવિમલસૂરિ–આચાર્યપદ સં ૧૫૪૮ સ્વ. ૧૫૮૮)

૯૬ લાવણ્યરત્ન–(ત હેમવિમલસૂરિ-પંડિત ધનદેવ– સુરહંસ શિ)

(૧૭૪) વત્સરાજ દેવરાજ રાસ. સં ૧૫૭૩ દેવગિરિમાં–હેમવિમલ સૂરિ રાજ્યે. દ. ભ પાટણ શ્રી રૂ.

(૧૭૫) યશોધર ચરિત્ર સં ૧૫૭૩

આદિ—

> દેવગિરિમંડન દેવતા વડી વીરજિણંદ.
> ઇંદ્ર સવે સેવા કરે સિદ્ધ જે પરમાણંદ. ૧
> શાસન સહકર સુરનરસરણુ સરણ કરી મનખંતિ,
> પતિ સહિત નિશ્ચલ નમું સુરહંસ ગુરુ ચિત્ત. ૨
> જો ભવીયણ ભાવે સુણો ધર્મતણા ચ્યારે અંગ,
> ભર ભવનાણ સુવાસના સંયમ રંગ અભંગ. ૩
> દશ દૃષ્ટાંતે દોહિલો પામી નર વશેસ
> એ સમકિત અશક્તિ મને આનિઈ રખે કલેશ. ૪
> વીતરાગ સુસાધુ ગુરુ જિનવર ભાષિત ધર્મ
> કમલસ્યું સવી જીવને જીવ દયાનો મર્મ. ૫
> વેદપુરાણ કુશ બુદ્ધિનએ જીવ કરે ઉત્પાત,
> તે પાતકથી સાતમે નરકે પીડે સંઘાત. ૬
> ત્રસ પ્રાણી ઘરે રહ્યા જીવ આધારે જેહ,
> મન ભાવે ભાજે નહિ તેણુ પાતક તેહ. ૭

તિહાં યશોધર રાયના નવ ભવ નવરસબંધ,
લાવણ્યરત્ન કવિ ઇમ કહે સુણો (એહ) સબંધ. ૮

* * * *

અંતે—

શ્રી જિનમતિ અતિ વરતે આણ, તપગછ ગયણ વિભાસણ ભાણ,
સોહમ પાટે સોમસુંદરસૂરિ, નામે સંપતિ સુખ ભરિપૂરિ. ૩૦
મુનિસુંદરસૂરિ તસુ પાટિ, પાપ ટલે નામ લેવા માટિ,
સંતિકર સ્તવ કરી જગસતિ, કરી હરી દારૂણ દુહ બ્રતિ. ૩૧
પાટે રત્નશેષરસૂરિ, મહકે જગ જસ સુજસ કપૂરિ,
શ્રી લષિમીસાગર સૂરીંદ, કુમત તિમિરભરહરણ દિણેંદ. ૩૨
યુગપ્રધાન ગિરૂયા ગુણધાર, શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ ગુણધાર,
તાસુ પાટિ સંપ્રતિ વિહરંતિ, ભવભય હરત જિણ ભગવંત. ૩૩
દીમે દિન દિન દીપતિ કલા, ગુરૂ ગુણ છત્રીસ આગલા,
હેમવિમલ સૂરિસ ઉદયવંતે, અંતરીષ રવિ જા જયવંત. ૩૪
સિરિ ધનદેવ પંડિત શિષ્ય સિરિ મોડ પુહવિ પીડિ પયાવિયયડ,
અબૂઝાવ ઘણા બૂઝવ્યા, સમકિત વિમલ સલિલ સૂઝવ્યા ૩૫
સૂરહંસ ગિરૂઓ તસુ સીસ, વાદિશ્રેણિ ધૂણાવે સીસ,
તસુ પયકમલે રમલિ જિમ ભૃંગ, લાવણ્યરત્ન નામે મીનગ ૩૬
વિવેકરત્ન શ્રી ભણી આદરિ, સંવત પનર સય ત્રહુત્તરી,
દેવગિરિ નગરે કાતિ માસે, યશોધર ચરિઅ ઉલ્લાસિ. ૩૭
સમકિત સુંદર નામ પ્રધાન, પાપણુ ટાલે સંબંધ,
જા ધ્રૂ મેરૂ મહી થિર રહે, તા રહિજ્યો કવિયણ કહેઇ ૩૮

—૩૦-૧૧ લી

(૧૭૬) મત્સ્યોદર રાસ મ ૧૫૭૩ (૧૫૭૪) પા ૪ આ રાસ આ કવિના ગુરૂ સૂરહંસને નામે પણ નોંધાયો છે જુઓ સૂરહંસ.
(૧૭૭) કલાવતિ રાસ. —રત્ન, જેસ૦
(૧૭૮) કમલાવતિ રાસ. —જેસ૦

૯૬ ક સરહંસ—(ત. હેમવિમલસૂરિ-ધનદેવ શિ.)

(૧૭૬ ક) મત્સ્યોદર નરેંદ્ર ચોપાઈ—૧૫૭૪ દેવગિરિમાં આમાં જણાવેલ છે.

'શ્રીતપા રત્નશેખરસૂરિ- શિષ્ય પંડિતોત્તમ સાધુ સહસ
સંવત્ પનર ચિહુત્તરિ વરિસ,
દેવગિરિનગર કીધઉ રાસ.

—પ્રધાની ભ પારખ

(આ રાસ સહસના શિષ્ય વાત્સલ્યરત્નના નામે પણ નોંધાયો છે જુઓ વાત્સલ્યરત્ન ન. ૯૫ ની કૃતિ નં ૧૭૫ અને ત્યાં નામ વાત્સલ્યરત્ન લાગે છે

---

૯૭ સાધુમેરૂગણિ—(હેમરત્નસૂરિ શિ.)

૧૭૯ પુણ્યસારકુમાર રાસ પૂ ૨ મા. ૧ ૧ સ ૧૫૦૧—આમ.

---

૯૮ રત્નસિંહસૂરિ

૧૮૦ +રત્નચૂડમણિચૂડરાસ સ ૧૫૦૧ ભા. વ. ૨ ને ગુરુ—રત્ન ર. (પ્રકાશિત સ

---

૯૯ રત્નસિંહસૂરિ શિ૦

(૧૮૧) જંબૂસ્વામી—વિ. ૫.

---

૧૦૦ ભાવસાગર

(૧૮૨) નવતત્વ રાસ સ ૧૫૭૫-વિ. ૫
(૧૮૩) કચ્છા પરિણામ ચોપાઈ ૧૫૯ —આમ

---

૧૦૧ સૌભાગ્યસાગરસૂરિ શિષ્ય-(વડતપ ગ. લબ્ધિસાગર-સૂરિ-ધનરત્નસૂરિ-સૌભાગ્યસાગર)

૧૮૪ ચંપકમાલા રાસ ૧૫૭૮ આસો સુ ૭ દમણમા

આદિ—

આદિ જિનવર આદિ જિનવર આદિ મુનિ ઇસ
શાંતિ નેમિ શ્રી પાસજિન વીર ધીર સેવે સુરાસુર
પચ જિણેસર ચરણ યુગલ ભક્તિભાવ પ્રણમુ ગુણાયર
ગણહર મુખ્ય ઇગ્યારહ ગુરૂ ગોયમ પ્રણમેવિ
ચંપકમાલા સતી તણું ચરીય ભણુ સષેવિ ૧

* * * *

અંતે—

વડતપગછ ગુરૂ ગોયમ સમાએ માલ્હતડે, શ્રી લબ્ધિસાગરસૂરિ
જપતા નામ જ તસુ તણુઉ એ મા૦ નાસઈ દુકૃતદૂરિ. ૫૦૪
પટ્ટ પ્રભાકર જયકરૂએ મા૦ ધનરત્ન સુરીંદ,
સોભાગસાગરસૂરિ ગુણનિલોએ મા૦ જસઉ જસ પૂનિમચદ ૫૦૫
તાસુ સીસ રગિઇ રચ્યો એ મા૦ ચંપકમાલાનો રાસ,
સંવત પનર અઠોતરે એ મા૦ ઉજ્જવલ આસો માસ. ૬
સાયર સખ્યા તિથિ ભલીએ મા૦ રૂયડો વાર પત્તંગ,
આશ્રય નામ વિચારજ્યો એ મા૦ તિણિ દિન નક્ષત્ર ચગ. ૭
દમણબદિર રુલીયામણો એ મા૦ મડણ આદિ જિણદ,
તાસતણે સુપસાઉલે એ મા૦ નીપનો રાસ આણદ ૮
સતી પ્રબંધ જે ભણે એ મા૦ નર ને નારી સુજાણ,
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ મદિર ઘણી એ મા૦ તે લહે કોડિ કલ્યાણ. ૫૦૯

—શ્રી ભુજનગરે સ ૧૬૭૨ શ્રી સત્યશેખરગણિ પ વિવેકશેખર ગણિ તત્ શિ૦ ભાવશેખર ગણિ લિ. ૧૭-૧૭ લીં.

—શ્રી સુરતિ બિંદિર મધ્યે અશ્વનિમાસે વિજયદશમ્યા સોમવાસરે સં. ૧૬૭૬ વર્ષે. ઇડર બાઇઓનો ભ.

૯૬ ક સુરહંસ—(ત. હેમવિમલસૂરિ-ધનદેવ શિ.)

(૧૭૬ ક) મત્સ્યોદર નરેંદ્ર ચોપાઈ—૧૫૭૪ દેવગિરિમાં આમાં જણાવેલ છે:

શ્રીતપ રત્નશેખરસૂરિ- શિષ્ય પંડિતોત્તમ સાવક સહસ
સંવત્ પનર ચિહુત્તરિ વરિસ
દેવગિરિનગર કીધઉ રાસ.

—પ્રવર્તી ભં. પાટણ

(આ રાસ સુરહંસના શિષ્ય લાવણ્યરત્નના નામે પણ નોંધાયો છે જુઓ લાવણ્યરત્ન નં. ૯૫ ની કૃતિ નં ૧૭૫ અને ત્યાં નામ લાવણ્યરત્ન આપે છે

---

૯૭ સાધુમેરૂગણિ—(હેમરત્નસૂરિ શિ.)

૧૭૯ પુણ્યસારકુમાર રાસ પં ૨ આ. ૬ ૧ સં ૧૫૦૧—અમ.

---

૯૮ રત્નસિંહસૂરિ

૧૮૦ +રત્નચૂડમણિચૂડરાસ સં ૧૫૦૧ ભા. વ. ૨ ને ગુરુ—અન. ૨ પ્રકાશિત સ

---

૯૯ રત્નસિંહસૂરિ શિ૦

(૧૮૧) જબૂસ્વામી—વિ. ધ.

---

૧૦૦ ભાવસાગર

(૧૮૨) નવતત્ત્વ રાસ સં ૧૫૭૫—વિ. ધ

(૧૮૩) ઇચ્છા પરિમાણ ચોપાઈ ૧૫૯ —અમ

---

૧૦૧ સૌભાગ્યસાગરસૂરિ શિષ્ય-(વડતપ ગ. લબ્ધિસાગર-સૂરિ-ધનરત્નસૂરિ-સૌભાગ્યસાગર.)

૧૮૪ ચંપકમાલા રાસ ૧૫૭૮ આસો સુ ૭ દમણુમા

આદિ—

આદિ જિનવર આદિ જિનવર આદિ મુનિ ઇસ
શાંતિ નેમિ શ્રી પાસજિન વીર ધીર સેવે સુરાસુર
પચ જિણેસર ચરણુ યુગલ ભક્તિભાવ પ્રણુમુ ગુણાયર
ગણુહર મુખ્ય ઇગ્યારહ ગુરૂ ગોયમ પ્રણુમેવિ
ચ પકમાલા સતી તણુ ચરીય ભણુ સષેવિ ૧

* * * *

અંતે—

વડતપગછ ગુરૂ ગોયમ સમાએ માલ્હતડે, શ્રી લબ્ધિસાગરસૂરિ
જપતા નામ જ તસુ તણુઉ એ મા૦ નાસઈ દુકૃતદૂરિ ૫૦૪
પટ્ટ પ્રભાકર જયકરૂએ મા૦ ધનરત્ન સુરીંદ,
સૌભાગસાગરસૂરિ ગુણુનિલોએ મા૦ જસઉ જસ પૂનિમચદ. ૫૦૫
તાસુ સીસ રગિઇ રચ્યો એ મા૦ ચંપકમાલાનો રાસ,
સંવત પનર અઠોતરે એ મા૦ ઉજ્જવલ આસો માસ. ૬
સાયર સખ્યા તિથિ ભલીએ મા૦ રૂયડો વાર પત્તંગ,
આશ્રય નામ વિચારજ્યો એ મા૦ તિણિ દિન નક્ષત્ર ચગ ૭
દમણુમદિર રલીયામણો એ મા૦ મડણુ આદિ જિણુદ,
તાસતણે સુપસાઉલે એ મા૦ નીપનો રાસ આણુદ ૮
સતી પ્રબંધ જે ભણે એ મા૦ નર ને નારી સુજાણુ,
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ મદિર વણી એ મા૦ તે લહે કોડિ કલ્યાણુ. ૫૦૯

—શ્રી ભુજનગરે સ ૧૬૭૨ શ્રી સત્યશેખરગણિ પ વિવેકશેખર ગણિ તત્ શિ૦ ભાવશેખર ગણિ લિ ૧૭—૧૭ લીં.

—શ્રી સુરતિ મિદિર મધ્યે અશ્વનિમાસે વિજયદશમ્યા સોમવાસરે સં. ૧૬૭૬ વર્ષે. ઇડર બાંધઓનો ભં.

—ખ ૧ ઈ.

[વૃદ્ધતપા ગચ્છના લબ્ધિસાગરસૂરિના પ્રતિમાલેખો સં. ૧૫૫૯-૬૦-૬૧-૬૨-૬૪-૬૫-૬૬ ના મળી આવે છે ને તે પરથી જણાય છે કે તેઓ ઉદયસાગરસૂરિના પટધર હતા. ધનરત્નસૂરિના લેખો સં. ૧૫૭૨-૭૯-૮૪-૮૭-૮૮-૯૧ ના મળે છે તે પૈકી સં. ૧૫૭૯ અને ૧૫૮૪ ના લેખોમાં ધનરત્નસૂરિ અને સૌભાગ્યસાગરસૂરિ એ બંનેને સાથે મૂકી તેમની પહેલાં લબ્ધિસાગરસૂરિ પટ્ટે એમ જણાવ્યું છે. એકલા સૌભાગ્યસાગર સૂરિના લેખો સં. ૧૫૭૩ અને ૧૫૮૯ ના મળ્યા છે- જુઓ બંને ભાગ ધા. પ્ર. સં. વિરમગામમાં સૌભાગ્યસાગરસૂરિનો સં. ૧૫૭૬ નો લેખ છે તેમાં જણાવ્યું છે કે પં. અમયસારગણિના પુણ્ય માટે પં. અમયભદ્ર ગણિ તથા અમયરત્ન મુનિ સાથે રહી સૌભાગ્યસાગરસૂરિએ શાંતિનાથ બિંબને પ્રતિષ્ઠિત કર્યું-જુઓ નાહટાજી જૈ. લે. સં. લેખાંક ૨૫૩]

---

૧૦૨ ભુવનકીર્ત્તિ-પહેલા (કોરંટગચ્છ કક્કસૂરિ શિ.)

(૯૮૫) કલાવતી ચરિત્ર સં. ૧૫૮ આસો શુ. ૫ ગુરુ ખંભાતમાં.

અંતે—

પનર અસી બારસામી, મૃગસર શુદિ પાંચમી,
દિવસ ગુરુતિરથ ભલે, ગુરુ દિન નિર્મલે. ૮૮
કોરંટગચ્છ નન્નસૂરિ સુધી શ્રી કક્કસૂરિ,
તાસ સીસ પ્રેમ ભણે, એ ઉદાર આપણે. ૮૯
ભુવનકીર્તિ ધીર આણે કલાવતી ગુણ ગાએ
દુ:ખ દારિદ્ર ટલે એ સંપદા સવિ મિલે. ૯૦
જે ભણે મનરંગ, વિલસે સુખ તે અંગ,
શાસન સાંનિધ કરે એ જિન મનિ મહમહે. ૯૧

—કલાવતી ચરિત્ર સંપૂર્ણ સં. ૧૮૪૬ ફાગણ શુદિ ૧૨ —પ્ર. સ.

(નન્નસૂરિ માટે જુઓ ન. ૭૪ પૃ. ૯૬ અને કક્કસૂરિના પ્રતિમા લેખસ. ૧૫૯૫ ના મળી આવે છે. જુઓ ધા. પ્ર. સ. પહેલો ભાગ લેખાંક ૪૫૫, ૬૦૭

---

૧૦૩ લાભમંડન (આંચ૦ ભાવસાગરસૂરિ શિ૦)

૧૮૬ ધનસાર પચશાળિરાસ–સ ૧૫૮૩ કાર્તિક શુદ ૧૩ ગુરુ અમદાવાદમા.

આદિ—

પણમવિ વીરજિણંદ, સ્વામી સિદ્ધથરાય કુલચદ,
સેવિ સુરનર ઇંદ, જસ નામે હોઈ આણંદ ૧
નાભિકમલ જસ વાસ, સમરૂં સરસતિ મનિ ઉલ્હાસ,
કીયણુ કરિવા રાસ, થિરવાસ, ભૂરએ આસ ૨
રાજગ્રહ વરનયરં, રાજા નામેણુ સેણિય સાર,
મત્રી અભયકુમાર ઉત્તમ ગુણ બુદ્ધિ ભડાર ૩
પૂછિ જિનવર પાસે ગૌતમ ગણધર મનિ ઉલ્લાસે,
પામજાઈ સુખ વાસે, સ્વામી તે મજ્ઝ દિઉ આસે ૪

* * * *

અતે—

સવત પનરએહ સવત્સર ત્રીસીઇરે, ૨અડઉ કાર્ત્તિક માસરે,
ગુરૂવાસર દિન તેરસિ કેરડઇ, કીધો એ મનિ ઉલ્હાસિરે
અરિહત બે. ૮૩
શ્રી વિધિપક્ષ ગચ્છ ગણધર રૂયડારે, શ્રી ભાવસાગર સૂરિરે,
નામિ નવનિધિ હુઇ જેહનઇરે, પાતિગ જાઇ સવિ દૂરિરે. અ૦ ૮૫
તાસ સીસ કહઈ ઉલટ અતિ ઘણુઇરે, લાભમડણ વાણારીસરે,
એહ ચરિત જે ભણઈ ભણાવસિઇરે, લહઈ સુખ તેહ
નિસિદીસરે. અ૦ ૮૬

દેસ સવિહુમાહિ જાણીઇએ માય તો ગુજર દેસ પ્રસિદ્ધ,
તિહાં અહિમ્મદપુરવર ભલૂ. મા વાસ જિહાં લક્ષ્મી કીધ. ૪૭

તીણઈ નયરિ વિવહારીયાએ. મા સરલ ધરમવંત સુજાણ,
તેહ મહાજનમાહિ મુખ્યએ મા પવિરાજ પુણ્ય પ્રમાણ. ૪૮

તસ ધરમિણિ રૂપી રુડિઇએ, સુત સઘલ સુવિચાર,
જિનવર ગુરભક્તિ નિ કરઇએ મા શ્રી શ્રીવછ કુમાર. ૪૯

તાસ ઘરણિ ભલૂ મા શીલવતી સવિ નારિ
ધનગુણિ દીપઇ ઘણૂએ મા અવર નહી સંસારિ. ૫૦

તસ કુખઈ જગ જાણીઇએ મા સુવિધ શર્માકુમાર
જસ કીર્તિ જગિ ઝગમગઇએ મા જાણુઈ સઘલ વિચાર. ૫૧

સગ સગી રાસજ કીઉએ, પૂરઇ માસ જગીસ,
અમીયસ સાનિધિ કરઇ મા પ્રતપુ કોડિવરીસ. ૫૨

—સાધ્વી ઉદ્યોત પત્તન. ૬-૧૧ સી. ૫-૧૪ ભાભ

[અંચલ-વિધિપક્ષની પટ્ટાવલિમાં ૬ મા પટ્ટધર સિદ્ધાંતસાગરસૂરિની પાટે ૬૧ મા ભાવસાગરસૂરિ થયા. તે મારવાડ દેશમાં નરસાણી ગામે વેસા સાંખાની સિંગારદે ભાર્યાના પુત્ર ભાવડ નામે સં. ૧૫૧ માં જન્મ્યા. ૧૫૨ માં ખંભાયત નગરે જયકેસરીસૂરિ-૫૯ મા પટ્ટધર ને હાથે દીક્ષા લીધી. ૧૫૬ માં માંડલ ગામમાં આચાર્યપદ અને ગચ્છેશપદ પણ મળ્યું. ૧૫૮૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. ભાવસાગરસૂરિના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૬૦-૬૧-૬૩-૬૪-૬૫-૬૬-૬૭-૬૮-૭૦-૮૧ ના મળ્યા છે જુઓ ધા. પ્ર. સં. અને બીજા. તેમજ નાહરના સંગ્રહમાં સં. ૧૫૬૨-૬૫-૭૪-૭૬ ના પણ લેખોમાં આવે છે તેમની પાટે ૬૨ મા પટ્ટધર ગુણનિધાનસૂરિ અને તેમની પાટે ૬૩ મા પટ્ટધર ધર્મમૂર્તિસૂરિ થયા.]

૧૦૪ જયનિધાન (ખ૦ રાજચંદ્ર ગણિ શિ.)

(૧૮૭) ધર્મદત્ત ધનપતિરાસ.—પાના ૧૪ અમ.

(૧૮૮) સુરપ્રિય ચરિતરાસ. મ. ૧૫૮૫ આસોવદ ૩ ગુરૂ મુલતાનમ

આદિ—

સરસ મધુર અમૃત જિસી, શ્રી જિનવરની વાણિ,
હૃદયકમલિ ભમરી કરી, કહિસુ કથા ગુણખાણિ ૧
પાપ કરમ કેઈ જાણુતા, અણુજાણુત તિમ કેઇ,
કરિનઇ પછતાવઈ વલી, ભાવઇ ધરમ કરેઈ ૨
સુરપ્રિયની પરિ તે સહી, સુખિ હુઇ નરનારિ,
કલિમલ સવિ દૂરઈ કરી, પામઈ ભવનઉ પાર ૩
સિદ્ધિ રમણિ સઇં વરિ વરઈ, પામી કેવલનાણુ,
કથા સુણુઉ સુરપ્રિય તણી, ભવિયણુ હુઈ સાવધાન. ૪

* * * *

અંતે—

(૫ ૮ ૫ ૧)
બાણુ સુર સર સસધરઇ, સવચ્છરિરે આસો જઇ માસિ,
સામલ ત્રીજ દિનઇ ભલઈ, કવિ વાસરિરે પુગી મન આસ. ભ. ૫૨
શ્રી જિનમાણિકસૂરિ તણઈ, ખરતર ગછિરે પાટઇ ગુરૂરાય,
શ્રી જિનચદ્રસૂરિ સૂરીસરૂ, જુગવર થઉરે સહુ સધ સુહાઇ. ભ ૫૪
તસુ પયકમલ પસાઉલઇ, સુરપ્રિયનઉરે સબંધ વિચાર,
મુલિતાનઇ મન રંગસ્યુ વર નયરઇંરે રચિયઉ સુહકાર, ભ. ૫૫
સાગરચદ્ર સૂરીસની સોહઇ સાખઇરે સિરિ વાચક નામ,
રાજચદ્રગણિ ગુરૂતણુઈ, સુપસાયઈ રે સીસઈ ગુણ, ઠામ. ભ. ૫૬
જયનિધાન વાચક ભણુઈ નરનારીરે જે નિસુણઇ એહ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ ઘરિ સપજઇ જસ મગલરે સુખ વિલસઇ તેહ. ભ. ૫૭
—ઇતિ સુરપ્રિય ચરિત સમાપ્ત–લિખિત સવત ૧૬૬૮ લાભપુરે પા. ૮ પ. ૧૪ આ. ક

———

૧૫૦ ભીમ પઢેલો

(૧૮૯) અગડદત્ત રાસ સં. ૧૫૮૪ આષાઢ વદિ ૧૪ શનિ—નડિયાદમાં
—હીં. ભંડાર

---

૧૦૬ સાધુરત્નસૂરિ

(૧૯૦) કયવન્નારાસ. (જાઓ ચોપાઇ ૭૨મો)

આદિ—

પણમિય વીર જિનેશ્વર દેવ સરસતિ સામિણિ સમરી હેવ
કરજોડિનઈ હું વિસાલ કયવન્નાનઉ રાસ રસાલ. ૧

મન વચ સુણુ સંસારિ, મનાઈ દુર્મતિ દૂરઈ વ્યારિ
ધનધ સુખ સંપતિ સંયોગ દાનઈ મનવંછિત લહીઈ ભોગ. ૨

* * * *

અંતે—

સાધુરતન સૂરી એમ ભણઈ કયવન્નાનું ચરિત્ર જે સુણઈ,
ભણઈ ભણાવઈ જે વલિ ભણઈ, મંગલ નવનિધિ આંગણઈ. ૧૧૫

—મુનિશ્રી માનસાગર પાસાંથે ૫-૧૨ પ્રે.

(આ સાધુરત્ન તે પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ કે જેણે સં. ૧૫૭૨ માં જુદો ગચ્છ સ્થાપ્યો તેના ગુરૂ હશે કે શું? અને જો તે હોય તો તેના પ્રથમ ગુરૂની પટ્ટાવલિ ઇંડિયન એંટિકવરીના ૧૮૯૪ ના ભાગમાં આપેલ પાયચંદ ગચ્છની પટ્ટાવલિ પ્રમાણે પૂર્ણચંદ્રસૂરિ—તેના હેમહંસસૂરિ—લક્ષ્મીનિવાસસૂરિ—પુણ્યરત્નસૂરિ—અને તેના સાધુરત્નસૂરિ, અને તેના પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ એ પ્રમાણે છે)

---

૮. **આગમ છત્રીશી.**

આદિ—

સુહ ગુરૂચરણ કમલ પ્રણમેસુ, પ્રવચન ગુણહ કેવિ કહેસુ,
શ્રુત બીજક જોઇ જાણિયે, નામ ગ્રંથ સંખ્યા આણિયે. ૧

* * * *

અંતે—

ઇણિપરિ સુવિસાલે પંચમ કાલે જે આગમ ગણિ ઉદ્ધરિય,
પુસ્તક લિખિ રાખ્યા જિણવરે ભાખ્યા ભવિયણ હિતકારણ કરિય,
તસુ નામ પભણું ગુણઈ પહાણું બીજક જોઇ સ્મૃતિ ભણિય,
ચિહુંવર છંદિઈ મન આણંદિઈ, પાસચંદ હરષિઈ ભણિય.
—લ. સં. ૧૯૩૧ મિગસર ૬ ઘો.

૯. **ઉત્તરાધ્યયન છત્રીશી.**

૧૦. **ગુરૂ છત્રીશી.**

આદિ—રિસહ પમુહ જિણવર ચઉવીસ, વિહરમાણ તિત્થંકર વીસ,
વિહરે દુન્નિ કોડિ કેવલી, પ્રહ ઊઠી વંદો મન રલી. ૧

* * * *

એહવચન સાચા સદ્દહે, ભવિયણ આગલિ સાચા કહે,
તે સુહ ગુરનો સમરી નામ, પાસચંદ નિતુ કરે પ્રણામ. ૩૭
—સં. ૧૯૩૧ મિગસર ૬ ભોમ. ઘો.

૧૧. **મુહપત્તિ છત્રીશી.**

૧૨. **વિવેક શતક.**

૧૩. **દૂહા શતક.**

આદિ—

જગન્નાથ જગત્રાત; કૃપાસ્પદ કૃપાકર
શરણ્ય ભક્ત સાધાર, શ્રુણુ વિજ્ઞપ્તિકાં મમ. ૧

* * * *

૧. સાધુવંદના

આદિ—

રિસહ જિણ પમુહ ચઉવીસ જિણ વંદિયે
હેલિ સંસારના દુખ સવિ છિંડિયે
પુંડરીકાદિ ગણધાર મુણિ સાહુણી
સાર પરિવાર જગિ જાસુ મહિમા ઘણી. ૧

* * * *

અંતે—

કલસ.

ઇમિ જૈનવાણી જોઈ જાણી હિયઈ આણી મઇ ભણ્યા,
ભવતરણ તારણ, દુઃખ વારણ, સાધુ ગુરુ મુખિ જે સુણ્યા,
ઇમિ અચ્છઈ મુનિવર જેય હોસ્યઈ, કાલિ અનંતઈ જે હુઆ,
તે સત્ત ઝહિ શ્રી પાસચંદઈ મનિ આણંદઈ સથુઆ. ૮૮

—હા. ભં. પાટણ; કચ્છી દ. ઓ; પ્ર. કા.; ૬-૧૪ માં.

૨. પાક્ષિક (પાખી) છત્રીશી. પૃ. ૫ ગા. ૩૬ અમ.
૩. અતિચાર ચોપઇ. ગા. ૧૫૬ પ્ર. સં. ૧૬૫૭ લીં.
૪. ચરિત્ર મનોરથ માલા.
૫. શ્રાવક મનોરથ માલા.
૬. વસ્તુપાળ તેજપાળ રાસ સં. ૧૫૯૭,
૭. આત્મ શિક્ષા.

આદિ—રે અભિમાની જીવડા, તું કિમ પામિસિ પાર,
લઘુ છલ નિરખે પારકા, તું તિહનો ભંડાર. ૧

× × × ×

અંતે—ઇમિ આત્મશિક્ષા ભણિ, કીધા દોહા એહ,
પાસચંદિ જે નર ભણે, તસુ મનિ ધરમ સનેહ. ૨૩
(આની પ્રાચીન પ્રત આ. ક. ૨-૧૪ છે).

૨૪. વંદન દોષ ૩૨ કુલક.

આદિ—પ્રણમિ પરમાણંદપય, પરમેશ્વર પહુ પાસ,
કરિ સુગુરૂ વંદણતણો, પરમારથ સુપ્રકાશ. ૧

* * * *

અં. બત્રીશમો દોષ એ જાણિ, પરિહર સંભલિ પ્રવચન વાણિ,
એ બત્રીશ દોષ ટાલિવા, આવશ્યક નિરતા પાલિવા. ૨૭
ઇમ ગુણ વંદણ જે નર કરે, ભવસાયર તે લિલે તરે,
પાસચંદ હરખિઇ તે કહે, ભણતં ગુણત પરમારથ લહે. ૨૮

૨૫. ઉપદેશ રહસ્ય ગીત.

૨૬. ૨૪ દંડક ગર્ભિત પાર્શ્વનાથ સ્તવન—

આદિ—
પ્રણમું પાસનાહ પ્રહિ સમઈ, દરસણિ દહે દુરી ઉપસમઈ,
કર વીનતી બે કર જોડિ, આગતિ ગતિ ભવથિકી વિછોડિ. ૧

* * * *

અંતે—
પનવણા ભગવતી મઝારિ, બોલ્યુ તિહાએ બહુત વિચાર,
પાસચંદિ વીનવિઉ પાસ, મુઝ મન વંછિત પૂરૂ આસ. ૨૪
—ઇતિ સ્તવનં. ટબાસહિત ૩. આ. ક. [પ્ર. કા.]

૨૭. આરાધના મોટી—(સં. ૧૫૯૨ માઘ શુદિ ૧૩)

અંતે—
" પનરહ સય બાણુ વરસિ વિક્રમકાલ વિચારિ,
માઘ શુકિલ તેરસિ દિવસિ પુષ્ય રિખ્ખિ ગુરૂવારિ. ૪૦૫
પાલઈ નિરતી જે જિનઆણ, તે પામઈ વંછિત કલ્યાણ,
પભણઈ સાહુરયણ ગુરૂસીસ, પાસચંદ સૂરિંદ મનિ ધરી જગીસ ૨૧૩

૨૮. આરાધના નાની

અંતે—
વિહરમાણ જગિ દીપતા, પાસચંદ ઉવઝાય,
કીધી સિરિ આરાધના, સમરસિંધ મનિ ભાય. ૪૦

જગગુરૂ જિણુંવર વીનવું, વિનતડી અવિધારિ,
ત્રિભુવનનાયક એક તું, જાગતાજાગતિ વિચારિ. ૧

* * * *

અંતે—

જગદીશ્વર પય સમરતાં, પાવંતા તુમ્હ આણ,
અવજસ જસ દુખસુખ સહી, જે હુઈ તે સુપ્રમાણ. ૯૭

* * * *

૧૪. એષણા શતક.
૧૫. સંઘરંગ પ્રબંધ.
૧૬. જિનપ્રતિમા સ્થાપના વિજ્ઞપ્તિ.
૧૭. અમરદ્વા સપ્તતિકા.
૧૮. નિયતાનિયત પ્રશ્નોત્તર પ્રદીપિકા.

આદિ—

શ્રી જિનશાસન જગિ આધાર, નિયતાનિયત પદારથ સાર,
તેહ છે માહોમાહે વિવાદ, તે ટાલો પ્રભુ કરો પ્રસાદ. ૧

× × × ×

અંતે— દુહા.

એ સદ્દહણા ગુરૂ વયણે, જાણિ જે પાલતિ,
સમકિત પ્રવહણે તે ચડી, ભવ જલરાસિ તરંતિ. ૬૩

શ્લોક-નિયતા નિયતા પ્રશ્ન નિર્ણયાર્થપ્રદીપિકા
વિહિતા પાર્શ્વચંદ્રેણ, શ્રી ગુરૂણાં પ્રસાદતઃ ૬૪

૧૯. બ્રહ્મચર્ય દશ સમાધિસ્થાન કુલ.
૨૦. ચિત્રકૂટ ચૈત્ય પરિપાટી સ્તવ
૨૧. સત્તરભેદી પૂજા વિધિગર્ભિત.
૨૨+૧૧ બોલ સઝાય-સ્વ પ્રરૂપેલ. (ઐ. રા. સં. ૧) છેલ્લે જુઓ.
૨૩. કાઉસગ્ગના ૧૯ દોષ સ.

૩૩. નિશ્ચયવ્યવહાર સ્ત૦—વીકાનેરમાં.

આદિ—વિક્રમનગરે પુરવર પ્રાસાદિ, જન ગુણ ગાવે મધુરે સાદિ,
ચઉવીસ વટે જિણવર ચઉવીસ, વંદિસુ પૂરિ સુમનહ જગીસ. ૧

* * * *

અંતે—

ઇમ નિશ્ચે વ્યવહારે સુત અનુસારે એ દેખાડિ વાનગીય,
એ નિરતા કરીયે હિયડે ધરીયે ઇણિ વવહારે તાં લગીય,
જાં નાવે કેવલી થાય ન કેવલિ સમરથ પરમારથ લહિય,
જિન આણા પાલો દુર્મતિ ટાલો પાસચંદ હરષે કહિય. ૫૯

* * * *

(૩૪) વીતરાગ સ્તવન—ઢાલ.

આદિ—

ગાથા-વિહિ જિણ ભુવણંમિ સયા, વિહિ પડિમા વંદણેણ ભવ્વાણં,
વિહિ પુવ્વ પૂયણેણં, સમ્મત્ત સુદ્ધ સમુલ્લસઈ. ૧

* * * *

ભાષા-જે રાગ દોસ સરસ વસિ વિચિત્ર, તે જાણે પ્રભુ સવિ મુઝ ચરિત્ર,
અં-ઇમ ત્રિજગનાયક સિદ્ધિદાયક તરણ તારણ જિણવરા,
ભવભીડ ભંજણ મોહગંજણ દુરિત તમભર દિણયરા,
ગુણ તુમ્હ પામી કેમ સામી પાસચંદે ગાઇએ,
ઇક આણ વહીયે પાર લહીયે, મનહ વંછિય પાઇયે. ૪૧

૩૫ ગીતાર્થ પદાવબોધ કુલ.

આ૦ વીર જિણેસર દુપ્પ સંહતર, નિરતો વરતે ધર્મ નિરંતર,
તેહ તણો વિછેદ પયંપે, આગમ વયણ થકી નવિ કંપે. ૧

અંતે—

ઇમિ આગમ વાણી ભવિયણ જાણી, સંવેગી ગીયત્થ પયં,
સૂત્રારથ સાચો સંભલિ રાચો, જિણ ધર્મિ જિમ લહો સુહં. ૩૧

૨૯. ખંધક ચરિત્ર સઝાય—સં. ૧૬૦૦ વૈ. શુ. ૮ શુક્ર.

અંતે—

વડતપ ગચ્છિ ગુણરયણ નિધાન. સાધુરયણ પંડિત સુપ્રધાન.
પાર્શ્વચંદ્ર નામે તસુ સીસ, તિણિ કીધો મનિ આણી જગીસ ૧૦૦
સૂત્ર થકી કાંઈ અધિકો ઊણુ, તેય ખમો જિનવાણી નેણુ,
ખખરસ (૧૬૦૦) ચંદ વરસે ઉજ્જલી, વઈસાખી આઠમિ મનરલી ૧૦૧
શુક્રવારિ એ પૂરો કર્યો, મહાત્માંઈશ્વર ભવજલ તર્યો,
તે મુનિવરનો સંભરી નામ, ત્રિકરણ શુદ્ધિઈં કરું પ્રણામ. ૧૦૨.

૩૦. આદીશ્વર સ્તવન વિજ્ઞપ્તિકા.

ગુરુ પ્રસાદિ હુઓ પરમાણંદ, કરજોડી પ્રણમે શ્રી પાસચંદ

૩૧. વિધિશતક.

આદિ—વંદિય વીર જિણિંદ, નમિય ગોયમ ગણધાર,
સમરિય સુહ ગુરુપય પસાય, જે સુઅ આધાર,
જિન પ્રતિમા પૂજા વિશેષ, બોલિસ્યો વિચાર,
સુગુરુ વયને સમજ્યો જિસો તે ચિત અવધાર. ૧

* * * *

અંતે—

લહી ઉમગ અવવાય, નરગુરુ સંગતિ સંગતિ સરિસા ફૂલ લહે.
એ સુપ્રસન્ન જિણવર રાય કરણા ભગતિઇ, પાસચંદ મુની ઇમ કહે એ. ૯૯
ગાહા— × × ×

૩૨. વિધિ વિચાર—

આદિ—વીર જિણેસર પય પણમેવિ, સમરવિ કવિજણણી સુયદેવી,
પભણિસ વિધિ વિધિ તણો વિચાર, સંભલિ ભવિયણ લહો ભવ પાર. ૧

× × × ×

અંતે—

ઇમ સબેપેહિં વિધિ હિ વિચાર, ગુરૂ મુખે જોઇ આગમ સાર,
બોલ્યુ અવિધિહિં થોડુ બહુ, તે જિણવાણી ખમિજ્યો સહૂ. ૧૫૨

* * *

૪૦ રૂપકમાલા સં. ૧૫૮૬ રાણકપુરમાં.

આ૦ આપિઈં આપ સંભાલિયે રે જીવડા વિચારિ,
આજ્ઞા જિનની પાલિયે, શિવ સુખની દાતારિ
આતમા સાર સીખ સુણો.

અંતે—

રાણિગપુર રलियામણો, આદીશ્વર જિનરાઉ,
પાસચંદ ઇમિ વીનવે પ્રભુ કરિ એહ પસાઉ. ૨૮ આ૦
હોજ્યો નારિનિ રાસમય, પરમાનંદ ઉલ્હાસ,
ભવિ ભવી મુઝ મન ભમરને તુમ્હ પય કમલિ નિવાસ ૨૯ આ.
સંવત પનર છયાસીયે, કીધી રૂપકમાલ,
ઉત્તમ તે કંઠિઈં ધરે, જસુ મને સીલ રસાલ. ૩૦ આ.

૪૧. સઝાય.—

આ૦ દેવ ગુરૂ સંઘ કારણ મુનિવર, ચક્રવર્ત્તિ દલ ચૂરે,

* * * *

અંતે—

ભણે પાસચંદ તુમ્હે ચારિત્ર લેઇને, પરિગ્રહથી મન ટાલો
અરિહંત વચને સાચ પરૂપો, સુધો સંજમ પાલોરે.—મુનિવર
હિંસા ધર્મ કાંઈ ભાખો ૯.

૨૨ એકાદશવચન દ્વાત્રિંશિકા—ઉપર નં. ૨૨ જુઓ.

પ્ર૦ પ્રણમીય સ્વામી વીરજિણંદ, જસુ દંસણ હુઈ પરમાણંદ
કહું સંક્ષેપઈ બોલ ઇગ્યાર, વિગતિ સહિત લહિ ગુરૂ આધાર. ૧

× × × ×

અંતે— કલશ.

સેવા કરિયઈ ભવજલ તરિયઈ ધરિયઈ હિયડઈ ગુરૂ વયણું.
પરમારથ ગ્રહિયઈ શિવસુખ લહીઈ રહિયઈ આદરિ જિનશરણું,
ઇગ્યાર પદારથ ભાખ્યા સમરથ સાંભલિ ભવિયણ સદ્દહિયે,
જે થાઇ ઇકચિત્ત પામઇ સમકિત શ્રી પાસચંદ્ર ઇણિપરિ કહએ. ૩૨

૩૬ રાસ-શ્રતનો પક્ષ મમ મેલ્હજ્યો.

આ૦ સાર વચન જિન ભાષીઉ, એ જં મિલી નહી બીજે કાંઈ,
હિયે વિમાસી જોઇયો, સોવન પીતલ સમ કિમ હોઈ કે
શ્રુતનો પક્ષ મ મેલ્હજ્યે

* * * *

અંત—

પાસચંદ ઈમ વીનવે, જિનપ્રતિમા જિંણવરની બુદ્ધિ,
એક મના થઇ ધ્યાવતાં લહિજે મનવંછિત સિદ્ધિ. શ્રુ૦ ૪૩

૩૭-૩૪ અતિશય સ્ત૦

આ૦ જિન ચઉવીસે અતિશય શ્રુતિ ભણ્યા,
ચઉથે અંગે ગુરુમુખિ મે સુણ્યા,
તે હિવે કહિશું હરખ હિય ધરી, સ્વામિ પામી જય કેવલસિરિ. ૧

અંતે—

ઈમિ ચ્યાર અતિશય જનમ સાથઈ જાવ જીવિય તે રહે.
ઈગ્યાર અતિશય કર્મક્ષયથી, હુંતી ગીતારથ કહે,
ઉગણીસ સુરકૃત તીસ ચ્યારે, એહ સાધારણ ભણ્યા.
સર્વ જિનને ભગતિ ભાવઈ પાસચંદિઈ સંથુણ્યા. ૫

૩૮. વીસ વિહરમાન જિનસ્તુતિ.

આ૦ સ્વામિ વદુ વિહરમાન જિનવર સીમંધર.

અંતે—

પાલી રાજ મહવ્વય ધરી, પામી કેવલ નાણ.
પાસચદ્ર નિતુ પ્રહ સમે, પ્રણમુ સુખનો હાણ. ૮

૩૯. શાંતિજિન સ્ત૦

આ૦ જિનેદ્ર શાંતિસ્વર પાય લાગું, તુંમ કને સૂધો તત્ત્વ માગું.

અંતે— કલસ.

ઈતિ સ્તુતો જગ જીવરા જીવનભાસ્કર,
અનંત સુહા સ્વામી તિ જિનશ્રિયે,

આદિ—

પહિલઉં પ્રણામ કરઉં જિનરાય,લાગુજી ગોતમ ગણધર પાય,
સદ્દગુરૂ વાણી વલી સાંભલઉ, ભૂલઉજી અક્ષર આણિજ્યો ઠાઈ
રાસ ભણિસુ રલિયામણુઉ, જે સુણ્યા સીલ હિયઈ થિર થાઈ
કોકિલા જિમ કલિરવિ કરઈ, માસ વસંત જિમ અંબ પસાઈ કિં.
કંઇ શીલ અખંડિત સેવજ્યો. ૧

* * * *

અંતે—

હિવઈ શ્રી પૂજ્ય **પાસચંદ** તણુઉ સુપસાઉ, સીસ ધરઇ નિજ નિરંમલ ભાઉ,
નયર **જાલોર**હ જાગતઉ હિવિ **નેમિ** નમઉ નિતુ બે કરજોડિ,
વીનતી એ હા જિન વીનવઉં સ્વામિ ઇક ખિણિ અમ્હ મનથી નવિ છોડિ.
સીલ સંઘાતઈ પ્રીતડી હિવઈ ઉત્તરાધ્યયન બાવીસમઉ જોઇ,
વલીય અનેરા ગ્રંથથી અરથ આજ્ઞા વિના જિ કહ્યઉ હોઈ,
વિફલ હોજ્યો મુઝ પાતક સોઈ જે જિનભાષ્યઉ તે સહી
સ્વામી દુરિત નઈ કષ્ટ હરઉ દૂરિ, વેગિ મનોરથ માહારા પૂરિ,
આણુસ્યઉં સંજમ આપિયો હિવઈ વીનવઇ ઇમિ શ્રી **વિજયદેવ** સૂરિ કિ૦
૮૦ સીલ૦

—શ્લોક ૨૭૦ સાધ્વી હરષાં વાચનાર્થં. શ્રી. જૂની પ્રત પા. ૯–૧૧ ક. મુ.

—લ. સં. ૧૬૫૭ પા. ૧૨ માણેક.

—લ. સં. ૧૬૬૯. હિંદિસાહિત્યના સન ૧૯૦૦ ની ખોજનો રીપોર્ટ નં. ૯૧.).

—સં. ૧૭૩૫ જેઠવદિ ૪ લિ. ૧૫–૯ માં.

—લિ૦ ઋ. ડુંગરસી શિ. લાલચંદ્રેણ. સાધ્વી જિઉજી પઠનાર્થં સં. ૧૭૬૬ લૂણુકરણસર મધ્યૈ. (–૧૧ ઘો.)

—લિ. ઋ. ઠાકુરજી તસ્ય શિષ્ય ઋ. આસકરણ સ્વપઠનાર્થં ૮–૧૪ સીં. ૧૦–૧૧ બાલ૦; ખં. ૧; વિ. ધ. (નાના ચોપડામાં).

—આ ઉપરના સર્વ એક પુસ્તકમાં છે. લિ. સં. ૧૯૩૧ પોસ સુદિ ૨ મંગ્લવાસરે. લિ. બ્રાહ્મણ સરીમાલી મારવાડી પા. ૬૪-૧૨ ઘો૦ (આ નાની નાની ટુંક કૃતિઓ છે. તેના રચનાર પરથી પાયચંદીય ગચ્છ નીકળ્યો છે. મૂળ તે નાગપુરીય તપગચ્છ કહેવરાવે છે.)

---

૧૦૯ વિજયદેવસૂરિ* (પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિના મધુર પુણ્યરત્ન શિ૦)

(૧૯૩) શીલ રાસ.

---

* જોધપુર પાસેના રૂણનગરમાં ઓશવાલ વંશીય ચાહડશાને ત્યાં તેની પત્ની ચાંપલદેથી બરદરાજ નામનો પુત્ર થયો. તેને ન્હાનપણમાં પાર્શ્વચંદ્રે દીક્ષા આપી. બરદરાજને અને બ્રહ્મઋષિ (જુઓ તે નામના કવિ નં. ૧૧૧) ને અરસપરસ સ્નેહ થયો. બંનેએ આગમેનો અભ્યાસ કર્યો ને પ્રમાણ આદિ તર્કશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા દક્ષિણ દેશમાં જવાની ઇચ્છા કરી કોઈ ન જાણે તેમ બંનેએ દક્ષિણમાં વિહાર કર્યો. ત્યાં કોઇ શ્વેતામ્બરાચાર્ય પાસે અભ્યાસ ત્રણ વર્ષ કર્યો. પછી તે ગુરૂની રજા લઇ પાછા વળતાં દક્ષિણના વિજયનગરમા આવી ત્યાંની રાજસભામાં દિગમ્બર પંડિતોને જીતી લીધા. ગુરૂઓ પાસેથી સૂરિમંત્ર લીધો હતો, તેથી રાજાએ ઉત્સવ સહિત વિજયદેવ સૂરિ એ નામ બરદરાજનું રાખી આચાર્ય પદવી આપી. પછી જોધપુરમાં આવી પાર્શ્વચંદ્ર ઉપાધ્યાયને વંદન કરી તેને સૂરિપદ આપ્યુ. ત્યાર પછી વિહાર કરતાં ખંભાતમાં આવ્યા ત્યાં રોગ થતાં વિજયદેવસૂરિએ આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. સ્વર્ગવાસ થયાં પહેલાં બ્રહ્મ ઋષિને સૂરિમંત્ર આપી તેમનું 'વિનયદેવસૂરિ' એ નામ રાખ્યું. ત્યાર પછી વિનયદેવ સૂરિએ સં. ૧૬૦૨ માં 'સુધર્મ ગચ્છ' એ નામ રાખી જુદોગચ્છ કાઢયો. વધુ માટે જુઓ મનજીઋષિ કૃત વિનયદેવસૂરિ રાસ. ઐ. રા. સગ્રહ ભાગ ૩.

શ્રી પાસચંદસૂરિંદ સીસઈ સમરસિંઘ સંવછરઇ,
માઘ માસિઈ શુક્લિ આઠમિ સોલસઇક્કુતરઈ. ૧૩

શાંતિજિન સ્ત૦

ચતુર્વિંશતિ જિન નમસ્કાર. સં. ૧૫૮૮.

વસુ વસુ બાન પરમ જુગ્યાન તપો અભિધાન વૃદ્ધિ દિન માસે,
જિના ચોવીસ જગત્રય ઇસ શુણ્યા સજગીસ સમર સુલ્લાસે. ૨૫

(૯) **બ્રહ્મચારી**—તેમાં બ્રહ્મચર્યના ગુણનું વર્ણન છે. કડી ૯૪ અને શ્લો. ૧૧૫ છે. —હાલાભાઇ ભં. પાટણ.

આદિ—

ગોયમ ગણહર પાય પ્રણમી કરી,
બ્રહ્મવ્રત બ્રુવસિ હું હરષ હીઈ ધરી,
સૂધું પાલી ભવસાગર તરી,
પ્રીણી પાંમઇ પામિસિ શિવપુરી. ૧

* * * *

અંતે—

એકેક ઇંદ્રી વસિઈ આઠઇ કર્મ ગ્રંથિ સુદૃઢ કરઇ,
અનાદિ અનઈ અનંત ચઉગઈ કાલ અનંતુ સંચરઇ,
શ્રી પાસચંદ સૂરીંદ સીસો સમરસિંઘ ઇમ ઉચ્ચરઇ,
ઇંદ્રી તણઉ જે કરઇ સંવર હેલાં શિવરમણી વરઈ. ૯૪

—પ્ર. કા.

(૧૦) ઉપદેશસાર રત્નકોશ-૧૧ બોલ સઝાય.

આદિ—

તિથંકર ચઉવીસહઉં, વંદુ સુગુરુ સુસાધુ
પ્રવચન જે સૂધો કહે, ષટ જીવ વીરાબાધ. ૧

× × × ×

(આ રાસને નેમિનાથ રાસ, શીલરક્ષા રાસ, શીલરક્ષા પ્રકાશક રાસ આદિ નામથી પણ ઓળખવામાં આવેલ છે.]

ઉપદેશ ગીત—

આદિ— સુરતરની પરિ દોહિલઉરે, લાધઉ નરભવ સાર.

અંતે— ખિમાસહિત તુહ્મો તપ કરઉ, ઈમ બોલિઈરે વિજયદેવસૂરિ ૧૬

---

૧૧૦ સમરચંદ્ર*. (પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ શિ.

(૧૯૪) શ્રેણિકરાસ અને બીજી નાની કૃતિઓ.

(૧) શ્રેણિકરાસ. રત્ન.

(૨) પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ સ્તુતિ ને સઝાયો.

(૩-૮) મહાવીર સ્તવન—સં. ૧૬૦૭ જેઠ સુદ ૮ ખંભાતમાં

સવત સોલસતુત્તરઇ થંભ તીરથિ જેઠ માસ,
સુકલપક્ષ અટ્ઠમિ દિણે, તવણ રચિઉં ઉલ્હાસિ.

પ્રત્યાખ્યાન ચતુઃસપ્તતિકા.

પંચવિંશતિ ક્રિયા સ૦, આવશ્યક અક્ષર પ્રમાણ સ.

શત્રુંજય મંડન આદિનાથ સ્ત૦ સં. ૧૬૦૮ મહા સુ. ૮

---

* સમરચંદ—પાર્શ્વચંદ્ર ગચ્છના સ્થાપક પાર્શ્વચંદ્રજીના શિષ્ય. સિદ્ધપુરપાટણના શ્રીમાલી ભીમાશાહના વાલાદે સ્ત્રીથી થયેલ પુત્ર. જન્મ સં. ૧૫૬૦ માગસર સુદિ ૧૧, દીક્ષા સં. ૧૫૭૫, ઉપાધ્યાયપદ સં. ૧૫૯૯, આચાર્યપદ સં. ૧૬૦૪, સ્વર્ગવાસ સં. ૧૬૨૬ ના જેઠ વદ ૧ ખંભાતમા. એમના સમયમાં શ્રી આનંદમેરૂના શિષ્ય પદ્મમેરુસૂરિ અને તેમના શિષ્ય પદ્મસુંદર ગણિ થયા કે જેમણે રાયમલ્લાભ્યુદય મહાકાવ્ય, પાર્શ્વનાથ મહાકાવ્ય, જંબૂસ્વામિ ચરિત્ર પ્રાકૃત, તથા પ્રમાણ સુંદર નામનો ન્યાયગ્રંથ કર્યો–તે ઉપરાંત ભગવતીસૂત્રપર ઉત્તમ બાલાવબોધ (ટબો) ગૂજરાતી ભાષામાં કર્યો–તે પદ્મસુંદર અકબરનું ચિત્ત આકર્ષીત કરી તેમની રાજસભામાં રહેતા હતા.

(૧૯૫) ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધિ ચોપઈ. સં. ૧૫૯૭.

આદિ—જિણ ચઉવીસઈ પઈકમલ, મનિ ધરિ હર્ષ નમેસુ,
સુગુરૂ વચન સુભ મંત્ર જિં હીયડામાહિ ધરેસુ. ૧
મંનિવર જે જગ જાણીઈ, પ્રત્યય દેખી બુદ્ધ,
મન આણંદઈ વંદિ કરિ, કહિસ્યઉં તાસ પ્રબંધ. ૨
જોઈ અસંખ ઇણે પરિ થયા, તઉ પુણ એ મુન ચ્યારિ,
ચવણ દીખ કેવલ મુગતિ, સાથિ લહઇ સુવિચાર. ૩

અંતે—

સાસણ દેવત આપઇ લંગ, સંજમ પાલઇ રિષિ,
તે મુનિવર નઉ મનિ ધરિનાંમ હર્ષઈ બ્રહ્મક્ર કરઈ પ્રણામ. ૬૮

(ગાથા ×) —કરકંડુ ચરિત્ર.

—દુમુહ ચરિત્ર વગેરે

છેલ્લે

રતનાકર ગ્રહ સંખ વરીસ, સમતિ ચંદ સંવતઇ જગીશ.
પ્રત્યય બુદ્ધ તણઉ એ ચરી, ભાવિઉ મન આણંદઇ. ૭
સુધાસુધ જસ જગત્ર વિખ્યાત, વેલ તાત વિમલાદે માત,
શ્રી પાસચંદ ગુરૂ સુગુણ પ્રધાન, તસુ પય સેવ કરઉં તિજમાન. ૮
ઉતરાધ્યયન સંખેપઈ કહિઉં, વૃત્તિમાંથી વિસ્તર લહઉ,
તેહથી બોલ્યઉ એ ઉદ્ધાર, ભણતાં લાભઇ શુદ્ધ વિચાર. ૯
જિન ભાવિતથી કહિઉં વિરૂદ્ધ, પંડિત જન તે કરજ્યો સુદ્ધ,
અમમિલતઉ કરઉ પ્રમાણ, કરજોડી વીનવઇ સુજાણિ— ૧૦
મેરૂ મહીમંડલિ થિર રહઈ, સૂરિજ જાંસ ગઇણિઈં વહઈ
ચિહદિસિ રત્નાકર જલે ભર્યા, બિહુ પાસઈ જગતી પરવર્યા. ૧૧
જાં જગિ જિણસાસણ થિર થાઈ, તાં એ ભણતાં ચિત્ત સુહાઈ,
પ્રાંમીજીઈ સિવ સુખ સંપદા, પાસનાહ સુપસાઇ સદા. ૧૨

—૧૬—૧૪ ધો. અશુદ્ધ પ્રત.

અંતે—

ઈગ્યાર પદ એ સૂત્ર સાખિઈં, સુગુરૂ મુખી અવધારિયે,
આદેયપદ મન વચ કરીઇ આન્રી હેય વારીયે,
જ્ઞેય વસ્તુ સ્વરૂપ જાણી ધર્મ્મસ્યુ મન રાખિયે,
સૂરીંદ શ્રી પાસચંદ સીસિઈં સમરસિંઘ ઇમ ભાખિયે. ૬૧

—ધો૦

૨૧૧ બ્રહ્મમુનિ+—વિનયદેવસૂરિ પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિ ગચ્છીય

+ બ્રહ્મ—જન્મ સં. ૧૫૬૮ ના માગશર શુ ૧૫ ગુરૂને દિને માલવાના આજણોદ ગામમાં સોલંકી રાજા પદ્મરાય પિતા અને સીતાદેમાતાને ત્યાં; નામ બ્રહ્મકુંવર. તે અને તેના મોટા ભાઈ ધનરાજ દ્વારકાજીની જાત્રાએ સ. ૧૫૭૬ માં ગયા ને ત્યાંથી ગિરનાર ગયા ત્યાં આંચલિક રંગમંડણ ઋષિએ બન્નેને દીક્ષા આપી દીધી. પાર્શ્વચંદ્રના ગુરૂ સાધુરત્નના ગુરૂ પુણ્યરત્ન પાસે બરદરાજે દીક્ષા લીધી. તે બરદરાજને બ્રહ્મઋષિનો ભેટો પાટણમાં થયો. પછી ધનઋષિ, બ્રહ્મઋષિ અને બરદરાજ ઋષિએ દક્ષિણમાં અભ્યાસ કર્યો. ત્યાંથી વિજયનગર ગયા. ત્યાં દિગંબરોને વાદમાં જીત્યા. ને તે વખતે રાજાએ બરદરાજને વિજયદેવસૂરિનું નામ તથા પદ આપ્યાં. વિજયદેવે પાર્શ્વચંદ્રને સૂરિપદ આપ્યું. વિજયદેવે બ્રહ્મઋષિને સૂરિપદ આપી વિનયદેવસૂરિ નામ આપ્યું. આ વિનયદેવ સૂરિએ સુધર્મગચ્છ એ નામથી જુદી સામાચારી સં. ૧૬૦૨ ના વૈ. શુ. ૩ ને દિને બુરહાનપુરમાં આદરી. ચૌદશની પાખી કરવાનું, ઉદયાત તિથિ ત્યાગવાનું અને પાખી તથા ચોમાસું જુદું કરવાનું સત્ર વિરૂદ્ધ જાહેર કર્યું. કડવા ગચ્છનાએ ટેકો આપ્યો. અમદાવાદ, ને ત્યાંથી ખંભાત, પાટણ. પછી અમદાવાદમાં વિજયગચ્છના ક્ષમાસાગર સૂરિ આ સામાચારીમા ભળ્યા. સં. ૧૬૩૬. રાનેર, બરહાનપુર, શ્રીપુર, અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ, બરહાનપુર, ઓરસદ, ખંભાત પાસે કંસારી, ખંભાત-એમ વિહાર કર્યો. બરહાનપુરમાં સ. ૧૬૪૬ સ્વર્ગવાસ. તેના શિષ્ય વિનયકીર્તિસૂરિ નામના હતા. સ. ૧૬૪૬ માંજ મનજીઋષિએ વિનયદેવસૂરિ રાસ રચ્યો તેમાંથી આ હકીકત લીધી છે. વધુ માટે જુઓ. ઐ. રા. સં. ભાગ ૩.

જે કોઈ નરનારિ શીલ પાલે લજ્યા કજા
સો ઉપજે દેવ મઝાર ઉવાઇ સૂત્ર જેહની શાખ છે. ૪
એસો શીલ નિધાન, ભવિયણ હિત કરી આદરો
જ્યોં જાઓ નિર્વાણ દેવલોકમેં સાંસો નહી. ૫
એ ખટ દરસણમાંહિ શીલ અધિકો વખાણીયો.
તપ સંજમ ખેરૂ થાય શીલ વિના એક પલકમાં. ૬
કહાં તાઈ કીજે વખાણ શીલકા ગુણ તણો
જોવોને સૂત્ર પુરાણ શીલ સારેહિ અધિકો કહ્યો. ૭
ઋષિરાય બ્રહ્મ ઉલ્લાસ શીલતણા ગુણ વરણવ્યા
કીયો ચરિત્ર પ્રકાશ સુદર્શનજી શેઠકો, ૮
અધિકો ઓછો કહ્યો હોય તેહનો મિચ્છામિદુક્કડં
સૂત્ર પ્રાકૃત જોય જેહને અનુસારે ભાષીયો. ૯
એ શીલ તણો વખાણ પઢે સુણે નર જે સદા
પવિત્ર કરે જીભકાન, સુખ પાવે તે સાસતા. ૧૦

—સર્વગાથા ૮૩૯ લિ. સં. ૧૮૪૦ જેષ્ટ વદિ ૧૧ વાર ચંદ્રવારે. ૧૫-૨૭ આ૦ભંડાર.

(૧૯૮) અઢાર પાપસ્થાન પરિહાર ભાષા*

આદિ—

સુંદર રૂપ વિચાર ચતુરપણું ઉત્તમ કુલ અવતાર;
ભોગ સંયોગ સંપતિ સવિ અતિ ભલી, પામીઇ અરથ ભંડાર.
વિવેકી જીવદયા ધર્મ્મસાર, પાલીઇ કરીય વિચાર—આંકણી
અંગ નિરોગ નઇ જીવિત અતિ ઘણું, કીરતિ પ્રબલ સોભાગ,
જિનવર ગણધર અમરપતિ ચક્રધર, ઉત્તમ પદ લહિ લાગ. વિ.

* * * *

અંતે—

સમકિતધર છઈ થોડલા, નહીં મિથ્યાતી પાર;
દેખી ઘણા ય રાચસઉ, પરખઉ સમકિત સાર. ૧૩. આ૦

—ડે. કૉ. પુના નં. ૩૫ સન ૧૮૭૭-૭૮
(આમાં કર્ત્તાનું નામ આણુંદ ઋષિ આપ્યું છે તે બરાબર નથી.)

(૧૯૬) +સુધર્મગચ્છ પરીક્ષા.

આદિ— ચોપાઈ.

વીર નમું કર અંજલિ કરી, સાધુતણા ગુણ મનિ સંભરી,
સાચા ધર્મ પરીક્ષા ભણી, વિગતિ કહું કાંઈ ગચ્છ તણી;
વીરતણા ગણધર ઇગ્યાર, નવ ગચ્છ તેહ તણા ઇમ ધાર.
પાંચ ગણધરના ગચ્છ પંચ, પંચ પંચસય મુણિવર સંચ. ૨

* * * *

અંતે—

ગચ્છાચારતણી ચોપાઈ, ગાથા એકસો તિહુંતેર થઈ,
એ સાભલી સૌધર્મગચ્છ ભજે, આપ મતિની સંગતિ તજે. ૧૭૩
ઇમ જોઇને જિનવર આણ, સૂત્ર અર્થ સવિકરો પ્રમાણ,
અભિનિવેશ મનનો પરિહરો, બ્રહ્મ કહે જિમ શિવસુખ વરો. ૧૪૪
—પ્ર૦ શ્રાવક રવજી દેસર, ગામ સાયેણ કચ્છ.
—પ્રત—ગ્રંથશ્લોક ૨૮૩ સં. ૧૯૩૧ ના માગસર વદ ૫ પા.
૧૧-૧૨ આ૦ ક૦ —ધોરાજી.

(૧૯૭) સુદર્શન શેઠ ચરિત્ર ચોપાઈ—

અંતે— (સોરઠા)

સહ્યા પરીસા અતિ ઘોર, સુદરશણ મહા મુની
કાયા કરમ કઠોર, શીલ પાલ શિવપુર ગયા. ૧
જેહનો એહ અધિકાર, કહ્યો ઋષિરાય બ્રહ્મને
સૂત્ર તણે અણુસાર, ભવિયણ દિન કરી સાંભળો ૨
સુણ્યા તણો દી સાર, શીલ પાળે જે નર સદા
તે પામે ભવપાર ઈ વાનમેં સંકા કો નહિ. ૩

(૧૯૯) જિન નેમિનાથ ૪૪ ઢાલનું વીવાહલુ.
આદિ— રાગ ધન્યાસી.

સારદ સાર દયા કરિ દેવી, હીઅડા ભીતિરિ આણીજી,
નમિ નાથનૂં ધવલ રેચિ મુસં સરસ સુકોમલ વાણીજી

અંતે—

એ ધવલ રચ્યઉં મઈ આંણી મનિ આણુંદ,
બ્રહ્મચારી નિરૂપમ ગાયઉ નેમિ જિણંદ,
કહઈ શ્રી બ્રહ્મ સદા જિન વંદઈ બે કરજોડી,
તે અલવઈ પાંમઇ સુખ સંપતિની કોડી. ૨૦૧
પદ અક્ષર માત્રાહીણુ કહિઉં હુઈ જેય,
પંડિત જન જોઈ નિરતઉં કરજ્યો તેય,
સૂત્ર વૃત્તિ ચરિત અનુસારઈ જાંણી સાર,
લવલેસઈ ભાખ્યઉં એહ સયલ અધિકાર ૨૦૨

—ગ્રંથાગ્ર ૪૭૬ પ્ર. કા.

(૨૦૦) ઉત્તરાધ્યયનના સર્વ (૩૬) અધ્યયન સ૦—
અંતે—

છત્રીસઈ ઉત્તરાઝયણઈ રે, જિણવર કહઇ,
અમૃત વયણ, સમત જગસૂં મનિ ધરીયઈ રે,
જેહથી ભવસાયર તરીઈ જિન૦ ૨૦
એ ભાસ સંખેપેઈ સારીરે છત્રીસઈ અધ્યયન વિચારી,
બ્રહ્મઉં કહઈ જે જન ભણસ્યેરે;
મંગલ કમલા લહિસ્યઇ. ૨૧

—ઇતિ શ્રી છવાછવ વિભત્તી ગીતં ॥ છ ॥ શુભં ભવતુ । કલ્યાણ મસ્તુ ॥ છ । ગ્રંથાગ્રં ૭૦૦ શ્લોક સંખ્યા જાણવી. શ્રી શ્રી સં. ૧૬૪૪ વર્ષે વૈસાખ વદિ ૭ સોમે શ્રીમાલી જ્ઞાતીય પ૦ તેજા સુતા પ૦ લાલજી પઠનાર્થં ॥ છ ॥ છ ॥ (પ્ર. કા. પાસેનો ચોપડો.)

દોષ અઢાર રહિત ભલા, પરખઉ અરિહંત દેવ;
સમકિત વ્રત તપ ગુણિ ભર્યાં, સાધુ તણી કઉ સેવ. ૧૪. આ૦
ભાખિઉ સૂત્ર પ્રમાંણુ, તે આરાધુ ધર્મ્મ;
તત્ત્વ ખરાં ત્રણિ એ અછઈં, સમકિત મૂલ એ મર્મ્મ ૧૫. આ૦
પાપ સતર હલૂયાં ગિણુઉ, મોટઉ ભાર મિથ્યાત;
જીવ તણુઇ પોતઇ અછઇ, કાલ અનાદિ વિખ્યાત. ૧૬. આ૦

રાગ આસાઉરી.

જીવવધ અસત્યવ્રત અનઈ ચોરી, નારિની સંગતિ પાપની ઉરી
સંભલઉ પ્રાણીયા એહ વિચાર, મન સુધિ પરિહરિય પાપ અઢાર,
પરિગ્રહ ક્રોધ વલી માંન નિ માયા, લોભ છઈ સયલ દૂષણુતણા પાયા મ૦
રાગ નઈ દ્વેષ ગિણુિ કલહ નઈ આલ, પિશુનપણૂં રતિ અરતિ વિશાલ. સં.
પર પરિવાદ માયા મૃષા વાણી, વલીય મિથ્યાત શલ્ય પરિહરિ જાણી. સં.
એહ તણુઈ વલિ જીવ અનાદિ, દુઃખ ઘણાં સહ્યાં પડઇ પ્રમાદિ. સં.
એહનઉ જેમ કરઇ પરિહાર, મુગતિ તણાં સુખ તે લહઈ સાર સં.
શ્રીબ્રહ્મ કહઇ ઇમ આણુંદ આણી, સાધુનઈં વંદયો ભવીયણ પ્રાણી. સં.

—સં. ૧૬૮૦ વર્ષે ચૈઇત્રિ વદિ ૧૧ રવઉ દિને લખ્યૂં છિં. લિખિતં ધોલકઈ વાસ્તવ્ય પોરવાડ જ્ઞાતી પારીખ દેવરાજ સુત વિમલદાસ પઠનાર્થ સ્વયમેવ. —આમોદ; પ્ર૦ કા૦

* "આ કવિએ પોતાનાં નાનાં નાનાં કાવ્યોને 'ભાવ' એ નામ આપ્યું છે. બ્રહ્મકૃત આઠ દશ ભાવ મને મળ્યાં છે. કેટલાક ભાવના વિચાર પ્રૌઢ અને પદ્ય રચના ઉત્તમ પ્રકારની છે. સંવત્ ૧૫૨૬ માં લખાયેલા એક ગુટકામાં આગલા શતકના બીજા કેટલાક રાસ ઉતાર્યા છે તે ભેગા 'બ્રહ્મ' ના 'ભાવ' પણુ ઉતારેલા છે એ પરથી સમજાય છે કે આ કવિ સોળમા શતકની શરૂઆતમાં થયો છે."—રા. મણિલાલ બકોરભાઇ વ્યાસ આમ જણાવે છે. પણુ ખરૂં જોતાં કવિ તે શતકની અંતમાં ને સત્તરમાના મધ્ય સુધીમાં થયેલ છે.

૧૧૨ કવિયણ (સં. ૧૬૫૨ પહેલાંના-હીરવિજયસૂરિના વખતના)

(૧) ચોવીશી (૨૪ જિનસ્ત૦)—ચંદાઉલા છંદમાં

આદિ—

સાહિબા વાલેસર અરિહંત કે નિસુણો વિનતીરે લો.
સસનેહા ગુણવંત કે હીયડે જે હતી રે લો. સા.

× × × ×

અંતે—

ગિરૂઆરે ગુણ તુમતણા—એ દેશી.
તુઝ ગુણગાઉ કથારસે મે સમકિત ગુણ દિપાવ્યોરે,
કવિયણ જગમાં જીતના યણ ગુહિર નિસાંણ વજાવ્યારે
—વીર જિનનેરે જાઉં ભાંમણડે. ૫

—ઇતિ સં. ૧૭૮૯ ભા. સુ. ૧૩ દિને સૂરત બંદરે. ૮-૧૬ આ. ક.

(૨) પાંચ પાંડવ સઝાય

આદિ—

હસ્તનાપુર વર ભલુ, તિહાં રાજા પાંડૂ સારરે.

અંત—

શ્રી હીરવિજયસૂરિ ગચ્છ ધણી, તપગચ્છનો ઉદ્યોતકારરે,
કરજોડી કવિઅણ મુઝ આવાગમણ નિવારોરે;
મુઝ આવાગમણ નિવારો પંડવ પંચ વંદતા મનમોહરે. ૧૯

—સુમતિરૂચિના લેખિ. સં. ૧૬૭૯ વ. શ્રા. સુ. ૫ દિને વિક્રમ પુરે નગરે૦ ગ. દેવકુશલ પઠનાર્થં. ૧-૧૭ માં.

(૨૦૪) તેતલીપુત્ર રાસ. ૧૫૯૫ (?)-પાનાં ૧૨, અમ.

(૨૦૫) અમરકુમારરાસ.

જંબુદ્વીપ ભરતક્ષેત્ર મંડણ, નગર અચલપુર સોહઇજી,
ધન વિક્રમ ભૂપતિ તસુ રાણી, ધારણી જન મન મોહઇજી. ૧

(૨૦૧) જિનપ્રતિમા સ્થાપન પ્રબંધ—પાનાં ૪૫ અમ.

(૨૦૨) સુમતિ નાગિલ રાસ. ૧૬૧૨ રત્ન.

(૨૦૩) અજાપુત્રરાસ.

બીજીકૃતિઓ.

૧-૪ પાર્શ્વનાથ સ્ત૦—આસ મનવંછિત વાસજિન પૂરણ.
આદીશ્વર સ્ત૦—રિષભદેવ છઈ આણંદ જેહનઈ નમે.
પાર્શ્વનાથ ગીત.—કેવલ ન્યાન દિવાકર ભગવંત.
જંભણાધીશ પાર્શ્વસ્તવ.—સકલ સુરાસુર સેવતિ પાય, થંભણ પુર મંડણ જિનરાય.

૫. અનકાલ આરાધના
૬-૭. અર્દ્રક સાધુ ગીત અને મૃગાપુત્ર ચરિત્ર-પ્રબંધ
૮. અષ્ટકર્મ વિચાર.
૯. ચંદ્રપ્રભ સ્વામિ ધવલ
૧૦. સંભવનાથ સ્તવન (૭ કડી)
૧૧. ૨૪ જિન સ્ત૦
૧૨. સૈદ્ધાન્તિક વિચાર
૧૩. ચઉપર્વી વ્યાખ્યા

તદુપરાંત સ્તવનો, સઝાયો, કુલકો અને પ્રાસંગિક કાવ્યો.
સંસ્કૃતમાં જંબૂદ્વીપ પન્નતિસૂત્ર પર ટીકા, પાખી સપ્તતિ રચેલ છે.

(કલશ)

જાં પવર મંદિર સકલ સસિહર વિપુલ અંબર મંડલં.
ઉદયગિરિ જાં ઉદય કરઉ દિવદિવ રત્ન મહીતલં.
તાં એહ શ્રી કૃતકર્મ્મ રાજા તણુ ચરિત્ર સોહામણું.
કલ્યાંણ જયકર ભવિક નરનઇ અચલ દિઉ વધામણું. ૮૦

(ઇડરની બાઇઓનો ભં.)

[સૌભાગ્યહર્ષ સૂરિના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૮૪ અને ૧૫૯૦ ની સાલના મળે છે-જુઓ ધા-સંગ્રહ ભાગ ૧ લો લેખાંક ૧૮૬ અને ૭૧૭. આ પૈકી સં. ૧૫૯૦ ના લેખમાં સાથે આનંદવિમલસૂરિ પણ છે. આ બને સૂરિઓ હેમવિમલસૂરિના શિષ્યો અને બનેની પાટ જુદી થઈ. આણંદવિમલ સૂરિએ સં. ૧૫૮૨ માં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો તે વખતે તેમણે ગચ્છનો સમસ્ત ભાર સૌભાગ્યહર્ષને સોંપ્યો હતો. સૌભાગ્યહર્ષે લઘુશાલા નામે એક શાખા ચલાવીને પોતાની પાટે સોમવિમલસૂરિને સ્થાપન કર્યા હતા જ્યારે બીજી બાજુ આણંદવિમલ સૂરિએ પોતાની પાટે વિજયદાન સૂરિને સ્થાપન કર્યા હતા.]

---

૧૧૪ ખીમો.

(૨૦૭) +શત્રુંજય ચૈત્ય પ્રવાડી. (પરિપાટી).

આદિ—

ચુપઇ.

આરાહૂં સામિણિ સારદા, જિમ મતિ તૂઠી દિઇ મતિ સદા,
શ્રી સેત્રુજ તીરથ વંદેવિ, ચૈત્ર પ્રવાડિ રચસિ સંખેવિ. ૧
પાલીતાંણઇ પ્રણમૂં પાસ, જિમ મનિ વંછિત પૂરઇ આસ;
લલતાસુર વંદૂં જિન વીર, સોઇ સાયર જિમ ગુહિર ગંભીર. ૨

* * * *

અંતે—

એહ સ્વાંમીં તુમ્હ ગુણ જેતલા, મઈં કિમ બોલાઈ તેતલા,
તૂં ગુણ રયણાયર સમ હોઈ, એહ સંક્ષા નવિ જાંણઈ કોઇ. ૩૧

(૧૧૩) કલ્યાણ (ત૦ હેમવિમલસૂરિ-સૌભાગ્યહર્ષ સુરિ શ૦)

(૨૦૬) કૃત કર્મ રાજાધિકાર રાસ. સં. ૧૫૯૪. ગંધારમાં.

અંતે—

ચંદ્રગચ્છિ શ્રી ગુરૂ દીપતા એ મા૦ સુવિહિત સૂરિ શૃંગાર
શાલિઈ જંબૂ અભિનવાએ મા૦ ગુરૂ ગણુજલ ભૃંગાર. ૬૮

તપગચ્છિ શ્રી ગુરૂ નાયકૂએ મા૦ શ્રી હેમવિમલ સૂરીંદ
નામિઈ નિધિ પામીઈએ મા૦ દુકૃત જાઈ દૂરિ. ૬૯
તાસ સીસ સોહામણાએ મા૦ તપગચ્છનુ આધાર.
નામિ સોભાગિઈ આગલા એ મા૦ પાલઇ પંચાચાર. ૭૦
શ્રીસૌભાગ્યહર્ષ સૂરિ ચિરજયુ એ મા૦ સદ્દો દિ આસીસ,
વિબુધ પુરંદર ગુણનિલુ એ મા૦ ધર્મવંત નિસિદીસ. ૭૧
વિદ્યા ચૌદઈ અલકરિઉ એ મા૦ તપ જપિ ક્ષિમાનિધાન
શ્રી કલ્યાણ જય જય કરૂએ મા૦ પંડિત સકલ પ્રધાન. ૭૨
જસ નાંમિ જસ પામીઇએ મા૦ કવિજન દિઇ સદ માંન
ચરણ કમલ તે ગુરૂ તણુએ મા૦ શ્રી રાજહંસ સમાંન. ૭૩
તે ગુરૂ નઈ સુપસાઉલઈ એ મા૦ યુગ[૪] નિધિ[૯] ઇંદુ[૫] ભૂ[૧] વિચાર
વરસ મામ બાહુલ સુદિઈ એ મા૦ જયા ,તિથિ સુર ગુરૂવાર. ૭૪
રાસ રચિઉં રંગિઈં કરીએ મા૦ વદન કરૂં કરજોડિ
વચન કથન જે બોલીઆં એ મા૦ અધિકી ઓછી વાત,
દેવગુરૂ શ્રી સંઘ સાખીઆ એ મા૦ મિચ્છા દુક્કડ સાત. ૭૬
નગર અનોપમ જાંણીએ એ મા૦ મંદિર શ્રી ગધાર
ધર્મકાજિ કરી આગલુએ મા૦ દાન દીઇ અનિવાર. ૭૭
જિહાં એહવા વિવહારીઆએ મા૦ પૂજઇ શ્રી વર્ધમાન,
વર્ધમાંન જિન પૂજતાએ મા૦ સુખ પાંમઈ વૃદ્ધમાન. ૭૮
જપતાં શ્રી વર્ધમાન જિન એ મા૦ સવિ સંપદ અનિવાર
દિનિ દિનિ પાંમઇ અતિઘણુંએ મા૦ માંગલીક જયજયકાર. ૭૯

લીંબો કહિ તુમ્હે સાંભલોરે, અભય તણા દાતાર
શરણ તુમ્હારિ આવીઉરે સ્વામી જગદાધાર
સ્વામી ધ્યાઉં શ્રી જિનચંદ, ધ્યાન ધરંતાં પરમાનંદ
જે છઇ સાસ્વત સુખ અનંત, લીંબાનઇ આપો ભગવંત. ૪૯ ૭.

—ઇતિશ્રી પાર્શ્વનાથ નામ્ના સંવેગરસ ચંદ્રાઉલા સંપૂર્ણા લિખિતં પં૦ રવિવર્દ્ધન ગણિના ધનવર્દ્ધન વાચનાય શ્રીપાટણ મહાનગરે. ૪–૧૫
(વિ. ધ.)

[સત્તરમા સૈકામાં થયેલ પ્રસિદ્ધ શ્રાવક કવિ ઋષભદાસે લીંબા નામના પોતાનાથી પૂર્વ કવિઓ પૈકી એક તરીકે સંભાર્યો છે તે આજ લીંબો હોવો જોઈએ, તેથી તેને સોળમા સૈકાના અંતે મૂકવામાં આવેલ છે.

---

૧૧૬ વિજયગણિ.

(૨૦૯) આરાધના રાસ. સં. ૧૫૯૨ માઘ શુ. ૧૩.—આમોદમાં.

---

૧૧૭ લાવણ્યદેવ (ત૦ ધનરત્નસૂરિ અને સૌભાગ્યસાગર સૂરિ–ઉદયધર્મ–જયદેવ શિ૦)

(૨૧૦) કર્મ વિવરણનો રાસ.

આદિ—　　　　　ધુરિ—વસ્તુ.

સકલ જિણવર સકલ જિણવર ભગતિ પ્રણમેવિ,
સરસતિ સામિણિ ધરીય મનિય ગોયમ ગણધર સામિય
તાસ પસાઇં હું તવુંય ચૌદ ગુણઠાણીય,
ગુરૂ વયણે સુપસાઉલે બોલિસું વચન વિશાલ.
જે સુણતાં સુખ સંપજે ટલિઈ તિ ભવભયપાસ.　　　૧

*　　*　　*　　*

જે તાહરા ગુણ ગાઈ સાર, તેહ ઘરિ મંગલ જયજયકાર,
ઈં તુમ્હ નાંમિઈં નિતુ ભાંમણઇ, બે કરજોડી પીંમુ ભણઇં. ૩૨

—વા૦ સહજરત્ન ગણિ પુણ્યાર્થેન લક્ષતં ૧૬૧૯ માં (વિ. ધ. ચોપડો ૧૭૧-૧૭૩) પ્ર૦ પ્રા. તી૦ સં. પૃ. ૧૯૫-૧૯૭.

(આ સોલમા સૈકામાં પ્રસિદ્ધ કવિઓમાંનો એક હશે એમ તેના પછી થયેલ સુપ્રસિદ્ધ શ્રાવક કવિ ઋષભદાસે પોતાના સં. ૧૬૭૦ માં બનાવેલા કુમારપાળ રાસમાં બીજા કવિઓ સાથે આ ખીમાનું નામ પણ ઉલ્લેખી પોતાની લઘુતા દર્શાવી છે એ પરથી ભાસે છે.—

"આગિં જે મોટા કવિરાય, તાસ ચરણરજ ઋષભાય
લાવણ્ય લીંબો ખીમો ખરો, સકલ કવિની કીરતિ કરો. ૫૩

---

૧૧૫ લીંબો.

(૨૦૮) પાર્શ્વનાથ નામ્ના સવેગરસ ચંદ્રાઉલા.

આદિ— (રાગ મેવાડો)

સકલ સુરિંદ નમિ સદારે પાસ જિણેસર દેવો
માનવ ભવ પામી કરીરે અહનિસિ કીજિ સેવો.
અહનિસિ સેવા કરીજઇ જિનવર, તો નિશ્ચય પામીજઇ શિવપુર
તુમ્હ મુખ જોતાં હરષ ન માઈ, સકલ સુરિંદ સદા ગુણ ગાઈ.
જીરેજી પાસ જિણંદ દયાલ પાએ લાગરયુંજી
તોરૂં રયણ અમૂલક નામ હીયડિ રાખસ્યું જી. આંચલી.

* * * *

અંતે—

ચઉ ગઇ જલનિધિ જીવડોરે, તહિં પરિભ્રમણ કરતિ
જનમ જરા મરણઇ કરીરે, દુખ અનંત સહંતિ
દુખ અનંત સહંતિ દયાપર, ભેટિ તુમ્હારી પાખઇ જિનવર
દયા કરી ભવદુઃખ નિવારો, ચઉગઈ જલનિધિ પાર ઉતારોજી. ૪૮

ધર શિષ્યો હતા; આ બંનેના સમયપરથી આ કવિ સોળમા સૈકાના અંતમાં ગણી શકાય તેમ છે.

---

૧૧૮ કુશલહર્ષ. (ત. વિજયદાનસૂરિ-હર્ષસંયમ શિ૦)

(૨૧૧) નાગપુરમંડન શાંતિજિન સ્તવન. ષટ્ભાવ ગર્ભિત.

અંતે—

ઇમ તવિઉ નિરમલ સકલ કેવલ કુશલ મંગલદાયગો,
બહુ ભાવ ભેદી તત્ત્વવેદી સુખ પ્રવેદી નાયગો,
શ્રર જિનવર નમઇ અસુર શ્રી વિજયદાન સૂરીસરો,
શ્રી હર્ષસંયમ ચરણ સેવક કુશલહર્ષ કૃપા કરો. ૩૯

(પત્ર ૪ પ્ર. કા.)

(વિજયદાનસૂરિ-આચાર્યપદ સં-૧૫૮૭ સીરોહી, સ્વ. ૧૬૨૨)

---

૧૧૯ ધર્મસિંહ ગણિ (ત૦ આનન્દવિમલસૂરિ શિ.)

(૨૧૨) દીવાળી રાસ—પા. ૬ ગમ,

(૨૧૩) વિક્રમરાસ— —જેસ.

(આનન્દવિમલ સૂરિ-આચાર્યપદ સં. ૧૫૭૦, ક્રિયોદ્ધાર સં. ૧૫૮૨, સ્વ. ૧૫૯૬),

---

૧૨૦ દોલતવિજય (ત૦ સુમતિસાધુ વંશે પદ્મવિજય-જયવિજય-શાંતિવિજય શિ૦)

(૨૧૪) ખુમાણરાસ.

આદિ— ગાહા.

ॐ ऐं મંત્ર અપારં, સારદ પ્રણમામિ માય સુપ્રસન્નં, ૧
સિદ્ધ ઋદ્ધિ બુદ્ધિ સિરં પૂરં વરવેદ પડિપુન્નં.
વરવેદ પુત્થહત્થા વીણા સુરવદ કમલ કરવિમલા,
હરણમી હંસરઢા, વિજ્જા વૈજંતિયા માલા. ૨

અતે—

તપાગછિ નાયક જગહ પ્રધાન, જઈવિંતા જે કરે વપાણ.
શ્રી ધનરત્ન સૂરિ ગુણધાર, પટભાવા એ સ્યાસ્ત્ર ભંડાર. ૬૯

સૌભાગી દીસિ જયવંત, શ્રી સૌભાગ્યસાગર સૂરિ ગુણવંત,
પચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ જાણિ, આગમ શાસ્ત્ર કરિ વપાણ. ૭૦

ઉવઝાયા શ્રી ઉદયજ ધર્મ, સકલ વિદ્યાનો જાણે મર્મ.
તાસ શીસ પડિત શ્રી જયદેવ, તસ સેવક બોલું ગુણ હેવ. ૭૧

પાપ નિકાચિત છણે જાય, પણિ થાએ ત્રિભુવનરાય,
એ ધ્યાન ધરૂં નિસિદીસ, જિમ અજરામર હુઇ જગીસ. ૭૨

શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત વિચાર ભંડાર, તેહતણું નવિ જાણું વિચાર,
ગુરૂ ઉપદેસે ઇમ ઇ લહ્યાં, સંખેપે મે ગુણઠાણાં કહિયા. ૭૩

દાન શીલ પ્રભાવે કરી, નિર્મલ ચિત્ત હૈયા આદરી
લાવણ્યદેવઈ છણિ પરિ કહી, ભવિક લોકને કારણ સહી. ૭૪

એ ભણતાં મંગલ ઘરિ હોય, ભણતાં સંપતિ ઘરિ સોય,
એ ભણતાં હુઈ નવિય નિધાન, એ ભણતાં પામે કલ્યાણ. ૭૫

—૨૮—૧૩ લીં.

[આમાના ધનરત્ન સૂરિ વડતપગચ્છ—વૃદ્ધ પોશાલિકના છે ને તે સં. ૧૫૭૦ માં થયેલ લબ્ધિસાગર સૂરિના શિષ્ય અને પટ્ટધર થાય. (જુઓ, નયસુંદર સબધી મારો લેખ. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌ૦ ૬ ઠ્ઠ) તેમના સ. ૧૫૭૨, ૧૫૮૭, ૧૫૮૮, ૧૫૯૧ ના પ્રતિમા લેખો મળ્યા છે. ધા. સ. ભાગ ૧ લેખાંક ૧૪૩૯, ૬૫૨, ૬૧૬, ૧૨૬૪. વળી સૌભાગ્યસાગરસૂરિના ધાતુપ્રતિમાના સં. ૧૫૭૯ સં. ૧૫૮૪ ને ૧૫૮૯ ના પ્રતિષ્ઠા ઉલ્લેખ છે. જુઓ ધાતુપ્રતિમા લેખ સંગ્રહ ભા. ૧ લેખાંક ૧૮૧, ૧૧૦૮, ૬૯૪. તેમજ બીજો ભાગ. સં. ૧૫૭૯ અને ૧૫૮૪ ના લેખોમાં જણાવેલુ છે કે લબ્ધિસાગરસૂરિ પટ્ટે ધનરત્નસૂરિ શ્રી સૌભાગ્યસાગરસૂરિભિઃ આપરથી બન્ને સૂરિ લબ્ધિસાગરસૂરિના પટ્ટ-

જ્ઞાન જ્યોતિસુ પ્રકાસ ગુરૂ, કર ધરી સાસત્ર કત્થ,
ત્રિભુવનમેં તારણ તરણ, સૌ વાતો સમરત્થ. ૧૨

* * * *

વચમાં. બીજા ખંડને અંતે.

એટલે ખંડ એ પૂરો થયો, અલપ બુદ્ધિ મેં ઉદ્યમ કીયો,
સુકવિ સુધારે વાંચો સહી, કૂડ સાચ કવિયણ જે કહી,
ત્રિપુરાસકત તણે સુપસાય, રચ્યો ખંડ દૂજો કવિરાય,
તપગચ્છ ગિરૂઆ ગણધાર, સુમતિ સાધુ વંશે સુખકાર.
પંડિત પદ્મવિજય ગુરૂરાય, પટોદયગિરિ રવિ કહેવાય,
જય બુધ શાંતિવિજયનો શિષ્ય, જંપે દોલત મનહ જગીશ.

—ઇતિ શ્રી ચિત્રકોટાધિપતિ શ્રી રઘુવંશે બાપા ખુમાણ ચરિત્રે રતિસુંદરી અભિગ્રહકરણ ચિત્રકારિકા ચરિત્ર રમણ, રાજકુમારી પાણીગ્રહણ, પંચસહેલી ચિત્રગઢમિલણ દોલતવિજયવિરચિતે દ્વિતીય ખંડ સંપૂર્ણઃ—

ત્રીજા ખંડને અંતે.

જયવિજય એ નામ આપેલ છે. ને તેના શિષ્ય શાંતિવિજય ને તેના શિષ્ય દોલતવિજય.

(આ રાસ રાજસ્થાની–મારવાડી ભાષાના શબ્દોથી ભરપૂર છે. તેમાં ચિતોડના રાણા ખુમાણ તેના વંશજો વગેરેનો ચારણશાહી ઇતિહાસ મૂકેલો છે, આની પ્રત. ડે. કો. લાયબ્રેરીમાં છે. તેનો નં. ૨૫૮ સને ૧૮૮૨–૮૩ આનાં પાનાં ૧૩૯ છે અને અપૂર્ણ છે, જૈનસાધુઓ રાજદરબારમાં રહી તેનાં જૂદાં જૂદાં વર્ણનથી ચિત્ત રંજન કરતા એ આ પરથી જણાય છે ને તે માટે ગણેશને વંદન પણ કરેલ છે. આની પ્રત ડેક્કન કૉલેજની લાયબ્રેરી હાલ ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટયૂટ–પુના માં છે.)

દૂહા-કમલવદન કમલાસના, કવીઉર મુખકે વાસ,
વસે સદા વાગેશ્વરી, વિધવિધ કરે વિલાસ;
વિદ્યા બુદ્ધિ વિવેકવર, વાયક દાયક વિત્ત,
અર્થે જે આછ તુને, ચરણુ લગાવે ચિત્ત. ૪

સેવકસું સાંનિધ કરો, મહેર કરો મહામાય,
ત્રિપુરા છોર તાહરો, સાંનિધ કરો સહાય. ૫

આઈ વો અક્ષર અચલ, અધિકી બુધ ઉક્તિ,
દલપતિસુ કીજે દયા, સેવક જાણી સક્તિ. ૬

કવિત્ત-આવભવ અંબાવર, ભગતિ કીજે ભારતિ,
જાગ જાગ જગદબ, સંત સાંનિધ સકતિ;
સુપ્રસન્ન હોય સુરરાય, વયણુ વાચા વર દીજે
બાલક બેલે બાંહ, પ્રીતભર પ્યાલો પીજે
મહારાજ રાજ રાજેશ્વરી, દલપતસું કીજે દયા,
ધન મોજ મહિર માતંગિની, માય કરો મોસું મયા. ૭

દૂહા-શિવ સુત સુદાલો સબલ, સેવે સકલ સુરેશ,
વિઘનવિદારણ વરદીયણુ, ગવરીપુત્ર ગણેશ. ૮

કવિત્ત-ભ્રકુટિચંદ ભલહલે, ગંગ ખલહલે સમુજ્જલ
એકદંત ઉજ્જલો, સુંડલ લવલે ફૂંડગલ,
પુહપ ધૂએ પ્રમાલે, સેસ સલવલે છહલલ.
ધુમ્ર નેત્ર પ્રજલે અંગ અકળે અતુલ બલ,
યમ ભયેં વિઘન દાલિ દમ્મલ ચમર ઢલેં ઉજ્જલ કમલ,
સુદાલ દેવ રિદ્ધ સિદ્ધ દીઅણુ, સમરી દલપતિ ભવલ. ૯

દૂહા-વૃષભદેવ વનિતાધિપતિ, નાભિનંદ સુખકંદ,
ઉર અંબુજ ભામર પ્રભુ, ચિત્ત ચકોર જિનચંદ, ૧૦
અલિ હુવે અલિ ઇલિકા, સગત સાગતિ સુદેત,
પારસ સુગુર પરમેશ્વર, લોહ હેમ કર લેત. ૧૧

અંતે—

અંબડ મોટઉ હૂયો વિસાલ, તાસુ ચરિત્ર સુણી રસાલ,
શ્રી મુનિરત્નસૂરિનો કહ્યો, તેહથકી ભાવારથ લહ્યો. ૯૧
ચઉપઈ વિધિ કીયો મઈ એમ, ભણતાં ગુણતાં ધરિ હુયઇ પેમ,
ઉવએસ ગછિ સંપઈ સિધિસૂરિ, તાસુ પસાયઇ આણંદપૂરિ. ૯૨
હરપસમુદ્ર વાચક તસુ સીસ, તિમરા મંડણ શ્રી જગદીસ,
પાસ જિણંદ તણઇ સુપસાઇ, વિનયસમુદ્ર કહ્યો મનિ ભાઈ. ૯૩
પનર નિવાણૂ પ્રવર પ્રસિદ્ધ, એ પ્રબંધ મઈ સુલલિત કિદ્ધ,
મહા સુકિલ દ્વિતીયા રવિવાર, રચ્યો તિમરા નયરિ મઝારિ. ૯૪
અધિકો મઈ ઉછો છદમસ્ત, કહતા મઇ બોલ્યો પરમત્થ,
જે ગીતારથ વરતઈ વલી, પમજ્યો કહજ્યો મુઝ ગુણ મિલી. ૯૫

—ઇતિ અંબડ ચઉપઇ સમાપ્ત. ૨૦–૧૫ આ. ક.

(મુનિરત્ન તે પૂર્ણિમા ગચ્છના સ્થાપક ચંદ્રપ્રભસૂરિના પટ્ટે ધર્મઘોષસૂરિ અને તેમની પાટે સમુદ્રઘોષસૂરિ કે જેમના ત્રણ શિષ્ય નામે સૂરપ્રભ, મુનિરત્ન અને તિલકચંદ પૈકીના બીજા શિષ્ય થયા કે જેમણે અંબડ ચરિત્ર સંસ્કૃતમાં ૧૨૬૦ શ્લોકનું રચ્યું હતું. તે ચરિત્રમાંથી ભાવાર્થ લઇ આ રાસ પોતે રચ્યો એમ કવિ જણાવે છે. આજ મુનિરત્નસૂરિએ ભાવી તીર્થંકર અમમસ્વામિનું ચરિત્ર સં. ૧૨૫૨ માં અને મુનિસુવ્રતચરિત્ર સંસ્કૃતમાં રચેલાં છે.

(૨૧૮) પદ્મચરિત્ર ૧૬૦૪ (આમાં રામચંદ્ર અને સીતાજીનાં ચરિત્ર છે)

અંતે—

શ્રી ઉવએસ ગચ્છ ગુણ ભૂરિ, ગણહર ગુરૂ રયણપ્પહસૂરિ,
તસુ અનુક્રમિ સિદ્ધસૂરિ વસિટ્ઠ, બઈઠા થાપ્યા ગુણ ગરિટ્ઠ. ૫૯
કક્કસૂરિ જયવંત ગણેસ, તેહ તણઉ પામી ઉપદેશ,
વાચક હર્ષસમુદ્ર તસુ સીસ, વિનયસમુદ્રઈ વાણારીસ ॥ ૬૦
વીકાનયરિઇ વીર જિણચંદ, તાસુ પસાઈ પરમાણંદિ,
ચઉવિહ સઘ તણઇ સુપ્રસાદિ, સોલ ચિડોત્તર ફાગુણ આદિ ૬૧

૧૨૧ વાસણ (ત૦ વિજયદાનસૂરિ શિ૦)

(૨૧૫) +આનંદવિમલસૂરિ રાસ સં. ૧૫૯૭ આસો.

આદિ—

સકલ પદારથ પામીઈ, જપતાં શ્રી જિનનામ,
પ્રથમ તિર્થેસર ધ્યાઈઈ, ઋષભજી કરૂં પ્રણામ.

*   *   *   *

અંત—

શ્રી આણંદવિમલસૂરિસર તસ પટોધર પવિત્ત,
તે શ્રી વિજયદાનસૂરિ ગુણિ નિલું, વાસણ પ્રણમિ
એ આણી નરમલ ચિત્ત. સં. ૧૫૩

—આણંદવિમલસૂરિ સં. ૧૫૯૭ ના ચૈત્ર શુ. ૭ ને દિને સ્વર્ગસ્થ થયા–તે અરસામાં આ કૃતિ રચાઈ છે. વધુ માટે જુઓ ઐ. રા. સં. ૩.

—(આ રાસની માંગરોલ ભંડારમાં પ્રત છે તેમાં છેલ્લે નીચે પ્રમાણે છે.–અને તે રાસનું નામ સાધુગુણરત્નમાલ રાસ આપેલું છે.)

સંવત પનર સતાણુઈ, આસો આક્ષૂર આસો માસ
સાધ નામ ગુણરત્નમાલ એ રાસ.
રચતા એ મનનઈ, અતિ ઉલ્લાસ ઉલ્લાસ. ૧૮૮
સુદર રવિ શશિ સોઇ સાસ્વતા, મેરૂ મહીધર જહા,
વજૂ વધિ સંઘ પરવાર સૂચિર, પ્રતપો એ અવિચલ તિહાં. ૧૮૯
જયવંતા અજમાન વર શ્રી વિજયદાનસરીંદ,
ભટારક રાજવિજયસૂરિ, કહે વાસણ પ્રણ આણંદ. ૧૯૦

—સુદર દરસણ સાધના. ૯–૧૧ માં.

---

૧૨૨ વિનયસમુદ્ર (ઉપકેશગચ્છ સિદ્ધસૂરિ–હર્ષસમુદ્ર શિ૦)

(૨૧૬) ચદનબાળા રાસ.

(૨૧૭) અંબડ ચઉપાઈ સં. ૧૫૯૯ માહ શુદ ૨ રવિ તિમરામાં.

૧૨૫ ગજરાજ પંડિત.

(૨૨૧) **હીરવિજયસૂરિના બારમાસ.** સં. ૧૫૯૬ કા. ૨.

આદિ— રાગ સામેરી

સરસતી ભગવતી વરસતી, વાણી દીઓ રસાલ,
વીણા હસ્તક ધારિણી, કવિજન દીઓ આધાર.
કરજોડી ગજરાજ પંડિત ભણે, વારજા સુભવેલ,
તાસ તણે ઉસાઉલે, આજ કરૂં રંગરેલ.

*   *   *   *

અંતે— ચાલ

કારતક માસે આવીઓ, ભાવીઆ સરવે પરિવારરે,
અનુમતિ દીધી બેનડી, લેવા તે સંજમભારરે.
શ્રી વિજયદાન સૂરિને હાથે, તે પાટણ નયર મઝારરે,
સંવત ૧૫ છનૂએ, કરતગ બીજે માસરે,
કરજોડી ગજરાજ પંડિત ભણે, વરતો તે જયજયકારરે.
વિમલાદી બેની એમ વીનવે.

—ઉનાના મોરારજી વકીલનો ચોપડો ૧૬૯—૧૭૩.

---

૧૨૬ ગુણમાણિક્ય શિષ્ય (બ્રહ્માણગચ્છ-બુદ્ધિસાગરસૂરિ -વિમલ-ગુણમાણિક્ય)

(૨૨૨) હરિશ્ચંદ્ર રાસ.

આદિ—

સરસતિ સામણિ વીનવૂ, ત્રિભુવન જણણી માય,
રચૂં ચરિત્ર હરિચંદ તણૂ, વલી પસાય. ૧
કૃપા કરૂ મઝ સ્વામિની, વંછિતદાયક દેવ,
એક મનુ નતુ ઉલગૂ, સદા કરૂ તસ સેવ.
સીલ સંયમ તપ નિર્મલુ, બુદ્ધિસાગર ગુરૂ જાણિ,
ગચ્છ બ્રહ્માણ ગુણનિલુ, શ્રી વિમલેંદ્ર વખાણિ. ૩

કીધી કથા એ સીના તણી, સીલનણી મહિમા જસુ ઘણી,
બાપાઇ ભણિજ્યો બહુ ગુણ ગુણી, પૂરઇ આસ સદા મન તણી ૬૨

—સં. ૧૬૫૯ વર્ષે આષાઢ માસે શુકલપક્ષે ૧૪ તિથૌ લિખિતં । શ્રી વિક્રમપુર મધ્યે. ગોડીજીનો ભંડાર, ઉદયપુર.

(ઉપકેશ ગચ્છના આ સમયના સિદ્ધસૂરિના લેખ સં. ૧૫૭૪ લેખાંક ૧૦૮ ધા. સં. ભાગ ૧ લો, અને સં. ૧૫૬૮ ના લેખાંક ૫૩૪ ભાગ ૨ જો-મળી આવે છે.)

૧૨૩ જિનમાણિક્ય.

(૨૧૯) કૂર્માપુત્ર રાસ.

(જુઓ કનક કવિ નં. ૧૨૪ નીચે આનો ટુંક પરિચય)

૧૨૪ કનક કવિ (જિનમાણિક્ય શિ૦)

(૨૨૦) મેઘકુમાર ગા. ૫૦ નો ટુંકો રાસ. (સં. ૧૫૮૨ ને ૧૬૧૨ ની મધ્યે)

આદિ—

દેસ મગધિમાંહિ જાણીએ રાજગૃહ નગર નરેસએ,
રાજ કરે શ્રીઆમગુઉ શ્રેણી સબલ નરેસ. ૧

* * * *

અંત—

તે મુનિવર મેઘકુમાર જીણે ચરિત્ર પાલિઉં સાર.
ગુરૂ શ્રી જિનમાણિક સીસ, કવિ કનક ભાગઈ નિસદીસ. ૫૦

—૩-૧૩ લીં-, પા. ૩, રત્ન.

જિનમાણિક્યસૂરિ—(ન. ૧૨૩) ખરતર ૬૦ મા પટ્ટધર. જન્મ સં. ૧૫૪૯ દીક્ષા ૧૫૬૦, પદસ્થાપના ૧૫૮૨, મરણ ૧૬૧૨. આથી ૧૫૮૨ ને ૧૬૧૨ ની વચમાં.

(ગુર્જર ભાષામાં–સા૦ ભં. પાટણ.)

(આ પૈકી લબ્ધિસાગરસૂરિએ ૧૫૫૭ માં શ્રીપાલકથા રચેલ છે. તેના શિષ્ય ધનરત્નના પાટે અમરરત્નસૂરિ અને તેજરત્નસૂરિ થયા ને તેના દેવરત્નસૂરિ થયા કે જેના સમકાલીન નયસુંદર ૧૬૨૮–૧૬૬૯ થયા. ઉક્ત ધનરત્નસૂરિના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૭૨, ૧૫૭૬, ૧૫૭૯ ૧૫૮૭, ૧૫૯૧ ના મળી આવે છે. જુઓ. [ધા. પ્ર. લે. સં. ના બંને ભાગ. આથી આ કવિને સોળમી સદીના અંતમાં મૂકી શકાય.]

---

૧૨૮ જ્ઞાનાચાર્ય.

(૨૨૪) બિલ્હણ પંચાશિકા. સં. ૧૬૨૬ પહેલાં ૧૬ મા શતકમાં.

આદિ— ચુપઈ.

મકરધ્વજ મહિપતિ વર્ણવૂં, જેહનૂં રૂપ અવનિ અભિનવૂં;
કુસુમ બાણ કરિ કુંજરિ ચડઇ, જાસ પ્રયાણિ ધરા ધડહડઈ. ૧
કોદંડ કામિની તણુ ટંકાર, આગલિ અલિ ઝંઝા ઝંકારિ;
પાખલિ કોઇલિ કલ રવ કરઈ. નિર્મલ છત્ર શ્વેત શિર ધરઇ ૨
ત્રિભુવન માંહિ પડાવઇ સાદ, છઈ કો સુર નર મંડઇ વાદ ?
અબલા સૈનિ સબલ પરવરિઉ, હીંડઇ મનમથ મચ્છરિ ભરિઉ. ૩
માધવ માસ સોહઇ સામંત જાસ તણઈ જલનિધિસુત મિંત,
દૂતપણૂં મલયાનિલ કરઈ, સુર નર પન્નગ આણ આચરઈ. ૪
તાસ તણા પય હૂં અણુસરી, સરસતિ સામિણી હઈડઇ ધરી,
પહિલૂં કંદર્પ કરી પ્રણામ, ગરૂઉ ગ્રંથ રચિસિ અભિરામ. ૫

* * * *

અંતે—

આપિ વાર એક અવાસ, મણિ માણિક ધન સૂંપૂં તાસ
પૂરવ પ્રેમ મિલિ જણ ઘણઉ, પાર ન પામિ કવિ તે તણઉ. ૧૫૧
કામિ કાજિ કીધ ચૂપઈ, ખંતિ કરી નિરખઉ થિર થઈ;

તાસ તણુઉ શિષ અતિચતુર, ગુણમાણિક્ય ગુણ જોય,
તેહ તણુઈ સુપસાઉલઇ, કવિત કરૂ તે સોય. ૪

* * * *

(ફક્ત મને પ્રથમનું પાનું મળ્યું છે. તેથી કવિનું નામ તેમજ તેમની કૃતિની રચનાનો સમય નિર્ણીત થઈ શકે તેમ નથી.) પત્ર ૯-પ્ર. કા.

(બ્રહ્માણુ ગચ્છમાં અનેક બુદ્ધિસાગરસૂરિ અને વિમલસૂરિ થયા લાગે છે, કારણુ કે બુદ્ધિસાગરસૂરિ નામના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૩૮૦, ૧૩૮૬, ૧૪૨૯, ૧૪૩૯, ૧૪૯૩, ૧૫૦૬, ૧૫૨૮, ૧૫૩૨, ૧૫૪૩ ૧૫૪૯, ૧૫૫૪ ના મળી આવ્યા છે અને વિમલસૂરિ નામના લેખો સં. ૧૨૬૩, ૧૩૬૯, ૧૩૭૧, ૧૪૪૫, ૧૫૦૩, ૧૫૦૮, ૧૫૧૧, ૧૫૧૩, ૧૫૧૫, ૧૫૧૬, ૧૫૧૭, ૧૫૨૦, ૧૫૨૩, ૧૫૨૪, ૧૫૩૨, ૧૫૪૩, ૧૫૬૧, ૧૫૮૯ ના મળી આવ્યા છે. જુઓ ધા. લે. સં. ભાગ બને તથા નાહરકૃત જૈન લે. સં. ભાગ પહેલો. આ પૈકી બુદ્ધિસાગરસૂરિ તેમના સં. ૧૫૨૮, ૧૫૩૨, ૧૫૪૩, ૧૫૪૯ અને ૧૫૫૪ માં વિમલસૂરિ પટ્ટે થયેલા જણાવ્યા છે, અને વિમલસૂરિ તેમના સં. ૧૫૦૩, ૧૫૧૫, ૧૫૧૬, ૧૫૧૭, ૧૫૧૯ માં પોતે બુદ્ધિસાગરસૂરિ પટ્ટે થયેલા જણાવ્યા છે. સં. ૧૫૮૦ માં થયેલ વિમલસૂરિ કે જે બુદ્ધિસાગરસૂરિ પટ્ટે થયેલા તે આ કવિના ગુરૂ સમજીએ, તો સોળમા સૈકાના અંતે આ કવિને મૂકી શકાય.)

---

૧૨૭ નયસિંહ ગણિ (વડતપગચ્છ-ધનરત્નસૂરિ-મુનિસિંહ શિ.)

(૨૨૩) ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તુતિ. પાવાપુર

—ચંદ્રગચ્છિ ગુરૂરાજ શ્રી રત્નસિંઘસૂરિ, તત્પટ્ટે શ્રી ઉદયવલ્લભસૂરિ, તત્પટ્ટે શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ, તદનુક્રમે શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ–તત્પટ્ટે શ્રી લબ્ધિસાગરસૂરિ–તત્પટ્ટે શ્રી ધનરત્નસૂરિંદ, ઉવઝાય શ્રી મુનિસિંઘગણિ શિષ્ય પ. નયસિંઘ ગણિના પાવાપુરે કૃતા શ્રી ચતુર્વિંશતિ જિનાનાં સ્તુતયઃ

આ બિલ્હણ પંચાશિકા ચોપઈ ઉપર સ્વ૦ સાક્ષર શ્રી ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ એમ. એ. એ લખેલો લેખ ગુજરાતીના સંવત્ ૧૯૭૨ ના દીવાળીના ખાસ અંકમાં પૃ. ૧૯૨૬ પર છપાયો છે. તે ઘણી જાણવા જોગ હકીકત પૂરી પાડે છે. બિલ્હણ નામના કાશ્મીરી પંડિતે ગૂજરાતમાં આવી અણહિલવાડમાં કેટલોક સમય નિવાસ કર્યો હતો ત્યારે કર્ણદેવ રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં તેણે કર્ણસુંદરી નામની નાટિકા કે જે અણહિલવાડમાં શાન્ત્યુત્સવ દેવગૃહમાં મહામાત્ય સંપત્કરે પ્રવર્તાવેલા

રાજકુમારી સાથે ભોગવેલા ભોગનૂં બિલ્હિણના મૂખનૂં ઉન્માદક ચિત્ર છે.

પ્રસ્તુત પંચાશિકા કોઇ અણઘડ જોડનારને હાથે કાલાંતરે કથીરમાં જડાઈ અને बिल्हण काव्य નામ પામી. પૂર્વે બિલ્હણ ગૂજરાતમાં આવ્યો હતો ને ત્યાંથી અત્યંત અપ્રસન્ન ચિત્તે ચાલ્યો ગયો હતો, એ વાત એ અરસામાં તાજી હતી. અને પંજાબના ક્ષિતિપાલની હકીકત વીસારે પડી હતી. એને લીધે ઐતિહાસિક ક્ષિતિપાલ તથા તેની પુત્રીને ઠેકાણે बिल्हण काव्य માં ગૂજરાતનો વીરસિંહ તથા રાજકુમારી શશિકલા એ બે કલ્પિત વ્યક્તિઓ સ્થાપિત થયેલી જોવામાં આવે છે. જૈન સાધુ જ્ઞાનાચાર્યે જૂની ગૂજરાતીમાં બિલ્હણ કાવ્ય રચ્યૂં છે, તેમાં શશિકલાના પિતાનું નામ પૃથવીચંદ્ર આપ્યું છે ને તેને પાટણનો રાજા કહ્યો છે,

બિલ્હણ કાવ્યમાં ગાંઠી લીધેલી बिल्हण पंचाशिकाએ જ્ઞાનાચાર્યને શશિકલાના પ્રલાપના કાવ્યની રચના સૂઝાડી જણાય છે. તે સાધુ કવિએ ભાગ્યા તૂટયા સંસ્કૃત સાથે ગૂજરાતીમાં શશિકલા કાવ્ય રચ્યું છે, તેમાં વીસ સંસ્કૃત શ્લોક અને ચાલીસ ગૂજરાતી ચોપાઇ છે, બિલ્હણ કાવ્ય અને શશિકલા કાવ્યની ભાષાની વિશિષ્ટતા ઉપરથી જ્ઞાનાચાર્ય ઇસવીસન પંદરમી સદીમાં થયેલ લાગે છે. પ્રસ્તુત કાવ્યોની જૈન મરોડના દેવનાગર અક્ષરની હાથપ્રત (મુંબઇની દેવચંદ લાલભાઈ લાયબ્રેરીની) જે મને મળી હતી તે વિ. સં. ૧૬૨૬ ની છે.

જ્ઞાનાચાર્યની ભાષા મધ્યકાળની ગૂજરાતી છે. એ કવિનું શશિકલા કાવ્ય ટૂંકૂં છે ને કંઇક ફીકૂં પણ છે. —કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ.

ભણિસઇ બિહ્લણ વાણી તેહ, જ્ઞાન ભણઇ રસિ રાતા જેહ. ૧૫૨

—इति कवि चक्रचूडामणि वेह्लण पंचाशिका समाप्तः। संवत १६२६ वर्षे चै वदि ३ दिने लिषि ॥ इति वेलण-पंचाशिकारास समाप्तः ॥ श्रीः ॥ ॥ श्री ॥ ॥

મૂળ ચોપડાનાં પત્ર ૪૩ થી ૫૮ (નિરંક). વૃત્ત ૨૦૫, તેમાં ૧૫૨ ચોપાઈ ગૂજરાતી, બાકી ભ્રષ્ટ સંસ્કૃત (આશરે ૫૧ વૃત્ત).

(૨૨૫) શશિકલા પંચાશિકા.

આદિ— ચૂપઈ.

એક દિન બઇઠી સહિઇર સાથિ હસિ હરખિ તાલી દેઈ હાથિ,
સહી કહિ સાંભલિ શશિકલા પૂછું વાત એક નિર્મલા. ૧
જિમ બિહ્લણિ પરકાસ્યૂં સર્વ, તિમ તું કહિ મૂકી મન ગર્વ,
કહિ કુમરી સુણિજ્યો સહુ તહ્મે, નેહની વાત પ્રકાસૂં અમ્હે. ૨

* * * *

અંતે—

થયુ વિકિંસ છાંડી આગલી, ક્રીડા સુરત કીધ તણિ વલી,
વાર વાર સંભારૂ તેહ, પ્રાણ પાહિ વાહલુ વર એહ. ૪૦

—इति शशिकला पंचाशिकाः मंगलपुरइ। श्री ज्यानाचार्य कृतः

—મૂળ ચોપડાના પત્ર ૩૯ થી ૪૩, વૃત્ત ૧+૫૯=૬૦; તેમાં ૪૦ ચોપાઈ ગૂજરાતી, બાકી ભ્રષ્ટ-અતિ ભ્રષ્ટ ગૂજરાતી મિશ્રિત સંસ્કૃત.

ટૂંકી નોંધ.—શારદા દેશનો પંડિત કવિ બિલ્હણ વતન છોડીને નીકળ્યો, ત્યારે કેટલોક વખત પંજાબના હાકેમ ક્ષિતિપતિ કિંવા ક્ષિતિપાલને ત્યાં રહ્યો હતો. તે દરમિયાન તેને ક્ષિતિપાલની પુત્રી સાથે સ્નેહ બંધાયે. તે વાત પાછળથી છતી થઈ; અને કાશ્મીરી કવિને દેશત્યાગ કરવો પડ્યો એ સ્નેહને સંભારી મોહબ્બદ્ધ બિલ્હણે સંસ્કૃતમાં બિલ્હણ પંચાશિકા રચી, જે અદ્યાપિ એક લોકપ્રિય કાવ્ય મનાય છે. એ કાવ્યમાં

ઉપર જે મંગલાચરણ આપ્યું છે તે આપી પછી જણાવે છે કે ઉત્તરદેશમાં શ્રી પુરપાટણમાં પૃથ્વીચંદ રાજા રાજ્ય કરે છે. તેની પટરાણીનું નામ પ્રેમાવતી છે. નગરની બાલાઓનાં નયનો જોનારને વીંધીને પાડી નાંખે એવાં મોહક છે. પ્રેમાવતીની કુક્ષિથી શશિકલા નામની પુત્રીનો જન્મ થયો. તે શશિકલા ક્રમે કરીને યૌવનદશા પામી. કવિ તેણીના રૂપ તથા વિદ્યાભ્યાસનું વર્ણન કરે છે......કાવ્યશાસ્ત્રમાં નૈષધ શરૂ થયું, પણ પાંચ સર્ગ ભણ્યા પછી પંડિત પંચત્વ પામ્યો. બીજા પંડિતની શોધ કરતાં કલિંગ દેશથી બિલ્હણ પંડિતની પ્રાપ્તિ થઈ. રાજાએ તેને કુમારીના શિક્ષક તરીકે નીમ્યો. પરંતુ રાજાએ બંને યુવાન્ હોવાથી તેઓ વચ્ચે કંઇ કુત્સિત કર્મ ન થાય, તે માટે બ્રાહ્મણને કહ્યું કે કુમારી આંધળી છે અને કુમારીને કહ્યું કે બ્રાહ્મણ કુષ્ટરોગી છે; અને તે વાસ્તે બંને વચ્ચે પડદો મૂકાવ્યો અને કુંવરીને પર્યંકે બેસાડી. અભ્યાસ કરાવતાં એક વિકટ શ્લોક આવ્યો. શશિકલાએ તેના ઉપર રહેલી વૃત્તિ જોઇ નહી, તેથી બ્રાહ્મણે કહ્યું કે, તું આંધળી છે તેથી જોઇ શકતી નથી; કુમારીએ કહ્યું હું પોથીમાં લખ્યું છે તે બોલું છું. બ્રાહ્મણે જાણ્યું કે આ આંધળી નથી, માટે પરીક્ષા કરવાને બે દુહા કાગળમાં લખીને તેણીના ઉપર નાંખ્યા. આ દુહા તે **निरर्थकं जन्मगतं नलिन्यां यदा न दृष्टं तुहिनांशुबिंबं.**

દુહા—જેણિ અંબુજિ અંબરથિકું, નિર્મલ ચંદ્ર ન દિઠુ
તે કમલિનિ કલિમાં રહી, જવાર ઘણ ઘઠુ. ૩૭
જેણિ મયંકિ મહિયલિ થિકી, વિકસતિ નવિણી ન જોઇ,
અવનિમાં હિઇ તે અવતરી, નિશ્ચઇ નિષ્ફલ હોઇ. ૩૮

કુમારીએ તેનો અર્થ વિચાર્યો અને હૃદયમાં રણઝણી રહી. પડદો કાઢી નાંખ્યો ને બ્રાહ્મણને મદન જેવો જોયો. નયણે નયણ મળ્યાં ને દૃષ્ટિ સ્થિર થઈ. લજ્જા ટલી ગઇ.

કરિ કટાક્ષ લંખઇ શર સમિં, ભ્રયુહ ભાવિ કુલાલઇ મંમિં,
ડસણે સરસી અહરા ડસઈ, વલી કુંચકી કરસ્યું કસમ

ભગવાન્ ઋષભનાથના યાત્રામહોત્સવ પ્રસંગે પ્રથમ ભજવવામાં આવી હતી. કર્ણદેવની વિદ્યાધર કન્યા કર્ણસુંદરી સાથે સ્નેહ તથા પરિણય એ તેની વસ્તુ છે. ગૂજરાતમાં સોમનાથની યાત્રા કરી પછી રામેશ્વર સુધી ગયો. છેવટે દક્ષિણની ચાલુક્ય રાજધાની કલ્યાણમાં આવ્યો. ત્યાં વિક્રમાદિત્ય ત્રિભુવનમલ્લ રાજાએ તેને પોતાનો વિદ્યાપતિ બનાવ્યો. તેનું વિક્રમાંક કાવ્ય એ ઉક્ત રાજાની પ્રશસ્તિ રૂપ છે. ત્રિભુવનમલ્લના પૌત્ર સોમેશ્વરદેવ ભૂલોકમલ્લે પણ તેવુંજ એક વિક્રમાંકાભ્યુદય નામનું ચંપૂકાવ્ય રચેલું છે. તેની એકજ ત્રુટક પ્રત પાટણના સંઘવીના પાટણના તાડપત્રના ભંડારમાં છે. બિલ્હણનો સમય ઈ. સ. ૧૦૬૫ થી ૧૦૮૫ નિર્ણીત કરવામાં આવ્યો છે.

'અદ્યાપિ તાં' એ પદોથી શરૂ થતું ૫૦ વસંતતિલકામાં રચાયેલું ખંડકાવ્ય સંસ્કૃત સાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધ છે. કેટલાક તેનો કર્તા ચૌર કવિ માને છે, બીજો વર્ગ બિલ્હણકૃત માને છે. આ ૫૦ શ્લોકના પૂર્વ ભાગ તરીકે પૂર્વચતુસ્સપ્તતિકા-નામનું ૭૪ શ્લોકનું નવીન કાવ્ય કોઇએ રચ્યું છે તેમાં પંચાશિકાનો પ્રસંગ એવો વર્ણવેલો છે કેઃ—

અણહિલપુર પત્તનના રાજા વૈરિસિંહ (ઇ. સ. ૯૨૦)ને અરંતપુરના રાજાની પુત્રી સુતારાની કુક્ષિથી શશિકલા નામની પુત્રી થઈ. પુત્રી મોટી થતાં રાજાને અભ્યાસ માટે ચિંતા થઈ. એવામાં કાશ્મીરી પંડિત બિલ્હણ રાજસભામા આવ્યો. વિદ્વાન્ જણાયાથી રાજાએ શશિકલાને ભણાવવા વાસ્તે તેને રાખ્યો. વ્યાકરણ, કાવ્ય, સંગીત વગેરે શાસ્ત્રનું અધ્યાપન કરાવ્યા બાદ કામશાસ્ત્ર શરૂ કર્યું. આ અરસામાં તે બંને વચ્ચે સ્નેહ વધ્યો અને ગાંધર્વ વિધિથી લગ્ન થયાં. ઉભય કામશાસ્ત્રોક્ત રતિ વિલાસ સુખ ભોગવવા લાગ્યાં. રક્ષકોએ શશિકલાનું વિકૃત રૂપ જોઈને રાજાને આ વાત નિવેદન કરી. રાજાએ બિલ્હણને શૂળી ઉપર ચઢાવવાનો હુકમ કર્યો.

આ પછીની વાર્તા આપણી કૃતિ–ગૂજરાતી ભાષાન્તરની વાર્તાના સરખીજ છે. તે ચોપઇનો સાર પણ આ લેખમાં આપ્યો છે. આમાં

.૮ સોમે લિખિતં મંત્રિ શ્રી પક્ષ પઠનાર્થા. બ્રાહ્મણની પ્રતના કુલ ૨૮ પત્ર છે. આમાં બિલ્હણ પંચાશિકા ઉપરાંત શશિકલાના વિરહ પ્રલાપના ૧૨૩ દૂહા ચોપઈ વધારે છે. પંચાશિકાનાં અંતની ટુંક ઉપર જણાવી છે તે છે.

'ભણે બિલ્હણ મમ વાણી એહ, જ્ઞાનતણે રસિ રાતો તેહ.'

શશિકલાને વિપ્રના બંધનની વાત દાસીએ સંભળાવી કે, તેણીની આંખમાંથી સમુદ્રની પેઠે આંસુ સરવા લાગ્યાં. સખીએ સમજાવીને છાની રાખી. શશિકલા વિપ્રની સાથેની પોતાની રતિક્રીડાને સ્મરીને વિલાપ કરવા લાગી. આ વિલાપ પંચાશિકાથી જાય તેવો નથી. આ પછી તેમાંથી ૧૦ મી કડીથી ૨૧ કડી આપી છે ને પછી પ્રલાપનો અંત-ભાગ ૧૨૦ થી ૧૨૨ કડીનો આપ્યો છે.

આ કાવ્યના કર્ત્તા સંબંધી ચર્ચા કરતાં દલાલ જણાવે છે કે બિલ્હણ વૈરિસિંહના વખતમાં નહિ, પણ કર્ણદેવના સમયમાં થયો જણાય છે. વળી "ગૂજરાતી ભાષાન્તર કર્ત્તાનું નામ મારી પાસેની પ્રતો ઉપરથી બિલ્હણ હોય એવું જણાય છે, પણ ગુજરાતીઓમાં આવાં નામ હોવાનો સંભવ નથી. જૈનશ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ તરફથી છપાયેલી જૈન રાસમાળા નામની રાસોની યાદીમાં બિલ્હણ પંચાશિકાના કર્ત્તા તરીકે **સારંગ**નું નામ આપેલું છે, તે નામ ખરૂં હોય, પરંતુ તે પ્રત જોયા વિના નિશ્ચયથી કહી શકાય નહીં. આ ચોપાઇ સંવત ૧૬૫૫ ના પૂર્વે મારા ધારવા પ્રમાણે વિક્રમના ૧૬ મા શતકના અંતમાં રચાયેલી હશે. પંચાશિકાનો અંગ્રેજી કવિતામાં અનુવાદ સર એડવીન આર્નોલ્ડે કર્યો છે."

—વધુ માટે જુઓ ગૂજરાતીનો ઉક્ત અંક ૭–૧૧–૧૯૧૫

આમાં વિશેષ ઉમેરવાનું એકે આમાં ટાંકેલી લેખકની પ્રશસ્તિમાં જે સં. ૧૬૨૬ ની છે તેમાં બીજી કૃતિ નામે શશિકલા પંચાશિકામાં શ્રી ન્યાનાચાર્ય કૃતઃ એવું લખેલું છે. તે ન્યાનાચાર્ય કર્ત્તા હોય એવું બિલ્હણ પંચાશિકાના અંતની ટુંકમાં 'જ્ઞાન તણઇ રસિ રાતા જેહ' એવું છે

કુચ કાઠી કંદુરઇ કાન, ગીગી ગાંઠિ કરઇ તે સાન,
આળસ મોડઈ આવઈ જંભ, નિરતઇ નાભિ દેખાડઈ રંભ. ૪૪

વાર વેઇ વાઇ નીસાસ, આગલા કરઈ અપાર આસ,
મહિલાવતઈ ગંઠઇ લાજ, પ્રીતિ પ્રગટ થઈ કામુ કાજ. ૪૫

કરઈ કતૂહલ ક્રીડા હોઇ, ભોગ ભોગવઇ સુરના સોઈ,
અંગિ નિજ અનંગ તણુ અભ્યાસ, વિલસઇ પંડિત વિવિધ વિલાસ. ૪૬

પતિ સુખ સેવઈ કુમરિ એકંતિ, જેહવી યુવતિ જાતાં હુઇ ચિંતિ,
મનિ ગમતું માણઈ માનિની, જાણઈ નહીં વાસર યામિની. ૪૭

સારભિ વેસિ સરૂપ સુજાણ, પંડિત રાનું પુત્રી રાણ,
રાજ લીલા આવાસ મઝારિ, નવ નવ રંગ કરઇ નરનારી. ૪૮

આવી રીતે પંડિત તથા શશિકલા વચ્ચેનો પડદો છૂટી ગયો અને આરસપરસ સ્નેહ જામતાં બંને કંદર્પક્રીડા કરવા લાગ્યાં. રાજાએ એક વખત કુંવરીને જોઈ અને તેણીના રૂપમાં ફેરફાર નિહાળતાં રાજા કોપ્યો અને ચાંડાળને બોલાવીને આપ્યો અને તેને શૂળી ઉપર આરોપવાનો હુકમ કર્યો. શૂળી ઉપર ચડાવતાં પહેલાં પંડિતને પોતાના ઇષ્ટદેવને સ્મરવા કહ્યું. પંડિતે કહ્યું કે મારી ઇષ્ટ દેવતા શશિકલા છે; તેનું હું સ્મરણ કરું છું તે સકલ સભા જાણજો. પછી તેનું સ્મરણ કરતાં તેની આંખોની કનીનિકાનું સ્મરણ થઈ આવે છે. કોટવાલો ગઢ આગળ આણતાં શશિકલાની દૃષ્ટિએ તે પડ્યો. શશિકલાએ કહ્યું કે, એને મારશો તો હું મરીશ. પ્રધાને રાજાને સમજાવ્યો અને ચાંડાળની પાસેથી શશિકલાને પરણાવી.

પ્રસ્તુત ચોપાઇની સંવત ૧૭૭૩ માં લખાયેલી પ્રાણજીની પ્રતમાં ૨૦૪ શ્લોક મળ્યા છે, જ્યારે પાટણની સંવત ૧૬૫૫ માં લખાયેલી પ્રતમાં ૨૦૫ છે. પાટણની પ્રત (પત્ર ૭ પંક્તિ ૧૫) નો અંત નીચે પ્રમાણે છે:—ઇતિ કવિરાજ મુનિમણિ શ્રી સિંહરાજ પંડિત વિરચિતા શિવદત્ત પદ્માવતી રાસ ચોપઈ સંપૂર્ણ સં. ૧૬૫૫ વર્ષે માર્ગશીર વદિ

વિક્રમ સત્તરમી સદી.

---

૧૨૯ સુમતિ મુનિ (ત૦ હર્ષદત્ત શિ૦)

(૨૨૬) **અગડદત્તરાસ** સં. ૧૬૦૧ કાર્તિક શુ. ૧૧ રવિ.

આદિ—

આદિ જિણેસર પ્રણમી પ્રાય, સમરૂં **સરસતિ** સામિણિ માય
કરજોડી જઈ માગું માન, સેવકનઇ દેજે વરદાન. ૧
તુઝ નામઈ હુઈ નિરમલ જ્ઞાન, તુઝ નામઈ વાધઇ સવિ વાન,
તુઝ મુખ સોહઈ પૂનિમ ચંદ, જાણે જીહ અમીનઉ કંદ. ૨
મૃગલોચના કહીઈ સવિશાલ, અધર રંગ જિસ્યા પરિવાલ,
વેણી જાણે જિસિઉ ભુયંગ, કઠિન પયઉહર અતિહિં ઉત્તંગ. ૩
નલવટિ ટીલી રયણે જડી, મસ્તકિ મનમોહઇ રાખડી.
કાને કુંડલ કરિ બહિરખા, હીઈ હાર સોહઈ નવલખા. ૪
તુઝ તનુ સોહઈ સવિ સણગાર, પાએ ઘૂઘરનઉ ઘમકાર,
હંસગમનિ ચાલઈ ચમકતી, તું બ્રહ્માણી તું ભારતી. ૫
તુમ્હ ગુણ કહઇતાં ન લહું પાર, સેવકનઈ દેજે આધાર;
સારદ નામિઇ રચઉં પ્રબંધ, સુણિજ્યો અગડદત્ત સંબંધ. ૬

× × × ×

અંતે—

સારદ નામ હીયડઈ ધરી, ચઉપઇબદ્ધ રાસ જે કરી
અધિકું ઉછઉં કહિઉં હુઈ જેહ, ભવીયણ જણ સાંસઇજો તેહ. ૧૩૪
શ્રી **ચંદ્રગચ્છ** સૂરીસર રાય, શ્રી **સોમવિમલ** સૂરિ પ્રણમું પાય,
એ ગુરૂ મહિમા મેરૂસમાન, તાં ચિર નંદઉ ગયણે ભાણ. ૧૩૫
સંવત સોલ એક કાતી માસી, સુમતિ ભણઈ મઈં કરિઉ ઉલ્હાસિ,
સુકલ ઇગ્યારસિં આદિત્યવારિ, એ ભણતાં હુઈ હરખ અપાર. ૧૩૬

તેમાં 'જ્ઞાન' એ પરથી સંભવિત છે. અને તે 'આચાર્ય જૈન હોવાનું સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ ધ્રુવ જણાવે છે તે વાસ્તવિક ભાસે છે. સારંગના નામપર રત્નવિજયના ભંડારની ટીપમાં આ ચોપાઇ નામે બિલ્હણ પચાશિકા નોંધાઇ છે; તે પ્રત હું જોઇ શક્યો નથી; આ સંબંધમાં સારંગ નામનો કવિ નોંધાયો છે કે જે મડાહડ ગચ્છના જ્ઞાનસાગર સૂરિના શિષ્ય પદ્મસુંદર અને તેના ગુરૂભાઈ ગોવિંદનો શિષ્ય છે અને જેણે ભોજ-પ્રબંધ ચોપાઇ સં. ૧૬૫૧ શ્રા. વ. ૯ જાલોરમાં રચી છે તેના નામનીચે આ પંચાશિકાને પણ મેં મૂકી છે; પણ તે સંબંધી વિશેષ હકીકત તે પ્રત જોયા પછી મળી શકે.

આ સોળમા સૈકામાં ગદ્યગ્રંથો ભાષામાં નીચે પ્રમાણેના રચાયેલા જાણવામાં આવ્યા છેઃ—

૧. સં. ૧૫૦૧ દીપોત્સવદિને તપાગચ્છે સોમસુંદરસૂરિથી મુનિસુંદરસૂરિ શ્રી જયચંદ્રસૂરિ શિ૦ હેમહંસ ગણિએ ષડાવશ્યકપર બાલાવબોધ રચી પૂર્ણ કર્યો. (લા. ભં.)
૨. સં. ૧૫૦૧ કારતક શુદ ૧૩ બુધે વૃદ્ધતપાગચ્છના ભટ્ટારક રત્નસિંહ સૂરિના શિષ્ય પંડિત માણિક્યસુંદર ગણિએ મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ રચિત ભવભાવના સૂત્રપર બાલાવબોધ દેવકુલપાટકમાં કર્યો. (લા. ભં.)
૩. તપામુનિસુંદર સૂરિ શિષ્ય વિશાલરાજે ગૌતમપૃચ્છાનો બાલાવબોધ કર્યો. સં. ૧૫૦૫ આસપાસ. (લા. ભં.)
૪. સં. ૧૫૨૯ માં વૃદ્ધતપાગચ્છના ભટ્ટારક જયતિલક સૂરિના શિષ્ય પંડિત દયાસિંહ ગણિએ ક્ષેત્રસમાસનાપર બાલાવબોધ રચ્યો. (લા.ભં.)

શ્રી વિજયદાન સૂરીંદએ, દીઠઈ હુઇ આણંદએ,
આણંદ એ સાથઈ ચરણકમલ નમુંએ.
શ્રીપતિ રિષિ પંડિત નમું હું, સમકાલઈ ધનધનૂએ,
ધન ધન રત્નત્રય સિરૂં સોભતા એ.
એહ ભણીનઈ જે સર્દહઇરે, રત્નત્રય હુ તે લહઈ,
તે લહઇ અવિચલ પદવી સિધનીએ. ૧૨૭
—ગ્રંથાગ્ર ૨૦૪ પા. ૮ પ્ર. કા.

---

૧૩૨ સોમવિમલસૂરિ* (ત૦ હેમવિમલસૂરિ–સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ શિ૦)

(૨૨૮) **શ્રેણિકરાસ** (સમ્યકત્વસાર રાસ) સં. ૧૬૦૩ ભાદ્રપદ સુદિ ૧ કુમારગિરિમાં

---

* હેમવિમલસૂરિ તપગચ્છના પટ્ટધર–તેમની પાટે સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ થયા, અને તેમની પાટે સોમવિમલસૂરિ નં. ૫૮ મા થયા. તેમનો જન્મ ખંભાતમાં સમધર મંત્રી વંશજ રૂપવંતને ત્યાં તેની સ્ત્રી અમરાદેથી થયો. જન્મનામ જસવંત. હેમવિમલસૂરિ પાસે સં. ૧૫૭૪ માં વૈશાખ શુદ ૩ ને દિને દીક્ષા લીધી. દીક્ષા નામ સોમવિમલ. પછી તે સૂરિએ સં.૧૫૮૩ માં સૌભાગ્યહર્ષને સૂરિપદ આપ્યું ને સૌભાગ્યહર્ષસૂરિએ પંડિતપદ સોમવિમલને શીરોહીમાં આપ્યું. અને વીજાપુરમાં અમદાવાદના સંઘે આવી ઉપાધ્યાયપદ અપાવ્યું. સં. ૧૫૯૭ માં આસો સુદ ૫ ને ગુરૂવારે અમદાવાદમાં સોમવિમલને આચાર્યપદ આપ્યું. અને બીજા લઘુ-આચાર્ય સકલહર્ષસૂરિ સ્થાપ્યા. પછી ખંભાતમાં ગચ્છનાયકપદ સોમ-વિમલસૂરિને આપવામાં આવ્યું–સં. ૧૬૦૫ મહા સુદ પાંચમને દિને. આ તેમના શિષ્ય આણંદસોમે સં. ૧૬૧૯ માં કરેલા સોમવિમલસૂરિ રાસ (પ્ર૦ જૈન ઐ. ગૂ. કા. સંચય–શ્રીજિનવિજયજી સંપાદિત) માંથી લીધેલું છે. સોમવિમલસૂરિ સં. ૧૬૩૭ માર્ગશીર્ષમાં સ્વર્ગભાક્ થયા.

અગડદત્ત મુનિ તણુઉ ચરિત્ર, ભણતાં ગણતાં હુઈ પવિત્ર;
પંડિત હર્ષદત્ત સીસ ઇમિ કહઈ, ભણઈ ગણઈ તે સવિ સુખ લહઇ. ૧૩૭
—ઇતિ અગડદત્ત રાસ. ૪-૧૫ લીં૦
—સં. ૧૬૩૭ વર્ષે આસો શુદિ ૧૨ સોમે છકડી પાટક મધ્યે લખ્યતં ત્રા૦ સોમા લખ્યાપિતં પ્ર૦ શ્રી સત્યલક્ષ્મી ગણિના વાચનાર્થં
—૧૦-૧૪ લીં.

---

૧૩૦ દર્શન કવિ

(૨૨૭) ચંદાયણો રાસ. ૧૬૦૧ આસો સુદ ૧૦.

૧૩૧ જગઋષિ (ગુણવિમલ) (ત૦ વિજયદાનસૂરિ-શ્રીપતિઋષિ શિ૦)

(૨૨૭) વિચારમંજરી સં. ૧૬૦૩

અંત—

'ચંદ્રગછિ ઉદ્યોતકર વિરી શાખા મનોહર,
મનોહર શ્રી આણંદવિમલ સૂરીસ્વરૂએ, શ્રીવિજેદાન સૂરીંદએ
દીઠિ હુઇ આણંદ એ
આણંદ સાથિ ચરણકમલ તસુએ શ્રીપતિરીષી પંડિતમુનિ,
દસમ કાલિ ત ધિનુ ધિનુ રત્નત્રઇસં સોભતાએ.
પંડિત જગરષી ઊચરિ. ૧૨૬
સંવત સોલ ત્રીરોતરિ ત્રીરોતરિ વિચારમંજરી એ રચીએ
એહ ભણી નિજ સદહિરે,
રત્નત્રય જુ તે લહિ તે લહિ અવિચલ પદવી સિધનીએ.
—સં. ૧૬૦૫ વર્ષે ચૈત્ર શુદ ૧ અહિમદાવાદ મધ્યે લેખિતં
—વિવેકવિજય ભં. ઉદયપુર.

કાંઈ કર્તાનું નામ ગુણવિમલ આપે છે. એક બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે છે.

ચંદ્રગચ્છિ ઉદ્યોતકર વઇરી સાખા મનોહરરે,
મનોહર શ્રી આણંદવિમલ સૂરીસ્વરૂએ.

સોભાગી સોહામણું એ, મા૦ તસ નામે ગહગાટ.
હેમપરે જગવલ્લહુઓ, મા૦ શ્રી હેમવિમલસૂરિ,
સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ પાટધરા મા૦, નામિઇ સંપદ ભૂરિ. ૯૮
સોમવિમલસૂરિ તાસ પાટે, મા૦ પામી સુગુરૂ પસાય,
શ્રી વીરજીણેશ્વર મહિમા ધરીએ, મા૦ ગાયો શ્રેણિકરાય.
ભુવન આકાશ હેમકર કલાએ, મા૦ સંવત હિ નાણે,
ભાદ્રવા સુદ સોહામણી એ, મા૦ પડવે ચડયો પ્રમાણ.
કુમારપાળરાય થાપીઓ મા૦ કુમરગિરિ પુરસાર,
શાંતિ જિણંદ પસાઉલે, મા૦ રચીઓ રાસ ઉદાર.
દૂહા ચોપાઈ વસ્તુ ગીત મા૦, સર્વ મળી કીધો માન,
છસેં એકાશી આગલે એ મા૦ જાણે સહુએ જાણ.
અધકું ઓછું મેં ભણ્યું એ મા૦, જે હોય રાસ મોઝાર,
તે પંડિત સર્વે શોધજ્યો એ, મા૦ આગમને અનુસાર.
સુણી જે નરનારી ગાયસે એ, મા૦ સુણસે આણિ રંગ,
તે સુખ સંપદા પામસે એ, મા૦ ભોગ ભલીપરે ચંગ.
જ્યાં લગે મેરૂ મહીધરૂ એ, મા૦ જ્યાં લગે શશધર તાર,
ત્યાં લગે રાસ ચિરંજયુ એ મા૦ નિત્ય મંગલ જયકાર.

ગાથા ૬૮૧ લીં. પા. ૩-૪, ડે.

લિ૦ શ્રી કુમરગિરિનગરે શ્રી સોમવિમલસૂરિણા શ્રી રસ્તુ-પાં-શ્રી સંયમધીરગણિ ગુરૂભ્યો નમઃ શષ્ય ચેલા જયવંત લપિતં-શ્રી ॥ છ ॥

—ચેનસાગર ભં. ઉદયપુર.

—સં. ૧૬૧૯ શ્રાવણ સુદ ૧૧. ૨૧-૧૬ લીં, રત્ન.

(૨૨૯) **ધમ્મિલરાસ** સં. ૧૬૧૫ (૧૫૯૧?) પોષ સુદ ૧ રવિવાર ખંભાતમાં

અંતે—

શ્રી **તપગણ** શિણગાર, શ્રી **રતનશેખર** સૂરિસાર,
સિરિ લખિમિસાગરસૂરિ, જસ નામઈ પાતક દૂરિ. ધન. ૮૬

(પ્રકાશક—શા. છોટાલાલ મગનલાલ—અમદાવાદ.)

આદિ— દુહા.

સકલ સિદ્ધિ મંગલકરણ, જિન ચઉવીસ નમેવિ,
બ્રહ્માપુત્રી સરસ્વતી, માય-પાય પ્રણમેવિ. ૧
ગોયમ ગણધરને નમું, વિઘ્ન ન વિગ શૃંગાર
સોહમ સ્વામી નમું સદા, જસ શાખા વિસ્તાર. ૨
સાર મહા ફલ ગુણ તણા, હું અવિચલ પદ
અનુક્રમે પંચાવનમેં, જસુ નામે ગહગટ્ટ. ૩
હેમવિમલ તણા દીપતા, શ્રી સોમવિમલ સુરિંદ
તેહ તણા ચરણ નમી, હયડે ધરી આનંદ. ૪
ચંદ પરે ચડતી કલા, લાજે જેહને નામ,
શિષ્ય સૌભાગ્યહર્ષ સુરિંદવર, હરખિઓ તાસ પ્રમાણ ૫
ગુરુ અક્ષર જે કહ્યા, તે સવિ ગુરૂ પસાય,
વણ માત્ર જેણે શીખવ્યું, તેહના પ્રણમું પાય. ૬

વસ્તુ.

સકલ જિનવર સકલ જિનવર ચરણ વંદેવિ,
દેવી શ્રી સરસતી તણા પાયકમલ બહુ ભક્તિ જુક્તિઓ,
પ્રણમી ગોયમ સ્વામિવર, સુગુરપાય કમલ રતઓ,
શ્રેણિક રાજન ગુણ નિલુઓ, નિર્મલ બુદ્ધિ વિશાલ;
રચિસુ રાસ હું તસતણો, સુણીઓ અતિહિ રસાલ. ૭

× × × ×

અંતે—

તપગચ્છનાયક ગણધરૂ એ માહાલંતડે, સોમસુંદર સુરિરાય,
તસ પાટ ગચ્છ તે વંદિયએ મા૦, મુનિસુંદરિ સરિપાય.
તસ શાખા સોહકરૂ એ મા૦ રત્નશેખર સુરિંદ,
તસ પાટે ગયણ દીપતો એ મા૦, લક્ષ્મીસાગર સુરચંદ.
સુમતિસાધુ સુરીસરૂ એ, મા૦ અનુક્રમાલી ગુરૂપાટ,

ગુરૂ સુમતિ સાધુજનિ રેપઈ શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ ઉપઇ. ૪
જિમ હેમવિમલ ગુણ ગેહ તિમ હેમવિમલસૂરિ દેહ,
સંઘ નઈ દિઈ સોભાગહરિષ, સૂરિ સોભાગહરિષ. ૫
હેમ સીસ તાસ પટ્ટધાર, સૂરિ સોમવિમલ ગણધાર,
તિણિ તવીઉ ક્ષુલ્લકકુમાર, શ્રી સંઘનઈ જયજયકાર. ૬
શ્રી ગૂજરદેશ પવિત્ર, તિહાં નગર અછઇ સુપવિત્ર,
નાંમિ શ્રી અહમ્મદવાદ, સુરપુરસ્યું જે લિઈ વાદ. ૭
તિહાં પુર છઈ પવિત્ર અનેક, સિરિ રાજપુર સુવિવેક,
તિહાં રચીઉ રાસ રસાલ, જે ગાતાં સુખ વિશાલ. ૮
વસ્તુ દૂહા ચોપઈ પરમાણ, સત ત્રિણિ ત્રિડોત્તર જાણ,
શત ચ્યારિ પંચવીસ શ્લોક, ભણતાં હુઈ પુણ્યસિલોક. ૯
સંવત્સર સોલતેત્રીસ ૧૬૩૩ ભાદ્રવા વદિ આઠમિ દીસ,
શ્રી નેમિ જિણેસર સાંમી, તસુ નામિં નવનિધિ પાંમી. ૧૦

—ઇતિ શ્રી ક્ષુલ્લકકુમાર રિષિ રાસ સંપૂર્ણઃ–ઇલદૂર્ગ નગરે પુજ્યપંડિત શ્રી લક્ષ્મીકુલગણિ શિષ્ય મુ૦ રાજકુલ. ૮–૧૯ લીં.

૧ કુમરગિરિમંડણ શ્રી શાંતિનાથ સ્તવન.

આદિ—

સરસ વચન દિઉ સરસતી, સંતિ જિણેસર રાય,
ભગતિઈ ભાખું વીનતી, પામી શ્રી ગુરૂ પાય. ૧

* * * *

અંતે—

સા(ડ)ત્રીસે દૂહે કરી, વીનવિઓ અંતિ જિણંદ;
શ્રી સોમવિમલ સૂરિ ઇમ ભણઈ, કુમરગિરિઈ આણંદ. ૩૮

૨ સઝાય–આદિ—કપૂર હોવે અતિ ઉજલું. (મારી પાસે છે)
૩ સઝાય—આદિ—નગર રતનપુર જાંણીયઈ, સુરવર સમવડિ જાણીયઈ. (મારી પાસે છે.)

શ્રી સુમતિસાધુ સૂરિંદ, તસ પટ્ટઈ અભિનવચંદ,
શ્રી હેમવિમલ સૂરિરાય, જસ પ્રણમઈ ભૂપતિ પાય. ધન. ૮૭
તસ પટ્ટ સુરેસર ધીર, પય પ્રણમઈ ભૂપતિવીર,
શ્રી સોભાગહર્ષ સૂરીસ, કહઈ સોમવિમલ તસ સીસ. ધન. ૮૮
સંવત ચંદ નિધાનવલી નિધિ સિઉં કરીઅ પ્રધાન,
પોસ માસ શુદ્ધિ સાર, વલી પડવે આદિતવાર, ધન. ૮૯
શ્રી અંબનયર સુવિશાલ, તિહાં રચિઉં રાસ રસાલ,
જે ભણઇ ગણીઅ પ્રધાન, તે પામઇ નવનિધાન. ધન. ૯૦

—ઇતિ શ્રી આદિનાથ પ્રબંધ સં. ૧૬૬૭ વર્ષે લિખિતં પત્તનનગરે (પત્ર ૯. પ્ર. કા.) ૨.

(૨૨૦) ચંપકશ્રેષ્ઠી રાસ સં. ૧૬૨૨ શ્રાવણ શુદ ૭ શુક્રવાર. વિરાટનગરમાં

(૨૨૧) ક્ષુલ્લકકુમાર રાસ ૧૬૩૩ ભાદ્રવ વદ ૮ અમદાવાદના રાજપુરમાં.

આદિ—વસ્તુ

સકલ મંગલ સકલ મંગલ કરણ શ્રીવીર,
શ્રીસરસ્વતી જિણિ તપ નમી નમી જિણિ સિદ્ધ સિધિ,
ગોયમ ગિનિ જિનાના ગુરુ ગણધર વંછિત સિદ્ધિ,
શ્રી હેમવિમલ સૂરિના ચરણ કમલ વંદેવિ,
ભાખિસુ હું ક્ષુલ્લકકુમર કેરી શરગતિ દેવિ. ૧

* * * *

અંત—

શ્રી ક્ષુલ્લકકુમર ચરિત્ર સુણતાં થાઇ તેહ પવિત્ર,
સોમસુંદર નમિ ગણધાર, શ્રી સોમસુંદરસૂરિસર. ૪૦૨
મુનિસુંદર જસ પરિવાર, મુનિસુંદરસૂરિ ગણધાર,
જિમ રત્ન સિખરિ સહુ માંહઈ, સૂરિ રત્નશેખર અતિસોહઈ. ૪૦૩
જિમ લક્ષિમી સાગર આપઈ, તિમ લક્ષિમીસાગરસૂરિ થાપઈ,

સૌભાગ્યહરિષ સૂરિ ગુણિસરૂરે, મા૦ મહિમા કેર કંદ, સુ૦
તસુ પટિ સુવિહિત સુંદરરે મા૦ સોમવિમલસૂરિંદ. સુ૦ ૬૯
પંડિતતારે ચંદલુરે મા૦ બુદ્ધિઈં અભયકુમાર, સુ૦
સાધુશિરોમણિ દીપતારે મા૦ ચારિત્ર પાલઈ સાર સુ૦ ૭૦
સંઘચારિત્ર નામઈ ભલારે મા૦ મૂરતિ મોહણવેલિ સુ૦
પીહરતે પીડયા તણારે મા૦ સાધુ ગુણ કેરઈ વેલી સુ૦ ૭૧
તાસ તણઇ સુપસાઉલઈ રે, મા૦ નટ્ટપદ્ર રહી ચુમાસી સુ૦
રાસ રચીઓ નુકારનોરે મા૦ સીધિઇ હિયર્યા ઉલ્લાસી. સુ૦ ૭૨

ચુપઈ.

સંવત્ **સોલ પંચોતેર સાર,** સુદિ પડવઇ સોહઈ ગુરૂવાર
સરવડિ વરસઇ શ્રાવણમાસ, જગ સઘલાની પુહુચઇ આસ.
રાજસિંહ રાસઉ જે ભણઇ, રત્નવતી કથાસું ગણઈ
નવનિધિ મંગલમાલા મિલઈ, વિમલ ચારિત્રઇ વાંછિત ફલઈ.

—૧૦—૧૬ પૂજ્યારાધ્ય શ્રી આચાર્ય રા શ્રી વિમલચારિત્ર સૂરિ (પદ) કમલ સેવક શિષ્ય હેમચારિત્ર ગણિ લિખિત. (આ પ્રશસ્તિ સ્વ૦ ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ એમ. એ. એ લખી મોકલી હતી. આ પ્રત વડોદરાની સેંટ્રલ લાયબ્રેરીમાં હોય તેમ જણાય છે.) હેમવિમલસૂરિ જુઓ નં. ૬૫ અને સોમવિમલસૂરિ જુઓ નં. ૧૩૦.

---

૧૩૫ રાજપાળ (પીપ્પલક ગ૦ સ્થાપક શાંતિસૂરિ તેના સંતાન ને પટ્ટપરંપરામાં પૂર્ણચંદ્ર શાખામાં ૧૫ મી પાટે પદ્મતિલકસૂરિ-ધર્મસાગરસૂરિ-વિમલપ્રભસૂરિ-શિષ્ય.)

(૨૩૪) જંબુકુમાર રાસ સં. ૧૬૦૬ (?) માહ વદ ૭ રવિ.

આદિ—

સકલ જિનવર સકલ જિનવર સકલ સુખકાર,
સકલકલા સોભિત વિમલ સુખ મયંક સમ અમલ સોહે,

૪ પટ્ટાવલિ સઝાય— સં. ૧૬૦૨—વિધા૦
૫ દશ દૃષ્ટાંત ગીતા.

આ ઉપરાંત ગદ્યમાં કલ્પસૂત્ર બાળાવબોધ રચ્યો છે.

---

૨૩૩ પુણ્યસાગર (ખ. જિનહંસ સૂરિ શિ૦)

(૨૩૨) સુબાહુ સંધિ. સં. ૧૬૦૪ જેસલમેરમાં.

અંતે—

ઇમ જંબુનઈ સોહમ સામિઈ, એહ અજ્ઝયણ ભણ્યઉ સિવ કામિઈ;
તિમ સંબંધ એહ સુણિ ભવિ, ઇગ્યારમ અંગહ ઉધરિયઉ.
સંવત સોલ ચઉોતર વરસઈ, જેસલમેર નયર સુભ દિવસઈ.
શ્રી જિનહંસ સૂરિ ગુરૂ સીસઇ, પુણ્યસાગર ઉવઝાય જગીસઇ. ૮૮
શ્રી જિનમાણિક સૂરિ આદેસઇ, સુબાહુ ચરિત ભણિયઉ લવલેસઇ,
પામ પમાયઇ એ રિષિ ગુણનાં, રિદ્ધિ સિદ્ધિ થાયઉ જિણ ભણનાં ૮૯

લિખિતા વા૦ શ્રી દયાકીર્તિગણિ શિષ્ય પંડિત ગોડીદાસેન સં. ૧૬૯૬ વર્ષે શ્રી સંગ્રામપુરે —ઉદયપુર ભં. પ્ર૦ કા.

[ખ. જિનહંસસૂરિના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૫૭ અને ૧૫૬૧ ના મળે છે અને તેમના પટ્ટધર જિનમાણિક્યસૂરિના સં. ૧૫૮૩,૧૫૮૪, ૧૫૯૩ અને ૧૫૯૮ ના મળે છે. ધા. સં. ભાગ ૧ અને ૨.]

---

૨૩૪ વિમલચરિત્ર (ત૦ હેમવિમલસૂરિ—સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ —સોમવિમલસૂરિ—સંઘચારિત્ર શિ૦)

(૨૩૩) રાજસિંહ રાસ—નવકાર ચઉપઇ સં. ૧૬૦૫ શ્રાવણ સુ. ૧ ગુરૂ નડપદ્ર (નડિયાદ)માં.

અંતે—

તપગચ્છ કેરૂ રાજીઉરે, માહાવનિ જગિ જસ પભણઈ ૫.૫.
મુનિ સુંદર જાણ૦
શ્રી હેમવિમલ સૂરીસરૂ રે, મા૦ તસ પટિ સોહઈ રાય. ૬૮

ધર્મસુંદરસૂરિના પટ્ટધર છે, જ્યારે ઉપર પ્રશસ્તિમાં જણાવેલા ધર્મસાગરસૂરિ તે પૂર્ણચંદ્ર શાખામાં થયેલા પદ્મતિલકસૂરિના પટ્ટધર છે. આ રાસનો સંવત બરાબર નક્કી થઈ શક્યો નથી.

---

૧૩૫ ક **હર્ષવિમલ**(ત૦ વિજયદાનસૂરિ–આણંદવિમલ શિ૦)

બારવ્રત સઝાય (૧૬૧૦ પહેલાં).

અંતે—

તપગચ્છ મંડણ જાણીઇએ, મા૦ **આણંદવિમલ** સૂરીંદ,
તસુ પાટઈ ગોયમ સમાએ મા૦ **વિજયદાન** મુણિંદ. ૬૪
શ્રી **આણંદવિમલ** તણએ મા૦ **હર્ષવિમલ** ગણીશ,
સીસ કહઇ ભણતાં હુઇએ મા૦ નવનિધિ તસુ નિશિદીસ. ૬૫

(પ્ર૦ કા૦ ચોપડામાં લિ. ૧૬૧૦)

---

૧૩૫ ખ પ્રમોદશીલ શિ૦

૧ શ્રી સીમંધર જિનસ્તોત્ર–વિચાર સંયુક્તં. સં. ૧૬૧૩ ફાગુણ શુદ ૧૦

આદિ—

સરસતિ સામિણિ બે કરજોડી, ગુણ ગાયસુ આલસ સવિ છોડી,
સીમંધરજિન રાયતુ, જયુજયુ સીમ૦
પુષ્કલાવતી વિજયનૂં નામ, પુંડરીકિણી નયરી અભિરામ,
આસ મિ કરીયસુ શોભતુ–જયુજયુ સીમં૦ ૧

અંતે—

અનઇ **સોલતેરોત્તરઈ** સાર, શુદિ ફાગુણ દસમી ઉદાર,
ઈમ ગાયુ ઉલટ આંણી, તુમ્હે વંદઉ ભવિઅણ પ્રાણી. ૩૬
કલસ
ઇય સીમંધર જિનવર નમિઈ, અસુરાસુર બાસુરસમ જિનરાય દુહ,

સકલ કર્મ સંખેપે કરિ મુગતિ નારિસ્યું રંગે મોહે,
તસુ પદપંકજ નિત નમું આંણી મનિ ઉલ્હાસ,
ગૌતમ ગણધર પ્રણમતાં આવે બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૧

* * * *

અંતે—

કણિકા ઉપદેશમાલથી ગુરૂ મુખે દીઠે વિચારરે,
તેહ અરથ જાંણી કરી મેં રચિઓ એ રાસસારરે.
વિક્રમરાયે થાપીઓ સંવત ઋતુઇંદ્ર જાણોરે,
દોઈ યુગવર સવિચારયો માસ મને મધુ આણોરે. ૨૧
કૃષ્ણપક્ષ મુનિ તિથિ ભલી નિશિ દિનિ વારજ સવિતારે,
ગુરૂ શારદ સુપસાઉલે, ચરિય રચ્યું કહે કવિતારે.
ચંદ્ર તણી શાખે હુઆ શાંતિસૂરિ ગુરરાયરે,
પીપલ ગચ્છ તેણું થાપીઓ આઠ શાષ તિહાં થાયરે. ૨૨
શાસન દેવે ચક્કેસરી ગુરૂને સાંનિધિ આવેરે,
મહિમા અનિદિન ધારતી શાસન જિનનું શોભાવેરે,
કહી એ શાખા એ પાંચમી પૂર્ણચંદ્ર ગુરૂ નાંમરે,
હુઆ પાટે પનરમે પદ્મતિલકસૂરિ નાંમરે. ૨૩
શ્રી ધર્મસાગરસૂરિવર તસુ પાટે ગુણ ગાજેરે,
શ્રી વિમલપ્રભ સૂરીવર સોહે જયવંતા એ રાજેરે.
તે ગુરના પય પ્રણમી ગાયો જંબુકુમારરે,
મુનિ રાજપાલ ભણે ઇમ કીજે સફલ અવતારરે. ૨૪

કલશ

ઋષિ જમ્બુ સુણન્ત્યે × × ×

—૫૨૭ શ્લોક ૯૫૫ ગ્રથાગ્ર. ૨૫-૧૫ લીં. રત્ન. ૨.

આ પિંપલગચ્છમાં જે બીજા ધર્મસાગરસૂરિ થયેલા અને જેના લેખ ધાતુપ્રતિમા પરના સં. ૧૫૧૨, ૧૫૧૫, ૧૫૩૦, ૧૫૩૧ અને ૧૫૩૫ ના મળી આવે છે, તે આ ગચ્છની ત્રિભવિયા શાખામાં થયેલા

૪ ખંધકસૂરિ સઝાય.

આદિ—

પહિલૂં પ્રણમું સરસતિ સામિણી, ગજગતિ ચાલઈ હંસાગામિણી,
ગજગતિ ચાલઇ હંસાગામિણી.
હંસગામિણિ નમી પહિલૂં પછઇ સહિગુરૂ મનિ ધરૂં,
તે પ્રભાવિઇં ક્ષમાસંબંધ શાસ્ત્ર જોઇ હું કરૂં,
સાવત્થિ નયરી ભલી નયરી રાજા શ્રી જિતશત્રુ એ;
પુર ગામ દેસે કરી મોટઉ ખંધક નામિઇં પુત્ર એ. ૧

અંતે—

ખંધક સૂરિનિઇં ઘાણઇં ઘાલી પીલએ,
અગનિકુમાર પદવી પાવએ,
પાવ એ પદવી ક્રોધ કારણિ દેસ તિહાં બાલિઉ ઘણઉ,
દંડકારણ્ય નામ હૂઉં ક્રોધ ફલ એહવાં સુણુ,
તેહ તણે શિષ્યે પાંચસિઇં તિહાં મુગતિ હેલાંમાહિ વરી,
પ્રમોદશીલહ શીસ જંપઇ ધર્મકર ક્ષમા મનિ ધરી. ૮

---

૧૩૬ જયવંત સૂરિ* (અપરનામ ગુણસૌભાગ્ય. વડતપાગચ્છ વિનયમંડન ઉપાધ્યાય શિ૦)

(૨૩૬) શૃંગારમંજરી સં. ૧૬૧૪. (આમાં શીલવતીનું ચરિત્ર છે.)

---

* વડતપાગચ્છના સ્થાપક વિજયચંદ્રસૂરિ થયા કે જેણે પહેલાં તપગચ્છીય (નવીન કર્મ ગ્રંથાદિના કર્ત્તા) દેવેન્દ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી ને ત્યાર પછી સૂરિપદ લઇ તેમનાજ સમયમાં જૂદી પ્રરૂપણા કરી અને પોતે ખંભાતમાં વડી પોશાળમાં રહ્યા, તેથી તેમનો ગચ્છ વૃદ્ધ પૌશાલિક તપગચ્છ અને ટુંકમાં વડો તપગચ્છ ઓલખાયો. (આ સં. ૧૩૦૦ ની પછીના ૨૫ વર્ષમાં બન્યું) ત્યાર પછી આ વડતપગચ્છમાં રત્નાકર સૂરિ થયા કે જે પ્રસિદ્ધ રત્નાકર પચીશીના કર્ત્તા ગણાય છે, તેમણે સં. ૧૩૭૧ માં શત્રુંજયપર સમરાશાહે કરાવેલી ઋષભદેવની

દુખ દુર્ગતિ ભંજણ જણુમણ રંજણ, ભવિયણ પૂરિઈ તુંહ સુહ,
તપગછિ સુહાકર ગુણમણિ આગર, પ્રમોદશીલ પંડિતપવર,
તસુ શીસ બોલઇ અમીય તોલઈ, સીમંધર જયકાર કર. ૩૭

૨ શ્રી ૨૦ વિહરમાન બોલ ૫ સંયુક્ત ૧૫૦ જિનનામસ્તવન.

અંતે— સં. ૧૬૧૩ ફા. શુ. ૧૦.

સંવત સોલ તેરોત્તરઈ એ, ફાગુણ શુદિ દસમી જાણિઉ,
સત્તરિસુ જિન સંથુણ્યા એ, ઉલટ હીઅડઈ આણિતુ. ૨૪
સત્તિરિસુ જિનવરતણુંએ. સ્તવન ભણિઈ નરનારિ તું,
તે નર સુખ સંપત્તિ લહિઈ એ નિશ્ચિઈ તરઈ સંસાર તુ. ૨૫

કલશ.

ઇય સકલ જિણુંદહ દુઃખ નિકંદહ, વંદઉ ભવિઅણ ભાવસિઉએ,
દુખ દુર્ગતિ ભંજણ જણમણરંજણ, જિણ ગુણ ગાઉ હરખસિઉએ,
તપગછહમંડણ દુરીયવિહંડણ, સોમવિમલ સૂરિ જયવિરૂએ,
પ્રમોદશીલહ સીસ જંપઈ સંઘ ચઉવિહ સુહકરૂએ ૨૬

૩ વીરસેન સઝાય. (વિષય-ઉપશમ).

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પહિલું પ્રણમીઇ, અવિરલ વાંણી જેહ નામિ પાંમીઇ,
પામીઇ વાણી જેહ નામિઈં તેહના પય પ્રણમી કરી.
ક્ષમા સબધ હુઅ બોલૂં સાંભલજ્યો ઊલટ ધરી.
નયરીઅ ચંપા અતિહિં રૂઅડી, તિહાં જિતશત્રુ રાજીઓ.
પુર ગામ દેસહ કરી મોટઉ સજસ મહીઅલિ ગાજીઓ. ૧

* × * *

અંતે—

ઇણિપરિ જે નર ઉપસમ આદરિઇ તપ જપ સંયમ ભાવિઈં અણુસરિઈં
અણુસરી ઉપસમ ધર્મ કરસિઈં, સંસારસાગર તે તરિઈં.
ધર્મધ્યાન સુખાં જેહ કરિસિઈં, સુગતિરમણીસું તે વરિઈં,
ક્ષમા અનઇ જિનધર્મ કરસિઈં, સુખ લહીસે તે નરા,
પ્રમોદશીલહ સીસ જંપઈ, ક્ષમાધર તુમ્હે નરવરા. ૨૫

બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે આદિમાં છે.

દુહા—ઉદય અધિક દિન દિન હવઈ, જેહનઈ લીધઈ નામ,
તે પાંચે પરમેષ્ઠિને, હું નિત કરૂં પ્રણામ. ૧
શાસન સોહકરી સદા, શ્રી વિદ્યા શુભરૂપ,
તે મન સમરૂં જેહને, સેવે સુરનરભૂપ. ૨

પાઠક રાખી સંઘ સાથે ચાલી નીકળ્યા. તે પાઠક પાસે કર્માશાએ ધાર્મિક અભ્યાસ કર્યો, આ ધર્મરત્નસૂરિના બે પ્રધાન શિષ્યો હતા—૧ વિદ્યામંડન (કે જેને સૂરિએ આચાર્ય સ્થાપ્યા) અને ૨જા ઉપરોક્ત વિનયમંડન.

ગૂજરાતના બાદશાહ બહાદુરશાહને જ્યારે પોતાનો મોટો ભાઇ સીકંદર ગાદીપર હતો ત્યારે રીસાઇ ચિતોડ ગયો તે વખતે કર્માશાએ એક લાખ રૂપિયાની મદદ કરી હતી, પછી જ્યારે બહાદુરશાહ બાદશાહ થયો, ત્યારે કર્માશાને બોલાવી તેણે બહુ માન આપ્યું. કર્માશાએ બાદશાહનું ફરમાન લઇ શત્રુંજય પર ઋષભનાથ તથા પુંડરીકની મૂર્ત્તિની સં. ૧૫૮૭ વૈશાખ વદિ ૬ રવિવારને દિને પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે આ વિદ્યામંડન સૂરિના હસ્તેજ કરવામાં આવી. આ વિદ્યામંડન સૂરિના પ્રતિમાલેખ સં. ૧૫૮૭ નો ભાગ બીજામાં અને સં. ૧૫૯૭ નો ભાગ પહેલો લેખાંક ૧૧૦૭ મળે છે. આ સૂરિના શિષ્યો નામે જયમંડન, વિવેકમંડન, રત્નસાગર, સૌભાગ્યરત્ન (પછીથી થયેલા સૂરિ કે જેનો પ્રતિમા લેખ ભાગ બીજામાં સં ૧૬૩૪ નો મળે છે.) અને સૌભાગ્યમંડન હતા, કે જે બધા શત્રુંજયપર ઉક્ત ઉત્સવ પ્રસંગે હાજર હતા. આ પૈકી વિવેકમંડને ચિતોડમાં પાર્શ્વનાથ અને સુપાર્શ્વનાથનાં ઉક્ત કર્માશાએ મંદિરો બંધાવેલાં તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

વિનયમંડન પાઠક ઉપાધ્યાયે પણ ઉપરોક્ત શત્રુંજયના ઉત્સવમાં સારો ભાગ લીધો હતો. તેમના શિષ્ય વિવેકધીર ગણિ અને આપણા કવિ જયવંત સૂરિ. વિવેકધીરે ઉક્ત ઉત્સવની પ્રશસ્તિ સંસ્કૃતમાં રચી. તે ઉપરાંત તેજ સમયમાં લાવણ્યસમયે (જુઓ નં. ૬૬) આ કર્માશાના ઉદ્ધારની નાની પ્રશસ્તિ સંસ્કૃતમાં પોતાના હસ્તથી લખી છે. (સં. ૧૫૮૭) કે જે પ્રશસ્તિ હાલ શત્રુંજયપર કોતરેલી વિદ્યમાન છે. વિવેક-

દુખ દુર્ગતિ ખંડણુ ભંજણુ રંજણુ, અતિઘણુ પુરિઇં મુદ સુદ,
તપગચ્છિ સુંદર ગુણમણિ આગર, પ્રમોદશીલ યતિવર,
તસુ શીસ બોલઇ અતીવ તોલઇ, શીમંધર જયકાર કર. ૩૭

૨ શ્રી ૨૦ વિહરમાન બોલ ૫ સંયુક્ત ૧૭૦ જિનનામસ્તવન.

અંતે— સં. ૧૬૧૩ ફા. શુ. ૧૦.

સંવત સોલ તેંરોત્તરઇ ગો, ફાગુણ શુદિ દશમી જાણિઉ,
સત્તરિસુ જિન સંથુણ્યા ગો,..ઉલટ હીઅડઇ આણિઉ. ૨૪
સત્તરિસુ જિનવરતણુંઓ, સ્તવન ભણિઇ નરનારિ તું,
તે નર સુખ સંપતિ લહિઇં ગો નિશ્ચિઇં તરઇ સંસાર તું. ૨૫

કલશ.

ઇમ સકલ જિણચંદ સુખ નિકંદ, વંદૂ અતિઘણુ ભાવસિઉંએ,
દુખ દુર્ગતિ ખંડણ ભવભયભંજણ, જિણ ગુણ ગાઉ હરખસિઉંએ,
તપગચ્છમંડણ દુરીયવિહંડણ, સોમવિમલ સૂરિ જયવિતોઓ,
પ્રમોદશીલહ શીસ જંપઇ સંઘ મંગલિક સુહકરૂંઓ ૨૬

૩ શ્રીસુદર્શન સઝાય. (વિનય-ઉપશમ).

આદિ—

નરગતિ માનિણુ પહિલું પામીઇ, અતિરસ વાણી જૈદ નાગિ સંગીઓ,
મામોજ નાણી ..લ નાસિઇં તેહના પાપ પણાસી જી.
વાણા નવકાર સુણ્યા બોલું શોભતાગ્યો ઉલટ ધરી.
નયરીઅ ચંપા અતિહિં રૂઅડી, નિહાં જિનશત્રુ રાઉજી,
ગુરુ નામ દેવદ ઙરી મોટડ શાસન મદીગતિ ગાઉજી. ૧

* × * *

અંતે—

ત્રિભુવનિ જે નર ઉપશમ આદરિસિ તપ જપ સંયમ આણિઇં આણુગરિઇં
અનુક્રમઇં ઉપશમ ધર્મ કરસિઇં, સંસારસાગર તે તરિઇં.
ધર્મધ્યાન ધર્મો જેહ કરિસિઇં, મુગતિરમણીનું તે વરિઇં.
ક્ષમા આનાદ જિનધર્મ કરિસિઇં, સુખ લહીસે તે નરા.
પ્રમોદશીલહ શીસ જંપઇ, ક્ષમાધર પ્રણમે નરવરા. ૨૫

બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે આદિમાં છે.

દુહા—ઉદય અધિક દિન દિન હવઈ, જેહનઈ લીધઈ નામ,
તે પાંચે પરમેષ્ઠિને, હું નિત કરૂં પ્રણામ. ૧
શાસન સોહકરી સદા, શ્રી વિદ્યા શુભરૂપ,
તે મન સમરૂં જેહનેં, સેવે સુરનરભૂપ. ૨

પાઠક રાખી સંઘ સાથે ચાલી નીકળ્યા. તે પાઠક પાસે કર્માશાએ ધાર્મિક અભ્યાસ કર્યો, આ ધર્મરત્નસૂરિના બે પ્રધાન શિષ્યો હતા—૧ વિદ્યામંડન (કે જેને સૂરિએ આચાર્ય સ્થાપ્યા) અને ૨જા ઉપરોક્ત વિનયમંડન.

ગૂજરાતના બાદશાહ બહાદુરશાહને જ્યારે પોતાનો મોટો ભાઇ સીકંદર ગાદીપર હતો ત્યારે રીસાઇ ચિતોડ ગયો તે વખતે કર્માશાએ એક લાખ રૂપિયાની મદદ કરી હતી, પછી જ્યારે બહાદુરશાહ બાદશાહ થયો, ત્યારે કર્માશાને બોલાવી તેણે બહુ માન આપ્યું, કર્માશાએ બાદશાહનું ફરમાન લઇ શત્રુંજય પર ઋષભનાથ તથા પુંડરીકની મૂર્તિની સં. ૧૫૮૭ વૈશાખ વદિ ૬ રવિવારને દિને પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે આ વિદ્યામંડન સૂરિના હસ્તેજ કરવામાં આવી. આ વિદ્યામંડન સૂરિના પ્રતિમાલેખ સં. ૧૫૮૭ નો ભાગ બીજામાં અને સં. ૧૫૯૭ નો ભાગ પહેલો લેખાંક ૧૧૦૭ મળે છે. આ સૂરિના શિષ્યો નામે જયમંડન, વિવેકમંડન, રત્નસાગર, સૌભાગ્યરત્ન (પછીથી થયેલા સૂરિ કે જેનો પ્રતિમા લેખ ભાગ બીજામાં સં ૧૬૩૪ નો મળે છે.) અને સૌભાગ્યમંડન હતા, કે જે બધા શત્રુંજયપર ઉક્ત ઉત્સવ પ્રસંગે હાજર હતા. આ પૈકી વિવેકમંડને ચિતોડમાં પાર્શ્વનાથ અને સુપાર્શ્વનાથનાં ઉક્ત કર્માશાએ મંદિરો બંધાવેલાં તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

વિનયમંડન પાઠક ઉપાધ્યાયે પણ ઉપરોક્ત શત્રુંજયના ઉત્સવમાં સારો ભાગ લીધો હતો. તેમના શિષ્ય વિવેકધીર ગણિ અને આપણા કવિ જયવંત સૂરિ. વિવેકધીરે ઉક્ત ઉત્સવની પ્રશસ્તિ સંસ્કૃતમાં રચી. તે ઉપરાંત તેજ સમયમાં લાવણ્યસમયે (જુઓ નં. ૬૬) આ કર્માશાના ઉદ્ધારની નાની પ્રશસ્તિ સંસ્કૃતમાં પોતાના હસ્તથી લખી છે. (સં. ૧૫૮૭) કે જે પ્રશસ્તિ હાલ શત્રુંજયપર કોતરેલી વિદ્યમાન છે. વિવેક-

(૨૩૬) ઋષિદત્તા રાસ સં. ૧૬૪૩ માગશર શુદ ૧૪ રવિ.

આદિ— દૂહા

પ્રથમ નાથ દાતા પ્રથમ. જગગુરૂ પ્રથમ યુગાદિ,
પ્રથમ જિણંદ પ્રથમજ નમૂં, જેણિ કરી પ્રથમ પુણ્યાદિ. ૧

* * * *

પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ સૂરિનો ગચ્છ રત્નાકર ગચ્છ કહેવાયો. આ ગચ્છની ભૃગુકચ્છીય (ભરૂચી) શાખામાં અનેક આચાર્ય થયા તેમાં વિજયરત્ન સૂરિ નામના એક પ્રતિષ્ઠિત આચાર્ય થયા કે જેના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૩૭ ના ધા. પ્ર. સં. ભાગ પહેલાના લેખાંક ૩૪, ૫૮, ૫૨૭ મા, અને ભાગ બીજામાં સં. ૧૫૧૩,-૧૫૨૯, અને ૧૫૩૭ ના અને નાહરકૃત સંગ્રહમાં સં. ૧૫૩૦ ના મળી આવે છે. તે પૈકી એક પરથી જણાય છે કે તેઓ વિજયધર્મસૂરિના પટ્ટધર હતા (વિજયધર્મસૂરિ તે વિજયતિલક સૂરિના પટ્ટધર હતા) આ વિજયરત્નસૂરિના ધર્મરત્નસૂરિ નામના શિષ્ય થયા કે જેના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૪૪,-૫૩-૬૧-૬૫-૬૬ ના ઉક્ત ભાગ બીજામાં મળી આવે છે. આ ધર્મરત્નસૂરિએ સંઘપતિ ધનરાજના સંઘમાં આબુ વગેરે તીર્થોની જાત્રા કરી તે સંઘ સાથે મેદપાટ (મેવાડ) માં જઈ ચિત્રકૂટ (ચિતોડ) પર્વત ગયા ત્યાં તે વખતના મહાન્ સંગ (સંગ્રામસિંહ) રાણા (રાજ્ય સં. ૧૫૬૫ થી ૧૫૮૬) એ મહા ઉત્સવથી પુરપ્રવેશ કરાવ્યો તે નગરમાં પ્રખ્યાત કર્માશાના બાપ તોલાશાહ તે સૂરિની ભક્તિ કરવા લાગ્યા. રાજસભામાં તે સૂરિએ પુરૂષોત્તમ નામના બ્રાહ્મણને વાદમાં પરાજીત કર્યો, તોલાશાહે શત્રુંજયપર પહેલાં વસ્તુપાલે (સં. ૧૨૮૮) કરાવેલી પ્રતિમા અને ત્યાર પછી સંગ્રામસિંહ સોનીએ સં. ૧૩૭૧ માં ઉપરોક્ત રત્નાકર સરિજી પાસે પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી પ્રતિમા પર મુસલમાનોએ આક્રમણ કરેલ હોવાથી તેનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા કરતાં ધર્મરત્નસૂરિએ જણાવ્યું હતું કે તે મનોરથ તેના પાંચ પુત્રોમાંથી સૌથી નાનો કર્માશા પૂર્ણ કરશે અને તેની પ્રતિષ્ઠા પોતાનો શિષ્ય કરશે. પોતે ત્યાં સ્વશિષ્ય નામે વિનયમંડન

દૂ૦
જે જગિ ધર્મસહાય ગુણાકર સુવિહિતનઇ ધુરિ, કિધ
તસ સીસ ગુણસોભાગ સુનામઈ, જયવંતસૂરિ પ્રસિદ્ધ,
તેણઈ રસીકજન આગ્રહ જાણી વિરચઉ સતીસુચરિત્ર,
ઉત્તમ જન ગુણ સુણતાં ભણતાં, હુઈ જન્મ પવિત્ર ૫૨૮
સંવત સોલ સોહામણો હો, સુહાકરૂઉહો ત્રિત્તાલઉ ઉદાર (સં. ૧૬૪૩)
માગસિર સુદિ ચઉદસિ દિનઈ હો દીપંતુ રવિવાર. ૫૬૧
દૂ૦
દીપતું રવિવાર સુરોહિણિ સસિ, વરતઇ વૃષરાશિ.
એ ઋષિદત્તા ચરિત્ર વખાણિઉ, જયવંતસૂરિ ઉહલાસિ,
નૂન અધિક જે હુઈ આગમથી મિછા દુક્કડ તાસ,
કવિતા વક્તા શ્રોતાજનની, ફલયો દિનિ દિનિ આસ. ૫૬૨

(પ્ર. ૨૨ પં. ૧૫ ગુ. વિ.) ડે૦ ખં ૧,

—ઇતિ ઋષિદત્તા રાસ સંપૂર્ણ. ગ્રંથાગ્ર. ૯૦૦ શુભં ભવતુ. પા. ૪૯ પં ૯ આ. ક.,૨૩–૧૩ માં.; ૩૫–૧૨ વી. પા.; ૧૯–૧૭ લીં,

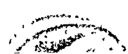
—સં. ૧૭૦૬ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ત્રયોદશી વાર સોમે ગ્રંથાગ્ર ૯૦૦. ૨૮–૧૪ બાલવિજયજી; ૧૯–૧૫ લીં.

(૨૩૭) નેમિરાજુલ બાર માસ વેલ પ્રબંધ.

આદિ— રાગ મલ્હાર–ધૂરિ દૂહા—

વિમલ વિહંગમવાહિની, માતા દ્યઉ વરદાન,
દ્વાદશ માસ સોહામણા, ગાઉં જિન ગુણ ગાન. ૧
ચેધક જન મન રીઝવઈ, માનનિ મોહણ વેલિ,
ગુણસોભાગ સોહામણી, વાણી ઘઉ રંગરેલિ. ૨
મુગતિ માનિની મનિ ધરી, રાજુલિ છંડિ નેમિ,
પિઉ વિછુરત ભોજકુંયરિકું, વિરહ દહઇ જિઉ નેમિ. ૩

× × × ×

મિઠાઇ મુઝ વાણીએ, તેં દીધી છે ચંગ,
વલી વિશેષેં વીનવું, દિએ રસ રંગ અભંગ. ૩
ઋષિદત્તા નિર્મલ થઇ, તે નિજ શીલ પ્રમાણ,
રાસ-આખ્યાન વખાણવા, દિઇ મુઝ નિર્મલ વાણિ. ૪
કવિના મહિમા વિસ્તરે, ફલીઇ વક્તા આસ,
શ્રોતા અતિ રંજે જિણેં, સો દિઇ વચન વિલાસ. ૫
વિવિધપરે કેલવણુ, નિજ સુમતિ અનુસાર,
તુઝ પયકમલ પ્રસાદથી, જગિ વાણી વિસ્તાર. ૬
પૂર્વે છે સુકવે કર્યા, એહના ચરિત પ્રસિદ્ધ,
તોહુઇ રસિક જનાગ્રહે, એ મેં ઉદ્યમ કીધ. ૭
કેવલ લઘી સુકવેં ગાઇ, કીધ કલંકલ છેક,
તે ઋષિદત્તા સુચરિત, સુણજો સહુ સવિવેક. ૮

* * * *

અંત—

વડ તપગચ્છ સોહાકરો, શ્રી વિનયમંડન ગુરુરાજ,
રત્નત્રય આરાધકા હો જે જગિ ધર્મસહાય.

ધીર ગણિ શિલ્પશાસ્ત્રમાં અપ્રતિમ નિપુણ હતા ને તેમણે ઉક્ત તીર્થોદ્ધારના કાર્યમાં સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ શક્તિ વાપરી છે ને શિલ્પીઓના નિર્માણપર પૂરી દેખરેખ રાખી છે કે જેનું સુફલ હાલ જૈન પ્રજા ભોગવે છે; આ ગણિના ગુરુભાઇ જયવંત પંડિતે સં. ૧૬૧૪ માં ગુજરાતી કવિતામાં 'શૃંગાર મંજરી' નામનો એક ગ્રંથ બનાવ્યો છે કે જેની રચના ઘણી સરલ અને સુંદર છે. આમાં શીલવતીનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે. આ હકીકત સાક્ષર મુનિમહારાજશ્રી જિનવિજયજીના શત્રુંજય તીર્થોદ્ધાર પ્રબંધની પ્રસ્તાવના પરથી લીધી છે. વિશેષમાં ત્યાંથી જોઇ લેવું. આપણા કવિએ પછી સૂરિની પદવી પ્રાપ્ત કરેલી જણાય છે. સં. ૧૫૮૭ માં શત્રુંજયોદ્ધાર વખતે ૨૦ વર્ષની ઉમર ઓછામાં ઓછી ગણીએ, અને ૧૬૪૩ ની તેમની કૃતિ મળી આવે છે તે પરથી તે ઓછામાં ઓછું ૭૬ વર્ષ જીવ્યા જણાય છે.

૧૩૬ ક. સહજરત્ન (આં. ધર્મ્મમૂર્તિ શિ૦)

૧ વૈરાગ્યવિનતિ. સં. ૧૬૦૫ કાર્ત્તિક શુ. ૧૩ રવિ. નિંધરારી ગામમાં
આદિ—

આજ સફલ મનોરથ મનતણા, ભગતિઈ ગુણ ગાઉ જિનતણા,
શ્રીય કુંથનાથ દેવ અતિહિં ચંગ, નીંધરારિ નયર છઈ બહુઅ રંગ. ૧

* * * *

અંતે—

તૂં સ્વામીય દુખભયભંજણ, તૂં અ સ્વામી શિવપુરમંડણુ,
સંવત્સર સોલ પંચોત્તરઈ કાર્ત્તિક શુદિ તેરસિ રવિ દિનઈ. ૧૩
વિધિ પખિ ગછિ ગિરૂઅડિ ગુણભંડાર, શ્રીય ધર્મ્મમૂરતિ સૂરી સુવિચાર;
આગમ જે સુત્ર વિચારસાર, પડિબોહઈ ભવીયણ તે ઉદાર. ૧૪
ચાલિ—ઈંયિ મંગલકારણ દુરીનિવારણ તરણતારણ જગગરો,
નીંધરાર ગામિઈ સુકૃત ઠામિઈ શ્રી શ્રીમાલી જયકરો.
જેહ ભાવ ભગતિઈ એક ચિત્તઈ કુંથનાથ તીર્થંકરૂં,
વણારીસ સહજરત્ન બોલઈ, એહ જિનવર સુરતરૂ. ૧૫

—સં. ૧૬૧૮ વર્ષે માહવદિ ૧૩ શનૌ. લક્ષતં.
(વિ. ધ. ચોપડો પાના ૧૭૦-૧૭૧)

૨ ૨૦ વિહરમાન સ્ત૦ સં. ૧૬૧૪ આસો શુદ ૧૦ કાવિઠામાં.
આદિ—

સરસતિ દેવીય નમીય પાય, ઉલટ અંગિ આંણીય;
મહીયલિ મહાવિદેહ ખેત્ર સાર, જિનવર ગુણ જાંણીય.
વિહરમાંન વીસહ જિણંદ, થુણિશૂં જિન વગતિઈ,
શ્રી સીમંધરિ પ્રથમ દેવ ગુણ ગાઉં ભગતિઈ. ૧

* * * *

અંતે—

સંવત સોલ ચૌદોત્તરઈ એ, આસો માસિ ઉદાર,
શુદિ દશમીં વિજયા દિનિહિં શ્રી ધર્મ્મમૂરતિ ગણધાર. ૮

અંતે—બાર માસ ગુણ જિણનગુણો ગાતાં મકરો પ્રમાદ,
 ઋદ્ધિ અનંતી આગમઈ સૌ, સુણતાં હુઈ આલ્હાદ,
ત્રૂટક—સુણતાં હુઇ આલ્હાદ સદાઈ, જિણગુણ અતિહિં રસાલ,
 મન નાઇ ભાવિ નેહજ ભણતાં દિન દિન મંગલમાલ,
 શ્રી વિનયમંડન ઉવઝાય અનોપમ, તપગચ્છ ગયણે ચંદ,
 તસુ શીસ જયવંત સૂરિવર વાણી, સુણતાં હુઈ આણંદ. ૭૧
 —ગણિ ઋદ્ધિસુંદર લિખત શ્રીમસૂદા નગરે સંવત ૧૭૦૫
૪-૨૧. (વિ. ધ.—ગ્રંથાગ્ર શ્લોક ૧૭૫. ૪-૧૭ લી.;—ઢાલગંદ પાનાં
 ૧૦ આમ૦

૩ સીમંધર સ્તવન.

આદિ— રાગ આસેરી.

 સ્વસ્તિશ્રી પુંડરગિણી, મોરો સુગુણ સીમંધર સ્વામિ
 મુખ બોલતાં અમૃત ઝરે, મનોહર મોહન નામ
 ગુણ—કમલ તોરે વેધીઓ, મન—ભમર મુઝરસ પૂરિ.
 તુઝ ભેટવા અલજો ઘણો, કિમ કરું થાનિક દૂરિ રે
 વાહલા તૂં પરદેસેં જઇ રહિઉરે.
 દરિં નયન મેલાવડોરે, વાહલા તૂં૦ ૧

 * * * ×

અંતે—
 સાધુ શિરોમણિ જાણીએ તો, શ્રી વિનયમંડણ ઉવઝાયરે;
 તાસ સીસ ગુણ આગલો તો, જાણુલા પંડિત રાયરે. એહવારે ૩૬
 આસો શુદિ પૂનિમ દિને તો, શુક્રવાર એકાંતરે.
 કામલ જયવંત પંડિતે તો, લિખીઓ મનિમ રાનિ રે—
 એહવારે ગુણ તુમતણા. ૩૭
 —૩—૧૩ માં; પ્ર૦ કા૦
 [આ કવિને માટે જુઓ મારો લેખ આત્માનંદ પ્રકાશનું
વીરાત્ ૨૪૫૦ ના ૧૦ મા અંકમાં પ્રકટ થયેલ છે.]

કર્મફલા ફલ જાણવા મિત્રાનંદ ચરિત્ર
બોલિસિ બહુ બુદ્ધિં કરી સુણયો સહુ ઇકચિત્ત.

* * * *

અંતે—

બેવંદણીક ગચ્છે સહિગુરૂ સાર, સકલ કલા કેરો ભંડાર,
શ્રી દેવગુપ્ત વંદૂ સૂરીસ, કરજોડી કહે તેહનો સીસ. ૧૬
સંઘ કથન થયાં ઉલટ ઘણો, રચ્યો રાસ મિત્રાનંદ તણો;
કુંથુ જિણેસર તણે પસાય, રચી ચોપઇ ઉંઝામાંહિ, ૧૭
કુંણ સંવત્સર કેહે માસ, રચ્યો રાસ તે કહું વિમાસ.
સંવત સોલ છિંડોત્તરા જાણ, શાકે ચૌદ બહુત્તરિ વખાણ. ૧૮
વદિ વૈશાખ ચોથિ તિથિસાર, મૂલ નક્ષત્ર નિર્મલ રવિવાર
તેણે દિને નિપાયો રાસ, સાંભલતા સવિ પુહચે આસ ૧૯
સર્વ ગ્રંથની સંખ્યા સુણો, દુહા ચોપઈ એકઠા ગુણો
ગાહા વસ્તુ તેહમાંહે ભલી, શતકપંચ બાવીસાં મિલી. ૨૦
વસ્તુ એક ચોપઇ સો ચાર, વલી એકતાલીસ અધિક વિચાર;
પ્રાકૃત ગાથા જાણો પંચ, દુહા પંચોત્તરનો સંચ. ૨૧
અધિકો ઓછો કહિયો જેહ, સહિ ગુરૂ સાખેં ખમાવું તેહ
કૃપા કરી કવિ ઉપર બહુ, ખરો કરીને ભણજ્યો સહુ, ૨૨
ભણે ભણાવે ભાવે જેહ, સંકટ નાસેં દૂરે તેહ
એક મનાં સંભલિસે જેહ, મુગતિ સવિ લહસે તેહ. ૫૨૩

—રાજકોટ યતિના અપાસરાનો ભંડાર.

(દ્વિવંદનીકગચ્છ ઉપકેશગચ્છની શાખા જણાય છે, તેમાં થયેલ દેવગુપ્ત સુરિના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૫૬૭, ૧૫૯૦, ૧૫૭૩, ૧૫૯૩ અને ૧૫૯૯—ધા. સં. અને ભાગ તથા નાહરકૃત સંગ્રહમાં મળે છે, તેમાં તે સિદ્ધાચાર્ય સંતાનીય ઓળખાયેલ છે.

ચાલિ-ઈપિ આદિ જિણેસર, સયલ નિયેસર, વિહરમાંન વીસઈ તવ્યાએ,
હૂં કહૂં મન રંગિઈ ઉત્સવ ચગિઈ કાવિઠ્ઠાનયર સુણીય,
તેહ ચિત્તસુખકારણ દુરીયનિવારણ તારણ શ્રીમધિર જિનદ,
વંદીય સુહ આપઈ મહિમા વ્યાપઈ કહઈ સહજરત્ન વાચક પ્રવર. ૮

[અંચલગચ્છના ધર્મમૂર્તિ સૂરિના પ્રતિમા લેખો સં. ૧૬૨૯, ૧૬૪૪. ૧૬૫૪ ના મળે છે. જુઓ ધા. મં. ભાગ ૧ અને ૨. તેમનો જન્મ સં. ૧૫૮૨ માં ત્રંબાવતી-ખંભાતના હંસરાજ વણિકની હાંસલદે નામની સ્ત્રીથી થયો. જન્મનામ ધર્મદાસ. દીક્ષા ૧૧૯૯ માં, આચાર્યપદ અમદાવાદમાં સં. ૧૬૦૨ માં, અને તેજ વર્ષમાં ગચ્છનાયકપદ મળ્યું. સં. ૧૬૭૦ માં પાટણમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. જુઓ પટ્ટાવલિ).

---

૧૩૬ ખ. કમલસાગર (ત૦ હર્ષસાગર ઉ. શિ.)

૨૪ અતિશય સ્ત૦ કડી ૩૬ સં. ૧૬૦૬.

ઈંદ્રિરસ ગિંદુ લેખ્યા (૧૬૦૬) વર્ષે વિજયરત્નસૂરિ રાજ્યે હર્ષસાગર ઉપાધ્યાયશિષ્ય કમલસાગરે ચઉતીસ અતિશય સ્તવન કડી ૩૬નું રચ્યું.—મુનિશ્રી જિનવિજયજીની નોટ. હાલાભાઈ ભંડાર પાટણ. દા. ૮૨ માં ત્રણ પાનાની પ્રતિ છે.)

---

૧૩૬ દેવગુપ્તસૂરિ શિષ્ય (બિવંદણીક ગચ્છ)

(૨૩૮) અમરદત્ત મિત્રાનંદ રાસ સં. ૧૬૦૬ (શક. ૧૪૭૨) વૈ. વ. ૪ રવિ. ઉંઝામાં

આદિ— વસ્તુ—

સકલ ગુણનિધિ સકલ ગુણનિધિ સકલ જિનરાય,
પયપંકજ પ્રણમી કરી, ભલે ભાવે ભારતી નમેવીય.
સહિગુરૂ ચરણે શિરનમિ એક ચિત્ત કવિરાય સેવીય

તસ પાય પણમી સીસ નામી, દુરિઅદુરગતિખંડણુ,
સેવઈ સુરાસુર, થુણઇ ભાસુર, ગરભવાસવિભંજણો.
દ્વિજ ભણઈ દેવીદાસ સેવક, સકલ સંઘ મંગલકરો. ૬૬
—જીર્ણપ્રત. સા. ભં. પાટણ; પત્ર ૪ અને પત્ર ૩. પ્ર. કા.; વિ. ધ.
—ચૈત્ય૦ આદિ સંગ્રહ ભા. ૩

---

૧૩૯ પ્રીતિવિજય (ત. વિજયદાનસૂરિ–આનંદવિજય શિ.)

(૨૪૦) બારવ્રત રાસ. ૧૬૧૨, માગ શુ. ૧૩ ગુરૂ. સુહાલીમાં.

આદી—

પ્રણમી સાંતિ જિણેસર સ્વામ, સંપતિ લહીઇ જેહને નામ,
શાંતિ જિણંદતણો ઉપદેશ, સુણજ્યો ભવિકા કહું લવલેશ. ૧
પંચ પ્રમાદ રહિત જિનધર્મ, કીજે જિમ ટાલીજે કર્મ,
જતી શ્રાવક ભેદે દોય, ધર્મ કરે તે સુખીયો હોય. ૨
પ્રથમ ધરમ જતીનો કહું, શાંતિનાથ ચરિત્રથી લહું,
ક્ષિતિપ્રતિષ્ટિત નગર મઝાર, ધનો સાર્થવાહ તિહાં સાર. ૩

* * * *

અંતે—

સંવત સોલ બહોતરે માન, માગસિર સુદિ તેરસિ જાણ,
સુહાલા નગરે ગુરૂવાર, રચ્યો બારવ્રત રાસ ઉદાર. ૧૮
તપગણગગનવિભાસન ભાણ, શ્રી વિજયદાન સૂરિ ગુણમણિ ખાણ,
તાસ સીસ પંડિત પરધાન, આનંદવિજય ગણિ ગુણહનિધાન. ૧૯
તસ પદપંકજ ભ્રમર સમાન, જસ નામેં સઘલેં જસ માન,
પ્રીતિવિજય કહે ભણતાં એહ, વંછિત સંપદ આવે ગેહ. ૨૦
જિહાં લગેં અવિચલ મેરૂ ભૂધરૂ, ગગને દીપે શશિ દિનકર,
તિહાં લગે પ્રતિપો એહ ચરિત્ર, ભણતાં સુણતાં ચિત્ત પવિત્ર. ૨૧
—ગાથા ૪૬૧. ૧૬–૧૪ લીં.

---

૧૩૮ હેમરાજ.

(૨૩૯) ધન્નારાસ. ૧૬૦૯—લાં.

એક હેમરાજ નામના વાચકે કાલિકાચાર્ય કથા ગ્રંથ લખ્યો છે (પાટણના ભંડારમાંની પ્રતિ) પ્રશસ્તિ લેખક તરીકે એમ આપી છે કે:- સં. ૧૬૦૯ વર્ષે શ્રી ખરતર ગચ્છે શ્રી જિનમાણિક્ય સૂરિ વિજયરાજ્યે શ્રી વિક્રમનગરે વા૦ શ્રી વિજયરાજ શિષ્ય. વા. હેમરાજ ! તો આ અને તે બંને એક હોવા સંભવે છે.

૧૩૮ ક. દેવીદાસદ્વિજ.

+ કપડાહેડ મહાવીર સ્તવન. સં. ૧૬૧૧ આસો શુદિ પૂર્ણિમા શુક્ર.

આદિ—

સકલ જિણંદ પાએ નમી, પામી પરમાણંદ;
રોગ્ય કર જોડિ વીનવું, સાંભલો જિણચંદ. ૧

* * * *

અંત— ઉલાલાની ઢાલ.

ઇમ હરખ ધરીનઈ સ્તવીઉ વીર જિણંદ,
કાલધરપુર મંડણ પાપ પણાસઈ સુરિંદ. ૬૧
ગજ પુન્ય પસાઈ પામ્યા જિનવરરાય,
મુજ પાપપડલ સવિ દુઃકૃત દૂરિ જાઈ. ૬૨
શ્રી તપગચ્છ નાયક શ્રી વિજયદાન સુરિંદ,
તસ પાય પ્રણમીનઈ સેવઈ સુરનરવૃંદ. ૬૩
તસ નામિ ગુરુનઈ ટલીઉ કારમ મિથ્યાત,
જેહના પામ્યુ જિનધર્મ જગત વિખ્યાત, ૬૪
સંવત સોલ ઈગ્યારોત્તરા વરસાઈ કીધું માન,
આસો શુદિ પૂનિમિ વાર શુક્ર શુભ ધ્યાન. ૬૫

કલશ.

ઇમ ગુણિઉ જિનવર વીર સુખકર કાલધરપુર મંડણ.

૧૪૧ સિદ્ધિસૂરિ (બિવંદણીકગચ્છ દેવગુપ્તસૂરિ-જયસાગર શિ.)

(૨૪૨) સિંહાસન બત્રીશી. સં. ૧૬૧૬ વૈશાખ વદ ૩ રવિ, બારેજા (અમદાવાદ પાસે)માં.

આદિ— વસ્તુ છંદ.

વિશ્વજનની ૨ પાય પણમેવિ,
સયલ વિશ્વસુખકારણી, મુગ્ધજન બુદ્ધિદાતા,
કવિયણ મન આનંદની જગત્રમાંહિં તૂંહિ વિખ્યાતા,
કરજોડી તુમ્હ, વીનવું, દીઓ મુઝ નિરમલ મત્તિ,
કહું કથા વિક્રમતણી, તે સુણજો એક ચિત્તિ. ૧

ચોપઇ.

સરસતિ શુભમતિ દીઓ મુઝ સદા, જિમ વિક્રમ ગુણ ગાઉં મુદા,
પર ઉપગારી રાજા જિય, તારુકથા બોલીસ બહુભિય. ૨
ત્રિભુવનમાંહિ વિક્રમરાય, સત્વવંત ધુરિ સહી કહવાય,
ભૂમંડલ ભડવાઈ કરી, જસ કીરતિ ત્રિભુવન વિસ્તરી. ૩
તાસ કથા બત્રીસે જેહ, ભોજ ભૂપ આગલિ કહી નેહ,
સવિ સંબંધ અછે પ્રત્યેક, તે સુણજો સહુ ધરી વિવેક. ૪
સિંહાસન બત્રીસી તેહ, લોકમાહિં સુપ્રસિદ્ધિ જેહ,
તાસ કથા હું બોલીસ ભલી, સાંભલતાં પૂગી મન રલી. ૫
પહિલું સિંહાસન ઉત્પત્તિ, સાંભલયો તે સહુ એક ચિત્ત,
જોયણ લાખતણે વિસ્તાર, જંબુદ્વીપ છે વૃત્તાકાર. ૬

* * * *

અંતે—

જે છે સંસ્કૃતકથા પ્રબંધ, તે કહ્યો ભોજ તણો સંબંધ,
પ્રાસ રસ અધિકો જાણીઈ, તેહ કારણિ એહ વખાણીઇ. ૬૯
કહી કથા આગેં જેહવી, કેતી કથા કહી તેહવી,
કવિ કહે તેહમાં મદેયો ખોડિ, ખમાવીઈ સવિહું કરજોડિ. ૭૦

૬૪૦ હર્ષરાજ (પૌ. વિદ્યાચંદ્રસૂરિ-લબ્ધિરાજ શિ.)

(૨૪૧) સુરસેન રાસ. સં. ૧૬૧૩ જેઠ શુ. ૨ શનિ. અમદાવાદમાં.

અંત—

સંવત સોલ તેરોતરએ (૧૬૧૩), જ્યેષ્ઠ માસ સુવિશાલ,
સુદિ પક્ષિ દિન બીજનું, શનિવાર રચ્યું રસાલ. ૨૯
શ્રી પાર્શ્વનાથ પસાઉલઈ, શ્રી ગુરુનઈ ઉપગારિ,
સાધુ પુનિમા પક્ષિમંડણએ, ઉદયાચલ જિમ દિનકાર. ૩૦
સંવેગ રંગિ મલપતા એ, શ્રી ઉદયચંદ સૂરીંદ,
તાસ પાટિ સોહાકરએ, તારકમાંહિ જિમ ચંદ. ૩૧
શ્રી મુનિચંદ્ર સૂરીશ્વરએ, તાસુ પાટિ પ્રગટ પ્રભાવિ,
વિદ્યમાન વિદ્યાનિલુ એ, ક્રિયાપાત્ર સુભ ભાવિ. ૩૨

* * * * *

નૃપમાંહિ ચક્રીસરએ, ભૂજાબલિ જિમ ગોવિંદ,
સંપ્રતિ શ્રી ગુરૂ દીપનાએ, શ્રી વિદ્યાચંદ સૂરીંદ. ૩૬
તાસ સીસ સોહામણાએ, પંડિત શ્રી લબ્ધિરાજ,
રાસ રચિઉ નિય મતિ કરીએ, પંડિત શ્રી હર્ષરાજ. ૩૭
ગુણિ મુનિ સુંદર ગુણનિલોએ, ભાવરાજ ઋષિરાજ,
દેવરાજ મુનીસરએ, ચેલા શવસી સાર. ૩૮
અહિમદાવાદ નગરમાંહિએ, વિજય મુહુરત અભિરામ,
હર્ષરાજ પંડિત ભણઈએ, સીઝઈ વંછિત કામ. ૩૯

—૨૩ પત્ર દાબડો ૮૨-હાલા. ભં-પાટણ; ખં ૧.

(સાધુ પૂર્ણિમાગચ્છમાં વિદ્યાચંદ્રસૂરિ-મુનિચંદ્રસૂરિના પટ્ટે થયેલાનો લેખ સં. ૧૫૯૬ નો મળી આવે છે. લેખાંક ૧૧૧૮ ધા. સં. પહેલો ભાગ.)

(૨૪૩) કુલધ્વજ કુમાર રાસ. સં. ૧૬૧૮ શ્રા. વ. ૮ રવિ.

અંતે— ઢાલ–માલંતડનુ.

બિવિંદણીક ગચ્છ ગુણનિલું પામી, શ્રી દેવગુપ્તિ સૂરિરાય, સુ.
ગચ્છપતિ ગણુનિધિ ગુણનિલુએ, મા૦ સરોમણિ સીસ કહિવાય, સુ.
પંડિત શ્રી જયસાગરૂએ, મા૦ ગ્નાનતણુ ભંડાર. સુ. ૬૧
તસ પઈકમલજ સેવતુએ, મા૦ સિદ્ધિસૂરિ ગણહાર, સુ.
કરજોડી તિ ઈમ કહિ એ મા૦ સીલ તણું સુવિચાર. સુ. ૬૨
કુમર કુલધજ ગાઈઆએ, મા૦ જે જગિ ગુણહ ભંડાર,
સંવત ૧૬૧૮ રોતરઇએ, મા૦ શ્રાવણ માસ રસાલ.
વદિ આઠસ તિવિ જાણીઇએ, મા૦ રવિવાસર સુવિશાલ. ૬૨
તિણઈ દિનિએ રચિઉ રાસએ, મા૦ હરષ ધરી મનરંગિ સુ.
જે ભણઇ સુણઈ નરનારિએ, મા૦ સવિ સુખ તેહનઇ અંગિ. ૬૩
તે લહિ વંછિત સંપદાએ, મા૦ તેહ ધરિ હુઈ ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ,
પુત્ર કલત્ર પરિવાર સિઉએ, મા૦ વંછિત પામીઇ રિદ્ધિ. ૬૪

ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ કુમાર રાસ સંપૂર્ણઃ–યતિ શ્રી ન્યાનવિજય તત્ શિષ્ય ગ. વિનયવિજયેનાલેખી (ગુ. વિ.

(૨૪૪) શિવદત્ત રાસ. શકે ૧૪૮૮ (સં. ૧૬૨૩) વર્ષે કૃતઃ–લખ્યા પ્રતિ. સં. ૧૬૬૭ પત્ર ૮ ઢા૦ ૮૨ હા. ભં. પાટણ.

---

૧૪૨ હેમરત્નસૂરિ (પૌ૦ દેવતિલકસૂરિ–જ્ઞાનતિલકસૂરિ–રાજગણિ શિ.)

(૨૪૪) શીલવતી કથા. ૧૬૦૩ (૧૬૭૩?) પાલીમાં.

અંતે—

પૂનિમ ગછપતિ ગુણનિલો શ્રી ન્યાનતિલક સુરીસ,
જસ પયપંકય સેવતાં પૂજ્યે સયલ જગીસ. ૬૯
તસ પટા પંકજ સૂર સમ શ્રી હેમરતન સૂરીંદ,
સીલ કથા તિણિએ કહી પ્રતપો જાં રવિચંદ. ૭૦

તિણ કારણ એ કહ્યા પ્રબંધ, વલી પરી કલ્યાણમીન (?) પ્રબંધ
ચતુર પુરાણેં કારણિ કરી, કહી કથા વિસ્તરી. ૭૧
ગુજ્જર દેશ દેશમાંહિ સાર, શ્રી અહમદાવાદ પુરવર સુવિચાર,
તાસ પાસ બારેજું ગામ, તેહ વખાણ કહું કેતલું. ૭૨
તિહાં શ્રી સંઘનઈં ઉપદેશ, રચ્યા એહી પ્રબંધ વિશેષ,
કવિ કરજોડી કહે એણિપરે, કહું વિગત તેહનિ ન વિસ્તરે. ૭૩
જિણ સંવચ્છરે જેહ માંન, રચ્યો પ્રબંધ તે કહું વિખાણી,
સંવત સોલ સોસોતર જાણિ, માહ શુદ બારસિઓ વખાણિ. ૭૪
વદિ વૈશાખ બીજ નિશિવાર, પુષ્ય નક્ષત્ર વિશેષ રવિવાર,
શ્રી ગુરુચરણ પસાયેં કરી, એહ પ્રબંધ કવિઓ વિસ્તરી. ૭૫
[illegible] ગચ્છે સદિ ગુરુસાર, શ્રી દેવગુપ્તસૂરિ પટ્ટ ગણધાર,
તાસ શીસ પંડિત ગુણનિલા, શ્રી જયસાગર નામેં ભલા. ૭૬
તાસ શીસ કરજોડી કરી, [illegible] પભણ્યું એહ ખરી,
આણી ઉલટ આણંદપુરિ, એહ ગુણની દુખ જાઈ હરી. ૭૭
ભણિ ભણાવિં જે મન ભાવે, સંપતિ ગુણની એહ પ્રગટાવે,
મન પ્રમાણે અધિકાર ચિર હોય, તાસ કથા ભણતાં મદુ કોય. ૭૮
[illegible] નહી જાણું દિનકાર, [illegible] ભરે જિહાં ભવિનો ભાર,
જિહાં એ શાસ્ત્ર યદા જયકાર, જયો જયો કવિ જયજયકાર. ૭૯
સિદ્ધાચલજાત્રાની ભણ્યા, રચ્યો રાસ ઉલટે ભર્યો ભણ્યા,
ભણતાં ગુણતાં નવનિધિ મિલી, નરિહૂં સઘલી આશ ફલી. ૮૦
આણી આણિ પામી ઉલટિ ભાંઇ, કહી કથા તે મનને રંગે,
ભણતાં તરસ પામી સિદ્ધગતિ, એહ કથા ગુણની દુખ હરિ. ૮૧

ઇતિ વિનયમાન કવિવિરચિતા [illegible] [illegible] [illegible] સંપૂર્ણ. સં. ૧૬૭૬ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧૧ દિને આણંદપુરે પંડિત. [illegible] ગણિ [illegible] ગણિ [illegible] લિખિતના શ્રી [illegible]. ૪૮-૧૫ પાં.; પં. ૧.

[જુઓ દેવગુપ્તસૂરિ માટે આગળના કવિ-દેવગુપ્તસૂરિશિષ્ય (નં. ૧૩૬) ની નીચે ટિપ્પણ.]

યુદ્ધ જીતૌ, જસ પટીયૌ, વસુ પુડિ હુઆ વિખ્યાંત,
ચિત્રકોટ ચાવૌ કિયૌ, સુણજો તે અવદાત. ૧૦
નર નર પતિ પંડિત સભા, સાંભલયૌ સહુ કોય,
પરચા દાંભન ધન દીઇ, ધ્રમ સંત ધારી કોઇ. ૧૧

અંતે— × × ×

ગોરા વાદલની એ કથા, કહી સુણી પરંપર યથા,
સાભલતાં મનવંછિત ફલૈ, રોગ સોગ દૂષ દોહગ ટલૈ. ૯૦૧
સાંમ ધરમ સાપુરસા હોઇ, સીલ દ્રિઢ કુલવંતી જોઈ,
હીંદૂ ધ્રમ સત પરમાંણ, વાગા સુજસ તણા નિસાંણ. ૯૦૨
ધંનિ નારી પદમણિનો સીલ, સંકટ માહિ પાલ્યો સીલ,
સીલ પ્રતાપૈ છૂટૈ રાઈ, ગઢ રાખ્યો જસ હુયો સવાઈ. ૯૦૩
ધનિ પગધારિ નર રજપૂત, સગલી વાતે રાષૈ ભૂત,
ઉતમ પુરસ ચરિત્ર સુપકદ, સુણતાં લહીયૈ પરમાણુંદ. ૯૦૪
પૂનિમ પક્ષ ગિરૂઆ ગણધાર, દેવતિલકસૂરિ સુપકાર,
ગ્યાંનતિલક સૂરીશ્વર તાસ. પ્રતપે પાટૈં બુદ્ધિ નિવાસ. ૯૦૫
પદમરાજ વાચક પરધાંન, પુહવી પ્રગટ સકલ ગુણવાંન,
તાસ સીસ મનરંગૈ ઘણૈં, હેમરતન વાચક ઇમિ ભણૈ. ૯૦૬
વાત રચી એ વાદલ તણી, સાંમ ધરમ અતિ સોહાંમણી,
વીરા રસ સિંગાર વિસેષ, સીલ સધર પદમણિ સુવિવેક. ૯૦૭
સુણતાં સુપ ચતુરાઇ વધૈ, નીતરીત સૂરાતન સધૈ,
ઊજમ તેજ હુઇ અતિં ઘણો, વિનિધ કરી જાણૈ મંત્રણો. ૯૦૮

બીજી પ્રતમાં નીચે મુજબ છે.

"**સંવત સોલહસૈ સૈતાલ,** શ્રાવણ સૂદિ પાંચિમ સૂવિસાલ,
પોહવી પીઠ ઘણુ પરગડી, સબલપૂરી સોહે **સાદડી.**
પ્રથવી પ્રગટ રાંણુ **પ્રતાપ,** દિન દિન ચઢતે તેજ વિખ્યાત,
તસ મંત્રીસર બુધિનિધાન, કાવેઢયા કુલતિલક સમાંન.
સાંમ ધરમ ધૂર **ભાંમોસાહ,** વૈરી વંસ વિધુસણ રાહ,

સંવત સોલત્રિસેતરે પાલી નયર મઝારિ,
શીલકથા સાગી રચી પ્રવચન વચન વિચાર. ૭૧

—લિખિતં ગણિ કેશરવિમલ ગણિ શ્રી હાથીવાસ મધ્યે-વિ. ધ. ભંડાર.

(૨૪૫) લીલાવતી. ૧૬૦૩—વિ. ધ.

(૨૪૬) મહિપાલ ચોપાઈ-ગાથા ૬૯૬ સં. ૧૬૩૬.

(૨૪૭) ગોરાબાદલ કથા-પદમણી ચોપાઈ. સં. ૧૬૪૭, (૫) ફા.
વ. ૧૪ ગુરૂ. સાદડીમાં

(દીપમાં ૧૬૪૫-શોભાસિંહ પણપાલ-રાજપુરમાં)

આદિ— દુહા.

સકલ સુખદાયક સદા સિદ્ધિ બુદ્ધિ સહિત ગણેશ,
વિઘનવિડારણ વિઘકરણ, પહિલો તુઝ પ્રણમેશ. ૧

અધ વિઘન સિવંસ સુવે, નિત સમરૈં જસ નાગ,
તિણ દેવી સરસતિ તણૈં, પકજુગ કરૂં પ્રણામ. ૨

પદગરાજ વાચક પ્રભુતિ, પ્રણમું સદગુર પાઇ,
કેવલંત સાગરી કથા, તથા ન લાગૈં કાઇ. ૩

નવરસ દાખૈં નવનવા, સયણ સભા સિણગાર,
કવીયણ મુઝ કીજ્યો કૃપા, વદના વયણ વિચાર. ૪

વીરા રસ શૃંગાર રસ, હાસ રસ વિન દૈજ,
ગાંનિ ધ્રમ વિધિ સાંભલો, જ્યું વાધે તનતેજ. ૫

શીલ સાગ જગિ જાણીઇ, જસુ પ્રસાદિ સુખ હોઇ,
પદમણિ જિણ પરિ પાલીયો, સાંભલિયો સહુ કોઇ. ૬

ગોરૈ બાદલ જિણ ગહિલ, જિન્હે સુભટ બલિવંત,
બોલિસ વાત કહી યથા, સુણજો સગલા સંત. ૭

રતનસેન રાજા તણી, છલિ રાખી કુલટેક,
ગોરો બાદલ સારિખા, સતધારી સુવિવેક. ૮

ગાનિ ધ્રમ જ્યો સાગરધો, વીરા રસ સવિસેસ,
સાદસ મેં સોભા સદા, રાખી બાવન દેસ. ૯

તાસ પિઆરી ચોપઇ મનમાંની અતિમોજ,
તેં દાતા ચિત રીઝવણ બંધે કવિત્ત સચોજ. ૭૧૬
વદિ ચૈતહ સાઠૈ વરસ તિથિ ચોદસિ ગુરૂવાર,
બંધે કવિત્ત સુવિત્ત પરિ, કુંભલમેર મઝાર. ૭૧૭

—ઇતિ શ્રી ગોરાવાદલરિ એ ક્રોતિક વિપયે પદમણી ચૌપઇ સંપૂર્ણમ્. સંવત ૧૭૬૭ વર્ષે પોષ વદિ ૧૦ દિને લિવિચક્રે બ્રહ્મરામપુરવરે. શુભં ભૂયાત્ દીર્ઘાયુષાં શ્રીરસ્તુ. (પ્ર૦ કા૦)

—વિવેકવિજયનો ઉદયપુર ભં.— (દે. લા. પુ. ફંડ)

---

૧૪૩ કુશલલાભ (ખ૦ અભયધર્મ શિષ્ય.)

(૨૪૭)+ **માધવાનળ કથા**—પ્રબંધ-ચરિત (અથવા માધવાનલ કામકુંદલા ચોપાઈ રાસ) સં. ૧૬૧૬ ફાગણ શુ. ૧૩ રવિવાર જેસલમીરમાં.

આદિ—

વસ્તુ.

દેવિ સરસતિ ૨ સુમતિ દાતાર,
કાસમીર મુખમંડણી બ્રહ્મપુત્ર કર વિણ સોહેં
મોહન તરવર મંજરી મુખમયંક ત્રિભોવન મોહેં
પયપંકજ પ્રણમી કરી આણી મન આણંદ.
સરિસ ચરિત્ર શૃંગાર રસ પભણીસ પરમાણંદ
માધવાનલ ૨ રૂપ મકરંદ. ૧
ચવદહ વિદ્યાધર ચતુર વિદુર જાણિ સુરગુરૂ વિચક્ષણ,
નારદ તું વરનાદ ગુણ લહું અવે બત્રીસ લક્ષણ.
કલા બહુત્તર અતિકુશલ અભિનવ ઇંદ્ર કુમાર;
સુગુરૂ મુખેં જિમ સાંભલું વિરચિત તેહ વિચાર. ૨

* * * *

તસ લઘૂ ભાઇ તારાચંદ, અવની જાંણી અવતરીયો ઇંદ.
ધૂજિમ અવિચલ પાલૈ ધરા, સત્રુ સોંદ કીયા પાવરા,
તસ આદેસ લહી સદભાય, વાદલવાન રચી સદભાય.
સૂંણો તિસૌ ભાખ્યો પરબંધ, સાંમ ધરમ વીરારસ સંબંધ,
ઉત્તમ આગ હુવે અતિ ઘણો, મોદ કમ કર જાણિ મંત્રણો."
સાંમ ધરમ પાલંતા સદા, પામે નવનિધિ ઘર સંપદા;
[સુર નર સહુ પ્રસંસા કરે, વરમાલા લે લિછમી વરૈ] ૯
પટ સિત ગાથા પોડ સંબંધ, સૂંણતાં પાંમૈ આણંદ કંદ.

કલસ કવિત્ત.

હેમરતનકી બુદ્ધિ છંદ ચોપઇ પ્રથમ કીય,
આગ કહુ વયણ વિશેષ સુકવિ રાજગ ગુણ થપીય,
સુદિઢ બંધ સંગ્રામ, સૂર ચિતચેપક વાઇક,
કવિત દૂહા ચોપઇ, ધરે નૌતન જદાં લાઇક,
મહિલા ચથ ઉજ્જલ કરી વીયનરૂપ ભૂષણ સજે,
રંગ રેલ બરે સિરામ, ચિર સુસ કથારી દરસન ઉપતન મજે. ૯૧૦

દૂહા

કહૂં દોહા કહુ ચોપઇ કહુ કહુ કવિત સુચંગ,
વયણ નીરજ્યુ મિલિ રહૈ, મન હું ત્રિવેણી ગંગ. ૯૧૧
અમરરાણ જગીંધ સુત, તપે ભાણ હીંદવાંણ,
પ્રિથીનાથ પ્રમાણ પદ મોજલહિર મહિરાંણ. ૯૧૨
પાટ ભગત દિલ્લી પુરા સામ ધરમ પરધાન;
સીધ સકજ રૂપા સુતન, નિરમલ બુધિ નિધાંન. ૯૧૩
વરાતન વેધક ચતુર, ભેદ લગ ભૂપાલ,
બલ છલ અણુકલ ગાંમ ક્રમ, વાદન જ્યું વિરદાલ. ૯૧૪
ગુણગ્રાહક ગ્યાયક સુગણ, દત મોજાં દરિયાવ,
સીત્રિ આદ રાંધે સદા, ભાગવિજયસું ભાવ. ૯૧૫

જોતાં નવરસ પણ જગિ, સવિહું ધુરિ સિણગાર,
રાગે સુર નર રંજીયે, અબલા તસુ આધાર. ૨
વચન વિલાસ વિનોદ રસ, હાવ ભાવ રતિ હાસ,
પ્રેમ પ્રીતિ સંયોગ સુખ, એ સિણગાર આવાસ. ૩
ગાહા ગૂઢા ગીત ગુણ, ઉક્તિ કથા કલ્લોલ;
ચતુર તણા ચિતરીઝવણ, કહિયે કવિ કલ્લોલ. ૪

ગાહાઃ—

મણહર નવરસ મજ્ઝે સુંદરનારીણ સરસ સંબંધ,
નિરૂવમ કયહિ નિબદ્ધા ગુણ નુ સયણાજણા સુગુણા.
નલવર નયર નરિંદો નલરાય સૂય ઉય સલહ કુમરવરો.
પિંગલરાય તસુ ધૂઆ વનિતા મારવણિ વરણ વસ્તુ.

* * * *

અંતે—

ગાથા સાતસઈ એહ પ્રમાણ, દૂહા નઈ ચઉપઈ વષાણ;
યાદવ રાઉલ શ્રી હરિ(મેઘ)રાજ, જોડી તારા કુતૂહલ કાજિ. ૭૦૦
જેણી પરિ કવિ મુખિ સંભલી, તિણિ પરિ મંઈ જોડી મનરૂલી;
દૂહા કેઇ પુરાતન અછઇ, ચઉપઇ બંધ કીઉ મંઈ પછઇ. ૧
[અધિકો જે જોડ્યો છે બહૂ, 'કવિયણ તે સાંસહજ્યો સહૂ,
પાડેયો જિહાં વલી પાંતરો, તેહ વિચારી કરજ્યો ખરો.]
સંવત **સોલસય સત્તરોતરઈ**, આષાત્રીજિ વાર સુરગુરૂઈ
જોડી જેસલમેર મઝારિ, સુણતાં સુખ પામઈ સંસારિ. ૨
ખરતર ગચ્છ સુગુરુ ગહગહઇ, વાચક **કુસલલાભ** ઇમિ કહઈ,
મારવણીની એ ચઉપઈ, એ સુણીજ્યો એકમના થઈ. ૩
[સાંભલતાં પામે સંપદા, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ તિતિ સદા.]

[મારવાડમાં ઢોલામારૂની લોકવાર્ત્તા ઘણીજ પ્રસિદ્ધ છે. તેના સંબંધમાં જેસલમેરના રાઉલની પરછાથી કવિએ આ કૃતિ બનાવી છે. કૃતિ રસભરેલી અને કૌતુકી છે.] પાનાં ૧૭ ડા. ૮૨ હા. ભં. પાટણ.

અંતે—

સંવત સોલ સોલોતરઈ, જેસલમેર મઝારિ;
ફાગણ સુદિ તેરમિ દિવસે, વિરચી આદિતવારિ. ૫૪૫

ગાહા દૂહા નેં ચુપઇ, કવિત કથા સંબંધ;
કામકંદલા કામિની, માધવાનલ પ્રબંધ. ૫૪૬

કુશલલાભ વાચક કહઈ, સરસ ચરિત સુપ્રસિદ્ધ;
જે વાચઈ જે સંભલઈ, તીઆં મિલઈ નવ નિધિ. ૫૪૭

ગાથા (ગ્રંથસંખ્યા પૂરાં છસેં) સાઠ પાંચસઈ, એ ચુપઇ પ્રમાણ;
તાહ (તેહ) સુણતાં સુખ દીઈ, જિમ જિમ (જે નર) ચતુરસુજાણ. ૫૪૮

રાઉલ (રાઉલ) માલ સુપાટ ધર (માન પરોવર) કુંયર શ્રી હરિરાજ,
વિરચ્યા ગોહ સિણગાર રસ, તાસ કુતુહલ કાજ. ૫૪૯

સારદ સુપસાઈ કરી, શીલ તણુ અધિકારિ,
બાણઈ સભલઈ નેહ નર, સુખ પામઈ સંસારિ. ૫૫૫

—ઈતિશ્રી માધવાનલ કામકંદલા ચુપઈ રાસ સમાપ્ત.

—ઇતિશ્રી માધવાનલ ચઉપઇ સંપૂર્ણ—ગણિ કનકસાગર લિખિતં.

સંવત ૧૭૪૪ વર્ષે ફાગણ સુદિ તિજ ભોમવારે લિખિતં કાકરીવા મધ્યે

(આ પ્રત મુનિમહારાજશ્રી સિદ્ધિ મુનિજી પાસે છે.

—લિખિતં ગણિ સુમતિવિજય ૧૭-૧૫ આ૦ કો

—સ. ૧૮૪૮ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૫ શુદિ ૫ શનૌ લ. મુ. ધર્મવિજય ૧૯-૧૮ માં.

+ સાહિત્ય માસિકમાં(સને ૧૯૧૫) ના છુટક છુટક પ્રસિદ્ધ થયેલ છે

(૨૪૮) મારૂઢોલાની ચોપઈ.× સં. ૧૬૧૭ વૈશાખ શુદ ૩ ગુરુવાર. જેસલમેરમાં.

આદી—

સકલ સુરાસુર સામિની, સુણિ માતા સરસત્તિ,
વિનય કરીને વીનવું, મુઝ દ્યો અવિરલ મત્તિ. ૧

—ઇતિ તેજસાર દીપપૂજા વિષયે રાસ સમાપ્ત. સં. ૧૬૪૪ વર્ષે પોસ સુ. ૧૪ રાજપુર નગરે. તપાગચ્છાધિરાજ શ્રીશ્રી. પરમગુરૂ ભટ્ટારક શ્રી હેમવિમલ સૂરિ, તત્ શિષ્ય મુખ્ય પંડિત શ્રી સુમતિમંડણ ગણિ. તત્ શિષ્ય (ચેલા) સહજવિમલેન લિખિતો અયં રાસ,

(પૃ. ૧૩ પં. ૧૫ ગુ. વિ.) રત્ન. ડે.; વીર. પા.

—સંવત્ પાડેશ નવનવતિ સંવત્સરે માર્ગશીર્ષે માસે કૃષ્ણપક્ષે ચતુર્થી દિવસે તિથૌ બુધવાસરે વિધિપક્ષ ગચ્છેશ ભટ્ટારક મુગટામણિઃ શ્રીશ્રી ૫ ગજસાગર સૂરીંદ્ર તત્ શિષ્ય પંડિતપ્રવર શ્રીશ્રી ૪ લલિતસાગર તત્સિષ્ય ઋષિ મનિસાગર દ્વિતીય ભ્રાતૃ ઋષિ જયસાગર પાર્શ્વે સતિ શ્રી તેજસાર નૃપરાસોઽ લિષિતોઽસ્તિ. (ઈડર બાઇઓનો ભં.)

—૧૬-૧૫ સંવત્ ૧૭૪૨ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૧૨ દિને આદિત્યવારે. સકલગણિગજેંદ્રગણિ શ્રી શ્રી ૧૦૮ સૌભાગ્યવિજય ગણિ તત્શિષ્ય પ્રેમવિજય લિ૦ કંઠારીયા મધ્યે (પાલણપુર ભ.)

(૨૫૦) અગડદત્તરાસ. (પ્રત સં. ૧૬૫૩)

૧ સ્તંભન પાર્શ્વનાથ સ્ત૦ ખંભાતમાં.

આદિ—

પ્રભુ પ્રણમુરે પાસજિણેસર થંભણો.
ગુણ ગાવારે મુઝ મન ઉલટ અતિ ઘણો.
ગ્નાંની વિણરે એહની આદ ન કો લહે.
તોહેં પણિરે ગીતારથ ગૂરૂ ઇમ કહે—'

* * * *

અંતે—

ઈમ સ્તવ્યો સ્થંભણ પાસ સ્વાંમી નયર શ્રી ષંભાયતેં,
જમ સહા ગુરૂ શ્રીમુખ સુણિઅ વાંણિ સાસ્ત્ર આગલ સંમતે,
એ આદ મૂરતિ સકલસુરતિ સેવતાં સુખ પાંમીએ,
મનભાવ આંણિ લાભ જાંણિ, કુસલલાભ પજંપયે.

૫—૯ આ. કા.

—ઇતિ ઢોલા મારૂવણી ચઉપઈ સંપૂર્ણ સં. ૧૬૭૧ વર્ષે વૈશાખ માસે શુકલપક્ષે ૧૫ દિવસે ગુરુરત્નેન લિખિત મિદં જેમ.; ચ.; લી.; માણેક; પાનાં ૨૪–પ્રે. ૨.; ૨૨–૧૯ માં.

× બારોટ કવિ ગોવિંદ ગિલ્લાભાઈ વાકૃસંદર્યના ૧૯૭૩ ના માર્ગશીર્ષના અંકમાં પૃ. ૨૭૭ જણાવે છે કે પોતાનીપાસે સં. ૧૬૧૫ ના વૈ. શુ. ૩ ગુરુવારે જેસલમેરના મહારાજ હરરાજજીની આજ્ઞાથી આ કવિએ બનાવેલી શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ પ્રત છે. આ પરથી તેણે 'મારૂ ઢોલાની વાર્તા' ના મથાળે વર્તી લખી તેમાં પ્રકટ કરાવી છે.

(૨૪૯) તેજસાર રાસ–સં. ૧૬૨૪ વીરમગામમાં

આદિ— દૂહા.

શ્રી સિદ્ધારથ કુલતિલુ ચરમ જિણેશર વીર
પાઉલિ પ્રણમી તસતણા ગોયમનામ ગિરીર. ૧
જિનહ શ્રી મુખિ ઉપદિસિઉં ભવિક લોક સુખ કાજિ
જિન પ્રતિમા જિન સારષી બોલિ શ્રી જિનરાજિ ૨
પ્રતિમા જિનની જિનપરિં આરાહિ એકંતિ
અહિ ભવિ પરભવિ સુખ લહઈ ઇમિ ભાખઈ અરિહંત. ૩
જિણહર જિનવર આગલિઈં પૂરઈ જિકા પઈવ
તેજસાર નૃપ તણીપરિં સુખ ભોગઈ સદૈવ. ૪
ચ્યાર રાજ તિણિઈં પાલીયા પૂજા તણઈ પ્રમાણિ
સર્વારથ સિધિ અછઈ લહિસિ શિવ નિર્વાણ. ૫

* * * *

અંતે—

શ્રી ખરતર ગચ્છિ સહિ ગુરુરાય, ગુરૂ શ્રી અભયધર્મ ઉવઝાય
સોલહસઇ ચઉવીસિ સાર, શ્રી વીરમપુર નયર મઝાર. ૧૫
અધિકારઈ જિનપૂજા તણુઇ, વાચક કુશલલાભ ઇમિ ભણુઇ,
જે વાંચઈ નઈ જે સાંભલઇ, તેહના સઇ મનોરથ ફલઇ. ૧૬

૧૪૪ લાવણ્યકીર્ત્તિ (ખ૦ ખેમશાખા ગુણરંગ–જ્ઞાન-વિલાસ શિ૦)

(૨૫૧) રામકૃષ્ણ ચોપાઈ. સં. ૧૬૧૭ વૈ. શુ. ૫ વિક્રમપુર (વીકાનેર)માં

અંતે— ઢાલ નવમી (આઇસઉરે અઇમિત્તઉ મુનિવર ગાઇયઇ)

ભાવ ધરીનઈ ગુણ ગરૂઆ તણા, ગાઇજઇ સસનેહ,
ઉત્તમ સંગઈ ઉત્તમ ફલ હુવઈ, વાત કહઈ સવિ એહ. ૫૩
તિણિ કારણિ નપ સમકિતનઈ વિષઈ, રામ અનઈ ગોવિંદ,
ચરિતઈ યારૂ મૂલ જનમ થકી, થુણિયઈ સોહગકંદ. ૫૪
રાજઇ સૂરનસિંહ નરિંદનઈ વિક્રમપુરિ ગહગાહ;
સંવત સોલહ સય સતાહત્તરઈ, સુદિ પંચમિ વઇસાહ. ૫૫
ખેમ સાખિ જાણીતા જગત્રમઈ, વાચક શ્રી ગુણરંગ.
તાસુ સીસ વાચક ગુરૂ ચિરજયઉ જ્ઞાનવિલાસ અભંગ, ૫૬
તાસુ સીસ લવલેસઈ ઉપદિસઇ, લાવણ્યકીરતિ એમ
ભણતાં ગુણતાં સાંભલતાં છતાં, થાયઇ અવિચલ ખેમ. ૫૭
કુસલસુગુરૂ સુપસાયઈ નવમી, ઢાલ ધન્યાસી રાગિ,
લાવણ્યકીરતિ પભણઈ વાચતાં અધિક વધઇ સોભાગ. ૫૮
ચતુર ચિત્તરંજન એ દાખીયઇ ઇમ લઇ છઠઈ ખંડ;
ભુવનકીરતિ બંધવ સંગમ, સદા, દિન દિન સુજસ અખંડ. ૫૯

—ઇતિશ્રી રામકૃષ્ણ ચરિત્ર પષ્ટમખંડ સમાપ્ત. સં. ૧૭૧૩ વર્ષે માગસિર વદિ ૪ દિને શ્રી બ્રહાનપુર મધ્યે લિખિતા ચતુઃષ્પદિકા ગ્રંથાગ્રંથ ૧૭૦૦ શ્લોક સંખ્યા. ગાથા ૧૨૦૦ સર્વ સંખ્યા.—પા. ૪૨–૧૫ આ. ક.

(૨૫૨) ગજસુકુમાલ રાસ.

અંતે—

બંદીવાન છુડાવીયારે, સગલા નગર મઝારો,
મુહમાંગ્યા દીધા ઘણારે, મણ માંણક ભંડારો.
મહમાંણ કમહું દીધા દેખી, મનરી અંછા કોઇ ન રાખી,
લાવણકીરતી ઢાલ જ ભાખી. ચોથી પાંચમોએ તહું સાખી,
છ માતાજી છ હો. ૬

૨ ગોડીપાર્શ્વનાથ સ્તo

આદિ—

સરસતિ સામની આપ સુરાણી, વચન વિલાસ વિમલ બ્રહ્માણી,
સકલ જોતિ સંસાર સમાણી, પાદ પરણમું જોડિ યુગ પાણિ. ૧

× × × ×

કલસ.

અંતે—જેણિ ધરા જસ તુઝ ઉદધિ નિદાં રિપ અસખિન,
વ્યોમ ધરણિ પાયાલ આણ સુર વહે અખંડિત,
અસુર ઈંદ્રિ નર અમર વિવિધ વ્યંતર વિદ્યાધર,
સેવે તુઝ પાય સય ન માઝ સુજપે નિરંતર,
જગનાથ પાસ જિનવર જયો મનકામિન ચિંતામણી,
કવિ કુશલલાભ સપતિ કરણ ધવલધીંગ ગોડીધણી. ૨૩

પ્ર. કા.; ૧૪વિ. ધ. ૨-૧૪

૩ નવકાર છંદ—

આદિ—વંછિત પુરે વિવિધ પરે, શ્રી જિનશાસન સાર.

અંતે—કલશ.

નિત્ય જપીઈ નવકાર સંસાર સંપતિ સુખદાયક;
સિદ્ધમંત્ર શાશ્વતો ઇમ જપે શ્રી જગનાયક,
શ્રી અરિહંત સુસિદ્ધ શુદ્ધ આચાર્ય ભણિજે
શ્રી ઉવઝાય સુસાધુ પંચ પરમેષ્ટી થુણિજે;
નવકાર સાર સંસાર છે કુશલલાભ વાચક કહે,
એક ચિત્તે આરાધીઈ વિવિધ ઋદ્ધિ વંછિત લહે ૧૭ (ગુ. વિ. ભ.)

૧૪૬ માન (ખ૦ શિવનિધાન શિ.) જિનસિંહસૂરિ રાજ્યે.

(૨૫૫) કીર્ત્તિધર સુકોસલ પ્રબંધ સં. ૧૬૧૭ દિવાલી. પુષ્કરણમાં.

અંતે—

શ્રી ખરતરગચ્છ છાજઇ, શ્રી જિનસિંહ સૂરિ રાજઇ,
સંવત સોલહ સત્તરિ, દીવાલી દિનિ શુભવારિ. ૫૦
ગુણિજન સુણિ ઘણું રીજઈ, મૂરખ કિસુંય કહીજઈ,
હિયઈ હરખ બહુ આણી, મતિ દેઈ સાંભળઉ પ્રાણી. ૫૧
એ સંબંધ રસાલ, સુણતાં લીલવિલાસ,
શ્રી શિવનિધાન ગુરૂ સીસ, કહઈ મુનિ માન જગીસ. ૫૨
શ્રી પુષ્કરણ ચઉમાસઇ, રહતાં ચિત્ત ઉલ્હાસઈ
ભણતાં સંપ સુપદાઈ, સુણતાં લીલ વધાઇ. ૫૩

—(મડર બાઇઓનો ભં.)

---

૧૪૭ સાધુકીર્તિ (ખ૦ મતિવર્ધન-મેરૂતિલક-દયાકલશ-અમરમાણિક્ય શિ૦)

(૨૫૬) સત્તરભેદી પૂજા. સં. ૧૬૧૮ શ્રા૦ શુ. ૫ અણહિલપુરમાં

આદિ— રાગ પરપદો દૂહા.

જ્યોતિ સકલ જગિ જાગતી હૈ, સરસતિ સમરસુ ભંદ,
સત્તર સુવિધિ પૂજાતણી, પભણિસુ પરમાનંદ.

ગાહા

નવણ વિલેવણ વથ જુગ, ગંધારોહણં ચ પુષ્ફરોહણયં,
માલારૂહણ વન્નયં ૨, ચુન્નં પડાગાય આભરણે,

* * * *

અંતે—

અણહલપુર શાંતિ શાંતિ સબ સુખદાઈ, સો પ્રભુ નવનિધિ સિધિ
વાજૈ. ૨ ભ.

દુહો.

હાથીનો હુ ચૈતાલવો, દેવકીસુત સુકમાલ,
બાલક જનમ્યો તેહવો, નામે ગજસુકુમાલ. ૧

—ઈતિશ્રી ગજસુખમાલજીકી ૯ ઢાલ સંપૂર્ણ. લિખિતં. જૈપર મધ્યે. શ્રી. સમત ૧૮૬૭ શ્રાવણ સુદિ ૧૧ લિપિકૃતા. (પ્ર. ૩. પં. ૧૭ ગુ. વિ.)

૧૪૫ વિનયસાગર (ખ૦ જિનહર્ષસૂરિ સંતાનીય માનકીર્તિ–દેવકલશ–સુમતિકલશ શિ૦)

(૨૫૩) સોમચંદ રાજાની ચોપાઈ. સં. ૧૬૧૭ શ્રાવણ શુદિ ૧૫ બુધ જૈનપુરમાં.

અંતે—

સંવત સોલહ સત્તરઈરે, સવચ્છર સુવિચાર,
સાવણ માસ સુહાવનઉરે, પૂનિમ તિથિ બુધવાર. ૧૫
નગર જૌણપુર જાણીયરે, નદી ગોમતી તીર,
સકલ સંઘકઈ આગ્રહઈરે, રચી કથા સુગંભીર. ૧૬

* * * *

શ્રી જિણમદિર સોભતોરે, અજિત જિણેસર નામ. ૧૭
'વડ ખરતર ગચ્છ ભલઉરે, શ્રી જિનહર્ષ સંતાન,
શ્રીમાનકીત્તિ પાઠક ભલારે, વિદ્યારયણ નિધાન. ૧૮
તાસ શિષ્ય સોહઈ ભલારે, દેવકલસ મુનિરાય,
શ્રી સુમતિકલસ મુનિ જાણીયઈરે, નરવર વંદઈ પાય. ૧૯
તાસ શિષ્ય મુનિ રંગસુરે, વિનયસાગર મુનિ નામ,
સોમચદ ભૂપાલકીરે, કરી કથા અભિરામ. ૨૦

—૩૨૧ પદ્યો. સાગર ભં. પાટણ.

(૨૫૪) ચિત્રસેન પદ્માવતી રાસ.—૩.

અંતે—

કલશ.

ઇમ કરીય પૂજાય થાજો ગહિ સંઘ પૂજા આદરઈ,
સાહમ્મિવચ્છલ કરઈ ભવિયાં, ભવસમુદ્ર લીલા તરઈ,
સપદા સોહગ તેહ માનવ, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ બહુ લહઇ,
અમરમાણિક સીસ સુપરઇ, સાધુકીરતિ સુખ લહઇ. ૧૬

—૧—૧૫ (મારી પાસે છે.)

૨-**પ્રભાતી** ૪ કડી.

આદિ—

રાગ દેશાખ.

આજ ઋષભ ઘરિ આવે, દેખો માઈ૦

અંતે—

ઉત્તમ દાન અમૃતરસ ઊપમ, સાધુકીર્ત્તિ ગુણ ગાવે૦ ૪ આજ૦

(મારી પાસે છે.)

૧૪૮ દેવશીલ (સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ–સોમવિમલસૂરિ–લક્ષ્મી ભદ્ર–ઉદયશીલ–ચારિત્રશીલ–પ્રમોદશીલશિ.)

(૨૫૮) ***વેતાલ પંચવીસી રાસ**—સં. ૧૬૧૯ બીજો શ્રાવણ વદ ૯ રવિ વડવા ગામમાં.

---

* " આ રાસ સં. ૧૬૧૯ માં રચાયેલો હોઇ એની ભાષા ૧૬ મા ૧૭ મા સૈકાની છે, અને વિમલપ્રબંધ તથા કાન્હડદે પ્રબંધની ભાષા સાથે તે ઘણી રીતે મળતી આવે છે; અને આથી તે તે સૈકાની ભાષાનું સ્વરૂપ સમજવાને ઉપયોગી થઇ પડશે. કવિ શામળભટ્ટની મડાપચીસીની વાતો મૂળરૂપે જૂની ભાષામાં આમાં છે. વૈતાલપચીસીનું મૂળ કથાસરિત્સાગર અને બૃહત્મંજરી વગેરે સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં છે; અને તેમાંથી હિંદી, મરાઠી, બંગાલી વગેરે અનેક ભાષાઓમાં તેમાં કંઈ કંઈ ફેરફાર અને વધારા સાથે ગદ્યમાં કે પદ્યમાં ભાષાન્તરો થયાં છે. બંગાળાના પંડીત જીવાનંદ બી. એ. પ્રકાશિત શ્રી જંભલદત્ત પ્રોક્ત પણ સંસ્કૃતમાં એક વૈતાલ પંચવિંશી છે. એ બધામાં વાર્ત્તાઓની ઘટનામાં કંઈ કંઇ ફેરફાર છે અને કોઈ કોઈમાં એક બીજાથી જુદી જુદી વાર્ત્તાઓ છે.

—રા. જગજીવન દ. મોદી.

શ્રી જિનચંદ સૂરિ ગુરૂ પરતખિપતિ ધરિ મનવચન તસુ રાજે,
સંવત સોલ અઢાર શ્રાવણ સુદિ પંચમિ દિવસ સમાજે. ૩ અ.
દયાકલસ ગુરૂ અમરમાણિક (ગુરૂ) તાસ પસાઈ સુવિધિ હું ગાજે.
કહૈ સાધુકીરતિ કરત જિનસંસ્તવ, ભવિ લીલા ભવિ સુખ માજે. ૪ અ.
—સં. ૧૮૨૫ મિતિ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧ શ્રી વિક્રમપુરમધ્યે. (પત્ર. ૪ પ્ર. કા.)
—શ્રી બીકાનેર મધ્યે સંવત ૧૮૧૯ વર્ષે મિતિ જ્યેષ્ઠ માસે કૃષ્ણપક્ષે
દ્વતીયા દિને સોમવારે પા ૮-૯-૬. મુ. (મારી પાસે છે.)
(૨૫૭) આષાઢભૂતિ પ્રબંધ. સં. ૧૬૨૪ વિજયાદશમી યોગિ-
ણીપુરમાં.

અંતે—

ખરતર ગચ્છ વાચક થયઉ, મતિવર્ધન નામ
મેરૂતિલક તસુ સીસ જે ગુણ ગણ અભિરામ. ૧૮૨
તાસુ વિનય ગુણી આગલઇ, દયાકલશ મુણીસ
તાસુ સીસ રંગઈ કહઇ, સાધુકીરતિ જગીસ. ૧૮૩
ધમ્ન સોલહ ચઉવીસઇ સમઇ યોગણિપુર ઠામિ,
કિયઉ વિજયદિશમી દિવસ, મહુ ચરિત્ત વિનામ. ૧૮૪
એ પ્રસ્તાવ મનોહર, નવ રસ સંબંધ,
સાધુકીરતિ મુણિવર રચયઉ, આષાઢ પ્રબંધ. ૧૮૫
પાપડ ગોત્રઈ પરવડઉ, શ્રીવંશ શ્રીમાલ
સાહ તેજપાલ કરાવિયઉ, સંબંધ રસાલ. ૧૮૬
લહિસ્યઈ સુખ જે ગાવિસ્યઈ નરનારી વૃંદ,
કુશલમંગલ આવયસ ઘરઇ, સુણતાં આણંદ. ૧૮૭

૧—શત્રુંજય (ચૈત્રી) સ્ત. ૧૬ કડીનું:—

આદિ—

પય પ્રણમી રે જિણવરના શુભ ભાવ લઇ,
પુંડરગિરિ રે, ગાઇસુ ગુરૂ સુપસાઉલઇ,

* * * *

દં સવિંમાંહિ મૂરખ ધરી, હુઈ ઉં મત નહિં તેહની ખરી;
અક્ષર આધું પાછું કર્યું, હીન અધિક પાયું નવિ લહ્રં. ૮૨૧
કરજોડી પ્રણમુ કવિરાય, સોધી અક્ષર હવજ્યો હાય;
જિહાં લગે તારા રવિચંદ, કથા રહિજ્યો જિહાં તપેં જિણંદ. ૮૨૨

—ઇતિ શ્રી વેતાલપચવીશી રાસ સંપૂર્ણ. ૧૮૨૯ વર્ષે ચૈત્ર શુદિ ૨ બુદ્ધે સિદ્ધિયોગે પં. શ્રી ૫ શ્રી રાજવિજયગણિ શિષ્ય પં. કૃષ્ણવિજય ગણિ લિપિકૃતં સાંતલપુરે શાંતિનાથપ્રસાદાત્‌ઃ શ્રે. —પ્ર. કા.

—ઇતિ શ્રી વિક્રમ મહારાજેંદ્ર ગુણોત્કીર્ત્તન વેતાલપંચવીસી કથાયાં વિવિધવિનોદવાર્ત્તાયાં પંચવિશતિ કથા સંપૂર્ણાઃ સંવત્‌ ૧૬૯૧ વર્ષે ફાગુણ શુદ્ધિ બીજ રવૈ શ્રી ૬ પુજ્યજી વરસિંઘજી લગ્ચુ તસ્ય સીક્ષ્ય પંડિત સરોમણિ ઋ. શ્રી ૫ વર્ધમાનજી તસ્ય શિષ્ય ઋ શ્રી ૫ તુલસીદાસ તસ્ય સીસ્ય મુનિ કલ્યાણ લિખિતં શુભં ભવતુઃ
—(ચેનસાગરજી ભં. ઉદયપુર)

(સોમવિમલ સૂરિ માટે જુઓ નં. ૧૩૦)

+ સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્ત્તા રા. જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી, સબ ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર ખાંભા મહાલ, વડોદરા રાજ્ય. સં. ૧૯૭૨ કિંમત દોઢ રૂપીઓ.

---

૧૪૯ આણંદસોમ (ત૦ સોમવિમલસૂરિ શિ૦)

(૨૫૯) + શ્રી સોમવિમલસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૧૯ માહ ૧૦, નંદુરબારમાં.

આદિ—

સકલ સદાફલ સેવીઇ, શ્રી ગૌતમ ગણધાર;
મણહ મનોરથ પૂરણુ, લબધિ તણુ ભંડાર. ૧
સરસતિ સામિણી તુઝ નમું, માગું અવિરલ બુદ્ધિ;
જાસ પસાઇ સંપજેઇ, વચન તણી વર સિદ્ધિ. ૨

આદિ—

સરસતી સામિણિ પય નમી, માગુ ઉચિત પસાય,
કાસમીર મુખમંડણી, વાંણી દિઉ મુઝ માય. ૧
બ્રહ્માપુત્રીનિં નમું, કમલ કમંડલ સાથ;
એક કરિ વીણા ધરી, પુસ્તક જમણિં હાથિ. ૨
હંસવાહનિ હરખિં રમિં. કરિં જગવીલ વિલાસ;
જે જગ મૂરખ માંનવી, તેહની પૂરે આસ. ૩
હીઈ સુખ દુખીઆ નરા, સુખીઆ સપતિ કોડિ;
મૂરખનિ વિદ્યા દિઈ, જું સમરે પરહોડિ. ૪

× × × ×

અંતે—

તપગછ નાયક ભુવન દિણેહ, શ્રી શ્રી સોભાગ્યહર્ષ સુરિંદ,
તસપટિ સોહિં ગુણગેહ, જયવંતા વહિં'રી જગમેહ. ૮૧૩
ગુરૂ શ્રી સોમવિમલ સરિરાય, પ્રણમું અહનિસિ તેહના પાય,
તસ પડિત વર પ્રધાન, લક્ષ્મીભદ્ર નાંમિ સુવિહાંણુ. ૮૧૪
સીસ સીરિામણિ પંડિતરાય, ઉદયશીલ ગણી પ્રણમું પાગ,
ચારિત્રશીલ પંડિત તસ સીસ, સપરિવાર વદુ નીસદીસ. ૮૧૫
પ્રમોદશીલ પંડિત ગુરૂરાય, તેસહિ ગુરૂના પ્રણમી પાય;
કરી ચોપાઈ નાંમ વેતાલ, પચવીસેં એ કથા રસાલ. ૮૧૬
સવત સોલ ઉંગણીસા વર્ષે, બીજે શ્રાવણ શાંમલ પખ્ખ;
નુમ તણો દિન રવિવાર, નક્ષત્ર પુનર્વસુ આવ્યું સાર. ૮૧૭
વડવે ગાંમિ રહ્યા ચોમાસ, રચિઉ વાસુપુજ્યનિં પાસ,
ચોપૈકથા સબધ વિનોદ, સાંભલતાં ઉપજે પ્રમોદ. ૮૧૮
દૂહા ગાહા બંધ ચોપાઈ, આઠસિ નિ ત્રેવિસ જે હુઈ;
સાંભલતાં સકટ સવિ ટલેં, ભણતા સવિ સુખ આવિ મિલે. ૮૧૯
નવિ ચાંપે તસ ભૂત વેતાલ, સાહાસ તણી એ વાત રસાલ;
વિનોદરસ રચિ દેવસીલ, ભણતાં ગુણતાં લહીઈ લીલ. ૮૨૦

(૨૬૦) સ્થૂલભદ્ર સ્વાધ્યાય. સં. ૧૬૨૨ શ્રાવણ શુદિ ૧૦ વૈરાટમાં.

અંતે—

તપગચ્છિ નિર્મલચંદ્ર, શ્રી સોમવિમલ સૂરિંદ,
તસ સીસ રચિઉ સઝાય, સાંભલતાં (મન) નિર્મલ થાય.
પૃથિવી રસ સંવત એહ, કુચ કર્ણું પ્રમાણિ જેહ,
શ્રાવણ શુદી દશમી દિવસિં, વયરાટિ શુણિઉ મન હરસિ,
જાં તારા ગયણિ દિણુંદ, જાં સાયર મેરૂ ગિરિંદ,
તાં પ્રતપું જાવલી સોમ, ઇમ ભણઇ આણુંદસોમ.

—વૈરાટ (બૈરાટ) જયપુર રાજ્યમાં આવેલું છે. (૫૩ કડી પ્ર. કા૦)

---

૧૫૦ વેલામુનિ અથવા મનસત્ય [ત૦ વિજયદાન સૂરિ શિ૦)

(૨૬૧) નવતત્વ જોડિ. (ચોપઇ) સં. ૧૬૨૨ પહેલાં.

આદિ— મંગલ કમલાકંદુ એ ઢાલ.

આદિ જિણુંદ નમેવિગ્રો, નવતત્ત્વ કહઉં સંખેવિગ્રો,
જીવતણા દસ પ્રાણ એ, પંચઇંદ્રી પંચ પ્રાણ એ. ૧

* * * *

અંત—

ઇય નવતત્ત્વ વિચારતાં, અધિકી ઉછી ભાખિરે;
વોલી હુઇ અજાણવઇ, તે પામઉ સંઘ સાખિરે. ૬૪
તપગચ્છનાયક સિર ગુરૂ, વિજયદાન ગણધારરે.
વેલઉ મુનિ તસુ આણધરી કહઇ સ્વપર ઉપગારરે. ૬૫

૮—૧૧ (વિ. ધ.)

બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે છે તે પરથી રચનાર કવિનું નામ મનસત્ય જણાય છે.

સોમગચ્છ ગમણિ ગણિ, સોમવિમલ ગુણધાર;
શ્રી સોમવિમલ સૂરિ તણુ, રચિસુ રાસ વિસ્તાર. ૩
સાર સુગુરૂ ગુણ ગાવતાં, દુઃકૃત દૂરિં જાઈ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ સંપદા, નિરુઈ નિય ઘરિ થાઈ. ૪
સુરતરૂ સમ સદ્દિગુર સુગુણ, સદાચાર વિચાર;
ભાવિ ભલઇ ભેટઉ ભવિક, જિમ પામું જયકાર. ૫

× × × ×

અંતે—

લોટી ગણુડે પાએ લાગું, ગુરૂ સેવા અહનિસિ માગું;
આણંદસોમ પ્રણમઇ પાય, કરિ મઝ ગુરૂ સુપસાય. ૧૫૦

રાગ—મલ્હાર. મોરી આખડી ફરકઇરે. એ ઢાલ.

યુગ પ્રધાન જાણઈ સહુ, જિનશાસન સુરતાનરે.
ગુરૂ ગુણ ગાતાં સંપદા, સહી વાધઇરે અધિકું વાન. ૧૫૧
મોરા સહિ ગુરૂ વધાવુંરે. સોહાવુંરે તપગછરાય,
નિત પ્રણમુરે શ્રીગુરપાય, જિમ હીંજઇરે નિરમલ કાય,
જિમ હુઇરે બહુલું આય, મોરા સહિ ગુરૂ વધાવુંરે.
વિન અમરાદે કૂખડી, રૂપરાજ કુલ ધિન્ન રે
ધિન્ન સુગુરૂ છબાઈ દીખીયા, રૂડા ચુવિહરે સંઘ સુપ્રસન્ન મો૦ ૫૨
સોમાગહરિય સૂરિ પટિ જયુ, શ્રી હેમવિમલસરિ સીસરે.
ચઉવિહ સંઘ ઇણિ પરિ ભણઈ, જયુ ગછપતિરે કોડિ વરીસ મો૦ ૫૩
જાં ધ્રુ સાયર ચદલુ, જાં તપઈ તેજિ દિણિંદરે;
તા સૌમવિમલસરિ ચિર જયુ, સુખ સંપદરે હિંદ્ર આણંદ મો૦ ૫૪
આણંદ સોમકલા મિલી, સંવત ઓગણીસઈ માય આસિરે,
દસમી ગુરૂવારિ રચિઉ નંદરબારિ રે રાસ ઉલ્હાસિ. મો૦ ૫૫
મનરંગિ જે ભણઇ ગુણઈ, સાંભલઇ રાસ રસાલરે.
નવ નિધિ તસ ઘરિ અગણઇ, સખિ ફલીઉરે અમર રસાલરે. મો૦ ૧૫૬

પ્ર૦ જૈ. ઐ ગુર્જર કાવ્ય સંચય.

(આનો સાર સોમવિમલ સૂરિ ન. ૧૩૦ની નીચે આપ્યો છે.)

ગઉતમ પાએ, સારદમાએ, ચિત રાખું ચરણે સમું,
ભાવસાર ભીમ કરજોડી બોલિ, સાધ સહુને ચરણે નમું.
—સંવત ૧૭૦૩ વર્ષે માઘ વદિ ૧૪ ભૌમે લિખિતં [ગુ. વિ.] ૩.
—સંવત ૧૬૭૨ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૮ શુક્રે લિ૦ જોસી સવજી શ્રી સ્તંભતીર્થ સ્થાને લ૦ સુરત બં. ગોરજી રવિહંસજી દીપહંસજી-છાપરીયા શેરી-સુરત પાસેની પ્રતિ. મ૦ બ૦

---

૨૫૨ સુમતિકીર્ત્તિસૂરિ (દિ૦સરસ્વતિગચ્છ જ્ઞાનભૂષણસૂરિશિ.)

(૨૬૩) ધર્મપરીક્ષા સં. ૧૬૨૫ માગશર શુદ ૨ હાંસોટ નગરમાં.

આદિ— ઢાલ રાસની.

ચંદ્રપ્રભ સ્વામી નમીઈ, ભારતી ભુવનાધાર તુ;
મૂલ સંઘ મહીયલિ મહીત, બલાત્કાર ગણ સાર તું. ૧
વિદ્યાનંદિ સ્વામી વિબુધ, મલ્લિભૂષણ મુનિરાય તુ;
લક્ષ્મીચંદ ગુરૂ ગુણનિલોએ, પ્રણમીય તેહના પાય તુ. ૨
વીરચંદ ચચિત ચતુર, ભટ્ટારક ભુવિ ભાણતુ;
જ્ઞાનભૂષણ જ્ઞાનિ ભલોએ, વિદ્યાનું દીઈ દાન તુ. ૩
પંચગુરૂના પાય નમીય, રચું રાસ મન રંગિ તુ;
ધરમ તણી પરીક્ષાતણુ એ, શાસ્ત્ર જોઈ નિચંત તુ, ૪
ભવીયણુ ભલી પરિ સાભલોએ, ધરમાધરમ વિચાર તુ;
દોષ મ લેસ્યો કેહતણાંએ, કહિતાં ન લહું પાર તુ. ૫

* * * *

અંતે— દૂહા.

મૂલ સંઘ મુનિવર ઘણા હવા, સરસતિ ગછિ શૃંગાર,
કુંદકુંદાચારિજ કુલિ, પદ્મનંદ ભવતાર. ૧૧
દેવેંદ્રકીરતિ દયા આગલો, તેહ પટોધર ચંગ;
વિદ્યાનંદિ સ્વામી જયો, મલ્લિભૂષણ ઉત્તુંગ. ૧૨

અંતે—

ઇંય નવ તત્ત્વ વિચારતાં અધિકૂં ઉછૂં ભાખ્યૂરે,
બોલ્યૂં હુઈ અણુજાંણુવઈ તે પાંમૂં સંઘ સાખિરે,
તપગચ્છનાયક શ્રી ગુરતો શ્રી વિજયદાન ગુણુધારરે.
ચેવ્ મનસત આણુધરઇ તુ કહસૂં પરઉપગારરે.
—સંવત્ ૧૬૫૮ વરસે આષાઢ વદિ ૨ સોમે. લેખક પાઠક ફુર્ભ ભવનુ—પત્ર ૮ પ્ર૦ કા.

બને નામના કવિઓ એકજ લાગે છે—(વિજયદાન સુરિનું સુરિપદ ૧૫૮૭, સ્વર્ગવાસ સં. ૧૬૨૨. તેથી આ કૃતિ સ. ૧૬૨૨ પહેલાંની છે.

૧૫૧ ભીમ ભાવસાર.

(૨૬૨) શ્રેણિક રાસ. સં. ૧૬૨૧ ભા૦ શુ૦ વટપદ (વડોદરા) માં

આદિ— રાગ કેદારો.

ગોતિમનઇ સિર નામીય, મનવંછિત ફલ પામીય;
સ્વામીય સેવકની દયા કરોએ. ૧
સારદાનઈ ચરણે લાગુ, સુદ્ધિ બુદ્ધિ માતા હુ માગુ,
ઘો મુઝનઇ વાણી અનોપમ રૂઅડી એ. ૨
ઉલાલઉ.
રૂડી તે વાણી આપો મુઝ માતા, સિદ્ધાંત સૂત્ર વિસ્તાર
લાખ જોયણુનુ જંબુદીપ, ભરતખંડમાંહિ સાર. ૩

* * +

અંતે—

વટપદ્ર નયર સવત સોલ એકવીસઇ, ભાદ્રપદ સુદિ શુભ (ત) વારે પ્રારંભ દીસઇ.
કલસ.
કાઇ એક કવિમતિ, કાંઇ એક સાસ્ત્રગતિ સાધસંગતિ પામીઈ,
શ્રેણિક રાસ કીઉ અતિ ઉલ્હાસઇ, જિનવાણી સિર નાંમીઇ. ૧

૧૫૩ જિનચંદ્રસૂરિ +(ખ. જિનમાણિક્ય સૂરિ શિ૦ ને પટ્ટધર)

(૨૬૪) દ્રૌપદી. જેસ૦

(૨૬૫) બાર ભાવના અધિકાર. જેસ૦

(૨૬૬) શિયલવતી. જેસ૦

+ જિનબિંબ સ્થાપન સ્ત૦ ૨૪૪. સ. મા. બી.

(૨૬૭) શાંબ પ્રદ્યુમ્ન ચોપઈ. સં. ૧૬૨૦ આસપાસ.

(૨૬૮) બારવ્રતનો રાસ. સં. ૧૬૩૩ ફા. વ. ૫.

આદિ— (નિગ્રંથી સાધુની ઢાલ)

પાસ જિણેસર પય નમીજી, નામઉં સહગુરૂ સીસ;
દેસવિરતિ હું આદરૂંજી, મનમાહિ ધરિય જગીસ. ૧

+ વડલી ગામવાસી રીહડ ગોત્રીય શાહ શ્રીમંત પિતા અને સિરિયાદેવી માતાથી સં. ૧૫૯૪ માં જન્મ થયો. દીક્ષા. સં. ૧૬૦૪ માં લીધી. સં. ૧૬૧૨ ના ભાદ્રવા શુદિ ૯ ને દિને જેસલમેરમાં ત્યાંના રાજા માલદેવે કરેલા ઉત્સવ પૂર્વક આચાર્યપદ મળ્યું, ત્યાર પછી કર્મચંદ્ર મંત્રીના આગ્રહથી વીકાનેરમાં જઈ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ને ત્યાંથી અમદાવાદ શત્રુંજય જઈ ઉક્ત કર્મચંદ્રના આમંત્રણથી દીલ્હીમાં અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધી તેમની પાસેથી આષાઢ શુદિ ૯ થી આષાઢ શુદિ ૧૫ સુધીના સાત દિવસો અમારી-જીવવધનિષેધનો હુકમ બહાર પડાવી ફરમાન લીધું હતું અને તે ફરમાન બાદશાહે પોતાના અગિયાર પ્રાંતોમાં મોકલી આપ્યું હતું. (આ ફરમાન પત્ર હિંદી સરસ્વતી માસિકના ઈ. સ. ૧૯૧૨ ના જૂનના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે.) વળી બાદશાહે તેમને 'યુગપ્રધાન' એ બિરૂદ આપ્યું હતું. આ મહાપ્રભાવક આચાર્ય થયા છે અને જૈનોન્નતિ માટે અથાગ પરિશ્રમ સેવી અનેક મહાન્ કાર્યો કર્યાં છે. સં. ૧૬૭૦ ના આસો વદિ ૨ ને દિને બેનાતટમાં સ્વર્ગસ્થ થયા.

લક્ષ્મીચંદ શ્રી ગુરૂ નમું, દીક્ષાદાયક એહ;
વીરચંદ વાંદુ સદા, સીખાદાયક તેહ. ૧૩

તેહ પાટિ પટોધર, જ્ઞાનભૂષણ ગુરૂરાય;
આચારિજ પદ આપીયું, તેહનાં પ્રણમું પાય. ૧૪

તેહ કુલકમલદિનમપતિ, પ્રભાચંદ્ર યતિરાય;
ગુરૂ ગછપતિ પ્રતપો ઘણું, મેર મહીધર જાવ. ૧૫

સુમતિકીરતિ સૂરી રચ્યો, ધર્મપરીક્ષા રાસ;
શાસ્ત્ર ઘણો જોઈ કરી, કીધુ બહુ પ્રકાશ. ૧૬

રયણભૂષણ રાય રંજ્યો, બંજ્યો મિથ્યા માગ;
જિનભવનાદિક ઉધરઈ, કરઈ બહુવિધ ત્યાગ. ૧૭

મહુઆ કી શ્રાવક ભલા, ધના આદિ ઉપદેસ;
બ્રહ્મ પ્રેરે પ્રારંભીયો, રચીયો તિહાં લવલેશ. ૧૮

પંડિત તે પ્રેર્યા ઘણું, વણાયગ નિં વારદાસ;
હુંમોટ નયરિ પૂરો કર્યો, ધર્મપરીક્ષા રાસ. ૧૯

સંવત સોલ પચવીસ નિં, માર્ગસિર શુદિ બીજવાર;
રાસ રૂડો રલીયામણો, પૂર્ણ હવો છિ સાર. ૨૦

ભવીયણ ભાવિ ભાવિજ્યો, કીયો એહ પ્રતિબોધ;
ટાલ્યા હોઈ તે ટાલિજ્યો, જિહાં હોઈ શાસ્ત્રવિરોધ. ૨૩ (?)

પઢઈ ગુણિ જે સાંભલિ, લખઈ લખાવઈ જેહ;
(મુગતિ મુગતિ ને વર લહઈ, સુર નર સેવઈ તેહ.
રૂડો ને રલીયામણો, રાસ રચ્યો છિ એહ.
છઠો અધિકાર પૂરો હવો, ધર્મપરીક્ષા એહ. ૧૩ (?)

—ઈતિશ્રી ધર્મપરીક્ષા ષષ્ઠોઽધિકારઃ સંપૂર્ણ સમાપ્તઃ
પૃ. ૮૩ પં. ૧૬ આ. કં.; પ્ર. ૧; પા. ૩

---

૧૫૩ જિનચંદ્રસૂરિ +(ખ. જિનમાણિક્ય સૂરિ શિ૦ ને પટ્ટધર)

(૨૬૪) દ્રૌપદી. જેસ૦

(૨૬૫) બાર ભાવના અધિકાર. જેસ૦

(૨૬૬) શિયલવતી. જેસ૦

+ જિનબિંબ સ્થાપન સ્ત૦ ૨૪૪. સ. મા. બી.

(૨૬૭) શાંબ પ્રદ્યુમ્ન ચોપઈ. સં. ૧૬૨૦ આસપાસ.

(૨૬૮) બારવ્રતનો રાસ. સં. ૧૬૩૩ ફા. વ. ૫.

આદિ—

(નિગ્રંથી સાધુની ઢાલ)

પાસ જિણેસર પય નમીજી, નામઉં સહગુરૂ સીસ;
દેસવિરતિ હું આદરૂંજી, મનમાહિ ધરિય જગીસ. ૧

+ વડલી ગામવાસી રીહડ ગોત્રીય શાહ શ્રીમંત પિતા અને સિરિયાદેવી માતાથી સં. ૧૫૯૪ માં જન્મ થયો. દીક્ષા. સં. ૧૬૦૪ માં લીધી. સં. ૧૬૧૨ ના ભાદ્રવા શુદિ ૯ ને દિને જેસલમેરમાં ત્યાંના રાજા માલદેવે કરેલા ઉત્સવ પૂર્વક આચાર્યપદ મળ્યું, ત્યાર પછી કર્મચંદ મંત્રીના આગ્રહથી બીકાનેરમાં જઈ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ને ત્યાંથી અમદાવાદ શત્રુંજય જઈ ઉક્ત કર્મચંદ્રના આમંત્રણથી દીલ્હીમાં અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધી તેમની પાસેથી આષાઢ શુદિ ૯ થી આષાઢ શુદિ ૧૫ સુધીના સાત દિવસો અમારી—જીવવધનિષેધનો હુકમ બહાર પડાવી ફરમાન લીધું હતું અને તે ફરમાન બાદશાહે પોતાના અગિયાર પ્રાંતોમાં મોકલી આપ્યું હતું. (આ ફરમાન પત્ર હિંદી સરસ્વતી માસિકના ઈ. સ. ૧૯૧૨ ના જૂનના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે.) વળી બાદશાહે તેમને 'યુગપ્રધાન' એ બિરૂદ આપ્યું હતું. આ મહાપ્રભાવક આચાર્ય થયા છે અને જૈનોન્નતિ માટે અથાગ પરિશ્રમ સેવી અનેક મહાન્ કાર્યો કર્યાં છે. સં. ૧૬[illegible] ના આસો વદિ ૨ ને દિને બેનાતટમાં સ્વર્ગસ્થ થયા.

લક્ષ્મીચંદ શ્રી ગુરૂ નમું, દીક્ષાદાયક એહ;
વીરચંદ વાંદુ સદા, શીક્ષાદાયક તેહ. ૧૨

તેહ પાટિ પટોધરૂ, જ્ઞાનભૂષણ ગુરૂરાય;
આચારિજ પદ આપીયું, તેહનાં પ્રણમું પાય. ૧૪

તેહ કુલકમલદિવસપતિ, પ્રભાચંદ યતિરાય;
ગુરૂ ગચ્છપતિ પ્રતપો ઘણું, મેરૂ મહીધર જાન. ૧૫

સુમતિકીરતિ સૂરી રચ્યો, ધર્મ્મપરીક્ષા રાસ;
શાસ્ત્ર ઘણો જોઈ કરી, કીધુ બહુ પ્રકાશ. ૧૬

રયણભૂષણ રાય રંજીઓ, ભંજીઓ મિથ્યા માગ;
જિનભવનાદિક ઉધરઈ, કરઈ બહુવિધ ત્યાગ. ૧૭

મહુઆ કરી શ્રાવક ભલા, ધના આદિ ઉપદેસ;
બહુ પ્રેરે પ્રારંભીયો, રચીયો નિદાં લવલેશ. ૧૮

પંડિત તે પ્રેર્યા ઘણું, વણાયગ નિં વાગદાસ;
હુંબડ નગરિ પૂરો કર્યો, ધર્મ્મપરીક્ષા રાસ. ૧૯

સંવત સોલ પંચવીસ નિં, માર્ગસિર શુદિ બીજવાર;
રાસ રૂડો રચીયામણો, પૂર્ણ હવો છિ સાર. ૨૦

ભવીયણ ભાવિ ભાવિજ્યો, કીધો એહ પ્રતિબોધ;
ટાલ્યા હોઈ તે ટાલિજ્યો, જિહાં હોઈ શાસ્ત્રવિરોધ. ૨૩ (?)

પઢઈ ગુણિ જે સાંભલિ, લખઈ લખાવઈ જેહ;
(મુગતિ મુગતિ તે વર લહઈ, સુર નર સેવઈ તેહ.
રૂડો તે રલીયામણો, રાસ રચ્યો છિ એહ.
છઠો અધિકાર પૂરો હવો, ધર્મ્મપરીક્ષા તેહ. ૧૩ (?)

—ઇતિશ્રી ધર્મ્મપરીક્ષા પંડોઽધિકારઃ સંપૂર્ણ સમાપ્તઃ

પૃ. ૮૩ પં. ૧૬ આ. ક; ખં. ૧; પા. ૩

સિદ્ધ વેદ આગમ નિગમ, વ્યાકરણ સ્મૃતિ પુરાણ;
તર્ક છંદ લક્ષણ ભરહ, જ્યોતિષ વૈદ્ય કુરાણ. ૧૭
કામ કાકે રતિ રહસ્ય વિધિ, સ્વપ્ન શકુન લખ કોડિ;
નીતિ બુદ્ધિ શ્રુત બલ વિના, નવિ કોઇ જાણે ખોડી. ૧૮
શ્રુતસાયરતટ પામવા. નીતિ બુદ્ધિ દોઇ નાવ,
ધર્મ કર્મનુ પામીએ, જો હોઇ બુદ્ધિ પ્રભાવ. ૧૯
વિષ્ણુશર્મા વાડવ ભલો, શ્રીગોડ નાતિ સુજાણ;
સરસ કથા રસ વીનવે, નામે **પંચાખ્યાન**. ૨૦
નહિ વિદ્યા બુદ્ધિ તેટલી, તો કવિસ્યું શ્યો વાદ;
કાંઇ જે અક્ષર લહું, તે ગુરૂચરણપ્રસાદ. ૨૧

ચોપઇ.

પંચતંત્ર અછે જેહમાંહિં, નામે **પંચાખ્યાન** કહેવાઇ;
જાણ અજાણ જિમ પ્રીછે બાલ, **બોલિશ ચોપઇમાંહિ** રસાલ ૨૧

આમાં પહેલો અધિકાર પૂરો થાય છે તે અને તે અધિકારમાં કર્તાનું નામ નથી મળતું કારણ કે આના જેવું લખ્યું હોય છે કેઃ—

પંચાખ્યાન પ્રથમ અધિકાર, મિત્ર ભેદ બોલ્યો વિસ્તાર;
પક્ષ પુનિમ શ્રી ગુણમેરૂસૂરિ, **સુગુરૂ સીસ બોલે રસપૂરિ.** ૫૨
કુમર રહ્યા મનમાં રણઝણી, વચન વિષ્ણુશર્માના સુણી;
પ્રથમ કહ્યો મિત્રભેદ વિચાર, ભણી સુણી લહીએ જયકાર.

—ઇતિ શ્રી પંચાખ્યાન રાજનીતિબુદ્ધિશાસ્ત્રે મિત્રભેદ પ્રથમો—
ધિકારઃ સંપૂર્ણમ.

પરંતુ બીજામાં કહ્યું છે કે

મિત્રપ્રાપ્તિ બીજો અધિકાર, વિષ્ણુશર્મા કહે સુણો કુમાર,
પુનિમ ગચ્છ શ્રી **ગુણમેરૂ** સૂરિ, **રત્નસુંદર** બોલે રસપૂરિ.

—ઇતિ શ્રી પંચાખ્યાને રાજનીતિ બુદ્ધિશાસ્ત્રે મિત્રપ્રાપ્તિ દ્વિતીયો-
ધિકારઃ—

૩ જા અધિકારની અંતે પણ ૧ લા પ્રમાણે છે.

સુવિનાણી પ્રાણી શ્રાવક વતિ ચિત લાય,
મુનિમારગ અતિ દોહિલઉછઇ, એ સુખિ સિદ્ધિ ઉપાય.
—સુવિ૰—એ આંકણી.
તિહ પહિલઉ સમકિત ખરઉછઇ, જિમ મંદિર થિર થંભ,
સમકિત સુરસુખ પામિયઇછઇ, સમકિત સિદ્ધિ સુલભ સુવિ૰ ૨

* * * *

અંતે—

સંવત સોલહ સય તેતીસઈ, ફાગુણ વદિ પંચમિ ઉલ્હાસઇ,
ખરતર ગછિ ગરયઉ ગુણ રાજઇ, શ્રી **જિણચંદસૂરિ** ગુરપાસિ. ૯૨
શ્રાવિકા ગેલીએ વ્રત લીધા, કીધા નરભવ સફલા આજ,
પાસ પસાયઇ એ વિધિ કરતાં, પામિસિ સિવનગરીના રાજ. ૯૩
બારહવ્રત સુધા પાલેવા એમ કરઇ પરિગહ પરિમાણ;
લીલ વિલાસ સદા સુખ પામઇ, વાધઇ દિન દિન કલા વિનાણ. ૯૪

—ઇતિ શ્રી ઇચ્છાપરિણામટિપ્પનકે સંવત્ ૧૬૨૩ વર્ષે ફાગુણ વદિ પચમી દિને શ્રીમચ્છ્રી ખરતરગચ્છાધિરાજ શ્રી જિનમાણિક્યસૂરિ પટ્ટાલંકાર શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ રાજાનાં સ્વહસ્તેન ગેલી સુશ્રાવિકયા ગૃહીતં.
(કુલ ૯૩ ટુક છે. આમોદના યતિ ચંદ્રવિજય પાસે પ્રત છે.)

---

૧૫૪ રત્નસુંદર. (પૌ૦ ગુણમેરૂ સૂરિ શિ૦)

(૨૬૯) પંચોપાખ્યાન ચતુષ્પદિ. ૧૬૨૨ સાણંદમાં.

* * * *

આદિ—

સુગુરુચરણનુ લહી પસાય, પૂનિમપક્ષપ્રવર ગુરરાય;
ગિરૂઆ શ્રી **ગુણમેરૂ સૂરીશ**, વચનસાર તસ બોલે શીસ. ૧૫

દૂહા.

વચનસાર અતિ સરસ, દિઓ જનરંજન દેવ;
વિઘનરહિત વિદ્યા વિભવ, આપિ સદા મુઝ એવ. ૧૬

ચોપઇ— **સોલસેં અઠત્રીસો** સાર, આસો શુદિ પંચમિ શશિવાર,
પૂનિમપક્ષ ગચ્છપતિ ગણધાર, શ્રી ગુણમેરૂસૂરિ ગુરૂસાર. ૩૫

તાસ સીસ પ્રણમી ગુરૂ પાય, કથા પંડિત દેખી સજિ થાય,
કથા તણો કીજે ઉદ્ધાર, દોષ મ દેસો કોઇ લિગાર. ૩૬

કરૂં કવિત પૂરૂં મનકોડિ, યુગતિ સગતિસ્યૂં બાંધી જોડિ,
સરસ વચન સુડ઼ાનાં સાર, કવિ મુખ કહતહુ જયો જયકાર.

* * * *

અંતે—

સારદ ગુરૂ પસાઈ કરી, ગુરૂ ગછપતિ પાએ અણુસરી,
શ્રી ગુણમેરૂ સૂરિવર સીસ, રત્નસુંદર સૂરિ કહે જગીસ. ૧૬
ગુજ્જરદેશ ત્રંબાવતિ ઠામ, થંભણપાસ તીરથ અભિરામ,
સાંનિધિ શ્રી જિન શાસણિ કરી, એ કહી કથા શુકબહોતરી. ૧૭
છપ્પય ગાહા દૂહા ચોપઈ, વસ્તુ અડયલ પદ બંધેં થઇ,
સંખ્યા સર્વ સુંણેયો સહી, શત ચૌવીસ ઉપરિ એકહી. ૧૮
(પંચત્રીસ બાજનઈ)

પ્રસિદ્ધ નાંમ એ શુકબહુત્તરી, બીજો નામ એ રસમંજરી,
મુજ શિરિ બુદ્ધિમતી નહી તેહસી, રચું કવીશ્વરની પરિ જિસી. ૧૯
જાં ધ્રુ તારી શશિહર સૂર, જ્યાં મહિમેરૂ જલનિધિ પૂર,
ભણો ભણાવો નિર્મલબુદ્ધિ, જિમ લહો મન વચ કાયજ સુદ્ધિ. ૨૦
મંગલ પહિલો જિન ચૌવીસ બીજો મંગલ ગોયમસીસ,
ત્રીજો મંગલ ગુરૂ અભિધાન, ચોથો જિનશાસન પરધાન. ૨૧

—ઇતિ શ્રી રસમંજરી કથા શુકબહુત્તરી ચોપઇબદ્ધ–લિ. સં. ૧૮૪૦ માર્ગ૦ શુ. ૭ રવિ. શ્રી દ્રાક્ષા મધ્યે. રાજકોટ. યતિ. **અ.**; ડે.

—પાનાં ૧૧૦ સં. ૧૭૫૦ વર્ષે વૈશાખ માસે શુકલ પક્ષે ચતુર્દશ્યાં તિથૌ શનિવાસરે શ્રી જસનગર મધ્યે લિખિતં ગણિ ગિનાંનવિજય ॥ ઉદેપુર યતિ ચેતનસાગરજીનો ભંડાર.

૪ થામાં.

પક્ષ પૂનિમ શ્રી ગુણમેરૂસૂરિ, સુંદર મીસ બોલે રસપૂરિ,
૫ મો અધૂરો આમાં છે.

પૃ. ૬૨ (ખંડિત પ્રશસ્તિ નથી મો. સે. લા.)
પૃ. ૭૮ અમ૦; દિ. ધ.

(ડા. હર્ટલે પંચતંત્ર સંબંધી ઘણી જબરી શોધખોળ કરી છે; તે પરનાં સર્વ પુસ્તકો દરેક ભાષામાંના જોઇ જઈ સિદ્ધ કર્યું છે કે પંચતંત્રના મૂળ ઉત્પાદક જૈન છે. આ ચોપાઈ પણ તેમણે જોઈ છે.)

(૨૭૦) શુકબહોતરી. ૧૬૩૮ આશો શુદ ૫ સોમ. ખંભાતમાં.

આદિ—

ગાથા.

સયલ સુરાસુર માયા, મંગલ કલ્યાણ સુજસ જય નિલય,
વરવિજ્જનયણુદાયા, સા શારદ પદમ પણુમામિ. ૧

છપ્પય.

આદિ રિસહજિણનાહ, અજિય સંભવ અભિનંદણ,
સુમઇ પઉમ પ્પહદેવ, સુપાસ ચંદપ્પહ વંદણ.

* * * *

અંતે—

(સરસ્વતી સ્તુતિ મોટી છે. પછી ગુરૂ સ્તુતિ.)

વસ્તુ— સયલ મંગલ સયલ મંગલ, કરણ જિનરાય,
ચઉવીસે પણમી કરી, ધરિય ચિત્ત સરસત્તિ સામિણિ.
ગુર ગોયમ ગણહર નમી, રિદ્ધિ બુદ્ધિ સુવિશુદ્ધ કરણિ,
સરસ ઝમક પદબંધયું, કથસું કથા રસાલ
અદ્ભુતરિ બુધ્ધે આગલી, સુણજ્યો આલગોપાલ. ૩૩

દુહા— આગે કવિ કહેતાં રહ્યું અધિવિચિ કાંઈ ઉણ,
ધરિ છેહરે ઓછું અધિક, તેં કરસ્યું પરિપૂન. ૩૪

મહીયલિ તાસ પાટિ વિખ્યાય, ગુરૂ શ્રી દેવતિલક ઉવઝાય,
તાસુ સીસ સુખદાય,
હર્ષપ્રભુ નામઈં મુનિરાય, હીરકલસ તસ સીસ કહાય,
પામી સુગુરૂ પસાય. ૯૧
સંવત સોલહસઈં ચઉવીસ, માહી પૂનિમ બુધ સરીસ,
પુષ્પ નક્ષત્રઈં લેહ,
દેશ સવાલષ નયરી જેહ, ધર્મ્મ તણઉ જિહાં વાધ્યુ નેહ,
તિહાં કીધ ચઉપઇ એહ. ૯૨
ઇતિ શ્રી સમકિતકૌમદિ ચરીય, મઈં સંખેપઈં એ ઉદ્ધરિય,
વિસ્તરિ ગુરમુષિ વાણિ,
ભણઈં ગુણઇ જે સુણઈં અહોનિશિ, ધરિ બઇઠાં તસુ થાઇ સવિ વસિ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાંણ. ૬૯૩

—સં. ૧૬૫૨ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૪ ભોમવારે લિ. વનાસુત પરીષ વીરદાસ સ્વપઠનાર્થં લષાપિતં ગ્રંથાગ્રં ૧૦૫૦ શ્લોકઈં ૩૧–૧૬

(વિ. ધ.)

(૨૭૨) સિંહાસન બત્રીશી. સં. ૧૬૩૬ આસો વદ ૨. સવાલખ દેશમાં મેડતામાં.

આદિ—

આરાહિ શ્રી રિષભપ્રભૂ, યુગલા ધર્મ નિવાર,
કથા કહિસ્ય વિક્રમતણી, જસુ સાકઉ વિસ્તાર. ૧
સાકઉ વરતિઉ દાંનથી, દાન વડો સંસાર,
વલિ વિસેષે જિણ સાસણે, બોલ્યા પંચ પ્રકાર. ૨
અભબ્ય સુપાત્ર દાંન બિહુ, પ્રાણી મોક્ષ સંયોગ,
અણકુંપા ઉચિય કીરતિ ઉચિત, એ ત્રિહુ દાંને ભોગ. ૩

યતઃ ગાથા—

અભયં સુપત્તદાંણં અણુકંપા, ઉચિય કીત્તિદાંણેય,
દુન્નિ વિમુખો ભણિઉં, તિન્નિ વિભોગાં દિયં હોઇ. ૫

(પૂર્ણિમાગચ્છના ગુણમેરુ સૂરિ તે સૌભાગ્યરત્નસૂરિના પટધર હતા. તેમના પ્રતિમાલેખ સં. ૧૫૮૮ અને ૧૫૯૧ ના મળે છે-જુઓ લેખાંક ૧૦૭૦ ભાગ પહેલો અને ૨૯૨ ભાગ બીજો ધા. સં.)

---

૧૫૫ હીરકલશ (ખ૦ દેવતિલક ઉ.-હર્ષપ્રભ શિ.)

(૨૭૧) સમ્યકત્વ કૌમુદીરાસ. ૧૬૨૪ માહ શુ. ૧૫ બુધ. સવાલખ દેશમાં.

* * * *

અંતે—

(ઢાલ ધન્નારી ચઉપઈરી છેહિલી.)

શાસન નાયક વીરજિણેસર, પૂજો જાઇ નિતુ ચંદણુ કેસરિ,
તસ પટિ સોહમ વંસિ,
ગુણ વરણઉં બુદ્ધ કંઈ ન જાણઉં, શાખા વયર કુમરની જાણું,
ખરતર ગછિ પ્રશંસિ. ૮૭
શ્રી જિણમાણિકસૂરિ ગુરૂપાટ, નામ જપંતાં હુઇ ગહગાટ,
શ્રી જિણચંદ સૂરિંદ,
જસુનામિઈ સવિ વાદી ભાજઇ, કેસરિની પરિ ગુહિર ગાજઇ,
રાજઇ મુણિવરવૃંદ. ૮૮
શ્રી સાગરચંદ્ર સૂરિ આચારિજ, જીએ કીયા મોટા જગિ કારિજ,
જિણિ ઉથાપિ કુશીલ,
થાપિઉં શીલવંત ગચ્છનાયક, એ છઇ મહીમતિ મોટાં વાયક,
પાઇ નમઇ જસુ લીલ. ૮૯
મહિમરાજ વાચક તસુ સીસ, પાટિ તાસુ વલિ વાણારીસ,
દયાસાગર તસુ નામ,
તાસુ સીસ પદવી વાણારી, ન્યાનમંદિર ગુરૂ મહાવિચારી,
પુહવી સારી મામ. ૯૦

છંદ.

વસુધાતિલઉ તસ સીસ બોલઈ સંઘનઈ આગ્રહ કરી,
દિસઈ સવાલિપ મે(ડે)હ નયરા સદા જય આણંદ ભરી
સંવત સોલેસે છત્રીસઈ બીજ આસો વદિ કથા,
તિહ કહિય સિંહાસણ બત્રીસી હીરકલસ સુણી યથા. ૧૫
ઇણી ચરિત્તેરે દૂહા ગાહા ચઉપઇ, સહુ અંકેરે બાવીસસઈ;
(એક પ્રત પનરસઇ ૧૫૨૪) બાવીસ (બાવન). થઈ,
કંઈ અધિકઉ ઉછઉ જે ભાસિઉ અલી, તે સદગુરૂ પાએ
નમિ પાંમઉ વલી. ૧૬

છંદ.

પાંમઉ વલી હૂં સંઘ સઇં મુધિ માન છોડિય આપણઉ,
જે શાસ્ત્ર સાથઈ હવઇમિલતાઓ, તેહ નિરતઉ થાપણઉ.
એ ચરિત સાંભલિ જેય માંનવ દાંન આપઈ નિજ કરઈ,
તે પુન્ય પસાયઈ સુખી થાયઇ રિદ્ધિ પાંમઈ બહુ પરઈ. ૧૭

—ઇતિ શ્રી કલિયુગપ્રધાન દાનાધિકાર શ્રી વિક્રમરાઇ શ્રી ભોજ-નરેંદ્ર સિંહાસણ બત્રીસી ચઉપઇ સંપૂર્ણ સંવત્ ૧૭૧૬ વર્ષે ભાદ્રપદ માસે સિતેતર પક્ષે દિગ્દિશિ તિથૌ પૃથ્વી...વારે લિખિતં મુનિશ્રી વૈરાગ્ય સમુદ્રેણ. શ્રી આગરા નગરે મુનિશ્રી ક્રિયાસાગરગણિ વાચનાય લિખિત. ગ્રંથાગ્ર ૩૩૫૧ માજને. (ગુ. વિ., વિદ્યા.)

—સં. ૧૯૦૧ માહ વ. ૮ લિ. માંડવી મધ્યે જાંની વાસદેવ મુરારજી લિખાવિતં ચિરંજીવી પઠનાર્થં તેનેદં પૂસ્તકં જ્ઞાનવૃદ્ધિકરં. શુભં ભૂયાત ૧૧૨-૧૨ ધો.

—ઇતિ દાનાધિકારે શ્રી વિક્રમરાઇ સિહાસણ બત્રીસી પ્રબંધ ચઉપઇ સંપૂર્ણ સંવત ૧૬૯૭ વર્ષે કાતીસુદિ ૧૩ ભુમિ. (મ. બ.)

—ઇતિશ્રી કલિયુગ પ્રધાનાધિકારે શ્રી વિક્રમરાય સિંહાસણ બત્રીસી ચરિત્ર ચોપઇ સંપૂર્ણં છગ સંવત્ ૧૬૭૬ વર્ષે માસે ચૈત્રે વદિ ૧૨ દિને શ્રી અંચલગચ્છે વાચિક પ્રવર વાચિક શિરોમણિ વાચનાચાર્ય વા૦

ભેદ અનંત જિનાગમેં, શ્રાવક કરણિમાંહિ,
તે સવિ વિક્રમ આચર્યા, પ્રગટ્યા પૂન્ય પસાય. ૫
પૂરવે શ્રી સિદ્ધસેન ગુરૂ, વિક્રમ ગુણ સંબંધ,
કીધી સિંઘાસણકથા, બત્રીગે પરબંધ. ૬
સિંધાસણની પૂતલી, વિક્રમનૃપ ગુણચૂર
ધારાધિપ આગલ કહ્યા, બેઠી સભા પહૂર. ૭
હીરકલસ મુનિ તસુ ચરિય, લે આગમ અનુસાર,
સરસતિ ગુરૂ સુપસાઉલે, કીય ચઉપઇ ઉદાર. ૮
પુરવારથ ચઉ પરગડો, માલવદેસ મુઝાર,
ધાર નયરી શ્રી ભોજનૃપ, પ્રજાલોક સુપકાર. ૯
ન્યાતિ ચઉરાસી તિહાં વસેં, ધન પરચે નિરકંત,
એસે મહાજન તિહા મલિ, સાઢી બારહ પંતિ. ૧૦

શ્રીપુર[1] ઉસ્વાં[2] મેડતો[3] પાલી[4] પોકરવાલ,
ન્યાતિ[6] પાંડ[7] હરસિઉર[8] ટીંટુ[9] ડીડુવલ.[10] ૧૧
વાયવધીર[11] નરાણિયા[12] પઉલે પડેલ[13];
સાઢી બારહ ન્યાતિ મલિ જિમે ગોરો મેલ. ૧૨
શ્રીમાલે એસ નાંમ નગરે પલ્લીપુરે મેડને,
વગો રતહડિડવાંણુ નગરે પટ્ટણકે પુષ્કરે,
રાજનદર્પ પુરે નરાંણુ નગરે ડિંડુકે જાયલે;
પડે પડલિકે સ્થીના હ્રશમિના આર્દ્ધ ક્રયા પંક્તયઃ ૧૩

* * * *

અંતે—

ઢાલ ઇકવીસાંની.

શ્રી ખરતરે ગણધર ગુરૂ ગોયમ સમઉ, તિનિ કીરે જિનચંદ્ર
સૂરિ પયનમોઃ
તસુ ગચ્છઇરે સપ્રતિ પાઠક ગુણનિલઉ, વડવાઇરે શ્રી વિજય-
રાજ વસુધાતિલઉ. ૧૪

ખંડયો શક્ર સ્તવન ચકાર, ખંડયો પડકમણો આચાર
ખંડયા આગમ અંગ ઉપાંગ; તે નરનો નવિ કીજૈ સંગ. ૮૭
મુખ બોલૈ એ સૂત્ર ઉદાર, અક્ષર કાના માત મઝારિ,
ઉછઈ ભણતાં હોઈ અતિચાર, તે પડિકમિયે સુણો વિચાર. ૮૮

....

લુંકે એ ઊખાણો ગ્રહ્યો, અક્ષર કાન્હાઈ પણ લહ્યો,
માહા આના વા દોપ ન કોઈ, પાખંડિયા ઈમ પ્રગટયા જોઈ. ૯૦
ઇણ મતરી સંભલજ્યો વાત, ગુજ્જરદેસ અહમદાવાદ,
લુંકો લેહો તિહાંકિણ વસૈ, મુનિવર પરત લિખૈ અહ નિસૈ. ૯૧
પુસ્તક લિખી લિયૈ મુહમદી, સુખઇ સમાધઇ વસઈ તિહાં સદી,
એક દિવસ નિસુણો તસુ વાત, લિખતાં પાના છોડયા સાત. ૯૨
મુનિવર પારતિખ દેખી ચુક, લુંકા હાથિ પેઠકી ભુખ,
રીસાણો લેહો મનમાંહિ, લુંકા મત માંડયા તિણ ઠાઇ. ૯૩
સંવત પનરહસઈ અઠોતરઈ, જિનપ્રતિમા પુજા પરહરૈ,
આગમ અરથ અવર પરિહરઇ, ઇણિ પરિ મિથ્યામતિ સંગ્રહૈ. ૯૪
લખમસીહ તસ મળિયો સીસ, વક્રમતી નૈ બહુલા રીસ,
બિઉ મિલી નિષેધઇ દાન, વિનય વિવેક આણે ધ્યાન. ૯૫
પનહર ચોત્રીસૈ સમૈં, ગુરૂવિણ વેસ ધરી અનુક્રમઈ,
સંઘ માહિ તિણ કારણ નહીં, વીતરાગ ઇમ બોલે સહી. ૯૬
પરંપરા નવિ જાણૈ નાથ, જો કિમ લહૈ જિન સાસણ કામ,
વિણ પરંપરા ન લાભઇ ધરમ, કહિ અનુજોગ સૂત્રના મર્મ. ૯૭

* * * *

માહોમાહિ મિથ્યાતી કહૈ, જિન વેલા સમકિત કિમ રહઇ,
મોટા ખરતર તપમત વૈર, માહો માહિ ન ભાજૈ વૈર.
ખોટા લુંકા બહુ મનમતી. ખોટી કહે મ્હારૈ પાશ્ચંદ જતી.
એક એક સહિસો નવિ મિલૈ, તિણ ઘર સમકિત કિણ પર પલૈ. ૫

* * * *

શ્રીપ રાજકીર્ત્તિ ગણિનાં બાંધવ પંડિત પ્રવર પંડિત શિરોમણિ પંડિત સિરિચક્ર ચૂડામણિ પંડિતોત્તમઃ ॥ પં શ્રી શ્રી ગુણવર્દ્ધન ગણિ શિષ્ય મુનિશ્રી શ્રુત સાગર ગણિ મુનિ દયાકીર્ત્તિ ગણિ મુઃ વિજયકીર્ત્તિ સહિતે લખિતં પાલિગ્રામ સુભસ્થાન મધે. (મ. બ.)

—અધૂરી પ્રત ૧૨-૨૦ માં (બત્રીસપુતલીની વાર્ત્તા એ નામ છે.)

—ઇતિ શ્રી કળિજુગ પ્રધાંન દાંનાધિકારિ શ્રી વિક્રમરાઈ શ્રી ભોજ નરિંદ્ર સીગાસણ બત્રીસી ચરીત્ર ચઉપાઇ સંપૂર્ણ...સં. ૧૭૧૦ વર્ષે શ્રાવણ સુદિ ૪ ચોથિ દિનિ સોમિ ઉત્તરા નક્ષત્રિ યાદસા શ્રી સાદા જોહારજિ શ્રી સમારથ ગછિ ભણસાલી લાધાદાસ ભણસાલી લક્ષ્આ સુત લિખતં. હીર કીઉ વિક્રમ ચરીત, સહિતિ ત્રીમસતર સિલોક, ભણિ ગુણિ ઇહિરને પરતિ, તિયા નરવછિત થોક. ૧ સમસ્ત શ્લોકા ૩૩૭૦ (મારી પાસે એકજ ને તે છેલ્લું પાનું છે તે પરથી.)

(૨૭૩) કુમતિવિધ્વંસ ચોપઈ સં. ૧૬૭૭

[આમાં અ-મૂર્ત્તિપૂજક લુંકાને કુમતિ ગણી તેનો નિરાસ કરવા પ્રયત્ન થયો છે.]

* * * *

અંતે—

જિન સાસન જિન પ્રતિમા નમૈ, સિવસાસન હરિ મંદિર રમૈ,
મુસલમાન માનૈ મહિરાબ, પુછો લુકા તુમ્હ કુણ જાબ. ૮૩
નવિ જિન નવિ સિવ નવિ તૌરકી, મત માંડયો સહુએ મનથકી,
ન ગમૈ આગમ વેદ પુરાણ, ઉતર આપે ગલ પુરાણ. ૮૪
જિનપ્રતિમા પૂજી દ્રૂપદી, તિહાં લુકાને ઉત્તર સદ,
તિણ તો પૂજી પરણણ ભણી, સુરયાભસુર કરણી ઘણી. ૮૫
જંઘાચારણ જે અણગાર, તિહાં કહૈ લબ્ધ તણો ભંડાર,
ઇમ જે ભાખીજે સૂત્ર ઇહાં, તિહાં તિહાં પાપી કહૈ અછૂત્ર. ૮૬

અજ્ઞાતકવિ—

અતે—ધન્ના શાલિભદ્ર રાસ. સં. ૧૬૨૪ આસો સુ. ૭ રવિ

સંવત સોલચઉવીસા સાર, આસો સુદ ૭ આદિતવાર
રંગવી સંઘવીનો સુતજ બોલિં, એહ સરલોક મેરૂનિ તોલિ. ૪૬

—ઉદયપુર ભં.

આ કદાચ ઋષભદાસની કૃતિ હોય.)

૧૫૮ હીરવિજયસૂરિ

(૨૭૬)શાંતિનાથ રાસ (૧૬૩૦ આસ.)

(૨૭૭) દ્વાદશ જલ્પ વિચાર પૃ. ૧૧ ગા. ૨૫૦ અમ.

મૃગાવતી-ડે.

પ્રભાતીઉં અજબ જ્યોતિ મેરે જિન કી. ૩૦૦ જૈ. પ્ર,

અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથસ્તવ.

આ મહાપ્રભાવક અકબર બાદશાહ પ્રતિબોધક જૈનાચાર્યનું સવિસ્તર વર્ણન માટે જૂઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્, તેમણે જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ પર ટીકા સંસ્કૃતમાં રચી છે. તેમનો જન્મ સં. ૧૫૮૩ માગશર શુદિ ૯ વૃદ્ધશાખીય ઓસવાલ શા કુંરા (કુંવરજી) ને ત્યાં ભાર્યા નાથીથી થયો હતો. જન્મ નામ હીરજી; દીક્ષા પાટણમાં વિજયદાનસૂરિ પાસે સં. ૧૫૯૬ કાર્તિક વદિ ૨ સોમે લીધી. સં. ૧૬૦૭ માં નારદપુરી-નાડલાઇમાં પંડિતપદ અને ત્યાંજ સં. ૧૬૦૮ માઘ શુદિ ૫ ને દિને વાચક પદ અને સં. ૧૬૧૦ પૌષ શુદિ ૫ ને દિને શીરોહીમાં સૂરિપદ મળ્યું હતું. અકબર બાદશાહને ત્રણ વખત મળ્યા હતા, પહેલી મુલાકાત સં. ૧૬૩૯ જેઠ વદિ ૧૩ ને દિને ફતેહપુર સીકરીમાં લીધી ને બાદશાહે પ્રસન્ન થઈ પુસ્તકોનો ભંડાર ભેટ ધર્યો કે જે આગ્રામાં રાખવામાં આવ્યો. પછીની મુલાકાતથી શ્રાવણ વદિ ૧૦ થી ભાદરવા સુદિ ૬

સોલહસૈં સત્તોતર વાસ, કર્ણપુરી નયરી ઉલ્હાસ,
જેઠિ પુનિમ નૈ બુધવારે, શ્રી સવિગિ જોગ અવતાર. ૧૦
ખરતર ગચ્છ સુવિહત સિણગાર, શ્રી જિનચંદ સૂરિ ગણધાર,
વાદીગંજન સિંઘ અપાર, જેહનિ કોઇ તરયો ચંકાર. ૧૧
ગુરૂશ્રી દેવતિલક ઉવઝાય, હરખ પ્રભુ તસુ સીસ કહવાઈ,
નિજ સદગુરનો આયસ લહી, હીરકલસ એ ચોપઈ કહી. ૧૨

—ઇતિ શ્રી કુમતિવિધ્વંસન ચોપઈ સમાપ્ત સં. ૧૯૫૯ વર્ષે ભાદવા વદિ ૧ દિને પંડિત શ્રી ૫ વૃદ્ધિવિજય ગણિ શિષ્ય મુનિ ઉત્તમવિજય લિખિતં આસોપ નગર મધ્યે, (મ. અ.)—વિદ્યા.

---

૨૫૬ હરખજી ૧૬૩૯ પહેલાં.

(૨૭૪) પુણ્ય પાપ રાસ (પ્રત. ૧૬૩૯)

---

૨૫૭ લાહુઆ ઋષિ શિ. સં. ૧૬૪૦ પહેલાં

(૨૭૫) મહાબળ રાસ. (પ્રત સં ૧૬૪૦)-વિદ્યા.

(હીરવિજય સૂરિના સમયમાં કર્ણઋષિના ચેલા જગમલના ચેલા જગમાલ ઋષિના ચેલા લહુઆ ઋષિ હતા કે જેનો ઉલ્લેખ 'સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્' ના પૃ. ૨૯ મે કરવામાં આવ્યો છે તે અને આ લાહુઆ ઋષિ એક હોવાનો સંપૂર્ણ સંભવ છે. ઉપરોક્ત જગમાલ ઋષિએ સં. ૧૬૩૦ માં પોતાના ગુરૂ પોથી નથી આપતા એવી હીર-વિજયસૂરિને બોરસદમાં ફર્યાદ કરી પણ એવી ફર્યાદ યોગ્ય નથી એમ જણાવ્યા છતા તે ન સમજ્યો ત્યારે તેને ગચ્છ બહાર કર્યો તેથી જગ-માલ પોતાનાં શિષ્ય લહુઆ ઋષિને લઈ પેટલાદ થઈ ત્યાંના હાકેમને ફર્યાદ કરતાં હીરવિજયસૂરિને પકડવા સીપાઇઓ મોકલ્યા વગેરે. આ ૧૬૩૦ નો સમય ને કૃતિનો લખ્યા સં. ૧૬૪૦ બને લગભગ મળે છે.)

અંતે—

સંવત સોલ છત્રીસ એ, શ્રીં વિમલનાથ સુરસાલ,
દિક્ષા કલ્યાણક દિનઈ, ગ્રંથ શ્રી મુનિમાલ. મ૦ ૩૧
રાણપુરઇ રલીઆંમણઉ, શ્રી શીતલ જિનચંદ,
સૂરવિજય રાજ્યે સદા, સંઘ અધિક આણંદ. મ૦ ૩૨
શ્રી મતિભદ્ર સુગુરૂ તણઈ, સુપસાયઇ સુપકાર,
ચારિત્રસંઘ વખાણીયઇ, શબ્દ શબ્દ જયકાર. મ૦ ૩૩
મનોહર શ્રી મુનિમાલિકા, ગુણ ગણ પરમાત્મ પુર,
કંઠ ઠવઈ ઉત્તમ જિકો, પામઈ સુપ ભરપુર. ગ૦ ૩૪
મહા મુનિસર ગાવતાં, સુરતરૂ સફલ સંમણ,
અટ મહાસિદ્ધિ ઘર ફલઇ સદા કલ્યાણ.
—મહામુનિ નિત નમુંછ. મ૦ ૩૫

—૩-૧૦ (મારી પાસે છે) જેસલ. પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય
(જેસલમેરની ટીપમાં કવિના ગુરૂનું નામ જિનચંદસૂરિ ખોટું આપ્યું છે.)

---

૧૬૦ પુણ્યરત્ન (આં૦ સુમતિસાગરસૂરિ-ગજસાગરસૂરિ.)

(૨૭૯) નેમિરાસ-યાદવરાસ

આદિ—

સારદ પાય પ્રણમી કરી, નેમિતણા ગુણ હીયઈ ધરેવિ,
રાસ ભણું રલીયામણો, ગુણ ગાઇસ ગિરૂઆ સંપેવિ. ૧
હું બલિહારી યાદવા.
એક રસઉ રથ પાછો વાલિ, અપરાધ ન મઈ કઉ કીઉ
કાંઇ છોડઇ નવ જોવન બાલ, રાજલ પ્રીઉ પ્રતિ ઇમ કહઈ. ૨
હું બલિહારી યાદવા.

× × × ×

એમ બાર દિવસ જીવદિંસા બંધ રહે તે માટે બાદશાહે ફરમાનપત્રો કાઢયાં હતાં પછી ધીમે ધીમે બાદશાહને જીવદયા પ્રત્યે વાળી લીધા હતા અને બાદશાહે પોતાના રાજ્યમાં એક વર્ષમાં છ માસ સુધી જીવદયા પાળવાના હુકમો બહાર પાડ્યા હતા. ઘોડા, ગાય, બળદ, ભેંસ અને પાડા વગેરે જીવોનો વધ બિલકુલ બંધ કરાવ્યો હતો. ઘણાં પક્ષીઓને પાંજરાઓમાંથી છુટાં કર્યા હતાં, ઘણા કેદીઓને મુક્ત કર્યા હતા અને આચાર્યના ઉપદેશના પ્રભાવે છઠ્ઠયા વેરા બંધ કર્યો હતો અને શત્રુંજયાદિ તીર્થો કરમુક્ત કર્યા હતાં. ને આચાર્યને 'જગદગુરૂ' નું બિરૂદ પણ આપ્યું હતું. તેમના સંબંધમાં હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય સંસ્કૃતમાં દેવવિમળ ગણીએ રચ્યું તેમાંથી તેમજ કૃપા રસકોશ, જગદગુરૂ કાવ્ય વગેરે પરથી અનેક ઉપયોગી હકીકત મળી આવે છે. તેમણે છેવટે ઉનામાં સં. ૧૬૫૨ ના ભાદરવા સુદિ ૧૧ ના દિવસે સ્વર્ગવાસ કર્યો અને ત્યાં તેમના સ્તૂપ માટે અકબર બાદશાહે વીસ વીઘા જમીન આપી હતી અને ત્યાં લાડકીબાઇએ સ્તૂપ બનાવી પદ સ્થાપના કરી હતી. હાલ તે મોજુદ છે.

૧૫૯ ચારિત્રસિંહ (મતિભદ્ર શિ.)

(૨૯૮) મુનિમાલિકા—સં. ૧૬૨૬ વિમલનાથ દીક્ષા કલ્યાણક દિને રાણપુરમાં પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય તથા રાસવિલાસ પૃ. ૨૫૧-૨૯૫.

આદિ—

દિવસ પ્રમુખ જિન પાયકજ, પ્રણમું શિવસુખકાય હિ મન ઉલ્હાસ,
પુંડરીક શ્રી ગૌતમ આદિક, ગણધર ગુરૂ મનકમલવિકાસ. ૧

પ્રહ સમઇ શ્રદ્ધા સાધુ નમું નિત, ભાવઈ શ્રમણ સુગુણ ભગવંત,
નામ ગ્રહણ કરિ પાપિ પખાલું, પરમાણંદ સુમતિ વિકસંત. ૨

× × × ×

ચાસ જિનવર અમર સુખકર તરણતારણ તતપરા,
તસ્ય આસ પૂરઇ વિઘન ચૂરઇ સધાસિરવર જિનવરા. જયુ૦ ૭૫
—ઇતિ સનતકુમાર ચક્રવર્તી રાસ સંપૂર્ણ. ૧૪-૧૯ આ. ક. ચં.

---

૧૬૧ ભાવરત્ન.

(૨૮૧) કનક શ્રેષ્ઠીનો રાસ સં. ૧૬૩૨ આસો વદ ૭ રવિ.
રસને ચંદ્ર યુગ્મં ત્રીસે મેલી બાંધુ સંવત્સરિરે,
આસો વદિ તીજ ચંદ્ર સાતમિરે, શુભયોગિ રવિવાસરિરે.
(પ્ર૦ ૧૬૬૫ ચૈત્ર વદી ૭ લીં; રત્ન.; ડે.)

---

૧૬૨ કનકસોમ (ખ૦ અમરમાણિકયશિ૦) જુઓ સાધુકીર્ત્તિ નં. ૧૪૭.

(૨૮૨) આષાઢભૂતિ સ૦ સં. ૧૬૩૮ વિજયાદશમી ખંભાત (?)
આદિ--

શ્રી જિનવદનનિવાસિની, સમરી સારદ માયારે
આષાઢભૂતિ ગુણ ગાવતાં, સામણિ કરઉ પસાયારે. ૧
ચતુર સનેહી મોહનાં૦
ચતુર સનેહી મોહનાં, સબગુણજાંણ સયાણારે;
આષાઢભૂતિ મહા મુણી, દેખત ચિત્ત લુભાણારે. ચતુર૦ ૨
× × × ×

અંતે—

ઇણ પરિ ભાવન ભાવીજઇ, તપ કરી દાન વલિ દીજઇ,
જિન શાસનનઉ સિણગાર, એ મુનિવર થયા ઉદાર. ૫૯
સંવત સોલઇ અઠતીસઇ, દિન વિજય દસમિ સુજગીસઇ,
કહિ કનકસોમ સુવિચાર, સબશ્રી સંઘસું સુપકાર. ૬૦

અંતે—

સમુદ્રવિજય તનુ ગુણનિલઉ, સેવ કરઈ જસુ સુરનરવૃંદ,
પુનરતન મુની વિનવઇ, શ્રીસંઘ સપ્રસન શ્રી નેમિજિણંદ. ૬૫
હું બલિહારી યાદવા.

—ઇતિ શ્રી નેમિનાથ રાસ સમાપ્ત સંવત્ ૧૬૩૯ વર્ષે કાર્તી વદિ ૭ દિને લિખિતં. પત્ર ૪ (ગુ. વિ.)

—મુ૦ શ્રી ટીકા લખિતં. સં. ૧૬૯૭ વર્ષે ચૈત્ર શુદિ ૯ શ્રી. સ્તંભતીર્થે. ૪-૧૧ (વિ. ધ.)

—સ. ૧૭૩૬ વર્ષે શુક્લપક્ષે લિખિતં શ્રી સર અંપે. ૨-૨૦ (ભારી પાસે છે.)

(૨૮૦) સનતકુમાર રાસ (ગા. ૨૮૧) સં. ૧૬૩૭ વૈ. વ. ૫

અંતે—

વિધિપક્ષ ગચ્છનક રાજ્ય, શ્રી આર્યરક્ષિત સૂરિંદરે,
ગુણ અરાણિ તપ ગુણ નિલઉ ગોલ કળા જસ્યો વદરે. જયુ૦ ૬૮
તસ પાટિ જયસિંહસૂરિ ધર્મઘોષ સૂરિ તામ,
મહિંદસિંહ વલી ગુણભંડ, જેગુણ જનના પડઉચાડા આગ જયુ૦ ૬૯
તિણઈ અનુક્રમિ અવતર્યા શ્રી ગુમનિસાગર સૂરિસારરે,
શ્રી ગજસાગર સૂરિ તસ તણઈ, પાટિં જગગુરૂ ઉદારરે. જયુ૦ ૭૦
તાસ શીસ એ જાણજ્યો, પુન્યરત્ન સૂરિ કહિ ગમરે,
બાપ ગાઈ જે સાંભલઈ, તેહની પુરવઈ આસરે. જયુ૦ ૭૧
સંવત ભાસ તે જાણજ્યો સાડત્રીસડિ તે સારરે
વૈશાખ વદિ બીજ પગગી, રાસ રચ્યઉ રવિવારરે. જયુ૦ ૭૨
રાસ ભણઈ જે એ ભણતા સુણતાં સુણતાં અંદ અનઈ વલી સાર,
ધ્યાન ન જનના રોગો વિઘન તે જાયઈ દૂરરે. જયુ૦ ૭૩
એ સુણી ભણી પુન્ય ભણી આણ આણી ભાવસિ
તસ નિધિ સિદ્ધિ સુબુદ્ધિ નારી રિદ્ધિ વૃદ્ધિ તે પામસિ. જયુ૦ ૭૪

અંતે—

સંવત સોલહઇ ઉપરિ ગુણ પંચાસ, એ કીધો મંગલકલશ
ચરિત્રવિલાસ૦ ૧૩૯

(દૂહા).

અધિકઉં ઊણઇ જે કહિઉ, મિચ્છા દુક્કડ તાસ,
મુંલતાણ માહિ એ રચ્યઉં, મગસિર શુદિ ઉલ્લાસ. ૧૪૦
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીંદ ગુરૂ વર્ત્તમાન ગણધાર,
સુવિહિત મુનિચૂડામણિ યુગપ્રધાન અવતાર. ૧૪૧
ખરતરગચ્છ સુહાગકર અમરમાણિક ગુરૂ સીસ,
કનકસોમ વાચક કહઇ મંગલચરિત્ત જગીસ. ૧૪૨

—પંડિત સમયકીર્ત્તિ ગણિનાડલેખિ, શ્રી મેદિની તટે;
ચેનસાગર યતિભં. ઉદયપુર.

—લિખિતં વીકાનેર નયરે પા. ૭-૧૩ ક. મુ. (મારી પાસે.)

---

૧૬૩ મંગલમાણેક (આગમ-બિડાલંબગચ્છ મુનિરત્ન-સૂરિ-આણંદરત્ન-જ્ઞાનરત્ન-ઉદયસાગર-ભાનુભટ્ટ શિ૦)

(મુનિરત્નસૂરિના પટ્ટધર આણંદરત્નના પ્રતિમા લેખ સં. ૧૫૭૫, લેખાંક ૪૨૧ ભાગ પહેલો અને સં. ૧૫૭૬ લેખાંક ૧૯૫ ભાગ બીજો ધા. સં. માં મળી આવે છે.)

(૨૮૫) વિક્રમરાજ અને ખાપર ચોરનો રાસ—સં. ૧૬૩૮
મહા સુદ ૭ રવિ. ઉજ્જયિનીમાં

અંતે—

વિક્રમ સિંહાસન છઇ બત્રીસ, કથા વૈતાલીણી પંચવીસ,
પંચદંડ છત્રની કથા, વિક્રમચરિત્ર લીલાવઇ કથા. ૨૯
પ્રવેસપરકાયની વાત, સીલમતી ખાપરની ખ્યાતિ,
વિક્રમપ્રબંધ અછઇ જે ઘણા, કહઇતા પાર નહી ગુણા. ૩૦

—ચાર ઢાળ=ચોઢાલીઉ. પા. ૩–૧૪ ક. મુ (મારી પાસે છે.)

—ર૬ તપાગચ્છે ભટ્ટારક શ્રી ભુવનકીર્ત્તિ સૂરિ તત્પટ્ટે ભટ્ટારક શ્રી રત્નકીર્ત્તિસૂરિ શિષ્ય સુમતિવિજયેન સં. ૧૭૨૨ વર્ષે શાકે ૧૫૮૭ દ્વિ૦ શ્રાવણ કૃષ્ણપક્ષે સપ્તમી દિને રાજનગરે લિખિતં. પા. ૬–૧૧ ગુ. વિ. ખં ૧, અમ૦

(૨૮૩) આર્દ્રકુમાર ચોપઈ સં. ૧૬૪૮ શ્રાવણ પહેલો અમરસરમાં.

આદિ—

સકલ જિનગુરૂ પ્રણમું પાયા, વાગદેવિ મુઝ કરઉ પસાયા,
ગાઈસુ આદ્રકુમર રિષિ રાયા, જિણિ મુનિ પાલી પ્રવચન માયા. ૧
સકલ સુહાવા લોઅ વધાવા, આદ્રકુમર મુનિકે ગુણગાવા,
મગધદેશ ત્રિભુવન વિખ્યાતા, પુરવ મંત એક રચ્યઉ વિધાતા
વસઈ સામાઈક નામ કુટુંબી, સરલ ચિત્ત માયા ન વિટંબી. ૨

* * * *

સત્રહ સૂયગડાંગઈ એ ભણ્યઉ, સબ સંબંધ રસાલ,
નિણિ અણુસારઈ પરિસિ ગાઈયઉ, જીવદયાપ્રતિપાલ. ધન૦ ૪૭
સંવત સોલ અમાલા શ્રાવણ ધુરઈ, નયરિ અમરસરિ સાર;
કનકસોમ આણંદ ભગતિભરઇ, ભણતાં સબ સુખકાર. ધન૦ ૪૮

—૩–૧૫ મારી પાસે છે. જૂની પ્રત.

(૨૮૪) મંગલકલશ ચઉપઈ સં. ૧૬૪૯ માગશર શુ. મુલતાણમાં

આદિ— ફાગ ઢાળ.

સામણદેવીય સામિણીએ, મુઝ માનિધિ કીજઇ,
પુણ્યતણા ફલ ગાઇયએ, સુણતાં મન રીઝઈ,
મંગલકલસ તણો પ્રબંધ, કરેવા મુઝરાગ,
શાંતિનાથ જિનચરિતથી, ઉધરિયું ફાગ.

* * * *

વામન પરઈ મંદ હૂં મૂલ, ઉંચા ફલ લેવા અનુકૂલ,
વીરકથા કહિવા રસ થાય, તે ગુરૂ ભાનુભટ્ટ મહિમાય. ૧૪
વિડાલંબીયા આગમ પક્ષ, શ્રી મુનિરત્નસૂરીશ્વર દક્ષ,
અષ્ટવિધાની બિરૂદ જેહનું, અંબડ ચરિત રચિઉં તેહનું. ૧૫
ગદ્ય પદ્ય બંધી તે કથા, તાસ સીસ સહૂ સમઝઈ યથા,
મંગલરૂપ રસિક પાવની, કહઇ વિશેષિઈ જનરંજની. ૧૬
અંબડવાત જેણિ નવિ સુણી, તે કિમ નાન ધરાવઈ ગુણી,
નવરસરૂપ સુણઈ જવ એહ, અન્ય કથા આદરઈ ન તેહ. ૧૭
સંવત સોલ અઠતીસઈ સાર, જેઠ શુદિ પંચમિ ગુરૂવાર,
માંડિઉં રાસ મૂલ સિધિયોગિ, રહી ઊજેણિ પુરી સંયોગિ. ૧૮
અંબડ વિદ્યાધરની કથા, સરસ વિનોદ બુધિમય યથા,
આદર કરી ભણઈ જે નિત્ત, સુણતાં સાહસીક હુઈ ચિત્ત. ૧૯
ધર્મ્મઈ લખિમી દીરઘ આય, ધર્મિઈ વિદ્યા નિર્મ્મલ કાય,
ધર્મઇ યશ પરમારથ સિધિ, ધર્મ્મઇ અખંડ પામિઉ રિધિ. ૧૦
તે ક્ષિત્રી કુણ થાનકિ હૂઉં, કિહાં ગયું સુખી કિમ થયું,
કરિઉ કિસ્યું કાજ કિહાં રહી. મૂલ કથા જોઈઈ તે કહી. ૨૧

વસ્તુ

વીરઅંબડ વીરઅંબડ હૂઉ વિખ્યાત,
વારઈ શ્રી જિન વીરનઈ, પ્રથમ વઇ તે હૂઉં નિર્દ્ધન.
ધનકારણિ તે સેવિવા, ગયુ પાસિ ગોરખ યોગિનિ,
માતપરઈ તસ હિતકરી, દીધ સત્ત આદેશ,
સાહસ બલિ તેણઈ કીયા, થિઉ બલવંત નરેસ. ૨

× × × ×

અંત—

ભટીપાંન નિઝાંમ પસાય, વિદ્યા ભણી ભાનુભટ પાય,
મિત્ર લાડજી સુણિવા કાજિ, વાંચી કથા વિડાલંબી રાજિ,

ઈતિ ઉમાહૂ આણિઉં ધરી, ગુરૂ કવિ સંત ચરણ અનુસરી,
ગદ્યકથા ગ્રંથ ઉદ્ધાર, રચિઉ પ્રબંધ વીરરસ સાર. ૩૧
વિશાલરાજ આગમ્ય, આણંદરત્ન સૂરિ અનુપમ,
તાસ શીષ્ય મંગલમાણિક્ય, વાચકઈ કરિઉ કથા આવિકય. ૩૨
સંવત સોલ આઠની ત્રીસ માઘ શુદિ સાતમિ રવિ દીસ,
અર્દ્રા શુભયોગિ રચી, ઉજેણિ કથા એ કરી. ૩૩

....

—સં. ૧૭૧ () વર્ષે આશ્વ વદિ ૧૩ દિને વાર શુક્રે મહોપાધ્યાય શ્રી ૫ શ્રી વિજયરાજ ગણિ શિષ્ય ગ. શ્રી અમરવિજય લખિતં ઠમાણિ ગ્રામે. (મ બ.)

(૨૮૬) આંબડ કથાનક ચોપઈ ગ્રં. કર્યો–૧૬૩૮ જેઠ શુ.૫ ગુરૂ–
પૂર્ણ કર્યો ૧૬૩૯ કા. શુ. ૧૩ ઉજેણિમાં-વિક્રમના રાજ્યમાં

આદિ—

વસ્તુ.

સકલ રૂપ સકલ અંપક રૂપ ઓંકાર,
પરમેષ્ઠી પંચઈ સહિત, દેવગણિ સારદા ચેતિન;
આદ્યજ્ઞાન આનંદમય બ્રહ્મ બીજ યોગીંદ્ર વંદિત,
બુધજન ગણિ ગુણ ગણિમય, વિદ્યા ચૌદ નિવાસ;
હું પ્રણમૂં પરમાતમા, સર્વ સિદ્ધિ સુવાસ. ૧

દુહા.

પરમ જ્યોતિ પરમેશ જે, શ્રી ગુરૂ સારદ માય,
આદિ કવીશ્વર સંતજન, નિત વંદૂં તસ પાય. ૨

* * * *

અજ્ઞાનિઈ અતિ જસા ભેદ, કથી શાસ્ત્ર પંચિ આપ્યા ભેદ,
તે કવિ સાધુ તણા ઉપદેશ, સહી કથા કહું લવલેશ. ૧૨
જિન લાભઈ દીવાગુણી, કરી પ્રાર્થના તેણઈ ઘણી,
મુનિ લાભના આદર વતી, આંબડ કથા કહું રસવતી. ૧૩

વિક્રમ પછી ભૂમિગત કરિઉં, તે પીઠ ભોજ વારઇં નીસરિઉં,
સિંહાસન બઇસણિ મન હુઉં, પૂતલી એ વારિઉ તો રહિઉં. ૩૮
પૂતલી એ વિક્રમરાયના, ગુણગુણ તણી કીધી વર્ણના,
તથા બત્રીસઇં પૂરી હુઇ, પછઇં પીઠ અદ્રશ્ય થિઉં ગઇ. ૩૯
એ બત્રીસ પૂતલી ચરિત્ર, જે સિંહાસનિ હતી વિચિત્ર,
આદિ થિકી જાણિવી કથા, વિદુએ કહી પ્રથમ સર્વથા. ૪૦
ઇમ શ્રી ગોરખ યોગિની તણી, પામી કૃપા અંબડિઇં ઘણી,
હુઇ સિદ્ધિ સ્ત્રિની તેણઇં સાત, કર્યા આદેશ વિશ્વ વિખ્યાત. ૪૧

વસ્તુ.

એક અંબડ એક અંબડ, સાત આદેશ,
રૂપ શત સહુર પામ્યું, અંબારી યોગી વખાણી,
વિમલ રત્નધાર જ્યુરાણુ, વલી નવલખી માંકડી જાણી,
રવિ ચંદ્ર દીપક સરસ, ભારજા શંકર દંડ,
સહુરમાંહિ પણે વરિ, એ સવિ કીધા અખંડ. ૪૨

ચોપઇ.

એ ચિત્ર રૂપ આગઇં નવિ હૂઆ, હોસઇં નહીં તે કીધા જૂજૂઆ,
લીધા તેજે વિકટ ઉપાય, તે સવિ સત્ત્વ તણો મહિમાય. ૪૩
સુવિહિત ગચ્છ આગમીયા નામ, વિશલંભી પાટનઉ ઠામ,
તે અણહિલપુર પાટણિ પાસિ, ગુર્જર દેશિ મેંધ્યનઇં વાસિ. ૪૪
શ્રી મુનિરત્નસૂરિ ગચ્છ ધણી, આનંદરત્નસૂરિ પટિ ગુણી,
જ્ઞાનરત્ન ગુરૂગણશૃંગાર, ઉદયસાગર વાચક પરિવારિ. ૪૫
તાસ પટિ મંગલમાણિક્ય, વાચક વિદ્યા ગુણિ ચાણિક્ય,
પંડિત આગલિ તે મતિમંદ, ભાનુભટ ગુરૂ વિદ્યાવૃંદ. ૪૬
રચી ચઉપઇ તાસ પ્રસાદ, અંબડકથા તણો અનુવાદ,
લાડકય સુત જીવાતણો, કીધો સાંભલિવા પણ ઘણો. ૪૭
શિષ્ય સાધુ વાંચિવા કાજિ, ભણિવા સજ્જનતણી સમાજિ,
ઉજમાલો અંગઇં અતિ ઘણી, ગુરૂ કવિ સંત ચરણ અણુસરી. ૪૮

કહઈ વાચક મંગલમાણિક્ય, અંબડ કથા રચઈ આણિક્ય,
તે ગુરૂ કૃપાતણો આદેશ, રાનમાંહિ છઠો આદેશ.

* * * *

શ્રી જિનવીર કથા એ કહી, ઉવવાઈ સૂત્રઈ તે સહી,
એ પરમારા સરિ ગણધરે, કહી સઘલી શ્રાવકિ પરે. ૧૩
તે અંબડ અનશન ઉચ્ચરી, અંતકાલિ શુભ લેસ્યા ધરી,
પંચમ દેવલોકિ ઇમ ગયુ, દેવાંગના સુખભોગી હુઉં. ૧૪

* * * *

તે માટઈ આણ આપું આજ, તું છઈ આપણો મહારાજ,
મઈ વતાવિઉ દીઠઉ ભંડાર, કરૂ વિચારી જે રૂડું સાર. ૨૮
વિક્રમસિંહ સુણી એ વાત, ગુરૂપદ સહિત લેઈ બહુ સાથ,
ધનગિરિ ગયા જોગિની હાંકિ, કોઇ દેખાડિઉં ધન જે માંહિ. ૨૯
ઉપરિ ધ્યાન મુદ્રિકા ધરી, જોતલઈ તે શિલ પાછી કરી,
તવ આકાશ શબ્દ નીસરિઉં, ગુરુ તો બહુ પ્રમાણ કાં કરિઉં. ૩૦
ઉજ્જેણીઈ વિક્રમ નૃપ રહ્યઈ, એ ભંડાર તેહ નિમગઈ,
એહવો આરાધ્યો નહીં કોય, જીવિતે જે ધન વિલસઈ સોય. ૩૧
એ ભવિ વાત જાણી ગાય, એહવી બુદ્ધિ દેવતા વાય,
જાણી વાણિ પાછા નૃપ જાય, વિક્રમસિંહ આવિઉ નિજ ઠાય. ૩૨
ઉત્સવરંગિ ગુરૂ જાતઈ કરી, પ્રીતિ સુંદરી પ્રેમ મનિ ધરી,
મુગધ તું બસ રાજ તણિ, એહવી આઈ શાસ્ત્રની વાણિ. ૩૩
જે વિક્રમ ઉજ્જેણીરાય, હુઉ સાહસી વિક્રમરાય,
તેહો તણો અભિધાન, શોભનપુરનો શીઘ્ર વિશાલ. ૩૪
મણિમય સિંહાસન પૂતલી, બત્રીસઈ સહિત તે વલી,
આણિઉ પાટિ પાટણિ માંહિ, કરી જોઈ ચેનઈ રાંહિ. ૩૫
ઉપરિ વિક્રમાદિત તે રાય, બઈઠો સરનદિ છત્ર ધરાય,
પંચદંડ છત્ર નામ, રિધિ સિદ્ધિદાયક જસ ઠામ. ૩૬
તેણઇ પૃથિવી ઉરણ કરી, આજ લગઇ રહિઉ તે ચરી,
રાજ્યનગર આણ તેહતણો, ચાલિઉં સઘલ દેશિ છઈ ઘણો. ૩૭

૧૬૪ હીરકુશલ (ત૦ વિમલકુશલ શિ.)

(૨૮૭) કુમારપાલ રાસ. સં. ૧૬૪૦ અક્બરપુરિમાં.

આદિ—　　　　　　　દૂહા.

પયપંકજ જસ પ્રણમતાં, પાંમીજિ સુરરિદ્ધિ,
ત્રિશલાનંદન દુખ હરઈ, નામં ગંત્રિ બહુ સિદ્ધિ.　　૧
ગજગતિ સરસતિ સમરતાં, લહીઈ વચન રસાલ,
કવિ કોટિ સેવા કરિ, નિમીલયાત મરાલ,　　૨
નિજ ગુરૂના હૃદયે ધરી, વિમલકુશલ સુપવિત્ર,
હીર કુશલ કહે કવિ જિ સુણીઉ, કુમારપાલ ચરિત્ર.　　૩
ત્રિહું ભુવનિ જિશ તેહનું, શાં કીધાં તેણિ કામ,
કહિતાં કવિજન સાંભલઉ. નામ ઠામ તસુ ગામ.　　૪

*　　　*　　　*　　　*

અંતે—

શ્રી સોમસુંદર સૂરિ સીસ વાચકવર, તેણિં કરિઉં કુમરનૃપનઉં ચરિત્ર,
તેહ ઊપરિ રચિઉં સંવત સોલોત્તરઈ વર્ષ ચ્યાલીસ અક્બરપુરિ
　　　　　　　　　　　　　　　　　　પવિત્ર. ૧૬ આ.
પ્રવર તપગછપતિ હીરવિજય ગુરૂ, જયવિજય તત્ વિજયસેન સૂરી,
જાણે સોહમ્મ જંબુ સ્વામિગણધરા સેવતાં સંપત્તિ સકલ પૂરી.　૧૭
સુરવધૂ નૃપનઈ કરિ ભામણા.
તસ ગચ્છમાંહિ તેજે કરી દીપતુ, જીપતુ કામરિપુ શીલ શુદ્ધિ,
વિમલ યશ કુમર જસ લીધો ભિયો વિબુધપદ મંડલી
　　　　　　　　　　　　　　　　　　માંહિ પ્રસિધ્ધો. ૧૮
અકલ સીદ્ધ કમલિ રમઈ ભમર પરિ, વીણિ મકરંદ પીઇ મનહ રંગિ,
હીરકુશલ કહિ કુમર નૃપ કંરઝઉં રાસ ભણતાં હુઈ આણંદ અંગિ—
　　　　　　　　　　　　　　　　　　૧૯ સુરવધૂ કુમર.

—સં. ૧૭૦૨ કારતગ સદ ૨ દન સન ઝંઝુવાડા મધે કોઠારીઃ અમંચા લપ નં. ૪૦–૧૩ (ચા.)

સવબંધ ચઉપઈનઈ બંધિ, કીધો મિલી નવે સંબંધિ,
ઉછઉં અધિક કહિઉં મઈ જેહ, શુદ્ધ કરી સંત ગુરૂ તેહ. ૪૯
માન આદેશે અંબડ પર્વ, દહા ચોપઈ વસ્તુ થઈ સર્વ,
શ્લોક સહિત સવીકઈ મહી, બાવીસ મઈ મનાને દહી. ૫૦
બિસઈ ચઉશરી પ્રથમાદેશ, બીજઈ બિસઈ આઠસઠિ અશેષ,
બિસઈ નવ્યાસી ત્રીજઈ ભંખિ, ચોથઈ ત્રણિસઈ છક વખાંણિ. ૫૧
ત્રણિ પાંત્રીસ પંચમઈ જોઈ, છઠઈ બિસઈ બ્યાસી હોય,
બાસઈ સનાતન સાતમઈ, ચોથઈ સાત આદેશે સવઈ. ૫૨
સંવત સોલ ઉગણુચ્યાલીસ, કાર્તિક સિત તેરશિ શશિદીસ,
સિદ્ધિયોગ સરસ અશ્વિની, અંબડરાસ ચઉપઈ નીપની. ૫૩
ભણતાં બુદ્ધિ શરીરઈ સોય, બુદ્ધિથિ કઈ સિદ્ધિ મતિ હોય,
સિદ્ધઈ દેવ ધર્મ ગુરૂભક્તિ, ગુરૂભક્તિથી પામીઈ મુક્તિ. ૫૪
નવરસમય અંબડરાયની, શ્રોતા વક્તા જનપાવની,
વીરકથા બાવઈ જે કહઈ, ચ્યારિ પદારથ સહિજઈ લહઈ. ૫૫
જાં રહઈ અંબર અવની ચંદ, જાં ત્રિભુવન સિરિ છંદ,
સાગર મેરૂ દ્વીપનો વાસ, તાં લગિ રહો એ કથા પ્રકાસ. ૫૬
ઊજેણીઈ રહી ચોમાસિ, કથ રચી એ શાસ્ત્ર વિમાસિ,
વિનોદ બુધિ વીર રસ વાત, પંડિત રસિકમાંહિ વિખ્યાત. ૫૭
ભટ્ટી પાંત નક્ષત્રનામ પમાય, વિદ્યા ભણી ભાનુભટ પાય,
મિત્ર લાડઉ ગુણિયા કાજ, વાંચી કથા વિકાસંભી રાજિ. ૫૮
કહઈ વાચક મગનમાણિક્ય, અંબડ કથા રચઈ અધિકય,
ને ગુરૂ કૃપા તણો આદેશ, પૂરા સાત કર્યા આદેશ. ૫૯

—ઇતિ શ્રી મુનિરત્નસૂરિ વિરચિતે શ્રી ગોરખ યોગિની દત્ત સપ્તાદેશ અંબડ કથાનક ચતુષ્પદિકા સંપૂર્ણ.

—ઇતિ શ્રી મુનિરત્નસૂરીસ, ગોરખયોગિની દીધા શીસ, અંબડ કથાનકઈ આદેશ, કીધા સાતઈ કહિયા વિશેષ. સંવત ૧૭૬૪ વર્ષે વૈશાખ શુદિ દ્વિતીયા દિને વાર બુધે, શ્રી સૂરત બંદિર મધ્યે લિખાપિતા.

પા. ૧૭૬ પં. ૯ આ. ક.

કવિત કવિત કરી સહુકો કહે, કવિત ભાવ તો વિરાગ લહે,
સોઈ કવિત જેણે દુશ્મન દહે, પંડિતજન પરખી ગહગહે. ૩૭
શારદ માત વસિ મુજ અંગિ, કરશું કવિતા રૂડે રંગિ,
સુણતાં સરસ સુવેધક બોલ, હર્ષ તણા વધશે કલ્લોલ. ૩૮
ઇષ્ટિદેવ પ્રણમી ગુરૂપાય, ગાઈશું રૂપચંદ-ઋષિરાય,
શ્રવણસુધારસ રાસ પવિત્ર, સાંભળજો રૂપચંદ ચરિત્ર. ૩૯
શ્રોતા કવિ વાણિ મત ધરો, રખે કોઈ વિચ વિકથા કરો,
અપ્રતિબદ્ધ સભામાંહિ જોય, કવિ ચતુરાઈ નિષ્ફળ હોય. ૪૦
જિમ નારી સોળે શૃંગાર, આગળ વિફળ અંધ ભર્ત્તાર,
તે ભણી તુમે ચતુર છો સહુ, જાણ પ્રતેં શું કહિયે બહુ. ૪૧
નિદ્રા વિકથા છાંડિ દૂર, ઇક ચિત્તે સહુ આણંદપૂર,
રૂપચંદ સુકથા-કલ્લોલ, સાંભળજો સહુ કરી નિરોલ. ૪૨

* * * *

અંતે—

ઇમ જે રૂપચંદ મુનિ પરે, ભોગાદિક વિલસી પરિહરે,
સાધે સોઇ કાજ આપણું, ઇહિ ભવેં પરભવેં સુખ લહે ઘણું. ૧
રૂપચંદનો ઇણીપરે રાસ, રચ્યો અંગે આણી ઉલ્હાસ,
કવણ શિષ્ય તે કવિતા હોય, કુણ સંવત્સર કીધો સોય. ૨
શ્રી જિનવર શાસન સુવિવેક, હૂવા અભિનવ ગચ્છ અનેક,
ચંદ્રગચ્છ મૂળગો ઉદાર, સકળ ગચ્છમાં સોહે સાર. ૩
તે શ્રી ચંદ્રગચ્છ શિણગાર, શ્રી ધનેશ્વર સૂરિ ઉદાર,
ચિત્રપુરિ દેશન વિખ્યાત, પ્રતિબોધ્યા દિગપટ સયસાત. ૪
થાપ્યો ચૈત્રગચ્છ ઇતિ નામ, તિહાં ગુરૂ ભુવનચંદ્ર અભિરામ,
સૂરીશ્વર ગિરૂવા ગચ્છપતિ, તાસ શિષ્ય મહા મુનિવર યતિ. ૫
દેવભદ્ર ગુરૂ ગણિ અવતંસ, વીરવચનમાનસસર હંસ,
સંવત બાર પંચાસીએ ચંગ, શુદ્ધ ક્રિયા તપ કર્યો અભંગ. ૬

૧૬૫ *નયસુંદર (વડતપગચ્છ ધનરત્નસૂરિ-ભાનુમેરૂ ગણિ શિ.)

(૨૮૮) +રૂપચંદ કુંવર રાસ. સં. ૧૬૩૭ માગશર શુદિ ૫ રવિ. વીજાપુરમાં.

આદિ— શ્લોક.

અર્હંતસિદ્ધસૂરિપાધ્યાય સાધૂંશ્ચ શારદાં ।
ગુરૂં પ્રણમ્ય સદ્રૂપચંદરાસં નવીનપદં ॥ ૧
શૃંગાર હાસ્ય કરૂણાદ્ભુત વીર ભયાનકાઃ ।
રૌદ્રબિભત્સ શાંતાશ્ચ ઇતિ નવરસૈર્યુતં ॥ ૨

વસ્તુ છંદ.

આદિ જિણવર આદિ જિણવર અજિત અરિહંત,
સંભવ અભિનંદન સુમતિ પદ્મપ્રભ સુપાસ સસિપહ (ચંદ્રપ્રભ),
સુવિધિ શીતળ શ્રેયાંસજિન વાસુપૂજ્ય જગગુરૂ વિમલનંદ,
અનંત ધરમ શાંતિ કુંથુ અર મલ્લિ મુનિસુવ્રત સ્વામિ,
નમિ નેમિ પાસ વીરજિણ, વંદૂં વાંછિત કામિ. ૧

પછી ૨૦ વિહરમાનજિન, પંચપરમેષ્ઠી, ગણધર, ચક્રેશ્વરી આદિ દેવીઓનું, ચાર કડીમાં સ્મરણ કરી પછી સરસ્વતીની તથા ગુરૂની સ્તુતિ ૩૫ કડીમાં કરી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે—

આગે કવિજન હુઆ અપાર, તે સર્વેને કરી જુહાર,
વિબુધ વચન જાણી ઉપકાર, કહૂં દોષ ત્યાં કરજો સાર. ૩૬

* આ કવિવરનું ચરિત્ર મેં સવિસ્તર લખ્યું છે ને માટે જુઓ આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૬ ઠું, કે જેની અંદર આ કવિનાં રાસાઓ (આ રૂપચંદ કુંવર રાસ, નળદમયંતી રાસ અને શત્રુંજય ઉદ્ધાર રાસ પ્રકટ થયા છે.) પ્રસ્તાવનામાં કવિચરિત્ર ઉપરાંત મેં આ રૂપચંદ કુમાર રાસનો સાર પણ આપ્યો છે.

લઘુ વિનયી **નયસુંદર** વાણિ, છઠ્ઠો ખંડ ચડયો પરિમાણિ;
મુનિ શંકરલોચન રસમાન, ભેળે ઈંદુ (૧૬૩૭) જો સાવધાન.૨૦
એ સંવત્સર સંખ્યા કહી, માર્ગશીર્ષ અંસવાડો સહી. ૨૧
શુદિ પંચમી નિર્મળ રવિવાર, નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢ ઉદાર.
વિજય મુહૂર્તે વૃદ્ધિ યોગ કહ્યો, તવ આ રાસ સંપૂરણ થયો. ૨૨
વીજાપુર નર નયર મઝાર, રચ્યો રાસ શારદ આધાર,
હું મૂરખ માનવી અજાણ, જે બોલ્યો તે માત્ર પ્રમાણ. ૨૩
જે જગ વિબુધ સંત કવિપતિ, કરજોડી તસ કહું વીનતિ;
અસદ્વચન જે જાણો અહીં, તે તમે સૂધો કરજો સહી. ૨૪
કેતો ચરિત્ર માંહેલો ચરી, કેતો કહ્યો સ્વબુધ્ધેં કરી,
કેતી વાત સુણી તે કહી, અધિકું ઓછું ખામું સહી. ૨૫
વીતરાગના વચન વિરૂદ્ધ, જે મેં કાંઈ કહ્યું અશુદ્ધ.
જિનવર સંઘ સાખેં જાણજો, તે મુજ મિથ્યા દુષ્કૃત હજો. ૨૬
પ્રથમ (શૃંગાર) રસ થાપિયો, છેડો શાંતરસે વ્યાપિયો,
બોલ્યા ચાર પદારથ કામ, 'શ્રવણસુધારસ' રાસ સુનામ. ૨૭
એ ભણતાં ગણતાં સુખસિદ્ધિ, એ સુણતાં વાધે વરબુદ્ધિ,
એ સુણતાં જાએ મતિમંદ, એ સુણતાં ઉપજે આણંદ. ૨૮
એ સુણતાં સવિ આરતિ ટળે, એ સુણતાં મનવંછિત મિળે.
આવે હર્ષતણા કલ્લોલ, એ સુણતાં મંગળ રંગરોળ. ૨૯
એકમના આણી ઉલ્હાસ, **નયસુંદર** જાણી એ રાસ,
જે નરનારી ભણે સાંભળે, તે ઘર નિશ્ચે અફળાં ફળે. ૩૦

(૨૮૯) શત્રુંજય (સિદ્ધાચલ) ઉદ્ધાર રાસ. સં. ૧૬૩૮ આશો શુદિ ૧૩, અમદાવાદમાં.

આદિ— વસ્તુ છંદ.

વિમલગિરિવર વિમલગિરિવર, મંડણો જિનરાય,
શ્રી રિસહેસર પાય નમિ, ધરિય ધ્યાન **શારદા** દેવિય;
શ્રી સિદ્ધાચલ ગાયશું એ, હીયે ભાવ નિર્મલ ધરેવિય,

શ્રી ગુરૂ દેવભદ્રગણિરાય, જસ ઉપ આંબિલ નિર્માય,
વિદ્યાપુરિ તપ કરી એકમના, તપાગચ્છ થાપી થાપના. ૭
તાસ શિષ્ય શ્રી ગચ્છાધીશ, પ્રગટ વિજયચંદ્ર મુણીશ,
જેહથી વૃદ્ધ તપાગચ્છ નામ, પ્રગટયો પુણ્ય પ્રબળ અભિરામ. ૮
તાસપાટે ગિરૂઆ ગચ્છપતિ, શ્રી ક્ષેમકીર્તિ સૂરીશ્વર યતિ,
બૃહત્કલ્પ ટીકા અભિમાન, કીધી સહસ બેંતાલીસ માન. ૯
પરવાદીમદમોડનસિંહ, ગચ્છનાયક ગુરૂ અકળ અબીહ,
તસ અનુક્રમે રત્નાકરસૂરિ, જસ નામે હોય પાતિક દૂરિ. ૧૦
રત્નાકર ગચ્છ એહનું નામ, એ ગુરૂથી પ્રગટયો ઉદ્દામ,
તસ અનુક્રમેં જયતિલક સૂરિંદ, તસ પટધર હુઆ મુણિંદ. ૧૧
તાસ પાટે શિષ્ય ગૌતમ સ્વામિ, શ્રી રત્નસિંહ સૂરિ શુભ નામ.
જિણે નિજ વચને વશી પાતસાહ, મન પ્રમુખનો અહમદશાહ. ૧૨
તાસ પાટે ઉદયાચળ ભાણ, શ્રી ઉદયવલ્લભ સૂરીશ્વર જાણ,
તસ પટ્ટાંબર પુનિમચંદ, જ્ઞાનસાગરસૂરિ આનંદકંદ. ૧૩
પટ પ્રભાકર આણંદ પૂરે, વંદું શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ,
તાસ પાટદીપક જિનરાજ, ગુરૂશ્રી લબ્ધિસાગર સૂરિરાજ. ૧૪
તાસ પાટે દીપક હિતકાર, ગચ્છપતિ ગૌતમ અવતાર,
શ્રી ધનરત્નસૂરિ ગણધાર, જસ નામે નિત નિત જયકાર. ૧૫
તાસ શિષ્ય તસ પાટપ્રધાન, અમરરત્નસૂરિ ગુણનિધાન,
નમીયે શ્રી તેજરત્ન મુણીશ, રત્નસૂરિ વંદું નિશદીશ. ૧૬
ગચ્છપતિ શ્રી અમરરત્ન સૂરિંદ, તાસ પાટે ગુરૂ તેજમુણિંદ,
દેવરત્ન ગણીશ્વરરાય, જિનશાસન વડ દિનરાય ૧૭
શ્રી ધનરત્ન ગણીશ્વર શિષ્ય, અહો ગુણ ગાઉં નિશદીશ,
વિજયવંત વાચક ગુણધાર, ભાનુમેરૂ મહાગુણધાર. ૧૮
સુખ નિધાન વાચકનાયક, અભિનવરત્ન શિષ્ય ગુણ ભર્યા,
ગુરૂથી આણંદ પુરાણ, તસ પદપંકજ મધુકર પાય. ૧૯

અંતે—

વર્ષ સિત્તિરી વિદ્યાપુરીવે, મઇ રહીયા ચુંમાશિ,
શ્રી સંઘને આગ્રહે ઉલહી, જિન વીર વંદી ઉલાસી. ૩૨૫
સોલ ચ્યાલિશિ વરષિ હરષે, આસો પંચમી ઉજલી,
બુધવાર અનુરાધા નક્ષત્રે પ્રીતિયોગે મનિરૂલી. ૨૬
લઘુવૃત્તિ ઉત્તરાધ્યયનની વર ચોદ સહસ્ત્રીમાંહિ,
અધ્યયન જોઈ અઢારમું આખ્યાન રચ્યું ઉચ્છાંહિ. ૨૭
આખ્યાન એહ પ્રભાવતીનું નૃપ ઉદાયી ચરિત્ર,
પરમાદ પરહો પરિહરી, સાંભલો પુણ્ય પવિત્ર. ૨૮
શ્રી વીરશાસન વર વિભાસન ચંદ્રગચ્છ વિશાલ,
ગુરૂ ભુવનચંદ્ર વિનેય ગણીવર દેવભદ્ર દયાલ. ૨૯
સંયમ ક્રિયા શુદ્ધ ઉદ્ધરી જેણે કરિઓ તપ ઉદ્દામ,
સંવત બાર પંચાશીઈ થાપ્યું તપાગછ નામ. ૩૦
જુગપ્રવર એ ત્રણિઇ સીસ તેહનાં સૂરિ શ્રી જગચંદ્ર,
દેવેન્દ્રસૂરિ સુદક્ષ ગણધર વિજયચંદ્ર સૂરીંદ. ૩૧
બૃહત્ કલ્પ સુવૃત્તિને, અવસાંને એ અધિકાર,
શ્રી વિજયચંદ્ર સૂરીંદથી વૃદ્ધ તપાગચ્છ ઉદાર. ૩૨
મહા પભાવક ગણધર જસ નામે પરમાનંદ,
પાટ્ટાનુપટ્ટ અનુક્રમે શ્રી રત્નસિંહ સૂરીંદ. ૩૩
ગુરૂ વલ્લભ જ્ઞાનસાગર ઉદયસાગર સૂરિ,
શ્રી લબ્ધિસાગર ગચ્છપતી પ્રણમતાં પાતિક દૂરિ. ૩૪
તસુ પાટિ મહિમાવંત ગણધર શ્રી ધનરત્ન સુજાંણ,
શીષ અમરરત્ન સૂરીસરૂ, વ્યાકરણ લીહ પ્રમાણ. ૩૫
તેજરત્ન સૂરીવર ગુરૂ, સહોદર તાસ કેરા દોઇ,
શ્રી દેવરત્ન સૂરીસરૂ સહિ ગુરૂ પટોધર જોઈ. ૩૬
ચારિત્રરયણભંડાર બુધ શ્રી ભાનુમેરૂ ગણીંદ,
ધનરત્ન ગછપતિ તણાં સેવક જયુ જાં રવિચંદ. ૩૭

શ્રી શત્રુંજગિરિ તીરથ વડો, સિદ્ધ અનંતી કોડી,
જિહાં મુનિવર મુક્તે ગયા, તે વંદું બે કરજોડી. ૧

* * * *

અંતે—
સોલ અડત્રીશે આશો માસે, શુદિ તેરસ ભ્રુગવાર,
અહમ્મદાવાદ નયરમાંહિ, મેં ગાયોરે શત્રુંજય ઉદ્ધારકે—ભેટ્યો. ૧૨૧
વડ તપ ગચ્છ ગુરૂ ગચ્છપતિ, શ્રી ધનરત્ન સુરિંદ,
તસ શિષ્ય તસ પટ જયકર, ગુરૂ ગચ્છપતિરે અમરરત્ન સુરિંદકે—
ભેટ્યો. ૧૨૨
વિદ્યમાન તસ પટધરરે, શ્રી દેવરત્ન સુરીશ,
શ્રી ધનરત્ન સુરીશ તણારે, શિષ્ય પંડિતરે ભાનુમેરૂ ગણીશકે—
ભેટ્યો. ૧૨૩
તસ પદ કમલ ભ્રમર જસ્યો, નયસુંદર (દે) આશીષ,
ત્રિભુવનનાયક સેવતાં, હવે પુગીરે શ્રી સંઘ જગીશકે— ભેટ્યો. ૧૨૪

કલશ.

ઇમ ત્રીજગનાયક મુગતિદાયક, વિમલગીરીમંડણ ધણી,
ઉધાર શેત્રુંજે સાર ગાયો, સુણ્યો જિન મુગતી ધણી,
ભાનુમેરૂ પંડીત સીસ, દોઇ કરજોડી કહે.
નયસુંદર પ્રભુ પાય સેવા, દેહી દરીશણુ જયકરૂ. ૧૨૫

—લિ. લખમિચંદ સિધ્ધપુર નગરે-સં. ૧૮૫૫ વઇશાખ વદ ૮ મંગલવાસરે. ૪-૧૭ પ્ર૦ શા. ભીમશીમાણેક તેમજ આ. કા. મહો. મૈ. ૬ હું.

(૨૯૦) પ્રભાવતી રાસ. સં. ૧૬૪૦ આશો સુદ ૫ બુધ વિદ્યાપુરી (વીજાપુર)માં.

આદિ— પ્રથમ ઢાલ વેલિનો-આમાકરી દૂહા.
પ્રથમ નાથ દાતા પ્રથમ, જગગુરૂ પ્રથમ જુગાદિ,
પ્રથમ જિણંદ પ્રથમ નમુ, જેણે કરી પુણ્યાદિ.

* * * *

પોસ માસે શુદિ પક્ષે ચતુર્દશી ગુરૌ લિખિતં–૧૮–૧૧ લીં (કવિના સમય-માંજ લખાયેલું છે.)

(૨૯૧) સુરસુંદરી રાસ. સં. ૧૬૪૬ જેઠ શુ. ૧૩.

આદિ— (રાગ કેદારો–એકતાલી.)

આદિ ધરમને કરવા એ, ભીમ ભવોદધિ તરવા એ
ભરવા એ સુકૃતભંડાર ભલી પરેં એ,
ભવિયણ ભગત ઉદ્ધરવા એ, કર્મ કઠિન નિરજરવા એ,
વરવા એ શિવસુંદરી સ્વયંવરેં એ. ૧

ત્રૂટક—સ્વયંવરે શિવરામાં વરિવા કરવા ઉત્તમ કાજ,
મરૂદેવી માતાની કૂખેં અવતરિયા જિનરાજ,
આષાઢી વદિ ચોથ તણે દિન અજૂઆળું જિણે કીધું,
ગરભ અવતરિ સુપન દેખાડી મહોત માયને દીધું. ૨

પછી ઋષભનાથની સ્તુતિ છે.

* * * *

શ્રી નવકાર મંત્રનો મહિમા આગમેં કહિયો જિણંદે,
કોડિ વરસસું કોડિ જિવ્હાએ નાવે પાર સુરિંદે,
આગે જિણે એક ચિત્ત ધ્યાયો સો પરમાનંદ પાયો,
સુરસુંદરી સતીએ સમર્યો તવ તસ કષ્ટ ગમાયો. ૭

કવણ સતી સા હુઈ સુરસુંદરી કિમ રાખ્યું તિણે શીલ,
શ્રી નવકાર મંત્ર મહિમાયે કિમ સા પામી લીલ,
ચરિત તાસ પવિત્ર પભણેસું વંદી જિણ ચઉવીસ,
શ્રી શ્રુતદેવી કેરે સાનિધિ પૂરો મનહ જગીસ. ૮

સુણજો સુઅણ સરસ શુભ વાણી આણી પ્રેમ અપાર,
કહે કવિજન વિશેષે વારૂ તે સરસતિ આધાર,

* * * *

તસ શિષ્યમાંહિ દક્ષ પંડિત મુખ્ય માણિક્યરત્ન,
લઘુ ભ્રાત કહેં નયસુંદરો, કરૂં ભવિકધર્મ યત્ન. ૩૮
દોહિલું માણસ જન્મ પામી, કરો આલસ દૂરિ,
પૂજા કરો જિનરાજની, પ્રહિ ઉદય.દ્યુતિ સૂરિ. ૩૯
અષ્ટ પ્રકારી સત્તર ભેદી સારિ જિનની સેવી,
પાપ સઘલાં પરિહરી આરાધિ દેવાધિદેવ. ૪૦
લક્ષ્મી લહી કર વાવરો, મમ થાઓ કૃપણ અજાંણ,
પામીરે ધન મદ માણયો, મ કરયો આપ વખાણ. ૪૧
સત્યવાણી સાર જાણી, વદું મીઠડી બાલડી,
તપ ભાવ ભગતેં કરો રાગતેં, આરાધો વ્રત આખડી. ૪૨
પરનારિ દેખી ગુણ ઉવેખી, ચપલ મ કરો આંખડી,
આંગી અગિ સુકૃતિ કારણિ જ્ઞાન દરશન પાંખડી. ૪૩
ક્રોધ તાપ શમવાને આરોગુ સરસ સમતા સેલડી,
જિન આણ સાધી કરો વરી સિદ્ધિવધૂશિઉં ગેલડી. ૪૪
પરમાંગ ચ્યારે લહી દુર્લભ પુણ્ય પાવડીએ ચડી,
પરમાદ પામી વશિ પડિનેં રખે જાઓ લડથડી. ૪૫
નહિ વાર લાગે કામ જાગે હુંતા ઋદ્ધિ નીઆરડી,
વરપુણ્ય કેરા કાજ કરિવા કો વિલંબ કરો ઘડી. ૪૬
સંપૂર્ણ મારગી ભગતિ પહિલી ચલાવુ ધર્મવારડી,
કેતાં સુઆનીઆવલિ અંગે દયા દક્ષણ ધાટડી. ૪૭
શુભ સુણી સાધુ ઉદાસી કેરા જાણો કર્મદ કાંચડી,
આખ્યાન સુણ્યાં પ્રભાવતીનું સુકૃત મગો ગાંઠડી. ૪૮
ગુણવંત ઋષિગુણ ગાયતાં જે પુણ્ય સંતતિ કરે ગડી,
સંઘે નિપુણ નયસુંદર કહે થી સબ લહો સંપદ વડી. ૪૯

—ઇતિ શુભાવિકા શ્રી પ્રભાવતી રાણી આખ્યાનં ચરમ રાજઋષિ ઉદાય નામ ચરિત સંપૂર્ણ. લેખા લાવણ્યરત્નગણિનાર્થે સં. ૧૬૫૩ વર્ષે

પૂરવજનમિ પારેવુ રાષ્યુજી, સો સ્વામી દયાધર્મ ભાષ્યુજી. ૧
ભાષ્યુ દયાધર્મ દુખવિમોચક, સકલજનસુખકાર
સો સોલમ તિર્થેસરૂ, હું નમું વારોવારિ. ૨

ઢાલ ત્રૂટક,

અચિરા ઉયરિં અવતરી, જેણિ કરિઉ હિત એકાંતિ,
જગમાહિ અહિત શમાવીઉં, તેણઈ નામ પામ્યું શાંતિ. ૩

* * * *

ભારતીલબ્ધપ્રસાદ બુદ્ધ, શ્રી હરષ સરિષા જેહ,
કવિતા રે કીરતિ જેહની, નવિ ત્રપતિ પામિ તેહ. ૧૩
માણિક્યસૂરિ મહાયતી, તિણિ કરિઉ નલાયણ ગ્રંથ,
નવરસ પયોધિ વિરોલિવા, કરિ થયુ જો સુરમંથ. ૧૪
સ્વસમય નિ પરસમયનું, એકત્ર જિહાં અધિકાર,
શતસર્ગ જેહના વાંચતાં, ઉલ્લાસ થાઇ અપાર. ૧૫
અનુસરી તેહનિ મુખિં કરી, અહ્મે જોડિસ્યું સંબંધ,
મનરંગ એહવું ઊપનું, બોલસ્યું પુણ્ય પ્રબંધ. ૧૬
કિહાં સતી પુણ્યસિલોક કીરતિ, કિહાં માહરી મતિ;
ઉત્તકીર્ણ મુક્તાફલ વિપિ, ગુંણતણી પરિ હું ગતિ. ૧૭
કહુ મંદ કિમ કવિયશ લહઇ, કિમ ચઢઈ પર્વત પંગુ,
તુલણાઈ કહુ કિમ તોલીઇ, વરસાલિ સરિસુ કંગુ. ૧૮
નિજ બુદ્ધિ સારૂ બોલતા, હસતા રખે કવિ સોઇ;
પંષીઆ નિજ ભાષા વદઈ, તસ કરઇ વારણ કોઇ. ૧૯
અનુક્રમિ નલાયન અનુકરી, ભાષસ્યું નલ અધિકાર,
તિહાં સગુરૂ નઇ શ્રુતદેવતા, કવિતણી કરયો સાર. ૨૦

* * * *

અંતે—

સંતી શિરોમણિના ગુણ કહિયા, જેહવા ગુરૂપ્રસાદિં મિં લહિયા,
કહિઉ ધનદસુર પૂર્વચરિત્ર, ગાયુ પુણ્યશ્લોક પવિત્ર. ૮૪

અંત—

(ઢાલ ૨૦ મી. રાગ દેશાખ, અથવા ધન્યાશ્રી,
બાહુજનાઇ ચુંકઇ દેઈ એ ઢાલની દેશી.)

* * * *

શ્રી વૃદ્ધ તપગચ્છ ગુણિયા, ધનરત્નસૂરિ સુણંદ,
તસ પાટ દીપક દિનકરૂ, શ્રી અમરરત્ન સૂરિંદ,
ગુરૂ સહોદર તસ તણાએ શ્રી તેજરત્ન ગુણવંત,
ગચ્છપતિ પટોધર પ્રગટથી, દેવરત્નસૂરિ જયવંત. ૭
તસ ગચ્છ વિજયણુ ગણપતી, ભાનુમેરૂ પંડિત જાણ,
સદીશ શ્રી ધનરત્નકેરા, શિષ્ય સકલ સુજાણ. ૮
તસુ શિષ્ય નયસુંદર કહે, સાંભળો સાજણ સાથ,
અરિહંત દેવ આરાધિયેં, ત્રિહું ભુવન કેરો નાથ. ૯

* * *

સોળ છિયાશિ વરસ વારૂ, જેઠ શુદિ ત્રયોદશી,
તેણે દિવસે ઉત્તમ રૂડું વિશાખા, સિદ્ધિ યોગે મન હસી. ૨૦
એ ચરિત કીધું સાર લીધું પુણ્યનું પણ એહ,
સુરસુંદરી ગુણ સાંભળી અનુમોદજો સહુ તેહ. ૨૧
એ ભાવજો સુખ ઊપજે સવિ જાય પાતક દૂરિ,
કરજોડી કવિ નયસુંદરો, એમ ભણે આનંદપૂરિ. ૨૨

—સં. ૧૬૬૩ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧૦ રવૌ લિખિતં શ્રી આગમ ગચ્છે શ્રી હી.અ.નયસુંદર શિષ્ય શ્રી ધર્મરત્ન સૂરિ શિષ્ય ચેલા સોભાગ્યરત્ન પાનાર્થ દેલવાડા મધ્યે. ૨૬-૧૪ લી., ૨૦-૧૪ અને ૧૧-૧૭ લી.

—સં. ૧૮૭૦ આસો શુ. ૪ સોમ લિ. મોદી નેમચંદ ધર્મસી વાકાનેર વર્ગ ઉ. ૨૧-૧૪ ગો૦

—૨૭-૧૩ ભાવ., પ્ર. કા.; પ્રકાશિત આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૭.

(૨૯૨) નળદમયંતી ચરિત્ર. સં. ૧૬૬૫ પોષ શુદ ૮ મંગલવાર.

આદિ—

આતમબુદ્ધિ ધરી મન આણિંદ, નિત વંદારુ જિનવરનાયિંદ,

એણી શાષાઈં ધનેશ્વરસૂરિ, ચૈત્રગછ થાપિઉ ગુણભૂરિ. ૯૮
ભુવનચંદ્ર ગુરૂ કરૂં વષાણુ, દેવભદ્ર ગુરૂ આગમ જાંણુ,
શંમ પ્રમાદ સકલ પરિહરી, જિણિ જગિ શુદ્ધ ક્રિયા ઉદ્ધરી. ૯૯
પ્રથમ સૂરિવર શ્રી જગચંદ્ર, સૂરીશ્વર બીજા દેવેંદ્ર,
વિજયચંદ્ર ગુરૂ ત્રીજા કહૂ, એક એક અધિકા ગુણ લહૂં. ૧૦૦
વિજયચંદ્ર સૂરીશ્વર તણી, વૃધ તપાગછ શાષા ભણી,
ક્ષમાકીર્ત્તિ સદગુરૂ તસ પાટિં, પ્રજ્ઞા વયરસ્વામિનિ ધાટિ. ૧
બૃહત્કલ્પ ટીકા જેણિ કરી, સહિસ બિતાલીસ જગિ વિસ્તરી,
હેમકલસ રત્નાકરસૂરિ, પ્રજ્ઞાઈં જીતુ સૂરસૂરિ. ૨
મુનિશેષર ધર્મદેવ મુણંદ, અભયસિંહ તપસી સૂરિંદ,
જેહના તપનુ ન લહું પાર, શ્રી જયતિલકસૂરિ ગણધાર. ૩
રત્નસિંહ શ્રી સદ્ગુરૂતણા, અહમદસાહ ગુણ બોલિં ધણા,
પાતસાહ પ્રતિબોધક સૂરિ, સપ્રભાવ વંદું મદપૂરિ. ૪
ઉદયવલ્લભ જ્ઞાનસાગર નામ, ઉદયસાગર ગુરૂ કરૂં પ્રણામ,
લબધિસાગર ગુરૂ લબ્ધિ નિધાંન, શ્રી ધનરત્ન સૂરીસ પ્રધાન. ૫
શ્રી અમરરત્ન સૂરી પ્રણમું પાય, શ્રી તેજરત્ન સૂરીશ્વરરાય,
જિમ જિમ તે સદગુરૂ સંભરિ, તિમ તિમ હર્ષ હીયડિ વિસ્તરી. ૬
ગછપતિ દેવરત્ન સૂરિતણા, ગુણ સંભારઉં હીયડિ ધણા,
શ્રી દેવસુંદર સૂરિ આણંદપૂરિ, વિજયમાંન વિજયસુંદરસૂરિ. ૭
શ્રી ધનરત્ન સૂરીશ્વરતણા, સીસ સકલ ગુણ સોહામણા,
શ્રી ભાનુમેરૂ વિબુદ્ધગણિરાજ, વંદિ સીઝઇ વંછિત કાજ. ૮
તસ જામેય સીસ દોભાય, માણીક્યરત્ન જ્યેષ્ટ ઉવઝાય,
મહાતપીશ્વર મુનિવરરાય, પરમભાવિ વંદુ તસપાય. ૯
નયસુંદર લઘુ બંધવ તાસ, વાણી થાપિત વચનવિલાસ,
પુણ્યસિલોક સતી અધિકાર, ગાયુ ધનદ પૂર્વ અવતાર. ૧૦
સો સમકિતધર નિજ ગુણ સુણી, મનસ્યું પ્રેમધરી આપણી,
સંધ વિઘન અપહરયો ગુણી, મનિ કામિત દેયો નિધિ ધણી. ૧૧

એ મિં અભિનવ મંગલકાર, ગ્રંથ નલાયન પેખી સાર,
તેમાંહિં જેણી પરિ છિ અધિકાર, ચરિઉ રાસ સો સેઇ અનુસાર. ૮૫
નેમિચરિત્રાદિકમાહઈં વલી, કાંઈ એક ભિન્ન કથા સાંભલી,
આદર દોષ રખે કો લહી, પ્રબંધ શત ગુણ પંડિત કહિ. ૮૬
પ્રથમ બહુશ્રુત પૂછી કરી, સરસ કથા મન સાથઈં ધરી,
ગ્રંથ નલાયનનિં અનુસરી, લિખીઉ પુણ્યશ્લોકનું ચરી, ૮૭
વીતરાગનાં વચન વિરુદ્ધ, જિં મતી કલ્પી હુઈ અશુદ્ધ,
તે મિછાદુક્કડ વલી વલી, થામ્ સાખિ સહુ કેવલી. ૮૮
ચતુર ચમત્કરિવા ચિતમાહિં, એ મઈં ગ્રંથ રચિઉ ઉછાહિં,
ગુણીઅણ ગુણ જાણી પરખયો, વાચા વિશુદ્ધ જના હરખયો. ૮૯
સજ્જન દુર્જન છિ જગમાહિં, પરગુણ દોષ ગ્રહિ સો પ્રાહિં,
સ્વોચિત કર્મ કરેસ્યઇ કોઇ, નહીં મત્સર તસ ઊપરિ કોઇ. ૯૦
જે બહુશ્રુત ગત મત્સરી, તેહનિં કહુંજઉ પ્રણમી કરી,
અશુદ્ધ હુઈ તિહો કરયો શુદ્ધ, સો મીઠઉ યમ સાકરદૂધ. ૯૧
સંવત સોલ પાંસઠઉ જાણી, પોષ શુદિ અષ્ટમી વખાંણિ,
તિણિ દિન મંગલ મંગલવાર, ઉડુ ઉત્તમ અશ્વની ઉદાર. ૯૨
કુંજે જયા તિથિવાર સુયોગ, ભૌમાશ્વની અમૃતસિદ્ધિ યોગ,
એકવીસમુ અમૃત ઉપયોગ, સુંદર સાધ્ય દિનઈં ઉયોગ. ૯૩
તેણિ દિનિ ગ્રંથ સંપૂરણ થયુ, કવણ ગચ્છ કુણ ગુરૂ કવિ કહિઉ,
ઋષભાદિક જિનવર ચઉવીસ, પહિલું તેહનિ નામ્ સીસ. ૯૪
મહાવીર સાસન જયવંત, પ્રથમ શીષ્ય ગૌતમ ગુણવંત,
સ્વામિ સુધર્મા-પંચમ સીસ, જંબૂસ્વામિ નમ્ નસિદીસ, ૯૫
પ્રભવ શિજ્જંભવ શ્રુતકેવલી, યશોભદ્ર વંદું મનિ રૂલી,
શ્રી સંભૂતિવિજય ભદ્રબાહુ, થૂલિભદ્ર શ્રુતકેવલી સાહુ. ૯૬
આર્ય મહાગિરિ આર્ય સુહસ્તિ, વયરસ્વામિની પ્રબલ પ્રશસ્તિ,
વયરસેન તેહના સીસ ચ્યારિ, ચંદ્ર નાગેંદ્ર નિર્વૃત્તિ વિચારિ. ૯૭
ચઉથી શાખા વિદ્યાધરી, એમાંહિં ચંદ્ર બગલ વિસ્તરી,

(૨૯૩) શીલશિક્ષા રાસ સં. ૧૬૬૯ ભાદ્રપદ (વિજય વિજયા શેઠની કથાગર્ભિત.)

અંતે—

વડતપા ગચ્છ **ધનરત્ન** સૂરીસ કિ, પંડિત શ્રી **ભાનુમેરૂ ગણિ** સીસકિ,
તસ વિનયી **નયસુંદરો** દોઇ કરજોડી કહઇ ઉવઝાઇકિ
સીલવંતહતણા નિત નમું પાયકિ—૧૫ સીલ.
દેવસુંદરસૂરિ પાટિ પ્રધાન કિ, સૂરિવરિ **વિજયસુંદર** વિજયમાનકિ,
તાસ આદેસ લહી કરી,
હૃદય થિર રાખિવા રચ્યુ એ રાસકિ, **સોલ ઉગણોતિરૂઈ** ભાદ્રપદ માસકિ—૧૬ સીલ.

કલસ.

ઈમી સીલ રખ્યા ગુણ પરિખ્યા સકલ શિષ્યા સંગ્રહી
સિદ્ધાંત વાંણી સાર જાણા આપ પર હિતનઈ કહી,
બુધ **ભાનુમેરૂ** વિનેય વાચક વદઇ **નયસુંદર** સદા
મુઝ સુમતિ શુભ ફલ બોધિ નિર્મલ હજ્યો શિવસુખ સંપદા. ૧૭

—પ્ર. પ્ર. કા.; ખં. ૧.

---

૧૬૬ ધર્મરત્ન (ખ૦ જિનમાણિક્યસૂરિ—માણિક્યમંદિર—કલ્યાણધીર શિ.)

(૨૯૪) જયવિજય **ચોપાઈ** સં. ૧૬૪૧ વિજયાદશમી શુક્રવાર. આગરામાં

અંતે—

ખરતર ગચ્છિ ઉદાર, ચોપડા સાખિ શૃંગાર
પાટ ત્રેવીસમઈ રાજઈ, શ્રી **જિનમાણિક્યસૂરિ** ગાજઈ. ૪૦
સીસ તેહનઉ સુંદર ગુણ ગણિ **માણિક્યમંદિર.** ૪૧
શ્રી કલ્યાણધીર વાચક, નામઈ નાસઈ પાતક

રાજઋદ્ધિ રામા ભંડાર, અંતર અદિયા ભગમાહિં અપાર,
બાહરિ એહની કારતિ ભણિ, એ શાંતિ લહીઇ પુણ્યઇ ઘણિ. ૧૨

રાગ ધન્યાશી.

ઘણિ પુણ્યઈ લહી નરભવ, વીતરાગ આરાધીઇ,
જિ(ન)રાજ કેરૂં લહી દર્શન, ભવ ભેદ ફલ સાધીઇ. ૧૩
જિનરાજ વાણી ચિત્ત આણી, અશુભ કર્મ ન બાંધીઇ,
મહારાજી પુણ્યશ્લોક ગાઈ પુણ્ય રિદ્ધિ બાંધઈ. ૧૪
ઉવઝાય નયસુંદરવાણી......(બાકીનું એક પાનું નથી.

(મોહનલાલજી જ્ઞાનભંડાર સુરત. પૃ. ૮૫ પં. ૧૫)

બીજી પ્રતમાંથી...

ઉવઝાય નયસુંદર સુવાણી, ભવિક પ્રાણિ મંગલાણિ,
ઉપગાર મતિ મનિ ધરી રાસુ, કીધથી હરિ રસુ,
શ્રી શાંતિ જિનવર સદા સુખકર પૂજતાં સંપત્ત ભણુ,
એ ચરિત્ર ભાવેં સુણે ગાવે, તાસ ઘરિ સુરતરૂ ફલુ. ૨૬

ચુપઈ.

ગ્રંથ રચ્યા હવઈ જાણુ શુદ્ધ, દસ શ્લોક કાવ્ય ગાહા સિદ્ધ,
ભાખ્યા છંદ મોડ......કે, સહસ્ત્ર તીનસઈ આખ્યાન. ૨૭
સતપાંત્રીસ શ્લોક અનુમાન, હવેથી સહૂ કરયો ગાન,
એ સંભલતાં શિવસુખ હોઈ, જ્ઞાનવંત વિચા(રી) જોઈ. ૨૮
ગ્રંથ નલાયનનુ ઉદ્ધાર, નલચરીત નવરસ ભંડાર,
વાચક નયસુંદર સુંદર શુભભાવ, એનહિં એ મોડસ પરભાવ. ૨૯

—ઇતિશ્રી નલાયન ચરીત્ર સંપૂર્ણ-સંવત ૧૬૮૨ વર્ષે ફાગુ વદિ ત્રીજ રવી. ઘડર ગચ્છે વાચિનં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્. ઇતિશ્રી નલાયને કારે નલચરીત્રે રાજ્યલાભ વૈરાગ્ય સંયમ ગ્રહણ સ્વર્ગગમન પ્રશસ્તિ વર્ણનો નામ મોડસ પરભાવ સમાપ્ત. ગ્રંથાગ્રં ૪૫૭૬ પ્ર. કા. (પ્રસિદ્ધ આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌ. ૬ ઠો.)

કરમવિપાક તણો ઘણો, અરથ કહ્યો તઈં જેહ,
ગુરમુખઈં મઈં શ્રવણઈં સુણ્યો, સુણજ્યો ભવિઅણ તેહ. ૭

* * * * *

અંતે—

કલસ.

ઇય વીર જિણવર સયલ સુખકર, નયર વડલી મંડણો
મિં થુણ્યો ભગતિં ભલીય સુગતિં, રોગ સોગ વિહંડણો.
તપગછ નિરમલ ગયણ દિનકર શ્રી વિજયસેન સૂરિસરો,
કવિ કુશલવર્દ્ધન સીસ પભણઈ, નગા ગણિ મંગલ કરો. ૫૨
—સં. ૧૭૧૦ લિ૦ ગંધાર બંદરે સુશ્રાવિકા મૃલિ પઠનાર્થ.
૫-૧૨ આ. ક.

---

૧૬૭ વચ્છરાજ (પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ-સમરચંદસૂરિ-રત્નચંદ (ચારિત્ર) શિ૦)

(૨૯૫) સમ્યક્ત્વ કૌમુદી રાસ. સં. ૧૬૪૨ માઘ શુદિ ૫ ગુરૂ. ત્રંબાવતી (ખંભાત)માં

આદિ—

વસ્તુ છંદ.

વીર જિણવર વીર જિણવર સુગુણ ભંડાર
સર્વ સંઘ કલ્યાણકર, જાસુ તિત્થ જયવંત જાગઇ,
મનવંછિત ફલ તે લહઇ, જય જીવ તસુ ચરણિ લાગઇ,
અકલ રૂપ તિહુયણતિલઉ, ત્રિભુવનુ આધાર,
ચઉવીસ જિનપતિ નમું, જિમ લહઉ હર્ષ અપાર. ૧
વડ તપા ગચ્છિ વડ તપા ગચ્છિ શ્રી પાસચંદ સૂરીસર
તસુ પય પ્રણમી હું ચરચઉં, સરસ સાર સંબંધ
શ્રી સમકિત ગુણ કૌમુદી, વિમલકથા પ્રબંધ. ૨

ચઉપઈ.

ગૌતમ ગણધરનઉ લ્યઉ નામ, શ્રી રયણચંદ ગુરૂ કરૂં પ્રણામ,

સીસ તાસ વર ભાવઈં ધરમરતન ગુણ ગાવઈં. ૪૨
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ ગચ્છ કથા કહી શુભ કાજઈં
સંવત સોલિકસા આનંઈ ઇગિતાલઇ શુભ પ્રમાનઈં ૪૩
આગ્રમાસ ઉજાસઈં વિજયદશમી સિતવાસઈં
આગરા નગર મઝારઈં સારદ તણુઈં આધારઈં ૪૪
(લિ. ધ.)

૧૬૬૬ કુશલવર્દ્ધન (ત. હીરવિજયસૂરિ શિ૦)
સિદ્ધપુર જિન ચૈત્યપરિપાટી સ્ત૦ સં. ૧૬૪૧.
અંતે—
ચંદ નાઈં રસ જાણીઈં, શુભ મરથી, વેદ વેસાસિ જોઇ
તે સંવત્સર નામ કહું શુભ મરથી, ભાદ્રવ શુદિ છઠિ હોઈ
કલસ.
સીધપુર નયર મઝારી કિધિ ચઇતિ પરિ પાટી ભલી,
જે ભાગઈં ભવિયણ કહઈં કવિયણ, તાસ ઘરિ સંપદ મિલિ,
તપગચ્છમંડન દુરિયખંડન શ્રી હીરવિજય સૂરીસર,
કવિ કુશલવર્ધન સીસ પભણઈં, સકલ સંઘ મંગલકર.
ઇતિ સીધપુર જિનચૈત્ય પરિપાટી સ્તોત્ર સંપૂર્ણ.
૫૭ બાધાદેતુગર્ભિત વીર જિનસ્ત૦ ઢાલીબંધ.
આદિ—
સકલ મનોરથપૂરણો, વાંછિત ફલદાતાર,
વીર જિનેસર નાયક, જય જય જગદાધાર. ૧
* * * * *
ભગવાનો કારણ ભાણું, તું જાણુઈં જિનરાય,
ગ્રહ પ્રકૃતિ આઠ અનેર, આઠામ સેભાય. ૫
સત્તાનઇ લિહિં કરી, કરમ બંધ વિચારિ,
બંધણ બાંધ્યો ઘોર જિન, ભામીઉ અપાર. ૬

સમકિતકૌમુદી ગ્રંથ નિહાલિ, એહ ચુપઇ કીધી સુવિશાળ,
એહમાંહિ અણમિલનુ જેય, સોધી સૂધઉ કરિયો તેય. ૫૬
કાવ્ય શ્લોક દૂહા ચુપઇ, વસ્તુ છંદ સવિ એકઈ થઈ,
ચૌદસઈ ચુરાસી હોઇ, એહ ચઉપઇની સંખ્યા જોઇ. ૫૭
સમકિત સહિત જિનભાષિત ધર્મ્મ, આચરતાં હુઈ શિવપદ શર્મ,
ઋષિ વજ્રરાજ કહિ આણંદ આણિ, નવખંડ ઊપરિ ચૂલિકા જાંણિ. ૫૮

—ઇતિશ્રી સમ્યકત્વ કૌમુદી ચુપઇ સંપૂર્ણ, સંવત સોલ ચઉરાસી વર્ષે પોષ માસે શુકલપક્ષે ચતુથ દિને લિખિતં ઋ. કુંવરજી પઠનાર્થં. શુભં ભવતં. (મ. બ.)

(૨૯૬) નીતિશાસ્ત્ર પંચાખ્યાન (પંચતંત્ર) ચોપઈ. સં. ૧૬૪૮ આસો શુ. ૫ રવિ.

આદિ—

આદિ જિણવર આદિ જિણવર વિમલ ગુણ ગેહ
ત્રિભુવનમંડન જગિ જયઉ, સકલ મંગલ વૃદ્ધિકારક,
લોકાલોકપ્રકાશકર નાણભાણુ જગજીવતારક,
નાભિરાય મરૂદેવિ સુત મનવાંછિત દાતાર,
પરમપુરૂષ એ પ્રણમતાં સુખસંપત્તિ ફલ સાર. ૧
વિમલદેવી તણુ વેલગસુઉ પ્રાગવંશ સિંગાર
સિરિપાસચંદસૂરી ભવિયણ સુહદાયણગો જયઉ. ૨
દૂહા—ગુરૂ મોટા ગુરૂ સાગરૂ, ઉત્તમ મેરૂ સમાણ,
ભવિયકમલ પડિબોહિવા, દિનકર મહીમંડાણ. ૩
નિર્મ્મલ મહિમા અતિઘણુ, પસરઈ કીરતિપૂર;
શ્રી ગુરૂસેવા સાચવતાં, દુરિય પણાસિ દૂરિ. ૪
સોમકલા ગુણિ ચંદ્રમા, શ્રી પાસચંદ સૂરિરાય,
ભવજલતારણ પોતસમ, પ્રણમું તેહના પાય. ૫
નમતાં શ્રી ગુરૂચરણકમલ, હિયડઈ હર્ષ ન માઇ,
શ્રી ગુરૂનામ સુમંત્ર જિમ, સમરતાં સુખ થાઇ. ૬

જાસ પસાંઇ અવિચળ બુધિ, રીઝઇ સઘલી વંછિત સિદ્ધિ. ૩
કહઉં સમકિત કૌમુદી વૃત્તાંત, આણુંદિઇ સાંભલિયો સંત.
સમકિત ધરતાં સુણતાં થાઇ, પાપ સવે તે દુરિ પલાઇ. ૪

* * * * *

અંત— ચુપી.

શ્રી મહાવીર સોહમગણધાર, તાસ પરંપર આવ્યા સાર,
વડ તપ ગચ્છ નાયક મુનિચંદ, શ્રી પૂજ્ય પાસચંદ સૂરિ. ૪૫
તાસ પટોધર અધિક જગીસ, શ્રી સમરચંદ સૂરીંદ મુણીસ.
તાસ પાટિ પ્રભાવક ભલા, શ્રી રાજચંદસૂરિ ચડતી કલા. ૪૬
શ્રી સમરચંદ સૂરિ સીસ પવિત્ર, વાચક શ્રી રત્નચરિત્ર,
તાસ સીખિ રચી ચુપઇ, ગુરૂપ્રસાદિ પૂરી થઇ. ૪૭
ગુરૂપ્રસાદિ ટલઇ અજ્ઞાન, ગુરૂપ્રસાદિ જગિ બહુમાન,
ગુરૂપ્રસાદિ સંકટ દૂરિ, ગુરૂપ્રસાદિ મહિમા ભરપૂર. ૪૮
ગુરૂ દીવઉ ગુરૂ તારણહાર, ગુરૂ છઇ ત્રિભુવનનુ દિનકાર,
વાધઇ ચંદ્ર થીકી જિમ વેલિ, તિમ ગુરથી વાંણી રસ કેલિ. ૪૯
ત્રંબાવતી નગરી સુખવાસ, થંભણ શ્રી નવપલ્લવ પાસ,
તાસ પ્રસાદિ રચી ચુસાલ, શ્રી સમકિતગુણ કથા રસાલ. ૫૦
મધિ કહી કથા કેવલી, કહિઉ ઉછઉ અધિકઉ મેલવી,
દૂષણ લાગુ તે સંઘ સાખિ, ખમાવઉં ચોખું ચિત્તિ રાખી. ૫૧
આઘઉ પાછઉ અક્ષર જેહ, મિલતુ જોતાં નાવઇ તેહ,
રચિયો હાંમિ સોધી કવિ કહુ, કરજોડી કવિ ભાખઇ બહુ. ૫૨
નવ નવ રસ ઉત્તમ નવખંડ, સમકિત ગુણ રચીયા અખંડ,
ભણઇ ગુણઇ નુણઇ સદ્દહઇ, ઋધિ વૃદ્ધિ સુખ તે નર લહઇ. ૫૩
ચંદ સૂર મેરૂની આકાસિ, સુરગિરિ ધ્રુ તારઉ સુવિલાસ,
વસઇ અવિચલ જેહ જિહાં જગઇ, એહ પ્રબંધ જયુ તિહાં લગઇ. ૫૪
સંવત સોલબહુતાલા તણુઉ, માઘ માસ અતિ રલીયામણુઉ,
ઊજલિ પખિ પગમિ ગુરૂવારિ, સિધિ યોગ શુભ મહૂર્ત્ત સાર. ૫૫

ઉત્તમ ગ્રંથ ભણી ઊમાહ, આવઇ મનમાંહિ બહુ ઉછાહ,
જેહથી વાધિ બહુલી બુદ્ધિ, લહિયઇ ચિહું પુરૂષારથસિદ્ધિ. ૨૦
ગ્રંથજ્ઞાન થોડાઉ છિ ચિત્તઈં, શાસ્ત્રરાગ પ્રેરઇ મુઝ પ્રતિઈં,
કરઇ કોઇલ જે મધુરઉ નાદ, વિકસિત આંબાતણું પ્રસાદ. ૨૧
નીતિશાસ્ત્ર સુણઉ દેઇ કાન, જેહથી વાધિ કીરતિમાન,
સંપત્તિ પામઇ કીરતિવંત, મહિયલિ હુવઇ મહિમાવંત. ૨૨
શ્રુતસાગર ઊતરિવા પારિ, નીતિ બુદ્ધિ દોઇ પ્રવહણ ધારિ,
જુ પ્રજ્ઞા બલચિત્તિઈં હોઇ, ધર્મ કર્મ તે પામઇ દોઈ. ૨૩
પંચ અધિકાર ઇહાં જાણિવા, આદર કરિ હિયડઈ આણિવા,
જાણ અજાણ જિમ સમઝઇ બાલ, ચઉપઈ તિમ કરિસ્યું સુવિશાલ. ૨૪
વિષ્ણુશર્મ્મા બ્રાહ્મણ મતિનિલઉ, શ્રીગોડન્યાતિ વડઉ કુલતિલઉ,
સરસકથા તિણિ કહી કેલવી, પંચાખ્યાન આખ્યા અભિનવી. ૨૫
કવિયણ કલ્પિત બોલ જે કહ્યા, રાજાપ્રજારંજક તે લહ્યા,
જેહથી દુરજન નામઇ સીસ, દિન દિન વાધઇ અધિક જગીસ. ૨૬
તસુ ઉતપતિ ભાષી કુણ દેશ, ગામ ઠામ કહિસ્યઉ સુવિશેષ,
કથા કવિત રસ હિયડઈ ગ્રહી, વાત વિચારી વિગતિઈં લહી. ૨૭

* * * *

ચઉપઈ નાંમ કથા કલ્લોલ, પંચઈ તંત્ર રચ્યા અમોલ,
ગુરૂપ્રસાદ સુંદર સંધનું, તિણિ પ્રારંભ પૂરઉ નીપનું. ૪૩
વડતપગચ્છ સોહઈ અતિભલા, શ્રી સાધુરતન પંડિત નિરમલા,
તાસ સીસ શિરોમણિ રાય, શ્રી પાસચંદ સૂરિ કોમલ કાય. ૪૪
પોરવાડ વંશઇ સિણગાર, વેલગતાત કુલઇ અવતાર,
વિમલાદે માતા ઉદાર, શ્રી પાસચંદ થયા ગણધાર. ૪૫
તાસ પાટિ હૂઆ મુનિ સુદ્ધ, શ્રી સમરચંદ સૂરિંદ પ્રસિદ્ધ,
પાટપ્રભાવક તેહના સીસ, શ્રી રાજચંદ સૂરિ અધિક જગીસ. ૪૬
શ્રી સમરચંદસૂરિ શિષ્ય ઉદાર, શ્રી રતનચંદ પંડિત તસ વિચાર,
શ્રી ગુરૂનો પામી સુપસાય, ગણિ વચ્છરાજ જિન પ્રણમઇ પાય. ૪૭

ગુરૂ આધારઈં પામિયઇ, ધ્યાન કલા અભિરામ,
વિનય વિવેક સવિ સંપદા. વંછિત સીઝઇ કામ. ૭
જગિ જે જે વિદ્યા અછિ, તે સવિ સુગુરૂ પ્રમાણિ.
તેલબિંદુ જિમ જલિ મિલ્યઉ, પસરઇ સંસયમાણિ. ૮
જઉ ગુરૂ તૂસી ભાવસ્યઉં, અક્ષર એક દીયંતિ,
વટવૃક્ષના બીજ જિમ, સય સાખઈં પ્રસરંતિ. ૯
માતપિતા બંધવ સગા, જેતઉ હિત ન કરંતિ,
જંગમ તીરથ અતિ ભલા, તેતઉ સુગુરૂ કરંતિ. ૧૦
શ્રી ગુરૂ સંગિઈં રંક જીવ, આરાધી ચારિત્ર,
સંપ્રતિ રાજા પામિયઉ, રાજ વિશાળ પવિત્ર. ૧૧
કરઈં કર એસિ હુ જીવની, ઉપગારી ઉલ્લાસ,
તે ગુરૂ વંદઉ ભાવસ્યઉં, જેહથી ધ્યાન પ્રકાસ. ૧૨
બ્રહ્મચર્ય સુધઉં ધરઇ, સીહ જેમ અબીહ,
સત્સવંત ગુણુ નિર્મલા, ધર્મવંત ધુરિ લીહ. ૧૩
મધુકર લીનઉ કમલરસિ, જિમ જલિ લીનઉ મીન,
તિમ શ્રી ગુરૂપદપંકજઇ, મુઝ મન મધુકર લીન. ૧૪
ગુણ ઘણા શ્રી ગુરૂતણા, વદનઇ જિહ્વા એક,
તિણિ એહ જાણુ વાનગી, પંડિત જણુ સવિવેક. ૧૫
શ્રી ગુરૂના પ્રસાદથી, અવિચલ અવિહન વાણિ,
હુજ્યો સાનિધિ મુઝ ભણી. ગ્રંથ કરંતાં જાણિ. ૧૬

ચુપઇ—શ્રી રયણચંદ ગુરૂ પ્રણમી કરી, આણુંદ હિયડઈં અધિકઉ ધરી,
પંચાખ્યાન તણી ચુપઈ, રચિસ્યું સાવધાન હું થઈ. ૧૭
કવિતા કહિ શ્રોતા સુણિ લહઈ, વિગતા અર્થ વિચારી ગ્રહઇ,
ત્રિણિ રગ જુ એકઠ મિલઈ, તુ સવિ કારિજ સહજઈં ફલઈં. ૧૮
પંડિત મોટા આગિ હૂઆ, બુદ્ધિપ્રપંચ તેહના જૂજૂઆ,
તે આગવિ મુઝ બાલી બુદ્ધિ, પૂરી ન લહઉં અક્ષર સુદ્ધિ. ૧૯

૧૬૮ કલ્યાણદેવ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ શિ૦)

(૨૯૭) દેવરાજ વચ્છરાજ ચઉપઈ સં. ૧૬૪૩ વિક્રમપુર (વીકાનેર)માં.

અંતે—

સંવત **સોલત્રયાલી** વરસિઇ, એહ પ્રબંધ કિયઉ મન હરસિઇ,
વિક્રમનયરઈ રિષભજિણેસા, જસુ સમરણ સબિ ટલઇ કિલેસા. ૮૪

—રચના સાધારણ છે—માણેક૦

૧૬૯ સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય (ત૦ હીરવિજયસૂરિ શિ૦)

(૨૯૮) મૃગાવતી આખ્યાન-રાસ ૧૬૪૩ પહેલાં.

આદિ—

રાગ ગુડી દેશી દિ દિ દરિસન આપણું.

સિધારથ નરપતિ કુલિં અષાઢિ સુદિ છઠિ
આયુસુપિનાં દેષાડતુ, તઅ તિલસા હુઇ તૂઠિ. ૧

ત્રુટક.

ચૈત્ર શુદિ તેરસિં જાયુ, સૂરી ગાયૂ હરિ નમિઉ,
મગસિર સુદિ દશમિ વીરો, જો જે નોસયશમિ રમ્યો.
વિશાખી સુદિ દશમિ કેવલ, ગ્નાન ત્રિભોવન યશિ ભમ્યો,
કાત્તિકી વદિ અમાવાસ્યાઈ, તસ નમ્યો જિણિ ભવગમ્યો. ૨

× × × ×

અંતે—

ચેડક મહારાયની પુત્રી શાંતિશીલ પવિત્રીજી,
સકલ ચંદ્રમુનિ ભાસઇ સમર મૃગાવતી સપ્રવિત્રીજી.
મૃગાવતી સુસતી આખ્યાનં, શીલ રંભોપા કીજેજી,
સતી સવે નિતુ સુણયો **ભ**ણયો, હીરવિજિઈ ગુરરાજઇજી.

અંતે— ઢાલ ૬૧ રાગ ધન્યાસી.

શ્રીમદાનંદવિમલેંદુ ગુરૂવંદીઇ, પટિ તસ શ્રી વિજયદાનસૂરો.
તાસપતિ પ્રશોનો રૂપલો વંદીઇ, હીરવિજય ગુરૂ સુગુણિસૂરે શ્રી. ૪૫૩
સકલમુનિ સૂપકરો સકલ સંયમધરો દિનકર શ્રી તપાગચ્છ કેરો,
હીરવિજય ગુરૂરાજથી આજ જગિ કોપિ અધિઅકુ ન દીસઇ
અનેરો શ્રી. ૪૫૪
શ્રી વાસુપૂજ્ય પૂણ્ય પ્રકાશો વસુ શ્રવણ હૃદયાંસુજે જાવ સૂરો.
સકલમુનિ ચિંતિઉ શ્રીસંઘ સંતિઉ નિર્મલો સુરભિ યમ જગિ
કપૂરો-શ્રી. ૪૫૫
નગર ત્રંબાવતી જેણિ બહુ ધનવતી, જયતિ જિહાં થાંભણો પાસનાહો
સતત ધરણેંદ્ર પદ્માવતી પૂજિતો સકલ સિરિસંઘ સુખ વિજય
લાહો શ્રી.. ૪૫૬

—૨૫-૧૧ (વિ. ધ.) ખં. રત્ન.—ઉદયપુર ગોડીજીનો ભંડાર.

—સં. ૧૬૯૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ પંચમ્યાં રવિવારેણ. પંડિતશ્રી કીર્તિવિજયગણિ તત્ શિષ્ય મુનિ અમૃતવિજય પઠનાર્થં શ્રીનવાનગર મંડન શ્રી આદિદેવ સુપસાયે પરોપકારાય શ્રી નવાનગર વાસ્તવ્ય શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય વસા વસ્તા સુત રાજધર તત્ લઘુભ્રાતા ઋષભદાસ. શુભં ભવતુ—તપાગચ્છાધિરાજ સકલ ભટ્ટારકમાલ તિલકાયમાન ભૂપામિની સકલ ભટ્ટારક પુરંદરશ્રી વિજયદેવ સૂરીશ્વર પ્રભોઃ તસ્ય ગચ્છે મહોપાધ્યાય શ્રી નયવિજયગણિ તત્ શિષ્ય પંડિત શ્રી કીર્ત્તિવિજય તત્ શિષ્યગણિ લબ્ધિવિજય તત્ શિષ્ય મુનિ હર્ષવિજયમુનિ અમૃત વિજય મુનિ પીમા વિજય સમસ્તાને વાચનાર્થં ૧૮-૧૭ માં.;—૧૮-૧૪ લીં. ૩૪-૯ મો૦

(૩૦૦) સાધુવંદના (જુદા જુદા રાગમાં છે)

આદિ—

તું જિનવદન કમલની દેવી, તું સરસતિ સુરનરપતિસેવી,
તું કવિજન માતા સુખદેવી, દિઇ મુઝ નિર્મલ પ્રતિભા દેવી. ૧

—ઇતિ મૃગાવતી શીલવતી મહિમાવતી શીલવર્ણન આખ્યાનં સમાપ્તમિતિ–શ્રી ૧૬૭૦ વર્ષે શ્રાવણ માસિ કૃષ્ણપક્ષે ત્રયોદશ્યાં શનિવારરે–શ્રી પૂર્ણિમપક્ષે ગનુર્ય શાખાયા શ્રી શ્રી તિથિ ભટ્ટારક શ્રી શ્રી શ્રી પૂજ્યશ્રીહર્ષસાગરસૂરિણા શિષ્ય હરજી લિખિતં. ખેડાવારા મધ્યે લિખિતં. ૧૩-૧૭. (પ્ર. કા.)

બીજી પ્રતમાં અંતે એમ છે કેઃ—

અંતે—

કલશ—પાપ પરધનસાધિ જેતાં બાંધી ઇમિ મન માંકડા,
સકલમુનિ કલશ પાત્ર દાનઈ, હાથ મ કરિયો ગાંકડા.
શ્રી હીરવિજયસૂરિંદ વંદી સુકૃત બાંધુ ગાંઠડા,
મૃગાવતી આખ્યાન સુણતાં ભરૂ પુણ્યતણા ઘડા. ૪૨૧

—ઇતિ મૃગાવતી આખ્યાનં સમાપ્ત સં. ૧૬૪૭ વર્ષે શ્રાવણ સુદિ ૧૦ ગુરૌ માલવદેશે તાજપુર નગરે પંડિત શ્રી વીરવિમલ ગણિ ગ૦ દાનવિમલેન. (પૃ. ૧૭ પં. ૧૩ શુ. વિ.)—ગ્રંથાગ્ર. ૭૨૫. (પ્ર.કા.)

—સં. ૧૬૪૭ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૮ દિને લ૦ સ્થંભતીર્થે મહિપાલેન. ૨૫-૧૧ લીં. ૧૧-૧૫ લીં.

(૨૯૯) વાસુપૂજ્યજિન પુણ્યપ્રકાશરાસ. (જુદા જુદા રાગમાં છે)

આદિ—

રાગ. ગુડી. હિઇ હિઇ હરીસન આપણું–એ ઢાલ.
ઋષભ અજિત સંભવ જિનો, અભિનંદન સુમતીશો,
પદ્મપ્રભ સુપાસો બીલા, ચંદ્રપ્રભ સુવિધીશો. ૧

ત્રોટક—સુવિધિ શીતલ જિન શ્રેયાંસો, વાસુપૂજ્ય જિણંદરે,
નમો વિમલ અનંત ધર્મો, શાંતિનાથ મુણીંદરે.
કુંથુ અરજિન મલ્લિસુવ્રત, નમો શ્રી નમિ નેમરે,
પાસ જિનવર વીર જગગુરુ, ત્રિવિધ ધુરિ સમરેમિરે. ૨

× × × ×

શ્રી તપગચ્છ અંબરિ દિનકર સરિખો, વિજયદાન ગુરૂ સુણિયો,
જિનગુરૂ સંઘ ભગતિ કરી પસરી, કુમતિ તિમિર સબ હણિયોરે.
પ્રભુ. ૩
ઇણીપરિ સત્તર ભેદ પૂજાવિધિ, શ્રાવકકું જિન ભણિયો,
સકલ મુનીસર કાઉસગ્ગ ધ્યાને, ચિંતવિ સબફલ ચુણિયોરે. પ્રભુ. ૪
—પ્ર૦ કા. વડોદરા. —પ્ર૦ વિવિધપૂજા સંગ્રહ.

(૩૦૨) +એકવીસ પ્રકારી પૂજા.

આદિ—

દોહા.

પ્રણમું પ્રથમ જિણંદને, ભગવતી કર સુપસાય,
પૂજા એકવીસ દ્રવ્યશું, ભાવમંગલ ઉપાય. ૧
ન્હવણ વસ્ત્ર ચંદન કરી, કુસુમ વાસ પૂનાર,
માલા અષ્ટમંગલ ભણી, દીપ ધૂપાક્ષત ધાર. ૨
ધર્મધ્વજ ચામર સહી, છત્રે મુકુટ વિશેષ,
દર્પણ દર્શન દાખવે, નૈવેદ્ય ફલ સુગ્રહેશ. ૩
ગીત નટ્ટ વાજિંત્રશું, જન પૂજે જિન ઇંદ,
કાઉસગ્ગધ્યાને જેણે કરી, પૂજા સકલ મુનિચંદ. ૪

* * * *

અંતે—

કળશ

થુણિયો થુણિયોરે, પ્રભુ ચિત્ત અંતરમેં થુણીયો,
ત્રણ્ય ભુવનમાં નહીં તુજ તોલે, તે મેં મનમાં ધરિયોરે. પ્રભુ. ૧
એકશત પંચ કવિત કરી અનુપમ, તુજ ગુણ ગુંથી ગુણીયો,
ભવિક જીવ તુજ પૂજા કરતાં, દુરિત તાવ સવિ ટળિયોરે. પ્રભુ. ૨
એણીવિધ એકવીશ પૂજા કરતાં, શિવ સુખ ફળ સહુ મળિયો,
સકલ મુનીશ્વર કાઉસગ્ગધ્યાને, ચિદાનંદશું ભળિયોરે. પ્રભુ. ૩
શ્રી તપગચ્છે દિનકર શોભે, વિજયદાન ગુરૂ ગુણિઓ,
શ્રી હીરવિજય પ્રભુ ધ્યાને ધ્યાતાં, હેમહીરા જેમ જડિયોરે. પ્રભુ. ૪
—પ્ર૦ વિવિધપૂજા સંગ્રહ.

મિઈં મુનિવર સુરવેલી કરેવી, તેણિઈં કારણિઈં તું સમરેવી,
તિહાં પૂરવમુનિ સેણિ ગણેવી, તસ શુભગતિ નિત ભવિક જપેવી. ૨
ત્રિવિધિઈં તસ કરણી તુનુ લેલી, તેણિઇ નિજ પાતક ખાંણિ હણેવી,
તે મુનિવેલી કંઠે કરેવી, તેણિઈં ભવજલનિધિ વલિ તરેવી. ૩

* * * *

અંતે—

સિર આણંદવિમલ ગુરૂપટ્ટે, સિરિ વિજયદાન ગુરૂપટ્ટે,
સિરિ હીરવિજયચંદે, વંદે તં સકલચંદ મુણી. ૧૪૪

—સાધુવંદના મુનિવર સુરવેલી સમાપ્ત. ગ્રંથાગ્ર. ૨૦૦

પા. ૬-૧૩ માં.

(૩૦૧)+ સત્તરભેદી પૂજા.

આદિ—

અરિહંત મુખકજવાસિની, ભગવતિ ભારતી દેવિ,
સમરિ પૂજા વિધિ ભણુ, તુ મુખકજ સેવિ.

ગાહા.

ન્હવણુ વિલેવણુ અંગમિ, ચખુજુઅલં ચ વાસપૂઆએ,
પુપ્ફારોહણુ માલા, રોહણું તહ વણ્ણયા રોહણું. ૧
ચુન્નારોહણુ જિણ્ણપું, ગવાણુ (જૂઆરોહણુ) આહરણરોહણં ચેવ,
પુપ્ફગિહ પુપ્ફપગરં, આરત્તી મંગલપઇવો. ૨
દીવો ધૂવપ્ખેવા, નેવજ્જ સુહફલાણુ ઢોવણયં,
ગીય નટ વજ્જં, પૂયાભેયા ઇમે સત્તર. ૩

× × × ×

અંતે— કળશ. ધનાશ્રીરાગેણુ ગીયતે.

થુણીયો થુણીયોરે પ્રભુ તું સુરપતિ જેમ થુણિયો,
તીન ભુવન મનમોહન લોચન, પરમહર્ષ તબ જણિયોરે. પ્રભુ. ૧
એકશત આઠ કવિત નિત્ય અનુપમ, ગુણમણિ ગુંથી ગુણિયો,
ભવિક જીવ તુમ થય થુઈ કરતાં, દુરિત મિથ્યામતિ ખણિયોરે.
પ્રભુ. ૨

હમચ્ચી વીરતણી જે ગાતી, નાકે માતી જોતી,
જનની માતા રોતો રાખઇં, ટોલામાંથી જોતીરે. હમચડી. ૩૬

× × × ×

અંતે—

વર્દ્ધમાન જિનગુણ સુરવેલી, હીઅડા કરીરે સહેલી,
સકલ કહિ ગુણ મત્સર મેલ્હી, નિસ દિન જિન ગુણ સુરખેલીરે.
હમચડી. ૬૫

વીર પટોધર શ્રેણિઈ આયો, હીરવિજય ગુરૂ હીરો,
સકલ કહિ એ સો નિતિ સમરો, ચરમ જિનેશ્વર વીશેરોરે.
હમચડી. ૬૬

—લિ૦ ૧૮૧૫ ભાદ્રવી અમાસ સોમવતી, ૩-૧૧ આ. ક.
(પ્ર. કા.)

—વિ. ધ. ના મારી પાસે આવેલા એક ચોપડામાં–ઉદયપુર ગો. ભં.

(૩૦૫) ગણધરવાદ સ્તવન.

કલશ.

ઇતિ વિગતમોહં વિજિતકોહં ભુવનબોહં પારગં,
સંસારમોહં કુગતિરોહં વિજતસોહં પારદં,
કેવલાલોકં નમતલોકં વીર પુરૂષોત્તમ વરં,
સિરિ વિજયદાન મુણિંદ સેવક સકલચંદ શુભાકરં.

(પૃ. ૩ પદ્ય ૪૮ પ્ર. કા.)

(૩૦૬) સાધુ કલ્પલતા. (વિદ્યા.)

(૩૦૭) મહાવીર હીંચસ્તવન. સં. ૧૬૬૦ પહેલાં.

આદિ—

આસીન્મથો યસ્ય રસે પ્રશાંતે,
યસ્યાનુલક્ષ્મા ક્ષાંતિરભૂદુપાંતે;
સુવર્ણકાંતે કૃતસંગવાંતે,
નમોઽસ્તુ તે વીર વિભો નિશાંતે.

(૩૦૩)+ બાર ભાવના સઝાય.

૧ લી ઢાલ—વિમલકુલ કમલના હંસ તું જીવડા.

૨ જી ઢાલ—ભાવના માલતી ચૂશીયે,

અનિત્ય ૧ લી ભાવના–મૂઝમાં મૂઝમાં મોહમાં જીવ તું.
૨ અશરણ ભાવના–કો નવિ શરણં કો નવિ શરણં.
૩ સંસાર ભાવના–સર્વ સંસારના ભાવનું,
૪ એકત્વ „ –એ તુંહિ આપકું તુંહિ ધ્યાઓજી,
૫ અન્યત્વ „ –ચેતના જાગિ સહચારિણી,
૬ અશુચિ „ –મંસ મલ મૂત્ર રૂધિરે ભર્યો,
૭ આશ્રવ „ –જગ શુભાશુભ જેણે કમતતિ વેલિજે,
૮ તપો „ –તાપે ખીણ ગલે જિમ માખણ,
૯ ધર્મ „ –ધર્મથી જીવને જય હોવે,

—રત્ન. જેસ.

પ્ર૦ શલોકાસંગ્રહ બી. મા; સઝાય પદસંગ્રહ પૃ. ૧૫૪ થી ૧૨૮ પૃ. (૨૦).

(૩૦૪) વીરવર્દ્ધમાન જિનવેલી. જન્માદિ અભિષેક કલ્યાણક પાંચ વર્ણનરૂપી સ્ત૦

આદિ— આશાઉરી રાગ.

નંદનકું તિસલા હુલરાવઈ, પૂતઈ મોજ્ઞા ઈહિરે,
તુઝ ગુણ લાડેકડાના ગાવતિ, સુરનરનારિના વૃંદારે,
નંદનકું ત્રિસલા હુલરાવઈ. ૧

* * * *

ઢાલ ૩—હમચીની.

અમરી સરસ્સી પૂરની કુમરી, રાલેઈ રતિ ભમરી,
પ્રભુનઈ ધ્યાનઇ હમચ્ચી ખુંદે, વીરતણા ગુંણ સમરીરે. હમચડી. ૩૫

—લિ૦ વૃદ્ધિચંદ્રેન શ્રી ગોડીજી સત્ય છે. ૪ા–૧૨ આ. ક. લ. ૧૭૮૫ વર્ષે, પ્ર. કા.

૩. કુમતદોષ વિજ્ઞપ્તિકા શ્રી સીમંધર સ્ત૦

ઇમ સવ શર્મ સુધર્મદાયક કુમત કર્મ સુધાકરો,
મુઝ દંભમર્મકુકર્મકર્દમ ધર્મ તું સીમંધરો,
નિજ ધ્યાન મંદિરિ ધરી વિનવ્યો કરિ સુનિર્મલ કિંકરો,
સિરિ વિજયદાન સૂરિંદ સેવક સકલચંદ કૃપા કરો.

(પૃ. ૨ પ્ર. કા.)

૪. ગૌતમપૃચ્છા.

આદિ—

જિનવર રૂપ દેખી મન હરખી, સ્તનમેં દૂધ કરાયા,
તબ મન ગૌતમ હુયા અચંભા, પ્રશ્ન કરણકું આયા. ૧
ગણધર એતો મેરી અમ્માં.

* * * *

શ્રી તપગચ્છ નાયક હીરવિજય સૂરીશ્વર દીઈ મનોહર વાણી,
સકલચંદ પ્રભુ ગૌતમ પૂછઈ, ઉલટ મનમાં આણી–ગણધર. ૧૧

(પ્ર. કા.)

૫–૨૩ વૈરસ્વામિસઝાય–સિંહગિરિસીસ ધનગિરિસુતો વયરસામિ ધિન સોઇરે.

આત્મા ઉપરિ ધ્યાનરસ સ૦—તું જિનવદન ભવનની દેવી.
સ્વાધ્યાય —પભણતિ જગગુરૂ ત્રિજગદયાલા.
" —સકલ જગજંતુ તુપાણાણુ જેતા.
" ધન્યાસી—જેણિ બહુ ગુણભરી નૈવ કન્યાવરી બ્રહ્મચારી વરો
વયરસ્વામી.
" ગુડી—'દિઇ દિઈ દરિસન આપણું, તું સરસતિ મોરિ માઈ રે.
" મારૂણી—ગોવિંદ હમકું મારણ કારણિ, પાપિઆ રે તિં કાં
સમજ્યાં સાંભી પશુંઆરે.

સંતાનપ પદિ નિરમળી, સ્યાદ્વાદિક જિન વાણી,
ગુણ આપુઈ આપી શ્રુ ગમની, મહિમ તણી જાણી. ૩
તું સરસતિ તું ભગવતી, આગમ ગુજ ભંડાણ,
સુજ મુનિ આપી તું સુખે, મ કરિસિ મતિ હાણિ. ૪

* * * *

અંત— ઢાલ. ગુણ-ધન્યાશ્રી.

ઢાળિ ઢાળિ ઢાળિયારે ભારતી મુજ વીરઢાળિ–ભાવથી.
વર તપાગચ્છ ગંગાવરો મુનિવરો, હીરવિજય વરો સૂરિચંદા,
વર્દ્ધમાનાદિક સકલમુનિ સંઘને, સુખકરો શુભકરો આપ્યુ આનંદા ૪૨

—પંડિત પ્રવર શ્રી૫ શ્રી પીરચંદગણિ શિ૦ ગણિ હીરચંદજી–ગણિ. અહમદાવાદનગરે સં. ૧૬૬૦ વર્ષે ચૈત્ર વદિ. ૮ સંપૂર્ણ ભવ પત્રાંક ૪–૧૦ (વિ. ધ.)

—વિ. ધ. ના આદી પાને અંકેલા ગોધરાખાંયા–આદી પાને છે.

૨. ઋષભ રાયના ગુણના સ્તવન. ૩૨ કડીનું.

આદિ—

જય ઋષભ રાયના ગુણના ચિંતવી મન સુખ કરી.
ભવ પાર તાર સંસાર સાગર તરણ કારણ નર તરી,
વર નાણ દંસણ ચરણ ગુણ રયણ જડિત મુનિપુરી,
શ્રી વિજયદાન મુણિંદ સેવક સકલચંદ કૃપા કરી. ઋ. શા.)

૨. વીર જિનસ્તવ. અથવા ગૌતમ દીપાલિકા સ્ત૦

આદિ— દૂહા.

જિનપતિ ગૌતમ ભજુ, ત્રિસલા કુખિ નિધાન,
શાસનપતિ તું જનમિયે, ઘઈ મુજ મતિનું દાન. ૧

* * * *

અંત— (રાગ ધન્યાશ્રી–ગૌડી ઢાલ.)

ચારિ મેંઆ ગુણા ગણન સુરિમરો, તપ કરો મુનિવરો શાસનધારી.
દેવગુરુ ભક્તિની મુનિવર અનુસરો, સકલ કરું હીરગુરુ વિચારી.

વિ. ભં.

૧૭૦ વિજયશેખર (આં. ધર્મમૂર્ત્તિસૂરિ–કમલશેખર–સત્યશેખર શિ.)

(૩૦૮) રત્નકુમાર રાસ.

(૩૦૯) યશોભદ્ર ચોપઇ. સં. ૧૬૪૩ મહા શુ. ૩ રવિ બંભણવાડામાં.

અંતે—

વિધિ પખ્યનાયક મહિમનિધાન તપતે જિહાં જગિ ઉદયું ભાંણ,
દરિસન દેખિઈ પરમાણંદ, વંદઉ **ધરમમૂરતિ** સૂરીંદ. ૧૩૯
વલિ વંદઉ સહિગુરૂ આપણા, જેહનઇ નાંમિઈ નહી રિધિમણા,
શ્રી શ્રી **કમલશેખર** વણારીસ, સમરૂ નાંમ તેહતુ નિસિદીસ. ૧૪૦
તેહતણા શિષ્ય જગિ જયવંત, **સત્યશેખર** મુનિવર ગુણવંત,
જેહનઇ વદનિ વસઇ સરસતી, ચિરંજીવઉ એહવા વરયતિ. ૧૪૧
તાસ પ્રસાદઇ આણંદ અંગિ, એહ અધિકર કહઉ મનરંગિ,
સંવત **સોલત્રઇતાલઇ વરસિ, મહા સુદિ તીજ** આદિત્યનઈ દિવસિ. ૧૪૨
દેસ સિરોમણિ જેહ **મેવાત,** નયર અનોપમ તિહાં સુવિખ્યાત,
બ્રહ્માવાદ વારૂ અહિઠાંણુ, જિહાં બહૂ શ્રાવક અછઇ સુજાંણ. ૧૪૩
તેણિઇ પુરિ જિનવર **શાંતીસરૂ,** સદા સુખ આનંદ જય કર,
તસ સાનિધિ વિનયશેખર ભણઇ, એહ સુણતાં નવનિધિ આંગણઈ ૧૪૪
—શ્રી યશોભદ્ર રિષિરાજ ચુપઇ.

કવિએ પોતેજ લખેલી છે.

સંવત **૧૬૪૪ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૩** સોમે શ્રી અંચલગચ્છે શ્રી **ધર્મમૂર્તિ** સૂરીશ્વર રાજ્યે વાચનાચાર્ય વા શ્રી **કમલશેખર** ગણિ તત્ શિષ્ય રિપિ શ્રી ૬ **સત્યશેખર** ગણિ તત્ શિષ્ય ઋ૦ **વિનયશેખરેણ** લિખિતં શ્રી આગરાનગરે ઉરવારે તૈલાદ્ રક્ષેત્ જલાદ્રક્ષેત્ રક્ષેત્ સ્થલબંધનાત્, પરહસ્તે ગતાદ્રક્ષેત્, એવં પુસ્તિકા. (પ્ર.કા.)

,, રાધનપુર—જૂની ઘણી પ્રત જેના નામનું નામ લાગી પ્રત .
કોઈ મળી.

હીરવિજયસૂરિજ્ઞાનભંડાર—ભક્તિવિજયે પુણ્યવિજયજી, વિજય સુમતિ
પાલિતાણા નું લાયબ્રેરી.

ગોપીપુરા-શાંતિનાથ—શેઠ વિમલશ્રી પ્રશસ્તિ, મોતીચંદ વિજય શિલ ઠાકરે.

અમદાવાદ—ડહેલાનો-ઉપાશ્રય હજુ સિવિ સ્થાપિત વિભાગી

,, —પાઠશાળાનું જૂનું વાડાનું આગમના ગાડી મુનિજીની

,, —ચાંદી શાહી લાયબ્રેરી વિદ્યુ વાપરવી નહિ.

,, શાંતિનાથ—ચાંદી શાહી લાયબ્રેરી પ્રત ઠરાવ ભાગ

,, શાંતિનાથ—જેઠભાઈ જૂના જૂના જૈનનું નવિ પુસ્તક, લીંબડીનો ભાગ
કુલ કેમ નથી.

,, ઘનશ્યામ—સંઘ જ્ઞાન ઉપરના દેવનિ જોઈ, અતિ ઘણી જૈનનું
પુસ્તકો નામની.

,, કેશર જોડી—પુસ્તકના ભાગ જે આખા ભાગ ભાગ પૂર્ણ કામ નથી.

,, શાંતિનાથ—ખાતે વર્ણ નં ૧૦૧ ગામ જૈને કરી. કરી નાના
વિભાગ કે નું ભાગ જોઈ.

,, પાદરા પંન્યાસજી—વિભાગ પાદરા જ્ઞાનભંડારની છે, પાલિતાણા પાસે આવેલો

૧૫-૧૧ (વિ. ૫)

(મલયચંદ્ર કાઉસગ્ગ વિજયપ્રશસ્તિના ને ઉપાધ્યાય હીરવિજય-
સૂરિના શિષ્ય વિજય નહિ જણાવે છે, તે પ્રસંગના પોતાના ઉપદેશ
અને બીજા પોતાના ગ્રંથોમાં નહિ પોતે ગ્રંથોમાં ઉપર જણાવે
છે. તેમનું ગચ્છનામાં પ્રતિમાલેખ રચેલ છે.

મહાજસરને શિષ્ય પ્રસિદ્ધ હતા. તેના શિષ્ય વચ્છરાજ-મુનિચંદ્ર-
ઋદ્ધિચંદ્ર-ભાનુચંદ્ર અને તેના શિષ્ય દેવચંદ્રે પૂર્વકાર ચરિત્ર વિજય
દેવસૂરિના સમયમાં રચ્યું છે. જુઓ દેવચંદ્ર-બાલાવ.

———

૧૭૨ રત્નસાર.

(૩૧૧) સાગર શ્રેષ્ઠીની કથા ૧૬૪૫ (માણેક)

---

૧૭૩ મનજી ઋષિ (પા૦ પાર્શ્વચંદ્ર—વિનયદેવ—વિનય-કીર્તિ શિ.)

(૩૧૨) વિનયદેવસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૪૬ પોષ શુદિ ૭ મંગળ, બુહરાનપુરમાં.

આદિ—

સકલ સિદ્ધિ આનંદકર, જિનશાસન શ્રૃંગાર,
ચઉદ પૂરવનો સાર એ, જગિ જપઉ મંત્ર નવકાર.

* * * *

અંતે—

પૂજ્ય ચઉમાસૂં તિહાં રહ્યા એ લોક કરે ધરમ ધ્યાન. મ. ૨૩૭
શ્રી વિનયદેવ પટ્ટધરૂ એ, શ્રી વિનયકીરતિ રાય,
સુધરમગછ આજ દીપતો એ, આદરયો મન ભાય. મ. ૨૩૮
નયર વરહાનપુર જાણીઇ, એ દેશ વિદેશ વિખ્યાત,
સંવત સોલ છયતાલૂઈ એ, સુણયો ભવિયણ વાત. મ. ૨૩૯
શ્રી વિનય (દેવ) કીરતિ સૂરીશ્વરૂએ, રહ્યા તિહાં ચઉમાસિ,
એક દિન ઉલટ ઉપનોએ, કીધઉ શ્રીપૂજ્ય રાસ. મ. ૨૪૦
પોસ શુદિ સાતમિ જાણીઇએ, ભૃગુવાસર સુવિનાણ,
નક્ષત્ર રેવતી મનિ ધરો એ, શિવયોગ અતિહિં સુજાણ. મ. ૨૪૧
મનજી રિષિ આણંદસૂં એ ચોથો રચ્યઉ પ્રકાશ,
એહ રાસ જગિ નાંદયો, એ જાં લગિ મેરૂ થિરવાસ. મ. ૨૪૨
ચઉવિહ સંઘ સહૂ સુણઉ, એ ભણયો નિતુ રાસ,
ધવલ મંગલ ભલ પામીઇ એ, પુહચઈ મનની આસ. મ. ૨૪૩

१७१ हेमश्री (साध्वी) (वडत. धनरत्न सू.-अमररत्न सू०-भानुमेरु-नयसुंदर शिष्या)

(३१०) कनकावति आख्यान सं. १६४४ वै. शु. ७ मंगल.

महोउपाध्याय श्री जयसुंदर गुरुभ्यो नमः—

आदि— राग रामगरी.

सरसति सरस सकोमल वांणीरे, सेवक उपरि बहु हीत आंणीरे,
श्री जीनचरणे सीसज नांमीरे, सहि गुरु केरी सेवा पांमीरे १
सेवा पांमी सीस नांमी गाउं मनह उलट घणुअ,
कथा सरस प्रबंध भणुसुं, सुजन मनह आणुंदनी,
कनकावतीनीं कथा रसाली, चतुरनां चतरंजनी,
वैधक रसकस गुणी नर जे, तेहनां मनमोहणी. २

अंते—

एणीपरि तेह पालइ नरनारी, ते नेहनुं परीणाम,
जुन मल इसा जन जु एहवा, तु काजइ धरम सुजांन. ३६२
वृध तपागछ मंडन दीनकर, श्री धनरत्न सूरीराय,
अमररत्न सरिपाट पटोधर, भानुमेरु सध्य कहइवाय. ३६३
गुणगणधर पडीत वइरागी, नयसुंदर रविराय,
वांचक मांहि मुख्य भणीजई, तस सध्यणी गुण गाय. ३६४
कथामांहई कहउ रसालु, कनकावती संबंध,
कनकावती आख्यांन रचउ मइ, सुअणुं सरस सबंध. ३६५
संवत १६ सुआलई संवच्छरि वैसाष वदि कुजवार,
सातमइ दनि सुभ मुहरतह योगइ, रचउ आख्यांन ए सार. ३६६
भणई गुणई सभलि जे नार, तेहघरि मंगलच्यार,
हेमश्री हरखई ते बोलई, सूरत संयोग समार. ३६७

—इति कनकावती आख्यांन समाप्त. सूरति मध्ये लषीतं. ग. रत्नवीजय लषीतं. (प्र. का.) (नयसुंदर माटे जुओ नं. १६५ पृ. २५४)

ચોપઇ—સાહસવંત નિરખી નૃપરાઇ, તબ વેતાલ કહૈ તિણિ ઠાઇ,
પર ઉપગારી તો સમ લોય, મે તૌ અવર ન દીઠૌ કોઇ. ૧
હૂં તો તુઠો તુઝ સાહસૈ, પિંણ તું જોગી મત વેસસૈ,
ઢોહો તુઝનેં ઘાલૈ પાસ, મુખૈ કહૈ તું ગુંણહ નિવાસ. ૨
મડ પુજી તુઝ કહસી તંત, કરિ પ્રણાંમ જ્યું સિઝૈ મંત,
તાં કહિયૈં હું ન લહું ભેય, તું દિખ લે જ્યું જાંણું તેહ. ૩
તિંણ વચનૈં તે થારૈ કાજિ, ફિરી દિષાલેં તતષિણ માંઝિ,
ષડગ કરી થે છેદો સીસ, જિઉં મન વંછિત થાઇ જગીસ. ૪
સુંણી સીષ તે લેઈ મડો, આવિ રહિ યોગી મુષિ પડો,
કરિ પ્રણાંમ ગ્રોગી હરપાવિ, આગલિ બેઠૌ રાજા ભાવિ, ૫
જોગી કહે સુણો રાજિંદ, દીયૈ પ્રદક્ષિણ હુવૈ આણુંદ,
હું નવિ જાંણું વિક્રમ કહૈ, તૈ તે આગૈ ઉઠી વંહૈ. ૬
રાજાયૈ વૈતાલી વાત, ચીતારીનૈં કીધો ઘાત,
પૂરી વિદ્યા સીધી જીસૈં, સોવનપુરિસો હુઓ તિસૈ. ૭
તિંણ પુરિસે વિક્રમ રાજેસ, પુહવી ઊરણ કરી વિસેસ,
રાજ પાલિ આઊ આંપણૈ, સરગિ પહુંતો સહુકો ભણૈ. ૮

છંદ—ઇતિ શ્રીય વિક્રમ વેતાલહી કહિ એહ વાત પચીસએ,
તિણવિધહ **સોલૈ સૈં છયાલ** ઇંદ્રિ ઉછવ દીસ એ,
ગુરૂ હીરકલસ પસાય કરિનૈ હેમાણંદ મુણિ ઉત્તમપુરી,
તિહ રચીય વાત વિનોદની તે સયલ સજ્જન સુપકરી. ૯

—ઇતિ વૈતાલ પચવીસી ચરિત્રે પંચવીસી ચઉપઈ સંપૂર્ણમ્. સં. ૧૭૬૫ વર્ષે શાકે ૧૬૩૦ પ્ર૦ ચૈત્ર સુદિ ૫ ગુરૌ લિપિતં. પં. સુજાણહંસેન શ્રી જયતારણ મધ્યે. ૧૬–૧૭ ચા૦

(૩૧૪) ભોજચરિત્રરાસ. રત્ન. ડે.

નોટ—વિનયદેવ તે બ્રહ્મઋષિ કે જે પાર્શ્વચંદ્રના શિષ્ય થાય અને જેણે પોતાના ગચ્છનું નામ સુધર્મ ગચ્છ આપ્યું તેનો આમાં વૃત્તાંત છે. આ બ્રહ્મ ઋષિની કૃતિ સંબંધી આ સંગ્રહમાં જુઓ. પૃ. ૧૫૨ થી ૧૫૮. વિશેષ હકીકત માટે જુઓ ઐ. રા. સં. ભાગ. ૩.

૧૭૪ હેમાણંદ (હીરકલશ શિ૦)

(૩૧૩) વેતાલ પચવીસી. સં. ૧૬૪૬.

આદિ—

પ્રણમ્ય દેવદેવંચ વીતરાગં સુરાર્ચિત,
લોકાનાં ચ વિનોદાય, કરિષ્યેઽહ કથામિમાં. ૧
નત્વા સરસ્વતીં દેવીં શ્વેતાભરણભૂષિતાં,
પદ્મપત્ર વિશાલાક્ષીં નિત્ય પદ્માસને સ્થિતાં. ૨

ચોપઈ—

સુવચન સાંનીધકારી દેવ, સમરી સરસતી પાય પ્રણમેવિ,
સુગુરૂ વચન મનમાંહે ધરી, બોલીસ વિક્રમ રાજા ચરી. ૧
રાજા વિક્રમના અવદાત, કવિયણ બોલે નવ નવ ભાંતિ,
તેમ હુ સજ્જન સાંનિધિ યથા, કેહિસુ વેતાલપચીસી કથા. ૨
રાજા વિક્રમ નં વેતાલ, એકરયણ વનખંડ વિચાલ,
કથા કહી નવનવી પચીસ, સભલતાં તે થાય જગીશ. ૩

* * * *

અંત—

ઈતિ વેતાલપચિસીયૈ વિક્રમ નૈ વેતાલ,
કથા કહી પંચવીસમી, હેમાણંદ રસાલ. ૧૭

—ઈતિ શ્રી વેતાલપચવીસી ચરિત્રે વિક્રમ કથિત કથા પંચવીસમી સંપૂર્ણા.

૧૭૭ નરપતિ કવિ. જુઓ નં. ૬૭

(૩૧૭) વિક્રમાદિત્ય ચુપઇ. સં. ૧૬૪૯ (શાકે ૧૫૧૪).

આદિ—

શ્રી નેમિસર ગુણનિલો, જગજિવન જિનચંદ,
બ્રહ્મચાર ચુડામણી પ્રણમું પરમાણંદ. ૧
પુરિસાદાણી પાસજિન, થંભણપૂર થિર ઠાંમ,
નામ જપંતાં જેહનું સીઝે વંછિત કાંમ. ૨

* * * *

અંતે—

એ કહીઈ વિક્રમચરિત્ર સંભલતાં હુઇ પંડ પવિત્ર,
સંભલતાં ડાહાપણ આવંત, કવિ નરપતિ એહવઉ કહંત. ૭૭૧

—ઇતિ શ્રી રાજા શ્રી વીરવિક્રમાદિત્ય ચઉપઇ સમાપ્ત મિતિ. સંવત ૧૮૦૦ વર્ષે શાકે ૧૬૬૫ પ્રવર્ત્તમાને. કાર્ત્તિક માસે શુક્લપક્ષે સપ્તમી તિથૌ ગુરૂવાસરે પ્રથમ પ્રહરે લખિતં. શ્રી આલાસણ ગ્રામે પ્રથમ ચતુર્માસિકે શ્રી પુંણમા પક્ષે શ્રી હા. શ્રી-(અપૂર્ણ).

શાકે ૧૫૧૪ માં રચી એમ ઉપરના બંધનપર લખાણ છે. (પ્ર. કા.)

[નં. ૬૭ ના નરપતિને સં. ૧૫૪૫ માં નંદબત્રીસી રચનાર તરીકે સોળમી સદીમાં મૂકેલા છે અને આ કૃતિ નરપતિ નામના કવિએ શક ૧૫૧૪ માં રચી એમ તેની પ્રતના બંધનપર લખાણ છે તેમાં શરતચૂક સંવતને બદલે શક લખવામાં થઇ હોય એમ સંભવ છે, તેથી બંને નરપતિ એકજ હોઇ સોળમીમાં સદીમાં થયાનો સંભવ છે, છતાં ઉક્ત બંધન ઉપરનું લખાણ વાસ્તવિક હોવાનો સંદેહ રાખી બંનેને જૂદા જૂદા એટલે એકને સોલમી સદીમાં અને બીજાને સત્તરમી સદીમાં મૂકેલા છે.]

૧૭૫ +નગર્ષિગણિ (ત૦ હીરવિજયસૂરિ-કુશલવર્ધન શિ૦)

(૩૧૫) રામ સીતા રાસ. સં. ૧૬૪૯

ચંદ્ર અનઇ રસ વેદ નિહાલુ, નંદ ભલુ લિમાલુ.—હા. પા, ખં. ૧

૧ અલ્પબહુત્વ વિચાર ગર્ભિત શ્રી મહાવીર સ્તવન.

૩૯ ગાથા.

*   *   *   *

હીરવિજયસૂરીસરો.

કવિ કુશલવર્દ્ધન સીસ પભણઇ, નગાગણિ વંછીય કરો.

---

૧૭૬ મલ્લિદેવ.

(૩૧૬) કર્મવિપાક રાસ સં. ૧૬૪૮-માણેક.

+આ નગર્ષિએ ગાથાબધ કલ્પાન્તર્વાચ્ય રચેલ છે તેની પ્રશસ્તિઃ—

चंद्र रस बाणमुनि समवरिसे तवगण विभासकाणं ।
भट्टारगपुरंदर सिरि विजयसेण सूरीणं ॥६५॥
रज्जे विहिओ गंथो पंडियसिरि कु(श)लवद्धणगणीणं ।
सीसेण बालमईणा नगाभिहाणेण वरमहिमो ॥६६॥

વળી તેમનીજ લખેલી તેજ પ્રત સાગરગચ્છના ભંડાર (પાટણ)માં છે કે જે ભંડારમાં તેમના હસ્તથી લખેલાં કેટલાંક પુસ્તકો છે, તેમાં જણાવે છે કેઃ—

संवत् १६५७ वर्षे भाद्रपद सित त्रयोदश्यां वार बुध पूर्णीकृतः लिखितश्च श्री पटपल्लीनगरे नगर्षिगणिना.

આમણે સં. માં દંડકાવચૂરિ પણ રચી છે. તેમની લખેલી ઉપાસક દશાંગસૂત્ર મૂળની પ્રતિ પાટણના સાગરભંડારમાં છે તેની અંતે જણાવ્યું છે કે શ્રી વિજયસેનસૂરિ યુવરાજ્યે સકલપંડિત સભારંજન શ્રી હિંમવર્દ્ધન તચ્છિષ્ય પં. કુશલવર્દ્ધન, તચ્છિષ્ય નગર્ષિગણિ.

દેહરૂં અછઈ તેહ ચઉમુખ, દરિશન દીઠઈ નાશઈ દુક્ખ;
આદિશ્વ [ર]નીં પૂજા કરી, રાજા બઇઠઉ આસન ધરી,

જો કે ૧૩મા પત્રની ઉપર જણાવેલી ૯-૧૦ કડીમાં આવત વર્ણન ઉપરથી **નરપતિ** કવિને જૈન તરીકે માનવાના આપના અનુમાનને પુષ્ટિ મળે તેમ છે; પરંતુ કવિએ વિસ્તારથી કરેલ પ્રારંભ મંગલાચરણ અને અન્ય વર્ણન ઉપરથી તે જૈનેતર હોવાનો બહુધા સંભવ છે. વચ્ચે આદીશ્વરાદિ દેવનું કરેલું વર્ણન બીજા જૈન કવિઓએ એ જ વિષયની કરેલી કૃતિઓની છાયારૂપ જણાય છે.

પંડિત લા. ભ. ગાંધી.

---

૧૭૮ પ્રીતિવિમલ (ત. આણંદવિમલસૂરિ-ધર્મસિંહ-જયવિમલ શિ૦)

(૩૨૮) મૃગાંકકુમાર પદ્માવતી ચોપઇ સં. ૧૬૪૯.

અંતે— દૂહા રાગ ધન્યાસી.

હીરજી આમઈ શષિઇ, પ્રીત કહઇ પુન્યપાજ,
અંગિ અલછિત આભડઈ, રાંનિ ભમંતાં રાજિ.
લિખ્યો નિલવટિ આપણિ, સ્યું કરઇ દાલિદ્ર સોય,
પ્રીતિ કહઈ **હીર** નામથી, રાનિ વેલાઉલ હોઈ. ૬૧

ઢાલ—તપગચ્છમંડણ હીરલો હીરજી, તાસ પાટઇ **વિજયસેનસૂરી**,
જાસ નામઇ નવનિધિ ધરિ સંપજઈ પૂર્વ પાતિક જાઈ દૂરિ. ૬૨
તાસ સેવક શુભ સાંભલ્યો સાચલો, ગણિ ધર્મસીધુરિ લેગઈ ધર્મધોરી,
તાસ સેવક ગણિ જયવિમલ કીર્ત્તિ નિરમલી ગોરી. બો. ૬૩
ગુંદવચ ગ્રામ ગુણધામ ધરણિ, સંવત **સોલ ઉગણપંચાશઈ**,
સકલ સંભલઈ સર્વ આસ્યા ફલઈ, **પ્રીતિવિમલ**મુનિ કહઈ ઉલ્હાસઈ. ૬૫

—ઇતિ શ્રી મૃગાંકકુમાર પદ્માવતી ચતુઃપદી સંપૂર્ણમ્ ગણિ અમૃતસાગર શિ૦ ગજસાગરેણ લિપિકૃતા. ૭-૧૫ આ-ક.

આ કૃતિના તથા કવિના સંબંધમાં બીજી પ્રત પરથી નીચે પ્રમાણે પંડિત લાલચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી લખી મોકલે છેઃ—

વિક્રમાદિત્યકથા. (પંચ દંડ છત્ર-પંચ આદેશ.)

આદિ—

લંબોદર તુઝ વીનવું સુંડાલા સમરથ;
સિદ્ધ બુદ્ધિ વર ચરણે નમૂં, સીઝવયે સવિ અરથ. ૧
સીંદૂરઇં કરિ અરિચીઈ, શરિ સેવંત્રાં બાર;
મૂસાવાહન જેહનઈં, મોદિક સદા આહાર; ૨

× × × ×

ભાદ્રવ વદિ આરંભીઉં, બીજ અનઈં બુધવાર;
સંવત સાકે ૧ પન્હર, એ સવિહુ અધિકાર. ૧૭

× × × ×

અડિસડિ તીરથ જે કરઈં, યન્ન કરઈં અનેકઃ
કવિ **નરપતિ** ઇમ ઉચ્ચરઇ, સહુ પરમારથ એક ૨૧

અંત—

જેહવું મીઠું પ્રાકૃત હોઈ, તે સમવડિ નવિ દીસઇ કોઈ;
ગાહા દૂહા ચઉપે ગીત, ઉષ્ણકાલિ જિમ વાહાલું રીત. ૮૩૦
કવિતા વિકતા શ્રોતા નાંમ, જે ડાહા તેહનઈં પરણાંમ;
જઉ જિહ્વાઈ વસઈ સરસ્વતી, તુ પાંમઇ કવિજન વરમતી; ૩૧
એ કહીઇ વિક્રમ તણું ચરિત્ર, સાંભલતાં હુઈ કર્ણ પવિત્ર;
ભણઇ ગુણઈ ભાવઈ સભલઇ, તે નર સકલ મનોરથ ફલઇ. ૩૨

ઇતિ વિક્રમરાય કથા સપૂર્ણ.

સવત ૧૬૭૩ વર્ષે દ્વિતીઅ આસો સુદિ ૧૧

—સે. લા. વડોદરા પ્રતિ ૫. ૫૧

પત્ર ૧૩ માં (દ્વિતીય આદેશ)—

આગીઆનુ મોટઉ ઉપાય, રાજા જિહાં ચિંતઈ તિહાં જાઇ;
નગર સોપારઇ પુહુતા થયા, **આદિસ્વરનઈં** દેહરઇ ગયા. ૯

સા વાણી મુજને હવે, આપે વર વરદાન.
અલવિ આળસ પરિહરી, સુણજ્યો સહુ સાવધાન. ૩

× × ×

અંતે—

(દુહા રાગ ધન્યાશ્રી.)

તપગચ્છ પતિ ગુણગિરિ, શ્રી આણંદવિમલ સુરિસીંહ,
વિચર્યો કુમત વિડારવા, અકંપ અડોલ અબીહ. ૨૭
સંવત **પંનર બ્યાશીએ,** યતિ પંથ પરગટ કીજ
પરમાદ પરિગ્રહ પરહરી, રોપ્યા સમકિત બીજ. ૨૮
તાસ પાટિ વિજયદાન સુરિ, તાસ પાટિ પ્રભુ હીર,
તાસ પાટિ વિજયસેનસુરિ, સાયર સમ ગંભીર. ૨૯

ઢાલ—સાંભળ્યું આઠ પુજા પ્રબંધા ભવી, અઠક્મ્મ અરિ ભય દુરિ જાયે,
કલ્પતરૂ કામઘટ ધેનુ ચિંતામણિ, આંગણે આવીયાં પુણ્ય પસાયે. ૩૦
આણંદવિમલ વિજયદાન સુરીસર, તાસપાટે પ્રભુ હીર હરખ્યો,
સકલજગિ જીવ પાદપ એહ સીંચવી, વચન સુધારસ મેઘ વરસ્યો. ૩૧
તાસ પાટિ વિજયસેનસુરી નિધી, જાગતો જાસ જગિ મંજુ મહિમા,
તાસ સેવક ગણિ ધર્મસિં ધુરિ લગે, જિનવર લોપી ન સીમા. ૩૨
તાસ સેવક ગણિ જયવિમલ સેવકો, પ્રીતિવિમલ ક્ષેમપુરી ચઉમાસે
સંવત **સોલ છપન વરસિં** ક્યા, સકલસંઘમાંહી બેઠો વિમાસે. ૩૩

(ઇડર તપગચ્છ ભં.)

+ગોડી પાર્શ્વસ્ત. પાંચ ઢાળનું મોટું સ્ત૦

આદિ—વાણી બ્રહ્માવાદની, જાગે જગ વિખ્યાત;
પાસતણા ગુણ ગાવતાં, મુઝ મુખ વસજ્યો માત. ૧
નારંગે અણહિલપુરે, અહમ્મદાવાદે પાસ;
ગોડીનો ધણી જાગતો, પૂરે સહુની આસ. ૨
શુભ વેલા શુભ દિન ઘડી, મહુરત એક મંડાણ;
પ્રતિમા તીને પાસની, થઈ પ્રતિષ્ઠા જાણ. ૩

(૩૧૯) દાનશીલ તપ ભાવના રાસ. સં. ૧૬૫૮ પછી.

આદિ— દૂહા–રાગ સારિંગ મલ્હાર.

સરસતિ સામિની સમરતાં, આવઈ સુમતિનિધાન,
દાનશીલ તપ ભાવના, ભાખું મન અભિમાન. ૧
સીમંધર સંયમ ગ્રહી, વિચરઈ શ્રી ભગવાન,
કર્મ નિકાચિત ક્ષય કરી, પામઇ કેવલજ્ઞાન. ૨

અંતે—

સાંભરીઆરે ગાવા ગુણ મુઝ હીરનારે–એહ ઢાળ.

સોહમ સ્વામી પરંપરારે, તપગચ્છ ગયણદિણંદરે,
શ્રી આણંદવિમલસૂરીરે, શ્રી વિજયદાનસૂરિંદરે, આદરિયા. ૨૮
તસ પાટે પ્રગટ હૂઓ ભલોરે, શ્રી હીરવિજય સૂરિરાયરે,
શ્રી વિજયસેન સોહામણારે, નામઇ નવનિધિ થાયરે. આ૦ ૨૯
શ્રી વિજયદેવ સૂરિ સદારે, તસ પાટઈ પરધાનરે,
મનવંછિત ફલ સુરતરૂરે, સમર્યો દિઇ સાવધાનરે. આ૦ ૩૦
શ્રી આણંદવિમલસૂરિ સેવકોરે, નામઇ શ્રી ધર્મસિંહરે,
તાસ સેવક કમલાકરરે જયવિમલ ધનદીહરે. આ૦ ૩૧
પ્રીતિવિમલ નિજ ભાવસુંરે, રાસ રચ્યઉ શ્રીકારરે,
ભણતાં સુણતાં ભાવસુંરે, ઉપશમ રસ ભંડારરે. આ૦ ૩૨

—૬–૧૩ ગારીયાધર.

(વિજયદેવસૂરિ–આચાર્યપદ ૧૬૫૮ ભટ્ટારકપદ સં. ૧૬૭૧ સ્વ. ૧૭૧૩)

(૩૨૦) +અષ્ટપ્રકારી પૂજા રાસ. સં. ૧૬૫૫ શેખપુરમાં.

(પ્ર. છોટાલાલ મગનલાલ અમદાવાદ.)

આદિ— દુહા રાગ અસાઉરી

પ્રથમ તીર્થંકર પ્રથમ જિન પ્રથમ કરી પરિણામ,
અષ્ટ પ્રકાર પુજા તણા પ્રબંધ કહું અભિરામ. ૧
સકલ સુરાસુર કિંનરા, વિદ્યાધરની કોડી,
જાસ વદન વાણી ભણી પ્રણમે બે કરજોડી ૨

કોઇ ન્હોતું કે જે તેની આજ્ઞા લોપી શકે. આ રાસમાં અકબરબાદશાહે વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી કરેલાં કાર્યોનું પણ વિસ્તૃત વર્ણન આપેલું છે. જુઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ. ૬૮ અને ૧૬૩.)

(૩૨૩) તીર્થમાલા સ્ત. સં. ૧૬૭૮

આદિનાં પાનાં નથી સાંપડયાં.

અંતે—

મથુરા દેખી મન ઓલસ્યુ, મનોહર થંભ જીહાં પાંસસેહ,
ગૌતમ જંબુ પ્રભવો શ્યામ, જિનવર પ્રતિમા ઠામોઠામ. ૪૦
મૂલતીરથ વંદૂ અતિ ઘણા, તે સઘલાં સેતામ્બર તણા
તીરથની એ રચના જોએ, આપમતે મત રાચો કોએ. ૪૧
સંવત ૧૬૪૩ દસી, અધિકારી હુઉ દેવસી,
ખમણગ વસહીએ કીધા જેણ, રખે ભ્રમ કો ભૂલે તેણ. ૪૨
ચંદ્રકીરત નામે આ એસ, સમતશિખર ગિરિ કીયો પરવેસ,
મૂકી મૂરત ડીગાંબર તણી, **સંવત ૧૬ અડતાલે** ઘણી. ૪૩
નગ્ન દેખત પતી જો કોઅ, પરતંત્રે ઘર ન વસે જોએ,
જો પણ સાચુ હુવે સહી, ઉપદ તીહાં કો કરવી નહી. ૪૪
તીરથ દીઠે નિરમલ બુધ, તીરથ દીઠે સમકીત સુધ,
તીરથ દીઠે પૂગી રલી, તીરથ હોજો વલી વલી. ૪૫

જૂના તીરથ જે મહેં દીઠા, તે સીધાંતે કહીઓ,
વીરપટોધર હીરવિજે ગુરૂ, પૂંનપસાએ લહીઓ,
સાહઅકબર સબલ મહીપતી, સુણી તે જસ ગુણ ગાઇઓ,
જીવદયા તરવર પાઇ સીંચ્યા, 'જગગુરૂ' કહી બોલવીઓ. ૪૬
મેહ મુનીસર સીસ સિરોમણિ, વિબુધસભાસણગાર,
કલ્યાણકુશલ ગુરૂ તપાગછ મંડણ, નિરમલ જ્ઞાનભંડાર,
વસુસાગર રસ સસી મિત વરખે કીધી જાત્રા એહ,
દયાકુશલ કહે આણંદ આણી, નિત નિત સમરૂં તેહ. ૪૭

(૩૧૯) દાનશીલ તપ ભાવના રાસ. સં. ૧૬૫૮ પછી.

આદિ— દૂહા-રાગ સારિંગ મલ્હાર.

સરસતિ સામિની સમરતાં, આવઈ સુમતિનિધાન,
દાનશીલ તપ ભાવના, ભાખું મન અભિમાન. ૧
સીમંધર સંયમ ગ્રહી, વિચરઈ શ્રી ભગવાન,
કર્મ નિકાચિત ક્ષય કરી, પામઇ કેવલજ્ઞાન. ૨

અંતે—

સાંભરીઆરે ગાવા ગુણ મુઝ હીરનારે-એહ ઢાળ.

સોહમ સ્વામી પરંપરારે, તપગચ્છ ગયણદિણંદરે,
શ્રી આણંદવિમલસૂરીરે, શ્રી વિજયદાનસૂરિંદરે, આદરિયા. ૨૮
તસ પાટે પ્રગટ હુઓ ભલોરે, શ્રી હીરવિજય સૂરિરાયરે,
શ્રી વિજયસેન સોહામણારે, નામઇ નવનિધિ થાયરે. આ૦ ૨૯
શ્રી વિજયદેવ સૂરિ સદારે, તસ પાટઈ પરધાનરે,
મનવંછિત ફલ સુરતરૂરે, સમર્યો દિઇ સાવધાનરે. આ૦ ૩૦
શ્રી આણંદવિમલસૂરિ સેવકોરે, નામઇ શ્રી ધર્મસિંહરે,
તાસ સેવક કમલાકરૂરે જયવિમલ ધનદીહરે. આ૦ ૩૧
પ્રીતિવિમલ નિજ ભાવસુંરે, રાસ રચ્યઉ શ્રીકારરે,
ભણતાં સુણતાં ભાવસુંરે, ઉપશમ રસ ભંડારરે. આ૦ ૩૨

—૬-૧૩ ગારીયાધર.

(વિજયદેવસૂરિ-આચાર્યપદ ૧૬૫૮ ભટ્ટારકપદ સં. ૧૬૭૧ સ્વ. ૧૭૧૩)

(૩૨૦) +અષ્ટપ્રકારી પૂજા રાસ. સં. ૧૬૫૬ ક્ષેમપુરમાં.

(પ્ર. છોટાલાલ મગનલાલ અમદાવાદ.)

આદિ— દુહા રાગ અસાઉરી

પ્રથમ તીર્થંકર પ્રથમ જિન પ્રથમ કરી પરિણામ,
અષ્ટ પ્રકાર પુજા તણો પ્રબંધ કહું અભિરામ. ૧
સકલ સુરાસુર કિંનરા, વિદ્યાધરની કોડી,
જાસ વદન વાણી ભણી પ્રણમે બે કરજોડી. ૨

કોઇ ન્હોતું કે જે તેની આજ્ઞા લોપી શકે. આ રાસમાં અકબરબાદશાહે વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી કરેલાં કાર્યોનું પણ વિસ્તૃત વર્ણન આપેલું છે. જુઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ. ૬૮ અને ૧૬૩.)

(૩૨૩) તીર્થમાલા સ્ત. સં. ૧૬૭૮

આદિનાં પાનાં નથી સાંપડયાં.

અંતે—

મથુરા દેખી મન ઓલસ્યુ, મનોહર થંભ જીહાં પાંસસેહ,
ગૌતમ જંબુ પ્રભવો સ્યામ, જિનવર પ્રતિમા ઠામોઠામ. ૪૦
મૂલતીરથ વંદૂ અતિ ઘણા, તે સઘલાં સેતામ્બર તણા
તીરથની એ રચના જોએ, આપમતે મત રાચો કોએ. ૪૧
સંવત ૧૬૪૩ દસી, અધકારી હુઉ દેવસી,
ખમણગ વસહીએ કીધા જેણ, રખે ભ્રમ કો ભૂલે તેણ. ૪૨
ચંદ્રકીરત નામે આ એસ, સમતશિખર ગિરિ કીધો પરવેસ,
મૂકી મૂરત ડીગાંબર તણી, સંવત ૧૬ અડતાલે ઘણી. ૪૩
નગ્ન દેખત પતી જો કોઅ, પરતંત્રે ઘર ન વસે જોએ,
જો પણ સાચુ હુવે સહી, ઉપદ તીહાં કો કરવી નહી. ૪૪
તીરથ દીઠે નિરમલ બુધ, તીરથ દીઠે સમકીત સુધ,
તીરથ દીઠે પૂગી રલી, તીરથ હોજ્જે વલી વલી. ૪૫

જૂના તીરથ જે મહેં દીઠા, તે સીધાંતે કહીઆ,
વીરપટોધર હીરવિજે ગુરૂ, પૂંનપસાએ લહીઆ,
સાહઅકબર સબલ મહીપતી, સુણી તે જસ ગુણ ગાઇઆ,
જીવદયા તરૂવર પાઇ સીંચ્યા, 'જગગુરૂ' કહી બોલવીઆ. ૪૬
મેહ મુનીસર સીસ સિરોમણિ, વિબુધસભાસણગાર,
કલ્યાણકુશલ ગુરૂ તપાગછ મંડણ, નિરમલ જ્ઞાનભંડાર,
વસુસાગર રસ સસી મિત વરખે કીધી જાત્રા એહ,
દયાકુશલ કહે આણંદ આણી, નિત નિત સમરૂં તેહ. ૪૭

અં. કલશ. તપગચ્છનાયક સુખદાયા શ્રી વિજયસેન સૂરિશ્વરો
તમપાટ ઉદયાચલેં ઉદયો શ્રી વિજયદેવ સૂરદંકરો,
ઇમિ થુણ્યો ગોડીપાસ જિનવર પભણેં પ્રીતવિમલ જયકરો,
ભણેં ગણેં તસ ધર મંગલ જયકરો.

લિ. ૧૮૧૧ વૈ. વ. ૧૩ ૩–૧૫ આ. ક.; પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય તથા રામવિલાસ કે જેમાં છેલ્લો કલશ નથી.

---

૧૭૯ ધનવિજય.

(૩૨૧) હરિષેણ શ્રીષેણરાસ. ૧૬૫૦ આસપાસ—પા૦

(એક ધનવિજય તે વિજયસેનસૂરિ શિ. હતા ને જેમણે સં. ૧૬૫૪ ના વિશાખ વદિ ૧૩ દિને પોતાના શિષ્ય ગુણવિજયને વાંચવા માટે અહમદાવાદમાં હૈમવ્યાકરણ બૃહદ્વૃત્તિ દીપિકા લખી હતી, તે કદાચ આ કવિ હોય.)

---

૧૮૦ દયાકુશલ. (ત૦ હીરવિજયસૂરિ–મેહમુનિ– કલ્યાણકુશલ શિ.)

(૩૨૨) લાભોદય રાસ. સં. ૧૬૪૯–વિદ્યા.

[આ રાસ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે, તેની અંદર હીરવિજયસૂરિ અને અકબર આદિનું વર્ણન છે અને તે રાસ અકબરના મરણ પહેલા બાર વર્ષે રચાયો હોવાથી ખાસ મહત્ત્વનો ગણાય. તેમાં અકબર વિષે જણાવ્યું છે કે અકબર બહુ હઠી હતો. તેનું નામ સાંભળતાંજ લોકો ધ્રૂજતા. તેણે ચિતોડ, કુંભલમેર, અજમેર, સમાણુ, જોધપુર, જેસલમેર, જૂનાગઢ, સૂરત, ભરૂચ, માંડવગઢ, રણથંભોર, સ્યાલકોટ અને રોહિતાશ્વ વગેરેના કિલ્લા લીધા હતા. વળી ગૌડ વગેરે ઘણા દેશો પણ સ્વાધીન કર્યા હતા. મોટા મોટા રાજા–રાણાઓ તેની સેવા કરતા. રોમી, ફિરંગી, હિંદુ, મુલ્લા, કાજી, પઠાણ અને એવું બીજું

થાપિઓ જેણિં નિજ પાટિ વિજયસિંહજી, સદા ઉદયવંત ગુરૂ એહ ગાયો,
કલ્યાણકુશલ ગુરૂ શિષ્ય સુખરંગ રસ, કહે દયાકુશલ સહી મેં જ પાયો. ૨૩૩

—વિજયસેન સૂરીશ્વર શિ. મહોપાધ્યાય શ્રી નયવિજય ગણિ શિ. પં. કીર્ત્તિવિજય પં. વીરવિજય ગણિ પં. વિદ્યાવિજય ગણિ. શ્રી લબ્ધિવિજય ગણિ. પં. ખિમાવિજય ગણિ લિ૦ સ્વવાચનાર્થે સં. ૧૭૩૫ વર્ષે. ૧૧-૧૫ માં.

(૩૨૫) ત્રેશઠશલાકાબદ્ધ પુરૂષ વિચારગર્ભિત સ્તોત્ર. સં. ૧૬૮૨

આદિ— તુહ જિન સમતા સુરલતા એ ઢાલ.

શ્રી જિનચરણ પસાઉલે, મનહતણે ઉમાહલઈ,
હુંથુણું ત્રિહસઠિ શલાકા પુરૂપનેં એ. ૧

* * * *

અંતે— કલશ.

તપગછપતિ શ્રી વિજયદેવ ગુરૂ આચારજ વિજયસંઘસૂરી,
સોલ બિઆસીઈ ત્રિહસઠિ શલાકા પુરૂપતણી મેં થુત્તિ લહી,
કલ્યાણકુશલ પંડિત ગુણમંડિત તાસ પસાઇ એહ કહું,
દયાકુશલ કહે ઉલ્હટ આણી, પરમાણંદ સુખ સહીઅ લહું. ૫૯

—૩-૧૩ માં.

(૩૨૬) પદમહોત્સવરાસ-સં. ૧૬૮૫-વિદ્યા. (તેમાં હીરવિજયસૂરિના પદમહોત્સવનું વર્ણન છે.)

જ્ઞાનપંચમી-નેમિજિનસ્ત૦

આદિ— દૂહા.

શારદમાત પસાઉલે, નિજ ગુરૂચરણ નમેવિ
પંચમી તપવિધિ હું ભણું, હિઅડે હરપ ધરેવિ. ૧

* * * *

અંતે—

એ તપ કીજે લાભ લીજે વંદી જે તપગચ્છધણી
પરતક્ષ ગૌતમસ્વામિ સરખી કીરતિ હીરસૂરિ તણી,

—શ્રી અબામણે સંવત ૧૯૫૧ વરખે ભાદવા શૈદ ૮ દિને લખનં રાએચંદરાએ સંધ. લિખિત અધકા ઉછો કાને માતરે લખાણા હોએ તે મછામદૃકડ—શુભં ભવતું—ઉનાના વકીલ મોરારજીભાઈ પાસેથી આવેલ ચોપડામાંથી શ્રાવકે લખ્યો છે તે પરથી તે વખતે વાણીઆ કેમ લીટી દારીને ગૂજરાતી લિપિ લખતા તે આ ચોપડા પરથી જાણી શકાય તેમ છે.

(૩૨૪) વિજયસિંહસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૮૫ આશો શુદિ ૧૫ રવિ

આદિ— દૂહા રાગ દેશાખ તથા વેલાઉલ.

સરસ વચન રસ વરસતી, સરસતી ભગવતી દેવિ,
તુઝ પ્રસાદેં ગુરૂગુણુ શુણું, હીયડે હરષ ધરેવિ. ૧
માતપિતા ગુર દેવતા, ગુર મતિ મતિ દાતાર,
ગુરૂવિણુ ભવજલ નિધિ તણો, કવણુ ઊતારે પાર. ૨
અનંત તીર્થંકર જે હૂઆ, હોસે વલી અનંત,
તે સહૂ સુગુર પસાઉલે, ગુરૂગુણનો નહિ અંત. ૩
ત્રિભુવનમાં જે જે કલા, ગુરૂવિણુ તે નવિ કોએ,
જિમ જલવિણુ સવિ બીજનો, ઉદ્ભવ કદીઅ ન હોય. ૪
શુદ્ધ પરંપર શુદ્ધ ગુર, પુણ્યે લભ્ભે જેહ,
શ્રી તપગચ્છ રયણાયર, જિહાં સહૂ લહીઇ તેહ. ૫
એગસહિમે પાટે પ્રગટ, આચારજ વિજેસિંઘ.
મહામુનીશ્વર તેહના, ગુણ ગાવા મુઝ રંગ. ૬

* * * *

અંતે—

સોલપંચાસી છસીરે અસાઢિ શુદિ પૂનિમ દિનેએ,
રૂડો તિહાં રવિવાર, રાસ રચ્યો મન ઉલટે એ—૨૩૧.

ઢાલ—રાગ ધન્યાશ્રી. હીંચેરે હીંચેરે હીયય હીંડોલડે. એ દેશી.

હીરજી હીરલો તાસ પટિ અતિ ભલો, શ્રી **વિજયસેનસૂરીશ** રાજે
શ્રી વિજયદેવસૂરિ તાસ પટિ નિરમલો, ભાગ્ય સૌભાગ્ય વૈરાગ્ય છાજે ૨૩૨

ભઇયા દુરજનસાલ સાહિ અકબરિ થિર થપ્પિઉ,
મુકટમ્મણિ જઉહરી હુકમુ જિસુ સબઇ સમપ્પિઉ,
શ્રી વિમલદાસ હયબર બકસહીરાનંદ આનંદ દરસ,
સંઘાધિપત્તિ નાનૂ સુતનુ તિન્નિ પુત્ત તિન્નઉં સરસ. ૨

મગ્ગિ ચલહિ નિમ્મલઇ ધમ્મ કારણિ ધનુ અપ્પહિ,
સત્યવચન મુખિ ચવહિ અંગિ પૌરપ દિઢ થપ્પહિ;
ગરૂઅ ભાર અંગ વહિ છુઅ દુત્થત્થિય પાલહિ,
આરંભ હિતંકર હિ જનમ સાવઇ ઉજ્જાલહિ,
પોષઇં સુપાત કઉં જાનિ કરિ ઇતે બોલ અંગીકરહિ,
સંઘાધિપત્તિ નાનૂ સુતન મેઘરાજ કુલ ઉદ્ધરહિ. ૩

* * * *

અંતે—

સાયરકૈ ઘરિ ચંદ સૂરકા સિવ ઘરમંડન,
મન રાજા ઘરિ મદનુ રામ રઘુપતિ દુષપંડન
ચંદન ઘરિ ઘણસાર ઇસ ઘરિ ભયા વિનાઇક
પવન ઘરિ હિ હનવંત કરનુ રવિઘરિ નર નાઇકિ,
કહિ કિશ્નદાસ સંઘ મુકુટમનિ બુધિનિધાન જગિ ભોજસરિ,
દુરજનસાલ દુરજનદવનુ જડિયા નાનૂ સાહ ઘરિ. ૫૨

હરષુ ધરિઉ મન મજ્ઝિ જાત સોરીપુર કિદ્ધિ,
સંઘ ચતુરવિધિ મેલિ લછિ સુભ મારગિ દિદ્ધિ,
જિનપ્રસાદ ઉદ્ધરઇ સુજસ સંસારિહિ સંજઇ,
સુપ્રતિષ્ઠા સંઘ પૂજા દાનિ છિય દંસન રંજઇ,
સંઘાધિપત્તિ નાનૂ સુતન દુરજનસાલ ઘરમ્મધુર,
કહિ કિશ્નદાસ મંગલકરન હીરબિજય સૂરીંદ ગુર. ૫૩

લછિન અંગિ બતીસ ચારિ દસ વિદ્યા જાણઇ
પાતિસાહિ દૈ માનુ ષાન સુલિતાન બષાણઇ,

તપગચ્છ પંડિત જ્ઞાનમંડિત પાપછંડિત તું જયો,
બુધ કલ્યાણકુશલ ગુરુસેવ કરતાં દયાકુશલ આણંદ થયો. ૩૦
—ડે. એ. ઇંડિયા.

—સં ૧૭૪૩ વર્ષે માહ વદિ ૮ દિને આણંદ કુશલેન લિ૦ ૨-૧૨ માં.

૧૮૧ વિજયસેનસૂરિ.

(૩૨૭) સુમિત્રરાસ ૧૬૫૦ આસપાસ.-ડે. રત્ન.

[વિજયસેનસૂરિ-જન્મ ૧૬૦૪ ફાગણ શુદિ ૫ મારવાડના નાડલાઈ ગામમાં ઓશવાલવંશ જ્વઢશાખાના શાહ કમાશાહ અને તેના પત્નિ કોડાંને ત્યાં મૂળનામ જયસિંહ. વિજયદાનસૂરિ પાસે ૧૧ વર્ષ ઉમરે સં. ૧૬૧૩ જેઠ સુ. ૧૧ ના દિને સુરતમાં દીક્ષા. દીક્ષાનામ નવવિમલ. સં. ૧૬૨૬ માં ખંભાતમાં પંડિતપદ, સં. ૧૬૨૮ ફા. શુ. ૭ ઉપાધ્યાયપદ અને આચાર્યપદ અમદાવાદમાં, સં. ૧૬૩૦ પો. વ. ૪ ના દિને પાટણમાં પાટસ્થાપના. અકબરબાદશાહે 'સવાઇ'નું બિરૂદ આપ્યું. સં. ૧૬૭૨ માં જેઠ વદ ૧૧ દિને ખંભાતમાં સ્વર્ગવાસ.)

૧૮૨ કૃષ્ણદાસ.

(૩૨૮) દુર્જનસાલ બાવની. સં. ૧૬૫૧ વૈશાખમાસ. લાહોરમાં.

આદિ—

ૐકાર અનંત આદિ સુરનર મુનિ ધ્યાવહિ;
જિકે પચ પરમિષ્ટ સુતઉ સબ ઇસમહિ પાવહિ,
મહામંત્ર શુચિ એહ સિદ્ધ સાધિક સબ જાણહિ,
કવિત છદ અનુગીત પ્રથમ ઝુનિ કવિતા આણહિ,
સો સિવરપાં નિરમલ બુદ્ધિ દે સકલ લોક મન ભાવની,
દુરજનસાલ સંઘપતિ કહઇ વસુધા વિસ્તર બાવની. ૧
નિમ્મલ જડિયા ગોત રાઇસિદાર બણિજ્જઈ,
જગૂસાહકઈ બંસિ અધિક-નિસ ઉપમ દિજ્જઇ,

સર્વ વાત ઉપરની બાવનીમાંથી સિદ્ધ થાય છે. જુઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્. પૃ. ૨૫૩-૨૫૪.]

---

૧૮૩ સારંગ. (મડાહડ ગચ્છ-જ્ઞાનસાગર સૂરિ-પદ્મસુંદર તેના ગુરૂભાઈ ગોવિંદ શિ૦)

(૩૨૯) ભોજપ્રબંધ ચઉપઈ સં. ૧૬૫૧ શ્રાવણ વદ ૯ જાલોરમાં.

અંતે—

ભોજપ્રબંધ તણી ચઉપઇ, **સોલઈકાવન** વચ્છરિ હુઈ,
વડગચ્છ શાખા **ચંદ્ર** વિચાર, **મડાહડ** ગચ્છ ગચ્છ સિણગાર. ૫૪
સૂરિપદ ઈ જયવંતઉ જાણ, **ન્યાનસાગર** સૂરીશ વખાણ,
તેહનઇ ગચ્છિ વાચક ગુણગેહ, દીપઈ જસુ ગુણ નિર્મલ દેહ. ૫૫
પદ્મસુંદર નામઈ પરગડુ, ધુર લગિ જાસુ અનોપમ ધડુ,
ગુરૂભાઈ તસુ છઈ ગોવિંદ, પુરિ જાલોરિ પ્રગટ આણંદ. ૫૬
તાસુ સીસ **સારંગ** સુવાણિ, વિમલ કિઉ નૃપ **ભોજ** વખાણ,
શ્રાવણ વદિ નવમી કુંજવાર, પ્રકટ કીઉ કૃપા પ્રચાર. ૫૭

લખ્યા—સંવત્ ૧૬૫૭ વર્ષે આશ્વિનિ વદિ ૨ રવૌ શ્રી **જાલોર** મધ્યે પૂર્ણિમા પક્ષે ભટ્ટારક શ્રી **વિમલચંદ્રસૂરિ** વિજયરાજ્યે વા. શ્રી વિનયસાધુ શિષ્ય **ચારિત્રવિમલેન** લિ૦ સઘળાં પદ્ય ૪૫૮.

—સાગર ભં. પાટણ.

(૩૨૯ક) બિલ્હણ પંચાશિકા (જુ, નં. ૨૮૭, જુઓ જ્ઞાનાચાર્ય નં.૧૨૮ પૃ. ૧૭૩ સં. ૧૬૩૮-(૧૬૪૮) રચેલી.

(આમણે પૃથ્વીરાજે ક્રિસન રૂક્મિણીકી વેલીપર લાખા નામના ચારણે પ્રાચીન પશ્ચિમના રાજસ્થાની (પ્રાચીન ગુજરાતી)માં લખેલી બાલાવબોધ નામની ટીકા પરથી વિ. સં. ૧૬૭૮ માં પાલ્હણપુરમાં ફિરોજશાહના અમલ વખતે સંસ્કૃત ટીકા નામે સુબોધમંજરી રચી છે. અને તે સં. ૧૭૮૧ માં પ્રતિબિંબિત થઇ છે. આ અમૂલ્ય ટીકા-

લાહનર ગઢ મન્જિ પ્રવર પ્રાસાદ કરાયઉ,
વિજયસેન સૂરિ બંદિ ભયો આનંદ સવાયઉ,
જાં લગઈ સર સસિ મેર મહિ સુર સૂરિ જલુ આયા સિંધુઅ,
કહિ કિન્હદાસ તાં લગ તપઈ દુરજનસાલ પ્રતાપ તુઅ. ૫૪

ધિતપતિ અકબર પાતિસાહિ થિરૂ રાજુ કરંતઇ
ઉણતાલા સંબત્ત ચઇત નવરોજ વસંતઇ,
સોલહસઈસ્યાવના બીર બિક્રમ સંવછર
મીનચંદ ઓ દસીબરન બિધિ બાવન અછર,
બધસાપ માસ દિન સોમ કઈ, કિરીયો કવિન બિકસિઉ કવલ,
દુરજનમાલ પરવાર સઉં કલપવૃક્ષ જિઉ સુદલ ફલ. ૫૫

મંગલશ્રી ભગવાન વીર જિન સાસન સ્વામી,
મગલ શ્રી વસુભૂતિ પુત્ર ગોતિમ સિવગામી,
મંગલ શ્રી સિકડાલ નંદ થુલિભદ્ર મુનીસર,
મગલ જડિયા ગોત ઉસ બંસી પુહવીસર,
નિતમંગલ શ્રવણુ સુણુંનિયા બાવન સુદ્દ કવિત રસ,
દુરજનસાલ મંગલસદા કવિજન કહ્ઇ કરઇ સુજસ. ૫૬

—ઇતિ બાવની સાહ દુરજનસાલ જડિયા ગોત્ર તણ ગચ્છ(?) લિખત ભોજિગ કિસનદાસ લાભપુર મધ્યે માહશ્રી બોણીદાસ પુત્ર સાહ સતોષી પઠનાર્થં. [વિ. ધ. નાનો ચોપડો પા. ૯૭–૧૧૦]

[કવિ ભોજક હતો—તેણે લાભપુર-લાહોરમાં આ કૃતિ દુર્જનશાલ-પર લખી છે. તે દુર્જનશાલ ઓશવાલ વંશીય જડિયા ગોત્રનો હતો અને તે જગુશાહના વંશમાં થયો હતો. જગુશાહને ત્રણ પુત્રો હતા— ૧ વિમલદાસ, ૨ હીરાનંદ અને ૩ સંઘવી નાનુ. આ નાનુનો પુત્ર દુર્જનશાલ. દુર્જનશાલના ગુરુ હીરવિજયસૂરિ હતા અને તેણે સૌરીપુરની યાત્રા કરી સંઘની પૂજા ભક્તિ કરી હતી અને જિનપ્રસાદનો ઉદ્ધાર અને પ્રતિષ્ઠા પણ કરાવી હતી, લાહોરમાં એક મંદિર કરાવ્યું હતું, આ

૧૮૫ માલદેવ+ (વડગચ્છ ભાવદેવસૂરિ શિ.)

+આ બહુ સારા કવિ હતા. તેનો ઉલ્લેખ ઋષભદાસે પૂર્વના વિદ્વાન્ કવિ તરીકે કુમારપાલરાસમાં કરેલ છે. (જુઓ મારો લેખ-જૈન કૉ. હેરેલ્ડના જૈન ઇતિહાસ અંક સને ૧૯૧૫ માં ઋષભદાસ પર). આ કવિની રચના સુંદર અને લલિત છે. તેના ગુરૂ ભાવદેવનો ઉપાશ્રય હમણાં પણ બિકાનેર રાજ્યમાં 'ભટનેર' અને 'હનુમાનગઢ' માં છે. તેના શિષ્ય લોક સિન્ધ અને પંજાબના મધ્યમાં રહ્યા કરતા હતા.

જયરંગ કવિએ સં. ૧૭૨૧ માં રચેલા કયવના (કૃતપુણ્ય)ના રાસમાં માલ કવિનાં સુભાષિત લીધેલ છે:—

" વાલંભતણો વિછોહ, કિરતાર તૂં કદિ ભાજસી ?
કહિ નેં કદિ સંજોગ, કરસી તે નિરણેં કહો, ૧
કોકિલને જ્યું મોરધ્વનિ, દક્ષણ પવનજ દૂતી,
ચંદ્રકિરણ તંબોલ રસ, વિરહી એ ન સંહત. ૨
દુસહવેદન વિરહકી, સાચ કહેં કવિ માલ,
જિં જિણકી જોડી વિછડો, તિણકા કવણ હવાલ. ૩

(૩૩૧) પુરંદરકુમાર સં. ૧૬૫૨

આદિ—

વરદાયક સુરદેવતા ગુરૂ પ્રસાદ આધાર,
કુમર પુરંદર ગાઇસ્યું શીલવંત સુવિચાર.
નરનારી જે રસિક તે સુણિયો સવે ચિત્ત લાય, ૧
હૂંડન કબહું ઘુમાઇયેં વીણા સરસ તરૂવાય.
સરસ કથા જે હોય તો સુનહિં સબહિ મન લાય, ૨
જયાં સુવાસ હોવે કુસુમ, મધુપ તહાંહી જાય. ૩

× × × ×

માંથી ડા. ટેસીટોરીએ થોડા થોડા ઉતારાઓ આપ્યા છે પણ તેમણે મૂળ ટીકા પણ સાથે સાથે છપાવી હોત તો કાવ્યરસિક જનોને વિશેષ લાભ થાત. જુઓ ૧૯૭૮ ની દીવાળીનો ગુજરાતી અંક પૃ. ૭૨.)

૧૮૪ પદ્મવિજય (ત૦ હીરવિજયસૂરિ શિ૦)

(૩૩૦) તીર્થમાલા (૧૬૫૨ પહેલાં),

આદિ—

> સમરસિ સમરસિ સરસતિ, વરસતિ વચન વિલાસ
> તૂં તૂઠી મુઝ આપજે, સાચો વચન વિલાસ. ૧
> વાણી વાણી ઇમ ભણે, તૂં તૂઠી એકંતિ
> કવિ કેસવણી કેસવેઈ, કેવલ આણે ખંતિ. ૨
>
> * * * *

અંતે— કલસ.

> એ તીરથમાલા ગુણવિશાલા કંઠપીઠ જે ઠવે
> તસ સુગતિ બાલા અતિરસાલા વરણ વરમાલા ઠવે,
> શ્રી હીરવિજય ગુરૂ સૂરિપુરંદર સીસ પદ્મવિજય કહે,
> જે સુગુણ ગુણસ્યે અને સુણસ્યે મંગલમાલા તે લહે.
>
> —ઇતી તીરથમાલા ગુણસ્તવન સંપૂર્ણં.

—સં. ૧૮૪૨ વર્ષે કાર્તિક શુદ ૭ બુધવારે. લિખિતં સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિત શ્રીપ પં. હરિરુચિ ગ. તચ્છિષ્ય પં. વીરરુચિ તચ્ચરણ સેવી શિષ્ય પ. વિનોદરુચિ ગ. ના લિપિકૃતે શ્રાવક મનગારામ વાચનાર્થ.

(પ્ર. કા. ભાવના જૈ. એ.)

—લિ. સં. ૧૮૫૫ જેઠ શુદ ૨ પાનાં ૨૪ પ્રે. ૨.

નિશ્ચોલય પરનારકો સૂર્પક ગયો નિજઠામ
લગી ચોટ ન સમજહિ સો તોં મૂરખ નામ. ૬૪
સસનેહી તો દુખ સહે માલ તજો પરનારિ
તવલગ મથ મથિએ દહી જબલગ ઘીયમઝારિ. ૭૦
હરિણા ફાસે ફંદ તો જો ચરે પરાયાં ખેત
માલ જાનિ ઈ પરિહરો પરનારીશું હેત. ૭૧
પરતિય માલ ન રાચિએ કરહિજ કપટ સનેહ
બાહિર સોનાનો ભરમ ભીતર પીતરિ એહ. ૭૪
માલરૂપ પરનારિકો દેપિ ડુલાવો ન ચિત્ત
એ નિશ્ચે વિપવેલિફલ, ખાંડ ગલેટ્ટ મિત. ૭૫
રૂચિ અરૂચિ હુઇ દુવિધે સીસ ધુમાવણ હોઈ
અરૂચિઅ સંત મહંત રૂચિ વિરલા જાણે કોઈ. ૮૩
જા સંપે તાં પ્રાહણો જાં શ્રાવણ તાં મેહ
જાં સાસૂ તાં સસરો જાં જોબણ તાં નેહ. ૮૬
કોઈ ન દેખ્યાહી ગમે અનદેખ્યા હિ કેય
દેખ્યા અણદેખ્યા કેઇ સુજણ ચિત્ત હરિ લેય. ૯૦
રણે વાસો પિએણસ્યું, વિધિ એતલો કરિજ્જ
ધણ કણ કંચણ આસવણ, જો ભાવે તો દિજ્જ. ૯૮
અતિ પ્રીતમ જે વિછુરે તો ન મરણોં જાઈ
હિયડા સાવરસિંગ જ્યોં દિન દિન નિઠુર થાઇ. ૧૦૪
સોરઠા—પાણી તણે વિયોગે કાદમહી ફાટે હીઓ
એમ જે માણસ હોઈ સાચો નેહો તે જાણીએ. ૧૦૫
એં વાલહો વિયોગ પાણીવાફિણિ નીસરે
સાચો નેહો તે જોઇ જે લોયણ લાહી વહે. ૧૦૬
દુહા—જાં સાજણ તાં નેહ જગિ જાં આગો નયણાહ.
ભલા ભલેરા નીસરે ઉઝર થિયા વણાહ. ૧૦૯

[સુભાષિત]

નમણી ખમણી બહુગુણી, રતિવંશ વિશુદ્ધ,
વિણુ પુણ્યે કિઉ પાઇએ, કરધન દી ધરિ મુધ. ૮

મીઠાં ભોજન શુભવચન મીઠા બોલી નારિ,
સજ્જન સંગતિ માલ કહે કિસહિ ન પ્યારે ચ્યાર. ૧૧

એક પુત્ર ગુણવત જો સોનો સહસ સમાણ,
જિસ લેનિ ચંદણુ હોઇ તર ચંદન કુસુમ (એકસુ) પ્રધાન. ૧૭

મુઓ સુત પિણુ ઇક દહે, વિનુજાયો પુનિ નેઉ,
દહે જન્મ લગુ મુઢ સુત, સો દુખ મહીઇ કેઉ. (૧૮)

એક પુત્ર સિહણુ જિસો કોઈ પ્રસવે નારિ,
કરિ ઘડિ બડિ લાયે રહે તે સુવરી વિચાર. ૧૯

જોબન પ્રભુતા સંપદા અરુ ચતુર પણિ હોઇ,
તો એ ચ્યારો માલ કહે(તો) સ્વર્ગ ન વંછે કોઇ. ૨૦

મંજરિ મુખ મદિકાર શુક લઈ આપો જનુપતિ,
જાઇમિ સિર વિધિના દીયો અવરમંત શિર છત્ત. ૨૩

આયુ વિત્ત ગૃહ છિદ્ર અરૂ મેથુન ભેષજદાન.
મિત્ર ન કહિયો આપણો મદનો અને અપમાન. ૫૧

કામી ક્રોધી માનીયો ફિરે જુઆ રતિ માહિ,
બુનગથલ નિજ શુભ અશુભ,હિએ વિચારે નાંહિ. ૫૬

જવદયા જગિ જાણીઈ મબડી ધર્મ વિચાર
જીવદયા વિણુ માનવી કિમ તરીઈ સંસાર. ૪૭

નમ બગ વિષય ન છાડહિ ધર્મ કરે સવિ કોઇ
દય જુગ કહે એ માલ હુ તો ન સમઝે લોક: ૬૦

અશ્વ શાસ્ત્ર દય નારિ નર, ગવિ એ વિણુજ કર લેય
વીણા વાણી મત્ત અરૂ કિમદી કુ ભર દેય. ૬૩

ઢાલ—રંગરસ વિસ્તારે.

નિરતિચાર સંજમ સદા, મન પાલોરે
કરતા ઉગ્રવિહાર શીલસન પાલોરે.

× × × ×

અંતે—

ભાવદેવસૂરિ ગુણનિલો, વ૦ ભાગચ્છ કમલદિણંદ શી૦
તાસ શિષ્ય શિક્ષા કરે, વ૦ માલદેવ આણંદ. શી૦

—ઇતિ શીલ વિષયે પુરંદર કથા સમાપ્ત, સં. ૧૬૬૯ ભાદ્રમાસે શુદિ ૫ આગરા નગરે લિ. પૂજ્ય કપૂરચંદ ઋષિ. શિ. કલ્યાણઋષિ.
૨૫-૯ આગરાભંડાર;

બીજી પ્રતમાં છેવટની આ કડી વધારે છે.

આગમ મિલતો જે કહ્યો વ. અનુમોદ્યો જાય શી૦
જે વિરૂદ્ધ કિંઈ લિ કહ્યું વ. મિછામદુક્કડં દાય. શી૦

—ઇતિશ્રી શીલવિષયે પુરંદર નૃપ કથા...ચઉપાઈ સમાપ્ત. સં. ૧૮૪૦ ચૈત્ર વદિ પંચમી દિન ગુરૂવારે. આગરાભંડાર.

—સં. ૧૬૮૩ વર્ષે. શ્રી સુમતિચંદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે વાચનાચાર્ય શ્રી વિનયસાધુ શિષ્ય ચારિત્રવિમલેન રાસોડયં લિખિતઃ સ્વવાચનાય. ૩૬-૧૫ લીં૦

—સં. ૧૭૧૭ લિ. ૧૩-૧૭ લીં.

—સં. ૧૬૫૨ દ્વિતીય અષાઢ શુદિ દ્વિતીયા રવૌ દિને...... રીશ્વર વિજયરાજ્યે વા૦ શ્રી ૫ શ્રીમાણિક્યચંદ્ર ગણિ તત્ શિ. પં. વિનયચંદ્ર ગણિ તત્ શિ. ઋષિ શિવચંદ્ર લિ૦ પ્ર. કા.

આ કૃતિની સં. ૧૬૬૯ ની પ્રતમાં દોહા ઘણા, તથા સોરઠા દૂહા-સિવાય નીચે પ્રમાણે ઢાળ છે.

૧ ચૂંનરી મેરી પાટકી-૨ પ્રાણપિયારે નેમિજી-૩ કુંભકરાની ઢાલ. ૪ સલૂડો વાડિહિ દિલ્યો-૫ જોગનાકી ઢાલ. ૬ રામચંદકે બાગે

શીખ કહ્યાથી માસ કહે ઉત્તમ કહો ગુણ દીઠ
કપાલિ ઉનાલે વસ્ત્ર કહું રંગ ન ચઢડે મજીઠ. ૧૨૬

માસ ન ગુણ છાનો રહે નિંદહિ જે મતિમંદ
લઈ કુંડે કરિ છાહીઓ છિપ્યો રહે કિનિ ચંદ. ૧૪૮

વસ્ત્ર વિભવવિદ્યા વચન વપુ સુંદર આકાર
માસ જિહાં તહાં માનીઈ, જસ હોહિ પંચ વકાર. ૧૪૯

ગાથા—ખીરરસ સકરાઓ દાખેણુ ભૂયણુરસ સંયાગો
કરમ ન જો પડિહાવે પુગેય નાગવલ્લી ઓ. ૧૫૩

માસ જો કરતવ કીજીઓ સો તો જાણીઓ આપ
સાંકુ ન ગોર ન કાલસો પાપી સંકટી પાપ. ૧૫૮

જહતણી જે નારિ અરૂ, દીવ હિ (દીવટ) પૂરે નમાન
કર ગહીનપણિ હોહિતે પર ઉપગાર નિદાન. ૨૦૮

દુર્જનલોક ન સહિ સકે પરધન સુખ પરિવાર
વિઘન કરે જીય દેખતાં નીચતણો આચાર. ૩૧૨

દિન દિન અધિકી સંપદા રાજ તેજ સનમાન
મનવંછિત સુખ સંપજે તેનો પુન્ય પ્રમાણ. ૩૧૭

ઉક્તંચ. "હેઠિ જરેગો ઉપરિ નગો, તીરદ કંઠિ આંકડી મિલગો.
ઉગર કરે નુ ગહૂંને છજે, આવર કરે તે કહી બાજે. ૩૧૯

નિહું લોકમેં દીપ જિમ કહીઇ ધર્મ પવિત્ર
દિનકીનો રવિ માસ કહે (જિમ) તિમ કુલદીપ સુપુત્ર. ૩૨૧

ગુણવંતા ગુણ જાણુ મિલ્યો પરમ સુખ એહ
આગમતા રનુ માસ કહે કિમે ન લપી સનેહ. ૩૨૬

શુદ્ધભાવ (ભાવસહિત) ગુરવંદના કરજે ભગતિ વિશાલ
નિર્થંકર સમ હોહિને વાસુદેવ સમ (જિમ) માસ. ૩૩૧

દ્રવ્યભાવ (ભાવસહિત) વિસ્તર કહે જિન પૂજે ત્રિકાલ
નિર્થંકર પદવી લહે શ્રેણિક જિમ તે માસ. ૩૩૦

૧૮૭ વિવેકહર્ષ (ત૦ હર્ષાણંદ શિ૦)

(૩૩૪) હીરવિજયસૂરિનો રાસ. સં. ૧૬૫૨ વીજાપુરમાં.

આદિ— રાગ સાગેરી.

ઇમ ચિંતી મનહંમઝારિએ, પાટણથી કરઈ વિહાર એ
ગણધાર એ, રાજનગરિ પધારીઆ એ. ૧
શાહજાદઉ શાહ મુરાદ એ, હીરનઈં વંદઈ અતી આલ્હાદએ
પ્રસાદએ, માગઈ હીરજીની દુઆ ઘણી. ૨

× × × ×

અંતે— રાગ ધન્યાસી.

જયઉ જયઉ જગગુરુ પટધરો, શ્રી હીરવિજય ગણધારજી.
સાહઅકબર દરગાહમાં જિણિં પામ્યો જય જય કારજી. જય૦
જિહાંલગિં મેરૂ મહીધરો, જિહાંલગિં ગિરવરની રાશિરે
ચિર પ્રતપઉ ગુરૂ ગચ્છધણી, શ્રી વિજયસેન સૂરીસજી. જય૦ ૯૯
હીર પટોધર ઉગિઉ, પ્રગટ પ્રતાપી સૂરજી
કુમતિ તિમિર દૂરઈ કરઈ ભવિઅણ સુખ ભરપૂરજી. જય૦ ૧૦૦
વીજાપુર વરનયરમાં, પાંડવ નયન વરીસજીરે,
હર્ષ આનંદ વિબુધતણો, સીસ દીઈ આસીસ.
વિવેક હર્ષ કહઈ સીસજીરે. જય૦ ૧૦૧

—પં૦ અમરવિજયગણિ શિ૦ મુનિ ગુણવિજય લિપિકૃતં. શ્રી વિદ્યાપુરે પુરોપકારાય. ૬–૧૫ બાલ૦

(૩૩૫) હીરવિજયસૂરિનિર્વાણ સ્વાધ્યાય. ૧૬૫૨ લગભગ.

આદિ— રાજવલ્લભ–રાગ.

સરસ વચન ઘઉ સરસતી, પ્રણમી શ્રી ગુરૂપાય
ગુણસ્યું જિનશાસન ધણી, શ્રી હીરવિજય સૂરીરાયરે
જગગુરૂ ગાઈઈ, માન્યઉ અકબરશાહિરે
જસ પટિ દીપતઉ, શ્રી વિજયસેન ગચ્છનાહરે જગ. ૧

* * * *

(ચપો મોર લીઓરી). ૭ પાસજિણંદ જુહારીઈ-૮ રયણારીકે છોહરા એ. ૯ ઢાલ-રંગરસ વિસ્વારે—

(૩૩૨) ભોજપ્રબંધ.

૧૮૬ પરમાણંદ (ત. આણંદવિમલસૂરિ-શ્રીપતિ-હર્ષાણંદ શિ.)

(૩૩૩) હીરવિજયસૂરિ નિર્વાણ સં. ૧૬૫૨.

આદિ—

> સમરી સરમતિ ભગવતિ શુભમતિ, આપે અવિરલ વાણીજી,
> હીરવિજયસૂરિ જગગુરૂ ગાઉં, પરમાણંદ ચિતિ આણીજી
> જય જય જય જગગુરૂ ગચ્છપતિ ગુરૂઓ.

* * * *

અંતે—

> સવત પનર (? સોળ) બાવને આસો વદિ સાતમિ જાણુજીરે
> પરમાનંદે ઉનાગઢે રચિઓં હીરનિર્વાણજીરે. ૧૦૦
> શ્રી આણંદવિમલ સૂરીસર, તસ શ્રીપતિ ઋષિ સીસજીરે,
> તસ પદપંકજમંધુકરો, હરષાણંદ બુધ ઈસજીરે. ૧૦૧
> તાસ ચરણ સેવા કર, પરમાણંદ ભને સીસજીરે,
> ભોળા ગુણ જગગુરૂ તણા, જયવંતા જગિ દીસેજીરે. ૧૦૨

—સવત ૧૬૫૨ વર્ષે પોસ વદિ અમાસ સો શ્રી ઊનંતદુર્ગે ભાટ-ણાડી સખીદાસ લખિત. શ્રાવિકા પૂતળી પઠનાર્થં. (આ પરથી જણાય છે કે આ પ્રત કવિના રચના સવતમાંજ લખાયેલી છે. ૬-૧૧ માં.

તાસ પદયુગ્મઅંભોજમધુકર સમો, તાસ શિશુ વિબુધ ધનહર્ષ ભાઈ,
પંચ એ શ્રી જિનાધીશ સંસ્તુતિથકી, પ્રગટ હુઆં પુણ્યરસ સુધા ચાયઈ ૫
—ઇતિ શ્રી તીર્થમાલા સ્તોત્ર શ્રી શાંતિ તીર્થંકર સ્તવન નામાભિધાર સંપૂર્ણ-શુભં ભવતુ, કલ્યાણમસ્તુ, શ્રીરસ્તુ, આરોગ્યમસ્તુ, દીર્ઘાયુ.
(હીરવિજયસૂરિ સં. ૧૬૫૨ માં સ્વર્ગસ્થ ગયા તે સમયનીજ આ કૃતિ છે.)

---

૧૮૯ કુંઅરવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-વિજયચંદ્ર-નયવિજય શિ૦)

(૩૩૭) + શ્રી હીરવિજયસૂરિ-સલોકો સં. ૧૬૫૨ પછી

આદિ—

સરસતી વરસતી વાણી રસાલ, ચરણકમલ નમી ત્રિકાલ,
શ્રી ગુરૂપદપંકજ ધરાઉં, હીરવિજયસૂરી ગછપતિ ગાઉં. ૧

* * * *

અંતે—

હીરજીનો ચેલો વલીય વખાંણો, નામે વિજયચંદ્ર પંડિત જાણો,
નયવિજય પંડિત જગીસ, તસ સીસ કુંઅરવિજય કવીસ. ૮૦
જગગુરૂકેરા જે ગુણ ગાવેં, તસ મનવંછિત સફલ ફલાઈ,
હીરજી હુઓ જિનસાસણભાણ, નાંમ જપંતાં કુશલ કલ્યાણ. ૮૧
—પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જરકાવ્ય સંચય.

---

૧૯૦ જયચંદ્ર (પાર્શ્વચંદ્ર-સમરચંદ્ર-રાયચંદ્ર-વિમલચંદ્ર શિ.)

(૩૩૮) +રસરત્નરાસ સં. ૧૬૫૪ ખંભાતમાં.

(આ રાયચંદ્રસૂરિના સંબંધમાં રાસ છે.)

આદિ—

ઢુરિ પહિલી ૧—વસ્તુછંદ.
આદિ જિણવર આદિ જિણવર અજિત જિનનાથ,

અંતે— કલશ.

ઇસિ શ્રી વીરશાસન જગત્રિભાસન શ્રી હીરવિજયસૂરીસરો
જસ શાહિઅકબર દત્ત છાજઈ બિરૂદ સુંદર જગગુરો
જસ પટ્ટ પ્રગટ પ્રતાપી ઉગ્યઉ શ્રી વિજયસેન દિવાકરો
કવિરાજ હરષાણંદ પંડિત વિવેકહર્ષ સુહંકરો. ૨૨

—શ્રી સં. ૧૬૫૬ વર્ષે આષાઢ સિતાનૂ ચતુર્માસ દિને પંડિત શ્રી પુન્યહર્ષ ગણિનાં શિશોમુનિ જયહર્ષેણ દેવાસનગરે લિપીકૃતા. પ્ર૦ જૈ. ઐ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

(હીરવિજયસૂરિ સં. ૧૬૫૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. આની પ્રતિ ૧૬૫૬ માં લખાયેલી ઉપરપ્રમાણે મોજૂદ છે, તેથી આ સ્વાધ્યાય સં. ૧૬૫૨ ના અંતમાંજ રચવામાં આવેલી જણાય છે.)

---

૧૮૮ ધનહર્ષ (ત. હીરવિજયસૂરિ–ધર્મવિજય શિ૦)

(૩૩૬) તીર્થમાલા સ્તોત્ર. (૧૬૫૩)

ધન્યાસી.

શ્રી વિજયદાન સૂરિંદ પટ્ટોધર, સૂરિ ગુરૂ હીરવિજયાભિધાના,
નગર ગંધારથી જેહ તેડાવિઆ, સાહિ શ્રી અકબરિં દત્તમાના. શ્રી ૧
ધર્મનું તત્ત્વ પૂછ્યઉ સવે તે કહ્યું, સાહ કુંરાકુંઅરિ ધર્મધારિં,
અતિ વિશેષિ પ્રકાસી કૃપા તિહાં ગુરિં, તેહ મનમાં ધરી ભૂપતીરિં. શ્રી૨
પર્વ પજ્જૂસણિ દિવસ દ્વાદશ લગિ, કુણિં કુણ જીવનો વધ ન કરવો,
દસ્યાં ફુરમાન કરિ સુગુરૂનઇ અપ્પિઆ, નહિં કૃપા વિણિ કિસિં જન્મ તરવો. શ્રી ૩
દ્વાદશ કોસનુ જે સદા જલ ભર્યું, નામ ડાબરસરો જાણ દરિઉ,
શ્રી હુમાઊસુતઇં વચિઅ લખી અપ્પિઅં જાલપ્રક્ષેપઇ નમિં ન દરિઉ. શ્રી ૪.
ભાન નામથી તનુંજ જગત આનંદકર, જે સકલ જન ઉદ્યોતકારી,
નામ સિધુ ધર્મવિજયાભિધિ બુધવરો, જે સદા વિમલતર ધર્મધારી. શ્રી ૪

સંવત સોલ સરેવેદ નઈ એ, સંવચ્છરિ અભિરામિ,
ભગતિ ભાવિ મઈં ગાઈયઉ એ. શ્રી રાયચંદ સૂરિંદ. જય. ૨૫૦
દેવેંદ્રાદિક જઇ મિલઈ એ, પાર ન પામઇ તોઇ,
તે ગુણ કેતા હું કહઉં એ, પણિ એ ભગતિ વિચારિ. જય, ૨૫૨
જે આગમિસ્યઉં નહુ મિલઇએ, મિચ્છાદુક્કડ તાસુ,
હિવ દૂં માગઉં ગોતલઉં એ, પૂરઉ મનહ જગીસ,
ગણિ જયચંદ ઇમ વીનવઈ એ, સેવ કરઉં નિસિદીસ. જ. ૨૫૫

વસ્તુ.

ન્યાન ગુણનિધિ ન્યાન ગુણનિધિ સુગુરૂ વિખ્યાત,
શ્રી રાયચંદ સૂરીસરૂ સકલસાર ગુણદેહ ભૂષિત.
તાસુ તણા ગુણ વર્ણવ્યા પાસનાહ સુપ્રસાદિ શોભિત,
મુનિ કુંવરજી ગણિવરૂ પ્રાર્થનિ ભગતિ જગીસ,
ગણિ શ્રી જયચંદ વીનવઈ પૂરઉ મનહ જગીસ. ૨૫૬

—સં. ૧૬૬૩ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૬ શુક્રવારે, લિખિતં કુંયરજી ગણિના—શ્રી અહમ્મદાવાદ નગરે. પ્ર. ઐ. રાસ સંગ્રહ ભાગ ૧.

(૩૩૯) +રાયચંદ્રસૂરિ બારમાસ.

આદિ— દૂહા.

સુંદરરૂપ સુજાણવર, સોહગ મંગલકાર,
મનમોહન જિઓ વલ્લહઓ, પરતપિ સુર અવતાર. ૧
શ્રી રાયચંદ સૂરીસરૂ, મહિઅલિ મહિમાવંત,
ગુણ આગર લીલાપવર, સારદ સસિ જિમ સંત. ૨

× × × ×

અંતે—

શ્રી રાયચંદ સૂરીસરૂ, જે સેવઇ નરનારિ,
ગણિ જયચંદ ઇમ ઉચ્ચરઈ, તસુ હુઇ જયજયકાર. ૩૯

—લિખિતં કુંયરજી. અહમ્મદાવાદે.

—પ્ર૦ ઐ. રાસસંગ્રહ.

શ્રી સંભવ અભિનંદણ સુમતિ પદમપ્રભ સુપાસ સુંદર;
ચંદ્રપ્રભ ઉલ્હાસકર સુવિધિ સીતલ શ્રેયાંસ સંકર,
વાસુપૂજ્ય નઈ વિમલજિન અનંત ધર્મ શ્રી સંતિ;
કુંથુ અર મલ્લિ મુનિસુવ્રત નમિ નેમી ઘનકંતિ. ૧
પાસ જિનવર પામ જિનવર સુખકાર,
વર્દ્ધમાન ચઉવીસમઉ સકલ લોકદુહરાસિ ભંજઈ,
મોહ મહાભડ વસિ કરી મયણુ માણુ ઘણુ હેલિ ગંજઈ,
ગૌતમ ગણધર તેહનઉ, લબધિ તણુઉ ભંડાર,
સમરણ માત્રઈ જેહનઈ, હોઇ સુજય જયકાર. ૨
આસ પૂરણુ આમ પૂરણ કલ્પતરૂ સાલ,
શ્રી પાસચંદ સૂરીસરૂ યુગપ્રધાન મહિમા વિરાજિત,
પચમકાલિ વિશાલ જિણિ સુગતિપંથ પ્રકટિય સુશોભિત,
તાસુ તણા પયકજ નમી, આણી મન ઉલ્હાસ,
વર તપગચ્છ ગુરૂ ગાઈયિઉ, પૂરઉ મનની આસ. ૩

દુહા.

શ્રી રાયચંદ સૂરિંદવર, પુરૂપરયણુ અવતાર,
મનમોહન મહિમાનિલઉ, કલા તણુઉ ભંડાર. ૪
ભવિક કમલ પડિબોહણુઓ, મિથ્યા તિમર હરંતિ,
છત્રીસી છત્રીસ ગુણુ, અહનિસિ જે ધારંતિ. ૫

* * * *

અંતે—

ઢાલ ૨૨ કનકકમલ પગલાં ઠવઈ-એ દેશી.
ચિર પ્રતપઉ સૂરીસરૂએ જાંલગિ મેરૂ ગિરિંદ,
જયચંદ ગણિ ઉચ્ચરઇ એ, ભગતિઈ મન એકંત, જયચંદ ગણિ.૨૩૭

* * * *

થંભનપુરવર પામઉ એ, ચિંતામણિ સમ જાણિ,
તાસુ તણુઈ સુપમાઉલઇએ, રચ્યઉ રાસ રસાલ. જય. ૨૪૮

૧૯૧ જ્ઞાનસાગર બીજા (ત૦વિજયસેનસૂરિ-રવિસાગર શિ.)

(૩૪૦) નેમિચંદ્રાવલા. સં. ૧૬૫૫ જીર્ણગઢ (જૂનાગઢ)માં.

આદિ—

સરસતિ ભગવતી મન ધરીરે, સમરી શ્રી ગુરૂપાય,
નેમકુમર ગુણ ગાયવારે, મુજ મન ઉલટ થાય.
મુજ મન ઉલટ થાય અપાર, સ્તવસ્યૂં યાદવ કુલસિણગાર,
બાવીસમો જિનવર બ્રહ્મચારી, જયજય નેમજી જગહિતકારી. ૧
રાજીમતી ભરતાર, વલી વલી વંદીયેંરે,
રેવતગિરિ હિતકાર, દેખ્યાં ચિત આણંદીયેંરે; રાજીમતી૦ ૨

અંત—

સંવત સોલપંચાવનેરે, જીરણગઢ ચોમાસ,
રૈવતકાચલ ઊપરેરે, ઊજલ સમ કૈલાસ,
ઉજ્જલ સમ કૈલાસ પ્રસાદ, દીઠાથી ટલિઓ વિપવાદ,
નેમિ જિણેસર સામી થુણિઓ, તિહાંથી સફલ જમવારો ગણિઓ. ૭૨
તપગચ્છ નાયક જગજયોરે, શ્રી વિજયસેન સૂરીંદ,
તપગચ્છમાંહિ ગાજતોરે, રવિસાગર મુનિંદ,
રવિસાગર મુણિંદ સોભાગી, તપ જપ કિરિયાસું લય લાગી,
સેવક ન્યાનસાગર સુપકારી, સ્તવીઓ નેમિ સ્વામી આધારી. ૭૩
(પદ્ય ૧૪૪ પૃષ્ઠ ૫ પ્ર. કાં. વડો.)

—લિ. ધર્મવિજે-લક્ષ્મીવિજેજી, સં. ૧૭૩૨ ફા. વ. ૯ ભાવનગરે ઋષભદેવ પ્રસાદાત્ ૬-૧૪ ધો.-પા. ૭ પ્રે. ૨.

૧૯૨ જયવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-કલ્યાણવિજય ઉ. શિ.)

(૩૪૧) +હીરવિજયસૂરિ પુણ્યખાણિ સઝાય. ૧૬૫૨ પછી.

આદિ—

રાગ રામગિરિ.

પ્રણમિઅ પાસજિણંદ દેવ, સંપયસુહકારણ,
સંખેસર પુરમંડણઉ, દુહદુરીયનિવારણ,

[આ કવિ વિમલચંદ્ર સૂરિના પટ્ટધર હતા. વિમલચંદ્ર સૂરિના મૂળ રાજનગરના શ્રીમાળી સંઘવી ગજદાસ પિતા અને સુખમાદે માતા. તેની દીક્ષા સં. ૧૬૫૬ વૈ. શુ. ૬ ને દિને, આચાર્યપદ ખંભાતમાં સં. ૧૬૬૪ વૈ. શુ. ૬ ને દિને પામ્યા ને સ્વર્ગે સં. ૧૬૭૮ ના આસો શુદ ૧૩ ને દિને ગયા. આ સૂરિના હાથથી પુંજાએ સં. ૧૬૭૦ ના આષાઢ શુદ ૯ દિને રાજનગરમાં દીક્ષા લીધી. તે પુંજાએ મહા ઉગ્રતપ કરી તપસ્વી તરીકે પ્રસિદ્ધિ કરી. તે પુંજ ઋષિએ આપણા કવિ જય-ચંદ્રસૂરિની પાસે રહી તપ કરેલું છે. કુલ ૧૨૩૨૨ ઉપવાસ કર્યાં હતા. તપની સંખ્યા ઉપાધ્યાય અમરસુંદરજીએ કરેલ પુંજ ઋષિનો રાસ અને મુનિ હીરરાજના શિષ્ય દયાભદ્રે કરેલ પુંજરત્ન-રાસમાંથી મળી શકશે. જયચંદ્રસૂરિ મૂળ બીકાનેરના ઓસવાળ હતા. તેમનાં માતા પિતાનાં નામ જેતસિંહ અને જેતલદે હતાં. તેમને સં. ૧૬૭૪ માં આચાર્યપદ મળ્યું ને સં. ૧૬૯૯ અષાડ શુદ ૧૫ દિને સ્વર્ગવાસ પામ્યાં. આમના વખતમાં અમદાવાદમાં શાંતિદાસ શેઠના પ્રયત્નોથી સં. ૧૬૮૦માં સાગર-પક્ષ નીકળ્યો.]

પાર્શ્વચંદ્રસૂરિના ૯૭ દૂહા. જોધપુરમાં

અંત—

પાર્શ્વચંદ પટોધરણ, સમરચંદ ગુરૂ સૂર,
પરને ગુરૂને પાળીયા પંચ મહાવ્રત પૂર. ૪૪
સમરચંદ્ર ગુરૂ સારિખા, રાજચંદ જિણરાજ,
ભંડગધાર ચારિત્ર ખરો સહૈ ધરાસગ ભાન. ૪૫
ગચ્છધોરી ગાજે ગુહિર વિમલચંદ્ર વડધાર,
પટોધરણ પ્રગટીયો જયચંદ જગ આધાર. ૪૬
જે રાજન પરતાપ જે મહુરો નામે સીસ,
જયચંદ આવ્યો જોધપુર પુગી મનહિ જગીસ. ૪૭

જસ પાટ જેસંઘજી જયુ, ગૌતમ સમ પ્રતિરૂપરે,
પ્રગટયો સવાઇ હીરલો, પરિખીઓ અકબર ભૂપરે. સાધુ. ૨૬૫
હીરજી શીશ જગિ વલ્લહો, શ્રી કલ્યાણવિજય ગુણગેહરે,
વાચકરાય મેં ગાઇઓ, જંગમ તીરથ એહરે. સાધુ. ૨૬૬
જવ લગી શેશ મહી ધરે, જાં સુર ગિરિ થિર થાયરે,
જાં રવિ શશિ ગ્રહગણ તપે, તાં પ્રતપો મુનિરાયરે. સાધુ. ૨૬૭
સંવત **સોલપંચાવન,** વત્સર **આસો** માસરે,
શુદ્ધ પખ્ય પંચમિ દિને, રચીઓ અનોપમ રાસરે. સાધુ. ૨૬૮
જગિ **જયવંતા** કલ્યાણ, પૂરો મનહ જગીસરે,
સેવા ચરણકમલ તણી, માગે **જયવિજય** શીશરે. સાધુ. ૨૬૯
ભણે ગુણે જે સાંભલે, ગુરૂ ગુણ એક ચિત્ત જાણરે,
વાંછિત સર્વ સુખ અનુભવે, પામે તે કોડી કલ્યાણરે. સાધુ. ૨૭૦

—પ્ર૦ મારી જૈન ઐ. રાસમાળા ભાગ ૧-; ભા.

(૩૪૩)+ શ્રી સમેતશિખર રાસ * સં. ૧૬૬૧.

* "આનું બીજું નામ પૂર્વદેશ ચૈત્ય પરિપાટી છે. આમાં વિજયદેવસૂરિના સમયમાં મથુરાના સંઘવી ભિખુએ કાઢેલા સંઘનો પ્રસંગ છે. તે સંઘ મથુરાથી નીકળી પીરોજાબાદ, ચંદવાડ, રેયડી, સોરીપુર, શાહજાદપુર, કોશાંબી, ફતેપુર, વાણારસી, સિંહપુરી, ચંદ્રાવતી, પાટલીપુત્ર તથા તુંગીયા નગરીઓમાં યાત્રા કરતો કરતો સેહોર નગરમાં આવ્યો. ત્યાં રાય શિવરામને મળીને રસ્તામાં વાટ વિષમ હોવાથી માર્ગદર્શકો તથા રક્ષકો લીધા. લંગોટીવાલા તથા ઉઘાડા મસ્તકવાળા લોકો, કદલી વગેરે વૃક્ષોનાં વનો તથા કૌતુકો જોતો સંઘ સમેતાચલ આવ્યો. અહીં પાલગંજના રાજા પૃથ્વીચંદે સાથે આવીને યાત્રા કરાવી. સંઘ ત્યાંથી મગધદેશમાં થઇને પાછો ફર્યો. રસ્તામાં રાજગૃહી, પાવાપુરી, જંબીગ્રામ, જકુણપુરી, અયોધ્યા, રત્નપુરી અને કંપિલપુરમાં તીર્થયાત્રા કરીને સંઘ સ્વસ્થાને-મથુરામાં પાછો આવ્યો." આ કવિ જયવિજયજીએ સંસ્કૃતમાં શોભનસ્તુતિપર ટીકા (સં. ૧૬૪૧)

ઉલાલડું.

પુણ્યપાનિ ગુરૂ હીરનીગિ પભણું મનિં આણંદ,
ભવિયણ જણ મહૂ સાંભલઉ જિમ લહૂ પરમાણંદ. ૧

* * * *

અંતિ—

સિરિ વિજયસેન સુરિંદ રાય, સંપ્રતિ જયવંતઉ,
ભવિક જીવ પ્રતિબૂઝવઈ, વિચરઈ મહિમંત.
ગુણિદિન જનનિં તિલકરૂઓ, કલ્યાણભંડાર,
વિનય કરી જેઓ ચવઈ, લહઈ (તે) ભવપાર. ૨૨
સકલ કલ્યાણ નિવાસ ગેહ, અતિ સુંદર સોહઈ,
સિરિ કલ્યાણવિજયવાચક પ્રતિ, દીઠઈ મન મોહઈ,
નામ લીધ જયવિજય ભાખઈ એ ગુરૂ આનંદ જગીસ,
સિરિ વિજયસેન સુરીસરૂ, પ્રતિપઉ કોડિ વરીસ. ૨૩

—પ્ર૦ જૈન-ઐ-ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

(૩૮૨) +કલ્યાણવિજયગણિનો રાસ. સં. ૧૬૫૫ આસો શુ. ૫.

આદિ—

સકલ સિદ્ધિવરદાયકો, સ જયો જિન જિણંદ,
બારહ સભા ભવિઅણજણ, મોહણ કમલ દિણંદ. ૧
શાંતિ જિણેસર મનિ ધરૂં, શિવકર ત્રિજગ મઝારિ,
સિદ્ધિ વધૂ વરમાલિની, વરીઓ સંજમ ભાર. ૨

* * * *

અંત— ઢાલ ૧૪.

નાંદુ શિરોમણી વરીઓ, શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાયરે,

* * * *

શ્રી હીરવિજયસૂરી રાજીઓ, કલિયુગિ જુગપ્રધાનરે,
સાહિ અકબર રાજિયેં બુઝવી, દીધું જીવ અભયદાનરે. નાંદુ. ૨૬૪

આદિ—

મંગલકરણ પ્રણમું સદા, મહામંત્ર નવકાર,
નવપદ ધ્યાતાં પામીઇ, સંપદ યશ વિસ્તાર, ૧
સરસતિ ભારતિ મુઝ દીયુ, સુંદર વાણિવિલાસ,
તુઝ પય ધ્યાનિં કવિય રસ, વિરચઇ મન ઉલ્હાસિ. ૨
શ્રી સદ્‌ગુરૂ ચરણે નમી, ગાસ્યું શ્રી રવિરાય,
શ્રી ચંદકેવલિ તે જયુ, નાંમિં નવનિધિ થાઇ. ૩
આંબિલ વર્દ્ધમાનતપિં પાંમ્યુ ઋદ્ધિ વિસાલ,
ઉત્સર્પિણિ વારે હૂઉ, શ્રી ચંદ સાધુ રસાલ. ૪
ગૌતમ ગણધર ભાસિઉં, ચેટક આગલિ જાણિ,
તાસ ચરિત પભણું હિવઇ, સુણજ્યો ચતુર સુજાણ. ૫

* * * *

અંતે—

ચતુર્થખંડ સંપૂર્ણ.
અથ ચૂલિકા–કનક કમલ પગલાં ઠવઇએ—એ ઢાલ રાંગ ધન્યાસી.
ચંદ્ર ગછિ ગુણ ગાઇએ, તિહાં ગછ પૂનિમ સાર,
શ્રી ચંદ્ર પ્રભુ સુરીસરૂએ, ગુણિહિ ગૌતમ અવતાર,
ચંદ્રપ્રભુ સૂરીસરૂએ. ૧
પ્રધાન શાખા તિહાં જાણીઇએ, તસુ અદ્વિતિય વિશાલ,
કમલવદન કમલાકરૂએ, કમલ નયન પ્રભુ સોઇ, ૨
કમલપ્રભ સૂરિપાટ ભણું એ, પુણ્યપ્રભ સૂરિરાય
પુણ્યઈ પદ્‌મા પાંમીઇએ, પુણ્યઇ સંપતિ પાઈ. ૩
પુણ્યઈ નરપતિ પદ લહે પુણ્યે તેજપ્રકાશિ,
પુણ્યવંત ગુરૂસીસ ભણું એ, શ્રી વિદ્યાપ્રભસૂરિ જાસ. ૪
વિદ્યાઈ વિત પાંમીઇએ, વિદ્યા રાય નમે પાય
વિદ્યાઇં દેવ વસિ હુઇએ, અસિય વિઘન સવિ જાઈ. ૫
જસ પાંમે વિદ્યાયિકીએ, વિદ્યા ધરમ ઉદાર
મુગતિ લહઇ પરંપરાએ વિદ્યા સુખ વિસ્તાર. ૬

આદિ— રાગ રામગિરિ.

પ્રણમીઅ સદગુરતણા પાય સુદસંપતિકારી,
સરસતિ સામિણિ વીનવું દિઉ મુઝ મતિ સારી,
ચૈત્યપ્રવાડી બાગું ભાવિ પૂરવ દિસિ કેરી,
જનમભૂમિ જિનવરતણી વંદું ઉહેરી,

અંતે— કલશ.

તપગચ્છ નાયક શુભમતિ દાયક શ્રી વિજયસેન સુરિંદ,
તસ પટગયણ વિભાસણ દિનકર શ્રી વિજયદેવ મુણિંદ,
વાચક સયલ ચૂડામણિ સોહઇ નિરમલ ન્યાનનિવાસ,
શ્રી કલ્યાણવિજય ગુરુચરણ પ્રસાદઈ હુવો મુઝ બોધપ્રકાશ. ૮૮
સસિ રસ રસ સુરપતિ વચ્છર આતપ એકાદિશિ બુધવારઇ,
સમેતાચલ મહાતીરથ કેરૂં સ્તવન રચ્યું મતિસારઈ. ૮૯
પઢઈ ગુણઈ જે શ્રવણે નિસુણઇ તીરથ મહિમા ભાવઇ,
જયવિજય વિબુધ ઇમ જંપઈ સુખ અનંતા સો પાવઇ. ૯૦

(પ્ર. ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઇ દલાલ એમ. એ. વડોદરા.) સમ્મેતશિખર તીર્થમાલા એ નામથી પ્રાચીન તીર્થમાલા સંગ્રહ પૃ. ૨૨-૩૨માં પણ પ્રકટ થયેલ છે.

૧૯૩ લલિતપ્રભ (પૌ૦ કમલપ્રભસૂરિ-પુણ્યપ્રભસૂરિ શિ.)

(૩૪૪) ચંદરાજાનો રાસ. સં. ૧૬૫૫ માહ શુ. ૧૦ ગુરૂ,
અણહિલપાટણમાં.

અને કલ્પદીપિકા રચેલ છે. કલ્પદીપિકાનો ઉલ્લેખ કવિ ઋષભદાસે હીરવિજયસૂરિરાસમાં કર્યો છે:-'જસવિજય જયવિજય પન્યાસ કલ્પદીપિકા કીધી ખાસ' પૃ. ૧૦૮. હીરવિજયસૂરિ અકબરની મુલાકાતે ગયા ત્યારે આ જયવિજયજી પણ તેમની સાથેજ ગયા હતા.

૧૯૪ નર્બુદાચાર્ય (ત૦ કમલકલશ શાખા–કમલકલશ-સૂરિ–મતિલાવણ્ય અને બીજા–કનક શિ૦)

(૩૪૫) કોકશાસ્ત્ર ચતુષ્પદી. સં. ૧૬૫૬ (શક ૧૫૨૧) વિજયાદશમી, બુધ બુરહાનપુરમાં.

અંતે—

હવે કવિ **નરબુદ** બોલે એ કથા, નામ ઠામ પોતાના યથા,
કવણ વંશ માહેં ઉપના, તેહ સંક્ષેપ બોલુ અધુના. ૫૯
ગુજર દેશમાંહિં અભિરાંમ, ધર્મ ધ્યાનનો ઉત્તમ ઠામ,
યતિ સતિ તપ આગમ જ્ઞાન, સર્વ લોક વસૈં સાવધાન. ૬૦
કલિયુગ ગંગા જા(સા?) ગરમતી, ઉત્તમ નીર વહેં સાસ્વની,
સદા કાલ જલ પૂરણ વ્રહેં, સ્નાન પાપતણાં નર દહેં. ૬૧
કંઠે નગર વસૈં અભિરાંમ, **અમદાવાદ** શ્રી ઉત્તમ ઠામ,
સર્વ વસ્તૂ પામીજૈ જેહ, જંબુદ્રીપમાંહિ ન મલૈ તેહ. ૬૨
શ્રી **શ્રીમાલી** તિહા વિવહાર, **દેવરાજ** નામે ઉપચાર,
માન દીયૈ **મહમદ** સુલતાંણ, મહિના માહિ વડો બંધા. ૬૩
નેહ ધરે કુલવંતી સાર, વિપક્ષ પૂરણ કુલવિખ્યાત.
રાજુલદે નામે ઉતરે, તેહની કુખે હૂ અવતર્યો. ૬૪
કર્મસંયોગે **મારૂ** દેશ, નગર **શીરોહિ** કીધ પ્રવેશ,
તિહાં રહેવાનો કીધો ઠામ, યોગા થયા લહ્યા ગુણગ્રામ. ૬૫
નવમૈ વરષૈ શ્રી ગુરૂતણા, પામ્યા ચરણ મનોરથ ઘણા,
દીક્ષા લીધી શ્રી ગુરૂ પાશ, ભવબંધણ તે છોડયા તાસ. ૬૬
શ્રી તપગછમાહિં જશવંત, કમલ કલશ શાખા બોલંત,
ગછનાયક શ્રી પૂજ્ય પ્રમાણ, જાણૈ ગગન ઉદંતા ભાણ. ૬૭
ધર્મ ધુરંધર શ્રી ગુરૂ નામ, કમલકલશ શિષ્ય અભિરામ,
મહા ગુણવંત મહા ગંભીર, પંચમહાવ્રત યતિ સુધીર. ૬૮

તસુ સીસએ ઇમ ભણઇએ, શ્રી લલિતપ્રભસૂરિ ભાવે તુ-સં
શ્રી ચંદ્રચરિત તે ગાઇઇએ, બોલે ઉલટિ આવે તુ. ૭
સંવત સોલપંચાવને એ, માઘમાસિ વિચારતુ
શુકલપક્ષ તસુ જાણીઇએ, દસમિ તિથિકે સારતુ ૮
ગુરૂવારિ રચના કરીએ, રોહણી રિખ જોઇ તુ
ભણે ગુણે જે ભાવસિઉં એ, તસુએ સુખકર હોઇતુ- ૯
અણહલવાડે પાટણ એ ઢંઢેરવાડે જાણિ તુ
શામળો પાસ સોહાકરૂએ, નમિઇ આણંદ આણિ તુ- ૧૦
તસ ઉપરિ એ ચરિત કહ્યુંએ, તપથી સુખ વિલાસ તુ સં.
તપ મોટું જગિ જાણીઇએ, તપ છે કલ્પ રસાલ. ૧૧
ભવિક શ્રાવક બહુ ભાવથી એ, આદર સહી તેહનુ સાર તુ.
પાસ જિણંદ પ્રભાવથી એ, રચીઉ રાસ ઉદાર તુ. ૧૨
તપ પુણ્ય મહિમા અતિ ઘણો એ, સુણિયો ભાવી પ્રેમ તુ.
શ્રી ચંદ્ર નૃપનાં ભાવસિઉં એ, હુઇ અવિચલ એમ તુ. ૧૩

—અણહિલપુર પત્તને હવે ગુરજ્ઞાન અંબાલાલજૈન મોટું પુસ્તક સંગ્રહ નં. ૬૧-૬૫ ઉં, રત્ન:

આ કવિ પૂર્ણિમાગચ્છની પ્રધાનશાખામાં થયા છે એવું પ્રતિમા લેખો પરથી જણાય છે. તેમના ગુરૂના ગુરૂ પુણ્યપ્રભસૂરિનો સં. ૧૬૦૮ નો પ્રતિમા લેખ મળી આવે છે. જુઓ લેખાંક ૧૨૪ અને ખુદ કવિનો પ્રતિમા લેખ સ. ૧૬૫૮ નો મળી આવે છે જુઓ લેખાંક ૧૦૧ ધા. પ્ર. સ. ભા. ૧. કવિનો લેખ આ પ્રમાણે છે:—

સં. ૧૬૫૮ વર્ષે માઘ વદિ ૧ રવૌ શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય દોસી વીરપાલ ભાર્યા પુણ્ય સુત દોસી રવિઆકેન શ્રી સંભવનાથબિંબ કારાપિતં શ્રી પૂર્ણિમા પક્ષે પ્રધાનશાખાયાં શ્રી વિદ્યાપ્રભસૂરિ પટ્ટે શ્રી લલિતપ્રભસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતં.

આ લેખ ચાણસ્મા ગામના મંદિરમાં ધાતુની પંચતીર્થી પર છે.]

ઉત્તરા આષાઢ નક્ષત્ર સુવિચાર, શ્રી નરબુદ બોલેં કવિરાજ,
કર્કરાશિ ગુરૂ ગ્રહ ભોગવે; તુલે શનિ આવણુ ચીતવે. ૮૨
સુભ મહુરત શુભ વેલા સાર, ઉત્તમ લક્ષણુ તણો વિચાર,
શ્રી નરબુદ બોલે કવિરાજ. કરી ચોપઇ સંપૂરણુ આજ. ૮૩
શ્રી ગુરૂ તણી કૃપા આદરી, કોક ચોપઇ સંપૂર્ણ કરી,
જે નર હોવેં ચતુર સુજાણુ, નારિ પ્રેમ વિલૂધા પ્રમાણુ. ૮૪
તે એ કથા સુણસેં સહી, અથવા ન પારો સરસી લહી,
સુણતાં ચિત્ત હોસ્યે આણુંદ, પરમસુખ પામે પરમાણુંદ. ૮૫
કોક તણો મદ લેઇ કરી; ચાલ ચોપઈ કવિ ઉચરી,
બુરહાનપુર નગરમાં થઈ, કોકદેવ નામે ચોપઇ. ૮૬

દશ પ્રકાર સંપૂરણુ હૂઆ, વિગત કરિ કથા જૂજૂઆ,
શ્રી માતંગીને વરદાન, કરી ચોપઇ અમૃત સમાન. ૮૭

જે નર સ્ત્રીઆલુબધા હસે, તેહ નામને ઇણી ગ્રંથ વસેં,
જિમ કમલ માહિ ભમર રમેં; ગંધ કેતકી છાંડે કીમેં. ૮૮
નાના ગ્રંથ તણા મત જોય, કોક ચોપઇ કીધી સોય,
શ્રી નરબુદ કહે કવિરાજ, એહ ગ્રંથ થરિ હસ્યો સમરાજ. ૮૯
જે નર સુણે શ્રવણે સહી, બુધી વિસ્તાર હોસે નર લહી,
વિરહી તણા ભાજસે દુઃખ, ભોગી જનને પ્રામે સુખ. ૯૦
જિહાં લગે રવિ શશિ ગગનં તપે; જિહાં લગે મેરૂ મહિમધ્ય જપે,
તિહાં લગે કથા રહિસ્યે પુરાંણુ, કવિ નરબુદ કહે કથા વખાણુ. ૯૧
કામશાસ્ત્ર અતિ ઉત્તમ એહ, દેઇ ચિત્તને સુણસે જેહ,
અનંત સુખ પામિસેં સદા, શ્રી નરબુદ કહે સુખસંપદા. ૯૨

—ઇતિશ્રી, મજિજનાચાર્ય શ્રી નરબુદાચાર્યવિરચિતે કોકશાસ્ત્રે દશમ પ્રકાર સ્થિતિવર્ણપ્રકાર સંપૂર્ણ સં. ૧૭૫૨ વર્ષે કાર્તિક માસે શુક્લ પક્ષે દશમી તિથૌ ગુરૂવાસરે વડગામ મધ્યે.

(પત્ર ૪૬ પ્રે. કા.)

એહ ભટારક પાટધારિ ધારિણી, જેહની કીરત ભુવનમાં ઘણી,
સદા ગુણવંતા ગણધર ભાવ, પંડિત શ્રી મતિલાવણ્ય ભાવ. ૬૯
બીજા પન્યાસ શ્રીગધર.........કીર્તિ સુખવાસ,
ત્રીજા ગણિ શ્રીમતિ પન્યાસ, કહ્યા ભાવ પ્રસિદ્ધ પ્રમાણ. ૭૦
ગુરૂશ્વરના ગણધર એહ, કેતલા નામ કહું અહું તેહ,
ગચ્છાદિ ગુણવંત ગંભીર, યતિજન કનક નમે ધીર. ૭૧
એહવા ગુરૂ ભટારક જેહ, કહું ઉપમા સવાઈ તેહ,
શિષ્ય નરસુંદર કરૂણ કરી, દીધો પદ તે ઉત્તમ ધરી. ૭૨
દેઈ દીક્ષા ને દીધો મંત્ર, શ્રી સરસ્વતી આંબ્યો તંત્ર,
ઘણા દિવસ મેં સેવા કરી, શ્રી સારદ કરૂણા આદરી. ૭૩
વર્ષે તેર મેં આવ્યો માન, માતંગી દીધો વરદાન,
શ્રી ગુરૂચરણ પસાઈ કરી, કવિજન મતિ નરચંદ આચરી. ૭૪
ઘણા દિવસ ગુરૂને સેવિયા, બાણી ગમનિં પોઢા થયાં,
વિહાર કર્મ તિહાંથી કીધ, શ્રી ગુરૂની અનુઆજ્ઞા લીધ. ૭૫
દક્ષણ દેશ પ્રતિ કીધો વિચાર, કૌતુક્યા આ દેશ અપાર,
અનેક ઓળંગીયા ઝવર્ન, કવિ મંદગતિ પામિ દેશને. ૭૬
દેવયોગ ચાલતાં ગહી, ખાનદેશને આવ્યા વહી,
નદ આનંદ તિહાં અભિરામ, બરહાપુર નગરનો નામ. ૭૭
રાજ બલવન સુલતાન, વૈરીના ભાંજે બહુ દામ,
સદા અભંગ તરવારદ તેજ, ન્યાતિ કારક કલાવિવેક. ૭૮
મીરાંદ હસમાદ સુલતાન, તામ પુત્ર બલવંત વખાણ,
મીરા બહાદુર સાહ ધારણી, કીરત ધણી ન જાણું લખી. ૭૯
સંવત સોલ છપને સાર, શક પનર એકવીસ મઝારિ,
મધુ અધમ દક્ષિણદિશ રવિ, શરદઋતુપતિ આદિ ભાવ કવિ. ૮૦
ભાનુ અધિક મહોત્સવ માસ, પક્ષ અજુઆલે શશિ પ્રકાશ,
વિરમણ દશમી મન આણંદ, વાસર શુભ સુખ પરમાણંદ. ૮૧

આદિ—

> ફલવધિ પાસ પ્રમાણુ કરિ, વાગ વાણિ સમરેવિ.
> શ્રી જિનકુશલ મુણિંદપય, હૃદયકમલિસુ ધરેવિ. ૧
> શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજ્યઉ, યુગપ્રધાન જિણચંદ,
> શ્રી જિનસિંહ મુનિંદવર, જિન રંજિય નૃપવૃંદ. ૨
> તાસુ કથનિ ઉવઝાય ગુરૂ, શ્રી જયસોમ સુસીસ.
> વાચનાચારિજ ગુણવિનય, મનધરિ અધિક જગીસ. ૩
> જિનશાસન ઉદ્યોતકર, કરમચંદ નૃપચંદ.
> તેહની વંશપરંપરા, પ્રભણઈ સોહગકંદ. ૪
> તે નિસુણઉ હરખઈ કરી, મંત્રીસર પરબંધ,
> ધરમવંત ગુણ ગાવતાં, જિમ હુવઈ શુભ અનુબંધ. ૫

૧૬૪૬, રઘુવંશ ટીકા સં. ૧૬૪૬, પ્રાકૃત વૈરાગ્ય શતક ટીકા સં. ૧૬૪૭ સંબોધ સપ્તતિકા વૃત્તિ સં. ૧૬૫૧; વિચારરત્ન સંગ્રહ લેખ નં સં. ૧૬૫૭ લઘુ અજિતશાંતિ ટીકા સં. ૧૬૫૯, ઇંદ્રિયપરાજયશતક વૃત્તિ સં. ૧૬૬૪ ઉત્સૂત્રોદ્ઘટ્ટનકુલકખંડન (તપાગચ્છનું ખંડન અને ખરતરગચ્છના મંડનરૂપે) સં. ૧૬૬૫. આ ઉપરાંત જેનો રચનાસમય અજ્ઞાત છે એવી બીજી રચનાઓ જિનવલ્લભીય અજિત શાંતિ વૃત્તિ, મિતભાષિણી વૃત્તિ, સબ્વત્થ શબ્દાર્થ સમુચ્ચય ઇત્યાદિ. તે પરથી તે એક સત્તરમા સૈકામાં વિદ્વાન્ ટીકાકાર અને સાક્ષર હતા એ નિર્વિવાદ છે. વધુ માટે જુઓ. ઐ. રા. સ. ભા. ૩ અને જૈ. ઐ. ગુર્જર કાવ્ય સંચય. ભાષાનું કાવ્ય નામે કર્મચંદ્ર પ્રબંધ, કર્ત્તાએ બીજો સંસ્કૃતમાંનો વંશપ્રબંધ જોઇને કર્યો છે. જુઓ ઉપર ટુંક ૨૯૭. તેમણે સં. ૧૬૭૫ માં વિમલાચલ પર જિનરાજ સૂરિએ કરેલી આદિનાથની પ્રતિષ્ઠામાં હાજરી આપી હતી. જુઓ એપિગ્રાફીઆ ઇંડિકા ૨-૬૨-૬૩. આ શિલાલેખ માટે જુઓ મુનિ જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ભા. ૨ લેખાંક ૧૮-૧૯; ગ્રંથો વિષે સૂચિ માટે જુઓ જેસલમેર ભંડાર ગ્રંથ સૂચિ. પૃ. ૨૯ અને ૫૨.

[લઘુ પોશાલિક તપગચ્છપટ્ટાવલીમાં જણાવ્યું છે કે સુમતિસાધુ-સૂરિએ પ્રથમ ઇંદિનંદી અને કમલકલશ નામના બે શિષ્યોને આચાર્યપદ આપ્યું હતું. પરંતુ પાછળથી તેમને સૂરિમંત્રના અધિષ્ઠાયક દેવે કહ્યું કે આ બેને આચાર્યપદ આપ્યું તે ઠીક નહીં કર્યું, કારણકે એઓ ગચ્છનો ભેદ કરશે, તેથી સુમતિસૂરિએ ફરી એક નવા આચાર્ય બનાવ્યા અને તેમનું નામ હેમવિમલસૂરિ એવું આપ્યું. સુમતિસૂરિના સ્વર્ગસ્થ થયા પછી ઉક્ત બંને આચાર્યોએ પોતપોતાના જુદા સમુદાયો પ્રવર્ત્તાવ્યા; જેમાંથી ઇંદિનંદીસૂરિની શાખાવાળા 'કુતબપુરા' કહેવરાવા લાગ્યા અને કમલકલશસૂરિની શાખાવાળા 'કમલકલશ' ના નામથી ઓળખાવા લાગ્યા. મૂળ સમુદાય 'પાલણપુરા' ના નામે પ્રખ્યાત થયો. એજ કમલકલશસૂરિના શિષ્ય જયકલ્યાણસૂરિ થયા હતા કે જેમણે સં. ૧૫૬૬ ના ફાલ્ગુન શુદિ દશમીએ આબુ પર્વતપર પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતિના સં. સહસાએ અચલગઢ ઉપર મહારાજાધિરાજ જગમાલજીના રાજ્યમાં ચતુર્મુખવિહાર બનાવ્યો તેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી તે વખતે તેમની સાથે ચરણસુંદરસૂરિ આદિ બીજો પણ કેટલોક શિષ્ય પરિવાર હતો. જુઓ લેખાંક ૨૬૩ અને ૨૬૮ મુનિ જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ભાગ ૨ જો. કમલકલશ ગચ્છ સં. ૧૫૭૨ માં થયો એવું વીજાપુર વિદ્યાશાલાના ૩૧ મા ડાબડામાં એક પટ્ટાવલિ છે તેમાં ચોથે પાને લખ્યું છે.]

૧૯૫ ગુણવિનય.*

(ખ૦ ક્ષેમશાખા-ક્ષેમરાજઉ૦-વાચનાચાર્ય પ્રમોદમાણિક્ય-જયસોમ ઉ૦ શિ૦)

(૩૪૬)+ કર્મચંદ્ર વંશાવલી પ્રબંધ. સં. ૧૬૫૫ મહા વદિ ૧૦ સધરનગરમાં.

---

* આ કવિએ સંસ્કૃતમાં ગ્રંથો બનાવ્યા છે તે પૈકી ખંડ પ્રશસ્તિ કાવ્ય વૃત્તિ-ટીકા સં. ૧૬૪૧, દમયંતીચંપૂ વૃત્તિ-ટીકા સં.

અકબર શાહિ સભાંઅઈ જાસુ, દસદિસિ હૂઅઉ વિજયવિકાસુ.
તાસુ શિષ્ય અછઇ વિનીત, ગુણવિનયતિ જયતિલક સુવિદીત. ૩
તિહાં વાચક ગુણવિનયઇ દીઠઓ, પૂર્વ પ્રબંધ જિસ્યઉ મધુમીઠો.
સોલહસઈ બાસઠ્ઠા વરસઈ, ચૈત્ર સુદઇ તેરસિનઈ દિવસઈ. ૪
તેરમ રવિ યોગઈ બુધવારઇ, ઢાલઇ બંધ્યઉ તસુ અનુસારઇ.
શીલવંતની વાતજ સુણતાં એહ પ્રબંધ ભવી નિતુ ભણતાં. ૫

સં. ૧૬૬૯ વર્ષે. શ્રી. આગરા નગરે પં. જયકીર્તિ લિખિતં
વિવેકવિજય ભં; ઉદયપુર; ખં. ચં.

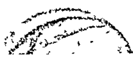
(૩૪૮) ગુણસુંદરી ચોપાઇ. સં. ૧૬૬૫-સં. લા. વડોદરા.

(૩૪૯) અંચલમતસ્વરૂપવર્ણન. સં. ૧૬૭૪ માહ સુદ ૬ બુધ
માલપુરમાં.

આદિ—

વિમલ પ્રભુ મતિ વિમલ કરિ, જિણકરિ કરૂં અ વિચાર,
શાસ્ત્રે તણઉ જિણિ જાણીયઈ, સહૂ અઇ સાર અસારવ, ૧
ઉવજઝાય શ્રી જયસોમ ગુરૂ, દેસિયં વિહિ પહ એહ,
દેખાઉં જિણિ અવિહિ પંહ, કેરી ભાજઈ રેહ. ૨
અંચલ થાપન જિણિ કરી, શાસ્ત્ર વિના નિરમૂલ,
સાંભળતાં શ્રવણઈ હુવઈ, શ્રુતધરનઇ સિરિ સૂલ. ૩
વચન માત્ર નિસુણી કરી, મારગ છોડઇ સુદ્ધ,
ધવલઉ સગલઉ મૂઢ મતિ, દેખી જાણઇ દૂધ. ૪
તેહનઉ ભાવ પ્રકાસ કરિ, નવપહ છંડાવેઉ,
મૂલ મગ્ગ મહિ આણિસ્યું, સુદ્ધ લોય હિવ વેઉ. ૫
ઇગ્યારઇસઇ ગુણ સઠઇ, પૂનમીયાનઉ પક્ષ,
નરસિંહ પાઠક તેહનઉ, સંભલીયઇ પરતક્ખ. ૬

× × × ×

આગે કુંગરનરિંદના, વિમલનાણું સુરસાલ;
ગીતારથ ગુરૂ ગૂંથિયા, ગુણ સુણીયઇ સુવિશાલ. ૧

× × × ×

અંતે—

સોલહસઇ પંચાવને તણુઇ, ગુરૂ અનુરાધા યોગંઇરે.
માહ વદી દશમી દિનંઈ, મંત્રી વચન પ્રયોગઇ રે. ૨૫૩
રાજ કરમચંદ મંત્રવી, રાધર નગર તો સામઈરે,
સંભવનાથ પચાઉ લઈ, જિહાં સવિ વંછિત પામઇરે. ૨૫૪
જિહાં જિનકુશલ સુગુરૂ તણો, કરમમંત્રિ કરાયો રે.
શુભ સકલ સંપતિ કરઈ, દિનપ્રતિ જે જસવાયો રે. ૨૫૫
પાઠક શ્રી જયસોમજી, સુગુરૂ જિહાં ચઉમાસઇ રે.
શ્રી સઘનઇ આગ્રહ થકી, નિવરયા ચિત્ત ઉલ્લાસઇ રે. ૨૫૬
તસુ આદેશ લહી કરી, દેખી વંસપ્રબંધોરે,
વાચક શ્રી ગુણવિનય કીધો એહ સરસ સંબંધો રે. ૨૫૭
ચિરલગિ જો પ્રબંધ એ જાં લગિ મેરૂ ગિરિદોરે.
શ્રી જિનકુશલ પસાઉલઈ, જાં લગિચંદ્ર દિણિંદો રે. ૨૫૮
એ ગાવઇ પ્રબંધ જે જિનશાસન જયકારો રે.
તે પામઇ સુખસંપદા સોહગસિરિ સિંણગારો રે. ૨૫૯

(૩૪૭) અંજનાસુંદરી પ્રબંધ. સં. ૧૬૬૨ ચૈત્ર સુદ ૧૩ બુધ.

અંતે.

શ્રી ખરતરગછિ પ્રગટ પડૂરિ, યુગપ્રધાન શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ.
વિજય માનિ શ્રી જિનસિંઘ સુરિ, આચારિજ પાદશાહિ હજૂરિ.
તાસુ દીપક ગુરૂઆઈ ગુરરાજઈ, શ્રી ક્ષમચંદ્ર વિરચિત સુદિવાજઈ,
ઉવઝાય શ્રી ખેમરાજના શિષ્ય શ્રી પ્રમોદમાણિક સુર.ટક. ૧
વાચકપદ સુંદર સુખકારી, તાસુ શિષ્ય વિજયી શ્રુતધારી.
શ્રી જયસોમ સુગુરૂ ઉવઝાય, વચનરસઈ રંજિય નરરાય. ૨

(૩૫૦) લુમ્પકમતતમોદિનકર ચોપાઇ. (લોંકા-અમૂર્તિપૂજકના ખંડન રૂપે)-સં. લા. વડોદરા.

---

(૧૯૬) સમયસુન્દર. (ખ૦ જિનચંદ્ર સૂરિ-સકલચંદ્ર ઉ૦ શિ૦)

(૩૫૧) **ચોવીશી.** સં. ૧૬૫૮ વિજયાદશમી અમદાવાદમાં.

આદિ— રાગ મારૂણી.

રિષભદેવ મેરા હો,
પુણ્યસંયોગઇ પામીઆ મઇં, દરસણ તેરા હો. ૧
ઋષભદેવ મેરા હો.

× × × ×

અંતે— રાગ ધન્યાસિરી.

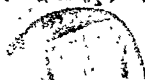
તીર્થંકરરે ચઉવીસે મઇં સંસ્તવ્યારે,
ઋષભાદિક જિનરાય ઇણિપરિ વીનવ્યારે—
વસુ ઇંદ્રી રે રસ રજનીકર વચ્છરઇંરે,
અહમદાવાદ મઝારિ વિજયાદશમી દિનઇંરે,
ગુણ ગાયા તીર્થંકરના શુભ મનઇં રે. ૧ તી.
ખરતર ગચ્છ રે શ્રી જિનચંદ સૂરીસરૂરે,
જિનસિંઘ સૂરીસ સકલચંદ મુનિવરૂરે,
સુપસાયઇરે સમયસુંદર આણંદકરૂરે— ૨ તી.
—ઇતિ શ્રી ચતુર્વિંશતિ તીર્થંકરગીતાનિ શુદ્ધ પ્રત ૫-૧૧ આ. ક.

(૩૫૨) **ગુણરત્નાકર છંદ.** સં. ૧૬૫૯ —લીં.

(૩૫૩) **સાંબપ્રદ્યુમ્ન પ્રબંધ.** સં. ૧૬૫૯ વિજયાદશમી ખંભાતમાં.

આદિ—

શ્રી નેમીસર ગુણનિલુ, જગજીવન જિણચંદ;
બ્રહ્મચારિ ચૂડામણી, પ્રણમું પરમાણંદ. ૧

અંત—

સોલહસઈ ચઉઉત્તરઈંએ, આસ્વિન સુદિ છઠ્ઠિ,
બુધવારઈ નક્ષત્ર પુષ્પિ, સુંદર રવિ જૂઇ,
યુગપ્રધાન મહિમાનિધાન, શ્રી જિનસિંહ સૂરિ,
રાજઇ વાજઇ જસુ સુજસ, ડિંડિમ જગિ ભૂરિ.
શ્રી ખરતરગચ્છ દિન સમઉ એ, નવ દિનકર પરિ જોય,
ગોદાયઉ તસુ તુલના, લહીયઇ ગુણ કરિ કોય ? ૨૩

માલપુરઇ પરકાસીયઉએ, પઢિસઉ સુણસી તસિ,
તાસ બંધિ શુભ કર્મ બંધ અંબધ ક્રીડા કેલિ,
શાસ્ત્ર વિચાર વિના વદઉ એ, તેહનઉ જે દોષ,
મિથ્યા દુક્કૃત તિહાં હુવઉએ, નવિ રાગ નઇ રોષ.
કરુણા ભાવ હઇઇ ધરી એ, નવિ તસુ ઊપરિ દ્વેષિ,
રવિ પરગટ કરઇ વિશ્વ સવિ, ન કરઇ તાસુ ઉવેખ. ૨૪

શુદ્ધ માર્ગની ચાહ હુવઇ, તઉ ચાહઉ એહ,
તાસુ કહ્યઉ મઇ નવિ લખ્યઉ, એ મુનિ બીજઉ રેહ;
એક ભાત સાચઉ હોઇઉ એ, બીજઉ ઇહલોય,
તઉ સાચઉ ગિણિ કોણ, સિંહ જઇ રાખિઉ સિહય.
નાગ બેટ નાગો તણીએ, તિમ કહઉ છઉ શુદ્ધિ,
તિમ સામાચારી વિચારી, વિચારઉ કહઉ વિશુદ્ધ, ૨૫

ખેમરાય ઉવઝાય રાયશ્રી ખેમની સાખઇ,
સવિ સાખા મહિં જગુ, સાખ પંડિત જન ભાખઇ,
દયાઉ પ્રસિદ્ધિપ્રસિદ્ધ પાટઇ તસુ સુંદર,
શ્રી પ્રમોદમાણિક્ય તાસ તનુ સીસ જયંકર.
ઉવઝાય શ્રી જયસોમ ગુરુ તાસુ સીસિ અપ્રમાદિ,
ઉવઝાય શ્રી ગણિ ગુણવિનય શ્રી જિનકુશલ પ્રસાદિ. ૨૬

(મ. બ. ભં.) પત્ર જુનિ છે. ૧૭૦૦ લગભગની.

દુહા.

કાસમીર મુખમંડણી, પ્રણમું તોરા પાય,
હિવિ બીજો ખંડ બોલિસ્યું, સાંનિધિ કરિજ્યે માય. ૧
સત્યભામા હરિભામિની, પ્રેખી કુમર પ્રતાપ,
અણપ અદેખાઈ કરઈ, સઉકિ મો સંતાપ. ૨
અન્ય દિવસ ભામાસતી, ત્રસલકિ ચાડિ નિલાડિ,
ત્રુટ મુટલે પાટલઉ, પરી રીસાણી હાડિ. ૩
ગલ્લહત્થો દે ગાલસું, નયણે વરસઇ મેહ,
ચિંતાતુર બઈસી રહી, દુખિયાં લક્ષણ એહ. ૪

* * * *

ઢાલ ૨૧.

સત્ર પ્રકરણ તણી સંમતિ, ગ્રંથ કીધઉ જાણિરે,
દેવગુરૂ મુઝ કરિ સાનિધિ, ચડયઉ તેણ પ્રમાણરે. ૧૯

અંતે—

ઢાલ ૨૨ રાગ ધન્યાસરી.

આઠમઈ અંગિ એ કહ્યઉં, સંબ નઈ પ્રદ્યૂન્ન અધિકાર,
સોહમ સામી ઉપદિસ્યઉ, જંબુનઈ સુવિચાર,
સુવિચાર સુંદર મુનિ પુરંદર, સોભાગી મહિમાનિલા,
ચારિત્રપાત્ર મહાંત મુનિવર, સકલ સાધુ ગુણે ભલા.
ગિરૂઆતણા ગુણ ગાવતાં, મુઝ હીયઉ હરખઈ ગહગહ્યઉ,
ગણિ સમયસુંદર કહઈ સંબંધ, આઠમઈ અંગઈ કહ્યઉ. ૧
સંબ પ્રદ્યૂન્ન ગુણ ગાવતાં, દૂખ દોહગ ગયાં દૂરિ,
રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ સુખ સંપદા, પ્રગટયઇ પુણ્યપદૂર,
પ્રગટિઉ પુણ્યપદૂર ઘરિ ઘરિ રલિય રંગ વધામણાં,
નવનવા ગીત વિનોદ ઉછવ, ધવલ મંગલ અતિ ઘણાં.
શ્રી કૃષ્ણનંદણ જગઆણંદણ, ધ્યાન તસુ મનિ ધ્યાવતાં,
ગણિ સમયસુંદર કહઈ આણંદ, સંબ પ્રદ્યૂન્ન ગુણ ગાવતાં. ૨

પુરસાદાણિ પાસજિન, થંભણપુરિ થિર ઠામ,
તાસ જપંતાં જેહનું, સીઝઈ વંછિત કામ. ૨
વર્દ્ધમાન સામી ગુહર, પ્રણમું નિસદીસ,
જયવંતું તીરથ જેહનું, વરસ સહસ એકવીસ. ૩
તાસ સીસ ત્રિભુવનતિલક, ગણધર ગૌતમ સામિ,
આઠ મહાસિધિ સંપજઈ, નિત સમરંતા નામ. ૪
સકતિ નહી મુઝ તેહવી, બુદ્ધિ નહીં સુપ્રકાશ,
વચન વિલાસ નહી નિરમલ, એ પણિ પ્રથમ અભ્યાસ. ૫
સાંબ પ્રદ્યુમ્ન કુમરનઉ, ચરિત અનેક પ્રકાર,
કહઉ કિણપરિ હું વર્ણવું, પણિ છઈ એ આધાર. ૬
નદી તરંતાં જેહથી, સમુદ્રે થાય સુથાય,
તિમ મુઝ આલંબન અછઈ, સુગુરુ તણઉ સુપસાય. ૭
આગમઈ અંગઈ એ કથા, સંક્ષેપઈ સંબંધ,
પણિ હું પ્રકરણથી કહિસિ, વિસ્તરપણઈ પ્રબંધ. ૮
સાધુ તણા ગુણ ગાવતાં, લાભ અણંતા હોઈ,
પ્રથમ પ્રદ્યુમ્ન કુમારગુણ, સાંભલજ્યો સહુ કોઈ. ૯

* * * *

ઢાલ ૧૩.

× × × ×

સમયસુંદર કહઈ ગાવતા એ, ગુણગાયા બહુ ભાંતિ, પ્ર.
પ્રથમ ખંડ પૂરઉ થયઉ એ, બીજાની કહઈ ખાંતિ. પ્ર. ૧૫૧

—સંવત ૧૬૫૯ વર્ષે, વિજયદશમ્યાં શ્રી સ્તંભતીર્થે શ્રી બૃહત્ખરતરગચ્છાધીશ્વર શ્રીદિલ્લીપતિ અકબર જલાલદીન અકબ્બરસાહિપ્રદત્તયુગપ્રધાનપદધારક શ્રી ૫ જિનચંદ્રસૂરિ સૂરિશ્વરાણાં, સાહિસમક્ષ સ્વહસ્ત સ્થાપિત આચાર્ય શ્રી જિનસિંહસૂરિશિષ્યપરિકરાણાં શિષ્યમુખ્ય પંડિત સકલચંદ્ર ગણિશિષ્ય વા૦ સમયસુંદરગણિના શ્રી જોગમધ્યે—નાનાવિધશાસ્ત્રવિચાર, પ્રદ્યુમ્ન પ્રબંધે પ્રથમ ખંડ સંપૂર્ણ.

—૩૮-૧૦ અને ૧૯-૧૭ લીં;
—લિ૦ મુનિ દૂદા ૩૨-૧૦ વિ. ધ.
—સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિતોત્તમ પંડિત શ્રી શ્રી શાંતિવિજય ગણિ શિષ્ય પં. પ્રતાપ વિજય લિપિતં કૃષ્ણગઢ નગરે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્ સંવત્ ૧૭૮૭ વર્ષે માસ ચૈત શુદિ ૬ શુક્રવાસરે શ્રીરસ્તુ. ભાવ.

—સં. ૧૭૬૧ પોસ વદિ ૧૩ લિ૦ ૨૫-૧૫ મો૦
—કુલ ૨૩૮ કડી. લિખિતા શ્રી પટ્ટણા નગરે-સંવત ૧૭૧૨ વર્ષે માઘ માસે શુકલપક્ષે ત્રયોદશી તિથૌ મંગલવારે શ્રી ખરતરગચ્છે શ્રી જિનમાણિક્યસૂરિ શાખાયાંવાદીંદ્ર શ્રી ગુણરત્ન ગણિ તત્ શિષ્ય વા૦ શ્રી શ્રી રત્નવિશાલ ગણિગજેંદ્રાણાં તત્ શિષ્યમુખ્ય વાચનાચાર્ય શ્રી ૫ લબ્ધિવિજય ગણીનામંતેવાસિના ૫૦ મહિમોદય ગણિના લિખાવિતં. લિખિતં પં. કલ્યાણ મુનિના. પરોપકારાય સુશ્રાવિકા પુન્ય પ્રભાવિકા વીરો પઠનાય. શ્રી સીમંધર સ્વામિપ્રસાદાત્-૩૧-૧૧ અનંત.
—ગ્રંથાગ્રંથ સખ્યા ૮૫૦. સંવત ૧૬૯૨ વર્ષે આસોજ માસે સેત પખે ત્રિતીયા તિથૌ સોપર નગરે લિપનં ઋક્ષ શ્રી વણુવીરજી ૧૪-૧૩ મારી પાસે છે. આ કવિના સમયમાં લખાયેલી છે.
—બે ખંડ-ઉભયખંડ મીલને ગાથા ૫૩૫ ઢાલ ૨૧ શ્લોક સર્વ સંખ્યા ૮૦૦ અંકે આઠસિંઈ પૂરા સંવત સોલ ૧૬૭૦ વર્ષે ? માર્ગસિર માસે કૃષ્ણ પક્ષે પંચમી તિથૌ વાર સોમે લખિતં. સ્તંભતીર્થે લખિતં. (સારી પ્રત ને જૂની પ્રત છે) ૩૨-૧૧ લીં.

(૩૫૪) +દાનશીલ તપભાવના સંવાદ—સંવાદશતક સં. ૧૬૬૨ સાંગાનેરમાં.

આદિ—

પ્રથમ જિણેસર પાય નમી, પામી સુગુરૂ પ્રસાદ,
દાન સીયલ તપ ભાવનાં, બોલિસ બહુ સંવાદ... ૧

શ્રી ખરતર ગચ્છ દીપતો દિન દિન અધિકઈ વાની,
શ્રી જિનચંદ સૂરીસર, જંગમ જુગપ્રધાન,
  જંગમ જુગપ્રધાન, પદવી પાતસાહ અકબર દીયઉ,
  જગમાંહિ જીવદયા તણુઉ, જસપડહ ફિરાવ્યઉ જિયઉ.
તસુ સીસ અતુલ પ્રતાપ, જિનસિંહ સૂરિ અધિક જીપતા,
ગણિ સમયસુંદર કહઇ દિનદિન શ્રી ખરતરગચ્છ દીપતા. ૩
શ્રી સંઘ સુજસ જગીસ એ હીયડઈ હરખ અપાર,
થંભણપાસ પસાઉલિ ખંભાયત સુખકાર,
  સુખકાર સંવત સોલ ઓગુણ સઠિ વિજયદસમિ દિનઈ,
  એકવીસ ઢાલઈ રસાલ એ ગ્રંથ રચ્યઉ સુંદર શુભ મનઈ.
[(ભાવ૦ પ્રતમાં વધુ એ છે કે)
  જિણચંદસૂરિ વિનેય પંડિત, સકલચંદ સુસીસએ,
  ગણિ સમયસુંદર એમ પભણઇ, સંઘ સુજસ જગીસ એ. ૪]

—ઇતિ સંવત ૧૬૫૯ વર્ષે શ્રી વિજયદશમી દિને, શ્રી સ્તંભતીર્થે શ્રી બૃહત્ ખરતર ગચ્છાધીશ્વર શ્રી દિલ્લીપતિ પાતિસાહિ શ્રી અકબ્બર જલાલદીન સાહિપ્રદત્તયુગપ્રધાનપદધારક શ્રી શ્રી ૫ જિનચંદ્ર સૂરીશ્વરાણાં સાહિસમક્ષ સ્વહસ્તપ્રસ્થાપિતાચાર્ય શ્રી જિનસિંહ સૂરી સપરિકરાણાં, શિષ્યમુખ્ય પંડિત સકલચંદ્ર ગણિ તચ્છિષ્ય વા૦ સમયસુંદર ગણિભિઃ શ્રી જેસલમેરુ વાસ્તવ્ય નાનાવિધ શાસ્ત્ર વિચારે રસિક લોદા સા૦ સિવરાજસમભ્યર્થનયા કૃતં, શાંબ પ્રદ્યુમ્ન પ્રબંધે દ્વિતીય ખંડઃ સંપૂર્ણ. ઉભય ખંડ મીલને ગાથા ૬૩૫, ઢાલ ૨૧ શ્લોક સંખ્યા ૮૦૦, પંડિત શ્રી ૫ માણિક્યચંદ ગણિ શિષ્ય, પં. હેમચંદ્રેણ લિપિચક્રે આસો વદિ આતિમ દિને ઇતિ મંગલં. (દે. લા. પું. ઘણી જૂની-રચના સમયથી બાર દિનજ પછીની), ગુ. વિ.; રત્ન.; ડે.; ભાવ.

—સંવત ૧૬૮૬ વર્ષે ફાલ્ગુન માસે શુક્લપક્ષે ચતુર્થ્યાં તિથૌ શનિવાસરે જોશી ગંગદાસ લિખત । આર્યા માના પઠનાર્થ ॥—યતિ વિવેક વિજય (ધુમટાવાળો ઉપાશ્રય) ઉદયપુર ભં.

ધ્રુમદેસ મંડોવર મહાબલ સુર રાજા સોહએ,
તિહાં ગામ એક અનેક ધાંનિક ઘંઘાણી મન મોહએ. ૧
× × × ×

અંતે—

સંવત સોલ બાસઠિ સમઈ, જાત્ર કીધી હો મઈ માહ મઝારિ,
જન્મ સફલ થયો માહરો, દિવ મુઝનઈ હો સાંમી પાર ઉતારિ મો. ૨૩

કલસ.

ઇમિ શ્રી પદમપ્રભુ શ્રી પાસ સાંમી, થુણ્યો સગુર પ્રસાદ એ,
મૂલગી અર્જુનપુરી નગરી, વરધમાન પ્રાસાદ એ,
ગચ્છરાજ શ્રી જિનચંદસૂરિ, ગુરૂ શ્રી જિનસિંઘ સૂરિસરો,
ગણિ સકલચંદ વિનેય વાચક, સમયસુંદર સુખકરો. ૨૪

—ગુ. વિ. પાસેથી રા. ડાહ્યાભાઇ પ્રેમચંદ મોદીએ મેળવેલી પ્રત પરથી ઉતારેલ નકલ જૈ. શ્વે. કો. હેરલ્ડના સં. ૧૯૭૪ પુ. ૧૪ અંક ૪-૫-૬ (સને ૧૯૧૮ ના એપ્રિલથી મેના એકત્રિત અંક)માં પૃ. ૧૭૮ ઉપર મારી ટિપ્પણી વિવેચના સહિત પ્રકટ થયેલ છે.

(ટુંકમાં સાર એ છે કે ઘંઘાણી તીર્થની ઉત્પત્તિ સં. ૧૬૬૨ માં જ થઇ ને તેજ વર્ષના માહ માસમાં કવિએ તેની જાત્રા કરી. તે ગામ ધુમદેશ (?) મંડોવર (?) સુરરાજાના દેશમાં આવેલું છે (આ સૂરરાજા સિરોહીની ગદ્દીપર સં. ૧૬૨૮ થી ૧૬૬૭ સુધી રહેલા મહારાવ સુલતાન જણાય છે. જુઓ સિરોહીકા ઇતિહાસ પૃ. ૨૧૭ થી ૨૪૪) તે ગામમાં દુધેલા નામનું તળાવ છે, ત્યાં ખોખર નામનું દેહરૂં હતું, તેની પાછળ ખોદતાં એક ભોંયરૂં નીકળ્યું અને તેમાંથી પરંપરાગત મૂકેલો નિધાન મળી આવ્યો ને તેમાંથી પ્રતિમાઓ સં. ૧૬૬૨ ના જેઠ સુદ ૧૧ ને દિને નીકળી (ચૈત્રી વર્ષ પ્રમાણે). સઘળી મળી ૬૫ પ્રતિમામાં કેટલીક જૈન અને કેટલીક શૈવ હતી; જૈનમાં મૂલનાયક પદ્મ પ્રભુ અને પાર્શ્વનાથ હતા, એક ચોમુખ અને ૨૪ જિનની પ્રતિમા

વીર જિણંદ સમોસર્યા, રાજગ્રહી ઉદ્યાન,
સમોસરણ દેવે રચ્યો, બૈઠા શ્રી વર્દ્ધમાન. ૨
બૈઠી બારહ પરષદા, સુણિવા શ્રી જિનવાણિ,
દાન કહૈ જગિ (દ) બડૌ, સુઝનૈ પ્રથમ બખાંનિ. ૩

* * * *

અંતે—

સોલેસૈ બાસઠ સમૈ રે સાંગાનેર મઝાર
પદમપ્રભૂ સુપસાઉલૈરે, એહ સુણ્યો અધિકારોરે ધર્મ હિયે ધરો.
સોહમસામિ પરંપરા રે, ખરતર ગચ્છ કુલચંદ
યુગપ્રધાન ગુરૂ પરગડૌ રે, શ્રી જિનચંદ સૂરીંદો રે. ધ૦
તાસ સીસ અતિ દીપતા રે; વિનયવંત જસવંત
આચારજ ચઢતી કલારે, જિનસિંહ સૂરિ મહંત. ધ૦
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂજના રે, સકલચંદ તસુ સીસ
સમયસુંદર વાચક ભણે રે, સંઘ સદા સુજગીસો રે. ધ૦ ૯
દાનશીલ તપ ભાવના રે, સરસ રચ્યો સંવાદ,
ભણતાં ગણતાં ભાવસું રે, રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ સુપ્રસાદો રે. ધ૦ ૧૦
—રત્ન; (પ્ર. ૩૫૨ જૈ. પ્ર; ૩ જૈન સઝાયમાળા. ચૈત્ય૦ આદિ સં. ભાગ ૩)

—સ. ૧૭૪૭ વર્ષે પ-૧૦ અનત.

—પંડિત શુભનિસોમ ગણિના લિખિતઃ—સુશ્રાવિકા પુણ્યપ્રભાવિકા બાઇ કેસરી પઠનાય. પ-૧૩ મારી પાસે છે.

+ઘંઘાણી તીર્થસ્તોત્ર ૪ ઢાલનું. સં. ૧૬૬૨.

આદિ—

પાય પ્રણમુરે શ્રી પદ્મપ્રભુ પાસના, ગુણ ગાઉરે, આની મન શુભ ભાવના,
ઘંઘાણીરે પ્રતિમા પ્રગટ થઇ ઘણી, તસુ ઉતપતિરે સુણિજ્યો ભવિક સોહામણી.
સોહામણી એ વાત સુણજ્યો કુમતિ સંકા ભાજસ્યે
નિરમલો થાસ્યઇ શુદ્ધ સમકિત શ્રી જીન શાસન ગાજસ્યૈ

વીણાપુસ્તકધારિણી, સમરૂં સરસતિ માય,
મૂરખને પંડિત કરે; કાલિદાસ કહિવાય. ૩
પ્રણમો ગુરૂ માતા પિતા, જ્ઞાન દૃષ્ટિ દાતાર,
કીડીથી કુંજર કરે, એ મોટા ઉપગાર. ૪
ગારૂડ ફણીની મણિ ગ્રહે, તે જિમ મંત્ર પ્રભાવ,
તિમ મહિમા મુઝ ગુરૂ તણો, હું મતિ મૂઢ સ્વભાવ. ૫
મુઝને સુમતિ જગાઇયો, ઉઠ ઉઠ રે ભાઠ
ગુન વરણવિ ગુરૂવા તણા, હું તુઝ પૂરસો પૂઠ. ૬
તિણ મુઝ ઉદ્યમ ઊપનો, પંપીને જિમ પંપ,
એક લાભ વલિ કહે સુમતિ, દૂધ ભર્યો વલિ શંખ. ૭
કરકંડૂ રાજા દુમુખ નમિ ને નિગ્ગઇ સુદ્ધ,
ઇણ નામે ઉત્તમ હુવા, ચારે પ્રત્યેકબુદ્ધ. ૮
ચારિ તી આચારે ચતુર, મોટા સાધુ મહંત,
ચિહું પડે કહીં ચરિત હું, જિમ પાંમ્યું ભવ અંત. ૯
ચ્યાર પંડ એ ચઉપઈ ચિહું ખંડે પરિસિદ્ધ,
પ્રથમ પંડ કરકંડુનો. સાંભલો મને વિસુદ્ધ. ૧૦

× × ×

અંત-પ્રથમખંડ. ઢાલ ૧૦ રાગ ધન્યાસરી.

ઇમ વૃષભથી પ્રતિબુઝ્યો. વલિ કીધો મસ્તકિ લોચ,
રાજરિદ્ધિ તૃણ જિમ પરહરી, અતિ ભલો એહ આલોચ, ૧
—મુનિવર વંદીયેરે કરકંડુ સાધુ સુસુદ્ધ, પહલો પ્રત્યેકબુદ્ધ—મુનિ૦
કસપડઉ ઉઘો મુહપતા દેવના દીધો વેસ,
વયરાગે સંયમ આદર્યો ઘઇ ભવક જનનઇ ઉપદેસ. મુ. ૨
કરકંડુના કેતા કહું એકેં જીભેં ગુણ વપાંન,
એકઠા ચ્યારે થાઇસ્યઇ, એહ ખંડ ચઉથે જાન. મુ. ૩
ગછ વડા પરતર ગુરૂ વડા, જિનચંદ જુગપરધાન,
જિંનસિંહ સૂરિ સુજસ ઘણું, જસ દીયો અકબર માન. મુ. ૪

(ચઉવીસથો) હતી. બીજી ત્રીસ જૈન પ્રતિમા કે જેમાં એક કાઉસગ્ગિયા રહેતા તે સિવાય ઓગણીસ પ્રતિમા વીતરાગની-જિનની હતી. કુલ આમ ૪૫ જિનપ્રતિમા હતી. તે સિવાયમાં છ, બ્રહ્મા, ઈશ્વર (શિવ). ચક્રેશ્વરી, અંબિકા, કાલિકા, અર્ધનારીશ્વરી, વિનાયક (ગણપતિ), જોગણી, શાસનદેવતા વગેરેની જૈન જૈનેતર હતી. આ જિનપ્રતિમાઓ પાંચ રાજાઓ નામે ચંદ્રગુપ્ત, બદુસાર (બિન્દુસાર), અશોકચંદ્ર, કુણાલ અને સંપ્રતિ રાજાઓએ બરાવી હતી અને તે પ્રતિમાનો પરિકર-ધૂપધાણું વગેરે પણ તે સમયનો હતો. બે મુખ્ય પ્રતિમા પૈકી પદ્મપ્રભુની ઘણી સુંદર હતી. તે સંપ્રતિ રાજા કે જેને આર્યસુહસ્તિસૂરિએ પ્રતિબોધ કર્યો તેમની બરાવેલી છે વીરાત્ ૨૭૩ વર્ષે મહા શુદ ૮ ને રવિવારે શુભમુહૂર્તે પ્રતિષ્ઠિત કરી એવી લિપિ તે પર જણાય છે; બીજી પ્રતિમા પાર્શ્વનાથની શ્વેત-અર્જુન સોનાની છે-એ અર્જુન પાસ આ અર્જુનપુરી-ઘંઘાણીના શૃંગારરૂપ છે તે ચંદ્રગુપ્તે બરાવેલી અને વીરાત્ ૧૭૦ માં ગુરૂ ભદ્રબાહુએ પ્રતિષ્ઠિત કરી છે. આ તીર્થની ઉત્પત્તિ સં. ૧૬૬૨ માં થઈ એટલે આ પ્રતિમાઓ આ રીતે મળી આવી એટલે ઘંઘાણી-અર્જુનપુરી નામના મારવાડના ગામમાં નવું તીર્થ થયું અને ગામેગામના સંઘ ત્યાં આવવા લાગ્યા અને મહાવીર પટ્ટના લગભગના વખતની પ્રાચીન પ્રતિમાનાં દર્શન કરતા. સૌ કોઈ બધિર ઉપર એ સ્વાભાવિક છે વિશેષ માટે જુઓ શ્રી. હેરલ્ડનો ઉપરોક્ત અંક.)

(૩૫૫) નવકાર મહિમા (?) રાસ સં. ૧૬૬૫ જેઠ શુ. ૧૫ આગરામાં.

આદિ—

સિદ્ધારથ રાયકુલતિલો, મહાવીર ભગવંત,
વર્તમાન તીરથધની, પ્રણમો શ્રી અરિહંત. ૧
તસ ગણધર ગૌતમ નમો, લબધિ તણા ભંડાર,
કામધેનુ સુરતરૂ મણી, ચાર નામ વિચાર. ૨

ઢાલ ૧૭ રાગ ધન્યાસી બંસી બજાવે વનાં એ ઢાલ.
મુનિવર પાય નમું, નમિરાજ રિષિરાય,
નમિરાજા સંજમ લીયો, ચઢતે મન પરમાણુ. મુ૦
ચઉથે ખંડ ચિહું સાધના, ગુણ ગાયસિ અભિરામ. ૧
ઇંદ્ર પ્રસંસા ઇમ સુણી, કીધો નહિ અહંકાર
ત્રીજો પ્રત્યેકબુદ્ધએ, કમ કેગ કરે વિહાર. ૨
વિમલનાથ પરસાદથી, શ્રી ઉગ્રસેનપુરમાહિ, મુ૦
ગરૂયો ગચ્છ ખરતરતણો, દિન દિન અધિક ઉછાહ. ૩ મુ.
યુગપ્રધાન ગુરૂરાજીયા, શ્રી જિનચંદ મુનિંદ,
સકલચંદ સુપસાઉલે, મુઝમન પરમાનંદ. ૪ મુ.
ત્રીજો ખંડ પૂરો થયો, નમિ રાજા અધિકાર,
સતરમી ઢાલ સુહામણી, સમયસુંદર સુખકાર. ૫ મુ.

—નમિ રાજાધિકાર તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ. સર્વ ગાથા ૩૩૩
(પ્રત. સં. ૧૮૯૯ ની માંથી) (નમિરાસ. ૧૮-૨૧ વિ. ધ.)

ઢાલસુંતા આઠમી. ગુ૦ ત્રૂટઇ કરમની કોડિ, સાધુ ગુણ ગુરૂવારે.
ચરણ નમઇ ચિહું સાધના, ગુ૦ સમયસુંદર કરજોડિ. સા૦ ૨૫

ઢાલ નવમી. રિષભપ્રભુ પૂજિઇ એ એહની.
કરકંડૂ ૧ દુમુહ ૨ નમીએ ૩, નગ્ગય ૪ નામ પ્રસિદ્ધ,
મહામુનિ ગાઇએ એ
ચિહુ ખંડે કરિ વર્ણવ્યા એ, ચ્યારે પ્રત્યેકબુદ્ધ મહામુનિ૦ ૧
ગાતાં પરમાણંદ, મુગતિ સુખ પાઇય એ—પામીએ એ—આંકણી.
ચ્યારે ચઉગતિ દુખ હરઇએ, તારણ તરણ સમત્થ—મ૦
નામ જપંતા જેહનઉનો એ, જનમ જપંતા જેહનઉએ,
જનમ હુયઇ (હોવે) સુકયત્થ-૨ મ૦ ૨
સોલસઇ પાંસઠિ સમઇએ, જેઠ પૂનિમ દિન સાર, મ૦
ચઉથઉ ખંડ પૂરઉ થયઉએ, આગરા નયરમઝાર. મ૦ ૩
વિમલનાથ સુપસાઉલઇએ, સાનિધિ કુશલસૂરિંદ, મ૦
ચ્યારે ખંડ પૂરા થયા એ, પામ્યઉ પરમાણંદ. મ૦ ૪

આગરે શ્રાવક દીપતા, શ્રીમાલી ઉસવાલ,
શ્રી વિમલનાથ પરસાદથી અતિ રૂડી ચતુર ચઉમાસ. સુ. ૫
સંવત સોલે બાસઠે, વલિ માગ ફાગુન માસ,
એ પ્રથમ ખંડ પૂરો થયો, સિદ્ધ યોગ ને ગુરુવાર. સુ. ૬
એ પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પુન્યના ગણિ સકલચંદ મુણિંદ,
તે સતગુરુ સુપસાઉલેં, મુઝ સદા હુઆ આણંદ. સુ. ૭
એ ઢાલ કિ દસમી ભણી, ધન્યાસિરિ એ રાગ,
ગણિ સમયસુંદર ઇમ ભણે, શ્રી સંઘ સુજસ સુભાગ. સુ. ૮
—પ્રથમ ખંડ કરકંડુ રાજનો સંપૂર્ણ. સર્વગાથા, ૨૫૭ શ્લો. ૨૨૫.

× × × ×

ઢાલ ૮ શીલ કહે જગિ હું વડો—એહની ઢાલ.
કુમદ નામ મુનિવર નમું, બીજો પ્રત્યેકબુદ્ધોરે,
પ્રતિબુદ્ધો ઇંદ્રધ્વજ થકી, સંજમ પાલે મન શુદ્ધોરે. કુ. ૧
(બાલિક ઉવ પ્રતિબોધવા ભાવ)
સંજમ મારગ આદર્યો, વિચર્યો વલિ દેશ પ્રદેશોરે.
બાલિક ઉવ પ્રતિબોધવા, આપે ધર્મનો ઉપદેશોરે. ૨
શુભ ગાથા મન ગહિગહી, ચુગતી વિન નહીં અભ્યારો રે,
ભાવકી પડે કીકસ દૂત નિર્ભૌ ગાવસૌ શુભનિવતારો રે. ૩
સંવત સોલ બાસઠ શમેં, ચૈત્ર વદિ તેરસ શુક્રવારોરે.
બીજો પદ પૂરો થયો, આગરા નગર મઝારો રે. ૪
વડો ગચ્છ ખરતરતણો, શ્રી જુગપ્રધાન જિનચંદોરે.
શ્રી જિનસિંહ સૂરીશ્વર, પ્રતપો જિમ સાગર ચંદો રે. ૫
સકલચંદ સુપસાઉલે, કિ પગ કીધો પડેરે,
સમયસુંદર કહે સંઘનો, સદા તેજ પ્રતાપ અપારોરે. ૬
ઢાલ ભણી એ આઠમી ધન્યાસિરી રાગ મનોહરેરે,
સમયસુંદર કહે ગણી, નરનારી મન હરેરે. ૭
—દ્વિતીય પદ કુમદરાજનો સંપૂર્ણ.

(૩૫૬) મૃગાવતી ચોપઇ સં. ૧૬૬૮

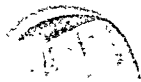
આદિ—

સમરૂં સરસતિ સામિની, પ્રણમું સદ્ગુરૂ પાય,
બે કરજોડી વીનવું, માગું એક પસાય ૧
સરસ વચન દીઉ સરસતિ, સુણતાં અમીય સમાણ,
સદ્ગુરૂ પણિ સાનિધિ કરો, નિરમલ દિઉ મુજ ન્યાન. ૨
સંબ પ્રજૂનની ચોપઇ, પ્રત્યેકબુદ્ધ વખાંણ,
જિમ પરમાણઈ ચાડીયા, તિમ ચાડો પરમાણ. ૩
દાન સીલ તપ ભાવના, ચ્યારે ધરમ પ્રધાન,
સીલ સરીખો કો નહી, ઇમિ બોલઇ વ્રધમાન. ૪
કનકકોડિ કો દાન દિઇ, કનક તણો જિનગેહ,
સીલ અધિક એ બિહું થકી, ઇહાં કો નહીં સંદેહ. ૫
ચહસ ચઉરાસી સાધુનઈ, પડિલાભ્યાં ફલ જેહ,
સુકલ કસિણ પખિ દંપતિ, જીમાડયાં ફલ તેહ. ૬
ચઉચઠિ ઈંદ્ર સેવા કરઇ, જે પાલઈ સુધ સીલ,
ઇહિ ભવિ પૂજા ફલ લહઇ, પરભવિ પાંમઈ લીલ. ૭
પ્રહ ઊઠી સહુ કો જપઇ, સીલવંતનાં નામ,
બ્રાહ્મી ચંદનબાલિકા, ઇત્યાદિક અભિરામ. ૮
તેણઇ કારણિ ભગતિં ભણું, મૃગાવતી ચરિત્ર,
સાવધાન થઈ સાંભલો, જનમ કરઉ સુપવિત્ર. ૯

× × × ×

ઢાલ ૧૩—ઇતિશ્રી મૃગાવતી ચરિત્રે ભારંડપંખી સંહરણ, તાપસાશ્રમ ૧૪ વર્ષ નિવાસ, કોસંબી નગરી સમાગમ વર્ણનો નામ પ્રથમ ખંડઃ સંપૂર્ણ.

શ્રી જિનકુસલ સૂરીસર, સુણિ મોરી અરદાસ,
મુંઝનઈ આલસ ઉપજઇ, મતિ પણિ નહીં પ્રકાસ. ૧

દેસ પ્રદેસે દીપતા એ, નાગડગોત્ર શૃંગાર, મ૦
શ્રી સંઘ ભારધુરંધરા એ, ઉદયવંત પરિવાર. મ૦ ૫
ભારસાહ ગુણે ભલા એ, સંઘનાયક સુવિચાર. મ૦
તેહતણઇ આગ્રહ કરીએ, કીધઉ ગ્રંથ અપાર. મ૦ ૬
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીઓ એ, યુગપ્રધાન જિણચંદ. મ૦
શ્રી જિનસિંઘ સૂરીસરૂએ, ચિર પ્રતપઉ રવિચંદ. મ૦ ૭
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂજ્યનઉ એ, સકલચંદ્ર મુણિંદ મ૦
તાસ સીસ વાચક ભણઇ એ, **સમયસુંદર** આણંદ. મ૦ ૮
ચ્યારે પ્રત્યેકબુદ્ધના એ, એ ચ્યારિહા ખડ મ૦
ચ્યારે ખડ વિસ્તરઉએ, જાં રવિનેજ અખંડ. મ૦ ૯
સાંભલતાં સુખસપદા એ, ભણતાં અધિક ઉલ્લાસ, મ૦
દિન દિન સંઘ ઉદય ઘણઉ એ, આનંદલીલ વિલાસ. મ૦ ૧૦૪

ઇતિશ્રી પ્રત્યેક પ્રબંધન માંઇ પ્રત્યેક બુદ્ધ ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણઃ ચતુર્થપિ ખંડેષુ સર્વ ઢાલ ૪૫ સર્વ ગાથા ૮૯૨ સર્વ ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોક ૧૧૨૦ સંવત્ ૧૭૧૨ વર્ષે માગસિર વદિ ૯ દિને સોમવારે શ્રી બૃહત્ ખરતરગચ્છે શ્રી જિનરાજ સૂરિભિઃ શિષ્ય માનવિજય લિખતં શ્રી દ્રમ્મપુર મધ્યે લીપીકૃતં શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ. ઘણી જૂની પ્રત કચ્છી દ. ઓ. પાઠશાલા; ભા. ભ. રત્ન. ડે. આ.

—સં. ૧૮૯૬ ફાગુણ શુદિ ૧૦ શનિવાસરે, લિષતમ ગુંસાઇ ગંડારામ પઠનાર્થં સદાનંદ દુગડ ઓસવાલ કુલે શુભંભવતિ.
(દે. લા. એક નાનો ચોપડો.)

—સંવત ૧૭૭૦ વર્ષે મિતી કાતી સુદિ ૭ દિને પં. સમયધીર-ગણિ લિષતં શ્રી હરદેસર ગ્રામ મધ્યે પા. ૨૨–૧૭ આ. ક.

—ઇતિશ્રી નગાઈ મહામુનિ સંબંધ સંપૂર્ણ સર્વગાથા ૨૨૫ ચતુર્થ પ્રત્યેકબુદ્ધ.-સર્વ ગ્રંથાગ્રંથ ૧૨૦૦ સં. ૧૭૭૧ વર્ષે ચૈત્ર-વદિ ૯ શનૌવારે–લિ. પં. ધનજીકેન ૨૬–૧૬ ગારીયાધર.

—૩૦–૧૫ લીં. ૩૦–૧૫ અનંત.

સાવધાન થઇ સાંભલો, કહું ત્રીજો હવઇ ખંડ,
પીરખંડ ધૃતપિણ મિલ્યાં, રસ ઉપજઇ પ્રચંડ. ૪

રાગ ધન્યાસી સાંતિજિન ભામણઇ જાઉં એ દેશી.

'મૃગાવતી રાણી ગુણ ગાયા......

*　　*　　*　　*

સહર વડા મુલતાણ વિસેષા, કાન સુણ્યા અણ દેખ્યા એ, ૮૦
સુમતિનાથ શ્રી પાસ જિણંદા, મૂલનાયક સુખકંદા એ. મૃ. ૮૨
ખરતર સંઘ ભલા મુલતાની, નગર મુખ્ય દીવાણી એ.
સિંધુ શ્રાવક સદા સોભાગી, ગુરૂગચ્છકેરા બાહુ રાગી એ. મૃ. ૮૩
જાણ શ્રાવક તે જેસલમેરા, મરમ લહઇ ધર્મકેરા, એ.
કરમચંદ શીહડ જાણીતા. સાહ વસઇ સુવિદીતા એ મૃ. ૮૪
સંધિપૂરવ મરૂધર ગુજરાતી, ઢાલ નવીનવ ભાતી એ,
ચતુર વિચક્ષણ તુમ્હે હોઈ, ઢાલ મ ભાંગજ્યો કોઈ એ. મૃ. ૮૫
ભાગી ચૂડિમઇ નહી સકારા, તુટિ લટિમઈ જ્યું હારા એ.
ભાગઇ મનિ ન સોહઇ વયરાગી,-તિમ ન સોહઈ ઢાલ ભાગી એ. મૃ. ૮૬
કનકમુદ્રડી નંગ વિહુણી, રસવતી જેમ અલૂંણો એ,'
કંતવિના જિમ નારિ વિરંગી, રાગવિણ ઢાલ ન ચંગી એ. મૃ. ૮૭
મીઠી ઢાલ રાગસિઉં મેલી, જિમ મિશ્રી દૂધ ભેલી એ,
તેહ ભણી ઢાલ રાગસિઉ કહયો, ચતુર તુમ્હે જસ લેયો એ. મૃ. ૮૮.

*　　*　　*　　*

અંતે—

બારમી ઢાલ ખંડ ત્રીજાતી, સમયસુંદર મનિમાની એ. ૨૧ મૃ.
શ્રી ખરતર ગચ્છકમલ દિણંદા, યુગપ્રધાન જિનચંદા એ, ૨૨ (૮૯)
શ્રી જિનસિંઘ સૂરિ સોભાગી, પુણ્યદસા જસુ જાગી એ. ૨૩
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂજ્યાં કેરાં, સકલચંદ ગુરૂ મેરા એ, ૨૪ (૯૦)
તસુ પ્રસાદિ થયા ગ્રંથ પૂરા, પ્રગટયા સુજસ પડૂરા એ. ૨૫

ઉદાસીન મન આણઈ, કહો કીમ કીજઇ જોડિ,
તું સદ્‌ગુરૂ જગિ જાગતો, પૂરઈ વંછિત કોડિ. ૨
પરનો એક મઈ પેરીઉ, નગર મરોટ મઝાર,
ગેલ માગ્યો વૂઠો તુરત, ઈમ અનેક પ્રકાર. ૩
તેણઇ તુજનઇ મઈ પ્રારથ્યો, સમરથ સાહિબ જાંણિ,
મઇ બીજો ખંડ માંડીઉ, તું શિધ ચાડિ પ્રમાણિ. ૪

× × × ×

ઢાલ ૧૩ રાગ ધન્યાસી દાદોરે વાયાકો નંદન દીઠો એ દેશી.
શીલ પાલઈરી સુધ શીલ મૃગાવતી પાલઇ
સુખ સમાધિ વસઇ લોક સઘલા, ભય ઉપજતાં ટાલઈરી. સુ૦
ચંડપ્રદ્યોતકટક પડિઉ બાહિરિ, વેરી સંયોગ ન હોઇ,
ઉદયન કુમર મૃગાવતી રાણી, નગરમાંહિં સહુ કોઇરી. સુ૦
શીલ પ્રભાવઇ સંકટ ટલઈ સઘલાં, શીલ સદા સુખ હોઈ,
શીલ રતન રાખો રૂડી પરિ, શીલઈ નવનિધિ થાઇરી. સુ૦
જુગપ્રધાન જિનચંદ્ર સૂરીસર, જિનસિંઘ સૂરી જસવાદ,
બીજો ખંડ ચઢિઉ પરમાણિ સકલચંદ સુપરસાદિરી. સુ૦
તેરમી ઢાલ રાગ ધન્યાસી, સુણતાં આણંદ પાવઇ,
બીજો ખંડ થયો એ વારૂ, સમયસુંદર ગુણ ગાવઇરી. સુ૦

—ઇતિશ્રી મૃગાવતી ચરિત્રે દ્વિતીય ખંડ સંપૂર્ણ.

દુહા—

શ્રી જિનદત્તસૂરિ જાગતો, હવઇ પ્રણમું તસ પાય,
આખડ કર અક્ષરથકી, યુગપ્રધાન કહિવાય. ૧
છતી ચોસઠિ જોગિણી, બેત્રપાલ બાવન્ન,
નામઈ ન પડઇ વીજલી, લોક કહઇ ધનધન. ૨
ખંડ બીજઇ સાનિધિ કરી, જિન શ્રી કુસલસૂરિંદ,
તિમ ત્રીજઈ કરજ્યો તુમ્હે, હું પણિ છું મનિચંદ. ૩

(૩૫૭) પ્રિયમેલક (સિંહલસુત) રાસ. સં. ૧૬૭૨ મેડતામાં.

આદિ— દુહા-સોરઠીય.

પ્રણમું સદગુરૂ પાય, સમરૂં સરસ્વતી સામિણી,
દાન ધરમ દીપાય, કહિસિ કથા કૌતુકભણી. ૧
ધર્મ્મ માંહિ પ્રધાન, દેતાં રડા દાસિયૈ,
દીધઉ વરસી દાન, અરિહંત દીક્ષા અવસરે. ૨
ઉત્તમ પાત્રતો એહ, સાધુને દીજે સૂઝતો,
લહિયૈ લછિ અછેહ, અધિક દાન જે દીજીએ. ૪
અતિ મીઠા આહાર. સખરા દેજ્યો સાધુને,
સુખ લહિસ્યો શ્રીકાર, ફલ બીજાં સરિખા ફલૈ. ૫
પૃથ્વીમાંહિ પ્રસિદ્ધ. સુણિયૈ દાનકથા સદા,
પ્રિયમેલકઅ પ્રસિદ્ધ, સરસ ઘણું સંબંધછઈ. ૬
સુણો મિલ્યો જે સંચ, એ સુણતાં જે ઉંઘસ્યઇ,
ઉ માણસ અગલિંચ, કે મુઝ બચનકો રસ નહિ. ૭

આ રાસની ઢાલો—(જુની પ્રતમાંથી) ૧ રાગ રામગરી-નયર દ્વારામતિ કૃષ્ણ નરેશ. ૨ પાઇલરી—અથવા કરેરે વિલાપ મૃગાવતી, રાય કોય છોડાવે-૩ વાલુંરે સવાયો વયર હું માહરે જી-મૃગાવતીની ચોપઇની ઢાલ. ૪ રાગ આસાઉરી સહજિઈ છેહડોં દરજણિ સહજિઈ તેહડો બાલારે ભર જોબનમાતી—એહની ઢાલ. ૫ અલબેલાની. ૬ રાગ વઇરાડી. જલાલીયાની ઢાલ. ૭ સીમંધર સ્વામી ઉપદિસે. અથવા મે વઇરાગી સંગ્રહોં. ૯ સોહલાની રાગ મલ્હાર. ૧૦ રાગ દેશાખ. ૧૧ રાગ મેવાડો ધન્યાસી.

અંતે—

ઢાલ ૧૧ મદનમિ વાસો માહવ માંડિઓ રે-એ દેશી.

રાગ ધન્યાસી.

દાન સુપાત્રિ આવક દીજીઇરે દાને દોલતી હોઇ,
દીધાંરી દેઉલ ચઢિરે સાચ કહિ સહુ કોઈ. દાન. ૨૯

સોલસઇ આ સડા વરસે, હુઈ ચઉપઇ ધણે હરો એ. ૨૬ (૯૧)
મૃગાવતી ચરણ કથા ત્રિહું ખંડે, ધણે આનંદ ધમડે એ. ૨૭
મોહણવેલિ ચઉપઇ સુણતાં, ભણતાં નઇ વલિ ગુણતાં એ. ૨૮ (૯૨)
સમયસુંદર ધઈ સંઘ આસીસા, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુજગીસા ગે. ૨૯ (૯૩)

સર્વગાથા ૨૧૧ ઇતિ મૃગાવતી ચરિત્રે ચંડ પ્રદ્યોતન વધપ્રકાશ-ણ, શ્રી વીરાગમન, મૃગાવતી દીક્ષા, ઉદયન શ્રાવકવ્રત ગ્રહણ, મૃગાવતી ચંદના કેવલોત્પત્તિ. તન્નિર્વાણ વર્ણનો નામ તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ. ઢાલ ૧૨ ગાથા ૨૧૧. પહેલામાં ૧૩ ઢાલ, ગાથા ૨૬૬, બીજામા પણ ૨૬૬ ગાથા ને ઢાલ ૧૩, ત્રીજામાં ઢાલ ૧૨ ગાથા ૨૧૧ સર્વ મળી ગાથા ૭૪૪ ઢાલ ૩૮—લખી સં. ૧૬૯૪ પૃ. ૨૫ પં. ૧૫. સુ. વિ. (ડે. રત્ન. જેસ. લીં.)

[ઇતિ શ્રી મૃગાવતી ચોપઈ સંપૂર્ણ. સર્વ પંડ ૩ ઢાલ ૩૮ ગાથા ૮૫૫ સર્વ શ્લોક ૧૧૧૦ સં. ૧૭૧૫ વર્ષેતિ મંગલ શ્રી આમ-રણિ મધ્યે ગણિ વિનીતકુશલ લખિતં. શ્રીરસ્તુ ભાવ. પૃ. ૨૧ પં. ૧૫)
—સં. ૧૭૦૬ આ૦ વ૦ ૮ શુરૌ લિ૦ વીરમગામ મધ્યે. ૩૭-૧૨

આ.-કે.

—સં. ૧૮૭૧ ધો. સ. બં.
—સ. ૧૬૯૦ વર્ષે આશ્વિનિ સુદિ ૩ દિને બૃહસ્પતિ વાર ॥ શ્રી ખરતર ગચ્છે । શ્રી પુજ્યશ્રી ૫ જિનસિંઘસૂરિશા પં. શ્રી લબ્ધિવર્ધન મુનિ । તત્ શિષ્ય ક્ષ । વા૦ શ્રી પેથા રિષિ ઉપાધ્યાય શ્રી ૫ શિવચંદ્ર તત્શિક્ષ માનકીર્તિ લિખિતં-(વિ. ધ. ભંડાર.) —૩૧-૧૨ જૂની પ્રત. અનંત.

—સંવત ૧૬૭૯ વર્ષે શ્રાવણ માસિ કૃષ્ણેપક્ષે ત્રયોદસ્યાં તિથૌ શનિવાસરે, શ્રી પૂર્ણિમાપક્ષે ચતુર્થ શાખાયાં શ્રી શ્રી શ્રી ભટ્ટારક શ્રી શ્રી શ્રી પૂજ્ય શ્રી હર્ષસાગરસૂરિણા શિષ્ય હરજી લિખિત. ખેડાવારા મધ્યે લિખિતં. શ્રીરસ્તુ-કલ્યાણમસ્તુ, દીર્ઘાયુ ભવતુ લેખક પાઠકયોઃ—૧૩-૧૭ મારી પાસે છે. આ પ્રત કવિના સમયમાં લખાયેલી છે.

(૨૫૯) નલદવદંતી રાસ. સં. ૧૬૭૩

આદિ—

સીમંધર સામી પ્રમુખ, વિહરમાંન જિન વીસ,
અઢી દ્વીપમાહિ સાસતા, જયવંત જગદીસ. ૧
કોડિ દોઇ વલી કેવલી, સહસ કોડિ દોઈ સાધુ,
સંપ્રતિ સંયમ પાલતા, ગુણમણિ સમુદ્ર અગાધ. ૨
આદિનાથ જિન આદિ દે, ચઉવીસઈ જિણચંદ,
સહુ દિસઈ બાવન ચતુર, સહુ ગણધર સુખકંદ, ૩
જિન ચઉવીસ તણા યતી, લિખ્યા અઠાવીસ લાખ,
અઠતાલીસ સહસ અધિક, સૂત્ર સિદ્ધાંતઇ ભાખ. ૪
ગણધર પહલી ગુંથીયા, પૂરવ ચઉદ પ્રધાન,
તેહનો સાર નમોકાર તે, ધરમ સહુ કો ધ્યાંન, ૫
એ સહુનઈ પ્રણમી કરી, પ્રણમી સદગુરૂ પાય,
સમરૂ સરસતિ સામિની, પામુ જેમ પસાય. ૬
નલદવદંતી નારિના, સરસ ઘણું સંબંધ,
છ ખંડે કહિસું છતા, નિરમલ સીલ સુગંધ. ૭
દવદંતી મોટી સતી, નામ થકા નિસ્તારિ,
બીજી બાઈઅર બાંપડી, કાં સરજી કિરતાર ? ૮
આકુલ ફૂલે ફુટરે, પગે ન પૂજા હોઈ,
ચંપા ફુલ અમૂલ ગુણ, સિર *ચાડઇ સહુ કોઇ. ૯
જીભ પવિત્ર કરવા ભણી, કહીસું સતીચરિત્ર,
શ્રાવક તુમ્હે પણિ સાંભળો, હોસિં કાન પવિત્ર. ૧૦

—સ્વયંવરા મંડપ. વીવાહવણનો નામ પ્રથમ ખંડ સંપૂર્ણ:
—રાજ્યહારણ. દવદંતી ત્યાગવણ નો નામ દ્વિતીય ખંડ સંપૂર્ણ;—
નલ સર્પપા કરસવતીકલા પ્રગટ, વિપ્રસમાગમન, દવદંતીવિરહવિલાપ, સાર્થરક્ષણ રાક્ષસરંજન-વણના નામ તૃતીય ખંડ સંપૂર્ણ.

* ચડાવે.

સંવત સોલ બહુત્તરિ, મેડના નયર મઝારિ,
પ્રિયમેલક તીરથ ચોપઈરે, કીધી દાન અધિકાર. દાન. ૨૫
કચરો શ્રાવક કૌતકીરે, જેસલમેરિ જાણો,
ચતુરે જોડાવી જિણિએ ચોપઈરે, મૂલ આમદ મૂલતાંણુ. દાન. ૨૬
પણિ ચોપઈ એહ વિશેષની, સગવટ સઘલિ વાણિ,
બીજા ચોપઈ બહુ દેખયોરે, નહિ સગવટનો ઠામ. દાન. ૨૭
શ્રી ખરતર ગચ્છ સોહાવનાં શ્રી જિણચંદ સૂરીસ,
સકલચંદ સદગુરૂ દીપતારે, સમયસુંદર તસુ સીસ. દાન. ૨૮
જયવંતા ગુરૂ રાજિયારે, શ્રી જિનસિંહ સૂરીરાય,
સમયસુંદર તસુ સાંનિધિ કરીરે, ઇમ પભણિ ઉવઝાય. દાન. ૨૯
ભણુતાં ગુણતાં ભાવસુંરે, સાંભલતાં સુવિનોદ,
સમયસુંદર કહિ સંપજિઈરે, પુણ્ય અધિકું પ્રમોદ. દાન. ૩૦

—સં. ૧૭૮૯...પ્ર. કા; ડે. અમ.

—સં. ૧૬૯૭ વર્ષે ફાગુણ માસે કૃષ્ણપક્ષિ દ્વાદસિ ગુરૂવાસરે લખિતં સૌભાગ્યવિમલેન ૮-૧૫ વિ. ધ.

—સં. ૧૭૦૧ વર્ષે આશ્વિન માસે તૃતીયા મંગલવાસરે વા૦ લબ્ધિવિજય ગણિશ્રી વીરવિમલ તત્ શિષ્ય મુ. કલ્યાણવિજય લપીકૃત શ્રી સામલ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્ ૫-૧૫ પાલણપુર ભં.

—સં. ૧૭૪૪ વર્ષે માહ શુદિ ૫ દિને લિ૦ ગણિ બુદ્ધિવિજયેન શ્રી જિહનાબાદ નગર મધ્યે સાધ્વી વાચનાય ૧૭-૧૧ ઘો.

—સં. ૧૮૦૩ જ્યેષ્ઠ વદિ ૨ સાધ્વી મલૂકોજી પઠનાર્થે ૧૩-૧૧ ઘો.

—૧૧-૧૩ ગારીયાધર ભં.

—૯-૧૩ લીં.; પ્રત લ૦ ૧૮૧૮ લીં.

—૮-૧૨ આમા ભંડાર. શુદ્ધ ને ઘણી જૂની પ્રત કર્ત્તાની સ્વય લિખિત જણાય છે.

(૩૫૮) પુણ્યસાર ચરિત્ર સં. ૧૬૭૩ —વિદ્યા.

સિણગાર ધર્મ્મ તણા ધુરંધર, દેવગુરૂ રાગી ઘણું,
રાયમલ્લ પુત્ર રત્ન અમીપાલ, ખેતસી નેતસી ભણું.
રાજસી તેજસી ભત્રિજા તિહાંકણિ નેતસી આગ્રહ ઘણું,
ચઉપઈ કીધી સમયસુંદરિ. નલ દવદંતી ચરીત સુણું. ૨

સંવત સોલ ત્રહુત્તરે માસ વસંત આણંદ,
નગરિ મનોહર મેડતો, જિહાં વાસુપૂજ્ય જિણંદ,

વાસુપૂજ્ય તિર્થંકર પ્રસાદિ ગચ્છ ખરતર ગહિગહિં.
ગચ્છરાય યુગપ્રધાન જિણસિંઘસૂરિ સદ્ગુરૂ જસ લહઇ,
ઉવઝાય પભણઈ સમયસુંદર, કીઓ આગ્રહ નેતસી,
છઉપઇ નલ દવદતી કેરી, ચતુર માણસ ચિત્ત વસી. ૩

—ઇતિ શ્રી નલદવદંતી શિલોપરિ ચઉપઈ સંપુર્ણ. ખંડ ૬ સર્વ ગાથા ૯૧૩ શ્લોક સંખ્યા ૧૩૫૦ ઢાલ ૩૮ (પ્ર૦ કા૦)

(પ્ર. કા. વિદ્યા. લીં. પા. ૩)

—ઇતિ શ્રી નલ દવદંતી સંબંધે—તાપસદેવકૃત સસમોટી રવર્ણવૃષ્ટિ નલકોશલા પ્રવેશો ઉચ્ચ. નલ દવદંતી દીક્ષા ગ્રહણ, સ્વર્ગપ્રાપ્તિ. કનકાવતી સમીપ હંસ સમાગમ. કનકવતી વસુદેવ પરિણાયન, ગ્રહવાસ. કનકવતી કેવલોત્પત્તિ, નલ આગામી ભવસિદ્ધિ ગમન—૮—વર્ણનો નામ. પષ્ટમ ખંડ સંપૂર્ણ:—

પ્રથમ ખંડે ઢાલ ૭ ગાથા ૧૭૧ દ્વિતીય ખંડે ઢાલ ૫ ગાથા ૧૩૫, તૃતીય ખંડે ઢાલ ૪ ગા૦ ૧૩૦ ચતુર્થ ખંડે ઢાલ ૫ ગાથા ૧૨૯, પંચમ ખંડે ઢાલ ૫ ગાથા ૧૭૬. ષષ્ટ ખંડે ઢાલ ૧૦ ગા. ૨૦૫ સર્વ ગાથા ૯૪૧ ગ્રંથાગ્રંથ ૧૩૭૫. પંડિત શ્રી ૫ શ્રી કીર્ત્તિકુસલ ગણિ શિષ્ય ગણિ જીનકુશલ લખિતં—સાહ માણિકદાસ તસુ સુત સાહ શ્રી સાંતિદાસ વાચનાય. સંવત ૧૭૬૬ વર્ષે કાર્તિ માસે કૃષ્ણપક્ષે તિથિ દસમિ દિને ભોમવાસરે લિ.પકૃતે. (મુનિશ્રી નીતિવિજયજી પાસેની પ્રત.દે.લા.)

--ગુદાગમન, સાર્થવાહ તાપસપ્રતિબોધ, સિંહ કેસરી સાધ કેવ-લોત્પત્તિ, નલદવદંતી પૂર્વ-ભવ વર્ણન, રાક્ષગી પ્રતિબોધ, ધનદેવ સારથ વાદસાહાય, શ્રી અચલપુર સમાગમે નામ ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણ.

—નૃપસમીલન, ચોરમોચન પ્રતિબોધ, હરિમિત્રવિપ્રસમાગમન, સ્વયંવરમંડપકારોપણ, દધિપર્ણ સાર્થ કુબ્જસમાગમન, કટિમલરૂપ નલમેલાપક નામ, પંચમ ખંડ સંપૂર્ણઃ

તિલકાચ્યારજ કહી એહની, ટીકા સાત હજાર,
દસવિકાલિક મૂલ સૂત્રની, મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મઝાર.

× × × ×

નલદવદંતી કેરા મઈ કહ્યા, પાંડવનેમ ચરિત્ત હો,
એ અધિકાર તિહાંથી ઉધર્યો, ચચલ કવિયણ ચિત્ત હો,
કવિયણ કેરી કિહાંકણ ચાતુરી, અધિકું ઓછું એથિ હો,
વીસર ભોવો જે ઇમ કહ્યો, મિછાદુકડ તેથિ હો,
સંઘ સમક્ષ તે મઇ આપીઉં, નવમી ઢાલ રસાલ હો,
છઠા હો ખડનણી પૂરી થઇ, વારૂ વચન વિલાસ હો,
સમયસુંદર ભણઇ ભાવસું,

અંત—

ઢાલ ૧૦ દેશી ગીતાની છંદની.

સુધર્મા સ્વામી પરંપરા, ચંદ્ર કુલા વિયરી શાખ,
કોટીક ગચ્છ ગુણ ખરતરો, બટારી કીયા સું ભાખ.
સુભાખ જગપ્રધાન જિનચંદ, પ્રથમ શિષ્ય શિરોમણિ,
જસ ગોત્ર રીહડ નામ પંડિત, સકલચંદ પ્રસિદ્ધિ ઘણી.
તસ શિષ્ય પભણે સમયસુંદર, ઉપાધ્યાય ઇણિપરિ,
વાચનાચારીજ હર્ષનંદન પ્રમુખ શિષ્યને આદરે.
ગોત્ર ગોલવછા ગહગહે, મેડતા નગરિ મઝારિ,
દિન દિન સધમંઈ દીપતા, ખરતર ગચ્છ સિણગાર.

(૩૬૦) વલ્કલચીરી રાસ. (ચુપઈ) ૧૬૮૧ જેસલમેરમાં.

આદિ— દુહા.

પ્રણમું પારસનાથનઇ, પ્રણમુ સહગુરૂ પાય,
સમરૂં માતા સરસતી, સહૂ કરયો સુપસાય. ૧
વલકલચીરી કેવલી, મોટઇ સાધ મહંત,
ચૂંપ કરી કહું ચુપઈ સાંભલયો સહૂ સંત. ૨
ગુણ ગિરૂયાના ગાવતાં, વલિ સાધના વિશેષ,
ભવમાહિ ભમીઈ નહી, લહિયઈ સુખ અલેખ. ૩
મઈ સંયમ લીધુ કિમઇં, પણિ ન પલઇ કરૂં કેમ,
પાપ ઘણા પોતઈ સહી, અટકલ કીજઈ એમ. ૪
તઉપણિ ભવ તરિવાભણી, કરિવઉ કોય ઉપાય,
વલકલચીરી વરણવું, જિમ મુઝપાતિક જાય. ૫

* * * *

અંતે—

જેસલમેરઇ જિનપ્રાસાદ જિહાં ઘણારે,
સોમ વસુ સિણગાર ૧૬૮૧ વરસ વખાણીયેરે,
ખરતર ગછ રે બિરદ ખર જગિ જાણીયેરે— ૫
શ્રી જિણચંદ સૂરિ રે જુગપ્રધાન જગિ પરગડારે,
રે તાસુ પ્રથમ શિષ્ય તેહ, સકલચંદ સુયંકરૂરે,
સમયસુંદર રે, તાસુ સીસ શોભાધરૂરે— શ્રી. ૬
રાહડ કુલરે જિહાં જિણચંદ સૂરિ ઉપનારે હોરે,
તિણ કુલિ જસુ અવતાર મુલતાણમાં વસઇરે,
સાહ કેમચંદરે જેસલમેરી સુભ જસઇરે. શ્રી. ૭
પદ સગવટરે વલકલચીરી ચુપઇરે,
હાં રે કર્મચંદ આગ્રહ મઈ કીધ,
આણંદ અતિ ઘણુઇરે, સુખ પામઇરે,
સમયસુંદર કહેઇ જે સુણઇરે. શ્રી. ૮

—સર્વ ઢાલ ૪૧ સર્વગાથા ૯૩૭ સર્વખંડ ૬ ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોક સંખ્યા ૧૪૭૦ શુભં ભવતુ-લિખતં કાસોરીયા ગ્રામે રૂપારોલીકે પડિગણૈઃ-રાણાશ્રી હમિરસીંગજી રાજ્યે તત્ ઉ...રાઠોડવંશે ઠાકુરાં શ્રી સિવસીંઘજી તત્કુંવર શ્રી અનોપસિંઘ તત્ કુવર દેવીસિંઘેન સૂપં ભૂયાત્. પુસ્તિકા લેખીતા. શ્રી તપાગચ્છે રૂચિશાખાવાં પંડિત રત્નાકર સકલ પંડિતોત્તમ પંડિત શ્રી ૧૦૮ શ્રી સુર (?) પાલ રૂચિજી તત્ શિષ્ય પંડિત પ્રધાન સૂજાણરૂચિજી તત્ શિષ્ય કનકરૂચિ લિપિકૃતં સ્વપઠણહેતવે સં ૧૮૩૦ વર્ષે શાકે ૧૬૯૫ પ્રવર્તમાને માસોત્તમ ચૈત્ર વદી ૫ બુધવાસરે દ્વિતીય પ્રહરે સસુખેન લિક્ષિત સર્વ મંગલં. પૃ. ૪૧ પં. ૧૩ આ. ક.

—પ્રથમ ખંડ ઢાલ ૭ ગાથા ૧૮૧ દ્વિતીય ખડ ઢાલ ૫ ગાથા ૧૩૬ તૃતીય ખડ ઢાલ ૫ ગથા ૧૩૦ ચતુર્થ ખડ ઢાલ ૬ ગા. ૧૨૯ પચમ ખડઈ ઢાલ ૫ ગા ૧૭૬ ષષ્ઠ ખંડ ઢામ ૧૦ ગાથા ૨૦૫ સર્વ ખંડ ઢાલ ૩૯ ગ્રંથાગ્રંથ ૧૩૫૦.-ઇતિ-ઋષિમાંડણની પ્રતિ છઈ. ૩૭-૧૬ મો.

—પં. ઉરબદ લિપીકૃતં-મુલઆણ મધ્યે. (વિ. ધ ભંડાર)

—૩૦-૧૬ લીં.-૨૩-૧૮ અનંત. સર્વ ગ.થા ૨૫૦. સ. ૧૮૪૪ વર્ષે ફાગુણ સુદી ૩ વાર સોમવાસરે.

—પૂજ્ય ઋ માલજી તત્ શિ. પાંડવ તન્મધ્યે લિપિકૃતં શિ. ઋ. શિવજી માલજી ચેલા ઝવેરચંદ મોતીચદ પઠનાર્થે શ્રી ભુજનગરે રા । શ્રી રાજ્યધણ રાજ્યે સ. ૧૮૬૪ ના કાર્તિક વદ ૫ ગુરૌ-પા. ૩૦ ૧૫ રાજકોટ પૂ. અ.

—સર્વગાથા ૨૫૦. સં. ૧૮૪૪ વરખે ફાગુણ સુદી ૩ વાર સોમવારે. પ્રથન ખડે ઢાલ ગાથા ૧૭૧, દ્વિતીય ઢાલ ૫ ગાથા ૧૩૫ તૃતીય ઢલ ૫ ગથા ૧૦૨ ચઉથા ખં. ઢા. ૬, ૧૨૪ પચ. ખં. ઢાલ ૫ ગા. ૧૩૬ છઠા ખ. ઢા ૧૦ ગાથા ૨૦૫ સરવ ઢાલ ૩૮ ગાથા ૯ સર્વ ૧૩. સરવ ખંડ ૬ ગ્રથાગ્રથ ૧૨૫૦ શુભં ભવતુ. ૩૨-૧૪ અનંત.

વસ્તુપાલ તેજપાલ પુણ્ય પ્રધાન, જેહને પગ પગ પ્રગટયાં નિધાન,
પુન્યથી પામી તેજમ તુરી, દક્ષિણાવર્ત્ત આસ્યા પુરી. ૩૭
ઇમ જાંણી સહુકો ધરમ સાર, ધન પરચો વ્યવહારિયા વાર,
સફલ કરો આપણો અવતાર, જિમ તુમે પામો ભવપાર. ૩૮
શ્રી ખરતર ગચ્છ શ્રી જિનચંદ, શિષ્ય સકલચંદ નામે મુણિંદ,
સમયસુંદર પાઠક તસુ સીસ, રાસ ભણ્યો શ્રીસંઘ જગીસ. ૩૯
સંવત સોલે બયા(છયા)સીયા વરસે, રાસ કિધો તિમરીપુર હરષે,
વસ્તપાલ તેજપાલનો રાસ, ભણતાં સુણતાં પરમ ઉલ્લાસ. ૪૦

—આગ્રાપ્રત ૨–૧૨. ફાર્બસ સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ પૃ. ૪૫ મેં આગ્રાપ્રત પરથી ઉતારેલી છે.

ગા. ૫૪–ખં. ૩, માણેક.

(૭૬૧) સીતારામ પ્રબંધ (ચોપઇ) ૧૬૮૭ મેડતામાં.

આદિ— દૂહા.

સ્વસ્તિ શ્રી સુખસંપદા, દાયક અરિહંત દેવ,
કરજોડી તેહનેં કરૂં, નમસકાર નિતમેવ. ૧
નિજગુરૂ ચરણકમલ નમું, તીન તત્ત્વદાતાર,
ટીડીથી કુંજર કીયો, એ મુઝને ઉપગાર. ૨
સમરૂં સરસતિ સામિણી, એક કરૂં અરદાસ,
માતા દેજે મુજઝને કરૂં વચનવિલાસ. ૩
સંબ પ્રજૂન કથા સરસ (૧), પ્રત્યેકબુદ્ધ પ્રબંધ (૨),
નલદવદંતિ (૩) મૃગાવતી (૪), ચઉપઈ ચ્યાર સંબંધ. ૪
આઈ તું આવી તિહાં, સંમર્યા દીધો સાદ,
સીતારામ સંબંધ પણિ, સરસતિ કરે પ્રસાદ. ૫
કલંક ન દીજે કેહને, વલી સાધને વિશેષિ,
પાપ વચન સહુ પરિહરો, દુખ સીતાનું દેખિ. ૬
શીલ રતન પાલો સહૂ જિમ પામો જસવાસ,
સીતાની પરિ સુખ લહો લાભો લીલ વિલાસ. ૭

સર્વગાથા ૨૨૫. ઇતિ શ્રી વલકલચીરી ચુપઈ સમાપ્ત.

(પ્ર. કા. લીં.)

૩૬૦૬ વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ. સં. ૧૬૮૨ (૬) તિંવરિપુરમાં.

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પય નમી, પ્રણમી સદગુરૂ પાય,
વસ્તપાલ તેજપાલનો, રાસ કહું ચિત લાય. ૧
પોરવાડ વંશે પ્રગટ, જિનશાસન સિણગાર,
કરણી મોટી જિણ કરી, સહુ જાણે સંસાર. ૨
ચંડ પ્રચંડ અનુક્રમે સોમ અને આસરાજ,
વસ્તપાલ તેજપાલ બે, તસુ નંદન શિરતાજ. ૩
માતા કુંઅરિ ઉરરતન, પાટણ નગર નિવાસ,
વીરધવલ રાજા તણા, મેહતા પુણ્ય પ્રકાસ. ૪
વરસ અઢાર ગયા પછી, વરસ અઢારા સીમ,
વસ્તપાલ તેજપાલ બે, ધર્મકરણી કરે ઇમ. ૫

× × × ×

વરસ બાર સત્યોત્તરે પહલી શેત્રુંજ યાત્ર,
કીધી સબલ પડુરસ્યું, તે કહિઇ લવમાત્ર. ૨૬

* * * *

અંતે—

સરસ્વતીકંઠાભરણ બિરુદ, ચોવીસ બોલે ભટ્ટ સુશબ્દ. ૩૨
દસતા દમ ડેરા તણોણી, ફરકે નેજા ધજા અતિ મોટી,
અજય આડંબર રાયની રીતિ, સંઘ ચાલે મહુ સંતોષી. ૩૩
જયપતાક તેત્રીસ વાર, સંગ્રામ કરીનિ પામી સાર,
એહવી માટી મારદ જનતા કીધી, શેત્રુંજ સંઘવી પદવી લીધી. ૩૪
હવે મહું પુન્યવરાની વાત, જે દ્રવ્ય ખરચ્યા તે કહાન.
તેત્રીસ કોડિ ચઉદ લાખ, અઢાર સહસ આગમેં સાખ. ૩૫
બિહું ભાઈએ ઉત્તમ ગુણવંતા, પુણ્યઠામે ખરચ્યા તે કહિયા,
જિનશાસનમાં મેરુ સમાન, બારસેં અઠાણું સ્વર્ગિ પદ. ૩૬

ચખ કરી રાતા ચાલોરે, વિરતિ દાનવદલ વિચિ, ધાઉ દીયે ધમ-
રોલો-ચરણાલી૦ એહની ઢાલ.

૪ વરસાલો સાંભરે—
૫ ચેતે ચેતન કરી. અથવા પ્રત્યેક બુદ્ધના પહેલા ખંડની આઠમી
ઢાલ-ધન પદમાવતી-એહની ઢાલ.
૬ ઓલગડીની-રાગ મલ્હાર.
૭ થાકી ઓલો આંવેજી.

સાતમી ઢાલ પૂરી થઇજી, રામ રહ્યા વનવાસ,
સમયસુંદર કહે સહુ મિલીજી, ભરતને ધો સાબાસિ. ૧૮
બીજો ખંડ પૂરો થયોજી, સાંનિધિ શ્રી જિનચંદ,
સકલચંદ સુપસાઉલેજી, દિનદિન અધિક આણંદ. ૧૯
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીઓજી, શ્રી જિનરાજ સૂરીસ,
સમયસુંદર પાઠક કહેજી, પૂરો સંઘ જગીસ. ૨૦

—સર્વ ગાથા ૧૯૨ રામસીતાવનવાસવર્ણનો નામ દ્વિતીય; ખંડ:

ત્રિણ વિણ ગીત ન ગાઇયે, ત્રિણ વિણ મુગતિ ન હોઇ,
કહું ત્રીજો ખંડ તે ભણી, જિમ લહે સવાદ સહુકોઇ. ૧
રામચંદ આશ્રમે રહ્યા, પહેલી રાતિ મઝાર,
આવી આગલિ ચાલતાં અટવી ડંડાકાર. ૨

* * * *

ઢાલ ૧-રાગ રામગિરી અમ્હને અમ્હારો પ્રિયુ ગમે—
કાજી મહમદના ગીતની ઢાલ.

૨—રાજીમતી રાણી ઇણપરિ બોલે, નેમવિના કુંણ ઘુંઘટ ખોલે—
એહની ઢાલ.

૩—સુણો મેરી સજની, રજની ન જાવેરે એહની ઢાલ, અથવા પ્રિયુડા
માનો બોલ હમારો રે એહની ઢાલ.

૪—ચંદાયણિની-પણિ દુહે દુહે ચાલિ. રાગ કેદાર. રાગ ગોડી.

સીતા રામ સંબંધના નવખંડ કહિસિ નિબંધ,
સાવધાન થઈ સાંભલો, સીલ વિના સહુ ધંધ. ૮

અત્ર આ પ્રબંધની દરેક ખંડમાંનીદેશીઓ આપેલી છેઃ—

* * * *

ઢાલ ૧–સાહેલી આંબો મોરીયો–રાગ સારંગ, ગૌતમ સ્વામી સમોસર્યા.
ઢાલ ૨–પુરંદરરી વિમે ખાલી–સાધુને આલ કૂડો દીયો.
ઢાલ ૩–સોરઠ દેસ સોહામણો સાહેલડી રે, દેવો તણો નિવાસ—
ગયસુકુમાલની ચોઢાલીયાની;—
ઢાલ ૪–ધરિ આવોરે મનમોહન મોટા.
ઢાલ ૫–બિંદલીરી.
ઢાલ ૬–રાગ ગોડી. જાતિ જકડીની વિસખાલી.
ઢાલ ૭–જાતિ ત્રાટકાવેલિની.

પહેલો ખંડ થયો એ પૂરો, સાત ઢાલ સુસવાદ,
જુગ પ્રધાન જિણચંદ પ્રથમ શિષ્ય, સકલચંદ સુપ્રસાદ.
ગચ્છનાયક જિનરાજ સૂરીસર, ભટ્ટારક વડભાગ,
સમયસુંદર કહે સીલ પાલતાં વાધે જસ સોભાગ.
—સર્વ ગાથા ૧૪૬ સીતાવિવાહવર્ણનો નામ. પ્રથમઃ ખંડઃ—

હિવ બીજો ખંડ બોલસ્યું, મિઠું વાધે બહુ પ્રેમ,
સાંનિધિ કરિજો સરસતી, જોડુ બે ગો જેમ. ૧
સીતારામ સભાગિયા, ભોગવે ભોગ સંયોગ,
લીલાના એ લાડિલાડિલા, ઘણું વખાણે લોગ. ૨

* * * *

ઢાલ ૧ કેયે પૂજ્ય પધારિસ્યે–એ ગીતની.
૨ જાતિ જત્તિની–વચી તિમરી પાસે વડવું ગામ–વલી પ્રત્યેક બુદ્ધની **બીજા ખંડની આઠમી ઢાલ**, જંબૂદીપ પૂરવ સુવિદેહ એહની ઢાલ.
૩ રાગ આસાઉરી સિંધૂડો મિશ્ર. ચરણાંલી ચાંમુંડા રણે ચડે.

સાતમી ઢાલ પૂરી થઈ રે સાંભલજ્યો એક મન્ન
ચોથો ખંડ પૂરો થયો રે સમયસુંદર સુવચન. ૭૬
—સર્વ ગાથા ૨૨૦ દેવલિ મહિમા વર્ણનો નામ ચતુર્થઃ ખંડઃ
હિવ બોલું ખંડ પાંચમો પાંચ મિલ્યા જસવાદ
પાંચામાંહિ કહીજ્યે પરમેસર પરસાદ. ૧
સીતારામ સહૂ વલી આગે ચાલ્યા ધીર,
દંડકારણ્ય વને રહ્યા, કન્નરવાને તીર. ૨

× × × ×

ઢાલ ૧ લી. રાગ કેદાર ગોડી—આવો જુહારો રે, અજારો પાસ, મનની પૂરે આસ—એ ગીતની ઢાલ.
૨—સુણોરે ભવિક ઉપધાન વૂહાં વિણુ કિમ સૂઝે નવકારજી—એહ સ્તવનની ઢાલ. (આ કવિનું પોતાનું સ્તવન છે.)
૩—રાગ મારુણી. તોરા કીજે મ્હાંકાલાલ, દારૂ પીજે જાં,
પડવે પધારો મ્હાંકાલાલ, લસરક લેજ્યો જી...
તેરી અજબ સૂરતિ મ્હાંકો મનડો રંજ્યોરે લોભી
લંજ્યાજી—એ ગીતની ઢાલ.
૪—સેહર ભલો પણિ સાંકડો રે, નગર ભલો પણિ દૂરરે, હઠીલા વયરી નાહ ભલો પણિ નાન્હડોરે, આવિઓ આવિઓ જોબનિયાંકો પૂરરે—હઠીલા વયરી.
હીરોરે હરપાલકોરે લાલ—એહની ઢાલ.
નાયકાની ઢાલ સરિખી છે પણિ આંકણી લહરકે છે.
૫—રાગ મારુણી માઝિરે આબા વીર ગોસાંઈ—એ ગીતની ઢાલ.
૬—રાગ બંગાલો. ઇમ સૂણી દૂત વચન્ન, કોપીયો રાજા મન્ન—એ મૃગાવતીની ચોપઇની બીજા ખંડની દસમી ઢાલ.
૭—જગે છે ઘણાય ઘણેરા, તીરથ ભલાય ભલેરા એ સ્તવનની ઢાલ.
એહવે સાતમી ઢાલ, પૂરી થઈ તતકાલ,
સમયસુંદર ઇમ બોલે, સીતાને ન કો તોલે. ૫૨

૫—રાગ મલ્હાર. મોરા સાહિબ હે શ્રી સીતલનાથ કે, વીનતિ સુણિ એક મોરડી એહની—અથવા રાજેસર હો સુણિ વીનતિ એક કે મનવંછિત પૂરે માહરા.

૬—ઇડરિયે ઇડરિયે ઓલગાણે આયુ ઉલંગોરે—આ. લાલ.

૭—નાહલિયા મન્નએ ગોરી રેવણ હઠે—રાગમલ્હાર

ત્રીજા ખંડની સાતમી રા. ઢાલ પૂરી થઇ તેહ
ત્રીજો ખંડ પૂરો થયો રા. સમયસુંદર કહે એહ. પ્રિ.

—સર્વ ગાથા ૧૬૮ સીતારામ સંબંધે વનવાસે પરોપકાર વર્ણનો નામ તૃતીયઃ ખંડઃ

દાન શીલ તપ પણિ ભલા પણિ વિણુ ભાવ ન સિદ્ધિ
તિણ કારણે કહો ભાઇજો ચોથો ખંડ પ્રસિદ્ધ. ૧
લખમણ સીતા રામ સહુ, ગયા આગેરા જેથિ
ગાજવીજ કરિ વરિસયા, લાગો જલહર તેથિ. ૨

* * * *

ઢાલ ૧—વેસર સોનાકી, ઘરિ દે ચતુર સોનાર વે૦
વેસર પહેરી સોનાકી રજે નંદકુમાર વે૦—
એહ ગીતની રાગ અસાઉરી.

ઢાલ બીજી. રાગ વયરાડી ના જારે બાંધવ તું વડો—એ
ગૂજરાતી ગીતની ઢાલ.

૩—દેખો માઇ આસા મેરે મનકી સયલ ફલીરે,
આણંદ અંગિ ન માય—એ ગીતની ઢાલ.

૪—ચોપઇની ઢાલ-રાગ ગોડી.

૫—રાગ ઉડી-બાજ્યો બાજ્યો માંદલકો ધોંકાર એ ગીતની જાતિ.

૬—રાગ ગોડી. જબૂદીપ મઝાર-એ સુબાહૂ સંધિની ઢાલ.

૭—રાગ કેદાર ગોડી-કપૂર હુવે અતિ ઉજલુ રે,
વલિ અનોપમ ગંધ એ ગીતની ઢાલ.

૨—હાં રંગ રલિયાં હો રંગ રલીયા—

૩—રે રંગ રત્તાકર હલા મો પ્રીઉ રત્તો આણિ

હુંતો ઉપરિ કાઢિને પ્રાણ કરૂં કુરબાણ—સુરંગા

કરહાંરે, મો પ્રીઉ પાછો વાલિ, મજીઠા કરહારે—એ ગીતની ઢાલ રાગ મારૂણી.

૪—રાગ બંગાલો—જાની એતા માન ન કીજે—એ ગીતની ઢાલ.

૫—રાગ પરજીયો—કાલહરો મિશ્ર. સિહરાં શિરહાર મધુપુરીરે, ગઢાં વડૈ ગિરનારિરે, શણ્યાં સિરહર રૂકમણીરે, કુંયરાં નંદકુમારરે—કંસાસુર મારણ, આવિને પ્રલ્હાદ ઉધારણ રાસ રમણે ધરિ આજ્યો—ધરિ આજ્યો હો ધરિ આજ્યો હો રામજી રાસ રમણે ધરિ આજ્યો—એ ગીતની ઢાલ.

૬—રાગ મલ્હાર—વધાવારી ઢાલ.

૭—આંબો મોર્યં છ હે જિણ ભણે—એહ ગીતની. રાગ સારંગ.

—સર્વ ગાથા ૩૧૨ રાવણવધ ૧ સીતા પથ્વાદાનયન ૨, શ્રી રામલક્ષ્મણાયોધ્યાપ્રવેશ ૩, સીતાકલંક પ્રદાન ૪ વર્ણનો નામ સપ્તમઃ ખંડઃ

આઠ પ્રવચન માતા મિલ્યાં સૂધો સંયમ હોઇ
આઠમો ખંડ કહું ઈહાં સ લહે સીલ મ કોઈ. ૧

*　　*　　*　　*

ઢાલ ૧—રાગ મારૂણી. અમાં મ્હાંકી ચિત્રાલિંગી જોઈ, અમાં અમામ્હાંકી, મારૂડે મેવાસીકો સાદ સોહામણોરે લો—એ ગીતની ઢાલ.

૨—રાગ મારૂણિ. ઝાખર દીવા ન બલેરે, કાલરિ કંમલ ન હોઈ, છોરિ મૂરખ મોરી બાંહરી, મીયા જોરે પ્રીતિ ન જોઈ. ૧

કન્હઇયા બે, ઇયારલ બાસિયા, જોવન જાસિયા બે, બહુર ન આસિયા—એહની ઢાલ. એ ગીત સંધિમાહે પ્રસિદ્ધ છે.

૩—નોખારા ગીતરી—નોખારા ગીત મારૂયાડિ ઢુંઢાડિમાંહે પ્રસિદ્ધ છે.

૪—ચોપઈની રાગ તિલંગ ધન્યાસિરી. કોઇ પૂછો બંભણ જોસીરે, હરિકો મિલણ કદિ હોસીરે—એ ગીતની ઢાલ.

પાંચમો ખંડ રસાલ, પૂરો થયો સાત ઢાલ
સમયસુંદર કહે આગે, કહતાં દિન ઘણા લાગે. ૫૩
—સર્વ ગાથા ૨૪૮ સીતાસંહરણ નામા પંચમઃ ખંડઃ
માતપિતા પ્રણમું સુદ્ધ, જનમ દીયો મુઝ જેણ,
વાંદું દીક્ષાગુરૂ વલી, ધરમરતન દિયો તેણ. ૧
વિદ્યાગુરૂ વાંદું વલી, ગ્યાનદૃષ્ટિ દાતાર,
જગમાંહિ મોટા જાણિજ્યો, એ ત્રિહુનો ઉપગાર. ૨
એ ત્રિહુને પ્રણમી કરી, છઠો ખંડ કહેસિ
ષડરસ મેલી એકલા સગલા સ્વાદ લહેસિ.

* * * *

ઢાલ ૧–રાગ રામગિરી ભણે મંદોદરી દૈત્ય દશકંધ સુણિ
—એહ ગીતની ઢાલ, અથવા ચડયો રણ ઝુઝવા ચંડપ્રદ્યોત
નૃપ–એ બીજા પ્રત્યેક બુદ્ધના ખંડની ઢાલ.
૨—રાગ મારૂણી. ૩ પદ્ધડીછંદની.
૪—રાગ સોરઠ–જાતિ જાંગડાની.
૫—ઢાલ એલાની. ૬ પ્રોહતિયારી–અથવા સંઘવી રી.
૭—રાગ મલ્હાર–શ્રાવણ માસ સોહામણો એ ચોમાસિયાના
ગીતની ઢાલ.

—સર્વ ગાથા ૪૪૪ રામરાવણયુદ્ધ વિશલ્યો કન્યા સમુદ્દત
લક્ષ્મણ શક્તિ ૨ રાવણ સમારાધિત બહુ રૂપિણી વિદ્યાદિ વર્ણનો
નામ ષષ્ઠ ખંડ

સાત ક્ષેત્ર મિષે સામઠાં તો સગલા સુખ હોઈ
તિણ કારણિ કહું સાતમો ખંડ સુણો સહુ કોઈ. ૧
હું નહિ ચાતો આખનો જોડતાં એ જોડ,
રામાયણ મોટા મહિં સુણિજ્યો આલસ છોડિ. ૨

× × × ×

ઢાલ પહેલી. રાગ રામગિરી છાનો ને છિપીને વાલ્હા કિહાં રહ્યો–એહની.

૭—રાગ ધન્યાસિરી--શીલ કહે જગિ હું વડું, મુઝ વાત સુણો એક મીઠીરે—એ **સંવાદ શતકની** બીજી ઢાલ—અથવા પાસ જિણિંદ જુહારિયે—એ સ્તવનની ઢાલ.

ઉપરની ઢાલ ૭ રાગ ધન્યાસિ. સિલ કહે જગ હું વડો—એહનિ, પાસ જિણંદ જૂહારિઈ એહની.

અંતે—

સીતારામની ચોપઈ જે ચતુર હુઇ તે વાંચોરે,
રાગ રતન જવહર તણો, કુણ ભેદ લહે નર કાચોરે. સી. ૧
નવરસ પોષ્યા મેં ઇહાં, તે સૂધડો સમજિ લેજ્યોરે,
જે જે રસ પોષ્યા ઇહાં, તે ઠાગ દેખાડિ દેજ્યોરે. સી. ૨
કે કે ઢાલ વિષમ કહિ તે દૂષણ મત ધો કોઇરે,
સ્વાદ સાબુણી જે હુવે ને **લિંગ હુદે કદે ન હોઇરે.** સી. ૩
જે દરબારે ગયો હુસે ઢુંઢાડિ મેવાડિ ને ઢિલ્લીરે,
ગુજરાતિ મારૂઆડિમેં તે કહિસે ઢાલ એ ભલ્લીરે. સી. ૪
મત કહો મોટિ કાં જોડી, વાંચતાં સ્વાદ લહેસોરે,
નવ નવા રસ નવનવિ કથા સાંભલતાં સાબાસ દેસોરે. સી. ૫
ગુણ લેજ્યો ગુણિયણ તણો મુઝ મસકતિ સાહ્મો જોજ્યોરે,
અણસહતાં અવગુણ ગ્રહિ મત ચાલણિ સરિખા હોજ્યોરે. સી. ૬
આલસ અભિમાન છોડિનેં સૂધિ પ્રતિ હાથ લેઇરે,
ઢાલ લેજ્યો તુમ્હે ગુરૂમુખે વલિ રાગનો ઉપયોગ દેઇરે. સી. ૭
સખર સભામાંહિ વાંચજે બેજણા મિલિ મિલતે સાદેરે,
નરનારિ સહુ રિઝસેં જસ લહસો ગુરૂ પ્રસાદેરે. સી. ૮
આદરમાંન ઘણો હુસેં વલિ ન્યાન દરસનનો લાભોરે,
વાંચણહારા નૌ જસ વિસ્તરસ્યે જિમ જલ આભોરે. સી. ૯
નવખંડ પૃથવિના કહ્યાં તિણ ચોપઇના નવખંડોરે,
વાંચણહારાનો તિહાં પસરો પ્રતાપ અખંડોરે. સી. ૧૦

૬—રાગ ખંભાયતી સુંબરા તું સુલતાણુ, બીજા હો થારા સુંબરાં ઓલગૂહો-એ ગીતવી ઢાલ. એ સુંબરાના ગીતની ઢાલ-જોધપુર મેડના નાગોર નગરે પ્રસિદ્ધ છે.

૭—રાગ ખંભાયતી. સોહલાની દ્દતિ-અમાં મેરી મોહિ પરણાવિ હે અમાં મેરી જેસલમેરા મેરા જાદવાં હે, જાદવ મોટા રાય, જાદવ મોટા રાય હો, અમાં મેરી કડિ મોડીને ઘોડે ચડે હો-એહ ગીતની ઢાલ.

—સર્વ ગાથા ૩૨૩ સીતાપરિત્યાગ ૧, વજ્જંઘ ગૃહાનયન ૨, કુશલવકુમારાયોધ્યાપ્રવેશ વર્ણનો નામ અષ્ટમઃ ખંડઃ

દિવ નવમો ખંડ બોલિસ્યું નવરસ મિલ્યાં નિદાન,
મનવંછિત સુખ પામીયે, નિરમલ નવે નિધાન. ૧

* * * *

ઢાલ ૧ તિલ્લીરા ગીતરી ઢાલ-મેડતાદિકદેસે પ્રસિદ્ધ છે.

૨—રાગ રાણી-ગલિયા રે સાજણુ મિલ્યા મારૂરાય,
દે નયણાદો ચોટરે, ધણવારી લાલ, હસિયા પણિ
બોલ્યા નહી મારૂરાય, કાંઈક મનમાંહે ખોટરે.:, ૧
ધણવારીલાલ, આજ રહો રંગમહોલમે મારૂરાય.
એ ગીતની ઢાલ.

૩—રાગ કનડો ઠમકિ ઠમકિ પાય નેરી બજાવે, ગજગતિ બાંહ, ગ૦ લુડાવે-૧ રંગબીની ગ્વાલણી આવે—એ ગીતની ઢાલ.

૪—રાગ કુમેની ધન્યાસિરી મિશ્ર, દિલ્લીકે દરબારમે લખ આવે લખ જાય, એક ન આવે નવરગખાન જાકી પઘરિ ઢલિ ઢલિ જાઇ એ-૧ નવરગ બઇરાગીયાવ એ ગીતની ઢાલ.

૫—રાગ ગોડી જાતિ જકડીની-શ્રી નવકાર મનિ ધ્યાએ-એ ગીતની.

૬—રાગ કેદાર ગોડી. મિશ્ર. વીરા હો થારે મેદરે મોલ્યા પુરૂષ ચિચાર સાઠગ્યૂ વી૦ વીવાદરા ગીતરી ઢાલ.

સમયસુંદર સીષ્ય તેહના શ્રી ઉપાધ્યાય કહિજેરે,
તિણ એ કિધિ ચોપઈ, સાજણ માણુસ સલહિજેરે. સી. ૨૫
વર્ત્તમાન ગચ્છના ધણી ભટ્ટારક શ્રી જિનરાજેરે,
જિનસાગર સૂરીસરૂ આચારિજ અધિક દિવાજેરે. સી. ૨૬
એ ગુરૂને સુપસાઉલેં એ ચઉપઇ ચઢિ સુપ્રમાણોરે,
ભણતાં સુણતાં વાંચતાં હુઈ આણંદ કોડિ કલ્યાણોરે. સી. ૨૭

ઇતિ શ્રી સીતારામ પ્રબંધે નવમો ખંડ સમાપ્તં.

ઇતિ શ્રી રામસીતા રાસ સંપૂર્ણ.

સંવત ૧૮૮૬ ના વર્ષે સાકે ૧૭૫૧ નાના પ્રવર્ત્તમાને માસોત્તમ માસે સુભકારી ચૈત્ર માસે સુકલપક્ષે ત્રીયોદસી તીથૌ ભૃગુવાસરે લીપીકૃતં પં શ્રી શ્રી શ્રી ૧૦૮ શ્રી કલ્યાણવર્દ્ધન ગણી તત્ સીષ્ય પં શ્રી ૫ **મેઘવર્દ્ધન** ગણી તત્ સીસ્ય પં. શ્રી ૫ વિવેકવર્દ્ધન ગણી તત્ સીષ્ય પં. શ્રી ૫ ધર્મ્મવર્દ્ધન ગણી તત્ સીષ્ય પાયરજરેણુસમાન પં. શ્રી ૫ ક્ષેમાવર્દ્ધન ગણી વાંચનાર્થં.

જબ લગ મેરૂ અડગ હે જબ લગ સસીયર સુર,
તબ લગ એ દોનું તપો લેખક પાઠક દોય.

લખીતં વઢવાણ નગરે શ્રી ઋષભદેવ પ્રસાદાતુ શુભં ભવતુ કલ્યાણમસ્તુ ॥ દે. લા. પ. કમલવિજય શિ. પદ્મવિજય પાસેની પ્રત. પં. રૂપા લિખિતં શ્રી મહોટકોટ મધ્યે સં. ૧૬૭૧ વર્ષે આસૂ સુદિ ૩ દિને. પૃ. ૯૮ પં—૧૫ આ. ક.પા. ૧૧૯ પં—૧૪ આ. ક. આગ્રા ભં૦માં કવિની સ્વહસ્ત લિખિત પ્રત છે.

(૩૬૨) બારવ્રત રાસ. સં. ૧૬૮૫.

(૩૬૩) ગૌતમપૃચ્છા. સં. ૧૬૮૬.

(૩૬૪)+ શત્રુંજયરાસ સં. ૧૬૮૬ શ્રાવણ શુદ નાગોરમાં.

આદિ— દોહા

શ્રી રિસહેસર પાય નમી, આણી મન આનંદ,
રાસ ભણું રલિયામણો, શત્રુંજય સુખકંદ. ૧

સિતારામની ચોપઇ વાંચીને એ લાભ લેજોરે,
સાંભલહારાને તુંમ્હે કાંઈ સિલવ્રતસું સહેજોરે. સી. ૧૧
જિનસાસન શિવસાસને સિતારામ ચરિત્ર સુણીજેરે,
ભિન્ન ભિન્ન સાસનભણી કો કો વાર્તા ભિન્ન કહિજેરે. સી. ૧૨
જિનસાસન પણિ જૂજૂયાં આચારિજનાં અભિપ્રાયોરે,
સિતા કહિ રાવણ સુતા તે પદ્મચરિત્રથી કહેવાયોરે. સી. ૧૩
પણિ વિતરાગદેવે કહ્યો તે સાચૂં કરિ સરદહજ્યોરે.
સિતા ચરિતથી મેં કહ્યું માહરો છેહડો મત ગ્રહજ્યોરે. સી. ૧૪
હું મુઢમતિ કિસૂં જાંણું મુઝ વાંણિ પણિ ન સવાદોરે,
પણિ જે જોડિ મેં રસ પડ્યો તે દેવગુરૂનાં પરસાદોરે. સી. ૧૫
હું સિલવત નહિ તિસો, મુઝ પોતે બહુ સંસારોરે,
પણિ સિલવંતનો જસ કહતાં, મુઝ થાસે સહિ નિસ્તારોરે. સી. ૧૬
ચપલ કવીસરનાં કહ્યાં એક મન ને વચન એ બેઈરે,
કવિ કલ્લોલ ભણિ કહે, રસના વાહ્યા પણ કેઈરે. સી. ૧૭
ઓછું અધકુ પણિ મેં કહ્યું, કાંઈ વિરૂદ્ધ વચન પણિ હોઇરે,
તે મુઝ મિચ્છામિ દુક્કડ સંઘ સાંભલજો સહુ કોઇરે. સી. ૧૮
ત્રિણ હજારને સાતસે માઝને સઇ ગ્રથતું માનોરે,
લિખતાં ને લખાવતાં પામિજે ગ્નાન પ્રધાનોરે. સી. ૧૯
ખરતર ગચ્છમાંહિ દિપતા શ્રી મેડતા નગર મઝારોરે,
ગોત્ર ગસોછા ગહગહે સામગ્રીમે સિરદારોરે. સી. ૨૦
નગર ધરે ઘણું નામ ગયું, અતબાર ઘણો દરબારોરે,
ગુર ગચ્છના રાગી ઘણું, ઉતમ ધરનો આચારોરે. સી. ૨૧
પુત્રરતન રાયમલ તણા તે લઈ લખમીનો લાહોરે,
અમીપાલને નેતસી ભલો ભત્રીજ રાજસી સાહોરે. સી. ૨૨
સીતારામની ચોપઈ એહને આગ્રહ કરિ કીધીરે,
દેશ પ્રદેસે વિસ્તરિ ગ્નાનવૃદ્ધિ લિખાવનાં લિધિરે. સી. ૨૩
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજિયા યુગપ્રધાન જિનચંદોરે,
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂજ્યના ગણી સકલચંદ સુખકંદોરે. સી. ૨૪

માતપિતા પણિ મનિ ધરૂં, જિણ દીધઉ અવતાર,
નામ લેઇનઇ ગુરૂ નમું, દીક્ષાં ન્યાન દાતાર. ૩
કરજોડી પ્રણમી કરી, કહિસિ ઘણું શ્રીકાર,
ચંપક સેઠની ચઉપઇ અનુકંપા અધિકાર. ૪

* * * *

સહુ કો લોક લહઇ છઇ સરજ્યું, તે બોલ કેતા વંચું,
ઉદ્યમ છઇ ઇમ પણિ ભાવી અધિકું, સમયસુંદર કહઇ સાચું રે. ચિં ૨૫
પહિલઈ ખંડ થયઉ એ પૂરઉ, પણિ સંબંધ અધૂરઉ,
સમયસુંદર કહઈ બીજઇ ખંડઇ, સંબંધ થાસ્યઇ પૂરઉરે. ચિં ૨૬

—ઇતિ શ્રી અનુકંપાદાનાધિકારે ચંપક શ્રેષ્ઠિ સંબંધે પ્રથમ ખંડ સંપૂર્ણઃ—

દૂહા—હિવ બીજઉ ખંડ બોલસ્યું, ચંપક પામી ઋદ્ધિ,
એ અનુકંપા દાનની, સગલી જાણું સિદ્ધિ. ૧
છન્નું કોડિ તણઉ ધણી, થયઉ તે ચંપકસેઠ,
વૃદ્ધદત્ત વિવહારિયઉ, તિણિ તઉ કીધી વેઠિ. ૨
ચવદહ કોડિ સોનાતણી, આપણી માતા-વૃદ્ધ,
ઉજેણીથી આણિનઈ, સગલી ભેલી કીધ. ૩
ચંપકસેઠ ચંપાપુરી, ભોગવઈ લીલ વિલાસ,
વ્યાપારઇ વાધ્યઉ ઘણું, પ્રગટ્યઉ પુણ્યપ્રકાસ. ૪

× × × ×

અંતે—

ખંડ બીજો ઢાલ ૭ મી રાગ ધન્યાસિરી સીતારામની ચઉપઇ એહની ઢાલ.

* * * *

અનુકંપા ઉપરિ કહ્યઉ, ચંપક સેઠનઉ દ્રષ્ટાંતોરે,
અનુકંપા સહુ આદરઉ, એહથી છઈ મુગતિ એકાંતોરે. ... કે. ૧૪

સંવત ચાર સત્તોતરેં, હુવા ધનેસરસૂરિ,
તિણેં શત્રુંજય મહાતમ કહ્યું, શિલાદિત્ય હજુર. ૨
વીરજિણંદ સમોસર્યા, શત્રુંજય ઉપર જેમ,
ઇંદ્રાદિક આગલ કહ્યું, શત્રુંજય મહાતમ એમ. ૩
શત્રુંજય તીરથ સારિખું, નહિ છે તીરથ કોય,
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમેં, તીરથ સઘલાં જોય. ૪

× × × ×

અંતે— ઢાલ ૬

શત્રુજય મહાતમ સાંભલીએ, રાસ રચ્યો અનુસાર,
જે ભવી ગાવે ભાવશું એ, આનંદ હોય અપાર. શ. ૨૦
શત્રુજય રાસ સોહામણો એ, સાંભલજો સહુ કોય,
ઘર બેઠાં ભણે ભાવશું એ, તસુ જાત્રાફલ હોય. શ. ૨૧
ભણશાલી થિર અતિ ભલોએ, દયાવંત દાતાર,
શત્રુજય સંઘ કરાવીયો એ, જેસલમેર મઝાર. શ. ૨૨
'શત્રુજય મહાત્મય' ગ્રંથથી એ, રાસ રચ્યો સુખકાર,
રાસ ભણ્યો શત્રુજા તણોએ, નયર નાગોર મઝાર. શ. ૨૩
ગિરૂઓ ગચ્છ ખરતર તણોએ, શ્રી જિનચંદ સુરીશ,
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પુન્યનાએ, સકલચંદ સુજગીસ. શ. ૨૪
નામ શિષ્ય જગ જાણીયે એ, સમયસુંદર ઉવર્ઝ્ઝાય,
રાસ રચ્યો તેણેં રૂઅડોએ, સુણતાં આનંદ થાય. શ. ૨૫

પ્ર૦ ભીમશીમાણેક-રત્ન સમુચ્ચય પૃ. ૨૭૦-૨૮૦.

(૩૬૫) ચંપકશ્રેષ્ઠીની ચોપઇ સં. ૧૬૯૫ સાંચોરમાં

આદિ—

જાલોર માહે જાગીયઈ, પારસનાથ પ્રતક્ષ,
પ્રહ ઉઠીનઇ પ્રણમતાં, સાંનિધિ કરઈ સમક્ષ. ૧
ગઢ ઉપરિ ગરયડિ તિલઉ, સોવનગરિ સિણગાર,
મહાવીર પ્રણમું મુદા, દેઉલ તિનઉ દાતાર. ૨

શ્રાવકનાં વ્રત તો પલઇ, જો હુંઇ ગુણ ઇકવીસ,
નામ તુમે તે સાંભલો, વારૂ વિસવાવીસ. ૪

* * * *

અંતે—

સંવત સોલ છનું સમઇએ, આસૂમાસ મઝારિ,
અમદાવાદઇ એ કહ્યઉએ, ધનદત્તનઉ અધિકાર.
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીયઉએ, શ્રી જિણચંદ સૂરીસ,
પ્રથમ સીસ જગિ પરગડાએ, સકલચંદ તસુ સીસ.
સમયસુંદર સંબંધ કહ્યઉ એ, જિનસાગર સૂરિરાજ,
(ભવિજનનઇ હિતકાજ પાઠાંતર)
ભણતાં ગુણતાં ભાવસુએ, સીજઇ વંછત કાજ.

—સર્વ ગાથા ૧૬૧ શ્રી સમયસુંદર મહોપાધ્યાયાનાં પૌત્રેણ પં. હર્ષકુશલગણિના સંશોધિતા સા. હરજી ધનજી સુશ્રાવકાગ્રહેણ પત્ર. હા. ભં. પાટણ. —લિ૦ સૌભાગ્યવિજય ગણિ (લાલવિજય શિ.) લિ. શ્રા. કેસરબાઈ વાચનાર્થં ૧૧-૧૧ ધો. —પ-૯ અમ.

—સં. ૧૭૪૯ વર્ષે કાર્ત્તિક વદિ ર બુધે વ્યવહારશુદ્ધિ વિષયે
૬-૧૯ (વિ૦ધ)

—સં. ૧૭૨૪ વર્ષે આષાઢ સુદિ ૧૫ દિને લિખિતં મહોપાધ્યાય શ્રી ૫ શ્રી અમૃતવિજય ગણિશિષ્ય ગણિ દીપ્તિવિજયેન
(ઉદયપુર ભં.)

બીજી પ્રતમાં છેવટે નીચે પ્રમાણે છેઃ—

સમકિતનું ફલ માગીઇએ ધનદત્ત રિષિનઇ પાસિ, સં.
તુમ્હ પામિઉ તે આપજયો એ મુઝ મનિ પૂરયો આસ, સં.
સમયસુંદર સંબંધિ કહિઉ એ જિનસાગર સૂરિરાજ સં.
ભણતાં ગણતાં ભાવસ્યું એ સીઝઈ વંછિતકાજ. સં.
—વિવેકવિજય (ધુમટાવાલો ઉપાશ્રય) ઉદયપુર ભં.

સંવત સોલપચાણુયઇ મઇ ઝાલોર માહે જોડીરે,
ચંપક સેઠની ચઉપઇ અંગિ આલસ નઇ ઉંઘ છોડીરે. કે. ૧૫
શ્રી ખરતર ગચ્છ રાજીયઉ, શ્રી જુગપ્રધાન જિણચંદોરે,
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પૂજ્યના, સકલચંદ મુણિંદોરે. કે. ૧૬
સમયસુંદર શિષ્ય તેહના તિણ ચઉપઉ કીધી એહોરે,
શિષ્ય તણઇ આગ્રહ કરી જે ઊપરિ અધિક સનેસોરે. કે. ૧૭
નરનારી રસિયા હુસ્યઇ તે સાંભલિસ્યઇ સદા આવીરે,
સુઘડ સુકંઠી બે જણા, વાચજ્યો ભલી વાત બણાવીરે. કે. ૧૮

—પૂર્વોક્ત ગાથા ૧૪૪ ગાથા મીલને સર્વ ગાથા ૧૬૨ પ્રથમ ખંડ ૩૪૪ ગાથા મીલને ખંડદ્રય સર્વ ગાથા ૫૦૬ ગ્રથાગ્રંથ શ્લોક ૭૦૦ સં. ૧૬૯૯ શ્રા૦ વ૦ ૫ લિપીકૃતા ૨૩—૧૪ આ. ક.

—ગ્રંથાગ્ર ૫૦૬ પત્ર ૧૫— ઘો. રત્ન. ડે.

—લિપિના ચેયં પંડિત ચારિત્રવિજય૦—યતિ વિવેકવિજય (ઘુમટાવાળો ઉપાશ્રય) ઉદયપુર ભં.

—ઇતિશ્રી દાનાધિકારે ચંપકશ્રેષ્ઠી ચતુષ્પદી સંપૂર્ણા-સં. ૧૮૭૬ ના વર્ષે શાકે ૧૭૪૨ પ્રવર્ત્તમાને શ્રી જૈડિયા મિંદર મધ્યે લિ૦ પૂજ્ય ઋષિ માલજી તતૃશિ. પાંડવ તન્મધ્યે લિ૦ ઋ. શિવજીમાલજી શિષ્યાર્થે પઠનહેતવેં પા. ૧૩ પં. ૧૫ રાજકોટ પૂ. અ૦

(૩૬૬) ધનદત્ત ચઉપાઇ (વ્યવહારશુદ્ધિ ચોપઈ) સં. ૧૬૯૬ આસોમાં—અમદાવાદમાં.

આદિ—

શાંતિનાથ જિન સોલમો, પ્રણમું તેહના પાય,
વ્યવહારસુદ્ધિ ઉપરિ કહોઉ, ચઉપઇ ચિત લગાય. ૧
ભગવંત ભાષઈ ભો ભવિક, મોટો સાધનો ધર્મ,
જેહથી મુગતિ જાઈઈ, સાસતાં લહિયઈ સર્મ. ૨
દીસઈ તે અતિ દોહિલો, સૂરવીર કરઈ કેઇ,
શ્રાવકનો ધર્મ સોહિલો, દેવલોક સુખ દેઇ. ૩

પહિલું સાધુ સતીતણા, કીધા ઘણા પ્રબંધ,
હિવ વલિ સૂત્રથકી કહું, દ્રૂપદીનઉ સંબંધ. ૩
એક સૂત્ર બીજું સતી, ઉત્તમ એહની જોડ,
સુણતાં આનંદ ઊપનઈ, કરમની ત્રૂટઈ ક્રોડિ. ૪
વૃદ્ધપણઇ મઇ ચઉપઇ, કરિવા માંડી એહ,
સૂત્ર સતી નઈ સાધસ્યું, મુઝ મનિ અધિક સનેહ. ૫
મત કરઉ ઉંઘ નઈ વારતા, સાંભલતાં સહુ કોય,
આપન પ્રીછઇ અન્યનઇ, અંતરાય પણિ હોય. ૬
જ્ઞાતા સૂત્ર અરથ થકી, ભાખ્યઉ શ્રી ભગવંત,
સુધરમ સામી ગુંથિયઉ, સૂત્ર થકી મતિમંત. ૭
કરજોડી જંબૂ કહઈ, સુધરમ સામિનઈ એમ,
પનરમઉ ધન્નાન કહ્યઉ સોલમઉ અધ્યયન કેમ. ૮
સુધરમ સામી ઇમ કહઈ, સુણિ જંબૂ સુવિચાર,
મહાવીર મુઝનઈ કહ્યઉં, તિમ કહું તે અધિકાર. ૯

× × × ×

અંતે—

ત્રીજો ખંડ ઢાલ સાતમી–રાગ ધન્યાસિરી.
પાસ જિણંદ જુહારીયઇ એહની.

સુધરમ સામી પાંચમઉ ગણધર જંબૂનઇ ભાખઇરે,
ન્યાતા સૂત્રનઈ સોલમઉ, એ અધ્યયન સહુની સાખઇરે. ૧
દ્રૂપદીની એ ચઉપઇ મઈ, વૃદ્ધપણઇ પણિ કીધીરે
શિષ્યતણઇ આગ્રહ કરી, મઇં લાભ ઊપરિ મતિ દીધીરે. દ્રૂ.
એક સતી વલી સાધવી એ વાત બાઉ ઘણું મોટીરે,
દ્રૂપદી નામ લેતાં થકાં, તિણ કરમની ત્રૂટઈ કોટીરે. ૨
એક સંખ દૂધમઇં ભર્યઉ, માનીતી સુતસ્યું મોહઇરે,
સૂત્ર ગુણઇ સખરઇ કંઠ તસુ સુરનરના સુખ સોહઇરે. ૩

(૩૬૭) સાધુવંદના સં. ૧૬૯૭ —લીં૦

(૩૬૮) પુણ્યાઢય રાસ. —રે; રત્ન.

(૩૬૯) સુસઢ રાસ.

(૩૭૦) પુંજાઋષિનો રાસ. (ઐ.)

. મયણરેહા રાસ.

જીવરાશી ક્ષમાપના

હવે રાણી પદ્માવતી, જીવરાશી ખપાવે,

આ ઉપરનાં બંને પ્રત્યેકબુદ્ધ રાસમાં અંતર્ગત છે.

(૩૭૧) દ્રૂપદી સંબંધ સં. ૧૭૦૦ માહ માસ, અમદાવાદમાં.

આદિ— દૂહા.

શાંતિનાથ પ્રણમું સદા, પ્રણમું સદ્ગુરૂ પાય,
શ્રુતદેવી સાનિધિ કરી, અલગ ટલઉ અંતરાય. ૧
માતપિતા પણિ માનીયઇ, જિણ દીધઉ અવતાર,
દીક્ષા ગુરૂ વિદ્યાતણુઉ, એ મોટઉ ઉપગાર. ૨

સં. ૧૬૭૨માં વિશેષશતક સંસ્કૃતમાં રચેલ છે જેની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છેઃ-

શ્રીમત્ખરતર ગચ્છે શ્રીમજ્જિનસિંહસૂરિ ગુરૂરાજ્યે
સામ્રાજ્યં કુર્વાણે યુગપ્રધાનાખ્ય બિરૂદધરે. ૧
વિક્રમસંવતિ લોચન મુનિદર્શન કુમુદ બાંધવ પ્રમિતે,
શ્રી પાર્શ્વજન્મ દિવસે પુરે શ્રી મેડતા નગરે. ૨
યુગપ્રધાન પદવી શ્રી અકબ્બરસાહિના,
યેભ્યો દત્તા મહાભાગ્યાઃ શ્રી જિનચંદ્રસૂરયઃ ૩
તેષાં શિષ્યો મુખ્ય સ્વહસ્તદીક્ષશ્ચ સકલચંદ્રગણિઃ
તચ્છિષ્ય સમયસુંદરસુપાઠકૈરકૃતશતકમિદમ્. ૪

—સં. ૧૭૨૭ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૭ દિને શનિવારે શ્રી ગુઢામધ્યે પં. કલ્યાણનિધાનમુનિનાંતે વાસિના પં લબ્ધિચંદ્ર મુનિ લિપિચક્રે.

(વિ. ધ. ભં.)

શ્રી જિનચંદસૂરિ હો, શ્રી જિનસિંઘ સૂરીસ,
સકલચંદ સુપસાઇ હો સમયસુંદર ભણઈ સીસ.   ૩૮

—પત્ર ૩ હાલા. ભં. પાટણ દાબડો ૮૨

(૨)+ **કર્મછત્રીસી** સં. ૧૬૬૮ માહ સુદ ૬ મુલતાનમાં

આદિ—   રાગ આસાઉરી

કર્મથકી છૂટે નહીં પ્રાણી, કર્મ સબલ દુખ ખાણજી,
કર્મ તણે વશ જીવ પડયા સહુ, કર્મ કરે તે પ્રમાણજી. કરમ. ૧

×   ×   ×   ×

અંતે—

શ્રી મુલતાન નગર મૂલનાયક, પાર્શ્વનાથ જિણ જોયજી,
વાસુપૂજ્ય શ્રી સુમતિ પ્રસાદે, લોક સુખી સહુ કોયજી. ક. ૩૩
શ્રી જિનચંદસૂરિ જિનસિંઘસૂરિ, ગચ્છપતિ ગુણ ભરપૂરજી,
સિંધુ જેસલમેરી શ્રાવક, ખરતર ગચ્છ પડુરજી. ક. ૩૪
સકલચંદ સદ્‌ગુરૂ પસાયે, **સોલસે અડસઠીજી**,
કર્મછત્રીસી એ મઈ કીધી, માહ તણી સુદ છઠીજી. ક. ૩૫
કર્મછત્રીસી કાને સુણીને, કરજો વ્રત પચ્ચખાણજી,
સમયસુંદર કહે શિવસુખ લેશો, ધર્મતણો પરમાણજી. ક. ૩૬

—પ્ર૦ ચૈત્ય૦ આદિ સંગ્રહ ભાગ ૩ પૃ. ૨૨૯

(૩) શીલછત્રીશી
(૪) પુણ્ય છત્રીશી
(૫) સંતોષ છત્રીશી
(૬) +ક્ષમા છત્રીશી
} સં. ૧૬૬૯ સર્વ પૃ. ૧૦–અમ૦

આદિ—

આદર જીવ ક્ષમાગુણ આદર, મ કરિશ રાગ ને દ્વેષજી,
સમતાયેં શિવસુખ પામીજેં, ક્રોધેં કુગતિ વિશેષજી. આ. ૧

*   *   *   *

ધનવંત વિનયધરમ વલી, એક બાપ નઇ સંયમ ધારીરે,
વૃદ્ધ ગીતારથ ગુરૂ વલી એહની મનિ આવઇ સારીરે. ૪
અમદાવાદ નગરમાહે, સંવત સતરસઈ વરષેરે,
માહ માસ થઇ ચઉપઈ હુસી માણસને હરષેરે. દ્રૂ. ૫
વાચક હરષનંદન વલી હરષકુસલઈ સાનિધિ કીધીરે,
લિખણ સોઝણ સાહય્ય થકી, તિણ તુરત પુરી કરિ દીધીરે. દ્રૂ. ૬
શ્રી જિણચંદ સૂરીસર, શ્રી સકલચંદ તસુ સીસોરે
સમયસુંદર શિષ્ય તેહના, શ્રી સંઘનઈ ઘઇ આસીસોરે. દ્રૂ. ૭
ખરતર ગચ્છ તણઉ ધણી, જિનસાગરસૂરિ વિરાજઇરે,
સમયસુંદર કહઇ ચિર જીવઉ, દિન દિન પ્રતિ સબલ દિવાજઇરે. દ્રૂ. ૮
ત્રિણખંડ દ્રૂણિ ચઉપઈ, વલી અતિ ભલી ચઉત્રીસ ચઉત્રીસ ઢાલોરે,
સમયસુંદર કહઈ વંદના સીલ પાલઇ તેહનઈ ત્રિકાલોરે. દ્રૂ. ૯

—ઇતિશ્રી સમયસુંદર મહોપાધ્યાય વિરચિતે દ્રૂપદીસતી સંબંધે ત્રિતીય ખંડ સમાપ્ત. તત્સમાપ્તૌ સમાપ્તા ચેયં ચતુઃપદી પ્રથમ ખંડે ઢાલ ૧૫ સર્વ ગાથા ૩૧૧ દ્વિતીય ખંડે ઢાલ ૧૨ સર્વ ગાથા ૧૫૧ તૃતીય ખંડે ઢાલ ૭ સર્વ ગાથા ૧૪૪ સર્વાગ્રં. ઢાલ ૩૪ સર્વાગ્રં. ગાથા ૬૦૬ સવત ૧૭૦૫ વર્ષે આષાઢ વદિ ૧૩ શુક્રે લિખિતં પાનાં ૩૦-૧૩ મે. લા. વડોદરા.

હવે આ સુપ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન્ કવિની નાની મોટી કૃતિઓની ટીપ નીચે પ્રમાણે છે.—

(૧) પોષધવિધિ સ્તવન સં. ૧૬૬૭ માગશર સુ. ૧૦ ગુરૂ મરોટમાં

અંતે—

ઉદ્ધૃપી પોષા તણી વિધિ કહી ઉપગાર,
જેસલમેરી સંઘનઈ હો, આગ્રહ કરી સુવિચાર. ૩૬
સોલહસઈ સતસઠિ સમઇહો નગર મરોટ મઝારિ,
મગસરિ સુદિ દશમી દિનઇહો, શુભ દિન સુર ગુરવારિ. ૩૭

—શ્રી બબા મધે સં. ૧૭૫૧ વરખે ભાદ્રવા શુદ ૮ દનૈ લખતં રાએચંદ રાએસંઘ. ઉનાના વકીલ મોરારજીભાઇના મારી પાસે આવેલા એક ચોપડામાં છે. —૨–૧૪ આ. ક.

—પ્ર. રત્નસાગર પૃ. ૧૫૪. રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૧૮૩

(૯) +દાદાજી (જિનકુશલસૂરિ) સ્ત.

આદિ—આયો આયોજી સમરંતા દાદોજી આયો.

(૧૦) પ્રતિમા સ્ત૦ ૭ કડી—આદિ-શ્રી જિનપ્રતિમા હો જિન સારખી કહી, એ દીઠાં આણુંદ.

અંતે—

પારસનાથ હો તુઝ પરસાદથી, સદ્દહના મુઝ એહ,
ભવ ભવ હોજ્યો હો **સમયસુંદર** કહૈ, શ્રી જિનપ્રતિમાશું નેહજી શ્રી.

(મારી પાસે છે)

(૧૧) ઉદયન રાજર્ષિ ગીત—૨૦ કડી.

અંતે—

મુગતિ પહુતા મુનિવરૂ, **ભગવતિ** અંગ વિચાર મુ૦
સમયસુંદર કહઇ પ્રણમતાં, પાંમીજઇ ભવપાર ૨૦. મુ૦

(મારી પાસે છે)

(૧૨) +શત્રુંજય મંડન આદિ બૃહત્સ્ત૦—૩૧ કડી.

આદિ—

બે કર જોડી વીનવુંજી, સુણિ સામી સુવદીત,
કૂડ કપટ મૂંકી કરીજી, વાત કહું આપવીત. ૧

અંતે— કલશ

ઇમિ ચઢિય શેત્રુંજ ચરણ ભેટયા, **નાભિનંદણ** જિણ તણા,
કરજોડિ **આદિ** જિણંદ આગઇ, પાપ આલોયા આપણા,
શ્રી પૂજ્ય **જિણચંદ** સૂરિ સદ્દગુરૂ, પ્રથમ શિષ્ય સુજસ ઘણાઇ,
ગણિ **સકલચંદ** સુસીસ વાચક, **સમયસુંદર** ગુણ ભણઇ. ૩૧

પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૨૩૫ થી ૨૩૭ (મારી પાસે છે)

અંતે—

નગરમાંહે નાગોર નગીનો, જિહાં જિનવર પ્રાસાદજી,
શ્રાવક લોક વસે અતિ સુખિયા, ધર્મતણે પરસાદજી. આ. ૩૪
ક્ષમાબત્રીશી ખાંતે કીધી, આતમપર ઉપગારજી,
સાંભલતાં શ્રાવક પણ સમજ્યા, ઉપશમ ધર્યો અપારજી. આ. ૩૫
જુગપ્રધાન જિણચંદ સુરીસર, સકલચંદ તસુ શિષ્યજી,
સમયસુંદર તસુ શિષ્ય ભણે ઇમ, ચતુર્વિધ સંઘ જગીશજી આ. ૩૬.
—જૈ. પ્ર. ૩૯૯

(૭)+ અમરસરપુર મંડન શીતલનાથસ્ત. ૧૫ કડીનું

આદિ-મોરા સાહેબહો શ્રી શીતલનાથકિ, વીનતી સુણો એક મોરડી.

અંતે—

ઇમ અમરસરપુર સંઘસુખકર માત નંદાનંદણો,
સકલાપ સીતલનાથ સામી સકલ જણ આનંદણો;
શ્રી વચ્છલંછન વરણ કંચણ રૂપ સુંદર સોહએ,
એ તવન કીધઉ સમયસુંદર સુણત જન મન મોહએ. ૧૫
પ્ર. કા, મારી પાસે છે. પ્રં૦ રત્નસાગર પૃ. ૧૪૫

(૮)+મહાવીર સ્ત૦ વિનતિરૂપે—જેસલમેરમાં.

આદિ—

વીર સુણો મુજ વીનતિ, કરજોડી હો કરૂં હું મનની વાત,
બાલકની પરે વીનવું, મોરા સામી હો તૂ ત્રિભોવન તાત,
વીર સુણો મોરી વીનતી. ૧

અંતે— કલશ

ઇમ નયર જેસલમેરમંડણ, તીર્થંકર ચોવીસમો
સાસનાધીશ સિંહલછન સેવતા સુરતરૂસમો
જિનચંદ ત્રિશલામાતનંદન સકલચંદ કલાનિલો,
વાચનાચાર્ય સમયસુંદર, સંથુણ્યો ત્રિભુવનતિલો. ૧૯

વીક્રમપુર સિણગારહો લાલ, રિષભ જિણેસર ગુણ ભર્યો, મોરાલાલ,
નાભિરાયાં કુલચંદ, મરૂદેવી માતા ઉર ધર્યો–૧ મા.

અપૂર્ણ મારી પાસે છે.

(૧૫) પાર્શ્વનાથજિન પંચ કલ્યાણક સ્ત૦ ૫૧ કડી. સં. ૧૬૫૬
વૈ. સુ. ૩ જેસલમેરમાં આદિજિન પારણ દિને.

આદિ—

પુરિસાદાણી પરગડઉ, જેસલમેરૂ જિણંદ,
પંચ યલ્યાંણક તેહના, પભણિસુ પરમાણંદ. ૧
જિનવરના ગુણ ગાવતાં, લહિયઈ સમકિત સાર,
ગોત્ર તિર્થંકર બાંધિયઈ, લહુ તરિયઈ સંસાર. ૨
રાગ ભેદ રલિયાંમણા જાણઈ ચતુરસુજાણ,
ભાવ ભગતિ ગુણ ગાવતાં, જીવિત જનમ પ્રમાંણ. ૩

* * * *

અંતે— રાગ ધન્યાસિરી.

ઈમ થુણ્યઉ જેસલમેરૂમંડન, દુરિત ખંડન સુભ મનઈ,
રસ કરણ દરસણ તરણિ વરસઈ, આદિ જિણ પારણ વિનઈ.૫૦
જિનચંદસૂરતિ સકલચંદન મૃગમદ કેસર કરી,
પ્રહ સમઇસુંદર પાસ પૂજઈ, તેહની ધન્યાસિરી. ૫૧

૩–૧૧ (મારી પાસે છે)

(૧૬) +તીર્થમાલા સ્ત૦

આદિ—

શ્રી શેત્રુંજે ઋષભ સમોસર્યા, ભલા ગુણભર્યારે,
સીધા સાધુ અનંત, તીરથ તે નમુરે.

અંતે—

શેત્રુંજની કારણી નવાનગરમાંરે, શ્રી રાજસી ભરાવ્યા બિંબ, તી.
તીરથ યાત્રા ફલ તીહાં હોજ્યો મુજ ઇહાંરે, સમયસુંદર કહે એમ. તી.

—મારી પાસે છે. પ્ર. રત્નસમુચ્ચય ૫૮૫.

(આનું બીજું નામ આલોયણ ગર્ભિત આદિ સ્ત૦ છે. પ્ર. ચૈત્ય. આદિ સં. ભાગ ૨ જો. આ સ્તવન પોતે શત્રુંજય યાત્રા કરી ત્યારે કર્યું છે તે માટે શત્રુંજય રાસ પોતે કર્યો છે તેમાં આલોયણનો ઉલ્લેખ જુઓ.)

૧૨ અ +સકલ શાશ્વત ચૈત્યનમસ્કાર સ્ત૦ ૫ ઢાળ.

આદિ—

રિષભાનન વધમાન, ચંદ્રાનન જિન, વારિષેણ નામે જિણાએ. ૧
તેહતણા પ્રાસાદ ત્રિભુવન સાસતા, પ્રણમું બિંબ સોહામણા એ. ૨

× × × ×

અંતે— કલશ.

ઇમ શાસતા પ્રાસાદ પ્રતિમા સંથુણ્યા જિનવર તણા,
ચિહું નામ જિનચંદ તણા ત્રિભુવન સકલચંદ સુહાવણા;
વાચનાચારિજ સમયસુંદર ગુણ ભણેં અભિરામ એ,
ત્રિહું કાલ ત્રિકરણ શુદ્ધ હોયજ્યો સદા મુઝ પ્રણામ એ.

—પ્ર. રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૨૨૮ થી ૨૩૦

(૧૩) +મહેવામંડણ પાર્શ્વનાથ સ્ત૦ (પાર્શ્વનાથનો છંદ) ૮ કડી.

આદિ—

આપણ ઘર બઇઠા લીલ કરઉ, નિજ પુત્ર કલત્રસું પ્રેમ ધરઉ,
તુમ્હે દેસ દેસંતર કાંઇ દઉડઈ, નિત નામ જપઉ શ્રીના કોડઇ. ૧

× × × ×

અંતે—

શ્રી પાસ મહેવાપુર નગરે, મઇ ભેટયઉ જિણવર હરષ ભરે,
ઈમ સમયસુંદર કહઇ ગુણ જોડઉ, નિત૦ . ૮

પ્ર૦ જૈ. પ્ર. પૃ ૨૩૨ (મારી પાસે છે)

(૧૪) વીકાનેર મંડણ ઋષભજિન સ્ત૦

આદિ—

ઢાલ ઝિરમિર વરસૈ મેહ હો રાજા પરનાલે પાંણી વહે-એ દેશી.

(૧૯) +સીમંધર સ્વામી સ્ત૦

આદિ—

ધન ધન ક્ષેત્ર મહાવિદેહજી, ધન પુંડરિક ગિરિનામ,
ધન ધન તેહના માનવીજી, નિત ઉઠી કરેરે પ્રણામ. ૧

× * * *

અંતે—

સમયસુંદરની વંદનાજી, માનજો વારોવાર,
બે કરજોડી વીનવુંજી, વીનતડી અવધાર.
શ્રીમંદિર સ્વામી કહીઇરે, હું મહાવિદેહ આવીસ,
જયવંતા જિનવર કહીઇરે, હું તુંમને વાંદીસ. ૯

—અનંત. સઝાયોમાં.
જૈ. પ્ર. ૩૧૪

(૨૦) +રાણકપુર સ્ત૦ સં. ૧૬૭૬ માગશર જાત્રા કરી.

આદિ—

રાણપુરે રલિયામણોરે લાલ, શ્રી આદીસર દેવ મન મોહ્યું રે.

અંતે—

સંવત સોલ છિયંતરેરે લાલ, મિગસિર માસ મઝાર, મ૦
રાણપુરે યાત્રા કરીરે લાલ, સમયસુંદર સુખકાર, મ૦ ૭.

પ્ર. રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૨૩૨. જૈ. પ્ર. ૭૦

(૨૧) +અષ્ટાપદ સ્ત૦

આદિ—

મનડો અષ્ટાપદ મોહ્યો માહરોજી, નામે જપું નિશદીશજી.

અંતે—

દૈવ ન દીધી મુઝને પાંખડીજી, આવું કેમ હજૂરજી,
સમયસુંદર કહે વંદનાજી, પ્રહ ઉગમતે સૂરજી. મ૦ ૫.

પ્ર. રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૩૪૨.

(૧૭) સાચોરમંડન વીરસ્ત૦ સં. ૧૬૭૭ માહ માસ

આદિ—

ધન્ય દિવસ મેં આજ જુહાર્યો, સાચોરો મહાવીરજી,

અંતે—

ઇમ નયરશ્રી સાચોર મંડન, સિંહલંછન સુખ કરો.
સકલાપ મૂરતિ, સકલ સુરતિ, માત ત્રિશલા ઉરિ ધરો,
સંવત સોલેસે સતોતર માહ માસ મનોહરો,
વીનવ્યો પાઠક સમયસુંદર પ્રગટ તું પરમેસરો. ૧૪.

—મારી પાસે છે.

(૧૮) +મુનિસુવ્રત સ્વામી સ્ત૦ ૧૪ કડીનું.

આદિ—

જંબૂદીવ સોહામણો, દક્ષિણ ભરત ઉદાર,
રાજગૃહ નગરી ભલી, અલકાપુરી અવતાર. ૧
શ્રી મુનિસુવ્રત સામિજી, સમરતાં સુખ થાય,
મનવંછિત ફલ પામીયઇ, દોહગ દૂરિ પલાય.

* * * *

અંતે— કલશ

ઇમ પચ કલ્યાણિક ત્રિભુવન રાય,
મુનિસુવ્રત સામી વીસમો, જિનવરરાય વીસમો,
જિણવરરાય જગત્ર ગુરૂ, ભયભંજણ ભગવંત,
નિરાકાર નિરંજન નિરૂપમ અજરામર અરહંત
શ્રી જિનચંદ વિનેય સિરોમણી સકલચંદ ગણી સીસ,
વાચક સમયસુંદર ઇમ પભણઇ, પૂરઉ મનહ જગીસ. ૧૪

—વા૦ સાંમીદાસ ગણિ લિખતં. ૧-૧૫ મારી પ.સે છે.

પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૫૧૪

અંતે—

પાર્શ્વનાથ પ્રસાદ કરીને, મ્હારી પૂરો ઉમેદરે,
સમયસુંદર કહે હું પણ પામું, જ્ઞાનનો પંચમો ભેદરે—પંચમી૦

—પ્ર૦ રત્નસાગર પૃ. ૧૭૦, જૈનપ્રબોધ પૃ. ૯૦

(૨૫) +ઉપધાન તપ સ્ત૦ (૭ ઉપધાનનું ટુંક વર્ણન)

આદિ—

શ્રી મહાવીર ધરમ પરગાસે, બેઠી પરષદ બારજી,
અમૃત વચન સુણી અતિ મીઠા, પામે હરખ અપારજી. ૧
સુણો સુણોરે શ્રાવક ઉપધાન વહ્યા વિન કિમ સૂઝે નવકાર.
ઉતરાધ્યયન બહુ શ્રુત અધ્યયને, એ ભણ્યો અધિકારજી. સુ. ૨
મહાનિશીથ સિદ્ધાંત માંહે પિણ, ઉપધાન તપ વિસ્તારજી,
અનુક્રમે શુદ્ધ પરંપર દીસે, સુવિહિત ગચ્છ આચારજી. સુ. ૩

* * * *

અંતે— કલશ.

ઇમ વીર જિણવર ભુવણ દિણયર માતા ત્રિશલાનંદણો,
ઉપધાનનાં ફલ કહે ઉત્તમ ભવિય જન આનંદણો,
જિનચંદ યુગપરધાન સદ્ગુરૂ સકલચંદ્ર મુનીસરો,
તસુ સીસ વાચક સમયસુંદર ભણે વંછિત સુખકરો. ૧૮

—પ્ર. રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૫૫૧, રત્નસાગર ભાગ ૧ પૃ. ૪૮૨.

(૨૬) +દાનશીલ તપ ભાવ પર પ્રભાતી.

આદિ—

રે જીવ જૈનધર્મ કીજીયે, ધર્મના ચાર પ્રકાર,
દાન શીયલ તપ ભાવના, જગમાં એટલું સાર—રે. ૧

પ્ર. જૈન સ. માળા; ચૈત્ય૦ આદિ સં. ૩.

(૨૭) +માયાપર સ.

આદિ—માયા કારમીરે માયા મ કરો ચતુરસુજાણ.

+જીવરાશી ખમાવવાપર.

(૨૨) +એકાદશી સ્ત૦ ૧૩ કડીનું સં. ૧૬૮૧ જેસલમેરમાં

ચોપાઈની દેશી.

આદિ—

સમવસરણ બેઠા ભગવંત, ધર્મ પ્રકાશે શ્રી અરિહંત,
બારે પરખદા બેઠી રૂડી, માગસર સુદી અગીયારસ વડી. ૧

* * * *

અંતે—

જેસલ સોલ ઇક્યાસી સમે, કીધું સ્તવન સહુ મનગમે,
સમયસુંદર કહે દાહાડી, માગસર સુદી અગીયારસ વડી. ૧૩

આમાં મૌન એકાદશી પર્વનું મહાત્મ્ય છે.—પ્ર૦ ચૈ૦ આદિ સંગ્રહ ભા. ૩ પૃ. ૫૪ રત્નસાગર પૃ. ૧૪૪, રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૧૭૨.

(૨૩) +પંચમી વૃદ્ધ (મોટું) સ્ત૦ (જ્ઞાનપંચમી પર ૩ ઢાલ ૨૫ કડીનું સ્ત.

આદિ—

પ્રણમુ શ્રી ગુરૂ પાય, નિર્મલજ્ઞાન ઉપાય,
પંચમી તપ ભણુંએ, જનમ સફલ ગિણું એ. ૧

અંતે—

ઇમ પંચમી તપ ફલપ્રરૂપક વર્દ્ધમાન જિણેસરો,
મઈ થુણ્યો શ્રી અરિહત ભગવંત, અતુલબલ અલવેસરો,
જયવંત શ્રી જિનચંદસૂરિજ, સકલચંદ નમંસિયો,
વાચનાચારિજ સમયસુંદર, ભગતિભાવ પ્રશંસિયો.

—પ્ર૦ રત્નસમુચ્ચય પૃ. ૧૬૮, રત્નસાગર પૃ. ૧૩૭ શ્રી જ્ઞાનપંચમી (જૈ. ધ. સભા. ભાવ.)

(૨૪) +પંચમીપર લઘુ સ્ત૦ ૫ કડી.

આદિ—

પંચમી તપ તુમેં કરોરે પ્રાણી, નિર્મલ પામો જ્ઞાન.

અંતે—રાતી શલા અણસણ લીએરે હાં, ચડતે મન પરિણામ. મેરે.
સમયસુંદર કહે તેહનેરે હાં, ત્રિકરણ સુદ્ધ પ્રણામ. મેરે. ૯

(૩૧) +નિંદાવારક સ. ૫ કડી.

આદિ—

નિંદા મ કરજો કોઈની પારકીરે, નિંદાનાં બોલ્યાં મહા પાપરે.

પ્ર૦ રત્નસ. જૈ. પ્ર.

(૩૨) +અનાથીઋષિ સ. ૯ કડી.

આદિ—

શ્રેણિક રયવાડી ચઢ્યો, પેખિયો મુનિ એકંત,
વરરૂપ કાંતિએ મોહિયો, રાય પૂછે રે કહો વિરતંત–
શ્રેણિકરાય હુંરે અનાથી નિર્ગ્રંથ.

(૩૩) +બાહુબલ સ. ૭ કડી.

આદિ—

રાજતણા અતિ લોભિયા, ભરત બાહુબલ ઝૂઝેરે,
મૂંઠ ઉપાડી મારિવા, બાહૂબલ પ્રતિબુઝેરે.
–વીરા મારા ગજથકી ઉતરો.

(૩૪) +અરણિક (અર્હન્નક) મુનિ સ. ૮ કડી. ૧

આદિ—

અરણક મુનિવર ચાલ્યા ગોચરી, તડકે દાઝે સીસોજી,
પાય ઉવરાણારે વેલૂ પરજલેરે, તન સુકુમાલ મુનીસોજી–અરણક ૧

(૩૫) +શાલિભદ્ર સ.

આદિ—

—ર. સ.

પ્રથમ ગોવાળિયાતણે ભવેજી, દીધું મુનિવર દાન.

(૩૬) +મેઘરથરાય સ. જૈ. પ્ર. ૩૬૯

આદિ—

દશમે ભવે શ્રી શાંતિજી, મેઘરથ જીવડો રાય રૂડારાજા.

સ. મા. પૃ. ૧૩૦

આદિ—હવે રાણી પદમાવતી જીવરાશિ ખમાવે.
અંતે—

રાગ વૈરાડી જે સુણે, એ ત્રીજી ઢાલ
સમયસુંદર કહે પાપથી; છૂટે તતકાલ. હવે૦ ૩૩
(આ સઝાય સ્વતંત્ર નથી પણ તે ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ રાસમાંથી નેમિરાજર્ષિના ખંડમાં છે.)

(૨૮) આદીસર વિનતિ.

આદિ—

આદીસર હો સોવનકાય, તેજઈ રવિ જિમ દીપતો,
સુર કિંનર હો સેવઇ પાય, મોહ મહાભડ જીપતો- ૧
જે અહનિશિ હો પ્રણમે સામિ, ત્યાં ઘર સદા વધામણા,
ચઉ ગઈ દુખ હો ટાલણહાર, જિનવર નામ સુહામણો. ૨
વીનતડી હો ઇક્કિ અવધારિ, કરજોડી કવિયણ કહે,
તું સમરથ હો ઇણ સસારિ, તુઝ કીરતિ જગિ મહમહે. ૩

અપૂર્ણ—મારી પાસે છે.

૨૯ નાગલા ગીત.

આદિ—ભવદેવ ભાઈ ઘરિ આવીયોરે, પ્રતિબૂઝવી મુનિરાયરે,
નવ પરિણીત મુકી નાગલા, ભવદત્ત વાંદે મુનિના પાયરે. ૧
અર્ધમંડિત ગોરી નાગલા.

અંતે—નારી નાગલાઈ પ્રતિબૂઝવ્યોરે, વૈરાગ ધરી બહુ માનરે,
ભવદત્ત દેવલોક પામીયોરે, સમયેસુંદર વાંદે પાયરે. ૭ અ૦
અમારી પાસે છે.

૩૦ અર્હન્નક સઝાય. ૯ કડી.

આદિ—વેરણ વેલા પાંગર્યારે હો, ધૂપ તમે અસરાલ, મેરે અરહના,
ધરતી વળી ઉની ઘણુંરે, હાં મુનિવર અતિ સુકુમાલ. મેરે. ૧

૩ જાની સ. આ-નગર સુદર્શન રાય હોજી, મણિરથ રાજ કરે તિહાં,
અં-સમયસુંદર કહે સાધુને.
૪ થાની સ. આ-પુંડરવર ધનપુર રાજીયો, મ્હાંકી સહિયર, સિંધરથ નામ નરેંદરે.
અં-સમયસુંદર કહે સાધુજી, ચોથો પ્રત્યેકબુધ એ-મ્હાં.

(૪૭) ચારેની સાથે સ૦

આ-ચિહું દિસથી ચ્યારે આવીયા, સમકાલે હે યક્ષ દેહરામાંહિ.
અં-ઉત્તરાધ્યયને તે કહ્યા, સૂત્રમાહે હો ચ્યારે પ્રત્યેક બુધ,
સમયસુંદર કહે સાધુના, ગુણ ગાયાહે પાટણ પરિસિધિ.
—મારી પાસે છે.

(૪૮) નમિરાજગીત.

આદિ—

જી હો મથુરા નગરીનો રાજીયો, જીહો હય ગય રથ પરિવાર,

અંત—

જીહો ઉત્તરાધ્યયને એહ છે જીહો, નમિરાજા અધિકાર,
જીહો સમયસુંદર કહે વાંદતાં, જીહો પામીજે ભવપાર. ૭
(મારી પાસે છે.)

(૪૯) સનતકુમાર ગીત.

આદિ—

જોવા આવ્યા રે દેવતા, રૂપ અનોપમ સાર,
ગરવ થકી વિણસી ગયો, ચક્રવત્તિ સનતકુમાર,
નયણ નિહાલોરે નાહલા. ૧

અંતે—

સનતકુમાર મુનીસરૂ, નાણ્યો નેહ લગાર,
કાજ સમાર્યાંરે આપણાં, સમયસુંદર કહે સાર. ૫. ન.
(મારી પાસે છે.)

(૩૭) +પ્રસન્નચંદ્રઋષિ સ૦
આદિ—
આરગમેં મૂઝને મિલ્યો ઋષિ રૂડોરે, સુણો તે સાધુ નિર્ગ્રંથ, ઋષિસર રૂડોરે.
(૩૮) +ગજસુકુમાલ સ. નવરી દ્વારામતિ જાણીયેજી.
(૩૯) +રાજુલ સ. રાજુલ ચાલી રંગશુંરે.
(૪૦) રેવતી સ. સોવન સિંઘાસણ રેવતી-આ. ક.
(૪૧) +ધોબીડા પર સઝાય-ધોબીડા તું ધોજે મનનું ધોતિયુંરે-
સ્થૂલિભદ્ર ગીત-પીઉડા! માનો બોલ હમારોરે.
નલદવદંતી ગીત ૬ કડી.
આદિ—
નલદવદંતી નીસર્યા, જૂવટૈ હારી દેશ, નલ રાજા,
વનમાહે રાતિવાસો વસ્યા, સૂતાં ભૂમિ પ્રદેશ-નલરાજા. ૧
અંતે—
દમદંતી પીહર ગઇ, પાલ્યો નિરમલ સીલ, ન૦
સમયસુંદર કહઈ પિઉ મિલ્યો, લીધા અવિચલ લીલ, ન૦ ૬
(૪૨) +ચેલણા સતી સ. ૬ કડી.
આદિ—વીર વાંદી વલતા થકાંજી, ચેલણા દીઠઉરે નિર્ગ્રંથ-
અંતે—સમયસુંદર કહે ચેલણાજી, પામીયો ભવતણો પાર-
વીરે વખાણી રાણી ચેલણાજી. ૬
મારી પાસે છે.
(૪૩-૪૬) +ચાર પ્રત્યેક બુધની સઝાય.
૧ લાની સ.
આદિ-ચંપા નગરી અતિ ભલી હું વારી, દધિવાહન ભૂપાલ રે, હું.
અંતે-સમયસુદર કહે સાધુને, હું પ્રણમ્યા પાતક જાયરે. હું. ૫
૨ જાની સ. આ-નગર કંપિલાનો ધણીરે, જયરાજા ગુણજાણ,
અં-સમયસુંદર કહે સાધુનેરે, નિત નિત પ્રણમે પાય દુ.૮

(૨૦) ઉદ્યમ ભાગ્ય—ઉદ્યમ ભાગ વિના ન ફલે, બહુત ઉપાય કીયે કયા હોઇ,
(૨૧) સર્વ ભેખ મુગતિગમન—હાં માઇ હરકોઉ ભેખ મુગતિ પાવે,
(૨૨) કર્મ—હાં માઈ કરમથી કો છૂટે નહી,
(૨૩) નાવા (નાવિક)—નાવાની કારી ચલે નીર મઝાર,
(૨૪) જીવદયા—હાં હો જીવદયા ધર્મ વેલડી, રોપી શ્રી જિનરાય,
(૨૫) વીતરાગ સત્યવચન—હાં હો જિનધર્મ ધર્મ સહુ કહે, થાપે અપણી વાત.
(૨૬) મરણ નિવારણ—મરણ તણો ડર ન કરિ મૂરિખ, જિણ વાટે જગિ જાઇરે.
(૨૭) સંદેહ—કરમ અચેતન કિમ હુયઉ કર્ત્તા, કહો કિમ શકિયે થાપીરે,
(૨૮) સૂતા જગાવણ—જાગિ જાગિ જાગિ ભાઈ જાગિરે તું જાગિ,
(૨૯) જગત્ સૃષ્ટિકારણ પરમેશ્વર પૃચ્છા—પૂછું પંડિત કહો કાહકી કંત, આ જગત સૃષ્ટિ કિણ કીધીરે.
(૩૦) ભણનપ્રેરણ—ભણોરે ચેલા ભાંઈ ભણોરે ભણો,
(૩૧) ક્રિયાપ્રેરણ—ક્રિયા કરો ચેલા ક્રિયા કરો.
(૩૨) પરમેશ્વર સ્વરૂપ દુર્લભતા—કુણ પરમેશ્વર સ્વરૂપ કહે,
(૩૩) જીવકર્મ સંબંધ—જીવને કરમ માહોમાહિ સંબંધ,
(૩૪) પરમેશ્વર લઘુ—હાં હો એક તિલ દિલમેં આવ તું, કરે કરમનો નાશ.
(૩૫) નિરંજનધ્યાન—હાં હમારે પરબ્રહ્મ જ્ઞાનં,
(૩૬) દુખમયકાલે સંયમપાલન—હાં હો કહો સંજમ પંથ કિમ પલે,

—આ સર્વ ગીતોની પ્રત તેની છેવટે અનુક્રમણિકા સહિત ૭-૧૧ લ. સં. ૧૬૭૦ પ્રથમ ચૈત્રી શુદિ ૧૦ ગુરૂ લિખિતં મારી પાસે છે.

(૮૭) પદ. સુખનીકો સીતલનાથકો,

(૮૮) શાંતિનાથ પદ.

આદિ— આંગણ કલ્પ ફલ્યોરી હમારે,

(૫૦) અર્હન્નક ગીત.

અંતે—

અધિકાર ભણ્યો મઈ એહનઉ, સમયસુંદરનઈ ધ્યાન તેહનઉ.

- ૭ મ્હા.

૫૧—૮૬

૩૬ ગીતો—જૂદા જૂદા રાગમાં પદ જેવાં. સં. ૧૬૭૦ માં યા તે પહેલાં.
(૧) ક્રોધ નિવારણ—જીયુરા તું મ કરિ કિણસું રોસ.
(૨) માન નિવારણ—મૂરિખ નર કાહે તું કરત ગુમાન.
(૩) માન નિવારણ—કિસીકું સબ દિન સરીખે ન હોઈ.
(૪) માયા નિવારણ—કછુ મેરા, જીવ તું વિમાસે નહિ કછુ તેરા.
(૫) લોભ નિવારણ—રામા રામા ધનં ધનં, ભમતઉ રહઈ તું રાતિ દિનં.
(૬) લોભ નિવારણ—ચેલા ચેલા પદં પદં, પુસ્તક પાના લોભ મદં.
(૭) મનશુદ્ધિ—એક મનશુદ્ધિ વિણુ કોઉ મુગતિ ન જાઇ.
(૮) જીવપ્રતિબોધ—જાગિ જાગિ તું જંતુયા, તું કાઈ નિચિંતો સોવેરી.
(૯) જીવપ્રતિબોધ—રે જીવ વખત લિખ્યા સુખ લહિયઇ,
(૧૦) આર્તિ નિવારણ—મેરે જાયુ આરતિ કાંઈ ધરઇ,
(૧૧) નિંદાપરિહાર—નિંદા ન કીજઇ જીવ પરાઈ, નિંદા પાપે પિંડ ભરાઈ,
(૧૨) હુકાર પરિહાર—જહાં તહાં ઠઉર હું હુ હું,
(૧૩) કામિની વિશ્વાસ નિવારણુ—કામિની કહિ કુંણુ વેસાસા,
(૧૪) જીવ નટાવા—દેખિ દેખિ જીવ નટાવે એસો નાટક મંડયોરી,
(૧૫) સ્વાર્થ—સ્વારથકી સબ હે રે સગાઇ,
(૧૬) પારકી હોડ નિવારણ—પારકી હોડ તુ મ કરિરે,
(૧૭) જીવ વ્યાપારી—આએ તીન જણે વ્યાપારી,
(૧૮) ઘડી લાખીણી—ઘડી લાખીણી જાઈ બે, કછુ ધરમ કરો ચિત લાઈ બે.
(૧૯) ઘડિયાલા—ચતુર સુણો ચિત લાઇ કે કહા કહે ઘરિયારા,

અતે—

સંવતિ સોલ નવ્યાસીયઇ રે, મીર મોજાચું રાજરે,
અકપુરમાંહિ રહીરે, ભાદ્રવઇ જોડી છઇ ભાસરે. મન૦ ૫
શુલભદ્ર કોસ્યા પ્રતિબુઝવઇરે, ધરમ ઉપરિ ધરઉ રાગરે,
પ્રેમબંધન નેહિ પાડુયેરે, સમયસુંદર સુખકારિરે. મન૦ ૬

—મારી પાસે છે.

(૯૩) આલોયણ છત્રીશી સં. ૧૬૯૮ અહમદપુરમાં (અમદાવાદમાં)

આદિ— નગર સુદર્શણ અતિ ભલો એહની ઢાલ.

પાપ આલાયું આપણાં, સિદ્ધ આતમ સાખિ,
આલોયાં પાપ છૂટીયે, ભગવંત ઇમ ભાખ. પાપ૦ ૧
સાલ હીયાથી કાઢજો, જિમ કીધાં તેમ,
દુખ દેખિસિ નહિતરિ ઘણાં, રૂપી લખણા જેમ. પાપ૦ ૨

* * * *

અંતે—

સંવત સોલઅઠાણુયઇ, અહમદપુરમાંહિ,
સમયસુંદર કહે મેં કરી, આલોયણ ઉચ્છાહિ. ૩૬

—૨-૧૧ મારી પાસે છે. પ્ર. કા. નં. ૮૬૨.

(૯૪) ચાર શરણાં ગીત.

આ કવિ એક ઘણા પ્રતિષ્ઠિત અને ઉત્તમ કાવ્યકાર થયા છે. સં. ૧૬૪૯ ના ફાગણ શુદ બીજે બૃહત્ ખરતર ગચ્છના યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિએ અકબ્બર બાદશાહના કહેવાથી લાહોરમાં માનસિંહને આચાર્યપદ આપી તેમનું નામ જિનસિંહસૂરિ રાખ્યું તે સમયે તેજ જિનચંદ્રસૂરિએ સ્વહસ્તે કવિ સમયસુંદર તથા ગુણવિનય (જુઓ નં. ૧૯૫ પૃ. ૩૨૬) એ બે સાધુઓને ઉપાધ્યાય પદ આપ્યું. અકબર બાદશાહે લાહોરથી જિનચંદ્રસૂરિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા ત્યારે તે સૂરિએ બાદશાહ પાસે જવા વિચાર કર્યો અને તે વખતે સાથે સમયસુંદર કવિ પણ હતા. આ વિહાર ગૂર્જરાતથી જાલોર, મેડતા, નાગોર એમ મારવાડમાંથી પસાર થઈ લાહોર સુધીનો હતો. એટલે ૧૬૪૯ પહેલાં કવિ ગૂર્જરાતમાંજ

(૮૯) ઋષભનાથ ગીત—રીષભજી મેરે મન ભગતિ વસીરી.

(૯૦) ગૌતમગીત. ૭ કડીનું.

આદિ—

મુગતિ સમો જાંણી કરી, છોરે યે વીરજી મુઝને મયણ દૂરિ રે,
મેં અપરાધ ન કો કીયઉ, છો૦ વીરજી રહતઉ તુમ્હ હજૂરિ રે,
વીરજી વીરજી કિહાં ગય(હ)ઉ.

અંતે—

ગૌતમ કેવલ પામીઉ છો૦ ત્રિભુવન હરખ્યા સુરનર કોડિ રે,
પભણઇ ગૌતમ તણા છો૦ પ્રણમે સમયસુંદર કરજોડિ રે. ૭ વી૦
(મારી પાસે છે.)

દાદા (જિનકુશલસૂરિ) ગીત—દાદો તો દરસણ દીજે,
દાદો સેવકિયા સુખી કીજે.

(૯૧) ધન્નાશાલિભદ્ર ગીત. ૮ કડીનું.

આદિ—

ધન્નો શાલિભદ્ર બેઉ, ભગવંતનો આદેશ લે ઈરે.
હો મુનિવર ધ.
[illegible] વયરગિરિ ઊપરિ [illegible] ઈહે. ૧ હો૰

અંતે—

ધન્નો શાલિભદ્ર મહાઋષિ મુગતિ જાસ્યે મુનિવર ઈહે.
વાચ. ।। [illegible] સમયસુંદર [illegible] ઈહે. ૮ હો મુનિ૰

(૯૨) સ્થૂલભદ્ર ગીત. સં. ૧૬૮૯ [illegible] આપુર (અમદાવાદ)માં

આદિ—

[illegible]
[illegible] ૧ [illegible]

* * * *

મેરથી શત્રુંજય જવાનો સંઘ કાઢયો હતો, તેમાં પણ તેમણે સંઘ સાથે રહી શત્રુંજય યાત્રા કરી હતી. તેમ બીજાં અનેક તીર્થોની જાત્રા કરી હતી. વૃદ્ધપણામાં અમદાવાદ અને તે આસપાસ ગૂજરાતમાંજ રહી સ્વર્ગવાસ કર્યો હોય તેમ સંભવે છે. તેમની શિષ્યપરંપરામાં સ્વશિષ્ય હર્ષનંદન બહુ વિદ્વાન્ હતા કે જેમણે મધ્યાન્હપદ્ધતિ નામનો ગ્રંથ સં. ૧૬૭૩માં પાટણમાં રચ્યો છે. તેમાં પોતાની પ્રશસ્તિ આપતાં સ્વગુરુ સમયસુંદર માટે વચનકલાકવિકલા-નિષ્ણાત, તર્કવ્યાકૃતિ સાહિત્યજ્યોતિ, સમયતત્ત્વવિદ્ એ યથાર્થ વિશેષણો આપ્યાં છે અને વિશેષમાં જણાવ્યું છે કેઃ—

પ્રજ્ઞાપ્રકર્ષઃ પ્રાગ્વાટે ઇતિ સત્યં વ્યધાયિ યૈ;
યેષાં હસ્તાત્ સિદ્ધિઃ સંતાને શિષ્યશિષ્યાદૈ.
અષ્ટલક્ષાનર્થાનેકપદે પ્રાપ્ય યે તુ નિર્ગ્રન્થાઃ
સંસારસકલસુભગાઃ વિશેષતઃ સર્વરાજાનાં.

આ પરથી જણાય છે કે સમયસુંદર પ્રાગ્વાટ-પોરવાડ વણિક હતા. આ હર્ષનંદને ખરતરગચ્છની લબ્ધાચાર્યીય નામની આઠમી શાખા જિનસાગરસૂરિએ સં. ૧૬૮૬ માં કાઢી હતી તે બહુ વધારી. સમયસુંદરના પ્રશિષ્ય હર્ષકુશલ ઉપાધ્યાય થયા કે જેમણે કવિની ભાષાકૃતિ ધનદત્ત ચોપઈ સંશોધી હતી. વળી તેમની શિષ્યપરંપરામાં કુશલચંદ ઉપાધ્યાય થયા ને તેના શિષ્ય આલમચંદ થયા કે જેમણે સં. ૧૮૨૨ ના માગશર શુદિ ૪ ના દિને સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ચતુઃપદી ભાષામાં રચેલ છે. જુઓ ઓગણીસમી સદીમાં આગળ કવિ આલમચંદ.

આ કવિના સંબંધમાં અતિ વિસ્તારથી મેં 'કવિવર સમયસુંદર' એ નામનો નિબંધ ભાવનગરની સાતમી ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં લખી વાંચ્યો હતો અને તે જૈન સાહિત્ય સંશોધકના ખંડ ૨ અંક ૩ માં પ્રકટ થયેલ છે તે જોઈ લેવા વાચકને ભલામણ છે.

રહ્યા હતા અને ૧૬૪૯ માં લાહોરમાં ઉપાધ્યાય પદ મેળવી પછી તે બાજુ તે વિશેષમાં મેવાડ-મારવાડમાં પ્રવાસ કર્યો છે અને તેથી તેમની મુખ્ય ગૂજરાતી ભાષામાં અનેક દેશોના પ્રાન્તીય શબ્દો, મારવાડી, ફારસી, શબ્દો જોવામાં આવે છે. આ વાત તેમણે જે ગ્રંથો રચ્યા તેમાં રચનાસ્થલ જણાવેલ છે તે પરથી જણાઈ આવે છે. તેઓ સંસ્કૃત ભાષાના અચ્છા જ્ઞાતા હતા. તેમણે તેમાં રચેલા ગ્રંથો પરથી તેઓ એક સમર્થ વિદ્વાન્, ટીકાકાર, સંગ્રહકાર, શબ્દશાસ્ત્રી, છંદશાસ્ત્રી અને અનેક ગ્રંથોના અવલોકનકાર હતા. તેમના ગ્રંથોમાં ભાવશતક સં. ૧૬૪૧, પુણ્યનંદીકૃત રૂપકમાલા (ગૂ) પર સંસ્કૃત અવચૂર્ણિ સં. ૧૬૬૩, કાલિકાચાર્યકથા સં. ૧૬૬૬, સામાચારી શતક સં. ૧૬૭૨ મેડતા, વિશેષ શતક સં. ૧૬૭૨ મેડતામાં, ગાથાલક્ષણ સં. ૧૬૭૩ મેડતા, વિચારશતક સં. ૧૬૭૪, અષ્ટલક્ષી શરૂ કર્યો સં. ૧૬૪૯ અને પૂરો કર્યો સં. ૧૬૭૬ લાહોરમાં કે જેમાં 'રાજાનો દદતે સૌખ્યં' એ વાક્યના આઠ લાખ અર્થો કર્યા છે (જૂઓ પીટર્સન ચતુર્થ રીપોર્ટ નં. ૧૧૭૪ પૃ. ૬૮), વિસંવાદ શતક સં. ૧૬૮૫, વિશેષસંગ્રહ સ. ૧૬૮૫ લૂણકુર્ણસરમાં, ગાથાસહસ્ત્રી સં. ૧૬૮૬, 'જયતિહુયણ' સ્તોત્રપરવૃત્તિ સં. ૧૬૮૭ પાટણમાં, દશવૈકાલિક સૂત્રપર શબ્દાર્થવૃત્તિ સ. ૧૬૯૧ ખંભાતમાં, વૃત્તરત્નાકરવૃત્તિ સં. ૧૬૯૪ જાલોરમાં, તથા કલ્પસૂત્રપર કલ્પકલ્પલતા નામની વૃત્તિ, રઘુવંશપર વૃત્તિ, સંવાદસુંદર, ચાતુર્માસિક વ્યાખ્યાન, નવતત્ત્વપર વૃત્તિ અને પ્રશ્નોત્તર સારસંગ્રહ આદિ રચ્યા છે. સ. ૧૬૪૧ માં ભાવશતક ગ્રંથ રચ્યો અને સ. ૧૭૦૦ માં ગૂજરાતીમાં વૃદ્ધપણામાં 'દ્રુપદી સંબંધ' એ ગૂજરાતી ભાષામાં રાસ રચ્યો ત્યારે ૧૬૪૧ માં ૨૧ વર્ષની ઉમર કવિની ગણીએ, તો ઓછામાં ઓછું ૮૦ એંશી વર્ષનું આયુષ્ય ગાળ્યુ હોય એમ પ્રાયઃ નિશ્ચિત થાય છે.

આ ઉપરાંત એ પણ જણાય છે કે તેમણે સં. ૧૬૭૬ માં રાણકપુર (સાદડી પાસે) જાત્રા કરી અને સં. ૧૬૮૨ મા જેસલમેર પાસેના અસલ રાજધાની લોદ્રવપુરના વતની થેરૂ ભણસાલીએ જેસલ-

શ્રી વિદ્યાશીલ સીસ સુપરિ સોહામણિ પંડિત પુહુવિ પ્રવીણ,
વિવેકમેરૂ ગણિ સંયમ ગુણ કરિ વિચરતાજી, હું તસ્ય ચલણે લીણ.૧૯
ત્રીજા જિનવર સંભવનાથ પસાઉલિજી મુનિ જંપઇ મુનિશીલ,
જે નરનારી ભણસ્યઇ ગુણસ્યઇ સાંભલઇજી લવિ પરિપામઈ લીલ. ૨૦
—સં. ૧૬૯૪ વર્ષે ભાદ્રવા વદિ ૧૪ ગુરૂ (ઇડર બાઇઓનો ભં.)

---

૧૯૮ પદ્મરાજ

(૩૭૨) સનતકુમાર સં. ૧૬૫૯—વિ. ધ.
(૩૭૩) અભયકુમાર —ડે; ભાવ.

---

૧૯૮ ક વિદ્યાવિજય (ત૦ નયવિજય શિષ્ય)

૨૪ જિનપંચ કલ્યાણક સૂચિત સ્ત૦ સં. ૧૬૬૦

અંતે—

વીર પારંગતાય તિમ ગણુઉ સિવ દિવસિ, એહપદ સરવ જિનનામ સાથિં,
ગણુઉ કલ્યાણક દિવસિ પદ સહસપેં, તપ કરી હોઈ જિમ મુગતિ હાથિં.
૩૯ પૂ.
ચંદ્રરસ રિતુગગન વરસિ કલ્યાણક તવન કીધું ભવિક ભણત ભાવઈ,
કીરતિ કોટિ કલ્યાણ સુખસંપદા, સિદ્ધિ સૌભાગ્ય મિલી વેગિ આવઈ.૪૦પૂ.

કલસ.

તપગચ્છ અધિપતિ નમત નરપતિ રૂપ રતિપતિ સુંદરો,
શ્રી વિજયસેન સૂરીંદ સુવિહિત મુકુટ ગુણમણિ આગરો
ઉવઝાય શ્રી નયવિજય સીસઇ થુણીયા સકલ જિનેસરો,
દિઉ મુઝ મહોદય વાસ વિદ્યાવિજય સંપદ સુખકરો. ૪૧
—૩-૧૪ (મારી પાસે છેલ્લું પાનું છે.)

૧૯૬ ક. રત્નકુશળ (ત. મેહર્ષિ-દામર્ષિ શિ.)

+ પાર્શ્વનાથ સંખ્યા સ્ત. સં. ૧૬૫૨ આસપાસ.

આદિ—

શ્રી જીરાઉલિ નવખંડ પાસ વખાણીઇરે નામઇ લીલવિલાસ,
સંકટ વિકટ ઉપદ્રવ સવિ દૂરઈ ટલઇરે મંગલ કમલાવાસ. શ્રી. ૧

× × × ×

અંતે—

ભોગ સંયોગ તે પામઇ માનવ નવનવારે જસ તૂસઈ શ્રીપાસ,
ગણિ દામા શિષ્ય રતનકુશલ ભગતિઇ કહઇરે આપો ચરણઈ વાસ શ્રીર૦

—પ્ર૦ પ્રાચીન તીર્થમાલા સં. પૃ. ૧૬૯-૧૭૦

(આ કવિએ પંચાશક વૃત્તિ સં. ૧૬૫૨ આશ્વિન સિત પંચમી દિને રવિવારે ઉંઝા ગામમાં લખી છે તેમાં પોતાને પંડિત મેહર્ષિ ગણિ શિષ્ય શ્રી દામર્ષિ ગણિના શિષ્ય જણાવેલ છે. અપ્રકટ વિ. ધ. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ.)

---

૧૯૭ મુનિશીલ (આં. વિદ્યાશીલ-વિવેકમેરૂ શિ૦) ધર્મમૂર્ત્તિ સૂરિના રાજ્યમાં.

(૩૭૧) જિનપાલ-જિનરક્ષિત રાસ સં. ૧૬૫૮ માહ વદ ૮

અંતે—

શ્રી અંચલગચ્છ સુહગુરુ સુરતરુ સારિખાજી, શ્રી ધરમમૂરતિસૂરિ,
તે સહુ ગુરૂના ચરણકમલ નિતિ વાંદીઇજી, દોહગ જાઇ દૂરિ. ૧૬
કરિ શર રસ ઇંદુ માસ કુમારઇ સલહીજી, બહુલ આઠમિ દિન ચાર,
સખિ રચીએ સંધ તણઇ આગ્રહિ કરીજી રવિ શશિ નયર મઝારિ. ૧૭
સૂત્ર અરથથી જિમ ગુરૂ મુખિ સાંભલિઉજી, અરથ વખાણિઉ એહ,
ઓછઉ અધિકઉ મિછા દુક્કડ મુહનઇજી સુકવિ પમજ્યો તેહ. ૧૮

૨૦૦ હેમવિજય ગણિ (ત૦ આનંદવિમલસૂરિના આજ્ઞાવર્તી શુભવિમલ–કમલવિજય પં. શિ૦)

(૩૭૫) +કમલવિજય રાસ સં. ૧૬૬૧ મહેસાણામાં.

આદિ—

સરસ વચન રસ વરસતી, સરસતિ કવિઅણ માય,
સમરિય નિયગુરૂ ગાયસ્યું, પંડિત પ્રણમિય પાય. ૧
કમલવિજય કોવિદ તિલક, સુવિહિત સાધુ સિંગાર,
તાસ રાસ રલિઆમણો, ભણતાં જય જયકાર. ૨

* * * *

અંતે—

શ્રી કમલવિજયવર વિબુધના નામથી સકલ કલ્યાણના કોડિ,
સંપદા સવિ મિલઇ દૂરિત દૂરિં ટલઈ મંત્રમાં મૂલગો એહ કહીઇ ૧૦૭
જાસ વૈરાગ્ય વર વાનગી વાસના શખર સુવિહિત જતી રિદય રાખી
જાસ સંવેગ રસ સરસ સવિ પાછિલા સાધુ ગુણરાસિનો હુઉ સાખી૧૦૮
રૂપરેપા ધરો અસમ સમરસ વરો સાહ ગોવિંદ સુત સાધુ સીહો,
કહતિ કવિ હેમ થિર પેમ એ શ્રીગુરો હોઉ મહ સુહકરો અમિયજીહો૧૦૯

—આ કવિ પ્રતિષ્ઠિત હતા અને તે માટે શ્રાવક ઋષભદાસ કવિએ તેનું નામ પૂર્વના નામી કવિ તરીકે પોતાના 'હીરવિજય–કુમારપાલ રાસ આદિમાં ઉલ્લેખેલ છે. જુઓ તે રાસોની પ્રશસ્તિઓ. વિજયપ્રશસ્તિ મહા કાવ્ય ૧૬ સર્ગમાં સંસ્કૃતમાં કરી પોતે સ્વર્ગવાસ કર્યો તેથી તે કૃતિ તેના ગુરૂભાઈ પં ગુણવિજયે બીજા પાંચ સર્ગ રચી પૂરી કરી. તેથી પોતે પોતાને 'કવિ' એ ઉપનામ આપે છે તે સાર્થક છે. હીંદીમાં પણ કવિતાઓ તેણે રચી છે. વધુ માટે જુઓ પ્ર. ઐ. રા. સ. ભાગ ૩,

(આ કવિએ કેટલાંક સ્તવનો સ્વાધ્યાયો શ્રી વિજયસેનસૂરિ રાજ્યમાં બનાવ્યાં છે. આની કેટલીક કૃતિઓ પાટણના હાલાભાઇના ભંડારમાં છે)

૧૯૯ જયવિજય (દેવવિજય શિ૦)

(૩૯૪) શુકન ચોપાઈ ૧૬૬૦ આસો શુ. ૧૫ ગિરિપુર-વાગડમાં

અંતે—

વાગડ દેશ વિઇરાગર નાંમ, જિહાં પટદરશણના વિશ્રાંમ,
રાજધાનીનું રૂડઉ ઠામ, દેશ મધ્ય ગિરિપુર વલીગાંમ. ૩૮

ગઢમઢ મંદિર પોલિ સુચંગ, જૈન શિવ પ્રાસાદ ઉત્તંગ,
રાજ કરઈ રાજા ગુણનિધુ, દાની માંની ભોગી ભણુ. ૩૯

કવિતા શ્રોતા વિરતો જાંણ, સૂરવીર ધીર પાંણિ,
સહસમલ્લ રાઉલ ભૂપાલ, પ્રથવી પ્રજાતણઉ પ્રતિપાલ. ૪૦

તસ સુત કુયર કમસીહ જેહ, ચઉદ વિદ્યા ગુણ જાંણઇ તેહ,
કીરતિ તેજ અનઇ પરિવાર, શત શાષા વાધઇ વિસ્તાર. ૪૧

જસ ઘરિ ગાંધી સંઘ પ્રધાન, પર ઊપગારી ન ધરઇ માન,
પુત્ર પૌત્ર કરંઈ નિતુ કેલિ, મંગલીકની વધતી વેલિ. ૪૨

સધરલ પુત્ર જોગીદાસ, શુકન શાસ્ત્રનુ કરઇ અભ્યાસ,
તેહનઈ ભણવા કાજિં કરી, પ્રાકૃતબંધ ચઉપઈ એ ધરી. ૪૩

વ્યોમ રસ રતિ ચંદ વષાંણિ, સંવછર હઇડઈ એ આંણિ,
સરદરતિ નઇ આસો માસ, રાકા પૂર્ણચંદ કલાવાસ. ૪૭

વિબુધ પુષ્પ દક્ષ આંણીઇ, પડિત દેવજ જગિ જાંણીઇ,
તાસ સીસ કરજોડી કહઈ, સુકન ભણતાં સવિ સુખ લહઇ. ૪૮

ભણતાં સવિ લહીઈ રિદ્ધિ, એ ભણતાં પાંમઈ વલી બુદ્ધિ,
જયવિજય નઈ પરમાણંદ, ભણતાં ગુણતાં સદા આનંદ. ૪૯

—જયકમલ ગણિના લિખિતં.

—ઉદયપુર યતિ ભંડાર.

વિધ કરીય અકબ્બર સાહિવર પ્રતિબોધકારક સુહગુરૂ
આદેશ લહિ કરી ધરમ ધરતાં સેય મંગલ સુષકરૂ. ૭૪
—સં. ૧૭૫૮ પો૦ શુ. ૩ રવૌ લિ૦ ૨૦-૧૨ આ. ક.

---

૨૦૨ આનન્દોદય

(૩૭૮) વિદ્યાવિલાસ ચોપઈ ૧૬૭૨ માણેક.

---

૨૦૩ પ્રેમવિજય (ત૦ વિજયસેનસૂરિ-વિમલહર્ષ શિ.)

(૩૭૯) +આતમશિક્ષા. સં. ૧૬૬૨ વૈ. શુ. ૧૫ ગુરૂ. ઉજ્જેણીમાં—
અંતે—

શ્રી વિજયસેન ગુરૂરાયવર, શ્રી વિજયદેવ સૂરિંદ,
વિજયમાન ગુરૂ વંદિએ, જિમ સૂરજ ઉર ચંદ.
તપગચ્છ વાચકમિં વરૂ, શ્રી વિમલહર્ષ શિરતાજ,
નામે નવનિધિ સંપજે, દર્શણ સીઝે કાજ. ૧૭૯
આતમ શિક્ષા ભાવના, તાસ શિષ્ય મનરંગ,
પ્રેમવિજય પ્રેમે કરી, ઉલટ આણી અંગ. ૧૮૦
રત્નહર્ષ વિબુધ મુઝ, બંધુ તાસ પસાય,
તાસ સાંનિધ ગ્રંથ મેં કર્યો, મન ધરી હર્ષ અપાર. ૧૮૧
સંવત સોલબાસઠ, વૈશાખ પુન્યમ જોય,
વાર ગુરૂ સહિ દિન ભલો, એ સંવત્સર હોય. ૧૮૨
નગર ઉજેણીમાં વળી, આતમશિક્ષા નામ,
મન ભાવ ધરીને તિહાં કરી, સિધાં વંછિત કામ. ૧૮૩
એકશત એંશી પાંચએ, દુહા અતિ અભિરામ,
ભણે સુણે જે સાંભળે, તે લહે શિવ કામ. ૧૮૪

(૩૭૬) નેમિજિનચંદ્રાવલા

આદિ—

સમરીય સમરસસાગરૂરે ગુરૂગિરૂઓ ગુણવંત,
શિવાદેવી સુત ગાઇએરે મુઝ મનિ લાગી પંતિ.
મુઝ મનિ લાગી પંત ઘણેરી, સેવ કરૂં નેમીસર કેરી,
નમે જેહને નરવર રાજી, જસે દીઠે મતિ આવે તાજી.
જી નેમિ જિનજીરે રાજીમતી ભરતાર ભગતે વંદિએરે,
જાસ નામ અભિરામ, સુણી આણંદિએરે—આંચલી.

* * * *

અંતે—

તપગચ્છ મંડણુ હીરલોરે હીરવિજય મુનિરાજ,
નામ જપંતાં જેહનુંરે સીઝે સઘલાં કાજ,
સીઝે સઘલાં કાજ સીઝે સઘલાં કાજની કોડી,
તેહને નમે સદા કરજોડી
પડિત કમલવિજયનો સીસ, હેમવિજય મુનિ ધે આસીસ. ૪૪

—૪-૧૩.લીં. પાનાં ૩. પ્રે. ર.

---

૨૦૧ જિનચંદ્રસૂરિ શિ.

(૩૭૭) જિનધર્મ મંજરી સં. ૧૬૬૨ વિક્રમનગર (વીકાનેર)માં.

અંતે—

ભુજ રસ વિજાદેવી વચ્છરઇ, મધુ સુદિ દશમી પુષ્પારકવર,
ઈમ વરઈ વિક્રમનગર મંડણુ, રિષભદેવ જિણેસર.
સુપસાય ખરતર ગચ્છનાયક સકલ સુવિહિત સુખકર,
જુગપવર શ્રી જિણચંદસૂરી સુરિ સુસીસ પયંપએ.
શ્રીમમ............ ૭૩
ઇમ જિનભાષિત મુલ સમકિત ધરમ સુરતરૂ મંજરી,
અનિ સુગુણ સરસ સુગંધ સુભદલ સફલ અવિચલ સિવસિરી.

જન્મ પામ્યા ઈંદે ઉચ્છવ કીધ, સુરગિરિ શુભ મન્ને,
ગર્ભથી જિણે મારિ ટાલી શાંતિ થઈ આણંદિયા,
સજન દેખત નાતિ રંગિઈ **શાંતિ** જિન નામજ દિયા. ૧

મંડલપતિ પદવી લહી પહિલોં ભોગવિ ભોગ,
ચક્રવર્ત્તિપદ પામિયા, મિલીઓ સહૂ સંયોગ.
સંયોગ મિલીઓ સાધિ ષટ્ખંડ રતન સવિ નવનિધિ લહ્યા,
મુગટ બદ્ધ બત્રીશ ભૂપતિ સહસ સેવે ગહગહ્યા.
જેઠ માશિ ઇક સિણ ચઉદસિ ઈંદ્ર ચઉસઠિ આવીઆ,
કીધ ઉચ્છવ દીખ લીધી વર્ણવે ગુણ ભાવીયા. ૨

પોસ શુકલ નવમી દિને પામ્યો કેવલનાણ,
જેઠ બહુલ તેરસિ તિથેં પ્રભુ પામ્યો નિર્વાણ,
નિર્વાણ પામ્યો શાંતિ જિણવર સિદ્ધિ પદિ સુખસંપદા,
પામિયા તસુ ચરણ પ્રણમો ભગતિસ્યું ભવિયણ મુદા,
તેહ સ્વામિ સેવતાં સહી રોગ નાવે તનિ કદા.
મનહ મનોરથ સર્વપૂરણ સિદ્ધિ લહિયે સર્વદા. ૩

દૂહા.

સુહ ગુરૂ ચરણકમલ સદા વંદોં ધરી આણંદ,
ભવિય કમલ પડિબોહવા ઉદયો તેજિ દિણંદ. ૪

ચિહું પ્રકાર ધર્મ વર્ણવ્યો તિહુયણ જન આધાર,
દાન શીલ તપ ભાવના કરિ તરિય સંસાર. ૫

ધર્મેં ધણ કણ સંપજે ધર્મે મોટિમ રાજ,
ધર્મેં જરા મહિમા ઘણો ધર્મે સીઝે કાજ. ૬

ધન સુબાહુ ધન્નો સુણો, શાલિભદ્ર કયવન્ન,
શ્રી શ્રેયાંસકુમરે દીઓ, દાને લહિઓ ફલ પુન. ૭

સેઠિ સુદર્શન નેમિ જિણ થૂલભદ્ર નાગિલ્લ,
શીલ લીલ સાધી ખરી, ફલ પામ્યો આગિલ્લ. ૮

(૩૮૦)+શત્રુંજય સ્તવના આદિનાથ વિનતિ ૩૫.

આદિ—

પ્રણમિઅ સયલ જિણંદ, પાય મન વાંછિત કાંમિ,
સકલ તિરથનો રાજીયોજી, પ્રણમુ સિરનાંમિ. ૧

* * * *

અંતે—

તપગચ્છનાયક ગુણનીલોએ, ગુરૂ હીરજી રાયા,
મનમોહન વિજયસેન સુરી, તેહના પ્રણમું પાયા,
વિમલહરખ શિષ્ય પ્રેમવિજય, કહે નિસુણો દેવ,
ભવ ભવ શત્રુંજા ગિરિ તણીએ, મુઝ દેજો સેવ. ૨૨

(કલશ.)

ઇમ થુણ્યો સ્વામી, મુક્તિગામી, આદિ જિન જગદેવ એ,
નિત્ય નમે સુર નર, અસુર વ્યંતર, કરે અહોનિશ સેવ એ,
જે ભણે ભગતેં ભલી યુકતેં, તસ ઘર જય જયકાર એ,
કહે કવિયણ સુણો ભવિયણ, જીમ પામો ભવપાર એ.

(૩૮૧) ધનવિજય પન્યાસ રાસ. (ઐ.) ખં–૧.

+ સીતા સતી સ. પૃ. ૧૫૪ મ. આ. બી.

---

૨૦૪ વિમલચારિત્ર (નાગોરી વડતપ–પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ–સમરચંદ્ર–રાજચંદ્ર–રત્નચારિત્ર શિ.)

(૩૮૨) અંજનાસુંદરી રાસ. સં. ૧૬૬૩ માગશર શુદ ૨ ગુરૂ. નાગોરમાં.

આદિ—

શાંતિકરણ જગિ જાણિયે, વિશ્વસેનકુ કુલચંદ,
ભાદ્રવ વદિ સાતમિઈ, ચરીયા જગદાનંદ,
આનંદ અચિરા હુઓ અનિયજો, જેઠ વદિ તેરમ દિને,

૨૦૫ મેઘરાજ (પાર્શ્વચંદ્ર-સમરચંદ-રાજચંદ-શ્રવણ ઋષિ શિ૦)

(૪૮૩)+ નળદમયંતિ રાસ. સં. ૧૬૬૪.

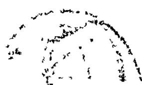
આદિ—

> નગર નિરૂપમ ગજપુરે શ્રી વિશ્વસેન નરિંદ,
> અચિરા રાણી ઉરવરે આવ્યા શ્રી શાંતિ જિણંદ.

અંત—

> જિણંદ સવ્વટ્ટવિમાણહુંતી ભાદ્રવા વદિ સાતમે,
> ચવ્યા જેઠ વદિ તેરસે જન્મ્યા ઉચ્છવ હુઓ અનુક્રમે.
> દીક્ષા જેઠ વદિ ચઉદશે પોષિ નોમિ શુદિ થયા કેવળી,
> મોક્ષ જેઠ વદિ તેરસ દિવસે પુહતી સવિ મનની રૂળી.
>
> જીવદયા પાળી ખરી, પુવ્વ ભવંતર જેણે,
> ચક્રવર્ત્તિ જિનવર રાજિયા, પદવી લાધી તેણે.
> તેણે પદવી દોય લાધી શાંતિનાથ જિણેસર.
> શાંતિ કીધી ગર્ભહુતે અભિનવો જગ સુરતર,
> સેવ કરતાં જેહનીરે સંપદા પરગટ હુઇ.
> દેવી દવદંતી તણીરે આપદા દૂરે ગઇ.
>
> દવદંતી કહો કુણ હુઇ, શ્યે કરમે દુખ પામી,
> શીળ રત્ન કેમ પાળિયો, પ્રસન્ન હુઓ કિમ સ્વામી,
> કેમ ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ પામી રાય નળશું બાહુપરે,
> શીળ પવિત્ર વિચિત્ર પાળ્યો જાસ કીરતિ વિસ્તરે,
> એ ચરિત અતિહિ સુજાણ ગુણિયલ સાંભળો આદર કરી,
> વિઘન વારો વરો વાંછિત ઉંઘ આળસ પરિહરી.

× × × ×

ઋષભ વીર ધન્નો યતી, તપીઓ તપ ઉદાર,
ભરત અનાથી હરિણ લઇ ભાવી ભાવન સાર.	૯
અંજનાસુંદરી ભલી પામ્યો શીલ ઉદાર,
શીલઅથૈ સુખ સંપદા પામી નિજ પરિવાર.	૧૦
અંજનાસુંદરી કવણ કિમ પાલ્યો તિણિ શીલ,
ગામ ઠામ કેણે હવી કિમ પામી સુખ લીલ.	૧૧

*	*	*	*

અંતે—

ઢાલ—બ્રહ્મદત્તપુર કંપિલ્લ રાજીઓરે–એ દેશી.

અંજનાસુંદરીએ ખરોરે પાલ્યો શીલ આચારે,
ભવિયણ જણુ તિમ પાલ્યો ભાવસ્યુંરે, જિમ લહો કીરતિ સાર—
શીલ સમાચરોરે. ૩૮૯

*	*	*	*

નાગોર નગીને સાતે જિણહરરે, આદિ શાંતિ જિણ પાસ,
વીર જિણેસર તે પ્રણમી કરીરે, ચોપઈ કીધ ઉલ્લાસ. શી. ૩૯૩
વડતપ ગચ્છપતિ જગમાહિં જાણીઇરે, શ્રી પાસચંદસૂરીસ,
તાસ પટોધર ગરૂઅડિ ગાજતારે, સમરચંદસૂરિ જગીસ. શી. ૩૯૪
શ્રી રાજચંદસૂરિ ગણધર ગાઇઇરે, વાચક રત્નચારિત્ર,
તાસ પસાઈ ચોપઈ એહ રચીરે, સેવક વિમલચારિત્ર. શી. ૩૯૫
સંવત સોલહવરસેં ત્રેસઠિઇરે, માગશિર માસ વિકાશ,
ચઉપઇ જોડી બીજે ગુરૂ દિનેરે, ભણતાં ન્યાન પ્રકાસ. શી. ૩૯૬
એહ ચઉપઈ સુણીને પાલીઇરે, શીલ પ્રમુખ જિનધર્મ,
ઇહ ભવિ પરભવિ સુખની સંપદારે, લહીએ શિવગતિ શર્મ. શી. ૩૯૭

—સં. ૧૭(૦)૧ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૪ દિને ઋ૦ ઠાકરસી તત્ શિષ્ય ઋ૦ દીપા લિ૦ ૧૮–૧૩ આચા ભંડાર.

૨૦૫ક. ગજસાગરસૂરિ શિ૦ (આં.)

(૩૮૪ક)-નેમિચરિત્ર ફાગ. ૧૬૬૫ ફા. ૬ બુધવાર.

અંતે—સોલ પાસઠિ ફાગુણિ છઠિ અનઇ બુધવારિ,
વિધિપક્ષિ ગછિ જાંણીઇ શ્રી ગજસાગર સૂરિરાય. ૪૧
તાસ શિષ્ય કહિ નેમિનુ ફાગ બંધ મનોહાર,
ભાવિં ગુણઈ જે સાંભલઇ તેહ ઘરિ જય જયકાર. ૪૨
—ઇડર બાઇઓનો ભંડાર.

---

૨૦૬ દામોદર મુનિ. (આં. કલ્યાણસાગરસૂરિ-ભીમરત્ન-ઉદયસાગર શિ.)

(૩૮૫) સુરપતિકુમાર ચોપઈ. સં. ૧૬૬૫ બીજા ભાદ્રવા શુ. ૬ સોમ.

આદિ—

પ્રણમું સ્વામી શાંતિજિન, મનવંછિત દાતાર,
સુરપતિ જસુ સેવા કરઇ, દરસણ હરપ અપાર. ૧
વિહિતનયા જગદીશ્વરી, સમરૂં મનિ સરસતિ,
જસુ નામઇ પામઇ વિપુલ, સેવક નિર્મ્મલ મત્તિ. ૨
ગુરૂ ગુરૂઆના ગુણ ભણી, ભગતઈ પ્રણમી પાય,
વર્ણ ભેદ જે મઇ લહ્યઉ, તે સદ્ગુરૂ સુપસાઇ. ૩
સુરપતિ નામઇ નૃપકુમર, જિણ જગિ ભોગ મહંત,
વિલસ્યા દાન પ્રભાવથી, વિરચિસુ તાસ વૃતંત. ૪
ભવસાયર માંહે હવી, જિનવરે ગરૂઇ નાવ,
ચારિ ચતુરગતિ તારિવા, દાનશીલ તપ ભાવ. ૫

* * * *

અંતે—

સુરપતિ ચરિત સયલ ચિતિ ધારિ, બોલ્યઉ દાન તણઈ અધિકારિ,
ઇમ જાંણી નરનારી જેહ, દાન દીયઈ ભવિ તરિસ્યઈ તેહ. ૪૫

અંતે—

રાગ મેવાડો-ધન્યાશ્રી.

નળ દવદંતી ચરિત્ર મોહામણુંજી, નવ નવ રંગ રસાળ,
સાંભળી ઉત્તમ સાધુ સતી પરેજી, ધરજો શીલ વિશાળ. ૧
સાધુ સતીનું ચરિત્ર સુણો ભલુંજી, સુણતાં નાસે પાપ,
ગારડ મંત્ર ખરો જેમ સાંભળેજી, નાસે અહિવિષ વ્યાપ. ૨
પાર્શ્વચંદ્ર સૂરિસર રાજીઆજી, મહિમા તાસ અપાર,
ઉપદેશે જેણે ભવિ તારિયાજી, જિનશાસન શિણગાર. ૩
શ્રી સમરચંદ્ર તિણ પાટે શોભતાજી, તેણે પાટે સૂરિંદ,
રાયચંદ્ર સૂરિસર દીપતા, ગિરૂઆ મેરૂ ગિરિંદ. ૪
સરવણ ઋષિ જગેં પ્રગટિયો મહામુનિજી કીધું ઉત્તમ કાજ,
તે સહી ગુરૂના ચરણ નમી કહેજી, વાચક શ્રી મેઘરાજ. ૫
સંવત સોળ ચઉસઠ સંવચ્છરે થઈઓ નળ ઋષિરાજ,
ભણજો ગણજો ધર્મ વિશેષજોજી, મારતા વંછિત કાજ. આ. ૬

+ પ્ર૦ આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક, ૩.

(૩૮૪) સોળ સતીનો રાસ. ડે. રત્ન.

૧. જ્ઞાતાસૂત્ર ભાસ.

પાસચંદસૂરિ શિરોમણી એ શ્રી સમરચંદ સૂરિંદકિ,
રાજચંદસૂરિ જગિ જયવંતા એ, તેજઈ જાણિ દિણિંદકિ. ૨૩
સરવણ ઋષિ મોટુ યતીએ પાટણિ માંડ્યઉં કાજકિ,
તે સહગુરનઇ પાય નમીએ, પભણઇ ઋષિ મેઘરાજકિ. ૨૪

—સીંચ ભંડાર.

૨ રાજચંદ્ર પ્રવહણ સ. ૧૬૬૧.

૩ પાર્શ્વચંદ્ર સ્તુતિ—શલોકો-ગીત.

૪ સદ્ગુરૂ સ્તુતિ.

—(ગદ્યમાં રાયપસેણીનો બાલાવબોધ, અને સ્થાનાંગની દીપિકા સં. ૧૬૫૯ માં રચ્યા છે.)

અંત—

શ્રી અંચલ ગચ્છિ ઉદધિ સમાંણ, સંઘરયણ કેરઉ અધિઠાંણ,
ઉદઉ તાસ વધારણ ચંદ, શ્રી ધરમમૂરતિ સૂરીશ મુણીંદ. ૬૦
આચારિજ શ્રી ગુરૂ કલ્યાંણસાગર, સાગર સમ ગુણ નાંણ,
તાસ પક્ષિ મહિમા ભંડાર, પંડિત ભીમરતન અણગાર. ૬૧
તાસ વિનેય વિનયગુણગેહ, ઉદયસમુદ્ર સુગુરૂ સસનેહ,
તાસ સીસ આણંદઇ ઘણઈ, શ્રી દયાસાગર વાચક ઇમ ભણઇં. ૬૨
ગુરૂ ભાઈ લહુડઉ ઋષિ દેવ, વિનયવંત સારઇ નિતિ સેવ,
આદરિ તેહ ભણઈ એ થઈ, મદનરાજ ઋષિની ચઉપઈ. ૬૩
મદન શતકના દૂહડા એકોતર સો સાર,
મદન નરિંદ તણું ચરિત મઈ વિરચ્યું વિસ્તારિ. ૬૫
સોલહ સય ઉગણોત્તરઈ પુર જાલોર મઝારિ,
આસો સુદિ દશમિં મઈ કીઓ, કથાબંધ ગુરૂવારિ. ૬૬

—યતિનો ભં. ઉદયપુર; ૬.

૨૦૮ પુણ્યકીર્ત્તિ–(ખ. મહિમામેરૂ–હર્ષચંદ–હર્ષપ્રમોદ શિ.)

(૩૮૮) પુણ્યસાર રાસ—પુણ્યસાર કુમારચરિત સં. ૧૬૬૬ વિજયાદશમી ગુરૂ–સાંગાનેરમાં.

આદિ—

નાભિરાય નંદન નમું, શાંતિ નેમિ જિન પાસ,
મહાવીર ચોવીસમો, પ્રણમ્યા પૂરે આસ. ૧
શ્રી ગૌતમ ગણધર સધર, લીલા લબ્ધિ નિધાન,
સમરી સહગુરૂ સરસતી, વપુષિ વધારે વાંન. ૨
ધર્મે ઉંચો કુલ હુવે, કામિની કલા અભ્યાસ,
રાજઋદ્ધિ ધર્મે હુવે, ધર્મે લીલ વિલાસ. ૩
ધર્મે સોહગ સંપજે, ધર્મે રૂપ અનૂપ,
સાચા સુખ ધર્મે હુવે, ધર્મે માને ભૂપ. ૪

શ્રી અંચલગચ્છિ રયણનિહાંણ, પ્રગટિઉ પાપતિમિરહર ભાંણ,
વિદ્યમાન ગુરૂ સુંદરકાય, શ્રી ધર્મ્મમૂર્ત્તિ સૂરીશ્વરરાય. ૪૬
તાસ પાટિ સદગુરૂ સુખકાર, આચારિજ ગુણગણ ભંડાર,
શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરીંદ, મિટઇ અશુભ કર્મ્મના ફંદ. ૪૭
તાસુપદિ મુનિવર ગણધાર, પંડિત ભીમરતન અણગાર,
તાસુ સીસ સંયમ શ્રી કંત, શ્રી ઉદયસમુદ્ર નામિ ધીમંત. ૪૮
તાસુ વિનેય વિનયગુણ વહઇ, મુનિ દામોદર ઇણિપરિ કહઇ,
દેવી સરસતિનઈ આધારિ, કથાબંધ કીયઉ મતિ સાર. ૪૯
હુ મૂરિખ મતિ હીણ અજાંણ, પંડિત જનનઈ હસિવા ઠાંણ,
વચન અયુક્ત કહ્યઉ મઇ જેહ, પંડિત સુધઉ કરિજ્યો તેહ. ૫૦
કલ્પિત વચન કહ્યઉ પુણિ કોઈ, સંઘ સાખિ હું ખમાઉ સોઈ,
સુરપતિ કુમરતણી ચોપઇ, પદમાવતિપુર માહે કહી. ૫૧

દૂહા.

વત્સર વિક્રમરાયથી, સોલ સહે પઇસઠિ,
ભાદ્રવિ બીજ શ્વેત પખ્ખિ, સોમવાર તિહાં છઠિ. ૫૨
ભાવ ભેદ જાણી ચતુર, ભણઈ સુણઈ નર જાંણ,
પામઈ મનવંછિત સદા, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ. ૫૩

—૧૦-૧૮ બાલ૦]

(માગરોળની પ્રતમાં પ્રશસ્તિમાં શબ્દોનો હેરફેર છે, પણ ભાવ એક છે પા. ૧૧-૧૫ માં.)

(૩૮૬) મદન રાજર્ષિનો રાસ. રત્ન કે.

---

૨૦૭ દયાસાગર (અં. ધર્મમૂર્ત્તિસૂરિ-કલ્યાણસાગરસૂરિ-ભીમરત્ન-ઉદયસાગર શિ.)

(૩૮૭) મદન ચોપાઇ સં. ૧૬૬૯ આસો શુદ ૧૦ ઝાલોરમાં.

૨૦૯ સુધર્મરૂચિ. (શુભવર્દ્ધન શિ૦)

(૩૯૧) આષાઢભૂતિ મુનિનો રાસ.

આદિ—

શ્રી શાંતિજિણેસર ભુવણદિણેસર પાય,
પ્રણમી બહુ ભગતિઇં ગાયસઉ રષિરાય.
આષાઢ મુનીસ્વર જસો જુગહપ્રધાન
નાટક નાચંતાં પામઉ કેવલનાંણ. ૧

નાટિક નાચંતાં કેવલ પાંમ્યુ નિસુણો તેહ વિચાર,
શ્રવણે સુણતાં ભાવિ ભણતાં લહીઇ ભવનો પાર,
નવકલપી વિહાર કરિ મનરંગિ મુનિવર મહિમાવંત,
ગુરૂ આદેસ લહી રાજગ્રહ નગરીમાંહિ પહુત. ૨

× × × ×

અંતે— ઢાલ.

નયર રાજગૃહી જાણીઇ, સિંહરથનિ કહૂં ભૂપ,
નાટક તિહાં વસઈ માન ભુપતિ ભૂંહરે—
જિરે જિરે આષાઢ ભુતની, ભાવનાનૂ પરિમાણુરે,
ભરતનું નાચંતાં પામઉ, કેવલ નાણુંરે— ધ્રુપદ જીરે૦ ૫૩
ભુવનસુંદર જયસુંદરા, રૂપઇ મોહનકંદરે,
કોઈ કેતલા દાન તિહા રહઉ, આષાઢભુત મુણેંદુરે. જીરે. ૫૪
શ્રી શુભવર્દ્ધન ગુરૂ તમ્હ તણારે ચલણે અવિચલ વાસરે,
નામઈ નવનિધી પામીઇ ફલઈ મનચી આસરે. જીરે. ૫૫
તેહ ગુરનઈ સુપસાઉલઈ, હઇડે ધરી આણંદુરે,
આષાઢભુતિ ઋષી ગાઇઉ; પામી પરમાણંદુરે. જીરે. ૫૬
કેવલ લહિ મુગતી ગયું, શ્રી સુધર્મરૂચિ ગુરૂ રીસરે,
પાંચસઇ પરીવારઇ પરીવરઉ. તેહના સંઘ આસીસરે. જીરે. ૫૭
જે નરનારી ભાંવસૂં ગાઇ રંગી રસાલરે,
તેહ અવિચલ વધામણુંરે, ધરી ધરી મંગલમાલરે. જીરે. ૫૮

ધર્મે કીધાં ધન સંપજે, ઉપમા અછે અનેક,
પુન્ય થકી પુન્યસારનો, સુણજો સુખ અતિરેક. ૫

* * * *

અંત—

શાંતિ જિણેસર ચરિત્ર થકી કિયો, એહ કથાનક સાર,
સાંભલતાં મનિ આણંદ ઉપજે, થાઇ હરખ અપાર. ૫. ૩
ખરતર ગચ્છપતિ ભટ્ટારક ચિરંજયો, જુગપ્રધાન જિનચંદ,
આચારિજ મહિમાનિધિ મુનિવરૂ, શ્રી જિનસિંહ સુરીંદ. ૪
શ્રી જિનકુશલ સૂરીસર પરંપરા, મુનીવર મહિમાવંત,
મહિમામેરૂ મનિ મેરા ભલી, ક્રિયાવંત ગુણવંત. ૫. ૫
દરશનકલશગણિ દીપે દિનકરૂ, વાચક હર્ષપ્રમોદ,
તાસ સીસ પુન્યકિરતિ ઇમ ભણે, મન ધરી અધિક પ્રમોદ. ૫. ૬
નવન સોસૈ સૈં છાસઠિ સમઇ, વીજે દસમી સુરવાર,
સાંગાનેર નગર રહીયામણો, પભણ્યો એહ વિચાર. ૭
શ્રી પદમ પ્રભુ સુપસાઉલિ, સંધ વધનાઇ વાંન,
ઉદરંગલાલ વધામણુ, સુખ સંપદ સંતાન. ૮
એહ ચરિત્ર ભવિયણ જે સાંભલેં, ભણે ગુણે નર જેહ,
દિન દિન ઉદય અધિકઉ તિન હોવઇ, નવનિધિ હોઈ તસુ ગેહ. ૯

—ઇતિ શ્રી પુન્યસાર કુમારચરિત્ર સંપૂર્ણ. સંવત ૧૭૬૫ વર્ષે માહ માસે શુક્લપક્ષે ૯ તિથૌ શનિવાસરે પાટણ મધ્યે, ઋષિ શ્રી ઉત્તમચંદજી તત્શિષ્ય ઋષિ વેલજી તત્ ભ્રાત ઋષિ કુશલચંદ લિપીકૃત શ્રીરસ્તુ. પ. ૬ પં. ૧૫ શ્રુ. વિ.

—સં. ૧૮૨૮ વર્ષે ફાગુણ સુદ ૯ દિને લિખતં મુનિ સુભાન-સાગરેણ લપીકૃત શ્રી પુરબંદર નગર મધ્યે શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રસાદાત. ૯-૧૭ ધો૦, પ્ર. ૨.

(૩૮૯) ધન્નાચરિત્ર ૧૬૮૮ ભા. શુ. ૧૩ રવિવાર ખિવપુર નગરમાં લી.
(૩૯૦) કુમારમુનિ રાસ. (પ્ર. ૧૮૧૩) લી.

જયઉ. ગયસુકુમાલ મુણીસ, શ્રી સંઘ દિઇ આસીસ,
જસ નામઇ પરમાણંદ, તસુ ગાવતા હુવઈ આણંદ—

—સંવત ૧૭૬૭ વર્ષે જ્યેષ્ટમાસે કૃષ્ણપક્ષે પંચમીતિથૌ સુભવારે પં. માનચંદ લિખતં સુશ્રાવિકાબાઈ આસા પઠનાર્થં. ૬-૧૩ મારી પાસે છે.

---

૨૧૦ ઋષભદાસ.

[આ ખંભાતના શ્રાવક કવિએ અનેક રાસાઓ, સ્તવન-સ્તુતિ-સ્વાધ્યાય રચેલ છે, અને ઉત્તમ કવિ તરીકે પોતાને સિદ્ધ કરેલ છે. આના સંબંધી વિસ્તૃત વિવેચન 'શ્રાવક-કવિ ઋષભદાસ' એ નામથી નિબંધ સૂરતની ગૂજરાતી સાહિત્યપરિષદ્‌માં મેં લખી મોકલેલો તે તે પરિષદના રીપોર્ટમાં પ્રકટ થયેલ છે, તેમજ જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ હેરલ્ડના ઇતિહાસ અંકમાં ૧૯૧૫ ના ૭-૯ અંકમાં પણ પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે.]

(૩૯૩) વ્રતવિચાર રાસ. સં. ૧૬૬૬ કાર્તિક વદિ ૦)) (દીવાલી) ત્રંબાવતિ (ખંભાત)માં

આદિ— શ્રી વિતરાગાય નમઃ

દૂહા—**પાસ** જિનેસ્વર પૂજીઇ, ધ્યાઈઈ તે જિનધર્મ્મ,
નવપદ ધુરિ આરાધીઈ, તો કીજઇ સુભ કર્મ્મ. ૧
દેવ અરીહંત નમું સદા, સીદ્ધ નમું ત્રણીકાલ,
શ્રી આચારય તુઝ નમું, શાશનનો ભુપાલ. ૨
પુણ્યપદવી ઉવઝાયની, સોય નમું નસદીસ,
સાદ્ધ સવેનિં નીત નમું, ધર્મ વિસા યાંહા વીસ, ૩
ક્રોધ માન માયા નહી, લોભ નહી લવલેસ,
વીષઇ વીષથી વેગલા, ભવીજન દઇ ઉપદેસ. ૪
ઊપદેશિ જન રંજવઈ, મહિમા સરસતિ દેવ,
તેણઇ કારણ્ય તુઝનિં નમું, સાર્દો સારૂ સેવ. ૫

—ઇતિશ્રી આષાઢભુતી ચુપઇ સમાપ્ત.

—પંડિત શ્રી ૫. (પુ) દિવિજયગણિ શિષ્યાણુ શિષ્ય મુનિવર કુશલવિજય લિપિકૃતં પઠનાર્થં સંવત સોલ સતાણુયા વર્ષે વઇશાખ સુદિ ૭ દીને લખીતં વાર શુક્રે-શુભં ભવતુ. કલ્યાણમસ્તુ ખાત. પા. ૪ ૫-૧૨

—સંવત ૧૭૪૮ વર્ષે પોષ વદિ ૨ શનૌ લિપિકૃતં ઊંઝા મધ્યે. ૬-૧૦ પાલણપુર ભં. મારી પાસે છેલ્લું પાનું છે (આ ટુંક ને જૂના રાસમાં ધન્યાસી, દેશાખ, સિંધુઓ, ધવલ ધન્યાસી, મુકેલ છે. વિશ્વનગાંઠઓ એ પ્રસિદ્ધ દેશી આ રાસની છે.)

(૭૭૨) ગજસુકુમાળ ઋષિ રાસ. ૧૭ ઢાલ સં ૧૬૫૯ પહેલાં.

આદિ—

> દેસ સોરઠ દ્વારાંપુરી નવમો તિહાં વાસુદેવોરે.
> ક્ષેત્રખંડ ભરતસઉં રાજિઉ, બંધવ શ્રી બલદેવોએ. ૧
> ગુરે ગુરે સ્વામિ સમોસર્યા હરખિઉ ગોપીનો નાથ એ,
> નેમિ વંદણ આલજ્યો અલજઉ યાદવ સાથ એ. ગુરે. ૨

* * * *

અંતે—

> શ્રી શુભવર્ધન ગુરુરાય, મઇ પ્રણમી તેહના પાય,
> ગાયુ ગયસુકુમાલ મુણિંદ, જસ ભણતાં હુઈ આણંદ. ૯૪
> (પા. જસ ગુણ નેમિજિણંદ—
> શ્રી ગયસુકુમાલ જે ગાઇ, તે સર્વ વંછિત ફલ પાઇ,
> અનઇ દૂરિ દુકૃત સવિ જાઇ, વલી અવિચલ પદ થાઇ. ૯૫

—ઇતિ સવત ૧૬૫૯ વર્ષે પોસ શુદિ ૩ ભોમે લખ્યતં વે૦ મેઘા લખ્યત. સાંની નાથી પઠનાર્થં શ્રીરસ્તુ. પૃ. ૮ પં. ૧૧ રા. વિ. ભં. ૧

—સં. ૧૭૮૨ વર્ષે શ્રાવિકા દેવબાઈ પઠનાર્થં. ૭-૧૧ પાલણપુર ભ. (પાઠાંતર.)

હંસ સરીષા જે નર હોય, તેહના પગ પૂજે સહુ કોય,
ધ્યન જનુનીઈ તે જગી જણ્યુ, કવીજન લોકે લેષઇ ગણ્યુ. ૩૮
હંસ દૂધ જલ માંહાથી પીઇ, નીર બ્યંદુઓ મુષ્ય નવી દીઇ,
તિમ સુપરષ ગુણ કાઢી વહઇ, પર અવગુણ તે મુષ્ય નવિ કહઇ. ૩૯
જલ સરીષા જે નર હોય, તેહનું નાંમ મ લેસ્યુ કોય,
સકલ લોકમ્હાં તે અવગણ્યુ ઋષભ કહઈ નર તે કાં યણ્યુ. ૪૦
જલુ તણી છઇ પરગતી અસી. વંકું રગત પીઈ ઉંહોલસી,
સપરૂ લોહી મુષ્ય નવી દીઇ, તિમ માહો નર ગુણ નવી લીઇ. ૪૧
જલુ સરીષા જગમ્હા જેહ, અતી અધમાધમ કહીઇ તેહ,
પર અવગુણ મુષ્ય બોલઇ સદા, ગુણ નવી ભાષઈ તે મુષ્ય કદા. ૪૨

દૂહા—

ગુણ ચ્યરૂઆ ગુણવંતના, જે નવિ બોલઈ રંગિ,
પરભવિ દૂષીઆ તે થસઇ, સરજઇ દૂબલ અંગ્ય. ૪૩
ગુણ ગાઈ ગુણવંતના, તે સુષીઆ સંસારચ,
પરભવિ સૂર સૂષ ભોગવઈ, જિહા બહુ અપછર નારચ. ૪૪
જો હીત વંછઇ આતમા, તો પરનંદા ટાલિ.
મુષ્યથી મીઠું બોલીઇ, ભટક ન દીજઇ ગાલિ. ૪૫
સુગુરૂ વચન સંભારજ્યુ, કરજ્યુ પર ઉપગાર,
જઇન ધર્મ આરાધજ્યુ, વ્રત વહઇજ્યુ સિરિ બાર. ૪૬

ઢાલ ૭૯ દેશી—મેગલ માતો રે વનમાંહિ વસઇ. રાગ મેવાડો.

બાર વરતરે જે નર સિર વહઇ, તે ધરિ જઈ જઇરે કાર,
મનહમનોર્થ તે વલી તસ ફલઇ, મદિર મંગલ ચ્યાર. ૪૭
બાર વરતનિરે નર સિર વહઇ, આંચલી
ભણતાં ગુણતાંરે સંપઇ સુખ મલઈ, પોહોચઇ મનતણી આસ,
હિંવર હાથીરે પાયક પાલખી, લહીઇ ઊચ આવાસ. બાર. ૪૮
સુંદર ઘર્ણીરે દીસઈ સોભતા, બહઇની બાંધવ જોડય,
બાલિક દીસઇરે રમતાં બારણઈ, કુટુંબ તણી કઇ કોડય. બા. ૪૯

સમર સરસતિ ભગવતી, સમર્યો કરજે સાર,
હુ સુરચપ મતી કેલવું, તે તાહારો આધાર. ૬
પીંગલ ભેદ ન ઉલખું વિગતિ નહી વ્યાકર્ણ,
સુરચપમંડણ માનવી, હું સેવું તુઝ ચર્ણ. ૭
કવીત છંદ ગુણુ ગીતનો, જે નવી જાણુઇ ભેદ,
તુ તૂઠી સુખ્ય તેહનિં, વચન વદઇ તે વેદ. ૮
મુરચપ મોરો ટાલીઉ, કવી કીધો કાલિદાસ,
છ વીખ્યાતા તેહનો, જો મુખ્ય કીધો વાસ. ૯
કીર્ત્તિ કર તુઝ કેટલી, મૂઝ મુખ્ય રસના એક,
કોડય જિહ્‌વાઈ ગુણુ સ્તવું, પાર ન પામું રેપ. ૧૦
તોહઈ તુજ ગુણુ વર્ણવુ, મૂઝ મતી સારૂ માંય,
નય મુખ વેણી શીર ભગઇ, કવી તાહારા ગુણુ ગાય. ૧૧

* * * *

અંતે—

બારવરત શ્રાવકતણાં, મિં ગાયાં મતિસાર,
કવી કો દોષ મ દેખજ્યુ, હું છુ મુઢ ગુમાર. ૩૨
આગઇના કવી આગલિં હું નર સહી અગ્યનાન,
સાયર આગલિ બ્યાંદૂઉં, સ્યુ કરસઇ અભીમાંન. ૩૩
માતતાત જિમ આગલિં, બોલઈ બાલિક કોય.
તેહમાં સાચુ સ્યુ હસઈ, પણિ સાંભિલુ સોય. ૩૪
ભણતાં ગુણતાં વાચતાં, કવી જોયુ વલી દોષ,
નીરમલ ગ્યંનિં ચરચજ્યો, દોષ મ દેજ્યુ ફોક. ૩૫

ઢાલ–૭૮–ચોપાઇ.

ફોકટ દોષ મ દેજ્યુ કોય, નરનારી તે સુણુયુ સોય.
પુરુ કેલંક તણું ફલ જોય, વસુમતી તે વેશા હોય. ૩૬
શાલીભદ્ર પૂર્વ કલા છઈ હોય, ચપલ કહઈ તે સુણજ્યુ સોય,
એક હંસ બીજો જાણજ્યુ, જિમ મઘઈ જોડિ કાંમ્યો. ૩૭

દીપ જંબુઅ માહાખેત્ર ભરતિં ભલુ, દેસ ગુયરાતિમ્હા સોય ગાસ્યુ,
રાય વીસલવડો ચ્યતુર જે ચ્યાવડો, નગર વિસલ તિણઇ વેગી વાસ્યુ.
પૂણ્ય. ૬૦

સોય નગરિં વસઇ પ્રાગવંસિં વડો, મઇહરાજનો સૂત તે સીહ સરીપો,
તેહ ત્રંબાવતિ નગરવાશિં રહ્યું, નામ તસ સંઘવી સાંગણ પેપો.
પૂણ્ય. ૬૧

તેહનિં નંદનિં ઋષભદાસિ કર્યુ, નગર ત્રંબાવતી માહિં ગાયુ,
પૂણ્ય પૂર્ણ ભયુ કાજ સપરો થયુ, સકલ પદાર્થસાર પાયુ.
પૂણ્ય. ૬૨

—અતી શ્રી વરતવીચાર રાસ સંપૂર્ણ. સંવત ૧૬૭૯ વર્ષે ચ્યઇત્ર વદિ ૧૩ ગુરૂવારે લષીતં. સંઘવી ઋષભદાસ સાંગણ૦ ગાથા૦ ૮૬૨ (સ્વલિખિત).

[વિ. ધ. ૫૪-૧૧,-ચોપડો નાનો પૃ. ૬૦-૧૧૯]

(૩૯૪) સુમિત્ર રાજર્ષિ રાસ. સં. ૧૬૬૮ પોશ શુદ ૨ ગુરૂવાર, ખંભાતમાં.

આદિ— દૂહા.

શ્રી જિનધરમ પ્રકાસીઓ, સ્વામી ઋષભ જિણંદ,
દાનશીલ તપ ભાવના, સુણતાં અતિ આણંદ. ૧
સકલ ધરમ મુખ્ય મંડીઈ, જગમાં ઉત્તમ દાન,
દેતાં નવનિધિ પામિઈ, પરભવ અમર વિમાન. ૨
એક દાન તસ પંચ ભેદ, સૂણયો સહૂ નરનારિ,
અભયદાન સુપાત્રથી, વસિઇ મુગતિ મઝાર. ૩
ઉચિત અનુકંપા કિર્તિથી, જિન કહે ભોગ લહંત,
રાજ રિદ્ધિ સુખ સંપદા, પામે સુખ અનંત. ૪
દાન સુપત્તે દેઅતાં, કિણિ પામ્યો સુખ વાસ,
રાજા સુમિત્ર સુખીઓ થયો, સુણયો તેહનો રાસ. ૫

અવરી મહિઅલી રે દીસઈ હુંતાં, ખરતર ફલીઉરે બારય,
સકલ પદારથ મુઝ ઘરિ મિં લહ્યા, થિર થઈ લાછીરે નારય. આ. ૫૦
સંવત મનોર્થ માલારંભ જેહનો, તે ફલિઉ સહી આજ,
શ્રી જિનધર્મનિં પાસ પસાઉલઇ, મુઝ સીધાં સહી કાજ. આ. ૫૧

કલશ.

કાજ સકલ સીધાં સહી, કરતાં વરત વિચાર,
શ્રી ગુરુનામ પસાઉલઇ, મુઝ ફલીઉ સહકાર. ૫૨

ઢાલ ૮૦ દેશી—કહણાની કાયું રાગ ધન્યાસી.

મુઝ આંગણિ સહકારજ ફલીઉ શ્રી ગુરુનામ પસાઉજી,
જે રવિ મુનીવરમાં અતી મોટા, વીજયસેન સુરિરાયજી. ૫૩
મુઝ આંગણિ સહિકારજ ફલીઉ, શ્રીગુરુચર્ણ પસાઇજી. આંચલી.
જેણઇ અકબર નૃપ તણી સભામાં, જીત્યુ વાદ વીચારીજી,
શાહિ સન્યાસી પંડીત પોતા, મોન ગયા ત્યાહા હારીજી. ૫૪ મુઝ.
જઈ જઈકાર હુઉ જિનશાસન, સુરી નામ સવાઈજી,
શાહી અકબર મુખ્ય એ થાપ્યુ, તો જગમાહિ વડાઇજી. ૫૫ મુઝ
તાસ પટિ ઊગ્યુ એક દીનકર, શીલવંતમાંહાં સુરીજી,
વીજયદેવ સુરી નામ કહાવઈ, ગુણ છત્રીસે પુરીજી. ૫૬ મુઝ.
તપાગછ જેહઈ ગછ અજુઆલ્યુ, નૃપવઈમાંહાં સૌભાગીજી,
જસ સિરિ ગુરુ એહેવા જયવંતા, પુણ્યપસાય તસ જાગીજી. ૫૭ મુઝ.

ઢાલ—૮૧ દેશી. દીપચરે દીપચરે લખમ દીકોલડો. રાગ ધન્યાસી.

પૂજ્ય પ્રગટ બાપુ ૨, તો મન મુઝ મન એક આણી,
રાસ રચિ કર્યું, સકલ બાલ હું નર્યું, પૂજ્યની કોડી મુઝ

કાલી—૫૮—પૂજ્ય પ્રગટ બાપુ. ૨ આંગલી.

દેવાસુગચ્છરિ જાણિ વર્ષ છાસઠિં, કાતીઅ વદિ દિપક દહો,
રાસ તવ નીપનો આગમિં ઉપનો, રેવા શુભતા ગુણ પૂણ્ય ગાહો.
પૂજ્ય. ૫૯

પં. જ્યોતિવિજયગણી લિખિતં સ્વવાચનકૃતે મંગલં ભૂયાત્. લેખક પાઠકયો શુભંભવતુ. ચિરં નંદતુ ઇયં પુસ્તિકા, શ્રી નવસારીનગરે:કલ્યાણમ.)

(ડેકન કૉલેજ લાયબ્રેરી નં. ૯૦૦) ૧૮૯૨-૧૮૯૫.

—ઇતિશ્રી દાનોપરિ સુમિત્ર રાજઋષિ રાસ સંપૂર્ણ. સંવત ૧૭૭૦ વર્ષે આસો સુદ ૭ ભૌમે. પંડિતશ્રી ૫. શ્રી વિમલવિજયગણિ તત્શિષ્ય મુનિ વિનીતવિજયેન લિખિતં જાબાલ નગરે. ૧૫-૧૫ ઘો.

(૩૯૫) સ્થૂલિભદ્ર રાસ. સં. ૧૬૬૮ દિવાળી, શુક્ર. ખંભાતમાં.

અંતે—

ઢાલ-(રામ ભણઇ હરી ઉઠીઇ) રાગ રામગ્યરી.

થુલિભદ્ર ગુણ ગાઇઇ, શ્રી ગુરૂ ચર્ણ પસાયેરે,
શ્રી વિજઇસેન સુરીસ્વર, તે ગ્યરૂઉ ગરૂરાયરે.
સુર જેહના ગુણ ગાયરે, નાંમિ નવનીધ્ય થાયરે,
સમરિં પાતયગ જાયેરે, હું વંદૂ તસ પાયરે.
ગુર ગ્યરૂઉ ગુરૂરાજીઓ. ૧૭

સાલિ થુલિભદ્ર જોડલી, વઇરિંગઇ વઇહરઈ કુમારરે,
ત્ય મધિ ગઉતમ અવતર્યો, જસ ગુણ અંત ન પારરે.
સંયમ ષંડાની ધારરે, કરતો ઉગ્ર વિહારરે,
લ્યઇ સુની સ્યુધ તે આહારરે. ગુરૂ. ૧૮

ઉપશમરસમાહિં ઝીલતાં, ટાલઇ કુમત અંધાર,
મધુર વચન દીઈ દેસના, વાણી સુધારસ સારરે.
આગમ અર્થ ભંડારરે, પંચ મહાવ્રત ધારરે,
ટાલઈ કામવિકારરે, શાસન રાષણહાર. ગુરૂ. ૧૯

તેહનિં પાટિં પ્રગટીઓ, શ્રી વીજઇદેવ સુરચંદરે,
કુમત તિમરનિ રે ટાલવા, ઉદયો પુન્યમચંદરે,
મોહનવલીનો કંદરે, પેષઈ પરમ આનંદરે,
સેવઇ સકલ સુરચંદરે. ગુરૂ. ૨૦

એહ સુમિત્ર કહ્યા કિહાં હુઆ, સિદ્ધ દેવ જિમ રાજ,
પ્રભાવના ગરણિ નગી, ચરિત પ્રકાશું આજ. ૬

* * * *

અંત— ચોપાઈ.

કિહાં કવિ ગુણ તાહરાં ગાય, ચીવડિ હરખ ધરેઉં થાય,
સકલ કવિનિં માગી પાય, મિં ગાયો મુનીવર રિષીરાય. ૧૬
ગાતાં સુણતાં કરતાં કોડ, દૂષણ જે દીધિં મતિ ખોડી,
તે પંડિત ટાલેજ્યો તુમો, અધિકું વાત સુખ સહસ્યું ખમો. ૧૭
આગિં હોયા જે કવિરાય, તાસ ચરણ રજ કવિ હિરખાય,
ગુરુ ગુણ શિરોમણી મહી, ગુરુ સેવાઈ એ બુદ્ધિ લહી. ૧૮
તે ગુરુ જગમાં મોટો ધીર, શીશિં જેહનો ગંગા નીર,
વિજયસેનસૂરિ તેહનું નામ, જેણિં વનિ કીધો વિરુઓ કામ. ૧૯
ઝંઝુ પ્રભાવો ચતુર કુમાર, શાલિભદ્ર ધનો અણગાર,
સૂરિ હૂઆ બહુ ગુણકોડિ, વિજયસેનસૂરિ તેહની જોડી. ૨૦
તાસ પાટ ઉદયો એ ભાણ, વિજયદેવ (તિલક)સૂરિ ચતુર સુજાણ,
કામુક મદ ધારણ્યો જેહ, સકલ મુનિ સિર મોટો તેહ. ૨૧
તેહ તણિં ગરણિં અનુસરી, રાજઋષિગુણમાલા કરી,
સંવત સોલ અઠ્યાસીઆ વરિસં, પોષ સુદિ દિન બીજ વરિસં. ૨૨
ગુરુવારિ કીધો અભ્યાસ, ખંભાયતીમાં ગાયો રાસ,
પાલણ જેહ જે ભાવ, રાંગજીવન (કવિ) હિતકામ. ૨૩

કલશ.

કવિ હિતકર ગાયો શુચિભ ભાવો, સુખ સુણાવો સુજપરિં,
રિદ્ધિ તણા ગુણ અભિરામ ગાતાં, મંગલમાલા નિત ઘરિં. ૨૪
તપગચ્છ ગાછ મુખ વિરાજ, અતિહિ દિવાનિં જગસૂર,
શ્રી વિજયસેન સૂરિદ સેવો, સકલ સંઘ મંગલકર. ૪૨૫

—ઇતિશ્રી રાજઋષિરાજર્ષિ રાસ સંપૂર્ણ. સકલ પંડિત શિરોમણિ પંડિત શ્રી ૧૦૮ શ્રી ૫ શ્રી રત્નવિજયગણિ ગ. તત્ શિષ્ય—

(૩૯૫ક) નેમિનાથ નવરસો સં. ૧૬૬૭ પો. શુ. ૨ ખંભાતમાં.

આદિ— રાગ ધન્યાશ્રી.

સરસતિ સામિની પાય નમીજી, ગાસ્યું નેમ જિણંદ,
સમુદ્રવિજય કુલ ઊપનોજી, પ્રગટયો પુનિમચંદ,
—સુણો નર નેમ સમો નહિ કોય. ૧

× × × ×

અંતે—

એહવા જિનવર વંદો સદા, જેહથી લહઇ નર ન આપદા,
રાજુલ તારી જિણ જિણરાજ, આપ તર્યા સાર્યા સવી કાજ. ૭૦
સંવત સોલસડસઠામાંહિ પોસ માસ સુદ બીજ ઉચ્છાહ,
ખંભનયર ગુરૂરાજ પસાઉ, જિન સંથવિઉ મન ઉલ્લાસ. ૭૧

કલસ.

ઇય નેમજિનવર પુણ્યદિનકર, સકલગુણમણિસાગરો
જસ નામ જપીયઈ કરમ ખપિયે છુટે ભવસાગરો,
તપગછ મુનિવર સયલ સુખકર શ્રી વિજયસેન સુરીસરો
તસ તણો શ્રાવક ઋષભ બોલે, થુણ્યો નેમિ જિનેશ્વરો. ૭૨

—લિ. શ્રી હર્ષરત્નજી શ્રી બુર્હાણપુર મધ્યે ૫-૧૨ પ્ર. કા. નં. ૨૫૩.

(૩૯૬) કુમારપાલ રાસ. સં. ૧૬૭૦ ભા૦ સુ. ૨ ગુરૂ ત્રંબાવતી (ખંભાત)માં.

આદિ—

સકલ સિદ્ધ ચરણે નમું, નમું તે શ્રી ભગવંત,
નમું તે ગણધર કેવલી, નમું તે મુનિવર સંત. ૧
નમું તે શ્રી જિન બિંબને, નમું તે સૂત્રસિદ્ધાંત,
નમું તે ચતુરવિધ સંઘને, નમું તે નર મહંત. ૨
નમું તે કિરિયાપાત્રનેં, નમું તે તપીઆ પાય,
નમું તે નર શિલવંતને, જ્યમ સુખ શાતા થાય. ૩

તપ ગચ્છ નાયક ગુણનીલો, સાગર સરીખા ગંભીરરે,
ત્રહિરાગી અણુવ્રતવિચક્ષ, કીમવિહારણ વીરરે.
મુનિ ગંગાનું નીરરે, શોભન વાન શરીરરે,
ફરી આવ્યો ગુરૂ હીરરે, ત્યાં આતમ વીરરે. ગુરૂ. ૨૧

દુહા.

વીર તણું ગચ્છ નગી, ગાના ગુણ અભિરામ,
રૂપ વંત આણિ જે કળા, મુક્તિચંદ ગુણધામ. ૨૨

ઢાલ ઠવણી કરણી તુંગ ભણુ શાનીરાગ ધન્યાસી.
નગર સોહાગઅમરસાયા વરંગ, કાની વધ તાસ શારરે,
દીપક દિન દીવાલી કેરો, શુકર અરંભો ત્યાહાવારરે. ૨૩
રાગ રચ્યો જિં રંગિ રીઝી, સકલ શ્રી સિદ્ધિ નાગરે,
મુક્તિચંદ મુનીના ગુણ ગાના, નિરંજન નિં ભાગરે.
રાગ રચ્યો જિં રંગિ રીઝી.
નારન શ્રી ગિરિનાગરે—આંકણી. રાગ રચ્યો. ૨૪
જંબુદ્વીપ અનોપમ કહીઇ, ભરતખેત્ર ત્યાંહા અનુપરે,
દેસ ગુજરાત ત્યમાહિ આણિ સાહે, નગર વીસલવાલોપુરે. રાગ. ૨૫
નાત નગરમાંહિ વીરચંદી, નાગ ભાગ્ય અધિકારરે,
પ્રાગવંશ વડો તે વીગો, કરતા જિનમ કારરે. રાગ. ૨૬
મેરતા શુત જિ મીઢ સરીખા, શાંગણ સંઘવી નામરે,
પ્રવાનણી કવરણી તે કરતા, ધરતા જીનાર ધ્યાનરે. રાગ. ૨૭
અનુકરમિ નયની જેઠ શાંગણ, અંગાનનીકા નામરે,
તહનો સુત જે રાગ નીપાઈ, કીધા અગાધગામરે. રાગ. ૨૮
રાગ નીપાતા ભડ઼ શ્રુત પામ્યો, શ્રુતનઢ આગમ હુલીઇ,
મુક્તિચંદ મુનીના ગુણ ગાનિ, મનિં વાધ્યા સુખ આણીઇરે. રાગ. ૨૯
નવનિધિ ગઉઠ રચણ મનિં સેવી, સકલ પદારથ પામીઇરે,
અહનિશ કરુ નીત જિનગુણમાલા, મુક્તિચંદ શરણાંહિરે. રાગ. ૩૦

શ્રી સિ.

અંતે—

હીચ્યરે હીચ્યરે હીંઇહિ ડોલડા—એ દેશી.

પુણ્ય પ્રગટ ભયો, પુણ્ય પ્રગટ ભયો, તો મુઝ મનિ મતિ એહ આવી,
રાસ રંગઇ કર્યો, સંસારસાગર તર્યો, પુણ્યની કોટડી મુઝ ફાવી—૫

સોલ સંવત્સરિ જાણ વર્ષ સીત્યરી,
ભાદ્રવા સુદિ સુભ બિજ સારી,
વાર ગુરૂ ગુણ ભર્યો, રાશિ ઋષભઇં કર્યો,
શ્રી ગુરૂ સાથઇ બહુ બુદ્ધિ વિચારી. ૬ પુ.

દીપ જંબૂઅ મહિ ખેત્ર ભરતિં ભલો, દેશ ગુજરાતિમાં સોય ગાસ્યું,
રાય વીસલવડો ચતુર જે ચાવડો, નગર વીસલ તિણઈ વેગ વાસ્યું.
૭ પુ.

સોય નગરિ વસઇ, પ્રાગવંશિ વડો,
મહરાજનો સુત તે સીહ સરિખો,
તેહ ત્રંબાવતી નગરઈ વાસો વસઈ,
નામ તસ સંઘવી સાંગણ પેખો. ૮ પુ.

તેહનઈં નંદનઈં ઋષભદાસે કહ્યો,
નગર ત્રંબાવતી માહિ ગાયો,
કુમર નરેસર, રાજઋષિ બિરદધર,
નામથી નવઇં નિધાન પાયો. ૯ પુ.

—ઇતિ શ્રી કુમારપાલ ઋષિરાસ સંપૂર્ણ સર્વ ગાથા ૪૬૭૯ ગ્રથાગ્રંથ શ્લોક ૫૮૦૦ સં. ૧૮૪૫ વર્ષે મહા વદિ ૨ દિને બુધવાસરે પૃ. ૧૫૪ પં. ૧૫ આ. ક.

—પંડિત શિરોમણિ પંડિતશ્રી ૫ શ્રી સુરકુશલ ગણિ શિ૦ ચરણ-પંકજ મધુવ્રતાયમાનેન ગણિ વિબુધકુશલેન લિપીકૃતં. સં. ૧૭૦૪ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૩ ગુરૌ. શ્રી કચ્છદેશે ધમડકા નગરે—મહારાય શ્રી ખિંગારજી વિજય રાજ્યે. ૧૫૮–૧૫ માં.

નમું તે ગુરૂ ગછનો ધણી, નિર્મલ જસ આચાર,
મધુર વચન દિએ દેશના, વાણી સુધારસ સાર. ૪

વાણીએ જન રીઝવે, મહીમા સરસતી દેવ,
તેહેં ઇજને નમું, શારદા સારો સેવ. ૫

સમરૂં સરસતી ભગવતી, સમરાં કરે જે સાર,
હું મુરખ મતિ કેલવું. તે તાહારે આધાર. ૬

*   *   *   *

અંત—

આગિં જે મોટા કવિરાય, તાસ ચરણ રજ અપભાય,
લાવણ્ય, લીંબો, ખીમો, ખરો, સકલ કવિની કીરતિં કરો.
હંસરાજ, વાછો દેપાલ, 'માલ હેમની બુદ્ધિ વિશાલ,
નૃ(?)પ્રદંસ, શમરો, સુરચંદ, શીતલ વચન જિમ શારદચંદ.
એ કવિ મો[ટા] બુદ્ધિવિશાલ, તે આગલિં હું મુરખ બાલ;
સાયર આગ[લિ] સરોવર નીર, કઈ તોડી આછણુ નિં 'નીર. ૫૫

*   *   *   *

પૂર્વઈ [મો]ટા પંડિત હવો, સુરિ સોમ પંડિત અભિનવો,
પંચાગમિ [પ]ાટિ તે કહ્યો, તપાગચ્છ સિરિ મોટો થયો. ૫૮
કુમારપાલ [પ્ર]બંધ જ કર્યો, સુણતાં નરનારી ચિત વર્યો,
સારવઈ સપ્ત અડત્રીસ, ગ્રંથ કર્યો ગુર નામી સીસ,
મવન મહિ [બ]ીજુંજ ભલો, કુમારપાલ ગાયો ગુણનીલો. ૬૦
કાન્હજીઇ ગદ ભૂના જેહ, કેતાએકમાહિ આણ્યા તેહ;
કેતાએક વાત ગુર મુખથી લહ્યા, તે મિં જોડિં વીવરી કહ્યા. ૬૧
સોધ ગ્રંથ હવડાં વચાય, મનમહાં મત રાખો સંશય,
તે પ્રબંધમાહિ છે' જરયું, ઋષભ કહેં મે આણ્યું તરયું. ૬૨

*   *   *   *

છેદન ભેદન તે નવી પામે તે કહીઈ નહી દુષીઓ,
જાતે પંચેંદ્રિય સુષ વિલસે, તે નર સઘલે સુખીઓ. ૮૮
હૂં સુખીઓ સૂષ પામ્યો, હૂં સમઝ્યો જીવવિચારજી,
પહનો પાંચમા ગુરૂ આધારજી. ૮૯
શ્રી વિજયાનંદ સૂરીશ્વર સમર્યો, તપગછ ઠાકુર વારજી,
હીરપટોધર હાથેં દીક્ષા, ભવિક લોકનો તારજી. ૯૦
જનમતણો જે છે ભૂમિચારી, પરણ્યો સંયમ નારીજી,
ક્રોધ માંન માયા નહિ મનમાં, આગમ અર્થ વિચારીજી. ૯૧
તૂઝ ચરણે શિરિ નાંમે કવિતા, તત્ત્વભેદ લહે સારજી,
ગુરૂ આધારે જ્ઞાન લહીને કીધો જીવવિચારજી. ૯૨
સંવત સોલછયોત્યેર્યા વરષે, આસો પૂનિંમી સારજી,
ષંભ નયરમાહિં નીપાઉ, રચીઓ જીવવિચાર. ૯૩
સંઘવી શ્રી મહિરાજ વષાંણૂં, પ્રાગવંશ વડવીસોજી,
સમકીત સીલ સદાશ કહીઇ, પૂણ્ય કરે નિસદીસોજી. ૯૪
પડીકમણું પૂજા પરભાવન પોષધ પરઉપગારીજી,
વીવહાર શુદ્ધ ચૂંકે નહી ચતુરા શાસ્ત્રસુ અર્થ વિચારીજી. ૯૫
મહેરાજનો સૂત સંઘવી સાંગણ, વીસલ નગરનો વાસીજી,
જૈન ધર્મમાંહિં તે ધોરી, ન કરે વિકથા હાસીજી. ૯૬
વ્રત બાર ભણાવે હઇનરે, જીન પૂજે ત્રણિ કાલજી,
પરરમણી પરધનથી અલગા ન દીએ પરને આલજી. ૯૭
તપજપ કીરિયા કહીને, ન ચૂકે મૃષા ન બોલે ષાંહિજી,
કર્મયોગેં આવ્યાઉ તે ઉહોરા, નગર ત્રંબાવતી માંહેજી. ૯૮
ઋષભદાસ સંઘવી સુત તેહનો, જૈન ધર્મનો રાગીજી,
જાંણ હુઓ મુનિવર મહિમાયે, કરે કવિત બુદ્ધિ જાગીજી. ૯૯
સકલ મુનીશ્વરને શરિનાંમી, પ્રણમી કવિતા પાયજી,
અરિહંતદેવ ભણે આરાધી, સમરી બ્રહ્મ સૂતાયજી. ૫૦૦

(૩૫૭) જીવવિચાર રાસ. સં. ૧૬૭૬ આસો શુદ ૧૫ ખંભાતમાં.

આદિ— દુહા.

સરસ વચન દો શારદા, તું બ્રહ્માણી માય,
તું આવી મુઝ મુખ્ય રંગેય, જિમ ચિંત્યું થાય. ૧
વાણી વાહન કવણ આધાર, તાસ પિતા કુંણ હોય,
તાસ સુતા સ્વામી ભલો, તેહનો શાસક જોય. ૨
તેહનું વાહન કવણ છે, તે વાહન જગી જેહ,
તે લાંછણ નર જેહને, હું સમરૂં નિત તેહ. ૩
સમરિ સુખ બહુ ઉપજે, પ્રણમેં પરમાણંદ,
કનકવર્ણ જસ દેહમાં, પ્રણમું ઋષભ જિણંદ. ૪
પ્રથમ જિનેશ્વર એ સદા, મહીઅલિ પહિલો સાર,
પ્રગટ કરી જેણઈ વલી, મુગતિ નયરીની વાટ. ૫
પ્રથમ મુનીશ્વર એહવો, પ્રથમ કેવલજ્ઞાન,
ઋષભ કહે રંગે મઈ, ઋષભદેવનું ધ્યાન. ૬
જિણેં ધ્યાને મતિ નિર્મલી, સફલ હુઇ અવતાર,
આદિનાથ ચરણે નમી, કહિસ્યું જીવવિચાર. ૭

* * * *

અંતે—

રાગ ધન્યાશ્રી.

વીરવચન દશમાંહી ધરતા, મુઝ મનિ અતિ આનંદોજી,
જીવવિચાર કહ્યા મેં વિવરી, કહીઓ સારતણ છંદોજી. વીર. ૪૮૪
ભણતાં ગુણતાં સુણતાં, સંપદિ ઉછવ અંગણિ આવજી,
જીવવિચાર સુણી જીવ રાખો, તેહનિં શિવપુર રાજોજી. વીર. ૪૮૫
સકલ ધર્મમાંહિ મુખ્ય કહે, જીવ દયા તે સારીજી,
જેણે પરમાણી નિજ સંતોષ્યા, શોક તજ્યાં નરનારીજી. ૮૬
જીવદયા પાલતાં જાણો, નિર્મલ ઇંદ્રિય પંચજી,
દીર્ઘ આયુ તન રોગ ન આવે, રૂપ વાધે સુર સંચ. ૮૭

પુન્ય પસરઇ જાઝૂં જિમ જલમાંહિ તેલ, રૂધિરમણી સુર સુખ સૂભ
બંધવની વેલિ. ૯૦
ઇંદ્રી તસ નિર્મલ અતિ પોહુ તસ આય, ફલઈ સુરતરૂ અંગણિ
કામધેનુ ધરિ ગાય,
મંડપ ધરિ તોરણ હાથા કુંકમ કેરા, એ રાસ રચંતાં ફલ્યાં મનોરથ મેરા.૯૧
નવતત્ત્વ રચ્યા મિ કવિજન ચરણ પસાયઇં, કાંઈ દૂષણ દેખો ટાલેજ્યો
તુમ ત્યાંહિ;
હું બાલિક વાછો તુમ હસ્તી કવિરાય, તુઝ તુઝ ગલિ ઘંટા તેણઈ કાંઇ
તોડિ ન થાય. ૯૨
હંસ ગરૂડ પંખી આભ મર પંખિયા જોય, નામઇં સાહુ સરીખા
અંતર સબલો હોઇ,
આગઈ જે કવિતા હું પણિ કવિતા નામ, ઈહાં અંતર જોજો જિસ્યો
નેસડો ગામ. ૯૩
વલિ સરિખો જોજે પીત હાટિકનો રંગ, પણિ અંતર બહુ છઈ જિમ
સેઢી નઈ ગંગ,
વલિ એણઇ દૃષ્ટાંતઈ હું મુરિખ તુમ આગઈ, કાંઇક બુદ્ધિ પામ્યો સરણ
તુમારઈ લાગિં. ૯૪

ઢાલ હીંચરે હીંચરે એ દેસી.

સકલ કવિ મનિ ધરૂં ભગતિ ગુરૂની કરૂં જેહથી જ્ઞાનના બિંદુ પામું,
વર તપા ગચ્છ પાટિં ગુરૂ હીરનઈ શ્રી વિજયસેનસૂરિ શીશ નામું. ૯૫ સ૦
જેહનઇં પાટ દીધા પછી વાધીઉ, ગચ્છ ગંગજલ પ્રવાહ પ્રરિં
શિષ્ય બહુ શિષ્યણી, શ્રાવક શ્રાવિકા, લીલલક્ષ્મી બહુ તેહ ઘરઇં. ૯૬ સ૦
ભુવન મોટાં થયાં બિંબ ઝાઝાં કલ્યાં જ્ઞાન વૈરાગ્ય કીરિયા જ વાધી,
સોઈ ગુરૂ શિરિ ધર્યો રાસ ઋષભઈં કર્યો, રત્નની ખાંણિ મુઝ આજ
લીધી. ૯૭ સકલ૦
તેહનઇ પાટિ શ્રી વિજયતિલકસૂરિ શીલ નઇ જ્ઞાન બે પક્ષ પૂરો,
અસત્ય બોલઇ નહિ અઈંગ બોલઇ નહિ ઈંદ્રીઅ પાંચ દમવાજ સૂરો. ૯૮ સ૦

ઉપવિચાર મેં કર્યો, વિવેક પહોતી મનની આસછ,
તાસુનાં ગુણનાં ગાવ્યું, હઈડઈ અતિગહગહાટછ. ગીર. ૫૦૧
ભગતાલ કહે જે નર સુણસે, તે ઘરિ રિદ્ધિ ભરાસેછ,
ગુરુસાના શુભ ગુરુની સેવા, દિન દિન ઉછવ થાસેછ. ગીર. ૫૦૨
—સંઘાણ ૭૧૪-સી.

(૭૯૮) નવતત્ત્વરાસ સં. ૧૬૭૬ દીવાળી. રવિવાર. ખંભાતમાં.
આદિ— દુહા.

આદિ પ્રથમ જિનરાજ ઉપનોં, નાભિરાય સુત જેહ,
મરૂદેવી ઉવર ધર્યા, ગયો અંબાઈ તેહ. ૧
મહુવાજર નામ જગ રૂઅડું, કનક વર્ણન જસ કાય,
પૂર્વ લાખ ચઉરાસીઆં, આદીશ્વરનું આય. ૨
રિખ કહ્યાણ જસ ઠાવનાં એક સહસ નહીં આઉ,
ગની આઈવ રૂપાકનો, મુગતિ નયરની વાટ. ૩
અષ્ટાપદ ગિરિ ઉપરિ, સહસ દસ પરિવાર,
ઋષભદેવ મુગતિં ગયા, મનિ તેહનો આધાર. ૪
સહસ ચુરાસી મુનિવર, ચોરાસી ગણધાર,
ત્રિણ લાખ આરજ્યા તણું, ઋષભતણો પરિવાર.

× × × ×

અંતે— ઢાલ એની મુનિમ દિન.

એ રાસ રચના સુખશાતા હુઈ આગિ,
મન વાંછ્યો પામ્યો ફલ્યો મનોરથ રંગિ,
તે નર પુન્યવંતના હોઈ મનોરથ પુરા, મન વાંછ્યું થાઈ જેહનું પુણ્ય અંકુરા. ૮૮
જિનમંદિર સાર કરીનાઈ ખરાખરા મહાત્મ, સંઘનિવાસ પરાલી કરી ભાત ઘરિ આવઈ
દાન સેવા જ્યારિં તેણી સેવા ગંધિ પાય, તે નર પુણ્યવંતા નિરમળ
તેહના ગાય. ૮૯
એ શાસ્ત્ર પાઠિ તપરિ કરમ મહાત્મો, ભવિજન પરજાનિ તે ભવ
ભવાંતર ક્ષાત્મો.

હંસવાહિની તું સહી, વાણી ભાષા નામ,
તું આવી મુજ મુખ વસે, જિમ હોય વાંછિત કામ. ૫

ઢાલ ૧.

કરજો માતા વાંછ્યું કામ, પ્રથમ જપું હું તાહરૂં નામ,
તું મુજ માતા રાખે મામ, બોલું ભરતતણા ગુણગ્રામ.

* * * *

અંતે—

ઢાલ ૮૪ મી. દેશી—દીઠો દીઠો વાંમાકો—રાગ ધન્યાસી.

કીધો કીધોરે મેં રાસ અનૂપમ કીધો,
મહીરાજનો સુત સંઘવી સાંગણ, પ્રાગ્વંશીય પ્રસિધ્ધોરે. કી.
દાન શીલ તપ ભાવના ભાવે, શ્રી જિનના ગુણ ગાવે,
સાધુ પુરૂષને શીષ નમાવે, જિનવચને ચિત્ત લાવેરે. કી.
દ્વાદશ વ્રતતણાં તે ધારી, જિન પૂજે ત્રણ કાળ,
પોષધ પડિક્કમણાં પુન્ય કરતા, જીવદયા પ્રતિપાળરે. કી.
સંઘવી સાંગણનો સુત કવિ છે, નામ તસ ઋષભજદાસ,
જનની સરૂપાદેને શિર નામી, જોડયો ભરતનો રાસરે. કી.
સંવત સોળ અઠ્યોતરો આખું, પ્રગટયો પોસજ માસ,
દશમિ તણો દાહડો અતિ ઉજ્વળ, પહોતી મનતણી આશરે. કી.
ગુરૂવારે મેં રાસ નિપાયો, અશ્વિની તિહાં નક્ષત્ર,
સંઘવી ઋષભદાસ એમ ભાખે, ભરતનું નામ પવિત્રરે. કી.

\+ પ્ર૦ આનંદકાવ્ય મહોદધિ ભા. ૩.

(૪૦૧) સમકીતસાર રાસ. સં. ૧૬૭૮ જેઠ શુદ ૨ ગુરૂ ત્રંબાવ
(ખંભાત)

અંતે—

ઢાલ—દેસી. કહણી કર્ણી તુંજ વ્યણ દૂજો.

આશા પોહોતી મુઝ મન કેરી, રચીઉં સમકીત સારજી,
અક્ષર પદ ગાથા જે જાણું, તે કવીનો આધારજી.
—આશા પોહોતી મુઝ મન કેરી.

તેહનઈ પાટિ એક પુરૂષ પણિ પ્રગટીઉ, નહીંજ નંધા તસ ખિમા પૂરી
મધૂર વાણી ભલી ગાજતી ગોહરી, નામ શ્રી વિજયાનંદસૂરી. ૯૯ સ૦
શ્રાવક તેહનો પ્રાગવસિં વડો નામ મહિરાજ સંઘવીજ કહીઈ,
દાન નઈ શીલ તપ ભાવના ભાવતાં, સમકિત શીલવ્રતધાર લહીઇ. ૧૦૦
તેહનો પુત્ર ભલ સંઘવી સાંગણુ, દ્વાદસવ્રત સમકિત સાથિં
પોષધ પુન્ય ઉપવાસ બહુ આદરઈ, અરિહંત પૂજઈ નિત આપ હાથઈ. ૧ સ૦
તેહનઈ નંદનઈ ઋષભદાસઈ કર્યો સંવત સોલછોહોત્તર જ્યારિ,
માસ કાર્તિક ભલો દિવસ દીપકતણો, વાર આદિત્ય ભાખુંજ ત્યારિં. ૨
રાસ નવતત્ત્વનો એહ સુહામણો નગર ત્રંબાવતી માહિ કીધો,
સાસ્ત્ર બહુ સાંભલી અરથ લીધા વલી, વચન જિહ્વાતણો ફલહી લીધો. ૩
જોડતાં સુખ બહુ સુણુત શાતા સહુ, વાંચતાં વંછિત વસ્તુ લહીઈ,
રાસ ઋષભિ કીઉ ઋષભજિન નામથી, એમ કલ્યાણ ચિરંજીવ કહીઈ. ૪
—સકલ કવિ મનિ ધરૂં ભગતિ ગુરુની કરૂં.

—સંવત ૧૭૬૬ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૧૫ રવૌ. ૩૮-૧૪ પ્ર. કા. નં. ૮૨૩;-૩૩-૧૫ ઝીંઝુવાડા ભંડારમાં.

(૩૯૮) અજાપુત્ર રાસ. સં. ૧૬૭૭—અમ૦

(૩૯૯)+ ભરત બાહુબલી રાસ. સં. ૧૬૭૮ પોશ શુ. ૧૦ ગુરૂ.

આદિ— દૂહા.

> સાર વચન દ્યો સરસ્વતી, તું છે બ્રહ્મસુતાય,
> તું મુજ મુખ આવી રમે, જિમ મતિ નિર્મળ થાય. ૧
> તું ભગવતી તું ભારતી, તાહરાં નામ અનેક
> હંસગામિની શારદા, તુજમાં ઘણો વિવેક. ૨
> બ્રહ્માણી બ્રહ્મચારિણી, દેવકુમારી નામ,
> ષટ્ દર્શનમા તુ સહી, સહુ બોલે ગુણગ્રામ. ૩
> વિદુષોની માતા સહી, વાગેશ્વરી તું હોય,
> તુ ત્રિપુરા બ્રહ્મવાદિની, નામ જપે સહુ કોય. ૪

પ્રથમ પક્ષ ચંદ્રોદઇ દ્વતીઆ, ગુરવારિં મંડાણજી,
ત્રંબાવતી માહિં નીપાઓ, વિબુધ કરઈ પરમાણજી. આશા. ૭૨
શ્રી સંઘવી મહઇરાજ વખાણૂં, વીસલનગરના વાસીજી,
વડા વીચારી સમકીત ધારી, મિથ્યા મતિ ગઈ ન્હાસીજી. આશા. ૭૩
તાસ પૂત્ર છઈ નયન ભલેરા, સાંગણ સંઘ ગછઘોરીજી,
સંઘપતિ તીલક ધરાવ્યાં તેણઈ, વાંધી પૂન્યની દોરીજી. આશા. ૭૪
બાર વરતના જે અધિકારી, દાનશીલ તપ ધારીજી,
ભાવિં ભગતિ કરઇ જિનકેરી, નવિ નરખઇ પરનારીજી. આશા. ૭૫
અનુંક્રમિં સંઘવી જે સાંગણ, ત્રંબાવતી માહ આવેજી,
પોષધ પૂન્ય પડીક્રમણૂં કરતા, દ્વાદશ ભાવના ભાવઇજી. આશા. ૭૬
શ્રી સંઘવી સાંગણ સૂત પેખો, ઋષભદાસ ગુણ ગાયજી,
પ્રાગવંશ વીસો વીસ્તાર્યો, રીડી માતું પસાઇજી. આશા. ૭૭
ચોવીસઇ જિનનામ પસાયિ, સારદાનો આધારજી,
રીષભદાસ કવી રચના કરતો, કવીઓ સમકીત સારજી. આશા. ૭૮
ભણઇ ગુણઇ વાંચઇ વંચાવઈ, તે ઘરિ ઋદ્ધિ ભરાઇજી,
ઋષભ કહઈ એ રાસ સુણંતાં, સમકીત નીર્મલ થાઇજી. આશા. ૭૯

—ઇતિ શ્રી સમકીતસાર રાસ સમાપ્તઃ ગામ ત્રંબાવતી મધ્યે લખીતં સંવત્ ૧૬૭૯ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૩ ભુંમે. ડે. કૉ. લાય. નં. ૧૪૭૪-સને ૧૮૮૭-૯૧.

યાદશં પુસ્તકં દૃષ્ટ્વા તાદશં લિખિતં મયા
યદિ શુદ્ધ મશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દીયતે
ભગ્ના પૃષ્ઠી કટીગ્રીવા નેત્રસ્પાયધોમુખં
કષ્ટેન લખિતં શાસ્ત્રં યત્નેન પરિપાલયેત્
જલાત્ રક્ષેત્ તૈલાત્ રક્ષેત્, રક્ષેત્ સ્થલબંધનાત્
પરહસ્તગતા રક્ષેત્ એવં વદતિ પુસ્તિકા. ૧૩

શ્વેતાંબરે લઘુશાખાયાં લેખક કાન્હજી લખીતં.

આગિ જે કવી હૂંઆ વડેરા, હું તસ પગલે દાસજી,
તેહના નામ તણા મહીમાથી, કવીઓ સમકીત રાસજી. આશા. ૫૯
રાસ રચંતા દૂષણ દીસઈ, તે મતિ માહારી થોડીજી,
પૂરા ભેદ નવિ સમજૂં સુધા, પદ નવી જાણૂં જોડીજી. આશા. ૬૦
તુ૫ આધારિ બુદ્ધિવિન બોલ્યુ, સૌમ્યદૃષ્ટિ તૂંમ કરયોજી,
વિશુધ પણઈ સોજી મૂઝ કરજ્યો, દૂષણ તુમ કાં ધરજ્યોજી,
આશા. ૬૧
ગિ માહારી મતિ સાર કીપો, સેવી પંડીત પાઇજી,
ગુર મહિમાથી ફલો મનોરથ, ચ્યંતું કારય થાઇજી. આશા. ૬૨
ગુરથી સુખીઓ ગુરથી શુભ ગતિ, ગુરથી નીજ ગુણું વાધઇજી,
ગુરથી આની ગુરથી દાની, આગમ અર્થ બહુ લાધઇ જી. આશા. ૬૩
ગુરથી કપરીઆ, નર નિસ્તરીઆ, અંતરિ ઊપશમ ભરીઆજી,
ગુરથી ગાજઇ કયાહાં નવી બાજઇ, ગુરનામિં બહુ તરીઆજી. આશા. ૬૪
તેણઈ કારણિં નર ગુરનિં સેવો, નમિં વિજયાનંદોજી,
ગ્યાનવંત નામ જપંતાં, ઓછવ બહુ આનંદોજી. આશા. ૬૫
બાલપણઇ જે સંયમધારી, જનમ તણા બ્રહ્મચારીજી,
આગમ દરીઓ ઉપશમ મરીઓ, ન કરિ તાતિ પીઆરીજી. આશા. ૬૬
હીર પટોધર હાથિં દીખ્યા, દોષ રહીત લઈ ભીક્ષાજી,
મધુરે બોલઇ પ્રાુંરસ તોલઇ, સુપરિં દઈ નર સીક્ષાજી: આશા. ૬૭
જેહ નીરોગી સુંપો જોગી, વઇર વિરોધ સમાવઇજી,
વીજયાનંદ સુરીનિ સેવઈ, તે સુખશાતા પામઇજી. આશા. ૬૮
તપગછ ધોરી કીરતિગોરી, રૂપવંત આચારીજી,
ગુણ છત્રીસે જે નર પુરો, જેણઇ તાર્યાં નરનારીજી. આશા. ૬૯
તે સદ્ગુરુના ગર્ણું પખાલી, સેવી સરસતિ પાઇજી,
ચોવીસઇ જિન ગણધર નામિં, સમકીત સાર રચાઇજી. આશા. ૭૦
વારણ વાડવ રસ સસીસંખ્યા, સંવછરની કહીઇજી,
શ્રીપતિ રૂધ સહોદર સગપખિ, માસ મનોહર લહીઇજી. આશા. ૭૧

(૪૦૩) પૂજાવિધિ રાસ. ૧૬૮૨ વૈશાખ સુદ ૫ ગુરૂ. ખંભાતમાં.

આદિ— દૂહા.

સરસ વચન દિઉં સરસ્વતી, સમરયાં કરજે સાર,
તુ તુઠિ મુખિ આપજે, વાણિનો વિસ્તાર. ૧
પદ પૂર્ણ અષ્યર સમા શબ્દ સાર ગુણ પરમ
આપે સુગણિ સાર દાન લહું પુરે ભરમ. ૨
ભેદભાવ ભલ ઊપજઈ, તુસઈ જો તુ પરાય,
બ્રહ્મસુતા કમલિ વસઇ, તો મનિ ચ્યંત્યુ થાય. ૩
વાગ્વેસ્વરિ વાણિ વિના વચન હોઇ કિમતંત,
સૌમ્ય દષ્ટિ હોઇ સારદા, વચન વાણિ દીપંત. ૪
ખોભ ન પામઇ બોલતો, પૂછ્યાં ઉતર દેહ,
સકલ શભા રંજઈ ઘણુ, ચંત્યું કાજ કરેહ. ૫

* * * *

અંતે—

મિ મનસ્યુધિં રચીયો રાસ, ફલ્યો મનોરથ પોહોતી આસ,
ત્રંબાવતિમા જોજ્યો સહિ, સુણી પુરૂષ સહુ ગહમહઇ. ૫૯
સંવત બાહુ સિદ્ધિ અંગચંદ, શબ્દ આણુતાં રંગ
વઇસાપ શુદિ જલ પંચમી, ગુરૂવારિ મતિ હુઈ સમી. ૬૦
જોડયો મિં પૂજાવિધિ રાસ, બ્રહ્મસુતાઇં પૂરી આસ
ભાષઇ કવિના ઋષભદાસ, સુણતા ઘરિ કમલાનો વાસ. ૬૧

ઢાલ. કહરણી કહરણી તુઝવિણુ સાચો, રાગ ધન્યાસી.

ઘરિ કમલા કંતા નિ ભ્રાતા, માતતાત સુત સારોજી
હઇ ગઇ રથ અવરિ ગુણવંતી, અતિ પોઢો પરિવારોજી. ઘરિ. ૬૨
સાર વસી સઘલી ઘરિ લહિઇ, ગુરૂનામિં ગહગહીંઇજી
શ્રી વિજયાણંદ સુરી શિરોમણી, નામઇ નવનિધિ સહીઇજી. ઘરિ. ૬૩
તપગછ નાયક સુભ સુપદાયક ઉપશમ રસનો દરિઓજી,
તેહતણા પદપંકજ પુછ, રાસ પૂજાવિધિ કરિઓજી. ઘ૦ ૬૪

(૪૦૨) +બાર આરા સ્તવન. અથવા ગૌતમ પ્રશ્નોત્તર ર૦ ૧૬૭૮ ભાદ્રપદ શુ. ૨ ત્રંબાવતી (ખંભાત)માં.

આદિ— દૂહા.

સરસતિ ભગવતિ ભારતી, બ્રહ્માણી કરિ સાર,
આરા બાર તણો વલી, કહિસ્યૂં સોય વિચાર. ૧
વરધમાન જિનવર નમૂં, જસ અતિસય ચોતીસ,
સમોસરણિ બેઠા પ્રભુ, વાણી ગુણ પાંત્રીસ. ૨
ગોતમ પૂછિ વીરનિ, પરઉપગારાં કામિ
અનેક બોલ વિવરી કરી, ભાખિ ત્રિભોવન સ્વામિ. ૩

* * * *

અંતે—

પૂછ્યાં વચન કહ્યાં તે વીરિ, ચિત્તમાં ધરીયાં ગૌતમધીરિ,
ભણતાં ગુણતાં સુખ શરીરિ, ઋદ્ધિ ઘણી ઘર ભરીયા ચારિ. ૭૪

કલશ.

ભલ સ્તવન કીધૂં નામ લીધૂં ગૌતમ પ્રસ્નોત્તર સહી,
સંવત સિદ્ધિ મુનિઅંગ ચંદિ ભાદવસુદિ દ્વિતયા તહી ૭૫
તપગચ્છ તિલક સમાન સહગુરુ શ્રી વિજ્યાણંદ સૂરીસરો,
સાંગણનો સુત ઋષભ બોલિ, કહિ ગચ્છ મંગલ કરો. ૭૬

—સંવત ૧૬૯૦ વર્ષે પોસ સુદિ ૨ રવૌ લષિતં. વિ૦ ધ૦ ૪-૧૪
—પ્ર. ચૈત્ય. આદિ સગ્રહ ભા. ૩ જો પૃ. ૧૧૭-૧૨૫.

આમાં દેશીઓ આ છેઃ-ઢાલર મનોહર હીરજીરે,-ઢાલ ૩ સુરસુંદરી કહિ શિરનામી, ૪-ભાવિ પરોધર વીરનો, ૫-કાન્હ વજાડિ વાંસલી-૬ મીહનણી પરિએ બોલો-૭ પાટકુસુમ જિન પૂજપરૂપઈ-૮ સાલિભદ્ર મોહ્યારે શિવરમણી રમિરે-૯ રામ ભણઇ હરિ ઉઠીઇએ-૧૦ પ્રણમી તુમ સીમંધરૂજી-૧૧ સુગધ દેસકો રાજ રાજેસર-૧૨ ચંદાયણની.

—સં. ૧૭૨૨ આશો શુ. ૧૫ ભોમે લિ. પા. ૬-૧૦ આ. ક. ૫-૧૨ આ. ક.

ચોપઈ.

નૃપ શ્રેણિકનો ગાસ્યું રાસ, ભણતાં ગુણતાં પોહુચઈ આસ,
કવણ દીપ કોણ ખેત્રે વાસ, કેહેસ્યું દેસ નગરવલી તાસ. ૮

× × × ×

અંતે—

રાસ રચ્યો રંગિ કરી, નામી કવિજન સીસ,
હું બાલક છુ તુમતણો, તુમથી લહુ જગીસ. ૧૮૦૭

॥ ઢાલ. ॥ ચંદનભરીરે તલાવડી રાગ મેવાડુ.

તુમ નામિં સુખ પામીઇરે, ગુરુનામિ ગુણ હોઇ સોભાગી;
શ્રી વિજયઆનંદનિ નમુરે, તપગચ્છ નાયક સુય સો૦
કરિ કરિ સેવા ગુરુતણી.
તપ તેજિં કરી દીપતુરે, વઇરાગી લઘુવેશ; સો૦
ભવિજન લોકનિ તારવારે, વીચરઈ દેશ વદેશ. સો૦ કરિ૦
માહા ભાગ્યેગ નર એહનુરે, સહૂકો નમિઉ પાય; સો૦
ઋષભિં રાસ રચ્યો સહીરે, શ્રી ગુરુ ચરણ પસાય. સો૦ ૧

॥ દૂહા. ॥

ગુરુનાંમિં જસ પામીઉ, બ્રમાણી આધાર;
શ્રી નવકાર મહીમા થકી, વરત્યો જઈ જઈ કાર. ૧૧

॥ ઢાલ. ॥ હીચોરે હીચો.

કામ સીધાં સહી, કામ સીધાં સહી, શ્રીઅ શ્રેણિકનૃપ રાસ કીધો,
એહ ત્રંબાવતી માંહિ ગાયો સહી, નગર સઘલાં માંહિ જે પ્રસીધો,
કોટ ત્રંબાતણો દિવ્ય કીધો, કાંમ સીધાં સહી કામ૦ ૧૨
તપન તરપોલીઉ, કોટ બરજિં ભજ્યો, સાયર લહઇરિં બહુ વહાંણ આવઇ;
વસત વિવહારીઆ, કનકકોડે ભર્યા, ઉઠિ પરભાતિ જિનમંદિર જાવઈ;
શ્રીઅ દેવગુરુતણા, ગુણહી ગાવઈ.
કાંમ૦ ૧

પ્રાગવંશમ્હાં સંઘવિ સાંગણ, બાર વરતનો ધર્માછિ,
દાન પૂન્ય પડીકમણા કરતા પૂજા કરઇ નીત્ય સર્માછિ. ધ૦ ૬૫
સંઘવિ સાંગણનો સુત શ્રાવક, ઋષભદાસ ગુણ માવછિ,
જે જિનની પૂજા આદરતો, અનંત સુખ તે પાવછઇ. ધરિ. ૬૬

—હમણાં ૧૯૭૫ માં લખેલી—વિ ધ. ૧૯-૨૫

ચતુર્વિંશતિ જિન નમસ્કાર.

ઉદાઈ અરજુન અનેકનર ગયો નિમ મેઘકુમાર
કવિ ઋષભ કહિ વીરવચનથી બહુ જન પામ્યા પાર. ૨૪

—(ઉદયપુર ભં. ગોડીજીનો)

(૪૦૪) શ્રેણિકરાસ સં. ૧૬૮૨ આશો સુદ ૫ ગુરૂ ખંભાતમાં

આદિ—

આદિ અનાદેઈ સરસતી, સદા જગિં તુઝ માન,
સહુકો સેવિ સારદા, બાલ કરિ તુઝ ધ્યાંન. ૧
ષટ દરસણમાંહ્ય સહી, તહારો સઘલિ વાસ,
કરો કૃપા તો ગાઇએ, નર શ્રેણિકનુ રાસ. ૨
અમરૂં સરસ્તિ ભગવતી, ધ્યાંન ધરૂં નવકાર,
આદિ અનાદ અરહંત જપૂં, જેમ પાંમૂં ભવિપાર. ૩
સકલ સિધિ સમરત સહી, ગણધર કરૂં પ્રણામ,
આરાધૂં ઊવઝાયનિ, જેમ સીઝિ મુઝ કામ. ૪
સકલ સાધ સુપરિ નમૂં, કેવલજ્ઞાંની સાધ,
શીયલવંત મુંનીનાઈ નમું, ન કરઈ કોહનઈ બાધ. ૫
અવધિ તપીયા મુની નમું, જંન પદમાનો જાપ,
આગમ મોટા કવિ નમું, નાસઈ પુરવ પાપ. ૬
એણુંઈ ધ્યાંનાઈ મત નરમલી, મુખ સરસતનો વાસ,
પદમ તીરથંકર એહ સઈ, કહુ શ્રેણિકનો રાસ. ૭

જેહ જોડી ગુણ જિન તણ ગાઈ, તેહનુ પુણ્ય કાઇ લખ્યું ન જાઈ. સં૦
જોડી વીરતણા ગુણ ગાવઈ, તીર્થંકર ગણધર પદ પાવઈ. સં૦
ઇંદ ચક્રી ઋદ્ધિપણું અજે કહીઇ, તિહની રિદ્ધતો હાથમ્હાં લહીઇ સં૦
તેણઇ કારણિ શ્રેણિકનો રાસો, જોડી ગાઇ કવી ઋષભદાસો. સં૦
પ્રાગવંસિ સંઘવીજ મહઈહિઈરાજો, તેહ કરતા બહુ ધર્મનાં કાજો,
સંઘવી સાંગણ સુત વલી તાસો, અરિહંત પૂજઇ જિનવીરના દાસો;
સાંગણ સુત કવિ ઋષભજદાસો, કરત શ્રેણિક નરરાયનો રાસો
ગણુતાં ભણુતાં સુણુતાં સારો, સકલ સંઘનિ જઈ જઇ કારો. ૧૮૩૯

— ઇતિશ્રી શ્રેણીકરાસ સંપૂર્ણ, શ્રીરસ્તુ સંઘવી ઋષભદાસ કૃત રાસની ટીપ લખીઇ છઈ

* * * *

(ટીપ ઉતારી છે.)

સંવત ૧૬૯૭ વર્ષે માઘ વદિ અષ્ટમી રવિવાસરે સા. યકા વીરાના પાના આંણીનિ ઉતારો છ । લખિતં ગાંધી માધવસુત વર્ધમાન પઠનાર્થં રામજી.

—સં. ૧૭૫૯ વર્ષે માહ વદિ ૧૩ બુધે ભટ્ટારકશ્રી વિજયપ્રભસૂરિ પટ્ટે સકલપુરંદર ભટ્ટારક શ્રી વિજયરત્નસૂરીશ્વરરાજ્યે મહોપાધ્યાય શ્રી વિમલવિજય ગણિ શિષ્ય પંડિત શુભવિજય ગણિ તત્ શિષ્ય પં. રામવિજયેન લિપીકૃતં શ્રી સૂર્યપુર નગરે—૬૬-૧૫ પ્ર. કા૦ નં. ૩૭૫.

(૪૦૫) +હિતશિક્ષા રાસ. સં. ૧૬૮૨ માહ સુદ ૫ ગુરુ ખંભાતમાં

આદિ—

કાસમીર મુખમંડણી, ભગવતિ બ્રહ્મસુતાય,
તું ત્રિપુરા તું ભારતી, તું કવીજનની માય.
તું સરસતિ તું શારદા, તું બ્રહ્માણી સાર, ૧
વિદુષી માતા તું કહી, તુઝ ગુણનો નહિં પાર.
હંસગામિની તું સહી, વાગ્રેશ્વરી તું હોય, ૨
દેવિ કુમારી તું સહી, તુઝ સમ અવર ન કોય. ૩

પ્રવર પ્રાસાદ પંચ્યારીઅ પ્રણુમીઈ, જ્યાંહા પોશાલ બહઈતાલીસ દીસઈ,
ગોચરી સગમ તે સાધનિં અહીકણિં. અહીઅ રહતાં મુની મનહી દીસઈ;*
તેહ જાણો તુમ્હો વિસાસ્તીસઈ. કામ૦ ૧૪
પૌષધ પ્રાસાદ વ્યાપાર પાસઈ સહી, શાક પાસઈ લીઈ સ્વાદ રસીયા;
આગમ કહઈ તેહ જગમાહ્ ધના સહી, જેઅ ત્રંબાવની માહિ વસીઆ;
શાસ્ત્ર સુણુવા નર જેઅ રસીઆ. કામ૦ ૧૫

॥ દૂહા. ॥

સકલ કામ સીધાં સહી, રચીઉ શ્રેણિક રાસ;
મેર મહી સુર ભુવન જિહાં, તવલગિં એહનુ વાસ. ૧૬

॥ ઢાલ. ॥ ઉતારે રે આરતી અરિહંતદેવા રાગ ધન્યાસી.

સંભલાંવોરે નિશદિન રાસ રુડા, સાંભલી બાંધજ્યો પુન્યમૂંડા;
સંભલાવોરે. ૧૭

સવત બાહુ દીગ દરિસણુચંદઈ, માસ આસો નરખોજ આનંદિ. સં૦ ૧૮
ઉજલી પાંચમનિં ગુરુવારો, શ્રેણિકરાસનુ કીધ વિસ્તારો. સં૦ ૧૯
સાતઈ ખડ સંપુરણુ કીધા, આજ મનોરથ સઘલાં સીધા. ૨૦
સાતઈ ખડ સુણુઈ નર જેહો, સાતઈ નરગ નિવારતા તેહો. સં૦ ૨૧
સાતઈ ખંડ સુણુઈ નરનારી, સાત ભઈ નુલઈ તસ ઘરિ બારી. સં૦ ૨૨
સાતઈ ખડ સુણી જાગ્યો, સપત સુખી પ્રભવઈ નહી આગ્યો. સં૦ ૨૩
સાતઈ ખડ ઉપરિહિ ચીંતો, તસ ઘરિ નુહઈ સાતઈ ઈપો. સં૦ ૨૪
સાતઈ ખંડ રચઈ નર જેનિં, સાતઈ સમુદ્ર ન પ્રભવઈ તેનિં. સં૦ ૨૫
સાતઈ ખંડની સુણુતાં વાતો, પુણ્ય પ્રગટઈ તસ સાતઈ ધાતો. સં૦ ૨૬
સાતઈ ખડ લખી ગુણુગાઈ, સાત કદિક તણો સ્વામી થાઈ. સં૦ ૨૭
સાતઈ ખડ સુણુિઈ નરરાયો, સમ ઘોડા તણો નાયક થાયો. સં૦
સાતઈ ખંડ સુણુઈ નર જેહો, સમ હાથી નર પામઈ દેહો. સં૦ ૨૮
સુણુતાં ભણુતાં ઈમ ગુણુ થાઈ, લખાવતાં પુણ્ય કહિઉં ન જાઈ. સં૦
પરત્ય લખાવી સાધનિં આલઈ, કાલ ઘણો પુણ્ય તે પણિ ચાલઈ. સં૦
દેસ પરદેસ મ્હાં વિસ્તરઈ ગ્યાનો, સગમ હોઈ તસ કેવલન્યાનો. સં૦

જાણે પુણ્ય પાપની વાત, સાધુધર્મ શ્રાવક અવદાત,
ભવ્ય અભવ્ય જ્ઞાની ઓલખે, મૂરખ અણસમજ્યુ સહુ ભખે. ૧૨
તેણે જ્ઞાન અધિક કહેવાય, લહે શારદતણે પસાય,
વેદપુરાણ પિંગલતો થયું, પ્રથમ નામ શારદનું ગ્રહ્યું. ૧૩
કવિત કાવ્ય ને ગાથામાંહિ, ભાષા વિણ નવિ ચાલે ક્યાંહિ
આગમ ચરિત્ત રાસ ને ભાસ, સચરાચર જગ તારો વાસ. ૧૪
તું પુત્રી છો બ્રહ્માતણી, તાહારી શોભા દીસે ઘણી,
સખરૂં રૂપ સુકોમલ અંગ, તું માતા મુઝ રાખે રંગ. ૧૫
ગુણ તાહારા નવિ લાધે પાર, તું કરજે કવિજનની સાર,
આજ હુઓ હૈડે ઉલ્લાસ, નીપાઉં હિતશિક્ષા રાસ. ૧૬

* * * *

અંતે—

ઢાલ ઉલાલાની દેશી રાગ ધન્યાશ્રી.

કહ્યો હિતશિક્ષાનો રાસ, પહોતી મનડાતણી આશ,
મંદિર કમલાનો વાસ, ઉત્સવ હોયે બારે માસ. ૧
સુણતાં સુખ બહુ થાય, માને મહોટા એ રાય,
સંપ બહુ મંદિરમાંય, લહે હયગય વૃષભો ને ગાય. ૨
પુત્ર વિનીત ઘરે બહુય, શીલવંતી ભલી વહૂય,
શકટ ઘણાં ઘરેં બહૂઅ, કીરતિ કરે જગ સહુઅ. ૩
એ હિતશિક્ષાનો રાસ, સુણતાં સબલ ઉલ્લાસ,
કર્યો ખંભાયતમાં તાસ, જિહાં બહુ માનવવાસ. ૪

સર્વ ગાથા ૧૮૨૬.

ઢાલ ચોપાઈની દેશી

ઘણાં લોક વસે છે ત્યાંહિ, રાસ રચ્યો ત્રંબાવતી માંહિં,
સકલ નગરને નગરી જોય; ત્રંબાવતી તે અધિકી હોય. ૧

પછી જેમ હીરવિજયસૂરિના રાસમાં છે તેમ આ પછી જુઓ આગલ ખંભાતનું વર્ણન છે, (પૃ. ૪૪૫-૪૪૭) પછી

બાલા તું બ્રહ્મચારિણી, તું વાણી દે વાણી,
હંસવાહિની તું સહી, ગુણ સઘલાની ખાણિ. ૪
બ્રહ્મવાદિની તું સહી, તું માતા મતિ દેહ,
તું રમજે મુખ માહરે, ચિંત્યું કાજ કરેહ. ૫

ઢાલ ચોપાઇની દેશી.

ચિંત્યું કાજ કરેશું આજ, તુઝ નામે સવિ સરિયાં કાજ,
તુઝ નામેં બુદ્ધિ પામુ સાર, જ્ઞાન વિના જીવિત ધિક્કાર. ૧
તે દારિદ્રી જગમાં ભલા, જ્ઞાનસહિત દીસે ગુણનિલા,
અર્થસહિત ને શાસ્ત્ર રહિત, તે નર નાવે મહારે ચિત્ત. ૨
જ્ઞાની કાપડી આગલ કર્યો, મૂરખ મ્હોટો ભૂપણ ભર્યો,
બહુ આભરણેં શોભે નહિં, જ્ઞાન ભલે તો શોભે તહીં. ૩
જ્ઞાની નર સઘલે પૂજાય, નરપતિ નિજ નગરેંજ મનાય,
જ્ઞાની ભલો નર જોહુ કુરૂપ, કોણ જુવે કોયલનું રૂપ, ૪
કોયલરૂપ સ્વર મધુરો જેહ, તપસ્વીરૂપ ક્ષમાજ કરેહ,
પતિવ્રતા નારીનું રૂપ, કુરૂપને વિદ્યાજ સુરૂપ. ૫
અધિકું રૂપ તે વિદ્યા કહી, શુભ ધન તે વિદ્યા સહી,
યશ સુખની દેનારી એહ, વાટેં બાંધવ સરિખી જેહ. ૬
વિદ્યા રાજભવનેં પૂજાય, વિદ્યાહીન અજ પશુઆ થાય,
લક્ષ્મી પણ જુગતો શોભતી, જો ઉપર બેઠી સરસ્વતી. ૭
નાણાં ઉપર અક્ષર નહિં, તે નાણું નવિ ચાલે કહિં,
જિહાં અક્ષરતિહાં મહત્ત્વ તે બહુ, ઉત્તમ અંગ તે પૂજે સહુ. ૮
તિણ કારણ અધિકી સરસ્વતી, જેહથી ગણધર હુઆ યતી,
આચારિજ મ્હોટા ઉવઝાય, પંડિત પદ તે તુઝથી થાય. ૯
યુગતિતણી પદવી પણ હોય, જ્ઞાન સમું નહિં દૂજું કોય,
જેહથી સકલભેદ જન લહે, સ્વર્ગ નરગની વાતો કહે. ૧૦
કહે પૃથિવી સાયરનો માન, નદી ડુંગર ને નગર નિધાન,
જીવ અજીવના ભાખે ભેદ, ભાખે વિવરી ત્રણે વેદ. ૧૧

સાતક્ષેત્ર પોષી પુણ્ય લેઉં, જીવકાજે ધન થોડુંક દેઉં. ૨૫
ઇમ પાલું શ્રાવક આચારો, કહેતાં લઘુતા હોયે અપારો. ૨૬
પણ મુઝ મનતણો એહ પરિણામ, કોઇક સુણિ કરે આતમકામ.૨૭
પુણ્યવિભાગ હોયે તિહાં મહારે, ઇસ્યુંઅ ઋષભ કવિ આપ વિચારે૨૮
પર ઉપકાર કાજ કહિ વાત, ધર્મ કરે તે હોયે સનાથ. ૨૯
ઋષભદાસેં એ જોડિયો રાસો, સંઘ સકલ તણી પહોતી આશો.
—વંદિયે—૩૦

—ઇતિ શ્રી સંઘવી ઋષભદાસ કૃત હિતશિષ્યા સંપૂર્ણ ગાથા ૧૮૬૨ ગ્રંથાગ્રં ૨૩૨૫ સંવત ૧૮૫૬ વર્ષે આસુ માસે કૃષ્ણપક્ષે તૃતીયા તીથૌ નિશાપતિ વાસરે લિપીકૃતમ્ સંવિજ્ઞઃ પં. શ્રી ૫ ન્યાનચંદ્રેણ લિષિતમ્ શ્રી ભાવનગર બંદરે શ્રીરસ્તુ. ભદ્રં ભૂયાત્—કલ્યાણમસ્તુ. શ્રી ઋષભદેવ પ્રશાદાત્ લેખકપાઠકયોઃ ચિરંજીયાત્—પૃ.૬૯-૧૩ આ૦ ક૦
(પછી ટીપ ગ્રંથની છે)

—પ્ર૦ ભીમશી માણેક.

(આ હિતશિક્ષા રાસનું રહસ્ય જૈનધર્મપ્રકાશમાં સારરૂપે શેઠ કુંવરજી આણંદજીએ લખી કટકે કટકે પ્રકટ કર્યું હતું અને તે જુદું પુસ્તકાકારે પણ જૈન ધ. પ્ર. સભા તરફથી પ્રકટ થયું છે. આમાં સોરઠા દુહા, છપ્પા એ છંદો ઉપરાંત નયસુંદરના સુરસુંદરી રાસની ઢાળો નામે 'સુરસુંદરી કહે શિરનામી,' તેમજ છાનોરે છૂપીને કંતા કિહાં રહ્યોરે (આ. કા. મહોદધિ મૌ. ૩ જું પૃ૪ ૨૭૩), સમયસુંદર કવિની પ્રત્યેકબુદ્ધ રાસ પૈકી પ્રસિદ્ધ ઢાળ નામે 'હવે રાણી પદમાવતી' વગેરે તેમજ વિજયપ્રભના ગૌતમરાસુની 'જિમ સહકારે કોયલ ટહુકે' એમ પોતાના પૂર્વગામી કવિઓની ઢાળો લઇ પોતે ઢાળો—દેશી દેશીઓ કરી છે. આ રાસમાં પુષ્કળ સુભાષિતો મળી આવે છે.)

(૪૦૬) રોહણિઆ મુનિ રાસ સં. ૧૬૮૪ પોસ શુ. ૭ ગુરૂ ખંભાત
આદિ— દુહા

સારસ કોમલ બુદ્ધિ ભલી, આલે વચન પવીત્ર;
સરસતિ ભગવતી ભારતી, કરજે મુખ પવીત્ર. ૧

પુણ્યવંત પોષધ ધરતા ત્યાંહિ, સાહમ્મીવાત્સલ્ય હોએ પ્રાહિ,
એ નગરીની ઉપમા ઘણી, જાહાંગીર પાદશાહ જેહનો ધણી,
તે ત્રંબાવતી માંહે રાસ, જોડંતાં મુઝ પહોતી આશ. ૧૬
ગુગલસિદ્ધિ અને ઋતુચંદ ૧૬૮૨, જુઓ સંવત્સર ધરી આનંદ,
માધવ માસ ઉજ્વલ પંચમી, ગુરૂવારેં મતિ હોયે સમી. ૧૭
મેં ગાયો હિતશિક્ષા રાસ, બ્રહ્મસુતાયેં પૂરી આશ,
શ્રી ગુરૂ નામેં અતિ આનંદ, વંદૂં વિજયસેન સૂરીંદ. ૧૮

ઢાલ આરતીની દેશીમાં રાગ ધન્યાશ્રી

વંદિયે વિજયસેન સૂરિરાય, નામ જપંતાં સુખ સબલ થાય,
વંદિયે વિજયસેનસૂરિરાય.
તપગચ્છ નાયક ગુણ નહિ પારો, ઓસ વંશે હુઆ પુરૂષ અપારો. ૨
(આ પછી હીરવિજયસૂરિના રાસમાં પ્રશસ્તિમાં છે તે પ્રમાણે છે. તેમા વિજયસેન બદલે વિજયાણંદ મૂક્યું છે, અને થોડો વિશેષ વધારો છે. જે કંઇ ફેરફાર છે તે અત્ર આપેલ છે.

સંઘવી સાંગણનો સુત વારૂ, ધર્મ આરાધનો શક્તિજ સારૂ. ૧૨
ઋષભ કવિ તસ નામ કહાવે, પ્રત ઊઠી ગુણ વીરના ગાવે. ૧૩
સમજ્યો શાસ્ત્ર તણાજ વિચારો, સમકિતશું વ્રત પાલનો બારો. ૧૪
પ્રહ ઉઠી પડિક્કમણું કરતો, બે આસણું વ્રત તે અંગે ધરતો. ૧૫
ચઉદે નિયમ સભારી સંક્ષેપું, વીરવચન રસેં અંગ મુઝ લેપું. ૧૬
નિત્ય દશ દેરા જિનતણાં જૂહારૂં, અજ્ઞાન મૂકી નિજ આતમ તારૂં ૧૭
આઠમ પાખી પોષધમાંહિ, દિવસ રાતિ સજ્ઝાય કરૂં ત્યાંહિં. ૧૮
વીરવચન સુણી મનમાં ભેદુ, પ્રાયેં વનસ્પતિ નવિ છેદું. ૧૯
મૃષા અદત્ત પ્રાય નહિ પાપ, શીલ પાલું મનવચકાય આપ. ૨૦
પાપ પરિગ્રહેં ન મિલું માંહિ, દિગ્વિતણું માન ધરૂં મનમાંહિ. ૨૧
અભક્ષ બાવીશને કર્માદાન, પ્રાયેં ન જાયે ત્યાં મુઝ ધ્યાન. ૨૨
અનરથદંડ ટાલું હું આપ, શસ્ત્રાદિકનાં નહિ મુઝ પાપ. ૨૩
સામાયિક દિશિમાન પણ કરિયેં, પોષધ અતિથિ સંવિભાગ મનધરિયેં.૨૪

તપગચ્છ નાયક સવિસુપદાયક, વિજયાણંદ ગુણધારીજી,
મીઠી મધુરી જેહની વાણી, જેણિં તાર્યાં નરનારીજી. ૪૧
શ્રવક જેહનો સમકિત ધારી, પૂજઇ જિનવર પાયજી,
પ્રાગવંસ સાંગણ સુત સોહઇ, રિષભદાસ ગુણગાઇજી. ૪૨
સંવત દિગ દિગ રસ ભૂભાણું ૧૬૮૪ પોસ માસ તિહાં સારોજી,
ઉજવલ સાતમિ દોષ રહિત છઇ, પ્રગટ ઉદય ગુરવારોજી. ૪૩
ભલો સંવછર વિક્રમ ત્યારિં, વરસિં ઝાઝા મેહોજી,
સુલષ્ય સુગાલ હુઓ જગમાંહિ, દીપઇ પુરૂષનાં દેહોજી. ૪૪
શુભ લગનિં નઈ સાર નષ્યત્રિં, કીધો રાસ રસાલોજી,
રિષભ કહિ રોહણિઆનાંમિં, સુષ પામઇ ચિરકાલોજી. ૪૫

—ગાથા ૩૪૫. સ્વલિખિત પ્રત–વિ. ધ. ૧૭–૧૦.

આની અંદર દેશીઓ આ પ્રમાણે છેઃ–ચોપઇ, ૨ એક આલ્યો અણતો દાણોરે. ૩ ચંદાણયની, ૪ લંકામાં આવ્યા શ્રી રામરે, ૫ ઉલાલાની, ૬ ચોપઈ, ૭ સૂરસુંદરિ કહઇ સિર નામી, ૮ ચાલ્ય ચતુર ચંદ્રાનની, ૯ તો ચઢી ધનમાન ગજે, ૧૦ નાચતી જિનગુણ ગાય મંદોદરી, રાવણ વેણા વાહઇ–રાગ ગોડી. ૧૧ કાંહાન વજાડઇ વાસલી ૧૨ ચોપઇ ૧૩ ત્રિપદીનો ૧૪ વીજય કરી ઘરિ આવીઆ. ૧૪ ચોપઈ ૧૫ ચોપઈ ૧૬ મુકાવોરે મુઝ ઘરનારિ. રાગ મારૂણી. ૧૭ પૂણ્યવંતા જગી તે નરા. ૧૮ ચોપઇ ૧૯ કહઇણી કરણી તુઝ વ્યણ સાચો.

(૪૦૭) હીરવિજય સૂરિના બારબોલનો રાસ. સં. ૧૬૮૪ આ૦ વ. ૨ ગુરૂ.

આદિ—　　(દૂહા.)

ગઉતમ ગણધરગુણ સ્તવું, સારદ તુઝ આધાર,
બાર બોલ ગુરૂ હીરના. વ્યવરી કહું વીચાર. ૧
બાર બોલ કે બાર મેઘ, કઈ બારહ આદીત્ત;
બાર ઉપાંગ એહનિ કહું, હીરવચન બહુ વીત. ૨

(૪૦૮) મલ્લિનાથ રાસ. સં. ૧૬૮૫ પોષ શુદિ ૧૩ રવિવાર ખંભાતમાં.

આમાં અંતમાં ખંભાતના તે વખતના ધોરી શ્રાવકોનો પરિચય આ પ્રમાણે આપ્યો છે:—

બંને વચ્ચેનો વિરોધતો બહુ જૂનો હતો, પણ સં. ૧૧૭૬ માં સિદ્ધરાજના દરબારમાં વાદિ દેવસૂરિ અને કુમુદચંદ્ર (દિગંબર) વચ્ચેના શાસ્ત્રાર્થમાં દિગંબરોને હરાવી ગુજરાતના રાજ્યની હદપાર કરાવ્યા તે પછી એમને બેઉને કામ કરવાનાં ક્ષેત્ર બહુધા જુદાં પડી ગયાં હતાં ને તેથી એમના વચ્ચેનો વિરોધ પણ મોળો પડી ગયો હતો; પણ સોળમા શતકમાં લુંકામત અને બીજા મત નીકળ્યા પછી એક ત્રીજાજ વિરોધીઓ સાથેનો વિરોધ પ્રબળ થઈ પડયો હતો. શ્વેતાંબર મતના ગચ્છો વચ્ચેની મતામતી પણ પ્રબળ થઈ પડી હતી. આવા અનેક વિરોધોને લીધે જૈનધર્મ માનનારા જુદા જુદા મતો વચ્ચે વેરવિરોધ એટલો પ્રબલ થઇ પડયો હતો કે જોખમદાર આચાર્યોને વચ્ચે પડયા વગર ચાલે નહિ. તપગચ્છના આચાર્ય વિજયદાનસૂરિએ (ધર્મસાગર કૃત) કુમતિકંદ કુદ્દાલ ગ્રંથ સભાસમક્ષ પાણીમાં બોળાવી દીધો હતો અને તે ગ્રંથ કોઈની પણ પાસે હોય તો તે અપ્રમાણ ગ્રંથ છે, માટે તેમાંનું કથન કોઇએ પ્રમાણભૂત માનવું નહિ, એવું જાહેર કર્યું હતું. એ ઉપરાંત તેમણે **'સાતબોલ'** એ નામે સાત આજ્ઞાઓ જાહેર કરીને એકબીજા મતવાળાને વાદવિવાદની અથડામણ કરતા અટકાવ્યા હતા; પણ આટલાથી વિરોધ જોઇએ તેવો શમ્યો નહિ એથી વિજયદાનસૂરિની પછી આચાર્ય પદવી પામેલા હીરવિજયસૂરિએ સાત બોલ ઉપર વિવરણ કરીને 'બારબોલ' એ નામે બાર આજ્ઞાઓ જાહેર કરી હતી. પ્રમાણ અને દષ્ટાંત વડે એ બાર બોલનો હેતુ સ્પષ્ટ કરવાને ઋષભદાસે આ રાસ રચ્યો છે. (મ૦ બ૦) આ બાર બોલ માટે જુઓ જૈન શ્વે. કો. હે.નો ઐતિહાસિક અંક. ૧૯૧૫ ના ભેળા ૭–૯ અંક.

બાર વ્રત શ્રાવક તણાં, જેમ તારઈ નરનારિ;
બાર બોલના વાપરિં, તેમ તારઇ સંસારિ. ૩
બાર બોલ ગુરૂ હીરના, આરાધઇ નર જેહ;
બારઈ સરગનાં સુખ લહી, સદ્ધી પામઇ નર તેહ. ૪

* * * *

અંતે—

કહિણુ વખાણિં આસઇ જેહ, બેહુ બાણિં પૂગઈ તેહ;
થોડા કાલમાંહિ મુગતિ જાય, રીષભદાસ ગુણ તેહના ગાય. ૮૯
સંવત વેદ૪ દીગ૮ અંગનિં૬ ચંદ૧, શ્રાવણ માસ હુઉ આણંદ;
કૃષ્ણપખિ હુઈ દ્વીતીઆ સાર, ઉત્તમ ગુર જગગુરૂ ગુરૂવાર. ૯૦
મઘા નખ્યત્ર વરસઈ જેણિવાર, બાર બોલ રચ્યા તવ સાર;
ભણતાં સુણતાં જય જયકાર, હીર ભગત ઘરિ મંગલ ચ્યાર. ૯૧

ઢાલ હીંચ્યરે હીંચ્યરે-રાગ ધ્યનાસી.

ચ્યાર મંગલ સદા, ચ્યાર મંગલ સદા, હીરના નામથી હંવર હાથીં,
ગોવન રથ પાલખી, સૂંદરી સુખ બહૂ, ગ્રસના હાગીઆ કોડિ ભાગીં;
ઉલગ કરઇ ઘરિ દેવ નાર્યો, ચ્યાર મંગલ સદી—૨ આંચલિ.
હીરપાટિ વિજયસેન સૂરીસરૂ, શ્રી વિજયતિલકસૂરી તાસ પાટિ;
સૂરિ વિજયાનંદ તાસ પાટિં સદી, નામ જપતા સુખી વિઘન વાટિં;
નામ જપીઈ ગચ્છનાયક માટિં, ચ્યાર મંગલ. ૩
સૂરિ વિજયાનંદ મુનિ તણો શ્રાવક, સાહા સાંગણ સુત રીષભદાસો;
પ્રાગવંસી વદે હીર ગુણ ગાવતો, સંઘ સકલ તણી પૂરી આસો;
લચ્છી પૂરે ગજ ઘરિ વાગો, ચ્યાર મંગલ. ૪

—ઇતિ શ્રી હીરવિજયસૂરિ બાર બોલ સંપૂર્ણ. ગાથા ૨૯૪

નોટ— આ રાસ ૨૯૪ કડીનો છે. ખરતરગચ્છ અને તપાગચ્છ વચ્ચે લાંબા વખતથી સ્પર્ધા અને વિખવાદ ચાલ્યા કરતો હતો એ વિખવાદ સત્તરમા શતકમાં બહુ વધી પડ્યો હતો. શ્વેતામ્બરો અને દિગં-

શારદ ભાષા ભારતી, તે તાહરો આધાર. ૭
સિદ્ધસેન દિવાકરૂ, સમરિ તાહરૂં નામ,
વિક્રમ નૃપ પ્રતિબોધિયો, જિણેં કીધાં બહુ કામ. ૮
હેમસૂરિ વદને વસિ, હવી વચનની સિદ્ધિ,
ગ્રંથ ત્રિકોટિ તિણેં કીઓ, ઈસી ન કેહની બુદ્ધિ. ૯
શ્રી હર્ષ તુજને નમે, શારદ નામજ સોળ,
નૈષધ ગ્રંથ તિણેં કર્યો, બોલ્યો વચનકલ્લોલ. ૧૦
પંડિત માઘ મહિમા ઈસો, જશ કીરતિ કાલિદાસ,
તું તૂઠી ત્રિપુરા મુખેં, પોહોતી તેહની આશ. ૧૧
શોભનબંધુ ધનપાળને, ઉપજાવ્યો આનંદ,
ધારાપતિ તિણેં બૂઝવ્યો, વાંકો ભોજનરિંદ. ૧૨
એહવી સુંદર શારદા, સમર્યે સીધાં કામ,
પઢમ જિનેસ્વર સુખકરૂ, સમરૂં તેહનું નામ. ૧૩
પ્રથમ રાયરિષિ કેવળી, પ્રથમ ગોચરી જ્ઞાન,
યુગલાધર્મ નિવારીઓ, પ્રથમેં દીધો દાન. ૧૪
દેશ નગર પુર વાસિયાં, પરણ્યા પ્રથમ જિણુંદ,
કળા કરમ સહુ શીખવ્યું, સકળ લોક આણુંદ. ૧૫
મુગતિ દીધી તેં માયને, ઉદ્ધરીઓ શ્રેયાંસ,
પુત્ર હુઆ સો કેવળી, ધન ધન તાહરો વંશ. ૧૬
દશ હજાર મુનિસું વળી, મુગતિ ગયા ભગવંત,
અનેક જનને ઉદ્ધર્યા, ઋષભદેવ ગુણવંત. ૧૭
સમરૂં તે ભગવંતને, ગણધર કરૂં પ્રણામ,
કેવલજ્ઞાની મુનિ નમું, સમર્યે સીઝે કામ. ૧૮
શીલવંત તપીઆ મુનિ, હું પણ તેહનો દાસ,
સકળ સિદ્ધ સમરી કરી, રચું હીરનો રાસ. ૧૯

* * * *

" પાખિ વછઓ નિં શકઓ, જસ મહિમા જગમ્હા ગાજઓ,
અગ્ઠ લાખ રૂપક પુણ્યઠામિ, અમારિ પળાવી ગામોગામિ. ૨૮૨
ઓસવંસિ સોની તેજપાલ, શેત્રુંજ-ગીર ઉધાર વીસાલ,
લ્હાદારી દોય લાખ પરચેદ, શ્રીંબાવનીનો વારી તેદ. ૨૮૩
સોમકરણ સંઘવી ઉદહકરણ, અધલખ્ય રૂપક તે પુણ્યકરણ,
ઉસવંસિ રાજા શ્રીમલ, અધલખ્ય રૂપકિ પરચઇ બલ. ૨૮૪
ઠકર જયરાજ અનિં જસવીર, અધલખ્ય રૂપક પરચઇ ધીર,
ઠકર કીકા વાઘા જેહ, અધલખ્ય રૂપક પરચઇ તેહ. ૨૮૫

આની પ્રત વિ. ધ. ભંડારમાં છે, પણ તે જોવા મળી શકી નથી તેથી તેની પ્રશસ્તિ તેમજ આદિ મૂકી નથી.

(૪૦૯) +હીરવિજયસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૮૫ આશો શુ. ૧૦ ગુરુ. ખંભાતમાં.

આદિ—

સરસતી ભાષા ભારતી, ત્રિપુરા શારદ માય,
હંસગામિની બ્રહ્મસુતા, પ્રણમું તારા પાય. ૧
બ્રહ્માણી બ્રહ્મચારિણી, બ્રહ્મવાદિની માત,
દેવકુમારી ભગવતી, તું જગમાં વિખ્યાત. ૨
હંસવાહની હરખતી, આપે વચનવિલાસ,
વાગેશ્વરી વદને રમે, પોહોચે મનની આશ. ૩
કાશ્મીર મુખમંડણી, કમળ કમંડળ પાણિ,
મુજમુખ આવી તું રમે, ગુણ સઘળાની ખાણિ. ૪
આગમ વેદ પુરાણમાં, વાણી તુજ બખાણ,
તું મુખ આવી જેહને, તે પંડિત ને જાણ. ૫
પુંડરીક પ્રમુખા વળી, ગણધર જે ગુણવંત,
તિણે ધુર સમરી સરસતી, સમજ્યા ભેદ અનંત. ૬
સ્વામિ સુધર્મા વીરનો, રચનો અંગ શુ બાર,

(ઋષભદાસ.)

દિશિ આગળ લેઇ ઈંદ્રિહ ધરો, કાલ સોય તે પાછળ કરો,
ઠવણ સંવત્સર થાયે વળી, ત્યારે રાસ કર્યો મન રલી. ૭
(૧૬૮૫)

વૃક્ષમાંહિ વડો કહેવાય, જેણે છાંહિ નર દુષ્ટ પલાય,
તે તરૂવરને નામે માસ, કીધો પુણ્ય તણો અભ્યાસ. ૮
(આસો માસ.)

આદિ અખ્યર વિન કો મમ કરો, મધ્ય વિના સહુએ આદરો,
અંતિવિના સિરિ શવણ જોય, અજુઆલી તિથિ તે પણ હોય. ૯
(દસમ.)

સકલ દેવ તણો ગુરૂ જેહ, ઘણા પુરૂષને વલ્લભ તેહ,
ઘરે આવ્યો કરી જયજયકાર, તેણે વારે કીધો વિસ્તાર. ૧૦
(ગુરૂવાર)

દીવાલી પહેલું પરવજ જેહ, ઉદાઇ કેડે નૃપ બેઠો તેહ,
બેહુ મળી હોયે ગુરૂતું નામ, સમર્યે સીઝે સઘળાં કામ. ૧૧
(વિજયાણંદ સૂરિ)

ગુરૂ નામે મુજ પોહોતી આસ, ત્રંબાવતીમાં કીધો રાસ,
સકલ નગર નગરીમાં જોય, ત્રંબાવતી તે અધિકી હોય. ૧૨
સકલ દેસ તણો શિણગાર, ગુર્જ્જર દેસ નર પંડિત સાર,
ગુર્જ્જર દેસના પંડિત બહુ, ખંભાયત આગળ હારે સહુ. ૧૩
જિહાં વિવેક વિચાર અપાર, વસે લોક જિહાં વર્ણ અઢાર,
ઓળખાયે જિહાં વર્ણાવરણ, સાધુ પુરૂષનાં પૂજે ચરણ. ૧૪
વસે લોક વારૂ ધનવંત, પહેરે પટોળાં નર ગુણવંત,
કનકતણા કંદોરા જડયા, ત્રિણ્ય આંગળ તે પુહુળા ઘડયા, ૧૫
હીરતણો કંદોરા તળે, કનકતણાં માહળીયાં મળે,
રૂપક સાંકળી કુંચી ખરી, સોવન સાંકળી ગળે ઉતરી. ૧૬

" પારિખ વછીઓ નિં રાછીઓ, જસ મહિમા જગમ્હા ગાછીઓ,
અડક લાખ રૂપક પૂણ્યકામિ, અમારિ પળાવી ગામોગામિ. ૨૮૨
ઓસવંસિ સોની તેજપાલ, શેત્રુંજ-ગીર ઉધાર વીસાલ,
લ્હાહારી દોય લાખ પરચેદ, ત્રંબાવતીનો વાસી તેહ. ૨૮૩
સોમકરણ સંઘવી ઉદયકરણ, અંધલખ્ય રૂપક તે પુણ્યકરણ,
ઉસવસિ રાજ શ્રીમલ, અંધલખ્ય રૂપકિ પરચઇ બલ. ૨૮૪
ઠકર જઇશિગ અનિં જસવીર, અધલખ્ય રૂપક પરચઇ ધીર,
ઠકર કીકા વાઘા જેહ, અંધલખ્ય રૂપક પરચઇ તેહ. ૨૮૫

આની પ્રત વિ. ધ. ભંડારમાં છે, પણ તે જોવા મળી શકી નથી તેથી તેની પ્રશસ્તિ તેમજ આદિ મૂકી નથી.

(૪૦૬) મહીરવિજયસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૮૫ આશો શુ. ૧૦ ગુરુ. ખંભાતમાં.

આદિ—

સરસતી ભાષા ભારતી, ત્રિપુરા શારદ માય,
હંસગામિની બ્રહ્મસુતા, પ્રણુમુ તારા પાય. ૧
બ્રહ્માણી બ્રહ્મચારિણી, બ્રહ્મવાદિની માત,
દેવકુમારી ભગવતી, તું જગમાં વિખ્યાત. ૨
હંસવાહની હરષતી, આપે વચનવિલાસ,
વાગેશ્વરી વદને રમે, પોહોચે મનની આશ. ૩
કાશ્મીર મુખમંડણી, કમળ કમંડળ પાણિ,
મુજમુખ આવી તું રમે, ગુણ સઘળાની ખાણિ. ૪
આગમ વેદ પુરાણમાં, વાણી તુજ બંધાણ,
તું મુખ આવી જેહને, તે પંડિત તે જાણ. ૫
પુંડરીક પ્રમુખા વળી, ગણધર જે ગુણવંત,
તિણે ધુર સમરી સરસતી, સમજ્યા ભેદ અનંત. ૬
સ્વામિ સુધર્મા વીરનો, રચતો અંગ સુ બાર,

ઉપાશરો દેહરૂં ને હાટ, અત્યંત દુર નહિ તે વાટ,
ઠંડિલ ગોચરી સોહિલ્યા આંહિ, મુનિ અહિં રહેવા હીડે પ્રાહિં. ૨૯
ઇસ્યું નગર ત્રંબાવતી વાસ, હીરતણો તિહાં જોડયો રાસ,
પાતશા ખુરમ નગરનો ધણી, ન્યાય નીતિ તેહનિ અતિ ઘણી. ૩૦
તાસ અમલે કીધો મેં રાસ, સાંગણ સુત કવિ ઋષભદાસ,
સંવત સોળ પંચ્યાસીઓ (૧૬૮૫) જસેં, આસો માસ
દસમી દિન તસે. ૩૧
ગુરૂવારે મેં કીધો અભ્યાસ, મુઝ મન કેરી પુહુતી આસ,
શ્રી ગુરૂનામે અતિ આણંદ, વંદું વિજયાણંદ સૂરીંદ. ૩૨

ઢાલ–ઉતારો આરતી અરિહંતદેવ–રાગ ધન્યાસી.

વંદીયે વિજયાણંદ સૂરિરાય, નામ જપંતા સુખ સબળું થાય. વં. ૧
તપગચ્છ નાયક ગુણ નહિ પારો, પ્રાગવંશે હુઓ પુરૂષ તે સારો. વં. ૨
સાહ શ્રીવંતકુલે હંસ ગયંદો, ઉદ્યોતકારી જિમ દિનકર ચંદો. ૩
લાલબાઈ સુત સીંહ સરિખો, ભવિક લોક મુખ ગુરૂનું નીરખો. ૪
ગુરૂ નામે મુજ પોહોતી આસો, હીરવિજયસૂરિનો કર્યો રાસો. ૫
પ્રાગવંશે સંઘવી મહિરાજો, તેહ કરતો જિનશાસન કાજો. ૬
સંઘપતિ તિલક ધરાવતો સારો, શેત્રુંજ પૂજી કરે સફળ અવતારો. ૭
સમકિતસાર વ્રત બારનો ધારી, જીનવર પૂજા કરે નીત સારી. ૮
દાન દયા દમ ઉપર રાગો, તેહ સાધે નર મુગતિનો માગો. ૯
મહિરાજ તણો સુત અતિ અભિરામ, સંઘવી સાંગણ તેહનું નામ. ૧૦
સમકિત સાર ને વ્રત જસ બારો, પાસ પૂજી કરે સફળ અવતારો. ૧૧
સંઘવી સાંગણનો સુત વારૂ, રાસ જોડી હુઓ બહુ જન તારૂ. ૧૨
એક કહે કરૂં ખરો જબાપો, ઘે ઉપદેશ ચેતે કંઇ આપો. ૧૩
અંગારમર્દક આચારજ હુઓ, અન્ય તારી પોતે બુડતો જૂઓ. ૧૪
નંદિષેણ ગણિકા ઘરિ જ્યારે, આપ બૂડે અન્યને તારે. ૧૫
ઋષભ કહે ભલું પૂછ્યું પરમ, બિંદુઆ જેટલો સાધીયે ધરમ. ૧૬

અંતે—

(ઢાલ–હીયરે હીયરે હીયય હીંડોલડે–એ દેશી.)

સરસતી શ્રીગુરૂ નામથી નીપનો, એ રહો જિહાં રવિચંદ ધરતી,
ઇંદ્રિ વિમાન ધ્રુગ તાં લગિ જાણજ્યો, દ્વીપસમુદ્ર હુઇ જેહ ફરતી સર. ૧
કવણ દેસે થયો કવણ ગામે કહ્યો, કવણ રાજ્યે લહ્યો એહ રાસો,
કવણ પુત્રે કર્યો કવણ કવિતા ભયો, કવણ સંવત્સરે કવણ માસો. સર. ૨
કવણ દિન નીપનો કવણ વારે ગુરે,
કરીઅ સમસ્યા સદ બોલ આણે,
મૂઢ એહિ અક્ષર સોય સ્યું સમજસ્યે,
નિપુણ પંડિત નરા તેહ જાણે. સર. ૩

(ચોપઇ.)

પાટણમાંહિ હુઓ નર જેહ, નાત ચોરાશી પોષે તેહ,
મોટો પુરૂષ જગે તેહ કહેસ, તેહની નાતને નામે દેસ.
(ગૂજ્જર દેસ). ૧
આદિ અખ્યર વિન 'બીસે' જોય, મધ્ય વિના સહુકોને હોય,
અંત્ય અક્ષર વિન ભુવન મઝારી, દેખી નગર નામ વિચાર. ૨
(ખંભાત.)
'ખડગ' તણો ધુરિ અક્ષર લેહ, અખ્યર 'ધરમ'નો બીજો જેહ.
ત્રીજો 'કુસુમ' તણો તે મહી, નગરીનાયક કીજે સહી. ૩
(ખુરમ પાતશા.)
નિસાંણ તણો ગુરૂ અખ્યર લેહ, લઘુ હોય 'ગણ' પતિના જેહ,
બેવી નામ ભલું જે થાય, કવિ કેરો તે કહું પિતાય. ૪
(સાંગણ.)
ચંદ અખ્યર આગિ ધરથી લેહ, મેઘલા તણો નયણમો નેહ,
અખ્યર ભવનમો શાલિભદ્ર તણો, કુસુમદામનો વેદમો ભણો. ૫
વિમલવસહી અખ્યર બાણમો, જોડી નામ કરો કાં ભમો.
શ્રાવક સોય એ રસ નીપાત, પ્રાગવંશ વીસો વિખ્યાત. ૬

ઉપાશરો દેહરૂં ને હાટ, અત્યંત દુર નહિ તે વાટ,
ઠંડિલ ગોચરી સોહિલ્યા આંહિ, મુનિ અહિં રહેવા હીડે પ્રાહિં. ૨૯

ઇસ્યું નગર ત્રંબાવતી વાસ, હીરતણો તિહાં જોડયો રાસ,
પાતશા ખુરમ નગરનો ધણી, ન્યાય નીતિ તેહનિ અતિ ઘણી. ૩૦

તાસ અમલે કીધો મેં રાસ, સાંગણ સુત કવિ ઋષભદાસ,
સંવત સોળ પંચ્યાસીઓ (૧૬૮૫) જસેં, આસો માસ
દસમી દિન તસે. ૩૧

ગુરૂવારે મેં કીધો અભ્યાસ, મુઝ મન કેરી પુહુતી આસ,
શ્રી ગુરૂનામે અતિ આણંદ, વંદું વિજયાણંદ સૂરીંદ. ૩૨

ઢાલ-ઉતારો આરતી અરિહંતદેવ-રાગ ધન્યાસી.

વંદીયે વિજયાણંદ સૂરિરાય, નામ જપંતા સુખ સબળું થાય. વં. ૧
તપગછ નાયક ગુણ નહિ પારો, પ્રાગવંશે હુઓ પુરૂપ તે સારો. વં. ૨
સાહ શ્રીવંતકુલે હંસ ગયંદો, ઉદ્યોતકારી જિમ દિનકર ચંદો. ૩
લાલબાઈ સુત સીંહ સરિખો, ભવિક લોક મુખ ગુરૂનું નીરખો. ૪
ગુરૂ નામે મુજ પોહોતી આસો, હીરવિજયસૂરિનો કર્યો રાસો. ૫
પ્રાગવંશે સંઘવી મહિરાજો, તેહ કરતો જિનશાસન કાજો. ૬
સંઘપતિ તિલક ધરાવતો સારો, શેત્રુંજ પૂજી કરે સફળ અવતારો. ૭
સમકિતસાર વ્રત બારનો ધારી, જીનવર પૂજા કરે નીત સારી. ૮
દાન દયા દમ ઉપર રાગો, તેહ સાધે નર મુગતિનો માગો. ૯
મહિરાજ તણો સુત અતિ અભિરામ, સંઘવી સાંગણ તેહનું નામ. ૧૦
સમકિત સાર ને વ્રત જસ બારો, પાસ પૂજી કરે સફળ અવતારો. ૧૧
સંઘવી સાંગણનો સુત વારૂ, રાસ જોડી હુઓ બહુ જન તારૂ. ૧૨
એક કહે કરૂં ખરો જબાપો, દે ઉપદેશ ચેતે કંઇ આપો. ૧૩
અંગારમર્દક આચારજ હુઓ, અન્ય તારી પોતે બુડતો જૂઓ. ૧૪
નંદિષેણ ગણિકા ઘરિ જ્યારેં, આપ બૂડે અન્યને તારે. ૧૫
ઋષભ કહે ભલું પૂછ્યું પરમ, બિંદુઆ જેટલો સાધીયેં ધરમ. ૧૬

વડા વાણીઆ જિહાં દાતાર, સાલુ પાઘડી બાંધિ સાર,
સોની ગજ બાધું પાંત્રીસ, બાંધતા હરખે કરને રીસ. ૧૭
અંબરિવની ઓગનાઇ જ્યાંહિ, ઓઢ્યા જં(ઓ)ગા પહેર્યાં તે માંહિ,
ટ્રીં (છડી) રેસમી કેડે બાઝ, નવગજ લંબ સવા તે ગઝ. ૧૮
ઉપર ફાળીયું બાંધે કોઇ, ચ્યાર રૂપૈયાનું તે જોઇ,
કોઇ પછેવડી કોઇ પામરી, સાઠિ (સીઠ) રૂપૈયાની તે ખરી. ૧૯
પહિરિ રેશમી જોડ કબાય, એક શત રૂપૈયા તે થાય,
હાથે અંગુરખા બહુ મુદ્રિકા, આવ્યા નર જાણું સ્વર્ગલોકા. ૨૦
પગે વાણહિ અતિ સુકુમાલ, શ્યામ વર્ણ સગરી તે જાળ,
તેલ ફુલ સુગંધ ને સ્નાન, અંગે વિલેપન તિલક ને પાન. ૨૧
એહવા પુરૂષ વર્ગ જોઇ ઠાહિ, એની સોભા કહીય ન જાય,
ઘરે રંભા બહુ સિણગાર, ફરી ઉત્તર નાવે ભરતાર. ૨૨
પા. નિત્ય ઉઠી વદે આણગાર—

કચ્છ નગર તે અંબાવતી, સાયર લહર જિહાં આવતી,
વાહાણ વખાર તણો નહિ પાર, હાટે લોક કરે વ્યાપાર. ૨૩
નગર કોટ ને ત્રિપોલીઉ, માણકચોકે બહુ માણસ મિલ્યું,
ચોહટે કુણી (કૂણી) રાડી ગેર, આવે દોકડા તેહના ઘેર. ૨૪
ભોગી લોક રસિયા જિહાં વસે, દાન વરે પાછા નહિ ખસે,
ભોગી પુરુષ ને કરુણાવંત. વાણિગ છોડિ બાંધ્યા જંત. ૨૫
પરદુ:ખની પીડા હરે, માંદા નરને સાજા કરે,
અગત મરીગની કરે સંભાલ, શ્રાવક જીવદયા પ્રતિપાળ. ૨૬
પચ્યાસી જિનના પ્રાસાદ, ધ્વજ તોરણ જિહાં ઘંટાનાદ,
પા. ઇંદ્રપુરીશું કરતા વાદ.

પન્નાલીસ જિહાં પોષધશાળ, કરે વખાણ મુનિ વાચાળ. ૨૭
પા. પોસાલા જિહાં બહુ તાલ.
પડિકમણું પોષધ પૂજાય, પુણ્ય કરંતા પાપ જાય,
પ્રભાવના વ્યાખ્યાને જ્યાંહિ, સાહામિ વાચ્છલ્ય હોયે પ્રાહિ. ૨૮

ઢાળ—હીંચ્યરે હીંચ્યરે હઈય હીંડોલડે—રાગ ધન્યાસી.

વંધરે વંધરે વંધ ગુરૂ હીરને, મંત્ર સમાન છે હીર નામો;
જન્મ જ્યારેં હવો ઘેર આણંદ ભલો, કરત ઉદ્ધાર કરી આજ તામો.
વંધરે. ૧

હીરવિજયસૂરિ દીખ દીધા પછી, ગછની જ્યોતિ તે સબળ જાગે;
ગછનાયક વડો રાજવિજયસૂરિ, શ્રી વિજયદાનને પાય લાગે. ૨
હીર પદવી લહે જામ જગમાં વળી, તામ શેત્રુંજ મુગતોજ થાય;
પરિવારસ્યું પરિવર્યો તિલક મસ્તક ધરી, સાહ ગલ્લો શેત્રુંજ જાય. ૩
સાધુપૂજા સહિ વિહારવિધિ ભલ થઇ, ધર્મ ને કર્મ તે સુખેંજ ચાલે;
હીરરે હીરરે જપે જિકો માલાગે, તેહ જગે ઋદ્ધિ રમણીસ્યું માલે.
વંધરે. ૭

ઋષભ રંગે સ્તવે અંગ શાતા હવે, સંઘ સકળ તણે સુખ હોયે;
સુરનર નારીયાં પંખીયાં સુખ લહે, હીરનું નામ જપતાં જિ કોયે.
વંધરે. ૮

—સં. ૧૭૨૪ વર્ષે ભાદ્રવા શુદિ ૮ શુક્રે શ્રીમત્તપાગચ્છે ભટ્ટારક શ્રી. ૨૧ શ્રી વિજયરાજસૂરીશ્વર રાજ્યે સકલપંડિતસભાશૃંગારહાર ભાલ સ્તલ—તિલકાયમાન પંડિત શ્રી ૭ શ્રી દેવવિજયગણિ શિષ્યઃ પંડિતોત્તમ પંડિતપ્રવર પંડિતશ્રી ૫ શ્રી તેજવિજયગણિ શિષ્યઃ પંડિતશ્રી ૩ શ્રી ખિમાવિજયગણિ શિષ્ય મુનિ સૂરવિજયેન લિખિતમ્. શ્રી સાદડી નગરે શ્રી ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્. સ્વયં વાચનાર્થં મિતિ શ્રેયઃ—

—સંવત્ ૧૮૨૫ ના વર્ષે માસોત્તમ માસે જ્યેષ્ઠ—માસે શુકલપક્ષેં પૂર્ણિમાયાં હિમવાસરે લિખિતાશ્ચ પં. અમૃતવિજયેન, શ્રી મુનિસુવ્રત પ્રસાદાત્—ભરૂચ પ્રતિ.

——પ્ર—આ. કા. મહોદધિ મૌ. ૫.

—ઇતિ હીરવિજય સૂરીશ્વર રાસ સંપૂર્ણમ્ ॥ સંવત ૧૭૫૯ વર્ષે અશ્વિન વદિ ૧૨ બુધવાસરેં શ્રી પંભાઅેત્ય બંદિરે લેખકપાઠકયોઃ કલ્યાણમસ્તુ. શ્રીરસ્તુ ॥ લેખકપાઠકયો ચિરંજીયાત્.

આણંદ શંખ ને ચુડલી જોય, બારાખડી તણ કુંઉ નવિ હોય. ૧૭
ઉગમન બાલક અનરગમાલ, તેહના પગની રજ ન ધરાય. ૧૮
વીરઆરગ વડી કોઇ પુણ્ય કીજે, લગને ગહે જિન નામ
ગહી લીજે. ૧૯
પ્રહિ ઊઠી પડિક્કમણું કરીએ, હોય આયણ વ્રત અણગરીએ. ૨૦
વ્રત બાર કેઇક નિયમ સંભારો, દેવના દેહરી નરનારી તારો. ૨૧
ત્રિકાળ પૂજા જિન નિત કરવી, દાન પાંખે દેવ શક્તિ
ગુરુ જોડવી. ૨૨
નિત્યે દાન દેવા જિનતણા જોવાઈ, આદાન પુંજા નિજ
આગમ તાઈ. ૨૩
આઠમિ પાખી પોસહ પ્રાહિં, દિવસ રાત સિજ્ઝાય કઇ ત્યાંહિ. ૨૪
વીરવચન સુણી મનમાંહિ બોહું, પ્રાહિ વનસ્પતિ નવિ છેહું. ૨૫
મુના આદસ પ્રાહિ નહિં પાપ, શીળ પાળું તન વગને આપ. ૨૬
નિત નામું જિન સાધુને શીશો, થાનક આરાધ્યા વળી વીશે. ૨૭
દોષ આલોયણ ગુરૂ કન્હે લીધી, અનુક્રમિ છઠિ શાસ્ત્ર આતમિ કીધી. ૨૮
શેત્રુંજ ગિરિનાર શંખેસર યાત્રા, રાસ લેઈ ભણ્યા બહુ છાત્રા. ૨૯
શ્રુતમાલા ગળીશ ગાઉં દેવ, ચોકપરી જિન આગળ સેવ. ૩૦
નિત્યે ગણુ લીમ ગોધરવાસી, ઉભા રહી અરિહંત નિહાળી. ૩૧
તવન આગળ ગાથીમ શાગો, પુણ્ય પરસીનો કરે બહુ સુખ લાગો. ૩૨
ગીત ગુરુ નમસ્કાર બહુ કીધા, પુણ્ય માટે લિખી સાધુને દીધા. ૩૩
કેટલાએક બોલની પૂજા કીજે, દ્રવ્ય દેવ તો દાન બહુ દીજે. ૩૪
શ્રી જિનમંદિર બિંબ ભરાવું, બિંબ પ્રતિષ્ઠા મોટી કરાવું. ૩૫
સંઘપતિ તિલક બાહુજ ભરાવું, દેશ પરદેશ આમારિ કરાવું. ૩૬
પ્રથમ ગુણઠાણાને કઈ વરણો, કઈ પુણ્ય સહિત નર જેહ ઉ કીધો. ૩૭
એમ પાળું હું જૈન આચારો, કહેતાં સુખ વાધતા અપારો. ૩૮
પણ ગુરુ ગાનગો એહ પ્રમાણો, કેટલાક સુણી કરે આતમ કાગો. ૩૯
પુણ્ય વિભાગ હોય તવ ચ્હારે, ઘરૂં ભાગ કવિ આપ વિચારે. ૪૦
પર ઉપગાર કાજે કવિ વાત, ગાનગો પણ સદેહ ગાત. ૪૧

—ઇતિ શ્રી રિષભદાસ વિરચિતે અભયકુમાર રાસ સંપૂર્ણ. લેખક પાઠકયો ચિરંજીયાત્ ॥ બરહાંનપુરે ॥ સંવત્ ૧૭૭૧ વર્ષે અશ્વિન વદી ૨ ભોમે.

[Deccan College Library No. 1577 of 1891-95]

—ભાવ૦ કુલ કડી ૧૦૧૪) અમ.

(૪૧૧) ઋષભદેવનો રાસ.
(૪૧૨) ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ.
(૪૧૩) સમયસ્વરૂપ રાસ.
(૪૧૪) દેવગુરૂ સ્વરૂપ રાસ.
(૪૧૫) શેત્રુંજય રાસ.
(૪૧૬) નવતત્વ રાસ.
(૪૧૭) કુમારપાલનો નાનો રાસ.
(૪૧૮) જીવંત સ્વામીનો રાસ.
(૪૧૯) ઉપદેશમાલા રાસ.
(૪૨૦) શ્રાદ્ધવિધિ રાસ.
(૪૨૧) આર્દ્રકુમાર રાસ.
(૪૨૨) પુણ્યપ્રશંસા રાસ.
(૪૨૩) કઇવન્નાનો રાસ.
(૪૨૪) વીરસેનનો રાસ. હવે ટૂંકી કૃતિઓ જોઇએ.

૧.+ નેમિનાથ સ્ત. સં. ૧૬૬૭ પોશ શુ. ૨ ગુરૂ ઋષભનગર (ખંભાત)માં.

જુઓ અને સરખાવો કૃતિ નં. (૩૯૫ ક.) પૃ. ૪૧૭.

આદિ—

સરસતિ સામિણિ પાયે નામીજી, ગાયસ્યું નેમિજિણંદ,
જાદવકુલમંડણ ઉપનોજી, પ્રગટયો પૂનમચંદ;
સુણો નર નેમ સમો નહિ કોય.

યાદૃશં પુસ્તકં દૃષ્ટ્વા તાદૃશં લિખિતં મયા
યદિ શુદ્ધ મશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દીયતે. ૧
અહિ દોષામતિવિભ્રમાદ્વા, યત્કિંચિદ્દનં લિખિતં મયાત્ર
તત્સર્વમાર્યૈઃ પરિશોધનીયં કોપો ન કાર્યો ખલુ લેખકસ્ય. ૨
મંગલં લેખકાનાં ચ પાઠકાનાં ચ મંગલં
મંગલં સર્વલોકાનાં ભૂમૌ ભૂપતિ મંગલં. ૩
ભગ્ન પૃષ્ટિ કટિગ્રીવા ઉર્ધ્વદૃષ્ટિ રધોમુખં
કષ્ટેન લિખિતં શાસ્ત્રં યત્નેન પરિપાલયેત્ ॥ ૪—પા. ૧૦૭-૧૫ આ. ક.

—સં. ૧૮૨૫ માસોત્તમ માસે જ્યેષ્ટ માસે શુક્લપક્ષે પૂર્ણિમાયાં ભિમવાસરે લિ૦ પં. અમૃતવિજયેન શ્રી મુનિસુવ્રતપ્રસાદાત્. ૫૯-૧૪ ભ૦

(૪૧૦) અભયકુમાર રાસ. સં. ૧૬૮૭ કાર્તિક વદ ૯ ગુરુ. ખંભાત.

અંતે—

રચ્યો રાસ ત્રંબાવતીમાંહે, જિહાં બહુ જિનનો વાસોજી,
દુરગ ભલો જિનમંદીર મોટાં, સાયર તીરઈ અવાસોજી—મુ. ૧૦૦૦
પોષધશાલા સ્વામીવચ્છલ, પૂજા મહોછવ થાઈજી,
તેણઈ થાનકિં એ રાસ રચ્યો મેં, સિંહ (મહિ) ગુરૂ ચરણ પસાઈજી—
મુ. ૧૦૦૧
તપગછ નાયક શુભસુખદાયક, વિજયાનંદ ગુણ ધારીજી,
મીઠી મધુરી જેહની વાંણી, જેણેં તાર્યાં નરનારીજી—મુ. ૧૦૦૨
શ્રાવક તેહનો સમકીતધારી, પૂજે જિનવર પાઈજી,
પ્રાગવશ સાંગણસુત સોહે, રીષભદાસ ગુણ ગાઈજી—મુ. ૧૦૦૩
સંવત્ ઉમ્યાયર રહિગ રસ ૧૫રતી, કાતિક મહિનો સારોજી,
અદુલ પખ્ય દીન નવમિ ભલેરી, વાર ગુરૂ ચીત ધારોજી—મુ. ૧૦૦૪
અભયકુમાર મત્રીસર કેરો, કીધો રાસ રસાલોજી,
રીષભ કહે રંગઈ જે સુણસે, તે સુખીઆ ચીરકાલોજી—મુ. ૧૦૦૫
મુગતિ પૂરીમાંહિ ઝીલેસિં.

સંવત ૧૬ છાસઠા વરસે; સાવણ સુદિ દન બીજેજી,
તંબાવટીમાંહે જન સાખે, પાપ પખાલી રીઝેજી. ૫૫

કલસ.

તું તરણ તારણ દૂરિતવારણ, સ્વામી આદિ જિણંદઓ,
પ્રભુ નાભિનંદન નયણ નિરખી હુઓ અતિ આણંદએ. ૫૬
તપગચ્છ ઠાકર વચન સાકર શ્રી વિજયસેન સૂરિતણો,
સાંગણ તણો સુત રીખભ બોલે, પાપ આલોઉં આપણો. ૫૭
—ઉનાવાળા મોરારજી વકીલના ચોપડામાંથી ૬૪-૬૮.

૩. મહાવીર નમસ્કાર.

આદિ—

વીર જિણંદ ચોવીસમો, ત્રિશલા જેની માય,
ભૂપ પિતા ભગવંતનો, નર સિદ્ધારથ રાય. ૧
સિદ્ધારથ કુલ ઉપનો, વર્દ્ધમાન જિન નામ,
તે જિણવરના ગુણ સ્તવૂં, પ્રેમે કરૂં પ્રણામ. ૨

* * * *

અંતે—

સંજમ ચોખું પાલિઉં, નિરમલ ગંગાનીર,
સકલ પાપનો ક્ષય કરી, મોક્ષ ગયા મહાવીર,
અરિહંત દેવ જે સિદ્ધ હુવા, સોય નમૂં નિસદીસ,
રીખભદાસ જિનને નમે, શ્રી સંઘની પૂરો જગીસ.
—ઉનાના મોરારજી વકીલનો ચોપડો પૃ. ૭૧-૭૨.

૪. આદીશ્વર વીવાહલો.

આદિ—

આદિ ધર્મ જિન ઉદ્ધર્યો, અવનિપતિ આધાર,
જુગલા ધરમ નિવારીઓ, પ્રથમ ધર્મ (જિન) અવતાર. ૧
પ્રથમ મુનીશ્વર જે હૂવા, પ્રથમ તે કેવલજ્ઞાન,
પ્રથમ હૂઆ ભિખ્યારૂ, પ્રથમ દીયાં જેણે દાન. ૨

અંતે— કલસ.

વદો વદોરે, નેમિનાથ બાવીસમા, જેહણે કીધોરે સંઘ ઉદ્ધાર,
એ નરનારી શુભ મતિરે, પોતા મુગતિ મઝાર.
વદો વદો નેમનાથ બાવીસમોરે, સંવત સોલચોસઠે એ મેં થુણ્યોરે,
—પાઠાંતર સોલસોસઠ-સડસઠ છે.
પોસ માસ શુદ બીજ, ગુરૂ ગણ્યોરે રિખ્યનગરમેં મંથુણ્યોરે.
ઇય નેમિ જિનવર પુણ્યદિનકર સકલ ગુણમણિસાગરો,
જસ નામ જપીએ કર્મ ખપીએ, છુટીએ ભવસાગરો.
તપગછ મુનિવર સકલ સુખકર, શ્રી વિજયસેન સૂરીસરો,
તસ તણો શ્રાવક રીખભ બોલે, થુણ્યો નેમિ જિણેસરો.

—કાને માત્રે અધૂ અદક્રૂ લખ્યૂ હોએ તે મછામ દોકડો છે. ઉનાના વખાવ મોગરજી બાવી, ચોપડામાંથી પૃ. ૪૬-૫૨.

—ડૅ. એ. ઈ. ના ભંડારમાં.

—ઉદયપુર ભંડાર.

પ્ર. ચૈત્ય૦ આદિ સં. ભાગ ૩ પૃ. ૧૫૧-૧૫૭.

૨. આદીશ્વર આલોયણ સ્ત૦ સં. ૧૬૬૬ શ્રાવણ શુદ ૨ ખંભાતમાં.

આદિ— ચાલ ચોપાઈ.

આ આદીસર વદૂં પાયે, વીનના નગરી કેશ રાય,
પ્રથમ તીથંકર રીખભજિણુંદ, જસ મુખ દીઠે અતિ આણંદ. ૧

તેહ તણો પાય ઉધ્યાસરી, પાપ આલોઉં પરગટ કરી,
ચઉગતિ માંહે ભમતો જેહ, કીધાં કરમ કુકરમ તેહ. ૨

* * * *

અંતે—

પુરવ પ્રન્ય તણા અંકુરા, પ્રગટ થયા મુઝ આજરે,
ગેવૃક સ્વામિ નયણે નિહાળ્યો, સરિયાં મુઝ કાજરે.

૭+ ધૂલેવા શ્રી કેસરીયાજી સ્ત. (?)

આદિ—

ધૂલેવા નગરમાંહિ ઋષભ જિનેશ્વર, જગભૂલો કાંઈ ભટકે છે.

અંતે—

પ્રત્યક્ષ દેવ પરમગુરૂપાયો, ઋષભદાસ ગુણ રટકે છે. ધૂલેવા. ૪

૮+ માનપર સઝાય-૧૬ કડી

આદિ—

માન ન કરશોરે માનવી, કાચી કાયાનો શો ગર્વરે
સુરનર કિન્નર રાજીયા, અંતે મરીગયા સર્વરે. માન. ૧

અંતે—

અસ્થિર સંસાર જાણી કરી, મમતા ન કરો કોઇરે
કવિ ઋષભનીરે શીખડી, સાંભલજો સહુ કોઇરે. માન. ૧૬

—ચૈત્ય૦ આદિ સં. ભાગ ૩.

આણંદજી કલ્યાણજીના ભંડારની હિતશિક્ષાની પ્રતમાં છેવટે નીચેની ટીપ આપી છે:—

સંઘવી ઋષભદાસ કૃત રાસની ટીપ લખીઈ છે.

૧ શ્રી ઋષભદેવનો રાસ ઢાલ ૧૧૮ ગાથા ૧૨૭૧ ગ્રંથા ૧૭૫૦ છે.
૨ શ્રી ભરતેસ્વર રાસ ઢાલ ૮૩ ગાથા ૧૧૧૬ ગ્રંથ ૧૫૦૦ છે.
૩ શ્રી જીવવિચાર રાસ ગાથા ૫૦૨ ગ્રંથ ૭૧૪ છે.
૪ શ્રી ક્ષેત્રપ્રકાશ રાસ ગાથા ૫૮૪ ગ્રંથ ૮૫૬ છે.
૫ શ્રી અજાપુત્રનો રાસ ગાથા ૫૬૯ ગ્રંથ ૭૭૫
૬ શ્રી શેત્રુંજ રાસ ગાથા ૩૦૧ ઢાલ ૨૦ ગ્રંથ ૪૧૨ છે.
૭ શ્રી સમકિતસાર રાસ ગાથા ૮૭૯ ગ્રંથ ૧૧૮૨ છે.
૮ શ્રી સમયસ્વરૂપ રાસ ગાથા ૭૮૧ ગ્રંથ ૧૦૦૦ છે.
૯ શ્રી દેવગુરૂ સરૂપ રાસ ગાથા ૭૮૫ ગ્રંથ ૧૦૫૮ છે.
૧૦ શ્રી નવતત્વ રાસ ગાથા ૮૧૧ ગ્રંથ ૧૧૨૭ છે.

નાભિરાય કુલિ ઉપનઉં, મરૂદેવા જસ માય
ઋષભદેવ સુત જનમિઉ, સુરગિરિ ઉચ્છવ થાય. ૩
અષ્ટપ્રકાર કલસા કીયા, સાહિલાખ એક કોડિ
નીર સુગંધઈ તે ભર્યા, ન્હાવણ કરઇ કરજોડિ. ૪
પૂજી પ્રણમી સુર દીઈ, ચીવર કુંડલ સાર,
જિનવર જિનઘરિ મૂંકીયા, હિયડઈ હરષ અપાર. ૫

અંતે— * * *

વર તપાગચ્છપાટિઇ પ્રભુ પ્રગટીઓ, શ્રી વિજયસેનસૂરિ પૂરી આસો,
ઋષભના નામથી સકલ સુખ પામીએ, કહે તે કવિતા નર
ઋીખભદાસો. ૬૯

—શ્રી ઉદેન મધે લખો છે સંવત ૧૭૫૨ માહ વદ ૧૩ દને.
મોરારજી ભાઇનો ચોપડો ૭૮-૮૩.

—સુશ્રાવિકા પદમાં શ્રાવિકા હરખાઇ પઠનાર્થં. સં. ૧૭૩૧ વર્ષે પોષ વદિ ૧૦ રવૌ લિખિત. પ્ર. કા. —૩-૧૭ સેં. લા. નં. ૪૬૪.

૫. શ્રી શેત્રુંજય મંડણ શ્રી રૂષભદેવ જિનસ્તુતિ.

અંતે—

શ્રી વિજેસેન સૂરીશ્વરરાય, શ્રી વિજયદેવ ગુરૂના પ્રણમું પાય,
રીષભદાસ ગુણ ગાય. ૪. (જૈ. એ. તીર્થમાળામાં.)

૬+ સ્થૂલિભદ્ર સઝાય (સ્થૂલિભદ્ર ને કોશાનો સંવાદ)

આદિ—

શ્રી સ્થુલિભદ્ર મુનિગણમાં શિરદારજો,
ચોમાસું આવ્યા કોશ્યા આગારજો,
ચિત્રામણ શાળાયે તપ જપ આદર્યાં જો.

અંતે—

પૂરવી ગ્રહને તાર્યાં પ્રાણી ચોકજો, ઉજ્જલ ધ્યાને તે ગયા દેવલોકજો,
રૂષભ કહે નિત્ય તેને કરીયે વંદના જો. ૧૭

—ચૈસ૦ આદિ સં. ભાગ ૩ ન્યૂ. ૩૬૫.

શ્રી પૂજાવિધિ રાસ ગાથા ૫૭૧, શ્રી આર્દ્રકુમાર રાસ ગાથા ૯૭, શ્રી શ્રેણિકરાસ ૧૮૩૯, તવન ૩૩, નમસ્કાર ૨૨, થોઓ ૨૭, સુભાષિત ૪૦૦, ગીત ૪૧, હરિયાલી ૫, શ્રી હીરવિજયસૂરિનો રાસ ગાથા...શ્રી મલ્લિનાથ રાસ ગાથા ૨૯૫, શ્રી પુણ્યપ્રશંસા રાસ ગાથા ૩૨૮, કઇવન્નાનો રાસ ૨૮૪, શ્રી વીરસેનનો રાસ ગા. ૪૪૫,

(કવિ ખંભાતના શ્રાવક હતા. પોતાના વતન ખંભાતનું વર્ણન થોડા વિસ્તારથી પોતાની કૃતિઓની અંતે આપેલું છે તે પરથી સંવત સત્તરમી સદીમાં તેની રચના, ત્યાંની જનસ્થિતિ, રાજસ્થિતિ, લોકોનો પહેરવેશ કેવાં પ્રકારનાં હતાં તે જણાઇ આવે છે. આ નગરનાં ખંભનગર, ઋષભનગર, ત્રંબાવતી, ભોગાવતી, લીલાવતી, કર્ણાવતી એ જૂદાં જૂદાં નામ કવિએ કહ્યાં છે તે વાત પણ તેની ઐતિહાસિક બીનામાં વધારો કરે છે. આપણે ત્રંબાવતી નગરી અને તેમાંના માણેકચોક વિષેની લોકવાર્ત્તાઓ ઘણી સાંભળી છે તો તે જનકથાનું વર્ણન કદાચ આ ખંભાત નગરની અપેક્ષાએ હોય. કવિ પોતે વીસા પ્રાગ્વંશીય (પોરવાડ) વણિક હતા. તેમનો જન્મ ખંભાતમાં માતા સરૂપાદે અને પિતા સાંગણથી થયો હતો. તેમના પિતામહનું નામ મહિરાજ હતું. મહિરાજ વિસલનગર કે જે રાજા વિસલદેવે વસાવ્યું હતું ત્યાંના મૂલ વતની હતા. અને પછી તેના પુત્ર સાંગણ ખંભાતમાં વસ્યા ને સમૃદ્ધિ પામ્યા. મહિરાજે સંઘ કાઢી શત્રુંજયની જાત્રા કરી હતી અને સાંગણે પણ તેજ પ્રમાણે 'સંઘવી' (સંઘપતિ) તરીકે ખ્યાતિ મેળવી હતી. કવિ પોતે શ્રાવકના જે આચાર જૈનશાસ્ત્રમાં જણાવેલા છે તે ઘણી દૃઢતાથી પાળતા, મુનિઓની શુશ્રૂષા કરી તેમની પાસેથી બોધ લેતા અને જિનની પૂજા મંદિરમાં જઈ હમેશ કરતા. તેમણે શેત્રુંજય, ગિરિનાર, શંખેશ્વરની યાત્રા કરી હતી અને ઘણા વિદ્યાર્થીઓને ભણાવ્યા હતા. આપરથી જણાય છે કે તેઓ ધર્મચુસ્ત, સંસ્કારી, બહુશ્રુત અને શાસ્ત્રાભ્યાસી હતા. પોતે 'સંઘવી' એ વિશેષણ પોતાને આપે છે તે પરથી તેમણે પણ સંઘ કાઢ્યો હોય એમ જણાય છે. પોતાને સુલક્ષણી પત્ની, બહેન, બાંધવ, અને [illegible]ારે બાળકો

નાભિરાય કુલિ ઉપનઉ, મરૂદેવા જસ માય
ઋષભદેવ સુત નંદનિ, સુરગિરિ ઉચ્છવ થાય. ૩
અષ્ટપ્રકાર કલશા કીધા, ગાહિયાખ્યા એક કોડિ
નીર સુગંધી તે ભરી, ન્હવણ કરઇ કરજોડિ. ૪
પઉ પ્રણમી ઘર લેઈ, ચીવર કુંકમ ગાર,
જિનવર જિનપદિ મૂંકાયા, વિવહઈ હરખ અપાર. ૫

* * * *

અંતે—

શ્રી તપાગચ્છપતિ પ્રભુ પ્રગટીઆ, શ્રી વિજયદેવસૂરિ પૂરી આશા,
આગમના નામથી સકલ સુખ પામીઓ, કહે તે કવિતા નર
હીરજાણંદા. ૬૫

—શ્રી જૈન શ્રે. લૉંકા ઉ સંવત ૧૭૫૨ માહ વદ ૧૩ દિ.
મારાજી બાઇની ચોપડી ૧૮-૮૩.

—ગણિવિદ્યા પદમાં આણિયા હરખાત પનોધિ. સં. ૧૭૧૧ વર્ષે
... વદિ ૧૦ રવૌ લિખિત. પ્ર. સ. —૬-૧૭ મેં. મા. નં. ૪૬૪.

૫. શ્રી મુનિસુવ્રત મંડણ શ્રી ઋષભદેવ જિનસ્તુતિ.

અંતે—

શ્રી વિજયદેવ સૂરીશ્વરરાય, શ્રી વિજયદેવ ગુરુના પ્રણમું પાય,
વિજયાનંદ ગુણ ગાય. ૪. (જૈ. પ્રે. લીંબડીભંડારમાં.)

૬. સ્થૂલિભદ્ર સઝાય (સ્થૂલિભદ્ર ને કોશાનો સંવાદ)

આદિ—

શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનિગણમાં શિરદારજી,
ચોમાસું આવ્યા કોશ્યા આગારજી,
ચિત્રશાળા માંગી તપ જપ આદર્યા જી. ૧

અંતે—

ટાળી મનને જાણું મુગતિ ગિરજી, ઉત્તમ ધ્યાને તે ભવ તૈયારજી,
રૂપ કહે નિત નેહ કરીને વંદના જી. ૧૭

—જૈન કાવ્ય સં. ભાગ ૩ પૃ. ૩૬૪.

શ્રી પૂજાવિધિ રાસ ગાથા ૫૭૧, શ્રી આર્દ્રકુમાર રાસ ગાથા ૯૭, શ્રી શ્રેણિકરાસ ૧૮૩૯, તવન ૩૩, નમસ્કાર ૨૨, થોઓ ૨૭, સુભાષિત ૪૦૦, ગીત ૪૧, હરિયાલી ૫, શ્રી હીરવિજયસૂરિનો રાસ ગાથા...શ્રી મલ્લિનાથ રાસ ગાથા ૨૯૫, શ્રી પુણ્યપ્રશંસા રાસ ગાથા ૩૨૮, કઇવન્નાનો રાસ ૨૮૪, શ્રી વીરસેનનો રાસ ગા. ૪૪૫,

(કવિ ખંભાતના શ્રાવક હતા. પોતાના વતન ખંભાતનું વર્ણન થોડા વિસ્તારથી પોતાની કૃતિઓની અંતે આપેલું છે તે પરથી સંવત સત્તરમી સદીમાં તેની રચના, ત્યાંની જનસ્થિતિ, રાજસ્થિતિ, લોકોનો પહેરવેશ કેવાં પ્રકારનાં હતાં તે જણાઇ આવે છે. આ નગરનાં ખંભનગર, ઋષભનગર, ત્રંબાવતી, ભોગાવતી, લીલાવતી, કર્ણાવતી એ જૂદાં જૂદાં નામ કવિએ કહ્યાં છે તે વાત પણ તેની ઐતિહાસિક બીનામાં વધારો કરે છે. આપણે ત્રંબાવતી નગરી અને તેમાંના માણેકચોક વિષેની લોકવાર્ત્તાઓ ઘણી સાંભળી છે તો તે જનકથાનું વર્ણન કદાચ આ ખંભાત નગરની અપેક્ષાએ હોય. કવિ પોતે વીસા પ્રાગ્વંશીય (પોરવાડ) વણિક હતા. તેમનો જન્મ ખંભાતમાં માતા સરૂપાદે અને પિતા સાંગણથી થયો હતો. તેમના પિતામહનું નામ મહિરાજ હતું. મહિરાજ વિસલનગર કે જે રાજા વિસલદેવે વસાવ્યું હતું ત્યાંના મૂલ વતની હતા. અને પછી તેના પુત્ર સાંગણ ખંભાતમાં વસ્યા ને સમૃદ્ધિ પામ્યા. મહિરાજે સંઘ કાઢી શત્રુંજયની જાત્રા કરી હતી અને સાંગણે પણ તેજ પ્રમાણે 'સંઘવી' (સંઘપતિ) તરીકે ખ્યાતિ મેળવી હતી. કવિ પોતે શ્રાવકના જે આચાર જૈનશાસ્ત્રમાં જણાવેલા છે તે ઘણી દૃઢતાથી પાળતા, મુનિઓની શુશ્રૂષા કરી તેમની પાસેથી બોધ લેતા અને જિનની પૂજા મંદિરમાં જઈ હમેશ કરતા. તેમણે શેત્રુંજય, ગિરિનાર, શંખેશ્વરની યાત્રા કરી હતી અને ઘણા વિદ્યાર્થીઓને ભણાવ્યા હતા. આપરથી જણાય છે કે તેઓ ધર્મચુસ્ત, સંસ્કારી, બહુશ્રુત અને શાસ્ત્રાભ્યાસી હતા. પોતે 'સંઘવી' એ વિશેષણ પોતાને આપે છે તે પરથી તેમણે પણ સંઘ કાઢયો હોય એમ જણાય છે. પોતાને સુલક્ષણી પત્ની, બહેન, બાંધવ, અને એકથી વધારે બાળકો

૧૧ શ્રી થૂલિભદ્ર રાસ ગાથા ૭૨૮ ગ્રંથ ૧૦૦૦ છે,
૧૨ શ્રી વ્રતવિચાર રાસ ગાથા ૮૬૨ ગ્રંથ ૧૨૧૨
૧૩ શ્રી સુમિત્ર રાજાનો રાસ ગાથા ૪૨૪ ગ્રંથ ૫૨૫ છે.
૧૪ શ્રી કુમારપાલ રાજાનો રાસ ગાથા ૪૫૦૬ ગ્રંથ ૫૮૦૦
૧૫ શ્રી કુમારપાલનો નાહનો રાસ ગાથા ૨૧૯૨ ગ્રંથ ૨૭૫૦
૧૬ શ્રી જીવત સ્વામીનો રાસ ગાથા ૨૨૩ ગ્રંથ ૨૭૫ છે.
૧૭ શ્રી ઉપદેશમાલા રાસ ગાથા ૭૧૨ ગ્રંથ ૧૦૧૮
૧૮ શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ રાસ ગાથા ૧૬૨૪ ગ્રંથ ૨૨૫૦
૧૯ શ્રી હિતશિખ્યા રાસ ગાથા ૧૮૬૨ ગ્રંથ ૨૩૨૫ છે.
૨૦ શ્રી પૂજાવિધિ રાસ ગાથા ૫૬૬ ગ્રંથ ૭૫૦ છે.
૨૧ શ્રી આર્દ્રકુમારનો રાસ ગાથા ૯૭ ગ્રંથ ૧૨૫
૨૨ શ્રી શ્રેણિકનો રાસ ગાથા ૧૮૩૯ ગ્રંથ ૨૩૦૦
૨૩ તવન ૩૩, ૨૪ નમસ્કાર ૧૩, ૨૫ થોયું ૭, ૨૬ તીર્થંકરનાં કવિત ૨૪
૨૭ ગીત ૩૧ ૨૮ સુભાષિત ૩૭૯

એવં સર્વ એ જોડિ શ્રી સાંગણસુત સંઘવી ઋષભદાસે કીધી તે લષી છે જી. લિ. મુનિ ન્યાનચંદેણ. આ. ક. હિતશિક્ષાની પ્રતમાં.

વળી એક હસ્તલિખિત પાનામાં નીચે પ્રમાણેની ટીપ મળી છે–

સંઘવી રીષભકૃત રાસની ટીપ લખી છઈ॥ શ્રી રીષભદેવનો રાસ ગાથા ૧૨૭૧, શ્રી ભરતેશ્વર રાસ ગાથા ૧૧૧૬, શ્રી જીવવિચાર રાસ ગાથા ૫૦૨, શ્રી ખેત્રપ્રકાશ રાસ ગાથા ૫૮૪, શ્રી અજાપુત્રનો રાસ ગાથા ૫૫૯, શ્રી શેત્રુંજ રાસ ગા. ૩૦૧, શ્રી સમકીતસાર રાસ ગા. ૮૭૯, શ્રી સમઇ સરૂપ રાસ ગા. ૭૯૧, શ્રી દેવસરૂપ ગા. ૭૮૫, શ્રી નવતત્ત્વ રાસ ગાથા ૮૧૧, શ્રી થૂલિભદ્ર રાસ ગાથા ૭૨૮, શ્રી વ્રતવિચાર રાસ ગા. ૮૬૨, સુમિત્ર રાજાનો રાસ ગાથા ૪૨૬, શ્રી કુમારપાલ રાસ ગાથા ૪૫૦૬, કુમારપાલનો નાનો રાસ ગાથા ૨૧૯૨, શ્રી જિવત સ્વામીનો રાસ ગાથા ૨૨૩, શ્રી ઉપદેશમાલા ગાથા ૭૧૨ શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ રાસ ગાથા ૧૬૧૬, શ્રી હિતશિક્ષા રાસ ગા. ૧૮૪૫,

દુહા.

જે નવ રસ સંરસ સહું સુણઈ, પંતિ ધરી બહુ જન,
મહિમા જનમાંઈ હુઈ, સરસતિ જુ સુપ્રસન્ન. ૨
કવીયણ આગિ જે હુંયા, તે ધ્યુરિ સમરી માઇ,
હુંયા હુસિ જે કવીયણ, થાસિ તુઝ પસાઈ. ૩

* * * *

અંતે—

ભાણેજને યુવરાજ દેઇ, એ ઢાલ.

ઈમ સુણી પ્રાણી ચિત આણી, વિષય છંડઉ વાડ
પરમાદ પાંચઈ દૂરિ કીજઇં, દીજઇ નગર કપાટ. ૩૬૧
એ સીલ સુધું પાલતારે, બુરીઇ ભવખાડ,
રોગ સોગહ સવિ નાસઇં, નવિ નડિ કો કોઈ નાડ. ૩૬૨

* * * *

ચોપાઇ.

ઈમ જાણી સંસાર અસાર, ગિરૂયા મુંકઈ વિષય વિકાર,
વડતપગછિ ગોયમ અવતાર, શ્રી ધનરત્ન હુઆ સંસારિ. ૩૬૪
તસ પટધારક ગુણે કરી ભુરિ, ગછપતિ શ્રી સુરરત્નહસુરી,
પટ પ્રભાવક વંદિત ઈશિ, શ્રી પુજ્ય દેવરત્ન સુરીસ. ૬૫
સહુતાથી તે ગછપતિ તણા, વાચક વિદ્યારત્ન ગુણ ઘણા,
અંતેવાસી તેહનો મુખ્ય; કનકસુંદર નાંમે છે શિષ્ય. ૬૬
શાંતિ જિણેસ્વરતણું ચરિત્ર, કથા પ્રબંધિ કરી વિચિત્ર,
વાંચતાં આગ્યો સંબંધ, ચતુરે જાણ્યો ભલો પ્રબંધ. ૬૭
ભુ પીઠિ તે ચતુરસુજાણ, લહુડા તુહિ પાંમઈ માંણ,
સાવ સલુણાં કેતકી પત્ત, હરખિ નાહના રંજઇ ચિત્ત. ૬૮
તેહનાં વચન લહી આભર્ણ, રચ્યો રાસ સુપદાતા કર્ણ,
પંડિત કનકસુંદર ઇમ કહઇ, ભણે સુણઇ તે સુપજ લહઈ. ૬૯

હતાં. ઘેર ગાય ભેંસ દૂઝતી હતી અને લક્ષ્મી પણ પ્રસન્ન હતી. નેમિદૂતના કર્ત્તા વિક્રમ કે જે પોતાને સાંગણનો પુત્ર જણાવે છે તે કદાચ આ કવિના બાંધવ હોય. કવિ તરીકે ગૂર્જર પ્રાચીન કવિ શિરોમણિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ પ્રેમાનંદ, શામળ અને અખાના પૂર્વગામી પોતે છે અને પોતાની વર્ણનશૈલી શબ્દચમત્કૃતિ, ભાષાગૌરવ તે કવિઓની સરખામણીમાં ઉતરતા હોઈ શકે તેમ નથી. સરસ્વતી દેવી પ્રત્યે સંપૂર્ણ ભક્તિ હોઈ તેમની હમેશાં સ્તુતિ કરી પોતાની કૃતિઓનો પ્રારંભ કરેલ છે અને જનશ્રુતિ પ્રમાણે તેમણે તે દેવીને આરાધન કરી પ્રસન્ન કરી હતી અને દેવીનો પ્રસાદ મેળવ્યો હતો. પોતે શ્વેતામ્બર તપગચ્છના હતા અને પોતાના ગુરુ તરીકે પ્રસિદ્ધ વિજયસેન સૂરિને અંગીકૃત કર્યા હતા, અને તેમની પછી વિજયદેવસૂરિને થોડો સમય સ્વીકાર્યા પછી વિજયતિલકસૂરિને અને તેમની પછી વિજયાણંદસૂરિને સ્વગુરુ તરીકે લેખ્યા હતા. તેમના સમયમાંજ પ્રખ્યાત ધર્મસાગરજીના ગ્રંથનો ઝઘડો થયો. દેવ અને અણસુર-આણંદ પક્ષો થયા કે જે ઝઘડાનું સ્વરૂપ ઐતિહાસિક રાસમાળા ભાગ ૪ થામાં આપેલ વિજયતિલકસૂરિરાસ પરથી સ્પષ્ટ જણાશે કવિએ ઘણી કૃતિઓ રચી છે તેમાં કેટલીક સંસ્કૃત ચરિત્રો પરથી પોતાની કવિ-કેળવણીથી સુંદર અને અલંકૃત બનાવી છે, અને કેટલીક સ્વતંત્ર છે. આ કવિની સર્વકૃતિઓ પ્રસિદ્ધ થવા યોગ્ય છે. વિશેષ વિસ્તારથી હકીકત મારા આ કવિ સંબંધેના નિબંધ પરથી જાણી લેવી.]

---

૨૧૧ કનકસુંદર (વડતપગચ્છ દેવરત્નસૂરિ-વિદ્યારત્ન શિ.)

(૪૨૫) ગુણધર્મ કનકવતી પ્રબંધ લ. સં. ૧૬૬૩ પહેલાં

આદિ— છંદ.

સકલ જાતિમઇ સારદાણી, ત્રિભુવનરાય વદનિ ઈહિ દ્દાણી,
સુરનર ગુણ ગંધર્વ વખાણી, આપિ માઇ સરસ સુઝવાણી. ૧

(પ્રસિદ્ધ સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે મને જણાવ્યું કે " એક બંધુકાર્ય માટે વીનતી છે. ચેલૈયા કિંવા સેલયાની કથા જાણીતી છે. ભોજાભગતે સેલૈયા આખ્યાન લખ્યૂં છે. એક બીજા કવિએ ' શેઠ સગાળસા સાધુને સેવે ' એ શબ્દોથી શરૂ થતો ગરબો લખ્યો છે. આ બે છપાઈ ગયેલ છે. જૈન સાહિત્યમાં પણ એ કથા હશે. એને અવલંબીને જે કંઈ જૂના જૈન સાહિત્યમાં લખાયૂં હોય, તેની મને ચોકસ માહીતી આપશો. " કારણકે તેમને બી. એ. વર્ગમાં ભોજાભગતનું સેલૈયા આખ્યાન શીખવવાનું હતું; એટલે મેં આ કનકસુંદરકૃત સગાળશાનો રાસ મૂળ મોકલી આપ્યો; વળી તેમને અમદાવાદના વકીલ કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદીએ ત્યાંના જૈનભંડારમાંથી બીજી પ્રત આથી ભિન્નજ મેળવી આપી. બંને વાંચી ગયા પછી તેઓશ્રીએ મને ૧૧-૨-૨૫ ના પત્રથી જણાવ્યું કે ' તમે કનકસુંદરકૃત સગાલસાહ રાસ મારા ઉપર મોકલાવ્યો હતો-એ મને સગાલસાહની ઉત્પત્તિ શોધવામાં બહુ ઉપયોગી થયો...... રા. રા. કેશવલાલ પ્રેમચંદ મોદીએ પણ સગાલસાહ ચૂપઇની એક હાથપ્રત મને મેળવી આપી હતી. એ ચૂપઈ કવિ વાસુની કૃતિ છે. તમારી પાસેની પ્રત કરતાં તે જૂની છે. કનકસુંદરે રાસ સં. ૧૬૬૭ માં રચ્યો છે ત્યારે આ ચૂપઇની નકલજ સં. ૧૬૪૭ ની છે.-પ્રત જૈનને માટે ઊતરાયલી છે; પરંતુ ચૂપઈ કોઇ બ્રાહ્મણની કૃતિ જણાય છે. રાસ અને ચૂપઈમાં ઘણી પંક્તિઓ એકની એક અથવા સરખી છે. જો તમે રાસ છપાવવા ઇચ્છતા હો, તો વાસુ કવિની કૃતિ જોઇ જવા જેવી છે. " ત્યારપછી રૂબરૂ મળતાં આ સંબંધે કેટલીક રસભરી વાત થઇ હતી, અને કેટલાક ને ખાસ કરી નરસિંહરાવભાઈ જેવા સગાલસાહનો મૂળ અર્થ શૃંગાલ (શિયાલ) સાહ કરે તે અક્ષંતવ્ય છે. ખરી રીતે સગાલશાહ (એવો શાહ-શેઠીઓ કે જેને ત્યાં હમેશાં સુકાલ હતો, દુષ્કાળ હતોજ નહિ) એ નામ યથાર્થ રીતે સત્ય છે.)

—ઇતિ ગુણધર્મ કનકવતી કામ પરિત્યકત કૌતક પ્રબંધ ચતુર્થો- ધિકાર સંપૂર્ણ. સં. ૧૬૬૩ વર્ષે કાર્તિક વદિ ૧૪ શનૌ લિ૦ ઋ. શ્રી ૫ રામામાહાવજી સ્વયં પઠનાર્થં. ૧૩–૧૭ લીં.

(૪૨૬) કર્પૂરમંજરી સં. ૧૬૬૩ (પા. ૪)

(૪૨૭) સગાલસાહ રાસ. સં. ૧૬૬૭ વૈશાખ વદ ૧૨

આદિ— શ્રી ગુરૂભ્યો નમઃ

સકલ સુરપતિ સકલ સુરપતિ નમઇ જસ પાય,
ચુવીસઇ તિથેસર, તાસ નામ હું ચિત્તિ ધ્યાઉં;
સરસતિ સામિણિ મનિ ધરી, સુગુરૂ શુદ્ધ પરસાદ પાઉ,
સત્વસરગ ગુણ સબલ, તસ પ્રારક વર્ણવ્યોસ,
વંસિ વિશુદ્ધઉ તે હુઉ, નિરમલકુલ ગુણ લ્પોસ. ૧

× × × ×

અંતે

અન્ય અડસઠિ સબલતીરથ કરઇ જે ફલ હોઈ
સાહશ્રી સગાલ કેરૂ રાસ સુણતાં સોએ. ૪૮૩
વલી જૈન તીરથ કરઇ જે એહ, જન તે સુણઇ એ રાસ,
અધિક ફલ એ સાંભલઈ, ગુણ સેઠની એ ભાસ,
સુણી એહનઉ દાંનમહીમા, ગ્રહઈ ગુણ જે એહવઉ,
તે લહઇ સંપદ સકલ અવિચલ, થાઈ નિર્મલ તેહવઉ. ૪૮૪
એ રાસ ભણતાં હર્ષ વાધઇ સુગુણ સુણતાં પાંમીઇ,
વલી આસપૂરણ સકલ હુઇ અનઈ વંછિત કામીઇ,
સોલ સંવત સતસઠઈ માસ વૈશાખઇ વલી,
વદિ બારસઇ એ રાસ પૂરણ હુઇ શુભ મનની રૂલી. ૪૮૫
વૃદ્ધશાલા ગુણવિશાલા, વિદ્યારત્ન ગચ્છપતી,
તસ આણપાલક કનકસુંદર કહઈ ઉવઝાયાં યતી,
વિશુધ શ્રોતારાસ સુણતાં, હઇઇ ભાવ સુ આણજ્યો,
શશિ સૂરમંડલ તપઈ તાં જાં રાસ એહ વખાંણજ્યો. ૪૮૬

—સંવત ૧૬૭૦ લષિતં. ૧૬–૧૭ (મારી પાસે છે.)

૨૧૩ ક વલ્હપંડિત (જૈનેતર લાગે છે.)

(૪૨૯ ક) કુકડા માર્જારી રાસ. લ. સં. ૧૬૬૨ પહેલાં.

આદિ—

પ્રથમ કિ પ્રણમૌ ગણપતિ દેવ. કાજ સિદ્ધિ જિઉ કુરઈ તતખેવ,
ગવરીશંકર મલઉતપતિ જાસ, કહઈ વલ્હ પંડિતકઉ દાસ. ૧
પુનિ દૂજઈ સારદ મનિ ધરઈ, કવિત કાવ્ય તસ તૂઠઈ કરઈ,
લાડુ કુસમમાલક કરલેઈ, વિનાયકુ હમ સિદ્ધિ બુદ્ધિ દેઈ. ૨
અવરે માઇપિતા પ્રણવાઉ, હઉ બલિહારી તિસકઇ જાઉ,
જિનપ્રસાદ દીઠૌ સંસાર, તિન તૂઠૈ હુઇ મોક્ષ દુવાર. ૩

* * * *

અંતે—

માંજરી તણી સોકં રતિ કરઈ, જિણિ છંદિ લીઅઉ તિણિહિ ઉતરઇ.

—ઇતિ કુકડામંજરી ચઉપઇ સમાપ્તં. સં. ૧૬૬૨ વર્ષે અશ્વિનિ માસે શુક્લપક્ષે ચતુર્થ્યાં તિથૌ શુક્રવાસરે શ્રી નાગપુર મધ્યે લિખિતં પાતિસાહ શ્રી અકબર રાજ્યે ૬–૧૨ ડે. કૉ. નં. ૨૫૪ A. ૧૮૮૨–૮૩.

---

૨૧૪ માલમુનિ.

(૪૩૦) અંજનાસતી રાસ ૧૬૬૩ પહેલાં

આદિ—

સરસતિ સામણી પ્રણમીયઇ, ગોતમ સ્વામિના પાયરે,
અંજનાસુંદરીની કથા, નારિનર સુણહું મન લઇરે.
સીલ ભવિયણ ભલઈ પાલીયઈ, પાઇયઈ સુજસુ સંસારિરે ૧
સબ કુસંગતિ વલી ટાલીયઇ, જાઇયિઇ ભવસમુદ્ર પારિરે
સીલ ભવિયણ ભલઇ પાલીયઇ. ૨

× × × ×

૨૧૨ પદ્મકુમાર (ખ. પૂર્ણચંદ્ર શિ.)

(૪૨૮) મૃગધ્વજ ચો૦ લ. સં. ૧૬૬૧ પહેલાં.

અંતે—

મૃગધ્વજ મુનિ તણુઉ ચરિત્ર, સુણુતા હુઈ જનમ પવિત્ર,
શ્રી નેમિનાથ વારઈ એહ, રિષિ હૂયા ગુણુ ગણુગેહ. ૮૩
ધન ધન મૃગધજ મુનિરાય, પૂહ ફૂટી પ્રણુમું પાય,
તસુ નામઈ નવઇ નિધાન, પામીજઇ સુત્ર સંતાન. ૮૪
ખરતરગચ્છ સહ ગુરરાય, શ્રી પૂર્ણચંદ્ર ઉવઝાય,
તસુ સીસ સદ સુવિચાર, ઇમ બોલઈ પદમકુમાર. ૮૫

સા. તેજપાલ લાલિણુ લિખિતં પ્ર. ૧૬૬૧. (વિ. ધ.) ભાવ.

૨૧૩ સંયમ (મૂર્ત્તિ) (વિનયમૂર્ત્તિ શિ.)

(૪૨૯) ઉદાઈ રાજર્ષિ સંધિ. લ. સં. ૧૬૬૨ પહેલાં.

અંતે—

ઉદય મુનિવર ગુણનિધિ મનિ ધરઈ, મધુ સુઆવક સુર તે અનુસરઈ,
અનુસરઈ જહ્નુ સુર તેહ અહિનિસિ જે રિષિ ગુણ ગાવઈ,
શ્રી ગીરનારી ગિરી જાણી ધ્યાયઇ તે સુર પાવઈ,
ઉવઝાય શ્રી વિનયમૂરતિ સીસ સંજિમ ઇમ કહઈ,
જે ભણઈ ભાવઇ રિદય પાવઇ સયલ સુખ સંપતિ લહઈ. ૪૩

—લાલણુ તેજપાલ લિખિતં સં. ૧૬૬૨ વર્ષે જ્યેષ્ટ શુદિ ૧૨ શનૌ ભાવ.

બીજા સંયમમૂર્ત્તિ એ નામના ઉપાધ્યાય આ કવિથી અલગ થયેલા છે જેમણે ઉપદેશમાલા વિવરણ રચ્યું છે તેમાં પોતાનો પરિચય આ પ્રમાણે આપે છે—'વિધિમાર્ગ' શ્રી વરખ: નમરે શ્રી સોમસુંદરસૂરિ શિષ્ય શ્રી વિશાલરાજસૂરિ તચ્છિષ્ય પં. મેરુરત્નગણિ તચ્છિષ્યેણ સંયમમૂર્તિના. આની ૧૧ પાનાંની પ્રતિ સંવતિ પાટણના ભંડારમાં દાબડા ૪૮ માં છે. મુનિશ્રી જિનવિજયજીનો પ્રશસ્તિ સંગ્રહ.]

વંદીય દશદોય દેહરેછ બિંબ બહુ ધાતુમય માણિ,
દરસણ કરીય દેહરાસરેછ આગરા પ્રથમ પ્રયાણ. ૮
પુન્યવંતા જગિ જે નરાછ તે કરઈ તીરથ બુદ્ધિ,
જિમ જિમ તીરથ સેવીઇછ તિમ તિમ સમકિત સુદ્ધિ. ૯

* * * *

અંતે—

કલસ.

ઇતિ તીરથમાલા અતિ રસાલા પૂરવ ઉત્તર વર્ણવી
સમકિતવેલી સુણિ સહેલી સફલ ફલી નવ પલ્લવી,
તપગચ્છ રાજા બહુ દિવાજા વિજયસેન સૂરીસરો
તસ પટ્ટિ પૂરો જિસો સૂરઓ વિજયદેવ યતીસરો, ૨૩
તપગચ્છિ રાજે ભવિ નિવાજે વાચક વિદ્યાસાગરો,
તસ સીસ પંડિત સુગુણમંડિત સહજસાગર ગણિવરો,
વીસાસઓ ચોવીસ જિનવર કલ્યાણક યાત્રા કરી,
તસ સીસલેસિં પૂરવદેશિં વિજયસાગર બહુ સુખકરી,
થુઈ ભણી બહુ સુખ ધરી. ૨૪

—લ. સંવત્ ૧૬૯૮ વર્ષે ફાગણ સુદિ પૂર્ણિમા દિને લિખિતં શ્રી પાડલીપુર મધ્યે તપાગચ્છે પંડિત શ્રી જગકુશલગણિ શિ. ચંદ્રકુશલગણિના ૩–૨૨ પ્ર. કા. નં. ૧૪૪.

—સકલ પંડિતમંડિતાખંડલાયમાન પંડિત શ્રી ૧૯ વિજયસાગર ગણિ શિષ્ય ગણિ હેતુસાગર લિપીકૃતં શ્રી કૃષ્ણગઢ મહાનગરે સંવત્ ૧૭૧૭ વર્ષે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રસાદાત્–શુભં ભવતુ.

—પ્રા૦ તી. સં. પૃ. ૧ થી ૧૩

(આમાં પાલગંજ સમેતશિખરના રક્ષક રાજાનું નામ પૃથ્વીમલ્લ આપ્યું છે અને સં. ૧૬૬૧ માં બનાવેલી જયવિજયકૃત સમ્મેતશિખર તીર્થમાળામાં પણ પૃથ્વીચંદ્ર (પૃથ્વીમલ્લ) આપ્યું છે એટલે આ તીર્થમાળા તે સમયની એટલે સં ૧૬૬૧ આસપાસની હોવા સંભવ છે.)

અંતે—

ધન ધન અંજનાસુંદરી, સુમિરો ચિત્ત ત્રિકાલરે
સીલ ભલો તિણે પાલીયો, જસુ ગાવઈ મુનિ માલરે
સીલ ભલો જગિ પાલીયઈ.

—સંવત ૧૬૬૩ વરષિ ચૈત્ર સુદિ સપ્તમી 'બુધ દિનૌ લિપકૃત' રવીસ્થાન મધ્યે ગોપાલુ પઠનાર્થ ૮–૧૩ અનંત.

—સંવત ૧૭૨૪ વર્ષે પોષ સુદિ કૃષ્ણપક્ષે પ્રતિપદા ભૃગવા દિને પૂર્ણમસ્તિ. ૬–૧૫ અનંત.

---

૨૧૫ વિજયસાગર (ત૦ વિદ્યાસાગર-સહજસાગર શિ.)

(૪૩૨)+ સમ્મેત શિખર તીર્થમાળા સ્ત૦ સં. ૧૬૬૪ આસપાસ.

આદિ—

પ્રણમીય પ્રથમ પરમેસરજી, આગરા નગર સિંગુગાર કઈ, પાસ ચિંતામણિ
પરતિખ પરતા એ પૂરવઈજી સુગતિ મુગતિદાતાર કઇ. પા. ૧
એકવાર જે સિર નામીઇજી, પામીઈ કોડિ કલ્યાણ કઈ, પા.
સામી સેવા ફલ સહુ કહઈજી, મહમહઈ પરિમલ કપુર કઇ. પા. ૨
આનંદદાયક આગરઇજી, દેવ દેહરાસર સાલ કઈ,
અદહિય હીરગુર થાપીયાજી, સંવત સોલ અડયાલ, કઈ. પા. ૩
રાજરાણિમ ઋદ્ધિ રંગરલીજી, રાગ રમણિ રંગરેલિ
ગિરૂઅડે ગયવર ગોરડીજી, ગરજતા ગજ ગુરગેલિ.
તેહ પ્રભુપાસ સુપસાઉલેજી, તપગચ્છ ગુરૂકુલ વાસ,
નગર રતનાગર આગરેજી, રહીય ચોમાસિ ઉલ્લાસિ. ૫
પંચકલ્યાણક ભૂમિકા જી ફરસતાં ફલ બહુ જોઈ,
પૂરવ ઉત્તર પૂરઈ જી નિહાં જિન ચૈત્યબિંબ હોઈ. ૬
સુગુર ગીતારથ મુખિ સુણી જી પુસ્તક વાન પરતીતિ,
જનમ કલ્યાણક ભેટિવાજી આણ્યો દૃ નિજ ચિત્ત. ૭

વહ ભેદ વિજ્ઞાન વિવેક રસ સમરસ તઈ યહ અધિક ગણિ,
આતમ લબ્ધિ અનુ સુજસ જગિ પઢત ગુણત હીરાનંદ ભણિ. ૫૬
મંગલ કરઉ જિન પાસ આસ પૂરણ કલિ સુરતર,
મંગલ કરઉ જિન પાસ દાસ જાકે સબ સુરનર,
મંગલ કરઉ જિન પાસ, જાસ પય સેવઈ સુરપતિ,
મંગલ કરઉ જિન પાસ, તાસ પય પૂજહ દિનપ્રતિ,
મુનિરાજ કહઈ મંગલ કરઉ, સપરિવાર શ્રીકાન્હસુઅ,
બાવન્ન બરન બહુ ફલ કરહુ સંઘપતિ હીરાનંદ તુઅ. ૫૭

—ઇતિશ્રી અધ્યાતમ બાવની સંપૂર્ણ-સંવત ૧૬૬૮ વર્ષે આસાઢ સુદી પંચમી દિને-લાભપુર મધ્યે-લિંષતં ભોજિગ કિસનદાસ સાહ બેણીદાસ પુત્ર-સાહ સંતોષી પઠનાર્થં.

[વિ. ધ. નાનો ચોપડો પા. ૧૧૧-૧૨૫]

(૪૩૩) ઉપદેશરાસ. સં. ૧૬૬૪.
(૪૩૪) વિક્રમરાસ. પ્રત લખ્યા સં. ૧૭૦૦

---

૨૧૭ મેઘરાજ ૨. (અં. ધર્મમૂર્ત્તિ-ભાનુલબ્ધિ શિ.)

(૪૩૫) સત્તરભેદી પૂજા.

આદિ—

सर्व्वज्ञं जिनमानम्य नत्वा सद्गुरुमुत्तमं ।
कुर्व्वे पूजाविधिं सम्यक् भव्यानां सुखहेतवे ॥
વંદી ગોયમ ગણહરેં સમરૂં સરસતિ એક
કવિયણ વર આપેં સદા, વારે વિઘન અનેક. ૨

* * * *

અંતે—

ગીત રાગ ધન્યાસી.

ઓલી ઓલીરે ઓલી પૂજાની વિધિ નીકી
સતરભેદ આગમેં જિન ભાખી, શિવરમણી સિરટીકીરે. ઓલી. ૧

૨૧૫ ક શ્રીધર (જૈનેતર)

રાવણ મદોદરી સંવાદ. સં. ૧૬૬૫

—પત્ર ૨૪ ગ્રંથમાન ૨૦૬ લખ્યા સં. ૧૮૨૯. દાબડો ૨૨ લીં. ભંડાર. આ ચોપાઇ તથા દુહામાં છે. કુલ દુહા ૨૦૬ છે.

---

૨૧૬ હીરાનંદ શ્રાવક (સંઘપતિ.)

(૪૩૨) અધ્યાત્મ બાવની–સં. ૧૬૬૮ લ. સં. પહેલાં.

આદિ—

ૐકાર સરૂપુરૂપ ઇહિ અલખ અગોચર,
અંતરધ્યાન બિચારિ પાર પાવઇ નહિ કો નર,
ધ્યાન મૂલ મનિ જાણિ આણિ અંતરિ ઠહરાવઉ,
આતમ તત્ત અનૂપ રૂપ તસુ તતખિણ પાવઉ,
ઇમ કહઇ હીરાનંદ સંઘપતિ અમલ અટલ ઇહુ ધ્યાન ધિરિ
સુધ સુરતિ સહિત મનમઈં ધરઉ ભુગતિ મુગતિ દાયક પવર. ૧
ન કર સુયણુ મતિ બિકલ ભરમ મનિ કાહે આંણુઈ,
પેખિ રજત સમ સીપ મૂઢ મનિ રજતહિ જાંણુઇ,
જમ તઉ કરઈ બિચારસાર પરમારથ પેખઇ,
ભ્રમ જાવઈ બિન મઝિહ મૂઢ તમ દૂરિ ઉવેખઇ,
વિજ્ઞાનભેદ નિજ ચિતિ ધરિ વિસંક સકલ કહુ દૂરિ તજિ,
ઇમ કહઇ હીરાનંદ સંઘપતિ સમઝિ નિજ રૂપ ભજિ. ૨
× × × ×

અંતે—

બાવન અક્ષર સાર વિવધ વરનન કરિ ભાખ્યા,
ચેતન જડ સંબધ સમઝિ નિજ ચિતમઈં રાખ્યા,
ગ્યાનતણઉ નહિ પાર સાર એ અક્ષર કહિયઈં,
નવ નવ ભાંતિ બખાણુ સુતઉ પંડિતપદ લહિયઈં,

અંતે— કલસ.

છન્નુંએ જિનવર છન્નુંએ જિનવર,
અધો ઊર્ધ્વને લોક તીર્છે જાણું એ,
સાસય અસાસય જૈન પડિમા તે સવે વખાણુંએ.
ગચ્છ વિધિપક્ષ પૂજ્ય પરગટ, શ્રી ધર્મમૂર્ત્તિ સૂરિંદુ એ,
વાચક મૂલા કહે ભણતાં, ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ આણંદુએ.

૨૧૮ક. ક્ષેમકુશલ (મેઘમુનિ શિ.) ૧૬૭૨ પહેલાં.

વિમલાચલ સ્ત૦

શ્રી હીરવિજય સુરિંદ રાજિં, વિજયસેન સૂરીશ્વર,
શ્રી પંડિત મેઘ મુણિંદ સીસઇં, થુણ્યો ક્ષેમકુશલ કર. ૪૨

—ઇતિ શ્રીમત સકલતીર્થ મસ્તક મુકુટાયમાન વિમલાચલસ્ય કાલબદ્ધમાનૈકવિંશતિ નામ સપ્તોદ્ધારં સંઘપતિ સિદ્ધસંખ્યાસૂચિત વિચારમય સ્તવન મહા મંગલમય મિતિ ભદ્રં સંપૂર્ણ, સમાપ્તં.

(વિજયસેનસૂરિ—આચાર્યપદ સં. ૧૬૨૮ સ્વ. ૧૬૭૨.)

૨૧૮ખ. હર્ષકીર્ત્તિસૂરિ (નાગોરી ત૦ ચંદ્રકીર્ત્તિસૂરિ શિ.)

વિજયશેઠ વિજયાશેઠાણી સ્વલ્પ પ્રબંધ. ૨૪ ટુંકનું કાવ્ય. સં. ૧૬૬૫ આસપાસ.

આદિ—

ભરતક્ષેત્રેરે સમુદ્રતીરે દક્ષિણ દિસે,
કચ્છ દેશમારે વિજયશેઠ શ્રાવક વસે;
શિયલ વ્રતરે અંધારા પક્ષનો લિયો,
બાલાપણેરે એહવો મન નિશ્ચય કિયો. ૧

* * * *

જીવાભિગમે જ્ઞાતા ધરમેં રાયપસેણી પ્રસીદ્ધી,
વિજયદેવ ડ્રુપદીએ પૂજ્યા સૂરીયાભેં પણિ કીધીરે. ૨
અંચલ ગચ્છે દિન દિન દીપે, શ્રી ધર્મમૂરતિ સુરિરાયાં,
તાસતણે પખેં મહીયલ વિચરેં, ભાનુલબ્ધિ ઉવઝાયાંરે. ૩
તાસ સીસ મેઘરાજ પયપે, ચિરનંદો જાં ચંદારે,
એ પૂજા જે ભણુસેં ગણુસેં, તસ ઘર હોઇ આણંદારે, બોલી. ૪

—સં. ૧૬૩૦ વર્ષે આ૦ શુ. ૧૫ ગુરૂવાસરે શ્રી નવાનગરે શ્રી અચલગચ્છે શ્રી શાંતિનાથપ્રસાદાત્ સા૦ રૂપજી રત્નપાલ પ્રમુખ પઠનાર્થ. ૪–૧૪ મં.

[ધર્મમૂર્ત્તિ સૂરિ અંચલગચ્છની પટ્ટાવલિમાં ૬૩ મા પટ્ટધર–૧૬૦૨ મા આચાર્ય અને ગચ્છનાયક પદ મં. ૧૬૭૦ માં સ્વર્ગવાસ પાટણ.]

(૪૩૬) ઋષભજન્મ.

આદિ—

વિણીય નયરી વિણીય નયરી નાભિ નિયગેહ,
મરૂદેવી ઉઅરસરે રાયહંસ સારિચ્છ સામીય,
રિસહેસર પઢમજિણ પઢમ રાયવર વસહ ગામીય,
વસહ અલકિઅ કણયતણુ, જાયો જુગ આધાર,
તસુ પાય વદી તસુતણો, કહિસુ જનમ સુવિચાર. ૧

* * * *

અંતે—

૨૧૮ મૂલા વાચક (આં. ધર્મમૂર્ત્તિસૂરિ શિ.) સં. ૧૬૭૦ પહેલાં.

(૪૩૭)+ ચૈત્યવંદન. ૮ ઢાલનુ ૩૨૦–૩૨૬ જૈ. પ્ર. વિધિપક્ષ પચ પ્ર. સૂત્ર.

આદિ—

કેવલનાણિ શ્રી નિરવાણી, સાગર મહાજસ વિમલ તે જાણી,
સર્વાનુભૂતિ શ્રીધર ગુણખાણી, દત્ત દામોદર વંદો પ્રાણી. ૧

૨૧૯ક. શાંતિકુશલ (ત. વિજયદેવસુરિ-વિનયકુશલ શિ.)

૧+ ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્ત. સં. ૧૬૬૭.

આદિ—

સારદ નામ સોહામણું મનિ આણી હો અવિહડ રંગ,
પાસ તણો મહિમા કહૂં જસ તીરથ હો જિમ ગાજે ગંગ. ૧
ગોડી પરતા પૂરવિં ચિંતામણ હો તું લીલવિલાસ,
અંતરીક મોરે મને વરકાણે હો તું સોહે પાસ. ગો. ૨

× × × ×

અંતે—

અલખ નિરંજન તું લિખ્યો અતુલી બલ હો તલભાણ,
શાંતિકુશલ ઇમ વિનવઇ તું ઠાકુર હો સાહિબ સુલતાણ. ૩૦
તપગચ્છ તિલક તડોવડિં પાય પ્રણમી હો વિજયસેનસૂરીસ,
સંવત સોલસતસઠે વીનવીઓ હો ગોડી જગદીસ. ૩૧

કલસ.

ત્રેવીસમો જિનરાજ જાણી હિઈ આંણી વાસના,
નર અમર નારી સેવ સારી ગાઇ ગુણ શ્રી પાસના,
વિનયકુશલ ગુરૂ ચરણ સેવક ગોડી નામઈ ગહગહઈ,
કલિકાલમાંહિં પાસ પરગટ સેવ કરતાં સુખ લહઈ. ૩૨

—પ્રા. તી. સં. પૃ. ૧૯૮-૨૦૦.

૨. ઝાંઝરીઆ મુનિની સઝાય. સં. ૧૬૭૭ વૈ. વ. ૧૧ બુધ સ્યાંણામાં (છાણી ?)

અંતે—

સંવત સોલસત્તોતરે, સ્યાંણા નગર મઝારિ હો,
વઇશાખ વદિ એકાદસી, થુણિઉ મિ બુધવાર હો. ૧૦૦
વિજયદેવસૂરીસરૂ, ગણધરપદ ગણધાર હો,
તપગચ્છ નાયક ગુણનિલઉ, જિનસાસનનઉ સિણગાર હો. આં. ૧

જીવાભિગમે જ્ઞાતા ધરમે રાયપસેણી પ્રસીદ્ધી,
વિજયદેવ દ્રૂપદીએ પૂજ્યા સૂરીયાભે પણિ કીધીરે. ૨
અંચલ ગચ્છે દિન દિન દીપે, શ્રી ધર્મમૂરતિ સુરિરાયાં,
તાસતણે પખે મહીયલ વિચરે, ભાનુલબ્ધિ ઉવઝાયાંરે. ૩
તાસ સીસ મેઘરાજ પયપે, ચિરનંદો જ્યાં ચંદારે,
એ પૂજા જે ભણસે ગણસે, તસ ઘર હોઇ આણંદારે, બોલી. ૪

--સં. ૧૮૩૦ વર્ષે શ્રા૦ શુ. ૧૫ ગુરુવાસરે શ્રી નવાનગરે શ્રી અચલગચ્છે શ્રી શાંતિનાથપ્રસાદાત્ સા૦ રૂપસી રતનપાલ પ્રમુખ પઠનાર્થં. ૪-૧૪ મં.

[ધર્મમૂર્ત્તિ સૂરિ અંચલગચ્છની પટ્ટાવલિમાં ૬૩ મા પટ્ટધર-૧૬૦૨ મા આચાર્ય અને ગચ્છનાયક પદ સં. ૧૬૭૦ માં સ્વર્ગવાસ પાટણ.]

(૪૩૬) ઋષભજન્મ.

આદિ—

વિણીય નયરી વિણીય નયરી નાભિ નિયગેહ,
મરૂદેવી ઉઅરસરે રાયહંસ સારિથ સામીય,
રિસહેસર પઢમજિણ પઢમ રાયવર વસહ ગામીય,
વસહ અલંકિય કણયતણુ, જાયો જુગ આધાર,
તસુ પાય વંદી તસુતણો, કહિસું જનમ સુવિચાર. ૧

* * * *

અંતે—

૨૧૮ મૂલા વાચક (આં. ધર્મમૂર્ત્તિસૂરિ શિ.) સં. ૧૬૭૦ પહેલાં.

(૪૩૭)+ ચૈત્યવંદન. ૮ ઢાલનું ૩૨૦-૩૨૬ જૈ. પ્ર. વિધિપક્ષ પંચ પ્ર. સૂત્ર.

આદિ—

કેવલનાણિ શ્રી નિરવાણી, સાગર મહાજસ વિમલ તે જાણી,
સર્વાનુભૂતિ શ્રીધર ગુણખાણી, દત્ત દામોદર વંદો પ્રાણી. ૧

૨૧૯ક. શાંતિકુશલ (ત. વિજયદેવસૂરિ-વિનયકુશલ શિ.)

૧+ ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્ત. સં. ૧૬૬૭.

આદિ—

સારદ નામ સોહામણું મનિ આણી હો અવિહડ રંગ,
પાસ તણો મહિમા કહૂં જસ તીરથ હો જિમ ગાજૈ ગંગ. ૧
ગોડી પરતા પૂરવિં ચિંતામણ હો તું લીલવિલાસ,
અંતરીક મોરે મને વરકાણે હો તું સોહે પાસ. ગો. ૨

× × × ×

અંતે—

અલખ નિરંજન તું લિખ્યો અતુલી બલ હો તલભાણ,
શાંતિકુશલ ઇમ વિનવઇ તું ઠાકુર હો સાહિબ સુલતાણ. ૩૦
તપગછ તિલક તડોવડિં પાય પ્રણમી હો વિજયસેનસૂરીસ,
સંવત સોલસતસઠે વીનવીઓ હો ગોડી જગદીસ. ૩૧

કલસ.

ત્રેવીસમો જિનરાજ જાણી હિઈ આંણી વાસના,
નર અમર નારી સેવ સારી ગાઇ ગુણ શ્રી પાસના,
વિનયકુશલ ગુરૂ ચરણ સેવક ગોડી નામઈ ગહગહઈ,
કલિકાલમાંહિં પાસ પરગટ સેવ કરતાં સુખ લહઈ. ૩૨

—પ્રા. તી. સં. પૃ. ૧૯૮-૨૦૦.

૨. ઝાંઝરીઆ મુનિની સઝાય. સં. ૧૬૭૭ વૈ. વ. ૧૧ બુધ શ્યાંણામાં (છાણી?)

અંતે—

સંવત સોલસત્તોતરે, શ્યાંણા નગર મઝારિ હો,
વઇશાખ વદિ એકાદસી, થુણિઉ મિ બુધવાર હો. ૧૦૦
વિજયદેવસૂરીસરૂ, ગણધરપદ ગણધાર હો,
તપગચ્છ નાયક ગુણનિલઉ, જિનસાસનનઉ સિણગાર હો. ઝાં. ૧

અંતે—

તેહના ગુણ ગાવે ભાવે જે નરનારિ,
તેનો વંછિત પામે સંપતિ લહેરશાલિ,
નાગોરિ તપ ગચ્છ આચારજ સુરિરાય,
શ્રી ચંદ્રકીરતિ સુરિ પ્રણમુ તેહના પાય,
શ્રી હર્ષકીર્ત્તિસૂરિ પભણે તાસ પસાય. ૨૨

કલસ.

ઇમ કૃષ્ણપક્ષે શુકલપક્ષે જેણિ શિયલ પાલ્યો નિરમલો,
તે દંપતિના ભાવ શુધ્ધે સદા શુભગુણ સાંભલો. ૨૩
જેમ દુરિત દોહગ દુરિ જાય સુખ થાયે બહુ પરે,
સકલ મંગલ અનહ વંછિત કુશલ નિત્ય ઘરે અવતરે. ૨૪

—પં. હર્ષવિલાસેન લેલિખીકીયતં–૨–૧૩.

—લિ. ન્સ. ડાભા. ૨–૧૨ બે પ્રત મારી પાસે છે.

(પાર્શ્વચંદ્રગચ્છના રાજચંદ્રસૂરિ (જન્મ સં. ૧૬૦૬, આચાર્ય ૧૬૨૬ સ્વ. ૧૬૬૯) ના સમકાલીન રાજરત્નસૂરિ શિષ્ય ચંદ્રકીર્ત્તિસૂરિ હતા. તેના શિષ્ય આ હર્ષકીર્ત્તિસૂરિએ પોતાના ગુરૂના નામની સારસ્વત વ્યાકરણની ટીકા, નવસ્મરણની ટીકા, સિંદુરપ્રકર ટીકા, શારદીય નામમાલા કોષ, ધાતુતરંગિણિ, યોગચિંતામણિ, વૈદ્યકસારોદ્ધાર, વૈદ્યક સારસંગ્રહ, શ્રુતબોધવૃત્તિ, તિજયપહુત્ત અને બૃહત્ શાંતિપર વૃત્તિઓ તેમજ સં. ૧૬૬૩ માં અનિતુકારિકા વિવરણ અને સં. ૧૬૬૮ માં કલ્યાણ મંદિરસ્તવ વૃત્તિ આદિ અનેક ગ્રંથો સંસ્કૃતમાં રચ્યા છે.)

---

૨૧૯ વિદ્યાકમલ.

(૪૩૮) ભગવતી ગીતા. સં. ૧૬૬૯ ની પહેલાં.

અતીત અનાગત નઇ વર્ત્તતા, ચઉવીસી જિનવર વિહરતા,
ચોવીસીઇં જિન ચોવીસ, દસ ક્ષેત્ર ચોવીસી ત્રીસ. ૩

× × × ×

અંતે—

એ જિનનામ પ્રસાદથકી તુ ભ૦ પૂત્ર કલત્ર પરિવાર તુ
ભાગ સોભાગ સોહામણા તુ ભ૦ લહિઇ જય જય કાર તુ,
તપગછપતિ ગુરૂ મહપતો તુ ભ૦ સકલસૂરિ સિરતાજ તુ,
શ્રી **વિજયસેન** સૂરીસરૂ તુ ભ૦ શ્રી **વિજયદેવ** યુવરાજ તુ.
તસગછિ ગુણરયણાયરૂ તુ ભ૦ સુવિહિત પંડિત સીહ તુ,
શ્રી ગુરૂ કમલવિજય જયુ તુ ભ૦ **વિદ્યાવિજય** બુધ લીહ તુ,
તાસ સીસ ઇણિપરિ કહિ તુ ભ૦ ચૈત્રી દિન રવિવાર તુ,
સંવત **સોલ અડસઠિ** તુ ભ૦ ગઢ **જાલોર** મઝારિ તુ, ૭૯

કલસ.

ઇમ સાધુ સિંધુર ભુવનબંધુર જિનધુરંધર ધ્યાઇયા,
કરકમલ જોડી માન મોડી ભગતિ જુગતિ ગાઇયા,
શ્રી કમલવિજય મુણિંદ વાચક ગુણવિજય કહિ જિનતણાં
નિત નામ ભણતાં શ્રવણિ સુણતાં ઘરે રંગ વધામણાં. ૮૦

—ઇતિશ્રી ઐરવત ક્ષેત્ર ૧૫ ચોવીસી સ્ત૦ પંચભરત પંચ ઐરવત ૩૦ ચોવીસી ૭૨૦ જિનનામ સ્તવનં લિખિતં શ્રી રવિવર્દ્ધન ગણિભિ:

૨-સામાયક સ૦ આદિ–ગોયમ ગણહર પ્રણમી પાય.

અંતે—

સામાયિક કરજ્યો નિસદીસ, કહિ શ્રી કમલવિજય ગુરૂ સીસ. ૧૩

—ઉપરનાં બંનેની પ્રત ૩–૨૩ જૈ. એ. નં. ૧૧૫૦

વિનયકુશલ પંડિતવર, પડિત પદ સિરતાજ હો,
શાંતિકુશલ ભાવિઈં ભણઈ, સફલ સફલ દિન આજ હો. ૨
—ઇતિ શ્રી ઝાંઝરિયા ઋષિસઝાય સંપૂર્ણ. ગણિ શ્રી ભાવકુશલ શિષ્ય મુનિ હંસકુશલેનાલિખિ. ગણિ શ્રી ૫ શ્રી રૂચિકુશલ શિષ્ય ગણિ શ્રી રામકુશલ પઠનકૃતે સં. ૧૭૦૧ વર્ષે પોષ સુદિ ૧૫ દિને.
૩+ **સનતકુમાર**. મ. (સરસતિ સામિણિ પાએ લાગું) ૪૦૩ સ. મા. ભી. (આ. ક.)

૪. **ભારતી સ્તોત્ર.** ૩૩ કડીનું.
આદિ—
સરસ વચન સમતા મન આણી, ૐકાર પહિલો ધુરિ જાંણી.
અંતે— કલશ.
સુલલિત સરસ સાકર સમી, અધિક અનોપમ વાંણી,
વિનયકુશલ પંડિત તણી, કરી સેવ મેં લાધી વાંણી,
કવિ **શાંતકુશલ** ઊલટ ધરી, નિજ હીયડેં આણિ,
કીયો છંદ મનરગઈ ૐકાર, સમરી શારદા વખાંણી,
તવ બોલી શારદા જે છંદ કીધો, ભલી ભગતેં વાચા માહરી,
હું તૂઠી મેં વર દીધો તૂં લીલા કરિસ, આમ ફલસી તાહરી. ૩૩
—ચેલા ખેતસી વાચનાર્થં. ૨-૧૫ મારી પાસે છે.

---

૨૧૯ ખ ગુણવિજય (ત૦ કમલવિજય અને વિદ્યાવિજય શિ૦)

૧-૭૨૦ **જિનનામ સ્ત૦** સં. ૧૬૬૮ ચૈત્ર રવિ. જાલોરમાં.
આદિ—
સરસતિ સરસ વચન વરસતી, રાજહંસ ગજગતિ મલ્હપતિ
સમરી સણુસ્યું જિન જગદીસ, સાતસયાં ઊપરિં વલી વીસ. ૧
ભરત ઐરાવત હુઈ દુઈ ક્ષેત્ર, જાણુકિ ભૃમિ ભામિની નેત્ર
જંબૂ ધાતકિ પુષ્કર ખંડ, અઢી દીપ દશક્ષેત્ર અખંડ. ૨

(સંઘવિજય ગણિએ કલ્પસૂત્રપર પ્રદીપિકાવૃત્તિ સં. ૧૬૭૪ માં રચી છે અને તેની સં. ૧૬૮૧ માં લખેલી પ્રત લીંબડી ભંડારમાં પત્ર ૧૫૫ અને ગ્રંથમાન ૩૩૦૦ ની ૧૨ મા દાબડામાં છે.

(૪૪૦) અમરસેન વૈરસેન રાજર્ષિ આખ્યાનક. સં. ૧૬૭૯ માગ. શુ. ૫.

આદિ—

સકલ સિદ્ધિ સુખ સંપદા, લહીઈ બુદ્ધિ વિનાણ,
પંચપરમેષ્ટી પ્રણમીઈ, હુઈ ઘરિ કોડિ કલ્યાણ. ૧
શ્રી **આદીશ્વર શાંતિજિન**, યદુપતિ **નેમિ** જિણંદ,
પાસ **વીર** પ્રભુ પાય નમું, પંચતીરથ સુખ કંદ. ૨

× × × ×

અમરસેન વયરસેનનઈ પૂર્વે ભવ અધિકાર,
દાન પૂજાલાભ ગુરૂઈ કહ્યો, તેણઇ લહ્યાં સુખ અપાર, ૧૪

× × × ×

પ્રકરણ પુષ્પમાલા તણી, ગાથા ભણી સુજાણિ,
રસિક સંબંધ શ્રવણે સુણ્યો, રાસ રચ્યું શુભવાણિ. ૧૬

ઢાલ ૨૭ રાગ આસાઉરિ.

સરસતિ માત સાનિધિ કરી, રચ્યો સંબંધ રસિક
શાસ્ત્ર અનુસારઈ વર્ણવ્યો, નવિ ભણ્યો બોલ અલીક. ૪૮૯
પટ્ટપરંપર **વીર**નો ક્રમઈ હવો યુગહપ્રધાન,
શ્રી **હીરવિજય** સૂરીશ્વર અકબ્બર નૃપ દીઈ માન. ૪૯૦
બિરૂદ જગગુરૂ તેણઈ દીઉં, તીરથ શેત્રુંજ ગિરિનારિ,
મુગતા ચાટ કારાવીઆ, જાત્ર કરઇ નરનારિ. ૪૯૧
છોડાવ્યો જેણઈ છજીઓ, મુકાવ્યું જગિ દાંણ,
બંધ લાખ મેલ્હાવીઆ, **હીર**ગુરૂ વચન પ્રમાંણ. ૪૯૨
ઉદય અધિક શ્રી ગુરૂતણો, રાજનગર મઝારિ,
સોલઅઠાવીસઈ આવીઆ, **મેઘજી** ઋષિ ઉદાર. ૪૯૩

૨૨૦ સંઘવિજય (ત૦ હીરવિજયસૂરિ-ઋષિમેઘજી અપરનામ ઉદ્યોતવિજય-ગુણવિજય શિ.)

(૪૩૯) શ્રી ઋષભદેવાધિદેવજિનરાજ સ્ત. સં. ૧૬૬૯ આસો શુદ ૩.

આદિ— દૂહા.

સરસતિ ભગતિ ભારતી, કવિજન કેરી માય,
અમૃત વચન નિજ ભગતનઈં, આપો કરી પસાય.
શાસનદેવી ચિતિ ધરૂ, પ્રણમુ નિજગુરૂ પાય,
પ્રથમ તીર્થંકર વર્ણુંવું, શ્રી રિસહેસર રાય. ૨
ભવ તેરહ સ્વામીતણા, હું સષેપિ ભણેસ,
રચું તવન રલીયામણું, સફલ જન્મ કરેસ. ૩

* * * *

અંતે—

સંવત સસિ રસ કાય નિધાન, એ સંવત્સર કહ્યો પરધાન,
આસો માસિ તૃતીઆ ઉજ્જલી, કર્યું તવન પૂરણ મનિરલી. ૬૯
જિહાં ધ્રુ અવિચલ મેરૂ ગિરંદ, જિહાં ગ્રહ ગણતારા રવિચંદ,
તિહાં લગઈ શ્રી ઋષભચરિત્ર, ભણઇ ગણિઈ તસ જન્મ પવિત્ર. ૭૦

(કલશ.)

એ પ્રથમ નરપતિ પ્રથમ મુનિવર પ્રથમ ભિખ્યાચર હવો,
એ પ્રથમ જિનવર પ્રથમ કેવલી ભાવ આંણી મઈં સ્તવ્યો,
તપગચ્છપતિ શ્રી વિજયસેનસૂરિ શ્રી વિજયદેવસૂરિ પટોધર,
ગણિ ગુણવિજય શિષ્ય સિંઘવિજય કહિ સયલ સંઘ મંગલ કર. ૭૧

—ઇતિશ્રી ઋષભદેવાધિદેવ જિનરાજ સ્તવનં સંપૂર્ણં. લિખિતં સંવત ૧૬૭૦ વર્ષે માઘ માસે શુક્લપક્ષે પુર્ણિમાતિથૌ સૂર્યસુતદિને ગણિશ્રી ગુણવિજય શિષ્યગણિ સિંઘવિજયેન લિખિતં. શ્રી અણહિલ્લપત્તન મધ્યે શ્રી ચેતલવસહી પાટકે વાસ્તવ્ય સુશ્રાવક પુન્ય પ્રભાવક શ્રી દેવગુરૂભક્તિકારક સાહ નાનજી પઠન કૃતેતિ ભદ્રં ભૂયાત્ શ્રી-૩-૧૫ (વિ. ધ.)

ઢાલ અઠાવીસ માની. ૨૮, ઢાલ કડવાની જાતિ.

એહ રાસ કીધો લાભ લીધો સીધું વંછિત કાજ,
જોગુંઇ દાન દીધું હવું પ્રસિધું લાધું ત્રિભુવનરાજ. ૫૦૭

*　　　*　　　*　　　*

અંતે—

કલશ—રાગ ધન્યાસી.

શ્રીવીરથી અનુક્રમિ પાટિ તપગછિ શુદ્ધ પરંપરા,
શ્રી વિજયદાન ગુરૂ હીર જેસંગજી, વિજયતિલક સૂરીશ્વરા.
તસ પટોધર ઉદયગિરિ જિમ ઉદયો અવિચલ દિનકરૂ,
અભિનવો ગૌતમ ભવિક વંદો, વિજયાણંદ સૂરીસરૂ. ૫૧૮
સંપ્રતિ વિચરઇ યુગપ્રધાન ગુરૂ છત્રીસ ગુણ અંગઇ ધરઈ,
સાધુ પુરંદર મહિમામંદિર અમૃતવાણિ મુખિ ઉચરઈ,
શ્રી હીરવિજય સૂરીંદ સેવક ગુણવિજય ગણિ મુનિવરૂ
તસ સીસ સંથુણ્યા રાજઋષિ હોય સકલ સંઘ મંગલ કરૂ. ૫૧૯

—મહોપાધ્યાય શ્રી ૯ શ્રી નંદિવિજય ગણિ શિષ્ય શિરોમણિ ગણિશ્રી ધનવિજયગણિ શિષ્ય મુ૦ ભક્તિવિજયેન લિખિતં સ્વવાચનાય સં. ૧૬૯૭ વૈ. વ. ૧૩ દિને શ્રી અમ્હદપુરે. ૨૦-૧૫ વિ. ધ.

(૪૪૨) સિંહાસનબત્રીસી.

અંતે—

તપગચ્છ નાયક ગુણનિલૌ શ્રી હીરવિજય સૂરીંદ
જૈનધરમ દીપાવીયૌ જસ પય નમૈ સુરીંદ. ૯૦
લુંકાપતિ ઋષિ મેઘજી અઠાવીસ ઋષિ પરિવાર
આવી હીરગુરૂ વંદીયા આણી હર્ષ અપાર. ૯૧
કુમતિ તજી સુભમતિ ભજી સાર્યા આતમકાજ
ઉદ્યોતવિજય વિબુધ પદ દીઉ ધન ધન હીરગુરૂરાજ. ૯૨
અઠાવીસ માહૈ મુખ્ય સિસુ ગુણવિજય ગણિરાય,
તસ સીસઇ ઉદ્યમ કરી પ્રબંધ રચ્યૌ સુપસાય. ૯૩

લુંકામત મૂંકી કરી, કુમતિ કીઉ પરિત્યાગ,
મન વચન કાયા કરી, ધર્મ્મ તણો મનિ રાગ. ૪૯૪
જિનપ્રતિમા જિનસારિષી, કહી પ્રવચનિ અધિકાર,
સદ્દહણા સાચી ધરી, આવી તસ હૃદય મઝારિ. ૪૯૫
આચારિજ પદનો ધણી, નહિ અભિમાન લગાર,
હીરગુરૂ ચરણે જઈ નમું, મનસ્યું કર્યો વિચાર. ૪૯૬
ભાખ્યા ગણ્યા સિદ્ધાંત સવિ, પંડિત બહુ શ્રુત જોડિ,
અઠાવીસ ઋષિસ્યુ પરવરયા, આવી વંદઇ મન કોડિ. ૪૯૭
પુનરપિ ચારિત્ર આદરઈ, વિશુદ્ધ હીરગુરૂ હાથિ,
પંચમહાવ્રત ઉચ્ચરઈ, અઠાવીસ ઋષિનઇ સાથિ. ૪૯૮
ઋષિ મેઘજી ઉદ્યોતવિજય, નામ અનોપમ દીધ,
ઋષિનો તે ગુણવિજય દીધૂં નામ પરસિદ્ધ. ૪૯૯
નામ થાપના અનુક્રમઈ કીધી શ્રી ગુરૂરાજિ
પાંમ્યો લાભ ગુરૂઇ અતિઘણો, સારયાં તસ બહુ કાજ. ૫૦૦
શ્રી હીરવિજય સૂરીશ્વર, ગુણવંત તસ તણો સીસ,
ગિરૂઓ ગુણવિજય ગણિ, ગુરૂઆણ વહઈ નિજ સીસ. ૫૦૧
તસ વિનયી વગતા વિબુધ, સંઘવિજય પભણંતિ,
સરસ સબંધ શ્રોતા સુણઇ, પૂરાઈ વક્તા મન ખાંતિ. ૫૦૨
સુખ સંપજઈ સુણતાં શ્રવણિ, તાસઇ ત્રાસ ઉચાટ,
ભણઈ ગુણઈ મનિ ભાવસ્યું, તસ ધરિ હુઇ ગહટ. ૫૦૩
ચંદ્રકલા ઉદધિનિધિ વરસે મૃગશિર માસ,
શુદિ પંચમી ઉત્તરારકિં પૂરણ રચીઉ રાસ. ૫૦૪
કવિરાય ચતુરગુણી જિકે, પાય પ્રણમું કરજોડિ,
અધિક ન્યૂન જે મઈ કહ્યું, મુઝ મમ દેયો ખોડિ. ૫૦૫
વિનોદપણાઈ અજાનપણઈ બોલ્યાં જેજે વચન,
અખરમતિ શુદ્ધ તે કરયો સંત સુજન્ન. ૫૦૬

પુણ્યે ધણ કણ સંપજે, પુણ્યે સુખ આનંદ
પુણ્યે અરિ કેશરિ નમે, પણમે સુરનર ઇંદ. ૩

પુણ્યે લખમી વસિ હુવે, દિન દિન અધિક પડૂર
પુણ્યે ગ્રહ પીડા ટલે, જાગ્યે પુણ્ય અંકૂર ૪

પુણ્ય તણા ફલ છે બહુ, પુણ્યે જસ વર ચિત્ત
હંસરાજ હચ્છરાજવર, હંસાવલી ઢાલ ચરિત્ત. ૫

સરસ પ્રબંધ છે એહનો, વલિ અધિક ઢાલ રસાલ,
કવિયણ સુણતાં ગહગહી, ચ્યાર ખંડ સુવિશાલ. ૬
એ ચરિત્ર જલધર સમો, વચન અમૃત જલબિંદુ
મધુર સ્વરે તે ગાઇ જતું ભવિક મોર સુખ કંદ. ૭
રસ કલા કર સરંજિકા, સુગાતાં શ્રવણ સુહાય
સાંભલિજ્યો ગુણિયણજના, જો આવૈ તુમ દાય. ૮

× × × ×

અંતે—

ખરતરગચ્છ અતી દીપતો, શ્રી જિનચંદ સૂરિંદ
તાસ સીસ અતિ દીપતો, શ્રી જિનસિંહ મુણિંદ. ૧૦૩ જિ૦
સોલસઇ ઉગણહુત્તરઈ લાહોરનયર મઝાર
સાંતિનાથ સુપસાઉલઇ કીધો પ્રબંધ અપાર. ૪
વાચનાચારિજ દીપતો, રાજાસાર સુણ જાણ
મણિરયણ કલાનિલો, શિષ્ય મુખ્ય સુજાણ. ૫ શિ૦
હેમધર્મ ગુણ સાંનિધઈ, મુઝ સદા સુખ આનંદ,
વિનયમેરૂ મુનિવર કહઇ, સુણતાં શ્રાવકવૃંદ. ૬
ચ્યારિ ખંડ એ ચઉપઇ, સરસ પ્રબંધ ઉલ્હાસ,
કવિયણ જનમન ગહગહઇ, ગાવતાં લીલવિલાસ. ૭
—ચાર ખંડ ગ્રંથાગ્ર ૯૯૦ પ્રમાણ. ૧૧–૧૮ સં. લા. વડોદરા.

લુંકામત મૂંકી કરી, કુમતિ કીઉ પરિત્યાગ,
મન વચન કાયા કરી, ધર્મ્મ તણો મનિ રાગ. ૪૯૪

જિનપ્રતિમા જિનસારિખી, કહી પ્રવચનિ અધિકાર,
સદ્દહણા સાચી પરી, આવી તસ હૃદય મઝારિ. ૪૯૫

આચારિજ પદનો ધણી, નહિ અભિમાન લગાર,
હીરગુરૂ ચરણે જઈ નમું, મનસ્યું કર્યો વિચાર. ૪૯૬

ભાખ્યા ગણ્યા સિદ્ધાંત મનિ, પંડિત બહુ શ્રુત જોડિ,
આહાસીમ ઋષિસ્યું પરવર્યા, આવી વંદઇ મન કોડિ. ૪૯૭

પુનરપિ ચારિત્ર આદરઈ, વિશુદ્ધ હીરગુરૂ હાથિ,
પંચમહાવ્રત ઉચ્ચરઈ, આહાસીમ ઋષિનઇ સાથિ. ૪૯૮

ઋષિ મેઘજી ઉદ્યોતવિજય, નામ અનોપમ દીધ,
ઋષિનો તે ગુણવિજય દીધું નામ પરસિદ્ધ. ૪૯૯

નામ થાપના અનુક્રમઈ કીધી શ્રી ગુરૂરાજિ
પાંમ્યો લાભ ગુરૂઈ અતિઘણો, સાર્યાં તસ બહુ કાજ. ૫૦૦

શ્રી હીરવિજય સૂરીશ્વર, ગુણવંત તસ તણો શીસ,
ગિરૂઓ ગુણવિજય ગણિ, ગુરૂઆણ વહઈ નિજ શીસ. ૫૦૧

તસ વિનયી વગના વિબુધ, સંઘવિજય પભણંતિ,
સરસ સબંધ શ્રોતા સુણઇ, પૂરાઈ વક્તા મન ખાંતિ. ૫૦૨

સુખ સંપજઈ ગુણનાં શ્રવણિ, તામઇ તાસ ઉચાટ,
ભણઈ ગુણઈ મનિ ભાવસ્યું, તસ ઘરિ હુઇ ગહગટ. ૫૦૩

ચંદ્રકલા ઉદધિનિધિ વરસે મૃગશિર માસ,
શુદિ પંચમી ઉત્તરારકિં પૂરણ રચીઉ રાસ. ૫૦૪

કવિરાય ચતુરગુણી જિકે, પાય પ્રણમું કરજોડિ,
અધિક ન્યૂન જે મઈ કર્યું, મુઝ મમ દેયો ખોડિ. ૫૦૫

વિનોદપણાંઈ અજાનપણઈ બોલ્યાં જેજે વચન,
અખરમતિ શુદ્ધ તે કરયો સંત સુજન્ન. ૫૦૬

ભારમલ્લરાજા વડ દવાજા કરી થાપ્યા જિનવર,
શ્રી વિજયસેન સૂરીંદ સેવક પંડિત પરમાણંદ જયકર. ૭૭
૪-૧૫ (વિ. ધ.)

(કચ્છનું વિજયચિંતામણિ મંદિર.)
(વિજયસેનસૂરિ સ્વર્ગ ૧૬૭૧. તો તે પહેલાં.)

---

૨૨૪ અજ્ઞાતકવિ.

(૪૪૬) **સુદયવચ્છવીર ચરિત્ર** લ. સં. ૧૬૫૨ પહેલાં.

અંતે—

સુદયવછનું એહ ચરિત્ર, જે નર નિસૂણઈ સદા પવિત્ર,
તાહં તણઈ મનિ પૂજઇ આસ, લહઈ સિદ્ધિ સુહ લચ્છિ વિલાસ. ૬૧

—સંવત્ ૧૬૫૨ વર્ષે આસોજ માસે શુકલપક્ષે પ્રતિપદાયાં તિથૌ દેવાલીનગરે રાંણા શ્રી પ્રતાપસિંધ વિજયરાજરે શ્રી સંડેર ગણે ભટ્ટારિક શ્રી યશોભદ્રસૂરિ સંતાને ગચ્છાધિપ ભટ્ટારક શ્રી ઇશ્વરસૂરિભિઃ ચિરંજીયાતઃ તત્ શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી વિજયસુંદર વા૦ શ્રી પદમરાજ લિષતં.
(વિ. ધ.)

---

૨૨૫ હીરનંદન (ખ૦ જિનસિંહસૂરિ શિ૦)

(૪૪૭) **હરિશ્ચંદ્ર ચોપાઈ.** સં. ૧૬૭૦ થી ૧૬૭૪ ની વચ્ચે.

આદિ—

શુભમતિ આપો સારદા, સરસ વચન સરસત્તિ,
બ્રહ્માણી સહુ વિઘન હરિ, ભલો કરે ભારતિ. ૧
ચઉવીસે જિણવર ચતુર, નાંમ હુવઇ નત નિધિ,
શ્રી ગૌતમ ગણધર સધર, સદા કરો સાંનિધિ. ૨
આદીસર જિણ ઉદય કરિ, શાંતિ જિણંદ સુખવાસ,
નિરમલ મતિ દ્યો નેમિજિણ, પરતા પૂરઉ પાસ. ૩

(હીરવિજય સં. ૧૬૫૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. તો તે સમયમાં.)

(ઉદયપુર ભં.)

—પ્રસિદ્ધ હીરવિજયસૂરિ પાસે મેઘજી ઋષિએ લોંકામતનો ત્યાગ કરી સં. ૧૬૨૮ માં દીક્ષા લીધી અને મેઘજીનું નામ ઉદ્યોતવિજય રાખ્યું. આ પ્રસંગે અમદાવાદના જૈનસંઘે મોટો ઉત્સવ કર્યો હતો. આ દીક્ષા અવસરે મેઘજીની સાથે તેના ત્રીશ (અઠાવીસ) શિષ્યોએ પણ તપાગચ્છની દીક્ષા લીધી તે પૈકી અણો નામના શિષ્યનું ગુણવિજય નામ રાખ્યું. અને તેમના શિષ્ય તે કવિ સંઘવિજય. હીરવિજયસૂરિના એક શિષ્ય સંઘવિજય નામના હતા. તેનું સંસારપક્ષે સંઘજી નામ હતું. તે પાટણનો એક ગૃહસ્થ હતો. તેની સ્ત્રીથી એક પુત્રી થઇ હતી. પોતાને ૩૨ વર્ષની ઉમર થતાં હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી દીક્ષા લેવાનું મન થતાં સ્ત્રીની અનુમતિ છેવટે લઇ પોતાની પુત્રીનું લગ્ન કરી આપવા માટે ખોટી થયા વગર દીક્ષા લીધી અને તેની સાથે બીજા સાત જણાએ દીક્ષા લીધી. સંઘજીનું નામ સૂરિજીએ સંઘવિજય રાખ્યું તેજ સંઘવિજય અને આપણા કવિ-ગુણવિજયના શિષ્ય બે જૂદા યા એકજ છે તે ખાત્રીથી કહી ન શકાય. કદાચ આપણા કવિનું નામ સિંઘવિજય-સિંહવિજય પણ હોઇ શકે. તેથી મને તો બને જૂદા હોવાનું વધારે સંભવિત લાગે છે. જૂઓ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ્ પૃ. ૨૧૦ અને ૨૨૫.)

---

૨૨૧ વિજયમેરૂ (ખ૦ રાજસાર-મણિરત્ન-હેમધર્મ શિ૦)

(૪૪૨) હંસરાજ વછરાજ પ્રબંધ. સં. ૧૬૬૯ લાહોરમાં.

આદિ— દુહા.

વીર જિણેસર ચરમ જિણ પ્રણમુ, પય અરવિંદ સદ્ગુર પય પ્રણમું,
વલિ મનિ ધરિ પરમાણંદ. ૧

જિનવર વદન નિવાસની, પ્રણમું સરસતિ દેવ
પુણ્યતણા ફલ ગાઇસું, સાંનિધિ કરિ શ્રુતદેવ. ૨

અંતે—

કલસ.

જગમાંહિ મહિમા ગુરૂતણુઉ જે, અતિઘણુઉ છઈ મઈં સુણ્યઉ,
દોઇ હાથ જોડી બુદ્ધિ થોડી, હામિ કોડી સઉ ગુણ્યઉ,
શ્રી વિજયદેવ સૂરિંદ નંદઉ ભાવિ વંદઉ વલી વલી,
વર વિબુધ વીપા સીસ વિદ્યાચંદ આશા સવિ ફલી. ૫૭

—૫૭ ટુંક આમાં છે. પ્ર. જૈ. એ. ગૂર્જર કાવ્ય સંચય.

૧ +રાવણુ મંદોદરીએ આપેલ ઉપદેશ સ૦ ૩૯૧ સ. મા. ભી.

---

૨૨૭ ગંગદાસ (ખ૦ જિનસિંહ–કીર્તિરત્નસૂરિ–હર્ષધર્મ–હર્ષવિશાલ–સાધુમંદિર–વિમલરંગ–લબ્ધિકલ્લોલ શિ.)

(૪૪૯) વંકચૂલ રાસ. સં. ૧૬૭૧ શ્રા૦ શુ. ૨ ગુરૂ પાતિ ગામમાં.

આદિ—

સંતિ જિણેસર ચિર જયતુ, સંતિકરણુ જિનરાજ,
વંકચૂલ રાજા તણુઉ, ચરિત કહિસુ હિતકાજ. ૧
સૂધઇ મન જે પાલિસ્યઇ, ગુરૂમુખ લેઇ નીમ,
વંકચૂલ જિમ પામિસ્યઇ, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ નિસ્સીમ. ૨
ગુરૂવિણુ કો જાણુઈ નહી, ધરમાધરમ વિચાર,
સુઘટ ઘાટ સોનાર વિણુ, લાપ મિલઈ લોહાર. ૩
રૂપિ કિમઇ ન રંજીયઈ, જઉ વિધિ રંજનહાર,
કંઠન કિમ યઅરિયઇ, જઉ વરસઇ જલધાર. ૪
ચ્યારિ નીમ ચાવા ચતુર, લીવા ગુરૂનઈ પાસ,
ચમતકાર ચિત ઊપજઇ, સુણુતા મન ઉલ્હાસ. ૫

* * * *

અંત—

સંવત સોલઈકહુત્તરિ જાણિ, પાતિગામ સુઠામ વખાણિ,
શ્રાવણુ સૂદિ બીજઇ ગુરૂવારિ, ગાયઉ વંકચૂલ સૂખકાર. ૧૨૧

૨૨૨ જ્ઞાન (દાસ.)

(૪૪૩) સ્ત્રીચરિત્ર રાસ. ૧૬૭૦ પહેલાં રત્નાગર પુરમાં.

અંતે—

નવરઈ એક નાટિક રચિઉં રત્નાગર પુરમાંહિં
પંતિ કરી નિરાપજ્યો આપ્યુ મનિ ઉચ્છાહિં. ૧૮

ગ્યાન ભણઇ હો ભાઇઓ સ્ત્રીચરિત્ર અપાર
જે છયલ એહને ઊતરઇ તે નર ધન્ય અવતાર. ૧૯

—સં. ૧૬૮૯ આસો વદ ૧૩ હસ્તાર્ક દિને પંડિત શ્રી દર્શન-વિજયગણિ શિ. મુ. પ્રીતિવિજય લિખિતં.

(દહેરની બાઇઓનો ભં.)

—પ્રત લખ્યા સં. ૧૬૭૦ અમ.

(૪૪૪) યશોધર રાસ.—ડે.

---

૨૨૩ પરમાનંદ (ત૦ વિજયસેનસૂરિ શિ.)

(૪૪૫) નાના દેશદેશીભાષામય સ્ત૦ (સ. ૧૬૭૧ પહેલા.)

આદિ—

એ ત્રિભુવનતારણ તીરથ પાસ ચિંતામણીરે,
 કિ વિજય ચિંતામણીરે,
ચાલિ ચતુર પ્રિઉ યાત્રિ જઇઇ ઇમ ભણઇ ભામનીરે
પ્રિય સેજ વાલિ જો તારા વિકિ ધવલ ધુરંધરારે
તસ સીગિ સોવન પોલિ કિ, ઘમ ઘમ ઘૂઘરારે. ૧

* * * *

અંતે—

ઇમ સકલ તીરથ સબલ સમરથ પાસ ત્રિભુવનનુ ધણી,
તપગચ્છિ જિણઇ જયકાર દીધુ તિણઇ વિજય ચિંતામણી,

અંતે—

કલસ.

જગમાંહિ મહિમા ગુરૂતણુઉ જે, અતિઘણુઉ છઈ મઈ સુણ્યઉ,
દોઇ હાથ જોડી બુદ્ધિ થોડી, ઠામિ કોડી સઉ ગુણ્યઉ,
શ્રી વિજયદેવ સૂરિંદ નંદઉ ભાવિ વંદઉ વલી વલી,
વર વિબુધ વીપા સીસ વિદ્યાચંદ આશા સવિ ફલી. ૫૭

—૫૭ ટુંક આમાં છે. પ્ર. જૈ. એ. ગૂર્જ કાવ્ય સંચય.

૧ +રાવણ મંદોદરીએ આપેલ ઉપદેશ સ૦ ૩૯૧ સ. મા. ભી.

---

૨૨૭ ગંગદાસ (ખ૦ જિનસિંહ–કીર્તિરત્નસૂરિ–હર્ષધર્મ–હર્ષવિશાલ–સાધુમંદિર–વિમલરંગ–લબ્ધિકલ્લોલ શિ.)

(૪૪૯) વંકચૂલ રાસ. સં. ૧૬૭૧ શ્રા૦ શુ. ૨ ગુરૂ પાતિ ગામમાં.

આદિ—

સંતિ જિણેસર ચિર જયતુ, સંતિકરણ જિનરાજ,
વંકચૂલ રાજા તણુઉ, ચરિત કહિસુ હિતકાજ. ૧
સૂધઇ મન જે પાલિસ્યઇ, ગુરૂમુખ લેઇ નીમ,
વંકચૂલ જિમ પામિસ્યઇ, રિદ્ધિ વૃદ્ધિ નિસ્સીમ. ૨
ગુરૂવિણુ કો જાણુઈ નહી, ધરમાધરમ વિચાર,
સુઘટ ઘાટ સોનાર વિણ, લાષ મિલઈ લોહાર. ૩
મૂરિષ કિમઇ ન રંજીયઈ, જઉ વિધિ રંજનહાર,
કંઠન કિમ પ્રઅરિયઇ, જઉ વરસઇ જલધાર. ૪
ચ્યારિ નીમ ચાવા ચતુર, લીવા ગુરૂનઈ પાસ,
ચમતકાર ચિત ઊપજઇ, સુણુતા મન ઉલ્હાસ. ૫

* * * *

અંત—

સંવત સોલઇકહુત્તરિ જાણિ, પાતિગામ સુઠામ વખાણિ;
શ્રાવણ સૂદિ બીજઇ ગુરૂવારિ, ગાયઉ વંકચૂલ સૂખકાર. ૧૨૧

વિઘન હરે શ્રી વીરજિણ, સુખ સંપદ દાતાર,
પંચતીરથ જગિ પરગડા, પ્રણમું પ્રહસમિ સાર. ૪
ષરતર ગચ્છનાયક ષરો, જંગમ જુગપરધાન,
શ્રી જિનસિંહ સૂરીસર, નમીયઇ સુગુણનિધાન. ૫
વિનયવંત વિદ્યાનિલો, ગણિ હીરનંદન ગાય,
ગુરૂ સુપસાયઇ ગાયસું, રંગઇં હરચંદરાય. ૬

× × × ×

અંતે—

છેલ્લું પાનું નથી. પા. ૬ પં. ૧૫ આ. ક.

૨૨૬ વિદ્યાચંદ (ત૦ વીપા શિષ્ય)

(૪૪૮) +શ્રી વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ રાસ. ૧૬૭૧ પછી.

આદિ—

સરસતિ મતિ દ્યઉ નિરમલી, મુખિ ઘઉ વચન વિલાસ,
ગાઉં તપગચ્છ રાજવી, વિજયસેન ગુણરાશિ. ૧
જગમા જગગુરૂ હીરજી, હુઓ અધિક સોભાગ,
મહિમા મહોમાહિં ઘણુઉ, જિમ રામમુની મહાભાગ. ૨
તાસ પાટિ ઉદયાચલિઈં, ઉગ્યુ અભિનવ ભાણ,
શ્રી વિજયસેન સૂરિસર, જેહથી નિતસ્યુ વિહાણ. ૩
ભાગ્ય વડુ શ્રી પૂજ્યનૂં, કુણઈં ન ખંડી આણ,
જિનશાસનમાં જાગતાં, હુઆ અધિક મંડાણ. ૪
ખરચ પ્રતિષ્ઠા પૂજણાં, સંઘ તીરથ ઉદ્ધાર,
રાસ-ભાસ-કવિ ગ્રંથથી, તે સુણજ્યો અધિકાર. ૫
છેહડઈં જે નિર્વાણુતઉ, કહૂં લવલેશ વિચાર,
તાત માત ગુરૂ ગામનઇં, નામ થકી સંભાર. ૬

* * * *

મહિમંડલ મહિમાનિલો, પાપ વ્યાપ સંતાપ વારણ,
ઉજ્જેણીપુર જિન જયો, પ્રગટ અવંતી પાસ,
કામકુંભ જિમ પૂરવેં, કવિયણ કેરી આસ. ૧

નેમિસાગર ૨ નામ અભિરામ,
કામિતપૂરણ અભિનવો કલ્પવેલિ સમ સદા કહીઈ,
જપતાં જગિ જસ વિસ્તરિં લલિત લીલ આનંદ લહીઇં,
વર વાચક પદવીધર, અંગિકર્યં ગુરૂ આંણ,
જિમ હુઉ તિમ કવિ કહિં, તેહતણૂં નિરવાંણ. ૨

× × × ×

અંતે—

ઢાલ ૧૦ મી. રાગ ધન્યાશ્રી.

જય જય સાધુ શિરોમણી, નેમિસાગર વર નામોજી,
કામિતપૂરણ સુરતરૂ, વાચકવૃંદ લલામોજી. ૧૨૯

× × × ×

સંવત સોલ બિહુત્તરઇં નયર ઉજ્જેણી મઝારજી,
માગસિર શુદિ બારસ દિનેં થુણિઉ શ્રી અણગારોજી. ૧૩૪

વાચક વિદ્યાસાગરૂ, તાસ પંચાયણ સીસોજી,
વિબુધ કૃપાસાગર કહિં પૂરો સકલ જગીસોજી. ૧૩૫

—લિ૦ સં. ૧૭૭૦ શ્રાવણ વદિ ૫ બુધે મુનિ જયસૌભાગ્યેન
પા. ૬-૧૩ નં. ૩૪-સન ૧૮૭૭-૭૮ ડે. કો.

---

૨૨૯ રાજસાગર ઉ. (પીં. ધર્મસાગરસૂરિ-વિમલપ્રભ-સૂરિ-સૌભાગ્યસાગરસૂરિ શિ.)

(૪૫૧) લવકુશ રાસ. સં. ૧૬૭૨ જેઠ સુદિ ૩ બુધ.

યુગવર શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ પાટ, સેવઈ સુરનર મુનિવર થાટ,
પરવાદી ભંજન સિરિ સાટ, શુદ્ધ પરૂપઈ જિણવર વાટ. ૧૨૨
યુગવર શ્રી જિનસિંહ સૂરીશ, વિજયમાન પ્રતપઉ સુજગીસ,
રાયરાણા માનઈ જસુ આણ, એહના કેતા કરૂં વખાણ. ૧૨૩
ભૂમિતલ મોટા અવદાત, યુગ મહૈવઈ જસુ વિખાત,
આચારિજ આચારઈ ભલઉ, કીરતિરતન સૂરિ જગતિલઉ. ૧૨૪
હરખધરમ વાચક તસુ સીસ, વાચક હરખવિશાલ મુનીસ,
તસુ પાટઇ પરગટ ગુણનિલઉ, સાધુમંદિર વાચક સિરિતિલઉ. ૧૨૫
તાસુ વિનેય વિમલરંગ ગણી, વિનયવંતમાહિ મહિમા ઘણી,
તિહનઉ સીસ વિનયગુણ જાણ, વાચક લબધિકલ્લોલ પ્રધાન. ૧૨૬
તાસુ પ્રસાદઇ એહ રસાલ, વંકચૂલ ગાયઉ ગુણમાલ,
સુણતાં ભણતાં લીલવિલાસ, એહ સંબંધ કહઉ ગંગદાસ. ૧૨૭
જિહાં સાગર જલ ગંગતરંગ, જિહાં કંચનગિરિ વર ઉત્તુંગ,
તિહાં લગિ નંદઉ એહ સબંધ, સુણતાં ટાલઈ કરમહ બંધ. ૧૨૮

—સં. ૧૬૮૪ પોષ વદિ ૧૦ અર્કવાસરે. પૂર્ણિમાપક્ષે યુગપ્રધાન શ્રી ૪ યુગવર ભટ્ટારક લક્ષ્મીચંદ્રસૂરિ-પ્રથમ શિ. ગણિ શ્રી વીરવિમલ પ્રથમ વાચક વાચનાચાર્ય વા૦ શ્રી લબ્ધિવિજય તત્ શિષ્યાય શિ. સૌભાગ્યવિજય લષિતં-શ્રી સત્યપુરવરે. વિ. ધ. ૫-૧૪

---

૨૨૮ કૃપાસાગર (નેમિસાગર-વિદ્યાસાગર શિ.)

(૪૫૦)+ નેમિસાગર ઉ૦ નિર્વાણ રાસ. સં. ૧૬૭૨ માગ. શુ. ૧૨ ઉજ્જેણીમાં.

આદિ— વસ્તુ.

સકલ મગલ સકલ મંગલ મૂલ ભગવંત,
શાંતિ જિણેસર સમરીઇ, રિદ્ધિવૃદ્ધિ સવિસિદ્ધિ કારણ,

હીર પટોધર ગાયતાં રે મુઝ મનિ આણુંદ થાયરે,
તું મનમોહન જેસંગજીરે. ૧

× × × ×

અંતે— કલશ.

હીર પટોધર સંઘ સુખકર વિજયસેન સૂરીસરો,
મેં થુણ્યો સૂર સવાઇ અવિચલ બિરૂદ મહિમામંદિરો,
જસ પાટિ પ્રગટ પ્રતાપ દીપે વિજયદેવ દિવાકરો,
કાનજી પંડિત સીસ કીરતિવિજય વંછિતકરો. ૪૭

—૪-૯ માં.

(વિજયસેનસૂરિ-સ્વ૦ ૧૬૭૨ માં થયા સાર પછી તે સમામાં આ થયેલ છે.)

---

૨૩૦ લાલવિજય (૧) (ત. વિજયદેવસૂરિ-શુભવિજય શિ.)

(૪૫૩) જ્ઞાતાધર્મ ઓગણીસ અધ્યયન સઝાય. સં. ૧૬૭૩ આષાડ વદ ૪ રવિ છકીઆડામાં.

અંતે—

સંવત **સોલત્રિહુંતરિ** સંવત્સરે, આદિતવારે આસાઢ માસે,
શુભવિજય શિષ્ય **લાલવિજય** એણિપરે કહે ભણે ગુણે
તે સુખીય થાશે. ૧૦

—ઇતિ પુંડરીક કુંડરીક રિષી સઝાય.

તપગચ્છિ પાટ પરંપર આવ્યા, સુધર્મ ગુરૂથી ભાવ્યા,
શ્રી વિજયદેવ સૂરીશ્વર રાજે, સોલત્રિહુંતરિ છાજે. ૬
આસાઢ વદિ ચોથે દિન આવે, છકીઆડા માહે ગાવે,
રવિવારે એ અર્થ વિચારો સાંભળતાં સુખ થાયે. ૭
શુભવિજય પંડિત સુખકારી, તાસ પ્રસાદિ જાણી,
સઝાય એકવીસ આસ પુરો સુજ, **લાલવિજય** કહી વાણી. ૮

અંતે—

સંવત સોલ વરસ બહુત્તરી જેઠ સુદી બુધવાર,
નિથિ ત્રીજનિં દિનિં રાસ પૂરણ એહવું મંગલકાર. ૨

નગર થિરપુર રૂઅડું, જિહાં કરઇ કમલાવાસ,
જિહા વસઈ વડ વ્યવહારીઆ મતિ ધર્મ ઉપરિ જાસ,
પીપલ ગચ્છિં ગુરૂ વડા શ્રી શાંતિસૂરિ સુજાણ,
પ્રતિબોધીઆ કુલ સાતસઈ શ્રીમાલપુર અહિઠાણ. ૩

તાસ અનુક્રમિ પાટિ પ્રગટયા શ્રી ધર્મસાગર સૂરિ,
શ્રી વિમલપ્રભ સૂરીસ પ્રણમું, હુઈ આણંદ પૂરિ.
વિબુધ વિદ્યા ધરમદાતા અધિક જસુ ઉપગાર,
જેણિ ટાલ્યા દિન કરી અગન્યાનના અંધકાર. ૪

જેણિં થાપ્યા સૂરિ શ્રી સૌભાગ્યસાગર પાટિ,
જિનવચન મારગ દાખવઇ પ્રીછવઇ પુણ્યહ વાટ,
વીનવઇ વાચક રાજસાગર રાસ એહ રંગિં સુધ,
નરનારિ ભાવિ મંભલઇ તસુ મંપજઈ ઘરિ સંપદા. ૫૦૫

—ઇતિશ્રી લવકુશ રાસ સંપૂર્ણં—ગ્રંથા. ૫૦૦ પત્ર ૧૨ હા. ભં. પાટણ દાબડો ૮૩.

(૪૫૨) પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ રાસ. સં. ૧૬૯૮.
પત્ર ૧૫ હા. ભં. પાટણ દા. ૮૩

૨૨૯૬. કીર્તિવિજય (ત૦ કાનજી શિ.)

વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સજ્ઝાય.

આદિ—

જગદગુરુ મંડેરે આજ મરુધરે—એ દેશ.
સારદનિ અરદનિ ચિત્ત ધરીરે, પ્રણમી નિજગુરૂ પાયરે,

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાયા સીસ, શુભવિજય પ્રણમે નિસિદીસ
લાલવિજય કહે ઇણિ ધ્યાને રહી, બાહુબલિની પરિ મુગતે જઇરે. ૩૧

—પત્ર ૨ શ્લો. ૩૦ દા. ૨૩ લીં.; ૨-૧૬ મારી પાસે છેલ્લું પાનું છે.

૫ કયવન્ના ઋષિ સ. ૧૪ કડીની.

અંતે—

એ હવે વિર આવ્યા, સાતે સ્ત્રી જૂઓ સાથે,
દીક્ષા લીધી તિહાં સાચા શ્રી ગુરુ હાથે.
પાલે એકમન્નાં કરમ સર્વે તિહાં ટાલી,
કેવલ પામીને લહસ્યે મુગત લટકાલી
લટકાલી તિણે મુગતજ પામી, તેતો દાંન પ્રભાવે,
ઉતમના ગુણ લેઇ દેઇ કર્યો સઝાય સુભભાવેં
શુભવિજય પંડિત પાય સેવી, લાલવિજેં કહેં પ્રાંણી,
ભાવસહિત દીઓ દાન ભલીપરેં, હીયડેં ઉલટ આંણી. ૧૪

(આમ દરેક કડી ૮ ટુંકની છે) લિ૦ શ્રી પુરબંદિરે. ૩-૧૧ મારી પાસે છેલ્લું ત્રીજું પાનું છે.

કલ્યાણસાગરસૂરિ. (આં.) જુઓ નં. ૪૪ પૃષ્ઠ ૪૭.

વીસ વિહરમાન સ્ત૦

પત્ર ૪ દા. ૨૩ લીં.

અગડદત્તરાસ. (સં. ૧૬૪૫ થી ૧૭૧૮ સુધીમાં.)

(અંચલગચ્છના પાટ પર ૬૪ મા કલ્યાણસાગરસૂરિ થયા. લોલાડા ગામે કોઠારી નાનિગની સ્ત્રી નામિલદેના કોડણ નામે પુત્ર સં. ૧૬૩૩ માં જન્મ્યા. સં. ૧૬૪૨ માં ધવલપુરે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૬૪૯ માં અમદાવાદમાં આચાર્યપદ, સં. ૧૬૭૦ માં પાટણમાં ગચ્છેશપદ પામ્યા. તેમણે કચ્છદેશના અધિપતિને પ્રતિબોધ આપી આહેડ-શિકાર મૂકાવ-

સિદ્ધાંત વાણી સરસ જાણી આદર આણી ભણીએ,
ભાવે ભવીયણ કહે એમ કવિયણ કાન દેઇને સુણીએ. ૯
—સર્વરસ સઝાય ગ્રંથાગ્ર ૭૫૦ પ્ર. કા.

(૪૫૪) નંદન મણિયાર રાસ. વિધા.

૧+ ધી સઝાય. ૧૦૨ સ. મા. ભી.

૨. સુદર્શન સ. સં. ૧૬૭૬ માગશર-કડીમાં.

આદિ—

શ્રી ગુરૂપદપંકજ નમી હું માગું વચન વિલાસ,
સુદર્શન શિયલ વખાણીઇ, હું છું તુમ્હ પાયે દાસ.

× × × ×

અંતે—

સંવત સોળ સિલોતરેં, માગશિર કડી મઝારિં,
શ્રી પાર્શ્વનાથ પસાઉલઈં, શીલે કામ કીધું ઉદાર. ૪૧
જે ગાવે વાંચે નિરમલા તે પામે સંપદા કોડિ,
શ્રી શુભવિજય શિષ્ય ઇમ ભણઇ, લાલવિજય નમે કરજોડિ. ૪૨
આ. ક.

—લિ. ઋ. વીરજી પઠનાર્થં ઋ. પ્રેમજી ૨-૧૪ મારી પાસે પ્રત છે.

૩. વિચાર સ. ૫ કડી.

આદિ—પ્રથમ ધરૂં સહગુરૂ નામ, જિમ મનવંછિત કામ,
અંતે—શુભવિજય સીસ લાલવિજય કહે, સુયગડાંગ વૃત્તિથી લહઈ. ૫

૪. ભરતબાહુબલ સ. ૩૧ કડીની.

અંતે—

તપગચ્છનાયક સુંદરૂ રે, શ્રી વિજયસેન સૂરિરાય,
સોહમ તિહાં વાચકવરૂ રે, શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાય.

શ્રો કલ્યાણવિજય ઉવઝાયા સીસ, શુભવિજય પ્રણમે નિસિદીસ
લાલવિજય કહે ઇણિ ધ્યાને રહી, બાહુબલિની પરિ મુગતે જઇરે. ૩૧

—પત્ર ૨ શ્લો. ૩૦ દા. ૨૩ લીં.; ૨-૧૬ મારી પાસે છેલ્લું પાનું છે.

૫ કયવન્ના ઋષિ સ. ૧૪ કડીની.

અંતે—

એ હવેં વિર આવ્યા, સાતે સ્ત્રી જૂઓ સાથે,
દીક્ષા લીધી તિહાં સાચા શ્રી ગુરૂ હાથે.
પાલે એકમન્નાં કરમ સવેં તિહાં ટાલી,
કેવલ પામીને લહસ્યે મુગત લટકાલી
લટકાલી તિણેં મુગતજ પામી, તેતો દાંન પ્રભાવે,
ઉતમના ગુણ લેઇ દેઇ કર્યો સઝાય સુભભાવેં
શુભવિજય પંડિત પાય સેવી, લાલવિજેં કહેં પ્રાંણી,
ભાવસહિત દીઓ દાન ભલીપરેં, હીયડેં ઉલટ આંણી. ૧૪

(આમ દરેક કડી ૮ ટુંકની છે) લિ૦ શ્રી પુરબંદિરે. ૩-૧૧ મારી પાસે છેલ્લું ત્રીજું પાનું છે.

કલ્યાણસાગરસૂરિ. (આં.) જુઓ નં. ૪૪ પૃષ્ઠ ૪૭.

વીસ વિહરમાન સ્ત૦

પત્ર ૪ દા. ૨૩ લીં.

અગડદત્તરાસ. (સં. ૧૬૪૯ થી ૧૭૧૮ સુધીમાં.)

(અંચલગચ્છના પાટ પર ૬૪ મા કલ્યાણસાગરસૂરિ થયા. લોલાડા ગામે કોઠારી નાનિગની સ્ત્રી નામિલદેના કોડણ નામે પુત્ર સં. ૧૬૩૩ માં જન્મ્યા. સં. ૧૬૪૨ માં ધવલપુરે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૬૪૯ માં અમદાવાદમાં આચાર્યપદ, સં. ૧૬૭૦ માં પાટણમાં ગચ્છેશપદ પામ્યા. તેમણે કચ્છદેશના અધિપતિને પ્રતિબોધ આપી આહેડ-શિકાર મૂકાવ-

સિદ્ધાંત વાણી સરસ જાણી આદર આણી ભણીએ,
ભાવે ભવીયણ કહે એમ કવિયણ કાન દેઇનેસુણીએ. ૯
—સર્વરસ સઝાય ગ્રંથાગ્ર ૭૫૦ પ્ર. કા.

(૪૫૪) નંદન મણિયાર રાસ. વિદ્યા.
૧+ ઘી સઝાય. ૧૦૨ સ. મા. ભી.
ર. સુદર્શન સ. સં. ૧૬૭૬ માગશર-કડીમાં.

આદિ—

શ્રી ગુરૂપદપંકજ નમી હું માગું વચન વિલાસ,
સુદર્શન શિયલ વખાણીઇ, હું છું તુમ્હ પાયે દાસ.
× × × ×

અંતે—

સંવત સોળ સિલોતરે, માગશિર કડી મઝારિં,
શ્રી પાર્શ્વનાથ પસાઉલઇં, શીલે કામ કીધું ઉદાર. ૪૧
જે ગાવે વાંચે નિરમલા તે પામે સંપદા કોડિ,
શ્રી શુભવિજય શિષ્ય ઇમ ભણઇ, લાલવિજય નમેકરજોડિ. ૪૨
આ. ક.

—લિ. ઋ. વીરજી પઠનાર્થે ઋ. પ્રેમજી ૨-૧૪ મારી પાસે પ્રત છે.

૩. વિચાર સ. ૫ કડી.
આદિ—પ્રથમ ધરૂ સહગુર નામ, જિમ મનવંછિત્તિ કામ,
અંતે—શુભવિજય સીસ લાલવિજય કહે, સુયગડાંગ વૃત્તિથી લહઈ. ૫
૪ ભરતબાહુબલ સ. ૩૧ કડીની.

અંતે—

તપગચ્છનાયક સુંદરરે, શ્રી વિજયસેન સુરિરાય,
સોહગ નિદા વાચકવરરે, શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાય.

કલ્યાણસાયર સૂરીસરૂરે, સકલકલા ગુણ ઠાંમરે,
નાનિગનંદન સુંદરરે, મોહન (કોડણ) શ્રીગુરૂ નામરે. ૧૨
તાસ પક્ષ પંડિતવરૂરે, પુન્યમંદિર મુનિરાયરે,
વિનઇ તેહના વીનવેરેં, ઉદયમંદિર ધરી સાયરે. ૧૩
રાસ રચ્યો ખંતે કરીરે, સેરવાટપુર માંહિરે,
નરનારી જે સાંભલેરે, તસ હોઈ અધિક ઉછાંહિરે. ૧૪

—સકલપંડિત શિરોરત્ન ભૂભામિનીભાલસ્થિતોપમાન પંડિતોત્તમ શ્રી ૨૧ શ્રી લબ્ધિવિજય ગણિ શિષ્ય સકલગણિગજેંદ્રગણિ સુંદરવિજય ભાઈશ્રી પં શ્રી શાંતિવિજય ગણિ લિખિતં મુનિશ્રી નેમવિજય વાચનાર્થે લિખિતં પુસ્તક શ્રી શાંતલપુર નગરે. (પત્ર ૭ પ્ર. કા.)

---

૨૩૨ ધર્મકીર્તિ (ખ૦ ધર્મનિધાન શિ.

(૪૫૬) નેમિરાસ સં. ૧૬૭૫ ફા. શુ. ૫ રવિ

આદિ— હું બલિહારી જાદવા એહની ઢાલ.

સરસતિ માતા મુઝ ભણી, દેજે અવિરલ બુદ્ધિ વિસાલકિ,
નેમિ તણા ગુણ ચિત્ત ધરી, પભણું રંગઇ અતિહિં રસાલ કિ. ૧
સીલસિરોમણિ નેમિજી, ગાઇસુ હું જિણવર સુખકારકિ,
સીલ સુજસ જગિ વિસ્તર્યઉ, જાદવકુલનઉ એ સિણગારકિ. સીલ ૨

*　*　*　*

અંતે—

ખરતરગછિ ગુરૂ ગુણનિલઉ, જુગપ્રધાન જિણચંદ મુણિંદ કિ,
પાઠક ધરમનિધાનજી, ધરમકીરતિ મનિ ધરિઅ આણંદકિ. ૭૦
સોલહસયપચહુત્તરઈ ફાગુણ સુદિ પંચમિ રવિવારકિ,
રાસ ભણ્યઉ જિણવર તણઉ, સયલ સંઘનઈ મંગલકારકિ. સી. ૭૧

—૩–૧૫ સેં લા. નં. ૨૨૩૩.

રાગ્યો. તેમના ઉપદેશથી નવાનગરમાં સં. ૧૬૭૬ માં લાલન ગોત્રે ઓસવાલ જ્ઞાતિના શા. વર્દ્ધમાન પદમસીએ નવલાખ મહમુદી ખર્ચીને એક મોટો જિનપ્રાસાદ કરાવી તેમાં ૮૧ મોટાં બિંબ ભરાવ્યાં તથા ૪૪૧ બીજાં બિંબ ભરાવ્યાં તેમજ તે શેઠે શત્રુંજયપર એક મોટું જિનાલય કરાવ્યું ને બીજાં સાત દેરાસરની ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. વળી સં. ૧૬૭૫ ના વૈશાખ શુદ ૮ રવિએ નવાનગરવાસી ઓસવાલ જ્ઞાતિના નાગડાગોત્રના શા, રાજસીએ ૫૫૧ જિનબિંબ ભરાવી એક મોટું બાવન-જિનાલયવાળું ચૈત્ય કરાવ્યું તેની પ્રતિષ્ઠામાં આ આચાર્ય હતા. તે રાજ-સીએ એક દેરાસર ઉપર નવ લાખ મહમુદી ખર્ચી. અને બીજા મોટા ૨૧ પ્રાસાદ કરાવ્યા તેનીપર ૮૪ લાખ કોરી ખર્ચી આ આચાર્ય આગરામાં ચોમાસું હતા ત્યાં એમના ઉપદેશથી કોનપાલ અને સોન-પાલે ઘણું ધન સાતક્ષેત્રે વાવર્યું—શ્રી સમંતશિખરજીનો સંઘ કાઢયો ને યાત્રા કરી સં. ૧૬૭૧. આ આચાર્ય સં. ૧૭૧૮ માં ભુજમાં ૮૫ વર્ષની ઉમરે સ્વર્ગસ્થ થયા. વધુ વૃત્તાંત મોટી પટ્ટાવલિમાં તેમજ તેમ-નાપર ઉદયસાગરે રાસ સં. ૧૮૦૨ માં રચેલો પ્રગટ થયો છે. તેમાંથી જોઈ લેવું. પૃ. ૪૭-૫૨ કલ્યાણસાગર આપેલ છે તેજ આ અંચલગચ્છીય હોવા ઘટે તેથી આને જૂદો નંબર નથી આપ્યો.

૨૩૧ ઉદયમંદિર (આં. કલ્યાણસાગરસૂરિ-પુણ્યમંદિર શિ૦)

(૪૫૫) ધ્વજભુજંગ આખ્યાન સ. ૧૬૭૫ કા૦ શુ. ૧૩ સોમ. સેરવાટપુરમાં

અંતે—

સંવત સોલપંચ્યોતરે રે, કારતિક માસ મઝારિરે,
સુદ તેરસ અતિ ઉજ્જ્વલીરે, સોમ સુતન ભલો વારરે. ૧૦
વિધિપક્ષ ગચ્છગુરુ રાજીઆરે, સોહે નિર્મલ નાણુરે,
દિનદિન મહિમા દીપતોરે, જિમ ઉદયાચલે ભાંણુરે. ૧૧

સંભવનાથ તણેં પરસાદે, ચોપઇ સરસજ કીધીરે,
શ્રી જિનનો દીદાર લહીને મુઝ મનવંછિત સિદ્ધિરે; ૮
સંવત ચૈકસૈલાદિક રાગા, ગ્નાની નામ ધરીજેરે,
માસ વ્યંક અજુઆલીતિથ સીવા, વાર ભલો ભૃગુ લીજેરે; ૧૦
સકલ ભટ્ટારક અનોપમ સોહે શ્રી હીરવિજય સૂરીરાયારે,
અકબરને બોધ દઇને, શ્રી જિનધર્મ પતાયારે. ૧૧
તાસરે સીસ અતિ ઘણું રૂડા, ઋદ્ધિવિજય સુખકારરે,
તાસરે સીસ પંડિત ગુણભરીઆ, ચતુરવિજય શિષ્ય સારરે. ૧૨
રાગ ધનાસી ઢાલ સતાવીસ, રિપુમર્દન ગુણ ગાયારે,
વિવેકવિજય કહે સુણતાં સહુને, આણંદઋદ્ધિ સવાયારે. ૧૩

—૧૮–૧૫ ગ્રંથમાન ૭૦૦ નં. ૩૭ દા. ૨૫ લીં.

---

૨૩૪ જયસોમ (ખ. પ્રમોદમાણિક્ય ગણિ શિ.)

(૪૫૮) ભાવના સંધિ સં. ૧૬૭૬ વીકાનેરમાં.

આદિ—

આદીસર જિણવર તણાં, પદપંકજ પણમેવિ,
પભણિશુ બારહભાવના, સાનધિ કરિ શ્રુતદેવિ. ૧
દાન દયા જપતપ ક્રિયા, ભાવ પખઈ અપ્રમાણ,
લૂણ વિણા જિમ રસવતી, એ શ્રી જિનવરવાણિ. ૨
દાન શીલ તપ દોહિલા, કરતાં દૂસમકાલિ,
ભાવના ભાવઉ ભવિકજન, પુણ્યસરોવરપાલિ. ૩
અનિસપણઉ અશરણપણઉ, ભવસરૂપ એકત્ત્વ,
અન્યથઉ વલિ અશુચિપણ, આશ્રવ સંવરતત્ત્વ. ૪
નવમી નિર્જ્જર ભાવના, ધર્મ્મ સુરલોક સભાવ,
બોધિ દુલભ પરભવ ઇસી, બારહ ભાવન ભાવિ. ૫

* * * *

૨૩૩ વિવેકવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-ઋદ્ધિવિજય-ચતુરવિજય શિ.)

(૪૫૭) રિપુમર્દન રાસ. ૧૬૭૫ (?) વડાવલીમાં

આદિ—

થંભણપુર વરપાસ જિણુ, હું પ્રણમું તુમ પાય,
વામાનંદન નામથી, પરમ પામું સુખદાય. ૧

સરસતિ ભગવતિ આપયો, મુઝનઈ બુદ્ધિ પ્રકાસ,
કાલિદાસ જિમ માઘ તિમ, તિમ દ્યો વચનવિલાસ.

* + * *

અંતે—

ઢાલ આવો આવોરે સહીએ ઉપાસરે આવો એ દેશી.

ગાયા ગાયારે ઉત્તમના ગુણુ ગાયા, સુખસંપતિ બહુ પાયારે,
ઉત્તમના ગુણુ સુણુસેં ભણુસેં તસ ધર ઋદ્ધિ સવાયારે. ૧
દાન સીલ તપ ભાવના કહીઈ, એ જગમાં સહી ચ્યારેરે.
એ ચ્યારેથી અધિકો જાણો, સીલ વડો સુખકારરે. ગા. ૨
શીલ પાલ્યું રિપુમર્દન રાજા, તો તસ રિદ્ધિ સવાઇરે,
ઇમ જાણીને સંજમ પાલો, પ્રાણી તુમે સહુ કોઇરે. ૩
સીલઉપદેશમાલાથી લીધો, એહનો સહી અધિકારરે.
પડિત સોઈ શોધીને કરયો, જો હોવે ઓલટ લગાર. ૪
જેહવી બુદ્ધિ તેહવી ચતુરાઈ, આવે તેહવી વાંણીરે,
રંક જાણે હું ધનવંત સખલો, તે સવિ મથ્યા જાણીરે. ૫
અધિકું ઓછુ જે મેં ભાખ્યું, તે મુઝ મિચ્છા દુક્કરે,
એક ધ્યાનેં કરી જોડયો, એહનો રાસ ઘણું અમુલકરે. ૬
સતરસહસ ગુજરાતી સોહાવઇ, પાટણુ બારોસારરે,
ગામ વડાલવી અતિ ઘણું સારૂં, ધરમી લોક દાતારરે. ૭

ગુરૂ મુખથી જાણ્યો જેહવઉ, તેહવઉ રચ્યો નહી કાંઇ નવઉ.
એ સંબંધ સદા સુખકાર, ભણતાં સુણતાં જયજયકાર. ૪૪
સંવત સોલછહત્તરઈ સાર, શ્રાવણ વદિ ષષ્ટિ ગુરૂવાર,
દશપુર નવફ્ણ પાસ પસાય, રચ્યો ચરિત્ર સબઇ સુખદાય. ૪૫
વિજયગછિ ગુણસૂરિ સૂરીંદ, જશ દરસણ હુઇ પરમાણંદ,
શ્રી મુનિ દેવરાજ સુખકંદ, તાસ શિષ્યં મલિદાસ મુનીંદ. ૪૫
તસ પદપંકજ સેવક સદા, મનોહરદાસ કહઈ મુનિ મુદા,
જા મંદિર અવની થિર રહઇ, તાં લગિ એ ચરિત્ર ગહગહઈ. ૪૬
રાય જસોધરતણો ચરિત્ર, સાંભલતાં હુઈ પુણ્ય પવિત્ર,
એ ચરિત્ર નરનારી ભણઈ, તેહનઇ લિક્ષમી ઘર આંગણઈ. ૪૭

—સં. ૧૬૮૫ વરષે આસાઢ સુદિ ૯ રવિવારે લિખિતં રામપુરા મધ્યે. ૩૧-૧૨ સેં લા. વડોદરા નં. ૨૨૧૪.

---

૨૩૬ જ્ઞાનમેરૂ (ખ૦ સાધુકીર્ત્તિ-હેમસૂરિ શિ.)

(૪૬૦) ગુણકરંડ ગુણાવલી સં. ૧૬૭૬ આસો શુ ૧૩ વિગયપુરીમાં.

આદિ— રાગ અસાવરી.

પ્રણમુ ચોવીસે જિનપાય, વાલી ભાવિ વંદુ ગુરૂ પાય
પુન્યતણાં ફ્લ કહિસું હેવ, સાનિધિ કરયો શ્રી શ્રુતદેવ. ૧
પુન્યઇ ઘણા કણ કંચણ રિધ્ય, પુન્યઈ પાંમીજિ સર્વ સિધ્ય,
પુન્યઈ ઇઠ મિલિ સંયોગ, પુન્યઈ હોઇ મનવંછિત ભોગ. ૨

* * * *

અંતે—

૧૬ મી ઢાલ ધન્યાસીરાગ.

× × × ×

સંવત્ સોલ છોતિરઈ પ્રથમ મેહઇ આસો માસ,
વિગયપુર તેરસ્ય દિનઈ, સંઘ અનુમતિ ઉલ્હાસ. ૧૮૨

૨૩૩ વિવેકવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-ઋદ્ધિવિજય-ચતુરવિજય શિ.)

(૪૫૭) રિપુમર્દન રાસ. ૧૬૭૫ (?) વરાવલીમાં

આદિ—

ઘંભણપુર વરપાસ જિણ, હું પ્રણમું તુમ પાય,
વામાનંદન નામથી, પરમ પામું સુખદાય. ૧

સરસતિ ભગવતિ આપજો, મુઝનઈં બુદ્ધિ પ્રકાસ,
કાલિદાસ જિમ માય તિમ, તિમ દ્યો વચનવિલાસ.

* + * *

અંતે—

રાસ આગો આવેરે સદીઓ ઉપાસરે આવો એ દેશી.

માયા ગાયારે ઉત્તમના ગુણ ગાયા, સુખસંપત્તિ બહુ પાયારે.
ઉત્તમના ગુણ સુણતેં ભણતેં તમ પર આદિ સવાયારે ૧
ઘન ગીત તપ ભાવના કરીઈં, એ જગમાં સહી ચ્યારેરે.
એ ચ્યારેથી અધિકો જાણો, શીલ વડો સુખકારરે. મા. ૨
શીલ પાળ્યું રિપુમર્દન રાજા, તો તમ રિદ્ધિ સવાઈરે,
ઇમ જાણીને સંજમ પાળે, પ્રાણી તુમે મઝ કેતરે. ૩
શીલોપદેશમાલાથી લીધો, એહનો સહી અધિકારરે.
પંડિત મેરુ ગણિને કરવો, જે દોરે ખેવટ ઘણેરર. ૪
જેહવી બુદ્ધિ તેહવી અનુસારે, ભાખે તેહવી વાંણીરે,
રસ જાંને હું પંડિત સમજે, તે અતિ મોથ જાણીરે. ૫
અધિકું ઓછું જે મેં ભાખ્યું, તે મુઝ મિચ્છા દુક્કડરે.
ઓ પાને કરી જોડ્યો, એહનો રાસ બહુ આગુસારે. ૬
અગરચમ ગુરુજીની મેહરબાની, ચારુ ભાવે ભાવારે.
જસ વધારી અતિ બહુ ભા. ખાંપે બો રાસરે. ૭

ગુરૂ મુખથી જાણ્યો જેહવઉ, તેહવઉ રચ્યો નહી કાંઇ નવઉ.
એ સંબંધ સદા સુખકાર, ભણતાં સુણતાં જયજયકાર. ૪૪
સંવત સોલછિહત્તરઈ સાર, શ્રાવણ વદિ પઠિ ગુરૂવાર,
દશપુર નવફણ પાસ પસાય, રચ્યો ચરિત્ર સબઇ સુખદાય. ૪૫
વિજયગછિ ગુણસૂરિ સૂરીંદ, જશ દરસણ હુઇ પરમાણંદ,
શ્રી મુનિ દેવરાજ સુખકંદ, તાસ શિષ્ય મલિદાસ મુનીંદ. ૪૫
તસ પદપંકજ સેવક સદા. મનોહરદાસ કહઈ મુનિ મુદા,
જા મંદિર અવની થિર રહઇ, તાં લગિ એ ચરિત્ર ગહગહઈ. ૪૬
રાય જસોધરતણો ચરિત્ર, સાંભલતાં હુઈ પુણ્ય પવિત્ર,
એ ચરિત્ર નરનારી ભણઈ, તેહનઇ લિક્ષમી ઘર આંગણઈ. ૪૭

—સં. ૧૬૮૫ વર્ષે આસાઢ સુદિ ૯ રવિવારે લિખિતં રામપુરા મધ્યે. ૩૧-૧૨ સેં લા. વડોદરા નં. ૨૨૧૪.

---

૨૩૬ જ્ઞાનમેરૂ (ખ૦ સાધુકીર્ત્તિ-હેમસૂરિ શિ.)

(૪૬૦) ગુણકરંડ ગુણાવલી સં. ૧૬૭૬ આસો શુ ૧૩ વિગયપુરીમાં.

આદિ— રાગ અસાવરી.

પ્રણમુ ચોવીસે જિનપાય, વાલી ભાવિ વંદુ ગુરૂ પાય
પુન્યતણાં ફલ કહિસું હેવ, સાનિધિ કરયો શ્રી શ્રુતદેવ. ૧
પુન્યઇ ઘણા કણ કંચણ રિધ્ય, પુન્યઈ પાંમીજિ સર્વ સિધ્ય,
પુન્યઈ ઇષ્ટ મિલિ સંયોગ, પુન્યઈ હોઇ મનવંછિત ભોગ. ૨

* * * *

અંતે—

૧૬ મી ઢાલ ધન્યાસીરાગ.

× × × ×

સંવત્ સોલ છોતિરઈ પ્રથમ મેહઇ આસો માસ,
વિગયપુર તેરસ્ય દિનઈ, સંઘ અનુમતિ ઉલ્હાસ. ૧૮૨

અંત— ઢાલ.

ઇણિપરિ બાહર બાવન જાણી, આણુ જિનંદતણી મનિ આણી.
અહનિસિ જેહ ધરઈ મનમાહિ, તે શ્રી જિનવરધર્મ આરાહઈ. ૭૦
રસત્રારિધિ રસ સહસ વરસઈ, પીકાનયરિ નયરિમન હરસઈ,
શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ ગુરરાજઇ, એહ વિચાર ભણ્યઉ હિતકાજઇ. ૭૧
પ્રમોદમાણિક ગણિ સુહગુરૂ સીસ, ગણિ જયસોમ કહઇ સુજગીસ,
આદીસર સુરતરૂ સુપસાઇ એહ ભણતાં સવિ સુખ થાઅઈ. ૭૨

—૪-૧૧ ક. આ. (મારી પાસે છે.)

૨૩૫ મનોહરદાસ (વિજયગચ્છ ગુણસૂરિ–દેવરાજ –મલ્લિદાસ શિ.)

(૪૫૯) યશોધર ચરિત્ર સં. ૧૬૭૬ શ્રાવણ વદ ૬ ગુરુ દશપુર (મંદસોર)માં.

આદિ— વસ્તુ

ઋષભ જિણવર ઋષભ જિણવર નાભિનૃપનંદ,
મરૂદેવ્યા ઉયરય રયણુ કોડિ દેવ જસ સેવ સારય,
ઇંદ્રિ ચંદ્ર સેવય સદા, અલિય વિઘન સવ દૂરિ વારઇ,
શ્રી શાંતીશ્વર શાંતિકર, પાસ જિણંદ દયાલ,
તસ પદંપકજ નમવિ કરિ, ચરિત રચિસ સુવિશાલ, ૧
વીર જિનવર વીર જિનવર પ્રણમિ વંદુ ભાય,
સાસનપતિ જિનવર જયો, ઇંદ્રિકોટિ સુગરણુ નિરતર,
ભક્તિભાવ નિર્ભર સદા, નમઇ ચંદ્રનાગેંદ્ર ગણધર,
પુંડરીક ગોયમ પ્રમુખ, નમીઇ સકલમુણિંદ.
રાય જશોધર ચરિત વર, પભણિસુ પરમાણંદ. ૨

* * * *

અંતે—

શ્રી જિન વીર કહિઉ સંબંધ, ગોતમ આગલિ એહ પ્રબંધ,
હિંસ્યા તજી દયા આદર, જિમ ભવસાયર હેલાં તર. ૪૩

પહેલું દ્વાર ચઉત્રીસ જે, અનુક્રમે કહું વિચારિ,
સાવધાન સહુ કો સુણો, બોલું સૂત્ર અનુસાર. ૬

* * * *

અંતે—

આગમ ગછિ મુનિવર મુગટ, શ્રી ઉદયરયણ સૂરિરાય,
શ્રી સોભાગસુંદર સૂરિગરૂ, ધંધુકીઆ કહિવાય. ૪૩
તસુ પરિવારઇ ગહગહઇ પંડિત શ્રી ગુણમેરૂ,
સકલ કલાઇ દીપતા, મહિમા જસ ભડમેરૂ. ૪૪
તાસુ સીસ ભાવિઈં કરી, રચિઓ રાસ સુવિચાર,
સંવત સોલ પંચોત્તરઇ, પોષ માસ ઉદાર. ૪૫
પહિલુ અક્ષર મન તણું, બીજઓ યતિનું જાણિ,
મનસા ત્રીજુ આણયો, ચુથઈ વઇરાગ આણિ. ૪૬
વઇરાગરતું પંચમુ, એહજિ કવિના નામ,
શ્રી જીરાઉલિમંડણું, કરૂં તેહનઇ પ્રણામ. ૪૭

—ઉપાધ્યાય શ્રી રતનસાગર ગણિ શિષ્ય પદમસાગર ગણિ શિષ્ય ધિર્મસાગર પઠનાર્થં. (ચેનસાગર ભં. ઉદયપુર.)

—સં. ૧૮૭૭ ના વર્ષે માહ સુદિ ૧૫ દિને ભૃગુવાસરે તૃતીય પ્રહરે શ્રી પાલણપુર નયરે શ્રી પાલવીયા પાર્શ્વનાથજી પ્રસાદાત્ લિખિતં ગ્રંથાગ્રથ ૮૨૩ શ્લોક-૨૮-૧૨ પ્ર. કા. નં. ૭૯૨.

૨૩૮ ગુણસાગર સૂરિ (વિજયગચ્છ-વિજય ઋષિ-ધર્મ-દાસ-ખેમજી-પદ્મસાગર સૂરિ શિ.)

(૪૬૨) ઢાલસાગર સં. ૧૬૭૬ શ્રાવણ શુ. ૩ સોમ કુંકટેશ્વર ગામમાં.

આદિ—

શ્રી જિન આદિ જિનેશ્વરૂ, આદિતણો દાતાર,
યુગલા ધર્મ નિવારણો, વરતાવણ વિવહાર. ૧

શ્રી ખરતરગચ્છ નાયક ભલા, શ્રી જિનરાજ સૂરીંદ,
શ્રી જિનભદ્ર સાખી વડા, જિહાં વડવડા મુણીંદ. ૧૮૩
શ્રી સાધુકીરતિ પાઠકવર, નાણુ ચરણ ભંડાર;
શ્રી હેમસૂરિ વાચક વર, તાસુ વિનય ગુણધાર. ૧૮૪
તસ પય પંકજ સેવક, જ્ઞાનમેર કહિ એમ,
ઢાલ ધન્યાસી સોલમી, સુણતાં હોવઇ સર્વ પેમ. ૧૮૫
પંડ ત્રીજઈ તપ ગુણ કહ્યા, સુણીજે ભાવના ભાવંતિ,
રિધિ વૃધિ સંપદ સવે, મનવંછિત આવતિ. ૧૮૬

—તૃતીયખંડે તપોધિકારે ગુણકરંડ ગુણાવલી અધિકાર–સં. ૧૭૦૨ પો. સુ. ૫ ભૃગૌ લિ. ૮–૧૩ (વિ. ધ.); પાનાં ૬–અમ.

—પંડિત ગજરત્ન લિખિતં સંવત ૧૭૨૧ વર્ષે શુભંભવતુ શ્રી જાલો (ર) મહાગઢ દુર્ગે મધ્યે લિષતં. ૫–૧૭ જૈ. એ. નં. ૧૧૩૯

૨૩૭ મતિસાગર–(આગમ ગ૦ ગુણમેરૂ શિ.)

(૪૬૧) સંગ્રહિણી–ઢાલબંધ સં. ૧૬૭૫ પોષ માસ.

આદિ—

અરિહતાદિક પચ જે, પરમેષ્ટી પ્રધાન,
નમુ નિરંજન ચિત્તસ્યું, માગું અવિચલ માન. ૧
કાશ્મીરનિવાસિની, સરસતિ સમરૂં માય,
તાસ ચરણ ભાવઈ નમી, કરૂં કવિત્ત ઉચ્છાહિં. ૨
સદગુરૂ પદપકજ વલી, વાંદું ભાવ સહીત;
તાસ તણે સુપસાઉલે, વાધે અવિચલ મતિ. ૩
એક મનાં આરાહીઈ, શ્રી ઉદયરયણ સૂરીંદ,
તસ પટોધર દીપતાં, આગમ ગચ્છ દીણંદ. ૪
શ્રી સૌભાગ્યસુદર સૂરિની, અનુમતિ લહી ઉલ્લાસિ.
શ્રી સઅહણી સૂત્રનું, રાસ રચું સુપ્રકાસ. ૫

ગુરૂ કારીગર સારિખા, ટાંકી વચન વિચાર,
પાથરથી પ્રતિમા કીયા, પૂજા લહઇ અપાર. ૧૫
અંધકાર અજ્ઞાનતા, જ્ઞાન શલાઈ સાર,
ફેરિ કીયા જગિ દેખતા, ધનિ ગુરૂના ઉપગાર. ૧૬
તીર્થંકર ગણધર સહૂ, સારદ સગુરૂ સકામ,
સહૂ મિલી મુઝ આપિયો, કાવ્ય કલા અભિરામ. ૧૭
ઉત્પત્તિ શ્રી હરિવંશની હલધર કૃષ્ણનરેશ,
નેમ મદનયુગ પાંડવો, ચરિત્ર ભણું સુવિશેષ. ૧૮
યાદવ કથા સોહામણી, જે સુણિસી નરનારિ,
તીર્થનો ફલ પામસે, નહિ સંદેહ લગાર. ૧૯

× × × ×

અંતે—

ગચ્છ સ્વચ્છ પ્રણામસૂરે, વિજયવંત વિશેષ
શ્રી વિજયગચ્છ રાજીયા, કાંઇ દીપેરે ગુરૂધર્મ નરેસ. કિ. ૧૯
વિજયઋષિ વિદ્યાઅલીરે, ધર્મદાસ મુનીશ
ક્ષિમાસાગર એમજી, કાંઇ જેહનીરે જગમાંહિ જગીસ. ૨૦
પદ્મસાગર સૂરિજીરે, સુજસ જસુ ભરપૂર,
પાય પ્રણમી પ્રભૂતણા કાંઇ, પભણેરે ગુણસાગર સૂરિકિ. ૨૧
સંવત્સર સોલ છહોતરીરે માસ શ્રાવણ સુદ્ધિ
તિજ સોમ સમુત્તરા, કાંઇ વાસરકે વાર અવિરૂદ્ધ. ૨૨
કુર્કટેશ્વર નગરમાંરે, પાસ સામી પસાય
સંઘને ઉચ્છકપણઇ કાંઇ રચિયોરે મેં ચરિત સુભાય કે. ૨૩
ઢાલસાગર નામથી, હરિવંશનો વિસ્તાર,
શુદ્ધ ભાવે સાંભલે, કાંઈ પામેરે સુખ સંપતિસાર કે. ૨૪
એકસો એકાવનેરે, ઢાલનો સોભાગ,
આદિતો આસાવરી, કાંઇ અંતેરે ધન્યાસી રાગ કે, ૨૫

શાંતિ સકલ સુખદાયકો, શાંતિકરણુ સંસાર,
અરતિ અસુખ દુખ આપદા, મારિ નિવારણુહાર. ૨

નેમિનાથ મતિ નિરમલી, અનમન મારણુ દેવ,
બાલ બ્રહ્મચારી પ્રભૂ, સુરનર સારઈ સેવ. ૩

પારસ પારસ સારિખઉ, સુખ સંપતિ દાતાર,
ક્ષુદ્રોપદ્રવ ટાલણો, નામિ સદા જયકાર. ૪

વીરસ્વામિ ત્રિભુવનતિલો, ગુણમણિનુ ભંડાર,
તીર્થંકર ચઉવીસમુ, શાસનનો સિણગાર. ૫

કાલ અતીતઈ જે હૂઆ, વર્ત્તમાન જિન ઈસિ,
હોણુહાર ને સઇઅના, ચરણુ નમું નિસદીસ. ૬

ગણુહર ગૌતમ ગુણુનિલો, લબ્ધિપાત્ર સુવિચાર,
પનરઈ સઇરે તિડોતરાં, દીધો જેણિ આહાર. ૭

કામધેનુ ગૌ શબ્દથી, તલઇ તરૂ સુરવૃક્ષ,
મઈ જુ મણિ ચિંતામણી, ગૌતમ સ્વામિ પ્રત્યક્ષ. ૮

દેશિ દેશાંતર કાં ભમઈ, મૂરિષ લોગ અયાણુ,
ઘરિ બયઠાં હરિ પોરસો, ગૌતમ કેરો ધ્યાન. ૯

બ્રહ્માણી બ્રહ્માસુતા, સારદમાત પ્રણામ,
કરિ માગું મતિ નિર્મલી, જિમ પામુ કવિ નામ. ૧૦

કવિવાણી વારૂ કહી, જસ તૂઠી તું માય,
તૂઝ તૂઠા વિણુ બોલશો, મૂરિષમાંહિ કહાય. ૧૧

પઢઈ ગુણઈ મતિ આગલા, રાજસભા સનમાન,
લહઈ નિવાજ્યા તાહરા, મોટિમ મેરૂ સમાન. ૧૨

માત મયા કરિ સાંભલે, સેવકની અરદાસ,
તિમ કરિ જિમ પહુંચઇ સહી, માહરા મનની આશ. ૧૩

ગુરૂ નમીયઇ ગુરૂતાભણી, ગુરૂવિણુ ગુરૂતા નાહિ,
ગુરૂ જનનઇ પ્રગટઉ કરઈ, લોક ત્રિલોકાં માંહિ. ૧૪

ગુરૂ કારીગર સારિખા નીસમીજી, દાન દીયાથી જોઇ,
પાથરથી પ્રતિમા ક્રે સૂરિજીરે, સુધરઇ છઇ ભવ દોઇ. મ૦ ૩૦
અંધકાર અજ્ઞાન પત્ર વગરની પ્રત મારી પાસે છે. ૮-૧૫ આમાં
ફેરિ કીયા જ સંવત નથી. છેલ્લો કલશ ઉડાડી દીધો લાગે છે. બીજી
તીર્થંકર ગ્રં. ૧૮૫૬ ની છે; રત્ન. ચં; ડે; લીં.
સંતિનાથ છંદ.
શાંતિજિનવિનતિરૂપ સ્ત૦ ૧૭૪ જૈ. પ્ર.

---

૨૩૯ મતિસાર (ખ૦ જિનસિંહસૂરિ શિ.)

(૪૬૪)+ શાલિભદ્રમુનિ ચતુષ્પદિકા (રાસ) સં. ૧૬૭૮
આસો વદ ૬

આદિ—

દૂહા.

સાસણનાયક સમરીયઇ, વર્દ્ધમાન જિનચંદ
અલિય વિઘ્ન દૂરઇ હરઈ, આપઇ પરમાણંદ. ૧
સહૂકો જિનવર સારિષા, પિણ તીરથધણી વિશેષ,
પરણીજઇ તે ગાઇયૈ, લોકનીતિ સંપેષિ. ૨
દાનશીલ તપ ભાવના, શિવપુર મારગ ચ્યાર,
સરિષા છઈ તોપિણ ઇહાં, દાનતણઉ અધિકાર. ૩
શાલિભદ્ર સુખસંપદા, પામે દાનપસાય
સ તાસુ ચરિત વષાણતાં, પાતિક દૂરે પુલાય. ૪
તિ તાસ પ્રસંગે જે થઇ, ધન્નાની પણ વાત,
હું સાવધાન થઇ સાંભલો, મત કરજો વ્યાઘાત. ૫
સંઘેન * * * *

ઢાલસા

શુદ્ધ ભરેત કહિવા મન તરસ્યે, તિણ એ ઉદ્યમ ભાખ્યો હરષેજી
એકસો ઇસત અઠહત્તર વરસ્યે, આસૂ વદિ છઠિ દિવસ્યજી.
આદિતો
—શાલિભદ્ર ધન્નો રિષરાસ. ૮

સદી. જૈન ગૂર્જર કવિઓ.

જમ લગિ ગિરિ મેરૂજીરે, સકલ ગિરવર ઈસ
તમ લગૈ હરિવંશ એ, કાંઇ ચાજ્યોરે થિર વિ સંસાર,

કલસ.

શ્રી હરિવંશ ગાયો સુજસ પાયો, જ્ઞાનબુદ્ધિ પ્રકાસનો ભવ તારણહાર,
પાપ ત્રાઠો ગયો નાઠો, પુન્ય આયો આસનો
કરત પુત્ર કલત્ર કમલા પઢત સુણત સોહામણો,
પૂજ્યશ્રી ગુણસૂરિ જપે, સંઘરંગ વધામણો.

—ઢાલસાગર હરિવંશ પ્રબંધે નવમો અધિકાર-ગ્રંથાગ્રંથ શ્લો. ૫૦૭૫૦
લિ. ૧૭૫૮ માધવમાસોત્તમ માસે પૂર્ણિમા ગુરૂ ભાંણવડગ્રામે લિ૦

—લિખિત મુનિ રાજચંદ્રેણ-પઠનાર્થે સંઘવી શ્રી નાનજી તત્પુત્ર સં. શ્રી હીરાનંદ, તદ્ભાર્યા અનેક ધર્માનુષ્ઠાન કાર્યા સંઘવણિ મનરંગદે. શ્રીરસ્તુ, કલ્યાણમસ્તુ, લેખક પાઠકયો શુભં ભૂયાસ્તાં. ૧૦૧-૧૬ અનંત૦

—ઇતિશ્રી ઢાલસાગર હરિવંશ પ્રબંધે નવમોધિકાર સંપૂર્ણઃ સં. ૧૭૨૯ કાર્તિક સિત ૧૩ દિને ગુરૂવારે પં. શ્રી ૫ વિજયહર્ષગણિ શિ૦ ગણિ સાધુવિજયેન લિખિતા પ્રતિરિયં. સ્વશિષ્ય મુનિ પદ્મવિજય વાચનાર્થે. ૮૦-૧૮ મો૦, ખ. ૧, ચં.

—સ. ૧૮૮૪ ના આસો શુદિ ૨ શુકલપક્ષે લિખિતં ઋ. સુંદરજી સઘજી સીષ ઋ. પ્રેમજી ત. ઋ. હીરાચંદજી. શ્રી જેતપૂર મધ્યે રાસ પુરો લખો છે. પા. ૧૦૭-૧૪ મારી પાસે આ અધુરી પ્રત છે. આ સિવાય બીજી બે પ્રતો છે પણ તેપણ અધુરી છે.

(૪૬૩) કૃતપુણ્ય (કયવન્ના) રાસ સં. ૧૬૭૬.
અંતે— ૨૦ મી ઢાલ.

* * * *

ઇમ સુણી વયરાગીઉજી, જોડ નંદન થાપિ,
ઘરનઈ ભારિ જેન સાતમઇ, એ ધન બહુતક આપિ.
વર્ધમાન જિન હાથિ લીધો, કયવન્નઈ વ્રતભાર,
પંચમઈ ગેહ ચ્યીઈ, પામીસઇ ભવપાર.

૨ ૩ ૪ ૫ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪

--લિખિતે વ્રુપ. સ્યામજી લુંકાગચ્છે. સં.૧૮૧૦ માઘમાસે શુકલ-પક્ષે તતયાચ્યાં શનૌ. શુભવેલાયાં કચ્છી દ. ઓ. પાઠશાલા મુંબઇ ભં.

—૧૯-૧૫ અનંત. કે જેની આદિમાં શ્રી કુબેરાય નમઃ સકલ પંડિતોત્તમ પંડિત શ્રી ૧૦૮ શ્રી હસ્તિસાગરગણિચરણકમલેભ્યો નમઃ એમ લખ્યું છે.

+આ કૃતિ પ્રસિદ્ધ થઇ ગઈ છે જુઓ આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૧ લું.

(૪૬૫) ચંપકસેન રાસ ૧૬૭૫ પા. ૩.

(૪૬૬) ગુણધર્મ **રાસ** ૧૬૭૯ વિધા.

(૪૬૭) ચંદરાજા (ચો.) ૬૫૬ શ્લો. લીં.

૨૩૯ ક પ્રભસેવક (સુખશોધનગચ્છ)

(૪૬૭ ક) ભગવતી સાધુવંદના સં. ૧૬૭૭.

આદિ—

स्तवीमि वीरं जीतसूरमंडलं, प्रतापविस्तारितभूमि मंडलं
सुवर्णकान्ति नतदेवमंडलं चमत्कृतं ताविष राजमंडलं॥१
दहा-पंचम पंचम गणधरं नत्वा परमगणींदुं
वक्ष्ये भगवती भाषितान् मुनिवरान् मुनींदुं ॥२॥

સાધુ તણા ગુણ ગાવતાં, પામૂં સુખ અનંત,
દુષમ કાલિ આલંબનં, ભયભંજન ભગવંત. ૩

* * * *

અંતે— કલશ.

સાધૂતણા ગુણ ગાવત મુઝનિ જે પરમાનંદ સારં
તે મુઝ જંણિ જીવ અનિ વલી કિઍગ નાણી પારં
નિઃકારણ જગબંધૂ મિ ગાયા, **મુનિ મુનિ સોલ સુશરદં**
સુખશોધન ગછિ વદિ **પ્રભસેવક**, મંગલકારણ વરદં. ૫૯

૬-૭ (વિ. ધ.)

શ્રી જિનસિંહસૂરિ સીસ મતિસારે, ભવિયણુનિ ઉપગારેજી,
શ્રી જિનરાજવચન અનુસારઇ, ચરિત કહ્યો સુવિચારજી. ૫૯
ઇણિપરિ સાધુતણા ગુણ ગાવે, જે ભવિયન મન ભાવેજી,
અલિય વિઘન તસ દૂરિ પલાયે, મનવંછિત સુખ પાવેજી, ૧૦
એહ સંબંધ ભવિક જે ભણુસ્યે, એકમનાં સાંભલિસેજી,
દુખદોહગ સબ દૂરિ ગમસ્યે, મનવાંછિત ફલ લહિસ્યેજી. ૧૭

—સર્વગાથા ૫૨૬ જૈ. એ. નં. ૧૦૫૬; પાંનાં ૨૯ ગુ. વિ; ૨૧-૧૩ લીં, પાનાં ૨૩ પ્ર. કા; ખં. ૧; ભા.; વી. પા.

—સં. ૧૭૨૨ વરસે શ્રાવણ વદિ ૧૩ દિને લિખિતં દૈ. લા. કમલવિજય મુનિ પાસેની.

—સં. ૧૭૪૬ આશો શુદ ૭ દિને લિ૦ પં. ષેમાવિજયેન. શ્રીમાલગ્રામે પાર્શ્વનાથપ્રસાદાત્ ૧૫-૧૫ આ. ક.

—સં. ૧૭૯૨ કાર્તિક શુદ ૫ ગુરૂ પુન્યપુર નગરે પં. શ્રી કેસરસાગરજી શિ. વલ્લભસાગર શિ. મનોહરસાગરેણ લિખિતં. પ્ર. કા.

—ઇતિશ્રી શાલિભદ્ર મહામુની ચરિત્રાં બોહિત્થવંશીયાવતંસીયમાન નિસ્સમાન મહિમાનિધાન નિવિગાનયશોવિતાન સાવધાન પ્રધાન વિદ્વજ્જન દસિક્ષવધાના ધિગ ચતુર્દશ વિદ્યાસ્થાન શ્રી શત્રુંજયતીર્થોદ્ધાર પ્રતિષ્ઠ વિધાન લબ્ધમાન યુગપ્રધાન* શ્રી જિનરાજસૂરીભિ રચયાંચક્રે સાહાણુ હાપ્ય સ્વશ્રાતુરભ્યર્થનયા ચંદ્રાર્ક ચિરં નંદાત્ લિ૦ સં. ૧૮૧૮ વર્ષે શાકે ૧૬૮૪ પ્રવર્તમાને જ્યેષ્ટ સુદિ ૬ શનૈશ્ચરે વણોદ નગર મધ્યે શ્રી શાંતિજિન પ્રાસાદાત્ સકલ પંડિત પ્રવર પંડિત શ્રી પુન્યવિજય શિ. રત્નવિજય ગણિ શિ. લાલવિજયેન ૧૫-૧૫ ગારીયાધર બં.

* આ કૃતિ જિનરાજસૂરિએ રચી એમ આમાં જણાવ્યું છે પણ ઘણી પ્રતમાં 'શ્રી જિનસિંહસૂરિ સીસ મતિસારે' એ સ્પષ્ટ છે, જ્યારે 'શ્રી જિનરાજ વચન અનુસારે' એ શબ્દોમાંનાં જિનરાજ ભ્રમથી કર્તાતરીકે લેવાય છે એમ લાગે છે.

ધર્મઉપદેશ ગુરૂમુખથકી સાંભલી, પાપકી વાસના બહુત ટારી,
પર્વ પજૂસણિ સકલ નિજ દેસમાં, તિણિ નૃપિ જીવ હિંસા નિવારી. હી: ૪
તેહ ગુરૂ હીરના શિષ્ય સોહાકરા, ધર્મવિજયાભિધા વિબુધચંદા,
તાસ શિશુ ઈમ કહઈ ક્ષેત્ર સુવિચારએ, ભાવિ ભણતાં સુદ્ધનહર્ષવૃંદા.
ભણતલાં સુણતલાં પુણ્યવૃંદા—હીરજી. ૫

(પત્ર ૫ પ્ર. કા.)

—પંડિત શ્રી ધનહર્ષ ગણિભિઃ કૃતં. સંવત ૧૭૧૮ વર્ષે આષાઢ વદિ ૮ રવિ દિને શ્રી બાઈ નાથબાઈ પઠનાર્થં. ૬–૧૦ જૈ. એ. નં. ૧૧૫૩.

દેવકુરૂક્ષેત્ર વિચાર સ્ત૦

આદિ— દૂહા.

આગમ સવિ તુઝથી હુઆ, વલી એ વેદ પુરાણ,
દેખાવઈ સવિ અર્થ તું સહસકિરણ જિમ ભાણ. ૧
જિનવર વિમલ મુખાંબુજિં, દીસઈ તાહરો વાસ,
વિષ્ણુ બ્રહ્મ શંકર નમઈ, સુરનર તાહરા દાસ. ૨
તું સરસતિ અવધારજે, હું છું સયાઅયાણ,
જં મુઝ મુખથી નીકલઈ, તં સવિ કરે પ્રમાણ. ૩

* * * *

અંતે—

હીરવિંજયસૂરિ શિષ્ય સોહાકર, ધર્મવિજય બુધ ચંદ,
શિષ્ય તેહનો ઈણિપરિ જંપઈ, ધર્મ થકી આણંદરે—
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ ધનહર્ષ મહોદય, શિવપદ હોવઈ ધર્મિ
જનમન સકલ સમીહિત પૂરઈ, વલિ સુખ હોઈ ધર્મિરે.

—ત્રણ પાનામાં આ છે. આ અને ઉપરનું જંબુદ્રીપ વિચારસ્તવનની ભેગીપ્રત ૯ પાનાની પ્રત જૈ. એ. પાસે છે. નં. ૧૧૫૩.

(૪૬૯) મદોદરી રાવણ સંવાદ.

સેનાપુરમાં.

૨૪૦ સુધનહર્ષ (ત. હીરવિજયસૂરિ-ધર્મવિજય શિ.)

(૪૬૮) જંબૂદ્વીપ વિચારસ્તવ. સં. ૧૬૭૭ મકરસંક્રાંતિ પોસ સુદ ૧૩

આદિ—

ઢાલ આસાઉરી.

શ્રી જિન ચઉવીસઈ પ્રણમીનઈ, વલિ પ્રણમી ગુરૂ પાઈ રે,
બ્રહ્માણીનઈ કરીઅ વીનતી, મુઝનઈ તૂસો માઈ રે. ૧
જંબૂદ્વીપ વિચાર લિખેસ્યું, કિંપિ જાણવા કામિરે,
યથા પ્રકાસ્યો વીર જિણિંદિ, પૂછઈ ગૌતમ સ્વામિરે. જં. ૨

અંતે—

સંવત સોલ સત્યોતરઈએ, સક્રાંતિ મકરિ રવિ સંચરઈએ,
પોસ બહુલ રવિ તેરસિએ, બલિ દશ વાજી મૂલિં વસિએ. ૭
હોઈ વૃદ્ધિ જિહથી સદાએ, તે પોગ વૃદ્ધિ નામા તદાએ,
લિખ્યો જંબૂદીવહતણોએ, ભવિ એ વિચાર ભાવિ ભણોએ. ૮
જે હોઇ શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ એ, પંડિત તે કરયો શુદ્ધ એ,
વીનતડી અવધારયો એ, વલિ એ સ્તવન વિસ્તારયોરે. ૯
સાહ હીરજી ભણવા ભણિ એ, વલિ જ્ઞાનવૃદ્ધિ જાણી ઘણીએ,
જોડીઉ ક્ષેત્ર વિચાર એ, ધારયો કંઠિં જિમ હારએ. ૧૦
વિઘ્ન દૂરિ જાઇ સદાએ, વલિ એ ભણતાં સુખ સંપદાએ,
બહુ પ્રગટઈ પુણ્યનો વૃંદએ, વલિ એ ભણતાં આણંદએ. ૧૧

ઢાલ ૧૩ ધન્યાસી રાગ.

હીરજી હીરલો હીરજી હીરલો, હીરજી હીરલો મુકુટ કેરો
શ્રી તપાગચ્છ તે મુકુટ સમ જાણઈ, ઝગમગઈ જેહ તેજિં ભલેરો.
—હીરજી હીરલો એ. ૧
માત નાથી ઉઅરિ ખાણિથી ઉપનો, શ્રી વિજયદાનસૂરિ હાથિ આવ્યો,
શુદ્ધ જાણી મુકુટ મધ્યિ તે થાપિઉ, તે ભણી મુકુટ તે બહુ સુહાયો. હી. ૨
શ્રી હુમાઊંસુતનૃપો કુષ્મરો, તેણિ જસ કીર્તિ જિન શ્રવણિ નિસુણી,
દર્શનાર્થં સમાકારિતો યો ગુરૂ, નિજ સમિપે ભવાંભોધિતરણી. હી. ૩

અનુક્રમિ તપગણ રાજીઓ મ૦ હેમવિમલ સૂરીરાય મ૦
તસ પટ્ટિં ગુરૂ દીપતો મ૦ જગિ જસ મહિમા સવાય મ૦ ૨૬૫
સંવત પન્નર બ્યાસીઈં મ૦ કીધો ક્રિયા ઉદ્ધાર મ૦
દુરગતિ પડતા લોકને મ૦ સમઝાવે સુવિચાર મ૦ ૨૬૬
આનંદવિમલ સૂરીસરૂ મ૦ ત્રિભુવન સૂર સમાન મ૦
તસ પટ્ટે ગુરૂ ગાજતો મ૦ સૂરિસર વિજયદાન મ૦ ૨૬૭
તાસ પટોધર પરગડો મ૦ હીરવિજયસૂરી હીર મ૦
અકબર નરવર બૂઝવ્યો મ૦ વાણીસુધા રસખીર મ૦ ૨૬૮
તસ પટ્ટાંબરદિનમણી મ૦ શ્રી વિજયસેન સૂરીસ. મ૦
વિદ્યાએ સુરગુરૂ જીત્યો મ૦ જગિ જસ અધિક જગીસ. મ૦ ૨૬૯
મન સ્યાદ્વાદ થાપી કરી મ૦ પામ્યો જિણેં જસવાદ મ૦
અકબર ભૂપતિ દેખતાં મ૦ ઉતાર્યાં દ્વિજનાદ મ૦ ૨૭૦
તસ પટ્ટિં પ્રભુ પ્રકટીઉ મ૦ શ્રી વિજયદેવ સૂરીંદ મ૦
સંપ્રતિ તપગચ્છ સાગરેં મ૦ ઉગ્યો અભિનવો ચંદ મ૦ ૨૭૧
શ્રી સહજકુશલ પંડિતવર, કુશલ હુઇ જસ નામિ
કુલટા કામની પરિઇં ભમઇ, જસ કીરતિ ઠામો ઠામિ. ૨૭૨

ઢાલ ગિરૂઆરે ગુણ૦

તાસ સીસ ગુરૂ ચિર જયો, શ્રી સકલચંદ્ર ઉવઝાય
કવિકુલકમલ વિકાસવા, પ્રભુ પ્રકટ્યો એ દિનરાયરે. તાસ૦ ૨૭૩
તાસ સીસ વાચકવર, શાંતિચંદ્ર ગુરૂ સીસરે,
સુરગુરૂની પરિ જિણિ વિદ્યાઇ, રાખી જગમાં લીહરે. ૨૭૪
રાય નારાયણ રાજ સભાઇ, ઈડર નયર મઝારિરે
વાદીભૂષણ દિગપટ જીતી, પામ્યો જય જય કારરે. ૨૭૫
વડ તરૂઅર પરિ પુહવી પરગટ, જાણઇ સહુ સંસારરે
સીસ પરંપર જેહની જાચી, શત શાખા વિસ્તાર, ૭૬
જંબુદ્વીપ ઉપાંગની, પ્રમેયરત્ન મંજૂષારે.
વૃત્તી રચી રલીઆમણી, સકલશાસ્ત્ર શિરભૂષારે. ૭૭

અતે—

મહાસેન વદના હિમકર હરિ, વિક્રમ નૃપસંવત્સરિ
જેમ મધુ નામિં માસ કહિજઈ, તેથી શુદ્ધ સુદ માસ લહિજઈ. ૯૩
તિથિ સંખ્યા ત્રિક વર્ગિ જાણે, યમી જનક વલિ બાર વખાણે,
શિતિ પક્ષિં ઉડુ યામક લહયે, સિદ્ધિયે ગને માટઈ કહયે. ૯૪
ઋષભદેવ કરઈ અનુભાવિં, શ્રી સેનાપુર નગરિં આવિ
છદ રચ્યો મઈ એણુઈ ટાણુઈ, ચતુર હોઈ તે તતખિણુ જાણુઈ. ૯૫

ચુપ ૧૩

હીરવિજય સૂરીસર કેરો, ધર્મવિજય બુધ શિષ્ય ભલેરો.
તસ શિશુ સુધનહર્ષ ઇમિ કહવઈ, ધર્મથકી સુખસંપદ લહવઈ. ૯૪

ઈતિ શ્રી મંદોદરી રાવણ સંવાદ સંપૂર્ણ. (પ્ર. કા.)

પાછળથી માર્જીનમાં સુધારી મૂકેલ છે. કવિએ પોતેજ સુધારેલું લાગે છે.

---

૨૪૧ અમરચંદ્ર (ત. સહજકુશલ-સકલચંદ્ર-શાંતિચંદ્ર શિ.

(૪૭૦) કુલધ્વજકુમાર સં. ૧૬૭૮ માઘ સુદ ૧૫ રવિ સાંતલપુરમાં.

આદિ—

જિન શારદ ગુરુપય નમી, અને છંડી વિકથા વાત
શ્રી શ્રી કુલધ્વજ ભૂપનો, પભણીસ વર અવદાત ૧
ભાવઈ ભવજલ જે તર્યો, પામ્યો શિવપુર ઠામ,
તિણિ કારણિ ભાવઇ કરી, કરયો સહુ પુણ્યકામ, ૨

* * * *

અતે— ઢાલ મનમોહનજી.

શ્રી જિન વીરપરંપરા, મન મોહનમેરે અનુક્રમે હુઓ ગણધાર, મન૦
સૂરીસર જગચંદ હુઆ મ૦ મહિમાનિધિ અનગાર. ૨૬૩
વરસ બાર આંબિલ કરી મ૦ તપા ઈતિ બિરૂદ સુલદ્ધ મ૦
સંવત બારપચ્યાસિઇ મ૦ એ વૃત્તાંત પ્રસિદ્ધ મ૦ ૨૬૪

૨૪૨ કર્મસિંહ—(ઉપકેશ ગ. સિદ્ધસૂરિ—દેવકલ્લોલ—પદ્મસુંદર ગણિ—દેવસુંદર ગણિ—પુન્યદેવ શિ.)

(૪૭૨) નર્મદાસુંદરી ચોપઈ—સં. ૧૬૭૮ ચૈત્ર શુદ ૧૦ સોમ દશાડામાં.—અમ૦

---

૨૪૩ લલિતકીર્તિ—(ખ૦ કીર્તિરત્ન—હર્ષવિશાલ—હર્ષધર્મ—વિનયરંગ—લબ્ધિકલ્લોલ શિ૦ જિનરાજસૂરિના વારામાં.)

(૪૭૩) અગડદત્ત મુનિરાસ ૧૬૭૯ જેઠ શુ. ૧૫ રવિ. ભુજમાં

આદિ— દૂહા.

નાભિ મહીપતિ સિરિતિલઉ, આદીસર અરિહંત
મન વચનઇ કાયા કરી, પણમી શ્રી ભગવંત. ૧
વચન સુધારસ વરસતી, સરસતી પ્રણમી પાય,
કાલિદાસ નઈ તઈ કીયઉ, મૂરખથી કવિરાય. ૨
હિતકારણ માતાપિતા, વલિ વિશેષ ગુરૂરાજ
એ તીનેઇ પ્રણમું સદા, સારઇ વંછિત કાજ. ૩
શ્રી ગૌતમ ગણધર પ્રમુખ, નિજ તીરથ સિણગાર
સેવકનઇ સાંનિધિ કરઇ, એ મોટઉ ઉપકાર. ૪
દ્રવ્યભાવ નિદ્રા તજી, જિણ જીતઉ પરમાદ,
અગડદત્ત ગુણ ગાવતાં, નાંપિ દીયઉ વિષવાદ. ૫
સાધુ તણા ગુણ ગાવતાં, રસના હોઇ પવિત્ર
નવનિધિ રિધિ સિધિ સંપઇ, કવણકારિયા પુત્ર. ૬
ભારંડ પંખીની પરઇ, જે વિચરઇ અણગાર,
અગડદત્ત રિષિની પરઇ, લહિસ્યઇ સુખ અપાર. ૭
રસિકતણા મન રંજીયઈ, સુણતાં એહ સંબંધ
ચતુરાઈ વાધઇ અધિક, ટલઈ કરમનઉ બંધ. ૮

તસ પદપંકજસેવા રસીઉ, ભમરતણી પરિં ભાસઈ,
અમરચંદ્ર કવિ ઇમ આનદિં, કુલધ્વજ રાસ પ્રકાસઇ. ૭૮
સંવત વસુમુનિ રસ શશી, મધુમાસિ સિતપક્ષરે,
પૂર્ણિમાતિથી રવિવારઇ, તુમ્હે જોઇ લેયો દક્ષરે. ૭૯
શ્રી *ગુણવિજયગણિ કવિજન કેરો, આગ્રહ અધિકો જાણીરે.
રાસ રચ્યો મઈં સાતલપુરમાં, મનમાં આનંદ આણીરે. ૨૮૦

—ઇતિ શ્રી કુલધ્વજ રાસ લિ. સકલ પં. નિત્યવિજયગણિ શિ૦ પં. અમરવિજયગણિભિઃ સ. ૧૭૬૮ વર્ષે વૈ. શુ. ૧૦,-૧૨-૧૭ ગ્રથમાન ૨૮૦ નં. ૩૩ દા. ૨૫ લીં. *ગુણવિજય માટે જુઓ પૃ. ૫૧૯.

(૪૭૧) **સીતાવિરહ** સં. ૧૬૭૯ બીજે આષાઢ શુદ ૧૫

આદિ—

સ્વસ્તિ શ્રી લંકાપુરી, જિહાં છે વર આરામ.
રામ લિખે **સીતા**પ્રતિં, વિરહ લેખ અભિરામ. ૧
નામાંકિત વલી મુદ્રિકા, આપે હનુમંત સાથિ,
લેખ સહિત તું આપજે, જનકસુતાને હાથિ. ૨

× × × ×

અંતે—

સંવત **સોલ ઉગણ્યાસીઈ** બીજે માસ આષાઢ રે
લેખ લિખ્યો મેં પુનિમ દિવસિં ઋક્ષ ઉત્તરાષાઢરે. ૫૯ સુ.
વક્તા જનનેં મન રીઝવણું શ્રોતાને સુખકારી રે
વિરહીનેં મન દુખ ઓલ્હવણું, લિખ્યો લેખ વિસ્તારીરે ૬૦ સુ.
અમરચંદ્ર કવિ ઇણિપરિ બોલે, નરનારી સુણો સાચોરે.
વિરહ તણા દુઃખ ટાળવા, લેખ અનોપમ વાંચોરે, સુગુણ ૬૧ સુ૦

—૨—૧૪ માં.

(સહજકુશલે સિદ્ધાંત હુંડી-સિદ્ધાંતશ્રુત હુંડિકા નામે સારો ગ્રંથ જૈન અંગ ઉપાંગ આદિનાં પ્રમાણો ટાંકી ભાષા ગદ્યમાં રચેલ છે અને તેમાં તેમણે પોતાના ગુરૂ તરીકે કુશલ માણિકનું નામ આપ્યું છે.

૨૪૩ ક કલ્યાણમુનિ–(લોં. વરસિંહ–જસવંત–પકરાજ–કૃષ્ણદાસ શિ૦)

નેમિનાથ સ્ત૦ સં. ૧૬૭૩ આસો શુ. ૬ સિદ્ધપુરમાં.

અંતે--

શ્રી નેમિ જિનવર સયલ સુપકર દુખહરણ મંગલ મુદા
શ્રી રૂપ જીવજી પાટિધારક શ્રી વરસિંઘજી સુવર સદા.
શ્રી વરસિંહ પાટિ શ્રી જસવંત સોભર જિંગમ તિર્થ જાણીએ.
તાસ સીસ પવર મુનીવર શ્રીપકરાજ વપાણીએ,
તાસ પાટિ પંડિત સોભિ શ્રી કૃષ્ણદાસ મુનીસરા,
તાસ સીસ કલ્યાણ જંપઈ સકલસંઘ અણુંદ કર્યા.
સંવત ૧૬ સોલ ત્રહુત્તરા વર્ષે આસો શુદિ છઠિ સારએ,
ગુરૂ સવારિ નેમ ગાઉં સિદ્ધપુર મઝારિએ.
ભાવ ભણસઇ જેહ સુણસઈ તે પામિ સુપ અવારએ,
કહિ મુની મન હરપ આણી સંઘ જઇ જઇકારએ.

—લક્ષત્ર. ઋ. લપૂ, વિ. ધ. ભં.

(લઘુવરસીંગજી ૧૬૨૯ માં ગાદીએ બેઠા ને ૧૬૬૨ માં દીલ્લીમાં સ્વર્ગસ્થ થયા તેની પાટે જસવંતજી થયા.)

---

૨૪૪ જિનોદયસૂરિ બીજા (ખ૦ ભાવહર્ષસૂરિ–જયતિલકસૂરિ શિ.)

(૪૯૪) +હંસરાજ વચ્છરાજનો રાસ સં. ૧૬૮૦ વિજયાદશમી રવિ

આદિ— દોહા–આશાવરી રાગ.

આદીશ્વર આદે કરી, ચઉવીસે જિણચંદ,
સરસતી મન સમરૂં સદા, શ્રી જયતિલક સૂરીંદ. ૧
સદ્ગુરૂ પય પ્રણમી કરી, પામી ગુરૂ આદેશ,
પુણ્ય તણાં ફલ બોલશું, કહીશું હું લવલેશ. ૨

સાહસીક સિરિસેહરઉ, જસુ મોટા અવદાત,
એકમણા થઇ સાંભલઉ, અગડદત્તની વાત. ૯

× × × ×

અંતે—

સંવત સોલ ઇગણાસી વચ્છરઇરે શ્રી ભુજનયર મઝારિ
જેઠ સુદિ પુનમ રલિયામણીરે દિનકર મોટો વાર
શ્રી ખરતર ગચ્છનાયક દીપતો રે શ્રી જિનરાજ સુરીંદ ૧૨ ઇમ.
તેહનઈ રાજઇ ઘણિ મુનિવર તણારે ગુણ ગાયા આણુંદ. ૧૩ ઇમ.
સકલ આચારજ માહિ દીપતો રે કીરતિરતન સૂરીશ,
જેહની સાખા ગચ્છમાહિ ગહગહઈ રે પૂરઇ મનહ જગીશ. ૧૪ ઇમ.
હરષવિશાલા સુવાચક તેહનઈ રે પાટઇ ઉગ્યો ભાણુ,
હરષધરમ વાચક વલિ તસુ તણારે સાધુમંદિર ગુણ જાણુ. ૧૫ ઇમ.
તેહનો સીસ વિનય ગુણ આગલો રે વિમલરંગ મુનિ નાસ.
લબધિકલ્લોલ ગણિ વાચક તે સોભતારે તાસ સીસ ઉલ્લાસ. ૧૬ ઇમ.
ઇમ લલિતકીરતિ કહઇ ભવિયણ સાંભળોરે સાધુ તણા ગુણ ગાઇ,
રસના કીધ પવિત્ર મઇ આપણીરે લબધિકલ્લોલ સુપસાય. ૧૭ ઇમ.
સાંભલતાં ભણતાં ગુણ સાધુનારે, રોમ રોમ સુખ થાય,
નિતુ નિતુ રંગ વધામણા રે અવિચલ સંપદ થાય. ૧૮ ઇમ.

—સર્વ ગાથા ૩૦૩૯, શ્લોક સંખ્યા ૫૦૪૩. લિખિતા પં. ભક્તિવિશાલેન, સાધ્વી કનકમાલા શિ. કીર્તિમાલા વાચનાર્થં. ૧૦-૧૭ મારી પાસે જૂની પ્રત છે.

—સં. સતરઇ બાવીસા વર્ષે શ્રાવણ શુદિ તેરસિ શુક્રઇ...... લિખ્યતં સેવક દુર્ગસી. વિજયધર્મ સૂરિ ભંડાર; વિમળ.

—સં. ૧૭૮૫ વર્ષે માહ માસે કૃષ્ણપક્ષે ૧૨ તિથૌ શુક્રવાસરે નવાનગર મધ્યે લખીતં પુજ ઋષિ શ્રી ૫ આસકર્ણજી તત્ શિષ્ય શ્રી ૫ મેઘજી તત્ શિષ્ય મુનિ કૃષ્ણજી આત્માર્થે. પાનાં ૨૩-૧૯ રાજકોટ પૂ. અપાસરો. પ્ર૦ ભીમશી માણેક.

---

૨૪૫ કમલવિજય (ત. હીરવિજયસૂરિ-વિજયસેનસૂરિ શિ.)

(૪૭૫) દંડક સ્તવન. સં. ૧૬૩૧

(૪૭૬) સીમંધર સ્વામિ વિજ્ઞપ્તિરૂપ સ્ત. સં. ૧૬૮૨ દીવાલી ગુરૂવાર ઝાલોરમાં વિજયદેવ રાજ્યે-કુલ ૧૦૫ પદ્ય.

(સાગર ભં. પાટણ.)

આદિ—

સ્વસ્તિ શ્રી પુઃકલવતીજી, વિજયઈ વિજય જયવંત,
પ્રગટપુરી પુંડરિગિણીજી, જિહાં વિચરઈ ભગવંત. ૧
સોભાગી જિન સાંભલયો સંદેશ,
હું તઉ લેખ લિખું લવલેશ.
મુઝ તુઝ આધાર જિનેશ, સાહિબજી સુણજ્યો તુઝ સંદેશ. સો. ૧

* * * *

અંતે— ઢાલ

સંવત **સોલઇ બ્યાસીઈરે,** સુર ગુરૂવાર પ્રસંગિ,
દીવાલી દિવસઈ લિખ્યોરે, કાગલ, કાગલ મનનઇ રંગિ. ૮

કલશ.

સિરિ તવ ગણ ગયણાંગણ દિણયર સિરિ વિજયસેણ સૂરીણં,
સીસેણં સંથુણિઉં, સહ રિસ કવિ કમલવિજએણં. ૧
ચઉતીસાઇ સયતિહી, અઠ મહા પાડિહેર પડિયુણો,
સુરરઇઅ સમવસરણો, તિહુઅણ જલલોઅણાણંદો. ૨
પુખલવંઈઇ વિજએ, સામી પુંડરિગિણીઇ નયરીએ,
સીમંધર જિણચંદો, વિહરંતો દેઉ મે ભદ્દમ્. ૩

પુણ્યે શિવસુખ સંપજે, પુણ્યે સંપત્તિ હોય,
રાજ ઋદ્ધિ લીલા ઘણી, પુણ્યે પામે સોય. ૩
પુણ્યે ઉત્તમ કુલ હુવે, પુણ્યે રૂપ પ્રધાન,
પુણ્યે પૂરૂં આઉખું, પુણ્યે બુદ્ધિ નિધાન. ૪
પુણ્ય ઉપર સુણજો કથા, સુણતાં અચરિજ થાય,
હંસરાજ વત્સરાજ નૃપ, હુવા પુણ્ય પસાય. ૫

* * * *

અંતે—

ખંડ ૪—ઢાલ ૧૬ ધન્યાશ્રી.

* * * *

શ્રી ખરતર ગચ્છ ગુરનિલોજી, શ્રી ભાવહર્ષ સુરીંદ,
ગચ્છ ચોરાસી પરગડોજી, સાધુ માંહે મુણીંદ. ૬
તસ પાટે મહિમાનિલોજી, શ્રી જયતિલક સૂરિરાય,
મહોટા મહોટા ભૂપતિજી, પ્રણમે જેહના પાય. ૭
સવત સોલ એંસીએ સમેજી, આસો શુદિ રવિવાર,
વિજયદશમીએ મથુરાજી, શ્રી સંઘને સુખકાર. ૮
એહ પ્રબંધ સોહામણોજી, કહે શ્રી જિનોદયસૂરિ,
ભણે ગુણે શ્રવણે સુણેજી, તિણ ઘરે આણંદ પૂર. ૯
ચાર ખડ ચોપાઈ કરીજી, શ્રી સંઘ સુણવાકાજ,
પુણ્યે શિવસુખ પામિયાજી, હંસ અને વચ્છરાજ. ૧૦

—સર્વગાથા ૭૧૯ (પૃ. ૪૨ પ્ર. કા. લીં, રત્ન, ડે. ભા.)

—(લ. સં. ૧૮૭૧ ધો. મ. બં)

—સં. ૧૭૫૫ વર્ષે મૃગસિર માસે અષ્ટમ્યા તિથૌ લિખિતં શ્રી વિજેગચ્છે શ્રી પૂજ્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દયાસાગર સૂરિજી તત્ શિષ્ય ઋષિ શ્રી ૨૭ શ્રી રાયચદજી તત્ શિષ્ય લિપીકૃતં ચેલા સદારામજી આત્માર્થે (ઉદયપુર ભ.)

—સ. ૧૭૫૨ ચૈ. વ. ૮ ૩૨-૧૫ લી; ૩૪-૧૩ તથા ૨૬-૧૬ અનંત.

૨૪૭ નારાયણ—(સમરચંદ શિ૦) રત્નસિંહ સૂરિનાવારામાં.

(૪૭૮) અયમુત્તા કુમારરાસ. ૧૬૮૩ પોષ વદિ બુધ. કલ્પવલ્લીમાં.

આદિ— રાગ અસાઉરી.

વીર જિણંદ નમૂં સદા સુખ સંપત્તિકારી
શ્રી જિનવાણી શારદા નિજ મનિ સંભારી. ૧
ગછનાયક ગણી રત્નસીંહ તસ ગુણ બલિહારી,
નેમ રાજિમતીનામા લઈ સોહે બ્રંભચારી. ૨
લઘુ-વય સંયમ આદરી, જેણે કીર્ત્તિ વિસ્તારી
પ્રાતુ સમય નિત વંદીએ શુભ ગુણ ભંડારી. ૩
અમરચંદ મુનીશ્વર, ગુરૂ પર ઉપગારી
ચરિત્ર રચૂં હું તેહનું ચરણે ચિત્ત ધારી. ૪
અડમે અંગે કેવલી ભાષે સુવિચારી
કુમરે અઇમત્તુ ગાયસુ સુણજ્યો નરનારી. ૫

× × × ×

અંતે— ૨૧ ઢાલ છે—નાની નાની.

કલશ.

અરિહંતવાણી હૃદય આણી પૂરી મતિ નિજ આસ એ
શ્રી રત્નસીંહ ગણિ ગછનાયક પાય પ્રણમી તાસ એ. ૧૩૩
સંવત સોલ ત્રિહાસીઆ વર્ષે બુધિ વદિ પોસ માસ એ
કલ્પવલ્લીમાંહિ રંગે રચ્યો સુંદર રાસ એ. ૧૩૪
ચાવા ઋષિ શિષ્ય સમરચંદ મુનિ વિમલ ગુણ આવાસ એ
તસ શિષ્ય મુનિ નારાયણ જંપે ધરી મનિ ઉલ્હાસ એ. ૧૩૫

—૮—૧૧ લી.; માણેક૦

(૪૭૯) અંતરંગ રાસ સં. ૧૬૮૩—લીં.

(૪૮૦) કુંડરિક પુંડરિક રાસ સં. ૧૬૮૩—અમ૦

—ઇતિ શ્રી સીમંધર સ્વામી લેખરૂપં સ્તવન. લિ. માંડવદુર્ગે.
૫—૧૩ આ. ક; ૩—૧૬ ચા૦

બીજી પ્રતમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છેઃ—

અંતે—

સંવત સોલ બ્યાસીઈ ૧૬૮૨ શ્રી જાલોર મઝારિ
ચૈત્ર ધવલ પંચમી દિનઈં બલવત્તર બુધવાર. ૧૦૦
મણુ મક્કડ જંતણુ કરણિ સિકિયલ ભંજણુ કઢિં
વિજયસેન ગુરૂ પટ્ટધર વિજયદેવ ગુરૂ રઢિં. ૨
વિવિદ્ધ પરિ મિં વીનવ્યો સીમંધર સવિલાસ,
કમલવિજય કવિ ઇમ કહિ પૂરૂ પૂરણુ આસ. ૩

—સંવત ૧૬૯૪ વર્ષે માહ સુદિ ૧૨ બુધે વાસહી ગ્રામ મધ્યે મુ૦ કેસવ લિખત. ગણિ શ્રી દેવવિજયજી તત્ શષ્ય ગણિ દીપવિજય વાચનાર્થં (યતિ ગુલાબવિજય ભં. ઉદયપુર)

---

૨૪૬ રાયચંદ પહેલા–(પદ્મસાગર-ગુણુસાગર શિ૦)

(૪૭૭) **વિજયશેઠ વિજયાસતી રાસ.** સં. ૧૬૮૨ કા. શુ. ૫. ગુરૂ સોપરગઢમાં,

અંતે—

સવત સોલ બયાસીયઇ કાતી સુદિ પંચમિ ગુરૂવાર તઓ,
શ્રી સોપરગઢ માંઈ ભલઉ રાસ રચ્યો મન હર્ષ અપાર તઉ. ધ૦ ૮૮

(કલસ)

મન હર્ષ આંણી સરસ બાણી શીલ એમ વખાણીયો,
બહુ પાપ શઠા ગયા નાશ પુન્ય પોતઈ આણીયો
શ્રી પદમસાગર પાટિ પ્રતપઈ શ્રી ગુણસાગર પ્રભુ સદા
રાયચદ મુનિ તસુ પાય પ્રણમી રચ્યો પકૃત ધરિ મુદા.

—વિજયધર્મ ભં.

સમકિત મિશ્રજ મોહની મિથ્યા મોહની જેહ,
સાત ક્ષાયકી જે કરઇ, ક્ષાયક સમકિત તેહ. ૧૩
એ ક્ષાયક સમકીતથી શ્રી શ્રેણિક ભૂપાલ,
તીર્થંકર પદ પાંમસઈ, લહિસિ સુખ વિશાળ. ૧૪
પદ્મનાભ ઇતિ જેહનું હોસિઇ નામ ઉદાર.
અનાગત ચુવીસીઇ પ્રથમ જિણેસર સાર. ૧૫

ચુપઇ રાગ ગુડી.

પ્રથમ જિણેસર શ્રેણિક સાર, હોસઇ ભરતક્ષેત્ર મઝારિ
તેહતણું છઇ ચરિત્ર રસાલ ભણતાં સુણતાં મંગલમાલ. ૧૬
કહિસિ કવિતા ગ્રંથાધારિ, કિંચિત નિજમતિથી વિસ્તારિ,
તે અધિકાર અછઇ જૂજૂઆ, આગઇ કવિજન મોટા હુઆ. ૧૭
તેણે રચ્યા છઇ ભલા પ્રબંધ, શ્રેણિક રાયતણા સમંધ,
તુહિ મુઝ મતિ હુઉ કોડ, શ્રોતા કોઇ મ દેયો ખોડિ. ૧૮
ચુહુટઇ વેચાઇ સુખડી, જે લિઇ તસ ભાજઇ ભૂખડી,
તિમ જેણઈ શ્રેણિકનૃપ તણાં, રચ્યાં ચરિત્ર અતિ સોહામણાં. ૧૯
તેણે પુન્ય ભર્યા ભંડાર, મુઝનઇ પણ છઈ મોદ અપાર,
કોઇક શ્રોતા કહિસિઇ અશું, એહ કથાનું કારિજ કશું. ૨૦
પણિ તે જોયો હૃદય વિચારિ, ષટ દર્શનનાં શાસ્ત્ર ઉદાર,
સઘલિ નિજ મતિનઇ અનુસારિ, કથા કેલવી કહિવિ સારી. ૨૧
ધર્મકથા સુણતાં સુખ હોય, મનસુદ્ધિઇ કવિ ભાખે સોય,
આદિઅંત સુણસઇ જે એહ, ભાવ ભેદ સર્વ લહિસિ તેહ. ૨૨

* * * *

રાગ ધન્યાસી–વિરાગી ધનિધનિ રતનમુણિંદ એ ઢાલ.

શુભમતી સંજતી રત્નસીંહ ગછપતિ રતિપતિ વશિ કીયો હેવ,
ભવિક જણ રંજણ દુર્મતિગંજણ વંદણ ગ્રોગ્ય નરદેવ વિ૦ ૬૨

(૪૮૧) શ્રેણિક રાસ.

આદિ—

પરમ પુરૂષ પ્રણમું સદા, શ્રી મહાવીર જિણંદ,
ત્રિશલાનંદન જગગુરૂ સીદ્ધારથ કુલિ ચંદ. ૧
ષટ કલ્યાણિક જેહનાં સુણતાં પાતિક જાય,
વર્ણવતાં ધી વિસ્તરઈ મનવછિત સુખ થાય. ૨

આષાઢી શુદિ છઠિ દિને હસ્તોતરા નક્ષત્ર,
પુંડરીક વિમાનથી સુરવર પુજ્ય પવિત્ર. ૩
દેવાનંદ માહણી તરત ઉયરઈ અવતાર,
લીધુ ચમર જિનેશરઈ સુપન લહ્યાં દસ ચ્યાર. ૪
ઈંદ્રાદેસઈં દેવતા હરણેગમેસી નામિ,
આસોવદિ તેરસિ દિને કરસંપુટ ગ્રહી સ્વામિ. ૫
ત્રિમલા કુખઈ જિન ઠવ્યા પુહુતી સયલ જગીસ,
ચૈત્ર શુદિ તેરશિ દિને જનમ્યા શ્રી જગદીસ. ૬
માગશિર વદિ દસમી તણુઇ, દિવસિઇં શ્રી મહાવીર;
એકાકી સયમ લીઉ મેરૂતંણી પરિ ધીર. ૭
વૈશાકી શુદિ દસમી દિનિ પામ્યા કેવલજ્ઞાન,
સમવસરણ સુરવર રચ્યઉં બાઇઠા શ્રીવર્દ્ધમાન. ૮

કાર્તિ વદિ પક્ષિ જાંણીઇ અમાવાશા અભિરામ,
સ્વાતિ તણિઇ યોગઈં પ્રભુ પામ્યા અવિચલ ઠાંમ. ૯
મો પરમેશ્વરનુ મહા પ્રાતુ સમપ અભિધાન,
જપતા પાતિક પરજલિ, વાધઇ મહિમાવાંન. ૧૦
તારણનાકા ભવદધિ ભવિક પ્રતિઈં ભગવંતિ,
ક્ષાયક સમકિત આપીઉ, જે દિઈં સુખ અનંત. ૧૧
અનતાનુબંધી કહ્યા ચ્યારઇ ભેદ કષાય,
મૂળથકી એ ગમવા ઇમ ભાખિ જિનરાય. ૧૨

અંતે— ધન્યાસી.

શ્રી તપગચ્છનાયક ગુરૂગિરૂઆ, વિજયસેન ગણધારરે,
સા હેકમાનંદન મનમોહન, મુનિજનનો આધારરે. ૧૧૮
તાસ વિનેય વિબુધકુલમંડન, કનકવિજય કવિરાયરે.
જસ અભિધાનિ જાગઈ શુભમતિ, દુર્મતિ કુરિત પલાઇરે. ૧૧૯
તસ પદ પંકજ મધુકર સરિખો, લહી સરસતિ સુપસાયરે,
ઇમ ગુણવિજય સુકવિ મનહરષિં, કોચરના ગુણ ગાયરે, ૧૨૦
સંવત સોલસિત્યાસી વરષે, ડીસાનયર મઝારિરે,
આસો વદિ નુંમિએ નિરૂપમ, કીધઉ રાસ ઉદારરે. ૧૨૧
ભણિઈ ગણિઈ ભાવ ધરીનઇ, અતિ રૂડો એ રાસરે,
પાતકવૃંદ પુરાતન વિઘટઇ, પુણ્ય પ્રકાસરે. ૧૨૨
ઉત્તમ ગુણ ગાતાં રંગિ, રસના પાવન થાયરે,
શુભ ભાવન આવઈ મનમાંહિં, વિઘન વિલય સવિ જાઇરે. ૧૨૩
મંગલમાલા લચ્છિ વિસાલા, લહીઈ લીલા ભોગરે,
ઇષ્ટ મિલઈ વલી ફલઇ મનોરથ, સિદ્ધિ સકલ સંયોગરે. ૧૨૪

—પ્ર. કા; પ્રસિદ્ધ ઐ. રા. સં. ભાગ ૧.

(૪૮૫) +વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સ્વાધ્યાય. મેડતામાં

આદિ—

સરસતિ ભગવતિ ભારતીજી, ભગતિ ધરી મનિ માય,
પાય નમી નિજગુરૂ તણાજી, થુણસ્યું તપગચ્છરાય;
જયંકર જેસંગજી ગુરૂરાય, નામિ નવનિધિ પામિઇજી,
દર્શનિ દારિદ્ર જાય, જયંકર જેસંગજી ગુરૂરાય.

* * * *

અંતે—

સઘલા પંડિત માંહિ વડો, શ્રી કમલવિજય ગુરસીંહ,
તાસ સીસ વિદ્યાવિજય, સુવિહિત પંડિત લીહોરે. ગુરૂ૦ ૫૧
વીર હીર દુઇ દીપતા, મેડતા નગર મઝાર,
તસ પસાય પામી કરી, ગાયો એ ગણધારોરે. ગુરૂ૦ ૫૨

કોવિદ કનકવિજયતણાં, પ્રણમી પદ અરવિંદ,
ગણિ ગુણવિજય ભણિ મુદા, પામીયે પરમાનંદ. ૨૭૩
ગિરૂઆ ગ્રંથ નિહાળતાં, દીઠો જિમ સંબંધ,
રાસ રચ્યઉ એ રંગભરિ, બહુ રચઉ બંધ. ૨૭૪.
સંવત સોલસિત્યાસીઈ, આસો મહીનઈ એહ,
નવ દિવસે રચના કરી, ડીસઇ આંણીનેહ. ૨૭૫
નર હુંસી હરના ધણી, સબલ દિવનો દીજેહ,
ભણો ગણો સહુ સાંભલો, તોષ ધરીનઈ તેહ. ૨૭૬
—ઇતિ શ્રી કાશી દેશાધીશ શ્રી જયચંદ્ર રાસ.

(પ્ર. કા.)

(૪૮૪) +કોચર વ્યવહારી રાસ સં. ૧૬૮૭ (૭) આસો વ. ૯ ડીસામાં.

આદિ—

પંડિત કનકવિજય તણા, પ્રેમિં પ્રણમી પાય,
કવિ ગુણવિજય કહઈ મુદા, મુઝનિ હરષ ન માય. ૧
ઊલટ અતિઘણો ઉપનઉ, સુણયો સહુ નરનારિ,
રાસ રચઉ કોચરતણુઉ, કરૂણાનઈ અધિકારી. ૨
વિશ્વાનંદી બ્રહ્મધૂ, કવિજન કેરી માય,
બ્રહ્માણી વાગીસરી, નવરંગી નિરમાય. ૩
ચદકિરણ પરિંચાહીઈ, અદભુત ઉજ્જલ અંગ,
જાયઉ જેહનઈ હંસ ભલ, વાહન વિમલવિહંગ. ૪
તે સરસતિ સમરી કરી, સદગુરનઇ આધારિ,
ગુણ ગાઉં કોચર તણા, કીધી જેણ અમારિ. ૫
તપગચ્છપતિ ગૌતમ અવતાર, સુમતિસાધુ શુભમતિદાતાર,
વાસન ગુણમણિ કેરઉં હાટ, નૃપતિ નમઈ ચઉપનમઇ પાટિ. ૬

* * * *

રત્નાગર ઋષિરાય સુંદર ભુવનભુષણ સ્વામિ,
યુગપ્રધાન જગિ દીપતા, સુપ લહીઇરે સહિ ગુરજનિ નામઇ. ૩૮
નેમ યદુપતિ જામલિ દુષ્કર મહાવ્રત ધાટ,
શ્રી સદ્ગુરૂ સુપસાઉલિઈ, મિ રચીઉ રે પંડ બીજુ સારરિ. ૩૯
સાસન સોહકર સમરચંદ મુનીવરા, ધર્મધોરધર ધીર,
અતિ ઉદાર સહિક ગુણ તેહને નિતિ નિતિ મર કવી મનકીર. ૪૦
તસ શિષ્ય ઋષિ નારાયણ હરપસુ, ઇમ ભણિ વચન રસાલ,
જેહ ભાવિ ભણઈ મોદ આણી, તેહનઇ મંગલમાલ. ૪૧

—ઇતિ શ્રેણિક ખંડ બીજઉ સં. પઠનાર્થં શ્રીમાલી જ્ઞાતી સાહા શ્રી ૫ નાવા ઘરે ભાર્યાબાઈ પૂજાને બેટઉ શ્રી શ્રી ૫ આણંદજીની બહિન આર્યા શ્રી ૫ સોભાં લિખતં. ધોલકઇ વાસ્તવ્ય પોરવાડ જ્ઞાતી વડી શાપાયા પા. ઋક્ષિ શ્રી ૫ દેવરાજ સુત વિમલદાસ સંવત્ ૧૭૦૯ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૧૧ સોમે પૂરૂં કીધૂ છઇ. ૩૪—૧૭ આ. ક.

---

૨૪૮ ગુણવિજય પહેલા(ત. વિજયસેનસૂરિ–કનકવિજયશિ.

(૪૮૨) પ્રિયંકરનૃપ ચોપઈ—સં. ૧૬૭૮ પાનાં ૧૫ અમ.

(૪૮૩) જયચંદ (જયતચંદ્ર) રાસ. સં. ૧૬૮૩ (૭) આસો શુ. ૯ ડીસામાં.

આદિ— દૂહા.

બ્રહ્મસુતા ભલ ભગવતી, બ્રહ્માણી વિખ્યાત,
કવિજનની જનની નમઉં, નિર્મલ જસ અવદાત. ૧
ઉતપતિ નૈષધકાવ્યની, વિગતિં સયલ કહેસિ,
નૃપ જયંતચંદ્રહ તણઉ, સરસ પ્રબંધ રચેસિ. ૨

અંતે—

શ્રી તપગચ્છનો રાજીઓ, વિજયસેન સૂરિંદ,
વિજયદેવ સૂરીસરૂ, વિજયસિંહ મુનિચંદ. ૨૭૨

તાસપદ દ્વપદ સમુદ્રગુણ નિર્મલા વદતાં પાતિક જાય,
અહગણુ નક્ષત્ર પરિવારિ જિમ ઉડુપતિ સોહએ તિમ ગણિરાય.
વિ. ૮૬૩

સાસન સોહકર સમરચંદ મુનિવરા ધર્મધોરંધરા ધીર,
અતિહિ ઉદાર સહિકાર ગુણુ તેહને નિતિ રમઈ કવિ મનકીર વિ. ૮૬૪
તાસ શિષ્ય ઋષિ નારાયણુ હરખે ઇમ ભણુઈ વચન રસાલ,
જેહ ભાવિઈ ભણુઈ મોદ આણી સુણુઈ, તેહનઈ મંગલમાલ વિ. ૮૬૫
ખંડ પહિલા તણી રંગ આણી ભણી, ઉગણુચાલીસમી ઢાલ,
દ્વિતીય ખંડઈ ચેલ્લણા તણી ભાખશું સરસ કથા સુવિશાલ. વિ. ૮૬૬

ચુપઈ.

શ્રેણિક અભયકુમાર ચરિત્ર, ભણુતાં સુણુતાં અતિહિ પવિત્ર,
મુનિ નારાયણુ કહિ શુભવાણિ, પ્રથમ સંપૂર્ણ જાણિ. ૮૬૭
—ઇતિ શ્રી શ્રેણિકકુમાર ચરિત્રે પ્રથમ ખંડ સનામ.

દૂહા.

શ્રી જિનનાયક ભાવશું વંદુ હું જગદાધાર,
વર્દ્ધમાન સ્વામી જયુ સેવક જનહિતકાર. ૧
ગચ્છનાયક ગુણુ આગલા રતનાગર ગણિરાજ,
ચમલકમલ પદ તેહના પ્રણમુ પ્રેમઈ આજ. ૨
શ્રી શ્રેણિક મહિપતિની કથાનઇ વિષઇ સાર,
દ્વિતીયખંડ રચુ હવઈ સદ્દગુરુનઇ આધારિ. ૩
સમરચંદ ઋષિ નિતિ નમુ સયમ સુખદાતાર,
તાસ પ્રસાદઈ વર્ણુવુ સરસ કથા સુવિચાર. ૪

* * *

અંતે— ૫૮ મી ઢાલ.

અઠાવનમી ઢાલ સુંદર, રાગ ધન્યાસરી સાર,
ભણુ ગુણુ સદ્દ સાંભળુ, તિમ પુગઈ રે ભવુ ધર્મપકારકિ ધન્ય. ૩૭

અંતે— ધન્યાસી.

શ્રી તપગછનાયક ગુરૂગિરૂઆ, વિજયસેન ગણધારરે,
સા હૂકમાનંદન મનમોહન, મુનિજનનો આધારરે. ૧૧૮
તાસ વિનેય વિબુધકુલમંડન, કનકવિજય કવિરાયરે,
જસ અભિધાનિ જાગઈ શુભમતિ, દુર્મતિ કુરિત પલાઇરે. ૧૧૯
તસ પદ પંકજ મધુકર સરિખો, લહી સરસતિ સુપસાયરે,
ઇમ ગુણવિજય સુકવિ મનહરપિં, કોચરના ગુણ ગાયરે, ૧૨૦
સંવત સોલસિત્યાસી વરષે, ડીસાનયર મઝારિરે,
આસો વદિ નુંમિએ નિરૂપમ, કીધઉ રાસ ઉદારરે. ૧૨૧
ભણિઈ ગણિઈ ભાવ ધરીનઇ, અતિ રૂડો એ રાસરે,
પાતકવૃંદ પુરાતન વિઘટઇ, પુણ્ય પ્રકાસરે. ૧૨૨
ઉત્તમ ગુણ ગાતાં રંગિ, રસના પાવન થાયરે,
શુભ ભાવન આવઈ મનમાંહિં, વિઘન વિલય સવિ જાઇરે. ૧૨૩
મંગલમાલા લચ્છિ વિસાલા, લહીઈ લીલા ભોગરે,
ઇષ્ટ મિલઈ વલી ફલઇ મનોરથ, સિદ્ધિ સકલ સંયોગરે. ૧૨૪

—પ્ર. કા; પ્રસિદ્ધ ઐ. રા. સં. ભાગ ૧.

(૪૮૫) +વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સ્વાધ્યાય. મેડતામાં

આદિ—

સરસતિ ભગવતિ ભારતીજી, ભગતિ ધરી મનિ માય,
પાય નમી નિજગુરૂ તણાજી, થુણસ્યું તપગચ્છરાય;
જયંકર જેસંગજી ગુરૂરાય, નામિ નવનિધિ પામિઇજી,
દર્શનિ દારિદ્ર જાય, જયંકર જેસંગજી ગુરૂરાય.

* * * *

અંતે—

સઘલા પંડિત માંહિ વડો, શ્રી કમલવિજય ગુરૂસીંહ,
તાસ સીસ વિદ્યાવિજય, સુવિહિત પંડિત લીહોરે. ગુરૂ૦ ૫૧
વીર હીર દુઇ દીપતા, મેડતા નગર મઝાર,
તસ પસાય પામી કરી, ગાયો એ ગણધારોરે. ગુરૂ૦ ૫૨

કોવિદ કનકવિજયતણાં, પ્રણમી પદ અરવિંદ,
ગણિ ગુણવિજય ભણિ મુદા, પામીયે પરમાનંદ. ૨૭૩
ગિરૂઆ ગ્રંથ નિહાળતાં, દીઠો જિમ સંબંધ,
રાસ રચ્યઉ એ રંગભરિ, એહુ રચઉ બંધ. ૨૭૪.
સંવત સોલસિત્યાસીઈ, આસો મહીનઈ એહ,
નવ દિવસે રચના કરી, ડીસઇ આંણીનેહ. ૨૭૫
નર હુસી હરના ધણી, સબલ દિવનો દીજેહ,
ભણો ગણો સહુ સાંભલો, તોષ ધરીનઈ તેહ. ૨૭૬

—ઇતિ શ્રી કાશી દેશાધીશ શ્રી જયચંદ્ર રાસ.

(પ્ર. કા.)

(૪૮૪) +કોચર વ્યવહારી રાસ સં. ૧૬૮૩ (૭) આસો વ. ૯ ડીસામાં.

આદિ—

પંડિત કનકવિજય તણા, પ્રેમિં પ્રણમી પાય,
કવિ ગુણવિજય કહઈ મુદા, મુઝનિ હરષ ન માય. ૧
ઊલટ અતિઘણો ઉપનઉ, સુણયો સહુ નરનારિ,
રાસ રચઉં કોચરતણુઉ, કરણાનઈ અધિકારી. ૨
વિશ્વાનંદી બ્રહ્મધૂ, કવિજન કેરી માય,
બ્રહ્માણી વાગીસરી, નવરંગી નિરમાય. ૩
ચંદકિરણ પરિચાહીઈ, અદભુત ઉજ્જલ અંગ,
જાયઉ જેહનઈ હંસ ભલ, બાહન વિમલવિહંગ. ૪
તે સરસતિ સમરી કરી, સદગુરૂનઇ આધારિ,
ગુણ ગાઉં કોચર તણા, કીધી જેણ અમારિ. ૫
તપગચ્છપતિ ગૌતમ અવતાર, સુમતિસાધુ શુભમતિદાતાર,
વાસન ગુણમણિ કેરઉ હાટ, નૃપતિ નમઈ ચઉપનમઇ પાટિ. ૬

* * * *

માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વાદશી તિથૌ રવિવાસરે મીમચનગરે લિપીકૃતં પીતાંબર શ્રી મહારાજધિરાજ રાંણા શ્રી અમરસીંધરાજ્યેઃ—ઉદયપુર ભં.

---

૨૫૦ સહજકીર્ત્તિ (ખ૦ ક્ષેમશાખા જિનસાગર-રત્નસાર-રત્નહર્ષ-હેમનંદન શિ૦)

(૪૮૭) શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ. સં. ૧૬૮૪ આસણિકોટમાં

અંતે—

શ્રી ખરતરગચ્છસૂરિ જિણેસર, વીરપાટ દીપાવઈ,
ખરતરૂ બિરદ લહિઉ ગુણસાયઇ, જસકપૂર મહકાવઇરે. ૬૯
અનુક્રમિ તસુ પાટઈ જસ ખાટયઉ, જુગપ્રધાન ગુણચાવઇ,
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીસર સદગુરૂ, નામ મંત્ર જસુ ધ્યાવઇરે. ૭૦
શ્રી જિનસિંહ સિંહ જિમ દિપ્યઉ, તસુ પાટઈ ચિત લાવઈ,
અકબરસાહિ સભામન રંજી, જલનિધિ મીન છુડાવઇરે. ૭૧
વિજયમાન ગુણ જાણ ભટારક શ્રી જિનરાજ સુહાવઈ,
વિધાબલ અતિસય બલ સબલઉ, સહુનઈ આણ મનાવઇરે. ૭૨
આચારિજપદ ધાર અમૃતરસ, મીઠાં વચન સુણાવઇ,
શ્રી જિનસાગર સાગર જિમ નિજ, ગુણ ગંભીર ગવાવઇરે. ૭૩
ષેમ સાખ દિનદિન ઉદયવંતા, મહિમા અધિક વધાવઈ,
રતનસાર વાચક ગુણનિધિ ગુરૂ, અતિસય અધિક જણાવઇરે. ૭૪
રતનહરષવાચક હેમનંદન, સીસ ભગતિ ચિત ઠાવઈ,
સહજકીરતિવાચક વિમલાચલ, ગિરિવર એમ મહાવઇરે. ૭૫
સંવત સોલ ચઉરાસી વરસઈ, શ્રી નમિનાથ પ્રભાવઈ,
આસણિકોટ શ્રાવક બહુ સુખીયા, ધરમઈ ચિત્ત લગાવઇરે. ૭૬
વાચાસૂર અધિક ગુણવંતા, ધરમપક્ષ સમઝાવઈ,
અધિક આનંદ અધિક રંગરતીયાં, શ્રી જિન ધરમ વધાવઇરે. ૭૭
છઠેઇ ખંડઈ ઢાલ એ દશમી, પુણ્ય રૂખહો પાવઇ,
સહજકીર્તિ પુંડરીક મધુરસ, ગુણજલધર વરસાવઇરે. વિ૦ ૭૮

અક્ષર જાણી ઢાલજ જાણી, રાગજ જાણી એહ,
પાચાં આગે વાંચતાં રે, ઉપજિસિ અતિનેહ. ૫૮
જબલગિ સાયરનો જલ ગાજે, જબ લગિ સુરજચંદ,
કેશરાજ કહે તબ લગએ, ગ્રંથ કરો આનંદ. ૫૯

કલશ.

ઇમ રામ લક્ષ્મણુ અંતે રાવણુ, સતી સીતાની ચિરી,
કહી ભાખી ચરિત સાખી વચન રચના કરી ખરી,
સંઘ રંગ વિનોદ વક્તા અને શ્રોતા સુખ ભણી,
કેશરાજ મુનીંદ જંપે સદા હરખ વધામણી. ૧

—લ. સં. ૧૯૪૨ વૈશાખ શુ. ૯ વઢવાણુ ઉપાધ્યાય નારણજી જેઠારામ લખાવીતં મુનિ માણુકચંદજી આત્મ પઠનાર્થં આમાં ઉપરની પ્રશસ્તિની કડી ૫૦ થી ૫૩ મી નથી. પત્ર-૫૬-૨૧ ધો. સ. ભં. બીજી ત્યાની પત્ર ૧૧૬ પં. ૧૪ આમાં પણુ તેમજ છે. લ. સં. ૧૯૫૬ જેઠ શુ. ૬ બુધ લ. ભાવસાર પીતાંબર હરી રહેવાસી ગોંડલના.

(પ્રસિદ્ધ થયુ છે—આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૨ જાું).

[આ કવિના ગુરૂ ગુણુસાગરે શાંતિજિન વિનતિરૂપ છંદ ૨૧ કડીનો રચ્યો છે કે જેની આદિ

શારદામાય નમુ શિરનામિ, હું ગાઉં ત્રિભુવનકો સ્વામી, છે અને અંતે એમ છેકે.

પદ્મસાગર ગુરૂરાજ પસાયા, શ્રી ગુણુસાગર કે મન ભાયા.
નરનારી જે ચિત્તે ગાવે, તે મનોવાંછિત નિશ્ચેં પાવે. ૨૧

આ સ્તવન જૈનપ્રબોધમાં તથા અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયું છે.

—ગૌતમ પૃચ્છા બાલાવબોધના અંતે જણાવેલ છેકે સંવત્ ૧૭૬૩ વર્ષે શ્રી વિજયગચ્છે શ્રી ભટ્ટારિક શ્રી પૂજ્ય શ્રી સુમતિસાગરસૂરિજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી વીરચંદજી, ઋષિશ્રી ભવાનીદાસજી ઋષિશ્રી બાલચંદજી ..શિષ્ય ઋષિશ્રી ચતુરાજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી મયાચંદજી, આસોજ

મોક્ષ પંથનો સાંગલો, સજ્જન જીવનો સાર. ૭
વીસમા થાનક ભલો, ખેમ કુશલકો ઠામ,
બીજ ધર્મતરૂવર તણો, શ્રી રામચંદ્રનું નામ. ૮
લક્ષ્મણ રાવણ રાખ્યા, તીર્થંકર પદ પાય
મુગતિપુરી જાઇ ચાપસ્યે, સકલ જગતકા રાય. ૯
સત્યવતી સાચી સતી, શીલતણી અવદાત.
સ્વર્ગે પોહુંતી બારમેં, વસુધામેં વિખ્યાત. ૧૦

* * * *

અંતે— ઢાલ ૬૨

સંવત સોલે ત્રાસીયેંરે, આછો આસૂ માસ,
તિથિ તેરસી અંતરપુરમાંહિ, આણી અતિહિ ઉલ્લાસ. ૪૯
વિજયગચ્છ ગચ્છનાયક ગિરિઓ, ગોયમનો અવતાર,
વિજયવંત વિજય ઋષિરાજા, કીધો ધર્મ ઉદ્ધાર, ૫૦
ધર્મમુનિ ધર્મનો ધોરી, ધર્મતણો ભંડાર,
ખિમા દયાગુણ કેરા નાયક, સાગરખેમ ઉદાર. ૫૧
શ્રીગુરૂ પદ્મ મુનીશ્વર મોટા, મોટા જેહનો વંશ,
ચઉરાસી ગચ્છમાંહિ જાણીતો, પ્રગટપણે પરશંસ. ૫૨
તસ પાટોધર ગુણ કરી ગાજે, ગુણસાગર ગુણવંત,
કડસુતન કલપતરૂ કલિમેં, સૂરિ શિરોમણિ સંત. ૫૩
એ ગુરૂદેવ તણે સુપસાયેં, કીધી રચના જાણ,
ગ્રંથગુણે ગિરિમેરૂ સરીખો નવરસમાંહિ વખાણ. ૫૪
એવં બાસઠિ ઢાલ સુધારી, વચન રચન સુવિશાલ,
રામ યશોરે રસાયણ નામા, ગ્રંથ રચિઓ સુરસાલ. ૫૫
કવિજનતો કરજોડિને, પંડિતસું અરદાસ,
પાંચો આગે વાચેવોજો, દ્દવે રાગ અભ્યાસ. ૫૬
અક્ષર ભાંગે ઢાલજ ભાંગે, રાગજ ભાંગે સોઇ,
વાંચતાંરે વચનને ભાંગે, રસ નહી ઉપજે કોઇ. ૫૭

કલશ.

ઇમ થુણ્યો ગણધર સાધુસિંધુર, ભૂવનબંધુર ગુણધરો
શ્રી વિજયસેન સૂરિંદ સુંદર, સકલ સંઘ સુહંકરો.
તસ પટ્ટ ભૂષણુ દલિત દૂષણુ, વિજયદેવ દિવામણી,
ગુણવિજય પંડિત ઇમ પયંપઇ, ચિરતપો તપગચ્છધણી. ૫૩

—૫૩ ટૂંક છે. પ્ર. જૈ. એ. ગૂર્જરકાવ્ય સંચય, તથા ઐ૦ સઝાયમાલા ભાગ ૧.

---

૨૪૯ કેશરાજ (વિજયગચ્છ–વિજયઋષિ–ધર્મદાસ–ક્ષમાસાગર–પદ્મસાગર–ગુણસાગર શિ૦)

(૮૮૬) +રામયશોરસાયન રાસ સં. ૧૬૮૩ આસો શુ. ૧૩ અંતરપુરમાં.

આદિ—

વેલાવલ રાગ–દૂહા.

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીજી, ત્રિભુવનતારણ દેવ,
તીર્થંકર પ્રભુ વીશમા, સુરનર સારે સેવ. ૧
પુત્ર સુમિત્ર નરિંદનો, પદ્માદેવી તસ માય,
જનમભોમિ જિનવરતણી, રાજગૃહી કહિવાય. ૨
અવતરિયા હરિવંશમેં, હરિ સાચવિયા સાર,
કલ્યાણક પાંચે ભલાં, નામ સદા જયકાર. ૩
ચરણકમળ તેહના નમી, રામ સુલક્ષ્મણરાય,
સીતા ને રાવણતણો, ચરિત્ર રચું સુખદાય. ૪
સુખદાઇ સહુ લોકને, 'રામકથા અભિરામ,
શ્રવણ સુણંત મરે મદી, મનના વંછિત કામ. ૫
'રા' ઉચ્ચરતાં મુખથકી, પાપ પુલાઇ જાય,
મનિ ફિરી આવે તેહથી, 'મ' મો કમાડી થાય. ૬
પાવનમેં પાવન મહા, કલિમલહરણ અપાર.

માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વાદશી તિથૌ રવિવાસરે મીમચનગરે લિપીકૃતં પીતાંબર શ્રી મહારાજધિરાજ રાંણા શ્રી અમરસીંઘરાજ્યેઃ—ઉદયપુર ભં.

૨૫૦ સહજકીર્ત્તિ (ખ૦ ક્ષેમશાખા જિનસાગર-રત્નસાર-રત્નહર્ષ-હેમનંદન શિ૦)

(૪૮૭) શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ. સં. ૧૬૮૪ આસણિકોટમાં

અંતે—

શ્રી ખરતરગચ્છસૂરિ જિણેસર, વીરપાટ દીપાવઈ,
ખરતરૂ બિરદ લહિઉ ગુણસાયઇ, જસકપૂર મહકાવઇરે. ૬૯
અનુક્રમિ તસુ પાટઈ જસ ખાટયઉ, જુગપ્રધાન ગુણચાવઇ,
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીસર સદગુરૂ, નામ મંત્ર જસુ ધ્યાવઇરે. ૭૦
શ્રી જિનસિંહ સિંહ જિમ દિપ્યઉ, તસુ પાટઈ ચિત લાવઈ,
અકબરસાહિ સભામન રંજી, જલનિધિ મીન છુડાવઇરે. ૭૧
વિજયમાન ગુણ જાણ ભટારક શ્રી જિનરાજ સુહાવઈ,
વિદ્યાબલ અતિસય બલ સબલઉ, સહુનઈ આણ મનાવઇરે. ૭૨
આચારિજપદ ધાર અમૃતરસ, મીઠાં વચન સુણાવઇ,
શ્રી જિનસાગર સાગર જિમ નિજ, ગુણ ગંભીર ગવાવઇરે. ૭૩
ષેમ સાખ દિનદિન ઉદયવંતા, મહિમા અધિક વધાવઈ,
રતનસાર વાચક ગુણનિધિ ગુરૂ, અતિસય અધિક જણાવઇરે. ૭૪
રતનહરખવાચક હેમનંદન, સીસ ભગતિ ચિત લાવઈ,
સહજકીરતિવાચક વિમલાચલ, ગિરિવર એમ મલ્હાવઇરે. ૭૫
સંવત સોલ ચઉરાસી વરસઈ, શ્રી **નમિનાથ** પ્રભાવઈ,
આસણિકોટ શ્રાવક બહુ સુખીયા, ધરમઈ ચિત્ત લગાવઇરે. ૭૬
વાચાસૂર અધિક ગુણવંતા, ધરમપક્ષ સમઝાવઈ,
અધિક આનંદ અધિક રંગરતીયાં, શ્રી જિન ધરમ વધાવઇરે. ૭૭
છઠેઇ ખંડઈ ઢાલ એ દશમી, પુણ્ય રેખહો પાવઇ,
સહજકીર્તિ પુંડરીક મહુરસ, ગુણજલધર વરસાવઇરે. વિ૦ ૭૮

કલશ.

ઇમ થુણ્યો ગણધર સાધુસિંધુર, ભૂવનબંધુર ગુણધરો
શ્રી વિજયસેન સૂરિંદ સુંદર, સકલ સંઘ સુહંકરો.
તસ પટ્ટ ભૂષણ દલિત દૂષણ, વિજયદેવ દિવામણી,
ગુણવિજય પંડિત ઇમ પયંપઇ, ચિરતપો તપગચ્છધણી. ૫૨

—૫૩ ટૂંક છે. પ્ર. જૈ. ઐ. ગૂર્જરકાવ્ય સંચય, તથા ઐ૦ સઝાયમાલા ભાગ ૧.

---

૨૪૯ કેશરાજ (વિજયગચ્છ—વિજયઋષિ—ધર્મદાસ—ક્ષમાસાગર—પદ્મસાગર—ગુણસાગર શિ૦)

(૮૮૬) +રામયશોરસાયન રાસ સં. ૧૬૮૩ આસો શુ. ૧૩ અંતરપુરમાં..

આદિ—

વેલાવલ રાગ—દૂહા.

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીજી, ત્રિભુવનતારણ દેવ,
તીર્થંકર પ્રભુ વીશમા, સુરનર સારે સેવ. ૧
પુત્ર સુમિત્ર નરિંદનો, પદ્માદેવી તસ માય,
જનમભોમિ જિનવરતણી, રાજગૃહી કહિવાય. ૨
અવતરિયા હરિવંશમેં, હરિ સાચવિયા સાર,
કલ્યાણક પાંચે ભલાં, નામ સદા જયકાર. ૩
ચરણકમળ તેહના નમી, રામ સુલક્ષ્મણરાય,
સીતા ને રાવણતણો, ચરિત્ર રચું સુખદાય. ૪
સુખદાઇ સહુ લોકને, 'રામકથા અભિરામ,
શ્રવણ સુણંત સરે સહી, મનના વંછિત કામ. ૫
'રા' ઉચ્ચરતાં મુખથકી, પાપ પુલાઇ જાય,
મતિ ફિરી આવે તેહથી, 'મ' મો કમાડી થાય. ૬
પાવનમેં પાવન મહા, કલિમલહરણ અપાર,

માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વાદશી તિથૌ રવિવાસરે મીમચનગરે લિપીકૃતં પીતાંબર શ્રી મહારાજધિરાજ રાંણા શ્રી અમરસીંધરાજ્યેઃ—ઉદયપુર ભં.

---

૨૫૦ સહજકીર્ત્તિ (ખ૦ ક્ષેમશાખા જિનસાગર–રત્નસાર–રત્નહર્ષ–હેમનંદન શિ૦)

(૪૮૭) શત્રુંજય માહાત્મ્ય રાસ. સં. ૧૬૮૪ આસણિકોટમાં

અંતે—

શ્રી ખરતરગચ્છસૂરિ જિણેસર, વીરપાટ દીપાવઈ,
ખરતર બિરદ લહિઉ ગુણસાગર, જસકપૂર મહકાવઈરે. ૬૯
અનુક્રમિ તસુ પાટઈ જસ ખાટયઉ, જુગપ્રધાન ગુણગાવઈ,
શ્રી જિનચંદ્ર સૂરીસર સદગુરૂ, નામ મંત્ર જસુ ધ્યાવઈરે. ૭૦
શ્રી જિનસિંહ સિંહ જિમ દિપ્યઉ, તસુ પાટઈ ચિત લાવઈ,
અકબરસાહિ સભામન રંજી, જલનિધિ મીન છુડાવઈરે. ૭૧
વિજયમાન ગુણ જાણ ભટારક શ્રી જિનરાજ સુહાવઈ,
વિદ્યાબલ અતિસય બલ સબલઉ, સહુનઈ આણ મનાવઈરે. ૭૨
આચારિજપદ ધાર અમૃતરસ, મીઠાં વચન સુણાવઈ,
શ્રી જિનસાગર સાગર જિમ નિજ, ગુણ ગંભીર ગવાવઈરે. ૭૩
ષેમ સાખ દિનદિન ઉદયવંતા, મહિમા અધિક વધાવઈ,
રતનસાર વાચક ગુણનિધિ ગુરૂ, અતિસય અધિક જણાવઈરે. ૭૪
રતનહરખવાચક હેમનંદન, સીસ ભગતિ ચિત લાવઈ,
સહજકીરતિવાચક વિમલાચલ, ગિરિવર એમ મલ્હાવઈરે. ૭૫
સંવત સોલ ચઉરાસી વરસઈ, શ્રી નમિનાથ પ્રભાવઈ,
આસણિકોટ શ્રાવક બહુ સુખીયા, ધરમઈ ચિત્ત લગાવઈરે. ૭૬
વાચાસૂર અધિક ગુણવંતા, ધરમપક્ષ સમઝાવઈ,
અધિક આનંદ અધિક રંગરતીયાં, શ્રી જિન ધરમ વધાવઈરે. ૭૭
છઠેઇ ખંડઈ ઢાલ એ દશમી, પુણ્ય રેખહો પાવઇ,
સહજકીરતિ પુંડરીક મહુરસ, ગુણજલધર વરસાવઈરે. વિ૦ ૭૮

અક્ષર જાણી ઢાલજ જાણી, રાગજ જાણી એહ,
પાચાં આગે વાંચતાં રે, ઉપજિસિ અતિનેહ. ૫૮
જબલગિ સાયરનો જલ ગાજે, જબ લગિ સુરજચંદ,
કેશરાજ કહે તબ લગએ, ગ્રંથ કરો આનંદ. ૫૯

કલશ.

ઇમ રામ લક્ષ્મણ અંતે રાવણ, સતી સીતાની ચિરી,
કહી ભાખી ચરિત સાખી વચન રચના કરી ખરી,
સંઘ રંગ વિનોદ વક્તા અને શ્રોતા સુખ ભણી,
કેશરાજ મુનીંદ જંપે સદા હરખ વધામણી. ૧

—લ. સં. ૧૯૪૨ વૈશાખ શુ. ૯ વઢવાણ ઉપાધ્યાય નારણજી જેઠારામ લખાવીતં મુનિ માણકચંદજી આત્મ પઠનાર્થે આમાં ઉપરની પ્રશસ્તિની કડી ૫૦ થી ૫૩ મી નથી. પત્ર–૫૬–૨૧ ઘો. સ. ભં. બીજી ત્યાંની પત્ર ૧૧૬ પં. ૧૪ આમાં પણ તેમજ, છે. લ. સં. ૧૯૫૬ જેઠ શુ. ૬ બુધ લ. ભાવસાર પીતાંબર હરી રહેવાસી ગોંડલના.

(પ્રસિદ્ધ થયું છે—આનંદકાવ્ય મહોદધિ, મૌક્તિક ૨ જું).

[આ કવિના ગુરૂ ગુણસાગરે શાંતિજિન વિનતિરૂપ છંદ ૨૧ કડીનો રચ્યો છે કે જેની આદિ

શારદામાય નમું શિરનામિ, હું ગાઉં ત્રિભુવનકો સ્વામી, છે અને અંતે એમ છેકે.

પદ્મસાગર ગુરૂરાજ પસાયા, શ્રી ગુણસાગર કે મન ભાયા.
નરનારી જે ચિત્તં આવે, તે મનોવાંછિત નિશ્ચેં પાવેં. ૨૧

આ સ્તવન જૈનપ્રબોધમાં તથા અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયું છે.

—ગૌતમ પૃચ્છા બાલાવબોધના અંતે જણાવેલ છેકે સંવત્ ૧૭૬૩ વર્ષે શ્રી વિજૈગચ્છે શ્રી ભટ્ટારિક શ્રી પૂજ્ય શ્રી સુમતિસાગરસૂરિજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી વીરચંદજી, ઋષિશ્રી ભવાનીદાસજી ઋષિશ્રી બાલચંદજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી ચતુરાજી તત્ શિષ્ય ઋષિશ્રી મયાચંદજી. આસોજ

શાંતિ જિનેસર સોલમઈં, ગરભ થિકી કરી શાંતિ
મારી નિવારી દેસથી, પસરી ધરિ ધરિ શાંતિ. ૨
યદુનંદન જગમાં જયો, બ્રહ્મચારિ શણગાર,
નામિ નવનિધિ સંપજઇ, ધન ધન નેમિકુમાર. ૩

× × × ×

અંતે—

ઢાલ ૪૩ રાગ ધન્યાસી. સકલ મંગલતણી એ દેશી.

દાન કલ્પતરૂ દાનમણી સુંદર, દાનથી વંછિત ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ,
દાનથી નરસુખ દાનથી સુરસુખ, દાનથી અનુક્રમે હોઇ સિદ્ધિ. ૧
દાનથી નરભવે દેવ ભોગીપણું, ભૂપ ક્રિયાણું જેણુ કીધું,
રાજછત્રંગણી નારિ ક્રમિ પરહરી, ભગનીપતિ વચનથી વ્રત લીધું. ૨
દાનથી ઋષભદેવો ત્રિભોવનધણી, સાધુનિ પ્રાગ ભવિ હવિપદાનૂં,
બાકલડા બદલિજ્જુઓ દાનથી, ચંદનાઇં પણિ કેવલ લીનું. ૩
દાનથી ધન્યનિ ઋદ્ધિ બહુલી હવી, દાન દીઉ ભવી ભાવ આણી,
ધન્યવિલાસનો તુર્ય પ્રસ્તાવ એ, ભણુન ગુણુત લહિ સુખ પ્રાણી. ૪
ધન્યવિલાસ કીઓ ચરીત્રાપરિ, અલ્પબુદ્ધિથિ હું પ્રેમ આણી,
ન્યૂનતા અધિકતા જે હુઇ એહમાંહિ, સોધયો પંડિતો પ્રીત આણી. ૫
ધન્યવિલાસના ચ્યાર પ્રસ્તાવ છે, ઢાલ ત્રહતાલીસ તસ પ્રમાણું,
શત એકાદશ ગ્રંથનો માઝનો, જિનપ્રસાદે સેવક કલ્યાણું. ૬
સંવત **સોલપંચ્ચાસી** ૧૬૮૫ સંવત્સરિ જ્યેષ્ટ શુદિ પંચમી પુણ્યમાણું,
ધન્યવિલાસ થયો સંપૂર્ણ દિન દિન સંઘનિ મંગલમાલં.

—ઢાલ ૪૩ પ્રમાણું લિ૦ ગણિ લાલવિજયેન પં. શ્રી હર્ષવિજય-ગણિ શિષ્યેણુ-વાવિનગરે ૨૨—૧૭ ગ્રંથ ૧૧૦૦ નં. ૩૩ દા. ૨૫ લીં; ડે૦

(આ કદાચ ૨૪૩ ક નં. નાં કલ્યાણમુનિ હોય. જુઓ પૃ. ૫૧૧)

—ઇતિ શ્રી શિત્રુંજય માહાત્મ્યે શ્રી પાર્શ્વનાથપંચકલ્યાણિક વર્ણન શ્રી ભાવશ્રેષ્ઠિ જાવડા સંબંધ તત્કૃતોદ્ધાર વર્ણન કરશી સંબંધ તન્ સુતદત્તોદ્ધાર વર્ણન. પંચમારકાંત સ્થિતિ વર્ણન. દુપ્રસહ નામાંત યુગપ્રધાન વર્ણન. તત્ શ્રાવક વિમલવાહનવિહિતોદ્ધાર વર્ણનાધિકારો નામ ષષ્ટ. ખંડ સમાપ્ત. સં. ૧૮૪૫ ફા. શુ. ૫ દિને ચીરાલા મધ્યે.
(પૃ. ૧૨૮ પં.—૧૪ ગુ. વિ.)

પ્રીતિ છત્રીશી સં. ૧૬૮૮ વિજયદશમી સાંગાનેરમાં.
આદિ—

ઉપશમરસ છાયા રસ લીજઇ-એહની ઢાલ.
પ્રીતિ ન કિણિહી જીતી જાયઇ, ધકધવિણુ અરિહંતજી,
ભાવઇ કોડિ ઉપાય કરઉ કોઇ, લાગઇ મંત ન તંતજી. પ્રી. ૧

* *

અંતે
સવત સોલવરસ અઠયાસી, જિહાં હુઉ સમલ સુકાલજી,
વિજયદસમિ સાંગાનેર (રિ) ર પુરવરિ, એહ વિચાર રસાલજી. પ્રી ૩૫
પ્રીતિ છત્રીસી એ વયરાગિ, ભવિક ભણિ હિતકારજી,
વાચક સહજકીરતિ કહઇ ભાવઇ, શ્રી સંઘ જય જયકારજી. ૩૬

—ઇતિ શ્રી પ્રીતિ ષટ્ત્રિંશિકા-પં. રાજકીર્ત્તિ ગણિ-તત્ શિષ્ય પં. તિલકવિજય-તત્ શિષ્ય ગોદા લિખિતં. શ્રાવિકા મલલદે પઠનાર્થં.
૨—૧૫ પ્ર. કા. નં. ૮૦

---

૨૫૧ કલ્યાણ બીજા.

(૪૮૮) ધન્યવિલાસ રાસ. સ. ૧૬૮૫ જેઠ સુદ ૫
આદિ—
પ્રથમ જિણેસર પ્રણમીઇ, પ્રથમ કરી જિણે આદિ
પ્રથમ ધર્મ પ્રકાસીઉ, તે પ્રથમ નમું સુગાદિ. ૧

વડ વ્યવહારી જાણીઇ, ભૂપ દીઇ જસ માંન,
સાવત્થા સુત નાગજી, ઉત્તમ પુરૂષ પ્રધાન. મ૦ ૫૮
દૃઢ સમકિત નિત ચિત્ત ધરઈ, સારઇ જિણવર સેવ,
ભક્તિ કરઇ સાહમી તણી, કુમતિ તણી નહીં ટેવ. મ૦ ૫૯
રૂપવંત સોહઇ સદા, સુંદર સુત અભિરાંમ,
સકલ કલા ગુણ આગરૂ, સોહઈ જિસ્યો કાંમ. મ૦ ૬૦
મુનિસુવ્રત પસાઉલે, દિન અધિકુ નૂર,
વિધપક્ષ ગછિ સોહાવીઉ, પુન્યતણું કરિ પૂર. મ૦ ૬૧
તસ આગ્રહ જાણી ઘણો, ચરિત રચિઉ મનોહાર,
અગડદત્ત ઋષિરાયનો. એહ સંબંધ ઉદાર. મ૦ ૬૨
શ્રી ગોડીપાસ પસાઉલઇ, સીધાં વંછિત કાંમ,
રાસ રચિઉ મહારિષિ તણો, સમવસરણ સુભ ઠાંમ. મ૦ ૬૩
વિહરમાન ગણધર ભલા. શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરીરાય,
અંચલ ગછપતિ જાગિ જયો. દેષનિ પાતિગ જાય. મ૦ ૬૪
વિમલવંશ વાચકતણો, કીરતિ જસ સુપ્રકાસ,
પુન્યચંદ્ર વાચક વરૂ, ધર્મ તણો મનિ વાસ. મ૦ ૬૫
તાસ સીસ સુંદરૂ સોભાગી, પાલઈ સાધનો પંથ,
કનકચંદ્ર વાચક ગુણિ ભરીયા, મહામુનિ એહ નિગ્રંથ. મ૦ ૬૬
તાસ સીસ વિદ્યાના આગર, વાચક શ્રી વીરચંદ,
તપ જપ સંજિમ કિરિયા પાલઇ, સુંદર એહ મુણિંદ. મ૦ ૬૭
તસ પદપંકજ મધુકરની પરિ, રહઈ સદા એક ચિત્તિ,
વિનયવંત નઈ વિમલ મનઈ નિત, રંગી કરઇ ગુરૂ ભત્તિ. મ૦ ૬૮
તાસ તણુ સુપસાય લહીનઈ, ચરિત રચિઉ મન ભાય,
થાંનસાગર મુનિવર ઇમિ જંપઇ, ભવિજન સુણઉ ચિત્ત લાય. મ૦ ૬૯
સંવત શશિરસ જાણીઇ, સિદ્ધિ તણી વલી સંખ,
મહાવ્રત પદ આગલિ ધરઉ, સમકરી ગુણો સવિ અંક. મ૦ ૭૦

૨૫૨ સ્થાનસાગર (આ. પુણ્યચંદ્ર-કનકચંદ્ર-વીરચંદ્ર શિ.)

(૮૮૯) અગડદત્ત રાસ સં. ૧૬૮૫ આશો વદ ૫ (ખંભાત)ત્રંબાવતીમાં.

આદિ—

શ્રી ગુડી પાર્શ્વનાથ નમઃ ઐં શ્રી ભગવત્યૈ નમઃ

શ્રી જિનપદપંકજ નમી, સમરી સરસતિ માય,
વીણાપુસ્તકધારિણી, પ્રણમઈ સુરનર પાય. ૧
હંસગામિનિ હંસવાહિની, આપો બુદ્ધિ વિલાસ,
જે નર સરસતિ પરિહર્યા, તે નર કહીઇ બાલ. ૨
સેવકનઇ સુપ્રસન્ન થઇ, આપો અવિરસ વાણિ,
કાલિદાસ કવિતા હુઈ, તે તુઝ શક્તિ પ્રમાણિ. ૩
ત્રિહું ભુવનિ જસ તાહરો, ગાવઈ સુરનર કોડિ,
અકલ અતુલ બલ તુ સદા, નાવઇ કો તુઝ હોડિ. ૪
શ્રી ભારતી ચરણઇ નમી, લહી નિજ સુગુરુ પસાય,
ગ્યાનદષ્ટિ આપઈ સદા, પ્રણમઈ સવ સુખ થાઈ. ૫
મૂલ ગ્રંથમાંહિ કરિઉ, અધ્યયન ચઉથઈ જેહ,
અગડદત્ત નૃપ કેરો, ચરિત સુણુ ધરી નેહ. ૬
કુણ તે અગડદત્ત નૃપ, કિમ લીંધુ ચારિત્ર,
તસ સંબંધ વખાણસિઉં, જિમ હોઇ જન્મપવિત્ર. ૭

* *

અંતે— ઢાલ ૩૯ રાગ ધન્યાસી દેશી ધમાલિની.

નયરી ત્રંબાવતી જાણીઇ, અલકાપુરીય સમાન.
દેવભુવન સોભઇ ભલાં, જાણું હો ઇંદ્ર વિમાન. ૭૫૫
મન રંગઈ ભવિયણ સાભલો હો, એહ સંબંધ રસાલ,—મન.
ધવલિત ધવલગૃહ ભલા, સોહિત ભાલિ અટાલિ,
કામિની જનમન મોહતી, સોહતિ ગજગતિ ચાલિ. મ૦ ૭૫૬
પુન્યવંત નર તિહાં વસઈ, પાલઇ નિજ આચાર,
જિન મંદિર નિત રૂપડા, પૂજા રચઇ નરનારિ. મ૦ ૭૫૭

પવનંજય રાજા તણી, અંજનાસુંદરી નારિ,
તાસુ કથા સુણતાં થકાં, હોસ્યઇ અલ્પ સંસાર. ૮

સતિ શિરોમણિ અંજના, શીલવિભૂષણ દેહ,
નામ જપંતાં પ્રહ સમઇ, આપે રિદ્ધિ અછેહ. ૯

તિણરો સબર સંબંધ છઇ, મીઠા સાકર જાય,
રસ લેજ્યો ભવીયણ તુમ્હે, બારે કીઆણુ બાય. ૧૦

કિમ તિણ સુધો મન કરી, કીધો શીલયતન,
સવે રસ લેજ્યો ભવિયણ તુમ્હે, સાંભલવા સુવચન. ૧૧

અંતે—　　૮ મી ઢાલ ફાગની.

(આહે) અંજના કેરીય ચુપઇ, પુરણ કીધી એહ,
જે નર ભણસીઇ ભાવસિઉ, મંગલ લહસ્યિ તેહ.
(આહે) સતીયાનિ સિરિ અંજના, વખાણિયે કવિરાય,
સાંભલતાં મન ઉલ્લસઇ, હીયડઇ હર્ષ ન માય. ૧

ષટ દરશનના ગ્રંથમિઇ, અંજના કેરી વાત,
પવનસુત હનુમંતરાય, પ્રકટ ઘણા અવદાત.
(આહે) ગુણયશતા સુવખાણિયઇ, જાસુ વદઇ સંસાર,
આપરો નામ ગ્રોઇજ લહઇ, જે હોઇ મૂઢ ગમાર. ૨

(આહા) જનમાંહિ ઠામિ ઠામિ, દીસઇ એ અધિકાર,
પણિ પરમારથ જુજુઆ, નામ તણા નિરધાર,
(આહે) શીલતરંગીણી ગ્રંથથી, એ રચીઉ સંકેત,
કાઇક કીમતી કેલવી, તિનકા સુણઇ હેત. ૩
(આહે) તે દુષણ મત કાઢજ્યો, ગ્રહજ્યો કવિ ગુણરંગ,
સો મિઇ તો મઇ આણીઉ, લાગઇ સરસ સુચંગ.
શ્રી મુનિસુવ્રત સામિરઇ, વારઇ હુઇવાત,
ચ્યાર વહિ જિણ વરચીઆ, કુણ જાણઇ અવદાત. ૪
*(વાંચે જગઅડુ વહી ગયા–પાઠાંતર).

૨૫૨ સ્થાનસાગર (આ. પુણ્યચંદ્ર–કનકચંદ્ર–વીરચંદ્ર

(૪૮૯) અગડદત્ત રાસ સં. ૧૬૮૫ આશો વદ ૫ (ખંભાત)ત્રંબાવ

આદિ—

શ્રી ગુડી પાર્શ્વનાથ નમ: ઐં શ્રી ભગવત્યૈ નમઃ

શ્રી જિનપદપંકજ નમી, સમરી સરસતિ માય,
વીણાપુસ્તકધારિણી, પ્રણમઈં સુરનર પાય.
હંસગામિનિ હંસવાહિની, આપો બુદ્ધિ વિલાસ,
જે નર સરસતિ પરિહર્યા, તે નર કહીઇ બાલ.
મેવકનઇ સુપ્રસન્ન થઇ, આપો અવિરસ વાણિ,
કાલિદાસ કવિતા હુઈ, તે તુઝ શક્તિ પ્રમાણિ.
ત્રિહું ભુવનિ જસ તાહરો, ગાવઈં સુરનર કોડિ,
અકલ અતુલ બલ તું સદા, નાવઇ કો તુઝ હોડિ.
શ્રી ભારતી ચરણઇ નમી, લહી નિજ સુગુરૂ પસાય,
જ્ઞાનદષ્ટિ આપઈં સદા, પ્રણમઈં સવ સુખ થાઈ.
મૂલ ગ્રંથમાંહિ કરિઉ, અધ્યયન ચઉથઈ જેહ,
અગડદત્ત નૃપ કેરડો, ચરિત સુણ ધરી નેહ.
કુણ તે અગડદત્ત નૃપ, કિમ લીધું ચારિત્ર,
તસ સંબંધ વખાણસિઉં, જિમ હોઇ જન્મપવિત્ર.

* *

અંતે— ઢાલ ૩૯ રાગ ધન્યાસી દેશી ધમાલિની.

નયરી ત્રંબાવતી જાણીઇ, અલકાપુરીય સમાન,
દેવભુવન સોભઇ ભલાં, જાણુ હો ઇંદ્ર વિમાન.
મન રંગઈં ભવિયણ સાંભલો હો, એહ સબંધ રસાલ,—મન.
ધવલિત ધવલગૃહ ભલાં, સોભિત માલિ અટાલિ,
કામિની જનમન મોહતી, સોહતિ ગજગતિ ચાલિ. મ૦
પુન્યવંત નર તિહાં વસઈં, પાલઇ નિજ આચાર,
જિન મદિર નિત રૂયડાં, પૂજા રચઇ નરનારિ. મ૦

પવનંજય રાજા તણી, અંજનાસુંદરી નારિ.
તાસુ કથા સુણતાં થકાં, હોસ્યઇ અલ્પ સંસાર. ૮

સતિ શિરોમણિ અંજના, શીલવિભૂષણ દેહ,
નામ જપંતાં પદ સમઇ, આપે રિદ્ધિ અછેહ. ૯

તિણરો સરસ સંબંધ છઇ, મીઠો સાકર દ્રાખ,
રસ સેજ્યો ભવીયણ તુમ્હે, ભાખે કવીઅણ ભાખ. ૧૦

ઇમ તિણ સુધો મન કરી, પ્રણિમો શીલરતન,
સવે રસ સેજ્યો ભવિયણ તુમ્હે, સાંભલવા સુવચન. ૧૧

અંતે— ૮ મી ઢાલ ફાગની.

(આહે) અંજના કેરીય ચુપઇ, પુરણ કીધી એહ.
જે નર ભણસીઇ ભાવસિઉ, મંગલ લહસિય તેહ.
(આહે) સતીયાનિ સિરિ અંજના, વખાણિયે કવિરાય,
સાંભલતાં મન ઉલસઇ, હીયડઇ હર્ષ ન માય. ૧

ષટ દરશનના ગ્રંથમિંઇ, અંજના કેરી વાત,
પવનસુત હનુમંતરાય, પ્રકટ ઘણા અવદાત.
(આહે) ગુણયશતા સુવખાણિયઇ, જાસુ વદઇ સંસાર,
આપરો નામ સોઇજ લહઇ, જે હોય મૂઢ ગમાર. ૨

(આહા) જનમાંહિ ઠામિ ઠામિ, દીસઇ એ અધિકાર,
પણિ પરમારથ જુજુઆ, નામ તણા નિરધાર,
(આહે) શીલતરંગીણી ગ્રંથથી, એ રચીઉ સંકેત,
કાઇક કવીમતી કેલવી, તિનકા સુણઇ હેત. ૩
(આહે) તે દુષણ મત કાઢજ્યો, ગ્રહજ્યો કવિ ગુણરંગ,
સો મિઇં તો મઇ આણીઉ, લાગઇ સરસ સુચંગ.
શ્રી મુનિસુવ્રત સામિરઇ, વારઇ હુંઇવાત,
ચ્યાર વહિ જિણ વરચીઆ, કુણ જાણઇ અવદાત. ૪
(વાંચો 'જગમાંહુ વહી' ગયા—પાઠાંતર).

અશ્વનિમાસિ મનોહર, પૂર્ણા તિથિ વલી જાણિ,
અસિત પંચમી એ સહી, ભૃગુસુત વાર વખાણિ. મ૦ ૭૧
એહ ચરિત જે સાંભલઈ, તેહ ઘરિ લીલવિલાસ,
સાધુ તણા ગુણ ગાયતાં, પૂરઇ હો મનતણી આસ. મ૦ ૭૨

—સંવત્ ૧૬૮૫ વર્ષે જ્યેષ્ટમાસે સિતપક્ષે ત્રયોદશ્યાં રવિવાસરે લિખિતં રાધનપુરે મુનિ રત્નસાગરેણ પ્રવાચનાય ૨૪-૧૫ સં. લા. વડોદરા નં. ૫૩૨૫; કવિની હસ્તલિખિત પ્રત છે.

૨૫૩ પુણ્યસાગર (પીંપલગચ્છ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ-વિનયરાજ ને કર્મસાગર શિ.)

(૪૯૦) નયપ્રકાશ રાસ. સં. ૧૬૭૭

(૪૯૧) અંજનાસુંદરી રાસ. સં. ૧૬૮૯ શ્રાવણ શુ. ૫.

આદિ—

શ્રી ગૌતમ ગણધર પ્રમુખ, એકાદશ અભિરામ,
મનવાંછિત સુખ સંપજઈ, નિત સમરતાં નામ. ૧
પ્રથમ ઉદયમઈ મંડીક, મતિ દીસઇતિમંદુ,
તિણ કારણિ પહિલા નમું, શ્રી ગણધર સુખકંદ. ૨
સરસતિ પદપંકજ સદા, પૂજી બે કરજોડિ,
કહણ કથા ઉદમ ધર્યો, માન । મ આણો ખોડિ. ૩
સેવકનિ સાનિધ કરી, દેયો અવિરલ વાણિ,
જિમ વેગો સિદ્ધિ સહ્ઇ, કાઇ મા રાખિસ કાણિ. ૪
વલિ પ્રણમું સદગુરૂ વડા, જેણથી થઉ સનાથ,
પાપ પડલ પાંડાં કર્યાં, સત્ર શાસ્ત્ર દે હાથ. ૫
જગમાંહિ મોટાકહ્યા, સદગુરનો ઉપગાર,
જાણિનાઈ માનિ નહી, આયા તેહ ગમાર. ૬
મનશુધિ સહૂ પ્રણમી કરી, કરસ્યુ સતી વખાણ,
સાંભળજો એકમના થઈ, જિમ હોઇ જન્મ પ્રમાણ. ૭

ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોક સંખ્યા ૯૦૫ સં. ૧૭૫૩ વર્ષે મા સુદિ ૮ દિને સંપૂર્ણ કીધો. શ્રી સોહીગ્રામ મધ્યે દેરધાં.લિ૦ ગણિ કેસરવિજયેન. ૧૭—૧૮ લીં.-ગ્રંથાગ્ર ૯૩૯ રાજસુંદર લખીકૃતા (૧૭૦૦ ની આસપાસ. મ. બ)

બીજી પ્રતમાં પ્રશસ્તિ કંઇ જૂદી આપી છે તે નીચે પ્રમાણે છેઃ—

શ્રી જિનરાજસૂરિ પાટિ દિનકરા, આગમ અર્થ નિધાન,
શ્રી જિનરંગ સૂરીસરૂ સત્યવર જાણે, સર્વ નિધાન.

તાસુ આદેશ સંવત સોલ ચોરાસીઈ, ઉદેપૂરિ સોમાસિ,
જગતસંઘ રાણો ગાજે તિહાંકણિ, હાદુ ઉપતાં જસવાસ.

સંઘ કથન ધરી માઘ સુદિ તૃતીયા દિને શુભયોગે ગુરૂવાર
અવિછિન રસ ઇણિમે લેજ્યો જોઇને અધિકારે અધિકાર.

પુણ્યભુવન કહે ભાવ ધરી ઘણો, ગિરૂયાનો જસવાસ,
અધિક ઓછો ઇહાંકણિ જે કર્યો, હુવે મિચ્છામિ દુક્કડ તાસ.

શીલ સમકિત ગુણ દેહ પ્રતિધારને દિન પ્રતિ કોડિ કલ્યાણ,
તિણિએ ભણે ગુણે સુણે ભાવસું, જીવિત જનમ પ્રમાણ.

—લિ. ૧૭૪૫ આસો વ૦ ૧૩ ગુરૂ કલ્યાણપુરમાં.
રાજકોટ પૂજ્યના અપાસરાનો ભંડાર.

આમાં કર્તાનું નામ પુણ્યભુવન (ખ૦) આપેલ છે ને રચ્યા સાલ સં. ૧૬૮૪ માહ શુ. ૩ ગુરૂ, ઉદયપુરમાં જગતસિંહ રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે, એમ જણાવ્યું છે. મને તો પુણ્યસાગર (પી. ગચ્છીય)ની પહેલી પ્રશસ્તિ વિશ્વસનીય ભાસે છે.

—મારી પાસે મોટા અને સારા અક્ષરવાળી ૨૭ પાનાની પ્રત છે, પણ તેમાંથી કર્તાનું નામ ઉડાડી દીધું છે. ૨૭—૧૨.

—પત્ર ૨૨ ગ્રંથમાન ૬૦૦ નં. ૩૧ દા. ૨૫ લી. કે જેમાં કર્તાનું નામ પુણ્યસાગર સ્પષ્ટ છે.

શ્રી વડગછ ગુરૂ ગાઇઇ, શાંતિ સૂરિ ગણધાર,
ચક્કેસરી પદ્માવતી, ભગતિ કરઇ વારવાર.
ભંગક છેવટ્ણુ (ભગવઅટણ) ભાખીયુ, ધૂલીકોટ સંકેત,
કુટુંબ શ્રીમાલી સાતસઈ, ઊગાર્યો ગુણ હેત. ૬
ભોજ ચુરાસી રાજભઈ, જીત્યા વાદ વિશાલ,
શાસન જિન સોભાવીઉ, વાદી બિરૂદ વૈતાલ.
તિણ ગછ પીંપલ થાપીઉ, આઠ શાખા વિસ્તાર,
સંવત રૂદ્ર બાવીસાઈ સમઈ હુઈ સુખકાર. ૭
તે ગછ દીસઇ દીપતુ, નયર સાચોર મઝારી,
વીર જિણેસરનુ તિહાં, તીરથ પ્રગટ ઉદાર.
તાસુ પાટી અનુક્રમઈ હુયા, શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરી,
વિનયરાજ કરમસાગર, વાચક દોઇ સનુરા. ૮
તાસુ સીસ પુણ્યસાગર, વાચક પભણઇ એમ,
અંજનાસુંદરી ચુપઇ, પૂરણ વધતઇ પ્રેમ.
સંવત સોલ નેવ્યાસીઈ, શ્રાવણ માસ રસાલ,
સુદી તીથિ પંચમી નીરમલા, ઋદ્ધિવૃદ્ધિ મંગલ માલ. ૯

—ઇતિશ્રી અંજના સુંદરીની ચુપઇ સંપૂર્ણ
(અશુદ્ધ) ૩૮—૧૧ આ. ક., ઉદયપુર ભં—માણેક.

—ઇતિશ્રી અંજનાસુંદરી પવનંજય કુમાર સંબંધે પૂર્વ ભવ વર્ણન માતુલપુરે સમગમન પવનજયગૃહાગમન અંજનાસુંદરીદર્શનાય વિલાપકરણાય ઋષભદત્તશુદ્ધિકરણાય ઋષભમાતુલપુરે સમાગમન અંજના મિલન પુન પવનજય અંજનામિલન પુનઃ સાધુસમીપ દીક્ષા ગ્રહણાય સુરલોકગમનાધિકારવર્ણનો નામ તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ. પંડિત શ્રી ૫ શ્રી અમૃતવિજયગણિ શિષ્ય મુનિ દેવવિજય પઠનાર્થ. ૧૨—૧૪ લીં૦

—પ્રથમ ખંડે ઢાલ ૪ ગાથા ૧૮૨ દ્વિતીય ખંડે ઢાલે ૭ ગાથા ૨૦૭ તૃતીયખંડે ગાથા ૨૪૩ ઢાલ ૮ સર્વ ઢાલ ૨૨ ગાથા સર્વ ૬૩૨

માસ તણી કીધી સંલેષણા, સમરૈ જિનવર નામ.
સાઠ ભગતઇ છેદ્યા અણસણૈં, સૂધૈ મન પરિણામ. ૨૪૪ ધ.
પાપ ઠાંમ આલોઇ પડિક્રમી, કાલ માસ કરિકાલ,
સૌધરમૈ દેવલોકઇ સાસતો, સુર અપચ્છર સુવિશાલ. ૨૪૫ ધ.
ઇંદ્રિ વિમાનથકી અતિ દીપતઉ, કૂણ અછૈ ઇસાણ,
આણંદ ગાથાપતિ હિવ ઊપનઉ, તિણ અરુણાભવિમાન. ૨૪૬ ધ.
પલ્યોપમ ચિહુનૈં આઉષૌ, સુષ ભોગવૈ અપાર,
મહાવિદેહ તિહાંથી સીઝિસ્યૈ, કરિસ્યૈ એક અવતાર. ૨૪૭ ધ.
સાંભલિ જંબૂ સોહમ ઇમ કહૈ, સાતમ અંગ મઝાર,
પ્રથમ અધ્યયનૈ ભાષ્યા એહવા, વીરજિણંદ વિચાર. ૨૪૮ ધ.
જિમ જિમ ચરિત સુણીજૈ એહવા, તિમ તિમ મન થિર થાય,
થિર મન રાષ્યાં લાભ હુવૈ ઘણો, પાતક દૂરિ પલાય. ૨૪૯ ધ.
પુહકરણી નયરી અતિ દીપતી, શ્રાવક ચતુરસુજાણ,
આદીસર જિનવર સુપસાઉલે, રાજપ્રજા કલ્યાણ. ૨૫૦ ધ.
સંવત્ દિશી સિદ્ધિ રસ સસિ ૧૬૮૪ તિણપુરીમઈ કીધી ચઉમાસિ,
એ સંબંધ કીયૌ રલિયામણઉ સુણતાં થાઇ ઉલ્લાસ. ૨૫૧ ધ.
રતનહરષવાચક ગુરુ માહરઉ, હેમનંદન સુખકાર,
હેમકીરતિ ગુરુ બંધવનૈ કહૈ, પભણૈ મુનિ શ્રીસારિ. ૨૫૨ ધ.

ઇતિ શ્રી આણંદસંધિ સમાપ્ત.

(ભાવ૦ શુદ્ધ અક્ષરની પ્રત પા. ૭ પં-૧૮ અને બીજી પ્રત પા. ૧૮ પં-૯) ૧૫-૧૧. આ. ક. ૧૨-૧૩ આ. ક.

—સં. ૧૮૫૨ જેષ્ટવદિ ૧૧ દિને લિ૦ પં. અષૈચંદ ૧૦-૧૫ ઘો.

—સં. ૧૯૨૨ લિ. પં ગુણસોમ વાલોચર મધ્યે ૧૯-૧૧ ઘો.

—(વિ. ધ. ભંડાર)-સં. ૧૮૦૩ માગશર વદ ૧૧ પ્રે. ૨.

—લિ૦ શ્રી ૧૦૮ શ્રી પુજેં મલુકચંદજી, તત્ સીષ પુજ્યે શ્રી મ્હાસીંઘજી, તત્ સીષ લિષતં અમોલકચંદ કાત્યાસની મદ્ધિ સહેર મેડતા સૌહી કોસ દોય, સંવત ૧૮૪૩ માસ અસૂદ વદી ૬ વાર બુધવારિ કિસ્નપક્ષે

૨૫૩ ક લાભોદય

નેમિરાજિમતિ બારમાસ. ૧૫ કડી સં. ૧૬૮૯ આસો શુ. ૧૫

આદિ—

સખીરી સાંભલિ હે તૂં વાણી, ઇમ બોલે રાજુલ રાણી,
નેમજી મુઝ જીવન પ્રાંણી, તિણ તોડી પ્રીતિ પુરાણી હોલાલ
નેમજી નેમજી કરતી, નેમજી નિજ ધ્યાન ધરતી હો લાલ. ૧

* * *

અંતે—

સખીરી સંવત સોલસૈ નિવ્યાસી, આસૂ પુનિમ ઉજાસી,
ભણતા ગુણતાં સુખ પાસી, લાભોદય લીલ વિલાસી હો લાલ. ૧
નેમજી નેમજી કરતી.
—(મારી પાસે પ્રત છે.)

---

૨૫૪ શ્રીસાર (ખ૦ ખેમશાખા રત્નહર્ષ વાચક શિષ્ય)

(૪૯૨) આનંદ શ્રાવકસંધિ. સં. ૧૬૮૪ પુષ્કરણી નગરીમાં.

આદિ—

વર્દ્ધમાન જિનવર ચરણ, નમતાં નવ નિધિ હોય,
સંધિ કરૂં આણંદની, સાંભલિજ્યો સહુ કોઈ. ૧

* * * *

અંતે—

ઢાલ ૧૫ આશ્રવ કારણ એ જગિ જાણીયઈ—એહની.
ધન ધન સુધી શ્રાવક એહવા, નામૈ નવ નિધિ થાઇ,
સૈ મુખિ વીર વખાણ્યઉ જેહને, પ્રણમૈ સુરનર પાય. ૨૪૧ ધ.
નિરતા બારહ વ્રત પરિપાલીયા, ન લગાયા અતિચાર,
ભલીપરૈ વિધિસું શ્રાવકતણી, પ્રતિમા વહી ઇગ્યાર. ૨૪૨ ધ.
દાનશીલ તપ જપ નૈ ભાવના, કીધા ધરમ અનેક,
ઇણિપરિ માનવ ભવ સફલો કિયો, અહનિસિ ચિત્ત વિવેક. ૨૪૩ ધ.

શ્રીફુલવર્ધાપુર નગર સોહામણો, જિહાં શ્રાવક સુવિસાલ,
 ન્યાયવંત ચિહું ખખિ નિરમલાં, જીવદયા પ્રતિપાલ. સંપ. ૧૦૬
શ્રી ખેમસાખા વાચક દીપતા, રતનહરખ મુનિરાય,
 નામ લીયાં સુખ સંપજે, તિણિ સહગુરૂ સુપસાય, સંપ. ૧૦૭
એ સંબંધ સરસ સોહામણો, કીધૂં મુનિ **શ્રીસાર**,
 સુણતાં ખ્યાલ સને ઉપજે, ચતુર નરાં ચમત્કાર. સંપ. ૧૦૮

૬-૧૩ ક. મુ. (પા. ૪. પ્રે. ૨.-વિધા.)-૬.

—સં. ૧૭૩૩ પોસ વદિ ૧૩ દિને શ્રી સિણધરી ગ્રામે પં. શ્રી ઉદયહર્ષ ગણિવરાણાં શિ૦ મતિવિમલેન લિ. ૩-૧૫.

(૪૯૪) સારબાવની સં. ૧૬૮૯ આસો શુદિ ૧૦ પાલીમાં.

(પ્રાસ્તાવિક કવિતોનું આ કાવ્ય મારવાડી ગૂજરાતી (પ્રાચીન ગૂજરાતીનું એક રૂપ) ભાષામાં છે. કાવ્યમાં દરેક ટુંકમાં અધાક્ષર કક્કાને અનુક્રમે લઈને એક એક કવિત રચ્યું છે. કવિનું અંતિમ લક્ષ્યબિંદુ 'ભક્તિ' અને 'ભગવંત' છે. મ૦ ખ૦)

આદિ—

ૐ ઉંકાર અપાર પાર તસુ કોઇ ન લબ્ભોય,
સવ્વકખર સિરતાજ મંત્ર ધુરિ કવિયણ ગબ્ભય,
અર્ધચંદ આકારિ ઉવરિ મીડઉ જસુ સોહઈ,
જે સેવઈ ચિત લાઇ તિકે તિહુઅણ મન મોહઈ,
સાધિક સિદ્ધ જોગી જતી, જાસુ ધ્યાન અહનિસિ કરઇ,
કવિ સાર કહઈ ઉંકાર જપિ, કાંઇ સયણ ભુલ્લો ફિરઇ. ૧

× × × ×

મહીયલિ ઉ નર અચલ, જિકો પર *તાત ન જાણઇ,
મહીયલિ ઉ નર અચલ જિકો આપો ન વિખાણઈ,
મહીયલિ ઉ નર અચલ દીયઈ ધર દેખે પગલા,
મહીયલિ ઉ નર અચલ જિકો ×સાંસહૈ સગલા,

* તાંત-નિંદા. × આશ્વાસન આપે.

લિખત કોઠારી કુસાલેચંદજી તાન્હો રાસદ્ધિ. અશુદ્ધ પ્રત. ૧૮-૨૧ અનંત.

(૪૯૩) મોતી કપાસીયા સંબંધ સંવાદ. સં. ૧૬૮૯ ફલોધીમાં

આદિ— દુહા.

સુંદર રૂપ સોહામણો, આદિસર અરિહંત,
પરતા પૂરણ પ્રણમીયૈ, ભયભંજણ ભગવંત. ૧

જિણવર ચોવીસે નમી, સમરૂં સરસતિ માય,
એહ પ્રબંધ માંડયો સરસ, શ્રી સહગુરૂ સુપસાય. ૨

આદિનાથ આણંદસું, હથિણાઉર મઝારિ
વિચરઈ જિનવર ગોચરી, ન લહૈ સુદ્ધ આહાર. ૩

પાએ લાગી પદમણી, મોતીયડૈ ભરિ થાલ
મોતીસું કરે નિમંછણા, લોક સહુ સુવિસાલ. ૪

મોતી ગરબ્યઉ મહીયલઈ, હું મોટો સંસાર
મો સમવડિ કોઈ નહી, હું અગલઇ સિરદાર. ૫

* * * * *

અંતે—

ઢાલ ૮ રાગ ધન્યાશ્રી. ધન્ય ધન્ય આઈ કુમર વર સેજની. દેશી.

સંપ હુઓ મોતી કપાસીયૈં, મિલીયા માહોમાહિં
વાદ એ ભગવંતે ભાજીઓ, ચતુર નરા ચિત્ત ચાહિ. સંપ. ૧૦૧

કપાસીયાને મોતી મળપનો, પાઈ લાગો આય
તુ ગિરૂઓ ભાઇ ભારીખમો, ખમજે મુજ અન્યાય. સંપ. ૧૦૨

તુમ કરીનિં સોભા છે માહરી, મુજ કરી તાહરી સોભ
બાંધી મૂઠી લાખ સવા લહે, ધર્મતણો છે લોભ, સંપ. ૧૦૩

ધર્મભાઈ હિવે તૂ છે માહરો, આપો અવિહડ પ્રીતિ,
હિવૈ ભવિનો સ્યૂ હું વિસ્વાસ નહીં, માને મુજ પરતીત. સંપ. ૧૦૪

કપાસીઓ મોતી છિવિ પરિ મન્યા સયણ તણે સબંધ.
સંવત સોલનવ્યાસીઈ, કીધો એહ પ્રબંધ. સંપ. ૧૦૫

રત્નજય ગણિભિ તત્શિષ્ય ૫. રત્નવર્દ્ધનજી પં. દયાતિલકેન લેખિ. શ્રી ચુસગ્રામે કોઠારી રાયપાલજી તત્પુત્ર વરદ્ધમાન કોઠારી પઠનાર્થમ્.
(મ. બ. ની નોંધ.)

૧ ઉપદેશ સત્તરી=જીવઉત્પત્તિની સઝાય=તંદુલવેયાલી સૂત્ર સં૦

આદિ—

ઉત્પત્તિ જો જો આપણી મનમાંહિ વિમાસ
ગર્ભાવસિં જીવડો વસિયો નવ માસ. ૧ ઉત્પત્તિ.

* * * * *

અંતે— કલશ.

એહ જૈન ધર્મ વિચાર સાંભલી લીયે સંયમ ભાર એ
વલિ સીહની પરે સદા પાલઈ નિયમ નિરતિચાર એ
સંસારના સુખ સકલ ભોગવિ તે લહઇ ભવ પાર એ
શ્રી રત્નહર્ષ સુસીસ રંગે ઇમિ કહે **શ્રીસાર** એ. ૭૧

—લિ. ૧૮૨૧ માગ૦ વ. ૧૧ સોમ. ઋ. થિરપાલા. આર્યા માહુ વાચનાર્થં નાગોરી લુંકે ગચ્છે અકબરાબાદ મધ્યે. ૩-૧૪ (ચા.) ૪-૫-૧૨ માં; ૩-૧૬ (મારી પાસે છે.) પ્ર, જૈ. પ્ર. ૩૭૩-૩૭૯.

૨ દશ શ્રાવક ગીત—કડી ૧૪ (આદિ-પહિ પહી પ્રણમું દશે શ્રાવક જેમ પાતક જાઇરે......અંતે-સાતમઇ અંગઈ ઉપદિસ્યઉ એ, કહઈ મુનિ શ્રીસાર રે.)

—આની એક એક પાના વાળી બે પ્રત મારી પાસે છે.

૩ ફલોધીપાર્શ્વનાથ સ્ત.

આદિ—

પરતાપ પૂરણ પ્રણમીયઇ, અરિગંજણ અરિહંત,
સાચઉ સાહિબ તું સહી, ભયભંજણ ભગવંત. ૧
વામાનંદન વંદીયઇ, દઉલતિનઉ દાતાર,
કીડીથી કુંજર કરઈ, સેવક નઈ સાધાર. ૨

* * * * *

એહવઉ પુરષ અવિચલ જિકો, આપદ સંપદ એક બલ,
કવિ **સાર** કહૈ જારે અજર, મહિ મંડલ સો નરઅચલ, ૪

* * * *

ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો ઉપગાર ન જાંણઈ,
ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો ત્રૂટી દિસિ તાંણઈ,
ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો ગુણ પોતઇ ગાવઈ,
ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો કહિનઈં નહિ જાવઇ,
ઓછો સુ પુઠિ કચપચ કરૈ, મુંહ મિલિયાં મુસકઇ નહી,
કવિ **સાર** કહઇ ઓછઉ તિકો, જિકો વાદ મંડઇ બહી. ૧૯

* * * *

અંતે—

ક્ષિતિમંડન ક્ષિતિતિલક, સહર પાલીપુર સોહઈ,
ગઢમઢ મંદિર પઉલ, બાગ વાડી મન મોહઇ,
રાજ કરૈ જગનાથ સૂર સામંત સવાયો,
સોનિગિરઈ સુસમથ, સુજસ વસુધા વર્તાયો,
સંવત સોલ નિવ્યાસીયઈ, આસુ સુદિ દસમી દિનઈ,
શ્રીસાર કવિત બાવન કહ્યા, સાભલિજ્યો સાચઈ મનઈ. ૫૫

ભલે ૐ નમઃ સિદ્ધં, અ આ ઇ ઈ ભણિઉ ઊ,
ઋ ૠ ઌ ૡ વર્ણું, વલે એ ઐ નઈ ઓ ઔ,
ક ખ ગ ઘ ઙ ચ છ જ ઝ ઞ, ટ ઠ ડ ઢ ણ ત થ દ ધ ન પ ફ બ ભ,
મ ય ર લ વ શ સ હ ળ ક્ષ તેમ અક્ષર સપ્રમઃ
બાવન એહ અક્ખર અકલ કિયા કવિત ધુરિ સંકલી,
સુવિચાર સાર ઈમિ ઉચ્ચરઇ, સાભલતાં પૂગૈ રલી. ૫૬

—સં. ૧૭૩૦ વર્ષે આસોજ સુદિ ૫ તિથૌ શ્રી બૃહત શ્રી ખરતર ગચ્છે યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે મહોપાધ્યાય શ્રી શિવનિધાન ગણિવરાણાં તચ્છિષ્ય વા૦ મતિસિંહગણિ તચ્છિષ્ય વા૦ શ્રી

રત્નજય ગણિભિ તત્શિષ્ય પ. રત્નવર્દ્ધનજી પં. દયાતિલકેન લેખિ. શ્રી ચુરુગ્રામે કોઠારી રાયપાલજી તત્પુત્ર વરદ્ધમાન કોઠારી પઠનાર્થમ્.
(મ. બ. ની નોંધ.)

૧ ઉપદેશ સત્તરી=જીવઉત્પત્તિની સઝાય=તંદુલવેયાલી સૂત્ર સ૦

આદિ—

ઉત્પત્તિ જો જો આપણી મનમાંહિ વિમાસ
ગર્ભાવસિં જીવડો વસિયો નવ માસ. ૧ ઉત્પત્તિ.

* * * * *

અંતે— કલશ.

એહ જૈન ધર્મ વિચાર સાંભલી લીયે સંયમ ભાર એ
વલિ સીહની પરે સદા પાલઇં નિયમ નિરતિચાર એ
સંસારના સુખ સકલ ભોગવિ તે લહઇં ભવ પાર એ
શ્રી રત્નહર્ષ સુસીસ રંગે ઇમ કહે **શ્રીસાર** એ. ૭૧

—લિ. ૧૮૨૧ માગ૦ વ. ૧૧ સોમ. ઋ. થિરપાલા. આર્યા માહુ વાચનાર્થં નાગોરી લુંકે ગચ્છે અકબરાબાદ મધ્યે. ૩-૧૪ (ચા.) ૪-૫-૧૨ માં; ૩-૧૬ (મારી પાસે છે.) પ્ર, જૈ. પ્ર. ૩૯૩-૩૯૯.

૨ દશ શ્રાવક ગીત—કડી ૧૪ (આદિ-પહિ પહી પ્રણમું દશે શ્રાવક જેમ પાતક જાઇરે......અંતે-સાતમઇ અંગઇ ઉપદિસ્યઉ એ, કહઈ મુનિ શ્રીસાર રે.)

—આની એક એક પાના વાળી બે પ્રત મારી પાસે છે.

૩ ફલોધીપાર્શ્વનાથ સ્ત.

આદિ—

પરતાપ પૂરણ પ્રણમીયઇ, અરિગંજણ અરિહંત,
સાચઉ સાહિબ તું સહી, ભયભંજણ ભગવંત. ૧
વામાનંદન વંદીયઇ, દઉલતિનઉ દાતાર,
કીડીથી કુંજર કરઈ, સેવક નઈ સાધાર. ૨

* * * * *

એહવઉ પુરૂષ અવિચલ જિકો, આપદ સંપદ એક બલ,
કવિ સાર કહૈ જારે અજર, મહિ મંડલ સો નરઅચલ, ૪

*   *   *   *

ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો ઉપગાર ન જાંણુઈ,
ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો ઝૂઠી દિસિ તાંણુઈ,
ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો ગુણ પોતઇ ગાવઈ,
ઓ ઓછઉ આદમી, જિકો કહિનઈ નહિ જાવઇ,
ઓછો સુ પુઠિ કચપચ કરૈ, મુંહ મિલિયાં મુસકઇ નહી,
કવિ સાર કહઇ ઓછઉ તિકો, જિકો વાદ મંડઇ બહી. ૧૯

*   *   *   *

અતે—

ક્ષિતિમંડન ક્ષિતિતિલક, સહર પાલીપુર સોહઈ,
ગઢમઢ મદિર પઉલ, બાગ વાડી મન મોહઇ,
રાજ કરૈ જગનાથ સૂર સામંત સવાયો,
સોનિગિરઈ સુસમથ, સુજસ વસુધા વર્ત્તાયો,
સંવત સોલ નિવ્યાસીયઈ, આસૂ સુદિ દસમી દિનઈ,
શ્રીસાર કવિત બાવન કહ્યા, સાંભલિજ્યો સાચઇ મનઈ. ૫૫

ભલે ૐ નમ: સિદ્ધં, અ આ ઇ ઈ ભણિઉ ઊ,
ઋ ૠ લૃ લૄ વર્ણું, વલે એ ઐ નઈ ઓ ઔ,
ક ખ ગ ઘ ઙ ચ છ જ ઝ ઞ, ટ ઠ ડ ઢ ણ ત થ દ ધ ન પ ફ બ ભ,
મ ય ર લ વ શ સ હ લ્લ ક્ષ તેમ અક્ષર સપ્રજ:
બાવન એહ અક્ખર અકલ ક્રિયા કવિત ધુરિ સંકલી,
સુવિચાર સાર ઇમિ ઉચ્ચરઇ, સાંભલતાં પૂગૈ રલી. ૫૬

—સં. ૧૭૩૦ વર્ષે આસોજ સુદિ ૫ તિથૌ શ્રી બૃહત શ્રી ખરતર ગચ્છે યુગપ્રધાન શ્રીજિનચંદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે મહોપાધ્યાય શ્રી શિવનિધાન ગણિવરાણાં તત્શિષ્ય વા૦ મતિસિંહગણિ તત્શિષ્ય વા૦ શ્રી

મુખ દીઠોરે મીઠો લાગે તાંહરો,
તિણ મિલવારે ઉમાહ્યો મન માંહરો. ૧

અં. (કલશ.)

ઇમ વીર જિનવર તણે આગે, પ્રથમ ગણધર અટકલી,
ચાલીસ ને વલિ આઠ ઉપર પ્રશ્ન પૂછ્યા મન રલી,
નિધિ ર કલા ગુગ ચંદ્ર વરસે, આદિજિન પારણ દિને,
શ્રીસાર પાઠક તેહ વખાણે, સાંભલો સાચે મને. ૩૩

રાા-૧૫ આ. ક.

૬ જિન પ્રતિમા સ્થાપન સ્ત૦

આદિ—

સમકિત દૃષ્ટિ જિનપ્રતિમા સેવા, ન કરો વાદવિવાદને ભાઈ,
જિનપૂજક પંચમ ગુણ ઠાણે, નવી પૂજે તે મિથ્યાતી રે ભાઇ. સ. ૧

*　　*　　*　　*　　*

અંતે—

હંસતણી પરે કરો પરિખ્યા, મકરો કૂડા વાદ રે ભાઇ,
કહે શ્રીસાર ધરો સમતા રસ, સુગુરૂતણો સુપસાયરે ભાઇ. સ. ૨૭

—લિ. ૧૭૧૨ આસો સુ. ૧૩. રાા-૧૧ આ. ક.

---

૨૫૪ ક. બાલચંદ (રૂપજી-કુંવર-શ્રીમલ્લ-ગંગદાસ શિ.)

+**બાલચંદ બત્રીશી** ૧૬૮૫ દીવાલી અમદાવાદ.

આદિ—

સકલ પાતિક હર, વિમલ કેવલધર, જાકો વાસો શિવપુર
તાસુ લય લાઇયે.
નાદબિંદ રૂપરંગ, પાણિપાદ ઉત્તમંગ, આદિ અંત મધ્ય ભંગા
જાકૂં નહિ પાઇયે,
સર્ઘેણ સંઠાણ જાણ, નહિ કોઈ અનુમાન, તાહીકો કરત ધ્યાન
શિવપુર જાઇયે,

અંતે— કલસ.

ઇચ્છા પૂરો આજ, સુપરિ સેવક સાધારણ,
જિણવાર પાસ જિણંદ, સદા હું સેવક થારઉ,
કલ્પવૃક્ષથી અધિક, કૃપા મો ઉપરિ કીજઇ,
શ્રી અસસેન સુતન્ન, ધણી મુઝ દઉલતિ દીજઈ,
રતનહર્ષ સુપસાઉલઈ, શ્રીસાર એમજ ઉચ્ચરઈ
ફેલવર્ધી રાય મોરા ધણી, સેવકનઇ સાનિધિ કરઇ. ૨૧

—પં. સિદ્ધિવિલાસગણિ લિખતં. ૧-૧૫ (મારી પાસે છે.)

૪ વાસુપૂજ્ય રોહિણી સ્ત૦ સં. ૧૭૦૨,

આદિ—

સાસણ દેવિ સાંમણિએ, મુઝ સાનિધ કીજે,
ભૂલો અક્ષર આનિ ભણીએ, સમઝાવી દિજે. ૧
મોરા તપ રોહિણિ તણોએ, તેહના ગુંણ ગાઉં,
જિમ સુખ સોહગ સંપદાએ, મનવંછિત પાઉં. ૨

× × × × ×

અંતે— કલસ.

ઇમ ગગન દોય મુનિચંદ્ર વરણી, મહિમા ગુરુ મુખ સાંભલી,
વાસુપૂજ્ય અમને થયા સુપ્રસન, ચિત્તની ચિંતા ટલી,
ઇણ પરિ રોહિણિ તપ આરાધઇ, જે ભવિયણ મનનિ રલી,
શ્રીસાર જિનગુણ ગાવતાં દિવે સકલ મન આસ્યા ફલી. ૨૭

—લ૦ જયસુંદરે પં. દિપવિજયેન. ૨-૧૭.

—સં. ૧૮૪૨ ચૈત્ર સુદિ ૭ બુધે શ્રી સુરતિ બંદિરે લિખિતં પ્રમોદસાગર શ્રાવિકા વજબાઈ પઠનાર્થ. ૩-૧૩) જૈ. એ. .

૫ ગૌતમપૃચ્છાનો સ્ત૦

આદિ— (પ્રભુ પ્રણમુંરે પાસ જિણેસર થંભણો એ દેશી.)

પ્રભુ પ્રણમુંરે પરમેસર ત્રિભુવનતિલો,
સુખદાય રે સાસણનાયક ગુણતિલો,

હંસાસનિ સેવું સદા, કવિયણની આધાર,
સરસ કથા જયાનંદની, આવી કરજે સાર.　　૩
કમળ કમંડળ ધારિણી, વીણા પુસ્તક હાથ,
કવિયણને હિતકારિણી, નિશ્ચે આવે સાથ.　　૪
તુજ સમવડ જગ કો નહીં, ત્રિહું ભુવને તુજ વાસ,
કવિજન આશા પૂરણી, તું સહી કરજે રાસ.　　૫
તું જગદંબ ત્રિપુરા સતી, તું કવિયણની આસ,
સ્વપ્ને જે નરને મિલી, તેહને કિયો પ્રકાસ.　　૬
ક્વણ જયા તે કિહાં હવો, ક્વણ ગામ કુણ ઠાણ,
શ્રી વિજયાનંદ મુખથકી, લહું તે મધુરી વાણ.　　૭
કુણ સંવત્સર કુણ દિને, હુવો કેમ હુલ્લાસ,
સંવત સોળે છયાસિયે, ગુરૂ બારેજે ચોમાસ.　　૮
સંઘ સહુ આદર ઘણે, વાવે વિત્ત સુઠામ,
દિનદિન ઉત્સવ બહુ થયા, પસર્યા ઠામોઠામ.　　૯
શ્રી જયાનંદતણું ચરિત, શ્રી ગુરૂનેં ઉપદેશ,
સરસ કથા કવિયણ કહે, જેહના ગુણહ અશેષ.　　૧૦

*　　*　　*　　*

અંતે—

માતા ભારતિ તણઇ પસાય, મઇં સદી કર્યું જયાનંદરાય,
શ્રી વિજયાણંદ ગુરૂ ઉપદેશ, કરી ચુપઇ એ લવલેસ.　　૫૦
પંચમ ગણહર સોહમ સ્વામિ, જાય પાપ તસ લીધઇં નામિ,
તેહ તણુ પટિ સહી દિનકાર, જગચંદ્રસૂરિ થયા ગણધાર.　　૫૧
બાર વરસ આંબિલ તપ કરી, પુન્યતણુ ભંડારજ ભરી,
ચિંહુતાલીસમઇં પાટઇં જયકાર, તપા બિરૂદ ધરાવિઉ સાર.　　૫૨
અનુક્રમિં ગુરૂ ગછપતિ જેહ, શ્રી મુનિસુંદર કહીઇં તેહ,
એકાવનમઇં થાનકિ કહિયા, પિમાદયા વિદ્યાવંત લહિયા.　　૫૩

અંતે— કલસ.

ઇચ્છા પૂરો આજ, સુપરિ સેવક સાધારઉ,
જિણવર પાસ જિણંદ, સદા હું સેવક થારઉ,
કલ્પવૃક્ષથી અધિક, કૃપા મો ઉપરિ કીજઇ,
શ્રી અસસેન સુતન્ન, ધણી મુઝ દઉલતિ દીજઈ,
રતનહર્ષ સુપસાઉલઈ, શ્રીસાર એમજ ઉચ્ચરઈ
ફલવર્ધી રાય મોટો ધણી, સેવકનઇ સાનિધિ કરઇ. ૨૧

—પં. સિદ્ધિવિલાસગણિ લિખતં. ૧-૧૫ (મારી પાસે છે.)

૪ વાસુપૂજ્ય રોહિણી સ્ત૦ સં. ૧૭૦૨,

આદિ—

સાસણ દેવિ સામણિએ, મુઝ સાનિધ કીજે,
ભૂલો અક્ષર ભાતિ ભણીએ, સમઝાવી દિજે. ૧
મોટો તપ રોહિણિ તણોએ, તેહના ગુણ ગાઉ,
જિમ સુખ સોહગ સંપદાએ, મનવંછિત પાઉ. ૨

× × × × ×

અંતે— કલસ.

ઇમ **ગગન દોય મુનિચંદ્ર વરણી**, મહિમા ગુરૂ મુખ સાંભલી,
'વાસુપૂજ્ય અમને થયા સુપ્રસન, ચિત્તની ચિંતા ટલી,
ઇણ પરિ રોહિણિ તપ આરાધઇ, જે ભવિયણ મનનિ રલી,
શ્રીસાર જિનગુણ ગાવતાં હિવે સકલ મન આસ્યા ફલી. ૨૭

—લ૦ જંબુસરે પં. દિપવિજયેન. ૨-૧૭.

—સં. ૧૮૪૨ ચૈત્ર સુદિ ૭ બુધે શ્રી સુરતિ બંદિરે લિખિતં પ્રમોદસાગર શ્રાવિકા વજીબાઈ પઠનાર્થં. ૩-૧૩) જૈ. એ.

૫ ગૌતમપૃચ્છાનો સ્ત૦

આદિ— (પ્રભુ પ્રણમુરે પાસ જિણેસર થંભણો એ દેશી.)

પ્રભુ પ્રણમુરે પરમેસર ત્રિભુવનતિલો,
સુખદાય રે સાસણનાયક ગુણતિલો,

વિજય સૂરિએ દીક્ષા આપી કમલવિજય નામ રાખ્યું અને સોમવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય બનાવ્યા. સં. ૧૬૭૦ માં વિજયસેનસૂરિએ પંડિત પદ આપ્યું ને સં. ૧૬૭૬ ના પોષ સુદિ ૧૩ દિને વિજયતિલકસૂરિએ શિરોહીમાં આચાર્યપદ આપી વિજયાણંદ સૂરિ નામ સ્થાપ્યું.

વિજયદેવસૂરિ સાગરના પક્ષમાં ભળી જવાથી સોમવિજય ઉપાધ્યાય વગેરે સમુદાયે મળીને બીજા આચાર્ય નામે વિજયતિલકસૂરિને સ્થાપન કર્યા હતા, તેમની પાટે વિજયાણંદસૂરિ થયા. તેમને ચાલતા ક્લેશ તરફ અણગમો હતો તેથી સંપના સર્વ પ્રયત્નો કર્યા હતા અને કહેવા પ્રમાણે અમદાવાદમાં વિજયાણંદસૂરિએ વિજયદેવસૂરિને વંદના કરી મેળ કર્યો હતો. આ મેળ સં. ૧૬૮૧ ના પ્રથમ ચૈત્ર સુદિ ૯ ને દિને થયો. આ રીતે સંપ કેટલોક વખત ચાલ્યો પણ પાછળથી મમત્વની મારામારીથી બંનેમાં ભેદ પડતાં વિજયાણંદસૂરિને પણ પોતાની પાટ ઉપર વિજયરાજસૂરિને સ્થાપવાની ફરજ પડી હતી. વિજયાણંદસૂરિએ તેર માસિક તપ, વીશ સ્થાનકપદની આરાધના, સિદ્ધચક્રની ઓળી અને છુટક છઠ્ઠ અઠ્ઠમ વગેરે તપસ્યાઓ ઘણી કરી હતી. વળી તેમણે એક વખત ત્રણ માસનો તપ કરી ધ્યાન પણ કર્યું હતું. તેમણે ૭ આબુની, પાંચ શંખેશ્વરની, બે તારંગાની, બે અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથની બે સિદ્ધાચલની અને એક ગિરનારની એમ યાત્રાઓ કરી હતી. તેમજ તેમણે જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠાઓ પણ ઘણી કરી હતી. એકલા કુંયરવાડામાંજ એક સાથે અઢીસો બિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. છેવટે સં. ૧૭૧૧ ના આષાઢ વદિ ૧ ને મંગળવારે ખંભાતમાં સ્વર્ગસ્થ થયા હતા. ઋષભદાસ કવિએ પણ આ સૂરિની આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરી હતી. આ વાના કવિને બદલે એક ઠેકાણે ભંડારની ટીપમાં ચાન્તક નામઆપ્યું તે બરાબર લાગતું નથી.)

તિણઇ ગુરઈ ગ્રંથજ કીધા ઘણા, કહતાં પાર ન આવઇ તેહ તણા,
શ્રી જયાનંદનું ચરિતજ સાર, કીધું શાસનનઇ હિતકાર. ૫૪
આઠ સહસ તે કીધું વલી, તે વાંચઇ સહુઈ મનિ રૂલી,
પદિ એકસઠિમઇ ઉદઉ ભાણ,શ્રી વિજયાણંદ ગુરૂ ગુણની ખાણિ ૫૫
તસ સુખકમલથી એ લહી વાણિ, મઈ રાસ કર્યો સહિ જાણિ,
બારેજા વરનગર મઝારિ, અલ્પ બુદ્ધિ કર્યો ગુરૂ આધારિ. ૫૫
મુરખ માત્ર હું જાણું નહીં, સદ્દગુરૂ વચને શક્તિજ થઇ,
ભણઇ ગુણઇ તસ નવઈ નિધાન, હર્ષધરી કવિ બોલઈ વાન. ૫૭
જિહાં મહીઅલિ ધરઈ વલી મેર, ધ્રુ મંડલ ચાલઇ નહીં સેર,
જિહાં લગઈ તારા નઈ રવિચંદ્ર, તિહાં લગિ રાસ કરો આણુંદ.૫૮
વસ્તુ પાંચ ચુપઈ કહું વલી, નવસઈ પંચ્યોતરિ મનની રૂલી,
દૂહા બિસઈ સતાવીસ જોઇ, બારસઈ સાત તે પૂરા હોઈ. ૫૯
એ કીધો મનનઈ કોડિ, સરખા સરખી જોયો જોડિ,
વિશુધ ધરો કરેજ્યો સહી, કરજોડીનઈ વાણી કહી. ૬૦
સવત ૧૬ **સોલ છયાસીઇ** ૮૬ જાણિ, પોસ સુદિ તેરસિ ચઢિઉ ધમાણ,
વાર ગુરૌ સર્વાકજ સાર, ભણઈ ગુણઈ તસ જય જયકાર, ૬૧

—ઇતિ શ્રી જયાનંદ ચરિત્રે રામ-પ્રબંધે વાના કવિ વિરચિતે ચક્રાયુધ દીક્ષાગ્રહણ મોક્ષપ્રાપ્તિ, શ્રીજયાનંદ રાજ્યપાલન દીક્ષાગ્રહણ નિર્વાણગમનો પચમોલ્લાસ. સમાપ્ત—ઉલાસ ૫ પ્ર૦ ૨૪૦ દ્વિ૦ ૨૭૦ ત્રિ૦ ૨૮૪ ચ૦ ૨૪૪ પં૦ ૧૬૧ એવં સર્વાંકે ૧૨૦૭ શુભં ભવતુ લેખકપાઠકયોઃ આ વાના કવિની સ્વહસ્ત લેખિત પ્રતિ લાગે છે. ન. ૩૨/૧૮૭૭-૭૮ ડે૦ કૉ. પાનાં ૭૧-૧૧.

+પ્ર. આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૩જું.

[વિજયાણંદ સૂરિનો જન્મ સં. ૧૬૪૨ માં મારવાડના રોહ ગામમાં થયો હતો. પિતાનું નામ શ્રીવંત પોરવાડ, માતાનું નામ સિણગારદે અને પોતાનું મૂળ નામ કલો હતાં. સં. ૧૬૫૧ માં હીર-

બાહડમેર નિત ગહગહઈ નિં૦ શ્રી સુમતિનાથ જિણરાય ધ૦
તસ પ્રસાદિ મઈ રચ્યું હાં એ૦ શ્રી સંઘનઈ સુખદાય ધ૦ ૬
શ્રી ષરતરગછ રાજીઉ હાં રા૦ શ્રી જિનરાજ સૂરીંદ
વિજયમાન શ્રી પૂજ્યજી શ્રી૦ એહ રચ્યુ સુખકંદ. ધ૦ ૭
જિનભદ્રસૂરિ સાષા વડી શા૦ વાચક શ્રી નયરંગ. ધ૦
તાસ સીસ વાચકવરૂ, શ્રી વિમલવિનય અતિચંગ. ધ૦ ૮
તાસ સીસ હરષિઈં ભણ્યું હાં રાજસંઘ આણંદ ધ.
એહ સંબંધ સોહામણું હાં શુ. વાચ્યમાન ચિરનંદ ધ. ૯
જે ગાવઈ ભાવઇ ભણઈ, ભણિ જે ચિત સુહાઈ ધ.
તિહાં ઘરિ સુખસંપતિ ઘણી, સં૦ દિન દિન અધિક દિપાઇ ધ. ૧૦
—ગ્રંથાગ્ર ૫૫૧ વિમસેન લિ૦ ૧૬-૧૬ વી. પા.

(૪૯૮) વિનયરાસ.

૨૫૮. લૂણસાગર.

(૪૯૯) અંજનાસુંદરી સંવાદ. સં. ૧૬૮૯.

૨૫૯ ચંદ્રકીર્તિ. (ખ૦ કીર્તિરત્નસૂરિ-લાવણ્યસમય -પુણ્યધીર-જ્ઞાનકીર્ત્તિ-ગુણપ્રમોદ-સમયકીર્ત્તિ-વિનયકલ્લોલ-હર્ષકલ્લોલ શિ.) જિનરાજસૂરિ રાજયે.

(૫૦૦) શ્રી યામની ભાનુ મૃગાવતી ચૌપઇ. સં. ૧૬૮૯ આસુ શુ. ૭ બુધ. બાહડમેર (જેસલમીર)માં.

અંતે—

કથાકોસથી મેં કહ્યઉ એ, મૃગાવતી યામની ભાન,
સંબંધ સોહામણઉએ, સુણતાં સફલ વિહાંણ.
અધિકઉ ઓછઉ જે કહ્યઉ, મિચ્છામિ દુક્કડ તેહ, ૨૮
સંઘ સહૂ સંભલઉએ, કવીયણ કહીયઉ જેહ. ૨૯

૨૫૬ સુમતિહંસ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ-હર્ષકુશલ શિ૦)

(૪૯૬) મેઘકુમાર ચોપઇ સં. ૧૬૮૬ વિજયાદશમી. પીપાડીમાં.

અંત—

સંવત સોલઇસય છયાસીયઇરે, વિજયદશમિ સુપ્રકાસ,
રાજઇ શ્રી જિણચંદ્રસૂરિ રાજવીરે ખરતરગચ્છ સિણગાર,
વાંણી સરસ સુધારસ ઉપદિસઇરે ઇમ ગોયમ અવતાર, ૭ મે.
તાસ સીસ સદા ગુણગણનિધિરે શ્રી હરષ્યકુશલ સુખકાર.
વાદીગજ પંચાનન સારિ મારે રૂપઇ મદનકુમાર ૮ મે.
તાસ સીસ લવલેસ કરી કહઇરે સુમતહંસ મતિસાર,
વામાનંદન પાસ પસાઉ લઇને શ્રી પીપાડિ મઝારિ. ૯ મે.
સદગુરૂ શ્રી જિનકુસલ સુરીસનીરે સાંનિધિ સંઘ મઝાર,
પરમપ્રમોદ ઉદય આણંદસુરે નંદઉ સહિ પરિવાર. ૧૧ મે.

—યતિ ચેતનસાગરજી ભં. ઉદયપુર.

---

૨૫૭ રાજસિંહ (ખ. નયરંગ વાચક-વિમલવિજય શિ.)

(૪૯૭) આરામશોભા ચોપાઈ સં. ૧૬૮૭ જેઠ શુ. ૯ બાહડમેરમાં

આદિ—

સકલ કલા ગુણ આગલા, આદીસ્વર અરિહંત,
નાભિરાય કુલસેહર, પ્રણમૂં શ્રી ભગવત. ૧
શાંતિનાથ જિન સોળમુ, બાવીસમુ જિણ નેમિ,
પાર્શ્વ વીર જિન વિમલ ગુણ, નમતાં લહીએ ખેમ. ૨

× × × ×

અંત— ઢાલ ૨૭ વંરી વાજ્યા વેણ એહની.

સંવત સોલહ સત્યાસીઇ હો૦ જેઠ માસ સુઇ વાસ ધ૦
ધવલી નુમિ દિનઇ ભલઇ, હાં૦ હિ૦ કરિયુ પૂગદ્દલ ધાસ. ધ૦ ૫

૨૬૦ દર્શનવિજય (ત. રાજવિમલ-મુનિવિજય ઉ. શિ.)

(૫૦૬)+ પ્રેમલાલચ્છીરાસ અથવા ચંદચરિત. સં. ૧૬૮૯ કાર્તિક શુ. ૧૦ બર્હાનપુરમાં (પ્રસિદ્ધ—આનંદકાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક ૧ લું.)

આદિ—

શ્રી સુખદાયક જિનવરૂ, નામિં પરમાણંદ,
પ્રણમી ગૌતમ ગણધરૂ, શ્રી વસુભૂતિ-નંદ.　　૧
સારદ સાર પસાઉલઇ, ચિન્તીત કવિત કરાય,
માતા ! રસ મુજ વાણીઈં, દેજ્યે બહુ સુખ થાય.　　૨
શ્રી વિજયાણંદ સૂરીસરૂ, તપગચ્છપતિ સુપ્રસાદિ,
વાચક મુનિવિજય ગુરૂ, ગુણ સમરૂ આલ્હાદિ.　　૩
શીલપ્રભાવિં સુખ ઘણું, શીલ સુમતિદાતાર,
શીલિં શોભા અતિ ઘણી, શીલ સદાનંદ નાર.　　૪
શીલ અધિકાર કહઈ કવિ, દેવગુરૂ ધર્મ પસાય,
ચંદનરેશર મનિ ધરી, રાસ રચું સુખદાય.　　૫
નવ અધિકારઈ વર્ણના, નવ રસમાંહિં પ્રધાન,
ચંદચરિત સુણતાં લહો, કમલા સુખ સંતાન.　　૬
સાંભલતાં સુખ ઉપજઈ, વિસ્મય પામઈ મન્ન,
પહેલઈ અધિકારઇ વર્ણવું, ચંદચરિત્ર રતન.　　૭

*　　*　　*　　*

અંતે—

ધન્ય ધન્ય ચંદમનિ મહામુનિ...ઢાલ ૫૩. રાગ ધન્યાસી.
જુઓ જુઓ સાઅલ મહિમા નહિ મંડલિ, જાગતો આજપણિ એમ દીસઈ,
શ્રી ગુરૂ હીરવિજયસૂરી જયકરૂ, નામ સુણતાં ઘણું હઇય હું હીસઈ.　　૫૧

૨૫૬ સુમતિહંસ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ–હર્ષકુશલ શિ૦)

(૪૯૬) મેઘકુમાર ચોપઇ સં. ૧૬૮૬ વિજયાદશમી. પીપાડીમાં.

અંત—

સંવત સોલઇસય છયાસીયઇરે, વિજયદશમિ સુપ્રકાસ,
રાજ્ય શ્રી જિણચંદ્રસૂરિ રાજવીરે ખરતરગચ્છ સિણગાર,
વાંણી સરસ સુધારસ ઉપદિસઇરે ઇમ ગોયમ અવતાર, ૭ મે.
તાસ સીસ સદા ગુણગણનિધિરે શ્રી હરખ્યકુશલ સુખકાર.
વાદીગજ પંચાનન સારિ મારે રૂપઈ મદનકુમાર ૮ મે.
તાસ સીસ લવલેશ કરી કહઇરે સુમતહંસ મતિસાર,
વામાનંદન પાસ પસાઉ લઇને શ્રી પીપાડિ મઝારિ. ૯ મે.
સદગુરૂ શ્રી જિનકુસલ સુરીસનીરે સાંનિધિ સંઘ મઝાર,
પરમપ્રમોદ ઉદય આણુંદસુરે નંદઉ સહિ પરિવાર. ૧૧ મે.

—યતિ ચેતનસાગરજી ભં. ઉદયપુર.

---

૨૫૭ રાજસિંહ (ખ. નયરંગ વાચક–વિમલવિજય શિ.)

(૪૯૭) આરામશોભા ચોપાઈ સં. ૧૬૮૭ જેઠ શુ. ૯ બાહડમેરમાં

આદિ—

સકલ કલા ગુણ આગલા, આદીસવર અરિહંત,
નાભિરાય કુલસેહર, પ્રણમૂં શ્રી ભગવંત. ૧
શાંતિનાથ જિન સોળમુ, બાવીસમુ જિણુ નેમિ,
પાર્શ્વ વીર જિન વિમલ ગુણ, નમતાં લહીએ ખેમ. ૨

× × × ×

અંતે— ઢાલ ૨૭ વંસી વાજા વેણુ એહની.

સંવત સોલહ સત્યાસીઈ હો૦ જેઠ માય સુખ વાસ ધ૦
ધવપી નુમિ દિનઇ ભલઇ, હો૦ દિ૦ કવિઉ પૂજ્યકુલ વાસ. ધ૦ ૫

સીલધારી બહુ સુગુણ ગુણ ગાયતાં, શુદ્ધ પરિણામિં સવિ
આરતિ ભાજિં. ૬૧

ચરિત એ ભણતાં સુણતાં સુણતાં સદા હોઈ કલ્યાણકારી દેવ,
સંવત **સોલ નિવ્યાસી** કાર્તિક સુદિ દસમી વાર ગુરૂ પુષ્પ તે
દિવસમેવ. ૬૨

શ્રી **બર્હાનપુર** નયરવરમંડણો જાહા **મનમોહન પાસ** રાજઈ,
સંઘ જય જયકર ભવિકજન દુષહર દેવસેવા કરઈ બહુ દિવાજઈ. ૬૩
તત્ર શાષા પુરઈ દલપુરવરે જિહાં જિનરાજ સદા દેવ સુપાસો,
ધ્યાન તસ ચિત ધરી ત્રિકરણ શુદ્ધિ કરી, જગતની જ્યોતિ જગમાં
વિસેસો. ૬૪

તાસ સુપસાયથી સીલ ગુણે કરી, ગાઇયો સરસરસ એહ રાસો,
જિહાં લગઈ સુરસસિ ભુમિં થિર થાયયો, વિસ્તરો જગમાંહિ ગુણ
વિલાસો. ૬૫

—ઇતિ શ્રી સીલાધિકારો ચંદમુનિ પ્રેમલાસતી રાસ સંપૂર્ણઃ ૧૭૩૧ વર્ષે જ્યેષ્ટ વદિ ૧૦ દિને રવિવાસરે લષિતં પંડિત શ્રી ધર્મહર્ષેણ. શ્રી રાજનગર શ્રી વીર પ્રસાદાત્-(ગુ. વિ.). ઇતિ શ્રી ચંદાયણિ નામરાસે નવમો ધિકારઃ શ્રી શીલાધિકારે ચંદમુનિ પ્રેમલાલચ્છી સતીરાસ સંપૂર્ણઃ-ગ્રંથાગ્રંથ ૨૧૦૧ શ્લોક સંખ્યા સંવત ૧૭૬૦ વર્ષે આસો વ. ૭ શુક્રે (દે. લા. પા. ૫૪)

(૫૦૨)+ વિજયતિલકસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૯૭ પોસ સુદિ રવિ.
બુરહાનપુરમાં.

આદિ—

ઉદય અધિક મહિમા ઘણો, **મનમોહન પાસ,**
સંઘ સયલ આણંદકર, સુખ સંપદ બહુ વાસ. ૧
નયર **બરહાનપુર**મંડણો, મૂરતિ દીઠે મોદ,
પ્રણમું પ્રભુપ્રતિં હઇડે ધરી પ્રમોદ. ૨

ખરતર ગછમાંહિ સોભતાએ, કીર્ત્તિરત્ન સૂરીસ,
પાટ ઉવઝાય થયા એ, લાવણ્યસમય તસુ સીસ. ૩૦
તાસ સીસ વાચક થયાએ, શ્રી પુણ્યધીર પ્રધાન,
શિષ્ય વાચક ભલઉએ, જ્ઞાનકીરતિ... ૩૧
વાચક શિષ્ય વલિ તેહના, ગુણપ્રમોદ રિષરાય,
વાચક શિષ્ય તે ભલઉ, સમયકીરતિ સુપસાય. ૩૨
પંડિત શિષ્ય સદા ભલઉ, વિનયકલ્લોલ નિધાન,
પંડિત વિદ્યમાન છે એ, હરષકલ્લોલ પ્રધાંન. ૩૩
શિષ્ય તેહના માલતાએ, ચંદ્રકીરતિ બોલંતિ,
ઉદયકારક ભલઉઈ, સકમરાજ ગુણવંત. ૩૪
શિષ્ય ભલા છે જોડલાએ, ષેમરાજ સુષકાર,
તાસ આગ્રહ કરીએ, ચઉપઇ જોડી સાર. ૩૫
શ્રી ષરતર ગચ્છ રાજીયો એ, શ્રી જિનરાજ સૂરિંદ,
સોલસૈ નવ્યાસીયૌ એ, આસૂ સાતમિચંદ. ૩૬
પ્રથમ પહુર બુધિવારનઉ એ, પ્રથમ ઘડી સિદ્ધ યોગ,
શ્રાવક સુષીયા વસૈંએ, બાહડમેર રસભોગ. ૩૭
વિધિ ચૈત્યાલય પૂજીયૈએ, શ્રી સુમતિનાથ જિણંદ,
ચયાદ્ર પૂરઉ થયો, ભણતાં સુખ આણંદ. ૩૮
ઢાલ સૌલૈ ઇણિ ચોપઇએ, બિસૈ ઇક્યાસી એહ,
કહી ચંદ્રકીરતૈએ, ભણત સુણત ઉછાહ. ૩૯

—ઇતિ શ્રી યામની ભાનુ મૃગાવતી ચૌપઇ સંપૂર્ણ. વાચનાચાર્ય શ્રી ૧૦૬ શ્રી જિનહસગણિ શિષ્ય પં. મહિરચંદ લિપિકૃતં સં. ૧૭૮૪ વર્ષે શ્રાવણ શુદિ ૧૪ દિને બીમરસા મધ્યે.

(૧૨ પં. ૧૪ ગુ. વિ)

સીલધારી બહુ સુગુણ ગુણ ગાયતાં, શુદ્ધ પરિણામિં સવિ
આરતિ ભાજિં. ૬૧
ચરિત એ ભણતાં સુણતાં સુણતાં સદા હોઈ કલ્યાણકારી દેવ,
સંવત **સોલ નિવ્યાસી** કાર્તિક સુદિ દસમી વાર ગુરૂ પુષ્પ તે
દિવસમેવ. ૬૨
શ્રી **બર્હાનપુર** નયરવરમંડણો જાહા **મનમોહન પાસ** રાજઈ,
સંઘ જય જયકર ભવિકજન દુખહર દેવસેવા કરઈ બહુ દિવાજઈ. ૬૩
તત્ર શાષા પુરઈ દલપુરવરે જિહાં જિનરાજ સદા દેવ સુપાસો,
ધ્યાન તસ ચિત ધરી ત્રિકરણ શુદ્ધિ કરી, જગતની જ્યોતિ જગમાં
વિસેસો. ૬૪
તાસ સુપસાયથી સીલ ગુણે કરી, ગાઇયો સરસરસ એહ રાસો,
જિહાં લગઈ સુરસસિ ભુમિં થિર થાયયો, વિસ્તરો જગમાંહિ ગુણ
વિલાસો. ૬૫

—ઇતિ શ્રી સીલાધિકારો ચંદમુનિ પ્રેમલાસતી રાસ સંપૂર્ણ: ૧૭૩૧ વર્ષ જ્યેષ્ટ વદિ ૧૦ દિને રવિવાસરે લષિતં પંડિત શ્રી ધર્મહર્ષેણ. શ્રી રાજનગર શ્રી વીર પ્રસાદાત્-(ગુ. વિ.). ઇતિ શ્રી ચંદાયણિ નામરાસે નવમો ધિકારઃ શ્રી શીલાધિકારે ચંદમુનિ પ્રેમલાલચ્છી સતીરાસ સંપૂર્ણઃ-ગ્રંથાગ્રંથ ૨૧૦૧ શ્લોક સંખ્યા સંવત ૧૭૯૦ વર્ષે આસો વ. ૭ શુક્રે (દે. લા. પા. ૫૪)

(૫૦૨)+ વિજયતિલકસૂરિ રાસ. સં. ૧૬૯૭ પોસ સુદિ રવિ.
બુરહાનપુરમાં.

આદિ—

ઉદય અધિક મહિમા ઘણો, **મનમોહન પાસ,**
સંઘ સયલ આણંદકર, સુખ સંપદ બહુ વાસ. ૧
નયર **બ્રરહાનપુર**મંડણો, મૂરતિ દીઠે મોદ,
પ્રણમું પ્રભુપ્રતિં હઇડે ધરી પ્રમોદ. ૨

જેણુઇ યવનપતિ અકબ્બર ભૂપતિ તેહ પ્રતિ બુઝવિ સુયશ લીધો,
પડહ અમારિનો માસ છમ્મરસપ્રતિ, જગ જનનઈ ઉપગારી કીધો. પર
તાસ પાટિં પ્રગટ પુણ્ય પૂરણુ પ્રભુ, જેણુઇ અકબ્બર સભાઈ પ્રસીધો,
ત્રિણિસઈ ભટ્ટ જીપી જય પામીઓ, શ્રી વિજયસેનસૂરી જગ પ્રસીધો. ૫૩
પાટિં તસ શ્રી વિજયતિલકસૂરી શુભ ચરી જેણુઈં જણિં કુમત મત દૂરી ટાલ્યો,
જ્ઞાન વૈરાગ્ય જગિ દીપતો ત્રિકરણુ શુદ્ધિ ગુરૂ વયણુ પાલ્યો. ૫૪
તાસ પટ્ટોધર ભવિકજન સુખકર દર્શન દુખહર જાસ દીપઈં,
અતુલ સૌભાગ્ય જયઉદય અધિકો પ્રભુ સકલ ભટ્ટારક માન જીપઈં. ૫૫
શ્રી તપાગચ્છપ્રભુ સૂરીમુકુટામણી, શ્રી વિજયાણુંદસૂરી સીહો,
તેહના જેહ સેવા અહનિસિં કરઇ તે ભવિજન તણા સફલ દીહો.૫૬
વિજયજયકારિ તસ રાજિ જગિ જયકર, વાચકાધીશ સિર ઈશ મોરો,
અતિહિં સુપવિત્ર ચારિત્ર જગિ જેહનું ચાલતો હાસ વૈરાગ્ય કોટી. ૫૭
સાર અવતાર ઉપગારમય જેહનો, જેણુઇ બઈશાસ્ત્ર આંપિ ભણાંવી,
મંદમતિ તેહુ પણિ જણુઈં કોવિદ કર્યા, બુઝવ્યા ભાવિ બહુનિ જગિ સુણાવી. ૫૮
શ્રી મુનિવિજય ઉવઝાય સુપસાયથી, સાસનિ દાસ તસ ધ્યાન ધ્યાતો,
સયલ તસ સીસ સંદેહમાં કણુ સમો, શ્રી ગુરૂ ગુણહિતે અતિહિં રાતો. ૫૯
સીલ અધિકારઈ એ ચંદમુનિ મહામુનિ સતીય પ્રેમલા પ્રહુચિં પ્રસીધી,
સંયમ અણુંસરી સાર કેવલવરી અનુંક્રમિં પામીઆં સફલ સિદ્ધિ. ૬૦
કવિ દર્શનવિજય વિરતચરિત એમ ભણુઈ, આપિં સંસાર નિસ્તાર કાજિં,

તાસ પ્રસાદેં એ વિસ્તરયો, મહિમંડલિ એ રાસજી,
જે ગીતારથ જગ હિતકારી તેહતણો હું દાસજી,
ધર્મવંત વલી ગુણના રાગી આણી અધિક ઉલ્લાસજી. ૯૪
કૃપા કરી મુઝ ઉપરિ સહુએ કરવો શુદ્ધ પ્રબંધજી,
કાને માત્ર ગાથા છંદે જેહ અશુદ્ધ હોઇ બંધજી. ૯૭
જિહાં લગેં એ શાસન શ્રી જિનનું, જિન આણાના ધારીજી,
તિહાં લગેં એ ભણયો સુણયો રાસ વિજય જયકારીજી. ૯૮

—તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી હીરવિજયસૂરિ વચનારાધક ભટ્ટારક શ્રી વિજયતિલકસૂરિ રાસઃ સાગર હુંડી ગર્ભિતઃ સંપૂર્ણઃ ચિરંજીયાત્ શ્રી બરહાનપુર નગરે લિખિત પં. દર્શનવિજયેન–સ્વાન્ય પરોપકાર બુદ્ધિયુક્તેન કુમત નિરાકરણાય, કર્મ્મ નિર્જરણાય ચ–શ્રી રસ્તુ–કલ્યાણ ભવતુ. (આ પ્રત કવિના સ્વહસ્તની છે.) —૬૯–૧૭ લીં.

(પ્ર૦ ઐ૦ રાસસંગ્રહ ભા. ૪.)

---

૨૬૧ જિનરાજસૂરિ. (ખ૦)

(૫૭૩) ગજસુકુમાલ રાસ. સં. ૧૬૯૯ વૈશાખ, શુદ ૫. અમદાવાદમાં.

આદિ— દૂહા.

નેમીસર જિનવરતણા, ચરણ કમલ પ્રણમેવિ,
સાધુ સાધુ ગુણ ગાવતાં, સાંનિધિ કરિ શ્રુતદેવિ. ૧
સૂધઉ મારગ ઉપદિસિઈ, પાલઇ ત્રિસવાત્રીસ,
દૂસમ કાલઈ તઉ મિલઇ, જૈ તૂસઇ જગદીસ. ૨
દૂઆ અપૂરવ પૂરવઈ, ચારિતધર ચઉસાલ,
ગાતાં જિમ તિમ ગુણ હુવઇ, જાતાં જિમ મઉસાલ. ૩
કહઈ કેવલી કેવલી, સ્યૂં ન કહઈ એ સાર,
સાધુ ધરમ દસવિધ તિહાં, ક્ષમા તણઇ અધિકાર. ૪

અઇવાણાગય સંપ્રતિ વંદું જિન ચોવીસ,
ચાર તિર્થંકર શાશ્વતા વિહરમાન વલી વીસ. ૩
કરમ ખપી મુગતિં વસ્યા સિદ્ધાસિદ્ધ અનંત,
તે અહનિસિ આરાહીઇ, અનંત જ્ઞાન ગુણવંત. ૪
ગુણ છત્રીસે નિરમલા, સોહે અંગ અનૂપ.
આચારજિ નિત વંદીઇં, કલિકાલે જિનરૂપ. ૫
સકલ સૂત્ર સિદ્ધાંત તે ભણે ભણાવે સાર,
વાચક ગુણ પંચવીસસિઉં આરાધું સુખકાર. ૬

* * * *

અંત—

રાગ ધન્યાસી.

રાજનગર ગુરરાજ પધાર્યા, ભવિયણ અતિ આણુંદજી,
ધર્મધ્યાન બહુ માન ઉપાયા પામે પરમાણુંદજી. ૮૭
દાન દીએ બહુ ગુરૂ ઉપદેસેં પાલે સીલ સુભાવેજી,
તપ તપે વર ભાવન ભાવે ધન વાવરે ગુરૂ આવેજી. ૮૮
વાચક વિબુધ બહુ મનિ પરવરીઓ, રાજે શ્રી ગુરરાજજી,
વિજયતિલકસૂરિ પાટ પનોતો દીપાવે ધર્મકાજજી. ૮૯
ઉદયવંત અધિકો મહિમંડલે પ્રતપો જગ ઉપકારીજી,
મેરૂ મહિધર મહી રવિ સસિ હર સાયર થિરતા ધારીજી ૯૦
તિહાં લગેં એ આસીસ અનોપમ તાર્યા બહુ નરનારીજી,
એ ગચ્છધારી બહુ હિતકારી સાચો પર ઉપગારીજી. ૯૧
સંવત સસિ રસનિધિ મુનિવરસિ પોસ સુદિ રવિ કર યોગેજી,
રાસ રચ્યો એ આદર કરીનેં શાસ્ત્ર તણે ઉપયોગેજી. ૯૨
વીસલનયર કેસવસા નંદન ધિન્ન સોભાઇ માયજી,
શ્રી રાજવિમલ વાચક સીસ અનોપમ મુનિવિજય ઉવઝાયજી. ૯૩
તાસ સીસ પભણે બહુ ભગતેં દર્શનવિજય જયકારીજી,
નયર બરહાનપુર મંડણ મોટો શ્રી મનમોહન પાસજી. ૯૪

તે પરથી સં. ૧૯૦૮ માં લખી. ૧૧૧-૯ ગુ. વિ. ડે. રત્ન.

—ઢાલ ૩૦ ગ્રંથાગ્રં ૭૫૦ લિખિતં-સંવત્ ૧૭૪૫ વર્ષે પોસ શુદિ ૧ દિને શ્રાવિકા કપૂરબાઈ વાચનાર્થં.

શ્રીરસ્તુ. પા. ૩૫ પં. ૧૧—આ. ક.

—દૂહા ૩૦ ગાથા ૫૦૦-૫૪ સંવત ૧૮૦૮ વર્ષે આસોજ સુદિ વિજય ૧૦ દિને બુધવાસરે સંપૂર્ણ કીધો. શ્રીમદ્ ચંદ્રગચ્છાધિરાજ ભટ્ટાર્ક ૧૦૮ શ્રી નન્હ સૂરિજી તત્પટ્ટે ભટ્ટાર્ક ૧૦૮ શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિજી તતસિષ્ય ખુસ્યાલચંદ્રેણ લિપિતં શ્રી ઉદયપુર નગરે પા. ૧૭-૧૪ આ. ક.

—સં. ૧૭૫૯ વર્ષે જ્યેષ્ટ માસે કૃષ્ણપક્ષે દસમી તિથૌ શ્રી સ્વર્ણગિરે પંડિત દયામૂર્ત્તેન લપીચક્રે. ૧૭-૧૭ હં. ભં. નં. ૧૭૮૩

ધોરાજી પ્રતિમાં.

અંતે—

આજ નિહેજો દીસૈ નાહરે—એ જાતિ.

ઇણિપરિ ગજસુકુમાલ મહામુણી, ધ્યાની થિર કરી ચીત,
રહિ સમસાને ષટવિધ જીવસૂં, મીતપણે પરચીત. ઇ૦ ૧
ઢાઈ કરમ ગઢ કેવલ સંપદા, લહિ પહુતો નિરવાણિ,
સ્ત્રીનર પંડગ વેદ જિહાં નહી, આતમરૂપ વખાણિ. ઈ. ૨
ગરૂઅઉ પિણ ગુણિ અગુરલઘુપણે, લીન કરે સંસાર,
ચઉપપણે ગુણ કહતાં એહના, ઉત્તમ હુઇ અવતાર. ઇ. ૩
પદ્મનાભ વચને જિણ આદર્યો, ઇસપણો દિન એક,
જિનવર વચને તે તજિ,'વ્રત ભજ્યો રંગતણી ધરિ ટેક. ઈ. ૪
સૂરિ જસ સહર બેઉ સાષિયા, જીયૈ રાખ્યા જાણિ,
પૂરિ કરણી હરણી ભવતણી, કીધી સુણિ જિણવાણિ. ઇ. ૫
સંવત સોલહસૈ ણિણાણવૈ, રાજનગરિ વૈસાખિ
સુદિ પાંચમિદિનિ **અઠમઅંગની,** સાખિ ખરી મનરાખિ. ઈ. ૬
સોહમ જંબુપાટિ અનુક્રમે, **ખરતર** ગુરૂ સિરદાર,
શ્રી **જિનચંદ** જયો જિનસાસને, જુગવર પદવી ધાર. ઇ. ૭

સોહમ વચન હિયઇ ધરી, ગયસુકુમાલ ચરિત્ર,
કહિવા મુઝ મન અલજયૌ, કરિવા જનમ પવિત્ર. ૫
તાસુ પ્રસંગિ અનીક જસ, પ્રમુખ ચરિત્ર હિતકામિ,
ચતુર ચતુરવિધ સંઘ મિલી, સુણુઉ બણુઉ મતિ સારિ. ૬
સરસ વચન તેહવા ન છઈ, પિણુ સરસ ચરિત્ર છઈ તાસ,
સાકર કેલવણી પખઇ, સ્યૂં ન ધરૈ મીઠાસ. ૭

(ધિરાજી પ્રત)

* * * *

અંત—

ઢાલ ૩૦ રાગ ધન્યાસી—શાંતિજિન બાંભણુઇ જાઉં. એ દેશી.

* * * *

સંવત સોલનિનાનૂ વરસઈ, વૈશાખે શુભ દિવસૈ,
સુદિ પાંચમિ સુભ દિને સુભ વારે, એહ રચ્યો સુભવારઇ. ૧૨
શ્રી જિનસિંહસૂરિ ગણુધારી, ખરતર ગચ્છ ઉદારા,
શ્રી જિનરાજ તાસુ પરભાવે, ઇણુવિધિ મુનિગુણુ ગાવે. ૧૩
એહ સંબંધ સદા સાંભલિસ્યૈ, તાસુ મનોરથ ફલિસ્યૈ,
આહમિ અગતણુે અનુહારે, જોડિ સ્વમતિસારૈ. ૧૫
કવિ કલપન જે અધિક રચી જૈ, મિચ્છાદુક્કડ દીજૈ,
શ્રી જિનધરમતણુે સુપ્રસાદે, અધિક સદા જસવાદે. ૧૮
મંગલ સુખસોહગ પામીજૈ, જિનવર ચરણાં નમીજૈ,
પહિલી જોડ કરી જિનરાજે, સાધી શિવપુર રાજૈ,
શ્રી જિનરતન તસુ પાટ વિરાજૈ, ખરતર સિરહ સહુછાજઇ. ૨૧

સાધુજીરી ભાવના ભાવો૦

—ઇતિશ્રી ગજસુકમાલ મહામુનીશ્વર ચતુપ્પદી સમાપ્તા સં. ૧૭૪૩ વર્ષે જ્યેષ્ટ માસે શુકલપક્ષે ત્રયોદશી તિથૌ રવિવારે લિખિત અહિપુર મધ્યે શ્રી જિનચંદસૂરિ વિજય રાજ્યે.

નં. ૨૩૯ પૃ. ૫૦૧. કદાચ મતિસાર એ મૂળનામ યા તખલ્લુસ હોય ને પછી જિનરાજસૂરિ નામ પડયું હોય. આ વિચારવા યોગ્ય છે.)

(૫૦૪) +ચતુર્વિંશતિ જિનગીત (ચોવીશી)

આદિ—

મંન મધુકર મોહી રહિઉ, રિષભચરણ અરવિંદરે,
ઊડાયો ઊડઇ નહી, લીણું ગુણ મકરંદરે—મન૦ ૧
રૂપઈ રૂડે ફૂલડે, અલવિન ઊડી જાયરે,
તીષાહી કેતકીતણા, કંટક આવઈ દાયરે—મન૦ ૨

* * * *

ચઉવિહસુર મધુકર સદા, અણહૂંતઇ ઇક કોડિરે,
ચરણકમલ જિનરાજના, સેવઇ બે કરજોડિરે—મન૦ ૫

—આદીશ્વરી ગીત.

* * * *

અંતે—

વીરગીત સમું ગીત રચ્યા પછી.

ઇણ પરિ ભાવ ભગત મનિ આણી, સુધ સમકિત સહિનાણીજી
વર્ત્તમાન ચઉવીસી જાણી, શ્રી જિનરાજ વષાણીજી. ૧
જો મૂરતિ નયણે નિરપીજે, જો હાથઇ પૂજીજઈજી,
જો રસનાયઇ ગુણ ગાઇજઈ, નરભવ લાહો લીજઇજી. ઇણ. ૨
યુગવર જિનસિંહસૂરિ સવાઇ, ખરતર ગુરૂ બરદાઇજી,
પામઇ જિનવરના ગુણગાઈ, અવિચલ રાજ સદાઇજી. ઇણ. ૩
પહલી પરત લિષાઇ સાચી, વારૂ ગુરૂમુષિ વાચીજી,
સમઝી અરથ વિશેષઇ રાચી, ઢાલ કહેજ્યો જાચીજી. ૪
કેઇ ગુરૂમુષિ ઢાલ કહાવઉ, કેઇ ભાવન ભાવઉજી,
કે જિનરાજતણા ગુણ ગાવો, ચઢતી દઉલતિ પાવઉજી. ૫

—ઇતિશ્રી ચતુર્વિંશત ગીતમ્. ૨૫ શુભંભવતુઃ શ્રી સંવત્ ૧૭૬૨ વર્ષે આસ્વનિ માસે કૃષ્ણપક્ષે ૧૦ તિથૌ શનિવાસરે શ્રી બૃહત્ ખરતર

અકબરસાહિ ભણી જિણુ રીઝવી, ખાટયા મોટામોલ,
દીપાયો જિનધર્મ દયાગુણે, ગજપતિ ગુણહિ અમોલ. ઈ. ૮
જહાંગીર સાહૈ ગુણ જોઈનૈ, જુગપવર પદવી જાસ,
આપી થાપી આજદિવસ લગૈ, કીરતિ કરે પ્રકાસ. ઈ. ૯
શ્રી જિનસિંહ સુગુર સુપસાઉલૈ, પમણૈ શ્રી જિનરાજ,
સાધુ તણાં ગુણ કરતાં ચીતવ્યાં, સીઝે આતમ કાજ. ઈ. ૧૦
પૌત્ર વિનેય વિનય નયકરિ ભલો, રંગવિનય ઇણ નામિ,
તાસ તણો મણિ આદર ધરિ ઘણો, તિમ હિત સુખફલ પામિ. ઈ. ૧૧
ધૂરિથી અક્ષર ઢાલે પદપદે, ઈકિઈકિ દુઈ તીન
અનુક્રમિ વાચી નામ કવીતણો, પામે જ્યો લયલીન. ઈ. ૧૨
મંગલરૂપ મહામુનિ નામ ગૈ, નવનવ મંગલ થાઇ
દીપક દીપથકી લુધ દીહિકિણ્ણિ, અચરિજ વાત ન કાય. ઈ. ૧૩
એહ સંબંધ નિબંધ સુકૃતતણો, સાંભલિ ત્રિકરણ સાર,
તત્ત્વજાણિ કરિ કરિવો મનથકી, ક્રોધતણો પરિહાર. ઈ. ૧૪
ઇણ પરિહારે ઉપસમ વિસતરૈ, ઇણહિજ ગુણ નિસતાર,
નિસતારૈ વિસતાર સુજસતણો, સુજસૈ જયજયકાર. ઈ. ૧૫

—ઇતિશ્રીમદુપસમ નિરુપમ ગુણરસાલ ક્ષીરનીરતામરનર નિકર મધુકર પરિચુંબ્યમાન મધુરતરયશઃ સુધાધારદુઃસહ મહોષ્ણુ પરીષહ સહન મહાદહન દગ્ધ સુસ્નિગ્ધ કર્મ દ્રુમલતાવનગહન સંપ્રાપ્ત પર્યાપ્ત દૈવતમહનઃ શ્રી વસુદેવદેવકી સૂનુ સ્વેવાસ્તોદન ધવિત્ર વિકલ્પ જલ્પ વલ્લરી લવિત્ર શ્રી ગજસુકુમાલ ચરિત્ર મખંડ દંડાયમાનં શ્રી વસુદેવ દેવકી ચરિત્ર સહિત શ્રીમજ્જી જિનરાજસૂરીશ્વર વિરચિત સુપચિત મમિત સુકૃત શ્રિયા પિયાર્હંત મતરત પ્રાણિમનઃ પ્રીણનાય તદ્વાચ્યમાન સુખાસો મૌને દલાદાન દાય. લિ૦ શ્રી પટ્ટણા નગરે ૧૭—૧૭ ધી૦ (આ જૂની પ્રત લાગે છે.)

ધન્નાશાલિભદ્ર રાસ. સં. ૧૬૭૮ નો આ કવિએ રચ્યો છે એમ તેની પ્રશસ્તિ પરથી કદાચ કોઇ લઇ શકે. જુઓ **મતિસાર**

ધન ધન તે જીહા, પ્રભુગુણ ગાઇયેરે, આંણી મન આણંદ,
ધન ધન તે દિન જિણ દિન ભાવે ભેટીયેરે, વિહરમાંણ જિણચંદ—
વીસ.
ખરતર જુગવર શ્રી જિનસિંહ સૂરીંદનેરે, સીસે ધરીય જગીસ,
શ્રી જિનરાજવચન અનુસારે સંથુણ્યારે, વિહરમાણ જિનવીસ—
વીસ.

—શ્રી વીકાનેર મધ્યે. લિપીકૃતં પઠનાર્થં. ૭-૧૧ ક. મુ (મારી પાસે)
પ્ર૦ ચોવીશીવીશી સંગ્રહ, આમાં આ છેલ્લી ઢાલ નથી.

ગોડી લઘુસ્ત૦ ૭ કડીનું.

આદિ—

વાલ્હેસર મુઝ વીનતિ, ગોડીચા, અવલેસર અવધાર હો ગઉડીચા રાય,

અંતે—

વલિ અલવેસર સંભારિજ્યો ગ૦ ઇમ જંપે જિનરાજ હો. ગ. ૭ વા૦

—વ્યલેખિતુ લછીદાસગણિના-૧-૧૨ મારી પાસે છે.

[આ જિનરાજસૂરિ-પિતા વોથરા ગોત્રીય શાહ ધર્મસિંહ અને માતાનું નામ ધારલદેવી. જન્મ સં- ૧૬૪૭ વૈશાખ શુદિ ૭, દીક્ષા સં. ૧૫૫૬ માગશર શુદિ ૩ વીકાનેરમાં, દીક્ષાનામ રાજસમુદ્ર, વાચકપદ સં. ૧૬૬૦ જિનચંદસૂરિએ આસાઓલી શહેરમાં, આચાર્યપદ સં. ૧૬૭૪ ફા. શુ. ૭ મેડતામાં ચોપડાગોત્રીય શાહ કરણે કરેલા મહોત્સવપૂર્વક લઈ નામ જિનરાજસૂરિ રાખ્યું. પછી તેમણે ભણશાલી થેરૂ શાહે ઉદ્ધાર કરેલા શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા જેસલમેરમાં કરી-જુઓ પ્રશસ્તિ જેસલમેરના પુસ્તક ભંડારની સૂચિ (ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ સીરીઝમાંની) પૃ. ત્યાર બાદ સં. ૧૬૭૫ વૈશાખ શુદ ૧૩ શુક્રવારે અમદાવાદના પોરવાડ સંઘપતિ સોમજીના પુત્ર રૂપજીએ શત્રુંજય પર બનાવેલા ચતુર્મુખ દેવાલયમાં શ્રી ઋષભ ચોમુખજી આદિ ૫૦૧ જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ માટે જુઓ લેખાંક ૧૪ થી ૨૦, ૨૩ અને ૨૪ મુનિ શ્રી જિનવિજયજી સંપાદિત પ્રાચીન

ગચ્છે શ્રી સાગરચંદ્રસૂરિ સંતાનીયે વા૦ શ્રી ૫ મહિમા મેરૂગણિ તત્સચ્ય-દષ્યમુખ્ય પં. પ્રવર શ્રી કલ્યાણસાગરજી, તત્ શિષ્યમુખ્ય પં. પ્રવર દેવધીર, તત્ શિષ્ય સુખહેમ લિપીચક્રે શ્રી કોલૂ મધ્યે. શુભં ભૂયાત્ (પાછળથી બીજાના અક્ષરમાં ઉમેર્યું છે કે સાધ્વી શ્રી સરૂપાંજી શિષ્યણી ચિરંજીવ સજ્જનાં પઠનાર્થે શુભંભવતુ) ૫-૧૫ ક. મુ. (મારી પાસે છે). પ્ર૦ ચોવીશીવીશી સંગ્રહ.

(૫૦૫) +વીસવિહરમાન જિનગીત (વીશી)

આદિ—

સીમંધર જિનસ્ત૦

મુજ હીયડો હેજાળુઆે, ભાખર ગણે ન ભીંત
આવે જાવેરે એકલો, કરવા તુમસુંજી પ્રીત. ૧
સીમંધર કરજ્યો મયા, ધરિજ્યો અવિહડ નેહ
અમ્હચા અવગુણ જોયને, રિખે દિખાડો જી છેહ. સીમંધર. ૨

× + × ×

અંતે—

અજિતવીર્ય જિનસ્ત૦

મિલઆવોરે મિલઆવોરે, શ્રી અજિતવીરજ ગુણ ગાવોરે. મિલ.

* * * *

ચિતભગતિ વસે પૂરીજેરે, માનવભવ લાહો લીજેરે,
જિનરાજ સખાઈ કીજઈરે, મનિ વછિતિ સુખ પામીજેરે. મિલ. ૫

ઢાલ લોકસરૂપની જાતિ.

વીસ જિણેસર જગ જયવંતા જાણીયેરે, અઢીયદીપ મઝાર,
ધન તે ગામાગર પુર વિહરતારે, સાધુતણે પરિવાર— વીસ.
વાસુદેવ બલદેવ ભગતિ નિત સાચવેરે, લહિવા ભવજલ તીર,
ચોરાસી પૂરવ લખ સહુનો આઉખોરે, ગુણ ગરૂના ગંભીર— વીસ.
વૃષભલંછણ તનુની અવગાહનારે, ધનુસય પંચ પ્રમાણ,
સમવસરણ બારહ પરષદ પ્રતિબોધનારે, જગગુરૂ અમૃતવાણ—વીસ.

અને સં. ૧૬૯૦ ના લેખમાં પોતાની સાથે ઉ. કમલલાભ, પં. લબ્ધિકીર્ત્તિ, પં. રાજહંસ વગેરે પરિવાર હતો એમ જણાવ્યું છે.

---

૨૬૨ ભુવનકીર્તિ બીજા (ખ૦ ખેમશાખા સ્થાપક ક્ષેમકીર્ત્તિ સંતાનીય શિવસુંદર પાઠક-પદ્મનિધાન-હેમસોમ-જ્ઞાનાનંદ શિ.)

(૫૦૬) **જંબુસ્વામી.** સં. ૧૬૯૧ આ. શુ. ૧૧

આદિ—

જ્યોતિ પુરાતન મન ધરિ, કરી ત્રિકાલ પ્રણામ,
તુરત ફલે સવિ તેહના, મનના વંછિત કામ. ૧
ધ્યાન ધરો તિણ તેહનો, વિઘ્ન સહુ જિમ જાઇ,
દીપક દીપે કિમ તિહાં, અંધારે રહિવાય. ૨
પ્રણમું વીર જિણંદના, ચરણસરોરૂહ દોઇ,
છત્રછાયા થઇ જેહની, વસીયે નમીયે સોઈ. ૩
પિરિયે દેખી માનીયે. થેવર નઉમી હાસ,
તિમ સદ્ગુરૂને નામ ગઇ, શિષ્ય તણો જસવાસ. ૪
નામ ગ્રહું ઇણિ કારણે, શ્રુત નિધિ સોહમ સ્વામિ,
આજસમે જે સાધુજન, તે વરતે જસ નામિ. ૫
પાથર સરિખો પ્રાણિયો, પ્રતિમા જિમ પૂજાઇ,
ગુરૂ કારીગર હાથ વસે, પ્રણમું તેહના પાય. ૬
જેઅ કંતપિય ભોગરસ, સઈ વસિ લહિ છોડંતિ,
ત્યાગી તે ઇમ આગમી, આગમ માહિ કહંતિ. ૭
ઉક્તાંચ જે અકંતે પિએણુતીયં,
ત્યાગી જનસિરઇ, વહતો અધિક વખાણ,
બાલ વયે અબ્રહ્મનો, તિમ કિધો પચખાણ. ૮

જૈન લેખ સંગ્રહ ભાગ બીજો. તે સિવાય બીજા ઘણાં સ્થળોએ જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા ને સ્થાપના કરી. સં. ૧૬૮૨ નો શત્રુંજય પર શિલાલેખ માટે જુઓ લેખાંક ૨૬, સં. ૧૬૭૭ ના મેડતાના મંદિરમાંનો લેખ જુઓ લેખાંક ૪૩૪, ૪૩૫ ઉપરોક્ત સંગ્રહ. આચાર્યને અંબિકા દેવીએ વરદાન આપ્યું હતું. તેમણે ઘંઘાણી નગરમાં ઘણો વખત થયાં જમીનમાં રહેલી પ્રતિમાને પ્રશસ્તિના અક્ષરો જોઇને પ્રકટ કરી હતી. તેમણે તર્ક, વ્યાકરણ, છંદ, અલંકાર, કોશ કાવ્યાદિનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો, તથા શ્રી હર્ષના નૈષધી મહાકાવ્ય પર જૈનરાજી નામની સંસ્કૃત ટીકા રચી હતી. એમના વખતમાં ખરતરગચ્છમાં સં. ૧૬૮૬ માં જિનસાગર સૂરિથી લઘુ આચાર્ય ખરતર શાખા નીકળી. પોતે સં. ૧૬૯૯ ના અષાઢ શુદિ નવમીને દિવસ પાટણમાં સ્વર્ગે ગયા. તેમની પછી તેમના પટ્ટધર (૬૪મા) જિનરત્નસૂરિ થયા. નાહરકૃત જૈ. લે. સં. માં સં. ૧૬૭૭, ૧૬૮૬-૮-૯૦ ના શિલાલેખો તેમના મળે છે. તે પૈકી સં. ૧૬૭૭ ના એક લેખમાં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છેઃ-શ્રી બૃહત્ખરતર ગચ્છાધીશ્વર સાધુપદ્મવવારક પ્રતિબોધિત સાહિ શ્રીમદકબર પ્રદત્ત યુગપ્રધાનપદધારક શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ જહાંગીર સાહિ પ્રદત્ત યુગપ્રધાન પદધારક શ્રી જિનસિંહસૂરિપટ્ટ પૂર્વાચલ સહસ્રકરાવતાર પ્રતિષ્ઠિત શ્રી શત્રુંજયાષ્ટમોદ્ધાર શ્રી ભાણવટ નગરશ્રી શાંતિનાથાદિ બિંબ પ્રતિષ્ઠા સમયનિ-રત્સુ(ત્ર)ધાર શ્રી પાર્શ્વપ્રતિહાર સકલ ભટ્ટારક ચક્રવર્તિ શ્રી જિનરાજસૂરિ શિરઃ-શૃંગારસાર મુકુટોપમાન પ્રધાનૈઃ ॥ તેજ વર્ષના બીજા લેખમાં એમ છે કે—

...શ્રી જિનસિંહસૂરિ પટ્ટોત્તંસ લબ્ધશ્રી અંબિકાવર પ્રતિષ્ઠિત શ્રી શત્રુંજયાષ્ટમોદ્ધાર પ્રદર્શિત ભાણવડ મધ્યે પ્રતિષ્ઠિત શ્રી પાર્શ્વપ્રતિમા પીયૂષવર્ષણ પ્રભાવ બોહિત્ય વંશમંડન ધર્મસી ધારલદે નન્દન ભટ્ટારક ચક્રવર્તિ શ્રી જિનરાજસૂરિ દિનકરૈ.-આચાર્યશ્રી જિનસાગરસૂરિ પ્રભૃતિ યતિરાજૈઃ-પ્રતિષ્ઠિત ભટ્ટારક પ્રભુ શ્રી જિનરાજસૂરિ પુરંદરૈઃ શ્રી મેડતા નગર મધ્યે. સં. ૧૬૮૬ અને ૮૮ ના લેખમાં ઉ. અભયધર્મ હતા,

હેમસોમગણિ તસુ શિષ્ય સુસંજતી, જ્ઞાનનંદિ ગુરૂવાચક વરમતિ,
વરમતી તાસુ સુશિષ્ય પાઠક ભુવનકીરતિ ગણિવરો.
કહે સરસ જંબુરાસ નવનવ ઢાલ બંધે સુંદરો,
આગ્રહે ભાવોદય ગણીને રાજરંગ તણે તથા,
વર જ્ઞાનરંગ સુબુદ્ધિ વાધે નિસુણતાં જંબૂ કથા. ૪
સંવત ×સોલસહહેં એકાણુયે, શ્રાવણ શુદિ ઇગ્યારસિ વાસરે,
દૂહા ઢાલ તણી ગાથા મિલી, તેરહસય ગુણહત્તરે છંદ છે વલી,
છે વલી ઢાલ ઇહાં પંચાવન ચ્યાર તિમ અધિકાર એ,
પરિશિષ્ટ પર્વ તણી ગ્રહી છે સાખિ ઇહાં કિણિ સારએ,
પુણ્યાઢ્ય પુરુષ તણા કથાનક જિમ કહીજે ઊમહી,
તિમ થાઈ રંગરલી વધાવા નવ નવી સાતા સહી. ૫

* * * *

—સર્વ ગાથા ૫૫ ઇતિ શ્રી ભુવનકીરતિ વિરચિતે જંબુચરિતે ચતુર્થોધિકાર:-જંબુ ચતુષ્પદી સંપૂર્ણ સં. ૧૭૬૯ વર્ષે મૃગશીર્ષ માસે કૃષ્ણપક્ષે ત્રયોદશી તિથૌ રવિવાસરે પાટણ મધ્યે ઋ૦ શ્રી ૫ઉત્તમચંદજી શિ૦ ઋવેલજી ઋ. કુશલચંદેન લિ૦ પા. ૨૭-૧૯ (સારી પ્રત છે.)
રાજકોટ પૂ૦ અ.

(૫૦૭) **ગજસુકુમાલ ચોપાઇ** સંવત ૧૭૦૩ માહા વદ ૧૧ ગુરૂ ખંભાતમાં.

અંતે—

ગજસુકુમાલ મહામુનિ આ ચૌપૈરે ઉપસમનેં અધિકાર
સાંભલ ગુણ એહજ ધરજ્યો જીવમેરે પરમ રહસ્ય વિચાર. ૨

× પાઠાંતર-સંવત સતરૈસે પંચોત્તરે, આમ અનંતનાથજી ભંડારની પ્રતમાં છે. તે સંવત ૧૯૨૫ રા. વર્ષે શાકે ૧૭૯૦ પ્રવર્ત્તમાને માસોત્તમ માસે ઉત્તમ માસે જ્યેષ્ટ માસે કૃષ્ણ પક્ષે દ્વિતિય ૬ તિથૌ બુધવાસરે લપીકૃતં શ્રીમત્તપાગચ્છ પં. ગંભીરસાગર ગ૦ નાગોર નયર મધે. ૪૨-૧૭ અનંત.

જંબુસામિ મુણિંદનો, રચિ હું રાસ રસાલ,
સાંભલિજો વિકથા તજી, બાલ તથા ગોપાલ. ૯
જો પિણ કેઇ ચઉપઇ, ઇણિ અછે અનેક,
તોહી જીહા આપણી, પાવન કરવા વિવેક. ૧૦
ગિરૂયાના ગુણ ગાવતાં, સફલ હુવે અવતાર,
પાપ ટલે ચિર કાલનાં, તરીયઈ લહું સંસાર. ૧૧

અંતે—

ઢાલ ૫ ગીતા છંદની.

સોહમ જંબૂ પટ્ટ અનુક્રમે, કૌટિક ગણ કુલચંદ હિયડે રમે,
વઇરી શાખા ખરતર ગછપતિ, શ્રી જિનરાજ સૂરીસર ગજપતિ,
શ્રાવક જતી જતિની શ્રાવિકા સેવા કરે,
પાતસાહિ ગી લગિ જાસ પૂરણ પહુંચિ અતિશય જે ધરે.
ઉમરાઓ આલમતણા જાણે કવિ વખાણે વડ વડા,
કુમતિ હઠિ લાજીયઈ આગલિ ગયા બીહતા બાપડા. ૧
વાદિ મઇગલ મદ ગાલણ ભણી, કેહરિ સમવડિ સોભ લહઈ ઘણી,
સરસતિકંઠાભરણ ગવાવએ, અવિરલ વાણી મધુર સુહાવએ,
સોહાવએ સહુ સુરિમાહે બોલ લીધા નિરવહઇ,
જિનરાજ સૂરિસર સવાઇ જે તહથ જગિ ગહગહે.
તેહનિ શાસનિ વિજયમાને થંભ તીરથ પુરવરે,
શ્રી થંભણાધિપ પાસજિનનો લહિ પસાય ભલી પરે. ૨
શ્રી જિનકુશલ સુગુરૂ સંતાનીયા, એમ કીરતિવાચક બહુ માનયા,
ધરણિંદ પદમાવતિ નિતુ જેહને, સાચે સાનિધ કરતા તેહનૈ,
ઇકમો દસે (પા. તેહને સઉ ઇકદમે) છદ અધિકા સીસ જાતિલા થયા,
ખરતરે ગચ્છે કીધ ઉન્નતિ ઇટ સુરની લહિ મયા.
તિહા થકી પસરી એમશાખા તિહાં પટ બાવા તણા,
પર ભણ્યુ ચીણ્યુ પ્રવીણ જિહના કહે કવિયણ ગુણ ઘણા. ૩
શ્રી શીવસુંદર પાઠક સોસએ, વાચક પદ્મનિધાન સુસીસએ,

અરિહંતા સરીરગા, આચારિજ ઉવઝાય,
મુનિવર પહિલે અક્ષરે, સિદ્ધિ ઉપની થાય. ૨
ૐકાર અપાર જસુ, મહિમા કહી ન જાય,
સર્વ મંત્ર પહેલેં પુરઇ, લીજઇ શીસ ચઢાય. ૩
વિઘ્નવિડારણ એહનઉ, ધ્યાન કીયઇ દૃઢ રાખિ,
હેમસૂરિ કૃત પદમવર, ચરિત્ત તણી ધર સાખિ. ૪

* * *

અંતે—

'મહાવીર રાજાનતણું પટ્ટમહઇરે ચઉરી શાખિ પ્રસિદ્ધ
કોટિક ગણુ કુલચંદ કલાનિલોરે ખરતર ગચ્છ વિસુદ્ધ. સી. ૨
શ્રી જિનરાજ સૂરીસરૂ પાટઈ દિનકરરે આગમ અરથનિધાંન
શ્રી જિનરંગ સૂરીસર સરસતિવર વસઇરે જાંણે સરવ વિધાંન સી. ૩
તસુ આદેસઇ સંવત સતર છહોતરઇરે ઉદયાપુર ચૌમાસ
જગતસિઘરાણો ગાજઈ જિહારે હિંદૂપતિ તસ વાસિ. સી. ૪
જંબુવતી જસ માતા જગમિં પરગડીરે તેહતણું પરધાંન
કેસરિ મંત્રતણા સુત કેસરીરે જિહાં તિહાં લહતાં માંન. સી. ૫
દેવભગતિ ગુરૂભગત યથા સગતેં કરીરે ગચ્છ દીપાવણહાર,
મંત્રીસર મનમોટઇ હાસો માનીયઇરે તસ બંધવ જડધાર. સી. ૬
ત્યાગ ભોગ સોભાગગુણે કરી આગલોરે ગુણરાગી નિતમેવ,
શ્રી સુપાસજિણંદ તણી એકણુપગઇરે સાથે મન સુદ્ધ સેવ. સી. ૭
જાચક ભમર ભમે જસુ પાપલઇરે મઉજી [મોજ] દીયઈ મકરંદ,
ભાગચંદ વડભાગી વિકસિત સુવિ સદારે નિરૂપમ જૈ અરવિંદ. સી. ૮
તસ કથનિ સુદિ માધ તણી તૃતીયા દિનઇરે સુભજોગિ ગુરૂવાર,
આછઈ નવેરસ ઇણુ મેલેયો જોઇનેરે અધિકારઈ અધિકાર. સી. ૯
ખરતર ગચ્છ સદાઈ સુરૂતરૂ સારિષોરે સાખિ વડી ખેમ સાખિ,
ફલ સરીખા ગુરૂ હૂઆ ઇણિમઇ વડવડારે મીઠા હીયમઇં રાખિ. સી. ૧૦

તીન ગગનિ રિસ સસિ વદિ મધ ઇકાદસીરે મઘનક્ષત્ર ગુરૂવાર
થંભતીરથ પુરિ થંભણપાસ પસાઉમેરે ધ્યાન હિયેં તસુ ધાર. ૩
સોહમ સાંમિ પરંપર પાટિ અનુક્રમેરે કોટિક ગણ કુલચંદ,
વેરી સાખા બિરદ લહ્યો વાદે પરોરે ખરતર તિણ સુખકંદ. ૪
અભયદેવ જિનવલ્લભ દત્ત જિહાં થયારે કુશલ સુરિંદ સરીક,
ઉવનશ્રી જિનરાજ પટોધર પરગડોરે નૂર ઘણેં નિરભીક. ૫
સકબંધી શ્રી સાહજહાંન જહાનમેરે પતસાહેં સિરદાર
તાસ હુકમ ફુરમાણેં જયત તણોં ધણીરે ગચ્છપતિ ગુણભંડાર. ૬
મુરસવાઇ શ્રી જિનરંગ સૂરીસરૂરે વિજયમાંન વરરાજ,
પેમસાય પટબાધા આગમ કસવટીરે ઉવઝાય સિરતાજ. ૭
શ્રી સિવસુંદર શિષ્ય પવર વાચક પદેરે પદ્મનિધાન ગણીસ
હેમમોમગણી સેવક વાચક ગુણનિલારે આનનંદ ગુરૂસીસ. ૮
ભુવનકીરતિ કહે પાકિ ભાવઇ અતિઘણેરે ઉપસમ ધરિ સંબંધ,
નિય ભગત ભાવોદય મણિનેં આદરેરે લહિવા સુભ અનુબંધ. ૯

(કલશ,)

શ્રી વીરજિનવર પાટપાટે ગચ્છ ખરતરસેં ધણી,
શ્રી જિનરંગ સૂરીંદરાજે પેમસાખે દિણમણી,
શ્રી આંનનંદ ગણીંદ વાચક ચરણ સેવક તાસ એ,
શ્રી ભુવનકીરતિ કહેં ગજસુકુમાલ મુનિનોં રાસ એ. ૧

—સંવત ૧૭૫૫ વર્ષે આસો સુદિ ૧૧ બુધે શ્રી ઉદયપુર મધ્યે લિપિકૃત. (ઇડર બાઇઓનો ભ.) ડે. ૨૯.

(૫૦૮) અંજનાસુંદરી રાસ. સ. ૧૭૦૬ માહા શુ. ૩ ગુરૂ ઉદયપુરે

૯૦ શ્રીમદ્ ઋષભદેવાય નમઃ શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથાય નમઃ

આદિ—

દોહા કેદાર રાગે.

કરતાં સગલી સાધના, સત્ય ગુરૂ કહવાય,
ઇ પિણુ ઇહાંકિણુ તે ભણી, પ્રથમ નમુ ગુરૂપાય, ૧

૨૬૩ પ્રેમમુનિ પહેલા

(૫૦૯) મંગલ કલશ રાસ સં. ૧૬૭૨—લીં.

---

૨૬૪ કમલવિજય જુઓ પ્રશિષ્ય મેઘવિજય આગળ

(ત૦ કનકવિજય-શીલવિજય શિ.)

(૫૧૦) જંબૂ ચોપાઇ સં. ૧૬૭૨ સિવાણામાં.

*   *   *   *

અંતે—

તપગચ્છ મંડણ મહિમામંદિર સકલપંડિત પરધાનરે
કનકવિજય ગુરૂ ગુણમણિ દરિયો મહિમા મેરૂ સમાંનરે. પા૦ ૪૧
સકલશાસ્ત્ર સિદ્ધાંત વપાંણે શીલવિજય ગુરૂરાયરે,
જસ કીરતિ જગમાંહિ જયવંતી નામૈ નવનિધિ થાયરે. પા૦ ૪૨
તાસ સીસ બુદ્ધિ કમલવિજૈ કીયો એહ પ્રબંધ રસાલરે,
જે નરનારી ભણૈ સુણૈ ને તિહાં ઘરિ મંગલમાલરે. પા૦ ૪૩
ગોત્ર ગદહીયા પુહવી પસાટ જાંણે સહૂ નરનારિરે,
વંશ વિભૂષણ વિનયાદિક બહુ ગુણ કેરો ભંડારરે. પા૦ ૪૪
કુંમતિ માંન મદન પ્રગટયો પ્રબલ પંચાઇણ સીહરે,
ત્રિપુરદાસ નાંમૈ શ્રાવક ગુણ પૂરણ અકલ અબીહરે. પા૦ ૪૫
તાસ તણી વીનતડી વારૂ આંણી ચિત્ત મઝારિરે.
સહર સિવાણામાંહિ કીધો એહ પ્રબંધ વિચારરે. પા૦ ૪૬
પર્વતરાસિ રિપુચંદ્ર ઇણપરિ સંખ્યા એહ કહાયા,
એ સંવચ્છર જાણી લીજૈ ચરણકમલ લય લાયા. પા૦ ૪૮

—સંવત્ ૧૭૮૨ વર્ષે આસોજ વદિ ૫ લિપીકૃતં રિપ પ્રેમછ

—(વિ. ધ.)

હેમસોમ ગુરૂરાય સુસીસ તિયાંતણારે વાચક પદવી ધાર,
આંનનંદી ગુરૂરાજે તણઇ સુપસાઉલહઇરે જયવંતો પરિવાર. સી. ૧૧
ઇમિ શ્રી ભુવનકીરતિ કહિ ભાવધરી ઘણૌરે ગિરૂઆનો જસવાસ,
અધિકો ઓછો ઇહાંકિણુ જેહ કહ્યોરે હુવઇરે મિછાદુકડ તાસ. સી. ૧૨
સીલ પ્રભાવઈ સમકિત ગુણુનઈ ધારવિઇરે, દિનપ્રતિ કોટિ કલ્યાંણ,
તિણિ એ ભણતાં ગુણતા સુણતાં ચઉપઇરે, જીવિત જનમ પ્રમાણ. સી. ૧૩

દૂહા સોરઠીયા.

સાત અધિક સઇ સાત, દૂહા ગાથા દુઈ મિલ્યાં
શ્લોક તણા સંખ્યાત, સાધિક એક સહસ્ત્ર છઈ. ૧

તિમ છઈ ઢાલ ત્રયાલ, નવલી જાતઈ નિરખિજ્યો,
અંજનાચરિત ઉરાલ, ભુવનકીરતિ ઇણિપરિ ભણઈ. ૨
—સર્વ ગાથા ૨૫૩ અધિકાર ત્રયમ, સર્વગાથા દૂહા ૭૦૭ પ્રમાણ.

—સવત્ ૧૭૫૩ વર્ષે મિતી વૈશાષ વદિ ૧૩ દિને શ્રી ષરતર ગચ્છે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ શાષાયાં શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ વિજયરાજ્યે વાચનાચાર્ય ધુર્યવર્ય ગાંભીર્ય વા૦ શ્રી ૧૦૮ શ્રી શ્રી શ્રી દયાશેષરજી ગણિ ગજેંદ્રાન્ વા૦ શ્રી શ્રી ૧૦૮ શ્રી શ્રી શ્રી કલ્યાણહર્ષજી ગજેંદ્રાન્ તત્ શિષ્ય ૫૦ પ્ર૦ શ્રી પદ્મતિલકજીમુનિ તચ્છિષ્ય પં૦ ધર્મસુંદર લિષતં. (વિવેકવિજય ભ. ઉદયપુર)–(ડે.)

—સવત ૧૭૨૬ વર્ષે કાત્તિક વદિ ૬ દિને ભોમવાસરે શુકલપક્ષે. શ્રી અચલગચ્છે શ્રી પડિતશ્રી ૫ રવિસાગરજી ગણિ તત્ શિષ્ય મુનિશ્રી હિતસાગરજી ગણિ તત શિષ્ય મુનિ દીપસાગરેણ લપીકૃતં ગુઢલામધ્યે મહારાણા શ્રી રાજ્યસિંઘનઇ રાજ્યઈ ચોપઇ લિપીકૃત કીધી. મેદપાટ દેસ મધ્યે શ્રી ૐ હ્રીં શ્રી ક્લીં નમઃ ૨૮–૧૪ અનંત.

સંવત સોલહ બાણુવઇ, સુદિ માહ પાંચમ જાણુ,
બડનગર બીકાનેરમઇં, રાસ ચઢયઉ પરમાણુ. સા. ૩૨
દીપતઉ ગચ્છ ખરતર તણઉ, જિહાં નાંમ જાદ સુરિંદ,
જિનદત્ત જુગવર સારિષા, શ્રી જિનકુસલ મુણિંદ. સા. ૩૩
અનુક્રમઇં પાટ પરંપરા, જિનચંદ સૂરિ સુજાણ,
પદ દીયઉ યુગવર જેહનઈં, અકબર નૃપ સુરતાણ. સા. ૩૪
જિન ટેક રાખી જૈનરી, જિનચંદ સૂર દયાલ,
જહાંગીર ભૂપતિ રંજીયઉ, ષટ દરસન પ્રતિપાલ. સા. ૩૫
તસ પાટ પરગટ ગુણનિલઉ, જિનસિંઘ સૂર પ્રધાન,
જિણ કુમતિગજ ભંજિયા, સાચઉ સિંઘ સમાન. સા. ૩૬
તસુ પાટિ સૂરજ સારિષઉ, પાય નમઈ જસુ નરરાજ,
ગચ્છરાજ્યમાંહેં દીપતઉ, ચિર જીવઉ જિનરાજ. સા. ૩૭
જિનચંદસૂરિ સુરિંદજી, તસુ નયનકમલ સુસીસ,
તસુ સીસ જયમંદિર જયઉ, પૂરવઇ મનહ જગીસ. સા. ૩૮
તસુ સીસ પભણઈ ભાવસું, એ નેમરાસ રસાલ,
કનકકીરતિ વાચક કહઇ, ફલઈ મનોરથ માલ. સા. ૩૯
કલ્યાણકમલા સુખ લહઇ, મનતણી પૂરઈ આસ,
એ રાસ જે નર સાંભલઇ, પામઇ લીલવિલાસ. સા. ૪૦
ચઉવીસ જિનવર ધ્યાવતાં, થાયઈ સદા જયકાર,
જિનરાજસૂરિ પ્રસાદથી, દિન દિન મંગલ ચાર. સા. ૪૧

—સંવત્ ૧૭૧૪ વર્ષે લિષતં પાંડે જાદે લિપાવતં આ૦ ગૌય શુભં. ૧૨–૧૬ અનંત; ચં. માણેક.

(૫૧૨) દ્રૌપદી રાસ. સં. ૧૬૯૩ વૈશાખ શુદ ૧૩ જેસલમેરમાં

અંતે—

ઢાલ ૩૯ ધન ધન આદ્રકુમાર વરસંયતી આજને વધાવો.
ગચ્છપતી મોતીએ—એ દેશી.

ધનધન શીલવતી સતી દ્રૂપદી, પાંચે પાંડવ નારિ,
શીલ પ્રભાવે લહસ્યેં સાસતા, શિવપુર સુખ અપાર. ૧ ધન

૨૬૫ કનકકીર્ત્તિ (ખ૦ જિનચંદ્રસૂરિ-નયનકમલ-જયમંદિર શિ.)

(૫૨૧) નેમનાથ રાસ. સં. ૧૬૯૨ માહ શુ. ૫ વીકાનેરમાં.

આદિ— ઢાલ.

સકલ જૈન ગુરૂ પ્રણમુ પાયાં, શ્રુતદેવી પદપંકજ ધ્યાવું,
શ્રી ગુરૂચરણ કમલ ચિત લાવું, નેમકુમર જાદવ ગુણ ગાવું.
મનવંછિત સુખ સંપતિ પાવું. ૧
સોરઠ દેસ સદા સુખ આગર, નારી પુરૂષતણો બહુ રાગર,
જિહાં વિમલાચલ તીર્થરાયા, ઉજ્વલ ગિરિ તીરથ મન ભાયા. ૨
દ્વારવતી નગરી નવરંગી, ધનદ નીપાઈ સુજન સુરંગી,
કંચણમણ મઇ કોટ વિરાજઇ, જિણિ દીઠાં અલકાપુરુ લાજઇ. ૩
રતનજડિત કોસીસા સોહઈ, તીન ભુવન જનના મનમોહઇ,
જાદવકુલ અરવિંદ દિનેસર, રાજ કરઇ તિહાં કૃષ્ણ નરેસર. ૪

× × × ×

અંતે— ઢાલ ૧૩

* * * *

કુણ રંક સુરગિરિ કર ધરઇ, કુણ ધરઈ જલનિધિ બાંહ,
કુણ ગગન લગ જાય પખિયઉ, કુણ ઝાલઈ નિજછાંહ. સા. ૨૭
કુણ નાગરાજમણી ગ્રહઇ, કુણ સિંઘ ઝાલઇ કાનિ.
કુણ સકલ વસુધા વસુ કરઈ, કુણ તારા કરઇ માન. સા. ૨૮
તિમ નેમજિન ગુણ કુંણ કરઈ, કહતાં ન પામઇ પાર,
તઉ પણ જિમ તિમ ગુણ ભણ્યા, તાસુ સફલ અવતાર. સા. ૨૯
નેમનાથનાં ગુણ ગાવતાં, પામીયઈ પરમાણંદ,
અસુભ કરમ દૂરઈ ટલઇ, નાસઇ દુરગતિ દંદ. સા. ૩૦
ધન ધન રાજમની સતી, કરજોડ કઈ પ્રણામ,
રયનેમ મારગ આણીયઉ, ન્યાય રહ્યા જગિ નામ. સા. ૩૧

તાસુ સીસ ઇમ ભાખે ચઉપઈ, દ્રૂપદીની સસનેહ,
કનકકીરતિ વાચક મન રંગસ્યોં, સીલતણા ગુણ એહ. ૧૪ ધન.

નવ નવ રાગ સુરંગી ચઉપઇ, ઓગણ ચ્યાલીસેં ઢાલ,
સખર સાદ શું જો ગાઇઇ, તો લહીઈ ગુણમાલ. ૧૫ ધન

જેસલમેર નગર રલીઆમણો, જિહાં જિનપર ચઉસાલ,
પાસ જિણંદ તણો વલી દીપતો, સેવક જન સુરસાલ. ૧૬ ધન.

શ્રાવક જહાં દીવે ધન દીપતા, ધર્મ્મ મર્મ્મના જાણ,
સરમ વચન સહિનાણ. ૧૭ ધ.

જિનવચનેં રાતા જિમ ચોલજ્યું, માને જિનવર આણ. ૧૮ ધ.

સમક્તિ ધારણ છેં જિહાં શ્રાવકા, એક નમે જિનરાજ,
બીજા દેવ ન માને પાતરી, એક પંથ દો કાજ. ૧૯ ધ.

શ્રી **જિનરાજસૂરીશ્વર** ગછ ધણી સોમ નિજ રમહુ થોક,
તાસુપસાઈ સરસી ચઉપઈ, થઇ વખાણી લોક. ૨૦ ધ.

વાંચ્યાં માંનનંદ ચઉપઇ, જાં લગે સાસનવીર,
ખરતરગછ જાં લગે દીપતોં, જાં લગે સુર ગિરિધીર. ૨૧ ધ.

ઓછઉ અધિકોં જે મેં ભાપીઉં, મિછા દુક્કડ તેહ,
આગમ મિલતો તે સાચો, સહી, કવિજન વાણી એહ. ૨૨ ધ.

ભણસ્યે ગુણસ્યેં શુણસ્યેં ભાવશું, જે નરનારી આંણ,
દ્રૂપદ સુતારી એ છે ચઉપઈ, થાસ્યૈ તાસુ કલ્યાણ. ૨૩ ધ.

સુરનર કિંનર તાસુ પ્રણમે સદા, જે નર પાલે સીલ,
જસ પરિમલ મહકેં ત્રિહું લોકમેં પામે શિવસુખ લીલ. ૨૪ ધ.

એ સંબંધ કહ્યોં જિમ સાંભલ્યો, ગુરૂ સુખમતિ અનુસાર,
શીલ તણાં ગુણ ગાવણ મનરલી, કનકકીરતિ સુખકાર. ૨૫ ધ.

લ૦ સં. ૧૮૦૦ આશ્વિન વદ ૩

(પ્ર. કા. અમ. ગુ. વિ.)

સીલે હુઈ સુખ મંગલ માલિકા, સીલે અવિચલ લીલ,
દ્રૂપદ સુતા જિમ પાલજ્યો નવિ ખંડયો નિજ સીલ. ૨ ધન.
(સંવતઈ રસ રસ નયન નિધનશું) રસ સસિ,
સંવત ઇસરયન નિધાનશું રસ સસિ વૈશાખ માસ. ૧૬૯૩
સંવત ઇસરયન નિધાનસુ રસ સસિ વૈશાખ માસ,
શુદિ તેરસિ કીધી એ ચુઉપઇ, સુણતાં લીલવિલાસ. ૩ ધન.
શ્રી ખરતર ગચ્છ મેટો જાંણીઈ, ગચ્છ ચઉરાસી મૂલ,
કમલા માંહે જિમ સુરભ ગુણે; સહસકમલદલ ફૂલ. ૪ ધન.
ગણધર સુધરમ સામી પરંપરા, રાજગચ્છ કહિવાય,
અભયદેવ જિનવલ્લભ સારિખા, થયા સૂરિ દિનરાય. ૫ ધન.
યુગપ્રધાન **જિનદત્ત** સુરીસર, ચઉસઠિ યોગિણી જીત,
પાંચે પરવર દીધા જેહનઈ, ગુરૂ અવદાત વદીત. ૬ ધન.
શ્રી **જિનકુસલ** સૂરીસર દીપતા, સદગુરૂ સાંનિધકારિ,
સેવક જનસપરતા પૂરવે, ગુરૂ સુરતરૂ અવતાર. ૭ ધન.
અનુક્રમે શ્રી **જિનમાણિક** ગછધણિ, દૂઆ સુગુરૂ ગણધાર,
તસુપાટે **જિનચંદ** સૂરીસરૂ, બહુ વિધિ લબધિ ભંડાર. ૮ ધન.
તસ પટધારી સૂરિ શિરોમણી, શ્રી **જિનસિંધસૂરીંદ,**
વિદ્યાવચન કલા સમતા ધણી, નમીઆ જાસુ નરિંદ, ૯ ધન.
કુલમંડણ તસુપાટે દીપતા, સૂરરાજ **જિનરાજ,**
વિજયરાજ ગુરૂ સુરગુરૂ સારિખા, સકલસૂરિ તાજ. ૧૦ ધન.
રીહડ વંશ સરોરૂહ દિનમણિં, યુગપ્રધાન **જિનચંદ,**
સૂરિસોભાગી ભાગબલી સદા, મુનિજન સુરતરૂ કંદ. ૧૧ ધન.
અકબ્બરશાહ જિણે પ્રતિબોધિઓ, ઘણા કીયા અવદાત,
જહાંગીરશ જિણને આદરીઓ, રાખી જમિ અખિયાત. ૧૨ ધન.
તસુ સીસ સંવેગી સિરતલો, **નયણકમલ** ગીણિં જાણિ,
તાસુ સીસ **જયમંદિરગણિં** જયો, સકલકલા ગુણજાણ. ૧૩ ધન.

ગુરૂવિણુ માઇ પ્રસન્ન ન હોઈ, ગુરૂવિણુ જ્ઞાન ન પામઈ કોઇ,
ગુરૂ પ્રસાદિ સર્વ સિદ્ધિ મિલઇ, અલીય વિઘન સવિ દૂરિં ટલિં ૫૭
અડસઠિ તીરથ બોલ્યાં સાર, માત ગંગા નિ ગુરૂ કેદાર,
પિતા પુષ્કર જાણો સહી, શાસ્ત્રઇં એહવી વાતજ કહી. ૫૮
રાયદેસ જગમાંહિં પ્રસિદ્ધ, ઈડરનગર અછઈ સમૃદ્ધ,
ને પાસઈ છઇ ઓડા ગામ, ધર્મતણાં જિહાં મોટાં ઠામ. ૫૯
જિનમંદિર અભિનંદન દેવ, પ્રાગવંશ સહુ સારઈ સેવ,
ગુરૂતણો આદેશજ લહી, લક્ષ્મીકુશલ ચઉમાસું રહી. ૬૦
સંવત સોલચુરાણું જેહ, ફાગુણ સુદિ તેરસ વલી તેહ,
શુક્રવાર સંયોગઈ સહી, લક્ષ્મીકુશલઈ એ ચઉપઈ કહી. ૬૧
દેવગુરૂ પ્રસાદિં કરી, રત્નપ્રકાસ એ ચઉપઈ પરી,
આત્રેયનિદાન સુશ્રુત્તતું સાર, અપર ગ્રંથતણો ઉદ્ધાર. ૬૨
ગ્રહી નામ રતન તે જાંણિ, શાસ્ત્ર વિચારી બોલી વાંણી,
હિતકારિણી એ ચઉપઇ સાર, રચ્યા એકાદશ અધિકાર. ૬૩

—સં. ૧૭૧૮ વર્ષે ફા. વદિ ૨ સોમે શ્રી સંઘપુર ગ્રામે લિ૦
(ઈડર બાઇઓનો ભં.)

---

૨૬૭ દયારત્ન (ખ. જિનદેવસૂરિ–જિનસિંહસૂરિ–જિનચંદ્રસૂરિ–જિનહર્ષસૂરિ શિ૦)

(૫૧૪) +કાપડહેડા રાસ. સં. ૧૬૯૫

આદિ—

હું બલિહારી પાસજી, કાપડહેડા સામિ સયંભ કિ
ગુણ ગાવણ મનિ ગહગહે, આપો સદગુરૂ વચન અચંભ કિ—હું ૧
નયણે નિરખી નેહસું ઇણજુગિ એહ અચંભમ વાત કિ,
પરગટ આપ હુંતા પ્રગટ, બહુવે જાણ દીઠી વિખ્યાત કિ.—હું ૨
આચારજિયા નખઅવલ ગછ ખરતર રાજે ગુણવંત કિ,
શ્રી જિણચંદસુરિંદજી મનિ આસ તિ મોટા મહંત કિ—હું. ૩

—સં. ૧૭૬૨ કા૦ વ૦ ૧૧ મેવાડ દેશ કપાસણ ગ્રામે લી૦ પુન્યઋષિ જીવરાજી-ઋ૦ રાઘવજી-કહાનજી ગચ્છ લ૦ પ્રે૦ લી૦ ૨૮-૧૯ આ. ક; રત્ન; ડે.

ભરતચક્રી સ૦ (મનહીમેં વૈરાગી ભરતજી) પૃ. ૫૯ સ. મા. બી.

* આ કવિએ સંસ્કૃતમાં મેઘદૂતપર ટીકા રચી છે.

---

(૨૬૬) લક્ષ્મીકુશલ (ત૦ સોમવિમલસૂરિ-હંસસોમસૂરિ-વિશાલસોમસૂરિ-જિનકુશલ શિ.)

(૫૧૩) વૈદ્યકસાર રત્નપ્રકાશ સં. ૧૬૯૪ ફા. શુ. ૧૩ શુક્રવાર. ઇડર પાસેના ઓડા ગામમાં

અંતે—

ભૂલો અક્ષર વિસમુ જેહ, સો જાનિ સવિ કરજ્યો તેહ,
તપગચ્છ મૂલ લહુટી પોસાલ, જાણિ જેહનિ બાલગોપાલ. ૪૯
વીરપાટિ પટોધર ઘણા, પાર ન પામું તેહ ગુણતણા,
સતાવનમિ પાટિં સાર, શ્રી સુમતિ સાધુ સૂરિ અણગાર. ૫૦
તાસ પાટિ હેમવિમલસૂરિ, જેહ સમરિં પાપ જાઈ દૂરિ,
તાસ પાટિ સૌભાગ્યહર્ષ જાંણિ, તપસંયમ કેરી ગુણખાંણિ. ૫૧
તાસ પાટિ અતિ ગુણ ભંડાર, સકલસૂરિ સિરોમણિ સાર,
શ્રી સોમવિમલસૂરિ નૈ માંણિ, જસ નામિં સંપતિ એહ આંણિ. ૫૨
તેહતણો પટોધર જેહ, હંસસોમસૂરિ નાંમિ તેહ,
તાસ પાટિ વિમલસોમસૂરિ, જસ નાંમિ દુરિત જાયે દૂરિ. ૫૩
તાસ પાટિ પટોધર ભલો, શ્રી વિશાલસોમસૂરિ ગુણનિલો,
પ્રતિરૂપી તેજસ્વી સહી, છત્રીસહ ગુણધારીજ કહી. ૫૪
આચારજિના ગુણ જેતલા, શ્રી વિશાલસોમસૂરિમાં તેતલા,
પ્રૌઢ પરિવાર તેહનો સાર, પંડિત તણો નવિ લાભઇ પાર. ૫૫
જિનકુશલ પંડિત તેહમાં જાંણ, સહગણમાંહિ દીપઇ જિમ ભાંણ.
લક્ષ્મીકુશલ તસ કેરો સીસ, ગુરૂ પ્રસાદઇ હુઈ જંગીસ. ૫૬

સેરીસઇ સંખેસરઇ ખંભ નયરઈ હે જાગઈ થંભણ પાસ કિ, ભે.
ગામ નગર પટ્ટણ પુરઈ રહેવા પૂરઈ હે નિજ ભગતાની હે આસ
કિ, ભે. ૧૮

કલસ

ઇમ આસપુરઈ પાસ ગઉડી, સમરિઉ સાનિધિ કરઇ,
શુભ વાસ ખાસ નિવાસ આપઇ દૂખ દૂરઈ પરિહરઇ,
પાઠક મતિકીરતિ પ્રસાદઇ, સીસ સુમતિસિંધુર કહઈ
જે કરઈ જાત્રા ભલઈ ભાવઇ, મનવંછિત ફલ તે લહઇ. ૨૦

—લિખતં પં. દયાવર્દ્ધન ગણિવરાન્ સં, ૧૭૫૪ વર્ષે.

૧—૧૮ મારી પાસે છે.

મતિકીર્ત્તિ માટે જુઓ નં. ૨૭૧ પૃ. ૫૭૭.

---

૨૬૯ કલ્યાણ (કડવા ગચ્છની આઠમી પાટે તેજપાલનો શિ.)

(૫૧૬) વાસુપૂજ્ય મનોરમ ફાગ સં. ૧૬૯૬ માહ શુ. ૮ સોમ.
થિરપુર-થરાદમાં.

આદિ—

સરસ્વતીં નમસ્કૃત્ય, પ્રણમ્ય સદ્ગુરૂનપિ,
વક્ષ્યે મનોરમં ફાગં, વાસુપૂજ્યજિનસ્ય ચ. સ. ૧

ઢાલ ૧ પ્રથમ અઢીયા.

પ્રણમીઅ જિન ચઉવીસ, પાય નમાડીઅ સીસ.
વાસપૂજ્ય જિનતણઉએ, ફાગ રલીઆમણઉઅ,
ફાગુ તે ફાગુણમાસિ, લોક તે રમઈ ઉહલાસિ,
રામતિ નવનવીએ, કિમ જાઇ વર્ણવીએ. ૨
બાંધઈ કરમની કોડિ, ન સકઇ કાંઇ વછોડિ,
તે રામતિ કસી એ, રાગમતિ જસ વસીએ. ૩
થિન થિન શ્રી વાસપૂજય, ફાગ રમતાંથી રમ્ય,
સંજિમ આદરઇએ શિવરમણી વરઈ એ. ૪

સંવત સોલે સત્તરે પ્રથમણુ હુઈ પરમાણુ કિ,
જોધનયર માંહિ જાગતા આખે છણિવિધિ અહિઠાણુ કિ. હું. ૪

* * * *

અંતે—

પરતો દીઠો પાસરે પરખિ નયણે આણું પૂર કિ,
કાપડહેડે તિણુ કિયો હરખે ઐસી રાસ હજૂર કિ. હું. ૪૧
ભવિક ભણુઇ જે રાસ ભલ કાને વલિ સંભલે કલ્યાણુ કિ,
મનવંછિત સગલા ફલૈં હુવે નહી કિણુહી વિધ હાણુ કિ. હું. ૪૨
સંવત સોલ પચાણુવે રાજે શ્રી હરષ સૂરીસ કિ,
પાસતણા ગુણુ પૂરિયા સવિહિં દયારતન સુસીસ, કિ. હું. ૪૩

નોટ-કાપડહેડા—જોધપુર રાજ્યમાં એક કાપરડા નામનું હાલ ગામ છે તે. ત્યાં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથનું મંદિર સં. ૧૬૮૧ માં પૂરૂં થતાં પ્રતિષ્ઠા થઇ તેનું ટૂંક વર્ણુન આ રાસમાં છે. વધુ માટે જૂઓ એ. રા. સં. ભાગ ૩.

૨૬૮ રાજરત્ન ગણિ

(૫૨૫) નર્મદાસુન્દરી રાસ સં. ૧૬૯૫ માણેક.

૨૬૮ ક સુમતિસિંધુ (મતિકીર્તિ શિ૦)

ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્ત૦ ૨૦ કડી સં. ૧૬૯૬ માહા શુદ ૮

આદિ—

પુરૂષાદેય ઉદયકર, શ્રી ગોડી પ્રભુ પાસ.

અંતે—

સવત સોલ છયાણુવઈ, માહા હે આઠમિ દીહ ઉદારકિ,
ભેટવા હે ગોડી પાસજી દુખ મેટવા હે ભવના સંચ્યા હે પારકિ.

૧૭ લે.

અમરગુપ્ત તે કિહાં હવઉ, કિમ લહી કેવલરિધ,
સકલ કરમ નિરમુક્ત થઈ, મણુ પામી જિમ સિદ્ધિ. ૫

* * * *

અંતે—

કડુકગચ્છિ સાહ કડુઉનાયક, ષીમ વીર જીવરાજજી,
તેજપાલ રત્નપાલ જિણદાસો, જેહની કીરતિ આજજી,
અષ્ટમા પાટિઈ સાહ તેજપાલો, પંડિતમા શરદારજી,
તાસ સીસ તે સહુ કો જાણઈ, સેવક કલ્યાણકારજી. ૨
પોસમાસ નઈ સોલ સત્તાણું (૧૬૯૭) સુદિ તેરસિ ભોમવારજી,
અમરતરંગ કીઉ મનિરંગઈ, સુખસંપદ તારજી,
અમદાવાદ હજનપુર માહઈ, ચંદ્રપ્રભુ પસાયજી,
કડુકગણ સદા જયવંતુ, સેવે કલાણ થાયજી. ૩

—વિ. ધ. ૨૪-૧૧; અમ૦

૨૭૦ વિવેકચંદ્ર (ગુણચંદ્ર ગણિ શિ.)

(૫૧૮) સુરપાળનો રાસ. સં. ૧૬૯૭ પોસ શુ. ૧૫ ૬૦૦ શ્લો.—રત્ન૦

૨૭૧ મતિકીર્ત્તિ (ખ. જયસોમઉ-ગુણવિનય શિ)

(૫૧૯) ધર્મબુદ્ધિ મંત્રીશ્વર ચોપઈ સં. ૧૬૯૭ રાજનગરમાં

આદિ—

આણી આણંદ અંગમઇ, પણમિ પાસ જિણંદ,
ફલદાઇ ફલવધિપુરઇ, કલિયુગિ સુરતરુકંદ. ૧
વચન સુધારસ વરસતી, શ્રુતદેવી સુખકાર,
મનિ ધરિ મધુર વચન સુણી, ચરિત કહિસ સુવિચાર. ૨

ત્રિણુ ભવની સુણુઇ વાત, તીરથપતિ થયા વિખ્યાત,
મહુકો સાંભલઉએ, મુંકી આમલકૈએ, ૫

× × × × ×

અંતે—

ચઉવિહ સંઘશ્રી વાસપૂજ્યનઉ, દીઉ સેવકનઇ કલ્યાણ. ૯
જિનચંદસૂરિ જગિ રાજ્યઉ, નમિઈ સદા નવનિધિ,
સોલસતાણુઉંઈ અમર થાસઈ, એક ભવિઇ લહઇસઇ સિદ્ધિ. ૧૦
જિનવલ્લભ તસુ પાટિ હોસઇ, સતર સતાવીસ માંન,
અનુક્રમિઇ પાટ તે ચાલશઈ, જાવ દુપ્પસહ યુગપ્રધાન. ૧૧
સોલછન્નૂં માઘમાસે સુદિ અષ્ટમી સોમવાર
મનોરમ ફાગ વાસ પૂજ્યનઉ સેવક કલ્યાણકાર. ૧૨
ગણુ લઘુ મહાવીર પસાઉિઈ, થિરપુર કીઉ ઉછાહઇ,
કડુકગચ્છ સદા દીપાયા, ચંદ સૂર જિહાં જગમાહઇ. ૧૩

—ગ્રંથાગ્રશ્લોક ૩૭૬ અક્ષર ૧૫ અક્ષર ગણનાઇ. છ. સં. ૧૮૮૯ પોસ માસે સુદપક્ષે તિથિ ૮ રવિવાસરે શ્રી વિરમગ્રામ મધ્યે. ૨૦–૧૧ સં. લા. વડો. નં. ૫૩૨૨

(૫૨૭) અમર ગુપ્ત ચરિત્ર. સં. ૧૬૯૭ પોશ સુ. ૧૩ ભોમ. અમદાવાદમાં.

આદિ—

ઋષભાદિક ચઉવીસ જિન, નામિઇ નિત્ય નિત્ય રંગ,
વૈર વિરોધ ને પરિહરઉ, સંભલી અમરતરંગ. ૧
વૈર ન કીજઇ ભવીકજન, વૈરઈ વૈર વિરૂધિ,
સુંદર સુરપ્રીયની પરઇ, મૂકઉ સુણી સંબંધ. ૨
એક પખુઇ ભલઉ નહી, તેથી દુખ અપાર,
સમરાદિત્ય શ્રી પાસનઉ, ચિત્ત ધારઉ અધિકાર. ૩
એક પખા વૈરાપરી, ગ્રથમાહઈ પ્રબંધ,
તેર ભવંતર વરિતવર, સુણુયો તેહ સબંધ. ૪

શ્રવણિ સુણી સરસીજુ વાણી, હિતસુખ શિવકર નિજ મનિ આણી,
સૂધા પ્રતિબુધા ભવિ પ્રાણી, ધર્યો ધરમ અનુપમ ગુણખાણી, ૧૦
તાસુ સીસ શ્રી **મતિકીરતિ** એહ, પ્રભણ્યઉ ચરિત સંપદ ગુણગેહ,
ભણઈ ગુણઇ નિસુણઇ ભવિ જેહ, ધરમ મરમ પામઇ જગિ તેહ ૧૧
શ્રી **જિનદત્ત** સૂરિશ્વર સદઇ, અવિજલ જય પામઇ વરવાદઈ,
શ્રી **જિનકુશલસૂરિ** સાનિધ્યઇ, સુખી હુવઇ વધતી રિદ્ધિ વૃદ્ધઇ. ૧૨

—સં. ૧૭૮૧ મિગસિર શુકલ દ્વાદશી તિથૌ ચંદ્ર વારે શ્રી અજીમગંજ મધ્યે લિ. પં. રંગપ્રમોદ મુનિના ૧૩—૧૪ ધો.

ગુણવિનય માટે જુઓ આની અગાઉ.

---

૨૭૨ દેવચંદ બીજા (ત. સકલચંદઉ–સૂરચંદ–ભાનુચંદ શિ૦)

(૫૨૦) નવતત્ત્વ ચોપાઈ.

અંતે—

સુવિહિત સાધુતણો શૃંગાર, શ્રી **વિજયદેવસૂરિ** ગણધાર,
તાસ પાટે પ્રગટયો સૂરિસિંહ, **વિજયસિંહસૂરિ** રાખી લીહ. ૩૩
ગુરૂ શ્રી **સકલચંદ** ઉવઝાય, **સૂરચંદ** પંડિત કવિરાય,
ભાનુચંદ વાચક જગચંદ, તાસ સીસ કહે **દેવચંદ.** ૩૪
એ ચોપઇ રચી કરજોડ, કવિતા કોઇ મ દેજો ખોડ,
અધિકો ઓછો સોંધી જોડો, ભણતાં ગુણતાં સંપતિ કોડ. ૩૫

(૫૨૧) પૃથવીચંદ સં. ૧૬૮૬ ખં. ૧ રત્ન.

(વિજયસિંહસૂરિ–આચાર્ય ખ. ૬ સં. ૧૬૮૪ ને સ્વર્ગવાસ સં. ૧૭૦૯.)

સૌભાગ્ય પંચમી સ્તુતિ.

(૫૨૨)+ શત્રુંજય તીર્થ પરિપાટી. સં. ૧૬૯૫

આદિ—

સકલ સભારંજન કલા, દિઓ સરસતિ વરદાનોજી,
શ્રી **વિમલાચલ** સ્તવન ભણું, પામી શ્રી ગુરૂમાનોજી. ૧

કુશલકરણ જિનકુશલ ગુરૂ, વિઘન વિડારણ વીર,
સુખઈ મન નિત સમરતા, ભલઇ કરઈ પ્રભુ ભીર. ૩
છોકર ઘર છણુહામણા, કમલા કરઇ કલોલ,
પુણ્ય પસાયઇ પામીયૈ રાજરિદ્ધિ રંગરોલ. ૪
નિસારયણ જિમ નિરમલઉ, જસ લહીયઇ જગમાંહિ,
બલ પામીજૈ અતિ પ્રબલ, બાહુબલિ જિમ બાંહિ. ૫
ચતુરાઇ અતિ ચતુરનર, ચિત ચોરણ ચોસાલ,
સહજઇ સુંદર સંપજઈ, સોહગસિર સુવિસાલ. ૬
ચિંતામણિ જિમ ચિતતણી, ચિંતા ચૂરણહાર,
સુરનર જિમ સુખ દૈ સદા, ધરમ કીઉ નિરધાર. ૭

× × × ×

અંતે—

સંવત મુનિ નિધિ રસ સસિ વરસઇ,
એ સબંધ રચ્યો મન હરસઈ
રાજનગરિ સપદ ભરિ સરસઇ, જસુ શોભા ગુકુણપુર ફરસઇ,
પાપતણી મતિ દૂરઇ કરિસઈ, સગ કુસંગ તિનઉ પરિહરસઈ,
પુણ્યતણઉ ફલ સુખિ મનિ ધરસઈ, મતિસાગર જિમ તે સુખ વરિસઇ-૫

પુણ્યતણઉ ફલ જેહ ન માનઈ, મોહ મલિન મતિ આપ ગુમાનઇ,
ઉચ નીચ ગતિ મઈ બહુથાનઈ, દુખ લહઈરિહઈ નરતેહ અગાનઈ.૬
પાઠઇ ઇમિત્રાવિક કહણઇ, રાજરિદ્ધ સપદ સુખ ન હણઇ,
કારણ ધરમ ધરઇ મનમાહઈ, શ્રી જિતારિ જિમ તે સુખ સાહઇ. ૭
શ્રી જિનરાજસરિ ગુરરાજઇ, ગુરૂ અતિસયઇ કરિ છે જગિ બાજઈ,
દેસન અમય જલદ જિમ ગાજઇ, સંસય સકલ તુરત જે ભાજઇ.૮
ઉવઝાય શ્રી જયસોમ જતીસ, ધરઈ આણ નરવર જસુ સીસિ,
તાસુ સીસ પાઠક પદધારી, શ્રી ગુણવિનય સગુણ ભંડાર. ૯

—સંવત્ ૧૭૬૯ વર્ષે પં. દાનચંદ્રેણ લિષતં પત્તનનગરે. પ્ર૦ પ્રાચીનતીર્થમાળા પૃ. ૩૮-૪૭.

(આમાંથી સ્પષ્ટ છે કે કવિએ શેત્રુંજયની યાત્રા સં. ૧૬૯૫ ના મહાવદિ ૧૪ ને ગુરૂવારે કરી. ૧૬૯૫ નું ચોમાસું ઇડરમાં કરીને યાત્રાર્થે નીકળી પીચોટ (પીચોદ), વલાસણ, વડનગર, વીસનગર, સિવાલા (સાઉલા), મહેસાણા, અમદાવાદ અને પાલીતાણા આવ્યા. પછી અમદાવાદ ગયા. કવિના ગુરૂ ભાનુચંદ્ર અકબરની ધર્મસભાના ૧૪૦ મા નંબરના (પાંચમી શ્રેણીના) સભાસદ પ્રસિદ્ધ છે. તે અને તેમના શિષ્ય સિદ્ધિચંદ્ર બંને અકબર પાસે રહી પોતાની વિદ્વત્તાથી બાદશાહની પ્રીત્તિ સંપાદન કરી હતી. અને તે બંનેએ કાદંબરી પર સુંદર સંસ્કૃત ટીકા રચી છે. બાદશાહ સૂર્યનાં હજાર નામો સાંભળતો હતો. તે માટે ભાનુચંદ્રે સૂર્યસહસ્ત્રનામ સ્તોત્ર રચ્યું હતું. ઇ. સ. ૧૫૯૩ માં (સં. ૧૬૪૮) તેણે સમ્રાટ્ અકબર પાસેથી પાલીતાણાના શત્રુંજય તીર્થના યાત્રાળુઓ ઉપરથી કર ઉઠાવી લેવાનું ફર્માન જારી કરાવ્યું હતું અને એ પણ આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી હતી કે સર્વ જૈનોનાં પવિત્ર સ્થાનો હીરવિજયસૂરિને હવાલે કરી આપવાં. સંભવતઃ ભાનુચંદ્ર તેના દરબારમાં બાદશાહના મૃત્યુ સુધી (ઈ. સ. ૧૬૦૫) સુધી રહ્યા હતા. સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય માટે આની અગાઉ જુઓ.

---

૨૭૩ ભાવવિજય (ત. વિમલહર્ષ ઉ.શિ. મુનિવિમલ શિ.)

(૫૨૩) ધ્યાનસ્વરૂપ (નિરૂપણ) ચોપાઈ સં. ૧૬૯૬ ચૈત્ર વદિ ૧૦, રવિ ખંભાતમાં.

આદિ—

સકલ જિનેસર પાય વંદેવિ, સમરી માતા સારદ દેવિ,
ધ્યાનતણો હું કરૂં વિચાર, શ્રી જિનવચનતણે અનુસારિ. ૧
જીવ તણો જે થિર પરિણામ, કહિઇ ધ્યાન તેહનું નામ,
તેહે તણા છે ચ્યાર પ્રકાર, દોય અશુભ દોય શુભ મનિ ધાર. ૨

* * * * *

આવો શેત્રુંજયઈ, ચઢીય નવાણુ વારોજી
મનમાં ઉલટ અતિ ઘણો, હઇડેં હર્ષ અપારોજી. આવો૦ ૨
ઉમાહ્ળો મનમાહિ ઘણો, કરસ્યું ચૈત્ર પ્રવાડયોજી,
શ્રી શેત્રુંજય ભાવસું, લાગી મનહર હારોજી. આવો૦ ૩
સંવત સોલ પંચાણુયેં, ઈડર રહી ચોમાસોજી
યાત્રા કરવા સંચર્યા, શુભ દિવસ શુભ માસોજી. આવો૦ ૪

× × × ×

અંતે—

પાલીતાણાથી ચાલીયાએ મા૦, કરતા પય પ્રયાણ.
કુશલે રાજનગર ગયા એ મા૦ કીધાં કોડિ કલ્યાણ. સુ. ૯
ભણે ગણે ને સાંભલે એ મા૦ એહ તવન જે જાંણ,
ઘરિ બેઠાં યાત્રાતણો એ મા૦ ફલ પાંમઇ સુવિહાણ. સુ. ૧૦
શ્રી તપગચ્છપતિ ગુણનિલો એ મા૦ શ્રી વિજયદેવ સૂરીંદ,
જાંણે જગિં ઉદયો સહી એ મા૦ મૂરતિવંતો ચંદ. સુ. ૧૧
સાહ થિરા નંદનવરૂ એ મા૦ મોહન વલી કંદ
જે સેવઈ ભાવઈ કરી એ મા૦ તસ ઘરિ નિત્ય આણંદ. સુ. ૧૨
શ્રી વિજયદેવસૂરિ પાટિ ગયો એ મા૦ શ્રી વિજયસિંહ સૂરિરાય,
જેહને પ્રણમે નિત પ્રતિં એ મા૦ સુરનર ભૂપતિ પાય. સુ. ૧૩
સીસ વાચક ભાનુચંદનો એ મા૦ માગઈ દેવચંદ દેવ
વલી વલી મુઝને આલયો એ મા૦ શેત્રુંજય કેરી સેવ. સુ. ૧૪

કલસ.

ગુરૂશ્રી હીરવિજયસૂરિ પસાયેં શ્રી ભાનુચંદ ઉવઝાયા
કાસમીર અકબ્બરસા પાસઈ શેત્રુંજય દાણ છુરાયા
તાસ સીસ દેવચંદ કહેં એ ગિર ગિરનો રાયા,
ભેટયો ભાવ ધરી એ તીરથ, મનવછિન સુખદાયા
આજ મનવાંછિત સુખ પાયા. ૧૫

૨૭૩ ક કનકકુશળ (જુઓ કનકસુંદર.)

(૫૨૩ ક) ? હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો રાસ. સં. ૧૬૯૭

સૌભાગ્યપંચમી માહાત્મ્ય વિષયે તેણે વરદત્ત ગુણમંજરી કથા સંસ્કૃતમાં રચી છે, તેની પ્રશસ્તિ એ છે કેઃ—**श्रीमत्तपगगनांगन दिनमणि विजयसेन सूरीणां शिष्याणुना कथेयं विनिर्मिता कनककुशलेन ५० वुद्ध पद्मविजय गणिभिः प्रवरै लाभादिविजयगणिभिश्च संशोधिता कथेयं भूतेषु रसेंदु मित वर्षे. (१६५५)** (૬-૧૩ આગ્રાભંડાર.)

શોભનમુનિની સં. શોભનસ્તુતિઓપર કનકકુશળે સંસ્કૃતમાં ટીકા પણ રચી છે. સંસ્કૃતમાં પંચમી સ્તુતિ (શ્રી નેમિઃ પંચરૂપત્રિદશ પતિકૃત પ્રાજ્યજન્માભિષેકઃ એથી શરૂ થતી ૪ શ્લોકની) પર વૃત્તિ સં. ૧૬૫૨ માં રચી છે.

---

૨૭૪ કનકસુંદર (૨) ભાવડગચ્છ મહેશજી ઉપાધ્યાયશિ.)

(૫૨૪)+ હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો રાસ. સં. ૧૬૯૭ શ્રાવણ શુ. ૫ મરૂધરના સોજત શહેરમાં.

આદિ—

પાસ જિનેસર પાય નમી, થંભણપુર થિરવાસ,
જુગ જુગમાંહે દીપતો,પૂરે વાંછિત આશ. ૧

આદિ લખે કુણ એહની, વર્ષ ઇગ્યારે લક્ષ,
વર્ણત પશ્ચિમ દેવતા, કીધી પૂજ પ્રત્યક્ષ.
(પશ્ચિમપતિ નામે વરણ, કીધી સેવ પ્રત્યક્ષ—પાઠાં.) ૨

એંસી સહસ વર્ષ અચલ, સેવા કીધી સાર,
વાસુક વિષ હરતા હરિ, પ્રભુ પાતાલ મઝાર. ૩

* * * *

અંતે—

શ્રી તપાગચ્છ સોહાકરો ગણધરો, શ્રી હીરવિજયો ગુરૂ યુગપ્રધાનો,
દેશના જસ સુણી શાહિ અકબ્બર ગુણી, ધર્મકામઈ થયો સાવધાનો. ૯
તાસ પાટઈ વિજયસેન સૂરીસરૂ, શ્રી વિજયતિલક સૂરિ તાસ પાટઈ
તાસ પાટઈ વિજયાણંદ સૂરીસરૂ, વિજયવંતો સદા ધર્મ માટઈ, ૧૦
શ્રી વિમલહર્ષ ઉવજઝાયશ્રી મુનિવિમલ સકલ વાચક શિરોમણિ વિરાજઈ,
સીસ તસ ભાવવિજયો ભણઇ સેવીઇએ ધ્યાન સુરતરૂ સદા સિદ્ધિકાજઈ૧૧
વર્ષ ધર નિધિ સુધારૂચિકલા વછરઇ ૧૬૯૬ ચૈત્ર વદિ દસમિ રવિવાર સ ગઇ,
ધ્યાન અધિકાર અવિકાર સુખકારણા, ખંભ નયરિ રચ્યો ચિત્ત રંગઈ. ૧૨
ધ્યાન સુવિચાર ઇમ મનિ ધરી ભવિજના અશુભ છંડી વિમલધ્યાન સેવો
જેહથી દુખ ટલઇ સયલ વંછિત ફલઈ ચાખીઇં મુગતિ સુખ સખરસેવો. ૧૩
—ધ્યાન સુવિચાર ઇમ મન ધરિ ભવિજના.

—ઇતિ ધ્યાનસ્વરૂપ ગાથા સર્વ થઇ ૬૩ ગ્રંથાગ્રં ૨૮૫ પાનાં ૧૭ દા. ૪૮ હાલાભાઈ ભંડાર પાટણ.

પ્ર. કા. (વિ. ધ.)

શાંતિજિન સ્તo

(કલશ) ઇમ શાંત પાલક શાંતિ સુહકર, શુણ્યો શાંતિ જિણેસરો,
શ્રી કહેલવાડા નયર મંડણ, કર્મપંક દિવાકરો,
જગજંતુનાયક મુગતિદાયક કામસાયક શંકરો,
ઉવઝાય શ્રી મુનિવિમલ સેવક ભાવ સુખ સંતતિ કરો, ૨૧

શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સ્તo

(કલશ) ઇતિ દુખ્ખવારક સુખકારક શ્રી શંખેસર જિનવરૂ
મઇં થુણ્યો ભગતિ આપસગતિં ભવિઅ વંછિય સુરતરૂ,
ઉવઝાય વિમલહરખ સોહઈ સુકૃત ભૂરૂહ જલધરો,
ઉવઝાય શ્રી મુનિવિમલ સેવક ભાવવિજય જયંકરો.

(પ્ર. ૩ પ્ર. કા.)

૨૭૫ દેવરત્ન (૧) (ખ૦ જિનભદ્રસૂરિ-દયાકમળ-શિવનંદન-દેવકીર્ત્તિ શિ.)

(૫૨૫) શીલવતી ચોપાઇ. સં. ૧૬૯૮ કાર્તિક વાલસીસરમાં.

અંતે—

સંવત સોલઅઠાણુ કાતી સમેરે, વાલસીસ (સર) નયર મઝારી,
સીલવતીની કીધી ચોપઇરે, સીલતણું અધિકારી
શ્રી ખરતરગચ્છ નાયક સોહતારે, શ્રી જિનરાજ સૂરીસ,
કુમતિગજભંજન કેસરીરે, પ્રતપો કોડી વરિસ.
શાખા શ્રી જિનભદ્રસૂરિનીરે, જાણે સહૂ સંસાર
વાચક શ્રી દયાકમળ ગણિવરૂરે, ગુણમણિરયણભંડાર.
તાસુ સીસ સિવનંદન ગણિરે, વાચક દેવકીરતિ ગણિંદ
મહિયલમાં જીવો ચિર લગેરે, જાં લગે છે રવિચંદ.
તાસુ સીસ લવલેસે ઉપદિશેરે, દેવરતન કહે એમ,
ખંડ ત્રીજે ને ઢાલ ધન્યાસીરીરે, ચઢી પરિણામે તેમ.
સતીય ચરિત્ર સાંભલતાં ભણતાં છતાં રે હુઇ આણંદ રંગરોલ,
દેવરતન કહઇ તેહને સંપજઇરે, લખિમી તણા કલ્લોલ.

(૧૬ પત્ર પ્ર. કા.) વિદ્યા૦ માણેક. ભાવ.

—સંવત્ ૧૭૨૫ ચૈત્ર સુદિ ૨ યાં શ્રીમલ્લપુરે (ઉદયપુર બં.)

—પા. ૧૭ પ્રે. ૨.

---

૨૭૬ ધર્મસિંહ (૧) (લું.)

(૫૨૬) શિવજી આચાર્ય રાસ. (અં. મોહનવેલિ) સં. ૧૬૯૭ શ્રાવણ શુ. ૧૫ ઉદયપુરમાં.

આદિ—

શ્રી મહાવીર મુગતિગયા પીછિ, વરસ દોઇહિજાર,
રૂપિ ઋષિ આચાર્ય પ્રગટયા, કરવા પર ઉપગાર. ૪

અંતે—

મરૂધર દેશ મહીપતિ, જશવંત સબલી હાક,
સોઝત શહેર સોહામણો, નવકોટીનું નાક. ચં. ૬

ભાવડગચ્છ ગુરૂ સાંપુજી, સાધુ ગુણે ભંડાર,
શિષ્ય પટોધર તેહના, શીલવંત સુવિચાર. ચં. ૭

ઉપાધ્યાય મહેશજી, ગુરૂ ગૌતમ અવતાર,
મુનિવર મહોટા માહાત્મે, આગમજ્ઞાન અપાર. ચં. ૮

કનકસુંદર શિષ્ય તેહનો, ગાયો એહ પ્રબંધ,
શ્રી હરિચંદ નરિંદનો, શાંતિનાથ સંબંધ. ચં. ૯

નવરસ ભેદ જૂજુઆ, ઢાલ એગુણચાલીસ,
ભાવભેદ બહુ ભાતના, વિધિશું વિશ્વાવીશ. ચં. ૧૦

સંવત સોળ સત્તાણુંવે, શુદ્ધ પક્ષ શ્રાવણમાસ,
પચમી તિથિ પૂરો હુઉ, શ્રી હરિચંદનો રાસ. ચં. ૧૧

(દૂહા) ગાથા આડીસાતરોં તિણુ ઉપર ઇગતીસ, (ત્રિસવીસ)
સાંભળતાં શ્રી સંઘને પૂગે આશ જગદીશ.

(પ્ર૦ ભીમશી માણેક)

—સં. ૧૮૩૩ કા૦ શુ. ૧૧ શુક્રે શ્રી સવાઈજયપુર મધ્યે શ્રી અચલગચ્છેશ ભટ્ટારકજી શ્રી કીર્તિસાગરસૂરીશ્વરજી તસ્યાદેશકારી વા. શ્રી ખિમારાજજી શિ૦ પં. જ્ઞાનરાજ લિ૦ દેવાનંદશિષા ગોત્રેરયાંણે શા વેહદરાં અવટંકે સંઘવી દીવાન માણકચંદ દેવજી જીવરાજ દીવાન ગુલાબચંદ નિહાલચંદ ચંદ્રપભ ભગવાન રાજ્યેભિ શ્રી મહારાજાધિરાજ મહારાજા સવાઇ પૃથ્વીસિંઘજી વિજયરાજ્યે કછવાહ વંશે રઘુવંશીય.

૧૨-૧૫ ઘો.

—૧૫-૧૯ મા૦ જૂની પ્રત છે.

૨૭૮ જ્ઞાનચંદ.

(૫૨૮) પ્રદેશી રાજાનો રાસ. લ. સં. ૧૬૯૮ તેથી તે પહેલાં.

આદિ—

પ્રણમી શ્રી અરિહંત પય, સમરી સિદ્ધ અનંત
આચારિજ્જ ઉવઝ્ઝાય ધવલિ, સાધુ સહૂ ભગવંત. ૧
શાસનનાયક સલહીયઇં વરદાઇ વ્રધમાન,
ગુરૂ ગૌતમગુણ ગાઇયે દાયક વંછિત દાન. ૨
ધર્મ્માચારજ્જ ધર્મગુરૂ મન ધરી સુધર્મ સામી,
જંબૂ પ્રમુખ મહાજતી, સમરી શ્રુત શુભનામ ૩
બીયોવંગે બુઝવ્યા, રાયપાસણી રંગ
પરદેશી રાજા પ્રવર સદ્ગુરૂ કેશી સંગ. ૪
રચના તે અધિકારની, રચવા મુઝ મનિરંગ,
પિણ મનવંછિત પૂરવા, સૂધો સદ્ગુરૂ લાગ. ૫

* * * *

અંતે—

ઢાલ ૪૧ રાગ ધન્યાસિરિ.

રાયપસેણી બીયો ઉપાંગથી, ઉદ્ધરી એ અધિકાર
પરદેસીય પ્રબોધ મઇ એ રચ્યો રંગસું પ્રશ્નોત્તર વિસ્તાર. ૭૮
જગત્રગુરૂ શ્રી દયાધરમ જયકાર, પામીયે ભવતણો પાર,
જગત્રગુરૂ સમકિત શુદ્ધ આધાર, જ૦ આંકણી.
ગહન અરથ છે શ્રી પ્રવચન તણો, જાણીયે કેણુ ઉપાય
આપણી બુદ્ધિ કરિ કેલવી જે કહ્યો, સાખીય શ્રી જિનરાય. ૭૯

* * * *

ધન્ય શાસન મહાવીરનો સેવીયે, જિહાં રહ્યા એ અધિકાર,
કહે જ્ઞાનચંદ ઇમ સદ્ગુરૂ સેવતાં પામીયે શિવ સુખસાર. ૯૧

સાર સિદ્ધાંતપરૂપક ઉદયા, તસ પાટિ જીવરાજ,
તસ પાટિ કુંવરજી ગણિવર, વરનીર્મલ જસ લાજ. ૫
જન મનમોહન શ્રીમલજી, તસપાટિં રતનઋષિરાય,
નારિ સહિત સંયમ જેણિ લીનો, મહીયલ જસ મહીમાય. ૬
મહિમાવંત તસ પાટિ અલંકૃત, કેશવજી ગુણવંત,
તસ પાટિ ઋષિરાય મહામુનિ, શ્રી શિવજી જયવંત. ૭
સુરતરૂ ચંદનકનક મોહનમણિ, એ પંચિ ગુણ ઋષિરાય,
વસ્તુ વાસ શોભા વૃદ્ધિ વંછિત ફલ સકલ સુખદાય. ૮
સુખદાયક શિવજીતણિ ગાઉં, રાસ રસીક કરિ રંગ,
ઢાલ વિશાલ પ્રથમ આખ્યાંનિ, કહિં મુનિ ધર્મસંઘ

૨૫ ઢાલ.

લી. ૧૬૯૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ (પાટણમાં-ધર્મસંગ ધર્મસિંહ કૃત શીળકુમાર રાસ, અથવા મોહનવેલિ રાસની પ્રતિ છે તેજ આ રાસ જણાય છે તેમાં નયનૈદ્રયરસે ચંદ સંવસરા શ્રાવણ સુદિ ૧૫એ સવત્સર રચ્યાનો આપ્યો છે ને રચ્યાસ્થાન ઉદેપુર જણાવેલું છે.

—પાટણ ભં.

+ ૫૩ સાધુની સઝાય પૃ. ૧૫૯ સ. મા.

+ સામાયિક ૪૦૭ જૈ. પ્ર.

+ સઝાય ૩૨૪ સ. મા. બી.

---

૨૭૭ કીર્તિવર્દ્ધન.

(૫૨૭) સુદયવત્સ (સદેવત) સાવલિંગા રાસ. (લ૦ સં. ૧૬૯૭)

તેહીજ નગરમઝાર, અંતસમઇ અણસણ કિયઉ હે,
શ્રી રૂપચંદ મુણિંદ, દેવવિમાણ અનોપમ પાવિયઉ હે. ૮
દેપાગર તસપાટ, વઇરાગર વઇરાગઈ પૂરીયઉ હે,
શ્રી મુનિવર વસ્તપાલ, શ્રી ગછરાજ કલ્યાણ વધાવિયઉ હે. ૯
શ્રી ભઇરવ સુખકાર, નેમીદાસ ગછાધિપ દીપતઉ હે,
શ્રી આચારજ એ, આસકરણ વાદી વડ દીપતઉહે, ૧૦
અનુક્રમિએ મુનિપાટ, કહીઆ મઇ કરી કીરતિ મન રલી હે,
સોભાગી સસનેહ, ભવિયણ વંદઉ દિન પ્રતિ વલિવલી હે. ૧૧
સંવત સોલનવ્યાણું માસ વિરાજઈ ભાદ્રવ સુખકર હે,
વરસઇ અતિ અસરાલ, કાંઠલિ બાંધિ ચિહુંદિસ મનહર હે. ૧૨
પક્ષ બહુલ તિથિ તીજ, શ્રી બુધવાર મહા મહિમાનિલઉહે,
અકબરપુર અભિરામ, મહિયલમંડણ નગર સિરાં તિલઉ હે. ૧૩
તેથ કિયઉ ચઉમાસ, શ્રી વણવીર સદ્ગુરૂ મહિમા રલીહે,
તાસ પ્રસાદઇ એહ, ગ્રંથ કિયઉ એ મન આસા ફલીહે. ૧૪
શ્રાવક વંસ સૂરાણ, વીરદાસ ચતુર સોભા ધણી હે,
તસ આગ્રહિ કરિ એહ, અધિક મહારસ કીધી મંડણી હે. ૧૫
સોરઠરાગ સુરંગ, ઢાલ ભણી એકાદસમી સુદાહે,
તીકમ જે નરનારિ, ગાવઈ તે મનવંછિત લહઇ સદા હે. ૧૬

—સર્વ ગાથા ૨૨૪ ઇતિશ્રી રૂપચંદ મંડણી સંપૂર્ણેતિ. સંવત ૧૬૯૯ વર્ષે મૃગસર માસે કૃષ્ણપક્ષે તૃતીય તિથૌ આદિત્યવારે અકબરપુર મહાનગરે. રિષ શ્રી પંચાયણજી લિખિતં. આતમપઠનાર્થં ૭-૧૪ સં. લા. નં. ૨૦૮૦

(૫૩૧) અમરસેન ૧૬૯૮ લિધા.

(૫૩૨) વંકચૂલનો રાસ. સં. ૧૭૦૬ ભાદરવા શુ. ૧૧ ગુરૂ. કીસનગઢમાં.

આદિ—

શ્રી રિસહેસર પય નમી, આદિ પુરૂષ પરધાન,
જિણ ચઉવીસી ઉપનો પ્રથમહિ કેવલજ્ઞાન. ૧

—લી. ૧૬૯૮ પોસ શુ. ૭ ભોમ. ગ્રંથાગ્ર ૮૦૦-પા. ૩૭-૧૧

—લી. ૧૭૯૯ પોસ વ. ૬ ભોમ-ભુજનગરે. ૧૭-૧૭ રાજકોટ પૂ૦ અ૦ પ્ર૦ કા, ભા૦

(૫૨૯) શીલપ્રકાશ. —જેસ૦

---

૧ ૨૭૯ ત્રિકમમુનિ. (નાગોરગચ્છી આસકર્ણ-વણવીર શિ૦)

(૫૩૦) રૂપચંદ ઋષિનો રાસ. (ઐ૦) સં. ૧૬૯૯ ભાદ્ર. વ. ૩ બુધ અકબરપુરમાં.

આદિ—

આસા રાગે દોહા

મહાવીર ત્રિભુવનધણી, કેવલન્યાન પદૂર
સેવ કરઇ સુરનર સદા, પૂરઇ વંછિત પૂર. ૧
તાસ સીસ ગણધર નમુ, શ્રી ગૌતમ મુનિરાજ,
અષ્ટ મહાસિધિ સંપજઇ, પૂરઈ વંછિત કાજ. ૨
વલિ પ્રણમી સદગુરૂ સગુણ, સંસયભંજણહાર
રૂપચંદ રિષિ રાજનઉ, રમિક કહું અધિકાર. ૩

* * * *

અંતે—

હીરાગર રિષરાયારે હે સખી હી૦ નગર ઉજેણી સુરપદવી લહી હે,
વર્દ્દ જે નરનારિ હે સખી વં૦ ત્યાં ધરિ દુખદોહગ આવઇ નહી હે. ૫
કરતા પંથ વિહાર હે સખી ક૦ પુન્યસંજેગઈ મહિમાં પધારિઆ હે,
લોક કહઇ મવકોઈ હે સખીઓ. શ્રી આચારજ રૂપચંદ આવિઆ હે. ૬
દે ઉપદેસ અનુપ, સુધરમસ ધણુજણ સમઝાવીઆ હે,
અમૃતવાણિ રસાલ, ચ્યાર વરણ સુણિ અનિ સુખ પાવિયા હે, ૭

તાસ સીસ **તી**કમ કીયો એ અધિકાર અનૂપ હો
સાંભલતા સુજ્જન જનાં દિન દિન અધિકી ચૂંપ હો. ૭
સંવત **સતરૈ છડોતરે** કીધ ચઉમાસો સાર હો
કિસનગઢે આણંદ ઘણે શ્રી વણવીર ઉદાર હો. ૮
ભાદવા સુદી એકાદસી બૃહસ્પતિવાર સુવારહો
ઢાલ ભણી સતરમી **તી**કમ કહે સુવિચાર હો. શ્રાવક. ૯

—સ્વામી હુલાસરાયજી તત્ સિષ્ય હુકમીદાસનઇ લીખી આગરા મધે ૯-૧૫ આગ્રા (ભંડાર).

—લિખિતા પંડિત શ્રી જયવિજય ગણી શિષ્ય પંડિત શાંતિવિજય ગણિભિઃ, શ્રીમત્યુદયપુરે આર્યાશ્રી લાછાંજી શિષ્યણી આર્યા લીલાંજી પઠનાર્થં સં. ૧૭૩૩ વર્ષે ફાલ્ગુન પૌર્ણમાસ્યામિતિ સ્વસ્તયઃ- ૧૩-૧૫ અનંત.

---

૨૭૯ ક ખેમ (નાગોરી તપગચ્છ-પાયચંદગચ્છ. ખેત્રસિંહુ (ખેતસી) શિ.)

સોલસત્તવાદી સ૦ ઢુંક ૧૯ મેડતામાં.

આદિ—

બ્રહ્મચારી ચૂડામણી, જિનશાસન શિણગાર
સતવાદી સોલે તણા ગુણ ગાયાં ભવ પા'

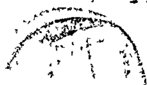
અંતે—

સોલ સતી ગુણ ગાઇયા, મેડતાનગર મઝ્ર બ્ર૦
અહિપુર ગછ મુનિ ખેતસી, શિષ્ય ખેમ મહા સુખકાર હો, બ્ર૦૧૯
૧-૧૨ મારી પાસે છે.

મૃગાપુત્ર સ૦ ૧૨ કડી.

આદિ—

પુર સુગ્રીવ સોહામણો, મૃગપુત્ર રાજા બલિભદરાય હો,

અમરૂં શ્રી ચક્રેસરી કુંડલહાર વિશાલ,
શીશ ફુલ શિર ઝિગમિગે તિલક વિરાજત ભાલ. ૨
સુમતિ પાંચ નિત સાચવે ગુપ્તિ તીન લયલીન,
ધ્યાન જ્ઞાન રાતા રહે જિમ રયણાયર મીન. ૩
એહવા સદ્ગુરૂ પ્રણમીને બોલું બે કરજોડિ,
કાછબની પરિ પુરવો મુજ મન કેરા કોડિ. ૪
વંકચૂલ રાજા તણો રસક કહું અધિકાર,
એકમના સુણતાં થકા પામીજે ભવપાર. ૫
અદર ચ્યારે આખડી મારગમેં મુનિપાસ,
મનવચ કાયા પાલિતે હુવો દેવ ઉલાસ. ૬
તિણ કારણ સુણિવો સહી નેમતણો ફલ સાર,
તે ભાંખું સુણિજ્યો સહુ વંકચૂલ સુવિચાર. ૭

× × × ×

અંતે—

ઢાલ ૧૭ દાનકથા સુણજ્યો તુમે એ—દેશી.

શ્રી વંકચૂલ રાજાતણો રમક કહો અધિકાર હો શ્રાવક,
સુણતાં આનદ ઉપજે ઘર ઘર રંગ અપાર હો. ૧
નિયમ ભલીપરેં પાલીયે જ્યુ પાલ્યો વંકચૂલ હો,
શુધ મનગુર સેવીયે બોલીજે અનુકૂલ હો. ૨
ભવ ભવના પાતક હરે દલિદ્ર હોવે સવ દૂર હો,
એહ ચરિત જે સાંભલે દિન દિન વદન મનૂર હો. ૩
દાન શીલ તપ ભાવના આરાધો ઇક ચિત્ત હો,
લખમી લાહો લીજીયે સુંદર લેખસું ચિત્ત હો. ૪
નાગોરીગચ્છ નિરમલો આચારજ આસકર્ણ હો,
વડવખતી મહિમાનિલો સમઝાવે ચઉવર્ણ હો. ૫
તાસ તણે ગચ્છ દીપતો શ્રી વણવીર મુણિંદ હો
દરસણથી દોલત મિલે મનમેં હુવે આણંદ હો. ૬

તસ સીસ સુંદર સુગુણમંદિર, શ્રી રત્નસાગર ઉવઝાયરો,
તસ સીસ સાદર **નયસાગર** રચ્યો ચૈત્યવંદન વરો,

(પ્ર. કા.)

(૫૩૪) ચોવીશી.

અંતે—

શ્રી અંચલ ગણ દિનમણી, શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરિરાય,
તાસ સીસ શોભાનિલો, શ્રી **રતનસાગર** ઉવઝાય કિ. ભેટયો. ૬
સીસ તાસ હરષિં રી, એહ કરી તવનની જોડિ
ઉવઝાય **નયસાગર** ભણઇ, નિત ભણતાં રે હોઇ મંગલીક,
કોડિ કિ-ભેટયો શ્રી મહાવીર. ૭

૫-૧૩. આ. ક.

(કલ્યાણસાગર સૂરિ–આચાર્યપદ સં. ૧૬૪૯ અમદાવાદ, ગચ્છેશ-પદ ૧૬૭૦ માં પાટણ, સ્વર્ગ. ૧૭૧૮ માં.)

---

૨૮૧ શુભવિજય (૧) (ત૦ કલ્યાંણવિજય શિ.)

(૫૩૫) મહાવીર ૨૭ ભવ-સ્તવન (સં. ૧૬૭૧ થી સં. ૧૭૧૩ ની વચમાં.)

આદિ—

વિમલ કમલ દલ લોઅણાં, દીસઇ વદન પ્રસન,
આદર આણિ વીરજિન, વાંદી કરૂં સ્તવન. ૧

*   *   *   *   *

અંતે—   કલશ.

શ્રી વીરપાટ પરંપરા ગત આણંદવિમલ સૂરીસરો,
શ્રી વિજયદાન સૂરિ તાસ પાટિ હીરવિજયસૂરિ ગણધરો,
શ્રી વિજયસેનસૂરિ તાસ પાટિ વિજયદેવસૂરિ હિતધરો,

અંતે—

કેવલ પામ્યો નિરમલો, મૃ૦ પામી સિવ સુખ ઠામ હો,
ગચ્છ નાગોરી દીપતા, મૃ૦ ગુરૂ ખેત્રસિંહ ગુણધાર હો.
મુનિ એમ ભણે કરજોડને. મૃ૦ તિકરણ સુધ પ્રણામ હો, ૧૨

—સં. ૧૭૬૩ વર્ષે શાકે ૧૬૨૮ પ્રવર્ત્તમાને મેઘમાસે કૃષ્ણપક્ષે પડી તિથૌ સોમવાસરે. શ્રી વીકાનેર નગરે પં. ધર્મવિલાસ લિપીકૃતા. ૧-૧૪ મારી પાસે છે.

અનાથી સ૦ ૧૫ કડી સ. ૧૭૦૦ આઠમ દિને.

આદિ—

સરસતિ સાંમણિ તુઝ સમરતાં, વાણી ઘઉ મહારાણી,
અનાથીરાય સઝાય ભણતાં, આખર આવે છે ઠાવકા,
રાજિંદ શ્રેણિક વન સંચરિઉ. ૧

અંતે—

સંવત સતરૈ સૈ દિન આઠમિ, જેસી ખરખરી છાયાઈ,
એમ મહો સિઝાય પ્રકાસી, પજૂસણરી આ પાખી કિં.
રાજિં૦ ૧૫

—સ ૧૮૯૦ વર્ષે મિતી ફાગુણ શુદિ ૧૦ દિને લિખતં પં. મૂર્તિભક્તિ મુનિના. પ્ર૦ ૧ ૧૬ પં. મારી પાસે છે.

---

૯૦ નયસાગર (આં, કલ્યાણસગિરસૂરિ-રત્નસાગર ઉ. શિ.)

(૫૩૩) ચૈત્યવંદન આઠ ઢાલનુ સ. ૧૬૭૦ ને ૧૭૧૮ વચ્ચમાં.

કલસ.

અંતે—

મ ઇમ ત્રિજગવંદન દુખનિકંદન સકલ જનમન સુંદરો,
સ સાસય અસાસય ચૈત્ય પડિમા થુણ્યો મઇ ઉલટ ધરો,
વિધિપક્ષ ઉદયાચલ દિવાકર, શ્રી કલ્યાણસાગર સૂરીસરો,

—સંવત ૧૯૧૭ અસાડ માસે કૃષ્ણપક્ષે તિથૌ ૬ પષ્ટમ્યાં ભાનુવાસરે લિખિતં મુંબઈ મધ્યે બ્રા. ચતુર્ભુજેણ. ૩-૧૨ અનંત.

(વિજયાણંદસૂરિ–આચાર્ય પદ સં. ૧૬૭૬ સ્વ. ૧૭૧૧.)

---

૨૮૨ ગુણહર્ષ (ત. વિજયદેવસૂરિ શિ.)

(૫૩૬) મહાવીર નિર્વાણ સ્તવન.

જિન તું નિરંજન સજનરંજન દુખભંજન દેવતા
ઘો સુખ સ્વામી મુક્તિગામી વીર તુજ પાએ સેવતા
તપગચ્છ ગયણ દિણંદ દશ દિશે દિપતો જગ જાણીએ
શ્રી હીરવિજયસૂરિંદ સહગુરૂ તાસ પાટ વખાણીએ
શ્રી વિજયસેન સૂરીશ સહગુરૂ શ્રી વિજયદેવ સૂરિશરૂ
જે જપે અહનિશે નામ જેહતું વર્ધમાન જિણેશરૂ.
નિર્વાણ તવન મહિમા ભવન વીરજિનનું જે ભણે
તે લહે લીલા લબધિ લક્ષ્મી શ્રી ગુણહર્ષ વધામણે.

ઢાલ ૧૦.—પા. ૮ પ્રે. ૨.

—શ્રી હીરરત્નસૂરિ શિ૦ ધનરત્નજી શિ૦ તેજરત્ન શિ૦ જોધ-રત્ન શિ૦ લાવણ્યરત્ન શિ૦ ગોવિંદરત્ને લીપિકૃત સં. ૧૮૬૧ શક ૧૭૨૬ જેષ્ટ માસ કૃષ્ણ પક્ષે પંચમ્યાં ચંદ્રવાસરે સાયલે ચોમાસું રહીને અજીતનાથ પ્રસાદાત્ ઝાલા શ્રીપ વિક્રમસંઘ રાજ્યે–જૈ. એ. ઈ. પાસેના ભંડારમાં.

(વિજયદેવસૂરિ આચાર્યપદ સં. ૧૬૫૮ પાટણ, ભટ્ટારકપદ ૧૬૭૧ સ્વ. ૧૭૧૩)

---

૨૮૩ કીર્તિવિમલ (ત૦ વિજયવિમલ–લાલજી શિ.)

ચતુર્વિંશતિ જિનસ્તવન–વિજયદેવ વારે.

શ્રી વિજય[illegible]વિમલ વિબુધસીસ સિરોમણિ પંડિત લાલજી ગણિ વરૂ

શ્રી કલ્યાણવિજય ઉવઝાય પંડિત શ્રી શુભવિજય શિષ્ય જયકરો.
--સાગર ભં. પાટણ.)
પત્ર ૪ પ્ર. કા. લીં.

-૨૪ મા તીર્થંકર મહાવીર ૨૭ ભવસ્ત. સં. ૧૭૯૩ ફા. શુ. ૧૫ રવૌ દિને લિ૦ ૭-૧૧ આ. ક.

—એક શુભવિજયે (હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય) તર્કભાષા વાર્તિક, કાવ્યકલ્પલતામકરંદ, સ્યાદ્વાદ ભાષાસૂત્ર, તે પરવૃત્તિ, કાવ્યકલ્પલતા પર વૃત્તિ, સેનપ્રશ્નનો સંગ્રહ આદિ ગ્રંથો રચ્યા છે. તે અને આ બંને એક હોવાનો સંભવ છે.

---

૨૮૧ ક ગુણવિજય (૩) (ત. વિજયાણંદસૂરિ-કુંઅરવિજય શિ.)

૫૩૫ ક ગુણમંજરી વરદત્ત-પંચમી (સૌભાગ્યપંચમી) સ્ત૦

આદિ— દેશી રતિયાની.

પ્રણમી પાસજિનેસર પ્રેમસ્યૂં, આણિ અતિ ઘણો નેહ, ચતુર નર૦
પંચમિ તપમાંહિ મહિમા ઘણો, કેહતાં સુણજો રે તેહ. ચતુર નર૦ ૧

* * * * *

અંતે— કલશ.

સકલ સુખકર સયલ દુખહર ગાઇઓ નેમિસરો
તપગછ રાજા વડ દિવાજા, શ્રી વિજયઆણંદસૂરીસર,
તસ શિષ્ય પદમ પ્રામ મધુકર કોવિદ કુઅરવિજય ગણી,
તસ શિષ્ય પંચમીતવન ભાખે શ્રી ગુણવિજય રંગે ગુણિ. ૪૯
--૨-૧૨ માં.. ૭-૧૧ આ. ક., પ્ર. કા., અને મારી પાસે છે.

કિહાં ચંદન કહાં મલયાગરી, કહાં સાયર કહાં નીર,
જિતું જિતું પડઇ અવધડી, તિઉં તિઉં સહઈ સરીર. ૪
પા૦ કહીઇં તાકી વારતા, સુનો સબે વરવીર.

× × × ×

અંતે—

દુપ ગયો મન સુપ ભયો, ભાગો વિરહ વિયોગ,
માતાપિતા સુત મિલતહી, ભયો અપુર્વ યોગ. ૧૯૫

ગાહા.

કથવિ ચંદનરાયા, કથવિ મલયાગરી,
ખિતકથજઇ પુણ્યલહ હોઇ, તો સંજોવો હવઈ એંચ. ૧૯૬

—ઇતિશ્રી ચંદન મલયાગરી તસ્સ સુત સાયર નીરકો પ્રબંધ કથાનક સંપૂર્ણ સંવત્ ૧૭૨૨ વર્ષે માગસિર વદિ ૭ રવૌ પૂજ્યજી ઋષિશ્રી ૫ તેજપાલજી તત્ શિષ્ય લિપતં મનોહર. શુભ શ્રાવિકા પુણ્ય-પ્રભાવ ગુરૂભક્ત બાઈ લછો પઠનાર્થે. ૬-૧૬ અનંત.

બીજી પ્રતમાં અંત ભાગ નીચે પ્રમાણે છેઃ—

અંતે—

રાજા બોલ્યો કયા કરૂં સોદાગરકું દંડ,
રાની બોલી છોરિ દો, હમ તુમ પ્રીત અખંડ. ૨૦૧
સોદાગર છોડયો તબેં, રાય રહ્યો સુખચેન,
સપરિવાર સુખ ભોગવેં, જાંનિ ઇંદ્રિ મહિઅયન. ૨૦૨
જાય લઇ પુનિ નિજપુરી, મિલે સજન સબ લોગ,
ભદ્રસેન કહે પુણ્યતેં ભએ સુવંછિત ભોગ. ૨૦૩

—ઇતિ ચંદન મલયાગરી દૂહા સંપૂર્ણ, સં. ૧૮૧૨ વરષે માગશિર વદિ ૧૩ ભૃગુ વાસરે ૫ં. શ્રી ભાણવિજય લિ૦ સાધ્વી શ્રી દીપાંજી શિષ્યણી પ્રભાંજીઅર્થે માહારાજપૂરે-૫-૧૯ દો.

(ભદ્રસેન નામના એક ખરતરગચ્છના સાધુનો ઉલ્લેખ શત્રુંજય પરના સં. ૧૬૭૫ માં ખ૦ જિનરાજસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલા પ્રતિમા

તમ સીસ પમણઈ કીર્તિવિમલ બુધ આપી મંગલ કર.

(સા. બ. પાટણ.)

(૫૩૭) ગંજસિંહ કુમાર-(ચ.)

૨૮૪ લક્ષ્મીવિમલ (કીર્તિવિમલ શિ.)

(૫૩૮) ચોવીસી.

આદિ—

તારક ઋષભજિનેસર તું મિલ્યો, પ્રત્યક્ષ પોત સમાન હો,
તારક જે તુઝનિ અવલંબિયા, તેણે લહું ઉત્તમ સ્થાન હો.

તારક૦ ૧

× × × ×

અંતે—

વીર ધીર શાસનપતિ સાચો, ગાતાં કોડિ કલ્યાંણ,
કીર્ત્તિવિમલ પ્રભુ પરમ સોભાગી, લક્ષ્મી વાંણી પ્રમાણરે.

—ગ્રંથાગ્ર ૨૩૧-૧૨-૧૧ પ્ર. કા. નં. ૧૪૭.

---

૨૮૫ ભદ્રસેન (૧૬૭૫ લગભગ)

(૫૩૯) ચંદનમલયાગિરિ ચો૦ વિક્રમપુરમાં (બીકાનેરમાં) લ. સં-
૧૭૨૨ પહેલાં.

આદિ— દુહા.

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમપુરે, પ્રણમી શ્રી જગદીસ,
તનમન જીવન સુપકરણ, પૂરણ જગત જગીસ. ૧
વરદાયક વર સરસતી, મતિ વિસ્તારણ માત,
પ્રણમી મન ધર મોદસ્યું, હરણ વિઘ્ન સંતાપ. ૨
મમ ઉપગારી પરમગુર, ગુણ અક્ષર દાતાર,
બદી તાકે ચરણયુગ, ભદ્રસેન મુની સાર. ૩

લેખમાં છેવટે આ પ્રમાણે લખ્યું છે તેમાં મળી આવે છેઃ—આચાર્યશ્રી જિનસાગરસૂરિ શ્રી જયસોમ મહોપાધ્યાય શ્રી ગુણવિનયોપાધ્યાય (જુઓ નં. ૧૯૫ પૃ. ૩૨૬) શ્રી ધર્મનિધાનોપાધ્યાય પં. આનંદકીર્તિ સ્વલઘુ ભ્રાતૃ વા૦ ભદ્રસેન પં. રાજધીર પં. ભુવનરાજાદિ સપરિકરૈઃ—એટલે તે પ્રતિષ્ઠા વખતે તે હાજર હતા. તેજ ભદ્રસેન વાચક આ ભદ્રસેન હોવાનો સંભવ છે.)

૨૮૬ તેજચંદ (ઉપાધ્યાય સકલચંદ–લક્ષ્મીચન્દ–મુનિચંદ–વૃદ્ધિચંદ–માનચંદ શિ૦)

(૫૪૦) પુન્યસાર ચરિત્ર (ચોપાઈ)

વિજયદેવ વારે ?—દશાડામાંહિ કોઠારી અમથાના આગ્રહથી પત્ર ૨૦ સા૦ ભં. પાટણ.

૨૮૭ ભીમમુનિ.

(૫૪૧) વૈકુંઠપંથ સં. ૧૬૯૯ આસો ૨ બુધ છીકારીમાં.

આદિ—

વૈકુંઠપંથ બીહામણો, દોહિલો છે ઘાટ,
આપણુનો તિહાં કોઈ નહી જે દેખાડે વાટ. ૧
માર્ગ વહે રે ઉતાવલો.

× × × ×

સુગુર સુસાધુ વંદિયેં, મંત્ર મોહોટો નવકાર,
દેવ અરિહંતને પૂજીયેં, જેમ તરીયેં સંસાર. ૨૭
શાલિભદ્ર સુખ ભોગવ્યાં, પાત્રતણે અધિકાર,
ખીરખાંડ ઘ્રુત વહોરાવીયાં, પોહોતા મુક્તિમઝાર. ૨૮

* * * *